

ОДНАТАКА КИТА

Jubilee Book
of the
Ukrainian National Association
In commemoration of the Fortieth
Anniversary of its existence

1936
Printed in the United States of America
By the Svoboda Press, Jersey City, N. J.

ПРОПАМ'ЯТНА КНИГА

**ВИДАНА З НАГОДИ
СФОРМІТНЬОГО ЮВІЛЕЮ
УКРАЇНСЬКОГО
НАРОДНОГО СЮЗУ**

ЗРЕДАГУВАВ

Д-Р ЛУКА МИШУГА

*ДЖЕРЗІ СІНТІ.НІО ДЖЕРЗІ
НАКЛАДОМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СЮЗУ*

1936

Copyright, 1937, by
UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION, Inc.
Printed in the United States.

З М І С Т;

	Стор.
ПЕРЕДМОВА	1
ОСТАП ГРИЦАЙ: ТВЕРДИНЯ ЗАМОРЯ (Вірш).	4
Д-р ЛУКА МИШУГА: ЯК ФОРМУВАВСЯ СВІТОГЛЯД УКРАЇНСЬКОГО ІМІ- ГРАНТА В АМЕРИЦІ	6
<p>А. До появи часопису „Свобода”: Вступ. — 1. В світ за очі (8). — 2. Новий світ (12): Нью Йорк, Н. Й. Америка на переломі. Робітнича справа. Церква. Американізація. Край контрастів. — 3. Початки української імміграції (27): До часу першої зорганізованої громади. Перед появою „Свободи”.</p> <p>Б. Ідеологічні основи „Свободи”: Вийшла орати (47). — 1. Хто ми і де ми? (51): Наша правда. — 2. Соборність у практиці (54): а) Українці в Бразилії. б) Українці в Канаді. в) На Гавайських островах. г) На Філіппінах. г) В Злучених Державах. д) З Зеленої України. е) Буковина. є) Закарпаття. ж) Галичина. з) Велика Україна. — 3. Америка й американізація (104): Вільний край. Горожанство. Чи ми пропали? Бизнес. Осідати на фармах. По американськи. Відношення до словян. Литовці і білорусини. Ірландці. Жіноча проблема. Льояльність для Америки. — 4. Культурно-освітні змагання (132): Учїтеся, брати мої. Видавництва. Просвітна комісія. На різних ділянках. Для молоді. — 5. Нарід, церква і духовенство (148): Будьте апостолами правди, науки і патріотизму. Два роди священників. Релігійна нетерпимість. Москвофільство. Будування церков. За кріпку церковну організацію. Непорозуміння. Теперішнє становище: американське. — 6. Робітниче питання (161): За робітничі організації, освіту й боротьбу. Страйки і страйколоми. Допомога фразами, чи ділами? Робітничий фронт.</p> <p>В. Закінчення: Що ми бажали передати? (171)</p>	
ВАСИЛЬ ЩУРАТ: ГИМН АМЕРИКАНСЬКИХ УКРАЇНЦІВ	177
ДМИТРО ГАЛИЧИН: ЗАПОМОГОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ В ДАВНІНУ І ТЕПЕР ..	178
<p>Початки заповогових організацій і їх цілі (178). — Заповогові організації в Америці (181). — Реформи в заповогових організаціях (182). Заповогові організації під державною контролею (185). — Питомі ознаки заповогових організацій (186). — Значіння заповогових організацій (187). — Український Народний Союз (188).</p>	
СТЕПАН МУСІЧУК: ГИМН УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ	192
Д-р ЛУКА МИШУГА: УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ	193
<p>Вступ. — Основоположні ідеї й організаційні початки (194). — Союзова ідея — в початковім практичнім застосуванні (197). — Поширення програми (199). — Чистка (200). — За народній характер (201). — Розбиття (203). — Реформа — зворотню точкою (204). — До злуки (206). — Закінчення.</p>	

	Стор.
МАТВІЙ КОСТИШИН: В СОРОКОВУ РІЧНИЦЮ У. Н. СОЮЗУ (Вірш)	208
МИКОЛА МУРАШКО: КОНВЕНЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ Чого вчили конвенції У. Н. Союзу (209). — Конвенції (211). — Закінчення (230).	209
РОМАН СЛОБОДЯН: У. Н. СОЮЗ У МОВІ ЧИСЕЛ Скільки було членів У. Н. Союзу і в яких місцевостях з кінцем 1935 року (231). — Чи не безмежне поле для дальшої праці? (235). — Скільки померло членів і скільки вони вплатили до У. Н. Союзу, а скільки виплачено їхнім родинам (235). — Скільки виплачено допо- мог від 1. січня 1915 р. до 31. грудня 1935 р. (245). — Скільки померло членів і на які недуги (246).	231
САВА ЧЕРНЕЦЬКИЙ: ЗИМА І ВЕСНА НА УКРАЇНІ (Вірш).	249
СТЕПАН МУСІЙЧУК: ОСІННИЙ СКОН (Вірш).	249
ЕВГЕН ЛЯХОВИЧ: МОРАЛЬНИЙ ВКЛАД У. Н. СОЮЗУ	250
ДМИТРО ЗАХАРЧУК: СВЯТА НІЧ (Вірш).	254
САВА ЧЕРНЕЦЬКИЙ: СУЧАСНІ ЖОВНІРИ (Вірш).	254
СТАРА ІМІГРАЦІЯ В ЖИВИХ СПОМИНАХ: Денис Голод: Спомини старого імігранта (255). — Дмитро Капігула: Що значило колись бути імігрантом (260). — Тео- досій Талпаш: З моїх споминів (270). — о. М. Підго- рецький: Короткі спомини (276). — Денис Пирч: Спогади з минулих літ (278).	255
ДМИТРО ЗАХАРЧУК: ЧУЖИНА (Вірш).	286
МИКОЛА ГОРІШНИЙ: З ЛИХОМ МИ РОСЛИ, БРАТАЛИСЬ (Вірш).	286
о. ПЕТРО ПОНЯТИШИН: УКРАЇНСЬКА ЦЕРКВА Й У. Н. СОЮЗ	287
ОМЕЛЯН РЕВЮК: РОЗВІЙ ПОЛІТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ УКРАЇНСЬКОГО ІМІГРАНТА Іміграція без політичної думки (301). — Політична байдужність (301). Перші організації (303). — Боротьба за народність (304). — Бо- ротьба за правопис (306). — За національне ім'я в світі (307). — Національна й суспільна справа (308). — Нація, що назріває на іміграції (310). — Організація зусиль (313). — „Церковно-народні” організації (313). — Нецерковні організації (314). — Федерація Українців і Народний Комітет (317). — Об'єднання Українських Орга- нізацій (320). — Прогнози будучности (323).	300
БОГДАН ЛЕПКИЙ: В СВІТ ЗА ОЧИ (Вірш).	324
ОСИП СТЕТКЕВИЧ: УКРАЇНСЬКЕ ШКІЛЬНИЦТВО В АМЕРИЦІ Перші поклики (325). — Перші школи, вчителі й підручники (328) — Громадянство й школа (329). — Другий період українського шкільництва (333). — Третій період (337). — Теперішній стан (342).	325
ОМЕЛЯН РЕВЮК: НАШІ ЛІТЕРАТУРНІ Й МИСТЕЦЬКІ НАДБАВАННЯ В АМЕРИЦІ І. Літературна діяльність: Перші історики української літературної діяльності іміграції (343). — Поезія (344). — Оповідання (347). — Повість (349). — Драма (350). — Популяризація науки (351). — Наукова література (351). — II. Будівництво й хатня обстановка (353). — III. Малярство й різьба (354). — IV. Ужиткове мистецтво (357). — V. Народний танець (358).	343

	Стор.
МИКОЛА ДАНИЛЬЧЕНКО: ОРГАНІЗАЦІЯ НАШИХ ГОСПОДАРСЬКИХ СИЛ В АМЕРИЦІ	360
ДМИТРО ЗАХАРЧУК: ЦАРІВНА СНІВ (Вірш).	364
ЛЕВ ЯСІНЧУК: СТАРОКРАЄВИМ ОКОМ НА УКРАЇНСЬКУ ІМІГРАЦІЮ В АМЕРИЦІ	365
Вступ. — Причини й спонуки виходництва (365). — Чи Еміграція виправдала себе у службі своєї нації? Що дала українська імміграція Америці (367). — Еміграція для себе (368). — Еміграція на службі нації (369). — Еміграція для Рідного Краю (371). — Майбутні взаємовідносини краю й еміграції (377).	
МАТВІЙ КОСТИШИН: ВСТАВАЙ! (Вірш).	380
Д-р ВАСИЛЬ ЩУРАТ: ЯК ВІН ПОВСТАВ (Гімн американських українців).	381
СТЕПАН МУСТИЧУК: ПІОНІРАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ (Вірш).	382
ОЛЕНА КИСЛЕВСЬКА: ЩО НАМ ДАЛА, А ЩО МОЖЕ ДАТИ НАША ЗАМОРСЬКА ІМІГРАЦІЯ	383
ДМИТРО ДОРОШЕНКО: ЗПЕРЕД ТРИЦЯТЬОХ РОКІВ.	389
Д-р ОСТАП ГРИЦАЙ: З ЗАЛІЗА І З КРИЦІ.	391
ВІКТОР КУРМАНОВИЧ: БОРИМОСЬ І ПОБОРЕМО.	396
Союзова армія. — Наука не піша намарно. — Йї імміграція теж.	
ОЛЕКСАНДЕР КОЛЕССА: В СВІТ ЗА ОЧИ (Вірші).	398
Відлітають лебеді. — Рідна нива. — Гірке слово.	
ЕВГЕН ОНАЦЬКИЙ: ЗА КОРДОНАМИ БАТЬКІВЩИНИ.	399
Еміграція — явище трагічне (399). — Від еміграції економічно-допомогової до політично-національної (400). — Італійський уряд і італійська імміграція. — „Українці за кордоном” (402). — Опіка над еміграцією колись і тепер (403). — Плекання ідеї соборництва (405). — Опіка над молоддю. — Постійний звязок (406). — Нашій батьківщині (407).	
с. СЕВЕРИНА, Ч. С. В. В.: ЕМІГРАЦІЯ В УКРАЇНСЬКИМ ПИСЬМЕНСТВІ	408
МАТВІЙ КОСТИШИН: НЕ ПРОЩАЙ! (Вірш).	411
Д-р ОЛЕКСАНДЕР СУШКО: „АМЕРИКАНІЗАЦІЯ” Йї УКРАЇНІЗАЦІЯ.	412
ТЕОДОСІЙ КАСЬКІВ: РІДНА ПІСНЯ І РІДНИЙ ТЕАТР	420
Наша пісня в початках (420). — Від прибуття Українського Національного Хору (424). — Українські театральні вистави (426).	
МИХАЙЛО ГАЙВОРОНСЬКИЙ: НАША МУЗИКА В АМЕРИЦІ.	431
ПЕТРО ТУРЧИНСЬКИЙ: І ЗНОВУ ВСТАНЕ (Вірш).	439
Д-р ОЛЕКСАНДЕР СУШКО: КОНФЛІКТ МІЖ СТАРОЮ І НОВОЮ ІМІ- ГРАЦІЄЮ І МИ	440
Д-р Л. МИШУГА: МАТЕРІАЛЬНИЙ ВКЛАД ІМІГРАЦІЇ В РІДНИЙ КРАЙ	449
ВАСИЛЬ ГАЛИЧ: РОЗМІЩЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІМІГРАЦІЇ В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ	451
Розміщення (451). — Скільки є українців у Злучених Державах (455). — Число українців в Америці в 1936 р. (456).	
МАТВІЙ КОСТИШИН: СТРІЛЕЦЬКИЙ ДУХ (Вірш).	457
ДМИТРО ЗАХАРЧУК: ЧОМУ? (Вірш).	457

	Стор.
ГОЛОС МОЛОДОЇ ГЕНЕРАЦІЇ (англійською мовою):	
БУДЬ ГОТОВ! Переклад В. Семенини частини поеми І. Франка „Великі Роковини”.	459
СТЕПАН ШУМЕЙКО: УКРАЇНЦІ	460
„На нашій — не своїй землі” (460). — Київська князівська доба (461). — Козаччина і гетьманщина (465). — Українська Народня Республіка (474). — Теперішній стан (478). — Література: усна словесність (482), письменство (484), інші культурні традиції (489). — В Америці (493): змагання молоді заховати українську спадщину.	
СТЕПАН В. МАМЧУР: КУЛЬТУРНІ ПЕРЕМІНИ СЕРЕД АМЕРИКАНСЬКИХ УКРАЇНЦІВ.	498
І. Дефініція нації й культури (498): 1. Назва „українець”. 2. Чи існує расова вищість? 3. Культурні різниці. — ІІ. Природний процес українських культурних перемін в Америці (501): 1. Положення імігранта. 2. Дефініція „природнього”. 3. Зразки перемін української культури. — ІІІ. Скільки задержано з української культури і скільки перебрано з американської (504): 1. Переміни, спричинені зміною території, держави, культурної бази, економічного життя і т. п. 2. Трудність змінити набуту українську культуру й обичаї. Вага суспільної організації для їх задержання. — ІV. Техніка раціональної українізації й американізації (506): 1. Наскільки людина може раціонально впливати на природний процес (506). 2. Як успішно зберегти українську культуру (507). 3. Раціональні засоби прискішення американізації (508). — V. Оцінка пропагованих чи практикованих американізацій і українізацій: 1. Американізаційні „програми” (509). 2. Українізаційні змагання (510). :	
ОЛЕСЬ: ЯКА КРАСА — ВІДРОДЖЕННЯ КРАЇНИ (Вірш). (Переклав В. Семенина)	512
ЛЕСЯ УКРАЇНКА: НЕ СПІВАЙТЕ МЕНІ ЦЕЇ ПІСНІ (Вірш). (Переклав В. Семенина).	512
ОСИП Д. СТЕТКЕВИЧ: УКРАЇНСЬКА МОВА	513
МАРІЙКА А. БОДНАР: У. Н. СОЮЗ — ЯК ЙОГО БАЧИТЬ МОЛОДЬ.	520
ОСТАП ПАТРОНИК: ЧОМУ НАМ НАЛЕЖАТИ ДО У. Н. СОЮЗУ?	523
Т. ШЕВЧЕНКО: ЗАПОВІТ (Вірш). (Переклала Е. Л. Войнич).	527
Т. ШЕВЧЕНКО: ВЕЧІР (Вірш). (Переклав В. Семенина).	527
ГРОМАДИ І ВІДДІЛИ.	529
У. Н. СОЮЗ: ЧЛЕНСТВО Й МАЄТОК	748
ПОКАЖЧИК	749

CONTENTS

PREFACE	Page 1
OSTAP HRYTSAY: THE BULWARK BEYOND THE SEAS (poem)	4
Dr. LUKE MYSHUHA: DEVELOPMENT OF UKRAINIAN-AMERICAN OUTLOOK	6
<p>A. Before the appearance of the "Svoboda": Introduction. — 1. Out into the unknown (8). — 2. The new world (12): New York City. America at the crossroads. The labor problem. Church. Americanization. Country of contrasts. — 3. Beginnings of Ukrainian immigration (27): Up to the organization of the first community. Prior to the publication of "Svoboda." B. Basic principles of "Svoboda": Breaking the ground (47). — 1. Who are we and where are we? (51): Our truth. — 2. Uniting the Ukrainians (54): a. In Brazil. b. In Canada. c. In the Hawaiian Islands. d. In the Philippine Islands. e. In the United States of America. f. From Green Ukraine (in the Far East). g. Bukovina. h. Trans-Carpathian Ukraine. i. Galicia. j. Greater Ukraine. — 3. America and Americanization (104): A free country. Citizenship. Have we perished? Business. Settling on the farms. The American way. Relations with other Slavs. Lithuanians and White Ruthenians (so-called White Russians). The Irish. The woman question. Loyalty to America. — 4. Cultural-educational strivings (132): Learn, my brothers. Publications. Committee on Adult Education. In various fields. For the youth. — 5. People, Church and Clergy (148): Be apostles of truth, enlightenment, and patriotism. Two types of clergy. Religious intolerance. Russophilism. Building of Churches. Strengthening ecclesiastic union. Misunderstandings. The present attitude: American. — 6. The labor question (161): In favor of labor's union, education, and struggle for rights. Strikes and strike-breakers. Helping with words or deeds? Labor front. C. Conclusion: What we sought to express (171).</p>	
VASILE SHCHURAT: ANTHEM OF UKRAINIAN-AMERICANS	177
DMYTRO HALYCHYN: FRATERNAL ORGANIZATIONS IN THE PAST AND PRESENT	178
<p>Their beginnings and aims (178). — In America (181). — Reforms (182). Under state control (185). — Their characteristics (186). — Their significance (187). — The Ukrainian National Association (188).</p>	

	Page
STEPHEN MUSIYCHUK: ANTHEM OF THE UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION	192
Dr. LUKE MYSHUHA: THE UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION	193
Introduction. — Its basic principles and founding (194). — Putting the principles into practice (197). — Enlarging its program (199). — Weeding out undesirable elements (200). — The people's will (201). — Dissension (203). — The Reform—the turning point (204). — Towards unity (206). — Conclusion.	
MATHEW KOSTYSHYN: THE FORTIETH ANNIVERSARY OF THE U. N. A. (poem)	208
NICHOLAS MURASZKO: CONVENTIONS OF THE UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION	209
What they taught (209). — Conventions (211). — Conclusion (230).	
ROMAN SLOBODIAN: THE UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION IN THE LIGHT OF STATISTICS	231
Number and location of members of the Ukrainian National Association at the close of 1935 (231). — An unlimited field for further endeavors (235). — How many members died, how much they paid into the Ukrainian National Association, and how much was paid to their beneficiaries (235). — Amount of sick benefits paid from January 1, 1915 to December 31, 1935 (245). — Number and causes of death (246).	
SAVA CHERNETSKY: WINTER AND SPRING IN UKRAINE (poem)	249
STEPHEN MUSIYCHUK: THE DEATH OF AUTUMN (poem)	249
EUGENE LACHOWITCH: THE MORAL INVESTMENT OF THE U. N. A.	250
DMYTRO ZAKHARCHUK: HOLY NIGHT (poem)	254
SAVA CHERNETSKY: SOLDIERS OF TODAY (poem)	254
MEMOIRS OF EARLY IMMIGRANTS	255
Dennis Holod (255). Dmytro Kapitula (260). Theodosius Talpash (270). Rev. N. Pidhoretsky (276). Dennis Perch (278).	
DMYTRO ZAKHARCHUK: FOREIGN LAND (poem)	286
MIKOLA HORISHNY: IN MISFORTUNE WE GREW (poem)	286
REV. PETER PONIATISHIN: THE UKRAINIAN CHURCH AND THE U. N. A.	287
EMIL REVYUK: DEVELOPMENT OF UKRAINIAN-AMERICAN POLITICAL OUTLOOK	300
Without political orientation (301). — Political indifference (301). First organizations (303). — Struggle to preserve national consciousness (304). — Clash over orthography (306). — For the recognition of the Ukrainian national name (307). — National and social affairs (308). — Development of Ukrainian nationality in America (310). — Organization of efforts (313). — "Church-National" organizations (313). — Secular organizations (314). — Federation of Ukrainians and the Ukrainian National Committee (317). United Ukrainian Organizations of America (320). — Forecast (323).	

	Page
BOHDAN LEPKY: OUT INTO THE WIDE WORLD (poem)	324
JOSEPH STETKEWICZ: UKRAINIAN SCHOOLS IN AMERICA	325
First appeals (325). — Early schools, teachers, and textbooks (328).	
— Society and the School (329). — The second period (333).	
— Third period (337). — The present status (342).	
EMIL REYVUK: UKRAINIAN LITERARY AND ART ACHIEVEMENTS IN AMERICA	343
I. Literature: First Ukrainian literary commentators (343). — Poetry (344). — Short stories (347). — Novels (349). — Drama (350). — Popularization of science (351). — Scientific literature (351). — II. Architecture and interior decoration (353). — III. Painting and sculpture (354). — IV. Applied arts (357). — V. Folk dances (358).	
MIKOLA DANILCHENKO: ORGANIZING UKRAINIAN ECONOMIC RESOURCES IN AMERICA	360
DMYTRO ZAKHARCHUK: QUEEN OF DREAMS (poem)	364
LEV YASINCHUK: HOW THE OLD COUNTRY VIEWS UKRAINIAN IMMIGRATION IN AMERICA	365
Foreword. — Causes of emigration (365). — How well has the Ukrainian emigration served the Ukrainian cause? What have the Ukrainians contributed to America (367). — The emigration taking care of itself (368). — Emigration in the service of the nation (369). — Emigration in the service of the old country (371). — Future relations between the old country and the emigration (377).	
MATHEW KOSTYSHYN: ARISE! (poem)	380
Dr. VASILE SHCHURAT: HOW THE UKRAINIAN-AMERICAN ANTHEM AROSE.	381
STEPHEN MUSIYCHUK: TO THE PIONEERS OF THE U. N. A. (poem)	382
OLENA KYSILEVSKA: WHAT OUR EMIGRATION HAS GIVEN US AND WHAT IT CAN GIVE US	383
DMYTRO DOROSHENKO: THIRTY YEARS AGO	389
Dr. OSTAP HRYTSAY: OF IRON AND STEEL	391
GENERAL VICTOR KURMANOVICH: FIGHT AND CONQUER	396
The "army" of the U. N. A. — The lesson was not wasted. — The immigration will be there.	
ALEXANDER KOLESSA: POEMS	398
Swans Flying Away. — Native Soil. — The Bitter Word.	
EUGENE ONATSKY: BEYOND THE BORDERS OF THE FATHERLAND	399
Emigration—a tragic aspect (399). — From an economic to a political emigration (400). — Italian view on emigration. — "Ukrainians abroad" (402). — Care of immigrants in the past and present (403). — Fostering the ideal of Unity (405). — Care of youth. — A permanent contact (406). — Serving our fatherland (407).	

SISTER SEVERINA (of the Order of St. Basil): EMIGRATION IN UKRAINIAN LITERATURE	408
MATHEW KOSTYSHYN: FIGHT INJUSTICE (poem)	411
Dr. ALEXANDER SUSHKO: "AMERICANIZATION" AND UKRAINIANIZATION	412
THEODOSIUS KASKIW: UKRAINIAN SONG AND THEATRE IN AMERICA ---- Beginnings (420). — The Ukrainian National Chorus (424). — Ukrainian theatrical presentations (426).	420
MICHAEL HAYVORONSKY: UKRAINIAN MUSIC IN AMERICA	431
PETER TURCHYNSKY: HE SHALL RISE AGAIN (poem)	439
Dr. ALEXANDER SUSHKO: THE CONFLICT BETWEEN THE OLD AND NEW IMMIGRATIONS AND OURSELVES	440
Dr. LUKE MYSHUHA: MATERIAL SUPPORT OF THE OLD COUNTRY BY OUR IMMIGRATION	449
VASILE HALYCH: DISTRIBUTION OF UKRAINIANS IN THE UNITED STATES Distribution (451). — How many Ukrainians in the U. S. A. (455). — The latest figures (456).	451
MATHEW KOSTYSHYN: THE WARRIOR SPIRIT (poem)	457
DMYTRO ZAKHARCHUK: WHY? (poem)	457

VOICE OF THE YOUNGER GENERATION

(English section)

IVAN FRANKO: BE READY (Poem, translated by Waldimir Semenyna)	450
STEPHEN SHUMEYKO: THE UKRAINIANS	460
Historical Tradition: "Our Land, But Not Belonging To Us" (460). — Kingdom of Kiev (461). — The Ukrainian Kozak State (465). — The Ukrainian National Republic (474). — Present Status (478). Literary Tradition: Oral Literature (482). — Written literature (484). — Other Cultural Traditions: Language. Music. Dance. Costume. Home Arts. Architecture. Fine Arts. Religion (489— 492). — In America (493). — Their Youth (496).	
STEPHEN W. MAMCHUR: UKRAINIAN CULTURE CHANGE	498
I. Definition Of Race And Culture (498): 1. The term "Ukrainian." 2. The myth of racial superiority. 3. Cultural differences between groups. — II. The Natural Process Of Ukrainian Culture Changes In America (501): 1. The immigrant situation. 2. "Natural" defined. 3. Ukrainian culture change indicated by changes in specific and typical culture traits. — III. Degree Of Ukrainian Culture Retained, And American Culture Absorbed (504): 1. Degree of American culture absorbed, indicated by processes of change of typical categories of culture. 2. Degree of Ukrainian culture preserved, ex- pressed in terms of mores and social organization. — IV. Effective Rational Ukrainianization And Americanization Techniques (506): 1. Range within which man can rationally effect natural processes. 2. Effective rational techniques of preserving Ukrainian culture. 3. Effective rational techniques of accelerating Americanization. — V. Appraisal Of Rational Americanization and Ukrainianization Pol- icies Practiced Or Advocated (509): 1. Americanization "programs." 2. Ukrainianization activities.	

	Page
OLE'S: WHAT CHARM—A NATION'S RESURRECTION (Poem, translated by Waldimir Semenyna) -----	512
LESYA UKRAINKA: PLEASE DON'T SING (Poem, translated by W. Semenyna) -----	512
JOSEPH D. STETKEWICZ: THE UKRAINIAN LANGUAGE -----	513
MARY ANN BODNAR: THE ASSOCIATION, AS A YOUNG MEMBER SEES IT -----	520
STANLEY PATRONICK: WHY WE SHOULD BELONG TO THE UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION -----	523
TARAS SHEVCHENKO: THE TESTAMENT (Poem, translated by E. L. Voynich) -----	527
TARAS SHEVCHENKO: EVENING (Poem, translated by W. Semenyna) -----	527
HISTORY OF UKRAINIAN COMMUNITIES, AND BRANCHES OF THE U. N. A. (In Ukrainian) -----	529
U. N. A.: MEMBERSHIP AND ASSETS -----	748
INDEX -----	749
* * *	
MAP OF UKRAINE -----	XVI

С В І Т Л И Н И

- о. Іван Волянський, 35.
 Д-р Володимир Сіменович, 37.
 о. Григорій Грушка, 41.
 Пам'ятник на могилі о. Грушки, 43.
 Перша сторінка першого числа *Свободи*, 50.
 Теодосій Талпаш, 54.
 о. Іван Констанкевич, 56.
 Іван Глова, 85.
 о. Нестор Дмитрів, 89.
 Редактори і друкарі *Свободи* в 1897, 95.
 Олексій Шаршонь, 103.
 о. Микола Стефанович, 111.
 о. Антін Бончевський, 119.
 Іван Ардан, 127.
 о. М. Підгорецький, 143.
 о. Стефан Макар, 145.
 Константин Кирчів, 153.
 о. Лев Левицький, 165.
 Дмитро Капітула, 169.
 Т. Лабовський, 173.
 Антін Цурковський, 175.
 о. Петро Понятинин, 179.
 Єп. о. С. С. Ортинський, 189.
 Дім У. Н. Союзу, 191.
 Андрій Гела, 215.
 Василь Гришко, 261.
 Осип Стеткевич, 269.
 Михайло Угорчак, 273.
 Василь Левчик, 275.
 Іван Ваверчак, 283.
 Володимир Лотоцький, 285.
 Д-р Семен Демидчук, 319.
 Марія Білик, 323.
 Андрій Савка, 331.
 Олена Кисілевська, 335.
 о. В. Сполітакевич, 347.
 Микола Росолович, 351.
 Різьба О. Архипенка: Т. Шевченко, 355.
 Пляка О. Архипенка: „Україна”, 357.
- Танок „Запорозький Герць”, 359.
 Семен Ядловський, 361.
 Іван Каштанюк, 373.
 Степан Милянкович, 379.
 о. Микола Струтинський, 387.
 Дмитро Андрейко, 393.
 Теодор Грицей, 395.
 Омелян Рекрут, 401.
 Онуфрій Шараварко, 403.
 Григорій Пишук, 405.
 Д-р В. Клодницький, 419.
 Юлія Баволяк, 421.
 Петро Маційовський, 423.
 о. Валентин Балог, 424.
 Юліан Павчак, 425.
 Василь Гасій, 426.
 Микола Мурашко, 427.
 Марія Ольшаницька, 429.
 Володимир Малевич, 429.
 Роман Слободян, 432.
 Дмитро Галичин, 433.
 Омар Е. Малицький, 435.
 Антін Пашук, 435.
 Головні радні У. Н. С. (1933—37), 436.
 Л. Дж. Вулф, 437.
 Степан Шумейко, 439.
 Омелян Ревюк, 442.
 Д-р Л. Мишуга, 443.
 Відзнаки У. Н. Союзу, 457.
 Картини з вистави в Пікаго, 546.
 Картина з походу в Дітройт, 562.
 Український Народний Дім в Елизабеті, 580.
 Персонал канцелярії й друкарні, 588.
 Е. Рузвелт і українські жінки, 629.
 Дім 63 від. У. Н. С. в Форд Ситі, Па., 698.
 Дім Укр. Ам. Горожан у Філадельфії, Па., 722.
- Українські танцюристи, 497.
 Старе покоління, 522.
 Картун з „Юкраїнен Віклі”, 528.

Крім вище наведених світлин поміщено в частині „ГРОМАДИ І ВІДДІЛИ” (Ст. 529—748) 102 світлини різних відділів У. Н. Союзу.

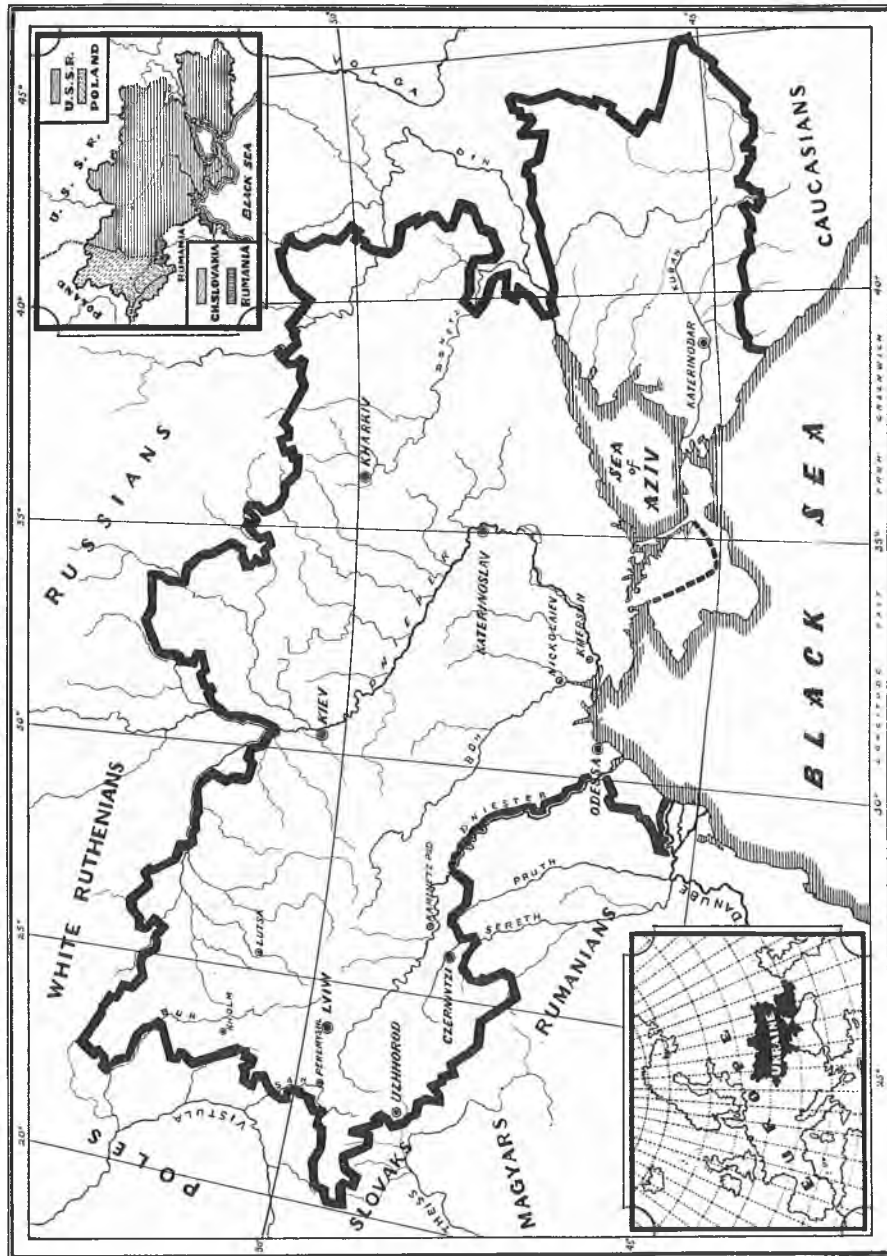
Окладинка, відзнака У. Н. Союзу і наголовки — роботи артиста-малювача Івана Кучмака.

Мапа України: стор. XVI.

СПРАВЛЕННЯ ЗАВВАЖЕНИХ ПОМИЛОК

На сторони	рядок згори	подано	має бути
24	17	Лотославський	Лютославський
46	9	В. Заклинський	Ростислав Заклинський
211	45	Глова	Глова
221	22	грамот	грамот
223	32	Українському	Українському
223	34	народньому	Народньому
228	28	Ремісничій	Ремісничій
235	33	Скільки	2. Скільки
245	31	Ця третя	ця друга
245	38	Скільки	3. Скільки
246	39	Скільки	4. Скільки
273	28	(змовлення)	(замовлення)
308	42	національності	національності
316	33	Український	Український
317	7	Січинськ о	Січинського
351	7	Стефан	Степан
352	29	Гембаль	Гамбаль
375	8	Шемтицького	Шептицького
385	42	італійським	українським
410	21	Стефана	Степана
414	26	(Jognes)	(Jogues)
427	44	Франківна	Франківна
432	6	„Зенгерферрайн”	„Зенгерферайн”
432	53	отрастися	отрястися
438	20	курсе	курси
440	19	Скадинавії	Скандинавії
484	19	of Zolotoust, Harion,	of Harion,
486	23	T. R. Livesay	F. R. Livesay
492	Note	⁸ “The Russian School for	⁸ “The Russian School of
529	11	Українська	Українська
545	44	Акадеія	Академія
594	35	Народній Дім	Робітничий Дім, 57-59 Beacon St.
425	під світлююю	У. Н. Союзу (1920)	У. Н. Союзу (1914)
426	„ „	У. Н. Союзу (1910)	У. Н. Союзу (1920)

ETHNOGRAPHIC MAP OF UKRAINE

AREA OF UKRAINE
(In square kilometers)

Under U. S. S. R.	773,400
Under Poland	132,200
Under Rumania	17,600
Under Czechoslovakia	14,900

NUMBER OF UKRAINIANS IN UKRAINE AND ELSEWHERE

- 1) Under U. S. S. R. 35,026,000
Under Poland 6,257,000
Under Rumania 1,100,000
Under Czechoslovakia 569,000
- 2) In the United States of America 700,000
In Canada 270,000
In other parts of the world 370,000

Total 44,292,000

The above figures were taken from a survey prepared by Prof. V. Kubiyovich and published in the Ukrainian General Encyclopaedia (Lviv), Vol. III, pp. 409-423.

ПЕРЕДМОВА

о о о о

ГОЛОВНИЙ уряд У. Н. Союзу видав 1. січня 1934 р. відозву, якою проголосив 1934-тий рік Ювілейним Роком Українського Народного Союзу. Разом з тим видано поклик у справі Ювілейної Кампанії для приєднування нових членів, як і поширення серед громадянства Союзових ідей. Для цієї цілі видано теж книжечку *В сорокліття Українського Народного Союзу*.

А на річних нарадах головного уряду У. Н. Союзу в лютім 1935 р. вирішено видати ще Пропамятну Книгу, щоб зібрати в ній уже обширніші відомости про працю У. Н. Союзу і його органу *Свободи* на полі організування й освідомлювання української імміграції в Америці.

Головні урядники виходили з цього заложення, що історія У. Н. Союзу і *Свободи* це властиво історія української імміграції в Америці. Супроти цього вважали потрібним зібрати принаймні дещо такого матеріалу, який відтворював би перед нами ту епоху з життя української імміграції в Америці, що зачалася за-снуванням У. Н. Союзу і сягає по сьогоднішній день.

Справу видання Пропамятної Книги поручив головний уряд редакційній комісії, зложеній з членів езекутиви У. Н. Союзу і редакції *Свободи*, себто з таких осіб: Микола Мурашко, інж. Володимир Малевич, Роман Слободян, Дмитро Галичин, Омелян Ревюк і д-р Лука Мишуга. Редакційна комісія на своїм засіданні з дня 7. березня 1935 р., прийшовши до порозуміння щодо матеріалу, який мав би ввійти до Пропамятної Книги, доручила мені її зредагування.

Поминаючи те, що члени редакційної комісії допомагали своїми заввагами розв'язати тяжку справу, як і який саме матеріал у ту Книгу зібрати, кожний з них, як це видно зі змісту Книги, вложив ще окремий свій труд.

При редагуванні п. О. Ревюк допомагав обробляти й упорядкувати увесь зібраний матеріал, п. Степан Шумейко допомагав при редагуванні англійської частини, а п. Осип Стеткевич пильнував чистоти мови і переводив коректу.

Книга виказує теж імена всіх тих Шановних Громадян у старім краю і тут в Америці, що послужили добрій справі своїм трудом і знанням.

Та окремо приходить ся дати признання тим соткам наших українських робітників в Америці, головню урядникам відділів У. Н. Союзу, зглядно секретарям тих відділів, що доложили труду і допомогли нам зібрати статистичні дані про відділи У. Н. Союзу й про наші громади. Це перший раз в Америці довелося зібрати такий матеріал.

Книгу ту приходилося нам видавати у тяжких умовах. Виявилось наглядно, що про українську імміграцію в Америці є дуже мало зібраного й належно обробленого та перевіреного матеріалу. На кожному кроці стрічалися ми з труднощами, коли приходилося перевірювати дати і числа, а то навіть деякі важні події, чи діяльність навіть передових американсько-українських діячів. У тім усім головним українським джерелом наших інформацій були протоколи річних нарад головних урядів У. Н. Союзу, протоколи нарад ексекутив У. Н. Союзу, протоколи конвенцій У. Н. Союзу, календарі У. Н. Союзу, понад 40 річників *Свободи* й інші видавництва У. Н. Союзу та *Свободи*, як теж іще живучі свідки нашого минулого.

Зазначимо, що редакційну чи видавничу працю виконували ми попри щоденні наші обов'язки в редакції чи в організації. Під час цієї праці ми відразу пізнали, що її не можливо виконати так, як ми собі цього бажали, бо треба літ часу, щоб можна добре опанувати той величезний матеріал, що станув перед нашими очима й що властиво не був досі ані належито розсліджений, ані зглиблений. Та всежтаки ми старалися навіть серед таких обставин принаймні вторувати нашою працею шлях тим, що ще за нашої па-

мати чи по нас візьмуться до дальшої праці над науковим досліджуванням української іміграції в Америці.

А вкінці — що для нас найважливіше — бажали ми дати нашій, тут родженій, молоді короткий спогад про те, хто і чим були її батьки й матері, як жило, що думало й чого доконало старе покоління, та які ідеали бажалоб воно передати як свій заповіт своїм дочкам і синам в Америці.

Зазначуємо далі, що та наша молодь, що забрала голос у тій Книзі, пишучи по англійськи, знає теж і українську мову. І розуміє та відчуває, що й до українських будучих поколінь в Америці відносяться слова Лібелята:

Мова є кровю, що кружляє по народньому тілі. Виточить з чоловіка кров, то разом з нею скінчиться життя людини. Виточить з народу мову, то разом з цим закінчиться його існування.

В тій Книзі, виданій зприводу 40-ліття праці У. Н. Союзу, себто сорокліття праці старого покоління, бажали ми теж довести до тісного зближення старого покоління, що вийшло зі старого краю, з молодим, тут родженим і тут вихованим поколінням. А зробили ми це в такім переконанні, що коли мова про людяність, про посьвяту чи службу громадській справі, якщо люди дійсно ідейні й розумні, то ледви чи є яка дійсна прірва між старим і молодим поколінням, між тими, що родилися в старім краю, і тими, що вирости в Америці.

Д-р Лука Мишуга.

ТВЕРДИНЯ ЗАМОРЯ

СЛОВО В 40-ЛІТТЯ ІСНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ В АМЕРИЦІ.

Ген, ген океаном,
Під рев бурунів,
На спінених хвилях
Бездням у слід,
Хоч душі нам шартав
Тривожний сумнів,
Ми плили колисьто
За долею в світ.

За нами наш край мрів
Розп'ятим Христом;
Хати, повні смутку,
У горю рідні,
Покинута церква,
Дзвіниця з хрестом,
Ограблене поле
І ліс в далині...

А горді палати,
Чужацьких катів
Прощали нас блеском
Препишних вікон...
Та хоч і глумливо
Їх блеск нам мигтів,
Ми в серці здушили
І скаргу і стон.

„О Рідная Земле! —
Так туск в нас ридав —
Ми й ген чужиною
Будемо Твої!

Дамо й розіп'ятись
За міць Твоїх прав,
Щоб знали про Тебе
Й найдавший край!

„Нам компасом — звага,
Керманичем — гарт,
Вітрилами — порив
Горючих душ!
І з пеклом боротись
З нас кожен ще варт,
А Ти нас, о Земле,
До чин у ворух!”

І морем і морем,
Під рев бурунів,
На спінених хвилях
Бездням у слід,
Стоптавши у серці
Тривогу й сумнів,
Ми плили здобути
Незнаний нам світ.

Світ, де не темнилиб
Нам ввесь небосхил
Насилою чужі
Подвижники тьми...
Й де знову боротись
Набралиб ми сил
По програнім бою —
В те вірили ми.

Світ вольного духом,
Нового життя,
Світ замислів смілих
Героїв діла!
І в час, де не було
Нам вже вороття —
Земля Вашингтона
Нам захист дала.

За морем, за морем
Там наш новий світ,
За морем нову ми
Вітчизну знайшли...
Край Волі післав нам
Назустріч привіт,
Й мов сонце нам блисло
Крізь темні імлі.

І враз ми твердиню
Взялись видвигать:
Твердиню заморя,
Твердиню навік,
Твердиню сильнішу
І сто й тисячкратъ,
Ніж вражйї сили
По кожен їх бік.

„О Рідная Земле! —
Так труд в нас іремів —
Тобі видвигаєм
Твердиню твердинь!
Щоб була страшина Ти
Для всіх ворогів
І там ген, де праліс
І морська синь”.

Гей! Сорок років так
Трудилися ми тут,
Мойсеевих сорок
Років жертвувань...
Аж подвигом-чином
Звершився наш труд,
Й возстала твердиня
Незломних змагань.

ВКРАЇНСЬКА ТВЕРДИНЯ — НАРОДНИЙ СОЮЗ!

Твердиня заморя,
Граніт бастион...
Де раньше безпуття,
Пустиня і груз —
Сьогодні Союз там.
Не зміг нас демон!

Ростиж нам, Союзе,
І стовпом нам стань,
Як стовп, що Мойсею
Обітом горів!
Щоб в хвилю ірядучих
Визвольних змагань
Ти вказував путь нам
До збройних рядів.

До збройних, залізних,
Незломних рядів
За волю Вкраїни,
За волю краю!
Хай бухне пожаром
Наш порив і гнів,
І стане ввесь нарід
З долею на прю.
Остан Грицай.

Д-р Лука Мишуга.

ЯК ФОРМУВАВСЯ СВІТОГЛЯД УКРАЇНСЬКОГО ІМІГРАНТА В АМЕРИЦІ

А. ДО ПОЯВИ ЧАСОПISУ „СВОБОДА”

В С Т У П.

о о о о

ДНЯ 15. вересня 1893 р. появилoся на американській землі, в місті Джерзі Ситі, Нью Джерзі, перше число українського часопису *Свобода*. Вже в перших його числах видвигнуто потребу негайного заложення української народної організації, яка перебралаб провід у нашій народній житті, а заразом давалаб українським імiгрантам в Америці можливість забезпечити себе і свою родину від нещасливого випадку чи смерті. Таким чином повстав дня 22. лютого 1894 р. теперішній *Український Народний Союз*.

Ті дві народні інституції — *Свобода* й У. Н. Союз — були звиш сорок років головними подвижниками українського народнього життя в Америці. І тому саме їхню історію можна сміло вважати історією української імiграції в Америці. Вони спільно американську Україну будували, спільно з нею терпіли й радувались і були її речниками та представниками. Бо злучилися разом тільки ради великої, спільної цілі: служби ідеалам своєї нації.

Наступні рядки цієї праці будуть намагатися хоч частинно з'ясувати, як переводжено в життя ті ідеали, що їх положено в основі цих обидвох інституцій. Перед нами будуть переходити роки за роками. Будуть минатися різні громадські діячі. Будуть ломатися інколи характери передових одиниць. Будуть намагання заломити основні засади. І будуть сунути важкі хмари, щоб закрити чи задусити ті установи за їхню вірну службу ідеї. Буде й таке, що викаже, що цієї ідеї не хотіла часами розуміти власна суспільність, що засад, на яких побудовані ті дві установи, не розумів

чи не старався зрозуміти навіть той Рідний Край, якому вони завжди так вірно служили і якому далі служать. Та проте кінець кінців все це викаже хіба тільки те, що підкреслив наш робітничий американсько-український поет (М. Костишин) у своїй вірші, написаній з нагоди 40-літнього ювілею У. Н. Союзу, в якій він пише, що Союз:

*Всякі злидні переніс,
І на свято ювілею
Прапор в цілості приніс.*

А коли ми тепер розгортаємо картини минулого, то, поминаючи інші причини, робимо це ще й тому, що думаємо, що роля *Свободи* й У. Н. Союзу ще не закінчена. Українське життя в Америці розростається з кожним роком в шир і глиб. І виростають і поза У. Н. Союзом і *Свободою* нові сили, що перебирають від них частину праці. Та, що не говорити, то треба признати, що У. Н. Союз і *Свобода* ще далі заважають на українсько-американським народнім житті. Щобільше, нам здається, що ледви чи помиляємося, коли твердимо, що такі відносини будуть тривати так довго, як довго житиме правдивий український дух в Америці.

Нам теж здається, що американська Україна саме тепер потребує тих установ можливо більше ніж у минувшині. Цеж відчинилося нове поле для нової діяльності, бо доростає на наших очах нове покоління з української крові, що роджене на американській землі. І чи не треба тепер нових піонерів для нової піонерської праці, щоб приєднати молоде покоління для української ідеї? Нам здається, що по десятиках літ національного освідомлювання старого покоління треба тепер знову вести давню роботу, тільки в інших обставинах і на інший лад. За ту роботу вже взяли У. Н. Союз зо *Свободою* і зо своїм тижневиком „Ukrainian Weekly”.

Це починається новий період українського життя в Америці. А будучи на склоні старого періоду, ми отсе хочемо передати хоч одроби́ну з тих ідей і тої праці старого покоління, з яких зродилося те все, що зветься українським національним дорібком в Америці. Бо тільки пізнавши минуле, зрозуміємо сучасне. Зачинаємо від того, як старе покоління покидало старий край.

1. В СВІТ ЗА ОЧІ.

З усіх імігрантів, що прибували до Америки, таки найнещасливішим був український імігрант. Імігрантами інших націй опікувалися держави чи нації, або хоч якісь релігійні чи політичні групи. А українською іміграцією ніхто не опікувався. Тому вона була: випадкова, доривочна, безплянова. Була така, як читаємо в *Свободі*:

Їхав наш чоловік за море — „в світ за очі” — шукати хліба, не зраджуючи своїх плянів нікому в селі, хіба Іцкові чи Мошкові, котрому продав свою кучу, чи городець, чи загін на кошти подорожі. Поза границями Галичини заопікувалися вже ним „совісні” агенти і з великої „прихильности до українського селянина” завели його або просто в неволю до кольоністів-плянтаторів, або в бразилійські ліси та мокляки, або до Канади.

Так воно виглядало в перших десятках нашої іміграції за море.

Як подає проф. О. Сушко, то доперва від 1911 р. почали підніматися в Галичині голоси, які зачали підходити до справи іміграції в науковий спосіб. Але й тоді, як це стверджує автор статті, яку поміщено в Записках Наукового Товариства ім. Шевченка (т. 105, кн. 5, Львів, 1911), не було ще навіть одної думки щодо причин, які викликували іміграцію. Не звернено тоді ніякої уваги на „психічні” мотиви іміграції й тому автор статті домагається, щоб студії над іміграцією були всесторонні, себто, щоб обіймали „прояви всякої натури соціальної, економічної, політичної, правнодержавної й культурної”. За ученим Каром він заперимічує, що є загальні причини іміграції, без різниці країв і національностей, а це „убогість людности, непропорціональний обем великої посілости, брак зарібків, получений звичайно з низьким станом торгівлі й промислу, ліцитації, а вкінці неосвіченість”. Попри них кожний край має ще свої окремі причини, якими для Галичини були: брак освіти, алькоголізм і лихва та прикре економічне положення. Крім цього треба ще взяти під увагу застрашуюче роздроблювання дрібних селянських господарств. Рік-річно повставало в Галичині коло 30,000 нових ліліпутних парцель, таких маленьких, що вже годі було власникам тих парцель з них вижити. Ставало тяжче жити через велике число цілком зайвих кушів-посередників, як теж через загальний зріст людности, що не мала де заробити і мусіла йти за границю, бо в краю не було заробітків, а як були, то такі, що, згідно зі звітним теребовельського старости з 1896 р., діставали робітники денно по 16 до 24 сотиків, а найвище від 30 до 40 сотиків, себто три до вісьмох американських центів.

Неграмотність була застрашуюча, а через те неможливо було навчити селян краще використовувати видатність землі, а це теж погіршало положення селян. Яке воно було тяжке, видно найкраще по тім, що в тих часах припадало на рік від 2,500 до 3,000 ліцензій селянських ґрунтів за суми нижче \$40. Нищив наших селян ще й нахил до до процесування, нищила їх далі теж язва пиянства, так знаменито змальована Василем Навроцьким у книжці „Що нас коштує пропінання”, виданій іще в 1876 р. Давалася в знаки і зле зрозуміла побожність, що казала нашим людям у Галичині відкладати половину року на свята, бо, як виказала львівська анкета з 70-тих років, було в галицьких повітах 100 до 120 неробучих днів, в 22 повітах 120 до 150, а в 16 повітах аж 150 до 200.

Всі ті явища спричинювали крайню нужду, а вона виганяла людей зпід рідної стріхи і з рідного села чи міста.

Поети й письменники вже описали ту трагедію, яку переживали іммігранти, що покидали рідну землю й ішли шукати кращої долі за морем. Та ці їх описи є тільки блідою відбиткою правдивих терпінь. Бо властивого горя, що мучило серце і душу іммігранта вже тут на американській землі, ще ніхто не описав. І то з цілком простої причини. Не було такого таланту між нами. Тому й не було кому правдиво змалювати ту, таку просту і звичайну річ, яку тут кожний на кожному кроці оглядав, а яка зветься: трагедія іммігрантського життя. Тому та велика і драматична картина з життя цієї частини українського народу, що її вигнало з рідного краю горе, є майже закрита. І вже ніколи відкритою не буде. Вона пішла до гробу разом зі старшим поколінням української імміграції в Америці. А слаба згадка про це залишилася ще хіба на тих пожовклих листках *Свободи* зперед 40 років, листках, що вже розсипаються. Листки ті сумом повиті, бо відомости, які вони подавали, були часто-густо слізми облиті, особливо коли описувано, як то одного в копальні засипало, а другому в фабриці руку чи ногу відтяло, або як липалися діти-сироти, що їх добрі люди між себе розбирали, щоб під хатами не жебрали, або щоб їх до чужих сиротинців не забирали, де мусілиб пропасти для свого народу і своєї віри.

Свобода переповнена віршами наших робітників, і то писаними гіркими слізми, а в тих віршах описується виїзд з краю. Всі вони — це одна безмежна туга за рідним краєм. До самої гробової дошки нагадують собі вони те, про що писав Сава Чернецький:

*Коли я край свій кидав в розпуці
І плив у незнані, далекі край,
То чув біль в серці, а слюзи пекучі
І очі і лиця зросили мені.*

(Сучасні жовніри).

Як ми рідний край свій батьківський кидали, описує поет новіших часів (С. Мусійчук), тоді доли, ліси й темні бори, яри і підгір'я, рівнини і гори, і ниви тужливі нас прощали і рідні ріки пісню прощальну шуміли, а рідні стріхи на прощання до нас прихилились, як батько та ненька нас старими руками благословляли.

Так співає про це американсько-український поет, додаючи, що, прощаючись:

*Вони то просили, у сльозах молили,
Щоб ви на чужині по божому жили.*

Та дійсність була така, що це тільки так видавалось імігрантам, що їх так сердечно прощає рідний край. Це тільки тоді, як вони ночами втікали, як перекрадалися щасливо через границі, їм здавалося, що сама природа так їм бідним сприяє. Це тільки їхнє зболіле серце у своїй уяві бачило, як німі плоти і стріхи рідні плакали за ними, відчуваючи їх біль. Це тільки їм здавалося, що неможливож не відчувати тих, котрих ніщо інше, а тільки крайня нужда виганяла в далекий світ.

Та по правді справа та не виглядала так поетично. Щобільше, вона бувала часами навіть нелюдською, особливо тоді, коли тих, що з такими ніжними почуваннями покидали рідний край, називали „блудними синами”. А були часи, що навіть батьки народу мали їх за таких, закидуючи їм, що покидають українські села й зменшують тим робом наш національний стан посідання. Значить, імігранти — непатріоти. А польські дідичі чи московські поміщики гляділи на ту справу іншими очима. Їм жалко було, що отсе не стає дешевого робітника до роботи на панських ланах. І вони теж заявилися проти імігрантів, перетягаючи на свою сторону уряди.

Значить, замало було довгими роками мучитися, щоб заробити хоч на частину корабельної карти, замало було терпінь, коли приходилося продати останній кусень поля, а то й прадідну хату, щоб роздобути грошей на дорогу, бо крім цього треба було ще витерпіти багато наруги від своїх і перебороти перешкоди від влади.

Пускався наш селянин у далекий світ, роздумуючи над тим, чи це справедливо ліцитувати бідному чоловікові останню корову чи забирати хату. Відіжджав зі згадкою за тими, що спочивають під липами на цвинтарі. Відіжджав із журбою за жінку і діти, що їх оставляв. А молодшим може не сходила з думки ще й та дівчина, що то до серця припала. Відіжджали в світ, не вміючи здебільша ні читати ні писати. І не знаючи, з якого народу походять, та де цей нарід живе, скільки його і яка його історія й культура.

Знали тільки, що родились і жили в горах, які були для них рідним краєм. Любили ті гори. І горячо любили свою мову і пісню. Шанували передані їм батьками звичаї й обичаї, придержуючись їх вірно підчас свят, весіль, хрестин, поминків і т. д., та найбільше були привязані до своєї церкви і свого обряду.

В містах вони не бували. В фабриках не робили. Тільки чули, що по містах живуть люди інакше, „по панськи”, та що по фабриках великі заробітки, не то що на верховині.

Світогляд їх не був книжковий, а селянський, стисло зв'язаний із всемогучою природою, що мала на всі сумніви і скомпліковані питання одну відповідь: Така воля Божа! Яке лихо не було, треба терпіти і мовчати. Але, покидаючи рідний край, поступили в однім наперед. Відважилися в житті на такий крок, що був свого роду бунтом, що був визовом, киненим — проклятій долі. Але правда й те, що на той бунт вплинули теж фантастичні казки про щасливий край за морем, що то їх розносили по українських селах різні агенти корабельних компаній. Та безсумнівно був певний відсоток і таких, що пускалися в світ шукати будьякої долі, коби тільки іншої від тої, що в ній душилися в ріднім краю.

Цілий світогляд тих імігрантів, що виїжджали з рідного краю, обертався тільки біля одного: якнайскорше заробити якнайбільше гроша. Але не про гріш ішло. А про поле і хату. За той гріш можна було вратувати кусник прадідного поля і рідну хату від ліцитації, або можна було докупити трошки поля. А як у кого вже не було ні поля ні хати, то можна було заробити стільки, щоб стати наново, або й перший раз господарем у селі. Так розумів справу наш імігрант і так теж розуміли тоді іміграцію й ті найсвідоміші з проводу в ріднім краю, що ставилися до цієї справи з ширшим світоглядом, що розуміли її велику вагу під економічним оглядом. Цеж завдяки їй можна було ратувати селянські ґрунта, пропалі в руках жидівських лихварів, або збільшити український земельних стан посідання закупном безземельними чи малоземельними імігрантами ґрунтів від польських чи жидівських дідичів.

Новий край, до якого вибирався наш імігрант, його не цікавив. Він цікавий був тільки на гроші, які там міг заробити. Газет чи книжок він тоді не читав. Чув тільки про „Сонники”. І того одного радо слухав, коли хто читав зі „Сонника”. Що це є „читальня” — не знав. Про театральні вистави, концерти, відчити чи віча — не чув.

Ніякими громадськими справами він ніколи не займався. Суспільних питань ніхто ніколи з ним не обговорював. Не знав він теж нічого про якісь робітничі організації й не чув про якісь страйки. Але суспільне горе відчував. Тільки ратунку не бачив. Тому шукав його — в коршмі, де запивався часто до неприємности —

з розпуки і безрадности. Але був навіть і в тій біді дуже „гоноровий” і тут в Америці. Навіть за дрібну зневагу, нанесену дуже часто в коршмі, або при чарці, не давав прощення, видавав останній цент на процес, „за образу чести”.

І ось із тими прикметами (говоримо тут про загал, а не про одиниці) з'явилися наші імігранти в Новім Світі, де їм — по волі чи неволі — треба було зачати будувати нове життя.

2. НОВИЙ СВІТ.

Коли слухати оповідань наших найстарших імігрантів, що то перші торували нашої іміграції шлях до Америки, то волосся стає на голові. Так пише *Свобода* з 17. жовтня 1895 р., додаючи, що можна було доказати в Америці чудес, якби і пізніші імігранти були виказували таку саму велику силу волі й таке завзяття, як мали їх наші піоніри. Бо колись, як оповідає один з перших імігрантів у *Свободі*, бувало так:

Заки українець, приїхавши до Америки, допитався до своїх краянів, мусів перетерпіти всяку нужду і бідую, голод і холод, а часто переплачував це життям і гинув дець у невідомім місці, в лісній ярузі, а тіло його накрила хіба впала зогнила деревина.

Нераз кілька імігрантів насліпо пускалися пішки в далеку дорогу до краянів, бо, маючи кілька центів, дорожили ними як міліонами, бо це вистарчало тільки на хліб, щоб у далекий, невідомий дорозі і між чужими людьми та в невідомім краю з голоду не згинуть. У ясний день божий ховались бідолахи наче розбійники по лісах, бо якби був їх хто стрінув на битім шляху в підраній гунці, в чорній полатаній сорочці, з запаленими від голоду очима, невмитих, з довгими кудлами, то втікав би з переляку, або стріляв би, як до дикунів. Та бідний імігрант знав це, але не зважав на те, а з вірою в Бога, з одним зогнилим качаном кукурудзи, або кусником спліснілого хліба, що його деякий фармер викинув, ішов сотки миль, через ліси і дебри, драпаючись по скалах, перескакуючи потоки, поки дійшов до своїх людей, що його вмили, прибрали, нагодували і про роботу для нього постаралися. Як ті перші християни за панування поганських царів і їх намісників жили в безнастаннім страху і трепеті, скриваючись у катакомбах, непевні за своє майно і своє життя і життя своїх дітей, таксамо і наші браття в перших початках української іміграції не були ні на хвилину спокійні за своє життя.

НЬЮ ЙОРК, Н. Й.

Та не всі знали, куди рушитися з Нью Йорку. І не всі мали відвагу рушитися, не маючи ніде кривних чи знайомих. Та бували виняткові випадки і з такими імігрантами, що не були „без язика” і без цента. Один такий випадок описує *Бузько* (Юліан Чупка), автор знаменитих оповідань з життя перших імігрантів, друкованих у *Свободі* і виданих окремо як *Образки з Америки*. Там читаємо, що був і такий імігрант (як *Бузько*), що по приїзді до Нью Йорку міг заїхати до „Oesterreichisch Ungarisches Burghotel”

і там при барі несподівано почути спів пісні *Як ніч мя покрие* та довідатись на запит, що пісня „Зіроньки сіяють, тебе виглядають, колиж, ах, колиж ти прийдеш” походить „*Aus meiner Heimat*” (з моєї вітчизни), якою для німецького співака є — Галичина. Бувало й таке, що як довго ставало ще привезених з краю грошей, то можна було, попиваючи з товаришем „з вітчизни” вино, „радити день і ніч над такою дурницею, якби то найскорше стати міліонерами і перестати вже раз журитися такою дурною квестією, що будемо завтра їсти, пити, в чім ходити і тим подібними прозаїчними річями, котрі так потрібні для удержання життя навіть таких великих людей, як нас двох галицьких філософів”. Бувало, що до таких двох „товаришів” з Галичини долучувалася ще й „товаришка”, теж з Галичини, і те тріо виступало згодом по салунах як „тирольські співаки”; а як їм знудився німецький репертуар, то співали *А в нашої попаді три кутаси на заді* і т. п. Можливо, що бувало й таке, як виходить із згаданих спогадів. Та назагал дійсність була така, що нашого іммігранта, що залишався в Нью Йорку, забирав до себе якийсь галицький жид. Цеж з ним одним міг наш іммігрант розмовитись. Тут держав він іммігранта так довго, поки не обчистив його з останнього цента. Щасливим був хіба тільки той, хто до того часу міг уже дістати десь якусь чорну роботу та приміститися десь у якимсь закамарку, річ ясна, в найгіршій дільниці міста.

Якжеж виглядав тоді той новітній Вавилон, цей славний Нью Йорк?

Ален Невінс пише, що другого такого поганого міста під мешкальним і гігієнічним оглядом не було тоді в цілیم християнським світі.¹ Але особливо небезпечним був той Вавилон для молодих наших дівчат, що приїжджали без усякої опіки. Навіть не можна собі уявити, що то діялося в початках нашої імміграції, коли *Свобода* ще в 1909 р. жалується, що стільки наших дівчат пропадає на віки, попавши невинно і несвідомо в руки поганців-агентів торгівлі дівчатами, які схоплюють їх відразу при висіданні з корабля і запроднують до публичних домів у неволю, з якої нема вже ніякого виходу.

Вже в 60-тих роках нараховує цитований вище автор у самім Нью Йорку яких 12,000 проститутток. Пізніше відносини не поправлялись ні в Нью Йорку ні деінде, бо перепис з 1880 р. виказує, що 185 міст зголосили, що мають публичні доми, а решта не хотіла дати на це відповіді.

¹ A HISTORY OF AMERICAN LIFE (the Emergence of modern America 1865—1873 by Allan Nevins, New York, 1932, p. 319):

„New York had a hundred thousand slum dwellers, sheltered in nearly twenty thousand tenement houses, many of which were the vilest rookeries. In some districts there was a congestion wich had probably never been equaled in any other city of Christendom”.

В Нью Йорку бували тоді такі часи, що ним правила Темені Гол, у якої ексекутивнім комітеті засідали: один засуджений убивник, один звільнений від обвинувачення за вбивство, чотири професійні шулери (картярі), 6 членів генгстерської (розбишацької) банди і т. д.² Тодішній Нью Йорк схарактеризував один подорожній у такий спосіб: „Велика пані в балевім костюмі, з брилянтами в ушах і з пальцями, що їй вилазять з чобіт”.³ Так говорили і про цілу Америку.

В 1881 р. відраджували приятелі Теодорові Рузвелтові навіть кандидувати до ньюйорської легіслятури, бо політика в Нью Йорку і в стейті не була ведена джентельменами, але „шинкарями, кондукторами від кінних трамваїв і їм подібними”. Найгірше, що так мало хто протестував проти того всього.

Та були винятки. Такі, яких тоді ставили перед суд, а яким тепер ставлять величаві постументи. Це був славний проповідник, пресвітеріянин д-р Чарлз Г. Паркгорст (Dr. Charles H. Parkhurst), що то виголосив 14. лютого 1892 р. в своїй церкві (Madison Avenue Presbyterian Church) славну проповідь, звернену проти корупції міських урядовців. Візваний перед суд для переведення доказу, обходить з нараженням життя 3 тижні доми розпусти і злочинств і виступає у новій проповіді з 284 заприсяженими зізнаннями, що виказують, що є спілка між злочинцями та проституцією і найвищими урядовцями міста та поліцією; що злочинство — це властиве ремесло поліцаїв; що сам посадник міста і його „генг” (шайка) ведуть провід у тім злочинстві; що ті, що називають себе сіллю землі, не дбають про ніяку чесноту, а тільки про свою кишеню; що Темені Гол висталює всі уряди на продаж, та що вибори в місті є нічим іншим, а тільки нагодою для поліцаїв поповнювати яке хочуть злочинство, річ ясна, в інтересі Темені Гол.⁴

Та наш імігрант бачив високі будівлі, душився в сопуху сутерин, відчував на кожному кроці порядок, опертий на грефтарстві й корупції, але не знав, звідки те все береться та як перед тим боронитися.

І певно в голові сина українських гір аж роїлося від ріжних питань, які мимоволі насувалися, коли він приглядався до ньюйорського життя, себто до життя в тім „кітлі народів”, який, не зважаючи на палений рух і чудові хмародери, назвала Ребека Вест „найбільш монотонним містом у світі”. І здається нам, що ніхто краще від нашого селянина, прибулого тоді до Америки, не відчув правдивости слів, що їх висказує Валдо Френк (Waldo

² N. Y. EVENING POST, April 3, 1890.

³ A lady in ball costume, with diamonds in her ears, and her toes out of her boots.

⁴ THE NEW YORK TIMES MAGAZINE, November 17, 1935, p. 8, 17.

Frank), пишучи, що Америка це край без радості, та що це ніде так не впадає в очі як у Нью Йорку.⁵

І здається нам далі, що й наш селянин відчував при висіданні з корабля в Нью Йорку те, що відчув молоденький італійський іммігрант (пізніший імміграційний комісар), коли чув, як від його батька домагалися виказання певної суми грошей: „Що це за світ, де людей судять по тім, скільки вони мають грошей?”⁶

АМЕРИКА НА ПЕРЕЛОМІ.

В часі, коли до Злучених Держав зачали напливати масово українські іммігранти, наступали в американськiм житті величезні зміни. Америка зачала осідати. Навіть індіан уже спаціфіковано й приковано до осідку. І пропадав той, такий характеристичний в історії розбудови Америки час, що оспіваний в поезії, описаний у безчисленних повістях, а тепер ще передаваний інколи на екрані, коли то популярним був клич „Go West, young man, go West” (іди на Захід, молодий чоловіче, йди на Захід), коли не могло бути затишно жити, бо було ще багато вільної землі й коли було ще для кожного широке поле до розмаху й ініціативи. Та тепер „covered wagon” (критий віз) зачав переходити до історії, а з ним і вандрівка на „Вести”.

Край з відчиненими дверми (open country), що давав кожному змогу забагатіти, ставав спомином минулого, а з тим спомином зачала завмирати і славна американська приказка про Америку як край нагоди — „land of opportunity”. Думка, що кожний може стати мільонером, була вже — байкою. І байкою зачало видаватись те, що кожний робітник може стати працедавцем. Іншими словами: стабілізувався новий лад.

Були це часи, коли вже почали загоюватися рани між Полуднем і Північчю, що так розятрилися були підчас Горожанської Війни. Тоді вже і хліборобське Полудне почало упромисловлятися на зразок Півночі, а ціла Америка зачала набирати характеру промислової країни. З тим характером давалися заразом відчувати на цілім житті краю і нові господарські засади: кожний тільки за себе; успіх за всяку ціну. Згідно з характеристикою Вилсона, цю епоху знаменує „переміна людей на машини”. До цього він додає ще гін до спеціалізації й поспіху як тих чинників, що цілковито перемінили „колись такий простий собі світ”.

Річ природня, що разом з тим почав змінюватися й американський характер. Цеж нервовість стала національною хворобою.

⁵ „America is a joyless land, and nowhere is this so crying—clear as in the places of New York — Broadway, the „movies”, Coney Island — where joy is sought”. (THE NEW YORK WORLD. Arranged by Harold Bruce and Guy Montgomery. New York, 1927).

⁶ „What sort of world was this, where people were judged by the amount of money they had?” (IN THE SHADOW OF LIBERTY, by Edward Corsi).

Давня хліборобська і сільська Америка почала уступати місце новій: міській і промисловій. Почали як гриби по дощі виростати чи збільшатися міста. Почала розростатися комунікаційна сітка: від океану до океану.

А до того всього треба було величезної маси робітників, і то таких, що згодні були б робити за будь-яку ціну. Таких нових невільників потребував новий промисл, що сильно розростався. Це був промисл, що дбав тільки за себе. Такими невільниками мусіли ставати теж українці, що почали масово в тім часі напливати.

Зазначимо, що початок цього нового періоду американського життя стрінувся теж і з гострою критикою. Дехто вважає його найгіршим часом, який колинебудь Америка переживала. Називають його часом, який не знав ніяких поривів великого патріотизму, що знаменував давні епохи американської історії, а знав тільки грубий і бездушний матеріалізм, опертий на філософію: успіх за всяку ціну.⁷

Вен Лун вважає цю епоху упадком американської цивілізації. Він каже, що батьки краю, давні кольтоністи, в часі від Революції до Горожанської Війни — за час яких 90 років — довели вкінці край до порядку. Не створили вони щоправда в тім часі літератури і не видали нічого особливого на полі штуки, але зачали творити специфічну американську культуру, зачали жити і думати по американськи, опираючи свою життєву філософію на пошані до свободи і рівності. Як теж зачали змагати до цього, щоб дати звичайному чоловікові нагоду влаштувати своє життя краще, ніж це було досі колинебудь і донебудь можливе. І роблено те все в ім'я — Америки, відчуваючи, що Америка повинна вести перед у світі в людяності і в змаганні допомогти цілому світові стати вільним.

Та саме в тім часі, як зачали приїжджати до Америки українські імігранти, ота американська цивілізація почала, на думку Луна, заломлюватися. Він каже, що американські полководці Горожанської Війни були жахливими різниками (**terrible butchers**) і винищили всю благородну, ідейну американську молодь, бо вона погинула підчас тої війни на полях боїв, або від недуг. А її місце заняло потім те бездушне молоде покоління, що викручувалося від війни.⁸

Оте заховане покоління одідичило величезні природні багатства й широкі простори землі, на яких треба би було йому працю-

⁷ It produced a philosophy with a healthy enough basic principle: the necessity and desirability of the survival of the strongest and the best; but when the doctrine appeared in practice, it was bare, unrelieved selfishness-fierce, cruel, anti-social". (LOUIS ADAMIC: *Dynamite*, New York, 1931, p. 22).

⁸ „The slackers, the young blood who had waited until they were sent for, the „indispensable” young legal and commercial luminaries who had bought some one else to do their dying for them while they remained safely at home”. (AMERICA, by Hendrik Van Loon, 1927, pp. 419-20).

вати, згідно з традицією. Та, на жаль, ті, що булиб розуміли цей традиційний „клич землі”, і що булиб відчували своїх батьків, згинули під Гетисбургом чи деінде. По них прийшли ті, що втратили правдивий зв'язок із землею, що не відчували „touch of the soil”, що не вміли і не хотіли цієї землі використовувати, але хотіли з неї тільки великі зиски тягнути. Ось і для цієї цілі, пише Ван Лун, зачали вони масово спроваджувати з Європи дешевих робітничих рабів.

Ту епоху атакували теж гостро Рузвелт, Браєн і Вилсон, і то головню за те, що вона душила економічно „звичайну людину”, та що „великий бизнес” і „політичні боси” були її представниками.⁹ А було проти чого підносити голос, коли були такі відносини, що група з 6 капіталістів (C. T. Yerkes, F. F. Ryan, W. L. Elkins, P. A. B. Widener, W. C. Whitney, Thomas Dolan) мала в своїм посіданні всі стріткарі (трамваї) таких міст як Нью Йорк, Філадельфія, Пітсбург, Шікаго, і понад сотки інших міст по різних стеях, як теж контролювала газ і електрику в 80 місцевостях. А сферу інших інтересів поділили між себе Вандербілти, Моргани, Ракефелери й інші фінансові можновладці. Зачалася великанська концентрація капіталів в руках кількох промислових і фінансових груп. А що інтереси тих людей заважували на політиці, то не диво, що ця політика не могла бути чистою та що загал почав цілковито відвертатися від політики, як справи низької і нечесної. Хоч, щоправда, той загал і так ніколи не оказував великої охоти до політики. Він приймав демократію так, як приймає електрику, телефон і т. п. Хтось має за нього думати про ті речі і їх достарчувати.¹⁰ Тому і думали за населення різні „політичні менаджери”. Того роду політику відчувалося вже в тих часах, коли прибували перші наші іммігранти. Тоді то через „джаб” смертельно пострілено президента держави, Гарфілда. Тоді теж почали виходити на яв страшні надужиття при роздачі чи продажі державних урядів.

⁹ Theodore Roosevelt, Bryan and Wilson represented each within his party: „a mood, in which the common man regarded himself as oppressed, as in danger of becoming stratified economically, a mood of revolt against organized wealth, of resentment against the union of „big business” and the boss system in politics”. (OUR TIMES. — THE TURN OF THE CENTURY (1900-1904), by Mark Sullivan, p. 102).

¹⁰ „The average American in the 1880's accepted democracy as he accepted the telephone, sanitary plumbing and the electric light, expecting someone to furnish him with as much of them as he needed, or could afford, and keep them in good running order”. (A HISTORY OF AMERICAN LIFE, by Arthur Meier Schlesinger, Volume X, p. 387).

РОБІТНИЧА ОПРАВА.

В часі, коли український селянин вступав до американської фабрики, американський робітник вів уже тяжку й затяжну боротьбу за мінімальні робітничі права та коротші години праці. Саме тоді робітничі організації, як „Knights of Labor”, „The Brotherhood of Locomotive Engineers” і „The American Federation of Labor”, засипували конгрес петиціями (роки 1887—1889) у справі знесення недільної праці.

Боротьба ця була дуже тяжка ще й з того боку, що трудно було робітникам знайти прихильників, які попиралиб робітничі домагання. Як це виглядало в практиці, пізнати найкраще по тім, що коли юнія пекарів віднеслася до 500 духовників у Нью Йорку і Брукліні, щоб станули в обороні робітників і заявилися на проповідях проти примусової недільної праці, знайшлося тільки пів тузина таких священиків, що відважилися на такий крок. А не зробили цього сотки священиків головню тому, що боялися втратити багатирів-промисловців, що своїми жертвами чи вкладками піддержували церкви. Для характеристики того часу вистарчить надмінити, що наприклад лютеранська церква в Ошкош, у стейті Вискансин, у лютім 1894 р. виключила з членства юнійних робітників, подаючи як причину те, що бути членом робітничої організації, значить нарушувати закон божий.¹¹ Та бували й інші випадки. От славний проповідник Вашингтон Гледен іще в 1884 р. брав активну участь у майнерському страйку по стороні майнерів (**Hocking Valley coal strike**) і обороняв конечну потребу існування робітничих організацій та право організувати себе тим, що живють із заробітної платні. Та це були винятки. І тому робітничий провідник Семюел Гомперс обвинувачував духовенство, що воно „віддає свій інтелект і талант на службу плутократичним гнобителям бідних”. Становище католицької церкви в Америці до робітничої справи було в тих часах іще теж не дуже ясне. Бо наприклад ньюйорський архієпископ Кориген не попірав робітничої еманіпації. Навіть робітнича організація „Knights of Labor” була осуджена дуже гостро в Римі. Її заборонено в Канаді, і то папським декретом. Тільки завдяки дуже впливовому кардиналові Гібонсові з Балтімору вдалося це все в Римі скасувати (1886 р.). Аж доперва папська енцикліка „**Rerum Novarum**” виступила виразно в обороні праці і заявила за пристосування до неї християнської етики, що у великій мірі скріпило становище робітників.

Та ця велика боротьба, яка велася між 1880 і 1890 роком між американськими промисловими велитнями, була доброю шко-

¹¹ „...trade unionists were excluded from the church (Lutheran) on the ground that membership in a labor organization violated the law of God”. (Ibid., p. 331).

лою для робітництва. Воно переконалося, що великий бизнес консолидується коштом незорганізованого робітництва. Вислідом цього був скорий зріст Американської Федерації Праці, що під проводом Семюела Гомперса ставала речником зорганізованого робітництва. Але, як сказано, все те попередила тяжка боротьба, яку оплачувало робітництво дуже часто не тільки голодом, але і кровю.

У зв'язку з тим згадаємо, що коли наші перші майнери зайшли до пенсильванських майн (копалень), то там доживала свого кінця тайна організація майнерів-ірляндців „Ди Молі Меґвайрс” (*The Molly Maguires*), що терористичним способом спрятувала зі світа немилих „босів” (власників, наставників), щоб таким способом добути кращі умовини праці. Та кінець прийшов їй тоді, як знайшлися зрадники в рядах самої організації, що видали головних провідників. Організацію вкінці зліквідовано, а провідників покарано смертю. Та організація не була для робітництва тим, чим повинна була бути. Та проте по її провідниках, як їх вивішано, залишилися легенди як по мучениках за робітничу справу. Терористичні акти, як убивання наставників і власників копалень, вважали „Ди Молі Меґвайрс” таким самим убиванням, як є ним убивання ворога на війні. У них ті, що вбивали, мусіли бути дуже побожними людьми. Кожний з них мусів належати до римо-католицької церкви і бути високо моральним (*of good moral character*), бо цього вимагав статут організації.

Далі згадаємо теж і за те, що в пам'яті робітництва був інше славний процес з 1886 р. за бомбовий вибух підчас робітничого віча на Геймаркет Сквер (*Haymarket Square*) у Шікаґо, який використовувано для здушення робітничого руху. Ще були в їх пам'яті слова анархіста Лінґа (*Lingg*), одного з обвинувачених у тім процесі, що сказав суддям отверто в очі, що він є ворогом такого порядку, який існує, та що робітники динамітом відплатяться тим, що до них будуть стріляти, коли вони виходитимуть на страйк, добиваючися кращих умовин праці. Закінчив він своє слово ось як:

Запевняю вас, що я згину на шибениці щасливо, бо я є певний того, що сотки і тисячі, до яких я промовляв, запам'ятали собі мої слова. І як ви повісите нас, то запам'ятайте собі, що вони вас рознесуть бомбами. А тепер можете мене за те повісити. (*Louis Adamis, Dynamite, 1931, New York, p. 79*).

„*Arbeiter Zeitung*” (з 8. квітня 1885) дораджувала в тій боротьбі робітникам „наслідувати страйкарів з Квінси і стріляти до босів” замість до робітників-страйколомів. Вона вчила їх інше такого (18. березня 1886): „Як ми не візьмемось до революції, то оставимо своїм дітям нужду і кайдани”.

Такі промови і такі газети та брошури, що їх розкидувано між робітництвом, робили своє. Пособлювали їх поширюванню — голод і безробіття. Тому, беручи те все разом, не диво, що робітничі заворушення-страйки ставали щораз частішою появою, і більш кривавою.

Страйки не вдавались, бо робітництво не було належно зорганізоване. Крім того й самі робітничі організації падали жертвою свого власного рекітерства. Робітничі ряди зачали заповнюватися провокаторами і шпигунами, яких насилали компанії, щоб здемонізувати робітництво та вбити в зародку робітничі змагання до організування себе в робітничі юнії.

В тім часі зачав процвітати і страйколомський бизнес. Розпочали його в першу чергу корабельні компанії, що зачали спроводжувати на замовлення фабрикантів страйколомів з Європи, а з Далекого Сходу китайських кулів. Проти цього протестувало зорганізоване робітництво й ліберально думаюче громадянство. Довіз китайських страйколомів вдалося здержати при допомозі закону. Та європейських „невільників” далі спроводжувано, і то під гаслом, що Америка є звязана традицією давати захист — переслідуним! Ось на якій засаді опиралися тоді фабриканти і компанії, коли спроводжували з Європи масово таких імігрантів як українські.

Бизнес доставки компаніям озброєної сторожі й промислових шпигунів для оборони своїх інтересів перед робітниками зорганізував перший Ален Пінкертон (**Allan Pinkerton**), що був членом „Юнайтед Стейтс Сікрет Сервіс” (Секретна Служба Злучених Держав). Він відчинив бюро в Шікаго в 1854 р., а вмираючи в 1884 р., полишив пів мільона доларів маєтку двом синам, Виліємові і Робертіві, які продовжали батьківський добрий інтерес і зробили імя Пінкертонів відомим не тільки в Америці, але й у цілім світі.

На рік перед появою *Свободи*, себто в 1892 р., було 15 детективних приватних аґенцій у Шікаго, а ще більше було їх у Нью Йорку. Половина тих бюр займалася головню доставою промисловцям шпигунів і страйколомів, удержуючи для цієї цілі цілі арсенали зброї й муніції, а крім цього спеціально витренувану гвардію, що складалася зі звичайних бандитів, розбишак і вбивників. Описуючи ватаги Пінкертона, тайний державний аґент Роберт Брус (**Robert Bruce**), зізнаючи перед конґресовим комітетом, подав таке: „**They were the scum of the earth. There is not one out of ten that would not commit murder; that you could not hire him to commit murder or any other crime**”.

Ось так робітництво, домагаючися кращих умовин праці, стрінулося з опором тих, для яких продуковано багатство і які собі до допоміж притягали згадані детективні приватні аґенції, суди

і військо. Це все є знаменито зясоване в книжці Едварда Левінсона „**I Break Strikes**”, у якій він представляє діяльність Перла Л. Бергофа, короля страйколомів.¹²

Яка це була боротьба, видно найкраще по страйку братства залізничних машиністів („**Brotherhood of Locomotive Engineers**”), що 1877 р. оголосило залізничній компанії „**Philadelphia-Reading**” страйк, підчас якого в сутичках зі страйколомами в Балтімор, Редпінг, Шікаго, Пітсбург, Комберленд згинуло 77 людей. Поминаючи тих, що з тої самої причини згинули в 1886 р. в Шікаго при страйку робітників „**McCormick Reaperworks**”, як і тих, що згинули в тім самім році при вибуху бомби в Геймаркет, згадаємо ще окремо за „**Homestead Strike**”, бо він припадає на рік перед появою *Свободи* (1892). В тім році вигасла була в Гомстед, Па., умова між „**Carnegie Steel Company**” й „**Amalgamated Association of Iron, Steel and Tin Workers**”. Вибух страйк. Компанія спроводила Пінкертонових „гонменів” (опришків) і при першій сутичці зі страйкарами вбито 10 осіб і втрое стільки ранено смертельно. Та робітникам вдалося гонменів „взяти в полон”, запакувати до товарових вагонів, у яких їх привезли як страйколомів, і вислати додому. Повідомлені про це робітники інших міст витали тих переїжджаючих страйколомів на стаціях окликами ганьби, обкидаючи вагони камінням. Зприводу того страйку в фабриці Карнегія почали курсувати пісні про гонменів Пінкертона і про Карнегія — „філантропа”-мільонера, що позамикав фабрики і доводив робітництво до голодової смерті, щоб його тим способом змусити згодитися прийняти обкроєну заробітну платню. Ось початок такої пісні, який цитуємо зі згаданої вище книжки:

'Twas in a Pennsylvania town not very long ago,
Men struck against reduction of their pay,
Their millionaire employer with philanthropic show
Had closed the mills till starved they would obey...

В тім самім році, коли засновувано У. Н. Союз (1894), вибух „**Pullman Strike**”, а компанія спроводила для зломання страйку 3,600 приватних детективів, головню розбишак такого типу, про яких уже була мова, і поробила їх урядовими особами „**deputy marshals of the United States**”. Бренен, начальник шікаговської поліції (**Chicago Superintendent of Police, Brennan**) назвав тих „маршалів” громилами, злодіями і бувшими засудженнями — „**thugs, thieves and ex-convicts**”.

¹² „By 1885 the United States had become the first manufacturing country in the world. The new wealth of the nation did not filter down to its producers, however, except in a thin and unsteady stream. Unwilling to depend upon chance or generosity, the labor movement gave battle. The great Riots of 1877, the Homestead battle and the Pullman strike were but a few of the instances in which the agony of labor broke out in revolt. To stifle these rebellions, three factors were brought into play: the private detective agencies, the courts and the military”. (**I BREAK STRIKES, the Technique of Pearl L. Bergoff, by Edward Levinson, New York, 1936, p. 18**).

Та трагедія була ще в тім, що між тими страйколомами було багато невинних людей, між ними й українських несвідомих робітників, яких підступом стягали до фабрик, нічого їм не кажучи, що там вибух страйк. Положення такого нашого страйколома було розпучливе. Він навіть не міг утекти, бо знав, що як його зловлять страйкуючі, то побють і хто знає, чи з життям вийде. Про це добре знали агенції, що вербували страйколомів і використовували їхнє положення в такий спосіб, що не тільки наражували їх на смерть чи каліцтво, що не було рідкістю, але ще обдирали їх і з тої мізерної страйколомської зарплати, яку їм зобов'язалися платити. Найбільшою жертвою падали тут слов'яни, бо були темні й неосвідомлені з робітничими питаннями. Крім цього й мови англійської не знали і не могли навіть розвідати, що властиво з ними діється. А коли дізнавалися, тоді вже було запізно.

В цитованій уже книжці про короля страйколомів Вергофа подано, що його фірма, яка при відчиненні в 1907 р. не могла ще зліпити кінців до купи, виплатила в 1925 р. трьом своїм спільникам титулом платень і дивіденд повних 10 мільйонів доларів. Сам Перл Вергоф одержував від 1914 р. річну платню в сумі \$100,000, значить, більше ніж президент Злучених Держав, а крім цього річні бонуси і дивіденди на суму від \$200,000 до \$400,000. А коли відходив на „тимчасовий відпочинок” у 1925 р., мав маєтку на суму \$4,000,000. Пікаве і те, що сам Вергоф уважав, що він робить дуже добру роботу, бо помагає вдержувати „порядок у краю” і попирає промисл. Навіть подавав, що він за ту роботу діставав признание від найвище поставлених осіб.

Компанії не щадили гроша на зломання робітників, що змагали організаційно добиватися кращих умовин праці. Відомі нам цифри з новіших часів. Ось у 1910 р. „The Philadelphia Rapid Transit Company” втратила за два місяці страйку \$2,374,961, хоч страйкуючі домагалися підвишки зарплати, яка коштувалаб компанію \$350,000 річно. Щоб зломити страйк у 1916 р., „The Interborough Rapid Transit Company” в Нью Йорку видала \$2,025,481, а „Brooklyn Rapid Transit Company” видала в 1920 р. з тої самої причини \$2,483,483, замикаючи ще півріччя з дефіцитом на суму \$2,237,690. А страйк тривав усього один місяць. Про все те нагромаджено багато цікавих відомостей у згаданій книжці й в інших, що в ній цитовані. Згадуючи про те, так би сказати мимоходом, хочемо ствердити, що робітничі полекші, або от хочби восьмигодинний день праці, який прийнято перший раз у 1901 р. при закрючуванних урядом контрактах, здобувано шляхом довгої й завзятої боротьби, яка спалахнула значно саме в тім часі, коли до Америки почав напливати масово український робітник, що з природи річи тяж був втягнений у ту боротьбу.

ЦЕРКВА.

Той елемент, що приїздив тоді до Америки з українських земель, був — церковний. Релігія була його природною потребою, а церква — природною установою. Ходити до неї, її попірати і її слухати, було теж у природі тих людей. Українці з Великої України були виховані в православній вірі, а ті, що приїздили з Галичини і Закарпаття, були католиками грецького обряду.

Назагал панувала в Америці засада, яку проголосив іще Фридрих Великий, а яка визнавала, що „всякому можна старатися дістатися до неба в такий спосіб, який йому найбільше підхожий”.¹³

Можна сказати, що панівною церквою була тоді церква протестантська. У 80-тих роках були ще такі відносини, що наприклад у 13 дільниці протестантського Бостону не було для 22,000 мешканців ні одної протестантської церкви, а в середині міста Шікаґа на яких 60,000 мешканців не було ні протестантської церкви, ні католицької.

З усіх церков найбільше притягали до себе імігранта-робітника римо-католицька церква і жидівська.¹⁴ Вони знали ще найкращий спосіб, як дістатися до його серця. Зате протестантський проповідник нарікає (1887 р.), що як прийти в неділю до протестантської церкви, то видно на відправі тільки адвокатів, лікарів, купців і бизнесменів з їхніми родинами, але не видно робітника, ні його родини.

В Америці було тоді понад 150 різних релігійних конфесій. Армія Спасення („**Salvation Army**”) саме тоді (1879 р.) поширила свою діяльність з Лондону на американську територію. І ось український імігрант мав нагоду приглядатися незнанням йому „жовнірам”, що з музикою проповідували на вулицях низам Христове євангеліє. До його слухів доходило й те, що є така церковна інституція як „**Christian Science**”, що виліковувала недуги і в своїх відозвах голосила, що „думка спричинює недугу” та що недуга це ілюзія хворої голови.

АМЕРИКАНІЗАЦІЯ.

Як зачала напливати з Європи масово іміграція, почало разом з тим виринати питання, що має статися в Америці з тим різнородним напливовим елементом. Уже в 1875 р. було на 40 мільйонів населення сім і пів мільйона мешканців, роджених поза Америкою. Архієпископ Айрленд (**Ireland**) із Сейнт Пол давав на це просту відповідь: „Кожний поселенець повинен на американській

¹³ ...that everyone should be allowed to go to heaven in his own way. (A HISTORY OF AMERICAN LIFE, by Arthur Meier Schlesinger. Volume X., p. 320).

¹⁴ Ibid., p. 332: ...of the older faiths the Roman Catholic and the Jews alone knew how to attract and hold the laborer and the immigrant newcomer.

землі якнайскорше заамериканізуватись". А ліберальний проповідник Ф. Г. Райт, як подає в цитованій уже книжці Едвард Корсі, казав, що „елиття чужинецької крові з американською є цінністю, бо спинює національне звиріднення". Та зате люди такого впливового значіння як Елігу Рут (Elihu Root) гляділи на імігрантів як на тих варварів, що то колись залили були Рим і довели до упадку і звиріднення римський нарід.

Та як би не було, англо-саксонська раса, яка досі становила в Америці рішальну перевагу, зачала чути загроженою в своєму стані посідання, у своїй культурі, бо напливало чимраз більше імігрантів з не-нордійської раси. Отже зачали були писати про те, що в Америці „загибає велика раса", себто раса нордійська.

Не можна тут добачувати нічого дивного з американського боку, коли 22. листопаду 1908 р., як цитує Е. Корсі, поляк Гнат Падеревський, відомий світовий п'яніст, заявив, що чужинецька іміграція загрожує силі і характерові американського народу, а проф. Лотославський з Москви заповів, що Америка захворіє на „політичну нестравність", як вона захоче засимілювати чужинецьке населення.

Для вияснення треба згадати, що тоді прибували до Америки великі маси народу головню з словянських країв і полудневої Європи, а в самім тільки 1907 р. прибуло до Америки 1,285,349 чужинців.

Та виринуло зокрема ще й муринське питання. Цеж зачався тоді еманципаційний рух серед муринів, бо положено основи під „Normal and Industrial Institute", що то потім так широко розвинувся. Заложив його славний муринський еманципатор Букер Т. Вашингтон (Booker T. Washington).

На муринів глядів тоді білий культурний загал менше-більше так, як це подає Вен Лун, що каже, що в теорії тим чорним, жовтим чи мідяної краски істотам треба признати право на життя. А в практиці можнаб це визнати тільки тоді, якщо вони знатимуть „своє місце" і будуть займатися тільки чищенням чобіт чи пранням білля для своїх панів.¹⁵

Яке було тоді відношення до муринів, видно найкраще по тім, що білі робітники не хотіли приймати чорних робітників не то до робітничої юнії, але навіть до праці. Задля цього одного було між 1882 і 1898 роком аж 39 страйків з боку білих робітників. І навіть тоді, коли президент Т. Рузвельт запросив до Білого Дому на обід муринського провідника Букера Т. Вашингтона, ще зліньчовано 214 муринів (роки 1900—1901).

¹⁵ Theoretically the European and the American recognize the fact that black and yellow, and copper-colored creatures also have the right to exist. In practice, however, they prefer such creatures when they „know their place" and shine their boots for them or do their masters' laundering. (AMERICA, by Hendrik Van Loon, 1927, p. 412).

Навіть дуже культурні й людяні американці типу таких як Вилієм Ален Гвайт (**William Allen White**) обстоювали вищість англо-саксонської раси і визнавали, що тільки вона одна вміє собою правити, що вона одна має правити світом та що вона одна є вибраним народом, що таке є її призначення і що так має бути.¹⁶

Згідно з тим, нащадки тих, що перші висіли в Плимут на американський беріг, вважали себе законними господарями краю. Вони обстоювали, що їхня мова має бути мовою краю, а їхні ідеали і їхні моральні засади мають бути прийняті тими, що схочуть на тій землі осісти.

На таких прищельців як український імігрант гляділи ті, що походили з англо-саксонської раси, як на тих, що їм треба дати тут можливість жити. Це повинно бути, на їх думку, для тих імігрантів вповні вистарчальним, бож вони того не мали в своїм ріднім краю.

Треба признати, що перше покоління таких імігрантів, як наші українські, це все спершу приймало мовчки, бо і так тих справ не розуміло. Подібно, як не розуміло, що це за край і які тут родинні звязки, коли тут за один тільки рік (1888) статистика виказує аж 29,000 розводів, або що тут не допускають до Юнії (1890 р.) цілого стейту Юта — бо в нім толероване багатоженство.

КРАЙ КОНТРАСТІВ.

Та правда така, що як тепер, так і тоді, годі було пізнати Америку з книжки чи з оповідань. Її треба, як це визнає Кайзерлінг, завжди наново „відкривати”, і то кожному зокрема. А як це тяжко мусіло приходити нашому імігрантові, людині здебільша сентиментальній, можна уявити собі з того, коли зважимо, що Кайзерлінг характеризує Америку як країну без душі. Каже, що ті люди, що прийшли сюди з Європи, залишили душу в Європі, а до Америки привезли тільки тіло й тому тільки фізично опановували Америку, а не дбали про її „душу”. Поминаючи того роду філософічні міркування, які для нашого імігранта були недоступні, він усежтаки був приневолений стикатися тут з деякими проявами, що мусіли його дивувати. Бо ось у тім багатім краю було ще в 1900 р. понад 6 мільонів неграмотних, як виказував перепис, хоч з державних і приватних джерел видавано величезні суми на школи і наукові установи. Він теж відчував, як з нього витискають у фабриці чи детах останній піт при роботі за нужденну заплату, а з другого боку чув, що власники тих же фабрик сиплять грубими

¹⁶ EMPORIA GAZETTE, March 20, 1899:

Only Anglo-Saxons can govern themselves.

...It is the Anglo-Saxon's manifest destiny to go forth as a world conqueror... This is what fate holds for the chosen people. It is so written. It is to be.

мільйонами на будову шпиталів, церков, музеїв, бібліотек і т. п. До нього доходили слухи, як багатирі платили по \$10,000 за одну вечерю для 75 осіб, як платили по \$75,000 за одну льорнетку і як тримали слугу і кариту для — малпи. Але разом з тим впадало в вічі те, що підчас голоду вся американська суспільність поспішила з великими жертвами на допомогу безробітним і голодуючим.¹⁷ Бо так було, наприклад, у часі паніки з 1893 р., коли то вулицями міст переходили „курні голодних”, або в 1894 р., коли Джекоб Коксі (Jacob Selcher Coxey) йшов „походом на Вашингтон”.

Щобільше, як у 1891 р. вибух голод у Росії, то фермери з Айови і західніх стейтів слали туди через Червоний Хрест багато збіжжя. Таке саме було і з Вірменією. Слухаючи про те, мимоволі находила на нашого імігранта згадка про те, що йому приходилося в старім краю, що то мав „душу”, — теж голодувати, але там тим його голодом ніхто не журився і ніхто його там не ратував.

Наш імігрант відразу пізнав, що в Новім Світі тяжко пробиватися крізь життя. Але він теж чув, що в цім краю навіть президентами держави ставали сини звичайних і бідних людей. До нього доходили слухи про маґната Карнеґія (Andrew Carnegie), в якого заводах він можливо й працював, а який був з походження теж імігрантом, сином бідного ткача. Він чув, що Ракефелер (John D. Rockefeller), який добивався мільярдowego майна, був собі звичайнісеньким дрібним урядовцем; що вчений Пупін (Michael Pupin) був пастухом у Сербії, та що славний редактор і видавець Пуліцер (Joseph Pulitzer) прибув до Злучених Держав теж як імігрант, і то „голий як турецький святий”.

З одного боку в Америці дуже гостро критиковано тоді Англію за її війну з бурами в Африці, пишучи, що „малий хлопчина з брилянтами не може дати собі ради з великим і досвідченим вломником”,¹⁸ розуміючи під тим вломником Англію, а з другої сторони оправдувано анексію Филиппин Америкою. Сенатор Беверідж (Beveridge) просив Бога, щоб мамона й легке життя не зіпсули американської крові до цієї міри, щоб американці боялися пролити кров у таких справах як загарбання Филиппин та щоб не вміли постояти за свій прапор і його „імперіялістичне призначення”.

¹⁷ Thus, while capitalistic greed ground the faces of the poor under its iron heel, individual potentates of wealth lavished millions upon hospitals, libraries, colleges, churches, museums and art galleries for the good of all. While the panic palsied the country's industrial energies and turned hordes of the jobless into the streets, an extraordinary outburst of philanthropic relief effort attested the essential humanness of the American character. . . (THE RELIEF OF THE UNEMPLOYED DURING WINTER OF 1893-94, *Journal of Social Science*, XXXII, 1894).

¹⁸ A small boy with diamonds is no match for a large burglar with experience. (LIFE, November 5, 1900).

А підчас кубської війни Вилієм Ален Гвайт писав виразно, що Кубі треба дати деспотичний уряд, та що там не буде кінця анархії, поки острів не наповниться єнками.

Та, не зважаючи на те, вимовний Браєн триюмфував зі своєю славною бесідою про принципи, що одинікі заважують і в Америці й одинікі являються вічними. А до тих принципів належала в першій мірі та свобода, про яку так багато говориться в американській конституції, яка по суті противиться імперіялістичним зазіханням і яка вважає поневолення чи підбиття іншого народу безправством.

Навіть в американських шкільних підручниках так толкували американську конституцію. Та, пише Вен Лун, прийде час, коли і в Америці вчитимуть, що Америка не дуже то звертала увагу на моральні засади, а зростала в такий спосіб, що нехтувала дуже часто тим, до чого зобов'язалася договорами, послугувалася жорстокістю і захланністю, не держачись ніяких етичних принципів. Бо чим є ті принципи супроти законів природи? Та чи це неправда, що голосив Бісмарк, що „світом рядить сила, а не право”? Ось так висказуючись, Генрик Вен Лун заповідає, що вже „праправнуки могтимуть про такі справи говорити цілком щиро й отверто, і не будуть потребувати боятися, що їх за те назвуть брехунами”.¹⁹

Дійсно, дивним і незрозумілим виглядав цей Новий Світ, та ще й з такими думками, для того, хто прибував з українських земель.

3. ПОЧАТКИ УКРАЇНСЬКОЇ ІМІГРАЦІЇ.

ДО ЧАСУ ПЕРШОЇ ЗОРГАНІЗОВАНОЇ ГРОМАДИ.

Чптаємо в *Свободі* з 6. лютого 1913 р.:

Минуло з горою 30 літ від часу започаткування нашої еміграції з Галичини до Америки. Історик, що схоче представити вірно ті часи першої імміграції, буде мати немало труду позбирати всі дані матеріяли та відповідно їх використати. Йому прийде це тим тяжче, що навіть перші річники наших часописів та інших публікацій запропастились. Нема їх в жадній публичній українській бібліотеці, а коли дехто з приватних людей ще й має деякі матеріяли, то хто знає, чи з хвилию їх смерти не запропаستяться і ті одинікі пам'ятники.

Тому навіть історія не могтиме зареєструвати початкових прояв національного життя американських українців, тимбільше, що ніхто з живучих ще найстарших іммігрантів, що моглиб написати багато з власних спостережень, не береться, наскільки нам відомо, за таку працю.

*

*

*

¹⁹ I hope that my great-grandchildren may be able to speak in such a fashion without revealing themselves as hopeless liars. (AMERICA, by Hendrik Van Loon, 1927, p. 413).

Коли так було з цією справою в 1913 році, то якжеж вона може виглядати тепер, двадцять кілька літ пізніше, коли вже повмирали і ті, що могли ту історію списати?

Були різні спроби провірення, коли прибули до Злучених Держав перші українські поселенці. Та всі ті спроби залишилися спробами, і нічим іншим. Можна догадуватись по іменах деяких чужинців, що брали участь по стороні Америки в її боротьбі за незалежність, що між ними були й українці. І ледви чи можна вважати правдоподібним те, що подає о. Агапій Гончаренко в статті *Країна козаків в північній Америці, або, Аляска*, яку помістив коломийський *Народ*, і якої зміст передала теж *Свобода*.

Гончаренко пише, що при кінці 18-го століття була знана козакам дорога з Камчатки на Курильські острови, відки вони на байдаках заплили аж до Сан Дієго і Мендосіно в Каліфорнії й Асторії в Орегон. Та Росія злучилася тоді з Англією і вигнала тих смільчаків з їх байдаками назад на Камчатку. В 1724 р. Росія виправила німця, капітана Берінга, шукати нових земель, а його провідниками були камчатські моряки-козаки. Їм це приходило легко, бо вони ті землі знали. І в часі, коли Берінг вилежувався, козак Чернихів з іншими козаками шукали островів і їх знаходили. На них осідали сім'ї вільних камчатських поселенців, а острови ті названо Алевтськими. Коли губернатор Аляски запитав поселенців, хто вони, вони відповіли: Козаки. Коли Росія продала в 1867 р. Аляску Злученим Державам, тоді цар видав указ, щоб козаки верталися назад на Камчатку. Але вони цього не послухали і осталися на Алясці в числі яких 20,000, що жили на островах Атигнака, Кадіяка і на Алевтським архіпелазі. Американці думали спершу, що це індіани, а потім пізнали, що це потомки славних українських лицарів-козаків.²⁰ Оповідання це звучить для нас дуже приманливо, але наукового potwierдження на це нема. Про козаків згадує ще Гончаренко в 1899 р. в американській газеті „Oakland Enquirer”, що виходила в Окленді, у стейті Каліфорнія (де він проживав), у статті „The Cossacks, an enslaved people”. (Козаки, поневолений нарід). Під „козаками” розуміє він тут взагалі українців. Переклад тої статті передала *Свобода*.²¹

²⁰ *Свобода*, ч. 11, 1894.

²¹ *Свобода*, ч. 8, 1899. В тій статті знаходимо між іншим таке:

Чимало є ще таких людей, що вважають козаків за дикунів, розбишак та хижих звірюк. Щоб увіковічнити насильства на поляках і жидях, грізний цар Москви вжив найманих дикунів, називаючи їх козаками. Тимп звірюкам в дійсності є татари, калмуки і москалі. Правдиві козаки не служили охотно пажерливому цареві, щоб поповняти чорні вчинки. Це був нарід вишого полету духа і високо розвиненої моралі.

Різбарство, що було вироблюване в козацьких селитбах України (давніше край скитів), показує лучність з грецькою і єгипетською цивілізацією.

Безперестанний вандалізм, це засада москалів. Вони нищать усі пам'ятки великих документів кожного ними поневоленого народу, щоб потомки тих підданих племен не дізналися про своє походження, та щоб вкінці назвали себе москалями. Колиб так замість цього москалі вглиблюлися в пам'ятники історичного народу, як і чому він повстав, вони булиб

Подібні статті писав Гончаренко про Україну й українців і пізніше. Він перший подав в Америці згадку про Шевченка англійською мовою.

Ось через те треба вважати Гончаренка першим імігрантом з української землі, що був свідомим українцем.²²

мудріші, більш людяні і менше звірські, ніж досі. Як еспанці під Пізаром вигубили інді в Перу, збуривши їх святині, пам'ятники, а навіть цілі міста, тесаме вчинили москалі з козаками на Україні.

Москалі хочуть вмовити в цілий світ, що козаки не ліпші від шматів, якою обтирається нога; але козаки, мешканці України, мали свою флоту перед мурами Візантії. І далеко перед заняттям москалями Аляски козаки з Камчатки доплили аж до Сан Дієго і Мендосіно.

Різнитишій промисл козаків славився цілими століттями. Їх архітектура дійшла була до великої досконалости. Їх міста були чисті, а їх мешканці промислові й меткі. Вони ніколи не визнавали іншої форми правління крім демократичної.

Суспільне життя козаків стояло й стоїть вище від московського. В тім лежить їх сила. Як кажеться в одній з їх пісень: „Козацька сила стала могутня, бо наші смільчаки мають одну душу і одно серце”.

Вигляд козаків дуже ріжниться від московської породи; це така ріжниця як між італійцем і німцем. Їх ранішня й вечірня молитва благає для України Мацінія і Гарібальдія, щоб їх визволили з московського ярма.

Козаки завжди мужно блися, коли хто давив людскість. Їх широкі груди були покриті численними ранами, бо здержували азійські орди перед їх наїздом на Європу, чим хоронили європейську цивілізацію перед варварством.

Простягаючи по приятельськи руку до зрадливого московського царя Олексія, в ім'я релігії, а не народности, допустили до цього, що наш національний характер померк через московських тиранів.

І тому ми тепер поділені й давлені, не маючи ні свого імені, ні краю.

Число козаків числить тепер 25 мільонів, а замешкують вони край від Уралу поза Карпати. Цілий край над берегами Чорного моря належить до них. Вони це знають і відчують, що та Україна, поки краплиночка крові лишиться в їхніх жилах, мусить остатися при них. Вони знають і те, що москалі з розмислом виграбували козацький нарід і скривали від світа багаті скарби їх предків.

Ми невдоволені з московського ярма і готові повстати в обороні нашої незалежности. Ці наші почування ніколи не загинуть. Нашою теперішньою релігією є релігія мучеництва, але завтра буде вона релігією побіди.

Я вірю, що працювати для визволення козаків, значить тесаме, що відкрити джерела загальної свободи і поступу. (Підписано: *Агатій Гончаренко*, козак вільної України).

²² Ближче про нього:

1) *Україна в Америці*, Народ, 1893, чл. 19 і 20.

2) *Стопни Агатія Гончаренка*, українського козака-священника. Видав М. Павлик, Коломия, 1894.

3) *Календар з 1901 р.* Друкарня Свободи, Олифант, Па.

4) *Календар У. Р. Союзу*, Скрантон, Па., 1935 р., ст. 112-122.

Агатій Гончаренко народився 19. серпня 1832 р. в селі Кривені на Київщині. Походив зі священничої родини. В 1853 р. вступив у черці в Печерську Лавру, а 1857 р. призначено його до православної церкви при російському посольстві в Атонах у Греції. Тут він звязався з гуртком російських революціонерів і зачав дописувати до часопису *Колокол*, що його видавав у Лондоні славний російський революціонер Олександр Герцен. Потім, утікаючи перед царськими шпигунами, мандрував по Туреччині, прожив якийсь час у Лондоні, був на Афонській Горі і там висвятився на священника. Потім виїхав до Єгипту, де з намови російського консула виконано на нього замах. По довшій блуканині опинився в 1865 р. в Нью Йорку. Тут учив грецької мови та правив православні богослуження. Займався гравіруванням на металах і на дереві й з того жив. Заробивши трохи грошей, виїхав до Сан Франсіско, щоб там відкрити друкарню. Як Злучені Держави купили від Росії Аляску, заангажували Гончаренка, щоб він помагав новій владі порозумітися з тамошнім населенням. Для цієї цілі почав він в 1868 р. видавати англійською і російською мовою *Аляска Геральд*. У першому числі з 1. березня 1868 р. поміщено статтю, заголовану: „CURIOUS IDEAS OF THE POET TARAS SHEVCHENKO”. Її це свобідно переданий зміст того місця з поеми *Кавказ*, де говориться про те, як „Од Молдавінина до Фінна — на всіх язиках все мовчить, бо благоденствує”... Ту частину поеми видрукувано в однім з дальших чисел по російськи. А далі поміщено там початок *Послання і Души мої*.

Та Гончаренко в скорому часі розійшовся з американським урядом, бо зачав виступати проти визиску місцевого населення військовою американською владою.

Найстаршим імігрантом із Західньої України буде правдоподібно Іван Макогон, родом із Залісся в Галичині, що прибув до Злучених Держав у 60-тих рр. минулого століття.

Про цього Макогона оповідає Юліан Чупка у своїх *Образках з Америки*, як то він вибрався до Колорадо по золото, де заощадив коло шість тисяч доларів, а потім осів у Денвер, де одружився з дочкою власника готелю, сплатив власників і сам став власником готелю, якому дав таку назву: „Occidental Hotel, I. Mac Ohon, Proprietor”.

Найкращий дослідник нашої найдавнішої минувшини в Америці, о. Нестор Дмитрів, пише про наших перших поселенців (*Свобода* ч. 21, 1904) між іншим таке:

Річ певна, що наші найстарші імігранти поселилися малими купками, головню по фармах Нової Англії, в стейтах Месечусетс і Вермонт, а також у Конетикот і Нью Йорк. Про них не знаємо, бо вони малими купками поосідали, звичайно як робітники в фармерів, а що вони там осталися і не мандрували, як це ще досі роблять фабричні робітники, то це тому, що вони рільники зі старого краю, полюбили ту роботу, бо вона їм була по серці і по душі. Колиб так хто хотів переїхатися по східніх стейтах, колиб хотів заглянути в околиці Бостону, знайшов би там багато нашого народу, особливо з угорської сторони, і той нарід уважав би я нашими найпершими імігрантами, котрі прийшли до Америки ще перед 1870 роком. Від року 1875 почалась масова іміграція наших людей з Галичини і з Угорщини до Пенсильвенії. Частина їх лишилась у портових містах, як Нью Йорк і Філадельфія, а згодом розходились по поблизьких містах. А частину нашого народу везли агенти на далекий Захід, але таки найбільша часть лишалася в Пенсильвенії.

Властива українська іміграція зачинається на більшу скалю доперва від 1877 р., коли то зачато спроваджувати з Закарпаття, що тоді було під Угорщиною, українців та словаків як страйколомів до копалень вугілля в Пенсильвенії. Потім зачали імігрувати лемки з західньої Галичини, а доперва в 90-тих роках мин. ст. зачалась українська іміграція зі східньої Галичини і Буковини, як теж із земель Великої України, що була під російським забором.

З цього виходить, що в часі, коли почато видавати *Свободу* як український часопис, майже вся наша іміграція в Америці складалася з наших селян із Закарпаття і з Лемківщини, значить, з тих українських земель, де панувала майже цілковита неграмотність і куди не доходило майже ніяке світло українського національного освідомлення.

Ота наша іміграція не мала яких 20 років ні одного українського т. зв. інтелігента, не беручи під увагу згаданого о. Гончаренка, котрий на ділі не мав властивого звязку з отими нашими

Видавництво Аляска Гералд припинилось у 1872 р., а в 1873 р. почав Гончаренко видавати по російськи журнал *Свобода*, але без успіху, бо вийшло всього кілька чисел. Потім він поселився на хуторі, близько Гейвардс, у повіті Аламеда. При вході до хутора, на фіртці, умістив великими буквами напис *Україна*. На тім хуторі він і помер 3. травня 1916 р.

імігрантами, а обертався серед російських кол, або серед „мало-росів”, яких було тоді ще небагато.

Як бачимо, то прибулий із карпатських гір наш нарід був оставлений в Америці сам собі. А що це був нарід релігійний і не міг обійтися без церкви і священика, то не диво, що відразу попав під вплив словацьких священиків, що говорили мовою, зближеною до говору українців із Закарпаття, і тим були їм ближчі.

Згадаємо, що перший словацький священик, о. Ясковіч, прибув до Америки в 1880 р. Перший властивий словацький організатор, о. С. Фурдек, прибув зі старого краю, але покінчив школи в Америці й тут висвятився на священика в 1882 р. Знав він добре відносини в старім краю, знав і відносини американські. А попри те володів знаменито англійською мовою. Маючи до помочі цілу низку словацької інтелігенції, особливо кваліфікованих учителів, що виїхали до Америки у великому числі разом зі словацькими селянами, взявся він разом з ними до організування словаків у словацькі організації, втягаючи до них масово й українських селян, що були тоді без свого проводу.

Для орієнтації в тодішніх відносинах згадаємо і за польську імміграцію, яка втягала під свій вплив велику частину галицько-української імміграції.

В часі, коли зачали напливати до Америки українські імігранти, поляки в Америці вже здобули були для себе великі симпатії завдяки таким іменам як Косцюшко й Пулаский, як і тому, що підчас горожанської війни служили в американській армії польські революціонери, недобитки невдалого польського повстання з 1863 р.

Крім цього треба пам'ятати, що першою польською імміграцією була польська політична імміграція по невдалім польським повстанню з 1831 р. Отих імігрантів спровадили тоді самі американські організації, що симпатизували з польськими визвольними змаганнями і польськими революціонерами. Їх то удержувано з жертв, збираних між американцями по цілім краю. Вони теж зорганізували в 1842 р. першу польську організацію з бувших польських повстанців під назвою *Стоваришення Поляків в Америці*. У своїй пропаганді представляли вони українські землі як польські. Заходом цієї організації влаштовано в 1844 р. в Нью Йорку величне свято „14-тих роковин польської революції”, на яким головний їх організатор, повстанець Калусовський, виголосив промову, що в ній підкреслив таке:

Всюди в світі, як в Америці так і в Європі, мають поляки таких, що з ними симпатизують. Це значить, що їх справа визволення є чиста і свята. Голос симпатії американців, як і подібні голоси інших народів, мусять дійти до польської землі і відбитись о гори Карпати (!) і два польські моря (!) (Балтійське і Чорне).

Польща не воскресне через польських королів і їхні коншахти. Нарід визволить Польщу. Віра в її визволення це — нестерпність Польщі. Америка чудовий край і гостинний. Але поляк не сміє поважитися думати, що він є тут чим іншим як гостем. Бо вітчизною поляка може бути тільки Польща. Тамтуди над Вислу і Дніпро (!) треба йому споглядати. Дорога є американська свобода, але дорожча вітчизна — Польща. Нема і ніколи бути не може збратання між поляками і їхніми сусідами, грабіжниками, що розшарпали польські землі. Всі ми є діти Польщі й рівні, без огляду на те, хто під якого стріхою родився і чи ходив до школи у бернардинів чи у василіян, чи хто з шляхотського роду чи з такого, який був — з гайдамаками. Америка подібна до Польщі. Чиж широкі степи України не нагадують степів американських? Шукаймо приятелів, але числім виключно тільки на свої власні сили. Це треба повторювати народові: сьогодні, завтра і завжди.

Усі ті повстанці, як бачимо, гляділи і тут в Америці на Польщу як на ту, що вже знівельовала усі границі між Україною і Литвою і злила три народи в один польський нарід. Окремого українського народу вони не визнавали.

Ще згадаємо, що польські повстанці з 1831 р. повели широку акцію для збирання фондів для Комітету Польського в Парижі, що виконував функції польського уряду. З Америки висилано пізніше допомогу в грошах і повстанцях для попертя польського повстання з 1863 р.

Польська зарібкова іміграція, і то головно з Галичини, почалася десь у 50 роках минулого століття. Першу польську оселю стверджує о. Вацлав Крушка в своїй *Історії Польщі в Америці* в р. 1855 в стейті Тексас. Перший польський костел в Америці побудовано в 1856 р. в Тексас, у польській оселі *Панна Марія*.

В часі, коли прибув до Америки перший український священник, нараховували вже на американській землі до пів мільона поляків. Вже було багато польських священників, польських організацій, а між ними була така запомогова організація як *Звйонзек Народови Польскі* (1880 р.), яку założено відповідно до пляну людей, що були найбільшими умами революційної Польщі та що закінчили статут цієї організації в Америці таким уступом: „Як жити, то для Польщі; а як терпіти і вмирати, то за Польщу!” Організація та голосила, що коли край мовчить, коли угодове „гад-дя” сичить, то вона мусить протестувати, ратуючи честь вітчизни. Орган цієї організації, *Згода*, дуже гостро критикував політику краківської групи в краю за її угодове становище супроти Австрії чи інших окупантів польських земель, як теж і за те, що замість плекати в польській суспільності духа бунту проти окупантів і потребу підготовки до революційного нового зриву, та партія вчила польську суспільність приноровлюватись до обставин. Організацію

ту і її орган згодом „виклято”, за те, що приймали до організації поляків без огляду на їх віру та критикували польське католицьке духовенство, особливо т. зв. *змартвижвстанців* (воскресенців), за те, що проповідували, що є одна тільки вітчизна, за яку кождий обов’язаний вічно пам’ятати, це є та, що — в небі, та що вчили, що тільки „чудо з неба” може спасти Польщу, а не повстання і революційне виховання польських мас. (Про ті справи розписується широко: Stanislaw Osada „Historya Związku Narodowego Polskiego”, Chicago, 1905).

Для нас тут важне те, що в часі, коли ми були в Америці без усякого проводу вже які два десятки років, поляки мали тут у тім часі сотки такої інтелігенції, на яку польський нарід міг тільки здобутись і яка мала ясний державницький ідеал. І ось та інтелігенція здобувала між американцями симпатії для справи відродження Польщі.

А для нас особливо важне те, що всі ті поляки, яких вони не булиб ліберальних поглядів, на ділі не визнавали ніякого українського народу як народу окремого від польського. А такого, щоб наш нарід хотів бути самостійний і мати свою, окрему від Польщі, державу, навіть не припускали. Для них щось таке не могло навіть існувати.

Ситуація ускладнялася ще й з того боку, що ті елементи з нашого народу, що прибули тоді до Америки, самі не знали ні своєї правдивої назви, ні свого роду, ні свого національного ідеалу. Тому й американці брали їх за австріяків або поляків. Ту баламуту скомплікувала ще й російська пронаганда, що підтягала наших імігрантів під російську назву і російський прапор.

Як виглядали українсько-польські взаємини в практиці, на місцях, пізнати найкраще з тих описів, що їх подає о. Стефан Макар у своїх начерках *про українські колонії* (Свобода, 1897 р.). Згадуючи про *Шамокін, Па.*, куди зайшли перші наші імігрантидесь коло 1880 р., подає о. Макар ось що:

В Шамокіні застали українці поляків з Познанщини, до котрих звичайно вдавалися в комірне, бо, як „грінори”, не знаючи англійської мови, з ними лиш могли порозумітись. Та поляки ті, що мабуть перший раз побачили таке диво як українець, не могли вийти з дива, що це за звір, і стали їх дрозити ріжного роду прізвищами, поштуркувати, робити їм всілякого роду пакости, а коли котрий з українців показався на місто, то не тільки, що самі кидали за ним каміннями, викликаючи „гунгеріен”, але ще й англійських людей намовляли до того. Кождий з українців мусів належати до польської парохії, а то й колекту точно сплачувати, бо кождий поляк шід утратою неба не смів держати ніякого українця, котрий не належав би до польської громади.

Вкінці українці взялися будувати свою власну церкву. Та як тільки польський священик Кльоновський довідався про те, наступної неділі

вчистив проповідь, кидаючи громами на українців, що посміли відлучитися від польського костела, а при кінці проповіді підняв руки догори, просячи в Бога: „Русіні бендон ставяць божніцен! Просьми Бога, жеби сен їм помешали ензикі як пши бабільонскей вежи”.

Та не помогли заклинання: нарід діпняв свого („Свобода” ч. 45, 1897).

Живучи в таких обставинах, бідні наші імігранти, що були „чорним кретом у копальнях Пенсильвенії”, вислали до старого краю, як подає *Діло* з 1894 р. „дивне і наївне” письмо. Ось воно:

Ми тут, владико, зайшли самі, хоч незрячі. Але не зовсім ми ті самі, що „в краю”, бо до того щось нам бракує. Бракує нам Бога, котрого ми розумілиб, котрого лиш по свому моглиб чтити. Ти, владико, отець нам і тут, бо отець української церкви, хоч ми з заходу України, і не з твоєї дієцезії. Тож просимо: дай нам з краю духовних, дай благословення на будову церков, хай на чужині маємо все, чим свята наша Україна.

На те, як подає *Діло*, вислано зі Львова таку відповідь: Зложіть перше гроші до банку. Ну, і український імігрант зложив. А коли це сталося, тоді львівський митрополит, пізніший кардинал Сильвестер Сембратович, вислав до Америки о. Івана Волянського²³, що, прибувши разом з дружиною, осів у містечку *Шенандоа* в Пенсильвенії, де відправив на свято св. о. Николая, в четвер, 19 грудня 1884 р., перше наше богослуження. Там зорганізував першу українську парохію, як теж першу українську церкву (в 1885 р.), якій надано назву св. Михайла.

Цю першу українську парохію можна вважати першим організаційним завязком серед українського народу в Америці. Це й підніс Михайло Павлик у своїй статті *Русини в Америці*, поміщений у ч. 1. львівського часопису *Товариш* з 1888 р., додаючи, що таке твердження не є нічим дивним, бо „українська церква в Америці відразу мусіла бути прибрана у всі світські культурні прикраси, практиковані в Америці і в українських читальнях у Галичині”, й тому „годі її навіть рівняти з якоюнебудь церквою на цілій Русі-Україні”.

Заслугою о. Волянського було те, що й підніс пізніше редактор *Свободи* о. Грушка, що він перший почав обїздити українські оселі в Америці й заохочувати імігрантів будувати свої церкви, деб „могли почути і слово рідне і деб могли знайти розраду серця

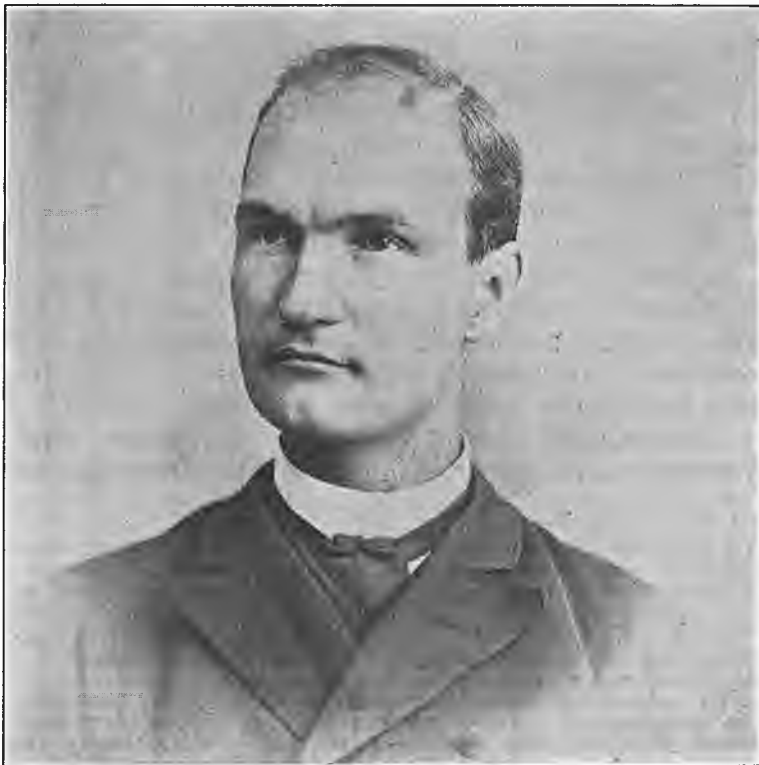
²³ о. Іван Волянський народжений 1857 р. в священничій родині в селі Яблоніві коло Копичинця. В Америці був до 1889 р. В 1892 р. знов повернувся, але остався недовго. В 1896 р. їздив розсліджувати життя наших переселенців у Бразилії. Там у Ріо де Жанейро померла йому жінка на жовту пропасницю. Подав обширні відомости про місцевости з убивчим кліматом у Бразилії як осторогу, куди не треба їхати (*Свобода*, ч. 12, 1897). Підчас української визвольної війни був місіонарем на Холмщині. Помер у 1923 р. як парох Дичкова, повіт Тернопіль, Галичина. Близьче про його діяльність:

I) Ювілейний Альманах Укр. греко-кат. Церкв. Філядельфія, 1934, ст. 12-13.

II) о. К. Андрухович: *З життя Русинів в Америці*. Коломия, 1904.

III) *Свобода*, ч. 21, 1904, ст. 11. 14.

в неодних злиднях". Він обїхав тоді всі важніші українські ко-
льонії від Нью Йорку аж до Міннеаполіс, Мінн., і Колорада.
В 1887 р. побудував церкву в Кінгстон, Па., а в 1889 р. в Філя-
дельфії, Па.

о. Іван Волянський
перший український церковний і народний організатор
в Америці.

ПЕРЕД ПОЯВОЮ „СВОБОДИ”.

З приїздом о. Волянського почато організувати по різних місцевостях церковні комітети (звані теж *церковні ради*) для будови церков і в той спосіб положено *перший завязок під організацію українських громад*. В розмірно короткому часі поорганізовано парохії й побудовано церкви в таких громадах, як Jersey City, N. J. (1887), Olyphant, Pa. (1888), Shamokin, Pa. (1890), S.S. Pittsburgh, Pa. (1891), Mt. Carmel, Pa. (1891), McAdoo, Pa. (1891), Philadelphia, Pa. (1893), Ramey, Pa. (1893).

Статистичне бюро з 1890 р. вже подає, що в Пенсильвенії було 10 греко-кат. організацій з 7,400 членами.²⁴

В 1887 р. прибув о. Волянському до помічі другий український священник з Галичини, о. *Зиновій Ляхович*, та він того самого року помер. На його місце прибув о. *Кость Андрухович* з Галичини. Четвертим священником був о. *Олександр Дзубай*, що прибув з Закарпаття в 1889 р. та осів у Вилкс Баре, Па. В тім самім році прибув із Закарпаття василіянин о. *Кирило Гулович*, що осів у Фрленді, а з Галичини приїхав 1890 р. пізніший основник *Свободи* о. *Григорій Грушка*, котрий осів у Джерзі Ситі, Н. Дж. В тім самім часі прибув іще з Галичини о. *Т. Обушкевич*. Потім почало вже напливати чимраз більше число греко-кат. священників, але з Закарпаття під Угорщиною. В часі, коли основувано У. Н. Союз (1894 р.), було вже в Америці 30 греко-кат. священників, з чого 26 прибули з Закарпаття, а всього 4 з Галичини.

Треба згадати, що о. Волянський спровадив теж кілька молодих світських інтелігентів, а першим був студент *Володимир Сіменович*, що прибув до Шенандоа в березні 1887 р.²⁵ Йому то віддав о. Волянський відразу редакцію założеного ним українського тижневика *Америка*.²⁶ Крім того Сіменович став іще дяком

²⁴ Як під ²³ П, ст. 13.

²⁵ Д-р *Володимир Сіменович* родився 4. січня 1859 р. в місті Бучач, Галичина. Ходив до гімназії, а потім учився в кадетській школі, яку покинув і скінчив гімназію при допомозі інструктора Івана Франка, якому за науку платив обід у *людовій кухні*, що коштував 10 *крейцарів*. В Академічній гімназії у Львові він уладив перший вечерок Шевченка. Влаштовував студентські вандрівки, в яких брав участь і Іван Франко. На ті прогульки їздили українські студенти з цілої Галичини. В Америці скінчив медицину і практикував у Шенандоа і Шамокін, а потім у Шікаго. Брав живу участь у громадським житті. В У. Н. Союзі розвинув найбільшу діяльність, редагуючи книжки і часопис *Просвіта* для молоді. Дописував до американських і краєвих українських часописів. Викладав у медичнім університеті в Шікаго. Редагував перед смертю часопис *Україна*, що виходив у Шікаго. Помер 1932 р. Ближче про його діяльність див: Д-р Володимир Сіменович: *З мого життя*. Календар У. Н. Союзу, 1931, Джерзі Ситі, Н. Дж., ст. 69-72.

²⁶ В *Свободі* з 1912 р. (ч. 36) поміщено надісланий з краю спомина о. Волянського *З давніх літ*, де він про видавання своєї газети подає між іншим таке:

„В короткім часі по моїм приїзді почало зголошуватись до мене багато людей з інших місць — для заспокоєння своїх духовних потреб, так, що небавом зродилася в мене гадка, щоб для вдержання єдності нашого народу видавати газету рідною мовою. Але як до того взятись, коли не було ані редактора, ані якого письменника, ані друкарні з нашим письмом у цілій Америці. Зачав я проте сам учитися друкарства, спровадивши собі спершу малу ручну прасу з англійським письмом; опісля спровадив я українські черенки *кирилицю* з друкарні ставропільської, котрі мали ту недогідність, що були трохи вищі від звичайних англійських букв, отже разом тяжко було друкувати. Тою кирилицею зачав я друкувати першу газету, котру я назвав *Америка*. Друкарства ходив я вчитися до друкарні Геральда, а потому вчив я своїх хлопців. Першими моїми помічниками в друкарні були: Григорій Дольний, молодий дяк нашої церкви, і ще молодший хлопець Василь Сарич. Ми складали черенки в себе, а друкували зразу на якійсь старій ручній прасі, котру я купив у Нью Йорку.

„Газета виходила на чотирьох сторінках невеликого формату.

„Редакцію провадив я сам. Газета виходила два рази на місяць, але при моїх безнастанних, густо-часто далеких душпастирських подорожах і на те не ставало часу. Деколи помагала мені в редагуванні моя покійна жінка, особливо в т. зв. „редагуванні ножичковим” під заголовком *Вісти зі старого краю*, котрі нераз були зладжені, поки я приїхав з якої місії. Те все діялося в 1886 році.

„Яка доля стрінула *Америку* по моїм відїзді, цього докладно подати не можу. Знаю лише, що *Америка* перестала небавом виходити, а на її місце появилася *Свобода*”.

і заложив у Шенандоа *перший український мішаний церковний хор*. Разом з о. Волянським і його дружиною зорганізували вони *першу драматичну трупу*, з якою виступали спершу в Шенандоа, а опісля в деяких інших місцевостях Пенсильвенії. Трупа та, як оповідає д-р Сіменович у своїм спогаді, складалася з литовців, поляків, мадярів і одного француза-американця, а в штучі були „співи, танці, жид і Бог зна що, бо подавано все, що тільки могло наших людей забавити”.

о. Волянський і о. Ляхович та Сіменович вписалися теж в члени тайного товариства робітників і вуглекопів „*Knights of Labor*”, а члени цього товариства взяли потім участь у похороні о. Ляховича.

Разом з о. Волянським почав Сіменович закладати *народні кооперативні торгівлі* в Шенандоа, Плимуті, Фріленді, Гейзлетоні й Олифанті.

До помочі при веденню тих крамниць, що були зорганізовані на лад старокраєвої *Народньої Торговлі*, спровадив о. Волянський іще трьох молодих студентів, а то *Яновича, Копровського й Вислоцького*. Та торгівлі не дописали і пожерли багато гроша приватних людей, як і церковного. І ще дали притоку до великого роздору, бо вбільшості побанкрутували.

Ще більша шкода була моральна, бо крамниці довели до непорозуміння між о. Волянським і „паничами” (так називали тих студентів-молодиків з краю, що завідували крамницями) та о. Андруховичем, якому знову завідателі крамниць закидували, що він хоче загарбати крамниці у свої

Д-р Володимир Сіменович,
перший світський народний робітник-інтелігент в Америці і голова
Просвітної Комісії У. Н. Союзу.

Про цю першу газету пише о. Н. Дмитрів (*Свобода*, ч. 1. 1901) таке:

„Яке було в перших початках мізерне життя тутешніх українців, така була, і мусіла бути, їхня газета. Вона була мізерна як своїм змістом так і зверхньою формою. Нарід наш, лемки, дуже малим числом письменний, не міг відчувати потреби читання газети. Вся увага й охота народу були звернені на організацію церковних громад і на будову церков.

руки. А: о. Андрухович твердить у своїх споминах, що торговельні крамниці мусіли побанкротувати, бо їх вели люди, що не мали купецької практики. О. Дмитрів називає це „забавкою в бизнес”. О. Андрухович зазначає ще те, що не треба було зачинати праці між народом від торговельних спілок, а від школи і читалень, бо нарід був неграмотний і національно цілком неосвідомлений. Цеж були самі лемки, бо інших українців тоді в Америці не було. До цього можна додати, що цієї просвіти треба було хочби на те, щоб наші люди зрозуміли, що таке страйк, і не ставали страйколомками, бо за це побивали їх айриші (ірляндці) в білий день на вулицях, кидаючи за ними камінням, що тяжко було нашим людям показатися на вулиці.²⁷

Як уже згадано, почало від 1898 р. напливати велике число священників з Закарпаття. Були це люди *мадярського виховання і мадярської культури*, що говорили між собою тільки по *мадярськи*, не мали найменшого поняття про правдиве минуле нашого народу, не знали, хто ми і чий ми діти, а навіть не хотіли того знати, та сторонили від тих галицьких священників, що поставили в Америці перші організаційні кроки та побудували перші церкви. Вони не визнавали ніякої України з Львовом і Києвом, а визнавали тільки один центр — Будапешт, столицю Угорщини, а нарід туманили Росією й одним російським народом від Камчатки до Карпат. Між тими священниками зачало приходити до завзятої боротьби за парохії. Бо кождий новий священник, що прибував з краю, хотів засісти на парохії вже зорганізований. В ту боротьбу втягано світських людей, а тимсамим творилися по громадах „партії”. Доходило до терть, а то й до бійок і взивання поліції. Наприклад у такій маленькій місцевості як Гейзлетон, Па., було в 1894 р. аж три греко-кат. парохії, з трьома церквами і трьома парохами, і, як пише Юліян Бачинський, уся „діяльність тих трьох парохів зводилась до того, що кождий з них виклинав у церкві двох інших, на-

„По відїзді о. Волянського до Галичини перестала й Америка виходити. На її місце і її черенками видає о. К. Андрухович *Рускоє Слово*. Та друга з черги газетка виходить від січня 1891 р. до кінця грудня 1891 р., також у Шенандоа, Па. Вона ще мізерніша від попередньої. Аж у 1892 р. видає о. Гр. Грушка одно число газетки *Новий Світ*, якої мені не довелося бачити”.

Потім появилсь *Американський Русскій Вѣстникъ*, який почало видавати *Соединеніє* в 1892 р., а в *Свободі* ч. 4. з 1901 р. знаходимо таку характеристику цієї газети (пише о. Н. Дмитрів):

„Ця газета виходить раз на тиждень двома мовами: русскою і русско-словацькою. Головне завдання цієї газети: боронити греко-кат. православну віру, греко-кат. Соединеніє, греко-кат. русску народність та греко-кат. пошів. Про мову і зміст цієї газети нема що говорити. Мова така чудацька, якої нема піде на світі. Пригадую собі, як раз писав до мене редактор *Галичанина*, що мови *Вестника* і сам редактор не розуміє”.

Як відомо, ця газета виходить досі. І досі відносини не змінились, а є так, як це описав о. Дмитрів тому десятки років.

²⁷ Д-р В. Сіменович: *З мого життя*. Календар У. Н. Союзу, 1931, ст. 71.

силаючи один на одного поліцію. І всі три видаляли собі взаємно парохіян”.²⁸

Згадуючи про тих священиків, пише о. К. Андрухович таке:

„Ті угро-руські священики, котрі зайшли до Америки, це з малими винятками люди, у котрих нічим віра, нічим нарід. Їм не треба ані шкіл ані читалень, словом — ніякої організації. У них ідеал: бочка вина з *Magyar kiralyi* і доляри, котрі набувають у чесний і нечесний спосіб. За тим русином прийшли вони до Америки, щоб від нього брати і лише брати”. Навіть тут в Америці проповідували вони до нашого народу по мадярськи або по словацьки. І не диво, що під впливом і наукою таких священиків називали наші люди з Закарпаття (тоді Угорська Русь) своїх братів з Галичини *поляками*, а галичани у відплату називали закарпатців *унгварами*. І так повстали дві партії: „галичани”, що ділилися на українців і москвофілів, і „угорські русини”, які ділилися на мадяронів, москвофілів і словакофілів. Одначе всіх їх лучила віра, але й тут не було згоди. Галичани казали про священиків з Закарпаття, що „вони так правлять, гейби по сходах скакав”, та не терпіли, що вони виголошували проповіді по мадярськи і словацьки, або ломаною церковщиною.²⁹ Таке пише про тодішні відносини священик, покликуючись у передмові на засаду Кромвеля: *Малой мене таким, яким я є (Paint me as I am)*.

До цього треба ще додати перешкоди, які робили о. Волянському й іншим нашим священикам айриські (ірландські) єпископи, що на доноси польських священиків забороняли їм сповняти священичу службу. Агітація йшла головню з тої причини, що українські священики *жонаті*, а тут католики такого не чували і навіть не хотіли про те чути. І не хотіли знати, що була якась Унія з Римом, та що греко-кат. священикам вільно женитися.

У звязку з тим подає о. Н. Дмитрів (*Свобода*, ч. 21, 1904) ось що:

До таких самих учених, а може злобних мудрагелів належав і айриський архієпископ Патрик Раен з Філядельфії. Тому то архієпископові поїхав представитись о. Волянський, а юрисдикції від нього не жадав, бо мав її від свого митрополита, С. Сембратовича. Архієпископ Раен, довідавшись, що о. Волянський жонатий священик, не тільки не хотів його знати, але ще наказав своїм римо-католицьким священикам у Шенандоа, польському, литовському й айриському, щоб його з амвони викляли. І так виглядав перший акт любови і толеранції латинського клеру супроти нашого законного священика, супроти нашого обряду, супроти нашого народу. Це був перший крок, перший початок до переслідування латинськими властями церковними нашої церкви, обряду і нашого народу.

²⁸ Юліан Бачинський: *Українська імміграція в Зєднинєнє Державєх Америки*. Львів, 1914, ст. 290.

²⁹ о. В. Андрухович: *З життя Русинів в Америці*, ст. 25-26.

Супроти цього не можна дивуватися, що „українського священика висмівано, а коли він ішов улицею, то плювали на нього, мов на якого прокаженого, та що похоронити українця на католицькій цвинтарі було найбільшим оскверненням для того місця”. (о. С. Макар у ч. 48 *Свободи* з 1897 р.).

В 1890 р. розіслано з Риму до всіх католицьких єпископів в Америці зарядження, що в Америці не можуть мати місця жонаті католицькі священики, а як такі є, то мають покинути Америку.³⁰

Це неприхильне становище Риму і айриських єпископів до нашого жонатого священства було причиною, що наш нарід не хотів записувати церковного майна на єпископів. І так, наприклад, приходилось о. Волянському записувати церкви на себе і свою жінку, а з цього повиходили потім замішання і дуже прикрі непорозуміння, хоч тут не було по стороні о. Волянського ніякої вини.

Під напором айриських єпископів і, як пише о. Дмитрів, інших „приятелів” митрополит вкінці відкликав о. Волянського до краю. Цей відклик вніс між наш нарід величезне замішання, яке тревало дуже довгі літа. А з нього зачала користати *російська православна місія*, яка дістала з Росії до диспозиції спеціальні фонди на пропаганду між греко-католиками з Галичини і Закарпаття. Вона зачала перетягати огірчених поступованням Риму й айриських єпископів греко-кат. священиків на православя, перетягаючи зі священиками і громади. І так 1891 р. перейшов з громадою на православя греко-кат. священик у Міннеаполіс, Мінн., о. *Олексій Товт* із Закарпаття, даючи тим початок до нового хаосу, бо допускаючи московський вплив між нарід і царські рублі як засіб денационалізації українських імігрантів в Америці. Православна місія перебирала на себе довги, що тяжіли на церкві, й оплачувала священика і тим способом перетягнула до себе багато наших громад.

Це все не булоб їй удалося, якби не те, що священики з Закарпаття, що були жонаті, не хотіли вертатись назад до краю, як цього вимагало розпорядження, видане в Римі. Вони то воліли, як пише о. Дмитрів, скочити до православя, ніж вертатись додому, бо „американський доляр мав для них надто притягаючу силу”. Бо друге розпорядження Риму, щоб записувати церковне майно на айриських єпископів, не мало на них ніякого впливу. Вони і без цього записували це майно дуже радо й радо піддавалися під владу айриських єпископів. До таких належав навіть і о. Товт, що то перший перейшов на православя. Хоч у того останнього грала при переході найбільшу ролю — амбіція.

Роздор між священством і релігійна боротьба відбивалися дуже погано на цілім тодішнім житті іміграції. Це пізнати найкра-

³⁰ Там же, ст. 83.

ще по долі заснованого о. Волянським у січні 1885 р. першого між українською імміграцією *запомогового братства св. о. Николая* в Шенандоа. Вже прийшло було в 1887 р. в Олифанті до зїзду подібних братств з 6 місцевостей (Шенандоа, Шамокін, Гейзлетон, Фріленд, Кінгстон, Олифант) і до оснування централі *Сполучене Братство руських в Америці*, яке мало виплачувати родині померлого \$500 посмертного і яке ввійшло в життя 1. січня 1889 р. і мало до року вже 14 братств. Але через церковні роздори таки зараз упало. Крім того не стало ініціатора і провідника о. Волянського, якого відкликано до краю.

З того хаосу, який настав, зачали користати... сусіди. Українських іммігрантів зачали затягати до таких запомогових словацьких товариств, як „*Katolicka Jednota*“, „*Narodni Slovensky Spolek*“ і „*Pennsylvanicka gr. kat. i rim. kat. Jednota*“, де наші люди, особливо ті, що походили з Закарпаття, почали словачитись і переходити на римо-католицизм.³¹

Щоб тому зарадити, рішили греко-кат. священики з Галичини і з Закарпаття заснувати окреме греко-кат. запомогове товариство, яке впроваджено в життя в лютім 1892 р. під назвою *Соединение греко-кат. русских Братств северной Америки*, а від березня тогож року почав виходити орган цього товариства, *Американский Русский Вестник*, писаний мішаниною церковно-словянською, видаваний мадяронами, що пропагував орієнтацію на „один русский народ“.

Жертвою повсталого хаосу впало тоді вже досить значне число українських іммігрантів. Скільки, годі відповісти, бо тяжко означити навіть приблизно, яка велика була наша імміграція. Імміграційне Бюро зачало видавати статистичні викази за національностями

о. Григорій Грушка,
перший редактор „Свободи“.

³¹ Ю. Бачинський: *Українська імміграція в З. Д.* А. Львів, 1914, ст. 313.

доперва від 1899 р. А за попередні часи вчислювано українських імігрантів до іміграції з Австро-Угорщини і Росії всуміш з імігрантами інших національностей тих держав. У 1889 р. вже начислюють 20,000 наших людей в Америці,³² а Ю. Бачинський, намагаючись підійти до цієї справи справедливо, обчисляє, що між роками 1877 і 1887 прибуло до Америки 33,886 українських імігрантів, а від 1888-1898 вже 74,379 нових. У *Свободі* з 5. грудня 1895 р. нараховують уже коло 300,000 наших імігрантів з Закарпаття і Галичини. Значить, у часах, про які тепер говоримо, було вже в Америці цілком певно значне число українських імігрантів. Тільки ще раз зазначуємо, що це були майже самі лемки і закарпатці. Нарід той, не винісши з краю, де голодував, ніякої освіти, і будучи тут позбавлений ідейного проводу, представляв собою розпучливий образ. Провідники-священники жерлися між собою і тим наносили тільки неславу нашому імені. А коли таке було перед самою появою *Свободи* з провідною нашою верствою, то питається о. Андрухович: „Щож тоді говорити про цілком темну масу”? І відповідає на це так:

„У неї свобода значить: зложитися на віску, або на пиво, спровадити скрипкаря або гармонію, пити, танцювати, в карти грати, битися й позиватися”.

Корінь того лиха, як подає й о. Андрухович, був у темноті, неуцтві.

Єнки брали цей нарід за „худобу”. Хоч поправді в тім не було нічого особливого, бож тоді писали в американській пресі назагал про всіх імігрантів не анґльо-саксонського походження не інакшими словами, вживаючи, як подає Едвард Корсі, для характеристики імігрантів таких епітетів як: **criminal, social dregs and rogues, immoral, vicious off-scoundrings**.

Та як би не було, а треба було комусь зачати боротьбу з усім тим лихом. І ось саме для цієї ціли, себто на те, щоб піднести обезчлененого нашого українського імігранта духово й морально, щоб його просвітити і піднести його вартість перед американським світом, а крім того освідомити національно й тим уратувати для української національної ідеї — зачато видавати часопис *Свобода*.³³

З приводу 20-літньої річниці *Свободи* надіслав був о. Грушка зо старого краю привіт, якого висилка через недугу автора при-

³² В. Корольов: *Українці в Америці*. Київ, 1909, ст. 78. В тій книжці є теж подана дуже обширна література, з якої можна довідатись і про українську іміграцію в Америці. Найбільше є там джерел російських (ст. 108-109).

³³ Перше число вийшло в Джерві Ситі, Н. Дж., 15. вересня 1893 р. Заложив і редагував її о. Григорій Грушка, український греко-кат. священник. У *Свободі* ч. I. з 1901 р. описані початки цього видавництва так:

„Початки були трудні. Трохи черенок замовлено за грубі гроші в Нью Йорку, та нікому було знати, скільки їх треба, щоб зложити маленьку газетку. Складачів не було. Охочі хлопці вчилися і складали, як уміли. До друкарні вожено форми на тачці. Бувало так, що зловбий уличник перевернув тачку, тай бувай здоров в газетю. Та всежтаки, як на ті обставини, вона не дуже лихо презентувалась”.

Пам'ятник на могилі **о. Григорія Грушки** в Пеняках,
Західня Україна.

пізнались, і тому він видрукуваний уже по його смерті як *голос зза могили*.³⁴ Сам о. Грушка затитулював привіт словами: *Думай і ділай*. Читаємо там між іншим таке:

Свобода — це клич, котрий від сімох віків гомонить по цілій європейській Україні; свобода — це бажання, котрим живуть українці в Америці.

Свобода, цей гармонійний звук поневоленого народу, скликує вже

Особу самого редактора *Свободи* характеризує в посмертній згадці (*Свобода*, ч. 23, 1913 р.) о. Н. Дмитрів у такий спосіб, що називає його „першим дійсним патріотом на американській Україні”. І вірить, що „імя о. Григорія Грушки буде записане великими і значними буквами в історії американської України”. І так воно є. Та тільки ще з тим додатком, що й о. *Нестор Дмитрів* буде записаний як *Нестор* американської України.

³⁴ *Свобода*, ч. 23, 1913.

двацять літ українських переселенців до гурту, до громадянської праці культурної посеред себе і для себе.

Двацять літ — то замала, навіть дуже незначна доба часу, в розвою народу, але щодо переселенців, то це шмат часу, в котрім можна пребагато корисного здійснити для добра іміграції.

Успіхи цієї праці дійсно поважні: це розбудження народніх українських почувань серед бідних наших робітників, котрі пішли далеко за океан у незнану чужину шукати щасливішої долі для себе і своїх родин, покидаючи і родичів і братів і сестер, ближчу і дальшу родину, громаду знайомих і приятелів, однак несучи в своїм серці спомини жалю і розпуки, що на рідній батьківщині, на рідній материнщині зазнали неволі духа і браку праці, хоча земля рідна широка й багата і хоча мали і добрий дух і сильні до праці руки.

Ця розпука, цей жаль за втратою рідної вітчизни спричинили, що наші переселенці бажали самі себе згуртувати, нову Україну оснувати, і діло своє почали з Богом, ставляючи всюди, де була більша громада, величні церкви, де могли почути і слово рідне і де могли знайти розраду в серцях у неодних злиднях.

Яксь туга, якийсь сум стискав серце, коли українець з браку своєї газети довідувався про себе самого чи то з польських чи словацьких газет, де наші справи не раз дуже брехливо представлявано.

Отже в тих обставинах зродилася в мене мрія видати власний часопис, писаний українським серцем, українською мовою, навіяний українським духом.

Не зважаючи на всякі труднощі й перешкоди, постановив я видавати українську газету, називаючи її „СВОБОДА”, бо український нарід від віків бажає свободи. Врадуваний, що маю вже назву газети, замовив я в фабриці за 25 доларів наголовок „Свободи”, котрий до тижня мені зладжено і віддано. Але що далі почати? І знову тяжкий сумнів упав на мою душу, що не дам собі ради з таким поважним ділом. Нова розпука, що зачата робота скінчиться нічим, що заслабі мої сили довершити задуману ціль. Але тоді прийшов мені несподівано з поміччю п. Дионисій Салай, котрий як знавець завів мене до торговлі друкарських причандалів, де за 100 доларів за його вказівкою справив я все потрібне до друкування газети. При тім наче Робінсон з великою втіхою вернувся я до своєї домівки в надії, що вже всупереч усім перепонам мій плян таки здійсниться. Бог поміг, статті знайшлися, а п. Салай, як перший складач „Свободи”, укладав черенки і так вийшло перше число „Свободи”, яке майже вмість переселенці розібрали, даючи тим наглядний доказ, що українська газета була дуже потрібна.

З піднесенням чолом, з подвійною витревалістю видавав я дальші числа „Свободи”. Небавом прийшла радісна новина, що гурток священиків і декотрих освічених і свідомих робітників задумав оснувати свій народній „СОЮЗ”, бо наші братства церковні і хмара поодиноких робітників належали до словацьких сполків, єднот і т. д., і в цей спосіб підпомагали своєю керваницею чужинців, не раз настроєних проти українців дуже ворожо. Ах! Як це легко задумати свій „Союз” завязати, але як тяжко, як трудно діло зділати!

Тут мала „Свобода” вдячне поле до праці і з молодечим серцем і горячим запалом поперла гарні змагання основників „Союзу”.

Судилося „Свободі” боротися зо своїми рідними ворогами, але вона вийшла побідницею, бо ідейну, чесну працю мусить окрашати явна слава як найпевніший вузол у суспільній діяльності.

І тому „Свобода” торжествує заслужений свій празник, ювілей двадцятьлітніх відповідальних трудів у заморській країні при зичливим узнанні всього українського народу. А ті короткі спомини з недавньої минувшини хай будуть милою заохотою, щоб у кожній українській хаті була своя „Свобода”, щоб кожний українець в Америці був членом свого „Союзу”.

Підписано: о. Григорій Грушка, парох Пеняк.

Ось так, згадавши останні передсмертні слова першого редактора *Свободи*, розвернім сторінки тої *Свободи* і пригляньмося, як це вона намагалась промовляти до серця і розуму української імміграції в Америці.*

* До історії *Свободи*:

ОСІДОК:

Від 15. вересня 1893 р. до 19. червня 1895 в Джерзі Ситі, Н. Дж.

Від 18 липня 1895 до 15 червня 1896 в Шамокін, Па.

Від 2. липня 1896 до 12 липня 1900 в Мавнт Кармел, Па.

Від 1. серпня 1900 до 2 липня 1903 в Олифант, Па.

Від 9. липня 1903 до 29 листопаду 1906 в Скрентон, Па.

Від 20. грудня 1906 до 6 квітня 1911 р. в Нью Йорку, Н. Й.

Від 13. квітня 1911 р. — в Джерзі Ситі, Н. Дж.

ВІД ДВОТИЖНЕВИКА ДО ЩОДЕННИКА:

До 1. березня 1894 р. виходила *Свобода* як двотижневик, а як тижневик до серпня 1914 р. Від 8. серпня 1914 р. виходила три рази на тиждень до кінця 1920 р. А від 3. січня 1921 р. виходить як щоденник.

ВЛАСНИКИ:

Перша конвенція У. Н. Союзу (1894 р.) визнала *Свободу* органом Союзу. Але власником газети був о. Григорій Грушка. В 1895 р. відкупили від нього газету о. Н. Дмитрів і о. І. Констанкевич і перенесли її до Шамокін, Па. Від 1900 р. виступає як власник Іван Ардан. Від серпня 1907 р. власником є Спілка (Експедиж). Від неї відкупив У. Н. Союз друкарню і ціле видавництво на свою виключну власність у липні 1908 р. за суму \$16.855.

Зпочатку удержувано *Свободу* добровільними жертвами. У. Н. Союз доплачував місячно \$30, а від 1897 р. \$50. Від 1902 р. платив по 10 центів за кожного свого члена. Від 1921 р., коли *Свобода* стала щоденником, платять члени за часопис по 30 центів місячно.

НАПРЯМ:

Дев'ята конвенція У. Н. Союзу (1906 р.) рішила, що напрям *Свободи* має бути українсько-народний з тоном гострим, радикальним, з тим, щоби більша частина часопису була присвячена нашим національним справам.

РЕДАКТОРИ І СПІВРОБІТНИКИ:

До 1895 р., заки *Свободу* перенесено до Шамокін, редагував її о. Григорій Грушка. До квітня 1897 р. редагував о. Нестор Дмитрів з о. Іваном Констанкевичем. Найбільше писав о. Дмитрів. По його від'їзді до Канади перебрав редакцію о. Стефан Макар. Дописували: д-р Юліан Чупка, Денис Пирч, а зі старого краю головні Михайло Павлик, а по нім Михайло Лозинський і Володимир Гнатюк. Були теж анонімні дописувачі з Галичини, Буковини і Закарпаття. Від 1900 р. стає редактором Іван Ардан (підписується від 1904 р. як видавець і редактор) і є ним до 1. серпня 1907 р. Від 8. серпня тогож року стає редактором Антін Цурковський і є ним до 27. жовтня 1910 р. Співробітниками були: Сава Чернецький, Ж. Вичинський, О. Стеткевич, А. Цурковський, Гордієнко, Лютицький, Юліан Вачинський, Андрій Камінський, Юліан Ситник. Безплатними співробітниками були: Антін Бончевський, Стефан Макар, П. Тимкевич, М. Підгорецький, Н. Дмитрів, М. Стефанович. Для словацької частини був приділений: Андрій Гела. Були постійні дописувачі з Канади і Бразилії. А з Великої України такі, як Дмитро Дорошенко, депутат Л. Герус і анонімні.

Від 3. листопада 1910 р. до 30. листопада 1911 р. був редактором, відповідальним перед конвенцією У. Н. Союзу, *Осип Стеткевич*, а від грудня 1911 р. до 19. вересня 1912 р. був ним *Антін Цурковський*. Від 26. вересня 1912 р. до 14. серпня 1919 р. був знов *Осип Стеткевич* відповідальним редактором. Від 16. серпня 1919 р. до кінця 1920 р. був ним *Володимир Б. Лотоцький*. (Працював у *Свободі* як співредактор від січня 1914 р. до 1. червня 1916 р., і від 1. листопада 1917 р. до 1. квітня 1926 р.).

Між 1910 і 1920 р. були між співробітниками: А. Цурковський, В. Лотоцький, Богдан Дуткевич, Г. Семешко, Юрій Сірий, Г. Кисіль, М. Величко, д-р Семен Демпчук, В. Білинський. З краю найбільше дописував В. Заклинський.

В 1920 р. конвенція У. Н. Союзу установила *редакційну комісію*, до якої вибрано: о. Миколу Струтинського, Дмитра Андрейка і Миколу Мурашка. В *Свободі* з 4. січня 1921 р. комісія проголосила, що *ведення редакції поручено Володимирові Б. Лотоцькому й Омелянові Ревюкові*. Співробітничали: о. Микола Струтинський. В 1925 р. стали співробітниками: д-р Лука Мишуга й Осип Стеткевич.

В 1925 р. конвенція знесла редакційну комісію як окреме тіло, а її права й обов'язки передано екзекутиві У. Н. Союзу з тим, що один з редакторів має бути відповідальний перед конвенцією й головним урядом У. Н. Союзу.

Від квітня 1926 р. став редактором д-р *Лука Мишуга* на місце уступившого Володимира Б. Лотоцького.

Від 1926 до 1933 р. був відповідальним редактором *Омелян Ревюк*, а від 1933 р. є ним д-р *Лука Мишуга*.

Між 1926 і 1933 р. були співробітниками: Володимир Кедровський, Микола Сироїдів, Василь Бобрів.

В 1933 р. став редактором для *Українців Вікні Степан Шумейко*. Співробітничали в *Українців Вікні*: Володимир Семенина й Іван Росолович.

Між 1921 і 1936 р. були кореспондентами *Свободи*: Радянин (Н. Гехтер), д-р Михайло Ловинський, Вячеслав Будзиновський, Антін Лотоцький, Богдан Лепкий, д-р Кирило Трильовський, д-р Володимир Левицький, д-р Остап Грицай, д-р Дмитро Донцов, В. Богущ, Василь Бобрів, д-р Володимир Клодинський, Лев Ясінчук, Євген Онацький, Панас Феденко, Улас Самчук, Євген Ляхович, А. Бойків.

СВОБОДА В 1936 Р.:

Завідатель: Микола Мурашко.

Редакція: Омелян Ревюк і д-р Лука Мишуга від *Свободи* і Степан Шумейко від *Українців Вікні*; Осип Стеткевич: поправа рукописів і складу.

Дописувачі: О. Сновида, Юрій Горовенко, В. Т. (всі три: псевдоніми), д-р Остап Грицай, Євген Онацький, Улас Самчук, Антін Лотоцький.

Друкарня: Управитель: Йосиф Сілецький (при *Свободі* 24 роки). *Складачі*: Степан Гладкий (29 років при *Свободі*), Володимир Кушнір (бувний десятник Укр. Гал. Армії), Іван Левицький, Дмитро Кравець і Євген Парницький.

Адміністрація, книгарня й експедиція: Марійка Боднар, Степан Шимон, Теодор Гіль, Іван Напованець і Степан Туренчук.

МАСТОК „СВОБОДИ”:

З днем 31. грудня 1935 р. оцінено вартість 6 друкарських машин, 4 лінотайпів, книгарні й канцелярії на \$49,909,37.

ПЕРЕЛОМОВІ ХВИЛІ „СВОБОДИ”:

Перші роки, коли треба було її підтримувати добровільними жертвами, були найтяжчі. Потім пішов її скорий зріст. У 1914 р. читали *Свободу* коло 20,000 членів У. Н. Союзу і коло 4,000 посторонніх передплатників зі Злучених Держав і Канади. Через реформу в У. Н. Союзі й агітацію проти неї втратила *Свобода* в 1915 р. коло 14,000 передплатників. Згодом додає помилку і *Свобода* знову починає зростати в нових тисячах передплатників. В 1917 р. підчас світової війни канадська цензура не допускає *Свободи* до Канади і вона втрачає відразу коло 5,000 канадських передплатників. Однак цей новий удар додає зав'язання до нової акції й *Свобода* почала наново рости і стала щоденником.

Згідно з урядовим ствердженням, виданим з кінцем 1935 р., друкується *Свободу* денно пересічно в 15,000 примірників. У таким самим числі виходить кожної суботи і *Українців Вікні* англійською мовою. Тепер знаходиться *Свобода* в новій переломовій хвилі, яку переживає в Америці вся чужинська преса, себто та, що не друкується англійською мовою.

Б. ІДЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ „СВОБОДИ”

ВИЙШЛА ОРАТИ.

ТЯЖКУ ХВИЛЮ зродилася *Свобода* як перший народний український часопис на американській землі. Щоб зрозуміти це сміливе на тодішні часи явище, треба взяти під увагу, що навіть тепер, по стільки десятиках літ поступу української справи, маємо ще в Америці яку половину нашого народу, зараженого москвофільством. По існуванні української держави в Європі й по геройських зусиллях нашої нації до визволення, по величніх українських маніфестаціях в Америці, що нараховували по десять тисяч люда, по численних публікаціях про Україну й український нарід англійською мовою та по тім, що вже є імя України і на американських шкільних мапах — маємо ще тепер бачато газет в Америці, видаваних для нашого народу в протиукраїнським дусі, й маємо ще тепер пропаганду, яка вчить наш нарід уважати найстрашнішим своїм ворогом Україну й українців. А коли тепер іще так тяжко дістатися до того збаламученого народу, відгородженого китайським муром від усього, що українське, то якеж було положення *Свободи* тому сорок кілька років, коли вона мала до діла майже виключно з національно цілком неосвідомленим народом, у якого саме тому так легко було вмовити, що українство це! „чортове діло”, це зрада свого народу і своєї віри та ідеї — „один русский нарід від Снизу по Камчатку”. За цю ідею був же всемогутий цар московський і його амбасадори та консулі в Америці! Та ще й православне духовенство, що то його цар вислав, щоб стало опікуном „бідного русского робітника”. Крім того Росію в Америці добре знали, а з нею знали, що значить і назва „русский”. Отже було чим величатись і до кого признаватись!

І про Польщу знали в Америці. І добре розуміли, що значить назва „польський”, бо сотки польських революціонерів та інтелігентів зробили розголос польському імені навіть довго передтим, поки зачав імігрувати до Америки польський селянин чи робітник.

Навіть такий малий народець як словацький, і цей зумів тоді стати в Америці національно твердою ногою, бо не було в нього роздвоєння хоч щодо назви, а крім цього мав він між собою

з самого початку поважне число світської інтелігенції й духовенства.

Тільки один одинокий, національно цілком неосвідомлений емігрант з Закарпаття та наш лемко з Галичини — були довгі роки без усякого свого рідного проводу. Зате до опіки над ним зголосилися московські агенти й польське духовенство. Зверталися до нього й словацькі провідники, а вкінці зачало забирати його під свою владу в мадярським дусі виховане духовенство з Закарпаття.

Оті опіки відбивалися на народі дуже погано. Попри те через тертя і непорозуміння в наших власних рядах упав престіж перших українських працівників, що себе взаємно, і то дуже часто неслухно, обвинувачували за промахи, яких при піонірській праці прямо неможливо було виминути.

Та щастям було те, що в тім часі, коли появилася перше число *Свободи*, вже було в Америці невелике число „подоляків” (яких лемки називали „бойками”), котрі походили з тих галицьких сіл, що були вже національно більше освідомлені, та в котрих були вже читальні *Просвіти*. Ці вже звикли в старім краю читати українську книжку і газету. І ось з горсткою свідоміших лемків і з горсткою отих „подоляків” розпочато при допомозі *Свободи* першу дійсно правдиву народню роботу, в якій основу положено українську національну ідеологію, що її пригадував постійний цитат (поміщений нагорі під назвою часопису): „В своїй хаті, своя правда і сила і воля — *Тарас Шевченко*”. Про започаткування своєї праці писала *Свобода* (в перших своїх числах) таке:

Кожний розумний і дбалий господар, коли вийде орати свою ниву, першим його старанням є, щоб ниву переорати, вичистити з каміння, з непотрібного буряну і з буйного пірію, що криється під скибою. Колиб хто не доложив свого старання й праці до очищення свого загону, тоді даремна вся його робота.

І ми, видаючи нашу „Свободу”, пішли за прикладом старого досвідченого господаря-рільника. Насамперед купили ми плуг, то є: українську друкарню, і вийшли орати на американсько-українську ниву, яка до цих пор облогом лежала.

Ми хотіли таки зараз сіяти зерно правди, волі й просвіти, але прийшли до пізнання, що так бути не може і даремна наша праця і видатки, коли не постараємося перше очистити українсько-американську ниву від каміння, будяків і непотрібного буряну.

Темнота народу, його легковірність дати обманюватися ріжним фальшивим пророкам, здирство й ненаситність гроша деяких долярових місіонарів, що вештаються між українським народом — це те каміння непотрібне, будяки.

Орючи ту ниву, треба було *Свободі* в першу чергу просвічувати нашу іміграцію щодо її української назви і її українського походження, а заразом пробувати переконувати й американський світ про те, що ми не росіяни, поляки, греки, австріяки,

словаки, чи що там. Але з тим українізмом треба було підходити до нашого народу здалека. Треба було бути дуже обережним з назвами *український* і *Україна*, щоб не дати ворогам нової зброї у їхній акції відчуження народніх мас від їх правдивих провідних синів.

Подібної боротьби за свою власну назву не зазнав тут ніякий інший нарід. Була вона особливо тяжка тому, що найбільшим ворогом нашим була темнота, та що ті, що їх наш нарід вважав своїми провідниками й опікунами, були на ділі московськими чи мадярськими платними агентами, або людьми можливо доброї волі, але засліпленими московською і мадярською пропагандою.

В порівнанні з тими колодами, польські перешкоди були ще найменші.

Читаючи перші статті *Свободи*, завважуємо, що наші піоніри не вибирались орати народню ниву з голими руками. Вони мали готове й здорове зерно, мали добре знання національної справи. З їхніх статей видно, як вони вчилися пізнавати лад у новім краю, та як застановлялися добре над тим, чим є наш чоловік в Америці, і чим є Америка. І видно, як вони намагалися ту придбану науку передавати українському імігрантові в такій формі, щоб він міг її стравити.

З їхніх статей можна пізнати, що вони вглиблювалися в соціальні питання і в американське життя, що вони багато читали і багато думали, та що намагалися все те, що вважали гарним на землі Вашингтона, виціпити в душі українських імігрантів, а то й переціпити на українську землю в старім краю.

Вони пильно слідили за життям нашого народу на всіх наших землях та змагали до цього, щоб тим землям віддати нашого імігранта, як вертається до краю, людиною по можности освіченою, поступовою та громадською.

Свобода, видвигаючи ці різні проблеми, намагалася їх тоді розв'язувати. Представляючи нашій іміграції національну ідеологію, намагалася переконати її, щоб прийняла ту ідеологію за свою. Тим чином творила з невиразної маси живе українське тіло й об'єднувала його з усіми розбитими частинами нашого народу довкола одного українського, соборницького ідеалу.

А як вона те все тому сорок чи більше років переводила і на яких підставах будувала американську Україну, та що вкладала в душу українського робітника, про те розкажуть нам отсі поживклі листки *Свободи*, що вже розсипаються нам під руками, коли їх переглядаємо. З них іще й сьогодні несеться полет і розмах. З них видно, що *Свобода* була свідомо історичної місії української іміграції в Америці. З них теж несеться мужній визов ворогам українства: хоч мало нас тут в Америці, *то наша сила росте у правді наших дум*.

І. ХТО МИ І ДЕ МИ?

НАША ПРАВДА.

Розпнятий за нас на хресті Спаситель сказав: *Істина освободить вас!*¹

Отими словами відізвалася *Свобода* у своїм першій числі до нашого народу в Америці, вказуючи на першу нашу потребу: пізнати правду. Бо тільки ті, що знають свою національну правду, можуть пізнати своє національне достоїнство, свою гідність і свої права, дані їм Богом і природою, можуть скинути з себе духовий і фізичний гніт і стати свободними й вільними панами на своїй землі.

Німці, французи, чи американці є вільні й багаті народи, а ми, українці, бідні й обдерті, хоч живемо на найбагатшій землі в світі, бо складаємо свій кривавий піт і свою працю до чужої стодоли, а самі гинемо з голоду. А що гірше, ми навіть метрики, народної назви не маємо. Бо коли кожне дике ім'я в Африці означене певним сталим ім'ям, то нас чорт зна як звуть. Ми невольники і нас кличуть за номером, як треба дати останню корову на податок, або кров свою проливати на чужих нивах та на чужу користь.

Чому це так? Бо тоді, коли інші народи, що є тепер вільні і багаті, спокійно працювали на своїм полі над народнім самопізнанням, українець мусів віками стояти на варті і проливати свою кров на полі битви з дикими татарськими і бісурменськими ордами, щоб своїми грудьми охоронити європейську цивілізацію від азійських варварів. І тому не ставало сили на скріплення й об'єднання українських сил, а тимсамим не було змоги нашим предкам передати своїм синам і внукам народню незалежність. І тому наші наріди опинилися в неволі, як колись опинився в неволі нарід жидівський.

Який же вихід з цього? Жидам післав Бог Мойсея як визвольника з єгипетської неволі. Та нам його не пішло, коли нарід сам не буде дбати про те, щоб якнайскорше розірвати невольничі кайдани. Памятаймо, що *Бог не сотворив нас рабами, але злі і хитрі люди нас ними зробили. Та на те дав Бог розум, щоб ми могли постояти за нашу честь і скинути невольничче ярмо, наложене на наші карки. Наша неволя це не воля божя, тільки воля сильного злодія, котрий захопив у свої пазурі наше добро й пустити його не хоче, і доти не пустить, доки йому силою не відбереться. Правда, це не так легко дається зробити, особливо, коли нарід темний, котрому вічно трублять, що це така воля божя і що так має бути. Бо тільки на темноті народу полягає власть тих, що поробили нас невольниками, рабами на власній землі.*²

¹ *Свобода*, ч. 1, 1893.

² *Тамже*, ч. 44, 1894.

Але всежтаки чи можемо ми це змінити в нашу користь?

Так. Бо незломна є сила українського духа. А віра українська є твердша від гранітних скал віковичного зеленого Бескида. Таж українець як тільки відітхнув свободним повітрям тут на американській землі, хоч нікому незнаний, усім чужий і несвідомий, відразу показав, що в нього сила, бо вже сам своїми власними заходами почав себе організувати, сам побудував стільки церков, сам позакладав стільки братств. Тільки тепер треба йому ще провідника, щоб завів його в храм свободи. А тим провідником є саме **СВОБОДА!**

Як провідниця ставить вона першим обов'язком кожного українця: **ЛЮБИТИ СВОЄ.**³ Але як у поодинокій людині є вже вроджена любов до життя, до існування, таксамо і в кожному народі є природня любов до власного існування народного. А в першу чергу є любов до своєї мови. Тому той чоловік з нашого роду, що покидає самовільно свою мову і бере чужу за власну, не має серця, тільки камінь. Стидатися цієї мови, значить стидатися рідної матери, а в додатку тої української матери, що нас своїми грудьми кормила, хоч сама нераз була жадна куска чорного хліба, що в день не мала спокою, а в ночі не знала сну, тільки ангелом, сторожем добрим пересиджувала при нашій колісці, гіркими заливаючися сльозами, коли собі думала, яка то нас жде доля на крутій стежці життя.

Треба любити свою мову, а з нею і тих, що цією мовою говорять. А хтож вони і де вони ті рідні браття і сестри, що говорять одною і тією самою українською мовою?

А ось заливається гіркими сльозами українець-салдат над безлюдним берегом океану біля Владивостока, чи бродячи по снігах Сахаліна. А на його *Україні* рідній, там над Дніпром, доля наша хіба по степах гуляє і з буйним вітром розмовляє, бо нарід наш, темний і несвідомий, клонить голову перед царським ідолом. Чомуж це так?

Це питання, над яким ми у теперішніх часах можемо спокійно й отверто застановитися тільки тут на свободній американській землі, бо там на рідній Україні жандарми закувалиб того, хто посмів би поставити нашому бідному народові такий запит. Тому саме це наш обов'язок пояснити Америці й світові, що рідна Україна наша над Дніпром закута в кайдани. Що той нарід, що дав світло Христової науки північним народам, сьогодні при кінці 19. століття не може навіть мати одної газети своєю рідною українською мовою, та що там на Великій Україні дикий варвар з півночі „з собачою мордою в червоній рубасі рие наче та свиня наші могили” і викидає з них кости наших прадідів.

³ Тамже, ч. 2, 1893.

А наша *Галичина*? Колись предки наші весело там жили. А сьогодні: не стало там вівса, не стало для нашого лемка навіть кори на хліб, бо пани забрали ліси; опустіли поля і люд преться до Америки.

А *Закарпаття*? Інтелігенція і священство перейшли в мадярський табор і служать, як бугай, на розмноження мадярів. Зі свічкою не можна знайти такого, щоб хоч назвав себе „русин”. А селянин наш, бідний і обідраний, тільки на Великдень їсть вівсяну паску.

А *Буковина*? І там тасама чудова українська мова і там тасама гірка доля. І там наш гуцул хіба тільки облизує діжу з бриндзі, яку забрали на пироги румунські цигани і наші „тверді” з — консисторії. Там ренеґат — православний митрополит Морар Андрієвич — видає до духовенства обіжник, в яким зажадує йому читати газети, книжки і брошури, видавані українською мовою.⁴

І чи не важкий хрест несе український нарід? Та, падаючи під тим хрестом, крізь сльози говорить: Вірую і жду воскресення мертвих.⁵ Вірю, що прийде визволення поневоленого українського народу. Вірю в те — як вірю в Бога!

Політика ворогів нашого народу розділила наш нарід. Але тут на американській землі треба нам себе пізнати і подати руки до праці — брат братові. А тоді американська Україна буде рости, кріпитись одною, великою вірою в воскресення України знад Дніпра і Дністра, від Карпат до Кавказу. І прийде хвиля, коли браття наші з рідного краю крикнуть до нас:

Приходіть, українські козаки з вільної землі, зза моря, битися за свободу прадідної землі. Поможіть нам! („Свобода” ч. 42, 1894).

В такім дусі — пише *Свобода* — буде від нині виховуватися в Америці українське покоління, набираючи того духа з такої української історії, яка не написана і не видана під оком поліційної московської чи якої іншої ворожої цензури, але яка була списувана віками українською кровю. Та історія нас переконає, що пролита українська кров не пішла намарно, що прийде час, що ті всі наші муки будуть нагороджені, що слава наша понесеться водами Дніпра, Дністра, Буга і Сяну, що дух волі понесеться з шумом лісів карпатських, а тоді: *старий Київ облечеться в давню славу, а преподобний Нестор встане зо свого гробу і допитає останню сторінку своєї історії: І НИНІ УКРАЇНА СВОБІДНА.*⁶

⁴ Там же, ч. 15, 1894.

⁵ Там же, ч. 10, 1894.

⁶ Там же, ч. 1, 1895.

II. СОБОРНІСТЬ У ПРАКТИЦІ.

а) *Українці в Бразилії.*

Нежеж помагати отій святій справі звідси, з Америки? Таж треба в першу чергу збирати наш нарід до купи, об'єднувати його біля нашої ідеї.

І тому несеться відозва *Свободи* до *Наших Братів у Бразилії*,⁷ отих перших вигнанців з рідної землі, що перші виїхали в далекий світ і ще досі там без опіки. Висилаємо числа *Свободи* даром на всі тільки відомі адреси наших письмених людей у Бразилії, бо:

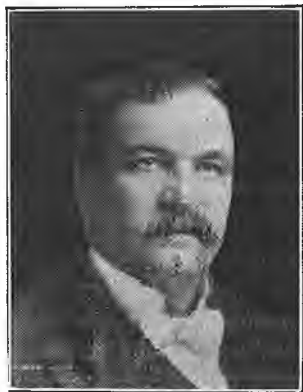
Так ми хотілиб, щоб вони не забували свої мови і віри, щоб читали українські газети і книжки, щоб ходили до української церкви і дітей своїх по українськи навчили.

А потім іде довгими літами постійна рубрика в *Свободі* п. з. *Вісти з Бразилії*,⁸ де наші імігранти змальовують довгу низку картин з бразилійсько-української трагедії. Вісти ті зачинаються таким листом о. Кизими:

Вже наші кольоністи зачинають по гіркій біді приходити до себе. Дочекалися потрохи кукурудзи і гарної фасолі — от і все. Але вже з голоду не будуть гинути, як гинули. Багато, дуже багато наших людей вигинуло, а що дітей пропало в руках бразилійців, то один Бог знає! Тати і мами продавали свої діти за кілька мільрейсів, або за трохи муки, а що жінок і дівчат пішло на злу дорогу, то не порарахував би!

Лист чорний, дуже чорний. Тому о. Бончевський, друкуючи його, не хотів ніяк повірити, щоби було так зле. Друкуючи листи наших селян, що в усім нещастю добачують тільки таку розвязку, що „то така воля божя!” — він радить їм не уповати надто на волю божу, а йти за імігрантами інших народів, що вміли використовувати й найтяжчі обставини життя та вибиватись.

Або такий допис: *Ми дістали те, чого нам бракувало: місу і землі. То вже досить маємо на чім працювати — пише наш селянин з Бразилії. Але нема нічого готового, треба на все старатися наново. Все облітає, що ми привезли з собою, до останнього. А втриматися не легко, бо: Небагато знали ми, пощо ми їхали. Ми не були такі мудрі. Знали тільки, що в вітчизні не*

Теодосій Талпаш,
перший головний пред-
сідник У. Н. Союзу.

⁷ Тамже, ч. 19, 1897.

⁸ Тамже, ч. 30, 1898.

могли утриматися, та треба втікати в світ за море. І гірко ошукався той, хто собі обіцяв за морем золоту гору лунати і ховати та збивати в торбу, або готові пироги та розкіш.

Але не один в краю служив, не мав кутика, як пишеться в інших листі, а тут пан, має ліс, поле, дерево й вродилося дещо.

В інших знову: Вродилася тільки чорна фасоль і кукурудза та дещо з городовини. Жита і пшениці ще нема. Нема питльованого хліба, тільки на жорнах мелемо кукурудзу і печемо хліб. Як би так у Варяжі (це пишуть з Сокальщини — Ред.) побачили, що мешкаємо в буді і хліб з кукурудзи їмо, тоб то насміялися з нас! Та ми тим не журимося.

Оттак на сторінках *Свободи* виливали свої чувства наші браття з Бразилії, описуючи свої осяги, кожную свою нову церкву чи школу, як і те, що так трудно описати, як то прибували перші наші священники і як у відвічнім лісі голосили слово боже та як українське серце переймалося тоді радістю.

Зі *Свободи* йшли всі остороги для тих, що живуть у Бразилії, чи тих, що тамтуди хотіли їхати. Звідси через *Свободу* інформовано наших українців, що жили в бразилійських пралісах, що „Бразилії грозить революція!”, що бразилійські гроші падають, що „Парана не веде вже кольонізації”, що бразилійські єпископи за намовою польських священників не допускають українських священників, що з краю везуть для них книжки. *Свобода* заповідає їм і те, що везуть їм насіння, якого там не знають. Це привезена українськими селянами до Бразилії гречка, якої там перше не знали, а яка дає три збори до року! Звідси повідомлювано бразилійських українців, як поляки будують нову Польщу в Парані, а разом з тим подавано, де і які є українські кольонії, щоб наш нарід там себе пізнав і з собою в звязку був.

Духовим і організаційним звязковим була в тих давніх часах, як пише один з дописувачів, тільки одинока *Свобода*, бо вона одна доходила до відвічних лісів бразилійських і до поселених там українських громадян. Вона теж подавала точні відомости про польські кольонії в Бразилії (списані поляком проф. Семірадзьким), бо в тих кольоніях було теж поважне число українців з Галичини, яких треба було втягнути до звязку з українськими громадами.

Вона теж впливала на вироблення світогляду бразилійських українців, не жалюючи часами і гіркого слова. Коли *Газета Польська*, видавана в Бразилії, почала 1906 р. друкувати протести з підписами поляків і українців-імїгрантів, в яких були вірнопіддані заяви лояльности „найяснішому панові”, себто австрійському цісареві Франц Йосифові, *Свобода* з 26 жовтня 1906 р. відозвалася

до бразилійських українців в статті *Рабн на вільній землі* між іншим ось як:

Чим горщик накіпить, тим його й чути. Правду цієї поговірки бачимо в житті дуже часто, особливо на українцях в Америці. В старім краю товкли нашому українцеві все в голову про доброту та прихильність „найяснішого тата”, і ось він, наслухавшись цього, і в Америці не годен позбутися тих „високих ідей” і готов кидатися на кожного, хто відважиться повстати проти „маєстату найяснішого тата”.

о. Іван Констанкевич,
перший головний секретар У. Н. Союзу.

характер. Самі знаємо, писала *Свобода*, яку велику шкоду поносимо в старім краю через те, що в наших містах на нашій землі так мало маємо своєї інтелігенції й свого міщанства, своїх ремісників і торговців. А в Бразилії спричинюємо такий самий стан з власної байдужности, бо *українець не дасть навчитися, що з купецтва і ремесла можна скорше доробитись як з управи бараболь, фасолі й т. п.*

Ми не можемо надивуватися рабству галицьких рутенців, що навіть тут на вільній землі лижуть руку, яка їх била в краю і через яку вони мусіли аж за море втікати. Є це сумне свідоцтво політичного виховання всіх тих українців, що підписували повищі протести, а ще гірше свідоцтво для тих, що їх так виховали.

Свобода раз-у-раз обговорює в бразилійських дописах з місць, як вдержати український характер заснованих нашими імігрантами осель, накликаючи наших людей братися до ремесла і промислу та до торгівлі, бо з браку наших торговців та ремісників напливає до наших осель чужий елемент, який опановує дуже скоро наші оселі й надає їм неукраїнський

б) *Українці в Канаді.*

Але в Канаді теж уже були наші браття. І теж без опіки. І ото рішає У. Н. Союз вислати *одного з найдіяльніших своїх членів, о. Нестора Дмитрова, до Канади для провірення відносин, у яких доводиться жити нашим українським поселенцям.*⁹ І так виїхав співробітник *Свободи* о. Н. Дмитрів як перший український священник до Канади і перший зачав містити в *Свободі* потрібні інформації про тамошні наші громади,¹⁰ а описи ті *Свобода* видала ще й окремою книжечкою (*Канадійська Русь*). Як ті описи виглядали, пізнаємо от хочби з опису відвідин іміграційного дому у Вінніпегу, який відвідав о. Дмитрів в товаристві першого українського іміграційного урядника К. Геніка (народнього вчителя з Коломиїщини):

Я застав тут наших кільканацять родин в головній часті з борщівського повіту, що лише стид приносять нашій нації. Сидять уже декотрі по кілька місяців. В одягах краєвих, з волоссям довгим, брудні, нужденні. Ані суди Боже намовити їх, щоби поперебиралися. Кажуть, що віру свою загублять. А одна жінка загрозила своєму чоловікові, що втопиться, або повіситься, як він посміє собі волосся обстригти.

Або:

Приходить родина з Галичини. Чоловік, жінка і 8 дітей. По дорозі всі гроші видали. Агенти видерли в них останній цент. Голі, босі, брудні, бідні, чисті жебраки заїжджають до іміграційного дому. Заряд іміграційного дому ломить руки і не знає, що почати з тими нещасливими людьми. Добрі люди скидаються по пару центів і родина має на якийсь час на виживлення.

Та вкінці знайшли чоловікові роботу. Заробляє по 50 центів денно. Життя дуже дешеве. І він живе — у його поняттю — по панськи. Та ані думати не хоче покидати місто і йти на ферму! А це зле, бо незабаром добрих дарованих фарм не буде.

Та є потіха. Є нею наші дівчата. Ті найскорше виучують англійську мову і *світова культура дуже швидко їх чіпається.*

А які дівчата, такі будуть газдині, такі будуть матері; а які матері, такі будуть будучі діти, така буде наша будучність у Канаді.

Та це в будучності. А тепер пересувається перед нами в описах одна картина за одною, одна болючіша від одної, як ті перші переселенці йдуть на *гомстед* (наділ), на „святую земельку”, в тім зрезигнуванні, що коли нам *уже гаразду не буде, то бодай наші діти не будуть такими жебраками як ми.*

⁹ Звіт з IV конвенції У. Н. Союзу, *Свобода*, ч. 25, 1897.

¹⁰ *Свобода*, ч. 17, 1897.

Не бракує в тій драмі і таких сцен, як в іміграційнім домику в Дофін, де зібралися французи, шведи, німці, російські жиди, лотляндці, поляки, ну й українці. Ось народ той розбирається і ладиться до спочинку:

Один свище, другий щось балакає і сміється, там у куті хреститься побожний француз, а на середині хати, як у себе вдома, лупить поклони наш мужик, аж гук розходиться по хаті. Народи дивляться на ту гімнастику. Не розуміють, що це значить. Сміються, аж за боки хапаються. А вкінці гадають собі, що воно так перед сном мусить бути.

Таке і тим подібне висланник *Свободи* й У. Н. Союзу підглянув. Йому треба було підглянути всі ті лихі сторони, що не дають нашому чоловікові піднятися вгору і дістати належний пошанівок. Треба було потішати і розраджувати людей, вандруючи від кольонії до кольонії серед відвічних степів і лісів, треба було годинами і днями блукати серед снігів і бродити у водах, щоб добитися вкінці до добутку нашого селянина, де „постіль, стіл і лавка, на якій сидить ґазда, це ціла хата”.

А ось нова картина:

Річка вється поміж лісисті береги. За річкою невеличка хата, коло хати віз, що служить тимчасом за комору, під возом кухонне знаряддя, а один горщик прикритий „Свободою”. Стайня також досить обширна: 2 корови, 2 телят, 2 воли, на дворі два плуги — початок ґаздівства.

Або:

Боже святий! Чи міг наш чоловік коли сподіватися, що його дітей таке добро чекає? 113 моргів лісу! Осичина, ліщина маленька, подекуди мізерний дуб, рідко дуже соснина. Земля знаменита. Горошок дикий, дике жито й овес у хлопа. Земля чорна, пшенична, від віків листям на локоть нагноєна. Корчунок ліса дуже легкий, бо коріння тримається на верха. Випас худоби, колиб тільки вона була! Вода здорова, повітря дуже здорове. Простори величезні — таж то 160 акрів, 113 моргів галицької доброї, дарової землі!

Тільки до того всього треба конечно: гроша і розуму. Хто його не має — читаємо в *Свободі* — хай не їде до Канади, а лишається — в Галичині!

А ось і перша українська Служба Божа між тими імігрантами. Це в кольонії *Теребовля* над річкою *Дрифтінг*, у маленькій хатинці, що заповнена людьми вщерть. Ось понеслися слова *Благословенно царство*, і всі в плач — як мала дитина. Але ще гірший був плач, як згадалося за те лихоліття, що вигнало нас за море шукати кращої долі — для наших дітей.

А потім посвячення поставленого нашими кольоністами на горбку хреста на пам'ятку свободи, посвячення першого українського хреста в канадійських лісах, на канадійській землі.

Але як це може бути, — питає *Свобода* — щоб і тут на тих преріях, де стільки землі, могли наші люди між собою процесуватися за землю, як у старім краю? Як це може бути, щоб не стидалися жебрати, коли можна заробити? Як це можливо, щоб матері жалувалися на своїх дочок, що є на службі в місті, що вони їх цураються? А поправді вони їх не цураються, тільки цураються *бруду і босих ніг з болотом на три цілі, або батьківських довгоносих, бойківських постолів чи брудної сорочки з розпором на грудях*.

Тому добре, коли наша дівчина, що повернеться з міста, робить революцію в домі своїх родичів! Оце наш поступ і наша гордість — ця *наша гірська дівчина*, що стала справжня *лейді*.

Може то прикро — пише *Свобода* — про такі річі писати і раз-у-раз їх пригадувати. Але таке є завдання *Свободи*. Бо вона не тільки шукає свого народу по всіх закутинах, але теж дбає про його долю, про те, щоб він ставав культурнішим і поступовішим, та щоб його таким усюди вважали. Ці *Образки з Канади*¹¹ чи постійні дописи є повні різних наук, переданих образами з правдивого життя і переплітуваних описом ось таких вражіннь, які робила Канада на перших наших переселенців:

Таж це край, що можна собі піти з рушницею і тільки вимірів — стрілив, а дві курки тільки крилами стрепотіли. І криміналу за те нема. Не то, що в старім краю. Інші порядки. Якби так описав кумові в краю, то не повірив би, що тут полюй, паси, коси, де хочеш, дров не купуй і податків не плати. Чи можуть бути більші чудеса на світі? Навіть молока тут відьма не відбирає! Не зайшли прокляті відьмиска з краю до Канади. Не годні були через воду перебратися. Їхали, але змлоїло їх на воді й назад до Галичини повертались. А багато того насіння повимирало на морі. Ні одна не діждала побачити Канаду.

Додамо ще, що в дописах канадійських іммігрантів до *Свободи* були завжди подавані подрібні інформації, де ще можна добру землю за дешеві гроші купити, де і як наші поселенці розгосподаровуються, де, як і що зародило, хто і де свіжий приїхав з краю, як теж подавано остороги для тих, що *при пиві сидять у старім краю*, щоб не їхали ні до Канади, ні до Америки, бо тут *гальб нема часу пильнувати, тільки треба робити*.¹²

З усіх тих дописів, поминаючи ті всі великі труднощі, які приходилося поборювати українським піонірам у Канаді, всетаки повіває думкою, що *Канада добрий край і будучність для наших людей є в Канаді*. Таке пише нераз *Свобода*, подаючи довгими роками різні поради й остороги щодо поселення в Канаді. Але

¹¹ *Свобода*, ч. 8, 1898.

¹² *Тамже*, ч. 43, 1899.

заразом звертається вона до Рідного Краю з такими, товстими буквами видруккованими словами: *ЯК ХТО МОЖЕ ЖИТИ В ГАЛИЧИНІ АБО БУКОВИНІ, ХАЙ НЕ ІДЕ ДО КАНАДИ, БО НАЙЛІПША ЧУЖА ЗЕМЛЯ НЕ ЗАСТУПИТЬ СВОЄЇ РІДНОЇ, ЯК МАЧУХА НІКОЛИ НЕ ЗАСТУПИТЬ РІДНОЇ МАТЕРИ.*¹³

(Примітка: Про теперішній стан української іміграції в Канаді зібрав дані проф. Іван Боберський у статті *Українці в Канаді*, поміщеній у календарі *Провідник*, виданім у Вінніпегу, Ман., на рік 1936. Там теж подано, що першими українцями, що приїхали в Канаду, були Іван Пилипів і Василь Ільняк, які приїхали в 1891 р. з Небилова, повіт Калущ, Галичина).

в) *На Гавайських островах.*

А тепер перегляньмо листки *Свободи* з 10. лютого 1898. Там пише о. Н. Дмитрів про *Гонололу*. Це згадка за Гавайські острови і те, що там від року караються як контрактів робітники, а властиво як дійсні раби, 34 українські родини з Борщівщини. До роботи ведуть їх як арештантів, а працюють вони серед нестерпної спеки й нужди. *Свобода* подає деякі ймена тих осіб і їхні адреси.

В 1900 р. вже начисляє *Свобода* 350 українців, порозкидуваних по різних Гавайських островах тому, щоб — не робили бунту. Працюють вони серед нестерпучої спеки по 14 годин і мусять носити на поле до роботи плуги, які важать по 160 фунтів. Часами треба їх нести і 3 милі. Хто захорує, на того накладають кару від 5—10 доларів, або 20 днів арешту. Чоловіки заробляють по 50 центів денно, жінки по 25. Довідуємося, що в 1898 р. держали 37 наших людей за „непослух” по 10 місяців у тюрмі. А коли люди не видержували і втікали, то це був „бунт”. Та кудиж і втікати, коли море довкола!

Зі сторінок *Свободи* пливуть слова потіхи для тих нещасних невольників, бо пороблено ратункові заходи через австрійський консулят, як теж іншими шляхами, серед сенаторів і конгресменів та в *Ліг фор Сошел Сервіс*, і серед людей, що то поборюють суспільну нужду. Так намагалася *Свобода* облекшити долю наших імігрантів на Гаваях. Її редактор, І. Ардан, подає квестіонар, який повинен виповнити кожний український імігрант на Гаваях, щоб знати точно, як і хто його використовує.

Заразом взиває *Свобода* наших послів в австрійським парламенти, щоби подбали, щоб австрійська влада за наші податки хоч давала імiгрующим принаймні такі інформації, щоб вони не попадали в неволю.¹⁴

¹³ Тамже, ч. 24, 1897.

¹⁴ Тамже, ч. 6, 1900.

Завдяки тим заходам уневажнено законом з 15. червня 1900 р. вимушені контракти наших імігрантів з плянтаторами і від цього часу вони вже мали хоч більшу свободу руху та можливість кращого заробітку. Довго це тревало, поки можна було добитися цього. Але всетаки ті, що були при *Свободі*, знайшли нашим людям шлях до виходу з цього гавайського пекла.¹⁵

г) *На Филиппинах.*

А ось ще один подув із Тихого океану. Це з Филиппин — з терену війни. І тамтуди доходить *Свобода* і звеселяє серце українського вояка, що служить в американській армії. Ось Федір Кохан (Fetsko Kochan, Co. H. 21st U. S. Infantry, Manila, Philippine Island) описує про те, які тут ллють дощі. Та каже, що на них не звертають уваги. Саме підчас дощів бувають найбільші битви:

Нераз випало, що по тижневі мусіли ми посуватися в болоті, а кульки лиш хлюп, хлюп. То з одної сторони було добре, бо як впала куля з гармати, то не тріскала, але застрягала в болоті; а з другої сторони було гірше, бо годі було летіти до штурму, а кулі не жартували.¹⁶

Або відпочинок. Всі в шатрах. Одні жартують, другі люльки курять, а треті в карти грають.

А я у кутку лежу
І серцем своїм сумую,
Бо ніде нашого слова
Тут біля себе не чую.
Аж тут *Свобода* нежданно
Із почти люба прийшла ми,*
Роздер — і тихо читаю,
Ніби лист дрібний від мами.
А вона стала, сердечна,
Як ластівка та промовляти,
Тай про долю нашу убогу
На світі божім казати.¹⁷

¹⁵ В додатку до цього згадаємо ще про киянина Миколу Судзиловського, що, переслідуваний царською поліцією, втік до Америки і лікарував під прибраним іменем (N. K. Russel) та в дев'яностох роках прибув на Гавайські острови, а в 1900 р. ввійшов до гавайського сенату, де його вибрано головою (див. *Календар У. Р. Союзу*, Скрентон, Па., 1936, ст. 80—92). На його внесення ухвалено розпарцелювати праліси в його кавовій плянтації в окрузі Олаа під *гомстеди* українським імігрантам. Та, не маючи ніякого капіталу, не могли використати наші імігранти цієї нагоди, бо треба було корчувати і з чогось жити. Розпучливі змагання побороти ті непоборні труднощі описала (як подано в вгаданім календарі) американська вчителька: Lillian Shrewsbury Merick, *Paradise of Pacific*, January, 1912, pp. 33—39.

¹⁶ *Свобода*, ч. 19, 1900.

* Ми = мені.

¹⁷ *Тамже*, ч. 43, 1899.

А в тій *Свободі*, що там приходила, було багато і за війну на Філіппінах. Було написано, що її ведеться для охорони американських і англійських капіталістів, що позаангажували великі капітали в Китаю і хотіли мати під боком американську військову опору. Було там і про післанництво англо-саксонської раси просвічувати народи і *робити їх учасниками свободи і правдивої культури*. А разом з тим і про філіппинську „дич”, яка на ділі і в очах „Свободи” нею не була.¹⁸

Читаючи це, наш жовнір починає думати. І думки ті пересилає до *Свободи*:

Мов машина набиваю гвєра та стріляю раз-у-раз у місце, звідки піднімається дим. І так собі думаю: а може якраз стоїть проти мене там між філіппинцями якийсь добряга чоловік. Десь там вдома полишив він жінку таї кількоро дітей дрібних. Все покинув і пішов боротися за свій рідний край. Може якраз та куля, що її посилаю, саме його трафить і він упаде мертвий. Ой, як то буде плакати його жінка за ним, як будуть заводити діти і проклинати того, що позбавив життя їх тата. Страшно стало, що стільки нещастя я своїм карабіном неодній родині наробити можу.

І питає себе український жовнір: *Навіщож властиво продав я свою волю?*

Стоїть він під український Святий Вечір, схований між скалами, і скидає по одному філіппинцеві з коней. Стріляє, а вкінці перестає, бо мучить його думка: *За що властиво я тут борюся? А чи пішов би я так битися за українську справу? А чейже вороги нищать нас, женуть у світ за очі, а ми те все зносимо спокійно, як раби, невольники*. Сюди, до Філіппин, до краю, про який українець ніколи не чув, він пішов битись, і то проти народу, якого не знає і який йому нічого злого не зробив.

Оттакі думки раз-ураз мучать українського жовніра на Філіппінах, а ті думки піддає йому *Свобода*. Роздумуючи над ними, він уже сам приходить до такого висновку:

Боже мій, Боже! — міркую я. — Скільки то наших українців оттак у світі за чуже добро на чужих полях поклали свої голови, розсіяли українські кости! Колиж, коли прийде той час, що під українським прапором політаються українські вірли боротися за волю і долю України?

Та прийде час, що по лютій тяжкій зимі зазеленіє наша українська нива, встелиться цвітами, бо вже сходить і для нашого бездольного народу велике сонце: **ВОЛЯ І СВОБОДА**.¹⁹

¹⁸ Тамже, ч. 44, 1899.

¹⁹ Тамже, ч. 34, 1902.

г) *В Злучених Державах.*

Та в першу чергу треба було об'єднати тих українців, що жили в стейтах. Треба було перевірити, де і як вони живуть, як розвиваються економічно, просвітно і політично і які вони є під оглядом моральним. Розглядаючись у тім всім, *Свобода* запевняє розпорошених наших імігрантів словами Стефана Макара, що ми ще докажемо тої штуки, що з часом створимо одну велику українську родину в Америці, що зможемо погордитися тим, що стала на ноги власними силами.²⁰

Свобода вірить у те, що згодом вдасться навіть притягнути українських імігрантів з Закарпаття до одної спільної української родини. І тому саме У. Н. Союз рішив на X. конвенції видавати *Свободу* ще окремо по словацьки. Цю „словацьку *Свободу*” видавано довгі роки. За кожним разом друковано її в кількох тисячах примірників, латинськими буквами, тому, що мадяронські провідники навіть не дбали про те, щоб навчити свій нарід уміти читати своє рідне письмо.

Свобода розуміла, що та об'єднальна робота піде помалу, бо ми бідні люди, котрим у дорогу до Америки дали в краю темноту, нужду і служальство. Та заразом вона стверджує, що наш нарід позбувається тих хиб, і без нічиєї помочі, а лише силою якоїсь вродженої інтелігенції стає культурний.

Описуючи добрі й злі прикмети нашого імігранта, як теж передаючи перші історії наших кольоній в Америці, *Свобода* ясно здає собі справу ще й з того, що тим „улекшує працю будучому історикові” нашої іміграції. А виказуючи тим робом наші здобутки, додає імігрантам заохоти до дальшої праці.

Майже в кожному числі часопису подається відомости, надіслані з різних місцевостей, у яких живуть наші люди. З них довідуємося, які де є роботи і який заробіток — з порадою, чи варто туди їхати. В них подають, де хто вмер, хто покалічився при роботі, де страйкують і т. п.

Йдуть довгі оповідання з імігрантського життя, як *Тимко Гаврилюк* Н. Дмитрова,²¹ чи *Образки з Америки* Бузька,²² чи такі, як *Святий Вечір в Америці* П. Тимкевича²³ і багато інших, що витворюють українську спільноту.

Свобода не тільки освідомлює національно, але помагає організувати громади, будувати церкви, закладати читальні чи школи, а навіть постійно допомагає нашим жінкам відшукувати пропалих чоловіків, чи чоловікам жінок. Вона помагає українцеві знайти

²⁰ Тамже, ч. 45, 1897.

²¹ Тамже, чч. 36—43, 1897.

²² Тамже, ч. 12, 1896 (початок).

²³ Тамже, ч. 3, 1896.

українку за жінку. Вона старається подавати все, що тільки треба нашим людям знати чи розуміти.

Ось зразки:

ТРЕНТОН, Н. ДЖ.²⁴ На днях відбулось посвячення дзвонів латинським єпископом для української церкви. Кажуть люди, що ті дзвони будуть мати хрипливий голос.

ЕЛИЗАБЕТ, Н. ДЖ.²⁵ Братство св. о. Николая мало баль. На цей радісний день прибуло багато братств, між котрими найважливішу роль грало Бр. св. Петра і Павла з Джерзі Ситі. Як поїзд станув на місці, стація була битком набита різними людьми. Як тільки наше братство розвинуло американський, а потім український прапор, і готовилось до походу по місті, всі закричали „гурра”. Поздіймавши капелюхи, кожний пхався ближче, де був український прапор, щоб йому пригланутися, бо такого гарного ще не бачили.

Вертаючись нічним поїздом, братство було зневажене кількома айриськими льовфрамі, котрі почали вживати поганих слів і грозити кулаками. Та наші хлопці не довго стерпіли синам зеленого острова, що ще не засмакували українського кулака. В одну мить викинули їх з поїзду з потовченими ребрами і порозвалюваними головами. Рани вязали собі вже на рейках.

ШАМОКІН, ПА.²⁶ Заходами о. Констанкевича зложено гарний хор і читальню. Це дуже гарно. Щастя Боже!

МЕЙФІЛД, ПА.²⁷ Тутешні люди в трьох місяцях зложили \$3,500 і заплатили довг церковний. Тепер церква не довгує нікому. В кількох днях заплатили \$400 за дзвони. Завели в себе свою банду, що може грати і перед монархом.

ДЖЕРЗІ СИТІ, Н. ДЖ.²⁸ Тут наші браття українці зачинають братися таки добре до діла і пізнали, чого їм треба, щоб мати честь і повагу в інших людей. Пару днів тому зложили собі політичний клуб, до котрого на перший раз вступило досить людей.

ШАМОКІН, ПА.²⁹ У нас біда. Не тільки що робота слабо йде, але що гірше: в нас появилась грипа, на яку багато людей умирає.

Наш крайн Іван Глова купив тут дім за \$19,000.

ЙОНКЕРС, Н. Й.³⁰ Пішла поголоска, що тут рушила робота. Наші робітники збіглися до того міста зі всіх сторін за роботою. Та яке було їхнє розчарування, коли замість роботи дістали камінням по голові від тамошніх бомів (посіпаків).

МАВНТ КАРМЕЛ, ПА.³¹ Українці з Мавнт Кармел, Па., шлють своїм братам у Канаді щиро-українське спасибі за щедрю жертву в сумі \$44.50, зібрану на їх церкву.

ШЕНАНДОА, ПА.³² Шенандоа, або Шенандор, як наші люди називають, було зложено в 1863 р. Першими мешканцями новозаложенного міста були велші і німці, а пізніше прибули поляки, литовці

²⁴ Тамже, ч. 1, 1893.

²⁵ Тамже, ч. 2, 1893.

²⁶ Тамже, ч. 4, 1893.

²⁷ Тамже, ч. 5, 1893.

²⁸ Тамже, ч. 6, 1893.

²⁹ Тамже, ч. 1, 1894.

³⁰ Тамже, ч. 2, 1894.

³¹ Тамже, ч. 4, 1894.

³² Тамже, ч. 13, 1894.

й українці. Шенандоа є центром вугілля на цілу округу. Для нас, українців, це місто є важне тим, що в нім першим почало розвиватися самопочуття українців, тут була заложена перша українська церква і тут жив перший український священник. Колиб так далі було йшло, як перше, то тепер сталоб осередком американсько-української про-світи. Але, на великий жаль, Шенандоа не минула чума мадаронства, котра посушила зелені парости українського дерева.

ДЖЕРЗІ СІТІ, Н. ДЖ.³³ Василь Дитко, родом з Волівця, тяжко покалічив Петра Фусяка в сальоні (коршмі) при музиці. Поліція шукає його. Так то наші люди роблять, не маючи ні стиду, ні чести.

ОЛИФАНТ, ПА.³⁴ Заложені українські школи в Олифант, Шамокін і Мавнт Кармел дуже добре розвиваються.

ПІТСБУРГ, ПА.³⁵ Нашому крайнові Іванові Пастирчикові дав Бог дитину. Тому, що о. Полянський іще не вернувся з краю, понесли хрестити до польського костела. Як куми вернулися з костела, почалася гостина. Було багато запрошених гостей, між котрими були і 4 поляки, а решта були самі українці. При такій нагоді є в нас звичай збирати дар для новонародженої дитини. Кум Андрій А... взяв на себе обов'язок зібрати колекту для дитини, але, вставши, не промовив по українськи, як Бог приказав, але так: „Мої добзи людзі, ото єст так: взенлісьми з дому нехшесціяніна, а пшинеслісьми хшесціяніна, то прошеми цось даць для него”. Та бесіда каліченою польською мовою не сподобалася Гарасимові Варянці, котрий досадно сказав: „Якби ви були привели дитину християнина-українця, тоб я дав центи, а на ляха не дам”. От як наші люди свого цураються і себе на сміх виставляють!

ПІТСБУРГ, МОНТАНА.³⁶ На дворі погано і сумно. В душі чоловіка невесело, особливо мені, українцеві-сироті, між лісами, горами і між чужими. Доходили до мене вісти, що наші краєни малиб охоту поспробувати щастя на далекому заході, бо чули, що тут золото і срібло лопатами згортають на тачки тай возять до фабрик, і що на день можна заробити до 5 доларів. Колиб кому з українців прийшло на гадку і до серця пускатися в далекий світ сюди за роботою, то кажу щирю правду: ради Бога хай остається там, де є, як не хоче марно згинуту з голоду в дикій пустині далекого заходу. Тут така нужда і біда, що трудно описати. І я перше не вірив, поки не змірив. Тепер знаю і другим не раджу сюди йти. Що за гаразд для нашого чоловіка! Між вічними горами, лісами, в дикій пуші, де-не-де по 20 миль стоять кілька хатин, збитих з дощок. Як де яка майна вугляна чи золота робить, то приходиш вечором з роботи до курної порожньої шанди (шопи) і мусиш сам собі лахи прати. Не знаєш, брате, коли тут неділя або свято, а завжди ліниво та однаково тягнуться дні за днями і ночі за ночами. Ні де вийти, ні з ким розмовитися рідним словом, щоб тугу розігнати та хоч на часок серце звеселити. Чоловік у тій пустині мало не здичіє. Сум і жаль душу огортає, як спімну собі рідне село та наші, хоч бідні, але веселі гори. Нераз склоню голову на груди і зтиха плачу. Якби не любя „Свобода”, якої ожидаю як діти на батька з ярмарку, якби не ці книжечки, що мені о. Констанкевич прислав, то я був би вже давно здурів, або з нудів умер. — Андрій Гербут.

³³ Тамже, ч. 18, 1894.

³⁴ Тамже, ч. 24, 1894.

³⁵ Тамже, ч. 32, 1894.

³⁶ Тамже, ч. 33, 1894.

ШАМОКІН, ПА.³⁷ Шамокінська огидна шмата „Польска і Литва” кидає наклепи на українців, спокійних тут робітників, висміває українську церкву, плює на святий трираменний хрест, старається кидати гноем морального зіпсуття на українських ревних священників-патріотів. А той, що це пише, підписує себе „з крві і косьці русін”. У відповідь на те о. Грушка визиває того „русіна-патріотен” на публичну дискусію, бо йому, як священникові, ніщо інше не випадає. „Колиб я був у цивільнім стані, тоб я того „патріотен” визвав на козацький герць, в котрім дригнув би ногами, як та зелена жаба”, пише о. Грушка. А далі: „Ми католики, але польським єзуїтським католицизмом ми бримосся і його відрікаємося”. По заклику „Тепер вилази з буди, ти „русіне патріото” поміщено підпис: Григорій Грушка, український священник, доцент філософії і богослов апробований папою Львом XIII, видавець і редактор „Свободи”.

БОФАЛО, Н. Й.³⁸ Між тисячами поляків знаходиться на Іст Бофало і мала громадка українців, котрі ходили до польських костелів, де вінчалися і діти на польське хрестили, бо то все одно, як їм повідали — польські священники. Але сила українського духа непоборна. Ту силу можна на якийсь час придушити, притлумити і ріжними підступами та хитрощами ослабити, але її цілком знищити і зломити — ніколи в світі! Хоч бофальські українці платили на польські костели, хоч і деякі і з поляками подружилися, хоч їм було наказано в костелі хреститися по українськи, то таки в серці своїм вони не змінилися і не відреклися бути українцями. Тому чотири місяці взялися до будови своєї церкви. Постаралися про потрібні папери, виробили собі самі плян, самі і будували і нині на рівній і гарній площі стоїть гарна українська церковця в Бофало.

МАВНТ КАРМЕЛ, ПА.³⁹ Священник-мадярон заслужив собі в польського священника на назву „почціви ксьондз”. Чи знаєте, добрі люди, яке значіння має той титул, висказаний польським „ксендзем”, ворогом усього, що українське? „Почціви ксьондз” значить той, що вирікся української народности, чоловік без честі і характеру, падлюка, перекінчик, скотина, підніжок і посміховище того, в кого просить ласки. Гідні пожалування люди, що держать у себе такого „почцівего”. Ми кажемо: геть з такими!

ВАШИНГТОН, Д. К.⁴⁰ Бути в Римі, а не бачити папу римського, здавалосяб дивним. Таксамо бути в Америці, а не бути у Вашингтоні. Оглядаючи капітоль, я став говорити зо стареньким нігром, котрий мав 80 років і замітав сходи капітолю. Між іншим сказав мені старець, як дістав від мене кілька центів на тютюн, що він чується дуже щасливим замітати сходи до храму свободи, бо сьогодні він і його внуки є вільними. Чуючи ті слова старенького нігра, я почув біль під серцем і, обернувшись на бік, обтер сльози, бо подумав собі: Боже, Боже! Чи доживу я літ того нігра, і чи побачу я Україну свобідною? Ах, тоді я сходи її капітолю вмивав би горячими від радості слізми. З тою думкою пішов я далі, може яких десять бльоків від капітолю, до мешкання апостольського делегата, архиепископа Саттолія. Дорогі риси лица того високого церковного достойника були мені вже давно знані, ще за богословських часів, і я був його учеником, коли

³⁷ Тамже, ч. 39, 1894.

³⁸ Тамже, ч. 36, 1894.

³⁹ Тамже, ч. 37, 1894.

⁴⁰ Тамже, ч. 43, 1894.

теперішній апостольський делегат викладав філософію і догматику св. Томи. Прийняття було якнайсердечніше. Предметом розмови було положення українсько-американської церкви, котрої добро дуже лежить на серці апостольському делегатові. Між іншим він заявив, що буде старатися, щоб українська церква процвітала і пишалася своїм чудовим обрядом на вільній землі. Апостольський делегат знав теж усе, що писалося в „Свободі”, і звернув увагу редактора на деякі хиби. Вкінці апостольський делегат був ласкав дати редакторові „Свободи” поручаюче письмо до тутешніх єпископів, щоб йому допомагали там, де йде про добро українських вірних в Америці.

НЮ ЙОРК, Н. Й.⁴¹ Дня 19. січня цього року над Нью Йорком лютувала сніговиця і сильно дув холодний вітер, гейби хотів усе поперевертати догори ногами. На третій вулиці вже під вечір стало пусто. Де-не-де появлялася якась жива особа і щезала в сніжній темряві. Коло одної з ліхтарень стояло двоє дівчат і розмовляли по українськи. Одна була гарно вбрана, а друга була ще в краєвих лахах і заливалася слізми. Ті дівчата зустрілися несподівано. Та, що гарно вбрана і вже довший час в Америці, йшла вулицею і стрінула другу дівчину, що, опершись у стовп ліхтарні, гірко плакала, а зітхаючи раз-у-раз повторяла: О, Боже мій, о, мамо моя!

Українка пізнала українку.

„Чого плачеш?” — питає перша.

„Ох, сестричко! Бог тебе либонь прислав сюди на мою потіху. Пострівай, усе розкажу.

„Приїхало нас багато з наших сіл сюди до Америки. Хто де мав якого знайомого, то знайомий прийшов і взяв його з собою, а нас троє дівчат з села Ліщин позабирали жиди в різні сторони міста. Голодна і перемерзла приїхала я на дрантивім жидівським возі на третю вулицю. Зараз одна жидівка взяла мене на службу за 5 долярів на місяць. Коли я пристала, тоді жидівка казала мені віддати все, що маю. Я мала завиті в шматочці краєве зілля і 11 долярів. Жидівка все взяла. Я робила тяженько і тільки дві години дозволила жидівка на ніч спати, а потім гнала до роботи. Руки мені попухли і зчорніли за два дні. І я не могла більше робити, а де наші люди бувають, я не знала. Я впімнулася за своїх 11 долярів, а жидівка мене вигнала на вулицю, і яке щастя, сестро, що ти мене тут подибала”.

Покривджена дівчина зветься Анна Войтович і походить із села Ліщин.

МЕЙФІЛД, ПА.⁴² Священик взяв 14 долярів за Службу Божу і правив — без кадила. „Свобода” радить віднестися з тим до церковної ради, бо вона в „церковні справи не мішається!”

ІНДІЕН ТЕРИТОРІ, ОКЛАГОМА.⁴³ „Свободу” дістав д. Кічак у більшій кількості, щоб пороздавати між наших земляків на далеких Заході.

ЕЛМАЙРА, Н. Й.⁴⁴ Аж сюди далеко на північ зайшов наш українець і аж тут шукав він кусника хліба, якого не міг знайти в батьківщині. Тут знайшов хліб, тут знайшов землю, що сердечно

⁴¹ Тамже, ч. 3, 1895.

⁴² Тамже, ч. 8, 1895.

⁴³ Тамже, ч. 10, 1895.

⁴⁴ Тамже, ч. 24, 1895.

пригорнула його до свого серця, що повитала його мов рідну дитину. Щоби тільки та дитина була розумна і вміла вдячно користати з пестошів матери. Коли я прощався з прекрасною Елмайрою, насунулись мені на голову ті чорні хмари, що повисли над нашою бідною батьківщиною, а тут стільки землі, стільки дару божого, хоч лопатою горни, щоб тільки були в нас світлі люди, щоби була розумна організація. А поки того не буде, згинемо в боротьбі за азбуку, а мудріші люди займуть у світі ті становища, які мудрішим належаться.

БОФАЛО, Н. Й.⁴⁵ Дня 10 вересня відбувся тут другий зїзд, або, як поляки самі охрестили, „Другий Сейм делегатів Унії Польскої в Америці”. Ми про те не згадуємо, але скажемо кілька слів з нагоди вечірнього походу, що відбувся в честь того зїзду. На таблиці, що її несло одно братство, добачено куріоз такого змісту: „Зрадником краю і зневажником Бога вважавсяб той, хто посмів би розривати Польщу, Русь і Литву”. Бідна „Русь” попала аж в парад польську! Хтож був би наївним розривати! Литві вже було забагато того солодкого, вікового звязку з поляками, бо останніми часами появився між литовцями значний національний рух. Принаймні тут в Америці тішаться вони неабиякою народною організованістю. Україна вже давно оголосила себе повнолітньою і йде власними силами, простоється і міцніє. З сентенції „Польща, Русь і Литва то одна молитва” лишилась хіба сама Польща. Тож нема й що розривати!

НЮ ЙОРК, Н. Й.⁴⁶ Де перебуває Ілько Ридзанич, що виїхав з краю ще перед 8 роками з села Мохначки в Галичині і покинув жінку і родину та не дає про себе знати?

ДЖЕНІВА, Н. Й.⁴⁷ Михайло Галайко, власник готелю і ресторану, літ 25, хоче одружитися з українською дівчиною, молодою і вродливою. Котра наша дівчина схотілаб вийти замож, хай напише лист і пішле фотографію.

МІННЕАПОЛІС, МІНН.⁴⁸ „Бузько” передає з „Міннеаполіс Рікордер” з березня 1891 р. опис карного процесу проти Ванька Кораля в таких перекладах:

„Вчора відбулася карна розправа проти Ванька Кораля за полігамію. Ванько Кораль лишив свою жінку в Галичині, в Австрії, приїхав до Америки, де одружився в Джерзі Ситі, Н. Дж., другий раз, а пізніше в Тейбл Крік, Мішіген, третій раз. Його арештовано через жінку число 2, яка випадково дізналася про нього і його жінку число 3. Ванько перед судом признався до всього і тому, як теж через довгий арешт у слідстві, суд присяжних засудив його тільки на три роки тюрми”.

Історія ця, зужиткована „Бузьком” пізніше в оповіданню, подає, як то по відбуттю кари Ванько вертається до своєї батьківщини і „застає свою хатину, свої поля, свої верби, свою Маринку, свої діти, але, на жаль, замість двох — четверо”.

ЕЛМАЙРА, Н. Й.⁴⁹ В Елмайра відбулися хрестини нового міста, але без віски і пива, яке дістало ім'я „Елмайра, Н. Й.” В Елмайра

⁴⁵ Там же, ч. 28, 1895.

⁴⁶ Там же, ч. 29, 1895.

⁴⁷ Там же, ч. 30, 1895.

⁴⁸ Там же, ч. 14, 1896.

⁴⁹ Там же, ч. 10, 1896.

є 10 фабрик і всі тепер добре роблять. Як хто може робити при полотняних фабриках, хай пише до: Mr. A. Kuryla, 220 West 13 St., Elmira Heights, N. Y. Там є вже церква готова, а як тільки згромадиться більше число людей, то спровадять собі священика і заведуть лад, як і по інших наших місцевостях.

МЕЙФІЛД, ПА.⁵⁰ Робота йде дуже лихо. Роблять по три дні в тижні, по 3 кводри. Багато людей наплило з краю, але мало хто з них дістав роботу.

ДЖЕРЗІ СІТІ, Н. ДЖ.⁵¹ Де є Фецько зі Смільника (вигадане ім'я), з роду чех, видає себе тепер за руского попа, а часом за єпископа. Був польським боніфратром (камфотром), звідки викинули його за пиятику. Вступив до василіян, а відти приволікся до Америки. Був якийсь час у Канаді, але з причини студени втік до Злучених Держав. Видає себе за доктора, продає всілякі олії і мира, а останніми часами дописує постійно до „Американско-Русского Вестника”. Є високого росту, добре збудований, коло 37 років життя. Його легко пізнати по брудних рукавах від сорочки та по тім, що затинає деякі слова по чеськи. Любить наїстися й напитися за чужі гроші. Хто знав би такого чоловіка, хай дасть знати до редакції „Свободи”.

ПАСЕЙК, Н. ДЖ.⁵² Дня 10. квітня б. р. Сидір Куриляк, літ 22, з села Регетова Вижнього, зістав убитий при стинанні дерев у лісі в Пасейку. Покійний мешкав у Джерзі Сіті. Вмер наш брат українець у далекій чужині, а не було при нім нікого, хтоб щиро запладав, хто занявсяб його похороном, і не було тих братів-козаків, котрі, як співає пісня:

Його труну провозжали,
Щиро-ревно плакали.

Не було і тих, що пішлиб до адвоката та допитались, у кого працював Покійний та чи не мусить працедавець заплатити за його похорон та дати підмогу його нещасній жінці й дітям. А Покійний був жонатий і полишив жінку та двоє дітей. Щож мають вони тепер робити, зіставши без підмоги, не маючи навіть цента, щоб віддати Покійному останню прислугу, провести його з почетом в далеку дорогу, туди, звідки ніхто ще не вернувся. Ось так жив чоловік, працював, кохав, і вмер на чужині. Поховають його чужі люди на чужій землі і буде стояти сумна могила без хреста і ніхто з братів навіть не прийде його відвідати, бо якби хто і хотів, то не знайде могили нещасного, похованого на міських мочарах. А запитаймо: Чи так мусіло бути? Чи не моглоб статись інакше? І от нам здається, що колиб отсей Сидір Куриляк, що вмер такою наглою смертю, був вмер як член братства, справа булаб виглядала зовсім інакше. Був би він похований своїми братчиками і вони гарно заопікувалисяб його похороном. Вони заопікувалисяб і його вдовою та сиротами. Вони пішлиб до адвоката, розпиталиб, у якій компанії він робив і чи не мусить компанія сплатити його вдові і сиротам. Потім і братство видалоб від себе вдові і сиротам запомогу, а від „Союзу” дісталасяб друга запомога і тоді їм не прийшлосяб жебрати під вікнами шматка хліба. Маємо надію, що той живий приклад байдужности може порушити не тільки джерзіситських українців, але й українців по інших місцях і покаже їм на живі очі вартість братства й „Союзу”.

⁵⁰ Тамже, ч. 11, 1896.

⁵¹ Тамже, ч. 3, 1901.

⁵² Тамже, ч. 12, 1896.

ШАМОКІН, ПА.⁵³ Майже всі наші старші люди є вже горожанами американськими, а останнього тижня вибрали горожанські папери понад 100 наших людей з Шамокін. Суддя Сейвидж висказався дуже похвально про українців. Казав, що таких спокійних і солідних горожан не має Америка між іншими чужинцями. Ніяких скандалів, дуже рідкі процеси, а під теперішню пору — ні одного українця в оточенні арешті. З повним признанням висказуються американці про українців, що стають чесними горожанами того вільного краю, котрий прийняв їх гостинно, а своїми законами заручив їм усяку свободу слова і діла.

д) *З Зеленої України.*

Чи сподівався наш жовнір, що служив на Филипинах, що там над Тихим океаном, недалеко від нього, теж стоять українські жовніри, що там на Сибірі є теж українські заточенці, що там є теж наші імігранти, для яких не ставало місця навіть на найбагатшій землі в Європі — на Великій Україні?

Може тяжко булоб у тих часах дістати звідти яку відомість про якесь українське життя, якби не українська пісня, що — не вмере, не загине. І ось *Свобода* з 2. січня 1895 р. доносить про допис нашого поета Павла Граба з Сибіру про те, як йому там *серед суворой та безплідной природи тужно за своєю ріднею та за Україною*. З того допису довідується український імігрант в Америці, що на Сибірі нема майже кутика, де б не можна було почути української пісні. Він розповідає, як над Каспієм в азійським містечку Асхабаді ціла касарня співала українські пісні, та що в найкращім сибірським місті, Іркутську, є товариство співаків, де співають самі українські пісні й де дають концерти тих пісень. Розповідає далі, що по сибірських містах їздять українські театральні трупи і всюди лунає там українське слово й українська пісня.

А ось, як доносить *Київська Старина*, на Сибірі в Томську святкують українці Шевченківські роковини (1899 р.) і пишуть, що вечір випав велично.

А з Владивостоку пишуть, що там повстало товариство з українських залізно-дорожників і виставило песу *Назар Стодоля*, яка дала нечуваний дохід, бо 700 доларів! Там і готують другу виставу, *Гайдамаки*.

І ще пишуть, що й над Амуром багато українців. І там теж чути українське слово. Читаючи про те все, пише *Свобода*, так і відчувається:

Не скує душі живої і слова живого! Воно прокидається й оживає навіть там на Сибірі й там буде гніздо для другої: Зеленої України.

⁵³ Там же, ч. 3, 1894.

е) *Буковина.*

Об'єднуючи наш нарід на американськiм континенті національно й організаційно, *Свобода* намагається теж задержати рівночасно й якнайтісніший зв'язок з кожною частиною українських земель.

Болить у неї серце за нашу Буковину. Бо тут, головнo в Канаді, вона переконується, якими нещасними істотами являються саме наші бідні імігранти з Буковини, з якими і влада має найбільше клопоту, бо вони найтемніші й найбільш занедбані. Та винує вона за ту темноту і невідрадіні відносини на Буковині не тільки румунських ворогів і політику православної церкви, але і наш провід та підкреслює, що *найбільше треба нарікати на свою глупоту*, на спір за азбуку, на своє розбиття, на свою темноту.⁵⁴

Погані вісти надходять раз-у-раз до Америки з буковинської землі. Але згодом заясніло, як згадується за поїздки професора львівського університету М. Грушевського, що то *скріпив віру в серцях синів зеленої Буковини в кращу будуччину українського народу*, і що його витали славно й величаво всі прихильники *самостійности українського народу*.⁵⁵

Для *Свободи* надсилає тоді буковинський поет Данило Млака (Сидір Воробкевич) поезію, як привіт для українських імігрантів в Америці. В ній він висказує подив для тих, що не лякалися чужих земель і чужих людей і пішли в світ шукати кращої долі, щоб доробитись добра. Пише, що слізки заливається, як читає, що в Америці наші люди дорожать своїми звичаями і своєю мовою, що пам'ятають за свій рідний край та моляться українською мовою.

А кінчить поет свої побажання американським українцям тим, що просить українську пісню, щоби полетіла за море й сказала, що:

.....з Буковини,
Де Черемош, Прут шумлять,
З сердець поклони щирі
Як ластівочки летять
До них, що їм желаєм
Ми всякого добра,
Щоб їх не дотикала
Ніколи зла судьба.⁵⁶

В заплату за це *Свобода* завжди пам'ятала за нашу чудову зелену Буковину і її долю, а твори соловія Буковини, Юрія Федьковича, не сходили з її шпальт від самих початків. Найменший

⁵⁴ Тамже, ч. 19, 1894.

⁵⁵ Тамже, ч. 2, 1895.

⁵⁶ Тамже, ч. 27, 1895.

прояв її життя, найменша рана — знаходили тут за морем відгомін. Вона завжди нагадувала те, що писав до неї перший її буковинський кореспондент; що *український нарід Буковини не від нині провадить очайдушину боротьбу зі своїми ворогами і дав докази, що вміє бодро та сміло відпирати ворожі наступи*.⁵⁷

І повторяла те, що писав до неї Іван Продан у дописі з Черновець іще 7 лютого 1894 року, що *румуні стараються, правда, взяти нас під ноги, але твердий дух український, українська віра і пісня незабутнього нашого Федьковича все переможуть*.

Свобода завжди вірила в ту перемогу, але під таким застереженням, коли не буде продовжуватись на Буковині та „політика”, що бє поклони перед урядом, яка проповідує науку вірнопідданчого рабства, яка визнає для буковинського українця за найвищий закон приказ влади, яка не буде зганяти українських селян на „подяку” намісникові краю за те, що „сповняє обовязки”, бо це є *огидне чорно-жовте лакейство*.

Та *Свобода* таки певна, що на Буковині переможе те молоде покоління, що в змаганнях до здійснення української ідеї не піде слідом батьків-угодовців і прислужників влади, що не буде шукати опори в зайди-намісника, а в *народній смідомості й просвіті рідного народу*. Це молоде покоління це й *запорука кращої будучини* нашої Буковини.⁵⁸

є) *Закарпаття*.

Гей, браття, закарпатські українці! Вставайте зі сну і в Америці й на Закарпатті, та подаймо собі руки до чесної праці для народу і боротьби за свої народні і людські права, а тоді певно нас не зломить ніяка сила: ні мадярська, ні російська, ні польська ні ніяка інша.

Так кінчить Михайло Павлик низку фейлетонів, друкованих у *Свободі* (чч. 23 до 32 з 1896 р.) під заголовком *Народний рух австро-угорських Русинів*, які починає так:

Сто двадцять років тому сталося українцям велике національне лихо: розірвано Галичину з Україною. Найбільша частина українців лишилася під Росією, а нас, галичан, загорнено під Австрію. Правда, що зате ми, галицькі українці, опинилися в Австрії під одним дахом з буковинськими й угорськими українцями, та з цього не вийшла між нами спільність, бо стіни між нашими домівками були надто грубі.

Та ось тепер американська Україна може відіграти історичну роль. Вона може повалити стіни, що нас ділили. Вона може пригадати побаламученим братам із Закарпаття, що вже в 1830 р.

⁵⁷ Там же, ч. 15, 1894.

⁵⁸ Там же, ч. 6, 1903.

закарпатський українець Михайло Лучкай видав у Пенні граматику живої, народної української закарпатської мови, а в 1831 р. видав проповіді, написані українською мовою. І то коштом еспанського князя Люкки, що то мав добра на Угорщині та опікувався словянським богослуженням і українською літературою!

Закарпаття і долі закарпатських наших братів не можна нікому з нас забути *немов пораненого брата* — писала *Свобода* словами М. Драгоманова. Та ми самі мусимо нести тому братові допомогу. Драгоманів пробував допомогти просвіті й поступові Закарпаття при помочі, як він писав, „патентованих інтернаціоналістів” і віднісся в тій справі до угорської соціалістичної партії (1877 р.), але без успіху.

Відносини на Закарпатті були з українського становища для багатьох такі безнадійні, що галицький мандрівник на Закарпаття, В. Охримович, писав (у *Народі* з 1895 р.), що *закарпатські українці засуджені природою й історією на змадаризування*. Та інші дослідники, як В. Гнатюк та Й. Роздольський, запротестували проти такої безнадійности.

У відродження закарпатських українців вірив свято і василіанський монах о. М. Каровець. До цього відродження, писав він, треба лише *трохи доброї волі і праці зі сторони наших свідомих інтелігентів на Закарпатті*.⁵⁹ Отсе є той пункт, на який *Свобода* звертала найбільшу увагу. Не так у мадярським шовінізмі, як у безхарактерности закарпатської інтелігенції, головно закарпатського духовенства, добачувала вона найбільше лихо. А переконувало її щодо цього те священство з Закарпаття, що було в Америці, що між собою не говорило інакше як по мадярськи, і що ненавиділо все, що українське, приймаючи навіть московщину, щоб тільки не своє рідне.

Москвофільство чи русофільство нашого народу не відродить, бо хорого треба лікувати здоровим, правдивим ліком, а не отруєю — писав о. Каровець. А тим ліком була українська ідея. І саме з нею виступила *Свобода* і вдарила в першу чергу з цілою силою в „інтелігенцію”, себто в тих священиків із Закарпаття, що то підшилися в Америці ради долярів під „руську” назву, а на ділі були тими, що відцуралися своєї мови й історії, або симпатизували з тими, що запроваджують чи запроваджували мадярську мову в церквах та школах і видають молитовники та шкільні книжки латинськими буквами.⁶⁰

⁵⁹ Там же, ч. 44, 1913.

⁶⁰ Там же, ч. 10, 1894.

Свобода писала:

„Гей, князю Корятовичу! Встань, небоже, і подивись на своїх паскудних дітей! Передовий відділ пішов служити в гонведи, а нарід, голодний, босий і обдертий, розходиться по світі за шматком хліба”.⁶¹ А в церкві замість відправляти святою слов'янською мовою, верещать в кобилячо-татарським наріччі, священники відцурались народу, а єпископи трублять у трубу уряду.

Що гірше: *старі карпатські дуби валяться*, а на їх місце виростає мадярська тернина. І тут *Свобода* згадує, як по довгій боротьбі за святі наші права на Закарпатті уснув на віки Анатолій Кралицький, ігумен Свято-Николаївського монастиря в Мукачові, якому легше буде в гробі лежати, ніж *глядіти на огидні і лукаві діла юродивого нинішнього покоління, наскрізь персяжненого мадяризмом*. Каже вона далі про нього, що він перед смертю гірко плакав, видячи, як *священники й єпископи пішли на службу мадярам*. Цього праведника *Свобода* прощає такими словами:

Праведная душе,
В Бога пробуй
І ліпшої долі
Для Руси благай!⁶²

Нав'язуються тоді тісніші зв'язки з Закарпаттям. Вже надходять і оригінальні дописи, але вони навіяні смутком, як от:

Тут нема українського життя, лише трупом чути з нашого Закарпаття. Як нині вийде з семінарії якийсь молодий священник і вміє по нашому читати, то це велике нудо. Ось як гине наше Закарпаття під гнетом внуків Арпада.⁶³

Жалується ужгородський *Листок*,⁶⁴ що мадяри називають наших людей „*buta oros*” (дурний русин), а характер нашого народу — підлий і низький. Жалується він далі, що священство дбає тільки про мастки і т. п. *Свобода* передає це й додає, що коли треба кого за те все ганити, то інтелігенцію Закарпаття. Як може бути наш селянин на Закарпатті просвічений, пише вона, коли сам редактор *Листка*, Фенцик, такий назадницький, якби виховався в середніх віках, і навіть не знає того, що знають у цілій Європі, що коли хто хоче вчити селянина, то мусить до нього говорити його рідною мовою. А мова *Листка* є мішанина московщини з церковщиною!

Освічені українці з Закарпаття *мусять отверто стати на народнім ґрунті і вживати народньої мови, мусять стати людьми характерними і не скувати бідний нарід як візю, але любити його як свою душу* — писала *Свобода* в 1895 році.

⁶¹ Тамже, ч. 4, 1893.

⁶² Тамже, ч. 11, 1894.

⁶³ Тамже, ч. 2, 1895.

⁶⁴ Тамже, ч. 6, 1895.

Перше: не треба служити чужим богам. Друге: треба йти за здоровим розумом, а той заведе до свого народу і до своєї рідної мови. Інакше буде далі так, як описує освічений селянин із Закарпаття:

У нас світські люди майже без винятку покидають свій нарід і ціле своє життя працюють проти інтересів того народу, з якого вийшли. Новішими часами почало йти тою самою дорогою і духовенство. Нині вже нема в нас „угро-руских” священників, а є лише греко-католицькі „плебани”, котрі перестали вважати себе „угро-рускими”.

Між нашими священниками є, на жаль, мадярські поети, мадярські письменники, журналісти. А мадярська література не потребує їх услуг, бо чейже вона й без того досить багата, а в останніх часах дістала в свій табір ще й масу жидів. Але такого письменника, який старавсяб розвивати мову того народу, серед якого він має жити і працювати, між нами майже нема. Чейже селяни не стануть розвивати літературну мову, коли світська інтелігенція, а навіть духовенство їх покидають!⁶⁵

Та інакше виглядала б справа, якби так уся інтелігенція Закарпаття пішла на службу свого народу, коли би працювала в користь культури того народу.

Та поки це станеться, *Свобода* взиває галичан іти на поміч братам із Закарпаття. Приміром такої помочі являється між іншим і той протест, який виготовив Іван Франко, що його підписали найвизначніші українські галицькі патріоти та що його перекладено різними європейськими мовами, між ними й мадярською, що то в нім запротестовано проти гнету закарпатських українців з боку Мадярщини. Сталося це в 1896 р., коли Мадярщина святкувала тисячний рік своєї державности. В тім протесті нагадується світові, що український нарід служив культурі вже тоді, як предки теперішніх мадяр були *пострахом західньої Європи і нищителями її культури*.⁶⁶

У тім протесті зазначено далі, що наш нарід на Закарпатті не може навіть сам запротестувати, бо тому відламові українського народу *відібрано можливість промовити самому в своїй обороні, заткано уста, щоб криком розпущи, стогоном потоптаной і зневаженої ідності людської не псував гармонії пишних торжеств тисячеліття мадярської єдності і мадярської слави*. Та коли цій одній вітці нашого народу заткано уста, то не замовчить друга вітка того самого народу, яка заповідає, що буде заступатися за братів із Закарпаття з тою святою вірою, що ніяка тиранія не є тривка, та що їй мусить прийти кінець.

Свобода звернулася зо спеціальним апелем до наших імігрантів із Закарпаття, щоб вони не слухали свого проводу, а протесту-

⁶⁵ Там же, ч. 20, 1895.

⁶⁶ Там же, ч. 31, 1896.

вали з У. Н. Союзом проти мадярського поневолення так, як протестують за них наші браття з Галичини. Притім треба знати, що *Соединеніє*, організація тихже імігрантів, і його орган „Американско-Русскій Вестник”, не то що не піднесли протесту, а ще величали мадярське свято як своє рідне та підкреслювали, що ради цього ювілею можна надіятися, що закарпатський нарід дістане мадярського єпископа, ніби вже для тих „русинів”, що вже цілком забули свою мову!

Згадуючи про це, *Свобода* підкреслює, що так писати чи говорити може тільки *платний аґент мадярського уряду* або людина, що *зійшла з глуздів*. Тому відзивається вона до простих робітників, що *під простою опанчею заховали рідне слово й щире українське серце*, щоб вони не звертали уваги на своїх провідників-зрадників, а пішли разом зо слов'янами і своїми братами з Галичини протестувати проти мадярської системи гнету.⁶⁷

Боротьба з мадяронами в Америці, що з одного боку попирали цей гнет, а заразом ще й ширили москвофільство, належала десятиліт до головних завдань *Свободи*. У тих числах *Свободи*, які видавано від 1909 до 1912 року латинськими буквами, поміщувано головню ті матеріяли, які відносилися до освідомлювання імігрантів з Закарпаття, щоб ще й тим способом підлікувати *пораненого брата*.

В 1893 р. дописувач із Закарпаття, описавши тяжке положення нашого народу, питається в Бога і людей:

Коли вже раз буде кінець нашій неволі, нашим мукам? Коли прийде до нас апостол правди і науки і палким словом розігріє наше замерзле серце, щоб воно билось в наших українських грудях, але для українського народу і загального добра?

Відповідь на те дає сам дописувач, коли додає, що, не зважаючи на тяжкі обставини, всежтаки:

*Ми віруємо, що й на Закарпаття прийде апостол правди і науки.*⁶⁸

ж) *Галичина*.

Головну і в українськiм житті рішальну частину української іміграції в Америці творять ті наші імігранти, що вийшли з Галичини. Це ті, про яких виїзд з рідної землі пише Михайло Лозинський таке:⁶⁹

В останніх десятиках літ минулого століття обхопила була українське селянство в Галичині якась прямо еміграційна горячка. Тисячами і тисячами валив нарід з краю. Тікав з проклоном на устах

⁶⁷ Тамже, ч. 31, 1896.

⁶⁸ Тамже, ч. 7, 1893.

⁶⁹ Тамже, ч. 21, 1904.

для старокраєвих порядків. Кидав рідну землю з розпучливою фразою: „Хоч не ліпше, аби інше” — той самий нарід, що був такий консервативний, що так тяжко було його рушити, садив наосліп на чужину, не питаючи, що там його жде, щоби лише втекти з галицького пекла.

Найважливішою причиною тої еміграції були: *економічна нужда*, а також *політичний гнет* народніх мас. Оті тисячі могли би були зробити переворот-революцію і в Галичині й змінити порядки, але, як пише Лозинський:

До боротьби, до революції, треба ідейного підготування, треба організації, треба знати, за що битись і як битись, а в тих, що емігрували, ні одного ні другого не було.

Насувається питання: чи не *перемінити* би психіку тих людей ось тут в Америці, де є велика свобода в порівнанні зо старим краєм?

Свобода з 1904 р. застановляється над тим і підходить до цієї справи так:

Український нарід в Європі, як під австрійським цісарем так і під російським царем, змагає до того, щоб відзискати свободу, незалежність, якої ідеалом являється політично незалежна, самостійна Україна.

Коли так є, то українці в Америці повинні би допомогти здійсненню цієї ідеї грошевиими допomoгами тим усім, що змагають у краю до цієї цілі. Але видвигають у *Свободі* ще й такі думки, що українці в Америці моглиб віддати старому краєві *в боротьбі з москалями і поляками великі прислуги тим, що в Америці можнаб зорганізувати революційні видавництва, туди моглиб утікати переслідувані російським або австрійським урядом наші люди і т. д.*

Повищі думки в справі ось такого ідейного перевиховування галицьких імiгрантів лягли в *основу Свободи* вже в самих її початках. Вона застановлялася над тим, як це може бути, щоб галицький селянин міг прийти до такого висновку, що треба йому втікати наприклад до Бразилії, хоч знав, що там ледви сотний знайде дійсну полекшу. Вона каже, що ледви чи є на світі другий такий нарід, щоби був так прив'язаний до рідної землі як український. Він жеж видержував віками татарські чи інші дикі наїзди, а землі не покидав. Бувало прадідів наших сікли за кожду пядь української землі, але вони її не лишали, щоб не попала в чужі руки. А *бувало збитий, скатований двірськими посіпаками, скрoвавлений і з голоду опухлий українець-невільник, на руках і ногах волівся з польського лану, добуваючи останніх своїх сил, щоб на своїй межі вмерти.*

Та тепер той бідний наш галицький селянин таки покидає свою землю, бо до цього розпучливого кроку довели його польське панування на його землі й австрійський уряд, що тому пануванню потурає.

Найважливіша тут справа: з е м л я. І тому саме *Свобода* невпинно взиває галицького імігранта в Америці висилати кожний заощаджений гріш до старого краю, щоб там за нього відкупити той ґрунт, який продано на кошти виїзду до Америки, або взиває його купити чи докупити ґрунту.⁷⁰ Бо коли через іміграцію зменшується наш національний стан посідання в людях, то — пише *Свобода* — повинен хоч збільшитися перехід землі до рук українських селян. Бо справи маються так, що наш нарід у Галичині не має належних йому прав ні пошанівку щодо мови, не має інших прав, а як тепер іще й *земля наша піде в жидівські руки або в руки недобитків польського повстання, тоді ми пропали на все*.⁷¹

Подруге, мусимо мати з нашими братами в Галичині одну спільну ціль. Бо хоч тут в Америці інші відносини ніж у Галичині, хоч силою обставин наше народне життя в Америці мусить мати інші форми, то в спільних українських справах ми не можемо йти самі, й тому *виміна гадок між Старим і Новим Краєм є не-обхідна й konieczna*. А коли тепер заноситься на те, що може бути видвингнене українське державне питання як в Австрії так і в Росії, то *ми повинні хоча вчасни приложити руку до розвитку тих історичних подій*.⁷²

З ким жеж у краю нам працювати для спільної ціли? Відповідь *Свободи*:

З усіма тими, що не хочуть як жебраки і раби *просити для українського народу окрушин ласки, котрі спадають з політичної трапези верховодячої польської партії в Галичині*.⁷³ Міліоновий нарід український, писала тоді *Свобода*, *не потребує ласки від нікого, крім від Бога*. Він має домагатися тільки свого права.

При тій нагоді згадує *Свобода* за селянську депутацію з брідського повіту, вислану до митрополита Сембратовича з протестом проти „нової ери”, себто проти угодових пертрактацій з польськими панами. А коли митрополит, вислухавши її, відповів, що він відповідає за свої вчинки тільки перед Богом, то депутація додала: *і перед народом і перед осудом історії*.

⁷⁰ Ті американці, що вертаються до краю, повинні користати з доброї нагоди та купувати землю, щоб не допустити мазурів до Східньої Галичини. Колиб ви свої гроші склали в старім краю, то можнаб річно парцелювати між нашими людьми десять тисяч, або й більше морів. Зразом подано фільварки, які є в парцеляції, їх положення, рід землі, її ціна і т. д. І порада: звертатися в усім до українських інституцій у краю, головню до парцеляційного товариства *Земля*. (*Свобода*, ч. 36, 1912).

⁷¹ *Свобода*, ч. 25, 1895.

⁷² *Тамже*, ч. 6, 1913.

⁷³ *Тамже*, ч. 4, 1894.

Передаючи це, *Свобода* дає від себе таку пораду: Нам треба оглядатися тільки на *власні сили* і навіть поради не питати в тих українців, що може в серці є щирими українцями, але в політиці є рабами, або є так *стиснені польською політикою*, що не можуть самостійно діяти.⁷⁴ Це, каже вона, треба собі добре запам'ятати, а разом з тим і те, що Австрія знає нас, коли треба давати податок майна і крові. Полякиж узнають нас за поляків греко-католицького обряду, а українську мову за наріччя польської мови. А ми, затративши пам'ять про славні діла і безсмертні подвиги наших пращів, знайшлися в такому положенні, що затратили поняття про свободу, народню честь, пожертвування себе для рідного краю, та стали нерішучими, рабськими і склонними хилитися, куди вітер віє, та безрозсудно уповати на боже провидіння.⁷⁵ Отсе є найбільше лихо, що нищить нашу Галичину.

Оте лихо ми привезли з собою й до Америки. Але тут воно мусить щезнути! Піднесім хоч тут в Америці голови, бо з того галицького „*прийдіте поклонімся*” вже й галицькі горобці сміються. А таке „*поклонімся*” видно вже хочби з цілого поведіння українців супроти цісаря, що прибув до Львова й оглядав семінарію й український павільон на виставі.⁷⁶ Ота собача вірність чужим не дає нам викресати кращу долю, бо ми все тільки „*Прийдіте поклонімся*” співаємо і співаючи по дурному свою долю проклинаємо.⁷⁷ Ми не навчені думати про поважні справи, про правдиве добро, бо українець *за пусте, дурне гризеться, свариться, а про те, про що варто подумати, нема кому; деруться люди за шапку попа, а церква горить і не йдуть її гасити*. От чужина преться в нашу Гуцульщину. Задумують будувати станцію кліматичну в нашій Ворохті, а щож ми на те? Нічого, бо інтелігенція наша в Галичині остається далі нерухливою, неперворотною, неспідприємливою. І чи далі маємо сидіти з заложеними руками і нарікати на гірку долю і ворогів та їздити до „найяснішого пана” на скаргу, як про це пише ньюйорська газета „*Morning Journal*” з 17. грудня 1895 р.? Це сором читати в американській пресі про таку українську депутацію до цісаря зі скаргою на кривди, заподіяні українському народові поляками, на яку цісар зареагував хіба тим, що розсердився на священиків, що взяли участь в тій депутації!

Чи це не сміх і не іронія? — пише *Свобода*. Передові польські мужі, що були передше засуджені австрійськими судами за віроломність на шибениці, тепер є міністрами австрійського цісаря, а наші священики, що так ревно впоювали у своїх вірних вірність до австрійського престолу, діждались у відплату —

⁷⁴ Там же, ч. 8, 1894.⁷⁵ Там же, ч. 25, 1894.⁷⁶ Там же, ч. 38, 1894.⁷⁷ Там же, ч. 45, 1894.

догани від цісаря. Але памятаймо, що таки священство найбільше завинило, що наш нарід такий покірний, що так вірно служить своїм ворогам, бо воно вчило його тої покори і віри в цісарську ласку. Зате воно тепер само покутує. Але який же вихід з того? Ї вихід, і то такий:

Нам, хлопам, треба тепер самим взятися до діла і постояти за свої права. Отці духовні хай держаться требника, а ми про себе подумаємо. Бог високо, а цісар далеко, та хоч і дійдеш до нього, то не припустять, тому наша річ: р а т у в а т и с я с а м и м.

Нині нашому хлопові всеодно: чи вмерти по дорозі до Бразилії, чи з честю згинуту на полі боротьби за свої святі права.⁷⁸

Але всежтаки це страшно бути проти волі „найяснішого пана”. Це *Свобода* знала. І ось тут треба було їй братися до різних способів, щоб хоч трохи освідомити тих, що мають знову вертатися в „цісарський” край — на галицьку землю! І ось тому автор гумористичних оповідань, *Бузько*, розповідає, як то він раз вибрався як „репортер” від *Свободи* до Відня відвідати цісаря. Оце знамените оповідання представляє, ніби жартом, але переконливо, що цісар на ділі не має сили і ніякої пільги українцям дати не може, що навіть *Свободу* тільки крадьком може читати і тільки з неї одної трохи правди довідується. Ось тому радить у секреті переказати українцям від нього таке:

Хай вони самі за себе стараються як в Америці так і в краю, бо як вони самі за свою шкіру не будуть дбати і купи не будуть триматися, то певно між ними ніколи не буде гаразду.⁷⁹

Попри ту сміховинку *Свобода* намагалася доказувати нашим імігрантам у серйозний спосіб, щоб не вірили в те, що цісар добрий, що це цісар у 1848 р. „з власної охоти подарував панщину”, бо поправді цісар зробив це зі страху перед революцією і віденськими міщанами, що повісили його міністра Лятура. Говорять, що цісар „добрий”, ті, які „пускають цього тумана” у відплату за те, що дістають пенсії з „цісарської каси”. А *нині такі часи, що за гроші брат брата продасть*.

Чи це правда, що австрійські цісарі люблять українців? — питає *Свобода* і відповідає:⁸⁰

Це також брехня, бо за те, що ми, українці, були цісареві вірні, нас мали за дурнів і сміття, коли поляки і мадяри, що бунтувалися проти цісарської самоволі, нині мають силу і значіння. Нині такий світ, що лише той щось значить, хто має розум і силу. А такому плюгавцеві, що лиже руки і ноги панські, самий пан наплює в зуби і копне його ногою.

Ще одно питання: Чи може нам бути під Австрією ліпше? Відповідь: Тоді, як на долоні волосся виросте.

⁷⁸ Там же, ч. 42, 1895.

⁷⁹ Там же, ч. 51, 1896.

⁸⁰ Там же, ч. 9, 1903.

То може нам треба просити опіки в московського царя? Кажуть, що він наш „руський цар” — пише „Свобода”.

Відповідаючи, що цар навіть не є „руським” з походження, „Свобода” каже, що зі становища робучого люду цар є розбійником. І тому, щоб він був навіть українцем, то це не значить нічого. Коли цісар в конституційній державі, як в Австрії або Німеччині, є розбійником, звязаним конституцією і парламентом, то в Росії цар як самодержавець є нічим іншим, а тільки опришком, котрий замість 12 товаришів має мільонову армію з війська. А що царі є опришками, то пізнати найкраще по тім, що вони зробили з українським народом і з тою умовою, яку з ними заключив гетьман Богдан Хмельницький, а в якій було застережене право, що Україна має сама собою порядкувати.

Та чи нема між нами уже добрих людей, щоб нас витягнули з того нещастя? Є в нас люди з добрим серцем, але з дурним розумом, відповідає „Свобода”.

А щож каже нам „мудрий розум” робити попри те, що треба просвічуватись і себе організувати, щоб нам визволитися з ярма?

Відповідь на те питання дає *Свобода* в статті з 26 лютого 1903 р., що присвячена пам’яті Юрія Вашингтона. Кажеться там таке:

Нам треба бути революціонерами, такими бунтівниками, як був ним Вашингтон.

А Вашингтон це був революціонер, що підняв цілий американський нарід до бунту проти англійського ярма.

Це був герой, що своєю енергією і пожертвуванням цілого життя добув волю і долю для Злучених Держав.

А чи годні ми тесаме зробити? Так, ми, кількадесять-мільоновий нарід, можемо це зробити! І тому:

Нашим обов’язком є збирати фонди, щоби підпомагати той рух, що хоче замість цісарів і царів завести такий лад у старім краю, який є в Злучених Державах. А коли вибе година боротьби, ми маємо стати в рядах борців-революціонерів і боротися за волю-долю рідного краю. Тому, згадуючи день уродження борця за волю, Вашингтона, піднесім грімкий оклик:

Хай живе пам’ять Юрія Вашингтона!

Хай живе свобода!

Хай живе революція!

Хай живе республіка-Україна!

Щоб так сталося, як ми собі бажаємо, *треба трохи хлопського розуму*. А в першу чергу не треба бути „цісарською дитиною”, що на цісарський приказ („бефель”) стрілялаб до рідного батька і рідної мами, як це буває навіть при хлопських страйках. А хто з наших людей сумнівається в правду того, що пише *Свобода*, то хай він запитається думки американця на питання: Чи то булоб добре, якби ми так у Галичині і в інших українських землях

піднесли революцію проти того гнету, який там панує, і силою відперли кривду та завели такий лад як тут?⁸¹

Вячеслав Будзиновський доповнює ці погляди описом новітніх революцій, являючись противником масових і явних вибухів, які ворог може легко здавити, а зате подає, що тепер *розпочинаються революції при допомозі нищення майна гнобителя і при допомозі скритовбивств, dokonуваних на органах поборюваної держави чи поборюваного уряду*. Каже, що *таку революцію роблять не маси, а поодинокі особи, або дрібні комітети*. Нові методи революції є теж для революціонерів менше небезпечні, легкіші до виконання і тому можуть бути успішніші.⁸²

Разом з тим подається широкі відомости про заворушення в Росії, про бунти селян і серед армії, щоби переконувати нашого імігранта, що *нарід то сила, тільки, як у нас, покищо — дрімуча*. *Свобода* започаткувала теж збірку на допомогу *Українській Революційній Партії*, пишучи:

Тепер, коли в Росії кипить, коли там змагається назадництво з поступом, воля з неволею, темнота зі світлом — чи ми маємо мовчати і байдужно до того всього приглядатися? Якій ми патріоти? Чи не є тоді тільки фразами наші балакання про любов до України? Хто справжній патріот, хто бажає волі Україні під Росією, хай негайно зложить лепту на престол Вітчизни, бо два рази дає, хто скоро дає, і хто в час дає. Не забуваймо і на те, що, помагаючи українським революціонерам, ми рівночасно поможемо визволитись усім іншим націям, що стогнуть у ярмі російської бюрократії, та причинимось до скріплення сили українського елементу в Австрії, а навіть в Америці.⁸³

Але що властиво означають ті слова: *революція і революціонери*? І на те *Свобода* відповідає:

Революція — це акція за зміну ладу. Ведуть її ті, що невдоволені з існуючих відносин. А найбільшим апостолом революції є звичайно порожній і голодний плунок, бо він з природи перший протестує проти такого „порядку”, в яким людина змушена голодувати, а то й рідний край покидати ради кусника хліба. Який би не був золотий колись лад, то тепер є такий, що на горі є багатирі і пануючі, а внизу нуждарі і поневолені. Ті, що нагорі, кажуть, що такий порядок є природний і що це є „святий обов'язок” такий лад боронити. Бо:

Все, що маємо, походить з ласки Бога. Його мудрости подобалося, що одні є бідні, а другі багаті. Бурити той лад — значить буритись проти волі Бога. З волею божою треба годитись. Кого Бог поставив на вище становище, тому нижчі винні послух і пошану. Кара за непослух — пекло, місце вічних мук. А всі терпіння на землі, і голод і нужда і недостаток, є нічим супроти терпінь, які нас ждуть

⁸² Там же, ч. 29, 1904.

⁸³ Там же, ч. 29, 1905.

у пеклі. Мудрости божій уже так подобалося, що одні є бідні, а другі багаті, і тому порядкові не треба противитись.⁸⁴

Апостоли отого „святого порядку” назвали боротьбу проти нього — революцією, а тих, що впоминалися за хліб, за потоптану справедливість — революціонерами. Тому не треба лякатися цієї назви, хочби революцію названо навіть самим чортом. Факт є, що така революційна боротьба вже зачалась, та що українському народові, голодному, бідному і поневоленому, треба стати по стороні революції, бо *ліпшої долі не вижебраємо, ні просьбами не вимолимо*. Крім того треба пам'ятати, що *покора, щоправда, небеса пробиває*, але до ситого і пануючого — не промовляє! Так званий *віками освячений лад* не є ділом божим, але ділом людей. А що люди створили, те й можуть змінити. Що одним вільно було зробити, то другим вільно знищити, якщо воно для них шкідливе. А *Бог певно не хотів, щоб один носив на голові золоту корону, а другий подерту шатку*.

Ось у Ляцькім упали трупом наші селяни і то за таку малу зміну „святого ладу” як наради в справі заведення виборчої реформи! До українських селян, що хотіли радити над своєю долею, стріляло військо як до псів, бо польсько-австрійська влада бажала заховати „старий лад”.

Як довго, український хлопе, будеш зносити це лихо спокійно? — питається *Свобода*.⁸⁵

Чи можна в таких положенні не стати революціонером? Чи трупи в Ляцькім, чи сецесія нашої молоді, що покинула львівський університет за зневагу української мови, або та боротьба в університеті між польською і українською молоддю не вказують на те, що українському народові лишається тільки *шлях боротьби-революції*, якщо хоче позбутися гнобителів?

У зв'язку з кривавими подіями в Галичині розпочала *Свобода* збірку на *Боевий Фонд*. Зібрані в той спосіб фонди висилано, як виказують проголошені звіти, на піддержання *боевої акції*. Зібрані гроші висилано всім трьом галицьким партіям: національно-демократичній, радикальній і соціалістичній.⁸⁶ Накликувано тоді імміграцію зложити на боевий фонд у Галичині \$5,000.

Свобода вияснює, що це тяжко вести пропаганду за допомогою боевій акції, бо можна таки від самих наших людей за таку пропаганду ще й по голові дістати, але це є нашим обов'язком *несвідомо*

⁸⁴ Там же, ч. 9, 1906.

⁸⁵ Там же, ч. 12, 1906.

⁸⁶ Там же, ч. 19, 1906.

мих навчити. А за це заплатою буде та свідомість, що ми зробили свою роботу. Тому:

З подвоєною енергією та завзятістю возьмівся до праці з тою свідомістю, що кождий доляр, зібраний на Боевий Фонд, це один удар більше в голови гнобителів українського народу в краю, це цеголка більше до відбудування вільної України.⁸⁷

Тільки і тут завжди памятаймо, що *наше національне питання розвяжеться не в Галичині, але на Україні.*⁸⁸ Тому теж памятаймо на фонд, який дає матеріальну піддержку Револуційній Українській Партії на Великій Україні. Тому *збираймо наш народній податок на підмогу братів наших українців (з Наддніпрянищини), що стають до кривавої боротьби за свої права. А прийде час, що нарід український, коли видобудеться з кайданів, простягне до нас свободну руку і подякує нам, що ми не забули за нього, коли він був у потребі.*

В Свободі з 24 травня 1906 р., в якій оголошено започатковувану збірку на *Боевий Фонд*, виказано в звіті, що зібрано вже на ту ціль \$1,170.31. У відозві, що поміщена в тім самім числі, читаємо між іншим таке:

Коли будете читати ту відозву, там, у старім краю, чути тяжкий стогін і плач. Увесь нарід український стогне, бо не годен розбити тюрми, не годен добути собі волі, свободи. Саме тепер, коли ми безжурно ладимось до балів і забав, там у краю ляцькі посіпаки справили українцям червоний, кривавий баль. Полилася невинна кров українських дітей, жінок та старців! По арештах мучаться найкращі українські патріоти. Держать їх там у холоді та голоді, а вдома плачуть голодні діти. Той плач бездольних дітей, той стан невинних українських арештантів, що терплять за народне діло, несеться до нас за море і кличе: Поможіть нам! Вдови і сироти по тих, що порубані й постріляні невинно на розказ наших катів, взивають нас: Поратуйте нас! А невинно пролита кров українських мучеників із свіжих могил кличе до нас: Ми впали за долю українського народу, ми голови свої поклали за святе діло, дітей осиротили, життя віддали за рідний край, а виж, браття, ви, американські українці, що гадаєте вчинити, чим і як послужити своїй Вітчизні?

Один славний американець сказав мудре слово: що лише той чоловік годен стати добрим тутешнім горожанином, котрий захоче щиру память і любов до свого рідного краю.

Нуже, браття, покажім, що й у нас серце не з каменя!

Негайно ухвалім на братських мітінгах десятину на боевий фонд у краю!

На балях, хрестинах, весіллях і при кожній нагоді складаймо і збираймо. Скликуймо віча для тої святої цілі! Розрухаймо цілу американську Україну, працюймо всі враз!

Не годні ми стати до боротьби в краю, але годні ми грішми допомогти Вітчизні!

⁸⁷ Тамже, ч. 28, 1906.

⁸⁸ Тамже, ч. 30, 1906.

Акт з 12. квітня 1908 року, коли то за вбитого селянина Каганця впав граф Потоцький, був для *Свободи* тільки природною послідовністю, тим, що мусіло статися в Галичині скоріше чи пізніше, що було тільки відплатою, *терором* за терор, за економічний і політичний гнет. І тому саме намісник граф Потоцький згинув з рук молодого студента Мирослава Січинського в такий спосіб, як гинули російські губернатори з рук російських революціонерів.

Іван Глова,
головний предсідник У. Н. С.
(1895—1897) і перший
головний касієр.

Як супроти московського так і супроти польського режиму не лишалось українцям нічого іншого, як хапатися за терор. Крім того ще й Відень *викривлював українську душу*, бо зводив її з революційного шляху боротьби на парламентарний. А чого знову можна було тоді добитись українцям в австрійським парламенті, можна пізнати найкраще з заяви посла д-ра Володимира Охримовича, який, складаючи мандат, сказав:

„Я зневіривсь у слушність парламентарної роботи, я втратив надію, щоб у парламенті можна щось добре для народу зробити”.

Це були якраз ті слова, які *Свобода* писала від самих початків свого існування, а якими доказувала, що в такім краю, де, як писав Іван Франко, панує „свинська конституція”, неможливо боротися конституційними способами. Заіменування по графі Потоцьким намісником Галичини д-ра Бобжинського, речника ягайлонської ідеї „Польска од моржа до моржа”, було для *Свободи* нічим іншим, тільки *провокацією українського народу* з боку Відня, і то провокацією, яка вже сама виправдує терор як крок розпуки. Маючи це на увазі, *Свобода* не погоджується з осудом такого акту як вбивство гр. Потоцького в такий спосіб, як це зробила українська церковна влада в Галичині. *Свобода* признає рацію, коли та влада виступає проти порушення заповіді *Не убий!* Але робить застереження і каже, що коли вже виступати з таким осудом, то треба виступати не тільки тоді, коли гине польський граф, але і тоді, коли падають жертвою прості люди, себто, коли

не заховується заповіді *Не убий* при страйках, чи при виборах, коли то жандарми, обороняючи польсько-шляхотське панування, вбивають невинних українських селян.⁸⁹

Свобода твердить, що коли церковна влада не забирає голосу в обороні вбитих підчас Баденівських виборів з 1897 р., чи тих, що їх убито в Ляцькім, Горуцьку і підчас страйків, то хай хоч не виступає проти страйкуючих і селян і тих, що боронять українських народніх інтересів. Хай тоді держиться нейтрально і хай до світських справ не мішається.

В часі, коли велась ось така дискусія, надійшла нова сумна вістка з Галичини. *І знову свіжа кров, нові могили.*⁹⁰ Це жандарми вбили двох українських хлопців, дві українські жінки й одну українську дитину. Сталося це внаслідок спору нахабного польського графа Коритовського за ловлю риб у річці Сереті з двома українськими громадами: Чернихів і Янківці. Описуючи цю трагічну подію, *Свобода* кінчить статтю ось так:

Впали українські селяни трупом. Українські послы негайно внесли у Відні інтерпеляцію. Міністри вислухають, жандарми дістануть нагороду і все буде добре. І так буде доти, доки нарід не візьме керми сам у свої руки і з Габсбургами не зробить того, що зробив у своїм часі французький нарід з Бурбонами.

Та *Свобода* не хоче годувати наш нарід пустими фразами про „революцію”, про „робучий народ”, про те, що „кривда нам діється”.

Вона веде і „реальну політику”. І тому далі настає на те, щоб викуплювати в краю ґрунти з рук польських чи жидівських дідичів. Оголошує раз-у-раз різні місцевости, де парцелюють панські ґрунти, або де є нагода перебрати землю в українські руки, як от:

Купуйте поле в Іваню. Це славна Заліщичина, де родиться тютюн, виноград і морелі. В Іваню є 350 моргів ліса і свій камінь, церква, школа. До стації 4 км., а до Заліщик 14 км. Почта Устечко над Дністром. За морг платиться від 800 до 1,200 корон. За ліс таксамо.⁹¹

Разом з такою пропагандою веде іншу: закликає до постійних датків на допомогу жертвам польської тиранії. *Бо не словами, а долярами можна дуже багато допомогти нещасній рідній країні. А це хіба лекше, ніж наставляти груди на багнети!*

Свобода теж одинока в Злучених Державах розкинула тисячі петицій, збрала коло 30,000 підписів і заслала їх на руки австрійського цісаря, просячи в імені американських українців знести кару смерти на Мирослава Січинського.⁹² А роблячи це, зазначає, що знає, що за ту „просьбу” будуть її бити ніби

⁸⁹ Тамже, ч. 21, 1908.

⁹⁰ Тамже, ч. 24, 1908.

⁹¹ Тамже, ч. 36, 1912.

⁹² Тамже, ч. 42, 1909.

„поступовці”, що то будуть домагатися „жадати”, а не „просити”. Та *Свобода* відповідає на те, що, не створивши дійсної сили, треба вважати гострі „жадання” нічим іншим, тільки „киванням пальця в чоботі”. Тому, взиваючи далі до революційної підготовки наших мас, вона вказує, що така підготовка це шлях до творення такої сили, яка „жадає”.

А позатим вона збирає жертви для родин убитих українських робітників у Мікіз Раке, що впали жертвою страйку і капіталістичного визиску. Збирає на фонд ім. Олени Січинської, на пам'ятник Т. Шевченка в Києві, для сиріт по М. Каганцеві і т. д.

І вчить теж не лякатися тих жертв, що падають на шляху до створення нашої сили, щоби потім при допомозі цієї сили здобути свої права. Бо:

Як у велику будівлю будівничий вкладає найкращий камінь на угольну підвалину, таксамо і наша Мати Україна кладе голови найкращих синів на вуглову жертву під свою святиню свободи. Великі діла вимагають великих жертв.⁹³

Обговорюючи криваві події у львівському університеті, *Свобода* пише:

Хтось може сказати, що смерть одної або двох осіб не значить багато. Це залежить від обставин. Я візьму, наприклад, сірник і запалю ним цигаретку. Але я можу тимсамим маленьким сірником підпалити і 100 фунтів динаміту. Яка це страшна різниця! Як мужик забе по п'яному мужика колом у коршмі, то це не викликає великого враження поза селом. Але як польські студенти вб'ють в університеті українця, то це значить стільки, якби хто підложив сірник під купу динаміту.

Ось дивіться, що значать малі річі. В році 1770 у Бостоні в Америці впали перші трупи за волю Злучених Держав, а в 1776 р., то є шість літ пізніше, кілька людей перебралися за індіан і викинули з англійського корабля чай у море. Це така на око дрібна річ, а проте це сталося неначе з тим сірником, що спричинив вибух революції і вкінці прогнав англійців з Америки. А в нашій історії така на погляд марна річ, як викрадення польським шляхтичем Богданові Хмельницькому жінки, спричинила повстання на Україні. Річ ясна, що цей самий факт не був причиною повстання, але була це неначе остання крапля, що доповнила чашу народного горя.

Молодіж університетська грає і грала в житті народів надзвичайно велику роль. Австрія, а тимсамим і Галичина дістала конституцію не з ласки цісаря, а тому, що студенти віденського університету враз з робітниками зробили бунт і уряд і цісар австрійський так того студентського бунту перепудилися, що надали конституцію. І російські студенти і студентки від кількадесятьох літ кладуть голови в обороні прав усього народу.

А так як у Відні, так свого часу в Берліні студенти піднесли прапор революції і виборили для Німеччини конституцію.

⁹³ Тамже, ч. 40, 1910.

І в нас у недавній давнині, бо в році 1906, хто як не студенти влаштували рілньничий страйк, злучилися з народом, його повели, підносили на дусі і заохочували до витревалости?

Від студентів залежить часто вся доля народу. Чим більше того студентства, чим воно патріотичніше, тим скорше буде нарід поступати в боротьбі за свої права. Студенти це живчик народнього тіла.

Про вагу студентів-патріотів знають наші вороги, тому вони так завзято опираються заведенню українського університету, бо з числом наших патріотичних професорів університетських зросте наше студентство не тільки в силу правдивої науки, але ще більше в патріотизмі, в посвяті для народу.⁹⁴

І тут треба шукати причини, чому гине у львівським університеті студент Адам Коцко, вбитий у боротьбі з польськими студентами за право української мови.

З тим убивством пригадалась кров Стасюка з 1897 р., Скочиліса з 1902, кров 6 селян у Ляцькім, 3 селян у Горуцьку, кров Марка Каганця і багатьох інших.

І понеслися статті й відозви в роді такої:

Український народе вільної землі Вашингтона! Не переходи мовчки повз ті могили, в яких лежать скошені голови найкращих твоїх синів і святих мучеників! Загреми своїм протестом, і то таким, щоб аж світ задріжав від твого голосу! Хай дзвін розпуки, жалю і народньої кривди зза океану не відбивається байдужно об твої вуха. Це дзвін, який ще сьогодні радує наших запеклих, звірських ворогів, але він може задзвонити їм колись на „вічну пам'ять"! Хай тут вільне українське серце задріжить на згадку безмежної кривди, яка діється нашим братам на рідній землі. Хай тут твердий, спрацьований робітницький п'ястук зціпиться і хай понесеться звідси принаймні грімкий протест поза океан.

А з тим протестом хай іде діло, будова нової сили: *негайна збірка тисяч доларів на допомогу студіюючій українській молоді в краю, що жертвою крові, своїм життям торує собі на своїй поневоленій землі шлях до української святині науки.*

Та ось кінчиться війна на Балкані. Чиж там не полягли тисячі? Чи тисячі не вернулись покалічені? І чи їх жертвами не окуплена тепер свобода тих, з яких донедавна насміхалися, яких мали за нарід пастухів?

Надходить час, коли і наша доля буде рішатись. Але темний не зможе використати такої хвили. Тому для доброго прикладу конвенція У. Н. Союзу призначає \$3,000 на допомогу *Рідній Школі* в ріднім краю. Нічого дивного, що це сталося, бо кождий *любить свою вітчизну, яка дала йому життя, хочби та вітчизна була йому не рідною матю, а мачухою.* А коли ми помагаємо нашому народові в старім краю визволитися з темноти і неволі,

⁹⁴ Там же, ч. 40, 1910.

то тільки йдемо слідами інших поневолених народів, які з чужини відродили свою вітчизну. Ірляндці (Айриші) здобули свободу для Ірляндії лише через Америку. Литовці поставили перший Народний Дім у Вільні за гроші, що їх зложили литовські іммігранти в Америці. Тесаме робимо й ми, українці, коли стараємося допомогти старокраєвим інституціям.⁹⁵ Памятаймо, що ми не маємо змоги закладати своїх шкіл ані на Україні під Росією, ані на Угорщині, тільки в одній Галичині. А що Галичина це той одиникий край, де плекається українське слово, українську науку, і культуру, це підносить наше українське ім'я і нашу силу в цілм світі, тому ми повинні прийти з поміччю „Рідній Школі” в Галичині. Бо і це є поміч у боротьбі за кращу долю нашого народу, за його визволення. Притім треба памятати, що з Америки мусить іти постійна поміч на кожную акцію, що скріплює українство на рідній землі. І ось тому число за числом і рік за роком ідуть звіти про жертви на добродійні ціли, що осталоється під зарядом „Свободи”.

о. Нестор Дмитрів,

другий головний секретар (1895) і довголітній головний контрольор У. Н. С. та редактор „Свободи”.

Наприклад *Свобода* ч. 11 з 1914 р. пригадує: 1) Жертви на фонд *Рідна Школа* в Галичині. 2) Квадратові метри на Український Город у Львові. 3) Жертви на українську приватну гімназію в Збаражжі. 4) Жертви на курси вищої освіти для Т-ва *Просвіта* у Львові. 5) Жертви на ювілейний дар І. Франкові. 6) Жертви на українську бурсу в Горлицях. 7) Жертви на українську приватну

⁹⁵ *Гамжє*, ч. 41, 1912.

гiмназiю в Рогатинi. 8) Жертви на шкiльно-просвiтний фонд в Америцi. 9) Жертви на фонд *Рiдна Школа* в Америцi. 10) Жертви на фонд iм. Сiчинського. 11) Жертви на виборчий фонд у Галичинi. 12) Жертви на українську бурсу в Надвiрнiй. 13) Жертви на українську бурсу в Сяноцi.

Вже перше десятилiття iснування *Свободи* виказує великий зрiст жертвенности американських українцiв на старий край, не тiльки на пiдмогу своїм родинам, але й на церкви, бурси, видавництва та рiзні iншi фонди. Жертви тi великi, коли взяти пiд увагу, що їх дають тi, що самi живуть у надзвичайно тяжких матерiальних обставинах. Не зважаючи на те, *Свобода* стверджує, що й тут можнаб добути ще бiльше для краю, а коли цього не зроблено, то причина така:

Нам здається, що значна часть вини за те спадає таки на наших старокраєвих патрiотiв, котрi, за винятком одиниць, зовсiм не iнтересуються справами американської України, або щонайбiльше байдужно приглядаються, як вона, на їх думку, конає. Нема сумнiву, що європейська Україна може мати претенсiї до американської України, але не можна забувати, що й американська Україна має i мусить мати претенсiї до європейської України. А коли американська Україна сповнила свій обов'язок супроти старої Вiтчизни бодай частинно, то європейська Україна досi не почувалася майже до нiякого обов'язку супроти своєї дочки на чужинi. Дати американській Україні iнтелiгентних, свiдомих, чесних i повних посвяти опiкунiв i проводирiв — ось що є обов'язком європейської України. На сповнення цього обов'язку жде американська Україна довго-довго, та, на жаль, досi безуспiшно.⁹⁶

Але тi провiдники далi не приходили. I *Свобода* далi з тими скромними силами, що були, служить як американській так i європейській Україні. I серед тої працi заповiдає, що наближається день воскресення українського народу. Так пише *Свобода* пiд Великдень 1913 року. Але zarazом дораджує тим, що спiвають пiсню *Воскресенiя день, просвiтiмся, людiе*, застановитися над значiнням тих слiв, а тимсамим прийти до переконання, що *без просвiти i науки не може бути воскресення нашого народу*. I пiшла широка акцiя за допомогу *Рiднiй Школі* в старiм краю в дуcі вiршованого клича американської України:

Дарма, що нас дiлять кордон й океани:
Ми духом всi рiднi, всi прагнемо волi!
При спiльнiм зусиллi пiрвемо кайдани
Страшноi темноти, ганьби i неволi!⁹⁷

Тiльки попри освiту не можна забувати ще за одно:

Американцi *респектують* цей нарiд, що плекає свої традицiї, що кожної хвилi готов зi зброєю в руках обороняти свої права

⁹⁶ Тамже, ч. 24, 1903.

⁹⁷ Тамже, ч. 22, 1913 (автор О. Неприцький Грановський).

і привілеї. А ми нарікаємо на мілітаризм, осуджуємо його, поборюємо.

Чи це розумно? І то в часах, коли *всілякі міждержавні та міжнародні конфлікти будуть полагоджувані за поміччю куль та баґнетів!*⁹⁸

Надходить грізний час і головний уряд У. Н. Союзу рішає при допомозі *Свободи і Просвітної Комісії* організувати в Америці *Січи*, щоб і тут на американській землі *воскресли між нами славні колись полки козацькі*.

Було це на передодні 1914 року.

з) *Велика Україна*.

Маючи до діла головно з „галичанами”, *Свобода* намагалася від самих початків звертати їх думки в сторону Києва. Вона знала, що наш імігрант дійсно щиро лине думкою до своєї рідної землі. Але знала й те, що цею землею є для нього тільки той клаптик землі, що лежить по однім чи по другім боці Карпат. Звідти жде він вістей. Тому *Свобода* відразу приучувала нашого імігранта до того, що й там над Дніпром є хтось, що теж за нього пам’ятає, і шле йому привіт, і то з далеких степів запорозьких, з побажанням, щоб той привіт дійшов до всіх, що живуть від Карпат до Кавказу, і до тих, що їх доля закинула в „Сибір неісходиму”, і до Америки.

До всіх звертається цей голос і взиває в імені України: *Прокиньтеся, Брати мої, вставайте!*⁹⁹, бо: *Маляри хочуть помаляричити і зовсім роздавити бідну і зубожену закарпатську Україну. Поляки зі всієї сили пруть до цього, щоб ополячити сердешну Галичину, волохи, щоб поволошити, а про москалів — нічого й казати, самі добре знаєть. Москва хоче зовсім задушити навіть і саму думку про право на самостійну культуру українську*.

Але чи це повинно нас лякати? Ні, ще треба яко мога більше працювати для кращої долі України. І треба пам’ятати і міцно вірити, що *трицять-мільоновий нарід не вмере, і не може вмерти, хоч як би то дуже комусь цього бажалось. І як би нас не шматували і не розмежовували, нічого нашим ворогам не поможє, бо всежтаки ми далі один і той самий нарід від Карпат по Кавказ: одно тіло, одна душа, одно серце. А коли це політика, то її добре треба нам знати!*

Та попри політику ми не повинні ані на одну хвилину забувати про *економічне питання*, бо:

Народ, у котрого вирвуть з рук хліб насушний, вирвуть силу економічну, то вирвуть з тим і його політичну силу і вагу.

⁹⁸ Тамже, ч. 39, 1913.

⁹⁹ Тамже, ч. 42, 1897.

Тому треба братися жвавіше до організації народньої маси і на полі економічнім, а для цього найкраще користуватися спілками (кооперацією).

Хай наука буде провідником нашим у нашій подорожі до поступу і збудування кращої долі для України, а робота та хай ведеться в дусі національно-демократично-поступовім, бо тільки таким повинен і може бути національний український рух. Іншим він не може бути в нас. Такий уже заповіт дала нам історія.

Хай у політиці буде нашим ідеалом органічне зєднання з масою робучого люду, чи то селян, чи робітників.

Хай головною метою наших думок і змагань і всього життя нашого буде „найменший брат”.

Хоч пропало славне Запорожжя, то не пропала слава; і як наша слава не помре, не поляже, так і наш нарід не вмере, а буде жити, і тому варт його ділу служити і віддати йому свої сили і своє життя.

Нема тої сили, щоб спинити нарід у його поступовому русі, коли в нім прокинувся дух свободи і національної свідомости.

Хай наше любє, чисте, безкрає українське небо буде зразком того великого простору і розмаху в роботі для нашої рідненької сироти, занеханої і всіми забутої України.

Ось таким вітром повіяло тому 40 років з Великої України на українського імігранта в Америці. Імігрант той іще не знав, звідки цей подув, але відчував, що він теплий, що він — з рідної землі! І тому, коли тільки була яка нагода перехопити які вістки з України, вони зараз з'являлися на сторінках *Свободи*. Особливо такі:

В харківській губернії, в містечку Святі Гори, заселенім українцями, повстав спір між тамошнім поміщиком і селянами. Селяни зруйнували канцелярію поміщика і вбили 5 його слуг, черкесів. Також помер один селянин від ран. Харківський заступник губернатора вислав цілий полк козаків і відділ поліції. Поарештовано селян.¹⁰⁰

Подавано теж у *Свободі* багато вістей про Росію, а з них виходило наглядно, який там гнет, яка це тюрма народів та як там переслідують усе, що українське. У звязку з тим появляються в *Свободі* оригінальні дописи з України, а в тих дописах подають такі відомости, як:

З ХАРКОВА, УКРАЇНА. — Е. Чикаленко написав три книжки про господарку і вони видрукувані російською мовою. Книжки такі гарні, що вчений комітет у Петербурзі ухвалив їх розповсюднювати між хліборобами. Міністер хліборобства звелів ті книжки мати у книгозбірнях усіх шкіл, які існують на Україні під кермою цього міністерства. На підставі цього і всі наші земства допустили ті книжки до своїх народніх шкіл. Але міністер внутрішніх справ угледів у тих книжках, що написані українською мовою, сепаратизм, річ небезпечну для імператорської влади, і заборонив їх.¹⁰¹

З нагоди десятилітнього ювілею У. Н. Союзу (1904 рік) надіслано на адресу редакції *Свободи* чимало привітів від най-

¹⁰⁰ Там же, ч. 34, 1894.

¹⁰¹ Там же, ч. 4, 1901.

визначніших громадських діячів на Великій Україні. Найбільший наш композитор, Микола Лисенко, надіслав фотографію з таким двостихом під нею:

З цілим світом братаймося,
Катам в руки не даймося!

А Олена Пчілка надіслала збірку українських взорів з такою допискою:

В редакцію „Свободи” для заокеанських братів-українців посилає Олена Пчілка взори, що їх збрала на Волині, близько Галичини.

Інші, як Борис Грінченко, М. Коцюбинський, Ганна Барвінок і т. д., надіслали дещо зі своїх творів.

* * *

Кінець 1905 р. приніс деякі політичні полекші українству в Росії. І *Свобода* починає доходити вже й на Велику Україну. Згодом дістає звідти постійні інформації від *власного кореспондента*, яким був тодішній молодий студент *Дмитро Дорошенко* і якого дописи появляються під рубрикою *З УКРАЇНИ РОСІЙСЬКОЇ*.¹⁰² Читаємо в них про український парламентський клуб у державній думі й про бажання українських послів-селян *заснувати в думі фракцію на підставі програми української радикально-демократичної партії, яко найбільш задовольняючої потреби українців хліборобів*. Читаємо там, що українські послі-селяни *почувають себе чужими серед трудової Групи, що переважно складається з москалів*. Читаємо, що деякі українські послі-інтелігенти покищо вагаються вийти з російської конституційно-демократичної партії і прилучитися цілком до української радикально-демократичної організації послів у думі. Вони думають, що для української справи важно, щоб у складі російської конституційно-демократичної партії, найвпливовішої тепер у думі, знаходились і українці, щоб у потребі мати за собою підпору *кадетів*, як звуть скрізь у Росії конституційних демократів. Як слушно доводить *Громадська Думка*, таке поступовання послів показує, що вони держаться тоїж *давньої* тактики української інтелігенції, що наробила вже так багато лиха справі українського національного визволення: *Вони не хочуть самі стати цілим і незалежним організмом; вони хочуть бути частиною чужого організму*. Вони думають, що так більше досягнуть. Алеж досягає чогось тільки той, хто має силу; а має силу тільки той, *хто сам собі росте й розвивається*, а не той, хто прилипне до чогось більшого, дужчого і не вміє жити і робити сам.

Ми читаємо далі, як *у нас на Україні йде невпинна боротьба старого ладу з новим*, як іде боротьба за землю і волю, як зроста-

¹⁰² Там же, ч. 33, 1906.

ють аграрні розрухи на Україні, як палають панські маєтки, як рубують панські ліси, як поширюються страйки і як *українська преса, що народилася серед гуркоту революції і сама здобувала собі перші кроки революційним шляхом, являється дуже важним чинником у ділі розвитку політичної й національної свідомости українського народу і як трохи не вся Україна стогне під тягаром військового стану, а доля кожного українського видання залежить від примхи якогось сатрапа, котрому надано необмежене право над життям кожної людини, що живе на території його сатрапії.*

Ще далі читаємо, що всежтаки і в тих обставинах виходять нові українські часописи, закладають щораз нові *Просвіти*, видають українські книжки для народу, шкільні підручники і дитячі книжки.

Всі ті відомости доходять до *Свободи* просто з самої України і входять просто до серця й розуму отих наших лемків чи закарпатців, що з роду не чули, що є якась Україна на світі!

А ось іще якийсь *Г*—й присилає допис про *учительські курси в Києві*¹⁰³ й про резолюцію в справі української школи, а в тій резолюції читаємо таке:

Історія української просвіти показує, що до кінця XVIII. віку українці мали свою школу. Вся Україна вкрита була школами нижчими і середніми, а в Києві була вища школа, академія. Всі ті школи удержував і оплачував сам нарід своїми власними грошми, без допомоги від держави. Чужоземці, які були на Україні, починаючи від XVII. віку, дуже хвалять велику освіченість і культурність тодішніх українців. Як дуже була поширена тоді освіта, показує те, що до зєднання України з Москвою було на Україні не менше як 24 друкарні, а в московській державі була тоді тільки одна. При кінці XVIII. віку петербурський уряд заборонив українські школи і завів московські. Дітей туди приводили силою при допомозі поліції, Просвіта страшно впала. Наприклад у половині XVIII. віку на території Чернігівського полку було 134 школи, одна школа на 746 душ, а через 120 літ (кінець 70. років) на тійже території було вже тільки 68 шкіл, одна школа на 6,730 душ. Чужомовна школа відрізняла інтелігенцію від народу. Народ остався блукати в темряві, а інтелігенція і до нашого часу живе чужинцем серед свого власного народу. Хоча тепер уже шкіл більше, та наука в них чужомовна. Це суперечить усім основам раціональної педагогії. Без народньої мови не може бути народньої просвіти. Чужомовна наука відриває дитину від родини і через те вносить у нарід духове каліцтво. Яка біда від такої школи, давно вже показали кращі російські педагоги, а найкраще — Ушинський.

Зважаючи на те все, а також і на те, що 30-мільоновому українському народові повинні бути забезпечені його національні права і поперед усього його національна школа, ми, учасники педагогічних курсів у Києві, народні вчителі з усієї України та інших губерній, постановили:

¹⁰³ *Тамже*, ч. 36, 1906.

1. Початкова школа повинна бути розширена на шість років. Вся наука в ній повинна відбуватися рідною українською мовою. Тільки після того, як ця мова буде вже вивчена, можна у вищих класах почати вчити державну мову, як один з предметів науки.

Редактори і друкарі „Свободи” в 1897 р.
(З лівого боку направо: співробітник Денис Пирч
(головний секретар У. Н. С. в роках 1900—1904),
друкар Денис Мурдза, редактор о. Стефан Макар,
друкар Василь Фекула).

2. По вчительських семінаріях та вчительських інститутах уся наука повинна зараз же відбуватись українською мовою. Для тих учителів, які вже тепер є по школах, треба, щоб прочитані були курси української мови, української історії й української літератури. Всі вчителі повинні знати мову того народу, якому вони дають просвіту.

3. По всіх інших середніх та вищих школах на Україні наука повинна також відбуватись українською мовою, але треба заводити це не відразу, а ступнево. Зараз же треба, щоб там учено української мови і літератури, історії й географії українського народу.

В іншій дописі з України кореспондент *Свободи* розписується, що серед нашої інтелігенції на Україні піднявся великий рух за націоналізацію школи. Внесено багато петицій до уряду з тисячами підписів і з домаганням уведення української мови до шкіл, але уряд відповідав відмовно. Перед у тій акції вели українські народні вчителі й *Просвіти*.

Та повіяло знову холодним духом і репресіями на українську пресу. І читаємо, що на Україні по селах *страшенні екзекуції, адміністраційний терор, арешти, мордування, тисячі процесів, які кінчаються роками тюрми за простий страйк на роботі в панських маєтках*.

Та, не зважаючи на репресії, всюди чуди, що всеросійський Молох тріщить, що вже захиталося військо, остання опора реакції. Чуємо вже про розрухи на Україні — в Полтаві.

Ось царат розв'язує державну думу, а це викликає на Україні ще більше обурення. Народ починає розуміти, що отсе йому приходить брати долю у власні руки. І тому кореспондент *Свободи* заповідає, що в скорому часі *будемо свідками великого перевороту, що цілковито змінить уклад народнього життя на Україні*.¹⁰⁴

А приспішить це ще вічний голод у Росії. Бо ось знову надходять страшні вісти про голод, а з голодом ідуть розмови про те, що селянська земля не має вже сили годувати тих, що на ній живуть і працюють, та що тому вся земля повинна належати трудящому народові. Бо *народ завше був тої думки, що земля належиться йому, а тепер ця думка, після довгих літ голоду, зміцніла*.¹⁰⁵

Надходять нові сумні вісти. Кореспондент *Свободи* доносить, що серпень випав фатально для української преси: замовкла під тиском урядових репресій *Вільна Україна*, зупинився на 26. числі *Шершень*. Заарештовано між іншими Сергія Бфремова, відомого українського письменника і редактора *Нової Громади*. Вкінці припинено *Громадську Думку*, одинокий український щоденний часопис. Виарештовують усіх визначніших українських діячів. А чорносотенні погромні організації розвинули якнайінтензивнішу діяльність. Терен їх праці — наша Україна:

Київ і Одеса це два їх осередки, де купчаться всі ті „монархічні партії”, „Союзи русского народа” й інші. Тут видають такі розбешацькі часописи як „Киевлянин”.

¹⁰⁴ Там же, ч. 37, 1906.

¹⁰⁵ Там же, ч. 38, 1906 (з київського щоденника *Громадська Думка*).

Організують товариства „активної боротьби з революцією”, які видають засуди на поступових діячів і всіх, що виступають проти уряду.

Великі монастирі, т. зв. Лаври, Київська і Почаївська, служать центрами тої агітації, де друкують погромні брошури й відозви та ширять серед тисяч прочан.

Та всетаки всі познаки вказують на те, що:

Р е в о л ю ц і я й д е! І ми переживаємо тільки один з її моментів, коли революційна енергія пішла в самий глибокий народних мас, щоб вибухнути звідти страшним пожегом!¹⁰⁶

Свобода намагається інформувати наших імігрантів точно про *терор і революційну боротьбу в Росії*. Вона виправдує невдачі замахів, безплановість революційної акції, веденої в надзвичайно тяжких обставинах, як теж виправдує неминучість такої боротьби з царатом. Користі з такої акції представляє так:

Генерал губернатори, поліцмайстри, генерали, комісарі, офіцери жандармерії, навіть міністри — те все люди, що сьогодні непевні дня, ні години, в котрій спаде на них кара смерті. Гинуть один за одним ті кровожадні пси царські, гинуть з рук безпощадних борців революції. А коли нераз атентати не зовсім удаються, як наприклад на генерал-губернатора Варшави Скалона, або на міністра президента Столипіна, то всетаки вони є грізним *memento* для ворогів мільйонних мас люду.

Бо пімста революції не щадить нікого. І коли нераз у боротьбі падуть жертвою люди, що ніякої діяльної участі в звірствах царату не брали, то ті жертви падуть тяжкою зморою на душу верховодів реакції, на всю буржуазію, на ті знікчемнілі верстви суспільности, що стоять — хоч і пасивно — в таборі царизму. Нема сумніву, що того роду терористичні аргументи промовляють дуже сильно й переконливо до сумління реакційних сфер.¹⁰⁷

Всі ті відомости з Великої України переконують українського імігранта в Америці, що і серед тих репресій таки піднімається той народ, що, як пишеться у відозві *Рідного Краю*, забув, як його звуть. І серед тих несприятливих умов починається нове політичне, громадське, свідоме життя. І *без своєї освіти, без провідників, без певної культурної зброї, зрабований, знесилений виходить на боротьбу за соціальне та культурне поліпшення свого життя*.

Та виринає питання: чи здолає наш нарід побороти перешкоди?

*На нього можна відповісти тільки: МУСИТЬ! Бо інакше український нарід жде ще гірша доля.*¹⁰⁸

¹⁰⁶ Там же, ч. 39, 1906.

¹⁰⁷ Там же, ч. 40, 1906.

¹⁰⁸ Там же, ч. 43, 1906.

В огляді 1906 року робить *Свобода* з того всього такий висновок:

Російська Україна завдяки подихові революції воскресла до нового життя. Українські часописи й товариства виростили як гриби по дощі, друковано українські книжки, а свідомість народня росла не днями, а годинами, так, що ті російські українці, котрі живуть в Америці не довгий іще час, не можуть собі уявити, чи це сон лише, чи справжня дійсність.¹⁰⁹

Не забуваймо, що все те писалося в *Свободі* тоді, коли в Америці велася завзята московська пропаганда, звернена проти українства, коли православна місія і москвофільські часописи *Світ*, *Вестник*, *Поступ* і *Правда* писали про Росію як про „рай на землі”, і коли по всіх наших громадах і церквах ішла боротьба за українську національну душу.

Разом з відомостями з Великої України *Свобода* розкриває московську пропаганду при допомозі церкви в довгій низці статей, затитулованих *Причинок до історії православної місії в Америці*.¹¹⁰ Далі йде друга низка статей про те, *Як повстали москвофільми* і довга розвідка на тему *Звідки взялись і що означають назви „Русь” і „Україна”*?¹¹¹ Йде завзята полеміка з тими православними попами в Америці, що не можуть з дива вийти, що Росія допустила до такої „глупости”, щоб там могли появлятися „прошвіти” (себто *Просвіти*) й українські часописи. Таке пише православний піп А. Г. Товт у *Свєті*. Відповідаючи тим попам, закінчує *Свобода* полеміку словами Куліша:

О божевільна Русь! Який би з тебе
Великий світ повстав серед народів,
Колиб у темній темряві у тебе
Сліпорождений піп не верховодив.¹¹²

Приходять далшні цікаві дописи з України. Навіть надходять із самого Петербурга. Доносять *Свободі* про гостру критику уряду членами другої державної думи. І пишуть, що не треба бути пророком, щоб добачити, який буде тому всьому кінець, та що станеться так, як заповів *Шевченко*, що:

Розкуються незабаром
Заковані люди...

Появляються дописи *По цей і той бік Збруча*, а в них заповідається, що незабаром *помоляться на волі невольничі діти*.¹¹³

Українець (дописувач *Свободи* з України), розбираючи точно *Земельне питання в Росії*, пише, що вже *нарід перестав дивитись на царя як на батька, а просто дивиться на нього як на*

¹⁰⁹ Тамже, ч. 1, 1907.

¹¹⁰ Тамже, ч. 45, 1907.

¹¹¹ Тамже, ч. 38, 1907.

¹¹² Тамже, ч. 15, 1907.

¹¹³ Тамже, ч. 16, 1907.

дармоїда, такого, як і інші пани, що позабирали землю. А українські селяни кажуть, що *як дитині, яку мати породила, належаться груди матері, так їм належиться земля*.¹¹⁴

Свобода стверджує ще таке чудне явище:

Там у Росії голод на землю, а на американській землі москвофіл Гладик веде в редагований ним газеті „Поступ” пропаганду, щоб українські імігранти в Америці брали манатки на плечі і їхали у Сибір, бо там російський уряд дає „100 десятин даремної землі, крім того зерно і всяке інше насіння, дає і віз і плуг і борони і воли, одним словом усе, що потрібне до господарства”.¹¹⁵

На це відповідає *Свобода* дописами, в яких очевидно, що були на Сибірі, розповідають про брехні *Поступу* та про те, що коли і в які обіцянки в Росії, то тільки *на папері*.

Появляються далі оригінальні статті, писані для *Свободи* послом до другої державної думи (*Л. Герус*), у яких описується, *Що довело селян в Росії до руйни*¹¹⁶ і простується брехні, які подавали *Свет*, *Поступ* та *Правда* про суспільне життя в Росії, як теж згадується про галицьких селян, що поїхали за намовою якогось Гладика *доставати фарми в харківській губернії*, а тепер сидять *на харківському вокзалі (залізничім дворі) без ніяких засобів та не можуть знайти Гладика, щоб від нього відібрати свої гроші*. Вкінці дізналися, що *Гладик живе в Америці, видає Поступ і продає шиффкарти*.

Правда, що землі в Росії багато. Тільки народ її не має. А що земля в руках царя, великих князів та різних менших панів і підпанків, тому *нарід майже що дня викурює панів з їх замків, котрі підпалює*. У вируку панам Гладик наганяє наших людей купувати фарми в Росії! А якжеж міг би працювати американський український робітник на тих полях, де йде народня боротьба, де лється народня кров? Таж великий російський письменник *Лев Толстой* пише, що *не може довше мовчати* на вид мордованого царським урядом народу, котрий хоче їсти хліб, добутий своїм потом і трудом, і жадає землі, захопленої тими, що ні сіють, ні орють, а збирають. Толстой просить кривавий царський уряд повісити його так, як цей уряд вішає голодних, безземельних селян.

До цього дописувач *Свободи* додає ще таке:

І тепер можна поспитати, чи є совість у тих людей, які в таку страшну годину народньої нужди і горя мають чоло захвалювати, що там у Росії є райське життя! Таке може робити тільки той чоловік, що проміняв свою людську душу за якусь собачу. Тільки такий чоловік може посилати людей туди, на ту землю, яка залита людською кровю.

¹¹⁴ Тамже, ч. 17, 1907.

¹¹⁵ Тамже, ч. 46, 1908.

¹¹⁶ Тамже, ч. 38, 1908.

Селяни, злучені змовою проти пана, вважають панських завушників і тих, що купують землю пана по його ціні, як своїх найгірших ворогів, таксамо, як в Америці страйкуючі робітники — скебів.* А як в Америці шанують скебів — це звісно.¹¹⁷

А ось голос з України (з *Землі і Волі*) стверджує, що український нарід під Росією почав уже нову дату свого духового відродження, що хоч перша хвиля революції розбилась, то в затишку, нишком, непомітно, ростуть уже потрохи і поволі нові сили і нове завзяття, що підіймуть хвилі народного моря вище від найвищої, найбільш непереможної загати. Вже й українські селяни і робітники пізнали, що *рідна мова, рідна книга, рідна просвіта й школа — це могутня зброя до боротьби з темнотою і насильством*. І ми свідками, як:

Ніби після довгої і лютої зими починається потрохи на російській Україні провесна духового відродження українського люду. Проміні сонця самосвідомости й умового прояснення починають осяювати найдаальші закутки, проникати у глиб народній ґрунт. **Уже не до Різдва йде, але до Великодня.**¹¹⁸

Але в часі, коли вже прояснювалося, коли *В. Королів* розписується в *Свободі* широко про діяльність київської *Просвіти*, про видану в Києві книжку *Про Канаду* та задуману (і пізніше видану) книжку *Українці в Америці*,¹¹⁹ починає йти новий наступ на українство. І доносять з України про *Важкий удар*:

Одеський сатрап, патрон і приятель галицьких кацапів, ген. Толмачев, добув у міністерстві дозвіл на закриття одеської „Просвіти”. Та російський уряд даремно дурить себе, коли гадає, що вспе задавити духа народу медвежою лапою.¹²⁰

„Удар” відчувається, бо вже є менше дописів у *Свободі* з Великої України, а ті, що є, то без підписів. Царські агенти починають користати з придушення й оживляють в Америці протиукраїнську пропаганду. У відповідь їм друкує *Свобода* повість *Обрусителі*. А з російського тижневика *Запроси жизни* передруковує статтю славного професора *А. Погодіна*, в якій він стає в обороні української мови і культури. Погодін робив це поправді на те, щоб заховати Україну для „єдиної Росії”, але важне було, що він заповів, що колись будучий історик буде змушений ствердити цілком певно тільки одно, а саме те, що *всі зусилля Росії здавити український рух були безсильними*.¹²¹ Це був сильний „удар” у сторону москвофілів!

* Scab — струп, парх; так в англійській мові називають згідно страйколомів.

¹¹⁷ Там же, ч. 40, 1908.

¹¹⁹ Там же, ч. 14, 1909.

¹²⁰ Там же, ч. 51, 1909.

¹¹⁸ Там же, ч. 18, 1908.

¹²¹ Там же, ч. 14, 1910.

А ось іншого роду сумна вістка. Не стало *Марка Кропивницького*. А трохи пізніше читаємо:

Ростуть наші могили. Чорна українська земля вкриває одного провідника за одним, ховаючи у своїм нутрі тих, що клали свою душу для рідні. Бо ледви прогомніли жалібні дзвони по смерті „батька українського театру”, коли відчинилася знову сира могила, щоб прийняти найкращого сина України, Бориса Грінченка, поета, повістяр, драматурга, вченого, етнографа, невтомного народного діяча національного відродження російської України.¹²²

Та народні діячі минаються, але українська справа відроджується. А це важне, бо наближається важний момент. Це чути в повітря — *війну*.

Царі-кати чують її прихід, бо вислали *своїх агентів під покришкою батюшків і на землю американську*. А *Київлянин* лютує, що австрійський цісар говорив на делегаціях з українським послом до парламенту, Миколою Васильком, і розпитував його про українські справи, та що австрійський уряд зачав допускати українців вже аж до посад у міністерствах. На те придніпрянський *Сніп* відповідає дуже просто: Нічого діяти: *Лазар — український народ — воскресє!*¹²³

Пояснюється теж, чому то Росія так ревно „опікується” Галичиною. Це вона:

Потребує забрати собі Галичину, бо їй треба знищити українців і тут, треба і тут перевернути наших людей на москалів. Тому вона посилає в Галичину народнім зрадникам-кацапам міліони рублів, тому вона заливає Галичину своїми шпигами, тому зорганізувала Москва з тих шпигів у Галичині ще й партію політичну.

І тому, де лише дасться і як лише дасться — в газетах, відчитях, брошурах, розмовах треба пригадувати нашим темним, одуреним москвофільською наукою селянам, що:

Росія — це гвалт і насильство.

Росія — це національна неволя.

Росія — це пекло для селян і робітників.

Росія — це темнота, гніт і національна смерть для нашого народу.¹²⁴

Чи не правда? Таж от доносять, що москалі вже пятий раз сконфіскували *Ще не вмерла Україна* на нотах!¹²⁵ Але чи це спиноє український рух? От адвокат *Міхновський* пише українською мовою подання до суду, і хоч суд ці подання відкидає, то чи не свідчить це про свідомість і завзяття? А чи це не зріст свідомости, коли кореспондент *Свободи* („*Батуринський Чернець*”), пишучи про „чорносотенну третю думу” і про нові вибори, зазначає, що кождий російський посол, *хтоб він не був, поступовець чи реакціонер, завжди матиме на першому пляні інтереси Росії*.

¹²² Тамже, ч. 21, 1910.

¹²³ Тамже, ч. 16, 1912.

¹²⁴ Тамже, ч. 8, 1912.

¹²⁵ Тамже, ч. 36, 1912.

Тому: *всякий український голос, поданий не на українського кандидата, є зрада своєї батьківщини*. Гасло поступових українців може бути тому тільки одне:

*На чужинців нема чого покладатись і треба робити все самим!*¹²⁶

Та не всі так думають на Україні. Є такі, що накладають з російськими поступовцями. *Сніп* (видавець: д-р Міхновський) є проти цього. Він є за такі кандидатури, як от подільський єпископ *Парфентій*, одинокий єпископ-українець у Росії, що не ставився байдуже до українства, а допомагав йому і переклав св. Євангеліє українською мовою, але зате засланий російським Синодом у Тулу. Зате *Рада* (київський уміркований український щоденник) радаб не розгнівати російського уряду, який і так не дає дихати, і дораджує: *Дай, Боже, спершу синицю спіймати в руки, а потім будемо ловити і журавля в небі*. Вона радаб *випрошувати* від уряду якоїсь ласки, коли нам треба пам'ятати, що *прав, а не ласки ми, українці, домагаємось!*¹²⁷

Свобода відчуває, що міжнародня атмосфера стає неможливою, і пише, що *Війна неминуча*. Але щож нам тоді робити? яке заняття становить?

У відповідь на те маємо голоси молоді з Наддніпрянщини, які, як пише *Свобода*, можна передати найкраще словами Олеся:

Ми не кинемо зброї своєї,

Аж загоїмо рани віків.¹²⁸

А в редакційній статті *Свободи* підкреслюється, що якіб не зайшли міжнародні комплікації, українські симпатії не можуть бути з Росією, яка давить Україну!¹²⁹

В тім часі *надходить 300-літній ювілей Романових*. Ось привіт *Свободи* тому ювілеєві:

Проклинаємо нині ту хвилю, коли славний гетьман козацький Богдан Хмельницький, знесилений довгими війнами з проклятої пам'яті єзуїтсько-шляхетською Польщею, зневірений у власні сили, не бачучи ніде ратунку для України, злучився з Москвою.

300-літній ювілей панування царів Романових є для нас, українців, чорним ювілеем московського грабунку на Україні, ювілеем нашої неслави та майже 300-літньої неволі московських опришків і злодіїв на нашій землі.

Та:

Будемо надіятися, що прийде час, коли ця кривава мара царату зникне з нашої землі, коли, як казав Шевченко, „царя до ката поведуть”.

Той ювілей — буде нашим найбільшим святом!¹³⁰

¹²⁶ Як під 124.

¹²⁷ Там же, ч. 38, 1912.

¹²⁸ Там же, ч. 36, 1912.

¹²⁹ Там же, ч. 51, 1912.

¹³⁰ Там же, ч. 18, 1913.

І надходять нові статті з України, які заповідають, що так буде, що йде революція, тільки ще не знати, чи це станеться за місяць, рік, чи за два роки.¹³¹

Чує це й російський уряд. І тому так настає на те, щоб здушити *свята 100-літніх народин Тараса Шевченка*. Боїться і тої вітки українського народу, що в Галичині. І туди насилає нову хмару своїх агентів. Навіть приходить там до великого процесу за шпionажу проти московських агітаторів Семена Бендасюка, Василя Колдри і православних попів та агітаторів Гната Гудими і Максима Сандовича, що за російські рублі баламутили темних селян і перетягали їх до Росії.

Українці стояли здалека від цього процесу, але важне те, що лава суддів присяжних, яка в цілості складалася з самих поляків, що ворожо відносяться до українців, заперечила вину обвинувачених, хоч та вина була доказана.

Та важніше було те, що там на Україні відбувалися процеси проти українських селян і студентів за відозви, що їх розкидувано по селах і що в них писалося про *відірвання „Малоросії“*.

Вкінці звязки *Свободи* з Великою Україною зачинають уриватися. В Сараєві вибухає бомба і зачинається війна.

Свобода пише, що це буде братовбивча війна:

Одначе ця війна, що зростить українську землю кровю її рідних синів, може принести Україні визволення,¹³² бо нема сумніву, що Росія буде скоро розбита.

Тоді й понеслася по американській землі відозва *До українського народу в Злучених Державах,¹³³* яка зачинається так:

Переживаємо тепер велику хвилю, яка може бути передомовою в житті цілої Європи, а зокрема в житті 40-мільйонного українського народу.

Теперішня війна в Європі може довести до повного перевороту в європейських державах, може довести до основної їх перебудови, може дати почин, що народи, котрі стогнали досі в тяжкій неволі, будуть покликані до нового, самостійного державного життя. Можуть повстати по війні нові національні держави, між ними й Україна.

Самостійна українська держава — це мрія кожного свідомого українця.

Олексій Шаршонь,
заст. головного пред-
сідника (1900), голов-
ний касієр, а тепер:
головний радний У. Н.
Союзу.

¹³¹ Там же, ч. 44, 1913.

¹³² Там же, ч. 31, 1914.

¹³³ Там же, ч. 49, 1914.

З уваги на те бажаємо Росії розгрому і розпаду: за переяславський договір, зломаний царями, за Полтаву, за гетьманів наших понижених, за зруйнування Запорозької Січи, за кости козацькі, на яких побудовано Петербург, за скування душі — рідної нашої мови, за Сибір і тюрми, за сльози жінок і дітей українських. За сотки літ знущань і неволі.

Закінчено відозву згадкою за дух Тараса, що в 100-літні роковини кличе до синів України: *Вставайте, кайдани порвіте!* І згадкою за тоді ще живого Івана Франка, а з ним і за те, що:

*Ще не вмерла,
Ще не вмерла і не вмере!*

3. АМЕРИКА Й АМЕРИКАНІЗАЦІЯ.

ВІЛЬНИЙ КРАЙ.

“Free country” — це Америка. З чим не приступив би до нашого імігранта, і чого від нього не зажадав би, завжди знайдеться такий, що відповість, що тут нема „мусу”, нема приказу, бо це „вільний край”. Та що тут ніхто не має нікому приказувати, а кождий може робити, що йому захочеться. Оті два слова („фрі контрі”) які наші імігранти вимовляють з англійська, були для *Свободи* й У. Н. Союза „каменем преткновенія” від самих початків їхньої праці над піднесенням української іміграції в Америці. Ось що писала *Свобода* в 1894 р. про те, що наші люди розуміють під „вільністю”:

Пити по салунах (коршмах) без пам'яті, по ночах грати в білярд, битися, сваритися, по вулицях або подвір'ях ножами колотися, тратити марно гроші.

Та, писала вона, це не є вільність, але „сваволя, ганьба, стид і ознака, що наші люди не доросли до вільности”. Тому, хто не має розуму й освіти, хай слухає того, що йому *Свобода* каже, якщо не хоче і тут в Америці остатись надалі таким самим неотесою, неуком і жицівським наймитом, як був ним можливо в старім краю, і як не хоче наносити ганьби собі й українському йменню.

Свобода розуміє під *американською вільністю* таке:

Кожний має свободу старатися за роботу для утримання себе і своєї родини при житті, щоб мав що їсти, в чім ходити і де мешкати. Крім того кождий має свободу, щоб старатись ублагороднити своє серце, душу і розум. Кожний має свободу вчитися читати, писати, набирати освіти і знання з наукових книжок. Є свобода думання і змога те думання обявляти словом, чи то в газетах.¹³⁴

¹³⁴ Тамже, ч. 17, 1894.

Пиянство, байдужність до всього доброго й просвітнього, охота до всього злого, до процесів, до зухвальства — це не американські прикмети, а старокраєві; це ті, що там у краю доводили наш нарід до жебрачої торби.

Вільність є дана на те, щоб заробити собі на життя і на все потрібне, щоб щадити набудуче, щоб не бути тягаром для інших у часі хвороби, а вразі смерті щоб не доводити до цього, щоб жебрали на похорон.

Правда, як кажуть наші люди, тут нема старости, жан-дарма, поліция, віта, економа і тої всієї вражої сили, що їм так доїдала в старім краю. Щодо цього є тут воля, але нема такої волі, щоб газдині не заплатити за утримання і втікати без сліду в інше місце. Не вільно набирати на борг у склепі, а потім не заплатити і теж утікати. Не вільно впиватись і валятися по вулиці, щоб опісля переспатися в арешті й ще заплатити кару. Не вільно кричати в поїздах, попившись, ні навіть не вільно йти серединою вулиць громадами, як бувало в краю, і кричати „Чекай, Марино”, чи як там. Во все те не є по „американськи”, не є по джентельменськи, а є тільки такою „свободою”, яка нас перед американцями на сміх виставляє.

В Америці мусять наші батьки змодифікувати теж своє відношення до своїх дітей. Це не американський підхід батька чи матери до дитини, коли їй кажеться „так має бути, бо я приказую”. Тут мусить бути опертий авторитет на переконанні, а не на приказі й примусі. Тут і дитина може мати рацію, тут і батько чи мати можуть помилятись і признаватись отверто до цього перед дитиною.

Разом з тим *Свобода* змальовує теж трагічні картини з поведінки цієї молоді, що, покликуючись на *фрі контрі*, не вміє пошанувати тих спокійних завваг, що виходять із щирої душі її батьків, що добачують зло й радіб охоронити свою „замериканізовану” дитину, що вже по англійськи добре говорить і вважає себе „*American boy*”,¹³⁵ грає в мячик і пристає з „американцями”, стає з Ваня *Дзяном*, утікає з хати на „легкий” заробіток і кінчить десь... у криміналі. Ось так пропадають наші діти, пише *Свобода*, разом з багатьома іншими, що так, як і вони, розуміють американську свободу.

Правдива американська вільність вказує українському іммігрантові, щоб він, як уже заробив який цент, вписався до організації, до братства, щоби платив на читальню, школу, Народній Дім і т. п., бо хто так поступає, такого в Америці шанують і люблять. Американська свобода дораджує іммігрантові купувати книжки, читати газети і ходити до вечірніх шкіл, де даром може навчитись

¹³⁵ Там же, статті С. Макара „*American Boy*” в чч. 49 і 50 з 1899 р.

англійської мови, бо як навчитися хоч кілька слів по англійськи, тоді навіть і роботу скорше знайде. Ї тут теж свобода на опадність, щоби потім за опаджений гріш купити собі дім чи ферму, чи взятися до бізнесу. Ї свобода стати американським горожанином і користати з горожанських прав, є свобода закладати політичні клуби і належати до них, є свобода займатись українськими народніми справами, є свобода мати українську церкву й українську школу і є свобода вірно служити українській ідеї.

Бути вільним, значить теж бути чесним, трудолюбним і опадним, памятаючи, що:

Правдива вільність
То не сваволя:
Як в першій добро є,
Так в другій недоля.¹³⁶

Та треба памятати, що зі свободи може розумно користати тільки освічений чоловік, бо „темному і непросвіченому народові дати повну свободу, значить малій динині дати гостру бритву або динамітову бомбу як забавку”.

Свобідний чоловік теж знає, що життя це змагання, але в такім розумінні, як це розумів американський поет Лонгфелло, котрий писав:

In this world of the battle
Be a man, not a cattle!

Або по нашому:

В борні цього світу
Будь смілий мужчина!
А не як в ярмі ходяча
Безумна скотина!¹³⁷

Уважайте — пише *Свобода* — на те, що нас згубили і до народнього нещастя доправили наша податливість, рабський послух і дурне рахування не на власну, але на чужу поміч. Тому хай буде в нас памятна американська засада “*help yourself*” — помагай собі сам.

Памятаймо, що те, що ми скинули опанчу, а наділи американське „панське” вбрання, ще нас не змінє. Треба заховати надалі те добре й благородне, що було під *опанчею*, а до верхнього американського вбрання треба додати дечого такого, що вказувало, що ми культурні люди, що маємо товариську огладу, що живемо но людськи і по людськи мешкаємо. Це не є ніяка зміна, коли чоловік їсть замість картопель, що були для нього в краю ледви чи не одинокою стравою, тепер мясо, або пе замість води вино, пиво, чи віску, а в голові в нього темно-темно, а в хаті не-

¹³⁶ Тамже, ч. 18, 1894.

¹³⁷ Тамже, ч. 13, 1894.

харно, сварка, лайка і бійка, а сам він є далі „лінивим, недбалим і нехарним русином”,¹³⁸ що мешкає десь поза містом у поганій частині, що її американці прозивають “Hungarian” (мадярською).

Не стидаймося добачувати свої власні хиби, бо правдиві американці вміють теж здорово себе критикувати. От у місячнику “Forum”¹³⁹ професор Гарвардського університету Нортон радить американцям не дуже чванитися великими здобутками і записувати на свій рахунок те, що їм дала природа, а дораджує радше звернути увагу на те, що в багатьох стейтах з корінним американським населенням панує велика неграмотність, що ще досі не введено шкільного примусу, що ще досі *бубнення напамять* вважається найкращою методою навчання, що більшість американців не має відчуття заспокоювання культурних потреб, до яких треба зачисляти театр і музику, що вони неотесані, нечемні, аrogантні й т. п.

І не треба теж з погордою глядіти на Європу та думати, що все, що американське, то вже найкраще, найліпше і найкультурніше. Бо багато слухності є і в тім, що подає у своїй ідкій критиці славний англійський письменник Джордж Б. Шо, коли пише про американські відносини між іншим таке:

Відносини в прядільнях у Каролайні, де дрібних дітей визискують аж до останньої краплі крови, є багато поганіші, ніж ми їх мали в Менчестер в Англії, але 100 літ тому. І ми знайшли спосіб проти цього зла, про який і американці знають, але не хочуть його застосувати, бо не хочуть бути свободні. Вони хочуть тільки згортати долари, але яким способом їх згортають, це їм байдуже. Вправді я іронію незвичайно люблю і ціню, та, не зважаючи на те, не маю найменшого потягу оглядати статую Свободи, що стоїть при візді до ньюйорського порту. Їхати до Америки, це значить те саме, що в цивілізації вернутись назад ціле століття.¹⁴⁰

Такі думки мають ту вартість, що вони вказують і нам, що треба ставитися критично і до Америки і до американців. І приймати те, що добре. А таких добрих сторін є в Америці багато. Наприклад: виховування дітей самостійно думати і діяти. В старім краю все примусово, тут добровільно. Там навіть часто не вільно триматись іншої церкви (як у Росії), а тільки „державної”, бо інакше переслідують. Є ще й такі розходження:

В Америці вчать по школах усього дуже практично. Всього, себто річей, що потрібні до життя.

Там багато удаваного, фальшивого і примусового, а тут кожна народність і церква розвиваються свободно відповідно до звичаю, світогляду і стану освіти своїх членів.

Американці менше кладуть ваги на обряди, а більше на розвій розуму, серця і релігійно-морального почуття.

¹³⁸ Тамже, ч. 2, 1896.

¹³⁹ Тамже, ч. 16, 1896.

¹⁴⁰ Тамже, ч. 8, 1909.

В старім краю не дбають за бідних навіть на Різдво і на стид та ганьбу багато жебраків ходять хата від хати, простягаючи руку по милостиню. Тут кожне місто має т. зв. "poor house" (дім для вбогих), а кожна церква, чи братства й товариства дбають за своїх убогих членів, влаштовують у свята даремні обіди і т. п.

В Америці є окремі добродійні чоловічі й жіночі християнські товариства, котрих члени відвідують убогих, дають їм теплу страву, вугля, одіж.¹⁴¹

До добрих сторін американця належить теж і його відношення до газети. Оту добру прикмету треба рішучо від нього перебрати й українському імігрантові.

Правдивий американець скорше обійдеться без хліба ніж без газети, яку мусить мати що дня. А нашого стати що тижня на бочілку пива, але двох доларів на цілорічну передплату газети нема. На гучне весілля, на спросини, на поправини, на музику стати; на газету чи книжку — нема. По хрестинах нераз перед хатою валяється більше бочок з пива ніж було всіх кумів та нанашків, бо на те долари є, а говори, проси, представляй нашому чоловікові вагу газети — не помагає. В неділю відпочиває навіть худобина. Їсть і набирає сили до праці на наступний тиждень. Від худобини ріжниться культурний чоловік тим, що, відпочиваючи, читає газету чи книжку. В старім краю судили чоловіка по одязі та капелюсі. А в Америці всі ходять майже однаково. *Тут пізнають культурного чоловіка в першу чергу по тім, чи читає Газету.*

Американець, вернувшись з роботи, перше добре вимисться, потім їсть вечерю, а далі сідає на ганку і читає газету. Кожний з нас бачить те на власні очі. І шкільні діти читають. І жінка-американка читає. Вона навіть не повірилаб, що в Галичині живуть „дами”; що роками не видять газети. Та „нам тепер не до Галичини, хай там собі здорові живуть і без газети, як їм з тим добре; нам іде про нашого чоловіка в Америці”.¹⁴² Є одно виправдання. В краю не було для багатьох нагоди навчитися читати. Але та нагода є тут. Є в нас багато чесних, грамотних робітників, що не уступають інтелігенцією американцям. Вони допоможуть побороти неграмотність наших імігрантів і тим чином „заамериканізуюватися” з доброго боку.

Не бракувало в *Свободі* крім тих „проповідей” іще й різних образів, схоплених з живого життя, а передаваних у формі оповідань, у яких змальовується, в чім ми в Америці поступили, а в чім недомагаємо. А бували і такі оповідання, як отсей виняток з розмови, веденої в салуні між старим імігрантом і щойно прибулим „ірінором” (зеленим):

Випили ми. Він знову торочить про всіляку всілячину, а я очей не зводжу з американців. За кожним їх порушенням пасу очима.

¹⁴¹ Тамже, ч. 3, 1901.

¹⁴² Тамже, ч. 29, 1895.

Дивлюсь, а далі не втерпів:

— Паньку! А це що таке? Диви, як він далеко плюнув, той американець, а таким якимсь жовтим! Що це?

Панько поглянув на мене таким якимсь немилосердним поглядом, начеб хотів сказати: ех, ти дурню, щож ти знаєш, як ти ще того не бачив? А потім до мене з серцем:

— Та то, дурню, „цю"! Вони всі це гризуть, навіть жінки!

Я вже нічого не кажу — стидаюся, а далі з цікавості не втерпів:

— Паньку! Та деж би вони „цю" гризли? В нас „цю" кажуть, шануючи твої слухи, на безроги. То воно щось інше мусить бути.

— Ех, „грінор"! Бодай тебе! „Чю" це такий солодкий тютюн. Американець бере його на зуби і гризе.

Я аж підскочив з великої втіхи.

Но, то тут, брате, таксамо як у нашім селі. Бо й у нас хлопці гризуть тютюн, тільки, що не називають це „цю", а по prostu „бага". О, вже ті американці на половину впали в моїх очах.¹⁴³

ГОРОЖАНСТВО.

Та назагал ішли статті за статтями, що добирались у різних справах до української впертості і терпеливості, до серця і розуму. За один з перших обов'язків нашого імігранта в Америці вважала *Свобода вибирання американських паперів*, себто добування американського горожанства.¹⁴⁴

Свобода журиться, що є між нами багато таких „бовванів", що знають на все тільки одну відповідь: Хай буде, як бувало. Або дають такі поради, як отсе підслухала *Свобода* (але тому сорок років!):

І в а н: Здоров, куме Миколо! А куди це так кwapно спішите?

М и к о л а: Та от зібралося нас кількоро та йдемо взяти гамериканські папери, бо днесь можна їх на корті дістати. Кажуть люди, що це придасться, а зашкодити не зашкодить. Усе з паперами може чоловік мати тут сміліше око, ніж без них.

І в а н: Та бо то, куме, мовляв той, не так воно в світі йде, як ви собі мислите і як вам десь хтось набалакав. Послухайте но ви мене, а не пожалуйте, і ще до того й подякуєте. Треба знати, що жаден „Отче наш", виговорений прошаком на кермеші, не йде до неба і що не все правда, що в селі гуторять. Та чи вам ті, мовляв той, американські папери дадуть їсти, чи що? От, видите я за три роки уже на четверту, мовляв той, капітуляцію в Америці і без найменшого кусника паперу живу, роблю і хліб їм тай не без того, що і до краю кілька стівок післав. А вам забагається, мовляв той, якихсь там ще американських паперів. Подумайте но ви собі: чи мало паперів лишили ми вдома на полиці на снідання мишам: то з староства, то з бецирку, то від штрайгапту? Може не правда, куме, як мовляв той, що через тії папери в старім краю мусіли я, ви, і так другий і третій, втікати до Америки? Ще й тут хочете набрати якого лиха та безголова через

¹⁴³ Тамже, ч. 17, 1897.

¹⁴⁴ Тамже, ч. 34, 1895.

американські папери? Я чув на мої власні вуха, же треба присягати і відрікатися цісаря, краю, рідного села, власної жінки, корови і тих кілька пацят та овечок, що ще ребрами світять на батьківським подвір'ю. Ану, слиб вас там жандарм злапав з такими паперами, то думаєте, що не пахлоб вам Івановою хатою, гарештом, а то й шибеницею?

Ось так, пише *Свобода*, наш Микола дається перетягати такими дурницями на сторону Івана, а ті гроші, що мають іти на оплату паперів, ідуть на оплату віски в салуні! Оттакі Івани, назадники й дурні, є найбільшою перешкодою в нашій поступі в Америці. Через них не можна завести кращих порядків у суспільстві, через них не можна поправити долі робітничої кляси.

Свобода остерігає в 1895 р. ось так:

Америка не завжди матиме відчинені двері для імігрантів із старого краю. Прийде час, що буде в Америці так тісно жити, як нині в Європі. Блажен муж, котрий матиме тоді американські папери в кишені. Бо не знати, які можуть вийти гострі закони проти іміграції.

Приблудою, бурлакою, заволокою, волокитою називають у старім краю того, хто не осів на місці. За такого мають в Америці того, хто не стає горожанином. Такого визискують тут на кожному кроці, і як він хоче добиватися права, проганяють як собаку. Бути горожанином, значить бути свідомим своїх прав і обов'язків і бути рішеним принести і жертву крові для вітчизни. Такими повинні ми бути в Америці, якщо хочемо мати тут поважання. А розповівши в кількох числах точно про користи з горожанських паперів та подавши у формі питань і відповідей відомости, які треба мати, щоб здати іспит на горожанина, *Свобода* кінчить тим, що: „Дурному і лопатою в голову не вложиш, а до мудрого не треба довго балакати. Тай дурних горожан Америка не потребує!”

Ще одно дораджує *Свобода*: щоб до краю доносити, що до Америки найкраще приїздити перед 18 роком життя, бо тоді відразу можна дістати горожанські папери і крім того не треба буде марнувати 4 роки на цісарській військовій службі в краю, бо це глупота. Тільки, приїхавши сюди хлопцем, не можна вертатись до краю, бо „вхоплять до війська, а там фрайтер буде бити й американського обивателя!”

І ще на одно треба звернути увагу. От у Гарисбургі видали закон (1895 р.), що при державних роботах будуть заняті тільки ті, що є горожанами. З приводу цього пише *Свобода*:

Це перший крок, а далі прийде ще щось нове. А ще діждемось і таких часів, що ніде не дадуть роботи чужим підданам. А тоді, українче, що зробиш? Будеш плакати, нарікати, що всі напосілися на твою долю! Всі будуть винувати, тільки ти ні.¹⁴⁵

¹⁴⁵ Там же, ч. 38, 1895.

Треба нам ставати американськими горожанами, треба брати участь в американським політичнім житті й треба закладати свої політичні клуби, бо тут в Америці ми повинні зробити поступ і під політичним оглядом. А в краю ми були слабими політиками. Наше краєве політиканство визначали: брак рішучости, свідомости своєї ціли, солідарности. Загніздилося теж сильно й хрунівство. Ті самі хиби видно у відношенні наших людей і до американської політики. Бо справи маютьесь так:

Більшість наших горожан голосує за склянку пива та цигаро (ковбаси та дриглів тут не дають). Деякі, впливовіші, дістають за свої голоси від 50 центів до 5 доларів, своєрідні політичні наганячі й агітатори від 25 до 50 доларів, а деякі навіть дістають і маленькі уряди. Це стид, це скандал. Так не повинно бути, скаже дехто, і правду має. Але на тім не кінець. Не досить обурюватись на зло, а треба ще його направити.

Якжеж направити це лихо? Річ зовсім проста: організувати й освідомлювати людей політично. Маємо вже, слава Богу, кілька українських політичних клубів, та, на жаль, деякі з них не лише що не приносять користи, але наносять шкоду і ганьбу українцям, бо їх предсідники, чи інші урядники, беруть за голоси своїх членів

о. Микола Стефанович,
головний предсідник (1902) і головний секретар У. Н. Союзу.

гроші, а за те американці називають такі клуби "boodle clubs" (перекупні, хрунівські клуби), а їх членів "voting cattle", себто худобою, що голосує. Такі клуби треба вирвати з рук несовісних людей, а якщо це не вдається, треба закладати нові клуби, які не малиб на ціли продажу українських голосів, а дбалиб про політичне освідомлювання членів та булиб для українського робітника правдивою політичною школою. Такі українські клуби, порозкидувані по різних місцевостях в Америці, моглиб згодом получитися в одну організацію і взаємно собі помагати. Такі злучені клуби моглиб ви-

давати книжечки відповідного змісту, порозуміватися, як голосувати в часі виборів і т. п. Бо інакше, як справи так далі підуть, то українець, побувши якийсь час в Америці, як вернеться до краю, стане не чим іншим, а лише добрим хрунем. А якби так той українець був в Америці добре освідомлений політично, то, вернувшись до краю, став би там борцем за права свого народу, борцем за правду.¹⁴⁶

На хрунівство нема в Америці ніякого виправдання. В краю наш чоловік, будучи голодним і ласим на кусень мяса, користав з нагоди і брав, що йому платили за голос, але й це робив лиш той, що був темний і несвідомий. А в Америці чейже такого голоду, ні біди нема, щоб можна виправдувати продаж голосів. А коли такі річі діюдся між нашими людьми, то треба це викорінити. І то саме при допоміж ідейних клубів.

Політична освіта й участь в американським політичним житті урізноманітнилиб тутешнє наше життя, втягнулиб нас у вир американського світу. А цього так треба, бо:

Колиб хто думав, що українці в Америці живють доправді американським життям, той дуже помиливсяб. Американське життя і життя американського українця, то два окремі світи. Американське життя є життям торгівлі, політики, спорту, а життя американсько українця є життям замкненим, сухим і надзвичайно тяжким. Одна українсько-американська пісня так малює в коротких словах сумну долю тяжко працюючого українця-імігранта: „Та так мя запрягли, та так мя запрягли, як коня до штверци, як коня до штверци, як вола до ярма”. В такому житті для нього розради небагато, а й світ, який перед його очима розстелюється, дуже невеликий. Той світ не є світом американським, повним руху і всепливучого життя, а радше стісненим, вузьким. Справами ширшого значіння американський українець звичайно не займається, а коли й займається, то хоче, щоб хтось інший залагоджував всі його справи, навіть найбільш пекучі.

Українець багато не думає: бере, що вже готове, без огляду на це, чи те, що вже готове, є для нього відповідне, чи ні. Він бере, „те готове” на себе і звичайно аж по часі розуміє, що дуже часто смішно в „готовім” ходити.¹⁴⁷

Отой брак самостійного думання є причиною, чому тут в Америці дістала до нашого народу такий широкий доступ москвофільська язва, чому „цареславіє” перетягнуло стільки нашого народу на „готове” і наробило стільки баламути.

¹⁴⁶ Тамже, ч. 41, 1901.

¹⁴⁷ Тамже, ч. 5, 1903.

ЧИ МИ ПРОПАЛИ?

Оті всі спостереження насували на багатьох людей дуже сумні міркування. Дехто не радив навіть прикладати багато уваги до тутешнього життя, а всю увагу сконцентрувати на край. Бо „якаб не була наша будучність, то там, де ми маємо свою рідну землю, зрошену кров'ю наших прадідів, де кувалась віками наша історія, де ми живемо нашим рідним життям, а не фікційним, як в Америці, — там наше найпевніше пристановище і туди ми повинні звернути всі наші гадки і всю нашу народню роботу”. Тому і кожний гріш, зложений на патріотичну ціль, повинен іти тільки в рідний край.

Та *Свобода*, хоч переконувалася на кожнім кроці, як молоде покоління затрачує всякий зв'язок зі старшим, не думала тими категоріями, що з нас за яких 50 років і сліду в Америці не стане, як писали дописувачі, а бралася таки будувати дійсну *американську Україну*. Поза українським життям і українською наукою зачинає вона друкувати зладжений Стефаном Макаром *Українсько-англійський провідник*,¹⁴⁸ у яким подає по українськи й англійськи найконечніші відомости з англійської мови для щоденного вжитку, як теж розговори при шуканні роботи, на почті, на залізниці, в банку, в склепі, в лікаря, кравця, шевця, голяра, в ресторані, в товариській зустрічі й т. п. Разом з тим друкувала вона і перший *Українсько-англійський словарець*. А скінчивши те, зачинає друкувати по англійськи спеціальну рубрику *Для наших дітей*¹⁴⁹ з ілюстраціями, щоб тим чином притягнути легше нашу молодь до українського часопису, зацікавити її українським життям і підховувати тим способом нових носіїв українства в Америці. Маючи це на увазі, треба було теж дбати і про те, щоб та молодь була забезпечена, щоб мала фах у руках.

Ось тому *Свобода* заохочує нашу молодь, щоб училась шоферства. Д-р В. Сіменович подає всі потрібні інформації, збирає зголошення перших українських шоферів в Америці, допомагає їм навчитись того фаху і дістати заняття. „Та шоферство” — пише д-р Сіменович в 1910 р. — „це тільки переходовий стан до кермування літаючими машинами. Генерал-майор Ф. Бел заповідає в *Шікаґо Америкен*, що за 5 літ літаючі машини так будуть видосконалені, що в одній машині могтимуть поміститися крім вантажу ще яких 5 людей”. І так воно буде, запевняє тоді д-р Сіменович нашу молодь і українського іммігранта, пишучи таке:

Будучи в 1900 р. в Парижі на виставі, бачив я там ледви один автомобіль, нескладний. На самій виставі, ані в цілій Франції, ані в Парижі я не бачив автомобіля на вулиці. Та в 1904 р. я вже сам купив собі автомобіль.

¹⁴⁸ Там же, числа від 11—30, 1900.

¹⁴⁹ Там же, ч. 31, 1900.

Час в Америці не спить, тому: „Не гайтесь, українці, а хто може, хай береться до науки”. І до таких фахів як шоферство, летунство. А дівчата, чи жінки, повинні ставати „норсками”, себто доглядачками хорих. От у Шікаго вже одна наша дівчина скінчила школу для норсок і вже є два місяці при старенькій пані й гарно заробляє! І тут треба зголошуватися по поради до *Свободи*, а д-р Сіменович подасть інформації.¹⁵⁰

БИЗНЕС.

Живучи в Америці, не можна не звернути уваги на ту величезну роллю, яку тут відіграє бизнес. І тому вже в 1899 р. взиває *Свобода* до заложення українського банку в Америці, або хоч позичкового товариства. Читаємо там:

Між нами, українцями в Америці, маєток громадський і приватний зріс уже до такої поважної суми, що ми вже сміло можемо подумати про заснування банку.¹⁵¹

Свобода виказує українські фонди, якими обертають чужі, хоч „українці могли би втяти тусаму штуку”. Біда тільки, що:

Наші люди не вірять банкам, а ще дотого своїм. Мовляв, люди поскладають свій тяжко запрацьований гріш, а потім знайдуться такі, що розкрадуть людську працю.

Свобода доказує, що це хибне переконання, бо вона не дораджує закладати приватний банк, а тільки такий, який був би під стейтовою контролею і в яким провадив би спершу бизнес американинець, що розуміє діло, а „українець мав би практикувати”, щоби підовчитись діловодства.

Та до цього може прийти тільки тоді, коли ми на тім полі заамериканизуємось і позбудемось нерозумного упередження до бізнесу. От такого, як виясняє такий випадок:

В місті Б. траплялось купити на ліцитації за малі гроші млин. Один мудріший каже до своїх: Браття українці! Нас тут є досить і кожний має гроші. Скиньмося по \$200 кожний і купім цей млин. Та понеслися голоси: „А от що ще йому забаглося. Ет, куме, не слухайте. То жидівське діло, а нам, робітникам, не до цього”. І так один за одним. І що сталося? Німецькі робітники зложилися, купили млин і роблять добрий інтерес. Самі є власниками млина, самі працюють, а крім робітничої платні ще й доходом діляться, так, що за кілька місяців вернулися їм ті гроші, що кожний з них вложив, а тепер доробляються щораз більше. Один українець, доставши працю в тім самім млині, сказав якось до своїх земляків: „Які ми, куме, були дурні, що самі млина не взяли”. Ось так мудрий орудує грошем і доробляється ще більше, а непрактичний, боязливий і необоротний і ті гроші марно тратить, що їх тисне в куферку.¹⁵²

¹⁵⁰ Там же, ч. 25, 1910.

¹⁵¹ Там же, ч. 41, 1899.

¹⁵² Там же, ч. 38, 1894.

Взиваючи до бізнесу, *Свобода* подає *Поради нашим молодим бизнесменам*. Між тими порадами є такі:

Є це злий звичай продавати товар, за який заплата має наступити наступної суботи. Звичайно така субота ніколи не приходить.

Пильнуй сам свого бізнесу, а до інших не мішайся.

Не вір тому всьому, що тобі розповідає подорожній агент.

Купуй те, що можеш продати.

Купуй товари, яких люди домагаються.

Коли фірма продає тобі нижче постійної ціни, не купуй забагато, бо можливо вирине якась новість, що пове ціну на твій товар і не буде на нього збуту.

Захочай копію замовлених товарів, дату, реченець, ціну і т. д., а це заощадить багато клопотів у будучності.

Переглядай точно рахунки.

Чим менше даси на борг, тим краще для тебе. Товари продавай за готівку, бо це улекшить тобі сплачування залеглих рахунків.

Те, що оголошуєш, май на складі.

Не купуй забагато товару. Не купуй того, що не в моді. Купуй не багато, а часто.

Не намовляй до боргу, особливо тих, що не в силі заплатити.

Не хочеш поборгувати, май відвагу сказати: ні. Але скажи це чемно.

Вага і міра мусять бути точні і справедливі.

Як хто тобі скаже, що деінде дістане дешевше, не вдавайся з таким у дискусію.

Учися розуму й ощадности, будь чесним і справедливим, а певно доробишся маєтку.

Свобода поборює всіми можливими способами привезений із краю звичай не мати довіря до свого в бізнесі, бо це теж — не по американськи.

ОСІДАТИ НА ФАРМАХ.

Свобода хоче закріпити наш стан посідання в Америці, накликаючи наших людей осідати на фермах, але робить наших іммігрантів уважними на те, що „фермерство в Америці не така проста справа, як комунебудь здається”. Тому дораджує:

Коли ви рішилися іти на ферму тому, що вам подобається фермерське життя, і маєте силу, добре здоров'я, dorостаючі діти, ну і долари в кишені, то ніколи не купуйте відразу своєї власної ферми, але виарендуйте, або станьте у фермера бодай на один рік до роботи. Чому? Тому, що фермерство в Америці в багатьох справах відмінне від фермерства краевого, а подруге тому, що кожна околиця має свої спеціальности, до яких треба навикнути і їх навчитись. Словом, хочби ви були фермером з діда прадіда, якщо хочете фермерувати денебудь в Америці, вам прийдеться ще багато навчитись, а звісна річ, що ліпше вчитись на чужім, ніж на своїм. Памятайте, що коли ви

виарендуєте ферму, або будете робити в фермера, то ніколи стільки не втратите, як колиб ви купили ферму на власність, а потім показалося, що ви не годні на ній вижити.¹⁵³

Дарування землі в Мексику викликало дискусію на тему групового осідання на землі й творення українських фермерських колоній у такий спосіб, як їх потворено в Канаді. *Свобода* постійно порушує ті справи, бажаючи знайти вихід з того, щоб „українці вічно не гарували по майнах”.¹⁵⁴ На її сторінках ведеться на ту тему довгими роками дуже оживлена дискусія. Головно йде про те, щоб зискати не так економно як *національно*, бо:

На колоніях живе нарід компактною масою, зв'язаний ціпко народними традиціями, звичаями, прив'язаний до землі, тож не дасться так скоро винародовити, як у промислових центрах, де його заливає чужий елемент. Колонії, це пункт опору, це національні твердині, в яких зберігається характер і індивідуальність кожної нації поза межами своєї вітчизни.¹⁵⁵

Крім цього, як пише один з дописувачів, на колоніях буде можна заховати краще добрі сторони української вдачі, бо тепер людей наших, як світських так духовних, не пізнати в порівнанні з тим, якими вони були в старім краю. „Лоскіт, свист, шум і тріскіт фабричних машин”, підземні нори з розтріскуванням скал, і той міський поспіх — геть змінили з природи меланхолійну і вражливу вдачу нашого імігранта.

Підносяться голоси, щоб ті, що заробили гроші в Злучених Державах, а хочуть осісти на землі, осідали в Канаді й зміцняли там ті українські стійки, які вже здобуто.

В *Свободі* з 20. січня 1910 р. читаємо на ту тему такий голос:

Наш нарід зачав колонізувати Канаду тому яких найбільше 15 літ. Від того часу до нині маємо вже багато колоній у трьох провінціях Канади, а іменно в Манітобі, Саскачевані та Альберті. Наші фермери, котрі матеріяльно стоять дуже добре, вже нині дійшли і в чужих до певної поваги. А всі вони прийшли майже з великими руками, так, що канадійський уряд мусів роздавати їм муку, картоплю, цукор, каву, чай і інше даром, щоб охоронити їх від голодової смерті. Але гляньмо нині на тих бідаків! Тисячі вагонів пшениці, виробленої українськими руками, йдуть на світові збіжжіві ринки. Так наші фермери в „ледоватій” країні зрівналися з обшарниками в Галичині, бо багато з них вже нині мають по дві-три ферми, а навіть є такі, що мають і по шість ферм (960 акрів). У Канаді як земля так і клімат підійшли зовсім нашим людям і тому вони добилися так скоро кращої долі. Ось стільки про матеріяльну сторону. Тепер гляньмо з іншої сторони на колонізацію в Канаді. Наш нарід здобув

¹⁵³ Тамже. І. Ардан: *Хочете йти на ферми?* Ч. 49, 1909.

¹⁵⁴ Тамже, ч. 11, 1906.

¹⁵⁵ Тамже, ч. 48, 1909.

уже собі по школах в Канаді двомовну систему, та наше покоління вчиться таксамо добре по англійськи як і по українськи. Нині маємо в Манітобі поверх 40 учителів українців у таких школах. А це неабиякий здобуток на чужині. Дальше, маємо нині дві державні, англійсько-українські вчительські семінарії, а крім цього на матрикуляції маємо 25 учеників, котрі по кількох літах стануть лікарями, адвокатами та вчителями по середніх школах. В політичнім житті наш нарід відграє немалу роль в Канаді, бо в багатьох околицях він при всяких виборах віддає більше голосів ніж всі інші народи. Крім цього в Канаді дуже легко стати горожанином, бо по трьох літах кожний дістає горожанський папір дуже легко. Ми вже тепер маємо багато своїх чисто українських громад, що їх тут звуть „мюнісипалами”, і річ певна, що незабаром будемо мати і своїх послів у провінційних парламентах.

А чого то можнаб іще доконати, якби так до Канади приїжджали наші люди з капіталом! Тому хай український гріш не йде до Мексика, а до Канади, на скріплення того українства, яке вже там є.

Справу кольонізації розбирала і конвенція У. Н. Союзу. А до стейту Вірджинія їздила спеціальна комісія, до якої належав і редактор *Свободи* і в якій імені о. П. Понятишин зложив обширний звіт про можливости творення українських кольоній у тім стейті.¹⁵⁶ А коли з тих усіх справ не виходило те, чого можна було надіятися, то причина є тасама, яка буває з багатьома іншими, навіть найважнішими нашими справами, які не знаходять попертя, а тільки вбивчу критику з боку тих, що не є способні до ніякої позитивної роботи, а вважають себе вперто „правдивими провідниками робучого люду”.¹⁵⁷

ПО АМЕРИКАНСЬКИ.

Цею цілою акцією хотіли У. Н. Союз і *Свобода* наших людей іще трохи „замериканізувати” в тім напрямі, щоб зробити їх рухливішими, підприємчивішими, бо звичайно так тут буває, як це подає один з дописувачів:

Наш чоловік дуже обережний фінансіст, хоч по більшій частині на тій обережності таки дуже зле виходить. Як інші народи закуплять десь, наприклад, доми, лоти (будівельні парцелі) або фарми за пів дармо, то аж тоді доперва рухається і наш чоловік і вже сміло платить, але втричі дорожче.¹⁵⁸

Постояти за свої права — це по американськи. Тому *Свобода* організує протестаційні акції проти законопроектів, які виходять у конгресі, а які звернені проти іммігрантів та ставлять їх нарівні зі злочинцями. Вона друкує відповідні петиції до

¹⁵⁶ Тамже, ч. 13, 1910.

¹⁵⁷ Тамже. Стаття о. О. Пристая: Чим скорше до діла. Ч. 50, 1909.

¹⁵⁸ Тамже. Демко Хомин: Ще в справі кольонізації. Ч. 12, 1910.

Вашингтону і взиває наших імігрантів їх підписувати і висилати до *Свободи*, яка передасть їх делегації, що буде вислана до президента з протестом.¹⁵⁹ Бо „в ім'я людскости, в ім'я патріотизму ми не сміємо залишити нічого, щоб допустити до ухвалення тих диких законів. Ми тисячами підписів мусимо проти них протестувати. Того жадає від нас наше власне добро, цього жадають від нас з роздираючим серце плачем ті жінки і діти, яких ті закони не допускають до рідних батьків”. Такі проекти, які вніс у 1910 р. конгресмен **Hayes** і сенатор **Overman**, домагаючися загострення іміграційних приписів, вказують, що в Америці є група людей, яка „людину, вроджену в Європі, не вважає взагалі за людину”.¹⁶⁰ Проти таких „американців” протестують теж правдиві й культурні американці разом з імігрантами. Але наші люди навіть заліниві підперти як слід отих американців, що стоять у їхній обороні. Вони навіть заліниві готову петицію підписати і вложити до коверти та вислати до *Свободи*. І коли до редакції надійшло тільки двісті підписаних протестів, вона пише:

І чи ж це не обридлива байдужність, гниль і лінивість? І чи дивниця, що наш нарід деруть з усіх боків, рвуть і плюгавлять, коли цей нарід не почувається навіть настільки до людської гідності, щоб хоч пальцем кивнути проти цього? Нас плюгавлять, ухвалюванням драконських законів плюють нам в очі! А ми? Ми спокійно на те все глядімо, бо лінивість у нас загіздилося, байдужність до того ступня ввійшла вже в нашу кров і кість, що не дозволяє нам навіть жертвувати для спільного добра одну хвилину. Бо стільки треба часу, щоби петицію витягти з часопису, підписати, вложити в коверту, заадресувати її, а вже йдучи до роботи, кинути в поштову скринку. І чи так поступає нарід, що хоче мати поважання у чужих?¹⁶¹

ВІДНОШЕННЯ ДО СЛОВ'ЯН.

В подібний спосіб бореться *Свобода* і з тими, що не підпирають її акції, веденої в тім самім часі в справі признання нашому народові його прав при переписі населення, де не узгаднюється народности, а визнається тільки політичну державну приналежність.

Оту акцію треба було вести разом з іншими народами, як словаками, словінцями, хорватами і сербами (тими, що були тоді під Австрією), яких національності теж не визнавано і вписувано як „Austrians” і „Hungarians”, коли в тімсамім часі недержавний нарід польський, що був під Австрією, Росією і Німеччиною, вписувано при переписі під рубрику „Poland”, хоч Польщі не було, а чеський нарід під „Bohemia”, хоч така держава не існувала.¹⁶²

¹⁵⁹ Тамже, ч. 9, 1910.

¹⁶⁰ Тамже, ч. 4, 1910.

¹⁶¹ Тамже, ч. 10, 1910.

¹⁶² Як вище.

Як бачимо, акція була ведена головню спільно зі слов'янами. *Свобода* визнавала таку спільну слов'янську акцію на американськїм ґрунті за потрібну, але тільки в таких випадках, де в Америці зі слов'янами не поступається в дусі американських засад рівности, де висувається расові упередження, чи такі кривди як при державнім переписі, поповнювані головню урядовими чинниками з незнання європейських відносин і національних питань.

о. Антін Бончевський,
головний предсідник (1900) і головний секретар
У. Н. Союзу.

Та інша справа, чи треба нам в Америці витворювати якусь спеціальну *слов'янську групу*. А як треба, то як тоді ставитися до цього американським українцям? Бо якаж може бути спільність з поляками, які не визнають у своїх газетах, як "*Polak w Ameryce*" чи "*Jutrzenka*", навіть української мови, які не хочуть

навіть чути про те, що редактор *Свободи* скінчив українську гімназію, в котрій 8 років учився всіх предметів українською мовою, хоч попри неї знає теж майже всі європейські мови.¹⁶³

Свобода не хоче навіть полемізувати з польською пресою в Америці, бо, на її думку, американська „польська журналістика не має ні засад, ні переконань, ні поглядів: хто більше дасть доларів, тому вірно служить, аж поки не вичерпаються долари”.¹⁶⁴ Вона взиває польських священиків і інших польських непрошених опікунів, щоб залишили американських українців у спокою і „дбали про себе, та своє сміття замітали, бо ж його так багато й воно таке огидне”.

Свобода вважає, що всі *пансловянські концепції* зводяться на ділі до *панросійських*. Крім цього годі поляків уважати за словян, бо їх політика в Австрії йде проти словянських інтересів. Їх радше „можна назвати навіть ворогами словян”.¹⁶⁵ Чехи зітхають до Росії, а „*narod sobe a pro sebe* — це їх патріотична девіза”. Сербі і болгари теж загіпнотизовані Росією. Поляки „радіб і в Америці старшувати над іншими і накидувати їм свою культуру й опіку і навіть тут не в силі ніколи нічого навчитись”. А проводирі купки російського народу, що прибув до Америки, заняті православною і всеросійською пропагандою. Тільки словаки, хоч упосліджені й гнетені в Європі, тут надзвичайно скоро піднялися й навіть при допомозі українського гроша поклали сильні підстави під свої численні організації. За те останнє *Свобода* їх не винує, бо *розумного не винують, а з дурного насміваються*.

Всесловянська справа стала в Америці особливо актуальною в 1904 р., коли то за почином Гинека Достала, редактора чеського часопису „*Hlas* (виходив у Сейнт Луїс) пробовано влаштувати на всесвітній виставі в Сейнт Луїс *Всесловянський і Журналістичний Зїзд*, який мав би оборонити Росію, що на неї зачато в Америці нападати, а далі боронити чехів, яких називають в Америці „циганами”, а ще далі взагалі словян, яких тут уважають „варварами”. У виданій у тій справі відозві визнано на домагання „українських малоросів” як самостійний нарід словянський „нарід малоруський, що числить трицять мільонів”.¹⁶⁶

До цього треба додати, що разом з тим почали всюди виростати „словянські комітети” як гриби по дощі. *Свобода* вияснює це дуже просто. Основують те все ті, що їх у старім краю називають „виборчими наганячами і махерами”. Бо... „наближаються вибори на президента, супроти чого різні людці хотять позувати на представників словян, бо, як такі, вони зможуть більше заробити, ніж коли би були лише редакторами чи урядниками організацій”.

¹⁶³ Тамже, ч. 26, 1895.

¹⁶⁴ Тамже, ч. 28, 1895.

¹⁶⁵ Тамже, ч. 37, 1895.

¹⁶⁶ Тамже, ч. 25, 1904.

Позатим не добачує *Свобода* у всесловянським руху в Америці нічого серйозного й ідейного. Це туман (блоф), пущений в рух для добивання торгу з республіканською чи демократичною партією і продавання голосів слов'ян.¹⁶⁷ Цей рух має теж ту велику хибу, що утотожнює всесловянську ідею з всемосковською, а ті дві ідеї є зовсім від себе відрубні, а навіть противні. В розумінні *Свободи*:

Ідея всесловянська змагає до національного і культурного піднесення всіх слов'янських народів. Вона змагає до того, щоб слов'янські народи не нищили себе, але помагали собі взаємно, а вкінці, щоб, визволившись зпід своїх теперішніх гнобителів, злучилися разом в одну спілку, в одну федерацію на підставі рівності.

Коли всесловянська ідея змагає до скинення ярма, до волі, до самостійного розвитку кожного слов'янського народу, то всеросійська ідея змагає до того, щоб слов'янські народи, замість теперішнього ярма, яке двигають, взяли на себе ярмо російське.¹⁶⁸

Саме в тім ціле нещастя, що є між американськими слов'янами так багато людей, котрі цього не розуміють. Вже через те, що слов'янський рух іде під прапором всеросійської ідеї, що з кожних таких слов'янських зібрань шлють привіти до московського царя, американські українці за таким рухом не підуть. Бо:

Кайдани, золоті чи залізні — однаково гнетуть. Нам нема чого розривати одні кайдани, а пхати свої руки в другі. Ми не хочемо міняти панів; ми хочемо бути самі собі панами. Ми хочемо волі, а не нового підданства. Ми хочемо самостійности, а не нових опікунів.¹⁶⁹

Оті і їм подібні аргументи заважили пізніше, в 1918 р., на тім, що *Свобода* заявила проти *Слов'янського Леґіону*, а була за те, що „Українці мають нагоду воювати як американські вояки в армії американській, а не потребують іти разом з кацапами шукати цієї нагоди аж у чехів чи сербів.”¹⁷⁰ Бо:

Хто любить свободу, хто любить цей край, хто любить ту республіку, той любить і прапор цієї республіки.

Кожний українець, що живе в Злучених Державах, радо вступить до армії цієї республіки і кожний батько українець чи мати українка, котрих син поляже за звіздистий прапор, буде мати собі це за найбільшу честь, бо вони знають, що він віддав своє життя в обороні волі, в обороні тих великих ідей, за які стоїть американська республіка, в обороні усіх поневолених народів у старім світі, яким Америка хоче допомогти вибитися вже раз на волю.¹⁷¹

¹⁶⁷ Тамже, ч. 26, 1904.

¹⁶⁸ Тамже, ч. 27, 1904.

¹⁶⁹ Як вище.

¹⁷⁰ Тамже, ч. 102, 1918.

¹⁷¹ Тамже, ч. 96, 1918.

ЛИТОВЦІ І БІЛОРУСИНИ.

Були теж спроби використати американський ґрунт для пропаганди поневолених народів: українського, литовського і польського. В 1901 р. відбувся навіть зїзд представників часописів і організацій тих трьох народів, на яким був від литовців відомий литовський патріот і піонер д-р Іван Шлюпас, а від українців о. М. Стефанович. Принято там засаду: вільні з вільними, рівні з рівними. Висказано бажання, щоб ті три народи йшли разом до спільної цілі, а „в ріднім краю щоб один одному не ставив жадної перешкоди в природніх його границях”. Як ідеал виставлено: „людова республіка Польщі, Литви і Руси, оперта на засадах федераційних”. Для тих цілей рішено видавати англійською мовою місячник „Freedom” (Воля).

Свобода повірила в щирість тих, що цей проект укладали, але до його зреалізування поставилася досить скептично, що й показалось потім цілком оправданим. Зокрема піднесла вона такі заваги:

Ідеалом кожного народу мусить бути в першу чергу його власна самостійність, значить: для поляка найвищим ідеалом буде завжди самостійна Польща, для литовця самостійна Литва, а для українця самостійна Україна. Федераційна республіка, зложена з України, Литви і Польщі, це така річ, якої ми собі тепер ще не годні уявити, тай і не знаємо, чи вона взагалі буде потрібна. Можливо, що обставини так зложаться, що як українці так і поляки та литовці матимуть зовсім окремі республіки, а можливо, що на сході Європи повстане федераційна республіка, в якої склад крім України, Литви і Польщі ввійдуть ще й інші народи. Все те є річи, про які ми тепер ще нічого певного сказати не можемо й тому найкраще полишити їх вирішення — будучині. А на тепер вистарчить, як кожда з тих трьох народностей буде боротися всіма силами за свою власну самостійність і буде поводитися справедливо з іншими, бо сьогоднішні обставини є того роду, що боротьба за волю одного народу є рівночасно боротьбою за волю інших.¹⁷²

Та природно найкраще навіязувалися відносини з *литовцями і білорусинами*. Тих останніх було небагато, але зате литовці прибули до Америки скорше від українських імігрантів і в тім часі, коли зачала виходити *Свобода*, вони вже мали багато організацій і часописів. У *Свободі* з 1896 р. (чч. 9, 10, 11) у фейлстоні

¹⁷² Тамже, ч. 10, 1901.

Литвини в Америці,¹⁷³ написанім литвином (криптонім „Іван”, мабуть д-р Іван Шлюпас), автор зазначає на початку, що литовці живуть в Америці по місцевостях разом з українцями в згоді, разом працюють у майнах і по фабриках і мало що різняться щодо своїх добрих прикмет і хиб. Він змальовує багато навіть дуже поганих сторін литовської іміграції й каже, що робить це тому, щоб українці знали про них і їх викорінювали між собою. Таке поступовання вважає братнім, щирим і добросусідським. Разом ті недомогання спільно поборювати, щоб тут в Америці придбати чести литовському й українському йменню. Головно йде йому про спільну акцію відучування наших іммігрантів від судових процесів, бо от „часами спір повстане за 5 центів, як це було кілька літ тому в Шенандоа, а коштує процесуючих \$50”. Часто звичайна образа при склянці пива буває пімщена строго. І тому „побиті голови, покрівавлені руки або ноги є щоденною річчю по литовських кольоніях”. А все те головно через пиянство.

Та сама причина (пиянство) провадить до родинних непорозумінь і часто бачимо руїну родин саме з цієї причини. Там жінка покинула діти і чоловіка, там чоловікові повернулося в голові і пігнав за гарною дівчиною, лишаючи жінку з дітьми в голоді й холоді. Виховання дітей є на звірячій ступні: нема найменшого поняття про гігієну, про потреби молодого організму, про потребу чистоти. Тому саме так багато дітей умирає між литовцями, що рідко в якій родині знайдеться дозріваюча громадка дітей. А що вже говорити про родинні драми, коли батько чи мати попнуться — ціла околиця є свідком цього, до чого доводить у бідній хаті пиття без міри. А як часто трапляються і вбивства!¹⁷⁴

А між інтелігенцією литовською в Америці: „Одні клонять голови перед Білим Орлом, другі топчуть нашу Погонь, а треті деруть шкіру з бідної маси. Тільки мала, дуже мала горстка людей працює для добра загалу, на користь бідного й темного робітника й змагає до поліпшення долі пригнобленого, переслідуваного й умираючого народу”.

¹⁷³ З цього фейлетону подамо ще таке:

Ствердивши, що злука України і Литви з Польщею принесла обидвом народам згубу, нещастя й упадок, автор описує спільну долю під Росією, де як українцям так і литовцям не можна було мати навіть своїх шкіл. Далі згадує про пробудження литовського духа між литовцями, що опинилися під Німеччиною і появу там же в 1883 р. першого литовського патріотичного органу „Ausra” (Зоря). Далі подає автор про участь таких литовців як Косцюшко та Немцевич у визвольній американській війні та про те, що більшими масами зачали прибувати литовці до Америки від 1863 р. Вже в 1879 р. появилася „Gazeta Lietuwiszka”, видавана в Нью Йорку сполученням М. Тваровським. З інших часописів згадується за „Wienybe” (1886), „Lietuwa” (1893) і т. д. Було тоді вже яких 8 литовських газет різних напрямків, присвячених суспільним, політичним, економічним і релігійним справам. Їм треба завдячувати, що „литовець став литовцем і перестав служити чужим богам” та створив сотки литовських організацій. Не було тільки „рідної літературної мови” і кожда газета писала інакше, вживаючи провінціальної мови тої околиці, з якої походив редактор.

¹⁷⁴ *Свобода*, ч. 10, 1896.

Не лишається ніщо інше, а хіба вилити ті жалі перед приятелем і йому висказати ту всю правду — пише при кінці фейлетону литовський автор, що намагається спільно з приятелем, себто з українським імігрантом, гоїти спільно рани. І так тоді дійсно було. Тому литовський діяч Любарт Стеллі сказав у 1904 р. з приводу десятиліття У. Н. Союзу щирю правду, коли писав:

Мало є на широкому світі народів, котрі жили б у таких однакових обставинах, котрі мали б таких самих ворогів і такі самі цілі. Такими є українці й литовці. Однакові потреби, спільні цілі і терпіння найбільше лучать різні народи, навіть не зважаючи на різниці, які випливають з походження. Спільні потреби, однакові цілі й умовини життя, в яких обидва ці народи знаходяться, повинні ще більше зблизити українців з литовцями, а то тимбільше, що їх лучить до певної міри і минушина.¹⁷⁵

ІРЛЯНДЦІ.

Але є тут в Америці ще один нарід, на який радить *Свобода* звернути увагу, і з яким дораджує бути в тісному зв'язку. Про нарід цей пише вона ось як: „Ми, українці, кинені долею за море, стрінулися тут з народом, котрий під багатьома оглядами подібний до нас. Тим народом є айриші, або як їх звуть у старім краю — ірляндці”. Оті айриші, а зокрема їхня боротьба за визволення, є часто темою писань *Свободи*. Між іншим пригадується, що ірляндські бунти горіли чи не найсильніше тоді, коли й український нарід за Хмельницького повставав проти своїх гнобителів. *Свобода* вказує, чого можуть доконати такі провідники поневоленого народу як айриські „некороновані королі”: *O'Connell* і *Parnell*. І поясняє, що хоч айриші забули матерню мову і прийняли мову ворогів, то, як каже один учений, здається тільки на те, щоб „уміти проклинати ворогів їх власною мовою”. Та це сталося саме завдяки згаданим провідникам.

Українські імігранти стрінулися тут з нацією, яка не знала своєї рідної ірляндської мови. Та Ірляндці тільки говорили по англійськи, але в серці були великими ірляндськими патріотами. Вони щедро підпомагали рідний край, а особливо змагання цього краю до визволення. Ірляндське духовенство піддержувало в ірляндських імігрантів національну гордість і почуття, що не тільки вони, але й їхні нащадки мусять остатись раз назавжди ірляндцями.

Айриші такі поневолені як і українці, писала *Свобода*. Але є між ними одна велика різниця. Айриші мали за ворога Англію, себто державу, яка заєдно чогось учить, яка вміє витягнути консеквенцію з невдач, яка вміє цінити і противника. А цього не

¹⁷⁵ Там же, ч. 21, 1904.

мав український нарід. І тому айриші добивалися полекш, а український нарід попадав у ще дужчу неволю. Але:

Горі імієм серця! Здобутки айришів, виборені кривавим потом, хай будуть прикладом і заохотою в боротьбі за волю рідного краю. Гіркі відносини, гніт і неволя вибили на українським селянині такі ознаки, як і на айришеві. Темнота, неохота до науки, недовірчивість, безхарактерність і склонність до пиянства характеризують і українця, але є надія, що українець того всього позбудеться, живучи на вільній землі, як цього тепер позбуваються звільна й айриші.¹⁷⁶

Іншими словами: треба й щодо цього — *американізуватись*.

ЖІНОЧА ПРОБЛЕМА.

Ота „американізація” заторкнула в самих початках ще одну дуже важну справу. Є нею жіноче питання. Український імігрант, який тоді приїжджав до Америки, чув про неї тільки з того боку, що тут існує „бабське право”.

За це „право” приходилося *Свободі* говорити дуже часто в своїх початках, коли вона остерігала наших дівчат перед моральним упадком. Вона писала, що правдива українська дівчина була в старім краю „дуже й дуже скромною, соромливою і побожною”. Такою є теж наша дівчина і в Америці. Але:

Є і такі, хоч мало, що починають тут жити по своєму, на власну руку і — американізуються, то є починають ходити по нічних музиках, які жид чи словак справляє десь по пивницях, до яких сходиться всяка зволоч на розпусту. Ті дівчата стають дуже ліберальними щодо своєї чести і кінець кінців пускаються на злу дорогу, тратають честь, сором, і свій дівочий вінець скромності і чистоти кидають у болото. А така дівчина, як трохи підовчиться по англійськи говорити, то вже довідається від старшої в тім ремеслі, як то робити, щоб якого хлопа чи молодця заскаржити до суду і примусити його, щоб з нею женився, бо треба їй доконче батька до новонародженої дитини. Тоді наша американка скаржить трьох хлопців, бо надіється таки одного з них злапати, що або ожениться з нею, або заплатить за вінець.¹⁷⁷

Від такої „американізації” ратує *Свобода* нашу іміграцію і наше жіноцтво. А зате поручає таке американське розуміння жіночого питання:

Не буде кращого ладу, поки не дамо жінці рівних політичних прав. Не бракує нам поважання до жінок, але маємо наскрізь фальшиве розуміння про права жінки. Жінка має ті самі права, що й ми. А як вона не має права голосувати, то звідкіля мають мати це право чоловіки? Ми певні, що усунемо багато злого з нашого суспільного життя, якщо жінка osiąгне цілковиту політичну рівність і свободу. І чому ж вона не малаб цього osiąгнути? Заперечувати таку політичну рівність є злочином, якого допускається звіряча сила на слабшій фізично істоті. Жінка має більше почуття чести ніж мужчина. Її голосу не буде можна

¹⁷⁶ Тамже, ч. 9, 1901.

¹⁷⁷ Тамже, ч. 40, 1894.

купити при виборах за склянку віски. Ми вбираємо жінку в дорогоцінності, а держимо її в політичній залежності. А хочемо бачити ті часи, коли вберемо жінку в той найдорожчий жемчуг, яким є політична рівність. Годимося з Інгерсоллом, котрий раз сказав, що кожний славний чоловік мав славу матір. Зате на батька кожний є добрий!¹⁷⁸

Освідомляючи в такий спосіб українське громадянство, зачинає *Свобода* втягати українську імігрантку в громадську працю, запрошуючи до допомоги в цій справі провідні жінки зі старого краю і даючи їм спрмогу промовляти до наших жінок в Америці. Ось що пише в *Свободі* Євгенія Ярошинська:

Мої дорогі сестри! Від вас залежить так багато, можна сказати: будучність нашого народу за морем. Бо коли ваші мужі підуть на зарібки, щоби придбати для хати добра, лишитеся ви з тою дрібнотою дома і будете її навчати. Памятайте на те, що ви маєте берегти наш найдорожчий скарб: нашу українську народність. Бережіть її щиро, кріпко, не дайтеся нікому на підмову, не вважайте на нічий підлесливі слова, не дивіться на те, якби хто сміявся з вас, що ви бороните своєї народности, а держіться її, гордіться нею. Так учіть і своїх дітей, а заслужите собі на вдячність як у них, так і в цілого народу. Найкращим вашим памятником буде те, що ваші діти будуть щирими українцями, вірними традиціям свого народу, котрі, як здвигнуть стяг волі, скажуть: „Ми сильний, вільний, український нарід, а що ми стали ним, це завдячуємо нашим матерям.”¹⁷⁹

Наталія Кобринська теж відзивається через *Свободу* до української жінки в Америці, пригадуючи їй, що вона вже від 1884 р. кличе: „Будіться, сестри, ставайте до праці для своєї й народньої свободи”. А деж може наша жінка — пише Кобринська — краще виеманципуватись, як не в Америці? Деж краще моглаб вона прислужитись українській жінці й культурі, як не в Америці, якщоб вона зацікавила американський світ гарними й артистичними виробами нашого жіноцтва. І кінчить Кобринська своє слово таким зазивом до своїх сестер в Америці:

Не забувайте за свій рідний край, за свої полишені сестри. Не зривайте з ними зносин і помагайте їм, наскільки вас на те стане. Завязуйте жіночі товариства „Промислової Помочі”, щоб створити ринок збуту для ручних виробів нашого жіноцтва. Тим піднеслиб ви дійсно дрібний промисл наших жінок, а оригінальні, нові мотиви української стосованої штуки вивелиб на широкий світ попиту і збуту. Помагайте і тим жінкам, що таксамо як ви були примушені лишати свій край і шукати зарібку за морем. Ви певно і самі відчуваєте далекосяглість таких організацій, як взагалі потребу підмоги вашим сестрам в Америці і в ріднім краю, бо всетаки ви діти Матері-України.¹⁸⁰

¹⁷⁸ З промови Е. В. Дебса, *Свобода*, ч. 33, 1897.

¹⁷⁹ *Свобода*, ч. 21, 1904.

¹⁸⁰ Як вище.

Ті зазиви не остались без відповіді. Вже рік пізніше відбувається в Нью-Йорку *перше жіноче віче*, на якому візвано наше жіноцтво в Америці закладати курси для науки читання й писання, заложити жіночий часопис, оснувати Дім для Українських Дівчат і т. п. У своїм вступнім слові сказала тоді Емілія Струтинська між іншим таке:

Чи в силі ми, українські жінки взагалі, а тим і американські, вже раз краще подумати про себе? Чи годні ми поставити собі якусь ціль, кращу ціль у своїм житті, до якої всі ми змагалиб, запалились би, ціль, яка крім буденних наших обов'язків розкрилаб нам наші очі, порушила наше серце на недолю як нашу так і свого народу, і яка наложилась на нас примус більше думати про свій нарід, більше його любити, більше слідити за його життям, поділяти його долю і недолю?

Правда, що трудно нам те все зробити ні, трудно нам так скоро видвигнутися з тої неволі, з тих кайданів, які на нас, на українське жіноцтво, обставини наложили, не легко нам побороти ті пересуди, які все ще оббиваються об наші вуха, що, мовляв, жінці, а ще українській жінці, не до політики, не до віча, не до письма! Таж світ перевернувсяб догори ногами, якби жінки мішались до політики!

Історія численними фактами вказує, що лише ті народи були сильні і славні, що мали жіноцтво свідоме й патріотичне.

Ми тепер тут в Америці, в краю вільнім, свободнім. Перед нашими очима снуються різні народи, народи просвічені. Та ми вже неоднораз від них переняли. Ми тут інакше жиємо, як у старім краю, інакше їмо, інакше вбираємось, інакше мешкаємо. Переймим від них те, що є най-

Іван Ардан,
головний секретар У. Н. С. (1897) та головний контрольор і редактор „Свободи”.

важніше, те, що становить ключ до всього доброго, гарного, те, що дасть нам вдоволення, що очі нам відчинить на світ Божий — переймим від них письменність, переймим просвіту.¹⁸¹

Заступниця предсідника У. Н. Союзу Марія Черемшак теж відзивається в 1908 р. спеціальною відозвою до жіноцтва, підкреслюючи таке:

Як хочемо, щоб українські діти були добрими, працьовитими, твердими, патріотичними і поступовими, то в першу чергу треба старатися, щоб матері такими були.

До цього часу мало хто про це думав. Українські жінки і дівчата спали сном блаженних. Мужі їх сваряться то за віру, то за попів, то за „йор” чи „йори”, а діти, пушені самопас, ростуть бурянами.

Тих кілька сестрицтв то ще замало, щоб заспокоїти всі потреби жіноцтва.

Те, що мають інші, мусимо й ми мати, ми, українки, і будемо мати, як тільки візьмемося за руки.

Правда, кажуть, що „баби” ніколи не годні разом погодитися. Я вірю, що годні, коли їм справді йде про якусь добру річ, коли їм дійсно лежить на серці добро і будучність свого народу.

Пам'ятайте, що як хто собі постелить, так і виспить. І як ми далі будемо такі байдужні, то підоймуть нас на сміх не лише свої, але й чужі й на нас упаде проклін наступних поколінь, що наша байдужність спричинила упадок американської України. Покажім, що хоч ми обставинами приковані до фабрик, до кухні, то, не зважаючи на те, ми бажаємо більше світла, ми хочемо йти вперед; а поступаючи так, певно здобудемо собі честь на американській землі, а нашому народові кращу будуччину.¹⁸²

В *Свободі* виказувано ролю, яку відгравали визначні жінки в українському житті й світовому. Виказувано організаційний і політичний змісл таких жінок як княгиня Ольга, Катерина II чи Марія Тереса. А заразом подавано й таке:

Крім тих „високо уроджених” жінок є ще велике число інших, які придбали собі безсмертну славу, як наприклад Іванна д'Арк, названо Орлеанською Дівцею. Вона станула з білим прапором на переді недобитків французьких і повела їх до боротьби тоді, як ні один чоловік не важився стати отверто до бою з непереможними англійцями і вратувати Францію від загибелі. У Франції поставили їй у місті Орлеані величавий пам'ятник. Такої то слави діждалася дівчина з селянського роду за свою велику любов до пригнобленої вітчизни. У часі великої революції, що вибухла в Парижі в 1789 р., брали жінки живу участь навіть у кривавих боях. Зпоміж жінок провідниць найславніші є: Теорань де Мерікур, яка домагалася створення окремого жіночого бойового відділу; Олімпія де Жуж, що після „проклямації людських прав” видала „проклямацію прав жінки і горожанки”, якої перший параграф говорив: „Жінка родиться вільною і має тесаме право що й мужчина”; Роза Лякомба, що заснувала „Братне товариство революційних амазонок” і була першою його головою.¹⁸³

¹⁸¹ Там же, ч. 24, 1905.

¹⁸² Там же, ч. 47, 1908.

¹⁸³ Там же, ч. 39, 1910.

Є тисячі прикладів, які стверджують, що жінки є способні до політичної й усякої публичної праці — писала тоді *Свобода* й накликувала:

Ніхто так як жінка не потрапить впоїти в дітей любов до свого рідного й заохотити їх на ціле життя до завзятої боротьби за права свого народу. Тому, браття товариші, просвічуйте своїх жінок і дочок, давайте їм читати газети і книжки, зацікавлюйте їх усіми народними і політичними справами, якими самі займаєтесь і за які боретесь. Може серед тих збриблених домашньою працею жінок і дівчат є не одна велика організаторка, яка причиниться до переваження ваги долі й гаразду на сторону української народньої справи.

Два роки пізніше на жіночій вічу в Нью Йорку організаторка А. Луців підкреслює як потребу більшого освідомлення українського жіноцтва те, що американці не схочуть мати між собою темних жінок, бо от губернатор стейту Нью Джерзі накликає американські влади, щоб не допускали до Америки італійців та слов'ян, бо це непросвічений і темний елемент.¹⁸⁴ На тім вічу натавровано теж незнання чи неохоту нашого жіноцтва удержувати чистоту по своїх помешканнях. Бесідниця говорила:

Коли муж такої жінки прийде з брудної фабрики додому і застане таку саму, брудну хату, а крім того брудну жінку і діти, він замість перевести той дорогий вільний час від роботи в пожиточний спосіб, замість прочитати щось повчаюче і дітей повчити — трапить привязання до родини та йде до коршми топити свою журбу в пиві й горівці; а добра і харна жінка то й злого мужа наставить на добру дорогу.

Піднісся тоді ще й голос одного з тих робітників, що то пильно приглядались до нашого життя в Америці й добачували лихо в тім, що деякі робітники на американський лад надто „надскакують” коло своїх жінок, головно молодих, і по тяжкій праці замість прочитати газету, або книжку, допомагають жінкам начиння мити чи робити іншу кухонну роботу і тим доводять до того, що „голубка, колись працююча, що любила в чистоті, через глупоту чоловіка, як то кажуть, розпеститься і злінивіє”. Отой дослідник дораджує нашим людям, що тяжко працюють фізично, братися підчас відпочинку до духової розривки, книжки чи газети, а жінкам, які бунтуються проти цього, радить таке відповідати:

Ми знаємо, що домашня робота є тяжка і скучна. Та не забувайте, що вам при митті горшків, чищенні білля і т. п. в хаті вугіль чи каміння не розторощить голови, ні не поламає ребер, як нам у майнах. Знаємо, що ви, жінки, сповняєте тяжкий обов'язок, виховуючи діти, але пам'ятайте, що ви при тім не є наражені кожної хвили на вибух газів, випалення очей, поломання рук і ніг у фабриці. Крім того у вас завжди знайдеться якась хвилинка в день, коли ви можете

¹⁸⁴ Там же, ч. 15, 1912.

відпочити, та ще книжку чи часопис прочитати. Тому будьмо вирозумілими людьми.¹⁸⁵

Не забуваймо, що як є в світі злі мужі, так є і злі жінки. Тому, коли критикуємо поведення злих чоловіків, мусимо з рівним правом критикувати і поведення та вдачу злих жінок. І мусимо пам'ятати таке:

Подружжя для простого і в поті чола працюючого робітника є, так сказатиб, квестією цілого його буття під оглядом економічним. Він заробляє заледви стільки, що цей заробок вистарчає йому лиш на заспокоєння його необхідних життєвих потреб. Отже добра і господарна жінка при вмілім веденні дому може своєму мужеві уприємнити його злиденне життя; навпаки, зла і лінива подруга вбиває в своїм мужі всі людяні почування і причиняється до його морального занепаду. Як багатому чоловікові не смакує зварений жінкою обід, то він піде собі до ресторану і там зість ліпший. Коли в хаті багатого чоловіка нелад, він найме служницю, а служниця зробить за гроші те, чого не зробила господина дому з простого лівинства. Та не так воно діється у простого робітника. Як жінка не зварить йому на час їсти, він іде голодний до праці. Як не випере сорочки, він ходить у брудній. Як не замете і не прибере хати, він тікає до салуну, бо там ліпший порядок.¹⁸⁶

Та брутальністю, поневіркою, лайкою і биттям не можна на-правити злої жінки, бо „брутальність творить брутальність, а пімста родить пімсту”. А треба добиратися до її душі з розсудком і спокоєм. Особливо треба так поступати з тими жінками, що з неспівомости відтягають чоловіків від громадської роботи, від членства в читальнях, Січах чи запомогових братствах. *Українська замєриканізована жінка не може бути гасителькою сонця-правди, а мусить стати „провідною зорею” в родиннім і громадськїм житті.*

В такий спосіб „американізовано” українську жінку-імігрантку. І треба признати, що вона дуже скоро пішла вперед. А коли йде про допомогу визвольним змаганням Рідного Краю, то дійсно сповнилися ті слова, якими зверталася *Свобода* в 1915 р. до українського жіноцтва в Америці в справі Різдвяного Дару для Українських Січових Стрільців, коли писала:

Кожду нагоду використайте, щоб зібрати бодай кілька як не кількадесять долярів для нашого молодого Козацтва завзятого.

Будьте і Ви завязаті та докучливі: не уступіться з порожньою рукою від нікого!

¹⁸⁵ М. Беля: *Децо про життя та лизі навички робітників в Америці*. *Свобода*, ч. 25, 1910.

¹⁸⁶ *Свобода*, ч. 40, 1912.

Довгі роки освідомляючої праці *Свободи* не пішли на марно. Українська жінка в Америці вже добре розуміла вагу таких слів. І вже розуміла, що:

Хвиля, в якій повстало наше Січове Стрілецтво до боротьби за скинення залізних кайданів з України, належить до найкращих хвиль у житті цілого народу; а хвиля, в якій кождий з нас подав тому Стрілецтву бодай маленьку поміч, належить до найкращих хвиль у житті кожного з нас!¹⁸⁷

ЛЬОЯЛЬНІСТЬ ДЛЯ АМЕРИКИ.

Але все те, про що так багато пишеться в *Свободі*, таки надто віддалене від Америки. Так нам здається. А ми ж живемо в Америці, й хто знає, чи на завжди тут не останемось. Виходить, що ми ніби говоримо, що „американізуємось”, а з другого боку властиво тільки „українізуємось”. Ми цього може й не завважилиб, якби не підносилися щораз частіше різні американські голоси, що то бажалиб цілковито віддалити іммігранта від тої землі, звідки він вийшов. Крім цього зачалася світова війна, а з нею і кампанія за потребу насильної і якнайскоршої асиміляції чужинецького елемента.

Свобода виступає проти цих змагань насильної асиміляції. Вона виказує, що національна відрубність іммігрантів не противорічить ідеалам американізму. Вона твердить, що іммігрант до цього ідеалу дійде далеко скорше, як він матиме змогу говорити своєю рідною мовою і читати свою власну газету. Це певне, що той, що тут набув горожанство, як подає німецький журналіст Віктор Рідер, вміє краще цінити американські інституції й привілеї, ніж ті, що їх у спадку дістали, ніби як те, що їм належить ся з природи. І —

Це є причина, чому уроженець чужого краю є часто ліпшим горожанином ніж уроженець Америки. Добро, набуте дорогою спадку, має завжди для чоловіка меншу вартість, ніж добро, тяжко запрацьоване самим власником. Тому чужинець, що стає американським горожанином, глибше відчуває добро, яке йому дає тутешній край, ніж роджений американець.¹⁸⁸

Свобода виявила ще своє відношення до тих ідеалів американізму й Америки тоді, коли прийшла вирішальна хвиля й Америка пішла до війни. Тоді вона писала:

Українські іммігранти! Памятайте про свої обовязки супроти Вільної Землі Вашингтона, на якій ви знайшли захист і добробут. Памятайте, що ми мусимо бути льояльні супроти нашої прибраної Свобідної Вітчизни! Памятайте, що Америка не була для нас мачухою, а навпаки, заопікувалася нами наче рідними дітьми.

¹⁸⁷ Там же, ч. 142, 1915.

¹⁸⁸ *Ідеали американізму. Свобода*, ч. 76, 1916

Українці! Памятайте, що вашим святим обов'язком є любити свободну Америку й боронити слави американського прапора.¹⁸⁹

Колиж Америка вступає в світову війну, писала *Свобода*, а царат — найбільший наш ворог — упав, то:

Стоячи льюально з Америкою у війні, ми можемо надіятися, що вона попре на мировій конференції наші національні домагання. А першим і найважливішим нашим домаганням є: Злука українських земель в одну цілість.¹⁹⁰

4. КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІ ЗМАГАННЯ.

УЧІТЕСЯ, БРАТИ МОЇ.

Першою українською просвітньо-народною установою в Америці була читальня, яку засновано в 1887 р. в Шенандоа, тодішнім осередку українського життя. Та це було відокремлене явище, бо систематична праця на освітнім полі зачалася доперва з появою *Свободи*.

Зачинаючи видавати тому 40 років англійсько-український *Самоучок і Словар*, *Свобода* писала:

Ми вважаємо своїм обов'язком не тільки заохочувати українців до науки, але й дати їм усі залежні від нас засоби. Одним з найкращих засобів до просвіти буде Самоучок, котрий дасть можливість нашим робітникам пізнати англійську мову, а тимсамим стати людьми, котрі зрозуміють обставини життя того краю, в яким живуть, як теж навчить їх бути правдивими горожанами, а не попихачами в руках політикерів.¹⁹¹

Цитуючи *Учітєся брати мої, думайте, читайте*, *Свобода* стверджує з болем серця, що мало хто є між нашими людьми в Америці, щоб чув про автора тих слів, щоб чув про Тараса Шевченка, українського Мойсея, що „був післаний небом для бідних невільників, кріпаків-українців”. Мало хто знає про того мученика за правду і волю, що заповів, що нарід наш тоді буде вільний, коли буде просвічений. В Америці маємо свободу йти слідами Шевченка і вчитись, але ми з тої свободи маємо таку користь, як „сліпий з окулярів”. Тому *Свобода* закликає:

Учітєся! Закладайте читальні, а там темна маса нашого народу побачить світ, там навчиться, як у світі жити, як дбати про гідність вільної людини. В читальні навчиться наш брат думати про те, який тепер є устрій суспільно-економічний, чого домагається робуча маса від своїх працедавців, чому повстають страйки, яке треба заняти становище нашому робітникові в боротьбі з ненаситними капі-

¹⁸⁹ *Свобода*, ч. 42, 1917.

¹⁹⁰ *Тамже*, ч. 43, 1917.

¹⁹¹ *Тамже*, ч. 13, 1894.

талістами, як і де має забезпечити український робітник свою родину, які чесноти повинні прикрашувати душу українського робітника.¹⁹²

Тільки тоді, коли всі ми складатимемо центи на видавання просвітніх книжок для народу і коли вдержуватимемо людей, що понесуть між робучий наш нарід світло правди й науки, засвітить сонце і в наше українське віконце — говорив о. С. Макар на концерті в Мейфілд, влаштованім з нагоди четвертої конвенції У. Н. Союзу в 1897 р. Вже тоді поставлено вимогу, щоб галицькі й закарпатські українці злучилися разом як діти одної матери, та щоб у згоді спільно як бджоли трудилися, закладали братства, а при них читальні. Треба придбати собі науку. Бо:

Це не вистарчає знати письмо, а треба вміти з того письма користати, бо саме письмо то тільки ключ до всякої науки. Той, хто в школі навчився письма, хай не має себе за вченого, за мудрого, бо що йому з того, що він має ключ до великої скрині з дорогим скарбом, коли його не збирає охота ту скриню відчинити і він свій ключ сховав, або в землю закопав. Що йому з того, що його в школі навчили читати, а він, скінчивши школу, пішов до свого заняття і вже навіть не подумає про те, щоби придбати собі яку книжку, або газету, щоб усе далі поступати в науці й збільшити своє знання.

Той мудрий чоловік, хто шукає мудрости і про неї старається. А мудрий сам із себе не візьметься, бо один чоловік не годен з самої одної голови того добути, що видумали тисячі і мільйони людей, що списали тисячі і мільйони розумів у всяких найстарших і нових книжках.

А що то за люба річ: гарна пісня і звучна музика. То немало-важні річі; то головні засоби до ублагороднення чуття чоловіка. А крім того українець без пісні, як риба без води. Гарний хор у церкві підносить духа побожності в людей і надає прикраси нашому церковному обряду, а звучна пісня в товаристві, при забаві підносить духа до уміркованої і пристойної веселости. Те саме є з музикою.

Наші українці вже зробили в тім напрямі примірний початок, бо от чесні молодці в Мейфілд, Шамокін, Олифант, Шенандоа позакладали собі банди, хори, читальні і радіють, що вони тут не останні в цивілізаційнім поступі. І за то їм честь і слава, що не забувають на далекій чужині за честь і славу українського народу. І так хай буде всюди в нас, а до того всього приведуть нас добре зорганізовані братства, школи і читальні, злучені з наукою співу і музики.¹⁹³

Від самих початків вела *Свобода* постійну і завзяту кампанію за закладання читалень, бо думала при їх допомозі поширювати освіту. Вона пише, що не хоче вірити, щоб ми валялися в Америці гнилою колодою, і тому в кожній громаді повинні бути обов'язково *церква і читальня*. Оце маленьке слово „читальня” є на ділі дуже великим, як стає дійсністю, бо „наче ватра огріває серця своїх членів, піднімає їх вище брудів щоденного життя, просвічує їх

¹⁹² Як вище.

¹⁹³ Там же, ч. 27, 1897.

розум, дає духову силу, дає людям почуття, що вони не тільки дбають про їжу, як звірі, але дбають також і про власну душу”.¹⁹⁴

Разом з тим друкує *Свобода* вірці статутів для читалень та подає різні ради, як закладати читальні і як їх вести. В такий самий спосіб веде вона акцію ще й за будову Народніх Домів, а в першу чергу за Народній Іміграційний Український Дім для охорони прибуваючих до Америки українських імігрантів. Хоч та праця йшла пиняво, бо, як писала тоді *Свобода*, американські українці це головню лемки або закарпатські українці, а як такі, вони в старім краю про читальні не чували, то в 1905 р. вже читаємо, що „впродовж кількох останніх місяців засновано кілька читалень, а в кількох інших місцях ведеться агітація, або пороблено вже почини до такого заснування”.¹⁹⁵

Ведено постійну акцію в справі закладання шкіл і ліквідації неграмотности, визначаючи навіть спеціальні нагороди для тих учителів, що вивчать грамоти принаймні 10 неграмотних.

Свобода піддавала ще *Під розвагу розумним людям*, щоб посылати дітей до вищих шкіл. Поправді наш чорнороб, пише *Свобода*, як посилає діти до школи, то на короткий час, бо не може сам родини вижити, але є і такі, що стягаються з останнього цента, щоб діти посылати до вищих шкіл, бо „бажалиб видіти своїх дітей, як то кажуть, людьми, а не чорними невільниками капіталістів”.¹⁹⁶ Крім того, як писав о. Н. Дмитрів, нам „дуже треба світської інтелігенції, бож від неї залежить наша будучність в Америці”. Тому пропонує:

Кожного року на Різдвяні й Великодні Свята зарядити в кожній парохії колекту на стипендії для бідних хлопців. Зібрані гроші посылати до У. Н. Союзу, бож це товариство має на оці теж і просвітньо-народні ціли. Колиб так у кожній парохії зібрано два рази в році хочби невеликі суми, то до осені 1899 р. ми моглиб на початок дати хоч двом хлопцям спромогу вчитися в вищих наукових заведеннях. А таких хлопців, навіть дуже спосібних хлопців, знайдуться в американській Україні сотки.¹⁹⁷

Та не було ще тоді кому відзиватися на такі проекти. Зачав їх згодом здійснювати У. Н. Союз. А покищо *Свобода* зводить боротьбу зі своїм громадянством, що держиться такого розумування: „Хіба я розуму не мав би, щоб давати на чії діти! Хай іде робити тяжко на хліб, як мої діти”. А чи розумна така мова? — питається *Свобода*. І відповідає:

Візьмім такий приклад. Ми маємо тепер двох українських почтарів: Олексій Шлянта в Мейфілд, Па., й Іван Глова в Екселсіор, Па. Чи не мило тобі, брате, як зайдеш на пошту і як там до тебе заговорить свій чоловік по українськи і як від нього можеш усе добре довідатися?

¹⁹⁴ Там же, ч. 10, 1894.

¹⁹⁵ Там же, ч. 6, 1905.

¹⁹⁶ Там же, ч. 49, 1898.

¹⁹⁷ Як вище.

І чи ти не величаєшся, що це українець? А коли маєш яку справу до суду, чи не йдеш до свого і чи він тобі не розтолковує все даром, за що мусів би ти добре чужому заплатити? ¹⁹⁸

А от у Пенсильвенії становить український нарід яких три проценти населення, а чи не повинен він мати тоді на 100 публичних урядників трьох зі свого роду? Бож ми не гірші від айришів. Отже і тут треба нам людей освічених, щоб можна було ставити їх кандидатами на такі уряди. І тому треба всім нам помагати нашій спосібній молоді кінчити найвищі американські школи.

Все це таки робило своє. Таки зараз по тих покличах зібрано дрібними жертвами на *Шкільний Фонд* сто доларів. ¹⁹⁹ Ту справу порушено теж у просвітнім рефераті про організацію наших шкіл в Америці, виголошенім на *Першій американсько-українській народній вчю*, яке відбулося в Джерзі Ситі, Н. Дж., 1. січня 1900 р.

В 1904 р. *Свобода* проголошує конкурс, що роздасть безплатно 12 курсів *Міжнародних Кореспонденційних Шкіл*, що обіймають стенографію, книговодство, реторику, історію Злучених Держав і т. п., тим 12 дівчатам чи хлопцям, що призбирають до 1. вересня того року найбільшу суму грошей на *Український Народний Фонд в Америці*, призначений на українські школи, стипендії і т. п. ²⁰⁰ В тім самі часі відчинено в Нью Йорку *Українську Бурсу*, себто науково-виховний інститут, який віддано під управу о. Павла Тимкевича й перенесено до власного дому в Йонкерс, Н. Й. ²⁰¹ Метою бурси було виплекати нове покоління, нову українську інтелігенцію, яка, покінчивши школи, „радо і з душею пішлаб на службу тому народові, з якого вийшла”. Та надто великі матеріальні витрати, а ще більше недуга і смерть о. Тимкевича не дали розвинутися тій прекрасній інституції.

ВИДАВНИЦТВА.

Не зважаючи на величезні труднощі й брак фондів, приступила *Свобода* вже в своїх початках і до видавання книжечок для народу. Першою такою книжкою була *Розмова русина з поляком*, яку видано 1896 р. в Шамокін, Па., і якої ввесь наклад відразу розхоплено. ²⁰²

В перших роках свого існування видала *Свобода* два календарі (перший з них зладив Н. Дмитрів 1897 р.). Від 1901 р. видавав У. Н. Союз такі календарі аж до 1935 р. Крім цього видано тоді такі популярні книжечки:

Як чорт заслужив кусника хліба. Бузько: *Образки з Америки*. М. Павлик: *Народний рух австро-угорських русинів*. Н. Дмитрів: *Кана-*

¹⁹⁸ Тамже, ч. 8, 1899.

¹⁹⁹ Тамже, ч. 49, 1899.

²⁰⁰ Тамже, ч. 30, 1904.

²⁰¹ Як вище.

²⁰² Тамже, ч. 3, 1901.

дійська Русь (Часть перша). Ст. Макар: Конституція Злучених Держав Америки. Д-р Ю. Чупка: Дещо про права і суди в Злучених Державах, особливо в державі Пенсилвенія. Ст. Макар: Оповідання. Нестор Дмитрів: Тимко Гаврилюк. Про відступників від російського православ'я і їх переслідування. Ст. Макар: Американський Шляхтич. Ст. Макар: Руско-англійський провідник. Дорога до свідомости. Як повстав світ.²⁰³

В 1904 р. заходом тих, що редагували *Свободу*, зачав виходити просвітньо-науковий місячник *Слово*, як видавництво ім. А. Бончевського. Що місяця виходила одна книжечка.

В звіті з 1905 р. подано, що за той короткий час уже видано було 9 книжечок, а крім цього видала в тім самім часі ще й *Свобода* окремо 10 книжечок і календар.

В 1906 і 1907 році виходять книжечки під фірмою „Читальня”, що є просвітнім видавництвом імені Антона Бончевського. Їх зміст пізнати по таких наголовках:

Про нутро землі. Америка (пісні). Релігійні вірування старинних народів. Які то є люди на землі. Життя, зарібки, організації в Злучених Державах. Хто з чого жиє. Книжка рахункова. Страйк (сценічний образ). Стародавні казки й оповідання. Робітничі пісні. Як мужик ходив до царя правди шукати. Степові люди, і т. д.

Хоч ті видавництва довго не вдержалися, всежтаки видали кількадесят корисних книжечок і збільшили своєю появою попит на українську книжку. Той попит спричинив і те, що вже в 1904 р. відкрито в Скрантоні Українську Книгарню. Просвітня робота зростала, а з нею зростало й число читалень та шкіл для старших імiгрантів, що не вміли читати ні писати.

Свобода піднесла також і ту справу, щоб домагатись українських книжок по американських бібліотеках. Заряди бібліотек віднесли до цього домагання прихильно, як от в Ансонії, Конн. Та біда була з нашими людьми. Книжок наших часто не спроваджувано тому, бо „наші люди такі скорі до книжки, як віл до карити” — жалується дописувач *Свободи*.²⁰⁴ Але це було ще 1900 р.! Тоді ще багато наших людей, особливо старші й жінки, „боялися книжки або газети, як чорт свяченої води”, — як пише один з дописувачів. Та згодом це миналося.

ПРОСВІТНА КОМІСІЯ.

В 1912 р. дванацята конвенція У. Н. Союзу рішила повести освітню справу в Америці на широкі розміри, оснувавши *Фонд Шкільний в Америці*, призначений на *просвіту і школи в Америці*, а опертий на оподаткування членів У. Н. Союзу в такий спосіб, що кожний член був обов'язаний платити при розметі на цей фонд по 3 центи місячно. Орудкування тим фондом віддано *Просвітній*

²⁰³ Як вище.

²⁰⁴ Там же, ч. 4, 1900.

Комісії, зложеної з сімох членів wraz з головним урядом У. Н. Союзу.²⁰⁵

Комісія взялась організувати українське вчительство, щоб завести одностайну науку по українських школах, як теж організувати архів і музей. Вона розписала негайно конкурс на популярні відчити і книжки з історії, географії й етнології України, а далі з політичного, літературного, театрального, просвітнього й економічного поля. Іменовано в краю заступницею Комісії письменницю Олену Кисілевську (Ольга Галичанка) і дано їй повноважність замовляти відчити та закуплювати предмети народнього мистецтва для Америки. Розписано теж конкурс на допомоги українським убогим студентам (кам), що вчать в американських вищих школах.

З приводу смерті Миколи Лисенка писала *Свобода* так:

Чим для нашої літератури Тарас Шевченко, тим для української музики М. Лисенко. Та нема нічого злого, чого чоловік не міг би обернути на свою користь. От тому смерть Лисенка повинна звернути нашу увагу в Америці на скарби української пісні, на створення Центральної Музичної Бібліотеки ім. Лисенка й одного головного драматично-музично-співацького центру для проводу в нашії праці на полі нашої музичної культури, для допомоги організуванню хорів, банд, орхестр, драматичних кружків. „Просвітна Комісія” проголосила навіть збірку на виконання цієї програми, щоб хоч такою роботою втрата, яку понесла Україна через смерть Лисенка, не пішла на марно.²⁰⁶

В *Свободі* подала Просвітна Комісія У. Н. Союзу точні дані, як має виглядати Центральна Українська Бібліотека в Америці, та що мало би бути в Українськiм Музеї в Америці і в Українськiм Архіві, що мали би бути при У. Н. Союзі.

Свобода писала:

Заложені нами інституції не будуть власністю ані одного товариства, ані одної групи чи партії, але будуть власністю всього народу як тут за синім океаном, так і там у ріднім краю. Тими інституціями ми поставимо себе в ряди культурних народів, тож варто для такої великої цілі не пожалувати труду ані офіри. Згуртуймо всі свої духові й матеріальні сили в одно, а в короткім часі наші надії стануть дійсністю.²⁰⁷

Виготовлено теж плян заложення *Українського Базару* з виробами старокраєвого народнього мистецтва, як теж рішено повести широку пропаганду через *Свободу* й іншими шляхами

²⁰⁵ Членами Просвітної Комісії були: д-р В. Сіменович, Е. Струтинська, Д. Андрейко, о. В. Балог, А. Горбаль, Ю. Павчак і д-р І. Копистянський. Комісія уконституувалася так: д-р В. Сіменович, голова; Е. Струтинська, секретарка; А. Горбаль, касієр. На тринадцятій конвенції У. Н. Союзу в 1914 р. ввійшли до Просвітної Комісії: о. Володимир Сполітакевич, Дмитро Андрейко і Володимир Лотоцький. Перший став головою, другий секретарем, а третій касієром. (Див. *Свобода*, ч. 50 з 1913 р. і ч. 62 з 1914 р.).

²⁰⁶ Тамже, ч. 1, 1913.

²⁰⁷ Як вище.

в справі закладання *позичково-будівельних товариств* (*Building and Loan Associations*).²⁰⁸

Уряд У. Н. Союзу одобрив всі ті пляни, відступив для їх пропаганди орган і фонди, що їх збирав з розметом.

Та, на жаль, всі ці добрі думки не дуже тоді промовляли до нашого громадянства. І тому знаходимо в *Свободі* такі докори:

Почуття гіркого сорому палить нерви кожної щирої людини, коли подумаєш про ту нашу прокляту байдужність.

Яку поміч дали ми досі Просвітній Комісії?

Нічого ми не зробили, і навіть, як справи тепер стоять, не думаємо нічого робити. А чому? Бо ми сотворені для „вищих цілей“, до всякого — політикування, критикування, глузування. Нащо нам, мовляв, якоїсь просвітної комісії, коли ми і без неї високо просвічені.

Нам байдуже, чи хто буде ображений нашими гіркими, але правдивими словами. Ми маємо дбати про те, щоб нашому народові дати правдиву культуру, щоб вивести його з єгипетської неволі, щоб поставити його на тім ступні цивілізації, який йому слушно належить, згідно з людськими і божими правами. Геть з мертвими колодами, геть з солом'яними патріотами.²⁰⁹

Вкінці надійшли з краю перші реферати. *Гнат Хоткевич* з України надіслав дуже цікаву працю під наголовком *Що таке театр і як нам відноситися до театральних представлень*, а два відчити про *Історію відродження галицької України* надіслав *В. Гнатюк*. Закуплено вже частину матеріялу під *буквар*. І вислано з обїздкою фахового вчителя, Дмитра Андрейка, суддю В. Книгиницького й Ю. Павчака (з чарівною лямпою), щоби перевірили просвітню працю і стан української школи по місцевостях, а далі, щоб організували членів до товариства *Американська Просвіта*. Впродовж 1913/14 р. відбуто понад 100 просвітніх віч. Замовлено теж у краю українські музичні твори для музичної бібліотеки, як теж замовлено найпопулярніші українські драматичні твори, щоб допомогти піднести рівень наших аматорських вистав і концертів.²¹⁰ Виплачено теж кілька стипендій студуючій українській молоді.

Переглядаючи числа тодішньої *Свободи*, ми бачимо, що по всіх місцевостях таки почався просвітній рух і всюди почато збирати жертви на просвітні цілі. Але властивій програми не можна було виконати, бо загал не був як слід підготований до такої просвітної праці, а ті, що повинні були розуміти цю справу, не відзивалися. Та треба теж надізнати, що програма, накреслена Просвітною Комісією, була така величезна, що вимагала апарату якогось міністерства просвіти... Ця завелика програма таки відстрашувала людей забирати голос у такій справі, яка переходила

²⁰⁸ Там же, ч. 6, 1913.

²⁰⁹ Там же, ч. 25, 1913.

²¹⁰ Там же, ч. 27, 1913.

наші тодішні слабкі сили, розбиті ще незгодою між світським і духовним проводом. Всежтаки і в тих обставинах зібрано багато відчитів, оброблених найкращими науковими й публіцистичними силами в краю, і ті відчити розсилено по громадах. Закуплено багато світляних образів для чарівних лямп, з якими їздили прелегенти. Були виготовлені, хоч неприняті, два букварі.

З днем 15. січня 1914 р. розпочато видавництво місячних книжечок, а для молоді щомісячного журналу *Цвітка* (Floweret).²¹¹

Журнал цей одержували члени Молодечого У. Н. Союзу даром. Крім цього XIII конвенція У. Н. Союзу в Бофало, Н. Й., ухвалила давати всім членам видавані Просвітною Комісією книжки.

Розпочато теж серію видавання творів красеного письменства *Світові перлини*. Журнал *Цвітку* редагував Д. Андрейко, а книжечки — О. Неприцький Грановський. Для спопуляризування української справи англійською мовою замовлено в Лондоні більшу кількість таких книжок про Україну й українську справу: 1. Bedwin Sands "The Ukraine" і 2. Jaroslav Fedorchuk "Memorandum on the Ukrainian Question in Its National Aspect".²¹²

Закуплено й по спеціально дешевій ціні вислано українським бібліотекам такі видання Української Народньої Ради: „The Ukraine and the Ukrainians,” „The Russian Plot to Seize Galicia,” „Russia, Poland and Ukraine”).²¹³

Розпочинаючи книжкове видавництво в 1914 р., подає Просвітна Комісія у вступнім слові до першої книжечки між іншим таке:

Як не затулиш ногою розливу моря, як не заслониш долонею світла сонця, так і ніяка сила не здержить світла науки, світла просвіти, світла правди від того народу, який бажає їх посісти. Ось таким наро-

²¹¹ В ч. 1. *Цвітки* читаємо у вступнім слові До любих діточок між іншим таке:

Як усяка цвітка розцвістися може лиш у золотім сяйві сонця, у сяйві і світлі, так і ви, любі діточки, взоруючись на цвітці, прямийте всіми силами до світла і сонця. Навчайтесь усього доброго, щоб колись, коли виростете, було з чим вийти у світ. Любіть одно одного і любіть працю. Як зовжнете тепер працювати, то це стане для вас у життю за найвніше й найбільше багатство.

А передовсім, ростучи, не забувайте за цю землю, на якій виросла наша ЦВІТКА, не забувайте за нашу рідну українську мову. Пам'ятайте кожну хвилину, що ви діти великого й славного колись народу, що його тепер вороги закували в тяжкі кайдани, зробили невеличким на його власній землі. Довго жив наш нарід у темряві, довго пропадав у кайданах, та ось прийшла слушна година. Там, у нашій далекій вітчизні, нарід наш пробудився і кличе до нас, а діточки, що живуть на нашій землі, стали також закликаати своїх братиків і сестричок до праці над собою, до науки і світла. А в тій вашій праці-науці дороговказом стане вам наша ЦВІТКА і поведе та підтримає вас через перші ступні життя, щоб ви могли колись зацвісти пишними, правдивими цвітками для слави і добра нашого рідного краю та й цієї землиці, на якій нам тепер приходить жити.

В таких напрямі була редагована *Цвітка*. Містила вона теж і наші пісні в нотах. В 1914 р. вийшло 12 чисел, у 1915 — 9 чисел (деякі подвійні), в 1916 — 6 чисел (що другий місяць), в 1917 р. — 6 чисел.

²¹² *Свобода*, ч. 31, 1914.

²¹³ *Тамже*, ч. 111, 1915.

дом, що бажає просвіти, стали і ми, українці, проживаючі в Америці. Доказом того є обставина, що наш нарід вибрав при Українським Народнім Союзі Просвітну Комісію. Це сталося не через примхи кількох людей; це дух часу, могутній і непоборний, неуступаючий перед ніякою ворожою силою в світі. Та інакше й не могло бути. Нині на землі американській чоловік, як не вміє читати і писати, чоловік темний і не-просвічений, ховається перед світом так, як ховається злодій зі своїм сумлінням.

Випускаючи книжечку за книжечкою, Просвітна Комісія має на меті внести в темну хату працюючого люду проміння сонця, світло знання, відчинити перед нашим народом ту велику скарбницю науки, з якої інші народи вже віддавна черпають повною жменею.

Скромна ця перша наша книжечка, як слабенькі є перші кроки дитини. Але як з немичного дитяти виростає сильний чоловік і духом і тілом, так і з нашої першої книжечки виросте колись велика скарбниця духового життя нашого люду в Америці.

Ціле видавництво з 1914 р. було *В честь столітніх роковин уродин Тараса Шевченка*. Так було виписане на окладниках усіх, виданих у тім році книжечок. А були це такі книжечки:

Різдвяна Ніч, Гоголя. Що то є книжка. Початки козаччини. Тарас Шевченко. Свято Весни. Вода в природі, Як закладати читальні й вести бібліотеки. Вогонь на услугах чоловіка. Богдан Хмельницький у Галичині. Про Христофора Колумба. Історія заложення Злучених Держав. Жінка і її значіння в суспільнім житті. Американські трости.

У всіх тих книжечках був іще постійний додаток на кожний місяць про *Дні нашої слави й неволі*, де обговорювано всі важніші наші історичні події, як теж поодинокі історичні постаті й наших духових творців.

Крім цього *Свобода* продовжувала далі ще й видання таких книжечок, як:

Невольник, Карпенка Карого; Наталка Полтавка, Котляревського; Свекруха, Л. Лопатинського; Два домики й одна фіртка, Л. Лотоцького; Вихованець, Л. Янчука; Страйк, Н. Струтинського; Зоря нового життя, А. Кашценка; На відпуст до Києва, П. Стеценка й т. д.

Як бачимо, були це твори, призначені для аматорських вистав. Тим заповнювала *Свобода* іншу ділянку просвітньої діяльності своєї й У. Н. Союзу.

В поклику Просвітної Комісії з 1915 р. читаємо, що Комісія вже видала 17 книжечок і висилає ті книжечки разом з 28 книжечками *Свободи*, себто разом 45 книжечок лише за \$1.50 для відділів У. Н. Союзу, щоб тим дати по відділах початок місцевим відділовим бібліотекам.²¹⁴ Для тих бібліотек оголошено ще спеціальну знижку на Кобзар Шевченка.

В річнім звіті тої Комісії виказано, що вона видала зворотних стипендій для молоді на суму \$2,130, а за час від 1. жовтня 1915

²¹⁴ Там же, ч. 73, 1915.

р. до 30 вересня 1916 р. розіслала між членів понад 57,000 просвітніх книжечок.²¹⁵ Крім цього вислала для шкільних бібліотек спеціально дібрану серію книжок, її заходами влаштовано по різних місцевостях 74 популярні відчити, ілюстровані світляними образами.

Не зважаючи на ту працю і великий грошовий вклад, вложений у ту акцію У. Н. Союзом, не досягнуто цілком задовольняючих результатів. Вкінці для ощадности треба було дальше редагування передати членові редакції *Свободи*, а те, що мало виходити як популярно-наукові книжечки, друкувати в *Свободі* під назвою: *Сторінка Просвітної Комісії У. Н. Союзу*.²¹⁶ Зачато цю сторінку в *Свободі* з ч. 1 з 1917 р. популярною розвідкою д-ра Івана Раковського *Про землю, сонце і звізди*, з численними, дуже гарними ілюстраціями. Другою була розвідка В. Лункевича *З життя первісного чоловіка і сучасних дикунів*, теж багато ілюстрована.

Ота широко закроєна акція, обчислена на довгий час, дістала несподівано великий удар. У. Н. Союз мав через заведення асекुरаційних реформ величезну втрату, і то наслідком несовісної агітації й темноти. В часі, коли накладано на членів Союзу по 3 центи на кожного на просвітню акцію, було тоді в Союзі понад 20,000 членів. Але пізніше зменшилося те число через вище згадані причини до 6,000 членів. Підносячи це на річнім засіданні, голова Просвітної Комісії, о. В. Сполітакевич, виправдував зменшення активності Комісії, додаючи, що проте освітня робота зробила своє, тільки що це тяжко доказати, скільки людей через цю акцію дійсно просвітилося. А в тім часі вже розійшлося було між членами У. Н. Союзу й іншими 131,000 виданих *Просвітною Комісією книжок*.²¹⁷ Зі звіту о. Сполітакевича з діяльності за 1916/17 рік подамо ще такі уступи:

Праця на полі шкільництва. Праця наша на тім полі мусіла бути дуже обмежена. Кождий знає, що наші школи в Америці це школи при церкві, школи парохіяльні. До шкіл парохіяльних Просвітна Комісія У. Н. Союзу не могла мати багато доступу без дозволу настоятелів цієї школи, то є священників і єпископа. В справі ведення роботи на тім полі Просвітна Комісія вдавалася до бл. п. єпископа, а іменно я сам був три рази і, наскільки мені відомо, секретар був також, як теж листувався з бл. п. єпископом та просив помочі в тій справі. По смерті єпископа Комісія удалась до о. адміністратора, як теж порозумілася з українською Народною Радою, однак всі ті труди не увінчалися успіхом і не принесли користі.

Просвітна Комісія уложила теж „Буквар”, якого однак видати не могла, бо це коштувало би багато гроша, а школи букваря не прийняли, бо в Філадельфії видано інший буквар, якого в школах уживають. Просвітна Комісія зробила з цього букваря дарунок Тоба-

²¹⁵ Там же, ч. 131, 1916.

²¹⁶ Там же, ч. 133, 1916.

²¹⁷ Там же, ч. 144, 1917.

риству Дяковчителів, яке жертвувало його нашим Сестрам у Філядельфії й ті тепер уже його друкують.

Просвітна Комісія дала 61 школам, що зголосилися, кожній школі збірку книжечок в числі 65 вартости \$15 за \$2.10.

Бібліотеки відділові. Таких бібліотек повстало 85. В склад такої бібліотеки входило 67 книжечок, вартости \$13, а відданих за \$2.50.

Уладжувано популярні відчити, яких було до 80. Зміст тих популярно-наукових відчитів: про шкідливість алкоголю, про користь з освіти, про культуру і цивілізацію і т. п. Також при допомозі світляних образів переповіджено повість Гоголя Тарас Бульба, Шевченкові Гайдамаки, розказано про Гуцульщину та кілька байок для дітей.

Всюди, де прошено Просвітну Комісію в справі заложення читальні, Комісія ніколи не відмовила допомі, але зовсім безплатно їхав член Комісії на власний кошт і закладав у даній місцевості читальню.

Просвітна Комісія уділила за час трьох останніх літ зворотних стипендій на суму \$2,330, з чого У. Н. Союз з фонду народного виплатив \$1,850.

За ту всю працю Комісію і У. Н. Союз критиковано. Але, говорив о. Сполітакевич:

Критиків у нас завше було, є і буде подостатком. Ніхто одначе з тих критиків за три минулі роки ані разу не віднісся до Просвітної Комісії й не вказав на зле і недобре в роботі, подаючи zarazом спосіб ліпший і корисніший.

НА РІЖНИХ ДІЛЯНКАХ.

Чотирнацята конвенція У. Н. Союзу, що відбулася в жовтні 1917 р., знесла Просвітну Комісію, а ведення просвітної акції поручила головному урядові й *Свободі*, відповідно до фондів, на ту ціль призначених.

Дальші події розвивалися в такий спосіб, що видавнича й просвітня та політична акція були продовжувані іншими установами. Та слід надіти, що відродження української держави по обидвох боках Збруча зосередоточило цілу акцію американської України біля цієї справи, себто біля матеріальної й моральної допомоги пропаганді за визнання української держави в світі. Спершу велася та праця в злучі з Українською Дипломатичною Місією, висланою урядом Української Народньої Республіки (У. Н. Р.), а по ній з дипломатичним Представництвом Західньо-Української Народньої Республіки (З. У. Н. Р.), що мало свій осідок у Вашингтоні.

Усі тодішні видання англійською мовою мали характер більш пропагандивно-інформаційний, включно до виданої Народнім Комітетом книжки С. Рудницького „Ukraine”.

По них перебрало провід у тій ділянці *Об'єднання Українських Організацій в Америці*. Але й тут треба підкреслити, що вся та праця була і є зложена на плечі тих, що є тісно зв'язані з У. Н. Союзом і *Свободою*. Всі життєві справи українського народу в краю і тут в Америці, включно до просвітніх, знаходили і знаходять далі грошеве попєртя в У. Н. Союзі, що відступає також свій орган для пропаганди порушуваних *Об'єднанням* культурно-гуманітарно-політичних справ.

Згадаємо, що *Свобода* далі продовжувала друкувати кожного року календарі й видавати книжки своїм власним накладом. Тим останнім займалася *Редакційна Комісія* (1920 р.).²¹⁸

Свобода призначила теж поважні суми на закупно творів новіших наших письменників і повела нову пропаганду за українську книжку в українську хату.

Ще на одну справу звернено увагу. Ото *Свобода* зачала наставати на те, щоб усе важніше, що діється на місцях в українськїм житті, подавати до американської преси. Вона теж подавала по англійськи коментарі при таких подіях, як рішення Ради Амбасадорів з 15 березня 1923 р. в справі

Галичини, замордування Ольги Басарабової, польська „пацифікація”, повішення українських революціонерів Біласа і Данилишина, насаджування Москвою голоду на Україні, засуду у варшавськїм процесі з 1936 р. і т. д. Ішло про те, щоб правдивим і розумним способом виказувати, що на українських землях діються такі події тому, що там винищується у варварськїй спосіб

о. М. Підгорецький,
головний організатор У. Н. С. (1904)
і головний контролєр.

²¹⁸ Видала повість о. М. Струтинського *При битій дорозі*.

культуру старого українського народу, а навіть нищиться його фізичне існування. Наставано теж на те, щоб у свята української культури, Шевченка чи Франка, були поміщувані в американській пресі відомости про наших геніїв, а з нагоди Різдва чи Великодня — відомости про наші традиції. Все те вже тепер прийнялось.

ДЛЯ МОЛОДІ.

Та найважливішою справою було те, як підійти до підростаючої в Америці української молоді, як розбудити в ній любов до українства і як зацікавити її українським часописом, українською книжкою, українською культурою й зтягнути її до активної участі в українським житті, як теж до маніфестування свого походження і своїх українських питоменностей на американській арені. В першу чергу треба було думати, щоб краще підховати хоч ту молодь, що вже є в рядах У. Н. Союзу. В той спосіб почав виходити від 1927 р. при *Свободі* по англійськи тримісячний журнал „*The Ukrainian Juvenile Magazine*” („Український Молодечий Магазин”),²¹⁹ видаваний за гроші У. Н. Союзу. Його ціль зясовано в редакційнім звіті на XVIII конвенції У. Н. Союзу (1933 р.) ось як:

При видаванні журналу англійською мовою редакція поклала собі за ціль не накидатися зі своїми думками молоді, а представити їй у відповідний спосіб, яка гарна українська земля, котру так люблять її батьки, яка гарна українська природа, яка славна українська історія й боротьба за існування українського народу, які мудрі українські мислителі, які глибокі українські письменники, яка зворушлива українська музика, яка гарна українська мова, одіж, хата і так далі.

Заразом зазначено, що в журналі не матимуть місця пусті американські „джоки” (жарти), з яких дитина не може набрати правдивого поважання до українського народу й української газети. Як теж не буде там місця на „кенований стоф” (крам у бляшанках), який можна дістати за кілька доларів, а яким заповнені американські газети. Українізування української молоді рішено оперти на правдивій освіті. Журнал здавав собі добре справу з того, що він має промовляти до людей, які виховані в Америці. А —

Це виховання складається з виховання в родині українського імігранта та виховання в українському житті, школі, товаристві, на вулиці, тощо. Молоді люди, що перейшли через таке виховання, певно

²¹⁹ Перше число вийшло 1. грудня 1927 р. Є в ній між іншим такі статті: *Воляки про козаків*. Гоголь: *Українська ніч*. *Народня казка про правду і неправду*. *Ігор Нарбут* — з ілюстраціями. Останнє число вийшло в липні 1933 р. В ній поміщено: *Українська участь у світовій виставі в Шікаго*. М. Грушевський: *Українська галицька справа*. *Іван Нечуй-Левицький*. *Коваль і смерть*, народня казка з Закарпаття. Виняток з повісті І. Левицького „*Хмари*”. *Волинь*. Як вимовляти українські слова по англійськи.

різняться і від американців і від іммігрантів. Крім американського життя вони знають ще й інше життя, з якого вийшли їхні батьки. Однак життя батьків не цікавить їх у цілості, бо вони не виховані так, як їх батьки. Пробиватися в американському житті їм може легше як іммігрантам, але трудніше, як дітям американських уроженців. Тому видавництво для тих молодих дітей це одна з найтрудніших справ, а видавництво для дітей серед таких спеціальних умов ще тим більше трудна справа.

Отсей м а г а з и н (журнал) містив оповідання з української історії, картинки з історії української літератури, народної й штучної, описи українських земель і т. п. Він теж заохочував дітей до артистичної продукції, до писання дописів, поезій, рисування образів, тощо. Крім того поміщувалося в кожному числі ноти одної української народної пісні, укладу М. Гайворонського.

Та редакція *Свободи* завважила, що того всього замало й тому почала ще іншу роботу:

Наперед ми зачали поміщувати відомлення чужих газет про Україну та українців. З них українські діти пі-

о. Стефан Макар,
редактор „Свободи”,
головний контролер (1897)
і духовний отець Союзу (1906).

знали, що українська справа, це справа, якою цікавиться світ. Дали діти побачили, що українська визвольна боротьба має в світі широкі симпатії. Потім дано нагоду дітям поміщувати про себе і своє життя всякі вістки, по англійськи. Діти могли читати вістки про організацію клубів, про спортові виступи, про свої концерти, закінчення шкільних років, надання академічних ступнів, то що.

Далі дозволено дітям висказувати свої думки зовсім вільно, щоб діти скидали з себе страх перед публичним виступом і набирали відваги говорити свої думки, почування та змагання й обстоювати їх розумними аргументами, як це практикується в американському житті.

XVIII. конвенція У. Н. Союзу визнала корисність отої культурно-освітньої праці над українською молоддю в Америці й рішила збільшити ту частину цієї праці, яка ведеться англійською мовою. Таким чином переіменовано чвертьрічний журнал на тижневик „*Ukrainian Weekly*”),²²⁰ що почав виходити як додаток до *Свободи*.

Придержуючись давніх традицій, можна було тепер мати більше місця для нових ідей і нового матеріалу. В програмовій статті „*To our youth*” зазначено, що це орган для молоді та що молодь буде в нім господарити і мати вирішний голос.

The Ukrainian Weekly is for the youth. The youth alone shall be its matter. Its voice alone shall be heeded here.

The Ukrainian National Association has undertaken to bear extra cost of this publication, in order to give our youth the opportunity of having an exclusive organ of its own; written in its own style and language; wherein it can meet, exchange its thoughts and ideas, come to a better understanding of each other, and perhaps point out those paths of endeavor which shall lead to a newer and better life.

В *Свободі* ми намагались — і далі намагаємось — вияснювати старшому поколінню ті зміни, які заходять між старшим і молодшим поколінням, які тим виразніші в українсько-американським середовищі, що тут маємо до діла з поколінням, що родилось і виросло в старім краю, і тим, що виросло на американській землі й під американським впливом. Вказувано, наприклад, старшому поколінню, що молодь в Америці привикла до „джентельменства”, до того, що хтось є *містер*, чи *міс*, чи *місіс*, без огляду на те, де хто працює: в канцелярії, в копальні чи в фабриці. Через те так тяжко їй вияснити оте, ще не викорінене з нашої старшої генерації „хлополапство”, ділення нашої суспільности тут в Америці на „хлопів” і „панів”.

А далі:

В англійській частині ми намагаємось виправдувати старше покоління, і то самою молоддю. Ми вказуємо на ті труднощі, які приходи-

²²⁰ Перше число появилася з датою 6. жовтня 1933 р. Містить воно між іншим такі статті: *Наш поступ в Америці. Україна в американській пресі*. Переклад пісні *Рече та стоїме. Протест проти виголюдження України Совєтами. Як українець Кульчицький уратував Відень у 1683 р.* і т. д.

лося старому поколінню (що виросло в старім краю на селі) побороти в Америці, в фабриці й у місті, серед чужого народу і чужої мови. Ми вказували теж, що деякі наші хиби це наслідки того, що старші виховалися в школі рабства, неволі й гнету. Звідси походить на зависть, коли хто мається краще від другого, коли хто вибивається.

Юкраїнієн Віклі намагається піддержувати в молоді інтерес до *Листопадового Свята і до Свята Злуки, до Крут і до Базару, до Шевченка і Франка, до Києва і Львова, Черновець і Ужгороду.*

В тім часописі промовляє до нашої молоді в Америці наша старокраєва молодь, вправді не словами, але своїми терпіннями, своєю посвятою і своєю геройською поставою, коли стоїть перед польським судом за вірну службу українському народові: чи тоді, як її вішають за українство, чи розстрілюють, як от у Советах. *Юкраїнієн Віклі* вказує теж молоді на той великий поступ, який зробило в Америці старе покоління, а разом і на той великий духовий, а то й матеріальний капітал, який залишає стара українська імміграція своїм дітям в Америці.

Все те, що пишеться в *Юкраїнієн Віклі*, доходить не тільки до нашої молоді в Америці. Цей *Український Тиждень* англійською мовою читають учителі й учительки по американських школах, куди наші діти цей часопис заносять. Він доходить до університетів і до таких установ, як „Інтернешенел Інститют”. А це значить, що багато культурних американців мають тепер нагоду дістати правдиві відомости про Україну й українців, про українську культуру й українські змагання.

Щоб закріпити в молоді ті ідеї, які передається в *Свободі*, а зокрема в *Юкраїнієн Віклі*, рішено на річнім засіданні головного уряду (в лютім 1935 р.) закупити 3,500 примірників виданої *Обеднанням* книжки „*Spirit of Ukraine*” та роздати даром між молодь, що є в рядах У. Н. Союзу. Зроблено це в тім переконанні, що коли наша молодь прочитає ту книжку і пізнає *культуру та національні надбання свого народу, то разом вона пізнає, за що варт любити і шанувати свій нарід і Україну.*

5. НАРІД, ЦЕРКВА І ДУХОВЕНСТВО.

БУДЬТЕ АПОСТОЛАМИ ПРАВДИ, НАУКИ І ПАТРІОТИЗМУ.

Свобода виходила в самих початках з такого заложення:

Одинокими просвіченими українцями в Америці є українські священники. На них спочиває властивий тягар відповідальности за будучність нашого народу. І тому треба всіми засобами наставати, щоб вони своє положення розуміли, а разом з тим щоб сповняли своє завдання.

Перший редактор, о. Грушка, пише, що він свідомий того, що *Свободу* багато священників проклинають і виклинають по церквах враз з редактором, але *Свобода* на те не зважає, заявляючи публично:

Проклинайте нас, але любіть правду, будьте ревними і безкорисними священиками, будьте щирими друзями і добродіями українського народу.

Перейміться серцем і душею духовими і морально-просвітніми потребами нашого народу, піднесіться вище багна користолюбства і присвятіть себе всеціло тим ідеалам правди, волі і добра, за які терпів і вмирав Бог і чоловік Христос.

Живемо в країні, де панує свобода, і тут священник не потребує бути сліпим оруддям політики (в розумінні австрійсько-польської, мадярської чи московської. — Ред.). Тому чиніть добро і будьте апостолами правди і науки, але не тої правди і науки, які в старім краю потверджує поліційна цензура, а тої, що жива і чиста і знаходиться в євангелію.

Навіть українця українською мовою, як на вільнім світі жити, чуже шанувати, а своє понад усе любити.

В церковних науках старайтеся дати ясне поняття не тільки про те, як чоловік має поступати, щоб досягнути свою найвищу ціль, до якої призначений, але щоб як людина міг і тут на землі яко-такো жити, користаючи зі свободи у відповідний спосіб, та щоб прийшов під нашим проводом до переконання, що Христова наука не противиться інтересам робучої класи.

Учіть нашого робітника так, щоб він не був завжди німим на свою кривду і кланявся кожному посіпаці, як вернеться до старого краю.²²¹

Як *Свобода* зачала виходити, було вже в Америці коло 30 священників, що мали обслуговувати наш нарід. Але мало було між ними „зі щирим українським серцем”. Величезна їх більшість походила з Закарпаття і була мадярами грецького обряду. Друга

²²¹ *Свобода*, ч. 39 і 40, 1894.

відреклась українського народу і перейшла в московський табір, приймаючи російське православ'я. І як одні так другі були на ділі перешкодою на шляху просвічення нашого народу. Вони були проповідниками *обскурантизму* (назадництва) і *рабства в Америці*, вчили наших людей „цілувати кайдани неволі на вільній землі”.

Це все боліло *Свободу*. Вона була тої думки, що в ніякім стані в світі не можна так багато доброго зробити, як в стані священничім. Бо:

Священик, коли перенятий духом Христа і коли жие серед бідного, нужденного, покривдженого народу, має широке поле до діяння доброго і ніхто в світі не може йому перешкодити присвятити себе в користь інших.

Свобода хотіла, щоб священство в першу чергу переконало наш нарід про вагу і величезне значіння такої народньої організації, якою є *У. Н. Союз*. Але щоб це сталося — пише *Свобода* — треба „перенятися великістю і далекосяглістю цієї ідеї: злучити розсіяних українців в одну родину, в якій стоялиб непохитно всі за одного, а один за всіх”.²²²

Вона пише, що нарід зі своєї сторони зробив усе, що було в його силах. Він страшенно тяжко працював, заки доробився якого цента в Америці, і в тих обставинах тягнувся, як міг, а не жалувал гроша на будову церкви і приходства і на плату для священника. А беручи вже тільки це під увагу:

Справедливість вимагає, щоб священники віддячувалися тому народові тим, що не обмежувалиб круга своєї діяльності тільки в церкві, але щоб працювали для його добра також поза церквою.

Коли священник скінчить у церкві, тоді повинен зачинати працю в школі. Церква без школи не осягне своєї цілі. Отсе є поле для українських священників: закладати школи, як вечірні для дорослих, так і денні для дітей. Але тій справі треба віддатись тілом і душею, всіми силами.²²³

Свобода не хоче мішатися до духовних чинностей священника, бо ті справи належать до його сумління й до духовної влади. Але цієї останньої тоді не було. І тому вона мусить пригадувати священству, що в першу чергу йому самому треба зорганізуватись і створити *священниче товариство*. Крім того священники, пише *Свобода*, вважають себе громадянами, а навіть величають себе часто патріотами. І це заставляє *Свободу* пригадати священникам, щоб „кожний заглянув до свого рахунку розходів на *народні ці-*

²²² Там же, ч. 26, 1894.

²²³ Як вище.

ли'',²²⁴ а тоді доперва переконається не один, який пустословний є той виславлюваний патріотизм. А далі:

Не жадаємо, щоб усі як один брали участь у народнім житті, бо можна бути добрим священиком, свої священичі обов'язки найточніше, найсовісніше і найрозумніше сповняти, а не мати способностей до активного громадянського життя. Але бути одиницею в суспільності, яка нарівні з простим робітником сповнялаб свої народні обов'язки, цього ми від священиків обов'язково вимагаємо і будемо вимагати.

І тому *Свобода* вимагає від священиків *прикладу* в жертвенності на народні потреби, а далі належання до народніх організацій, таких як *Союз*, та попертя тих організацій серед вірних.

Свобода домагається від священиків, щоб не творили спокуси в боротьбі за парохії, щоби бізнес не був у них найважливішою справою. Бо:

Не будь особистого, егоїстичного бізнесу, не діялисяб такі деморалізуючі сцени, як в Скрентон, Па., коли священик (угрорус) бунтував проти місцевого священика, пропонуючи парохіянам, що буде їм служити як парубок за \$25 місячно.

Не діялись би такі деморалізуючі сцени, які діються нині в Дон, де аж три священики стоять проти себе і певно виторговують на ліcitaції ціну на чинитьби, так як фермери на „маркеті” (торзі).

Ось що розбиває церковні громади. Тут годі кричати тільки на православя, бо:

Православя, яке є в Америці й морочить голови царями, деспотами і всякою мертвечиною, мусить упасти, коли ми будемо люди живі, чесні, щирі й свідомі своїх високих цілей, свідомі того, що ми винні своєму народові.²²⁵

ДВА РОДИ СВЯЩЕНИКІВ.

Приглядаючися священству, що було тоді в Америці, *Свобода* подає, що є два роди священиків: одні, що трудяться для народу, яких є дуже мало, і другі, що тільки про себе дбають і про долари. Тому дораджує вона нашому робітникові таке:

В святім письмі стоїть: Не всякому духові вірте, але наперед спробуйте його. Спаситель говорить: „Будьте мудрі, хитрі й проворні як змії, а чисті, простодушні і невинні як ті голуби”. Отсі дві правди запам'ятайте собі в житті, дорогі браття.

Особливо радить *Свобода* пам'ятати на те, коли мається до діла зі священством мадяронсько-цареславного покрою, що тільки старається наш нарід дурити, щоб легше видерти від нього тяжко запрацьований гріш. Це ті священики, що то продають св. о. Ни-

²²⁴ Там же, ч. 34, 1896.

²²⁵ Там же, ч. 47, 1896.

колая з „брадов і без бради” за ріжний „прайс” (ціну): з бородою за 35 центів, а без бороди за 25 ц.²²⁶

Свобода подає один за одним факти, як „мадярські прихвостні” здирають нарід, беручи \$22 за Службу Божу з „welkim hlasom”, як відмовляють похорону, коли помер безробітний, за якого годі заплатити, бо й на домовину прийшлося краянам складатись.

Обговорюючи такі випадки і подаючи, де це було, вона пише:

Господи святий. Ти бачиш ту кривду і терпиш, і як довго ще будеш терпіти тих ненаситних і безсердешніх торговців у Твоїх святих церквах? Як довго ще буде нарід зносити самовладу тих, що й Тебе самого, Боже, продалиб на розпняття за кілька кводрів?²²⁷

А от у Шенандоа робота йде недобре. А тут іще прийшла інфлюенца, і то така, що „отець духовний ховають по двоє на день”. І беруть по \$12 за похорон дитини (рік 1894). Це обурює редактора *Свободи* (о. Грушку) і він виступає з такими заввагами:

Чи це справедливість брати \$12, відчитавши за годину похорон? І за такий короткий час брати \$12, на які майнер мусить працювати цілий тиждень, а часами і два, розбиваючи вугільне каміння під землею, переплачуючи не раз тих \$12 життям?

Розважте самі, а переконаєтесь у вашім сумлінню, що вашими ділами ви не будуете, але руйнуєте; не притягаєте людей до Христа, але відпихаєте; не пасете в'шних овечок, але їх скубете і дурите. Ви не служите Богу, але мамоні. Ви не повинуетесь Христові, але противитеся Йому. Добрий пастир душу свою віддає за свої вівці, а ви хотілиб, щоб денно вмирало й по десятеро, а тоді доперва сипались би доларики у вашу кишеню. Бн гадаєте, що ті невинні ангелики, котрих ви за \$12 похоронили, будуть молити Бога за вас, дивлячись з неба, як їх бідні родичі стоять над гробами і сумують за ними.

Ви голосите, добродію, на проповідях, щоб люди не привязували серця до марних дїбр світа цього: до гроша-мамони, а старалися бути справедливими унаслідниками неба; але ви самі через ваше поступування виявляєте охоту бути тільки гоноровим, титулярним обивателем небесного царства. До вас можна сказати так, як той циган відповів prevelebnem-y:

Одного разу мали вішати цигана на шибениці, і то перед полуднем. Священик, що виправляв цигана на смерть, став його потішати словами: „Янку, не бійся нічого, за пів години будеш у небі на обіді”. На те сумно відповів циган: „Pane velkomožnuj! Я, простий і невчений циган, не буду знати, як знайтися на тім обіді при небеснім столі, то будьте такі добрі й ви підіть за мене на той обід”.

Ви, отче духовний, коли вірите в загробне, безсмертне життя і вірите, що царство небесне можна дістати тільки добрими ділами милосердя, то покажіть це не словами, а ділами: беріть за дитинячий похорон 3 долари.

Вкінці покажіть себе перед українцями патріотом і дайте хоч \$100 на Народній Дім, деб українець-скиталець міг знайти пристано-

²²⁶ Тамже, ч. 25, 1895.

²²⁷ Тамже, ч. 34, 1894.

вище, як приїде з краю, не знаючи мови, ні не маючи тут брата чи приятеля, та не маючи де подітись, як та сирота в далекій чужині. Запренумеруйте собі „Свободу”, впишіться до „Союзу”, читайте українські газети, проповідуйте слово Боже згідно з наукою Христа, а не страшно людей пеклом, коли не дають вам долярів.²²⁸

За таке писання мадярони виклинали *Свободу*. А вона їм відповідала, що вона довго їх просила, щоб вони говорили до нашого народу в церкві і в дома по українськи, а не по мадярськи, та щоб той нарід шанували і про його добро дбали. Та закарпатські священники відповідали на цю пригадку доносами до Риму та виклинанням *Свободи* в церквах, і то двома мовами: мадярською і словацькою.

Ось так ішов бойкот на *Свободу*. Піднято крик, що вона виступає проти священства. Рішено її знищити, якщо вона не перестане критикувати священство. Надходив кінець *Свободи*. Вже не було чим і зецера (друкарського складача) заплатити. Тоді редактор написав, що вже знає лік на це нещастя. Буде добре, тільки треба *Свободі* заявити таке:

Від сьогодні будемо писати акафисти кожному, хто краде й обдирає український нарід. Будемо хвалити тихих патріотів, котрі поїхали погуляти по світі, а на Народній Дім не дали ані цента і т. д.²²⁹

Ось тоді булоб *Свободі* добре. Але що булоб тоді з українським життям в Америці? Кудиб воно пішло? І чи, „якби так kota не стало, не гулялиб собі тоді миши?!”

Віда була ще й у тім, що саме ті священники, що йшли за *Свободою*, не знаходили часто в народі розуміння для їх відданости народові. Навпаки, цей нарід, особливо той, що був цілком непросвічений і походив із Закарпаття, шанував більше таких священників, що ним повіряли, що про нього не дбали, що не uznавали ніякої народньої праці. Це видно найкраще зі статті, яку помістив С. М. (о. Стефан Макар) під заголовком *Який має бути піп?*²³⁰ В ній він описує, як раз запитав свого інтелігентнішого парохіянина, що люди думають про нього. Ось відповідь:

Хто розумніший, то каже, що ви людяний піп, стараєтеся про все, що можете; але більша часть немало покручує носом. Недавно зайшов я до салуну випити склянку пива. Було там кілька наших людей і вони вели між собою таку бесіду:

„Мені здається, що наш піп не є справедливий піп”, говорив один. „Тай мені таксамо”, підхопив другий. „Хіба то так піп робить, як наш? Приходжу я до нього за орудкою, стукаю до дверей і входжу, тремтячи на цілім тілі. Кланяюся низенько, хочу цілувати в руки, а він не дає, лише просить сідати тай питає лагідно, як дитина, чого мені треба. Кажу вам, куме, що так зі мною бесідував, як от я з вами”.

²²⁸ Тамже, ч. 24, 1894.

²²⁹ Тамже, ч. 21, 1894.

²³⁰ Тамже, ч. 41, 1901.

„Гого!” — відозвався третій. — Вже то я знаю, чого він такий лагідний, як ягня: він нас боїться, бо певно не покінчив усіх шкіл. А дивіться, як сусіднього попа всі бояться, з яким пошанівком до нього приходять. Позавчора споміг наш піп якусь хору бабу тай голосить, що буде якусь школу будувати і ще там щось обіцяє людям, але то лише на те, щоб нам приподобатися”.

„Ой, нема то як наші єгомосць у старім краю були, або хочби і тут в Америці той з Айвантавн”, прилучився до бесіди інший. Бувало як маєш до них яку орудку, то заки зважишся піти, то тіло тремтить два дні. До покоїв не пускали жадного хлопа. В літі залагоджували справи на ганку, а в зимі в кухні. Як говорили, то треба було стояти стовпом, ані пари з уст, а як хто не в пору відозвався, то такого як не луснуть рукою, аж в очах заіскрилося. Гідні були єгомосць, тож усі їх боялись і шанували”.

„Або і божа відправа того нашого попа”, розпочав один з гурту на ту саму тему. „Хіба то відправа, як належиться? Що мені там з того, що він наказує на добре, але який у нього спів? Та то вам у нашого старого єгомосця був раз голос! Бувало як стануть, як рикнуть, то аж шиби бриньчали, тоді аж миліше чоловікові молитися було”.

Константин Кирчів,
головний предсідник У. Н. Союзу
(1904—1908 і 1917—1921),
завідатель „Свободи”
і головний контролёр.

„Так, так”, потакували інші. „Хоч наш піп ніби нікому зла не зробив, то всеж він якийсь такий, як інші прості люди”.

Подаючи ту розмову, *Свобода* радить нашим людям добре застановитися над тим, *який повинен бути піп*. Радить їм позбутися того, що привезли з собою з краю, де могло неодному дивним видаватися, що *вчена та посвячувана голова* заходиться з простим хлопом. Вона радить їм звертати увагу не так на те, як хто вмів „ричати”, а на те, як священик газдує їх маєтком, як їх учить жити в світі, як старається про освіту старих і молодих.

РЕЛІГІЙНА НЕТЕРПИМІСТЬ.

І ще одна велика біда між нами: релігійна нетерпимість. Вона теж стає причиною ненависти і сварні між українцями. Тому *Свобода* відзивається:

Дорогі браття, так не робіть і не сваріться між собою за те, хто уніят, а хто православний. Бож обидвох вас одна мати Україна родила й обидва ви рідні браття й обидва в одній українській церкві хрещені.

Брат на брата, і то рідні, дивляться на себе мов заїлі собаки тому, що один не хоче узнавати папу римського, а другий визнає.

Пощо тут сваритися, собі самим на шкоду і народньому ділу? Один одного шануйте, любіть, не ображайте один одного переконань, а всі разом об'єднуйтеся коло „Союза”, щоб собі взаємно помагати й оживляти в Америці українського духа.²³¹

Ми мусимо пам'ятати, що в Америці є українці двох віроісповідань: уніяти і православні. Але, пише *Свобода* в 1894 р., це не є ніякою перешкодою, щоб ми не могли разом як один український нарід працювати, організуватись і про своє дбати, як це роблять у таких випадках інші народи в Америці. Бо „того й сам папа не заборонить, щоб українці разом лучилися, браталися та спільно радили над своєю нуждою і бідою”.²³²

Але бути православним це одно, а належати до російської цареславної церкви — друге. Проти тої церкви, де царська воля вважається божою волею, *Свобода* виступала якнайрішучіше, бо та церква враз з її духовенством була на услугах найбільшого ворога українського народу: російського царату, що нищив український нарід, що баламутив його і тут в Америці.

МОСКВОФІЛЬСТВО.

Разом з тим цареславним православ'ям була тісно зв'язана боротьба з москвофільством. Довгі й довгі роки ледви чи не кожне число *Свободи* приносило якусь статтю або новинку на цю тему. В статтях, поміщених у числах 34—40 з 1901 р. під наголовком *Дещо з історії російської православної місії в Америці*, оголошено по англійськи документи, які вказували вбивства й опуща по-пів, що були поліційними агентами. Обширно й документально обговорено москвофільство в *Історії москвофільства в Америці* (числа: 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 18, 20, 21, 22, з 1903 р.). Їх автор, *Американський руснак*, прийшов вкінці до висновку, що москвофільських лідерів зпід стягу таких часописів, як „Американско-Русскій Вѣстникъ”, „Правда” чи „Свѣтъ”, змінити не можна, бо їх гаслами є: „сліпота, глупота, зрада і завада”, а їх ціллю

²³¹ Там же, ч. 8, 1894.

²³² Там же, ч. 33, 1894.

є: нарід туманити і сліпити, його зраджувати і недопускати до нього ніякого поступу”.²³³ А щоб люди не пізналися на їхній роботі, то вони її прикривають гаслами: „Учися, молися, трудися, трезвися”, якими хочуть *заворожити* нарід, щоб він не пізнався на їхній роботі.

Москвофіли внесли розлад у релігійне життя нашого народу, бо поставили на першій місці обряд, а не релігію, а чейже „обряд панує тільки в церкві, а релігія в церкві й на світі”.

Оті всі ворожі наступи, включно з ірландськими, обговорив дуже основно *о. П. Понятинський* в цілій циклі статтей, затитулованих *Наша церква і її вороги в Америці*.²³⁴ На вступі зазначено там таке:

З одної сторони атакують нас цареславні, а з другої сторони метають на нас свої стріли айриші (ірляндці), і наша бідна церква опинилася в битві на два фронти між двома ворожими вогнями. Обидва ці вороги, що в звичайних обставинах життя розходяться як Авраам і Лот у протилежні сторони, якимсь дивним дивом, начеб зав'язали між собою спілку, приятельство, маширують на нас різними дорогами.

БУДУВАННЯ ЦЕРКОВ.

Свободі приходилося дійсно воювати на два фронти, щоб ратувати існування нашої церкви. Тому саме вона присвячувала тоді так багато місця церковним справам. Тому взивала громади вибирати розумні т. зв. *церковні ради* і не віддавати нікому чужому церковного майна під заряд.

Свобода помагала теж будувати церкви. Але zarazом взивала громади не перебирати на себе при таких будовах надто великих фінансових тягарів.

Вже в 1896 р. появилася стаття *Не будуйте каплиць!*²³⁵ В ній пишеться, що „незадовго буде в Америці більше церков, ніж українських родин”. З усіх сторін — пише *Свобода* — надходять такі „відрадіні вісти”:

Там українці будують церкву, там купили ґрунт під церкву, там посвячення церкви, там знову задумують будувати церкву, там хочуть продавати церкву, а там процесуються за церкву і т. д.

Оті вісти, пише *Свобода*, вказувалиб, що ми дійсно такі сильні матеріально й морально, що можемо в кожній місцевості поставити собі спокійно свою святиню. А тимчасом справи представляються

²³³ Там же, ч. 22, 1903.

²³⁴ Там же, чч. 11—28, 1908.

²³⁵ Там же, ч. 28, 1896.

якраз навпаки. Бо погляньмо, як ті церкви будують. Ось вам приклад:

Збереться купка українців, подекуди не більше як 20 родин, тай рада в раду, ухвалюють через піднесення рук, що нам треба своєї церкви, бо ми не гірші від інших; ми такі самі газди, як інші, ми годні дещо показати.

Як трапиться сумлінний священик, до якого піде вибраний комітет на пораду, то він відрадить будувати церкву; а як священик *практичний*, чи там *бизнесовий*, то ще „дорадить людям лізти в сіти, приговорить їм до амбіції й поблагословить”. І так повстають *каплиці*, які добрі там, де на далеку далечинь нема української церкви, але є непотрібним тягаром для кількох родин, коли в суспільстві вже є українська церква.

Розповівши про те, як нарід натягають усі ті, що будують ту каплицю, подає *Свобода* такий образ:

Вже стоїть святиня, дім божий, з двома віконцями, зліплена з тоненьких дощок, часто без підмурування. Посвятили, покричали по газетах, і нарід радується, але не надовго. Розуміється, що кождий хоче бути старшим, кождий хоче мати більше право до церкви від другого, бож і він свій цент вложив і найбільше находився біля будови. Дальше треба кожного місяця заплатити довжну рату за церкву і покрити інші видатки, як наприклад направу даху, бо вже в третім місці вода затікає, тай треба бодай найпотрібніше до церкви справити. Навіть українська терпеливість вривається, зачинаються непорозуміння, сварки, гніви, проклони, і дім Божий, замість бути домом молитви, стає кісткою незгоди й роздору між парохіянами. Священик, що дораджував будову, втратив довіря в тих, котрі прозріли й пізнали, що їм не треба було брати на себе такого тягару. Творяться дві партії. Партія, ворожо успособлена до священика, запрошує другого і вчинився аж тепер гаразд. Нарід деморалізується, тратить останній, тяжко запрацьований гріш, на ніщо інше не звертає уваги, а тільки на ті нещасні події і про ніщо інше не говорить і про ніщо інше не думає, а тільки про своє нещастя.

Кінець того: ліcitaція каплиці. І там, де відправлявано Службу Божу, стоять бочки з пивом і віскою. Оттак, пише *Свобода*, люди, що кермуються власною користою, пхають наш нарід до будови каплиць, або таких церков, яких фінансовий тягар є понад їхні сили. І тому вона відзивається до народу, щоб він розважив її слова, а тоді цілком певно буде поступати розумніше.

ЗА КРІПКУ ЦЕРКОВНУ ОРГАНІЗАЦІЮ.

Щоб завести лад у нашім церковно-народнім житті, *Свобода* настоювала на те, щоб священство заопікувалося спільно й зорганізовано долею нашої церкви в Америці. Вона назвала *Кроком вперед* конвенцію делегатів церковних громад і священиків, на якій раджено над тим, щоб наші церковні громади не животіли

кожна для себе, а злучилися разом, в Злучених Державах і Канаді, для *вितворення єдності в науці, поступованні, праці й практичній житті, для успішного провадження спільних інтересів та обов'язків усіх церковних громад, для взаємної помочі моральної й матеріальної, для усунення всяких безпорядків, для провадження місії і шкіль.*²³⁶ Тоді, то, себто 30. травня 1901 р., на нарадах у Шамокіні вибрано *Духовну Рад*у з 6 священників для справ чисто духовних і обрядових та *Шкільну Комісію* з 5 членів і комісію видавничо-статистичну. Таким чином повстало тоді *Товариство українських церковних громад у Злучених Державах і Канаді*. *Свобода* підносила раз-у-раз вагу такої організації, помістила її статут і звивала громади та священників до неї приступати. У відозві, яку видала ця нова організація, читаємо таке:

Наші церковні громади в Злучених Державах і Канаді то так, як ті розпорошені та потомлені вівці, що порозбігалися по безкраїм степу, не можучи віднайти себе. Вони ж бідні, потомлені, мекають, шукають одна одної, але не знають до себе дороги. А так блукаючи, упадають поволі з сил, поки не забере їх чужий газда, або поки марно не згинуть.

Заходило ще одно питання: чи мають бути допущені до таких справ *світські люди*? Організація відповіла: так! Бо:

Треба знати, що з народом ми сила, а без народу — н і щ о. Нарід обганяє своєю кривавицею всі видатки церковні, тож і слушно належиться йому голос в управі своїм маєтком, своєю долею.

Ми мусимо враз з народом як браття працювати над своєю долею.

Послухаймо, що каже св. апостол Павло в I. листі до коринтян: „Не може око сказати руці: не треба мені тебе, або знов голова ногам: не треба мені вас”.²³⁷

Всі ми разом мусимо працювати. І коли терпить один член, терплять з ним усі члени; а коли славиться один член, радуються з ним усі члени.

Але під цею працею *Свобода* не розуміє того, щоб священник, прибувши до громади, ішов до салуну, щоб там „представитися салуністові”, що є головним *босом* у парохії, „предсідником, секретарем і касієром”, та що „будував церкву коло салуну” і звик рішати, хто має бути священником. А таке домагання бувало. І бувало таке, що як священник не йшов такому салуністові на руку, тоді його *вижирали*, себто відривали замки від дверей церкви, нападали на приходство і виганяли священника. „Це річи не з повітря взяті, але, на жаль, з правдивого життя” — пише *Свобода*.²³⁸

²³⁶ Там же, ч. 24, 1901.

²³⁷ Там же, ч. 28, 1901.

²³⁸ Там же, ч. 10, 1908.

І береться ту владу викорінювати як владу *ненародню*, як таку, що не має нічого спільного з таким порядком, що признає голос тим, що дійсно дбають про нарід і церкву і про престиж як одного так і другого.

Свободі не було на руку порушувати раз-у-раз церковно-народні справи, а то часто навіть чисто церковні, та так складалися відносини, що на ній спочивав теж і тягар будови церковної організації. Вона сама завела навіть ширшу дискусію про потребу духовного часопису для українців в Америці, щоб ні в *Свободі* ні там „не мішати світських річей з духовними”.²³⁹ Бо з такої мішанини виходить баламута.

По переведеній дискусії *Свобода* заявляє, що прийшла до переконання, що в Америці таки доконче треба окремого духовного часопису. Вона певна, що такий *греко-католицький часопис українською мовою* скоріше чи пізніше в Америці появиться. Та додає, що це не значить, що як той часопис появиться, то вже не треба буде мати українцям в Америці окремого *щоденного робітничого, незалежного і народнього часопису*.²⁴⁰ Ні. Такого часопису треба буде далі. Ним мусить бути *Свобода*, бо без неї життя в Америці не могло би плисти ширшим руслом.

Та заки такий духовний часопис буде, треба було *Свободі* далі займатися чисто духовними справами, бо не мішатися до них, значилоб потурати хаосові. І тому *Свобода* мусіла пропагувати *священничий конґрес*, як теж піддавати різні проекти, як можнаб створити *українську дієцезію в Америці*. Вкінці ще дораджувала, яку треба вести акцію, щоб дістати до Америки українського єпископа. А ця акція була надзвичайно складна. Через неї *Свобода* й У. Н. Союз наробили собі багато ворогів. Але щож було робити, коли в українській церкві в Америці були, як описує о. Понятишин, такі елементи, через які наша церква була подібна до того воза в байці, до якого запряглися лебідь, рак і щука, й де лебідь рвався летіти, рак пхав віз назад, а щука тягнула віз у воду.²⁴¹ Тягнути цей віз мусіли *Свобода* й У. Н. Союз. І тому слали різні меморіяли і домагалися вперто українського єпископа й української дієцезії в Америці.

Вкінці цей єпископ приїхав. Дня 27. серпня 1907 р. Був ним о. *Сотер Ортинський*. Зміст його привітальної промови переданий у *Свободі* в такий спосіб:

Його номінація наступила проти волі всіх римо-католицьких єпископів в Америці й 12 кардиналів у Римі. Як він був у Римі, зажадали від нього дотичні влади, щоб він зрезигнував з єпископ-

²³⁹ Тамже, ч. 6, 1905.

²⁴⁰ Тамже, ч. 8, 1905.

²⁴¹ Тамже, ч. 39, 1906.

ства. Він віднісся до своїх приятелів у Галичині, а ті порадили йому тепер не резигнувати, бо буде ще досить часу до резигнації, коли її конче буде треба.

Він монах і не має нічого до страчення, а двері монастиря все стоять для нього отвором. Привіз зо собою любов до своєї рідної церкви і свого бідного народу, а маючи в своїй натурі рішучість і святу завзятість, візьметься до зорганізування дієцезії, котрої досі не має, але має надію, що при допомозі Божій і співучасті священників та любови народу його праця увінчається добрим успіхом. Перед ніякими перешкодами не думає уступати.²⁴²

НЕПОРОЗУМІННЯ.

Свобода відступила новоприбулому єпископові свої сторінки для його урядових оголошень. Підпирала всі його збірки, зокрема ті, що були призначені на ратунок уже побудованих церков, яких громади не були всілі вдержати.²⁴³ А вислана єпископові телеграма з річного засідання У. Н. Союзу додала йому, як подає сам єп. Ортинський, „бодрости духа до успішної й невтомної праці для добра нашого бідного українського народу”.²⁴⁴ *Свобода* вела акцію, звернену проти булі, яка не була корисною ні для єпископа ні для українців, а У. Н. Союз покривав кошти цієї протестаційної акції. Вкінці У. Н. Союз заіменував єпископа покровителем і першим почесним членом.²⁴⁵

Що так налаштовані відносини не осталися такими аж до кінця життя покійного єпископа С. Ортинського, це річ жалю гідна. В тім *Свобода* не винувата, бо вона обороняла ті принципи, на яких її заложили наші священники-піоніри, ідеалісти і народовці, що виразно наставляли на те, щоб вона назавжди осталася народнім часописом і була в народніх і світських руках. Самі священники, перші редактори *Свободи*, виразно писали, що це не є добре, що вони, священники, є її редактори, бо краще булоб для справи, якби ними були світські інтелігентні сили. Але таких тоді не було. Ті самі думки вложено теж в основи У. Н. Союзу, як організації народньої, і такої, до якої можуть належати всі українці, без огляду на віру.

Пізніше за о. П. Понятишина, що по смерті єпископа Ортинського став адміністратором укр. греко-кат. дієцезії, відносини поправились. Адмін. о. Понятишин зріс зо *Свободою* і знав добре її духа. І довів до того, що дієцезія йшла рука в руку зо *Свободою* і з У. Н. Союзом у всій народній праці.

Не було теж конфлікту з українським православним владикою о. Іваном Теодоровичем, ні з о. Йосифом Жуком, теж українським православним єпископом.

²⁴² Тамже, ч. 36, 1907.

²⁴³ Тамже, ч. 13, 1908.

²⁴⁴ Тамже, ч. 42, 1907.

²⁴⁵ Тамже, ч. 29, 1908.

Непорозуміння зайшли і за другого українського греко-кат. єпископа, д-ра Константина Богачевського. А зайшли вони через різниці в поглядах на конкордат, культ І. Франка і т. п. І ці непорозуміння зрозумілі для всіх тих, що знають ідеологію *Свободи*, побудовану тими українськими католицькими священиками, що влаштовували в Америці ще тому 40 років перші свята в пам'ять Тараса Шевченка, що десятки літ тому вшановували Івана Франка ювілейними статтями і ювілейними видавництвами, та що гостро критикували політику Риму, *якщо вона йшла на шкоду українського народу і порушувала його церковні привілеї*.

Про становище *Свободи* до церковних справ писав цей часопис у 1912 р. таке:

В справах церковних прибирала „Свобода” гострий, радикальний тон. І не дивниця. Цеж ішло про життя-буття її власників-видавців, якими були українські священики. А тутешня римо-католицька гієрархія дуже ворожо відносилась до кожного українського священика, що приходив з краю. Внаслідок того були численні процеси, ворожнеча і ненависть, та дійшло навіть до того, що вважано зрадником народньої справи того українського священика, що відважився піти до айриського єпископа по юрисдикцію. Все те неначе в зеркалі відбивалося в „Свободі”.

З приходом українського єпископа до Америки „Свобода” стала одиноким часописом, що сміло й отверто станув до боротьби з усіми ворогами єпископа. Аджеж це був єпископ-українець...

Ось таке було властиве відношення *Свободи* до церкви і церковної єрархії.

Та згодом обставини змінилися: Вийшло неодноразово таке, що не повинно було бути. Почали теж виходити церковні чи церковно-народні органи. Організація церкви уформилася. Супроти цього *Свобода* була вже природньо звільнена зі своєї місії на церковному полі. Вкінці часопис заняв таке становище: *церковні справи полишити до поладження покликаним до цього чинникам*.

ТЕПЕРІШНЄ СТАНОВИЩЕ: АМЕРИКАНСЬКЕ.

Від того часу *Свобода* до церковних справ не мішається. Та проте забирає голос у таких нібито релігійних справах, що мають політичну закраску. І далі: бореться не тільки зі світськими, але й духовними рабами, що не мають віри в силу нашого народу. Вона вважає, що це є „чесна боротьба, яка веде наш нарід до поступу і визволення з духового й фізичного рабства”.²⁴⁶

Вона не є ні *попівською* ні *антипопівською* газетою. Ні *католицькою* ні *православною*. Вона не стоїть на службі ніякої віри, церкви, чи секти. Ні не каже, котра віра краща, бо такими справами займаються спеціальні релігійні, церковні чи сектантські

²⁴⁶ Тамже, ч. 169, 1929.

органи. Вона виходить із заложення, що народи в світі збираються в громадській праці без огляду на релігійні переконання. А крім того:

Ми живемо в Америці, в якій церква відділена від держави, і пора і нам навчитися відділювати справу церковну від запомогової організації та від національної політики в органі. Пора нам зрозуміти, що національна політика українського народу вимагає того, щоб українці одної віри дивилися на українців інших вір як на українців, як на своїх людей, а не як на чужих і на ворогів. Не вірою мірється українство українця, а його працею для України. В українській історії є православні князі, гетьмани, і є провідники, що зачисляли себе до католиків. Українське відродження завдячуємо й католикові Шашкевичеві і православному Шевченкові.²⁴⁷

Тому буде для нас найкраще, — пише *Свобода* — коли будемо держатися тої засади пошанування всякої віри, яку вперше перевела американська республіка, а яку нині визнають усі поступові народи світу.

6. РОБІТНИЧЕ ПИТАННЯ.

ЗА РОБІТНИЧІ ОРГАНІЗАЦІЇ, ОСВІТУ Й БОРОТЬБУ.

„Хай проклята буде та година, в якій мене мати на світ привела!” Скільки то разів вирветься цей, повний розпуки, проклин з уст похилого над працею робітника, з котрого чола спливають каплі чорного поту на тверду скалу! Чому добуваються з його грудей ці страшні слова прокляття? Чи може не платять йому за роботу доларами, яких вартість така висока на світовім ринку? Чи зневолюють його силою до праці? Таж йому вільно не йти до роботи, як йому так подобається! Так, це правда, але правда й те, що над головою робітника висить невблаганий меч Дамокля — голодової смерті, якби перестав працювати. Тому робітник мусить працювати постійно, без упину, аж до кінця життя без перерви і відпочинку.

Щоб не діждатися страшної будуччини (голодої смерті), робітник забуває на все, сверлує в скалах діри, розбиває динамітом камінні велити, що стояли сотками тисяч літ, викопує вулиці й вулички в вугільних покладах, рие мов кертця в темнім підземеллі, забуваючи, що на кожному кроці чигає на нього смерть або каліцтво, забуваючи, що кожної хвилі може усунутись відлам скали або вугілля і придавити його своїм тягаром, або вибух зрадливого газу може кожної хвилі перетяти нитку його життя, або скалічити і зробити жебраком на віки. І чиж можна тут дивуватися, що робітник проклинає годину свого уродження?

Гляньте на робітників, як вони опускають вугільні заводи! Чорні, покриті вугільним порошком, подібні до підземних духів; рівчаки брудного поту засохли на лицах, в ніздрях, вухах і легенях осіла грубою верстою вуглевого мучка, груди пожадливо втягають свіже повітря, очна зрізниця побільшується, бо не при звичаєна до блеску заходячого сонця, а руки такі поорані й тверді, що з трудом складаються в п'ястук

²⁴⁷ Там же, ч. 122, 1931.

і не в силі погрозити тим, що змушують його до тої тяжкої долі. Цей вид пояснює наглядно кожному думаючому чоловікові, що ще не втратив до решти свого сумління, що ще не запродався в неволю багачам за марну мамону, чому робітник проклинає годину свого народження.²⁴⁸

Так розпочав свою промову д-р Ю. Чупка дня 4. вересня 1899 р. на вічу майнерів (вуглекопів) у Шамокін, Па., яке скликано заходом майнерської робітничої організації „**United Mine Workers**”. Отсей дописувач *Свободи* вояснював українським майнерам, що лише *праця* творить на світі *вартости*, та що:

Як робітник прийде до переконання, що вся продукція й кожний маєток повстають виключно через працю робітника, тоді те переконання станеться підвалиною його будучого щастя. Бо від тої пори робітник буде призадумуватися над тим, як задержати випродуковану собою частъ вартости для себе, як тому перешкодити, щоб йому її не видерли, не обциганили його та не витуманили цієї чесно запроцьованої часті.

Та осягнути це можна тільки при допозі *робітничих організацій* згідно з розумною українською приповідкою, що громада — великий чоловік. Робітничі організації та страйки це найкращі засоби охорони робітника від визиску. Як робітники це зрозуміють, тоді „запанує радість у хатах робітничих, тоді робітник не буде проклинати години свого уродження”. Тоді запанує радість і в хаті — українського робітника.

Так виглядали одні з перших писань *Свободи* зперед 40 років. Поза такими статтями вона ще друкує в фейлетонах під заголовком *Хто з чого живе?*²⁴⁹ вяснення, хто живе з власної праці, а хто з чужої, хто удержується з власних рук, а хто з чужих. В іншій фейлетоні друкує Свобода Івана Вулмена (**John Woolmen**) *Слово остороги для багачів*,²⁵⁰ яке зачинається таким вступом:

Бажання маєтку для самого маєтку спиняє зріст морального життя тай допроваджує до того, що маєтки дістаються до рук самолюбних людей, що має лихий вплив на суспільні відносини.

Свобода пояснює, звідки це походить, що *Робітники без роботи*,²⁵¹ що один має далеко більше ніж потребує, а другий не має що до уст узяти; що один панує, а другий бідує. Чому ж це так?

Бо багач має свої фабрики, а бідний мусить у нього робити. Багач є паном, а робітник Іваном. А Іван, як хоче жити, мусить просити у пана роботи. І пан йому дає, але як може мати з нього зиски. Колиж він бачить, що з Івана нема зисків, бо ті товари, які Іван виробив, не мають часово покупу, тоді він відправляє Івана з роботи без найменшого жалю і смутку.

²⁴⁸ Там же, ч. 38, 1899.

²⁴⁹ Там же, ч. 14, 1898.

²⁵⁰ Там же, ч.ч. 45 і 46, 1899.

²⁵¹ Там же, ч. 48, 1899.

Потім описує *Свобода* всі ті роки, коли „штапувала” (припинялась) робота, як до Америки зачали прибувати українські іммігранти. І поясняє далші причини безробіття, злучені зо світовою господарською конюнктурою. Вона описує жіночу і дитячу працю, як і те, як з нужди дівчата-робітниці йдуть до публичних домів. Та додає, що в старім краю того всього не було:

Там було село. Там було літо, осінь зима і весна. Там було поле, луки, луги й гай. Там була інша праця, праця коло ґрунту. Там на весну орали, сіяли, садили; в літі були сінокоси: косили траву, громадили сіно, возили і — співали. Прийшли жнива: жали, клали копи, возили до стодоли — співали. А прийшла осінь і зима з довгими вечорами, всі збиралися в хаті: жінки пряли кужіль, шили, а при них діти. Коло вогню курив няньо (батько) файку і казав байку з давніх часів, або оповідав дещо про страхи. А тут усе змінилось.²⁵²

Тут задля якихось вищих сил, які називають капіталістами, отой селянин, що прибув сюди зі старого краю, став робітником, себто *простим товаром, який можна, як і інші річи, купувати*.

Та щож це за біда, той *капітал*, про який усюди стільки мови?

Хочеш знати, яка це потвора?
Поглянь на нарід, покривджений, бідний.
На це не треба аж зору сокола,
Лиш подивитись уважно довкола
І пізнати устрій суспільний.
Поглянь! І тут знайдеш кількасот робучих,
Що 'му несуть в жертву свого життя кришку.
Для потреб конечних, для дітей плачущих
Даються ловити до сітей могучих
І витворюють праці надвишку.
Хоч з надвишки праці пролетаріату
Капітал родився, взяв життя і силу,
Однак, невдячний, родичам в заплату,
Зідає добробут, уменшує плату,
Завчасно тручає в могилу.²⁵³

Ой, чуємо той *капітал*, бо от припинено роботу в фабриці. А ось і почування безробітного українського робітника:

І щож я дам дітям дрібним,
І щож я дам жінці?
Хіба коріння зіпд землі
І лика по жмінці!

Ой, тяжко мені! Потемнів
Вже в очах світ білий,

Серце завмерло, бідний ум
Мучиться зболілий.

Ой, хібаж я, ой, хібаж я
Піду тай втоплюся,
Най річка затопить мене,
Най вже не журюся.²⁵⁴

²⁵² *Тажже*, ч. 50, 1899.

²⁵³ Сава Чернецький: *В фабриці, Свобода*, ч. 19, 1900.

²⁵⁴ *Свобода*, ч. 8, 1899.

Та чи топитися це дійсний ратунок для робітника? Ні, каже-ся в іншій поезії, в якій хочеться вирвати робітника з туги, а запалити його до боротьби за свої права:

Коб в мене був гук
Пісень, що, як лук,
Людські серця вражалиб,

Яб цілий співав рій
Пісень славних про бій
І в ряд до бою всі сталиб.²⁵⁵

І чи ж можна стояти осторонь від боротьби, коли вона ведеться на світі від часу, як тільки появилися на землі люди? В фейлетонах *Робітнича справа*,²⁵⁶ В. Зарічного, описується ту боротьбу, в усіх її видах, від часів диких до капіталістичних. І згадується там теж про дійсно трагічну боротьбу робітників з робітниками. Бо кожний з них боїться, щоб йому інший не видер праці, бо є такі робітники, що завжди охочі продати сильні руки і сильний хребет за платню, за яку купує картоплю, як той ірландський робітник у Карлайла, що то конкурує з англійським і задовольється, як за *омасту* має *сіль* і як *спить у першій ліпшій свинській хліві, або й у собачій буді*. А подібне діється і в Злучених Державах, де *проти англійця з більшими життєвими потребами виступає українець чи словак з давніми своїми старокравчими навичками і як такий може продавати свою працю дешевше від англійця, бо не має таких життєвих потреб і такого розуміння, як той останній*.²⁵⁷

СТРАЙКИ І СТРАЙКОЛОМИ.

От з таких причин, пише *Свобода*, приходить до ненависти між англійським і українським робітником в Америці. З таких причин англійський робітник погорджує українським, бо український стоїть на перешкоді в боротьбі за поліпшення робітничої долі, себто за кращу заробітну платню і за кращий пошанівок робітника. А та боротьба ведеться головню при допомозі *страйків*.

Певно, що можнаб обійтись і без боротьби і без страйків і без проливу крови, так щож, коли не можна промовити до серця і розуму капіталістів, бо їм у голові тільки інтерес і зиски. Вони уступають, то правда, але тоді, коли робітник грозить, скликає на нараду інших своїх товаришів, і коли вони всі гостро промовляють та по вулицях маширують для демонстрації, коли виходять на страйк.

І як не страйкувати, коли в Каламазу, як говорить один з найбільших робітничих організаторів, Євген В. Дебс, платять робітникові за 10 годин денної праці 50 центів, за які він мусить

²⁵⁵ Як вище.

²⁵⁶ *Свобода*, ч.ч. 30—34, 1897.

²⁵⁷ *Тамже*, ч. 32, 1897.

удержати троє чи четверо дітей, себе і жінку? І то в часі, коли в тих самих фабриках працюють 13-літні дівчата, й то при машинах, і коли багатьом з них бракує на руках по кілька пальців! В таких обставинах політична воля є нічим, зате матиме вона дійсне значіння тоді, як зникне економічний гніт, коли край матиме порядок, який хотів бачити Линколн, себто, в якому *життя вартувало би більше ніж мастка, а людина була б ціннішою від*

О. Лев Левицький,
головний контролор У. Н. С.
(1906)

доллара.²⁵⁸ Доки це не станеться, то промови про владу „з люду, для люду і через люд“ будуть лише пустою теорією. І пустим балаканням буде мова про непорушність конституції, коли судді й тимуть назустріч фабрикантам і видавати судові накази (injunction), звернені проти робітництва, що змагає законними засобами поліпшити свою долю.

А таким законним засобом є страйк. Багато людей не знають, що страйки є викликані цілою низкою кривд. Але публіка, загал, над тим не застановляється. Вона бачить тільки невигоди, які має через страйк. Та потурати таким кривдам, це значить не жи-

ти духом 1776 року. Не розуміти страйкуючих, значить не розуміти Джеферсона, що сказав: *Хай Бог змилосердиться над нами в хвили, коли Америці забракне відпорности проти тиранії.* А Патрик Генрі голосив, що ставити опір тиранії, значить бути послухним Богові. Вашингтон був теж бунтар проти тиранії. Батьки Америки говорили, що як не можна добути свободи без війни, то хай буде війна, щоби потім їхні діти і внуки могли жити

²⁵⁸ Промова Е. В. Дебса, *Свобода*, ч.ч. 32—37, 1897.

в спокою. Як не можна страйкувати, то як міг Генкак (Hancock) з товаришами, перебрані за індіан, викидати в бостонській пристані ладунки чаю з кораблів у море? І як могли матері в часі американської революційної війни бойкотувати англійський чай? А чи інакше поступають новочасні робітники, коли виходять на страйк? А коли вони тим протестують проти визиску, проти за- великого нагромадження маєтків у руках одиниць, то тим вони зближують Америку до ідеалу батьків цього краю, до ідеалу Джефферсона, що сказав: *Потребуємо держави, в якій не було б ані дуже багатих ані дуже бідних*. Та щоб це все розуміти, треба бути робітникові просвіченим. Тоді доперва він зрозуміє, хто і як його ошукує, а з тим і зрозуміє думки Линколна, коли він запі- відав, що можна ошукувати всіх якийсь час, *декоτριх увесь час, але не можливо ошукувати всіх увесь час*.

Щойно скінчила *Свобода* писати на згадані теми, а вже дохо- дить вість про вбивство 25 майнерів і ранення 55 близько містечка Lattimer, Pa.²⁵⁹ Ото стріляли помічники шерифа до бідних робіт- ників з Гейзлетон, головно слов'янських, що прийшли переконувати своїх товаришів, щоб страйкували разом з ними за кращі умовини праці. Стріляли нібито тому, що робітники не послушали відчитано- го робітникам „інджонкшен”, що не вільно їм вступати на компа- нічні ґрунти.

Крівава подія ясно говорила, що коли робітнича справа має піти вперед, то не обійдеться без боротьби і без жертв, навіть жертв крові. Але пролита кров повинна бути принаймні визискана на освідомлення робітника, а в тім і українського.

Свобода взиває до протестаційних віч і до збірки фондів для вдів і сиріт по вбитих у Латімер і на кошти процесу проти вбивни- ків. Колектором тих фондів стає секретар У. Н. Союзу.²⁶⁰

А на вічах закликають до дальшої боротьби, до нових страйків. Значить, знов може политися кров і скосити чиєсь життя. Дехто цього лякається, ховається. А між такими є й український робітник. І до таких *Свобода* відзивається у вірші *Деж ви?*²⁶¹

Деж ви, нужди і голоду діти,
Брудні, задимлені, порохом вкриті,
У котрих лица потом обілляні,
Згорблені плечі, руки з мозолями?

Де ви, захланности людської раби,
Що терпеливі, мов віл в ярмі,
Голодні, темні, трупи пів живі,
Що боїтеся глянуть догори?

²⁵⁹ *Свобода*, ч. 38, 1897.

²⁶⁰ *Тамже*, ч. 43, 1897.

²⁶¹ *Тамже*, ч. 43, 1899. Автор „А.”

Нуж! Піднесіть ті похилені лиця,
І руки свої вгору піднесіть,
А в руках ваших хай заблісне криця
І даліше сміло кайдани ломіть!

Ви боїтеся? Вам страшно дуже
Підземних льохів, „хліба і води?”
Страшно арештів, судів та лоєрів,
Панської нагайки, шерифа стрільби?

А не страх жити цілий вік в неволі,
Не знати, що це правда, свобода,
Двигать кайдани та зносити болі
Голоду, нужди, хоч би і що дня?

В доповненню до цього видають книжечку *Капітал і праця*, написану о. Антоном Бончевським, президентом У. Н. Союзу, де обговорюється ті всі справи в популярно-науковий спосіб.

Де не розгорниш тодішню *Свободу*, всюди тільки відомости про страйки. І то криваві. А найгірше й найтрагічніше те, що підчас тих страйків треба дуже часто боротися з робітниками страйколо-мами („скебами”), між якими ледви чи не найбільше число становлять українські робітники. Аж два референти виясняли це нашим робітникам на першій українській вічу в Америці. А потім далі розбирає *Свобода* цю справу, особливо при різних нагодах, обговорюючи *Робітниче питання*,²⁶² а з ним капіталістичний устрій та його витвір: пролетаріят. Пишеться там про ролю машини, про становище фахового й нефахового робітника, про робітничу клясу, про лібералізм, соціалізм, заводські спілки (*trade unions*), а особливо підноситься вагу робітничих юній як тих, що допомагають робітникам вести боротьбу і видержувати при страйках.

ДОПОМОГА ФРАЗАМИ, ЧИ ДІЛАМИ?

Та, не зважаючи на те освідмлювання українського робітника при допомозі *Свободи*, вже і в тих давніх часах не бракувало „критиків”, що вважали, що тому, що *Свобода* не є соціалістична, то є „попівська і клерикальна”, і тимсамим замало дбає про робітників. В річній редакційній звіті з 1909 року є згадка про тих, що воюють бомбастичними фразами і ратують робітників пустим криком: *Робучий народе, тобі діється кривда*. Такі писання називає *Свобода* „самохвальбою псевдоробітничих часописів”. Вона виказує свої робітничі почування не словами, але ділами. Вона питається:

Коли поплила наша кров, коли повалилися трупи наших робітників в Мікіз Ракс, то що зробили для них ті всі часописи, що

²⁶² Там же, ч.ч. 41, 42, 43, 45, 47, 1908.

голосять, що аж до зануди „ми є садинокі оборонці робітників”? Кругле ніщо. Ба навіть не завдали собі труду обширніше написати про всі лайдацтва.

І знову *Свобода*, та „попівська, клерикальна” *Свобода*, садинок не лише словом, але й ділом іде в поміч угнетеним, визискуваним капіталістами братам, і то не лиш українцям, але загально всім робітникам у Мікіз Раке, без ріжниць на їхню народність, стоячи тим ідейно на ціле небо вище навіть від тих часописів, що на своїм шильді виписують соціалістичні кличі, а ділами...²⁶³

Двацять літ пізніше в конвенційнім редакторським звіті подибуємо між іншим теж подібне:

Стільки саме чесної критики є в тих закидах комуністів та соціалістів, що мовляв, орган У. Н. Союзу не писав про робітничі справи, не писав про пасейський страйк, або про вуглевий страйк. Цей закид є чиста неправда. Доказ неправдивости цього закиду може знайти кожний читач, що візьме до рук „Свободу” з часу тих страйків. Бо „Свобода” писала про ті й інші страйки. „Свобода” збирала жертви на один і на другий страйк. І члени редакції „Свободи” збирали від інших і самі жертвували на ті страйки. Це факти. Чомуж тепер комуністи і соціалісти твердять завзято, що „Свобода” не писала? Вони так кажуть тому, що вони під писанням про страйк розуміють тільки одно писання: писання відповідно до комуністичного евангелія чи соціалістичного тальмуду.²⁶⁴

Та конвенція У. Н. Союзу не ухвалювала вести газети за комуністичними чи соціалістичними засадами. Вона означила напрям *Свободи* як український, національний і демократичний.

Свобода виказувала при описах страйків, що їх використовують комуністи для комуністичної пропаганди і тим шкодять страйкам і робітництву. Вона вказувала, що *американське робітництво є чуже соціалізму і комунізму і звертала увагу, що зайво є творити соціалістичні й комуністичні організації серед чужинецьких робітників, коли родовиті американські робітники є проти таких організацій*. Супроти цього вона виясняла, що *всі робітничі демонстрації в робітничих справах не можуть мати успіху ні серед американського громадянства ні робітництва, якщо їх організатори не скинуть із себе марки соціалізму і комунізму*.²⁶⁵

Взиваючи робітників боронити свої інтереси, добиватися підвищення платні, боронитися проти заходів обнижити платню, проти зниження платні, погіршення умовин робітничої праці, тощо, *Свобода* підкреслювала, що:

У нашому народі на іміграції крім робітників є ще люди інших клас. Багато наших людей займається торгівлею. Є вже професійні

²⁶³ Там же, ч. 42, 1909.

²⁶⁴ Там же, ч. 199, 1929.

²⁶⁵ Там же, ч. 123, 1931.

що коли нинішня економічна система не може нас виратувати з депресії, то пощо далі держатися такої системи?

В наших статтях уважали ми страйки, як і війни, за небажані. Але заразом оправдували їх тоді, коли не було іншого виходу з ситуації. Тоді взивали ми наших робітників видержувати в страйках. Вказували їм на різні підступи підприємців розеднувати робітників. Вказували на такі величезні шкоди, які завдають робітники робітникам, коли, як от у Пенсилвенії, одні признають „Юнайтед Майн Воркерс”, а другі, як от ославленої Фрикової Коксової Компанії, компанійну юнію „Індепендент Бродергуд” (Незалежне Братство).²⁶⁷

Свобода вказувала робітникові, що це є обов'язком держави подбати, щоб мав працю той, хто хоче працювати, та щоби працюючий був забезпечений на випадок безробіття, старости, каліцтва чи нещасливої пригоди. Але треба тут пам'ятати, що робітники мусять добути собі навіть ті права, які вже є їм признані, бо права є писані для тих, що їх уміють добиватися. Значить, навіть і тут треба боротись. І це мусить робітник добре пам'ятати, що як у національній так і в соціальній боротьбі: *не боротися, значить боротися по противній стороні, значить утікати перед національним чи робітничим ворогом і здавати йому позиції без боротьби.*

Разом з тим *Свобода* розкривала погубну роботу комуністів при робітничих страйках, чи в робітничих юніях. Вона вказувала на те, що та їхня робота йде робітникам на шкоду, бо розбиває їх зорганізовані лави й ослаблює їх силу. Вона вчила робітників пізнавати причини невдач робітничих страйків. А коли заломлювався який страйк з вини робітничих демагогів, то *Свобода* взивала робітництво вдовольнятися часово меншими здобутками, ніж доводити непотрібно до цілковитої програної і деморалізації в робітничих рядах.

Вона обстоювала допомогу страйкуючим з боку уряду в такому виді, як її дається безробітним.

Потребу федерального обезпечення на старість вважала *Свобода* ще важнішою справою ніж обезпечення на випадок безробіття, бо безробіття *може* прийти, а старість — *мусить*.

Вона вказувала визиск робітника з боку найбільшого й наймодернішого промислу в Америці — автомобільного, вказуючи на боротьбу Американської Федерації Праці, зглядно робітничих юній, з автомобільними промисловцями.

Всі ті справи обговорювано основно в річних редакційних звітах. І з них ясно виходить, що „*Свобода*” була завжди дійсною *робітничою Газетою, речником працюючого люду.*²⁶⁸

²⁶⁷ Там же, ч. 89, 1934.

²⁶⁸ Там же, ч.ч. 86, 92, 1935.

В. ЗАКІНЧЕННЯ

ЩО МИ БАЖАЛИ ПЕРЕДАТИ?

Про українську іміграцію в Америці є дуже мало зібраного матеріалу. Щобільше, можна сказати, що нема майже ніякого, коли думаємо притім про такі книжки, чи хочби брошури, які булиб оперті на провірених джерелах, подіях і статистичних датах, а zarazом давалиб образ правдивого життя, а що важніше, представлялиб нам ті ідеї, на яких будовано американську Україну. Наша праця намагається виповнити хоч у дечому ту прогалину. І саме тому переглянули ми понад 40 річників *Свободи*, шукаючи потрібного для цього матеріалу. Переглянувши те все, як теж і інші джерела, ми намагалися виробити собі певний погляд на все те, чим досі жила наша іміграція та хто і яку пайку свого духа вкладав у її розвій. Заходило тільки питання, як ці думки передати на папір.

Ми думали поділити історію нашої іміграції хронологічно на дві чи три доби і відповідно їх схарактеризувати, видвигаючи тут певні особи чи інституції, що заважували на нашім житті. Думали теж, чи не булоб добре поділити цю історію відповідно до певних подій.

Вкінці всі ці способи залишено. І зосереджено найбільшу вагу на те, щоб саме життя вийшло по можности таким, яким воно було. Ми намагалися представити те життя в легкій формі й говорити про нього точнісенько мовою того часу, в яким це життя творилось, і мовою тих ідей, які тоді на американській землі виринали. Тому саме наш погляд на це життя є доповнюваний раз-у-раз цитатами, і то такими, які могли би бути нашими власними словами, якби ми висказували тільки наш власний погляд про те життя, не вживаючи ніяких цитатів.

Ми бажали передати *характер доби*. І це було для нас найважливіше. Крім того ми переконалися наглядно, що те, що було положене в основу *Свободи* й У. Н. Союзу, є у великій мірі актуальне і сьогодні. Щобільше, ще багато з давньої програми не є виконане. Виконати це в цілості прийдеться вже новим силам, новому поколінню. Тому теж і йому треба знати, як творився світо-

гляд американського українця, який був цей наш імігрант, прибувши до Америки, і який він є сьогодні. Ми старалися виказати, що сталося з його прикметами й думками, привезеними зі старого краю, і тими, що він їх набув в Америці. А притім залежало нам іще на тім, щоб, читаючи це, молоде покоління, котре бачить своїх старокраєвих батьків живими, пізнало, які величезні труднощі її батьки в Америці перебороли та який зробили поступ.

Обговорена нами доба зачинається від того, що хоч на сторінках *Свободи* поправді появилось вже в перших числах слово *Україна*, то проте навіть і *Свобода* не могла довгий час того слова постійно вживати, як і не міг його вживати офіційно й У. Н. Союз. Треба було ще довгий час уживати слова *руський* і *Русь*, або щонайвище *Русь-Україна*, щоб українською назвою не посилити в тих темних початках агітації, яку вело на американській землі проти українського руху священство з Закарпаття, а далі російська православна місія, а ще далі такі наші москвофіли різної масти. А, як знаємо і як це вже було доказане, то й польська іміграція, навіть та революційна, теж не визнавала ні України ні української назви.

Всежтаки можна одно сміло й певно твердити: що з появою *Свободи* народилась *Україна в Америці*.

В *Свободі* появилися перший раз на американській землі нашою мовою слова *Україна* й *український*.²⁶⁹

Започаткований *Свободою* народній рух приніс нам уже в самім початку перший на американській землі *концерт в пам'ять Т. Шевченка*.²⁷⁰ З народженням *Свободи* понісся теж перший раз на американській землі український національний гімн *Ще не вмерла Україна*.²⁷¹ Вона перша поручила американським українцям „бойовий гімн” *Не пора*.²⁷² Зі *Свободою* появилася відразу і перша в Америці книжка українською мовою. *Свобода* теж поклала перші основи і під першу на американській землі чисто народню установу: *Український Народний Союз*.

Всі ті початки були покладені малесенькою горсткою, можна сказати, що такі одиницями, але фанатично відданими українській народній справі й праці над національним освідмленням і просвіщенням нашого імігранта в Америці.

Шлях, яким ішло це освідмлення, такий складний і такий тяжкий, що треба би писати не одну книжку, якби ми хотіли передати основно різні фази тої боротьби, яку приходилося через ту працю зводити з чужими і своїми, з світськими і духовними. А про ті фази згадали ми не раз тільки кількома реченнями. Та

²⁶⁹ Тамже, ч. 2, 1893.

²⁷⁰ Тамже, ч. 9, 1898.

²⁷¹ Тамже, ч. 17, 1894.

²⁷² Тамже, ч. 41, 1902.

нам здається, що коли не можна писати великих праць про ті змагання, то хай хоч коротко буде передане те, що найважливіше, себто те, коли і яка справа виринала і як *Свобода* до них ставилася. Бо це, як вона ставилася, кінець кінців таки заважувало на світогляді подавляючої більшості того нашого народу в Америці, що його досі не відірвано цілковито від українських почувань.

Сьогодні *Свобода* дожила до цього, що вже здійснилося багато дечого з того, над чим вона працювала та що передбачували ті наші піоніри, що то в найтяжчих часах не сумнівались у велику будучність нашого народу в старім краю і тут на американській землі. Додамо ще, що вся та праця, яку описано, не йшла на ділі так гладко, як виходить з написаних рядків. Як до *Свободи* так і до інших піонірів закрадався часами сумнів. І через те вони часами заганялися в різних справах і хвилю губилися в мішанині думок. Все те було. Та ніколи не було заломлення у великих, засадничих, для нашого народу життєвих справах. Кожна боротьба, про яку ми згадували, а яку вела *Свобода*, була для української іміграції великою наукою, поступом уперед, бо нарід учився розрізняти правду від неправди, поступ від назадництва.

Т. Лабовський,
головний рекордовий
секретар У. Н. С.
(1906—1914).

Зачинала *Свобода* свою освідмлюючу працю від опису Шевченкового свята в одній малій місцевості і в маленькій галі, а дожила такого часу, коли прийшлося описувати їй таке саме свято, але вже в Нью Йорку, на Бродвею, в одній з найкращих концертних галь, з сотками співаків і співачок на сцені, і то українців і українок, роджених в Америці. Діждалася цього, що нема тепер уже й одної української громади в Америці, в якій рік в рік не святкувалиб урочисто пам'яті Шевченка.

Зачинала вона від пропаганди за перше українське віче в Америці, а дійшла до того, що нотує українські демонстрації по найбільших містах Америки з участю по 20 і більше тисяч демонструючих — в обороні поневоленої України.

Зачала від того, що її виклинали по церквах за слово *Україна*, а дожила до того, що те слово вже є сьогодні на шпальтах щоденної американської преси.

Зачала від пропаганди за першу українську школу під церквою, а сьогодні розписується про потребу впровадження курсів української мови по американських школах і університетах.

Зачала своє існування від того, що не було чим складача в друкарні оплатити, а сьогодні вартує десятки тисяч доларів і є органом народної установи, що має понад 4 мільйони доларів маєтку.

Часи змінилися до тої міри, що діти тих батьків, що їх колись тут обкидували камінням, заступають тепер Америку на міжнародних Олімпійських ігрищах і виграють перші нагороди. А український спів тих дітей, чи їхній український народний стрій, чи їхній український танок, з якими всюди і так часто виступають, здобувають для них і для українського ймення найвищі признання.

Тепер маємо вже своїх професорів і в американських університетах. Маємо між собою своїх диригентів зі світовою славою. Маємо знаменитих композиторів. Маємо світової слави скульптора і маляря, якого твори є окрасою американських музеїв. Маємо вже й американців, що студіюють українську мову і перекладають наші твори.

Що за величезні переміни! І то за час усього кількадесяти літ! Чи не здійснюється на наших очах те, що заповідала *Свобода*, і то в часі, коли було всього чотири молоденькі українські священики в Америці й один молоденький студент і коли треба було зачинати роботу від курсів грамотности по громадах, щоб мати для кого *Свободу* видавати, та щоби було кому її читати?

Сьогодні маємо вже в Америці не чотирьох, а сотки священиків. Сьогодні тут не один, а тисячі світських інтелігентів, що вже покінчили американські школи. Чи не велике поле до нового попису, до нових змагань? А земля виправлена, тільки щоби було кому далі орати і нове зерно засівати. Коби тільки вдержався між нами дух наших піонерів, тоді чудес можнаб доконати.

От такі думки літали в голові, коли ми ту працю писали і вдумувалися в те, скільки завзяття і благородного пориву вкладали в нашу американську Україну ті, що її будували.

В нашій праці нема багато такого, що належить до новішої доби.

Але це нас не турбує, бо це вже нова історія. Вона не пропаде. Вона вже записана. І її легко буде прослідити тим, що по нас прийдуть. Але пам'ять про минуле гине на наших очах. І ось тому ми звертали головну увагу на те минуле, про яке так мало знаємо, хоч воно не таке ще давнє. А крім того це минуле так багато подібне до сучасного, якщо під тим сучасним розуміємо змагання закріпити українство в Америці, коли думаємо про виховування молодого покоління в ідеї потреби вірної служби українській

сираві й коли бажаємо бачити наших наступників упертими і послідовними в допомозі нашим братам у рідній Україні.

Ми звертали увагу на те, що заважувало на нашім житті, що його формувало. Хоче хтось уявити собі живий образ того, що переходила українська іміграція в Америці, хай складає собі цілість з тих різноманітних живих образів, які подані в тім на-черку, з розмислом саме для цієї цілі.

Отсе кінчиться стара доба *Свободи* й американської України. Доба, в якій заважували в американсько - українським житті ті, що вийшли з української землі. Це вони те життя будували. А тепер приходить ся ствердити, що вже зачалася друга доба, в якій з природи річи рішальним чинником буде нове наше покоління: тут роджене і виховане.

Роля *Свободи* в формуванні світогляду старшої генерації вже так якби скінчилась. Ми дожили тої хвили, що відродилася на наших очах наша *Українська Держава*. Ми навіть мали в столиці Америки Дипломатичне Представництво Української Держави. *Сповнилося* те, що заповідала *Свобода* від самих своїх початків, що *в огні революції повстане Вільна Україна*. І згідно з тим вихованням, якого ми тут в Америці набрались, ми тій ідеї української державности, яка хвиливо заломалась у своїм здійсненні, далі служимо і з тою ідеєю підемо до гробу, спокійні за будучність нашого народу.

Тому 40 років *Свобода* писала: Все, що маємо в Америці, завдячуємо тільки *самим собі*. І тут теж справджується засада,

Антін Цурковський,
редактор „Свободи” (1908).

що нарід може лише собі сам допомогти.²⁷³ Та засада вже ввійшла в кість і кров великої частини нашого народу в Україні. Й у тім бачимо за поруку світлої будучности України.

Та тепер виринає питання: А хтож формуватиме світогляд молодого українського покоління в Америці? Оце питання поставили собі вже давно У. Н. Союз і його орган *Свобода*. І підходили *Український Тиждень*, яким намагаються формувати світогляд молодого покоління в такому напрямі, щоб воно відчувало природню потребу заховати в своїм серці ті ідеали, які були найдорожчим скарбом для його батьків.

Свободі не вдалося врятувати національно всього нашого народу в Америці й надати йому свій світогляд. А не вдалося це через тих, що їх М. Грушевський називає *дезертирами українства*. Це ті, що перетягнули на свою сторону великі маси несвідомого національно нашого народу в Америці головню — в російський бік. Це ті, що їх затагнули до чужої хати. Це ті, що — як пише Грушевський — лишилися навіки людьми без народности, без вітчизни, без усього того, що дає чоловікові національний елемент, національне життя. Бо нації не можна зліквідувати як яке торговельне підприємство.

Та *дезертири підуть собі, а народність лишиться далі й без них*. І будьмо певні, що не пошкодить це народності, але більше пошкодить це *дезертирство самим дезертирам*.²⁷⁴

Таких дезертирів не забракне і в новій добі. Хоч як прикро думати про це, але ми відчуваємо вже тепер розпуку тих ідейних провідників, що вже виростили чи виростають на американській землі, коли вони бачитимуть, як дезертирують від українства — діти українців. Певно, що таке дезертирство буде шкодою в нашій американсько-українській житті. Але, як писав М. Грушевський, така втеча від українства є не лише соромна, ганебна і малодушна; вона є теж пуста, безплідна і малодушна. Бо *від себе — не втечеш*. Зате ті, що лишаться, будуть чесними спадкоємцями американсько-українського духового і матеріального доріжку, як теж будуть співвласниками з цілим українським народом усього українського інвентаря, мови українського народу і його літератури, всіх його артистичних засобів, всього доріжку його народньої творчости, всієї української лицарської минувшини і світлої традиції. Будуть жити з українським народом у старім краю спільною пам'яттю про чесні невдачі і благородні перемоги на полі боротьби за людське право, за свободу і поступ, і житимуть теж стражданнями і болями найліпших синів і дочок українського народу і їх триумфами на безкровній арені людського духа.

²⁷³ Там же, ч. 28, 1896.

²⁷⁴ Там же, ч. 42, 1917.

**ГИМН АМЕРИКАНСЬКИХ
УКРАЇНЦІВ.**

1.

*Далека Ти, а близька нам,
Кохана вітчизно!
Як сонце з неба Твоїм ланам,
Ти світиши нам водно.
Світи нам, вітчизно, світи,
Кохана Україно,
Щоб знали ми, куди нам іти
У слушную годину —
У бій, у бій
За світлий прапор Твій,
За Тебе, Україно!*

2.

*Як птахи ті, що їх пожар
Прогнав знід рідних стріх,
На перший поклик, хочаб знід хмар,
Ми злетимо до них.
Поклич нас, вітчизно, поклич,
Кохана Україно!
Ми злетимо, як козацтво у Січ,
У слушную годину —
У бій, у бій
За світлий прапор Твій,
За Тебе, Україно!*

3.

*Не даром ми тепер живем
У вітчизні свобод;
Ми знати будем, як без ярем
Живе й росте народ.
Вставай ми, вітчизно, вставай
І нас клич, Україно,
Ми здобудем заморський наш край
У слушную годину —
Як бій, то бій
За світлий прапор Твій,
За Тебе, Україно!*

Василь Щурат.

Дмитро Галичин.

ЗАПОМОГОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ В ДАВНИНУ І ТЕПЕР

Початки заповогових організацій і їх цілі.

ЗАПОМОГОВІ або добродійні організації, це братерські товаришення членів, що лучаться разом для спільного забезпечення, для спільної охорони своїх власних спільних змагань і інтересів. Їх питомою прикметою є принцип взаємної помочі на випадок смерті, недуги, нещастя, принцип братерства, рівності, людяности й справедливости.

Заповогові або добродійні організації, це братерські товаришення членів, що лучаться разом для спільного забезпечення, для спільної охорони своїх власних спільних змагань і інтересів. Їх питомою прикметою є принцип взаємної помочі на випадок смерті, недуги, нещастя, принцип братерства, рівності, людяности й справедливости.

На таких засадах є побудовані тепер заповогові організації. Та ті засади не нові. Бажанья взаємної помочі й охорони, організований заповоговий рух сягає так далеко, як далеко сягає людська пам'ять. Упродовж століть змінялись тільки форми та спосіб ведення заповогових організацій, але їх провідна ціль і головні засади оставались завжди такі самі.

Корнеліус Волфорд (*Cornelius Walford*), визначний історик і дослідник життєвого обезпечення, твердить, що початків заповогових організацій треба шукати ще в давніх товаришеннях, званих цехами (гільдами) та чинами (орденами). А що цехи по переданні славного історика Момзена (*Mommsen*) існували ще перед заложенням Риму, то виходилоб, що початки заповогового руху сягають до часів яких 700 до 800 літ перед Христом.

Король Нума, наслідник Ромуля, що оснував Рим у 753 році перед Христом, поділив був усіх людей, відповідно до їх роботи та заняття, на окремі товаришення-братства, яких ціллю було несення взаємної помочі та спільна охорона спільних інтересів.

Римська Колегія, прототип германських і саксонських цехів, мала також у своїй основі принцип взаємного й спільного забезпечення.

Одною з найбільших організацій з виразними ознаками добродійної організації була в тих часах організація для почитання Діани й Антіноуса. Члени тої організації платили правильно вкладки, а тих вкладок уживано на покриття видатків, полученных зі святочними обходами в честь богів, а також на похорон померлих членів.

Аб Лендіс (Abb Landis), дослідник історії заповомових організацій, пише, що ще на сотки літ перед Христом греки мали такі організації, що платили заповому на випадок недуги й на похорон. Це були приватні організації, признані державою. Вони мали свої окремі закони та правила, які постановляли про вибір урядників, про плачення вкладок членів та про відбування зборів. Такі організації були поширені головню по містах і називалися: сини Мінерви, Юпітера, Бакха й т. п. У законах Сольона згадується про добродійні організації Греції, що вже 400 літ перед Христом сповняли для людей добру й корисну прислугу.

о. Петро Понятишин,
дієцезальний адміністратор
і директор „Свободи” (1908).

Найстарші добродійні організації, звані похоронними, знаходимо серед китайців. Початки тих похоронних товариств сягають іще часів, не записаних історією. Вони ще й досі існують та служать тим самим цілям, для яких були призначені й у давнину, а саме, виплачують на випадок смерті члена відповідну суму гроша на покриття похоронних видатків.

Від упадку Риму аж до часів Реформації завдання добродійних організацій сповняють виключно цехи (гільди). У тих часах повстають різного роду цехи, як: торговельні, купецькі, напів-релігійні й інші. Попри свої специфічні цілі, для яких окремі цехи існували, себто попри оборону своїх фахових інтересів, вони всі

мали в засаді придержуватися принципу спільної помочі в різних нещасливих випадках, як, наприклад, недуги, старости, вбогости, смерті, втрати від огню, води й т. п. Цехи в тих часах були могутні організації, що відігравали визначну роль в розвитку західної Європи. Їх широкі впливи сягали й обнимали майже кожен ділянку життя поодиноких народів. Майже кожне село в Франції, Англії та Німеччині мало своє товариство або й кілька товариств. Багач і бідний, пан і слуга були членами тих цехів та засідали разом на зборах. Кажуть, що навіть королі Генрик IV, VI і VIII були членами цехів.

Через історію усіх цехів тягнеться червоною ниткою одна їх спільна риса, а саме, натиск на потребу систематичної спільної помочі. Давати поміч бідним, нещасним, хорим, опущеним, поміч у подорожуванні, а також в осягненні справедливости, отсе була їх ціль. В однім з найстарших документів про цехи, які знає історія, та ціль є означена так: „Коли хтось із членів цеху попаде в нещастя, чи вбогість, то він має йти до домів своїх братчиків-членів, які повинні прийняти його та вгостити так, начеб він самий був господарем дому. Він має вийти з цього дому ситий, приодітий, задоволений; а тої помочі, що він дістане, не можна вважати якоюсь ласкою, а навпаки, такою, що вона йому належить. Ніякий братчик не може бути таким смілим, щоб зробити щонебудь злого чи прикрого іншому братчикові. А коли зробить, то буде викинений з цеху на все”.

Крім давання помочі цехи мали також на цілі дбати про духовий і моральний рівень своїх членів, про виховання, освіту, плекання характерів, послух законам та вірну службу своєму народові й державі. Щоб стати членом якогось цеху, то при припинанні звертано найбільшу увагу на те, чи дотична особа провадить чесне й моральне життя. Отсе була найважливіша передумова прийняття в члени.

В часах Реформації починається занепад цехів. Багато з них розв'язано королівськими указами, а інші розпалися, коли до них закралась корупція, упривілейованість та нерівність прав.

В Англії цехи розвинулись у так звані приятельські товариства (**Friendly Societies**), які й до сьогодні існують. Таких приятельських товариств нараховують тепер в Англії коло 11,000, а їх членство виносить понад 7,000,000. Одно з найстарших приятельських товариств, під назвою “**Count de Winton Society**”, яке тепер існує, має вже за собою понад 760 років, бо було основане ще в 1168 році. А багато інших мають по кількасот літ існування. Їх головна ціль, а саме, запомога на випадок недуги, каліцтва, смерті, осталася така сама, як була в найдавніших часах. Правда,

вони переходили різні ступні розвою і реорганізації, одначе не щодо своїх цілей, а тільки щодо способу та метод ведення організації. Теперішні англійські приятельські товариства відповідають своїми цілями й своєю будовою зовсім американським заповоговим організаціям (**Fraternal Organizations**).

Ці приятельські товариства підготовили ґрунт для властивих асекураційних компаній в Англії, яких початок сягає кінця сімнадцятого століття. У році 1699 зорганізувалась перша асекураційна компанія під назвою **"Mercers' Company of London"**. Вона виплачувала заповогу для вдів та сиріт. Кілька років пізніше, а саме, в 1706 році дістала чартер друга асекураційна компанія під назвою **"Amicable Society for a perpetual Life Assurance"**. Обидві ці компанії, а таксамо й інші, що опісля повстали, пережили непевну кар'єру, та довго не вдержались. На солідніших уже основах була оперта **"The Society for Equitable Assurance of Lives"**, яку оснував у 1756 році Едвард Ров Морес (**Edward Rowe Mores**) і яку вважають за першу властиву асекураційну компанію в Англії.

Заповогові організації в Америці.

Американські заповогові організації розвинулися зовсім незалежно від англійських приятельських товариств. Тутешні піоніри заповогового руху не знали нічого про ті товариства. На те вказує примітивний спосіб ведення й організування тутешніх заповогових товариств у початках. Бо в тих часах, коли тут в Америці повстають перші заповогові організації, англійські приятельські товариства вже були в повному розквіті та мали за собою досвід довгих літ. І коли би перші піоніри тутешніх заповогових організацій були обзнайомлені з історією приятельських товариств в Англії, то булиб заощадили собі багато трудів, невдалих спроб, розчарувань та фінансових утрат.

Тутешні заповогові організації повстали з природнього бажання людей кооперувати для спільного добра й щастя, для охорони своїх найближчих. Завязки життєвого забезпечення в Америці сягають другої половини 18-го століття. У 1759 році основано в Філядельфії, Па., товариство **"The Presbyterian Ministers' Fund"**, що забезпечувало євангелицьких проповідників. Першу грамоту заповогової організації видав 2-січня 1771 року **"Moravian Order of Unitas Fratrum"** в Ветлегем, Па., отже ще на 25 років скорше, ніж основано першу властиву асекураційну компанію, а саме, **"Insurance Co. of North America"** у Філядельфії, Па., 1796 року. Ця грамота **"Моравського Ордену"** передбачала, на випадок смерти члена, виплату певної суми гроша для вдови й сиріт.

Та доперва в другій половині 19-го століття запомоговий рух набирає розгону та поширюється майже по всій Америці. Ідеологічну підготовку для поширення цього руху дає о. Джан Джордан Опчорч (**Father John Jordan Upchurch**). Він пропагує систему запомогових організацій, вказує на великі користи такої системи та на ролю, яку запомогові організації можуть відіграти в піднесенні соціального й культурного рівня американського робітника. Він береться також до практичної праці в тому напрямку та основує 27-го жовтня 1868 року запомогову організацію під назвою: **Ейншент Ордер оф Юнайтед Воркмен (Ancient Order of United Workmen)**. В основу цієї організації він ставить такі цілі: злучити робітників різних занять в одно спільне тіло для охорони й береження їх інтересів проти всяких зазіхань на їх права; піднести працю до того ступня та здобути їй такі права, які їй справедливо належаться; на випадок смерті члена виплачувати запомогу для його осталої рідні та на покриття похоронних видатків.

Пять років по оснуванні цієї першої властивої запомогової організації повстають іще дві запомогові організації, а саме: **Артізенс Ордер оф Мютюел Протекшен і Найтс оф Онор (Artisans' Order of Mutual Protection, і The Knights of Honor)**. Опісля число запомогових організацій зростає з кожним роком, а вже найбільше таких організацій повстає у роках від 1890 до 1900. У тих роках, а саме, 22-го лютого 1894 року, повстає також *Український Народний Союз*, у Шамокін, Па.

Під теперішню пору запомогових організацій в Америці є понад 200. Вони представляють велику силу як у членстві так і маєтку. Десята частина всього населення Америки є забезпечена в тих організаціях. Бо, як виказує статистика за 1934-тий рік, то тільки 120 організацій із загального числа понад 200 забезпечують коло 8,000,000 людей та посідають маєток на суму \$1,100,000,000, коли ввесь маєток усіх запомогових організацій виносив у 1903 році тільки \$55,000,000. Тепер майже в кожній місцевості Америки знаходимо відділи тих різних запомогових організацій. Понад 120,000 відділів тих різних організацій вкривають густою сіткою всю Америку. Майже кожна національна група має свої окремі запомогові організації. Крім того є теж організації, відповідні до різних віроісповідань, як католицькі, протестантські, жидівські й інші.

Реформи в запомогових організаціях.

Хоч цілі запомогових організацій були завжди такі самі, то спосіб ведення та пляни, на яких ті організації були збудовані, підлягали постійно різним змінам. Ті зміни відбувалися щодо способу плачення вкладок, будови резерви та способу адміні-

стрування. Заходили також різні зміни в законах та правилах, що ними кермувались заповогові організації. Та найважливішою зміною, яку в часі свого розвитку переходила майже кожна заповогова організація, була зміна в способі плачення вкладок. Бо саме від способу плачення вкладок залежав увесь розвій та зріст сили заповогових організацій. Бо правильно обчислена й на наукових дослідах оперта вкладка рішає саме про безпеку та певність дотичного забезпечення.

Ціла наука життєвого забезпечення є основана на правдоподібності смерті людей. Ми не можемо передбачити, коли одна особа помре, але, слідкуючи за великим числом людей, можемо винайти, що певне число людей умирає у різних віках. Ту правдоподібність смерті людей називаємо законом смертності. Закон смертності опертий на так званій таблиці смертності, яка виказує число смертей, що їх можна сподіватися впродовж певного періоду часу між певним числом осіб у відповідному віці. Першу таблицю смертності опублікував 1692 року англійський астроном Едмунд Гелі (Edmund Halley), який зладив ту таблицю зі статистики мешканців міста Бреслав на Шлезьку. Очевидно та перша таблиця не була докладна, і треба було довгого часу, заки виготовлено таку докладну таблицю смертності, на якій тепер є оперті обчислення вкладок і резерви асекураційних компаній та заповогових організацій.

І хоч у часах, коли повстали перші заповогові організації в Америці, наука життєвого забезпечення вже знала докладні таблиці смертності, то, не зважаючи на те, заповогові організації в обчислюванні вкладок не брали зовсім під увагу таблиці смертності. У початках вкладки були звичайно оперті на біжучих смертних випадках. Зобов'язання за померлих членів розділювано по рівній частині на кожного члена, без різниці на його вік. Ніхто не звертав уваги на те, що на старості літ смертність мусить більшати. а тимсамим член буде змушений платити вищу вкладку якраз у такому віці, коли для нього це буде найтяжче зробити. І коли деякі заповогові організації розпались, то причина майже завжди була одна й тасам. Ті організації брали занизькі вкладки, жили з дня на день, не звертаючи ніякої уваги на вимоги таблиці смертності, а тимсамим поступали в такий спосіб, котрий якраз противився здоровим засадам життєвого забезпечення. Вони не робили оцінки вартости грамот, не знали нічого про асекураційних знавців від обчислень (актуаріїв), не будували резерви, а тимсамим не творили тої сили, яка є підставою певности забезпечення.

Перший крок і поступ, який зробили заповогові організації щодо певности забезпечення, був перехід до плачення вкладок відповідно до віку при вступі і прийняття так званої „Пенсії

Фратернел Конгрес Тейбел оф Мортеліті" з 4% (**National Fraternal Congress Table of Mortality**). Цю таблицю смертності впроваджено в життя 1899 року. Та й у тім випадку не брали ще під увагу, що замало є обчислювати вкладки за віком вступу, але що важне й конечне є також те, щоб ті вкладки були обчислені так, щоб з них можна було будувати резерву набудуче. Доперва по якимсь часі та по різних невдалих спробах заповомогові організації приходять до того переконання, що повну стабілізацію і властивий поступ вони зможуть досягнути тільки тоді, коли свої обчислення опиратимуть на такий таблиці смертності, яка даватиме повну запоруку на тревалу й запевнену будучність. І до тої тревалої та запевненої будучності, до будовання і творення потрібної резерви, вони доходять через уведення в життя Емерікен Експерієнс Тейбел оф Мортеліті з 3½% (**American Experience Table of Mortality**). Ця таблиця смертності уложена так, що бере під увагу 100,000 людей від 10 року життя і подає, скільки з тих людей помре в кожному році аж до 96 року життя, коли три останні особи повинні вмерти. Нею користуються тепер майже всі заповомогові організації. Від часу введення цієї таблиці заповомогові організації вступають на нову й певну дорогу. Вони переводять цілковиту реорганізацію у способі провадження всього свого бізнесу, будують потрібну резерву та вводять ріжного роду грамоти, що давалиб членам можливість, уразі потреби, користі зі зложених грошей на обезпечення ще за життя. Бо давніше грамоти передбачали виплату заповомого тільки на випадок смерті.

Пробний етап розвою заповомогових організацій вже скінчився. Сьогодні вже ніхто розумний не пробує вести організації насліпо, себто брати на себе такі зобов'язання, яких не можливо сповнити, або знов устанавляти добровільно якісь вкладки, не питаючися, чи ці вкладки вистарчать на сповнення взятих зобов'язань. Про те, які мають бути вкладки, щоб виконати дані зобов'язання, навчає спеціальна асекураційна рахункова наука, що називається актуаризмом і доступна тільки тим людям, що знають вищу математику (рахунки). Організація, що взяла на себе зобов'язання, не взявши під увагу цієї науки, скоро мусить опинитися перед банкрутством, бо не зможе виповнити своїх зобов'язань. Навіть така організація, що вже існує довгі літа, коли заводить у себе нові роди обезпечення, себто готується приймати на себе нові зобов'язання супроти своїх членів, у таких нових клясах обезпечення встановляє тільки такі вкладки, які їй порадять люди, що все своє життя займаються, як своєю спеціальністю, розрахуваннями власне таких вкладок для заповомогових організацій (такі асекураційні рахмістри в Америці називаються *актуарії*, "**actuaries**"). При розрахунку цих вкладок актуарій бере під увагу, як високе є зобов'язання органі-

зації, а потім, коли по всякій правдоподібності прийдеться організації це обов'язання виконувати та скільки гроша вона до цього часу збере з вкладок та відсотків. Якби яка навіть твердо вже стояча організація, заводячи в себе нові роди запомог, не вживала актуаріїв для розрахунку вкладок, а встановила собі висоту вкладок так навгад, то такі вкладки можуть підорвати її таксамо, як нерозрахування вкладок на простісеньке посмертне поставило неодну організацію перед альтернативою: вибирати між скорим банкрутством або скорим підвищенням вкладок за розрахунками актуаріїв.

Запомогові організації під державною контролею.

Провадження бізнесу запомогових організацій є сьогодні контрольоване й регульоване законами, правилами й приписами стейтових асекураційних властей. У початках оснування запомогових організацій такої контролі зовсім не було. Та згодом самі запомогові організації почали домагатись державної контролі для охорони своїх власних інтересів перед такими організаціями, які під покришкою братерства хотіли робити всякі бізнеси, що не мали нічого спільного з ідеєю запомогового руху. Таксамо й асекураційні компанії старались часто ставити перешкоди запомоговим організаціям у їхньому розвої. Отже і з цієї сторони треба було відпирати різні закиди та напади, а будучи під державною контролею, цей наступ асекураційних компаній можна було легше відбити.

Найбільше старань і праці в напрямі заведення державної контролі та в ухваленні таких стейтових законів, які булиб корисними для розвою запомогових організацій, положив Нешенел Фратернел Конгрес оф Амеріка (**National Fraternal Congress of America**), який зорганізувався в 1886 році. Це є провідна організація, у якій є заступлені майже всі важніші запомогові організації. Делегати поодиноких організацій зіїжджаються що року на конгрес для виміни думок, радять над способами поліпшення обезпечальної системи та укладають пляни для поборювання всяких спроб зі сторони деяких стейтів завести якісь некорисні зміни в правах, що прислугують запомоговим організаціям. Тій зверхній, провідній організації треба приписати те, що сьогодні запомогові організації є на здоровій та солідній основі. Бо власне цей конгрес пропагував завжди, що запомогові організації, якщо мають постійно й тревало існувати, мусять прийняти таку систему, яка заporučувалаб певність обезпечення. Конгрес старався та впливав на те, щоби по різних стейтах законодатні власти завели однакові права й закони для регулювання запомогових організацій. Він завжди був на

сторожі, чував над загальним добром та правами заповогових організацій. Його заходами, а таксамо заходами представників „Злучених Заповогових Організацій”, ухвалено в 1912 році в Нью Йорку *Нью Йорк Канференс Бил* (*New York Conference Bill*). Цей бил став законом для заповогових організацій, і його ввели в життя, тільки з деякими незначними змінами, майже всі стейти. Він відноситься до регулювання і контролі, а таксамо до всіх підставових прикмет заповогових організацій. Заки його ухвалено, то заповогові організації регулювали дві інші постанови, а саме: *Юніформ Бил* і *Мобіл Бил* (*Uniform Bill* і *Mobile Bill*). І власне всі важніші точки з тих двох попередніх постанов включено до „Нью Йорк Канференс Бил”.

Питомі ознаки заповогових організацій.

„Нью Йорк Канференс Бил” обнімає всі закони, правила і прикмети, які є питомі заповоговим організаціям. У першій мірі він постановляє, що хоч заповогова організація забезпечує членів таксамо як і асекураційна компанія, то проте законне відношення між членами й організацією є тут зовсім інше. Бо в заповоговій організації організація не виступає як забезпечальний чинник з одної сторони, а члени, як ті, що є забезпеченими, з другої сторони. Бо, маючи на увазі, що члени становлять організацію, вони тут виступають рівночасно як ті, що забезпечують, і як ті, що є забезпеченими. Далі цей бил постановляє: кожна заповогова організація мусить мати репрезентативну форму правління; не може бути збудована на уділах для зисків, а тільки для спільної користи своїх членів і їх спадкоємців; мусить мати відділову систему з ритуалістичною формою праці; спадкоємцями можуть бути особи тільки з обмеженої законом класи (головно свояки по крові); посмертне мусить бути виплачене тільки спадкоємцям, і до нього не має законного права ніякий віритель, без ріжниць, чи це буде віритель забезпеченого чи спадкоємців); найвищим законодавчим тілом має бути конвенція, що повинна відбуватися принаймні раз на чотири роки; не вільно голосувати через заступників; усі права й обов'язки членів та організації мусять бути обняті статутом організації; кожного члена обов'язують права, приписи та правила не тільки ті, що були в силі в часі його вступу до організації, але також ті, що будуть змінені чи ухвалені колинебудь у будуччині в часі його членства; всі справи членів мають бути поладжувані за посередництвом відділів; урядники відділів, вибрані членами, є агентами й заступниками членів, а не організації; відділи можуть мати свої окремі каси та виплачувати з них членам запового на випадок недуги чи на похорон; відділи мусять відбувати

збори принаймні раз на місяць; ті вкладки, які є призначені до посмертного фонду, не можуть бути порушені на якусь іншу ціль; якщо члени якоїсь організації платили занижкі вкладки, або коли якісь інші обставини спричинилиб те, що резерва не булаб достатньою на покриття посмертних замож, тоді організації прислугує право або зменшити суму обезпечення, або відповідно збільшити вкладки. Вкінці цей *бил* постановляє про поділ різних фондів, про оцінку вартости грамот, про річні звіти для стейтових асекураційних властей, про інвестиції і т. і.

Значіння заможових організацій.

Хоч заможові організації зрівналися тепер з асекураційними компаніями, коли йде про саме обезпечення, його роди, кляси та привілеї, то їх первісні, питомі прикмети, яких не має ніяка асекураційна компанія, не затратились. Бо підставою заможових організацій і тепер є братерська злука членів для одної спільної ціли. Бо в засаді тих організацій і тепер є попри обезпечення дбати про духовий і моральний рівень своїх членів, про їх освідмлення та знання. Бо їх підставою далі є принцип людяности, справедливости й розуміння життєвих питань. Бо їх вплив зазначається далі не тільки в житті поодиноких членів, що належать до тих організацій, але також у житті всього народу. Заможова система стала тепер могутнім фактором у розвитку соціального, політичного, культурного й економічного життя нації. Репрезентативна форма правління та відділова система сприяли якраз найбільше такому розвитку. Бо при помочі цієї системи заможові організації мали можливість пропагувати серед своїх членів розуміння ідеалів американського народу, ідеї демократизму, свободи й рівности, пропагувати послух законам, пошану до установ та форми правління. І коли сьогодні демократизм стоїть твердою ногою в Америці, то в тім значна заслуга заможових організацій. Бо саме заможові організації, підготовляючи й виховуючи практично й постійно своїх членів у демократичних засадах, причинились до поширення демократичних ідей може більше, ніж навіть самі політичні партії, які на ділі тільки доривочно та в часі виборів ведуть відповідну працю у тому напрямі. Отже міліони людей, обезпечених у заможових організаціях, це сильна опора демократичного устрою Америки. Заможові організації стали сьогодні тими організаціями, у яких виховується солідний, характерний, культурний, поступовий, будуючий тип американського громадянина. На ньому будувалась і далі будується могутність і сила Америки.

Український Народний Союз.

Історія допомогових організацій за останнє півстоліття це також історія У. Н. Союзу. Його історія є тасамом й щодо початків його оснування і щодо реформ та реорганізацій, котрі він переходив за час свого існування, і щодо його цілей та завдань, питомих його прикмет та його значіння.

Отець Джан Джорден Опчорч, основуючи першу властиву допомогову організацію в Америці, поставив в основу цієї організації як головну ціль: охорону праці й охорону робітничих інтересів. Справу забезпечення він ставив доперва на другому місці.

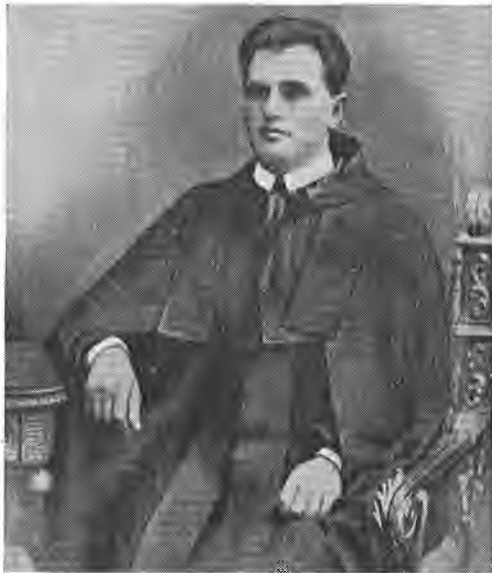
Основуючи У. Н. Союз, піоніри нашої організації, головном оті „попики радикали”, як їх тоді називано, мали також на увазі в першій мірі охорону інтересів працюючого українського імігранта, якого треба було просвітити і навчити, що, стоячи самий, він не зможе боронити своїх інтересів, бо до цього треба організації, треба спільних зорганізованих зусиль. Тою сильною зорганізованою одиницею мав стати власне У. Н. Союз. У ньому український імігрант мав навчитися, як поліпшити свої життєві обставини, як боротися за свої права робітника, мав пізнати вагу, силу та значіння організованости, а попри те забезпечити себе також проти всяких нещасливих випадків, каліцтва, недуги, смерти.

Коли мова про реорганізацію та різні реформи, які переходили допомогіві організації, то й у тім випадку історія допомогових організацій є історією У. Н. Союзу. Бо У. Н. Союз переходив також різні кризи, заводив реформи, уліпшував свої системи, переорганізовував себе так довго, аж доки не знайшов тої підстави, тої сильної основи, яка поставила його на перше видне місце між усіма допомоговими організаціями та запевнила йому певну й тревалу будучність. Від однакової місячної вкладки для всіх членів він перейшов до розметової системи, до плачення вкладок, опертих на біжучих смертних випадках. Опісля він замінив розметову систему плаченням вкладок за віком вступу кожного члена, впровадивши в життя Нешенел Фратернел Конгрес Тейбел оф Мортеліті з 4 відсотками. Вкінці уліпшив та змодернізував і ту систему в такий спосіб, що запровадив нові роди забезпечення, а з ними й наймодернішу табелю смерти, а саме Америкен Експірієнс Тейбел оф Мортеліті з 3½ відсотками.

Прийнявши цю табелю смертности, У. Н. Союз почав будувати таку резерву, яка вже була вистарчальною не тільки на покриття смертних запомог, але також на те, щоб член, уразі потреби, міг користати з неї навіть за свого життя. Отже реформи, які переводив У. Н. Союз, вийшли на користь організації і її членів. Вони спричинили те, що сьогодні У. Н. Союз опертий на кріпких,

солідних, фінансових основах, а його члени мають повну за поруку й певність свого забезпечення. Вони видвинули У. Н. Союз на перше місце між усіма заповомоговими організаціїми.

Колиж говорити про цілі та завдання У. Н. Союзу, то щодо цього знаходимо в історії цієї організації справжній і вірний образ історії багатьох інших заповомогових організації. Нести поратунок у біді та нужді, в чорній годині сліз та розпуки, двигнути українську іміграцію з душевної темряви, розбудити в ній приглушене почуття гідності людини, перетворити її з раба у вільну людину, відчинити їй очі до правди, знання, освіти, волі, дбати про духовий і моральний рівень своїх членів, про плекання їх характерів, виціплювати в них розуміння, пошану, любов до народу й краю, у якому живуть, плекати патріотичні почування, жертвенність і любов до того народу, з якого вони вийшли — отсе цілі й завдання У. Н. Союзу. Вони теж вірно й правдиво відбивають цілі й завдання найкращих і найідейніших заповомогових організації від найдавніших часів.

о. С. С. Ортинський,

Перший український єпископ в Америці, покровитель і почесний член У. Н. С. (1908).

Вплив заповомогових організації проявляється майже в кожній ділянці людського розвою. Заповомогові організації своєю діяльністю між членами впливають корисно на загальний розвій народу в напрямі культурного, економічного й політичного поступу. А У. Н. Союз полишив щодо цього незатерті й тривкі сліди праці, які назавжди остануться записаними в історії нашого народу як світла творча сторінка, як опізод великих досягнень української іміграції.

Від заложення У. Н. Союзу започатковується нова доба в історії розвитку української іміграції, доба боротьби з темнотою, несвідомістю, байдужністю, доба, якої гаслом було перетворити українську селянську масу на робітничу клясу, свідому своїх прав і завдань, пристосовану до тих вимог, які ставив перед нею тутешній спосіб праці, чи то в глибинах копалень вугля, чи то знову по різних фабриках. Важке це було завдання, але У. Н. Союз

його виконав. З неорганізованої і темної маси, яка тут була перед 40 роками, він, за час свого існування, витворив десятки тисяч карних, свідомих та ідейних одиниць. Він став провідником української іміграції в Америці, а його історія стала історією всієї іміграції, бо за час його існування не було ані одної важної акції, яка тут велася на полі культурного, економічного, політичного й національного поступу, якої ініціатива не виходила б від нього й якої він не переводив би в життя. Його члени вели перед у кожній громадській праці.

Та не тільки У. Н. Союз розбудовував наше життя тут на іміграції. Він також давав почин до кожної праці, яка була скерована до матеріальної і моральної підмоги Рідному Краєві. Матеріальна поміч У. Н. Союзу полягала в тому, що він та його члени зложили досі сотки тисяч доларів на Рідну Школу, визвольну боротьбу, Просвіту, інвалідів, політичних в'язнів, на голодуючих, потерпілих від повени, на сироти й удови, на будову народніх домів, читалень і т. п. Моральна поміч проявлялася знову в пропагуванні українського імені, в пропаганді визвольних змагань українського народу серед американців, у висвітлюванні правди перед світом про ті злочини, яких допускається Польща, червона комуністична Москва чи інші окупанти, винищуючи та вигублюючи мільйони нашого народу пацифікаціями чи голодом.

І так члени У. Н. Союзу будували тут в Америці церкви, народні доми, закладали школи, організували політичні горожанські клуби, улаштовували національні свята, вистави, віча, маніфестації, протестаційні походи, складали самі й збирали від інших жертви на поміч Рідному Краєві. І взагалі нема такої ділянки в нашому житті тут на іміграції, якої члени У. Н. Союзу не були б творцями, в якій вони не брали б живої й активної участі, до якої вони не докладали б не тільки свого часу і праці, але також свого тяжко запрацьованого гроша.

У. Н. Союз став тим збірним пунктом, до якого збігались і збігаються всі галузі розбудови нашого життя. Він повстав з життя і для життя українського імігранта, і таким він досі остався. Це живчик і серце української іміграції. Як довго це серце бється живим темпом, українська іміграція робить поступ і йде вперед.

Своєю невтомною працею У. Н. Союз створив такі великі матеріальні та високо моральні й ідейні цінності, що вони потрапили задовольнити вповні потреби української іміграції під кожним оглядом. Що більше! У тих цінностях міститься також та жива сила, яка потрапить задовольнити й потреби молодого покоління, дітей українського імігранта. Треба тільки молодому поколінню ближче познайомитися з тими цінностями та з їх силою. Треба

тільки використати ту силу та пристосувати її до вимог теперішнього часу. Треба тільки стати в ряди організації та, присвоївши собі її цінності, плекати їх, розвивати, а притім творити своє, власне, нове.

Благородні досягнення людства вирости з тих ідеалів, які були положені в основу заповомових добродійних організацій. Так твердять дослідники значіння заповомових організацій у житті поодиноких народів. А ми знову доказуємо фактами, що благородні досягнення української імміграції в Америці вирости з тих ідеалів, що були положені в основу *УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ*.

Дім У. Н. Союзу.

Перших 10 років існування У. Н. Союзу не мала організація свого приміщення. Книги містилися в домі секретаря, чи інших головних урядників. Постійний льокаль відкрито доперва в 1905 р. Була це маленька крамничка при вулиці Сусекс у Джерзі Ситі, Н. Дж. Дня 12-го грудня 1910 р. куплено на власність дім у Джерзі Ситі, Н. Дж., під ч. 83 вулиці Гренд за ціну \$13,500. По переведенню перерібки взято дім у посідання на початку 1911 р. Тут приміщено теж і друкарню *Свободи*. В 1927 р. закуплено сусідній будинок за \$11,369.36. В 1928 р. збудовано старий дім Союзу і забудування на закупленій сусідній парцелі й побудовано на них новий огнетревалий Дім У. Н. Союзу за ціну \$115,236.84, який обнято в посідання 15-го грудня 1928 р.

Степан Мусійчук.

*ГИМН УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО
СОЮЗУ.*

.....

*Лихуй, Вкраїно, стороно кохана!
Привіт Тобі зза моря шлемо свій,
Лихуй, Заморська Вітчино прибрана,
Що нас прийняла за своїх дітей!*

*Ми під зоряним станули прапором
І об'єднались всі, як один муж,
Під Вашингтона з'єднані прапором
В наш Український Народний Союз.*

*Наш жовто-синій стяг національний.
Це стяг Союзу, знамя Свободи,
Під ним покров свій має рід наш славний,
Під ним єднались прадіди й діди.*

*Союз, мов сонце, з темноти нас вивів,
В його рядах старий і молодий.
Док цвісти буде Вашингтон і Київ,
Не згине Ватько-Союз дорогий!*

Д-р Лука Мишуга.

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ

(У. Н. С.)

В С Т У П.*

В ЧИСЛЕННИХ статтях, що їх написано в ціли спопуляризування ідеї *У. Н. Союзу*, пробовано на різні способи віддати коротко, а зрозуміло властиву істоту цієї організації. І коли її вияснювано старшій генерації, то порівнювано *У. Н. Союз* з галицькою *Просвітою*, з львівським товариством *Дністер*, чи з давніми нашими братствами. Як *Просвіта* вносила в ріднім краю між наш нарід освіту і національне освідомлення, як *Дністер* рятував селянина від руїни на випадок пожежі і як давні братства були підпорою української церкви як української національної інституції — так усе те, разом узяте, сходилося частинно в тій інституції, що повстала в 1894 р. в Америці під назвою *Руский Народний Союз*.

Та треба відразу зазначити, що ця організація є витвором специфічно американським і її не дасться поправді порівняти з ніякою інституцією в старім краю з тої простої причини, що там таких інституцій не було й нема. Але порівняння щодо галицької *Просвіти* влучне цілком певно щодо цього, що як *Просвіту* називають матір'ю всіх українських народніх організацій у Галичині, так і *У. Н. Союз* можна сміло назвати батьком усіх українських товариств у Злучених Державах Америки.¹

* Найобширніший матеріал про *У. Н. Союз* є зібраний у звітах з конвенцій *Союзу* і річних нарад головного уряду, які друковано кожночасно в *Свободі*. Ввесь інший матеріал є порозкидуваний у річниках *Свободи* та в *Календарях Союзу*. Щодо цих останніх, то треба відмітити особливо *Календар У. Н. Союзу з 1914 р.*, в яким о. Нестор Дмитрів помістив *Короткий начерк історії розвою Руского Народного Союзу* (ст. 86—112 і від ст. 194—230), а далі *Календар з 1919 р.* (ст. 16—32) і з 1929 р. (ст. 26—43).

¹ *Календар У. Н. Союзу, 1914, ст. 17.*

ОСНОВОПОЛОЖНІ ІДЕЇ Й ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПОЧАТКИ.

Колиж хто про своїх, а найбільш про домашніх не дбає, той відцурався віри і вірний від невірного — читаємо в посланнях ап. Павла. На ті слова покликується один з дуже щирих і жертволюбних американсько-українських народніх робітників і Союзовців, о. Лев Левицький, коли пише в 1911 р. статтю про *У. Н. Союз*, заохочуючи українських робітників в Америці ставати в *Союзові* ряди.² Тим він найкраще віддав духа й наміри тих, що клали тому 40 років підвалини під сьогоднішній *У. Н. Союз*.

Не дбає про своїх найближчих той, хто не хоче думати про те, що може кожної хвили розпрощатися зі світом і лишити рідню, яка живе з праці його рук, без усяких засобів до життя. Не дбає той, хто не хоче розуміти, що тут на чужині нема рідні, тут ніхто не подасть ласкавого хліба, ніхто не допоможе, ніхто не заступиться. Тут самотнім рятунком для бідного чоловіка чи його рідні може бути в нагліх і нещасливих випадках — забезпечення на життя. Чоловік, забезпечуючись на життя, не дбає про себе, але головню про добро своїх найближчих, своєї родини. Тим сповняє він закон божий, тим він являється благородною і культурною людиною. І тому забезпечення на життя треба зачислити до найшляхотніших помислів людського ума. Це теж практичне застосування народньої мудрости, вираженої в приповідці: *Береженого Бог береже*.

В старім краю була варстатом праці земля, що переходила з роду в рід. А в Америці варстатом праці стала фабрика й копальня, що не належали до тих, що працювали, і не давали тимсамим ніякого забезпечення працюючим робітникам. Отже треба було шукати забезпечення деінде — в асекурації, і то в такій, яка ведеться не для зиску людей, що вкладають у неї свої капітали, а для зиску членів. А саме такими асекураціями є робітничі товариства забезпечень на життя — організації запомогові або союзи. Вони для робітників кращі тому, бо ними правлять самі робітники, бо в них власниками являються самі робітники, бо в них матерня мова членів є мовою розговорною й урядовою в організації.

Ось біля такої ідеї, під гаслом *Влучности сила*, пробовано об'єднати і наш нарід в Америці. Перші наші піоніри навмисно не видвигали інших справ, складніших, щодо яких могли бути різні думки. Вони порушили тільки таку справу, щодо якої не повинно би бути різниці думок. Так повстала в 1892 р. організація під назвою *Соединение греко-каатолических русских Братств*, основана „угорусинами” враз із горсткою галицьких москвофілів.

² Календар *У. Н. Союзу*, 1911, ст. 141—147.

До неї приступили заложене о. Волинським братство св. о. Николая з Шенандоа й інші, вже тоді існуючі церковні братства галицьких українців з Шамокін, Па., Олифант, Па., Мейфілд, Па., і т. д. Належали до нього й перші українські священики з Галичини, між якими був і о. Іван Констанкевич, що став членом контрольної комісії *Соединенія*. Саме як контролор ствердив він злу господарку робітничим майном і доказував це на конвенції *Соединенія* в Скрентоні в 1893 р.³

На те дістав від мадяронського священика відповідь, що він „грінор” (зелений) і, як недавно прибулий, не знає і не розуміє, як в Америці ведуться діла. На це о. Констанкевич відповів: „Гляньте но, отче, крізь отсе вікно. Там, як бачите, стоїть при дорозі стовп: він певно довше в Америці ніж ви, а проте він лише стовп і більш нічого”.⁴ Галичани відразу пізнали, що їм не по дорозі з мадяронами, що дбали лише про свою кишеню. По згаданій конвенції зіхалися в Джерзі Ситі, Н. Дж., в домі о. Григорія Грушки о. Констанкевич з Шамокін, Па., о. Обушкевич з Олифант, Па., й о. Амвросій Поляпський з Пітсбург, Па., і відбули нараду, якої однодушним вислідом було, що галичанам треба заснувати свою власну запомогову організацію. Начерк статута виготовив о. Поляпський, а зрештою всі згадані чотири священики та передали о. Грушці до видрукування.

У звязку з тим появилася в *Свободі* з 1. листопаду 1893 р. стаття о. Грушки п. з. *Нам треба народньої організації*. У тій статті пишеться між іншим таке:

Я є потрібна для риби вода, для птаха крила, як спрагненому вода, як голодному хліб, як накінець кожному треба повітря, таксамо і для нас, розсіяних тут українців, треба народньої організації, то є такого братства, такого всенароднього товариства, до котрого кожний українець, деб він не був, деб далеко не жив, повинен до цього братства, до цієї великої української родини, фамілії, належати.

В слід за тим виступило з *Соединенія* шамокінське братство св. Кирила і Методія, і тоді приступлено практично до заложення рідної запомогової організації. Для цієї цілі скликано до Шамокін, Па., перші збори на день 22 лютого 1894 р. Там і założено *Руский Народний Союз*. Сталося це в американське свято Юрія Вашингтона — Батька свого Краю — немов тим заповідаючи, що подібним українським Батьком стане для української іміграції в Америці — *Союз*.

Ті народини *Союзу* відбулися серед великих урочистостей, церковних і світських, серед палких промов, виголошених на вели-

³ *Свобода*, ч. 44, 1934.

⁴ Диви Т. Талпаш: *З моїх споминів*, і *Свобода*, ч. 44, 1934.

чавім концерті й при обіді за столом, при яким засіли представники американців, литовців і поляків. І, як описує очевидець, був іще й балъ та коломийка, до якої станули 60 пар. Разом з такими українцями, як о. Констанкевич, о. Грушка і В. Сіменович, сиділи разом о. Товт (вже тоді православний) і такі москвофіли, як о. Обушкевич і о. Полянський, що то обстоювали, щоб у статуті Союзу було писане слово „русский” через два „с” — ніби на те, щоб притягнути до Союзу легше наших імігрантів із Закарпаття.⁵

Хоч та „ідилля” з тими москвофілами, що пристали до Союзу, дуже скоро розвіялась і вони виступили з Союзу, заподіявши йому при виході ще й значну на ті часи фінансову шкоду, то на самім початку вони настільки підходили до ідеї властивих союзових піонірів, що відчували потребу несення просвіти між нарід, чого не було між мадяронами з Соединенія. Вони теж погоджувалися з українськими піонерами, що це має бути робітнича запомогова організація, в якій булиб відчинені двері для робітника і якою керувалиб робітники. Тільки що москвофіли леліяли тоді в своїх серцях думку, що таки та організація буде під їх впливами і в їхніх руках.⁶ А українські піоніри свідомо клали основи під таку свою хату, в якій має бути українська правда, що змагає витворити українську силу і волю

Маючи на увазі ту місію Союзу, писала тоді Свобода:

Веселися, Україно Мати, бо твої діти вже не пропали в Америці, бо вони ось наче з гробу встали, пізнались, обнялись, обєднались і

.....„Союз” заложили:

Братня любов, спільна поміч

Ввіки їх скріпили.

Це перший раз пробудився між українськими імігрантами в Америці справжній громадський інстинкт, відчулася потреба не тільки збирати долари для себе й рідні, але потреба, як кажеться в одній з тодішніх поезій, щось і для України придбати. Союзовий клич, це був перший громадський клич до громадського обєднання, який відзивався до наших імігрантів-робітників (без огляду на те, чи хто є „уніят чи православний”) ось так:

Поєдинчо
Сил не тратъмо,
Лиш в „Союзі”
Дружно-братньо

Всі до плуга!
Зорем ниву,
Кинем зерно,
Та щасливо.

⁵ Друкуючи статут, о. Г. Грушка википнув те друге „с”. Див. Калєндар У. Н. Союзу в 1914 р., ст. 86.

⁶ Калєндар У. Н. С., 1914, ст. 94.

СОЮЗОВА ІДЕЯ — В ПОЧАТКОВІМ ПРАКТИЧНІМ ЗАСТОСУВАННІ.

Від перших відділів *Союзу* вимагалось відразу, щоби при них повставали читальні, а о. Грушка зобов'язався висилати тим читальням *Свободу* даром. Позатим клали найбільшу увагу на те, щоб рятувати нарід матеріяльно на випадок смерти чи нещасливих випадків. Ішло про те, щоби було бодай за що поховати нашого робітника тут в Америці, та щоб лишилося ще дещо й для його бідної вдови і сиріт у старім краю, чи в Америці.

Ось зараз по заложенню *Союзу* читаємо в *Свободі* таке:
Смерть Союзовця Івана Барна.

Член „Союзу” і член шамокінського братства зістав убитий в майнах (копальні) в Шамокін, Па., дня 10. вересня 1894 р. Покійний оставив жінку і діти. „Союз” виплатив негайно нещасній вдові 400 доларів посмертного. Земля Тобі Пером, Брате, мученику праці. Хай Господь прийме душу Твою до небесного „Союзу” праведних.

Похорон, який мав померлий Союзовець Іван Барна, був дуже величавий і кожний, хто був свідком сумного похоронного обряду, сказав: справді „пам'ять праведного з похвалами”. В печальнім поході на цвинтар ішла українська музика, пригравуючи жалібні марші. За музикою український хор, за домовиною ступало шамокінське братство з 213 членами, а позаду численний нарід.

Прощай, брате Союзовче,
В далеку дорогу.
Діти кинув сиротами
І нещасну вдову!
Та спокійний будь ти духом,
Рідня не загине!
Ти за життя постарався
Про хліб для родини:
У „Союзі” і у братстві
Ти платив данину,
Щоб підмога твоїм була
У чорну годину.
Над твоєю могилою
Сумують всі браття,

Що смерть люта тебе взяла
У свої обняття.
Похоронна піснь несеться,
Серце розриває —
В нову майну, Союзовче,
Гробар тя спускає.
Ой, не вийдеш з неї скоро,
До дому не вернеш;
Під землею землею копав,
В землю ся обернеш!
Тож востанне прощай, брате,
У вічну дорогу!
І за розвій тут „Союзу”
Молись в небі Богу.

В такий спосіб прощав о. Грушка в *Свободі* тодішніх Союзовців і такими віршами вів теж „агітацію” за Союз. І треба ствердити, що ті похорони були тоді великим агітаційним середником. Бо того, що не був Союзовцем, дуже часто не було за що поховати і не було кому на похороні бути.

Для доповнення наведеної вище картини додамо ще один образ, знятий — у старім краю, як він представлений в оповіданню *З Союзу*.⁷

Поїхав чоловік до Америки і пропав. Переднівок. Час, у яким хоч гинь з голоду. Гляне Мариська на діти, висушені як тінь, і серце

⁷ Календар У. Н. Союзу, 1919, ст. 34—36.

рветься з болю. І навіть не чує, як старий Демко, сільський листонош, стоїть перед нею і чекає, поки вона піднесе голову догори та побачить його. А приносить він їй новину з Америки:

„Твій уже небіжчик — хай Господь Бог дасть йому царство небесне! — На колії забило”.

„Забило?” — А вона сподівалася скорше смерти на себе, на ціле село, ніж на нього.

А Демко далі:

„Та забило, а ти дістанеш за це великі гроші. Так писав Микола Марунчин. Писав, що твій належав до якогось-там Союзу, що платить посмертне аж по тисячу доларів. Тисячу доларів! — розумієш? Таж то гроші! То маєток!”...

Ще Демко не докінчив, а вже через фіртку кличе Юстина Круха:

„Марисько! Ходіть сюди; маю щось вам сказати! Та знаєте, що ваш полишив вам такі гроші зі Союзу? Таж то тисячу доларів! Тепер вам і хлопа вибрати, якого схочете, і чи то до него, чи він до вас”...

Мариська вже не слухає, а летить до хати, засуває двері і, не стелячи, кидається на ліжку, де діти, чекаючи на вечерю, в голоді позасипляли.

Що то за Союз, який роздає такі гроші по смерті? Чому він їх дає? Чи знає він її біду? А він, її чоловік, виринає з нічної пітьми, приближається до неї і говорить:

„Молися за мене і за Союз. За той Союз, що його створили люди для спільної помочи таким, як ти. Молися за той Союз, що за окрушину місячного зарібку нашого робітника переймає на себе тягар сплати посмертного, втираючи сльози немичним і потребуючим тоді саме, коли помочи їм найбільше потрібно”.

Ось такими способами, і сотками їм подібними, освідомлювано нашого робітника щодо ваги організації, кооперації й асекурації. І треба було вмовити в цього робітника, що ми можемо власними силами асекураційну інституцію збудувати і її вести. Бо з рідного краю привозили наші перші імігранти тільки недовіра в наші власні сили. Крім цього ті наші імігранти були головню селяни з гір, що не мали в краю нагоди пізнати силу і вагу організації. Кожний з них привик боротися з природою, а не з людьми, і то боротися самому, а не масово, як напр. фабричний робітник. І тому, коли на нашого імігранта наставляли, щоб він пристав до організації, то він більше думав над тим, як від організації втекти, ніж до неї приступити. Що добре було для мого батька, то добре й для мене — відповідав наш робітник, коли його намовляли вступити до *Союзу*, і — не вступав. Попри те він і не думав оставатися в Америці й тому твердо давав ще й таку відповідь: „Ет, нащо мені якихось братств, Союзів, чи ще там що вигадали”.

А зависть, ота стара хлопська язва, не казала йому дбати про облекшування долі тих, що по нім прийдуть, і тому він давав іще

й таку відповідь: „Тут прийде хто інший по мені до Америки, то най так бідує, як я бідував”.

Ось з чим треба було боротися!

І знов мусіли піоніри справи вияснити, словами наших великих людей, що ця зависть, що хтось може скористати з нашого діла, походить теж з нашого рабства й приниження. Треба було вияснити, як ця зависть убиває живу силу нашого народу і держить його в рабстві.⁸

Опір проти організації був страшний. „Місячні вкладки” вважано за „податок”, подібний до „царського”, від якого саме наші робітники втікали з краю і який ненавиділи. Тільки величезне завзяття перших наших піонірів могло знайти силу звести з тим опором боротьбу, *Союз* заложити і програму його з року на рік збільшати.

ПОШИРЕННЯ ПРОГРАМИ.

Як тільки відпали від *Союзу* москвофільські й мадяронські причепи, а з краю почали приїжджати як нові сили „попики-радикали”, зачав *Союз* ставати на свої властиві ноги. Вже в конвенційній відозві з 1895 р. сказано, що ми в Америці зібралися в *Союзі* в одну українську родину на те, щоб стати всі як один муж за наші українські народні права, щоб світло правди і науки повести поміж рідних братів, котрих доля розкинула кольоніями по цілій Америці. І треба нам обрахуватись, як далеко ми зайшли; треба нам призадуматись над нашою культурною ролю в Америці; треба нам застановитись над економічним положенням.”⁹

Не легко було порушувати такі справи серед тодішніх членів *Союзу*. Цеж були головно лемки, що дбали тільки про обряд, бо тільки обряд вважали синонімом народности. Позатим інші справи їх не обходили. А тут уже на третій конвенції *Союзу* (1896 р.) порушують справу Іміграційного Дому, порушують справу кольонізаційну. Рік пізніше, на четвертій конвенції, вже обговорюють протест проти катів „визутих з усякої чести і совісти”, через яких полилася при галицьких виборах українська селянська кров.¹⁰ Вже тоді порушено справу, що треба „збирати гроші і всіми законними способами впливати на Галичину, щоб українські селяни чимраз більше просвітно й політично освідомлялися”.¹¹ На конвенції в 1898 р. не тільки дебатують над асекурацією, над приходами і розходами, але до програми входить теж виклад про наше народне положення, другий про робітничу справу, а третій

⁸ *Свобода*, ч. 44, 1934.

⁹ *Календар У. Н. С.*, 1914, ст. 96.

¹⁰ *Як вище*, ст. 104.

¹¹ *Як вище*, ст. 106.

про народний зрив за Хмельницького.¹² На річному засіданні головних урядників *Союзу* 1899 р. були на деннім порядку до зреферування між іншим такі справи: *Теперішнє положення американських українців, їх потреби і як їм зарадити. Наші просвітні справи. Положення американського робітника й українці. Жіночі організації і їхнє значіння в суспільнім житті.* Далі порушено часописну і книжкову справу, справу заснування українських шкіл і справу фонду на допомогу українським убогим студентам.

І так можна би продовжати в безконечність, ідучи рік за роком, як *Союз* перебирав на себе обов'язки найрізноманітнішої натури, які не мали нічого спільного з асекурацією, а які зате були життєвими справами нашого народу в Америці. Десятки літ так бувало, що властиві, себто асекураційні, справи *Союзу* забирали дуже мало часу на конвенціях чи нарадах головних урядників. А зате раджено за кожним разом і по кілька днів над „політикою”, себто над національним освідомлюванням нашого народу в Америці й над його культурним і економічним піднесенням та політичним виробленням, а далі над політичною і матеріальною допомогою Рідному Красві. Звичайно вся та „політика” була обговорювана тоді, коли обговорювано *Свободу*, яка вважалася речником ідеології *Союзу*. І тому всі ті справи обговорили ми ширше в іншій праці.¹³

ЧИСТКА.

В *Свободі* з 12. червня 1902 р. читаємо в редакційній статті, що в наступнім тижні відбудеться в Джерзі Ситі, Н. Дж., VII. головна конвенція *У. Н. Союзу*, на яку, „як чути, зідеться чимало москвофільських хрунів, котрі хотілиб *Союз* захопити в свої руки, а коли їм це не вдасться, тоді його розбити”. Та *Свобода* надіється, що „чесні делегати, що прийдуть на конвенцію, до цього не допустять”, як теж заманіфестують, що в *Союзі* нема місця „для зрадників українського народу”.

Розправа з москвофілами зачалася зараз на самім початку конвенції, бо в конвенційній салі був присутній В. Гладик, тодішній редактор москвофільської „Правди”, що ширив неправдиві вісти про *Союз* і підривав тим у людей довіря до *Союзу*. Делегати рішили, що В. Гладик має винестися з салі, що й сталося. У зв'язку з тим перейшли ухвали, що перестає бути членом *Союзу* той, хто робить на його шкоду чи на шкоду американської України.

Згадана конвенція поділилася на два табори. Москвофільський табір домагався, щоб *Союз* називався по англійськи

¹² Як вище, ст. 108.

¹³ Див. статті: *Конвенції У. Н. Союзу і Як формувалася світогляд українського імігранта в Америці.*

“Russian”, щоб часопис був видаваний етимологією та щоб зірвати з „радикалами, соціалістами й анархістами”. Табор радикальний був проти назви „Рошен” і стояв за фонетику. Між численними телеграмами, що їх вислали на конвенцію москвофіли, були такі:

„Радьте на добро русского народа, но не попов радикалов, що отреклись віри отцев своїх і народности і їх дурной України. І. Г. Борух”. — „Радьте для добра і слави американских русских работников, проч з українцями фонетикарями соціал-радикалами, най жие згода, любов, най жие Русь. Товариство ім. Йоана Наумовича”.¹⁴

Це була перша конвенція, на якій дійшло до гострої сутички згаданих двох таборів. Москвофіли програли на цілій лінії, зерно відділилося від половини, і Союзовці станули офіційно на чисто народнім, себто українським ґрунті. Період компромісів з мадяронами чи москвофілами скінчився. Зачався період чисто український, а з ним і скорий зріст організації.

ЗА НАРОДНИЙ ХАРАКТЕР.

Як уже згадувано, ті священники, що укладали статут *Союзу*, виразно підкреслили, що це є *народня інституція*, в якій рішальним чиником має бути український робітник. Зазначено теж, що до неї може належати кожний українець, котрий погоджується на статут, і годиться визнавати рішення більшості, без огляду на те, чи він „уніят” чи „православний”. І треба признати, що священники-піоніри самі дбали про те, щоб цей народній характер *Союзу* був захищений у цілості. Колиж потім слово „православний” стало серед нашої іміграції рівнозначне зі словом „москвофіл”, а знову ті з наших, що переходили на римо-католицизм, ставали поляками, то поставлено на якийсь час вимогу, що членами *Союзу* можуть бути лише „греко-католики”. Та згодом ті, ось так наладнані відносини почали змінюватися. Як відомо, *Союз* допомагав в організуванні церковних громад, у будівництві церков, ставав в обороні греко-кат. обряду, допомагав в організуванні священства, вислав делегації й меморіяли в справі надання для Америки українського греко-кат. єпископа, покривав видатки цієї акції, відступив у своїм органі першому українському єпископові місце на урядові розпорядження, збирав гроші для цьогож єпископа на організування дієцезії, зробив його почесним членом, завів у себе уряд духовного отця і т. п. Та згодом ставало ясным, що того всього замало. Група близьких дорадників першого українського єпископа в Америці піддала єпископові нещасливу думку посягнути по *Союз* в такий спосіб, щоб взяти його „у свої руки”.

¹⁴ Календар У. Н. С., 1914, ст. 205—206.

Порадили єпископові, що був тоді в тяжкій боротьбі з мадяронами, що тим чином „зросте його сила й авторитет”. Оте перебрання „у свої руки” зачалось на ХІ. конвенції *Союзу* в Клівленді, на якій був присутній єп. Сотер Ортінський як покровитель і почесний член *Союзу* і як звичайний делегат відділу. Будучи ще й головою статутової комісії, він предложив конвенції зміну назви *Союзу* на *Греко-католицький Руський Союз в Америці*. На галі повстав тоді, як оповідає у своїм спогаді один з *Союзових* піонерів, Семен Ядловський, шум, гук і крик. Та внесення — перейшло.

„Нащо ж ми будували отой Союз народнім?” — питався по конвенції С. Ядловського один з найкращих священиків, які коли-будь були в Америці, о. М. Стефанович з Пітсбурґа, що не був на конвенції. „Куди ж ділася наша довголітня праця народня?” — питався далі о. Стефанович. Та так думала вся свідоміша частина Союзовців, так думав і головний уряд *Союзу*. Спротив проти цієї ухвали був дуже сильний. Зчинився величезний заколот. Та спинило його вияснення адвоката, що ухвала була вирішена в незаконний спосіб. В дійсности вона ніколи не ввійшла в життя.

Свобода з 10 листопаду 1910 р. радіє, що „необдумана акція” зо зміною назви скінчилася, що залишилася стара і дорога назва, бо під „народнім прапором” *Союзу* як гуртувалися досі, так і далі будуть гуртуватися всі свідомі національно американські українці. Стаття кінчиться словами: *Оставьте народне народові!* Це останнє знайшло ще свій вираз на ХІІ конвенції в Вілкс Бери, Па., що вирішила, що *що заложене з народом і для народу, хай останеться в руках народу*.¹⁵

До цього треба додати, що ця „необдумана акція” могла була бути з місця зліквідована, якби уряд був відразу поставився до неї негативно, а не держався нейтрально, як це згадує С. Ядловський.

Притім зазначимо ще таке, що в протоколах в справі оснування теперішнього Українського Робітничого Союзу (як вони подані в Календарі У. Р. Союзу за рік 1935, ст. 46—48) читаємо, що комітет, який заложене в Клівленді для протесту проти згаданої переміни назви *Союзу*, удавався в цій справі за порадою до адвокатів в Клівленді й у Нью Йорку, а ті заявили, що „конвенція за державними законами була важна, а тимсамим і її ухвали були важні”. Через те, пишеться в протоколі, мусілося залишити протести, а взятися до „позитивної праці”, себто „занятись оснуванням нової організації”. Як бачимо, то інші старі Союзовці думали інакше. Вони таки протестували далі. Уряд *Союзу* пішов теж до адвокатів за порадою і, як бачимо, добився цього, що *Союз* остався тим, чим був.

¹⁵ Як вище, ст. 18.

Для справедливого вияснення цієї важкої події подамо ще, що С. Ядловський зазначає в своїх спогадах „ради правди”, що єпископ Ортинський упав у цій справі жертвою своїх найближчих дорадників. Він каже далі, що тоді загально говорено, що ті дорадники навмисно хотіли вихати єпископа в конфлікт із *Союзом* і народом, бо хотіли зломити його силу, знаючи, що нарід не піде за єпископом, а стане в обороні своєї організації й своїх прав. Далі подає С. Ядловський, що на ділі члени й уряд *Союзу* відносилися до єпископа дуже прихильно і він без усякого примусу був би тішився в *Союзі* „довірям, впливом і загальною повагою”.

РОЗБИТТЯ.

Які причини не булиб, що довели до ухвали зміни назви *Союзу*, то одно є незаперечним фактом: що ця подія потягнула за собою далеко йдучі наслідки. Таки на самій клівлендській конвенції з опозиції, що була проти зміни назви *Союзу*, покладено властиві основи під теперішній *Український Робітничий Союз*. Повстав розбрат, бо почалась конкуренційна боротьба, яка була злою тому, що підривала вже віддавна існуючу організацію, яка дала почин усьому народньому життю в Америці. Саме від неї, себто від нашого *Союзу* почато відривати вже ним зорганізованих членів.

Трохи пізніше донесла *Свобода* про заснування в Філядельфії ще одної заповомогової організації: Союз Руських Греко-Кат. Церковних Братств „Християнська Любов” в Америці (пізніше *Провидіне*).¹⁶ Оснував цю організацію єп. Ортинський за намовою тих самих дорадників, що дораджували зміну назви *У. Н. Союзу*. І заложив її зараз по відбуттю конференції з адвокатами, підчас якої виявилось, що зміна назви *У. Н. Союзу* не може бути переведена, бо є законні перешкоди. Тоді також єпископ виступив з членства в *У. Н. Союзі*.¹⁷

Маючи тепер до діла з наступами на *У. Н. Союз* з двох боків, від „поступовців” і „поців”, намагалася *Свобода* на всі способи впливати на духовенство, щоб воно не відступало від народньої організації й простолюддя, а „поступовців” взивала не бунтувати нарід проти *У. Н. Союзу* демаґогічними протипопівськими кличами, використовуючи нещасливий випадок зо зміною назви. Вона писала:

Хто хоче нової організації, хай собі її здоров закладає. Нова українська організація, а хочби й дві, нашій загальній справі не пошкодять. Більше улив — більша пасіка; більше організацій — більша сила народня і більше загального добра. Можна бути членом *У. Н.*

¹⁶ *Свобода*, чч. 38, 39, 1911.

¹⁷ *Як вище*, ч. 45, 1911.

Союзу і можна вписатись до нового українського товариства. Одно другому не вадить.¹⁸

Ось так ліберально віднісся *Союз* до тих, що бралися закла-дати нові конкуренційні заповомові організації. В поширенню нашої організаційної сіти добачував він зпочатку добро української імміграції. Добачив лихо доперва тоді, коли нові організатори намагалися будувати нові організації коштом *У. Н. Союзу*, відмовляючи людей ставати членами *У. Н. Союзу*, або відриваючи від нього цілі відділи. Таким розбивачам давала *Свобода* у відповідь таке:

Панове, не туди дорога! Хочете бути членами *У. Н. Союзу* — будьте. Хочете виступити з Союзу і піввати з ним усякі звязки, котрі вас досі з цією організацією лучили, виступайте... Хочете нової організації, в якій не заносилоб „церковним кадилом”, заложіть собі, най Бог помагає. Хочете бути членами обидвох українських організацій, будьте! Маєте пхатися до чужих, навіть ворожих нам організацій, то краще залишити тяжко запрацьований гріш у руках свого народу.¹⁹

Все те — писала *Свобода* — можна робити, тільки не можна робити такої „патріотичної” роботи, щоб розбивати те, що вже є зорганізоване, бо це не годиться з правдивим патріотизмом і з американським карним законом. Про те розбивання згадає о. Н. Дмитрів у своїм начерку історії *У. Н. Союзу*, в яким подає таке:

Внаслідок агітації нового Р. Н. Союзу, що оснувався по клівлендській конвенції, виступили з нашої організації 10 відділів, а роздвоїлись 11. Число дорослих членів старого Союзу зменшилося впродовж року на 1,016, а число дітей на 12.²⁰

РЕФОРМА — ЗВОРотною ТОЧКОЮ.

Та найбільшу кризу перебув *Союз* по XIII. конвенції, яка відбулася в 1914 р. в Бофало, Н. Й., і на якій теж ухвалено й теперішню назву організації. На ній перейшла дуже важна ухвала в справі переведення асекураційної реформи.

Для пояснення зазначимо, що в початках нашої організації, щоби притягнути до неї наших людей і при ній їх задержати, заведено такі малі членські вкладки, що за них можна було дістати таке обезпечення, яке вистарчало тільки на покриття похоронних коштів. І треба було довго освідомлювати членів, поки вони зрозуміли, що треба піднести висоту вкладок, щоб можна виплачувати таке обезпечення, яке вистарчало на оплату похоронних коштів, а крім того і на заповому для родини покійного. Коли ті вкладки почали видаватися членам зависокими, заведено на IX.

¹⁸ *Свобода*, ч. 47, 1910.

¹⁹ *Як вище.*

²⁰ *Календар У. Н. Союзу*, 1914, ст. 229.

конвенції в 1906 р. „необмежений розмет”. Розметова система полягала на простім пляні: кожного місяця *Союз* обчислював, скільки він має заплатити за поможу через смерть членів, а потім ділив цю суму між своїх живих членів. Коли були більші видатки організації, то рік природня, що члени мусіли платити більші вкладки. Добре було тут те, що та система привчала наших людей точно платити вкладки. Та щодо бізнесу, то досвід показав, що розметона система не була ніяким поліпшенням організації. Це не був поступ, бо організація не будувала каси, а члени не мали ніякої заперуки, що дістануть у потребі заперуки. Всі ці злі сторони добачували добре провідники тих організацій, що позаводили розметову систему. Бачили це й провідники *У. Н. Союзу*. Тому виступили в 1914 р. з проєктом реформи, щоб завести в *У. Н. Союзі* таку систему плачення вкладок, яка уможливила б будувати в організації всі потрібні фонди, а заразом давала б усім членам заперуку, що зобов'язання організації супроти членів будуть дотримані. Система та полягала на плаченню такої сталої вкладки, якої висота була б обчислена відповідно до віку члена. Згідно з цією реформою мали платити старі члени вкладки від того віку, який осягнули з днем 1 січня 1915 р.

Ота, сьогодні для всіх така зрозуміла реформа стала товчком до дуже завзятої кампанії проти *У. Н. Союзу*, веденої в демагогічний спосіб з боку конкуренційних організацій, що далі стояли при розметовій системі. Вони запевняли членів *У. Н. Союзу*, що реформа непотрібна, та що взагалі її ніколи не буде треба. Зачався катастрофальний перехід членів *У. Н. Союзу* до інших організацій, що далі держалися старої асекураційної системи. Та *У. Н. Союз* був рішений видержати цей удар в надії, що загал скоро переконається, що *У. Н. Союз* зробив добру і чесну роботу. Незабаром державний закон зробив кінець демагогії, змусивши й інші організації піти тим самим шляхом, яким пішов *У. Н. Союз* як піонер.

З реформою почала відразу зростати каса *У. Н. Союзу*, а зі зростом маєтку *Союзу* почався і новий скорий зріст членів. І ось так момент, що мав статися гробом *У. Н. Союзу*, як це йому заповідали, стався новою, сильною підвалиною під новий розвій організації. В додатку 1925 р. введено три нові роди обезпечення з вартісними зворотами, а в 1932 р. переведено ще одну реформу, яка вже зрівнала *У. Н. Союз* з наймодернішими асекураційними організаціями, даючи йому змогу давати членам позички, або зворот готівкою, чи виплачену грамоту, або безплатне продовження обезпечення. Крім того змодернізовано ще й *Молодечий Департамент*.

ДО ЗЛУКИ.

Провірюючи добрі й лихі сторони існування кількох допомогових українських організацій, *Свобода* вважає таку акцію (ще в 1911 р.) роздроблення наших народніх сил, бо старий *Союз* не є переповнений, а нові організації не виставляють такої нової програми, яка виправдувала б їхнє існування.²¹ На таким роздробленню наших сил не потерпить ніхто інший, а тільки сам наш нарід, пише тоді в *Свободі* *Член старого і нового Союзу* і взиває провід обидвох організацій, щоб „схаменулись і пробудились” і в якнайкоротшім часі злучили оба Союзи в одну, сильну, велику народню організацію.²²

„Wake up!” (збудіться),²³ пише *Приятель обох Союзів* і звертається до „патріотів” та каже, що це буде для них найбільшою честю і заслугою, якщо доведуть до злуки обидвох Союзів. Та з цих добрих намірів нічого не вийшло. Замість злуки почалася боротьба. На XV. конвенції *У. Н. Союзу* в 1920 р. знов піднеслися голоси за злуку Союзів. Перейшла ухвала, що одобрила цю справу. Вибрано для цієї справи окремий Комітет Злуки, який видав у справі злуки відозву, звернену: *До Хвальних Урядників Головних, Місцевих і Членів Українського Народного Союзу, Українського Робітничого Союзу, Провидіння й інших Запомогових Організацій*.²⁴ В тій відозві проситься загаль членів українських допомогових організацій забрати слово в справі цієї злуки і за посередництвом органів своїх організацій висказати свої гадки.

І з цього теж нічого не вийшло. Та сама справа виринула й на останній конвенції *У. Р. Союзу*. І поступила настільки вперед, що вже відбулись офіційні наради представників обидвох Союзів. А така злука є сьогодні більш потрібна ніж у минувшині. Наступає той час, коли треба буде мати до розпорядимости великі матеріальні й духові ресурси, щоб можна було при їх допомозі вдержати українське існування в Америці. Виростає нове покоління, яке ніяк не може мати розуміння для тих різних аргументів, що ними дехто намагається виправдувати потребу існування різних українських допомогових організацій, і то організацій малочисельних та зо слабкими матеріальними засобами. Воно теж не хоче розуміти, щоб можна визнавати велику українську ідею, а не хотіти для добра цієї ідеї зробити те, що тут на американській землі зможе ту ідею скріпити. Тому треба надіятися, що в ім'я нашої будучности в Америці таки прийде до злуки тих, для яких добро нації є найвищим приказом.

²¹ *Свобода*, ч. 41, 1911.

²² *Тамже*, ч. 42, 1911.

²³ *Тамже*, ч. 43, 1911.

²⁴ *Тамже*, ч. 153, 1920.

ЗАКІНЧЕННЯ.

Те, що тут зібрано, уявляє собою тільки деякі важніші моменти з історії *У. Н. Союзу*. Про те, чим був *У. Н. Союз* для американських українців й української справи в Америці й у старім краю та про його духовий вклад у наш нарід і в нашу справу, знайде читач багато матеріалу по інших статтях *Пропам'ятної Книги*. Нема стільки місця, а може й потреби, передавати ті величезні перешкоди, які треба було *Союзові* поборювати, щоб надати нашій іміграції ідейне, поступове обличчя. Зазначимо, що 1914 року, себто до часу впровадження нової реформи, мав *У. Н. Союз* 25,335 членів. По впровадженню цієї такої розумної й корисної реформи зменшилося це число в дуже короткім часі внаслідок несовісної агітації й несвідомости мало що не до 6,000 членів. А наступна конвенція з 1917 р. вказувала ще тільки 11,735 членів. Це був страшний удар в організацію. Та коли тепер поглянути спокійними очима на ті критичні хвили, то годі за них винувати цілковито наших імігрантів. Лишаючи демагогічну агітацію на боці, треба визнати, що потреби такої реформи не хотіли розуміти й імігранти інших націй. Провід багатьох таких організацій ішов членам на руку й отягався з реформою, а через те багато з тих організацій провалилися.

Це, що *У. Н. Союз* видержав ту велику кризу, виявило, що в ньому є велика моральна сила. В слід за тою силою почала зростати скоро й сила фінансова. При старім способі забезпечення мала організація по 20 перших роках свого існування маєтку на суму \$261,729.46. Так було в 1914 р. По реформі, й по других 20 роках існування, себто в 1934 р., маєток *У. Н. Союзу* виносив уже \$3,747,851.60.

Беручи під увагу отсі фінанси, збудовані в часі, коли грасувала тяжка інфляція, коли тисячі банків крахували, коли депресія і безробіття дуже сильно підкосили українських робітників в Америці, як теж памятаючи на ту величезну політичну боротьбу, яку треба було звести, щоб виробити з нашої іміграції одно велике, національно свідоме, патріотичне й поступове тіло, треба таки прийти до того висновку, який міститься в ювілейнім числі *Свободи* з 1934 р., а в яким читаємо таке:

Історія кріз у Союзі, щаслива розвязка тяжких питань наповняють нас довірям у власні сили. Коли ми передержали Союз 40 літ, то вже знайдуться люди, які передержать його й імя України дальших 40 літ, а опісля ще далі — без кінця... Тяжкі хвили й переходи Союзу в минувшині кличуть нас не піддаватись, а боротися з вірою в повну перемогу.

Матвій Костишин.

В СОРОКОВУ РІЧНИЦЮ У. Н. СОЮЗУ.

*Сорок літ минуло невсипущих трудів,
Як Союз, наш батько, до життя повстав.
Сорок літ, як в славу свого Народу
Убогі основи до життя поклав.*

*Він перший, як батько, довкруги поглянув
На широке поле в країні вільній;
Він перший опіку взяв над емігрантом
На тій же землиці, як рідній — чужій.*

*Він перший дав гасла до свого Народу,
Приносив розраду в убогі хати;
Він перший у нужді кожного потішив,
Неодну слезинку обтер в сироти.*

*Він перший засіяв єдність на чужині.
Скарб для України великий зберіг;
Він перший відважно став на шлях тернистий,
З вірою в перемогу злидні переміг.*

*Він зберіг, як перли, долю емігранта,
Сорок літ без стриму бідкався над ним,
Щоб тут на чужині українське серце
Для рідної неньки не сталося чужим.*

*Честь тобі, наш батьку, Народний Союзе,
Честь вам, піоніри, живіть багато літ!
Ваш успіх вславився, що здвигнув святиню,
Ваш труд і посвяту оцінює світ.*

*Розвивайся, батьку, в славу України,
Сильним, непобідним вічно, вічно живи,
Ставай щирим батьком у кожній хатчині
Та в нужді убогих крихітку загрій.*

*Погоїв ти рани, обтер гіркі слези,
В темряві ти ясним сонічком світив;
Для свого Народу, що тільки був всилі,
Ти світлом науки все йому відкрив.*

*Шануймо Союз наш, народню святиню,
Відаймо для нього пошану хоч тим,
Що день сорокліття, цього перелому,
Для всіх нехай буде навіки святим!*

Микола Мурашко.

КОНВЕНЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

 ТАТУТ У. Н. СОЮЗУ зазначає, що законодавча влада цієї організації належить конвенції. Під словом „конвенція” розуміють в Америці звичайно надзвичайне зібрання представників народу, краю, політичних партій, освітніх, робітничих, запомогових, добродійних чи інших подібних установ, які скликають для спільного обговорювання і вирішування важних організаційних справ, або справ загального характеру, що мають особливе значіння для нації чи держави. В подібний спосіб треба глядіти і на ту конвенцію делегатів українських братств, що відбулася 22 лютого 1894 р. в місті Шамокін, Па., і що на ній założено У. Н. Союз як запомогову організацію життєвого забезпечення.

Делегатами на цю конвенцію, а тимсамим „батьками” У. Н. Союзу були, як це тоді описано, представники українських „робітників і тонкої плівки української інтелігенції-пролетаріату”.

Чого вчили конвенції У. Н. Союзу.

Конвенції вчили делегатів і членів нашої організації рядити У. Н. Союзом і радити над добром своєї організації та потверджувати те, що в організації було добре і корисне для членів У. Н. Союзу і всієї української нації, а осуджувати й направляти те, що було недобре і шкідливе.

Конвенції виробляли делегатів на добрих, характерних і чесних провідників, а крім того вчили їх глибокого розуміння організаційних справ з тим, щоб вони це набуте знання передавали потім членам по громадах.

Конвенції вчили теж наш загаль, як нам глядіти на наші політичні справи, а зокрема, як допомагати визвольним змаганням українського народу в Україні.

На конвенціях У. Н. Союзу делегати вирішували не лише ділові, асекураційні справи У. Н. Союзу, але теж радили над народніми, церковними, громадянськими, робітничими, освітніми, шкільними та іншими справами.

Бо хоч ті народні, церковні, громадянські, робітничі, освітні і шкільні справи в розумінні з чисто асекураційно-запомогового інтересу може й не належали до конвенцій організації асекураційної, яка в першу чергу повинна все мати на увазі лише чисто асекураційне діло і його інтерес, то всетаки ті всі справи були для членів і не-членів У. Н. Союзу життєві і дуже тісно звязані з цілим нашим українським життям. У. Н. Союз був усе тою організацією, якої провідники й члени займалися, побіч своїх чисто Союзових справ, ще справами народними, себто справами загального характеру для добра українського народу.

Тому на конвенціях У. Н. Союзу делегати, які теж працювали по своїх громадах над згаданими справами, мусіли ті справи порушувати й обговорювати, бо це були справи таксамо важні, як і справи Союзу. Тими справами українці в Америці інтересувались, бо вони були життєві і необхідні.

Ті всі справи, разом з інтересом життєвого забезпечення нашої організації, давали У. Н. Союзові життєву силу, хоч може не раз і дуже бурливу, якої не мала й не має ніяка інша подібна допомогова організація.

Коли провіряємо конвенційні наради У. Н. Союзу з останніх 40 років, то мусимо ствердити, що кожна конвенція продовжувала й удосконалювала та поширювала між українцями в Америці те велике діло, яке започаткували „батьки” — делегати першої наради з 1894 р.

Очевидно, що на конвенціях У. Н. Союзу, як і на інших подібних зібраннях, у своїх і чужих, не все вирішувалося всі справи добре. Багато разів вирішувалося і зле, деколи може навіть зі шкодою для самої організації. Але ті всі злі рішення ніколи не були зроблені зі злої волі делегатів, а тільки з причини браку основного знання і розуміння деяких важних організаційних справ, які для делегатів були неясні і незрозумілі.

У конвенційних нарадах і рішеннях ми можемо тепер додати деякі недостачі, як брак основного і практичного знання й розуміння в приймаючому відповідних наукових таблиць смертності для певного і модерного забезпечення, в ухвалюванні і приймаючому невистарчальних членських вкладок у старім роді забезпечення. Ми можемо добачувати недостачу в самій структурі У. Н. Союзу, в способі самого ведення нашого асекураційного інтересу, а саме в тому, що ми віддаємо до вирішення демократичними способами чисто технічні справи, як висота вкладок, висота посмертних виплат і допомог. Вирішення таких питань не залежить від рішення зборів, але від рахункових обчислень. Через те й доходило до таких фактів, що члени допомогової організації у своєму організаційно-демократичному правлінні постановляли одно, а державні асекураційні влади наказували інше.

Ми можемо добачувати ще багато інших недостач у конвенціях У. Н. Союзу, але не можемо не додати того, що в тих наших перших організаторів У. Н. Союзу була велика завзятість і любов та посвята для своєї організації. А тепер ми маємо більше фахового знання, маємо за собою славу 40-літню історію, маємо чотири-мільйонне майно і понад 30-тисячну Союзову родину з добрим ім'ям, але зате бракує нам посвяти й ідеалізму наших піонерів.

Ми не можемо не добачувати того, що всі конвенції У. Н. Союзу були завжди сторожем нашої організації і виховником великої Союзової родини, яка все несла й досі несе львину пайку всього українського організаційного, народного й громадянського життя в Америці.

Українське народне життя в Америці викликавало велике заінтересування на кожній конвенції У. Н. Союзу. Голоси, підношені делегатами на конвенціях у різних народніх справах, у великій мірі заважували на цілім житті всієї нашої імміграції.

Наради на конвенціях У. Н. Союзу про самі ділові справи організації були б, так би мовити, сухими нарадами, якби не ті всі інші життєві народні справи, яким можемо завдячувати, таксамо як і діловим справам, розвиток У. Н. Союзу. Правда, багато разів ті народ-

ні життєві справи, обговорювані на конвенціях і після конвенцій між членами У. Н. Союзу, „виступали зі своїх берегів” і наносили деколи У. Н. Союзові навіть шкоду, однак вони теж полишили по собі на Союзному організаційному ґрунті і дуже врожайний на м ул, який видав зо себе великі організаційні плоди.

Річ природня, що не можливо тут передати навіть дрібної частини з нарад конвенцій У. Н. Союзу, з яких ті, що відбувалися в останніх двох десятиліттях, тревали по цілому тижневі.

Не можливо теж передавати багато важного матеріялу, що був обговорюваний на річних засіданнях головних урядів чи езекутивних комітетів У. Н. Союзу, на яких вирішувано цілий комплекс найріжнородніших справ, і то дуже часто для нашої нації чи імїграції життєвих, бо на це не стає місця. Тому обмежимося тільки до дрібки тих дат, цифр чи ухвал, з яких можнаб собі виробити хоч малий образ того, як розвивався У. Н. Союз у бизнесово-організаційному змислі.

1.

Перша конвенція У. Н. Союзу відбулася в Шамокін, Па., дня 30. травня 1894 року, себто три місяці по зорганізуванні Союзу. Всіх делегатів на першій конвенції було 17. Головою конвенції був о. Т. Обушкевич, а секретарями д-р Володимир Сіменович і Денис Пирч.

Принято ухвалу, яка постановляла, що Союз буде виплачувати \$400 посмертного по члені і \$200 по жінці члена за місячною оплатою 50 центів. Ця ухвала, як показують звіти тодішніх урядників, була принята без ніякого обчислення асекураційного знавця, що обчисляє вкладки членів на підставі табелі смертности, ні не була обчислена процентово до тодішнього майна Союзу, яке виносило всього \$220.35.

Беручи це під увагу, стане зрозумілим, що зобов'язання Союзу супроти своїх членів, яке перебрав тоді на себе Союз, себто \$400 посмертного по члені і \$200 по жінці члена (колиб вона скорше померла тут в Америці чи в старім краю), було дуже ризиковне і небезпечне для існування Союзу.

Це ризико не було оперте на ніякій бизнесовій калькуляції, а тільки на сентиментальних почуваннях тодішніх урядів і делегатів, які прийняли за підставу мабуть те, що висказав тоді о. Григорій Грушка на прийнятті делегатів першої конвенції, коли сказав, що „через сильну і незломну волю перших патріотів почате діло стало історичним фактом, і що Союз, зложений на міцних підвалинах народньої любови й патріотизму, стоятиме та розвиватиметься, доки не візьме у свої обійми всіх американських українців”. Ці слова були тоді дуже важні і цінні, бо саме на таких словах перших членів Союзу зачато будову нашої організації.

На конвенції ухвалено одноголосно, щоб „Свобода” була органом Союзу.

До головного уряду вибрані: головний предсідник Теодосій Талпаш, заступник гол. предсідника Михайло Євчак, гол. секретар о. Іван Констанкевич, гол. касієр Іван Глова; контрольна комісія: о. Г. Гулович, о. Т. Обушкевич, о. О. Товт, о. Григорій Грушка; заступник контр.: Гр. Гук; головні радні: Андрій Пивоварник, Юрій Хіяляк, Як. Даньковський, Теодор Хомяк, Олексій Галабурда, В. Сіменович; заступ-

ники головних радних: О. Курила, М. Адзима, Петро Шиманський, Стеф. Дранько, К. Кобан.

На піврічній засіданні головного уряду, яке відбулося в Шамокін, Па., дня 15. січня 1895 року, подано до відома, що приходів у 1894 році було \$1,142.75, а розходів \$1,007.22 та що в Союзі було 505 членів, з яких 66 виключено з Союзу за неплатення місячних вкладок.

Звіти головних урядників виказували, що перший рік існування Союзу був дуже тяжкий, бо тоді не було кому для Союзу працювати. Одинокими робітниками (аж до другої конвенції) були: о. Грушка, редактор „Свободи”, і о. Іван Констанкевич, секретар Союзу.

2.

Друга конвенція відбулася в Олифанті, Па., дня 30 травня 1895 року. Головою конвенції був о. А. Полянський, а секретарем о. Н. Дмитрів.

Загального майна в Союзі було \$605.60. Правосильних членів, котрі були забезпечені в Союзі з кінцем 1894 р., було 439, а що майно Союзу виносило \$605.60, то було це мало що не стільки, скільки треба було на виплату посмертного для одного члена на випадок смерті.

До головного уряду вибрані: головний передсідник Іван Глова, заступник гол. передсідника Теодосій Талпаш, гол. секретар о. Н. Дмитрів, гол. касієр Юрій Хил'як; контрольна комісія: о. К. Гулович, Гр. Гук, М. Даньчак; заступник контр.: о. В. Мартяк; головні радні: о. Т. Обушкевич, А. Шлянта, К. Кобан, С. Федоровський, Ф. Мурдза, А. Марко; заступники гол. радних: о. І. Констанкевич, о. А. Полянський, о. В. Молчанін, Яків Гамбаль.

На піврічній засіданні головного уряду, яке відбулося в Мт. Кармел, Па., дня 1. січня 1896 року, подано до відома, що головний уряд Союзу підвищив посмертне з \$400 до \$500.

3.

Третя конвенція відбулася в Мт. Кармел, Па., дня 2. червня 1896 року. Головою конвенції був о. Т. Обушкевич, а секретарями о. Іван Ардан і Дмитро Капітула.

Звіти виказували, що за перших два роки померло 6 членів та що Союз виплатив \$2,300 посмертного.

Коли порівняти смертність із числом забезпечених у Союзі членів, яких тоді було понад 500, то смертність виловила тоді пересічно 12 членів на тисячу. На підставі реєстру Союзу пересічний вік тодішніх членів виносив 35 років, а на підставі досвідної таблиці забезпечення на ціле життя смертність у віці 35 літ виносить 10 членів на тисячу. Отже на підставі такого обчислення вкладка тодішніх членів Союзу не повинна була бути 50 центів, а пересічно один долар місячно на забезпечення на суму \$500.

З протоколу третьої конвенції можна виразно пізнати, що делегати, застановившись добре над майшою будучністю Союзу, рішили, щоб до Союзу приймати лише таких членів, котрі мають не менше як 16 літ, а старших — не більше як 45 літ, і в цей спосіб зменшити смертність у Союзі.

Рішено, щоб за жінки членів, котрі мали більше ніж 45 літ, посмертного не платити.

Ухвалено створити залізний фонд, відтягаючи з кожної місячної вкладки члена 10 центів.

Ухвалено видати коштом „Союзу” календар на 1897 рік.

Важніші ухвали третьої конвенції виразно вказують нам, що вже тоді делегати добре розуміли, що Союз не міг виплачувати такої високої суми посмертного за оплатою 50 центів місячної вкладки. Тому конвенція рішила, щоб жінкам членів повище 45 літ не виплачувати посмертного. А зате ухвалено виплачувати підмоги хорим і покаліченим членам.

Ухвалено теж створити залізний фонд, котрий порішено стягати при кожній місячній вкладці по 10 центів що місяця.

До головного уряду вибрані: головний предсідник Іван Глова, заступник гол. предсідника Олексій Курила, гол. секретар о. Микола Стефанович, гол. касієр Юрій Хиляк; контрольна комісія: о. Н. Дмитрів, Олексій Шлянта, Кость Кобан; заступник контр.: Мойсей Демчко; головні радні: о. Т. Обушкевич, о. І. Констанкевич, о. І. Ардан, Т. Талпаш, Василь Криницький, Дмитро Капітула; заступники гол. радних: Гр. Гук, Йосиф Коваль, Теодор Хиляк, Яків Руданич, Іван Дунай.

4.

Четверта конвенція відбулася в Мейфілд, Па., дня 8. червня 1897 р. Всіх делегатів було на конвенції 15. Головою конвенції був о. Т. Обушкевич, а секретарями Д. Пирч і Д. Ванько.

Звіти виказали, що Союз зріс у майні і членах. У Союзі було тоді 1,019 членів, а майно виносило \$2,944.93.

Порішено, щоб на видатки і на подорож для делегатів члени платили по 25 центів річно.

Ухвалено, що на кожних 20 членів Союзу члени мають право вибирати одного делегата на конвенцію.

Дальше ухвалено, що членом Союзу може бути лиш українець. Щодо членів інших народностей, що були в братствах, порішено, що можна їх приймати до Союзу лиш тоді, коли вони належать до братства і разом з братством приступлять до Союзу.

Бо головного уряду вибрані: головний предсідник Іван Глова, заступник гол. предсідника Петро Секерак, гол. секретар о. Іван Ардан, гол. касієр Юрій Хиляк; контрольна комісія: о. Стефан Макар, Ю. Криницький, Кіндрат Котанчик; головні радні: о. Т. Обушкевич, Мойсей Демчко, Йосиф Коваль, Олексій Шлянта, Денис Пирч, Дан. Павлишак; заступники гол. радних: Михайло Копчак, Антін Онушак, Гавр. Дзядик, Теод. Майкшак.

5.

Пята конвенція відбулася в Шенандоа, Па., в днях 7. і 8. червня 1898 р. Всіх делегатів було 24. Головою конвенції був о. Т. Обушкевич, а секретарями о. Бончевський, Д. Пирч і Д. Капітула.

Зі звітів виходило, що за один рік нових членів прибуло 574, а майно Союзу збільшилось до суми \$5,688.57. Всіх членів, обзепечених у Союзі, було тоді 1,593.

Прийнято ухвалу, щоб приймати до Союзу і діти членів від скінченого першого року життя.

Суму посмертного піднесено з 500 на 600 доларів. Ухвалено теж, щоб ті члени, котрі не могли платити по 50 центів місячно, могли бути членами Союзу і платити по 25 центів місячної вкладки. Але вони були управлені лише до половини посмертного, себто до \$300.

Принято ухвалу, щоб усі члени на випадок, колиб хто з них був убитий у фабриці, копальні вугля, чи при іншій праці, мали право до посмертного зараз по приступленню до Союзу. Колиж новий член умре природньою смертю, то має право до посмертного аж по 90 днях його приналежності до Союзу. Ця ухвала відносилась лише до таких нових членів, котрі самі поодинокі вступали в члени Союзу. А ті члени, котрі приступали до Союзу і були також членами братства, що належало до Союзу, мали право до посмертного по 30 днях приналежності до Союзу.

Ухвалено, що головні урядники мають бути бондовані (давати запоруку), що конвенція має відбуватися що два роки, а річне засідання головного уряду Союзу — що року.

До головного уряду вибрані: головний предсідник Юрій Хиляк, заступник гол. предсідника Іван Добош, головний секретар о. Антін Бончевський, заступник гол. секретаря Денис Пирч, гол. касієр Кіндрат Котанчик; контрольна комісія: о. Іван Ардан, Константин Кирчів, Осип Коваль; головні радні: Антін Каня, Олексій Шлянта, Антін Онушак, Теодор Вахна, Семен Русин, о. Стефан Макар; заступники гол. радних: І. Глова, Тимко Гавран, Григорій Полянський, Іван Сидоряк, о. М. Підгорецький.

6.

Шеста конвенція відбулася в Пітсбургу, Па., в днях 12. до 14. червня 1900 р. Головою конвенції був о. М. Балог, а секретарями Іван Бурштин і Василь Гришко. Всіх делегатів було 41.

Звіти виказували, що всіх членів у Союзі було тоді 3,067, а майна \$10,184.40.

На тій конвенції делегати знову застановлялися над членськими вкладками і вступним від нового члена. Вони вже добре розуміли, що 50 центів вступного і 50 центів місячної вкладки було замало, щоб Союз міг вивязатися зі своїх зобов'язань, які перебрав, себто з виплати \$600 посмертного для кожного члена. Тому порішено, що вступне від нових членів, від 16 до 25 літ, має бути 50 центів, від 25 до 35 літ \$1.00, від 35 до 45 літ \$1.50.

Щодо самих місячних вкладок членів, то конвенція ухвалила підвищити вкладки з 50 центів на 70 центів місячно для кожного члена, бо за 50 центів Союз не міг виплачувати такої великої суми.

Дальше ухвалено, що назва Союзу має бути змінена в англійській мові з "Russian" на "Little Russian National Union".

Ухвалено, що кожне братство Союзу має висилати одного делегата на конвенцію.

До головного уряду вибрані: головний предсідник о. Антін Бончевський, заступник гол. предсідника Олексій Шаршонь, головний секретар Денис Пирч, заступник гол. секретаря К. Кирчів, гол. касієр Олексій Шлянта; контрольна комісія: о. Іван Ардан, Кіндрат Котанчик, Антін Онушак; головні радні: Василь Гришко, Филимон Гуретяк, о. Нестор Дмитрів, А. Добош, Гарасим Курила, Петро Рончковський; заступники гол. радних: Іван Бурштин, Денис Голод, Тома Копча, Дмитро Коробчак, Іван Парильяк.

На річнім засіданню головного уряду, яке відбулося в Бофало, Н. Й., дня 11. червня 1901 р., ухвалено, щоби приймати до Союзу членів з Канади, якщо ті члени будуть організуватися в братства і разом з братствами приступлять до Союзу.

7.

Сема конвенція відбулася в Джерзі Ситі, Н. Дж., в днях від 18. до 20. червня 1902 р. Головою конвенції був о. М. Стефанович, а секретарями С. Ядловський і В. Гришко.

В Союзі було тоді вже 60 місцевих відділів, а до тих відділів належало 3,384 членів, старших і дітей. Делегатів вислали на конвенцію 31 відділів з 57 голосами. Майно Союзу виносило тоді \$14,252.19.

Сема конвенція важна в історії У. Н. Союзу тим, що деякі делегати, котрі були москвофілами, робили на конвенції велику агітацію, щоби захопити Союз у свої руки, але з тої агітації, хоч яка вона була завзята, нічого не вийшло, бо свідомі делегати українці не допустили москвофілів до головного уряду Союзу, вибравши урядниками самих свідомих українців.

Ухвалено, що урядниками у місцевих братствах і Союзі мають бути лиш українці.

Ухвалено, щоби платити з каси Союзу за кожного дорослого члена по 10 центів місячно на „Свободу”, як орган Союзу.

На семій конвенції перший раз відбулося тайне голосування при виборі головних урядників.

Ухвалено асигнувати з каси Союзу для українських студентів у Львові \$50.

До головного уряду вибрані: головний предсідник

о. М. Стефанович, заступник гол. предсідника М. Кравчишин, головний секретар Денис Пирч, головний касієр Олексій Шаршонь; контрольна комісія: о. М. Підгорецький, Константин Кирчів, Іван Гардий; головні радні: М. Турок, Денис Голод, А. Добош, М. Пачута, М. Грацонь, Іван Сабат; заступники гол. радних: Олексій Горбаль, Михайло Югас, Омелян Шпак, Олександр Валєвський, Микола Добровський.

Андрій Гела

Головний організатор У. Н. С. (1908) і редактор т. зв. словацької „Свободи”.

8.

Восьма конвенція відбулася в Шамокін, Па., в дні від 30. травня до 2. червня 1904 р. Головою конвенції був о. С. Макар, а секретарями о. П. Понятишин і Й. Кульчицький. Усіх делегатів було 48, а з почесним правом голосування були: о. Констанкевич, о. Струтинський, о. Макар, о. Ардан, о. Тимкевич, о. Улицький, о. Дмитрів і о. Злоцький.

В 1904 році Союз святкував 10-літню річницю свого існування. Отже восьма конвенція була ювілейною конвенцією. Святковано її дуже величаво і торжественно богослуженням і посвяченням двох прапорів Союзу: американського й українського.

З нагоди восьмої конвенції влаштовано теж величавий похід делегатів і учасників, що ним заманіфестовано перший раз перед американцями українську організаційну силу, а ввечір на концерті — красу української пісні. З цього приводу видано теж ювілейне число „Свободи” на 20 сторін з дуже гарним і патріотичним змістом, як теж із 37 різними знімками з історії Союзу.

У звіті головного предсідника, о. Стефановича, подано делегатам до відома, що за два роки, від 1902 до 1904, в Союзі померло 106 членів. Звіт предсідника виказує, що за 10 років існування Союзу померли 134 чоловіки і 85 жінок та 22 дітей. Отже за перших 10 років померли 241 членів, по котрих Союз виплатив посмертного на суму \$94,578. Крім цього Союз виплатив своїм членам надзвичайних підмог на суму \$5,463. Коли до цього додати ще загальні видатки адміністрації Союзу, які виносили за 10 років \$27,157, то Союз виплатив за 10 років \$127,198. Всього приходу за 10 років було \$145,193. Коли відняти загальні розходи від загальних приходів, то лишалося в Союзі по перших 10 роках майна \$17,993.34. Ця сума припадала на 5,857 членів, які були тоді забезпечені в Союзі. Себто припадало тоді по \$3 на кожного члена.

Увалено, що всі дорослі члени один раз на рік, у грудні, платять на залізний фонд „Союзу” по 25 центів.

До головного уряду вибрані: головний предсідник Константин Кирчів, заступник гол. предсідника С. Митренко, гол. секретар Семен Ядловський, заст. гол. секр. Й. Кульчицький, гол. касієр О. Шаршонь, заст. гол. кас. А. Янкович; контрольна комісія: о. О. Улицький, І. Воргач, М. Турковський; головні радні: О. Валецький, М. Дембицький, А. Сорока, А. Семаницький, К. Кобан, Іван Париляк; заступники гол. радних: Й. Сенько, І. Посипанко, М. Домбровський; головний організатор У. Н. Союзу о. М. Підгорецький.

З протоколу восьмої конвенції можна пізнати, що делегати застановлялися над справою майна Союзу і шукали способу, якби збільшити те майно. Вони добре розуміли, що по три долари на члена це зовсім замало, щоб уважати забезпечення за добре і певне. Тому конвенція рішила, щоби вступне від нових членів підвищити і якось ту справу так унормувати, щоби можна збільшити майно Союзу. І тому ухвалено, щоби вступне від нових членів було від 25 центів до \$10. З чисто бизнесового боку така ухвала була недоцільна, бо для запомогової організації, яка все має на меті дістати якнайбільше нових членів, не було вказаним братися до приєднування нових членів з тим, щоби вимагати від тих членів заплати \$10 як вступного. Так ми тепер моглиб думати. Та тоді у делегатів було інакше розуміння будування організації і тому така ухвала була можлива.

9.

Дев'ята конвенція відбулася в Скрентон, Па., в днях від 25 до 28 червня 1906 року. Всіх делегатів було 72. Головою конвенції був о. М. Стефанович, а секретарями С. Калакука і Т. Лабовський.

Зі звіту секретаря довідуємося, що в Союзі було тоді 139 відділів і 7,888 членів. Майно Союзу виносило \$23,705.34.

Дев'ята конвенція була важна в історії Союзу тим, що на ній вирішено знести місячну вкладку по 70 центів від члена, а прийнято і введено в Союзі „необмежений розмет”. Рішення дев'ятої конвенції про „необмежений розмет” усі довголітні члени Союзу добре тямлять, бо вони такий „необмежений розмет” платили 8 років, себто аж до кінця 1914 року.

Рішено піднести посмертне до \$1,000, як теж вирішено, що кожний член має платити до фонду резервового 2 центи, до фонду запомогового 1 centa і до фонду народнього 1 centa.

Ухвалено, що покровителем У. Н. Союзу має бути св. Володимир.

Дев'ята конвенція важна ще й тим, що на ній рішення прийняти фонетичний правопис для „Свободи” і Союзу.

До головного уряду вибрані: головний предсідник Константин Кирчів, заступник гол. предсідника Іван Париляк, гол. секретарі С. Ядловський і Т. Лабовський, гол. касієр Олексій Шаршонь, духовний отець Союзу о. Стефан Макар; контрольна комісія: о. Лев Левицький, Осип Стеткевич, Стефан Калакука; головні радні: Михайло Беля, Матвій Семенюк, Андрій Овсак, Теодосій Талпаш, Ф. Поливка, Лев Моніта.

На річнім засіданню головного уряду, яке відбулося дня 10. і 11. вересня 1907 р., виплачено на допомогу академічній молоді у Львові \$50, які ухвалила дев'ята конвенція.

10.

Десята конвенція відбулася в Філядельфії, Па., в днях від 7. до 10. липня 1908 р. Всіх делегатів було 121. Головою конвенції був о. Л. Левицький, а секретарями о. П. Понятишин і В. Гришко.

Фінансовий звіт виказує, що всього приходу за два роки було \$217,284.28. Розходу було \$171,213.02. Отже загального майна осталося \$46,071.26.

На тій конвенції у фінансовім звіті подано перший раз докладний розділ майна Союзу в окремих фондах. Було \$21,017.50 у фонді сирітським, \$16,646.27 у фонді резервовім, \$1,567.03 у фонді народнім, \$1,647.03 у фонді запомоговім і \$5,193.43 у фонді адміністраційнім.

У звіті рекордового секретаря подано, що всіх членів у Союзі було тоді 10,266.

Ухвалено, що нових членів можна приймати до Союзу лише до 45-го року життя.

Порішено, щоб головний уряд Союзу покликав знавців друкарського діла, щоб ті знавці дали свою оцінку на вартість друкарні „Свободи”, яка в той час була приватною власністю „Рутенієн Ексчендж Ко.”, і щоб на підставі тої оцінки уряд Союзу відкупив друкарню „Свободи” на власність Союзу.

Головний уряд виконав це рішення і купив друкарню і „Свободу” дня 21 липня 1908 р. за суму \$16,855.

Ухвалено теж, щоб друкувати „Свободу” латинською й українською азбукою, бо **угорщани**, як теж багато галичан, не хотіли вписуватися до Союзу лише з тої причини, що не вміли читати „Свободи”, друкованої українськими буквами.

Конвенція припоручила головному урядові, щоб уряд зорганізував теж Молодечий Союз. Цей молодечий Союз мав уряд зорганізувати на підставі правних вимог чартеру і статуту з тим, що він має бути під управою головного уряду та творити одну цілість із Союзом.

На тій конвенції іменовано першого американсько-українського єпископа, С. С. Ортинського, почесним членом і покровителем Союзу.

Ухвалено одноголосно \$200 на підмогу для Івана Франка, як того, що **присвятив ціле своє життя для праці над освідомленням свого народу**.

Ухвалено протест проти всіх гнобителів українського народу в старім краю і тут на чужині.

Ухвалено теж, що конвенція пересилає своє щире співчуття всім українським борцям і мученикам за українську справу в Галичині.

До головного уряду вибрані: головний предсідник Дмитро Капітула, заступник гол. предсідника Т. Кульчицький-Гут, заступниця гол. предс. Марія Черемшак, гол. секретарі С. Ядловський і Т. Лабовський, гол. касієр Олексій Шаршонь, духовний отець Союзу о. М. Балог, головний організатор Андрій Гела, директор „Свободи” о. Петро Понятишин, завідагель „Свободи” К. Кирчів; редактори „Свободи” А. Цурковський і А. Гела; контрольна комісія: о. Д. Добротвір, Михайло Бабій, Василь Гришко; головні радні: Михайло Беля, Петро Ярема, Іван Глова, Андрій Стефанович, Олексій Горбаль, Михайло Чегін.

На річнім засіданні головного уряду, у вересні 1909 р., ухвалено \$200 на підмогу для українських страйкарів у Мікіс Ракс, Па.

Ухвалено вибрати комітет для опрацювання **Букваря й Читанки**, які езекутивний комітет Союзу мав дати видрукувати в Галичині. До комітету були вибрані: Д. Андрейко, О. Стеткевич, П. Кирилук, А. Гела й о. П. Понятишин.

11.

Одинацята конвенція відбулася в Клівленді, Огайо, в днях від 20. до 23. вересня 1910 року. Всіх делегатів було 202. Головою конвенції був о. Л. Левицький, а секретарями М. Поляк і П. Кирилук. На конвенції був приявний почесний член і покровитель Союзу, єпископ С. С. Ортинський, котрий був теж звичайним делегатом.

Одинацята конвенція важна в історії Союзу тим, що на ній прийнято ухвалу про зміну назви **Руський Народний Союз** на **Греко-католицький Руський Союз**, що переперли делегати, які пішли щодо цього на руку єпископові, котрий був на тій конвенції головою статутової комісії. Тоді настоювано на перемену Союзу на таку організацію, яка була би підчинена раз на завжди кожночасному єпископові. На підставі прийнятої тоді ухвали про зміну назви Союзу на **греко-католицький** ухвалено далі, що делегатом на конвенцію може бути лише **русин греко-католик** та що духовний отець Союзу має берегти, щоб кожний член Союзу обов'язково сповняв великодню сповідь. Ухвала щодо зміни назви організації не ввійшла в життя з причини незгідности з чартером У. Н. Союзу і зо стейтовими законами. Давню назву організації задержано надалі.

У звіті рекордового секретаря подано, що в У. Н. Союзі було тоді 14,430 старших членів і 1,767 дітей.

У звіті фінансового секретаря подано, що майно У. Н. Союзу виносило тоді, разом зі „Свободою”, \$100,388.96.

Ухвалено, що „Свобода” має виходити українською мовою на 12 сторін, а словацькою мовою (латинськими буквами) на 8 сторін, що редакторів „Свободи” і їх платню назначує головний уряд, та що Союз має вступити в члени „Словянського Іміграційного Дому” в Нью Йорку з річною вкладкою \$500.

Ухвалено зібрати між делегатами добровільними жертвами дар для пані Олени Січинської на закупно книжок і часописів для М. Січинського. На цей дар зібрано між делегатами \$212.

До головного уряду вибрані: головний предсідник Дмитро Капітула, заступник гол. предсідника Іван Мартон, заступниця гол. предсідника Марія Черемшак; головні секретарі: С. Ядловський і Т. Лабовський, гол. касієр Олексій Шаршонь, головний організатор Ілько Моранець, духовний отець о. М. Балог; контрольна комісія: Василь Гришко, Е. Гвоздик, о. В. Балог; головні радні: Іван Глова, А. Стефанович, Й. Ялечко, С. Митренко, В. Левчик, М. Добош, управитель друкарні „Свободи” К. Кирчів.

У 1910 році, 12. грудня, куплено власний дім для Союзу.

На річнім засіданню головного уряду, яке відбулося перший раз у власнім домі, у вересні 1911 року, стверджено, що з уваги на невдоволення деяких делегатів з останньої конвенції і з приводу прийнятої ухвали про зміну назви Союзу та з причини агітації „Нового Союзу”, який зорганізовано по клівлендській конвенції, зі Союзу виступили 10 відділів, а 11 відділів роздвоїлися в членах. Частина членів приступила до „Нового Союзу”, а частина осталася вірна старому Союзові. Дальше стверджено, що впродовж 1911 року загальне число членів у Союзі зменшилося на 1,016.

12.

Дванацята конвенція відбулась у Вилкс Бери, Па., в днях від 9 до 14 вересня 1912 року. Всіх делегатів було 229. Головою конвенції був о. Д. Хомяк, а секретарями А. Кріль і О. Шараварко. На конвенції був присутній делегат Рідної Школи зі старого краю, С. Демидчук.

У Звіті фінансового секретаря подано, що майна в Союзі було тоді \$140,530.87, а в звіті рекордового секретаря подано, що всіх членів, обезпечених у Союзі, було 14,917.

На тій конвенції ухвалено, що редактора „Свободи” вибирає конвенція, та що редактор і завідатель мають бути членами головного уряду Союзу.

Дальше ухвалено, що головний уряд має зреорганізувати Молодечий Союз у такий спосіб, щоб виплачувати посмертне по членах Молодечого Союзу \$100 від одного до шестого року життя, а \$300 від шестого до шіснацятого року життя. Вкладки для членів Молодечого Союзу призначено по 25 центів місячно.

Порішено вибрати „Просвітну Комісію” з сімох членів для поширення освіти між членами Союзу.

Фонд народній конвенція знесла, а зате ухвалила на фонд резервовий 7 центів і на фонд шкільний 3 центи.

До „Просвітної Комісії” були вибрані: д-р В. Сіменович, пані Е. Струтинська, о. В. Балог, Д. Андрейко, д-р І. Копистянський, О. Горбаль і Ю. Павчак.

Порішено приймати до Союзу нових членів без огляду на їх релігійні переконання, якщо не перевищали 45 років життя.

Ухвалено на Рідну Школу в Галичині \$2,500, на освітні цілі для угорської Руси \$500, на фонд ім. М. Січинського \$500 і на фонд о. М. Стефановича \$500.

До головного уряду вибрані: головний президент Дмитро Капітула, заступник гол. президента Василь Сувак, заступниця гол. прес. Марія Білик; головні секретарі: Михайло Угорчак і С. Ядловський, гол. касієр Олексій Шаршонь, духовний отець о. Дмитро Хомяк, завідаєтель „Свободи” А. Савка, редактор „Свободи” Осип Стеткевич; контрольна комісія: о. Вал. Балог, Степан Милянович, Йосиф Ялечко; головні радні: Іван Глова, М. Ваверчак, В. Каськів, П. Мотало, о. М. Данилович і Андрій Гальчак.

На засіданні виконавчого комітету в жовтні 1912 р. ухвалено „Просвітній Комісії” У. Н. С. \$2,000.

На засіданні виконавчого комітету в квітні 1914 року ухвалено видати відозву в справі голодуючих у старім краю.

На засіданні головного уряду в травні 1914 року ухвалено вислати привітне письмо на Шевченківський Здви́г Січей і Соко́лів у Львові.

13.

Тринадцята конвенція відбулася в Бофало, Н. Й., в днях 7. до 12. вересня 1914 року. Всіх делегатів було 312. Головою конвенції був Т. Талпаш, а секретарями В. Гришко й А. Шостак. З технічних причин конвенція дібрала до помічі голові о. В. Балага, який провадив конвенцію.

Тринадцята конвенція була найважливішою з усіх попередніх 12 конвенцій. На ній ухвалено змінити назву з **Руського Народного Союзу** на **Український Народний Союз** (Ukrainian National Association). На тій конвенції знесено „необмежений розмет”, про який ми вже згадували в описі про дев'яту конвенцію, а прийнято перший раз реформу, яка зобов'язувала всіх тодішніх членів платити місячні вкладки на підставі National Fraternal Congress Table of Mortality відповідно до віку кожного члена в 1915 році. З прийняттям реформи У. Н. Союз станув перший раз за 20 літ свого існування на законнім і чисто бизнесовім шляху, який уможливив йому дальше існування.

Згідно з прийнятою реформою порішено, щоб нових членів приймати до Союзу від 18 до 50 літ життя, а члениць до 40 літ життя. На підставі новопринятої таблиці ухвалено, що члени можуть забезпечуватись у Союзі на суми: \$100, \$250, \$500, \$750, \$1,000, \$1,500 і \$2,000, а члениці на \$100, \$250, \$500, \$750 і \$1,000.

Крім цього ухвалено, що кожний член, без різниці на його місячну вкладку на саме посмертне, має платити що місяця: 17 центів на фонд адміністраційний, з якого порішено оплачувати адміністрацію і „Свободу”, на фонд резервовий по 10 центів, на фонд заповомоговий 5 центів, на фонд народний 3 центи.

Зі звіту рекордового секретаря виходило, що в Союзі було тоді 20,549 членів, а в Молодечім Союзі 4,786 дітей.

У фінансовому звіті подано, що майно Союзу виносило тоді разом з різними фондами, друкарнею і „Свободою” \$261,729.46. З цієї суми припадало до посмертного фонду \$101,406.23.

Головна причина, яка заставила головний уряд і конвенцію прийняти в 1914 р. реформу, була така: асекураційні влади різних стейтів, яких горожани були забезпечені в Союзі, рішучо зажадали від У. Н. Союзу, щоб Союз мав такий рід забезпечення, який, згідно з законом асекураційних властей, відповідав би такій допомоговій організації, якою виявляв себе У. Н. Союз. Інакше У. Н. Союз мав перестати провадити свій бізнес у тих стейтах. Стейтові асекураційні влади так рішучо зажадали від У. Н. Союзу тої реформи тому, що асекураційний закон вимагав тоді, таксамо як вимагає і тепер, щоб кожна допомогова організація, яка забезпечує членів на посмертне в різних стейтах, мала в своїх фондах таке велике майно, яке давало б можливість оцінити грамоти всіх членів не нижче від 100%. А якщо була оцінка грамот У. Н. Союзу в 1914 році? Отже на річному засіданні головного уряду, в січні 1915 року, пропонується звіт асекураційного знавця про те, який повинен бути резервовий фонд У. Н. Союзу в 21-шій році його існування. Зі звіту цього знавця виходило, що резервовий фонд, який тоді мав значіння фонду посмертного, повинен був виносити в 1914 році \$595,351.06. А було лише \$101,406.23. Отже бракувало для законної оцінки грамот членів У. Н. Союзу, в 1914 році, \$493,944.83.

Як бачимо, оцінка грамот у 1914 році була дуже мала і незгідна з асекураційним законом. Супроти того У. Н. Союз мусів прийняти реформу, бо стара система не відповідала вже тоді модерному і певному забезпеченню.

По прийнятті реформи настало між членами велике негодування. Були невдоволені головні старші члени Союзу, що на підставі реформи були зобов'язані платити вкладки не від того віку, який мали в часі приступлення до Союзу, а від віку, який кожний з них досягнув у 1915 році. Головний уряд Союзу мав тоді багато клопотів, бо було повно різних нарікань зо сторони членів, котрі були не лише невдоволені зо зміни, яку конвенція прийняла, але були теж підбурювані іншими допомоговими організаціями і їх органами та поодинокими людьми, що ворожо відносилися до У. Н. Союзу. Вислідом цього всього була постанова, що всі ті члени, котрі хотіли платити свої місячні вкладки від того віку, який вони мали в часі приступлення до Союзу, мусіли згодитися на обдовження своїх грамот, на так звані „ліни”.

На тринадцятій конвенції ухвалено вислати резолюцію до президента Злучених Держав, Вудрова Вилсона, та до амбасадорів Англії, Франції, Росії, Німеччини й Австрії у справі припинення світової війни й освободження українського народу.

Ухвалено для „Української Народньої Ради” в Америці \$1,000 і \$500 для „Червоного Хреста Українського Рятункового Комітету” у Відні.

До головного уряду вибрані: головний предсідник Дмитро Капітула, заступник гол. предсідника Іван Ваверчак, заступниця гол. предс. Марія Білик; головні секретарі: М. Угорчак і С. Ядловський, гол. касієр Олексій Шаршонь, завідатель „Свободи” Андрій Савка, редактор „Свободи” Осип Стеткевич; контрольна комісія: о. Валентин Балог, Василь Левчик, Юліян Павчак; головні радні: Іван Гдова, Андрій Стефа-

нович, Василь Гришко, Микола Ваверчак, Теодосій Талпаш і Степан Мельник.

На річному засіданні головного уряду, в жовтні 1915 року, ухвалено „Соймовому Комітетові” в Нью-Йорку на кошти „Сойму” \$255.

У звіті голови У. Н. Союзу на річному засіданні в жовтні 1916 р. подано, що „Українська Народня Рада” в Америці, затверджена і доповнена 13-тою головною конвенцією У. Н. Союзу, за весь час своєї діяльності збрала на „Фонд Визволення України” \$24,785.08.

З цієї суми переслано на руки Юліяна Романчука у Відні для вдів і сиріт, потерпілих у війні, \$21,650, а на руки д-ра В. Охримовича для засланих українців на Сибірі \$575. На видавництва англійською мовою в Америці про українську справу видано \$2,491.54. Разом \$24,716.54. Отже осталося з загальної суми \$68.54.

Дальше подано в звіті, що У. Н. Рада збрала на „Фонд Січових Стрільців” \$978.69, з чого переслано сиротам по Січових Стрільцях на руки управи Січових Стрільців \$750 і на захист Січових Стрільців \$150. Отже тут теж із загальної суми осталося \$78.69.

Ці обі осталі суми, \$68.54 і \$78.69, управа У. Н. Ради передала „Федерації Українців” у Злучених Державах.

На засіданню ексекутивного комітету, в квітні 1917 року, ухвалено з нагоди „Українського Дня” в Америці на фонд жертвам війни \$1,000.

Ухвалено, щоб У. Н. Союз став спомагальним членом Американського Червоного Хреста з одноразовою вкладкою \$100.

14.

Чотирнацята конвенція відбулася в Гарісбургі, Па., в дні від 22 до 27 жовтня 1917 р. Всіх делегатів було 118. Головою конвенції був К. Кирчів, а секретарями Т. Яворський і С. Калакука.

Звіти виказують, що У. Н. Союз по бофаловській конвенції стратив багато членів та пережив велику зміну. З одної сторони мав Союз великий упадок в членах, а з другої виказував великий зріст майна. Як упадок членів треба було вважати болючою втратою, так знову зріст майна був дуже важним надбанням для У. Н. Союзу. Саме від 1914 року У. Н. Союз почав зростати у фінансову силу, а пізніше теж і в загальному числі нових членів.

У звіті фінансового секретаря подано, що загальне майно У. Н. Союзу в 1917 році виносило \$432,012.56. Отже майно У. Н. Союзу збільшилося за три роки по реформі на суму \$186,508.55.

У звіті рекордового секретаря подано, що в У. Н. Союзі було тоді 9,822 старших членів і 1,913 дітей.

Ухвалено, що нових членів можна приймати до У. Н. Союзу до 55-го року життя, а члениць до 50-го року життя.

Порішено, що конвенції мають відбуватися щорічно в жовтні; що видатки всіх делегатів (по одному з кожного відділу) мають бути заплачені з каси У. Н. Союзу; що президію до переведення конвенції вибирають самі делегати. Давніше президію покликав головний президент Союзу.

Ухвалено, що до переведення в організації таких справ, яких сама конвенція не зможе вирішити, треба вжити референдуму, на підставі якого ці справи вирішуватимуть самі члени.

Порішено теж скасувати спосіб припинення дітей до Молодечого Союзу, обнятий параграфом 174, який конвенція скасувала.

Ухвалено, що головний уряд Союзу має складатися з 18 людей, між котрими мають бути 3 жінки. „Просвітну Комісію” знесено, а її працю припоручено ексекутивному комітетові.

Зменшено фонд резервовий з 10 центів на 5 центів, а зате ухвалено 5 центів на фонд конвенційний.

Ухвалено вислати до президента Америки письмо з заявою лояльності й проханням ужити свого урядового впливу у відповідних мирових кругах для справедливого вирішення української справи.

Ухвалено вислати gratulacii Українській Центральній Раді в Києві, її президентові й генеральному секретаріатові, бажаючи їм повного успіху в їх боротьбі за здобуття волі українському народові.

До головного уряду вибрані: головний предсідник Константин Кирчів, заступник гол. предсідника Андрій Стефанович, заступниця гол. предс. Марія Білик, гол. секретарі М. Угорчак і С. Ядловський, гол. касієр Василь Левчик, завідатель „Свободи” Андрій Савка, редактор „Свободи” Осип Стеткевич; контрольна комісія: Дмитро Капітула, Микола Росолович, Олекса Трач; головні радні: Роман Слободян, Григорій Кривовяз, Василь Гришко, Михайло Петрівський, Омелян Рекрут, Іван Пеленський, Анна Дерунда і Меланія Кравчишин.

На засіданню ексекутивного комітету У. Н. Союзу, в травні 1918 року, ухвалено \$100 на фонд американського Червоного Хреста, який тоді переводив збірку такого фонду.

В липні 1918 року головний рекордовий секретар, М. Угорчак, уступив зі свого уряду, а на його місце покликано С. Миляновича.

На річнім засіданню головного уряду У. Н. Союзу, в травні 1919 р., ухвалено „Українському Народньому Комітетові” в Нью Йорку, Н. Й., \$5,000.

Ухвалено вислати від головного уряду У. Н. Союзу привітну телеграму Симонові Петлюрі, а протестаційну телеграму до Парижа й Вашингтону.

На засіданні ексекутивного комітету, в травні 1920 року, ухвалено переслати \$2,000 „Українському Горожанському Комітетові” у Львові й Відні, з грошей, котрі були ухвалені на річнім засіданні „Українському народньому Комітетові” в травні 1919 року.

В травні 1920 року рекордовий секретар, С. Милянович, уступив зі свого уряду, а на його місце покликано Романа Слободяна.

15.

Пятнацята конвенція відбулася в Філадельфії, Па., в днях від 11 до 16 жовтня 1920 року. Всіх делегатів було 199. Головою конвенції був О. Мерещак, а секретарями О. Логин і О. Шараварко.

Зі звіту головного предсідника виходило, що фінансовий секретар С. Ядловський і завідатель „Свободи” А. Савка в травні 1920 р. предложили предсідникові свої резигнації зі своїх урядів, з причини малої платні, яку одержували від Союзу. Уряд цієї резигнації тих двох урядників не прийняв і вони далше осталися при уряді.

Всіх членів у 1920 році було в У. Н. Союзі 12,237, котрі були забезпечені на суму \$9,583,250. Майна в У. Н. Союзі було тоді \$586,317.98, а в Молодечім Союзі \$16,473.55.

Ухвалено змінити „Свободу”, що виходила тричі на тиждень від 1915 року, на щоденник. На покриття видатків, полученных з ви-

даванням „Свободи” як щоденника, ухвалено, що кождий член обов'язаний платити на „Свободу” 30 центів місячно. Ухвалено теж вибрати редакційну комісію з трьох членів; до неї ввійшли: о. М. Струтинський, М. Мурашко і Д. Андрейко.

Припоручено езекутивному комітетові зреформувати Молодечий Союз, бо стара форма показалаь невідповідна до дальшого розвою Молодечого Союзу.

На тій конвенції прийнято одноголосно резолюцію в справі злуки всіх українських запомогових організацій в Америці в одну велику сильну запомогову організацію, а до переведення в життя цієї ухвали конвенція вибрала комісію з 5. членів, до котрої ввійшли: Ю. Павчак, Савчук, Шквір, Братусь і Баюс. Ця комісія пробувала виконати ту ухвалу і порушувала злуку українських запомогових організацій на сторінках органу У. Н. Союзу, як теж старалась обговорити справу злуки з урядами інших українських запомогових організацій. Та з цього нічого не вийшло, бо органи дотичних організацій віднесли до цієї справи неприхильно, а декотрі виступили навіть ворожо і з лайкою на адресу У. Н. Союзу і його комісії. І так добру думку про злуку українських запомогових організацій, піднесену на п'ятнадцятій конвенції У. Н. Союзу, відкинули таки самі ті організації, бо вони такої злуки не хотіли.

Зміна „Свободи” на щоденник була переведена від січня 1921 року. Реформа Молодечого Союзу, переведена через референдум, увійшла в життя з днем 1. липня 1921 року.

Ухвалено \$5,000 на фонд убогих і потерпілих у війні українців у старім краю.

Ухвалено вислати до президента Америки й секретаря (міністра) закордонних справ писемний протест проти віддання Східньої Галичини Польщі.

До головного уряду вибрані: головний предсідник Семен Ядловський, заступник гол. предсідника Теодор Грицей, заступниця гол. предс. Марія Ольшаницька, гол. секретарі Іван Каштанюк і Роман Слободян, гол. касієр Василь Левчик, завідаваль „Свободи” Андрій Савка; контрольна комісія: Василь Гасій, Іван Ваверчак, Степан Милянєвич; головні радні: Константин Кирчів, Михайло Петрівський, Микола Шевчук, Володимир Яськевич, Степан Баюс, Степан Кудрик, Анна Стадник і Марія Мельник; редакційна комісія: о. Микола Струтинський, Дмитро Андрейко, Микола Мурашко.

В травні 1921 року на засіданні езекутивного комітету ухвалено, щоб з нагоди виїзду до Вашингтону української делегації для протесту перед американським конгресом і президентом проти поневолення України й ляхських розбоїв над безборонним українським населенням делегувати від У. Н. Союзу С. Ядловського й О. Ревюка.

На засіданні езекутивного комітету, в липні 1921 року, ухвалено \$3,000 на „Позичку Національної Оборони Галичини”, як теж ухвалено видати від головного уряду відозву в справі закупна бондів „Національної Позички Галицького Уряду”.

На річнім засіданню головного уряду, в лютім 1922 року, ухвалено для Українського Національного Музею у Львові \$50 і для Ліги Горожан українського роду в Філядельфії, Па., \$100. Ця Ліга старалась у Вашингтоні про увільнення Галичини з польської окупації та про признання Галичині незалежности.

У травні 1922 року порішено на засіданні екзекутивного комітету, що У. Н. Союз має стати членом організації Об'єднання Українських Організацій в Америці.

На річній засіданню головного уряду, в лютому 1923 року, ухвалено на „Фонд Негайної Помочі” для уряду Західньої України \$500. Ухвалено \$250 на підмогу повоєнним сиротам у Галичині. Ухвалено \$100 на підмогу українським студентам у Відні і \$100 на Сиротинець у Філядельфії.

На річній засіданню головного уряду, в лютому 1924 року, ухвалено для Українського Національного Музею у Львові \$50, Рідній Школі \$100, Ремісничій Бурсі \$100, на політичні цілі в Америці \$100, інвалідам \$50, студентам технічних шкіл \$50, Січовим Стрільцям \$50, повоєнним сиротам \$50, політичним в'язням \$50, письменникам \$35, вдові Івана Франка \$15 і на Сиротинець у Філядельфії \$150.

16.

Шіснацята конвенція відбулася в Рочестер, Н. Й., в днях від 6 до 11 квітня 1925 року. Всіх делегатів було 282. Головою конвенції був Омелян Ревюк, а секретарями О. Рекрут і В. Гришко.

Зі звіту головного предсідника довідуємося, що в 1922 році У. Н. Союз витав у власнім домі митрополита Андрія Шептицького, єпископа Івана Теодоровича, Український Національний Хор з Великої України та його славного диригента Олександра Кошиця, і що причинився багато до Позички Національної Оборони та заснування організації „Об'єднання Українських Організацій в Америці”.

У звіті рекордового секретаря подано, що впродовж чотирьох років до У. Н. Союзу прибуло 58 нових відділів, що в У. Н. Союзі було 17,011 старших членів, котрі були забезпечені на суму \$14,003,650, і 9,510 дітей.

Звіт фінансового секретаря виказував, що майно У. Н. Союзу від 1914 до 1925 року збільшилось до суми \$1,334,415.47. Оцінка грамот членів У. Н. Союзу представлялась на підставі обчислень асекураційного знавця так: в 1917 році 86%, в 1920 році 100.6%, в 1921 році 106%, в 1922 році 117%, в 1923 році 114%, в 1924 році 117%. Як відомо, У. Н. Союз мав тоді тільки один рід забезпечення, від \$100 до \$2,000, себто т. зв. „звичайне забезпечення на ціле життя”, платне по смерті члена.

Перед шіснацятою конвенцією багато членів і делегатів домогалися, щоб в У. Н. Союзі запровадити більше родів забезпечення, так, як це мають інші запомогові організації. Супроти того ухвалено впровадити в У. Н. Союзі ще три нові роди забезпечення, а саме:

Клясу зворотного забезпечення, платного за життя члена з обмеженим плаченням вкладок упродовж 20 літ.

Клясу життєвого забезпечення, платного по смерті члена з обмеженим плаченням вкладок упродовж 20 літ.

Клясу життєвого забезпечення, платного по смерті члена з обмеженим плаченням вкладок до 70 року життя.

Тепер ті кляси є знані в Союзі як Е, Р, О.

Ухвалено теж, що редакційна комісія має складатися з п'ятих членів головного екзекутивного комітету, а не з трьох членів, яких конвенція досі вибирала.

Прийнято новий статут Молодечого Департаменту У. Н. Союзу.

Припоручено нововибраному головному урядові виготовити плян щодо Сиротинця і дати членам цю справу до вирішення через референдум.

Ухвалено на допомогу українським ремісничо-промисловим бурсам у Галичині: станиславівській \$500, львівській \$500, радохівській і жовківській по \$200, і \$600 на інші бурси по інших місцевостях, як такі повстануть.

До головного уряду вибрані: головний предсідник Теодор Грицей, заступник гол. предсідника Михайло Угорчак, заступниця гол. предс. Марія Ольшаницька, гол. секретарі Іван Каштанюк і Роман Слободян, гол. касієр Василь Левчик, завідагель „Свободи” Семен Ядловський; контрольна комісія: Омелян Рекрут, Онуфрій Шараварко, Григорій Пипюк; головні радні: Теодор Михальчук, о. Володимир Сполітакевич, д-р Михайло Клим, Михайло Петрівський, Василь Гришко, Микола Шевчук, Дмитро Братусь, Степан Матчак, Анна Стадник і Марія Мельник.

На річнім засіданню головного уряду, в лютім 1927 р., ухвалено вибрати комітет Сиротинця, якому припоручено зайнятись опрацюванням дальшого пляну щодо Сиротинця й збірки фонду на ту ціль. До комітету ввійшли: М. Угорчак, О. Ревюк, Г. Пипюк і С. Матчак.

Ухвалено на Рідну Школу \$100, інвалідам \$100, політичним в'язням \$100, студентам \$100, Тов. „Просвіта” \$50 і Музеєві у Львові \$50.

На річнім засіданню головного уряду, в лютім 1927 р., ухвалено на старокраєві цілі: на Рідну Школу \$200, інвалідам \$100, політичним в'язням \$100, Тов. Просвіта \$50, на пам'ятник Івана Франка \$50, Музеєві у Львові \$50 і на Лемківську Бурсу в Сяноці \$50.

Дня 10. грудня 1927 р. головні урядники У. Н. Союзу, редакція і робітники „Свободи” влаштували 25-літній ювілей праці Семена Ядловського, що 25 років працював для У. Н. Союзу як його головний урядник. Від У. Н. Союзу витав ювілята М. Угорчак і інші головні урядники, які висказували ювілятові признання за його працю. Дякуючи всім за признання й щирі побажання, ювілят сказав між іншим таке: „Впродовж 25 літ моєї праці для організації я ніколи не думав про ніяке признання. Мені організація платила і я був обов'язаний для неї працювати. Я все памятав на заповіт, який передав мені о. Стефанович, коли передавав у мої руки уряд секретаря У. Н. Союзу: „Тут передаю тобі печатку і сироти. Вважай і все памятай за У. Н. Союз і його сироти”. Я прийняв на себе цей обов'язок і старався його виконати. Сьогодні, по 25 літах праці, можу тільки подякувати організації й усім членам У. Н. Союзу, що дали мені можливість праці й матеріальної екзистенції. І так, як я був вірним слугою Союзу досі, так ним остануся й далі”.

На річнім засіданню головного уряду, в лютім 1928 р., ухвалено на Рідну Школу \$200, на Ремісничу Бурсу у Львові \$100, на гімназії в Дрогобичі і в Копичинцях по \$50, інвалідам \$200, політичним в'язням \$200, Тов. Просвіта \$50, Музеєві у Львові \$50 і на бурсу в Сяноці \$100.

17.

Сімнадцята конвенція відбулася в Ньюарку, Н. Дж., в днях від 13 до 18 травня 1929 року. Всіх делегатів було 330. Головою конвенції був Омелян Ревюк, а секретарями д-р Володимир Клодницький і Степан Гладкий.

Зі звітів виходило, що, за чотири роки, від 1925 до 1929, У. Н. Союз зріс на 6,831 нових членів, що майно У. Н. Союзу виносило \$2,196,884.17 та що збудовано новий дім У. Н. Союзу, в якому Союз і „Свобода” мають своє приміщення.

На конвенції був приввний делегат „Рідної Школи” Л. Ясінчук, котрий передав конвенції У. Н. Союзу привіт від „Рідної Школи” в старім краю і подякував за моральну і матеріяльну піддержку цієї установи.

На 17-тій конвенції змінено постанову про вибір делегатів, продовжуючи реченець з 30 днів на 60 днів від дня проголошення конвенції.

Ухвалено, що відділ У. Н. Союзу, котрий має менше як 25 членів, може злучитися в справі вибору делегата на конвенцію з іншим відділом, котрий теж має менше як 25 членів. Як обидва злучені відділи матимуть не менше як 25 членів, тоді матимуть право на вибір одного делегата.

Ухвалено, що головний і відділовий урядник У. Н. Союзу, усунений зі свого уряду з причин, поданих у §424 статуту Союзу, не буде потім управнений до поновного вибору на якийнебудь уряд упродовж трьох літ.

Обговорено справу проекту про реорганізацію Молодечого Союзу. Головне було тут те, щоби переходячих членів з Молодечого Союзу вилучувати в окремі відділи для молодих членів, якими то відділами сама молодь управлялаб і в цей спосіб уможливилаб перехід Союзу з рук батьків до рук дітей зовсім природньо і непомітно, без замішання. Ухвалено передати нововибраному урядові цю справу, щоб він занявся виробленням плану в цій справі й предложив той план відділам до вирішення.

Ухвалено на старокраєві цілі: на Рідну Школу \$1,000, на Дім Інвалідів у Львові \$200, на визвольну боротьбу \$750, „Просвіті” на Лемківщині, в Сяноці і в Горлицях, \$200, Тов. „Просвіта” у Львові \$100, Національному Музеєві \$100, політичним в'язням \$100, письменникам \$200, Сирітському захистові С.С. Василянок у Львові \$50.

До головного уряду вибрані: головний предсідник Микола Мурашко, заступник гол. предсідника Василь Гришко, заступниця гол. предс. Юлія Баволяк, гол. секретарі Іван Каштанюк і Роман Слободян, гол. касієр Василь Левчик, завідаель „Свободи” Семен Ядловський; контрольна комісія: д-р Володимир Клодницький, Григорій Пипюк, Онуфрій Шараварко; головні радні: д-р Михайло Клим, Володимир Малевич, Теодор Михальчук, Степан Заблоцький, о. Володимир Сполітакевич Олександр Питляр, Павло Стадник, Степан Слободян, Анна Боївка і Марія Ольшаницька.

На засіданні езекутивного комітету, 15 вересня 1929 року, яке було скликане з причини смерти завідаеля „Свободи” С. Ядловського, порішено з огляду на його заслуги для організації й народньої справи зарядити збірку добровільних пожертв на збудування пам'ятника померлому і на залізний фонд імени С. Ядловського.

На річнім засіданні головного уряду, в лютім 1930 р., ухвалено вислати до старого краю: на Рідну Школу \$300, Сокіл Батько \$250, „Просвіта” \$100, Визвольна боротьба \$100, Пластова Організація \$100, Інвалідам \$100, Ремісничим Бурсам \$100, Політичним в'язням \$100, Музей у Львові \$50, студентам у Подебрадах \$50 і сиротам \$50.

Ухвалено запротестувати проти большевицьких і польських за-
тій на знищення української культури й переслідування найвизначні-
ших українських культурних діячів, яких окупанти запроторили до
тюрем.

На річній засіданні головного уряду, в лютім 1931 р., ухвалено
\$200 на видання книжки англійською мовою про ляцькі звірства підчас
„пацифікації” в Галичині.

Ухвалено на старокраєві ціли: на Рідну Школу \$200, Інвалідам
\$200, на Визвольну боротьбу \$200, Політичним в'язням \$100, „Просвіті”
\$100, Ремісничим бурсам \$200, Тов. Луг \$50, Пластові \$50, Соколові
Батькові \$50, Музееві у Львові \$50, Сиротинцеві у Львові й Дрогобичі
по \$50.

На засіданні ексекутивного комітету, в листопаді 1931 р., обго-
ворено плян допомоги безробітним членам і переведення реформи на
вимушу грамот усіх членів зі старого роду обезпечення на новий, який
покривав би не лише ризико смерти члена, але уможливив би давати
членам У. Н. Союзу позички, або зворот готівкою, виплачену грамоту,
або обезпечене продовження. Цей новий плян зміни грамот обчислено
в такий спосіб, щоб те, що член уже вложив до старого роду обез-
печення лише на саме обезпечення, зарахувати кожному членові як
його резерву, з якої член міг би колинебудь користати. В 1932 році
головний уряд на своїм річній засіданні одобрих цей плян ексекутив-
ного комітету і рішив передати його членам до прийняття чи відкинення
через референдум.

На річній засіданню головного уряду, в лютім 1932 р., ухвалено
вислати до старого краю: на Рідну Школу \$200, Інвалідам \$200, на
Визвольну боротьбу \$100, Політичним в'язням \$100, „Просвіті” \$100,
Ромісничій Бурсі у Львові і Сяноці по \$100, Сиротинцеві в Дрогобичі
\$50, Сиротам у Львові \$50, Музееві \$50, Соколові Батькові \$50, Пла-
стові \$50, Бурсі в Товмачі \$50.

18.

Вісімнадцята конвенція відбулася в Дітройт, Міш., в днях від 15
до 20 травня 1933 року. Всіх делегатів було 297. Головою конвенції був
О. Е. Малицький, а секретарями Д. Галичин і І. Годованець.

Зі звітів виходило: в Союзі було 19,831 старших членів і 12,015
дітей, що в 1932 році головний уряд ухвалих визичити з фонду народ-
нього і запомогового суму \$25,000 на зарятування і підмогу безробіт-
ним членам, що переведено реформу переміни старого роду обезпе-
чення на новий рід, що майно У. Н. Союзу впродовж чотирьох
років зросло на понад один мільон долярів, що нових членів, старших,
прибуло 3,848, а дітей у Молодечому Союзі 4,379, та що орган У. Н.
Союзу, „Свобода”, не мав ніяких процесів, ні клопотів, які то давніше
коштували Союз багато організаційного гроша. Загальне майно У. Н.
Союзу виносило тоді \$2,941,338.92, а майно Молодечого Союзу —
\$314,966.96.

На тій конвенції був присутній асекураційний дорадник У. Н.
Союзу, Л. Дж. Вулф, який виясних докладно нову реформу і причину,
чому У. Н. Союз мусів ту реформу перевести.

Ухвалено змінити й поправити отсі параграфи у статуті У. Н.
Союзу: 5, 13, 22, 28, 35, 39, 47, 55, 62, 67, 98, 109, 112, 121, 123, 136,
154а, 167, 183, 210, 212, 219, 236, 241, 304, 326, 327.

Ухвалено знести уряд окремого касієра У. Н. Союзу, а обов'язки касієра рішено передати головному фінансовому секретареві, який має бути секретарем і касієром У. Н. Союзу.

Ухвалено, щоб головний предсідник У. Н. Союзу працював постійно в канцелярії і сповняв ті обов'язки, які на нього накладає статут організації.

Ухвалено, щоб У. Н. Союз оплачував з головної каси лікарів за оглядини нових кандидатів.

З огляду на те, що конвенція змінила й поправила багато параграфів у статуті, з причини прийняття нової реформи, ухвалено видрукувати зовсім новий статут У. Н. Союзу.

Ухвалено покищо здержати видавання календаря. Припоручено нововибраному головному урядові наладнати справу англійського видання для молоді, яким тепер є „Юкраїнен Віклі”.

Ухвалено на участь українців у Світовій Виставі в Шікаго \$1,000, на виступ козаків на Світовій Виставі \$300, Рідній Школі \$1,000, на Визвольну боротьбу \$500, на Українську Вищу Школу в Стемфорді \$500, Академії Наук у Києві \$300, Інвалідам \$200, „Просвіті” в Сяноці \$200, Ремісничій Бурсі в Горлицях \$200, Письменникам \$200, Музеєві у Львові \$100, „Просвіті” у Львові \$100, Політичним в'язням \$100, Ремісничій Бурсі в Товмачі \$100, Захистові у Львові \$50 і Сиротинцеві у Дрогобичі \$50.

До головного уряду вибрані: головний предсідник Микола Мурашко, заступник гол. предс. Володимир Малевич, заступниця гол. предс. Марія Ольшаницька, гол. секретарі Дмитро Галичин і Роман Слободян, завідабель „Свободи” Петро Маційовський; контрольна комісія: О. Е. Малицький, Дмитро Капітула, Антін Пашук; головні радні: Степан Слободян, Григорій Євусяк, Тарас Шпікула, Іван Лисак, Іван Ваверчак, Олексій Шаршонь, Микола Бусько, Ілія Гузар, Анна Боївка й Олена Придун.

На надзвичайнім засіданню головного уряду У. Н. Союзу, в липні 1933 року, порішено приступити до видання англійського тижневого додатку до „Свободи” під назвою „Юкраїнен Віклі” (Український Тижневик).

Обговорено справу кредиту членам Молодечого Союзу при переході до старших членів, яким конвенція признала як вплачену однорічну вкладку в класі W. Супроти того головний уряд рішив, щоб кожному членові Молодечого Союзу в класі I, що належить до Союзу не менше як 5 років, зарахувати цей кредит до котроїнебудь класи з тим застереженням, що член має доплатити різницю річної вкладки в даній класі.

На засіданню езекутивного комітету, у вересні 1933 року, ухвалено \$200 на видання книжки англійською мовою „Спирит оф Юкрейн”. У грудні 1933 року ухвалено видати від головного уряду У. Н. Союзу відозву в справі святкування 40-ліття У. Н. Союзу.

На річнім засіданні головного уряду, в лютім 1934 року, обговорено справу злуки У. Н. Союзу з У. Р. Союзом. В цій справі головний уряд рішив, щоб езекутивний комітет У. Н. Союзу вів дальші переговори з урядом У. Р. Союзу, що тепер підніс ту пропозицію, з тим, щоб при обговорюванні цієї справи підкреслювати обов'язкове збереження питомих прикмет і традицій У. Н. Союзу.

Ухвалено: на Рідну Школу \$250, на Українську Католицьку Вищу Школу в Стемфорд, Конн., \$200; на Визвольну боротьбу \$150, Лемківщині \$250, Інвалідам \$100, Політичним в'язням \$100, Музей у Празі \$100, Музей у Львові 50, Селянській Бурсі в Товмачі \$50, на твір Архипенка, призначений для Музею у Львові, \$50; Науковому Тов. ім. Шевченка у Львові \$100, на видання книжки англійською мовою \$100, для Сиротинця у Філядельфії \$100.

Ухвалено поставити пам'ятник для о. Г. Грушки, що був основником У. Н. Союзу.

На засіданню виконавчого комітету, в грудні 1934 року, ухвалено дати дивіденди всім тим членам, котрі забезпечили себе в нових родах забезпечення від 1925 року, а саме у клясах Е, Р, О.

На річній нараді головної управи, в лютому 1935 р., ухвалено: на Визвольну боротьбу \$700, Рідній Школі \$700, Лемківщині \$300, Інвалідам \$200, Політичним в'язням \$100, „Просвіті” \$100, Сиротинцеві С.С. Василяшок \$100, Музеям у Львові і Празі по \$50, Воєнним вдовам \$50, Захоронці у Львові \$50, Дівочій Бурсі \$50, Письменникам \$50, Сиротинцеві в Філядельфії \$150 і для Школи в Стемфорді \$100.

Ухвалено для Стрілецької Громади \$50 на видання книжки з обсягу української воєнної літератури, а українським авіаційним школам у Шікагу і Клівленді по \$25.

Ухвалено \$850 на закупню 3,400 примірників книжки „Спирит оф Юкрейн” для роздачі як дарунок від У. Н. Союзу для цієї молоді, що є у Союзних рядах.

Ухвалено видати „Пропам'ятну Книгу” з нагоди 40-літнього існування У. Н. Союзу та зібрати в ній матеріали щодо діяльності організації, як і те, що обіймає українське життя в Америці та змальовує відношення американських Українців до старого краю.

Закінчення.

Так складалося наше життя в Америці, що конвенції У. Н. Союзу були для американських українців довший час самотніми свого роду репрезентаційними тілами, на яких вирішувалося всі важливі справи, що тільки виринали в нашій народній чи навіть і церковній житті. В останніх часах народне життя в Америці розрослося і вже повстали інші народні установи, як напр. Об'єднання Українських Організацій в Америці, що перебрали багато на себе тої народньої праці, яка давніше входила в програму конвенцій У. Н. Союзу. Можливо, що в будучності конвенції У. Н. Союзу перейдуть іще далі реформи і стануть більш організаційними. Та дух їх не повинен і в тім випадку відійти від давньої традиції служити своїми нарадами й ухвалами не тільки американській Україні й У. Н. Союзові як фінансовій інституції, але й загальній українській ідеї.

Роман Слободян.

У. Н. СОЮЗ У МОВІ ЧИСЕЛ

ЦІЙ статті не буду говорити до читачів живими, сильними, поетичними словами, але говоритиму числами, стовпцями цифр які, на мою думку, заслуговують на ближчу увагу не тільки тому, що їх складання забрало багато більше часу й праці, як забрало б звичайне писання про ці справи, але тому, що ці цифри мають питому собі живучість і таку силу, якої не можуть мати звичайні слова. Щоб цю живучість і силу пізнати, треба в першу чергу ці цифри перестудіювати.

1. Скільки було членів У. Н. Союзу і в яких місцевостях з кінцем 1935 року.

МІСЦЕВІСТЬ	Повнолітні члени УНС.			Молод. Департ. УНС.			РАЗОМ
	Мужчин	Жінок	Разом	Хлопців	Дівчат	Разом	
1. Chicago, Ill. -----	678	369	1,047	198	195	393	1,440
2. Cleveland, O. -----	507	475	982	182	175	357	1,339
3. New York, N. Y.* -----	714	298	1,012	149	122	271	1,283
4. Philadelphia, Pa. -----	446	307	753	195	132	327	1,080
5. Rochester, N. Y. -----	364	249	613	95	85	180	793
6. Jersey City, N. J. -----	375	191	566	113	85	198	764
7. Newark, N. J. -----	357	207	564	82	81	163	727
8. Perth Amboy, N. J. -----	296	230	526	95	77	172	698
9. Elizabeth, N. J. -----	256	165	421	101	101	202	623
10. Detroit, Mich. -----	241	133	374	80	73	153	527
11. Allentown, Pa. -----	154	156	310	98	83	181	491
12. Scranton, Pa. -----	192	143	335	65	64	129	464
13. Chester, Pa. -----	174	139	313	90	68	158	471
14. Wilkes-Barre, Pa. -----	169	102	271	95	104	199	470
15. Hamtramck, Mich. -----	207	114	321	53	66	119	440
16. Ambridge, Pa. -----	149	125	274	60	59	119	393
17. Woonsocket, R. I. -----	150	108	258	56	42	98	356
18. Youngstown, Ohio -----	142	93	235	60	46	106	341
19. Syracuse, N. Y. -----	139	94	233	51	43	94	327
20. Brooklyn, N. Y. -----	141	71	212	50	42	92	304
21. McKees Rocks, Pa. -----	123	85	208	45	41	86	294
22. Pittsburgh, Pa. -----	125	78	203	35	42	77	280
23. St. Clair, Pa. -----	81	89	170	59	50	109	279
24. Carnegie, Pa. -----	96	61	157	66	47	113	270
25. Holyoke, Mass. -----	128	61	189	35	43	78	267
26. Bayonne, N. J. -----	131	65	196	42	22	64	260
27. Wilmington, Del. -----	115	72	187	40	32	72	259
28. Ansonia, Conn. -----	134	62	196	25	26	51	247
29. Minneapolis, Minn. -----	98	83	181	31	28	59	240
30. Yonkers, N. Y. -----	118	46	164	40	34	74	238
31. Carteret, N. J. -----	88	64	152	43	36	79	231
32. Passaic, N. J. -----	88	63	151	37	38	75	226
33. Northampton, Pa. -----	68	70	138	41	40	81	219
34. Auburn, N. Y. -----	112	72	184	17	14	31	215

* В рубриці Нью Йорк подано число членів тільки з дільниці Мангатан, себто з одної з п'ятьох дільниць Великого Нью Йорку. В часі друку книжки ця дільниця перейшла щодо числа членів У. Н. Союзу з третього місця цієї таблиці на перше.

МІСЦЕВІСТЬ	Повнолітні члени УНС.			Молод. Департ. УНС.			РАЗОМ
	Мужчин	Жінок	Разом	Хлопців	Дівчат	Разом	
35. Bethlehem, Pa. -----	77	67	144	36	34	70	214
36. Centralia, Pa. -----	83	52	135	44	33	77	212
37. St. Louis, Mo. -----	88	68	156	32	23	55	211
38. Shamokin, Pa. -----	111	55	166	32	12	44	210
39. McAdoo, Pa. -----	84	64	148	38	19	57	205
40. Johnstown, Pa. -----	87	40	127	28	39	67	194
41. Ford City, Pa. -----	79	53	132	29	32	61	193
42. Mahanoy Plane, Pa. -----	68	64	132	38	22	60	192
43. Monessen, Pa. -----	83	53	136	31	24	55	191
44. Campbell, Ohio -----	85	62	147	20	23	43	190
45. Buffalo, N. Y. -----	98	32	130	27	18	45	175
46. Mt. Carmel, Pa. -----	71	45	116	22	33	55	171
47. Wheeling, W. Va. -----	58	58	116	23	27	50	166
48. New Haven, Conn. -----	79	49	128	14	23	37	165
49. New Kensington, Pa. -----	80	44	124	26	14	40	164
50. Easton, Pa. -----	56	55	111	20	26	46	157
51. Akron, Ohio -----	62	43	105	22	30	52	157
52. Palmerton, Pa. -----	57	46	103	26	27	53	156
53. Lorain, Ohio -----	46	45	91	30	27	57	148
54. Hazleton, Pa. -----	43	26	69	40	33	73	142
55. Curtis Bay, Md. -----	65	32	97	19	22	41	138
56. Bridgeport, Pa. -----	43	44	87	29	21	50	137
57. Trenton, N. J. -----	48	32	80	29	27	56	136
58. Berwick, Pa. -----	32	54	86	23	26	49	135
59. Baltimore, Md. -----	61	30	91	22	21	43	134
60. Olyphant, Pa. -----	71	30	101	15	16	31	132
61. Lancaster, Pa. -----	61	26	87	22	23	45	132
62. Frackville, Pa. -----	58	39	97	19	15	34	131
63. Aliquippa, Pa. -----	44	36	80	31	19	50	130
64. Utica, N. Y. -----	54	32	86	24	19	43	129
65. Taylor, Pa. -----	55	44	99	14	16	30	129
66. Astoria, N. Y. -----	62	35	97	13	17	30	127
67. Millville, N. J. -----	56	35	91	19	16	35	126
68. Providence, R. I. -----	56	47	103	13	8	21	124
69. Ramey, N. Y. -----	50	23	73	28	20	48	121
70. Boston, Mass. -----	59	26	85	22	8	30	115
71. McKeesport, Pa. -----	56	25	81	16	16	32	113
72. Bridgeport, Conn. -----	46	34	80	12	21	33	113
73. Olean, N. Y. -----	29	33	62	29	22	51	113
74. West Pullman, Ill. -----	37	41	78	14	20	34	112
75. Woodhaven, N. Y. -----	48	31	79	17	16	33	112
76. Bentleyville, Pa. -----	46	32	78	13	18	31	109
77. E. St. Louis, Ill. -----	55	38	93	8	7	15	108
78. Rhone, Pa. -----	52	18	70	23	13	36	106
79. Rossford, Ohio -----	42	34	76	18	12	30	106
80. Binghamton, N. Y. -----	44	20	64	26	15	41	105
81. Toledo, Ohio -----	37	32	69	19	14	33	102
82. Cohoes, N. Y. -----	52	20	72	12	17	29	101
83. Avoca, Pa. -----	39	31	70	13	18	31	101
84. Ormrod, Pa. -----	38	22	60	21	18	39	99
85. Minersville, Pa. -----	56	14	70	20	9	29	99
86. Stapleton, N. Y. -----	48	28	76	13	10	23	99
87. Rankin, Pa. -----	26	22	48	27	23	50	98
88. Clifton, N. J. -----	48	28	76	11	10	21	97
89. Sayre, Pa. -----	48	31	79	5	12	17	96
90. Herkimer, N. Y. -----	38	29	67	10	19	29	96
91. Paterson, N. J. -----	41	16	57	18	20	38	95
92. Hartford, Conn. -----	53	13	66	19	7	26	92
93. Derry, Pa. -----	27	43	70	18	2	20	90
94. Little Falls, N. Y. -----	27	26	53	19	15	34	87
95. Troy, N. Y. -----	38	18	56	18	7	25	81
96. Hudson, N. Y. -----	37	28	65	8	3	11	76
97. Lakewood, Ohio -----	33	21	54	13	8	21	75

МІСЦЕВІСТЬ	Повнолітні члени УНС.			Молод. Департ. УНС.			РАЗОМ
	Мужчин	Жінок	Разом	Хлопців	Дівчат	Разом	
98. Desloge, Mo. -----	36	20	56	12	7	19	75
99. Amsterdam, N. Y. -----	39	22	61	4	9	13	74
100. Muskegon Hts, Mich. ----	37	27	64	4	5	9	73
101. Iselin, Pa. -----	21	10	31	19	23	42	73
102. Seymour, Conn. -----	33	26	59	4	10	14	73
103. Jamaica, N. Y. -----	32	25	57	9	7	16	73
104. Phoenixville, Pa. -----	29	20	49	9	14	23	72
105. Bristol, Pa. -----	23	14	37	15	18	33	70
106. Milwaukee, Wis. -----	30	20	50	8	10	18	68
107. Port Jervis, N. Y. -----	23	17	40	16	11	27	67
108. Bound Brook, N. J. ----	22	29	51	10	6	16	67
109. Breslau, Pa. -----	21	17	38	10	17	27	65
110. Gary, Ind. -----	27	20	47	8	10	18	65
111. Great Meadows, N. J. ----	28	19	47	10	6	16	63
112. Stamford, Conn. -----	32	25	57	3	3	6	63
113. Shenandoah, Pa. -----	38	12	50	5	8	13	63
114. Ramey, Pa. -----	21	17	38	11	13	24	62
115. Raritan, N. J. -----	26	16	42	9	11	20	62
116. Kansas City, Kan. -----	20	18	38	16	6	22	60
117. Manville, R. I. -----	35	22	57	2	1	3	60
118. New Britain, Conn. ----	34	9	43	9	8	17	60
119. Frankford, Pa. -----	28	13	41	6	13	19	60
120. Elmira, N. Y. -----	22	20	42	6	10	16	58
121. Yorkville, Ohio -----	27	14	41	5	12	17	58
122. Mahanoy City, Pa. -----	19	18	37	11	10	21	58
123. Mayfield, Pa. -----	25	14	39	7	11	18	57
124. Watervliet, N. Y. -----	23	10	33	16	8	24	57
125. Westbury, N. Y. -----	28	12	40	6	10	16	56
126. Titusville, Pa. -----	18	16	34	11	11	22	56
127. Smoke Run, Pa. -----	21	16	37	11	8	19	56
128. Manville, N. J. -----	21	16	37	5	11	16	53
129. S. Plainfield, N. J. ----	18	12	30	15	8	23	53
130. Altoona, Pa. -----	25	3	28	19	6	25	53
131. Manchester, N. H. -----	17	18	35	13	5	18	53
132. New Alexandria, Pa. ----	21	10	31	13	9	22	53
133. Spring Valley, N. Y. -----	19	16	35	12	5	17	52
134. Coatesville, Pa. -----	24	7	31	7	12	19	50
135. Donora, Pa. -----	19	9	28	11	10	21	49
136. Bristol, Conn. -----	14	6	20	21	8	29	49
137. Slickville, Pa. -----	29	10	39	7	2	9	48
138. Nesquehoning, Pa. -----	9	5	14	20	13	33	47
139. Nazareth, Pa. -----	15	6	21	9	16	25	46
140. W. Newton, Pa. -----	21	14	35	5	4	9	44
141. Bronx, N. Y. -----	21	15	36	4	2	6	42
142. Barnesboro, Pa. -----	11	23	34	3	5	8	42
143. Southport, Conn. -----	17	14	31	5	6	11	42
144. Whippany, N. J. -----	15	8	23	7	11	18	41
145. Nanticoke, Pa. -----	23	6	29	5	6	11	40
146. Hempstead, N. Y. -----	19	8	27	6	6	12	39
147. Fulton, N. Y. -----	20	9	29	4	5	9	38
148. W. Hammond, Ill. -----	14	8	22	5	10	15	37
149. Plains, Pa. -----	18	8	26	5	6	11	37
150. Crompton, R. I. -----	19	8	27	6	4	10	37
151. Durhamville, N. Y. -----	15	8	23	11	3	14	37
152. Lackawanna, N. Y. -----	15	11	26	6	4	10	36
153. W. Harvey, Ill. -----	18	10	28	6	2	8	36
154. Coaldale, Pa. -----	12	6	18	12	5	17	35
155. Northumberland, Pa. -----	16	11	27	4	3	7	34
156. Locust Pt., Md. -----	7	11	18	8	7	15	33
157. Riverhead, N. Y. -----	17	5	22	4	6	10	32
158. Niagara Falls, N. Y. -----	17	9	26	1	5	6	32
159. Rahway, N. J. -----	10	10	20	6	6	12	32
160. Emerald, Pa. -----	11	1	12	11	8	19	31

МІСЦЕВІСТЬ	Повнолітні члени УНС.			Молод. Департ. УНС.			РАЗОМ
	Мужчин	Жінок	Разом	Хлопців	Дівчат	Разом	
161. Sykesville, Pa. -----	14	7	21	2	7	9	30
162. Central Falls, R. I. -----	18	9	27	1	2	3	30
163. Glastonbury, Conn. -----	19	10	29	—	—	—	29
164. Etna, Pa. -----	10	8	18	7	3	10	28
165. Linden, N. J. -----	13	7	20	5	2	7	27
166. Lundys Lane, Pa. -----	11	6	17	5	5	10	27
167. Whitestone, N. Y. -----	16	7	23	2	1	3	26
168. Yatesboro, Pa. -----	13	9	22	2	2	4	26
169. Iselin, N. J. -----	6	2	8	10	8	18	26
170. Peekskill, N. Y. -----	15	11	26	—	—	—	26
171. Derby, Conn. -----	13	7	20	2	3	5	25
172. Glen Lyon, Pa. -----	16	9	25	—	—	—	25
173. Export, Pa. -----	13	11	24	—	—	—	24
174. Danbury, Conn. -----	14	3	17	5	2	7	24
175. Tams, W. Va. -----	12	1	13	3	8	11	24
176. Latrobe, Pa. -----	10	5	15	5	4	9	24
177. H. on Hudson, N. Y. -----	12	7	19	3	1	4	23
178. Simpson, Pa. -----	10	8	18	4	1	5	23
179. Hammond, Ind. -----	13	3	16	4	3	7	23
180. Edwardsville, Pa. -----	10	12	22	—	1	1	23
181. Sharon, Pa. -----	6	3	9	9	5	14	23
182. Westchester, N. Y. -----	17	3	20	2	—	2	22
183. Oxford Furnace, N. J. -----	8	2	10	4	8	12	22
184. Madison, Ill. -----	12	6	18	1	2	3	21
185. Erie, Pa. -----	8	3	11	4	5	9	20
186. Woodbine, N. J. -----	8	2	10	6	4	10	20
187. Manchester, N. Y. -----	5	5	10	5	4	9	19
188. Bellefonte, Pa. -----	10	1	11	5	3	8	19
189. Williamstown, N. J. -----	8	7	15	3	1	4	19
190. Zanesville, Ohio -----	5	5	10	2	6	8	18
191. Sublet, Wyo. -----	9	—	9	3	6	9	18
192. E. Chicago, Ind. -----	6	6	12	4	2	6	18
193. New Castle, Pa. -----	14	2	16	1	1	2	18
194. Plainfield, N. J. -----	14	4	18	—	—	—	18
195. Joliet, Ill. -----	14	3	17	—	—	—	17
196. Peoria, Ill. -----	11	5	16	—	—	—	16
197. Zeigler, Ill. -----	7	2	9	4	2	6	15
198. Canton, Ohio -----	6	6	12	3	—	3	15
199. Forbes Road, Pa. -----	11	4	15	—	—	—	15
200. Farrell, Pa. -----	8	5	13	1	1	2	15
201. Jeannette, Pa. -----	4	11	15	—	—	—	15
202. New Brunswick, N. J. -----	9	4	13	—	—	—	13
203. Broadalbin, N. Y. -----	5	5	10	3	—	3	13
204. Lublin, Wis. -----	10	3	13	—	—	—	13
205. Phoenix, Ill. -----	5	4	9	2	1	3	12
206. Portland, Ore. -----	6	4	10	1	1	2	12
207. Far Rockaway, N. Y. -----	4	3	7	1	2	3	10
208. Coscob, Conn. -----	4	3	7	1	2	3	10
209. Toronto, Ont., Canada -----	10	—	10	—	—	—	10
210. Wallingsford, Conn. -----	6	4	10	—	—	—	10
211. Jessup, Pa. -----	3	3	6	1	2	3	9
212. Maplewood, N. J. -----	8	1	9	—	—	—	9
213. Vandergrift, Pa. -----	2	2	4	3	—	3	7
214. Homer City, Pa. -----	6	—	6	—	—	—	6
215. Amherst, Mass. -----	3	3	6	—	—	—	6
216. Butler, Pa. -----	4	2	6	—	—	—	6
217. Leechburg, Pa. -----	2	4	6	—	—	—	6
218. Thomaston, Conn. -----	3	3	6	—	—	—	6
219. Kempton, W. Va. -----	2	2	4	—	—	—	4
РАЗОМ -----	12,793	8,190	20,983	4,561	4,047	8,608	29,591

Чи не безмежне поле для дальшої праці?

Перша табелька представляє членство У. Н. Союзу за місцевостями. В цій табельці всі члени з кожної місцевості, до котрих і до скількох відділів, братств чи сестрицтв вони не належалиб, почислені всі разом в одну групу так, що з табельки читач може прочитати, скільки членів мав У. Н. Союз у тій місцевості з кінцем 1935-го року. Притому всі місцевості впорядковані за числом членів: наперед іде місцевість Шікаго, що має найбільше число членів, за нею місцевість Клівленд, що має найбільше членів по Шікаго, і так далі. З цієї табельки можемо побачити, як кожна місцевість працює для У. Н. Союзу. Природня річ, що це можна сказати аж тоді, як це число членів зрівняємо з числом нашої іміграції в даній місцевості.

Табелька розділює членство на старших членів та молодечий департамент, а потім кожний департамент за полами, так, що з неї можна вчитати, скільки в кожній місцевості є всіх членів У. Н. Союзу, а окремо, скільки є старших і скільки молодих; потім, скільки серед старших є чоловіків і скільки жінок, а серед молодих — скільки хлопців і скільки дівчат.

Нічого й казати, що ця табелька нам покаже, скільки ще лишилося вільного поля для дальшої праці. Наприклад, дуже повчальне порівняння між числом чоловіків та числом жінок. Назагал можна сказати, що кожний член є жонатий. Значить, при повній організованості нашої іміграції повинно би бути стільки членок, скільки є жінок, а це стільки, як чоловіків. Та шож ми тут бачимо замість цього? Жінок є тільки дві третини числа чоловіків. Значить, що серед жінок, що стоять через своїх чоловіків близько У. Н. Союзу, є незорганізованих принаймні 4,000.

Або порівняння рубрики дозрілих членів з рубрикою дітей. В Америці назагал на кожну родину припадає трое дітей. Значить, на кожних двох дозрілих членів повинні би припасти три члени Молодечого Департаменту. А до цього ще далеко. Значить, що залишається ще для нашого громадянства величезне поле, покищо — незоране.

Скільки померло членів і скільки вони вплатили до У. Н. Союзу, а скільки виплачено їхнім родинам.

Другу табельку зладжено для тих, що зацікавлені життям по відділах. Ця табелька показує число членів, що померли в кожному відділі У. Н. Союзу від заснування по день 31-го грудня 1935-го року; далі суму, на котру ті члени були забезпечені в У. Н. Союзі; ще далі суму, яку посмертний фонд У. Н. Союзу виплатив родинам тих членів; та накінець суму, що вони заплатили до посмертного фонду У. Н. Союзу.

В нумерації відділів подибуємо деякі числа два або більше разів. Це тому, що ті числа мали колись відділи У. Н. Союзу в дотичних місцевостях, але тих відділів уже тепер нема. Вони перестали існувати і ті числа дано потім іншим відділам, в інших місцевостях. Остання місцевість з таким самим числом відділу — це відділ У. Н. С. з кінцем 1935 року. Напр.: Колись відділ 3 У. Н. С. був в Олифанті, Па., а тепер в Елізабеті, Н. Дж.; колись 40 відділ У. Н. С. був у Скрентоні, Па., потім в Едвардсвіл, Па., а тепер в Ірі, Па.

З порівняння суми обезпечення з сумою виплачених посмертних запомог побачимо, що сума виплачених запомог не виносить усе

повної суми забезпечення. На це склалися різні причини. Деколи член мав довг („мін”) на своїй грамоті. Деколи посмертне виплачено на основі залагоди („компромісу”) У. Н. Союзу із спадкоємцями.

Неменше повчальне порівняння рубрики суми виплачених посмертних заповітів з наступною рубрикою, що подає суму всіх вкладок померлих членів на посмертний фонд. Отже побачимо, наприклад, що У. Н. Союз виплатив до кінця 1935-го року родинам членів 1-го відділу У. Н. Союзу суму \$132,311.46, тоді, як ті члени до своєї смерти впустили до каси Союзу на посмертний фонд \$20,920.95. Це порівняння є вимовною відповіддю на балачку усяких ворогів У. Н. Союзу, свідомих і несвідомих, що, мовляв, члени до У. Н. Союзу більше платять, ніж їм цей Союз виплачує.

Відділ	Назва місцевості	Число померлих членів	Померлі були забезпечені на загальну суму:	Спадкоємцям виплачено посмертних заповітів на суму:	Померлі члени заплатили до посмертного фонду:
1	Shamokin, Pa. -----	160	133,900.00	132,311.46	20,920.95
2	Mt. Carmel, Pa. -----	50	41,700.00	41,100.00	6,331.23
3	Olyphant, Pa. -----	51	37,800.00	36,950.00	3,315.56
3	Elizabeth, N. J. -----	4	2,000.00	2,000.00	128.14
4	Jersey City, N. J. -----	52	36,500.00	36,500.00	4,241.00
5	Mt. Carmel, Pa. -----	17	11,200.00	11,200.00	1,424.12
5	Astoria, N. Y. -----	10	6,250.00	6,250.00	576.57
6	Brownsville, Pa. -----	13	10,400.00	10,400.00	277.97
6	Hastings on Hudson, N.Y. -----	2	1,500.00	1,250.00	95.40
7	McAdoo, Pa. -----	46	37,900.00	37,450.00	4,251.01
8	Elmira Heights, N. Y. --	7	4,700.00	4,700.00	274.45
8	Yonkers, N. Y. -----	18	14,750.00	13,625.00	1,725.06
9	St. Clair, Pa. -----	34	30,450.00	30,450.00	3,245.27
10	Ansonia, Conn. -----	46	38,900.00	38,600.00	5,936.02
11	Waterbury, Conn. -----	5	4,000.00	4,000.00	206.86
12	Yonkers, N. Y. -----	35	28,200.00	28,200.00	4,513.52
13	Troy, N. Y. -----	6	3,700.00	3,700.00	167.51
13	Watervliet, N. Y. -----	18	14,250.00	14,250.00	2,590.57
14	St. Louis, Mo. -----	19	13,400.00	12,700.00	678.15
14	New York, N. Y. -----	6	3,750.00	3,750.00	279.93
15	Buffalo, N. Y. -----	4	2,900.00	2,900.00	227.72
15	Bridgeport, Pa. -----	6	6,000.00	5,100.00	335.60
16	Lansford, Pa. -----	42	29,500.00	29,500.00	2,335.67
16	Spring Valley, N. Y. ---	2	1,500.00	1,500.00	50.42
17	West Pawlet, Vt. -----	8	7,000.00	7,000.00	411.59
17	Youngstown, Ohio -----	3	2,500.00	2,500.00	321.55
18	Seymour, Conn. -----	17	13,850.00	12,950.00	1,563.72
19	Pricebury, Pa. -----	10	6,100.00	6,100.00	315.65
19	Homer City, Pa. -----	4	4,000.00	2,990.30	83.45
20	Jessup, Pa. -----	15	10,900.00	10,900.00	978.73
20	Hamtramck, Mich. -----	11	9,250.00	8,750.00	1,377.49
21	Mayfield, Pa. -----	15	9,000.00	9,000.00	537.76
21	Binghamton, N. Y. -----	1	500.00	500.00	37.62
22	Manor, Pa. -----	2	1,200.00	1,200.00	29.00
22	Brooklyn, N. Y. -----	10	9,500.00	9,500.00	1,134.41
23	Homestead, Pa. -----	11	8,500.00	8,500.00	328.26
23	Derby, Conn. -----	7	6,250.00	5,350.00	1,028.55
24	Shamokin, Pa. -----	3	2,600.00	2,600.00	221.58
24	Rankin, Pa. -----	10	9,750.00	9,250.00	1,045.68
25	Trauger, Pa. -----	4	2,700.00	2,700.00	205.28
25	Jersey City, N. J. -----	8	6,500.00	6,410.92	1,086.34
26	Bellvernon, Pa. -----	4	2,200.00	2,200.00	110.57
26	Tams, W. Va. -----	3	3,000.00	3,000.00	436.43

Відділ	Назва місцевости	Число померлих членів	Померлі були обезпечені на загальну суму:	Спадкостям виплачено по смертних допомог на суму:	Померлі члени заплатили до помертностного фонду:
27	Glen Lyon, Pa. -----	10	7,500.00	7,500.00	631.60
27	Newark, N. J. -----	10	7,000.00	7,000.00	888.17
28	Mahanoy Plane, Pa. -----	61	53,200.00	53,056.91	4,731.03
29	Rhone, Pa. -----	33	31,400.00	31,400.00	4,767.78
30	Breslau, Pa. -----	16	13,500.00	13,085.65	1,477.98
31	Eleanor, Pa. -----	2	1,600.00	1,600.00	100.21
31	St. Clair, Pa. -----	17	14,000.00	13,100.00	2,021.93
32	Trauger, Pa. -----	8	4,900.00	4,900.00	358.65
32	Forbes Road, Pa. -----	7	5,000.00	5,000.00	462.26
33	Northampton, Pa. -----	35	22,200.00	22,200.00	1,386.08
33	Chicago, Ill. -----	4	2,000.00	2,000.00	213.19
34	Old Forge, Pa. -----	9	6,800.00	6,800.00	413.87
34	Lorain, Ohio -----	10	7,000.00	7,000.00	714.99
35	Whitney, Pa. -----	2	1,200.00	1,200.00	31.50
35	Philadelphia, Pa. -----	1	1,000.00	1,000.00	10.62
36	Scottdale, Pa. -----	3	2,600.00	2,600.00	89.30
36	Rochester, N. Y. -----	7	4,500.00	4,375.00	591.93
37	Chisholm, Minn. -----	9	5,900.00	5,900.00	395.37
37	Elizabeth, N. J. -----	4	1,750.00	1,750.00	195.59
38	Auburn, N. Y. -----	36	30,650.00	29,300.00	5,803.22
39	Syracuse, N. Y. -----	17	14,250.00	14,250.00	1,540.70
40	Scranton, Pa. -----	15	8,400.00	8,400.00	405.64
40	Edwardsville, Pa. -----	5	4,400.00	4,400.00	202.71
40	Erie, Pa. -----	3	1,750.00	1,250.00	38.41
41	Jeannette, Pa. -----	11	9,300.00	8,311.20	763.93
42	Passaic, N. J. -----	19	12,950.00	12,924.65	877.02
43	Simpson, Pa. -----	11	9,600.00	9,384.64	1,225.46
44	Mt. Carmel, Pa. -----	3	1,800.00	1,800.00	193.79
44	Northampton, Pa. -----	9	8,750.00	7,750.00	1,581.67
45	Philadelphia, Pa. -----	23	19,450.00	17,950.00	3,290.46
46	Plymouth, Pa. -----	33	24,300.00	24,300.00	1,549.56
46	New York, N. Y. -----	3	2,500.00	2,500.00	624.95
47	Ambridge, Pa. -----	5	3,800.00	3,800.00	232.00
47	Milwaukee, Wis. -----	1	1,000.00	1,000.00	42.80
48	McKeesport, Pa. -----	15	10,700.00	10,700.00	429.19
48	Plains, Pa. -----	17	16,250.00	16,250.00	2,084.81
49	Powhatan, W. Va. -----	3	3,000.00	3,000.00	152.61
49	Toronto, Ont. -----	2	1,500.00	1,500.00	22.16
50	Desloge, Mo. -----	3	1,500.00	1,500.00	43.50
50	Lorain, Ohio -----	5	3,750.00	3,750.00	1,028.14
51	Yatesboro, Pa. -----	13	13,000.00	12,804.00	1,816.61
52	Holyoke, Mass. -----	7	5,050.00	5,050.00	576.11
53	Pittsburgh, Pa. -----	49	31,300.00	31,300.00	2,200.17
54	Terryville, Conn. -----	2	700.00	700.00	64.79
54	Jersey City, N. J. -----	6	4,500.00	3,100.00	262.57
55	Carnegie, Pa. -----	8	5,000.00	5,000.00	241.12
55	Baltimore, Md. -----	5	5,000.00	5,000.00	787.67
56	Allegheny, Pa. -----	7	3,800.00	3,800.00	108.22
56	Wheeling, W. Va. -----	16	12,200.00	12,200.00	1,139.56
57	Cohoes, N. Y. -----	15	11,200.00	11,200.00	1,362.19
58	Ramey, Pa. -----	13	9,600.00	9,600.00	551.89
58	Utica, N. Y. -----	7	4,000.00	3,875.00	533.75
59	Leisenring, Pa. -----	9	6,300.00	6,300.00	487.66
59	Bridgeport, Conn. -----	9	6,000.00	5,625.00	766.89
60	Baltimore, Md. -----	2	400.00	400.00	175.14
60	Lundys Lane, Pa. -----	2	1,500.00	1,468.35	215.75
61	Dunlo, Pa. -----	11	8,600.00	8,600.00	620.28
61	Latrobe, Pa. -----	4	3,750.00	3,750.00	842.15
62	Monessen, Pa. -----	9	6,000.00	6,000.00	363.32

Відділ	Назва місцевости	Число померлих членів	Померлі були обезпечені на загальну суму:	Спадкоємцям виплачено по смертних заповітах на суму:	Померлі члени за платили до помертнього фонду:
62	Lopez, Pa. -----	1	1,000.00	1,000.00	23.65
62	Philadelphia, Pa. -----	8	6,000.00	6,000.00	700.71
63	Ford City, Pa. -----	48	40,450.00	40,313.02	3,932.22
64	Paterson, N. J. -----	5	3,000.00	2,750.00	399.83
65	Elizabeth, N. J. -----	34	29,300.00	28,575.47	3,957.74
66	New York, N. Y. -----	15	11,400.00	11,000.00	1,662.62
67	Butler, Pa. -----	7	4,800.00	4,800.00	232.66
67	Ansonia, Conn. -----	10	9,400.00	8,400.00	1,253.74
68	Ansonia, Conn. -----	3	2,000.00	2,000.00	211.72
68	East Chicago, Ind. -----	2	750.00	750.00	138.42
69	New York, N. Y. -----	10	8,000.00	8,000.00	2,297.39
70	Jersey City, N. J. -----	33	25,700.00	25,133.39	3,881.63
71	Franklin Furnace, N. J. -----	6	5,000.00	5,000.00	191.65
71	Mahanoy Plane, Pa. -----	9	7,900.00	7,891.66	1,023.78
72	Alden Station, Pa. -----	8	6,800.00	6,800.00	424.12
72	Titusville, Pa. -----	9	5,000.00	5,000.00	990.74
73	Providence, R. I. -----	4	3,500.00	3,500.00	254.37
74	Granville, N. Y. -----	3	3,000.00	3,000.00	108.63
74	New Castle, Pa. -----	3	2,500.00	2,500.00	239.75
75	Mount Carmel, Pa. -----	7	4,500.00	4,500.00	458.09
75	Detroit, Mich. -----	6	4,000.00	4,000.00	792.22
76	Newark, N. J. -----	29	19,800.00	19,800.00	3,054.13
77	Yorkville, Ohio -----	10	9,000.00	8,095.40	1,125.70
78	Minersville, Pa. -----	66	53,800.00	53,249.00	5,124.07
79	Garret, Pa. -----	3	3,000.00	3,000.00	558.60
80	Pleasant Valley, Pa. -----	3	2,400.00	2,400.00	113.69
80	West Hammond, Ill. -----	5	3,500.00	3,500.00	345.98
81	Curtis Bay, Md. -----	19	15,650.00	15,598.00	2,612.92
82	New Alexandria, Pa. -----	12	9,050.00	9,050.00	521.01
83	Carnegie, Pa. -----	2	550.00	550.00	38.30
83	Philadelphia, Pa. -----	6	3,250.00	3,250.00	495.07
84	Canonsburg, Pa. -----	1	1,000.00	1,000.00	99.03
84	Southport, Conn. -----	2	750.00	750.00	75.71
85	Hazleton, Pa. -----	31	25,950.00	25,918.59	2,388.36
86	Olyphant, Pa. -----	35	30,950.00	29,425.00	4,776.62
87	Lancaster, N. Y. -----	15	14,400.00	14,236.70	2,234.13
89	Simpson, Pa. -----	7	5,000.00	5,000.00	494.39
89	Etna, Pa. -----	1	500.00	500.00	9.12
90	Centralia, Pa. -----	25	21,450.00	21,450.00	2,592.12
91	McKees Rocks, Pa. -----	24	20,650.00	20,106.10	1,976.44
92	Taylor, Pa. -----	7	5,900.00	5,900.00	204.04
93	Newburgh, Ohio -----	5	2,000.00	2,000.00	60.40
93	Central Falls, R. I. -----	2	750.00	750.00	30.52
94	New Britain, Conn. -----	6	5,500.00	5,500.00	271.13
94	Hamtramck, Mich. -----	10	7,750.00	7,375.00	815.58
95	Beaver Meadows, Pa. -----	8	6,200.00	6,200.00	329.55
95	Nazareth, Pa. -----	8	7,000.00	6,000.00	1,154.85
96	Pittsburgh, Pa. -----	22	18,400.00	18,400.00	1,935.34
97	Marion Heights, Pa. -----	2	2,000.00	2,000.00	213.84
97	Passaic, N. J. -----	3	3,000.00	2,939.00	228.30
98	Shenandoah, Pa. -----	28	22,500.00	22,500.00	3,899.68
99	Wilkes-Barre, Pa. -----	39	31,350.00	27,356.04	3,488.84
100	McKeesport, Pa. -----	1	600.00	600.00	3.00
100	Gary, Ind. -----	6	6,000.00	6,000.00	542.18
101	Canonsburg, Pa. -----	1	500.00	500.00	30.41
101	Export, Pa. -----	4	2,250.00	2,250.00	500.14
102	Cleveland, Ohio -----	36	32,050.00	30,703.26	4,274.61
103	Export, Pa. -----	2	2,000.00	2,000.00	53.65
103	Milwaukee, Wis. -----	7	5,000.00	4,214.00	761.03

Відділ	Назва місцевости	Число померлих членів	Померлі були обезпечені на загальну суму:	Спадкоємцям виплачено по смертних заповітах на суму:	Померлі члени за-платили до помертнього фонду:
104	Perth Amboy, N. J. ----	45	36,600.00	34,870.96	3,500.91
105	Wilmington, Del. ----	2	700.00	700.00	93.33
105	Nicetown, Pa. ----	21	15,700.00	15,700.00	2,466.61
106	Chicago, Ill. ----	36	25,300.00	24,097.07	4,164.35
107	Sayre, Pa. ----	5	3,400.00	3,400.00	275.99
107	East Hammond, Ind. ----	3	3,000.00	3,000.00	457.50
108	New York, N. Y. ----	11	5,900.00	5,900.00	201.94
108	Lakewood, Ohio ----	5	5,000.00	5,000.00	550.89
109	Bentleyville, Pa. ----	11	8,700.00	8,700.00	1,143.11
110	Leetsdale, Pa. ----	2	1,400.00	1,400.00	100.92
110	Vandergrift, Pa. ----	7	6,000.00	5,750.00	525.72
111	Allegheny, Pa. ----	3	3,000.00	3,000.00	115.33
111	Joliet, Ill. ----	3	3,000.00	3,000.00	271.55
112	Cleveland, Ohio ----	22	14,000.00	14,000.00	1,308.73
113	Derry, Pa. ----	22	19,800.00	19,779.78	1,893.30
114	Dunmore, Pa. ----	10	8,800.00	8,800.00	343.95
114	Taylor, Pa. ----	5	4,500.00	4,000.00	609.46
115	New Philadelphia, Pa. ----	2	2,000.00	2,000.00	155.57
116	Woonsocket, R. I. ----	2	750.00	750.00	38.18
116	Trenton, N. J. ----	3	2,000.00	2,000.00	280.49
117	New York, N. Y. ----	17	13,700.00	13,614.32	1,872.67
118	Johnstown, Pa. ----	4	2,500.00	2,500.00	89.98
118	N. S. Pittsburgh, Pa. ----	1	750.00	750.00	39.36
119	Latrobe, Pa. ----	8	4,600.00	4,600.00	181.32
119	Campbell, Ohio ----	1	500.00	250.00	5.00
120	Spangler, Pa. ----	3	2,400.00	2,400.00	144.79
120	Aliquippa, Pa. ----	10	10,000.00	9,500.00	1,379.58
121	Trenton, N. J. ----	21	16,800.00	16,800.00	948.78
121	Rome, N. Y. ----	2	1,500.00	1,500.00	353.04
122	Trenton, N. J. ----	5	3,800.00	3,800.00	193.39
122	Taunton, Mass. ----	4	2,000.00	2,000.00	189.08
123	Scranton, Pa. ----	11	10,400.00	10,395.60	604.28
124	Ormsd, Pa. ----	17	14,050.00	13,150.00	1,218.15
125	Chicago, Ill. ----	4	2,000.00	2,000.00	326.67
126	Beaverdale, Pa. ----	5	4,400.00	4,400.00	157.86
126	Minersville, Pa. ----	2	1,500.00	1,500.00	47.56
126	Slickville, Pa. ----	3	2,750.00	1,750.00	356.28
127	Buffalo, N. Y. ----	11	8,900.00	8,860.82	1,589.83
128	Lorain, Ohio ----	4	2,900.00	2,900.00	470.82
129	Sykesville, Pa. ----	3	2,400.00	2,400.00	270.56
129	Whitestone, N. Y. ----	2	1,750.00	1,750.00	255.52
130	Pittsburgh, Pa. ----	2	800.00	800.00	136.25
130	New York, N. Y. ----	17	9,750.00	9,250.00	1,498.04
131	Beaver Meadows, Pa. ----	1	1,000.00	1,000.00	23.74
131	Muskegon Heights, Mich. ----	2	2,000.00	1,500.00	116.40
132	McKeesport, Pa. ----	11	8,700.00	6,700.00	811.70
133	Newark, N. J. ----	21	17,200.00	16,750.00	2,636.76
134	Ernest, Pa. ----	6	4,400.00	4,400.00	330.43
134	Carnegie, Pa. ----	4	3,500.00	3,500.00	337.52
135	Smoke Run, Pa. ----	11	7,600.00	7,545.64	807.11
136	Carnegie, Pa. ----	14	11,650.00	11,650.00	1,174.21
137	Lackawanna, N. Y. ----	2	1,400.00	1,400.00	158.85
137	Easton, Pa. ----	9	5,500.00	5,433.00	1,007.06
138	Glastonbury, Conn. ----	4	2,000.00	2,000.00	514.02
139	Oil City, Pa. ----	8	6,800.00	6,800.00	398.72
139	Chicago, Ill. ----	9	4,500.00	4,500.00	705.49
140	Youngstown, Ohio ----	11	9,050.00	9,016.40	837.93
141	Little Falls, N. Y. ----	2	1,400.00	1,400.00	73.55
141	Detroit, Mich. ----	4	2,500.00	2,500.00	350.70

Відділ	Назва місцевості	Число померлих членів	Померлі були обезпечені на загальну суму:	Спадкостям виплачено по смертних заповітах на суму:	Померлі члени заклали до померлого фонду:
142	Elizabeth, N. J. -----	22	15,500.00	15,500.00	2,387.40
143	Windber, Pa. -----	7	5,800.00	5,800.00	273.00
143	New York, N. Y. -----	2	1,500.00	1,500.00	88.89
143	Great Meadows, N. J. ----	4	2,250.00	1,875.00	191.00
144	New York, N. Y. -----	10	8,000.00	8,000.00	653.43
145	Altoona, Pa. -----	5	3,500.00	3,215.00	424.34
146	McKees Rocks, Pa. -----	2	2,000.00	2,000.00	27.94
146	Hamtramck, Mich. -----	7	6,000.00	5,989.50	862.03
147	Allentown, Pa. -----	30	26,300.00	26,300.00	4,390.55
148	California, Pa. -----	1	1,000.00	1,000.00	14.10
149	Lackawanna, N. Y. -----	6	4,800.00	4,766.00	428.78
150	Irvone, Pa. -----	1	600.00	600.00	27.00
150	Pittsfield, Mass. -----	3	2,000.00	1,150.00	75.50
151	Allentown, Pa. -----	7	5,000.00	5,000.00	512.11
152	Homestead, Pa. -----	11	6,200.00	6,200.00	332.33
152	Newark, N. J. -----	2	1,000.00	1,000.00	96.84
153	Berwick, Pa. -----	1	1,000.00	1,000.00	38.56
153	Kempton, W. Va. -----	4	4,000.00	2,100.00	404.21
154	Dunmore, Pa. -----	1	1,000.00	1,000.00	40.63
154	New Britain, Conn. -----	4	3,500.00	3,500.00	490.55
155	Perth Amboy, N. J. ----	26	20,150.00	19,639.86	2,308.05
156	Sheffield, Pa. -----	4	2,800.00	2,800.00	98.48
156	Chester, Pa. -----	6	3,750.00	3,750.00	222.89
157	Donora, Pa. -----	7	5,800.00	5,800.00	276.53
157	Ben Wood, W. Va. -----	11	10,250.00	8,750.00	936.14
158	New Kensington, Pa. ----	3	2,000.00	2,000.00	31.91
158	Creekside, Pa. -----	3	2,400.00	2,400.00	26.37
158	Racine, Wis. -----	2	1,000.00	1,000.00	80.68
158	Brooklyn, N. Y. -----	1	1,000.00	1,000.00	376.52
159	Herkimer, N. Y. -----	1	400.00	400.00	15.95
159	Wilmerding, Pa. -----	1	1,000.00	1,000.00	19.10
159	Scranton, Pa. -----	13	11,500.00	11,275.00	1,526.91
160	Jamaica, N. Y. -----	17	13,000.00	12,275.00	1,864.27
161	Tower City, Pa. -----	6	6,000.00	6,000.00	100.53
161	Ambridge, Pa. -----	11	8,750.00	8,719.76	1,200.34
162	Scranton, Pa. -----	13	10,900.00	10,900.00	638.52
163	Leetsdale, Pa. -----	1	1,000.00	1,000.00	73.25
163	Philadelphia, Pa. -----	10	7,250.00	7,250.00	732.58
164	North Hadley, Mass. ----	1	500.00	500.00	54.06
164	West Berwick, Pa. -----	3	2,000.00	2,000.00	421.50
165	Burnside, Ill. -----	2	900.00	900.00	35.12
165	Chicago, Ill. -----	3	3,000.00	3,000.00	542.81
166	Frankford Heights, Ill. --	3	2,000.00	1,550.00	107.93
167	Cumbola, Pa. -----	2	1,500.00	1,500.00	19.03
167	Toledo, Ohio -----	4	3,000.00	3,000.00	482.17
168	Perth Amboy, N. J. ----	17	10,900.00	10,900.00	1,062.64
169	Scranton, Pa. -----	3	1,700.00	1,700.00	204.89
169	Haselton, Ohio -----	1	500.00	500.00	50.02
169	Edwardsville, Pa. -----	5	4,000.00	3,550.00	362.88
170	Chauncey, Pa. -----	1	200.00	200.00	8.05
170	Jersey City, N. J. -----	25	19,150.00	18,626.22	2,461.81
171	Pittsburgh, Pa. -----	5	2,000.00	2,000.00	158.62
171	Holyoke, Mass. -----	3	2,250.00	2,250.00	585.29
172	Fredericktown, Pa. -----	1	400.00	400.00	59.31
172	New York, N. Y. -----	2	1,000.00	1,000.00	98.62
172	Whippany, N. J. -----	1	500.00	500.00	40.30
173	Cleveland, Ohio -----	7	5,900.00	5,900.00	1,239.17
173	Wilmington, Del. -----	1	500.00	500.00	20.24
174	Oxford, N. J. -----	9	8,400.00	8,351.23	988.15

Відділ	Назва місцевости	Число померлих членів	Померлі були обезпечені на загальну суму:	Спадкоємцям виплачено по смертних заповіст на суму:	Померлі члени заклали до помертнього фонду:
175	Detroit, Mich. -----	10	5,900.00	5,900.00	1,059.12
176	Scranton, Pa. -----	2	1,250.00	250.00	41.72
177	Providence, R. I. -----	13	9,250.00	8,930.00	968.13
178	Manchester, N. H. -----	3	2,500.00	2,500.00	241.76
179	St. Louis, Mo. -----	27	23,850.00	22,842.09	3,720.64
181	Manville, N. J. -----	5	3,500.00	3,500.00	363.71
182	Dixonville, Pa. -----	2	900.00	900.00	19.11
182	Clifton, N. J. -----	5	4,500.00	3,600.00	376.05
183	Sunderland, Mass. -----	1	400.00	400.00	17.28
183	Farrell, Pa. -----	1	1,000.00		24.96
183	Chicago, Ill. -----	8	7,500.00	7,500.00	1,063.21
184	Whiting, Ind. -----	2	800.00	800.00	37.01
184	New York, N. Y. -----	1	500.00	500.00	32.76
185	Hazleton, Pa. -----	2	1,400.00	1,400.00	50.30
185	Mayfield, Pa. -----	15	16,500.00	16,500.00	2,324.80
186	McAdoo, Pa. -----	23	19,550.00	19,550.00	4,783.28
187	Ford City, Pa. -----	3	2,400.00	2,400.00	22.26
187	Taylor, Pa. -----	7	7,000.00	7,000.00	1,631.09
188	Ginter, Pa. -----	1	1,000.00	1,000.00	43.51
188	Durhamville, N. Y. -----	2	1,500.00	1,500.00	155.60
189	Southfork, Pa. -----	2	2,000.00	2,000.00	81.72
189	Centralia, Pa. -----	2	1,500.00	1,500.00	186.72
190	Newark, N. J. -----	2	1,400.00	1,400.00	29.64
191	Troy, N. Y. -----	14	11,500.00	11,500.00	1,251.10
192	Herkimer, N. Y. -----	6	3,400.00	3,400.00	401.51
193	Red Star, W. Va. -----	1	400.00	400.00	36.11
193	Taylor, Pa. -----	14	13,250.00	13,250.00	2,767.15
194	Minneapolis, Minn. -----	1	400.00	400.00	18.31
194	New York, N. Y. -----	3	2,000.00	2,000.00	416.53
195	Peekskill, N. Y. -----	9	6,900.00	6,877.86	528.60
196	Whiting, Ind. -----	6	5,400.00	5,400.00	164.16
196	Jersey City, N. J. -----	3	2,500.00	2,446.00	415.80
197	Swoyers, Pa. -----	4	3,400.00	3,400.00	88.55
197	Madison, Ill. -----	4	3,000.00	2,200.00	354.12
198	Port Jervis, N. Y. -----	9	8,000.00	8,000.00	854.96
199	Whiting, Ind. -----	1	1,000.00	1,000.00	58.80
200	Woodhaven, N. Y. -----	10	6,000.00	5,875.00	851.00
201	Whippany, N. J. -----	2	1,500.00	1,500.00	11.78
201	Coaldale, Pa. -----	1	1,000.00	1,000.00	187.48
202	Auburn, N. Y. -----	7	5,750.00	5,750.00	1,156.99
203	Brooklyn, N. Y. -----	9	6,400.00	6,340.00	828.51
204	New York, N. Y. -----	7	4,400.00	4,400.00	646.87
205	Emerald, Pa. -----	4	2,300.00	2,300.00	364.87
206	Woonsocket, R. I. -----	21	18,000.00	18,000.00	2,601.52
207	Jeannette, Pa. -----	2	600.00	600.00	50.10
207	South Deerfield, Pa. -----	1	1,000.00	1,000.00	220.20
208	Kingston, Pa. -----	6	5,400.00	5,400.00	155.98
209	Carteret, N. J. -----	26	21,450.00	21,450.00	2,993.73
210	Westchester, N. Y. -----	1	1,000.00	1,000.00	306.24
211	Stapleton, S. I., N. Y. -----	13	9,750.00	9,750.00	1,497.46
212	Cleveland, Ohio -----	4	3,400.00	3,400.00	162.82
212	Wheeling, W. Va. -----	4	3,000.00	3,000.00	551.64
213	Bayonne, N. J. -----	29	25,500.00	23,500.00	3,770.26
214	Chicago, Ill. -----	2	1,000.00	1,000.00	27.16
215	New York, N. Y. -----	7	6,500.00	6,439.50	2,105.74
216	West Pullman, Ill. -----	4	2,500.00	2,000.00	317.29
217	Rochester, N. Y. -----	45	26,300.00	25,800.00	3,434.19
218	Campbell, Ohio -----	24	21,900.00	20,400.00	2,375.78
219	Bakerton, Pa. -----	3	3,000.00	3,000.00	40.87

Відділ	Назва місцевості	Число померлих членів	Померлі були забезпечені на загальну суму:	Сплатоєм-цям випла-чено по-смертних заповітом на суму:	Померлі члени за-платили до по-смертно-го фонду:
219	Newark, N. J. -----	2	1,000.00	1,000.00	258.42
220	Chicago, Ill. -----	12	10,000.00	9,989.70	1,601.81
221	Chicago, Ill. -----	33	25,400.00	24,950.00	3,054.52
222	Mahanoy City, Pa. -----	3	2,500.00	2,500.00	90.95
222	Thomaston, Conn. -----	1	1,000.00	1,000.00	19.50
223	Wilkes-Barre, Pa. -----	18	14,150.00	13,243.20	1,906.22
224	Coal Ridge, Ohio -----	4	2,500.00	2,500.00	370.45
225	Desloge, Mo. -----	8	6,900.00	6,900.00	457.57
226	East Hammond, Ind. -----	1	1,000.00	1,000.00	7.28
226	Smoke Run, Pa. -----	3	2,500.00	2,500.00	612.14
227	Derry, Pa. -----	1	400.00	400.00	14.27
227	Ramey, Pa. -----	5	4,000.00	3,946.81	1,001.64
228	St. Clair, Pa. -----	9	8,150.00	8,102.21	557.76
229	Scranton, Pa. -----	38	34,700.00	33,839.06	3,791.78
230	Youngstown, Ohio -----	15	12,750.00	12,550.00	2,057.02
231	Scranton, Pa. -----	2	800.00	800.00	31.14
231	Nesquehoning, Pa. -----	3	3,000.00	2,600.00	437.04
232	New Alexandria, Pa. -----	1	500.00	500.00	14.03
232	Donora, Pa. -----	2	1,250.00	1,250.00	154.28
233	Passaic, N. J. -----	2	900.00	900.00	13.72
233	New York, N. Y. -----	13	9,250.00	9,250.00	791.45
234	Elizabethport, N. J. -----	24	16,050.00	16,050.00	2,235.66
235	Rossford, Ohio -----	13	9,900.00	9,400.00	1,351.90
236	Ambridge, Pa. -----	1	1,000.00	1,000.00	11.19
236	Sayre, Pa. -----	3	2,250.00	2,250.00	256.90
237	Chester, Pa. -----	19	15,550.00	15,550.00	980.75
238	New Alexandria, Pa. -----	1	400.00	400.00	14.64
238	Windsor Locks, Conn. -----	1	500.00	500.00	2.87
238	Boston, Mass. -----	5	3,250.00	3,250.00	440.65
239	Philadelphia, Pa. -----	30	25,200.00	25,048.70	4,353.80
240	Chicago, Ill. -----	1	200.00	200.00	11.19
241	Newark, N. J. -----	2	600.00	600.00	39.72
241	Providence, R. I. -----	2	2,500.00	2,500.00	87.41
241	Woonsocket, R. I. -----	2	1,250.00	1,250.00	173.36
242	Hawthorne, Ill. -----	1	400.00	400.00	39.80
242	Frackville, Pa. -----	10	8,000.00	8,000.00	915.42
243	West Pullman, Pa. -----	15	12,750.00	11,750.00	1,736.63
244	Bellefonte, Pa. -----	5	5,000.00	5,000.00	1,162.05
245	Trenton, N. J. -----	9	9,250.00	9,250.00	505.37
246	Crompton, R. I. -----	4	2,700.00	2,700.00	226.17
247	Wilmington, Del. -----	23	17,200.00	16,750.00	1,951.53
248	Coatesville, Pa. -----	7	5,400.00	5,400.00	791.48
249	Nanticoke, Pa. -----	1	1,000.00	1,000.00	2.87
249	Barnesboro, Pa. -----	1	250.00	250.00	45.60
250	N. S. Pittsburgh, Pa. -----	7	5,200.00	5,200.00	257.66
250	Coscob, Conn. -----	1	1,000.00	1,000.00	332.19
251	Cleveland, Ohio -----	15	14,400.00	14,400.00	1,824.43
252	Northampton, Pa. -----	1	1,000.00	1,000.00	16.37
252	Chicago, Ill. -----	2	1,000.00	1,000.00	95.68
253	Lopez, Pa. -----	3	2,400.00	2,400.00	118.51
253	Ludlow, Mass. -----	6	3,750.00	3,250.00	367.64
254	New Britain, Conn. -----	13	11,500.00	11,464.83	3,423.16
255	West Newton, Pa. -----	13	10,400.00	10,380.53	1,113.44
256	Riverhead, N. Y. -----	1	1,000.00	1,000.00	97.00
257	Jersey City, N. J. -----	5	2,250.00	2,250.00	331.68
258	Pittsburgh, Pa. -----	5	4,000.00	4,000.00	312.72
259	Chicago, Ill. -----	12	7,500.00	7,250.00	1,136.43
260	Taylor, Pa. -----	3	2,500.00	2,500.00	64.04
261	Taylor, Pa. -----	4	4,000.00	4,000.00	107.58
261	Far Rockaway, N. Y. -----	2	1,250.00	1,250.00	138.55

Відділ	Назва місцевости	Число померлих членів	Померлі були обезпечені на загальну суму:	Сплатою цям випа-чено по-смертних заможог на суму:	Померлі члени за-платили до по-смертно-го фонду:
262	Ansonia, Conn. -----	6	4,500.00	3,575.00	490.56
263	McKees Rocks, Pa. -----	1	400.00	400.00	16.15
263	Fulton, N. Y. -----	4	2,750.00	2,250.00	569.37
265	Taylor, Pa. -----	5	5,000.00	5,000.00	164.54
265	Minersville, Pa. -----	1	1,000.00	1,000.00	135.90
266	Amsterdam, N. Y. -----	4	2,000.00	2,000.00	197.00
267	Kingston, Pa. -----	2	2,000.00	2,000.00	105.10
267	Westbury, N. Y. -----	3	1,750.00	1,750.00	255.67
268	Duquesne, Pa. -----	2	1,400.00	1,400.00	40.14
268	Frankford, Pa. -----	1	500.00	500.00	30.66
269	East Chicago, Ind. -----	2	2,000.00	2,000.00	92.08
269	Rochester, N. Y. -----	5	2,500.00	2,500.00	254.97
270	Jersey City, N. J. -----	20	14,900.00	14,000.00	2,318.03
271	Treskow, Pa. -----	2	2,000.00	2,000.00	7.61
271	Elmira, N. Y. -----	1	500.00	500.00	22.08
272	Delano, Pa. -----	1	1,000.00	1,000.00	9.24
273	Hudson, N. Y. -----	14	11,750.00	11,750.00	1,732.34
274	Youngstown, Ohio -----	8	8,000.00	7,995.40	696.86
275	Perth Amboy, N. J. -----	5	4,400.00	4,400.00	145.00
275	Jersey City, N. J. -----	2	2,000.00	2,000.00	413.12
276	Ambridge, Pa. -----	32	26,150.00	23,375.94	3,603.95
277	Hartford, Conn. -----	6	5,150.00	4,900.00	423.62
278	Wilkes-Barre, Pa. -----	17	15,150.00	15,150.00	1,748.11
279	Glen Campbell, Pa. -----	1	400.00	400.00	29.28
280	Stockton, Pa. -----	1	1,000.00	1,000.00	26.11
280	Scranton, Pa. -----	6	5,500.00	5,500.00	440.19
281	Manchester, N. Y. -----	1	400.00	400.00	106.77
281	Bayonne, N. J. -----	4	3,500.00	3,500.00	488.25
282	Syracuse, N. Y. -----	13	11,000.00	11,000.00	1,430.58
283	Auburn, N. Y. -----	8	7,000.00	7,000.00	858.36
284	East St. Louis, Ill. -----	2	2,000.00	1,500.00	214.63
285	Farrell, Pa. -----	6	3,500.00	3,500.00	477.81
286	Jersey City, N. J. -----	4	4,000.00	4,000.00	566.27
287	Carnegie, Pa. -----	1	1,000.00	1,000.00	25.34
288	South Bethlehem, Pa. -----	15	11,100.00	11,100.00	911.75
289	Scranton, Pa. -----	1	1,000.00	1,000.00	13.77
289	Rochester, N. Y. -----	2	1,000.00	1,000.00	133.46
290	Curtis Bay, Md. -----	3	3,000.00	3,000.00	352.04
291	Brooklyn, N. Y. -----	5	4,500.00	4,500.00	1,228.88
292	Detroit, Mich. -----	17	13,800.00	12,925.00	1,258.32
293	Duquesne, Pa. -----	2	1,400.00	1,400.00	38.34
293	Brooklyn, N. Y. -----	8	4,500.00	4,500.00	296.37
294	Madera, Pa. -----	2	1,400.00	1,400.00	52.72
294	Rahway, N. J. -----	2	1,000.00	1,000.00	93.36
295	Akron, Ohio -----	11	8,500.00	8,050.00	1,038.16
296	New Kensington, Pa. -----	20	17,750.00	17,750.00	2,298.86
297	Drawesburg, Pa. -----	1	1,000.00	1,000.00	3.37
297	Barnesboro, Pa. -----	1	1,000.00	1,000.00	80.07
299	Buffalo, N. Y. -----	2	1,500.00	1,500.00	124.92
300	Johnstown, Pa. -----	31	24,900.00	24,563.40	3,609.16
301	Chicago, Ill. -----	18	12,250.00	10,800.00	853.36
303	Oelwein, Iowa -----	2	1,500.00	1,500.00	118.84
303	Derry, Pa. -----	6	4,000.00	4,000.00	475.75
304	Heilwood, Pa. -----	3	3,000.00	3,000.00	24.20
304	Buffalo, N. Y. -----	2	2,500.00	2,500.00	339.52
305	Horning, Pa. -----	3	3,000.00	3,000.00	129.73
305	Mahanoy City, Pa. -----	6	5,000.00	5,000.00	553.82
306	Cumbola, Pa. -----	3	2,500.00	2,500.00	69.38
306	Linden, N. J. -----	1	1,000.00	1,000.00	286.90
307	Wilkes-Barre, Pa. -----	1	500.00	500.00	11.66

Відділ	Назва місцевості	Число померлих членів	Померлі були обезпечені на загальну суму:	Спадкоємцям виплачено по смертних заповітах на суму:	Померлі члени заклали до померлого фонду:
308	E. St. Louis, Ill. -----	10	7,500.00	7,250.00	1,222.46
309	Clayville, N. Y. -----	1	400.00	400.00	88.42
309	Syracuse, N. Y. -----	1	1,000.00	1,000.00	5.99
309	Saginow, Mich. -----	4	1,700.00	1,200.00	26.15
310	Hazleton, Pa. -----	3	2,400.00	1,834.00	48.24
310	Brooklyn, N. Y. -----	4	3,500.00	3,500.00	437.32
311	Jessup, Pa. -----	2	2,000.00	2,000.00	22.83
312	S. Plainfield, N. J. -----	3	2,000.00	2,000.00	319.33
313	Trenton, N. J. -----	1	1,000.00	1,000.00	12.23
314	Hazleton, Pa. -----	2	2,000.00	2,000.00	268.62
315	Perth Amboy, N. J. -----	4	4,000.00	3,964.01	751.63
316	Rochester, N. Y. -----	9	6,000.00	5,550.00	863.49
317	Syracuse, N. Y. -----	10	5,550.00	5,550.00	923.28
318	Northampton, Pa. -----	11	8,000.00	8,000.00	1,222.23
319	Newark, N. J. -----	1	200.00	200.00	7.04
319	Nanticoke, Pa. -----	2	1,250.00	1,250.00	71.64
320	Baltimore, Md. -----	10	8,400.00	8,400.00	1,159.08
321	Phoenixville, Pa. -----	7	5,000.00	4,500.00	571.37
322	Gary, Ind. -----	3	2,000.00	2,000.00	139.49
323	Kansas City, Kan. -----	2	1,250.00	1,250.00	22.76
324	Philadelphia, Pa. -----	10	6,000.00	6,000.00	600.86
325	Butler, Pa. -----	1	1,000.00	1,000.00	24.34
325	Brooklyn, N. Y. -----	3	2,500.00	2,500.00	300.51
326	Avoca, Pa. -----	16	14,900.00	14,900.00	1,746.98
327	Hempstead, N. Y. -----	1	500.00	500.00	85.36
328	Bound Brook, N. J. -----	1	1,000.00	1,000.00	184.15
329	Butler, Pa. -----	1	1,000.00	1,000.00	606.06
330	Little Falls, N. Y. -----	9	5,650.00	5,650.00	375.56
331	Millville, N. J. -----	1	1,000.00	1,000.00	246.40
332	Raritan, N. J. -----	10	7,300.00	6,800.00	826.58
333	Berwick, Pa. -----	5	5,000.00	5,000.00	341.28
334	Cleveland, Ohio -----	7	6,250.00	6,250.00	1,488.18
336	Cleveland, Ohio -----	14	10,500.00	10,500.00	1,391.24
337	Woonsocket, R. I. -----	1	500.00	500.00	11.96
337	Baltimore, Md. -----	1	1,000.00	1,000.00	159.82
338	Monessen, Pa. -----	19	18,000.00	18,000.00	2,035.24
339	Philadelphia, Pa. -----	9	8,500.00	8,500.00	1,239.20
341	Cleveland, Ohio -----	7	7,000.00	7,000.00	1,123.88
342	Carteret, N. J. -----	13	10,500.00	10,375.00	1,601.62
343	S. Amherst, Ohio -----	1	500.00	500.00	43.92
344	Bound Brook, N. J. -----	6	6,000.00	6,000.00	524.65
345	Minneapolis, Minn. -----	7	6,500.00	6,500.00	1,093.39
346	Philadelphia, Pa. -----	2	1,500.00	1,500.00	48.10
347	Millville, N. J. -----	3	2,000.00	2,000.00	121.94
349	Eckley, Pa. -----	1	1,000.00	1,000.00	12.23
349	Manville, N. J. -----	4	3,250.00	3,250.00	285.64
350	Stamford, Conn. -----	6	3,500.00	3,500.00	444.71
351	Niagara Falls, N. Y. -----	5	3,500.00	3,500.00	359.45
352	Chester, Pa. -----	6	4,500.00	4,500.00	756.79
354	Phoenix, Ill. -----	7	4,750.00	4,737.92	739.75
355	St. Joseph, Mo. -----	1	500.00	500.00	71.10
357	Northumberland, Pa. -----	2	2,000.00	2,000.00	445.36
358	Cleveland, Ohio -----	2	1,000.00	1,000.00	76.37
359	Newark, N. J. -----	1	500.00	500.00	18.70
360	Leadwood, Mo. -----	2	2,000.00	2,000.00	31.07
360	Leechburg, Pa. -----	5	5,000.00	5,000.00	278.06
361	Donora, Pa. -----	1	1,000.00	1,000.00	13.27
361	New York, N. Y. -----	15	13,250.00	13,250.00	2,471.12
362	Bristol, Pa. -----	6	3,250.00	3,250.00	485.39

Відділ	Назва місцевости	Число померлих членів	Померлі були обезпечені на загальну суму:	Спадкоєм-цям випла-чено по-смертних за-помог на суму:	Померлі члени за-платили до по-смерт-ного фонду:
363	Olean, N. Y. -----	6	3,750.00	3,750.00	233.62
364	Cleveland, Ohio -----	10	8,750.00	8,500.00	988.47
365	Mahanoy Plane, Pa. -----	18	15,650.00	15,650.00	2,161.47
366	Freeland, Pa. -----	3	1,800.00	1,800.00	37.23
367	Rochester, N. Y. -----	13	9,000.00	9,000.00	996.05
368	Philadelphia, Pa. -----	1	200.00	200.00	7.82
369	Palmerton, Pa. -----	9	7,500.00	6,250.00	582.82
370	New Haven, Conn. -----	15	9,250.00	9,250.00	1,113.42
371	Newark, N. J. -----	4	3,000.00	3,000.00	688.87
372	Plainfield, N. J. -----	1	250.00	250.00	42.24
373	Lansford, Pa. -----	1	1,000.00	1,000.00	30.56
378	Woodbine, N. J. -----	2	2,000.00	2,000.00	701.48
379	Chicago, Ill. -----	11	8,250.00	8,000.00	948.79
380	Taylor, Pa. -----	10	9,750.00	9,245.20	764.31
381	Danbury, Conn. -----	3	1,500.00	1,250.00	99.95
382	Frackville, Pa. -----	2	2,000.00	2,000.00	65.21
383	Bridgeport, Pa. -----	2	1,500.00	1,500.00	259.86
384	Carnegie, Pa. -----	16	12,500.00	11,000.00	1,259.28
385	Minneapolis, Minn. -----	6	3,500.00	3,500.00	275.99
388	Chester, Pa. -----	13	10,000.00	10,000.00	1,475.29
390	Bristol, Conn. -----	2	2,000.00	2,000.00	125.45
391	Jersey City, N. J. -----	2	1,500.00	1,500.00	75.30
392	Sublet, Wyo. -----	3	2,250.00	2,250.00	175.88
393	Cleveland, Ohio -----	3	2,500.00	2,500.00	223.79
396	Pittsburgh, Pa. -----	9	6,500.00	6,500.00	1,004.58
400	Iselin, Pa. -----	5	4,000.00	4,000.00	630.87
401	Sykesville, Pa. -----	1	1,000.00	1,000.00	58.50
402	Kato, Pa. -----	1	1,000.00	1,000.00	21.97
Разом		4,793	\$3,766,150.00	\$3,682,180.23	\$445,203.68

Ця третя табелька відповідає на закиди, що заповогові організації обдирають людей, що вони беруть від своїх членів більше, як треба. Через те, що вкладки за звичайні обезпечення спираються на такі самі табельки смертності та при таких самих зобов'язаннях мусять показувати менше-більше такі самі вкладки, дехто виступає навіть проти таких додатків до звичайних вкладок, як наприклад оплата на заповоговий фонд.

Скільки виплачено допомог від 1. січня 1915 р. до 31. грудня 1935 р.

Імя і назвище:	Сума за-помоги:
Василь Стецула -----	\$ 500.00
Дмитро Музика -----	500.00
Дмитро Оришко -----	500.00
Ілько Дубик -----	500.00
Іосиф Мадай -----	510.00
Стефан Кузмяк -----	525.00
Марія Корпан -----	525.00
Іван Дзят -----	545.00
Григорій Романків -----	550.00
Василь Притула -----	550.00
Петро Лисиганич -----	550.00
Іван Добуш -----	550.00
Микола Білий -----	550.00
Дмитро Мирка -----	550.00
Андрій Дячик -----	560.00
Леон Вах -----	570.00
Іван Коруна -----	575.00
Михайло Яцула -----	575.00
Катерина Кук -----	600.00

Імя і назвище:	Сума за-помоги:
Яким Орисик -----	\$ 600.00
Іван Борис -----	620.00
Дмитро Гнатів -----	650.00
Дмитро Бойко -----	650.00
Василь Кохан -----	650.00
Михайло Горбатий -----	675.00
Григорій Борецький -----	675.00
Михайло Брага -----	675.00
Юрій Манько -----	720.00
Петро Предзімірський -----	770.00
Стефан Лецишин -----	775.00
Онуфрій Кучма -----	780.00
Микола Ільків -----	850.00
Матвій Шевчук -----	875.00
Стефан Матлага -----	875.00
Іван Мисливий -----	900.00
Іван Фариняк -----	945.00
Юрій Кипчар -----	1,000.00

Разом \$23,970.00

Не маючи змоги задля браку місця вичислити всіх членів і всі запомоги, зазначу, що за час від 1-го січня 1915 р. до 31. грудня 1935 р. У. Н. Союз запоміг 3,002 членів із запомогового фонду на загальну суму \$249,257. Між тими членами є вище згаданих 37 членів, що їх стрінули різні надзвичайні нещастя і що їм У. Н. Союз уділив запомог на суму \$500 і вище.

При перегляданню цієї табельки треба мати на увазі те, що тих запомог поданим тут членам не заплачено з посмертного фонду, але з запомогового, до котрого члени платили 5 або 8 центів місячно. Ці суми це найкраща відповідь, яку У. Н. Союз може дати тим людям, які вважають себе морально управненими говорити: „Я належав до Союзу 28 літ, а за той час дістав усього 50 доларів запомоги”. Цього роду люди кидають такі закиди несвідомо, або тільки тому, що знають, що як вони так скажуть, то ніхто не візьме олівця в руки й не почислить, скільки саме гроша вони зложили до У. Н. Союзу за весь час свого членства.

Автім, на основі свого статуту У. Н. Союз не дає членам запомоги на основі самого тільки членства. Крім членства треба ще мати причину, основу для запомоги, отже недугу або каліцтво. Є члени, які були по кількадесять літ в У. Н. Союзі, платили точно свої вкладки, а запомоги ніякої не діставали. Бо якраз через те, що багато членів платять вкладки до запомогового фонду, а з нього ніколи запомоги не беруть, інші члени можуть узяти багато більше, деколи сто разів більше, ніж вони вложили. Це не є ніяка кривда для тих, що не хорують і не мають каліцтв та запомог не беруть. Якраз у цьому лежить увесь секрет запомогової організації, що всі люди єднаються в ній у тому розумінню, що будуть платити до неї вкладки на забезпечення тих, що цієї запомоги будуть потребувати. Ті, що не мають недуги ні каліцтва, і запомоги не потребують, на організацію не нарікають, але дякують Богу, що вони запомоги не потребують, і просять Бога, щоб ніколи не мали причини брати запомогу. Повною винагородою за їх 5 або 8 центів місячно є та певність, що на випадок, якби їм сталася недуга або каліцтво, члени У. Н. Союзу через свою головну канцелярію поспішать їм із допомогою таксамо радо й щедро, як вони вже спішили на допомогу іншим, або їх родинам, як їм траплялося нещастя.

Український Народний Союз як кооперативна запомогова організація оперта на засаді: Один за всіх, всі за одного!

Скільки померло членів і на які недуги.

За час від 1897 до 1904 р. померли 161 членів У. Н. Союзу. Причини цих смертей були:

Сухоти	26	Убиті поїздами	10
Убиті в копальнях	24	З невідомої причини	90
Запалення легенів	11		

За час від 1905 до 1914 року померли разом 1,300 членів У. Н. Союзу. Важніші причини цих смертей були:

Сухоти	326	Згинули при роботі	61
Запалення легенів	188	Пухлятина	42
Убиті в копальнях	107	З покалічення у копальнях	37
Недуги серця	97	Тиф	30
При родах	83	Рак	26
Убиті поїздом	69	Дихавиця (астма)	23

За час від 1915 до 1924 року померли 910 членів У. Н. Союзу. Важніші причини цих смертей були:

Сухоти	219	Убиті поїздом	30
Запалення легенів	196	Гострий нефрит	26
Інфлюєнца	135	Дихавиця (астма)	22
Недуги серця	85	Параліж	16
Убиті в копальнях	54	Пухлятина	12
Рак	32	При породах	12

За час від 1925 до 1935 року померли 1,822 члени У. Н. Союзу. Важніші причини цих смертей були:

Недуги серця	369	Кровотоки	63
Сухоти	318	Убиті автами	56
Запалення легенів	262	Гострий нефрит	47
Рак	211	Дихавиця (астма)	47
Самогубство	67	Убиті поїздами	28
Убиті в копальнях	64	Від алкоголю	25

Ця остання табелька, чи властиво група табельок, звертає увагу власне на тих членів У. Н. Союзу, що померли і щодо смерті котрих організація має певні документи. Для такої організації, як У. Н. Союз, якої зобов'язання залежать від смерти членів, це дуже важна справа, в яким числі члени вмирють і з яких причин вони вмирають. Цікаво це для цілої організації й для кожного з нас, членів. Ось лиш подивімся, що в них говориться.

У першій табельці подано, з яких причин умирили члени Українського Народного Союзу від 1897-го до 1904-го року (за перших три роки існування Українського Народного Союзу організація таких даних не має). Бачимо, що найголовнішими причинами смерті були тоді: сухоти, випадки в копальнях, запалення легенів та випадки на залізницях. Порівняймо з тим причини смертей у роках від 1905-го до 1914-го. Побачимо, що перші причини немовби такі самі, але з певними змінами. Сухоти все ще остаються причиною, що потягає за собою найбільше смертей. Ми знаємо, що це наслідки слабого відживлювання наших людей іще в старім краю; наслідки страшних злиднів, на які наші люди були засуджені під страшним польським, мадярським і московським пануванням. Випадки в копальнях, що були другою з черги причиною в першій періоді існування нашої організації, тепер посуваються на третє місце: видно, що в першій періоді наші люди падали жертвою копальняних випадків, бо не знали умовин праці в копальнях. За кілька років вони вже трохи в копальнях обулись, отже число випадків у копальнях розмірно зменшилось. Запалення легенів остається далі ще важною причиною, що можна приписати в значній мірі теж непривичности наших людей до американського змінливого підсоння. Випадки від залізничних поїздів розмірно теж зменшилися: це видно, що наші люди мало вживали залізниць і не розуміли небезпек залізничного руху; тепер вони вже почали скоро з залізницями обуватися й відповідно до цього число випадків на залізницях стало розмірно спадати.

Коли в першій табельці наші люди при смерті членів не подавали інших відомих причин, то тепер уже почали подавати більше. І ось появляються між ними на видному місці недуги серця. На мій здогад, недуги серця в тих часах були між нашими людьми в ріднім краю мало відомі. В Америці ширилися вони через специфічно американські умовини: надмірна праця при непривичних роботах; поспіх;

питомий для американського промислового життя; журба й туга за рідним краєм.

Висувається далі наперед як причина смерти порід. Звісно, це чисто жіноча причина смерти. Коли в першій табельці її не було, то, як це можна догадатися, тому, що наших жінок в Америці тоді було ще дуже мало. Факт, що стільки жінок умирало при породі дітей, показує, скільки то правди мають ті, що люблять говорити, що Союз це тільки для чоловіків, бо, мовляв, жінки в фабриці й у копальні не працюють і вмирають „своєю смертю”. Ця рубрика показує, що й для жінок треба було У. Н. Союзу.

У дальшій табельці зібрано найважливіші причини смерти серед членів У. Н. Союзу в роках від 1915-го до 1924-го. Як бачимо, сухоти й запалення легенів далі держаться як найважливіші причини, але за ними висувається третя причина: інфлюенца. Звісно, це тому, що в тому періоді припадає пошесть інфлюенци (1917—1919). Далі бачимо, що випадки в копальнях розмірно ще більше зменшуються: видно, що наші люди ще краще навчаються вистерігатись нещасливих випадків у копальнях. І державна влада теж старається за безпеченство робітників, бо робітничі організації добились ухвалення законів про захорону при праці. Зате висувається наперед як важна причина смертей недуги серця: це певно наслідок тяжкої праці у воєнних часах.

За останній період (від 1925-го до 1935-го) наступили ще дальші зміни. На першому місці як найголовніші причини смерти появляються недуги серця. Це відай годиться з загальним станом здоров'я в Америці в часах прогибіції: це „самогонка”, яку пили люди, що не можуть обійтись без алкоголю, підривала слабші серця й гнала людей у гріб. За нею йдуть старі „співтовариші”: сухоти й запалення легенів, а за ними висувається наперед рак, ця недуга, що нині в Америці забирає так багато жертв.

Наступна рубрика теж помітна. Самогубства в попередніх табельках появились аж у періоді від 1915-го до 1924-го року. Було їх тоді всього 10. Це покривається з загальним спостереженням науки, що люди селянського походження, та ще католицької і православної віри, поповняють самогубства дуже рідко. Варто би розслідувати, чому треба приписати таке високе число випадків самогубства в періоді по 1925-тім році. Чи завинили цьому тяжкі переходи війни? Чи має це щось спільного з неможливістю вертатись до рідного краю? Чи зв'язане з прогибіцією, депресією, чи з якими іншими причинами?

Бачимо далі, що випадки в копальні розмірно сильно зменшилися. Приписати це можна почасти тому, що в копальнях тепер відай є зайнятих багато менше людей, як давніше, та що в копальнях заводиться щораз більше машинерію. Висувається зате наперед число випадків від авт. Це вже певно не випадки від чужих автомобілів, але випадки на власних автомобілях. Видно, наші люди вже починають щораз більше їздити автами, а вслід за тим мають щораз більше нещасливих випадків.

Появляється вже спеціальна рубрика: смерти від алкоголізму — памятка прогибіції. Шлунковий боляк забирає теж поважне число людей: видно, американська пожива має свої жертви. Зате смерти при породах зменшуються: звісно, як це пояснити. Колись наші люди кликали до породів „баби”; тепер уже кличуть лікарів, а то й ідуть на породи до шпиталів, і тому число смертей від породів багато нижче.

Ось так кожна рубрика це лекція про життєвий досвід, а рівночасно з тим лекція, як поступати нам, що осталися живими. Вона нам показує передовсім, які недуги грозять нам як спеціальній іммігрантській групі. Треба нам дивитися, щоб не дістали сухіт. Треба вистерігатися всяких простуд, з котрих виходять запалення легенів. Треба вважати на серце й треба вважати на шлунок. Треба, очевидно, поводитись обережно при праці в фабриці, копальні й у дорозі автом чи залізницею. Очевидно, найкраще цьому запобігти, даючи оглядатись лікареві не аж тоді, як захворіємо, але вдаючися до лікаря по лікарський огляд кожного року. Треба вистерігатися надмірного вживання алкоголю та зовсім закинути пити „самогонку”. Жінок, що мають родити дітей, треба посилати до лікарів або до шпиталів.

Словом, треба пам'ятати, що ми живемо нині в зовсім інших обставинах, як ми жили колись у старім краю. Інша їжа, інакше мешкання, інакше повітря, інакше підсоння. Тому й поводитися тут треба деколи інакше, ніж у старім краю. Треба вчитися, як тут жити. Як будемо вчитися, як треба, тоді й мудрість буде своя. Тоді й жити будемо довше, і житися нам буде краще, і будемо більше працювати для себе, для своїх родин і для свого народу. І як будемо здоровіші, тверезіші, уважніші, то з цього теж буде рости в силу У. Н. Союз, наш спільний Батько.

Сава Чернецький.

ЗИМА І ВЕСНА НА УКРАЇНІ

I.

Паде сніжок із небес,
Вкрив собою край увесь:
Біліється ліс і поле,
Лиш невідкрите людське горе
Чорніє до днесь.
Куди глянеш, всюди лід,
Наче бляха, поверх від,
Лиш замерзнуть ще не може
Людське горе, людські сльози
Й пливуть цілий рік.
Затихає край увесь,
Спочивати він кладесь,
Лиш не втихли плач і стони —
Це ридують мільйони —
Їх сон не бересь.

II.

Та сталося — прийшов час,
І кона зима нараз.
Птах з вірею прилітає
І надія воскресає,
Сум тяжкий погас.
Зеленіє поле й ліс,
Нове життя слідно скрізь:
Все зривається до лету,
Нема снігу, нема леду,
Немає і сліз.
Прийшла весна, наче грім,
Прояснила уми всім,
Й замість плачу, замість стонів
Чути поклик мільйонів:
До бою ходім!

1910 р.

Степан Мусійчук.

ОСІННІЙ СКОН

Шелестить листя під ногами
На битій стежці через ліс
І до землиці, мов до мами,
Лебедить жалібно, без сліз.

Шепоче ніжно, мов співає
Пісеньку тиху і сумну,
Наче дитина повідає
Чарівну казку про весну.

І плаче листя, вяне, мліє,
Тулиться близько до землі,
В обіймах ненечки німіє
В згадках, як було на весні.

:::

По голих гіллях, мов по струнах,
Вже свище вітер сумний тон,
А хмара вихром диким суне,
Несе життя буйного скон.

Прийшли сніги і заверюхи,
Імлою землю покрило;
Не чуть ніде живого духа,
Де рай-життя колись цвило.

Не чути листя під ногами
На сніжній стежці через ліс,
Землиця плаче за листками,
Що впали марно тут без сліз.

Евген Ляхович.

МОРАЛЬНИЙ ВКЛАД У. Н. СОЮЗУ.

ІОРДІСТЮ наповняється серце кожного американського українця, коли він вичитає десь у старокраєвій, чи якійсь іншій українській пресі, що „наша еміграція в Америці у тяжкій хвилі відродження української державної думки здала іспит зі своєї національної зрілості”. В тих словах міститься глибоке признание. В них міститься прихильний осуд цілого українського життя в Америці.

Зпоміж учителів, що підготовляли український загаль до цього „іспиту зрілості”, на першому місці на американському ґрунті стоїть Український Народний Союз. Беручи під увагу літа У. Н. Союзу, його традицію, його майно, а понадусе його моральний вклад, що він враз зі своїм органом „Свободою” в українську еміграцію за сорок літ вложив — можна без перебільшення сказати, що даний У. Н. Союзові епітет „Батько”, який серед нашої еміграції прийнявся і поширився, дійсно йому прислугує.

Полишій у цьому місці на боці його майно і матеріальні заслуги, а спинімся на його моральному вкладі і відсотках того вкладу.

Моральний чинник відграє завжди основну роль у житті і розвитку кожної інституції, кожної організації, кожної держави. Без нього неможливе життя ні одної збірної установи. Моральна основа для організації являється тим, чим для нашого тіла „дух”, „душа”. Але таксамо як слово „душа”, так і слово „мораль” є дуже невловне, дуже неокреслене, і в житті різно його розуміють та різно вияснюють.

Моральними чинниками, що лягли в основу здвигнення Українського Народного Союзу, були: національний сентимент, кровне посвоячення, взаємна любов, страх перед чужими і довіря до власної раси. Ті чинники були моральним цементом, що споював наших, вирваних з рідного ґрунту емігрантів біля того малого осередка, що потім зріс у велику громаду з десятків тисяч людей.

Економічні мотиви, себто забезпечення родини на випадок смерті і т. п., грали також важну роль. Та заважували моральні чинники. Без них, без національного сентименту, без посвоячення крові й містичної любови до свого народу — Союз був би не розвинувся. Чисто економічні мотиви нашої еміграції булиб задавили американські старі аскураційні інституції, що були фінансово сильніші і могли дати тим, що шукають виключно матеріального забезпечення, кращі умови, ніж міг їх дати Союз, що знаходився ще в пеленках. Конкурувати з ними, виключно в економічній площині, У. Н. Союз тоді не міг. А проте Союз

зростав! Зростав, бо вигрівало його тепло рідного серця.

Національний сентимент був найголовнішою моральною основою Союзу, і ті, що складали в ньому свої гроші, знали, що рівночасно з тим вони творять моральний скарб, моральний збірник, у якому будуть зберігатись і консервуватись українські національні почування і традиції.

Силу національного сентименту знали добре перші творці Союзу, що клали перші підвалини під його будову. „Свобода”, що пропагувала заложення Союзу, не обмежувалась у своїй пропаганді тільки до економічної сторони, але клала вагу якраз на національний бік, на скріплювання патріотизму, збереження питомих національних цінностей і піддержування цього духового тепла, яке потім творило придатний ґрунт для розросту Союзу.

Але навіть і нині занадто велике підкреслювання фінансових завдань Союзу; занадто холодне розчислювання його зисків чи матеріальних користей його членів; занадто велике відмежовування його від політики (розуміючи під політикою національну чуттєву напругу); вкінці занадто різке відмежовування його від старого краю, цього найголовнішого джерела, звідки еміграція все черпала й черпатиме національні почуття і моральні соки — не принеслоб Союзові користи. Переконаючи члена, що Союз є виключно економічною інституцією, з завданням служити виключно нашим практичним, матеріальним потребам, — ми вказуємо тимсамим йому шлях до інших інституцій, які можуть з економічного і чисто користолюбного боку теж цілком добре задовольяти наші практичні потреби. Та національний сентимент, почуття кровної спільноти, особиста дружба, що довгі роки тисячі наших емігрантів зо Союзом вязала, це такі цінности, з якими чужі інституції конкурувати не всілі.

Скільки то зборів відбулося по різних відділах Союзу, розсипаних по Злучених Державах Америки, за отих сорок літ! А скільки людей брало в них участь! І скільки різних справ вони обговорили! Скільки національного підйому викликували оті збори чи конвенції! На тисячах отих мітінгів наші емігранти підучувались до суспільної зрілості. Вони вчилися творити, завідувати й розбудовувати демократичну інституцію. А демократичний лад є один з найтяжчих. Бо коли з одного боку він дозволяє всім членам висказувати в усіх справах свою гадку, то з другого боку вимагає від них уміння з мішанини тих преріжних, часто суперечних гадок, створити одну гадку, одну волю, один висновок, один напрям. Коли якась суспільність вміє виконувати тільки першу половину, себто вміє тільки балакати та свобідно висказувати свою опінію на різні теми, то це ще не значить, що вона стала спосібною до демократичного ладу. Спосібною вона стає щойно тоді, коли вміє виконувати також цю другу половину, себто вміє з передискутованих і розкавалкованих суспільних справ створити назад одну духову цілість. Коли тієї збірної цілості вона назад створити не потрапить, то тоді в суспільності настає анархія, яка остаточно мусить довести до диктатури — своєї, або, ще гірше, чужої.

Будуючи такі демократичні інституції як ось У. Н. Союз, наша еміграція двигалася щабель по щаблі до своєї культурної зрілості. Зачинати вона мусіла дуже знизу, бо більшість наших емігрантів виїхала з краю прибита нуждою, з почуттям особистої нижчості, без ніякої суспільної освіти, часто зовсім неграмотна. І ось ті люди, станувши на землі Вашингтона й відітхнувши свобідним повітрям, узялися відразу

за будову своїх інституцій, ставляючи їх на демократичному ладі; ладі, який соціологи вважають найтяжчим. Без ніякої підготовки, ведені тільки інтуїцією й підсвідомими рухами нашого національного характеру, взялися вони за тяжке діло, на яке можуть нині глядіти з задоволенням і гордістю.

Ця гордість це вже відсотки морального скарбу, зложеного членами в Союзі, скарбу, що вдесятеро перевищає матеріальні надбання. Будуючи великі речі, наша еміграція набирала пошани до себе, обтрясала себе з прикрого почуття расової нижчости, вщепленої гнетом і довгим пануванням іншої раси, й зі свого обличчя стирала тавро рабства. Через працю нашої іміграції проявилась наша стара культура і цивілізація, яка за довгі віки гнету заховалася була в підсвідомих закутинах нашої національної душі. Це та культура, яку відчувають західньо-європейські чужинці, коли говорять: „У зустрічі з українцями ви набираєте відразу переконання, що говорите зі своїми людьми”.

Кожний, хто будує рідну інституцію, будує рівночасно самого себе. Активна участь у ній робить його співтворцем великого діла. Пасивна участь у чужих інституціях робить його тільки погноєм для чужої творчості. Це мусять пам'ятати члени, коли беруть під увагу користи з членства в Союзі. Це мусять пам'ятати провідники економічних інституцій в Америці та класти головну вагу на національно-моральний чинник. Зріст національного почуття, зацікавлення старокраєвими справами, активна підмога визвольним змаганням нашого народу не тільки не перешкаджають розростові наших економічних інституцій, але є джерелом їх сили.

Що національно-чуттєвий чинник є головною опорою наших економічних інституцій, доказує також і це, що з замкненням еміграції до Злучених Держав та з припиненням свіжого допливу зо старого краю провід тих інституцій поважно застановляється над тим, що далі робити. На яких моральних підвалинах будувати далше їх існування, коли старі члени піchnуть чимраз більше вимирати? Хто займе їх місце? Чим дасться притягнути молоду генерацію, що вже роджена в Америці, й, зрозуміло, до справ українського народу не може мати того почуття, що її батьки мали?

Культурна традиція народів і питомі риси національного характеру в американському китлі не пропадають з першим поколінням. В Америці ще нині можна подибати міста, з яких пробиває виразна німецька, голяндська, французька, чи еспанська культура, хоч їх мешканці забули вже не тільки свою первісну мову, але часто навіть походження. Подібно і в інших краях. В Англії до нині збереглися кілька відрубних типів, серед яких можна відрізнити кельта, саксонця, нормандця. Їх підхід до певних справ, умове припинання деяких зверхніх явищ і емоційна реакція на ці явища до нині зберегли свою питому відрубність, хоч усі вони вже, яких тисячу літ тому, злилися в одну патріотичну англійську націю.

Роля наших американських інституцій не повинна й не сміє кінчитися з вимерттям старої іміграції. Вона мусить продовжуватися. Ми мусимо передати будучим поколінням всю нашу культурну традицію й усі добрі прикмети нашого національного характеру, так, щоб через кілька віків в одній і скупченій американській нації відбилися десь також ті дрогоїння душі, якими ми нині живемо.

Можна сперечатися, котрі саме риси нашого національного характеру є найбільше вартісні: чи наше замилювання до пісні; чи любов до танків і мальовничих строїв; чи може наша поетично-сумовита вдача, яка через схрещення з практичним американізмом могла б дати зрівноваженого й корисного типа; чи вкінці наш патріотизм, ідеалізм і безкорисна охота допомогти нашим братам у старому краю відзискати свою державність, якими то прикметами нині просякла наскрізь певна частина нашої еміграції.

Остання гадка звучить трохи парадоксально: бо як може бути корисним для американської нації патріотизм нашої еміграції, коли той патріотизм звернений у бік старого краю, а не нового? Але, придивившись ближче останній прикметі, можна з переконанням сказати, що якраз ця остання риса, себто наш патріотизм і ідеалізм, на дальшу мету буде найкращим вкладом в американську цивілізацію.

Ми знаємо, що не всі родовиті американці є добрими американськими патріотами. Часто трапляються і серед них такі, що дивляться на свій рідний край виключно як на джерело доходу й особистого добробуту. Коли те джерело внаслідок якихось надзвичайних причин висихає, враз з ним висихають також їх любов до краю і патріотизм. Причини такого наставлення лежать у родинних традиціях, які вчили дивитися на рідний край як на дійну корову, яку треба любити тому, що вона дає молоко. З хвилиною, як вона те молоко перестане давати, зникає також причина, щоб її дальше любити.

Кожний нарід має певний відсоток таких людей. Маємо їх ми, мають і американці. Люди цього покрою не хочуть розуміти, що хоч рідний край є джерелом, з якого кожний громадянин черпає свій добробут та особисті користи, то рівночасно той сам рідний край деколи може стати вітарем, на якому кожний громадянин мусить скласти свої безкорисні жертви.

Америка знаходиться в такому щасливому, чи нещасливому, положенню, що їй, як нації, не грозить ніяка більше небезпека. Раз один з американських суспільних діячів був навіть заявив, що „таке положення є американським національним прокляттям”. Бо „брак зверхньої небезпеки притуплює жертвенні, ідеалістичні прикмети серед громадян, а на їх місці розбудовує користолюбні”.

Читаючи світову пресу, нераз можна подибати описи про те, як європейські студенти живо цікавляться політикою, закладають тайні організації, йдуть до тюрми за свої ідеї, або навіть підносять революцію; американські студенти, забезпечені назверх відсутністю поважного ворога, а з середини знаменитою американською конституцією, переважну частину своєї молодечої енергії звертають у бік спорту, танців, музики, забав. А історики кажуть, що відсутність ідеалістичних і перевага користолюбних моментів на довшу мету все відбивалася зле не тільки на політичному полі нації, але також на науковому, культурному, мистецькому, — коротко, на цілій цивілізації.

Маючи це на увазі, наші американські патріоти можуть з радістю витати факт, що наша роджена тут молодь починає чимраз більше цікавитися старокраєвими справами, захоплюватися їх ідеями, брати активну участь у визвольній боротьбі нашого народу. Їх участь у цій боротьбі навіває їх ідеалізмом, творить у них певні характерні цінності, що зберігаються в них до смерті, і ставши родинною традицією, перейдуть до дітей і внуків. Згодом забудуться назви, україн-

ська держава стане доконаним фактом, нащадки нашої еміграції забудуть навіть українську мову, але ідеалізм, зачерплений нині з кітла боротьби, що ведеться на рідних землях, передаватиметься з покоління в покоління й у їх серцях творитиме патріотичне, безкорисне наставлення для справ їхнього рідного краю. „Рідний край це не тільки джерело добродійств, але також віттар!” Це гасло просякне їх кости й у критичних, переломових хвилинах, в які впродовж історії кожна нація мусить колись потрапити, вони повернуть стократно той труд і енергію, що їх нині з Америки витрачаємо для підмоги старому, рідному краєві.

Україна, її романтизм, її тяжке політичне положення, її боротьба з наїзниками, її катакомби жертв, її герої, що так мужньо ставлять чоло наїзникам, це чинники, які чимраз більше зворушують нашу, тут роджену молодь. Чим більше вона захоплюватись буде тими справами, тим більше, відчуватиме потребу користати і черпати з тих моральних скарбів, які за час довгих літ її батьки в У. Н. Союзі зложили.

Дмитро Захарчук.

СВЯТА НІЧ.

Ніч. Сніг біліє,
Ясні зорі,
Небо мріє.
Тихо геть довкола:
Це летить
Святий Микола.

„Прийде, мамо, в хату,
Чи лише йде
У палату?”
„Пожди... не знаєм...
Трошки, доню,
Зачекаєм”...

Сава Чернецький.

СУЧАСНІ ЖОВНІРИ

Коли я край свій кидав у розпуці
І плив у незнані, далекі краї,
То чув біль у серці, а сльози пекучі
І очі і лица зросили мої.

Бо жаль, непевність і сумніви злючі
Обсідали душу, неначе рої:
В чужині горе й злидні неминучі,
Запроторю долю і літа свої.

В тій хвилині зір мій на корабель впав,
Що сміло боровся, філі розпирив.
І нові надії до серця вступили:

Боротись треба, боротись що сили,
Боротись довго без страху, без міри,
Бо емігранти — сучасні жовніри.

Так, емігранти сучасні жовніри,
Борці, що ідуть боротись з бідною
За хліб насущний, одробину віри,
Що знайдуть щастя у тім лютім бою.

А бій ведеться страшний, загорілий!
На смерть і муки всі летять юрбою
І хоч лиш сотний дібеться до ціли,
Ніхто надії не теряє в бою.

О, ти надіє, ненько емігрантів,
Одна ти ходиш за ними усюди
Її осолоджуєш їх муки і труди.

Лише ти другом тих борців, скитальців,
З тобою серце із туги не мліє
І вмерти легше з тобою, надіє.

1914 р.

СТАРА ІМІГРАЦІЯ В ЖИВИХ СПОМИНАХ*)

.....

СПОМИНИ СТАРОГО ІМІГРАНТА

Минає 55 літ, як я живу в Америці без перерви, і на тій основі я можу відай уважатися найстаршим живучим американцем з українського роду. Я памятаю річи, які певно ніхто з живих не памятає, і тому я збираюся подати їх тут, заки вони зійдуть зі мною зі світу. Може хтось колись розкаже своїм дітям те, що я тепер розказую.

Хто для нас відкрив Америку.

Їхати до Америки намовив мене чоловік, котрого я вважаю першим українським імігрантом. Може першим українським імігрантом до Америки він не був, бо мабуть були якісь імігранти й перед ним, але він рушив іміграцію з нашого краю до Америки, так сказатиб, став для нас Колумбом, що відкрив Америку.

Я був іще малим хлопцем, — ще й десять літ мені не було, — як у 1878-мім році розійшлася в моїй околиці, на Лемківщині, чутка, що Павел Хиляк з села Луги, в парохії Ждиня, горлицького повіту, прийшов з війська й вибирається в далекий край за море, в Америку. Дід і батько цього Хиляка були свідомі й багаті люди, відомі господарі й ремісники, теслі й столярі. Його батько дав був його до школи до Горлиць і він умів добре німецьку й польську мову. Дяк у Ждині навчив його читати церковне письмо.

Прийшов він з війська „фірером” (десятником), мав шість звід і в селі називали його офіциром. Вернувся в осени 1878 р., на св. Михайла оженився, а вже у великім пості покидає свою жінку-красуню й вибирається в світ. Узяв він собі до компанії двох товаришів: Василя Млинарика з села Ждині та Кипріяна Квочку з села Смереківця. Перший з них умів читати церковне письмо, а другий був неграмотний. Оба були нежонаті парубки.

Коли священник заповів у церкві, що Павел Хиляк, син Семена Хиляка, вибирається до Америки та що в церкві буде його Служба Божа, зібралася в церкві велика сила народу. В той день я до школи не пішов, бо хотів бачити, як чоловік до Америки вибирається. Маса народу привалилася до хати Семена Хиляка. В хаті була перекуска. Старий батько став проповідь говорити. Змовив „Отчешаш”, а потім став сина благословити. Наказував синові, щоби лист написав, як прийде до моря. Всі люди плакали, як батько говорив. Потім батько просив сина, щоб написав лист, як переїде через море. І син тоді це обіцяв. Розказували люди на прощання, як Павел Хиляк довідався про Америку від своїх товаришів-чехів, що з ним у війську служили. Як його багаті родичі хотіли його задержати в краю та оженили його. І як

*) Спомини Д. Голода, Д. Капітули, Т. Талпаша й о. М. Підгорецького записав з їх уст ред. Омелян Ревюк.

він їм сказав: Я, тату, оженюсь, але до Америки мушу піти. Казали мені, що це добрий край.

Таке говорили люди, і видно було, що вони страхалися, що то буде з чоловіком, що перший за море вибирається. Я знав про Америку зі школи, і мені ще більше було цікаво, що з того буде. І я зачув потім, що Павел Хиляк написав своєму батькові один лист з Гамбурга, а потім з Америки, як уже переїхав до Америки через море. 28 днів їхав Хиляк з товаришами морем, але все пішло добре, Працював у цукроварні, і видно добре йому велося, бо за пару місяців уже свого брата Осипа спровадив до Америки та оба вже працювали в цукроварні.

Почав я відтоді ждати на свої роки, щоб до Америки поїхати. Як мені пішло на 17-тий рік, я став тоді батькові казати, що хочу їхати до Америки. Я випросив у батька, щоб дав гроші. Батько позичив у стрія 150 гульденів і я приїхав до Америки. Тут я мав адресу Павла Хиляка, на Морис стріт у Джерзі Ситі, і я, як тільки обмився в швабра Осипа Сисака, зараз зробив Хилякові несподіванку. При тій нагоді він мені розказав про свою подорож до Америки.

Як він приїхав був до „касельгарди”,¹ йому і його товаришам дали право жити там 14 днів. Та вони виходили на прохід до парку. Коли раз вийшли до парку всі три, до них приступили два жидки. Зачали з ними говорити по польськи.

„Чи ви русини?”

„Русини з Галичини”.

„Шукаєте роботи? Я вам можу дати”, один жидок каже. „Тут є цукроварня. Я знаю пана. Німець. Я вам роботу знайду. Дасть вам. Але ціла справа буде вас коштувати по 10 долярів, бо ми мусимо йти через море”.

Вони побалакали з собою на боці й сказали, що дадуть.

Жидки взяли їх на „елевейтор”² і висадили на 23-тій вулиці. Вийшли. Пішли на „феру”³ залізниці Лакавана.

„Тепер ви тут мусите дати по 10 талярів”, сказали їм, „бо ми мусимо вам шифкарту купити”.

Дали гроші. Жид купив „тикети”⁴ на „феру”, всіх перепустив, три імігранти й два жиди. Коли приїхали до Гобокен, жиди їх запровадили до німецького ресторану, та не до „бари”,⁵ але заднім входом, і казали дати їм пити, що хотіли: пива, горівки, та купили їм суху перекуску. Потім сказали їм: „Пана нема дома, а є тільки служба. Як пан прийде, то побесідуєте з ним, і він вам роботу дасть, бо він усю справу знає”.

Павел Хиляк і товариші чекали й чекали довго. Як прийшов „бас”,⁶ „вейтер”⁷ показав їм його. Хиляк став говорити з ним по німецьки. Він розказав притім цілу справу про жидів, а старий німець слухав поважно, а потім ногою тупнув і крикнув: „Фердамтер юд!” (Проклятий жид). Потім сказав: „Будьте спокійні. Вечором прийдуть „формани”, мої знайомі, і ви роботу дістанете. Не пропадете”.

¹ Castle Garden, округлий форт у Батері Парку на полудневім краю острова Мангатан у Нью Йорку, спершу Castle Clinton, збудований 1807 р., згодом був фортом, потім місцем забав, городом, від 1855 до 1890 р. імігрантською стацією, а тепер акварій.

² Elevated train—надземна залізниця.

³ Ferry—судно до перевозу осіб.

⁴ Ticket—білет, квиток.

⁵ Bar—прилавок, шинквас.

⁶ Boss—власник, директор, наставник.

⁷ Waiter—ресторанний послугач, кельнер

Вечором посходилися до „салуну”⁸ німецькі робітники і „баси” з цукроварні та обговорили цілу справу. Ту ніч три імігранти переспали у Гобокені, в готелі, а на другий день рано німці прийшли по них і забрали їх до Джерзі Ситі, дали їм хату в себе й дали їм роботу в цукроварні.

Стали вони робити в цукроварні. Брали 14 центів на годину. Робили 11 годин на день. Робили на „доку”,⁹ де приходили кораблі. Робили, щадили. Потім почали спроваджувати родини. Як люди зачули, що в Америці є багато роботи, рушили в Америку: горнулися до неї, як дикі гуси до теплого краю. Так почалась еміграція з горлицького повіту.

Цей Хиляк потім, як батько його вмер, поїхав зі своїм братом Осипом до краю, продав батьківщину і пішов до Герцеговини. Там люди не були добрі, і він знов продав маєток і вибрався до Росії. І там не було добре, і він вернувся до рідного краю й коло Надвірної став нафту копати. Закопав увесь маєток і вернувся до Америки. І знов робив у цукроварні, а накінець купив собі „салун” при вулиці Есекс у Джерзі Ситі, а потім купив там дім. Тут він уже жив до своєї смерті в 1924-тім році.

Початки „Свободи”.

о. Грушка, парох Джерзі Ситі, любив усе ширити книжки серед наших людей. Бувало спровадить він книжок з „Просвіти” й розпихає між людей. Менші книжки дає даром, більші позичає, беручи за це 10 центів оплати. Дасть імігрантові таку книжку й запише собі на карточці, прибитій у себе на стіні, ім’я позичаючого та наголовок книжки.

Та звичайно таке бувало, що візьме чоловік книжку, дасть кілька центів оплати, і тільки вже о. Грушка цю книжку й бачив. Каже о. Грушка: „Не добре з книжками. Треба нашому народові газети. Мусимо заложити газету. Пішли гроші до Ставропігії й спроваджу черенки”.

Одного дня о. Грушка присилає до мене свого кухаря, що йому варив їсти, щоб я прийшов до нього. Я прийшов під ч. 247 Ворен стріт, де о. Грушка мав 4 кімнати (кухню і їдальню на першій поверсі, а дві кімнати на другій). Я застав у мешканні великі зміни. В їдальні був зроблений стіл і полички при стіні. Ще місяць тому, як я здавав о. Грушці звіт з колекти серед парохіян, тут було чисто, а тепер справжня фабрика: коло стола стояли Денис Салій і Сидір Ференц. Оба складали черенки. Салій, видно, вже вмів, а Ференц учився від нього. О. Грушка дивився, чи вони складали добре. Складали руками.

О. Грушка заговорив до мене: „Піди на „ярд”¹⁰ і привези „вільбару”,¹¹ що я її купив. Зложимо отсі чотири таблички на „вільбару” і повеземо до англійської друкарні”.

Пішов я на подвіря, дістав тачку й притягнув під двері. Зложили ми „таблички” (форми) на тачку.

„Дивися добре”, каже о. Грушка, „щоб не перевернути „вільбари” і не висипати табличок, бо як ті зернятка розсипати, то вже їх не можна сіяти. Прийдеться нам обом наново збирати”.

⁸ Saloon—коршма, шинк.

⁹ Dock—причал.

¹⁰ Yard—двір, подвіря.

¹¹ Wheelbarrow—тачка.

Повіз я тачкою таблички дорогою, а о. Грушка йшов хідником попри мене. Прийшли ми так під один дім на вулиці Монтгомері. Я лишився на дворі, а о. Грушка пішов до середини, до англійської друкарні. За якийсь час з дому вийшов робітник і забрав форми до середини. О. Грушка вийшов за якийсь час потім і каже до мене: „Ти робиш тепер наніч?”

„Так”, кажу.

„Як так, то прийди завтра в 1-шій годині та поїдеш з „вільбарою” до цієї самої „шапи”¹² і привеземо готову газету”.

На другий день — це було 15-го вересня 1893-го року — пішов я з о. Грушкою до „шапи” на вул. Монтгомері. О. Грушка знов пішов до середини, а я лишився з „вільбарою” на вулиці. За якийсь час робітник виніс два пакунки, завинені папером і обв'язані шнуром, і зложив їх на тачку. Потім виніс 4 таблички й зложив теж на тачку.

Як тільки ми привезли це на 247 Ворен стріт, о. Грушка чим скорше кинувся шукати ножа. Розрізав шнур на одному пакунку, розвинув папір і виняв газету. Розвинув газету й став з нею бігати по хаті, тішачися нею, як мати тішитися дитиною, коли дитина розбавиться. „Вже маємо газету!” — кричав він.

Потім положив газету на стіл і став дивитися, чи все в ній так, як сподівався. Потім каже мені: „Ти ходиш поміж люди, по хатах, колектувати гроші на парохію, то знаєш, де живуть наші люди. Бери сто чисел і рознеси їх між людей. Дай кожному газді одно число. Як де є „бордери”,¹³ дай кожному теж одно число. Як не вміє читати, не давай. Як кому даси газету, запиши, кому дав: ім'я, назвище й адресу. Як чуєш, що люди говорять про газету, добре чи зле, нічого не протився, все запиши і мені скажи”.

Так я й розніс перше число „Свободи”. І робив, як о. Грушка мені казав.

За два тижні я зробив те саме з другим числом. Тоді з мене люди стали сміятися. У цукроварні, на „доку”, де я працював, наші люди почали мене піднимати на сміх перед чужими людьми. Бувало візьме собі наш чоловік якийсь папір під паху й кричить: „Голод ньюйорську газету продає!”

Я сказав про це о. Грушці й о. Грушка говорив про це на проповіді. „Що ви, люди, такі? Адже Голод газети не продає, але даром вам дає. А зрештою й продавати газети не стид”.

Як охрещено Союз.

Як я жив у Джерзі Ситі, мене зробили в парохії церковним колектором. Я був молодий, нежонатий, мав багато сили й охоти до роботи. Я ходив кожного місяця по членах парохії та збирав місячні вкладки на парохію. Потім я йшов до мешкання пароха, диктував йому, хто заплатив, а він записував собі у парохіяльну книжку.

Раз у січні 1894-го року (було це вже день по 10-тім місяця) я прийшов до мешкання о. Грушки, щоб здати йому звіт з колекти. Я застав у нього більше священників. Були там крім о. Грушки ще о. Констанкевич з Шамокін, о. Обушкевич з Олифанту та о. Полян-

¹² Shop—робітня.

¹³ Boarder—столівник.

ський з Пітсбурга. Я поздоровив усіх священників по християнськи, поцілував у руку, а потім кажу до о. Грушки: „Я прийшов з колектою, отче, але бачу, що ви маєте тут церковні наради, то я прийду колисьінде”.

На це о. Констанкевич каже: „Пане Голод (він знав уже мене особисто), то не є церковні збори. Ми зібралися, щоб заложити братство для наших галицьких русинів, і ми хочемо, щоб і ви були на цих нарадах. А як будете хотіти щось сказати, то можете й слово забрати. Сідайте”.

Я сів, потім о. Констанкевич говорив далі: „Отці, я скажу вам, чому нам треба заложити товариство для наших галицьких русинів. Я був минулого року на конвенції Соединенія, у Скрентоні. Не як священник, але як делегат від свого товариства. Як я прийшов на конвенцію, то чув, що конвенційний голова говорив до зборів по словацьки. Багато делегатів собі говорили по словацьки, а наші священники з Угорщини говорили до себе по мадярськи. Я слухав це довго, а потім попросив слова. Як мені дали слово, я зачав говорити по нашому: Сид і ганьба вам, пане голово, — кажу я, — що ви говорите по словацьки! А ще більший стид вам, панове отці духовні, що ви говорите по мадярськи! Руський хліб їсьте, а по мадярськи говорите! Я зганьбив теж делегатів, що все це слухають і нічого на це не кажуть. Я скінчив і сів. Ніхто мені не відбирав слова, і ніхто мені не перебивав, і я все сказав, що мав сказати. Ніхто проти мене не говорив. До кінця конвенції я вже сидів і нічого не говорив. Я виїхав з конвенції з думкою, що наші люди там не можуть більше лишитися. Я зараз повідомив своє братство в Шамокіні, щоб до Соединенія грошей більше не посилало. Я повідомив ще три інші наші братства, що належали до Соединенія, щоб вони грошей туди не посилали. І всі ці чотири братства грошей не посилають. Вони приступлять до нашої організації, як ми її заложимо. Від вас тепер залежить, чи нам треба таку організацію будувати, і яка вона має бути”.

Усі годилися на те, що треба будувати організацію. Тоді о. Констанкевич питається: „Якої організації нам треба? Церковної, чи народньої?”

О. Обушкевич встав і каже, що краще буде церковної. На це о. Грушка, що весь час ходив по хаті (він був чоловік низького росту, але гарячий, рухливий і дуже отвертий; про нього о. Макар казав мені: то малий Гриць, але розумний), каже: „А я кажу, що народньої! Я вже навіть цю організацію охрестив! Я вже маю для неї назву: Руський Народний Союз! Чи добре я її охрестив?”

Всі сказали, що добре, і так при охрещенню о. Грушкою й лишилося.

Почали радити над тим, як зібрати перші збори Союзу. О. Грушка тоді каже: „Як ви вже маєте в околиці Шамокіну стільки братств, готових приступити до Союзу, а в нас у Джерзі Ситі є тільки одно таке братство, то зберімся в Шамокіні”.

Всі пристали на те. Стали радити, коли будуть збори. Незадовго мали бути американські свята: уродини Линколна й уродини Вашингтона. Казали, що Линколна так іще не знають, як Вашингтона, і тому постановили зібратися на день уродин Вашингтона.

Раді, що довели скоро до рішення таку справу, всі ще довго розмовляли.

Денис Голод.

ЩО ЗНАЧИЛО КОЛИСЬ БУТИ ІМІГРАНТОМ

Я приїхав до Америки в жовтні 1888 року, коли мені було 15 літ життя. Я мав у Гоні Бруку, в Пенсилвенії 30-літнього тіточного брата, котрий був в Америці які три роки та працював у копальні.

Корабель „Вера” лінії „Норд Дойтшер Ллойд”, котрим я приїхав, привіз мене з Бремен до Нью Йорку. Я мав при собі не тільки корабельну карту, але й куплений у старім краю залізничний білет до міста Авденрід, у стейті Пенсилвенія.

По приїзді корабля до ньюйорського порту імiгрантів забрали малим кораблем до імiграційної стації, що звалася тоді „касельгарда”. Там мене питали, куди їду та скільки маю грошей. Я розміняв там австрійські гроші на американські і дістав сім доларів.

Випустили нас з „касельгарди” й завели до теліги на двох колесах, запряженої одним конем. Станули ми на возі, коло десять осіб, обвели нас шнуром та повезли. Віз задержався незадовго перед якимсь домом. Нас вивели з воза та повели до пивниці. Дали нам тут ковбаси й хліба й казали заплатити собі доляра. Проводар повів нас до порому, і ним ми поїхали на стацію Пенсилвенійської залізниці в Джерзі Сіті.

Вийхали ми відти коло 6-тої години вечором. Коло 11-тої вечором поїзд приїхав до Гейзлетону. Висіло нас на стації троє: я, ще один українець та одна литовка. Як поїзд відїхав, стаційний урядник загасив газову лампу й випхав нас зі стації на двір, потім замкнув стацію на ключ і пішов собі геть. Ми крутилися на дворі коло стації, на снігу, що був яких 5 цалів завглибшки.

Десять так за пів години до нас підійшов якийсь чоловік і запитався, чи ми говоримо по словацьки. Відповідаємо, що говоримо. „Чи ви приїхали зо старого краю? Куди їдете?” „Я, кажу йому, їду до Авденріду”. „Я теж до Авденріду, але я знаю дорогу й їду пішки. Як хочете йти зі мною, то підемо разом”. „Ні”, кажу йому, „я маю залізничний білет, то поїду залізницею”. „Як хочеш”, каже він, „їхати залізницею, то мусиш ждати. На такий тебе поїзд всадили, що мусиш тут ждати до 9-тої години рано”. Кажу я тоді словакові, що і я піду з ним. І мій товариш українець теж готов іти з нами. І литовка собі пішла з нами.

Пішли ми. Йшли дорогою через гори. На дворі було зимно. Наша литовка загубила обцас і штильгукала всю дорогу. Кожний з нас ніс у руці валізку.

Увійшли ми за добру годину які три американські милі дороги. Коло якоїсь хати, що стояла в лісі, словак задержався. Перед домом, зараз коло дороги, стояв збірник води. Словак каже: „Я їду далі, а ви підждіть тут до ранку, щоби вам показали дорогу; або йдїть до того дому, застукайте та просїть вас переночувати. Це мої люди й вони вас приймуть переночувати, а завтра підете далі шукати своїх краєнів”.

Показав нам рукою на дїм і пішов далі. Як він пропав у пїтьмі, ми завагалися, що робити. На мене мій товариш і литовка дивилися як на провідника і я пустився до хати. Ледви ми ввійшли кілька кроків, і як тільки наші черевки заскрипіли на „слейтбенку”,¹ як до нас кинулися зпід хати собаки. Ми думали, що собаки кусливі, як у нас, у краю, і не хотїли з ними дертися. Не мали ми при собі ніякої палиці

¹ Slate bank—лупковий насип.

на оборону, і кожне з нас мало на собі нове одіння, що нас багато коштувало й що в ньому ми думали довго ходити. Ми відступили та станули на „слейтбенку”. Кажемо собі: постоїмо тут до ранку. Та за якої пів години ми вже змерзли в ноги так, що я вже рішився, що краще з собаками битися, ніж далі там стояти.

Став я підходити до хати. Як собака пустилася до мене, я почав її заспокоювати тихим голосом. Собака впокоїлась і я міг підійти до хати. Застукав у двері. По часі двері трохи відхилились і хтось спитався: Хто то?

„Це я,” кажу. „З краю”.

Питається голос далі: „Звідки з краю? Як ви сюди дісталися? А де той чоловік, що вас сюди привів? А хто ще з вами?”

Як я все розказав, відхилилися двері більше й чоловік виглянув на двір. Побачивши певно, що я молодий хлопець, що маю з собою валізку, що все певно так є, як я кажу, питається, як виглядає мій товариш. Кажу, що такий великий, як я. Каже тоді піти закликати мого товариша й дівчину.

За хвилину я привів своїх товаришів під хату. Чоловік завів нас у кімнату. Засвітив лампу. При слабім світлі лампи ми побачили стіл, збитий з дощок, коло нього стілець, теж з дощок, в куті піч. В іншому куті шафа з чарками.

Чоловік сказав нам: „Хочете, сідайте на цей стілець. Не хочете, постійте до рана”.

Я взяв столик, підсунув до печі, сів, дівчина сіла в куток, мій товариш у другий. Наш господар загасив лампу й пішов до другої кімнати. Ми лишилися в темноті.

Василь Гришко

Головний контрольор (1908) і заст. гол. председателя У. Н. С. (1929).

Коло 6-тої години рано в хаті зробився рух. Почали вставати люди й збиратися до роботи. Засвітили світло, почали митися, варити каву. Наливали „пейли”² та виходили. Ми троє встали, збилися в кутику, щоб нікому не заваджати. Ніхто до нас нічого не говорить.

Як усі пішли до роботи, газда каже своїй жінці: „Дай їм кави, а як розвидниться, покажи їм „бреху”:³ най ідуть шукати своїх краянів.

Як розвиднілося, вона дала нам по чарці кави й по кромці хліба, а потім каже: Ідїть тепер до „брехи”.

„Пані”, кажу, „я не знаю, що це таке „бреха”.

„Це там, де куриться”, каже вона. „Ідїть туди, а там спитайтеся за своїх краянів”.

Пішли ми всі троє разом. Прийшли до „брехи”. Підходить якийсь чоловік, говорить щось до мене, а я не розумію. Я виймаю папір з адресою й показую йому. Читає, а потім показує рукою в напрямі другої „брехи”.

² Pail—путня.

³ Breaker—ломач, будинок, де ломлять і сортують вугілля.

Приходимо до другої „брехи”. Показую знов адресу. Показують мені дорогу в напрямі якихось шоп. Підійшли ми до них. Це була якась італійська кольонія в куцах. Жінки нас не розуміли і знову показали нам дорогу в напрямі іншої кольонії. Приходимо до неї. Бачу чоловіка перед хатою, підходжу, виймаю папір з адресою й показую йому. Цей поглянув на папір і повів мене до „брехи”. На дворі робили люди. Він став щось говорити з чоловіком, що видно був наставником. Цей закликав якогось робітника й той підійшов до мене й став питатися по нашому, куди я йду. Я сказав. „До Івана Кобана? Я знаю”, каже він. „Він живе в Гоні Брук. Ідть туди до Гоні Брук, поки не зайдете до „шанд”⁴ таких, як та, до таких низьких домиків. Як знайдете воду, що пливе дорогою, ідть нею, поки не дійдете, де вона виходить з „пайпи”⁵. Там жінки приходять з цілої місцевости брати воду. Там ви спитаєтеся за Гончака, а Гончак вам покаже, де живе Кобан”.

Коли я прийшов до води, там я застав уже паню Гончак. Вона закликала до своєї хати нас усі троє. Дала нам кави, — це вже була десь третя година по обіді. Литовська дівчина осталася вже там, бо якісь люди обіцяли відвести її до краєнів, а я зі своїм товаришем пішов до Івана Кобана, що жив недалеко, сямий чи восьмий дім.

Я прийшов до Кобана й у нього замешкав.

* * *

Це було в середу. У четвер було свято св. Димитрія. Я остався вдома, а в п'ятницю пішов шукати роботи.

Сестрінець узяв мене в п'ятницю рано до „брехи”, поговорив з „босом” і я дістав роботу „слейту пікувати”, себто вибирати каміння, з вугля. „Бас” показав мені „бреху” і казав мені туди йти. Я направився йти до гори по мості, котрим ідуть вози, але на мене накричав якийсь чоловік:

„Ти куди йдеш?”

„На „бреху”, на роботу. „Бос” мені казав сюди йти”.

„То не сюди йдеться. Тут тебе може забити”.

„А кудиж іти до „брехи”?”

„Іди довкола. Там є сходи”.

Приходжу на „бреху”. „Боса” там іще не було. Англійські хлопці мене побачили і кричать:

„Джан, ворк? Файн! Ком гір!”⁶

Посадили мене на лавку, показали, як держати ноги, як вибирати вугля, коли воно йде попід ноги. Зачав я робити, а вони так з мене сміються!

Як прийшов „бас” від „брехи”, крикнув на мене: „Гват ар ю дуінг гір?”⁷ І казав мені встати з лавки й ждати. Як прийшов „великий бас” і сказав тамтому, що мені має дати роботу, той посадив мене на лавку й казав робити. По якімсь часі прийшов до мене й звернув мені увагу, що я зле роблю. Помахуючи прутиком, каже: „Це — „слейт”. Це — кидати”.

Я помахав головою, що буду так робити.

Я почав робити, як він мені казав. Почав я відкидати каміння на бік, а вугля пускати далі. Як я потім пробував устати, мене потягнули кишені назад додолу. За той час, як до мене говорив „бас”, мої американські товариші в роботі накидали мені повні кишені каміння.

⁴ Shanty—колиба, шоп.

⁵ Pipe—пура.

⁶ Іване, роботи? Гаразд! Ходи сюди!

⁷ Ти що тут робиш?

Робода тревала від 7-мої години рано до 6-тої ввечір, з одногодинною перервою на обід. Я брав за цих 10 годин праці 60 центів. Таку заплату я брав шість місяців. Опісля я дістав 70 центів за днину, а потім 80 центів. Це вже була найбільша заплата за таку роботу на „бресі”. Тут я робив три роки.

Випадок у копальні.

По році роботи на „бресі” мене перенесли на двір. Я став „гічером на верху”: мав „гічувати”,⁸ вози й троки,⁹ себто привязувати до линви вози з вуглям та „троки” з „слейтом”. Діставав за 10 годин такої роботи 1 доляра й 20 центів. Я робив при тій роботі пізніше на ніч. Одної ночі, як я переходив через „плейн”, себто по похилости, по котрій спускається або підноситься вугля, моя нога попала між дві шини і я не міг її ніяк витягнути. На мене наїхав згори „трок”, ударив мене, звалив на землю й перейшов через мене. Як віз уже перейшов понад мене, другий робітник дав знак, „басові”, що був унизу, яких сто стіп під землею. Цей вийшов з хлопами на „плейн” і вони занесли мене до „енджін гавзу”.¹⁰ Знайшли порожній вагон та припхали вагон до „брехи”, що стояла якої чверть милі далі. Коло „брехи” знайшли драбину (у тім часі ще не було в „брехах” готових ношів для ношення ранених), зложили мене на драбину і чотири чоловіки стали до драбини. Вони підняли мене та понесли до дому, причому по дорозі пятий придержував мене, щоб я не скотився з драбини. Принесли до дому й лишили. Лікаря не кликали.

Я пролежав півтора місяця, заки встав. За якенебудь відшкодування за той випадок ніхто й не згадував.

Як я вилікувався, вернувся до роботи, але „бас” не хотів мене прийняти до роботи, бо казав, що я видно нездібний до роботи, коли дався потовкти. Тільки „з ласки” мене прийняв. Як нічна робота скінчилася, казав мені робити внизу: ладувати вугля до вагонів. Це була затрудна робота для мене і я її скоро покинув. Дістав роботу в іншій майні¹¹ за „лейбра”: мав ладувати вугля до вагонів. Пізніше став „драйвером”:¹² мав керувати двома мулами. Там платили за 10 годин 1 доляра й 62 центи — найбільша платня, яка була в той час у майнах.

З „драйвера” я став „родманом”, що поправляє шини й залізничні пороги, а потім „тимберменом”, що ставить стовпи, які підпирають майну та захороняють перед заваленням. Ще пізніше я став „попрунером”, що доглядає рури з водою, котрі висилають воду з майни на поверхню землі. Накінець я став „брадіджменом” та мав доглядати рури, котрими йде до копальні свіже повітря.

На цім я скінчив свої роботи в майнах.

⁸ Hitch—зчіпляти.

⁹ Truck—вантажний віз.

¹⁰ Engine-house—будинок, де стоять льокомотиви, льокомотивня.

¹¹ Mine—копальня.

¹² Driver—візник, погонич.

На роботу в бізнесі.

У січні 1898-го року почав я робити в „гросерні”¹³ п. Дена Ба-воляка. в Плезент Гил, що нині називається вже Мекаду. Платили на місяць 20 доларів і харч. Я складав товари в магазин, приготавляв „ордери”¹⁴ для розвозження по домах, себто важив, пакував, приготавляв усе потрібне вечором, а на другий день розвозив возом, запряженим двома кіньми, по хатах. Притім я діставав нові замовлення, „привозив ордери”. Треба було встати рано. В 6-тій годині я починав чистити коні, кормити, тощо. Так я працював до 10-тої години. Робота в середині була нудна й нецікава, але робота на дворі була краща.

Тут я робив три роки, поки не взявся до власного бізнесу.

Не буду далі оповідати свого життя, а скажу тільки побіжно, чим мені ще приходилося бути. В лютім 1901-го року я покинув працю в крамниці, а в травні оженився з Юлією Галаган та розпочав власний готелевий бізнес, котрий я провадив до половини 1926-го року, коли я цей бізнес виарендував.

Поза готелевий бізнес я провадив канцелярію корабельних карт і висилку грошей до всіх частин світу, як також канцелярію публичного нотаря, котру проваджу й досі. Крім цього від 1918-го року дотепер веду бюро статистики уродин і смертей для стейту, а від 1926-го р. займаюся теж вогневою асекурацією.

Життя-буття імігранта.

Як я прийшов до Гоні Бруку, в тій місцевості було всього коло 300 душ населення. В тому числі наших людей з Угорщини й галицької Лемківщини було не більше як 50 осіб. Решта це були айриші, велші, тощо, яких ми всі називали без розбору „англіками”.

Наші люди жили тоді в „шандах”, дець далеко від середини місцевости. Туди, де жили „англіки”, нашого чоловіка не пускали жити. „Шанди” стояли звичайно дець у долині.

У „шанді” були звичайно дві кімнати. В одній була піч, склад горнят, горшків та іншого кухонного начиння. Друга станція була більша. В ній були ліжка для газди та стіл, при котрім їли „бордери”, та „причі”, де вони спали.

Хата звичайно не мала повали. Це поправді була шопа. Стояли дошки насторч, півтора цяля завгрубшки, кожда дошка прибита до фундаменту й до „фрейму”.¹⁵ Над „фреймом” підносився дах. Так званих „ведерборд”¹⁶ не було; щілини були забиті даховими латами. Дах був гонтяний. Як падав сніг, задувало. Та від дощу захороняло. Такі дома будували копальняні компанії. Як хто замовив таку хату, то компанія виставила йому, а він потім за це платив 6 доларів на місяць. „Причі” у хаті ставили люди самі — з тих бервен, що приносили собі з „брехи”. Кожний „бордингер” купував собі полотно на сінник, давав газдині вшити мішок, купував у фермера житньої соломи за 25 центів, набивав сінник соломкою, і постіль готова. Для накри-

¹³ Grocery—крамниця з корінними товарами.

¹⁴ Order—замовлення.

¹⁵ Frame—зруб.

¹⁶ Weather-board—дошки, що заходять одна на одну, щоб не протікало.

вання купували „деку” з бавовни, „квілт”¹⁷ або „бленкет”¹⁸. Подушок не було. На кулаці спали. Хто переносився, брав на плечі „штружляк” і ніс на другий „борд”.

У хатах крісел не було. Були столи й стільці, зроблені з дощок, забраних з „брехи”. Куплене ліжко мав звичайно тільки газда.

Воду брали всі люди одної місцевости з одної рури, в одному місці, де вода виходила вгору рурою. Хто брав воду, розкручував руру і, набравши, закручував. Зимом вода плила постійно, щоб не замерзла.

Товари до домів привозили звичайно „шторники”¹⁹. Різники привозили мясо. Вуглева компанія давала вугля. Вугля викидали звичайно на вулицю, де воно стояло відкрито. Як газдиня потребувала вугля, виходила з „пейлом”, набирала вугля й несла до хати. Хто до цього права не мав, вугля не брав.

За „борд”²⁰ „бордингер” платив на місяць 5 і пів до 7 доларів. За це він мав право до їжі, крім цукру, масла й „джелі”²¹. Мав хліб, каву й росолове мясо (пів фунта) на вечерю, а фунт до роботи. Мясо було правильно „каліфорнія шовлдер”, шинка. Іншого мяса не доставляли. Від салітри в яєсі скоро почали в мене боліти зуби і я просив газдиню, щоб давала іншого мяса, але інші „бордери” спротивилися, казала газдиня, бо це було би цента на фунті більше. І я мусів їсти далі те, що мені шкодило.

Крім „борду”, себто харчу, „бордингер” платив іще газдині 2 долари на місяць за мешкання. Як газдиня мала на „борді” 18 „бордингерів”, то вона заробила 36 доларів, тоді як пожарник у „майні” мав найбільше від 40 до 50 доларів місячної платні. Вона мала прати й варити їдло, стелити постіль, тощо. Пізніше вже були мешкання, де були ліжка, але там платилося більше. Як я перенісся до мешкання до п. Баволяка, то там були вже ліжка й ми платили там по 12 доларів на місяць.

Майнерський день.

Життя „майнера” в тих часах було кожного дня однакове. Пів до 6-тої трубів труба в копальні. Найдалше в 6-тій годині вставалося. Чим далше було йти до роботи, тим раніше треба було вставати. Кожний мав бути в копальні пів до 7-мої, щоби почати роботу в 7-мій годині.

Вставши рано, „майнер” мився, брав каву й пив. Як мав свій цукор, пив з цукром, як не мав, пив несолоджену. Потім кожний набирив собі мяса до свого „пейла”. Кожного дня один хлоп по черзі крає мясо. Газдиня накладає стільки тареликів, скільки є „бордингерів”. Той, що крає, крає так, щоб кожний мав рівну порцію худого й товстого. Хто хоче їсти тепер, може собі зісти. Що не зість, бере до „пейла”.

Як приходить з роботи „майнер”, здіймає сорочку, клякає на підлогу коло шафлика з горячою водою і миється. Газдиня йому часто мила плечі.

¹⁷ Quilt—колдра.

¹⁸ Blanket—коц.

¹⁹ Store—крамниця, склеп; шторник—крамар.

²⁰ Board—харч.

²¹ Jelly—конфітури, повидло.

Вечором він їсть вечерю. Є росіл і пів фунта мяса. Бувають пироги, галушки, бараболі. Хліба кожному, скільки хоче.

У неділю газдиня робила „мачанку” з запражки. Рано, помолившись перед образами, мачали хліб. До обіду, хто мав свою, куплену, муштарду, додавав собі її до мяса.

В неділю всі терпіли через нудьгу. Товариств не було. Церква вже була тоді в Гейзлетоні, а це було 5 миль від місця, де я жив. Хто хотів іти до церкви, мусів іти пішки до неї і з неї. Це не було безпечно.

Вечорами шилося зі шкіри такі рукавиці на пальці, щоби вугля не калічило пальців, і по тім звичайно йшлося спати. Коли часу вільного було більше, звичайно люди говорили казки, грали на гармонії, скрипці, деколи купували пива, танцювали. Найчастіше бралися за карти. Літом, як була гарна погода, виходили в ліс, але там звичайно знов бралися за карти.

Жіночого товариства не було. Все мужчини з мужчинами. Як коли таке трапалося, що в копальняній „печі”²² появилася жінка (приїхала, наприклад, з Нью Йорку), і ми її побачили з „брехи”, то всі покидали роботу й бігли до вікон дивитися як на яке найбільше чудо. Хто хотів женитися, мусів писати до своїх знайомих до старого краю, або до своїх краєнів в інших місцевостях, або їхати туди шукати жінки.

Зносини з іншими людьми переривали звичайно „англіки”. В тих часах американці, себто старші імігранти, мали страшну ненависть до наших людей, себто до пізніших імігрантів. Вони закидали нам, що ми приїхали псувати їм роботу.

З Гоні Бруку на почту, що тоді була в Авденріді, треба було перейти якої пів милі. Коло почти на розі вулиць завше було збіговище, попри котре тяжко було перейти. Як на дворі лежав сніг, хлопчиська кидали на чоловіка снігом. Літом — камінням або болотом. Часто зимою вкладали до снігової кульки камінь і кидали. Щоби попри них перейти, треба було добре схилитися й голову руками закривати. Взявши почту, треба було добре бігти.

Як хто пішов по напйток, того теж нападали.

„Джан”, кричали за ним, „Гів мі чу!”²³ Потім забирали від нього фляшку з горівкою, пили, а його часто ще й побили. Потім уже, як хто хотів іти до Гоні Брук по горівку, то брав зо собою товариша. Він самий ніс фляшку, а товариш ішов з добрим дручком для оборони.

Як наших людей стало більше, то почали ходити групами й бити тих американських голодранців. Про те, щоби віднести до суду або до поліції, ніхто й не думав. Хто знав, що в Америці є суди й поліція, коли такі річи діються?

Зборів, відчитів, свят, концертів не було. Книжок наших теж не було. І не було газет, а по англійськи ніхто не вмів читати. Правда, в Шенандоа почала виходити „Америка”, але не багато було з неї читати. І не цікавилися люди громадським життям, бо ніхто не думав в Америці жити. Кожний думав, що приїхав тільки грошей заробити й до краю назад вертатись. Багато з нас мали довги — за подорож, тощо. Треба було їх сплатити. Кожний скупився до всього. До всього треба було силувати. Кожний немовби говорив: моя хата з краю. Як

²² Patch—мале сільце, присілок.

²³ Іване, дай мені жвачки.

почали організувати церкву, то й тоді люди говорили: Моя церква в старім краю.

За банки люди не знали. Грошей туди не складали. Тримав кожний при собі, в ремені, або сіннику, або давав газдині. Газдині звичайно цих грошей доглядали дуже чесно.

Та коли кожний думав про те, як йому вертатися до краю, життя робило своє. І він починав поволі привикати до Америки. Як був жонатий у старім краю, спроваджував жінку й діти. Як був нежонатий, шукав собі жінки. Думки про поворот він іще ніби не кидав, але все її на дальшу будучність відкладав. А як узяв собі роботу, що виглядала на стале заняття, як оженився в Америці, та ще як стали рости тут діти, то хочби й що він говорив, вертатися в старий край він уже не міг. Як їхав туди, то хіба в гостину.

Тоді він починав уже думати про те, як учитися про американське життя, як організувати громадську організацію, церкву, школу, газету, клуб, а ці організації знову виповняли його життя так, що він і подумати не мав часу про те, щоб до краю навсе вертатись.

Праця в товаристві.

Щоб читачі могли собі уявити, що значило організувати й удержувати організацію в тих часах, подам коротеньку історію одного товариства, з котрим я зв'язаний цілий час свого життя в Америці.

Братство св. Володимира зорганізовано в 1887-м році в місті Гейзлетон, Па. До того братства вступили коло 17 лемків з Гоні Брук, невеличкої місцевості, віддаленої які 4 милі від Гейзлетону на полудне (там, де нині є Келайрес). Хоч наше братство не мало нічого спільного з „руським штормом” у Гейзлетоні, упадок цієї крамниці сильно відбився на розвою братства. Через упадок загального довіря до своїх людей почало падати наше братство. Члени братства, що жили в Гоні Брук, дістали в свої руки прапори братства й вели далі братство в Гоні Брук. Тимчасом братство в Гейзлетоні впало.

Коли почала розбудовуватися нова місцевість Плезент Гил (пізніше вона прибрала собі назву Мекаду), і в 1891-шм році збудовано там малу дерев'яну українську церкву, братство св. Володимира перенеслося до Плезент Гила і там осталося на все. Братство організувало самих тільки лемків, добре один одному відомих, „самих своїх”. Платило членам 5 доларів за допомоги на тиждень на випадок недуги.

Десь у 1892-гм році братство вступило до Першої Словацької Католицької Єдності. Та братство не довго встоялося в цій центральній організації, бо вже на найближчій конвенції, що відбулася в Клівленді, між делегатами виринуло таке сильне непорозуміння, що частина пенсильвенійських делегатів, до котрих пристав і делегат від братства св. Володимира, зараз по повороті з конвенції почала організувати іншу центральну організацію: Пенсильвенійську Римо-і Греко-Католицьку Єдноту. У цей спосіб і братство св. Володимира опинилося в новій організації, в котрій делегат братства став заступником головного предсідника. Ця нова організація була теж своїм характером словацька.

На другій річній конвенції нової організації, що відбувалася в Нантикоку, Па., головний предсідник організації, словак, привитався з заступником головного предсідника, представником нашого братства, словами: „Як ся маєте, Грицю?” Це привітання так образило заступника головно предсідника, що він, вернувшись з конвенції, став уже

ворогом словацької організації — тимбільше, що на конвенції урядником його вже не вибрано.

На рік 1895-тий предсідником братства вибрано мене, хоч більшість членів походила з угорського боку. На початку того року до мене прибув о. Нестор Дмитрів з Мавнт Кармел, Па. Підчас гостини о. Дмитрів говорить до мене: „Капітуло! Ти предсідник братства, і ти дозволяєш йому належати до словацької організації, як є своя власна? Ганьба тобі! Прошу не називатися русином!”

Я на це сказав, що постараюся, щоби братство св. Володимира перевести до Руського (тепер Українського) Народного Союзу.

У той час сталося таке, що касієр братства, забравши дві місячні вкладки від членів, не відіслав їх до головної канцелярії центральної словацької організації. Це дало мені добру нагоду. Як братський предсідник, я заявив на зборах: „Браття, найліпше буде, як ми позбудемося таких касієрів та словацьких організацій і як не будемо по два рази вкладок платити. Це можна зробити так, що ми ухвалимо вписати братство св. Володимира до Союзу”. Мою пропозицію прийнято одностановно. Рішено вибрати нового касієра й грошей до словацької організації не посилати, а зате приступити до Союзу. Так то сталося, що в червні 1895-го року братство св. Володимира в Плезент Гил, Па., з понад 50 членами приступило до Р. Н. Союзу й стало його відділом 4-тим.

При кінці 1898-го року члени братства, завидуючи своїм, стали говорити: „Треба скинути Капітулу з предсідника! Він уже ним є задовго!” До них підходили головні урядники угорського „Соединенія”, щоб забрати братство до себе. Наші люди далися на підмову і шептали їм, щоб скинули мене з предсідника. Вони вибрали предсідником одного угорського русина, а цей зараз по виборах каже: „Браца, пощо нам буц у радикалах, кед маме свою чисто руску організацію, Соединеніє?”

Тепер наші галицькі лемки побачили, що вони зробили, та було вже запізно. Прийшлося організувати нове братство з таких членів, що не належали до бр. св. Володимира. Коли бр. св. Володимира перейшло до Соединенія, тоді всі наші люди, що належали до братства св. Володимира, мали перейти до новозорганізованого братства. В цей спосіб повстало братство Покрови Пресв. Богородиці.

Братство св. Володимира відступило 1898-го року від У. Н. Союзу, а 1899-го приступило до Соединенія. Галицькі лемки в більшості виступили з братства св. Володимира та вступили до братства Покрови Пресв. Богородиці, котре негайно вступило до Р. Н. Союзу, де стало 7-мим відділом.

Братство розвивалося гарно й при кінці 1914 року мало 200 дорослих членів.

По головній конвенції У. Н. Союзу в Бофало (1914) делегати, вернувшись з конвенції, розповіли на зборах братства про реформу, яку переведено на тій конвенції. Сказали, що вже не будеться платити розмету, але сталу вкладку за літами. Делегати подали: „Ми на конвенції були безсилні. Урядники зробили все, що хотіли. Вони сказали, що цього вимагають стейтові закони і так має бути. Нас, делегатів, не винуйте!”

Члени обурилися. Не помагали ніякі пояснення, бо й делегати й відділовий уряд стали ворогами Союзу. У січні й лютім 1915-го року братство не вислало до головної каси У. Н. Союзу грошей, а в березні було суспендоване. Тимчасом лідери завели братство до одної амери-

канської організації, а ця незадовго збанкрутувала так, що спадкоємці по померлих членах лишилися без належної їм допомоги.

Я опинився без відділу. Став організувати новий. Мені вдалося переконати 14 членів, що У. Н. Союз є дійсна й певна допомогова організація й з ними зорганізовано новий відділ, братство Сошествія св. Духа, що стало відділом ч. 7. У. Н. Союзу, на місце попереднього. Братство розвивалося гарно й нині вже знов числить до 200 членів.

Праця в головнім уряді Союзу.

Тимчасом мені часто приходилося служити не тільки місцевій громаді, але й цілій організації.

Перший раз я був на конвенції У. Н. Союзу в Мавнт Кармелі, Па., в 1896-тім році. Там я був конвенційним секретарем і був вибраний головним радним У. Н. Союзу. Другий раз делегатом був я на конвенцію в Мейфілді, Па., третій раз на конвенцію в Шенандоа, Па. (1898), четвертий раз на конвенцію в Скрентоні (1906), пятий раз на конвенцію в Філядельфії (1908). Там я був вибраний головним предсідником У. Н. Союзу. На XI-тій головній конвенції (в Клівленді, Огайо, 1910) я був знов вибраний головним предсідником Р. Н. Союзу, потім утретє на XII-тій конвенції в Вилкс Бери, Па. (1912), і вчетверте на XIII-тій головній конвенції в Бофало, Нью Йорк (1914). На XIV-тій головній конвенції (в Гарисбургу) я не прийняв кандидатури на уряд предсідника, а конвенція вибрала мене головним контрольором У. Н. Союзу. Я був на XV-тій конвенції як контрольор, а на XVI-тій (у Рочестері, 1925) як делегат від 7-го відділу та працював у комісії просьб і скарг. На XVII-тій конвенції (у Ньюарку, Нью Джерзі, 1929) я був знову делегатом, був членом і предсідником комісії просьб і скарг, а на XVIII-тій конвенції (в Дітройті, 1933) був знову членом і предсідником комісії просьб і скарг та був вибраний головним контрольором, який то уряд сповняю досі.

Осип Стеткевич

Редактор „Свободи” (1910).

Довголітнє членство в братстві й У. Н. Союзі, многоразовий вибір на уряди у відділі та до головної управи організації давали мені багато нагоди до праці. Нераз мене це коштувало багато труду, та я за це не то що не маю найменшого жалю, але нині щиро сказати можу, що ніщо так мило не згадується, як праця для загального добра.

Дмитро Капітула.

З МОЇХ СПОМИНІВ

Америкою зацікавився я ще тоді, як служив в австрійській армії в Полі, над Адрійським морем, а потім при австрійській жандармерії в Босні в перших роках після окупації Босни австрійською армією. Писали мені до війська про життя в Америці браття Степан і Петро Мурдзи з мого родинного села Лабови, пов. Новий Санч.

Вернувшись з армії й жандармської служби в рідне село, я став порівнювати життя, яке мене ждало на господарстві, з життям в Америці, яке мені описували Мурдзи в своїх листах з пенсильванських копалень угля. Мій батько був заможний господар, але нас було 6 синів, і з них я був найстарший. Батько був заможним господарем, але якими господарями будемо ми, його сини? — думав собі я.

І так у 1880-тім році, маючи 23 роки життя, я вибрався самий до Гамбурга, де купив собі корабельну карту до Америки. Прибувши на цей бік, я купив в „касельгарді” білет до Шамокіну, в Пенсильванії, де жили мої країни Мурдзи. Заплатив я тоді за цей білет — памятаю, як нині — 3 долари й 16 центів. Було це 4-го квітня, коли я всів на пенсильванську залізницю й поїхав на захід у незнаний край.

Шукаю країна.

Приїхав я до Шамокіну рано. Я писав Степанові Мурдзі, щоб вийшов по мене на залізницю, але як я приїхав на стацію, нікого не було. Вийшов я з клунками на вулицю незнаного мені міста, в незнанім краю, і розглядаюся, не знаючи, що почати, куди повернутися. Переходить коло мене чоловік, що мені виглядав на нашого, отже я й питаюся його, де мешкає Степан Мурдза.

„Гват?” — питається він мене замість відповіді.

„Не гваткай”, кажу я йому, „а говори по людському, як до тебе говорять!”

Завів він мене до одної „гросерні”. Видно, думав, що цей певно буде знати, де живе Мурдза, бо Мурдза певно до нього приходить купувати їсти. Власник цієї крамниці, німець, Шуман на ім'я, побачивши мене, врадувався мною, як рідним батьком. Розпитався, звідки я, що за один, що хочу робити. Поставив мене на крамничну вагу й зважив мене. Побачивши, що я важу 204 фунти, аж по стегнах ударився: „Ось таких нам в Америку присилайте!”

Питаюся я його за Мурдзу. Ні, він Мурдзи не знає, але каже, щоб я не дивувався, що краян на залізницю не вийшов. В Шамокіні почтарі пошти не розносять, бо то ще замале містечко. Кождий самий по свою пошту ходить до поштового уряду, а звичайно хто робить, то має час хіба раз на тиждень піти на пошту по листи. Дуже можливо, що й таке сталося з моїм краянном.

Де мешкати? Де робити?

Цей німець знайшов мені мешкання в одного словака, в котрого було на „борді” більше словаків. Щоправда, я хотів мешкати в свого чоловіка, але таких тоді ще не було.

Знайшовши мешкання, я негайно почав думати про те, як дістати роботу. Почав питатися свого господаря. Цей сказав мені, що тепер за роботу дуже тяжко, але він буде старатися для мене її роздобути,

одначе мені прийдеться почекати. Притім він сказав до іншого словака по німецьки, чи не поспитавсяб він якогосьтам німця за роботу. Я зрозумів, що вони між собою говорили, й усміхнувся. Словак, з котрим господар говорив, побачив це й каже до господаря: „Почекайте, бо він мабуть розуміє по німецьки!” „Так”, кажу їм, „я розумію й по німецьки”.

„Коли так”, кажуть вони мені, „то ви дістанете роботу вже в понеділок”. У них був знайомий „бос”, німець з роду, що бере тільки німців.

І в понеділок рано вони пішли говорити з тим „босом” (він називався Антон Йонг) і того самого дня я став на роботу за „лейбра” (простого робітника) до копальні. Робота була звичайна, для мене не трудна. Я робити не боявся, і як мав який клопіт з майнами (копальнею), то хіба той, що довго мені треба було в копальні працювати, поки я навчився ходити так, щоб головою не бити до повали.

Перша „пейда”.

Вісімнадцять днів я працював у копальні за „лейбра” у того німця, заки я дістав першу свою заплату в Америці.

Каже мені мій „бос” у день місячної пейди (платні): „Ви робили в мене 18 днів. Як початкуючому, я вам можу заплатити тільки по 9 доларів на тиждень. Як лишитеся в мене надалі, то я відтепер буду вам платити по 10 доларів на тиждень. Добре?”

Я згодився, не показуючи по собі, що в мені діялося. Якби він був знав, що я собі тоді думав, коли я почув, що маю дістати по 9 доларів на тиждень! Якби він був знав, як я скоро переменяв у своїй голові ці 9 доларів на австрійські гроші, яким великим паном я почувся!

Чи я хочу в нього на довше лишитися? Хто за такі гроші не лишивсяб?...

І я лишився в нього далі робити. І робив, як мул. Знаю, що мій німець був з моєї роботи вдоволений, бо ніколи мене не напояв.

Друге місце.

Робив я так у Йонга три місяці. По трьох місяцях каже до мене інший німець, Франк на ім'я, що він готов мені дати 12 доларів на тиждень, як я піду робити до нього. Я згодився на пропозицію, але кажу Франкові: „Ви мені даєте гарну раду, але позвольте, що я вперед піду й скажу Йонгові про це. Він перший дав мені роботу в Америці, то не випадає, щоб я його покидав, не оповівшись йому”.

„О, певно, що так”, каже мені Франк. „Ідіть”.

Кажу я Йонгові, що мені Франк пропонує 12 доларів на тиждень та чи він погнівається на мене, як я піду.

„Погніватися на вас за те, що ви підете робити за кращу заплату?” — каже мені Йонг. „О, ні, в Америці ви йдете там, де краще, і ніхто за це на вас гніватися не може. Я самий пішов би на іншу роботу, якби мені хто заплатив більше”.

І став я робити в Франка за 12 доларів на тиждень, а він по 3 місяцях підніс мені заплату на 15 доларів тижнево. Це була в тих часах така велика заплата, що мені ніхто не вірив, як я це людям оповідав, а вірили мені аж тоді, як я їм показав „стейтмент” (заяву) від „боса” (наставника, управителя).

Стріча з краянном.

Десь так по місяці свого побуту в Америці я стрінув свого краяна, Степана Мурдзу.

Стрінув зовсім випадково. Йду вечором вулицею, а він іде проти мене. У тій самій хвилі, як я його пізнав, він пізнав мене. Можете собі представити, як ми звиталися. В тих часах у місті Шамокіні було наших людей не більше як 20. Тому то й куди чоловік не йшов, шукав краяна. Як стрінув краяна, то витав його, як рідного брата, хочби не знати які вороги були в краю. Як стрінулися знайомі, то на привитання обіймалися, що мало не душилися. Сльози ставали чоловікові в очах, як почув рідну мову. Зараз пішли до „салуну” (коршми), частували себе, розказували про своє життя, а найбільше про рідний край.

Життя було таке скучне, що нині чоловік уявити собі не може, як можна було його видержати. Дотого всі були нежонаті люди. Між нашими людьми в цілім Шамокіні не було ні одного чоловіка з жінкою: все самі парубки або чоловіки, що полишили жінки в старім краю. Це було й причиною несталої цієї іміграції. Хоча з краю приїжджали все нові люди, то зате „старші” імігранти постійно відїжджали. Побуде тут чоловік кілька місяців, „відробить дорогу”, як це називалося, заробить дві або три „стівки” (себто кількасот гультенів) і вже його ланцом не вдержиш в Америці. Нераз я говорив їм і переконував, щоб лишилися надовше, заробили більше гроша, але це не помагало.

Не можна цьому дивуватися дуже, коли взяти під увагу, що не було тут ніякого громадського життя.

Організують свою церкву.

По якімсь часі мого побуту в Шамокіні сталася велика подія серед нашого народу: зорганізовано першу в Америці Українську (вона називалась, очевидно, Руська) Народню Торговлю. Працювали в ній д-р Володимир Сіменович, п. Янович і п. Карпович, а директором був Антін Вислоцький.

Та не це була потреба, яку ми відчували найбільше пекучо, а те, що наші люди не мали своєї церкви. Мешкали наші люди звичайно по домах поляків, що були старші від нас імігранти та вже трохи з Америкою зжилися. Польські власники домів для „бордерів” (столівників) поводитися з нашими людьми грубо. Були це звичайно бувші двірські форналі, що, добившись гроша в Америці, думали, що вони Пана Бога за ноги зловили. Вони правильно заставляли наших людей платити по 50 центів на костел, а в неділі газда вів з костела в свою хату кількох форналів таких, як він самий, та казав нашому чоловікові принести пива. Як наш „бордер” приніс „кег” (бочілку), то газда пив зо своїми гістьми, а нашому чоловікові лише десь-колись дав випити склянку його власного пива.

Ходили наші люди до польських костелів, платили там правильну колекту, давали різні жертви й драчі, але поважання однаково не мали. Польські ксьондзи все говорили про них з погордою. Польський парох у Шамокіні інакше про нас не говорив, лише так:

„І ви, цо маце чарне пискі, русіні”.

Можете собі представити нашу радість, як до нас нарешті завітав наш власний священик, о. Волянський. Перша відправа від-

булася в місті Шенандоа, і наші люди з цілої околиці посунули до тої церкви.

Не знаю, звідки то взялося стільки наших людей, що ми набили повну церкву. Видно, що зійшлися люди з усіх усюдів.

Ще в самий передодень відправи до Руської Народної Торговлі в моїй присутності приходить польський ксьондз та питається, чи це правда, що приїжджає наш священик. „Правда”, кажуть йому. „А дозволене маце”? „Маємо”, кажуть. „А сконд?” „А звідкись маємо” кажемо. „А ми, поляки, не позволими”.

Сварка, яка розгорілася з цього приводу, була така гостра, що Тилявський, що працював у крамниці, схопив поляка й викинув за двері й ще тругив його так, що цей упав насеред дороги на лице. Ми приготувалися „на всякий випадок”, але з польського боку ніякої перешкоди не було. Ми все відправили в порядку, а поляки ані не показалися. Наче їх зовсім не було.

Клопоти з айришами.

Мали ми теж немало таких клопотів з айришами (ірландцями).

Спершу наші люди в Шамокіні це були самі українці з Лемківщини й Закарпаття. Доперва пізніше стали йти люди з Поділля.

З часом ставало нас щораз більше таких, що не хотіли вертатися зараз до рідного краю. Вони й зачали думати про женячку. Спершу замовляли дівчат зо старого краю, і дівчата приїжджали „на ордер” (змовлення). Знав імігрант якусь дівчину в старім краю і писав їй, щоби приїхала. Як післав гроші, то дівча їхало з підскоком. Далі почали приїжджати до нас з інших околиць в Америці, знаючи, що там можна одружитись. А потім, як майнери довідалися, що в деяких околицях, як наприклад у Пасейку, в стейті Нью Джерзі, є багато дівчат, то їхали туди, як на ярмарок.

З айришами мали ми раз таку пригоду: Відбувалося весілля одного нашого краяна. Як тільки почалося, на салью входить банда айришів. Кажуть усім нам виходити. Хто не хотів, того викинули. Засіли потім до стола, їли нашу їжу, пили наші напитки.

Але це був перший і останній раз. Як було друге весілля, ми вже були зорганізовані, і як тільки котрий айриш наблизився до нашої галі, то вже наперед дістав. Ми скоро пізнали, що вони дикі, як довго їх боятися; як їх не боятися, вони боягузи. Як ми це пізнали, то вже з ними давали собі раду. А ще як уряд зловив розбишацьку шайку айришів Мекгвайрерів та повісив 18 з них, одних у Сонбері, інших у Патсвилу, то весь страх перед айришами пропав.

Початок запомогової організації.

Коли зорганізувалося запомогове товариство „Соединеніє”, я приступив до нього й був вибраний на його конвенції касієром. Дав мені предсідник, п. Жінчак-Смит, торбу на гроші та казав, що я маю

Михайло Угорчак
Головний секретар (1912—1921) і заст. гол. предсідника У. Н. С. (1925).

записувати приходи й розходи. До „Соединенія” належали й галицькі й „угорські” товариства. Воно обіцяло посмертне в сумі 400 доларів.

Як касієр, я відразу попав у суперечки з угорськими греко-католицькими священиками, що правили тоді „Соединенієм”. Як я тільки дістав яку десятку від котрогось відділу, то зараз у мене з'являвся священик, один або другий, і брав ці гроші на свої потреби. Одному треба було щось справити до церкви, іншому жінку з краю спровадити і т. д.

Кажу я тоді Жінчакові-Смитові: „Пане председа, так бути не може. Що скажуть на це люди? Який звіт я дам на конвенції? Адже вони не тільки беруть гроші, але й ніяких „ресітів” (посвідок) мені не дають”.

Жінчак покивав головою, гейби хотів сказати, що так не повинно бути, але знову лишив справу на мене, а самий нічого не робив. Пішов я тоді до нього ще раз, віддав йому касієрську торбу, передав 50 доларів готівки та зложив на його руки свій уряд.

Говорив я про це потім своєму парохіві, о. Констанкевичеві. О. Констанкевич сказав: „Треба це прослідити”. За якийсь час сказав мені, що він розпитував і розсліджував та переконався, що в „Соединенію” правлять попи. „Це не для нас організація”, каже він. „Нам треба народньої організації”.

На конвенції в Скрентоні о. Констанкевич критикував уряд „Соединенія” за касові непорядки. „Як це ви так газдуєте”, говорив він, „що збираєте гроші й збираєте, а в касі нічого не маєте?”

На це йому відповів один угорський священик: „Ви, отче, ще „грінор” (зелений), і того не розумієте. Лишіть це нам, бо ми довше в Америці і цю справу добре знаємо”.

У відповідь на це о. Констанкевич показав рукою крізь вікно і сказав: „Бачите цей стовп телеграфічний? Він іще довше в Америці ніж ви, а що він знає? Ви говорите до мене як до дурня, що в Америці потребує вчитись, а я приїхав до Америки вже з освітою...”

Та це проводирів „Соединенія” не переконувало, а їх упертість тільки переконувала галичан про неможливість сидіти далі в „Соединенію”. І так виринула думка організувати наш Союз, а о. Констанкевич і о. Грушка скликали до Шамокіну перші збори цієї нової організації. Братство св. Кирила й Методія відступило від „Соединенія” й закликала інші товариства відступити від нього та заложити свій „Руський Народний Союз”. Мене вибрано предсідником, о. Констанкевича секретарем, а Глову касієром. Членів відразу було 150. Ми встановили посмертне в сумі 400 доларів.

Почали ми урядування, а мадярони почали проти нас боротьбу.

Наперед запізували братство св. Кирила й Методія в суд за незаплачені за 3 місяці вкладки. Ми справу програли, а кошти процесу й програної заплатили ми обидва з о. Констанкевичем.

Почали ми організувати нових членів. Листувалися з людьми по різних місцевостях, умовлялися прибути на якийсь день і тоді відбували збори та говорили, чому людям треба запомогової організації.

Бувало всіяко. Ось приїхали на пікнік до Джерзі Ситі. Одні витали нас, а другі збиралися бити. „Ага, радикали! В Бога не віруєте! Прийшли нас від церкви відвертати!” Подібне траплялось і по інших місцевостях, куди ми їздили агітувати. А їздили на власний кошт.

Навіть у самому Шамокіні, де сиділи і президент і секретар і касієр, не все йшло так, як можна було сподіватися.

Та тут сталося нещастя, котре показало нашим людям вартість організації. Стався випадок у майні: погиб відомий усім громадянин Шаршонь, член братства св. Кирила й Методія.

Товариство відразу занялося похороном. Всі члени не пішли до роботи, а на похорон. Вділи на себе товариські відзнаки, пішли на похорон, уставлені в ряди. Несли свої прапори. Пішли на залізницю і з тілом поїхали до Шенандоа, де покійного поховано.

На наступний братський мітінг зявилися всі члени як один. І кожний приніс зо собою вкладку. З настрою на зборах видно було, що в товаристві настав новий дух. Люди зрозуміли не тільки що їм організації треба, але й те, що наша організація зробить для них те все, що вона їм обіцяє.

Наші люди зрозуміли, що ми потрафимо робити те, що інші. Ми повірили, що власними силами можемо збудувати свою запомогову організацію та нею добре газдувати.

Я мав ще честь бути президентом Союзу одну канденцію. На другій конвенції я передав уряд у руки І. Глови. Урядування коштувало мене багато труду й гроша. Але жалю мені за тим нема. Як я дивлюся, що за сила виросла з таких малих початків, то мене огортає не жаль, а гордість. що до зросту тої сили і я причинився своєю лептою.

Василь Левчик

Головний радний У. Н. Союзу (1910),
головний контрольор (1914) і головний
касієр від 1917—1933.

Теодосій Талпаш.

КОРОТКІ СПОМИНИ.

I.

Штовхнули мене поїхати до Америки вістки з Америки, які ми читали з великою цікавістю в духовній семінарії. Нестор Дмитрів дістав цікавий лист з Америки від своїх краянів. Ми зацікавилися тим і стали студіювати Америку. Ми представляли собі Америку як велике поле до акції, бо в тім краю є велика політична й горожанська свобода. Ніхто вас у роботі не спиняє.

Друге, сама цікавість, як живуть в Америці наші люди, не давала нам спати. Ми представляли собі, що Америка тече медом і молоком: не треба багато робити, а маєте великі зарібки. Ми знали теж, що в Америці є свобода совісти й релігійна толеранція. Це молодих свободолобних священиків дуже манило. На четвертім році ми змовилися їхати до Америки.

II.

Я був сотрудником і катедральним проповідником у Перемишлі.

В 1897-мім році були вибори і я голосував на д-ра Івана Франка, що кандидував у перемиській окрузі на посла до сойму. Другого дня по виборах закликав мене єпископ Чехович і каже: „Я знаю, на кого ви голосували”.

„То прошу сказати”.

„Я знаю, що ви голосували на Франка”.

Парох, о. Подолинський, теж закликав мене до себе до канцелярії й каже мені, що намісник Бадені знає, що я голосував на Івана Франка й що я через те в намісництві зле записаний. Я кажу: „Я цілком не дбаю, як я є записаний, бо я зробив так, як мені совість наказувала”. Я поїхав негайно до о. Бончевського, сотрудника в Белзці, і ми обидва змовилися, що поїдемо до Америки без огляду на те, які будуть перешкоди.

III.

Мали ми їхати як тільки полагодимо пашпортові й шифкартові справи. В Америці вже був о. Дмитрів, і до нього ми писали по інформації. Нам писали з Америки, що нам певно буде парафія. Я й о. Бончевський постаралися за духовні поручаючі листи від митрополита, кардинала Сильвестра Сембратовича.

При тій нагоді ми відвідали у Львові Івана Франка. Він казав нам: „Їдьте щасливо, трудіться для народу, але не очікуйте від нього вдячності”.

IV.

Ми приїхали до Америки 22-го грудня 1897-го року.

Український Народний Союз і „Свобода” були тоді осередком усього культурного життя й тісно з ним тоді звязаного церковного руху.

Я осів у Джерзі Ситі, ставши парохом по о. Ардані, а о. Бончевський став священиком в Ансонії.

Церковне й національне життя виглядало дуже бідно. Ніде не видно було свідомого українця. Першою ціллю молодих священників було національне освідомлення народу, що складався майже виключно з лемків, національно зовсім несвідомих. До освідомлення вживали передовсім церкви, себто церковної проповіді. На проповіді говорили, хто ми є.

Як хто зі священників мав якусь думку, то писав куренду й розсилав її по всіх священниках, котрі через своє розкинення на великім просторі не могли легко зіжджатися. Копія цієї куренди приходила по черзі до кожного священника, і цей підписується під курендою, чи він на неї годиться. Як згодився, то підписував своє ім'я, а до того ще додавав жертву, яку складав на ту ціль. Такими курендами порішено, де мають відбуватися відчити, віча, де мають бути основані читальні. Порішувано збирання постійних вкладок на видавання „Свободи” та різних брошур, порішувано агітацію за опіку над імігрантами. Курендами вживали священників старатися, щоб люди писали до газети дописи з місцевостей про життя, встановляли агентів для передплатників для „Свободи” та для організування відділів Союзу й парохій, спроваджували священників. Часто священники збирали курендами гроші на закупню корабельних карт для інших священників з краю.

V.

Зараз у першій році ми мали тяжку боротьбу з москвофілами, неграмотністю й несвідомістю.

Угорські священники були москвофіли. Були й москвофільські священники з Галичини. Російська місія піддержувала боротьбу проти нас російськими грішми.

Відносини між українськими священниками були дуже товариські. З московськими й православними священниками ми властиво не зносилися, як з ворогами. Ми всі були свідомі українці. Всі були шкільні товариші, з того самого року. Всі були тих самих політичних і релігійних переконань. У суспільних справах ми всі теж були таких самих поступових поглядів. Солідарність проявлялася в одноцільній акції по всіх громадах. Ми помагали собі матеріально. Як хто влаштував віче, ми зіжджалися йому на поміч. Розділювали реферати поміж себе. Як починали якусь акцію, все перші складали на неї гроші. Не було зрештою звідки взяти тих грошей. Союз не мав іще тої сили, що має тепер. Газета грошей зібрати не могла. В народі зібрати теж було неможливо. Якби ми були не дали, ніхто інший був би не дав.

VI.

Відколи я приїхав до Америки, кожного місяця збирали ми гроші на видавання „Свободи”. Кожний український священник почувався до обов'язку давати на „Свободу” найменше 5 доларів на місяць. Так піддержувано „Свободу” в її тяжких початках.

Згадаю, що я порозумівся з Іваном Криловським, управителем друкарні ім. Шевченка у Львові, щоб нам прислали до Америки для „Свободи” найкращого друкаря, й так приїхав до нас Андрій Савка, що потім став управителем „Свободи” і причинився немало до її розвою.

о. М. Підгорецький.

СПОГАДИ З МИНУЛИХ ЛІТ

Просять мене, щоб я, як старий американець, написав дещо до „Ювілейної Книги”, а саме щось цікаве про „Союз”, як він закладався, бо я тоді при тім був.

Лемків бере еміграційна горячка.

Зачну від того, хто перший вказав нашим людям дорогу до Америки. Це був ніхто інший, тільки наші лемки, бо вони перші зачали емігрувати до Америки вже більше як п'ятьдесят літ тому. І то нараз, начеб їх яка горячка опанувала. До полудня косив, або вівці пас, а по-полудні вже їде. „А ти куди?”—питаються його. „Ба, чуєте, до Гамери-ки, лем ся бою, жеби мня не зімали”. Тоді їх ловили жандарми, а саме молодих хлопців, бо хтож буде цісареві служити? І їде лемко в світ за очі без ніякого провідника, немов десь на ярмарок або на відпуст до сусіднього села. Людина, що ніколи кроком не була зі свого рідного села, тепер пускається сама в далеку дорогу, за широкі моря, у незнані світи. Справді, це неабияка відвага. Плачуть жінки за мужами, а мами за синами й остерігають, саме як у тій пісні співається:

Не їдь, не їдь, любий сину,
Не їдь, не їдь на чужину,

На чужині хто там знає,
Яка доля тя чекає.

Але це нічого не помагало. І справді, не одного там лиха доля стрінула. Бо чимало з них поклали свої голови у пенсильванійських глибоких майнах або в пітсбурських залізних фабриках.

І автор починає думати про Америку.

Памятаю, як нині, бо я вже тоді ходив у Яслі до гімназії, як бувало на вакаціях приходять до мене жінки, щоб їм листи з Америки читати та відписувати. І майже в кожному листі було писано, що посилають до дому гроші. В одному листі, а це забавне було, писав чоловік жінці, що його в Америці президентом вибрали. І зажурилася бідна жіночка, бо боялася, що Ванцьо її вже певно більше не схоче, коли став таким великим паном. Але потім показалося, що це не той президент, що у Вашингтоні сидить, але від братства св. Михайла. А в другому знов листі писав синок своїй мамі, що йому в Америці дуже добре, бо, каже, наш єгомось у старім краю й на Великдень того не їдять, що він в Америці кожного дня. Має все м'ясо на м'ясо тай дугану (тютюну, скільки хоче, бо тут цигара, каже, навіть по вулиці валяються. І я, начитавшись всякої всячини у тих американських листах, уже й собі почав мріяти про Америку, коли там так добре.

Здійснилася мрія.

Минуло ще з пару років, аж нарешті я вже скінчив школу й кликали мене вже тоді паном професором. Дістав я посаду в горлицькому повіті, на Лемківщині, де я вродився. В короткому часі я дався пізнати в цілому повіті, записався до урядничого касина в Горлицях, навіть записався з паном старостою, котрий ворожив мені, що колись буду інспектором. І як на початок, мені не зле зачало поводитись. Аж нарешті прийшли вибори до австрійського парламенту. Тоді австрійським прем'єром був зажертий лях Бадені. Я замішавсь у вибори. Очевидно, я тоді був ще молодий, як то кажуть, дурний як той

молодий пес. Дався вибрати за делегата до голосування й голосував проти волі пана старости. Відтоді зачалися мої переслідування. Одного разу підчас шкільної візитації між мною й інспектором прийшло до гострої перепалки і я, стративши над собою контроль, шпурнув книжкою інспекторові в голову. І, не чекаючи довго, що з того буде, я таки того самого дня ввечір чим скорше на залізницю й за два тижні я вже був у Джерзі Ситі. Це було під кінець квітня 1890 року. І так нарешті здійснились мої мрії про Америку.

У гостині в о. Грушки.

В Джерзі Ситі був тоді парохом о. Г. Грушка, котрого я знав ще зі Львова. Побачивши мене, він дуже втішився й привитав мене сердечно. О. Грушка це була добра й щира душа й американська Україна не може його забути, бо він був батьком „Свободи”.

І я в о. Грушки забавився якийсь час, бо він не хотів мене так зараз від себе пустити. А він тоді був самотнім нашим священником на цілий Нью Йорк і Нью Джерзі. Майже кожного дня діставав телеграми зі всіх усядів, що його кликали наші люди як священника. І де їхав, то й мене з собою брав. Я йому тоді буцімто за дяка був, хоч на дяківстві я не дуже розумівся, але все таки в дорозі я йому придався. Забавне було, як нас одного разу угорські русини закликали на „контри” правити Службу Божу тай дітей похрестити. Церкви там ще не було, то треба було в хаті правити. Приходимо, а хата ще не прибрано була. Господар пішов десь по хатах за образами й ми мусіли досить довго чекати. Нарешті прийшов господар і перепрашає: „Нех пробачи пан превелебни, дораз будзе, лем святих повішимо. Фрас (чорт) би то улапел, цо ми ше за німи находзелі”. Ми потім з того нераз сміялись, як то наші руснаки „святих вішали”.

Та ще їздили ми з о. Грушкою й по місті Нью Йорку й оглядали всякі американські дива. Були ми й на „Куні Айленд”, де цілий Нью Йорк ходить купатися. Там такий крик і гармідер, що годі описати. Щось подібне як на наших старокраєвих відпустових ярмарках, тільки на більшу скалю. Повно всяких комедіантів, мантиїв та шахраїв, що показували всякі штуки. З того всього ще найбільше подобалося нам, як то один китаєць грав на спідніх штанах. Порозвішував на шнурах випрані підштанці, сорочки та панчохи, попричіпляв до них з середини дзвіночки так, щоб їх не видно було, й потрясав ними, ну, й з того повставала правдива музика. А вжеж найбільше бавило це нашого дяка, що тоді з нами був.

„А диви, диви!” — кричить. — Як чайнамен¹ на гацях грає!”

І так ми ще викупалися в морі й о. Грушка потім відпроводив мене на Пенсильванійську стацію, звідки я таки зараз відїхав до Шенандоа, де вже чекав на мене о. Волянський. Він якраз тоді мав відїжджати до старого краю, але чекав іще на о. Обушкевича, що мав зайняти його місце. А о. Обушкевич був з того самого села, що я, отже о. Волянський хотів довідатися від мене, що властиво за причина, що він так довго зволікає з приїздом. І я йому оповів усе, як воно було, та ще запевнив його, що о. Обушкевич є вже в дорозі до Америки. Він зпочатку боявся їхати до Америки та просив мене, щоб я йому написав, як приїду до Америки, як воно тут є. І я йому зараз написав

¹ Chinaman — китаєць.

таки ще з Джерзі Ситі, щоб їхав сміло, бо в Америці священикам добре, та ще, жартуючи собі, додав, щоб собі добру кишеню на долари зрихтував.

О. Волянський.

Отця Волянського відкликав Рим до краю за те, що в нього була законна жінка. Це була велика страта для американської України, бо о. Волянський якраз надавався до Америки. Вчена, здібна й енергійна людина, великий організатор і працівник як у церкві так і поза церквою тай чоловік з великим хистом до бізнесу. Він навіть зорганізував для наших людей в Америці кооперативні крамниці або, як їх нині називають, „ланцюхові крамниці”. Було їх зпочатку п'ять: в Шенандоа, Шамокіні, Гейзлетоні, Олифанті та в Мейфілді. Бізнес зачав іти знаменито. Люди не тільки купували в тих крамницях, але й гроші заносили до крамниць, замість до банку. Також через ті крамниці посиляли гроші до старого краю. І як тільки о. Волянський відїхав до краю, то крамниці відразу зачали впадати. Тай таки в короткім часі пропали. Ще найдовше з тих крамниць утрималася крамниця в Шамокіні. Шкода, велика шкода, бо колиб ті крамниці осталися були до нині, то був би вже мільоновий бізнес. Управителів тут не можна винувати, що гроші покрали, або щось подібне. Лиш треба просто сказати, що вони не знали, як діло попровадити. Сіменович, що був управителем крамниці в Олифанті, казав мені, що одного тижня люди принесли до його крамниці більше як двацять тисяч золотом і просили, щоб їх за уділовців прийняти до крамниці, або відложити їм гроші, бо вони ще тоді з банками не мали нічого до діла. Та він грошей не прийняв, бо боявся, щоби потім людям не пропали. Тоді люди занесли ті гроші до жида Шпіца, котрий також уже мав крамницю в Олифанті. Це був собі простий жид з Лемківщини й люди мали до нього довіря, бо гроші в нього ніколи не пропадали. Тай він з тими грішми бізнес робив. Набудував чимало домів в Олифанті, й ті люди, що у нього гроші відкладали, таки в тих домах мешкали та йому чинш платили. Отже жид знав, що зробити з грішми, а наші не знали. Сіменович потім, коли крамниця вже мала впадати, лишив усе й пішов учитися на лікаря.

У панства Волянських я затримався ще з пару днів, чекаючи на о. Обушкевича. Добрі це люди були й надзвичайно гостинні. У них все були якісь гості. Навіть уже й американці до них заходили, бо вже могли порозумітися по англійськи. Пані Волянська це була дуже симпатична жінка, правдива лейді.

Нарешті приїхав о. Т. Обушкевич. Але в Шенандоа не остався, бо о. Андрухович, що був сотрудником при о. Волянським, не хотів уступитися з парохії. І прийшли шамокінці тай запросили о. Обушкевича до Шамокін; де вже була побудована церква, тільки священика не було. Та й я собі з ними поїхав.

В Шамокіні я таки зараз на початку пізнався з Теодосієм Талпашем. Це був собі молодий іще мужчина, вродливий і сильної будови тіла, вус у нього чорний, козацький, а в голові здоровий хлопський розум. Він говорив також і по німецьки та по мадярськи, бо навчився, як служив на Угорщині при війську. Робив тоді в готелю Вадертбілта за бартендра.² А що був дуже сильний, то нераз бувало бе в готелю айришів (що нашим людям тоді дуже докучали), аж з них дрантя

² Bartender—шинкар.

летить. І за те потім айриші боялися його й мали перед ним респект. А наш чоловік уже ніде не піде склянки пива випити, тільки до Талпаша, бо він кожного чесно обслужить, порадить, а коли треба, то й допоможе. За те його люди любили й поважали. Та й я з ним заприятелював таки з самого початку й ми потім все були собі добрими та щирими приятелями.

Питання роботи.

Я рвався тоді дуже до роботи, вже навіть до копальні хотів іти, та він мені каже: „Вас не треба в копальні. Ви вчений чоловік, привчіться по англійськи, то не будете потребувати в Америці тяжко робити. І він таки зараз знайшов мені роботу в одному великому склепі, як наші лемки називають: там, де лахи (одежу) продають. По англійськи я ще тоді не знав, але з „босом”³ міг порозумітися по німецьки. За один місяць я вже привчився бізнесу й наші люди вже приходили до мене купувати, що їм треба було. А мойому „босові” тільки того й треба. І таки на другий місяць підвищив мені „пейду”⁴ та зрівняв мене з іншими клерками,⁵ що в нього вже віддавна робили.

Питання забезпечення родин.

І робив я в тім склепі близько два роки. Та якраз тоді наші угорські русини заклали „Соединеніє”, до якого приступили й наші галичани. Найперше пристало шенандорське братство, потім шамонкінське, згодом олифантське й мейфілдське. Тільки джерзиситське братство ще не пристало. Рішено також видавати газету з назвою „Американський Руський Вістник”, що мав бути органом „Соединенія”. Газета мала виходити в Маганой Ситі, бо там мешкав предсідник. Редакторами вибрано Павла Жатковича з угорської сторони й мене з галицької. Жаткович, як старший редактор, мав писати передовиці й провадити секретарство „Соединенія”, а я знов, як молодший редактор, мав писати новинки й провадити кореспонденцію.

„Поляк” і „мадяр” видають газету нашим людям.

І ми таки зараз забралися до роботи, хоч про газетярство не мали найменшого поняття. Англійськими газетами ми ще тоді не могли послугуватись, а інших під рукою не було, ну й пиши тут, як хочеш. Та й не знати було, якої мови вживати. По українськи, так як я вчився в школах, мені не можна було писати, бо газета мала друкуватися „на твердо-русском языке”. І я старався писати менше-більше так, як тоді „Общество Качковського” писало. А Жаткович знов, обложившись російськими, церковними та мадярськими словами, добирав різних можливих і неможливих слів і писав довжезні передові статті, а що слово то „что” й „как”, та ще що другий і третій рядок то „нашое милое Соединеніє”. І так без кінця „чтокав” та „какав” і мучився, бідака, що аж жаль було дивитись на нього. І з тої нашої писанини вийшло потім якесь таке страшне язичіє, що най то Бог заварує! А ще до того ми безнастанно сперечались. Він до мене, що я зпольська пишу, а я йому знов, що він змадярська. Він мене поляком називає, а його мадяром. І такі буцімто компліменти сиплемо собі. Та ще добре, що того нашого „мудрого” писання хоч ніхто не читав. А члени „Соединенія” бодай стільки хісна з тої

³ Boss—управитель, начальник, наставник.

⁴ Pay-day—день виплати; тут—виплата, зароблені гроші.

⁵ Clerk—субект, урядовець.

газети мали, що їм жінки до них лончі⁶ завивали, як ішли до роботи. Та бо й не знали тоді наші люди газети читати. Крім молитовника ніколи нічого іншого не читали. Хіба часами „божого листа”, як десь хто дістав.

Зайшов я раз до нашої крамниці, а там сидить собі на прилавку наш краян та читає „Вістника”, складаючи букву за буквою, і то в голос. Зближаюся до нього, дивлюся, а він читає собі з лівої сторони до правої впоперек через усі шпальти. Мене збирає на сміх, але якось стримуюсь та чекаю, що з того вийде. Нарешті він затримався на одному слові, складає буквами: живіте, іже, добро — жид. Гей, дивіться, куме, кричить урадуваний, тут є жид, жид у газеті! І так нарешті дочитався краян до жида. Та я тоді беру від нього газету й показую йому, як треба газети читати, тай читаю йому. Ну, як, кажу, зрозуміли тепер, що я читав? „Паночку солоденький, та де мені, простакові, таке розуміти”, каже до мене, „таж то дуже по вченому й глибоким язиком написане”. Я потім на другий день оповідав це Жатковичеві. Тож то сміявся, так йому це подобалося.

І як би воно там не було, але Жаткович сам був гарний чоловік: щирий, товариський і дуже забавний. Я його все поважав, хоч ми й не годились у роботі. А говорив прекрасним гуцульським говором, так, як говорять коло Мармароша. Та він, здається, й звідти походив. Та що з того! Коби він так писав був, як говорив! „Соединеніє” повинно поставити йому великий пам'ятник, бо чимало він напрацювався коло нього й поправді він його збудував.

Нарешті ми ледви якось зліпили перше число нашої газети й відітхнули, як та жінка небога по тяжкому породі. І вже друкар зачинає збивати докупи форми, аж тут нараз ноги під тяжким столом подаються й грим! — розсипався цілий наклад по друкарні. Катастрофа страшна, ані японського землетрусу не треба. А най же тебе ясний... закликав друкар та чим скорше до поблизького салуну й відразу впився. Казав мені, що відразу випив дві віски одну по одній. А наш редактор, мій товариш у нещастю, бігає по кімнаті, рве на собі волосся та клене по мадярськи, що аж лячно було слухати, й Духнович, що висів собі спокійненько над редакторським столом, мало що не впав зі стіни на підлогу. Я знов сиджу собі на кріслі та регочуся, що редактора ще більше злостило. „То ви”, каже мені, „всьому тому винні, бо я не хотів у п'ятницю роботи зачинати”. Бачите, п'ятниця то був у нього нещасливий день. І він в це твердо вірив. Нарешті ми якось поволі заспокоїлись і запряглись наново до роботи. Та найгірше було з друкарём, бо він мусів перше черенки сортувати, через що газета дуже опізнилась.

І так я робив при „Вістнику” щось більше як рік. Але робота ця ніяк не була по моїй душі. І я вже хотів її покидати, аж тут Жаткович пропонує мені, щоб я поїхав на якийсь час у ньюорські околиці між наших людей, де можнаб назбирати цікавих новинок до газети, придбати передплатників та ще притягнути деяких братства до „Соединенія”. „А як”, каже, „приїдете назад, то тоді я поїду на тиждень-два в пітсбурські сторони”.

Мені це дуже сподобалося й таки того самого дня, наладувавши валізку „Вістниками”, я махнув впрост до Джерзі Ситі. Приходжу я до о. Грушки, а він відразу на мене: „А ти сякий-такий, як бачу, то ти вже до гонведів, до мадярського війська звербувався. Слухай, як

⁶ Lunch—перекуска, полуденок.

тебе люблю, але коли мені підеш з тим шматтям (тут показав на пачку „Вістників”, що я приніс зо собою) між моїх людей, то постараюся, щоб тебе наші хлопці хоч добре побили!” От і привитав мене, думаю собі. Та я й того сподівався, бо він дуже не рад був, що я при „Вістнику”, де, мовляв, самі мадярони, а він мадяронів, себто священиків з угорської Руси, дуже ненавидів. „Ти каже, наплюй на мадярських медведів і останься тут при мені, а ми собі заложимо свою газету тай будемо мати свою організацію”. Потім, узявши одно число „Вістника”, розложив на столі й каже: „Дивіться, добрі люди, що це за диковина!” — тай читає й сміється до розпуку. А на першій стороні в самім наголовку був образок, досить добре нарисований. З одної сторони Толстой оре двома кіньми, з другої сторони два майнери⁷ біля вуглевого воза, а на верху американський орел з розпростертими крилами держить у шпонах американський прапор тай іще щось, подібне до трираменного хреста. А на самім верху велика зізда. Джерзіситський дяк, що тоді також був між нами, питається о. Грушки: „Єгомосць, а що то, прошу, цей образок означає?” Тоді о. Грушка, подумавши трошки, каже до дяка: „Дивися (показуючи пальцем): Один майнер стоїть дурно, другий щось там пхає, одним конем кацап оре, а другий здихає; сизий орел держить прапор й якусь костомаху, зізда йому присвічує у його розмаху”. І тоді всі в сміх. І так мені мого „Вістника” спалюжили, що я, дивлячись на нього, не міг його пізнати, чи це він, чи не він. А дяк, той збиточник, що то я колись у „Свободі” писав, зараз таки записав собі це, й потім з тим ходив поміж людей та говорив, що це я таке видумав. Та й Жаткович десь про те довідався й нераз бувало, коли здибається зо мною, то все грозить мені кулаком: „Ти, каже, поляку, я тобі голову розвалю, як ти будеш сміятися з мого „Вістника”! Та ми таки оба потім жартували собі з того.

Іван Ваверчак

Заст. голов. предсідника У.
Н. С. (1914) і теперішній
головний радний.

Хрещення „Свободи”.

Я потім остався ще якийсь час в о. Грушки й ми таки зараз рішили видавати газету. Тільки не знали ще, як її назвати. Правда, о. Грушка видав був передше одно чи два числа „Нового Світу”, але ця назва не була відповідна до нашої будучої газети. Тоді я відзиваюся: „Що тут аж так довго думати. Ми тепер живемо в Америці, в краю свободи, а ми, українці, повинні прямувати до свободи, отже назвім її „Свободою”. „Гурраа!” — закричали всі. „Най жеє Свобода!” Тай щоб наші прадідні звичаї не загинили, приніс дяк із поблизького салуну бляшанку пива, й ми поздоровкались так, як має бути, як Бог приказав, потім заспівали „Многая” й „Ще не вмерла” й уже по хрестинах.

Незабаром зачала „Свобода” вже виходити під редакцією о. Грушки, котрий не то, що був славним проповідником, але й писати знав: як що напише, то вже варто читати. Наші люди тоді не могли дочекатися почти, коли їм мала прийти „Свобода”, так її полюбили.

⁷ Miner—вуглекоп.

Опісля я поїхав до Шамокіну, представив цілу справу, що ми уплянували в Джерзі Ситі, й у короткому часі скликано до Шамокіну мітинг, зійшлися делегати від братств і відразу заклали „Союз”. А як той мітинг відбувся, то вже „Свобода” про те нераз писала. І всі ті наші братства, що були пристали до „Соединенія”, тепер відлучилися й приступили всі до „Союзу”. Наші люди й так не любили бути в „Соединенію”, бо там тільки вічно сварилися, прозиваючи одні одних то угарами то поляками.

Отже так повстав „Союз”, що числив зпочатку лиш кількасот членів, а тепер є тисячі. Та й це треба знати, що „Союз” це не є собі якась-там фінансова бездушна асекурація, але велика українськ родина: „Союз” — батько, а „Свобода” — мати, й це повинен собі кожний, хто належить до тої великої родини, запам'ятати. Батько подбає за тебе, а мати приголубить і навчить тебе, як любити й шанувати свою велику рідню — нашу Україну.

Заслуга священників для „Союзу”.

Тут хочу ще пригадати, що до розвою „Союзу” чимало причинилися й наші священники, котрі якраз тоді приїхали з краю. Це були гарні, ще молоді хлопці й гарячі українські патріоти. Вони всі щиро працювали для добра „Союзу”. Наші москвофіли прозивали їх „попиками-радикалами”, мабуть тому, що котрийсь із них, здається о. Макар чи о. Стефанович, цідувався прилюдно з простим робітником-майнером, а це в очах москвофілів було великим „пониженням і оскорбленням священнического достоїнства”! Та з того виходило, що майнерські доляри пахнучі, але сам майнер таки смердить.

Та й о. Теофан Обушкевич, старий москвофіл і консерватист, теж якось не міг погодитися з тими „попиками”, виступив із „Союзу” й заложив „Общество”. Та як би воно собі там не було, але при тім усім о. Теофан був собі чесний чоловік, поважний і примірний священник, людина віруюча й наскрізь релігійна. У своїй парохії, де він не був, все любив мати читальню й хоральний спів, бо й сам був музикальний. Він перший в Устю Руськім, на Лемківщині, заложив був читальню й хоральний спів, що славився, як лемко каже, на цілі гори. За те його варто тут згадати і його пам'ять ушанувати.

На державній посаді.

Опісля я поїхав до Олифанту. Я вже привчився настільки по англійськи, що вже міг давати початкові лекції з англійщини. І я заложив собі приватну школу. Мій добрий та щирый приятель, Юрко Хил'як, відступив мені даром над своїм склепом кімнату і я відразу розпочав науку. Люди горнулися до школи, а мене це ще більше заохочувало до праці. Директор від оліфантських шкіл, професор Комингз, зацікавився моєю школою й прийшов до мене. Прислухався, як я вчив, і дуже йому сподобалося. Тай таки зараз радить мені, щоб я здавав екзамени, щоб я міг потім учити в публичних школах. І зарекомендував мене суперінтендентові пенсильванійських шкіл, дав мені потрібні інформації й книжок позичив, і я в короткім часі приготувався, перейшов екзамени, дістав учительське свідоцтво і потім учив в Олифанті п'ять літ, тай ще й секретарював у „Союзі”. Головним секретарем „Союзу” мене вибрано два рази: на конвенції в Пітсбургу, а потім вдруге в Джерзі Ситі. Та все булоб добре, колиб не оліфантська парафіяльна війна. Люди від довшого часу сварилися

та билися за попів. Та і я був замішний до того, чого потім не міг віджадувати, бо мені не треба було „файтуватися” (боротися) за попів, але більше дбати за себе. Та й ті парафіяльні сварки чимало шкодили також і „Союзові”.

Нова мандрівка в світ.

Якраз тоді дістав я з Канади листа, в котрім просили мене канадійські українці, щоби приїхати до них за вчителя. Вони вже мали по кольоніях побудовані школи, тільки своїх учителів не було. Директор школи в Олифанті намовляв мене не їхати, бо там, каже, дуже зимно. Але я таки рішився їхати й, узявши валізку в руки, поїхав. Думаю собі: буде що з того, то добре, а як ні, то вернусь назад. Приїхавши до Вінніпегу, я таки просто пішов до міністерства просвіти. Міністерський секретар подивився на мене й, оглянувши докладно мої свідоцтва, каже: „Дуже добре, нам якраз тепер таких людей треба”. І таки на третій день післали мене на кольонію, де я вчителював п'ять місяців. Потім спровадили мене знов назад до Вінніпегу за вчителя до вчительської семінарії. Канадійський уряд мав тоді клопіт з нашими людьми. Школи для них побудовано, а вчителів не було. Англійських учителів наші люди не хотіли, бо їх не розуміли, а своїх не було. Тоді уряд взявся на спосіб: назбирано зпоміж наших фермерів щось більше як трицять хлопців, що навіть декотрі з них мали по кілька гімназійних кляс, і заложено для них спеціальну школу, т. зв. „Teachers Training School”, щось у роді вчительської семінарії. Ученики діставали повне удержання й усе, що їм потрібне було до науки. Вчителем у тій школі був я й один англієць. І по трьох роках науки вийшов із тої школи перший „бонч”⁸ канадійсько-українських тимчасових учителів. Це були гарні й здібні хлопці. Декотрі з них, що пішли потім до вищих шкіл, є тепер адвокатами, лікарями, інспекторами й т. д.

Володимир Лотоцький,
Редактор „Свободи” (1914)

Ну, й так я потім забавився в Канаді довший час. Учив по різних школах, а найдовше перебував у місті Вінніпегу. Аж нарешті я затужив за Пенсильванією, бо я в ній наче вродився. Тай вкінці й канадійські морози вже зачинали мені докучати, отже я забрався назад до Америки.

Ще одна мандрівка.

Приїжджаю до Пенсильванії, а вона вже не та, що давно була, та й люди вже не ті. Старі мої приятелі та знайомі вже минулись, а молоді мене не пізнали. І я тепер як той „грінор”, що доперва з краю приїхав. Тай з жалем я забрався дальше на схід.

Тепер мешкаємо над самим морем. Маємо тут досить гарний город, маленький садочок тай ще й невеличкий курничок. Є, слава Богу, своя городовина, своє яблочко та й своє яечко. І, як той москаль каже: „нічево себе — живйом”.

⁸ Bunch—вязка, гурток.

Каже мені жінка курок пильнувати, а я сяду собі на березі та задивлюсь у широке море й долину думкою ген-ген далеко за море, аж у нашу любу Україну. Або знов зачитаюсь у „Свободі”, як то вона гарненько та вміло промовляє нашим людям до серця й розуму, а тимчасом кури вже на городі, порпаються, аж любо. Жінка кричить та свариться. „Видиш, небоже: якби ти, каже, менше в газетах сидів, а більше роботи пильнував, то був би нині дещо мав і не бідував. Були би гроші в банку й ти не потребував би тепер за курми вганяти”. „Так воно, так, кажу, але видиш, моя дороженька, банки побанкротували, та може би й нам гроші пропали. А так не мав нічого, то й нічого не стратив, то хоч чоловікові не жаль”. „Але ти мені тут дуже не фільософуй, сварить жінка, а там курей пантруй, щоб мені на грядки не йшли”. Та я вже нічого не кажу, бо відай Пан Біг і на те жінку сотворив, щоб на чоловіка сварила. Тай, прутик у руки, курочки заганняю й собі співаю:

„Казали мі кури пасти,
На городі в маці;
Кури яйця потратили,
Я дістав”... і так далі, й так далі.

Та відай уже буде досить тої моєї балаканини, бо боюся, щоб дуже шановних читачів не знудити. Що знав, то сказав, і як знав, так написав, а за решту — вибачайте.

Денис Пирч.

Дмитро Захарчук.

Ч У Ж И Н А.

Ні, і сто раз ні!
Щастя в чужині
Нема в нікого.
І літа минуть
І слъози кануть
І щож вам з того?

Чи не що дня вам
В уяві все там
Мріє рідний край?
А на чужині
Чуетесь чужі,
Чуете одчай.

Микола Горішний.

З ЛИХОМ МИ РОСЛИ, БРАТАЛИСЬ.

З лихом ми росли, братались,
Як з сестрою рідний брат;
Нам тюрма була за маму,
А за тата лютий кат.

Буки спину нам чесали
Цілі ночі й цілі дні,
Руки й ноги нам вязали
Й пекли часом на вогні

З лихом ми ще від колиски:
Де лиш ми, там і воно,
Любить нас воно сердечно,
А ми любимо його.

Лихо нас загартувало,
Як в огні штабу коваль;
Ми вже так зміцніли з нього,
Як найтвердша в світі сталь.

Гей, гартуй нас, лихо, далі,
Дай відваги, дай нам сил,
Щоб до бою з ворогами
Ми дістали міцних крил.

Щоб нас буря не зломил
В життю нашим ані раз.
Гей, гартуй ще трошки, лихо,
Вже не дуже довгий час...

о. Петро Понятишин.

УКРАЇНСЬКА ЦЕРКВА Й У. Н. СОЮЗ

ЕРЕД української іміграції в Злучених Державах існують дві головні установи, що з ними вяжеться тісно ціла її історія. Цими установами є Українська греко-католицька Церква й Український Народний Союз. Із тих двох наших установ Церква є трохи старша, бо їй минуло вже 50 літ.

Що правда, є ще в Злучених Державах і інші наші церковні та світські організації, але вони повстали значно пізніше, коли українська народня нива в Америці була вже зорана і справлена. Тому згадані організації не можуть мати для української іміграції в Америці такого значіння як Церква й У. Н. Союз.

Тим не маю наміру обезцінювати якінебудь тутешні наші установи; я лише думаю, що всякий неупереджений спостерігач української іміграції на землі Вашингтона мусить признати, що Українська Католицька Церква й У. Н. Союз варті особлившої уваги, бо вони зробили найбільше добра для згаданої іміграції.

Як би я хотів подрібно й докладно говорити про все те, що Церква й У. Н. Союз зробили для української справи в Америці, то треба би хіба писати предовгу розвідку. А що пишу тільки статтю, тому обмежусь до того, що важніше. Ця стаття не є теж історією співробітництва Церкви й У. Н. Союзу для нашого народу в Америці, а є властиво тільки коротким нарисом роботи згаданих установ, написаним людиною, що була свідком тієї роботи, або брала в ній активну участь.

Добавлю ще й те, що оце моє писання торкається головно давніших часів, бо новітні події занадто ще свіжі, щоб про них можна було вже сьогодні виробити собі критичний та безсторонній погляд.

I.

Зо своєї природи церква є духовною, релігійною установою. Завітною її місією є гуртувати людей усього світу до Христового Царства та вести їх до вічного спасіння. Значить, Христова Церква є по своїй суті всесвітньою установою та й нема на землі другої подібної їй установи. Однак історичні обставини українського народу склалися так, що віра й народність, в засаді два різні поняття, злучились у ньому разом, через що Христова Церква серед українців стала теж установою народньою. Слушно замічає наш великий історик Михайло Грушевський, що по втраті нашої державної незалежності Українська Церква заступала нам ідею нашої державности цілі століття.

Що церква й народність дійсно злучені в нас із собою, це знаємо з життєвої практики. Хто є членом української Церкви, той вважає себе теж членом української народності. Знаємо з практики, що хай лише наш з крові та кости українець перейде до польського костела, то вже вмовляє в себе наче хоробу, що він поляк, хоч по польськи не вміє й слова поправно сказати.

Оцей подвійний, себто духовний і народний характер мала українська Церква теж на новій, американській землі від самого початку свого існування. Наша Церква в Америці не тільки служила Богові й освячувала душі, але й освідомлювала наших переселенців національно. А це освідомлювання полягало в тому, що Церква вціплювала в уми та серця своїх вірних почуття окремішності і самостійності нашого народу. В такий спосіб наша Церква в Америці стала, так сказати, школою українства. Розуміється самособою, що наші поселенці в Америці, засновуючи у своїх громадах церкви, хотіли в першій мірі задовольнити свої душевні потреби. Та попри те наша Церква робила (та й робить) також і народню роботу. Адже Христова віра навчає, що народність походить від Господа Бога таксамо, як і всякі інші земські добра та що свою народність треба любити і шанувати.

А У. Н. Союз оснований в першу чергу на те, щоб наші поселенці в Америці могли взаємно собі помагати на випадок смерті, недуги чи нещастя. Значить, У. Н. Союз був від самого свого початку в першій мірі забезпеченим товариством. Слід примітити, що в Америці, країні з високо розвиненою промисловістю, ідея самопомочі є незвичайно поширена. І не треба було довго чекати, щоб наші люди пізнали теж цю правду, що влучності велика сила, щоб вони як слід зрозуміли американську засаду, що її влучно висловив Венямин Френклин: *Help your self and God will help you* (помагай собі сам, то й Бог тобі допоможе). Тому й почали відразу наші американські поселенці горнутися до своєї запомогової організації та її цінити. Наші люди вважали собі за честь бути членами У. Н. Союзу й гордилися, носячи його відзнаку.

Але У. Н. Союз не обмежував своєї діяльності тільки до матеріальної помочі своїм членам, лише від самого початку свого заснування став він теж наскрізь національною патріотичною установою. У. Н. Союз поклав собі саме ціллю плекати й ширити українську національну свідомість серед наших імігрантів в Америці. Це мав він уже зазначене у своїм статуті. Мені здається, що не помилюсь, коли скажу, що наші патріоти, основуючи Союз, кермувалися напевно більшою ідеєю українського націоналізму ніж думкою самопомочі його членів.

Як воно врешті й не булоб, а українська гр.-католицька Церква й У. Н. Союз зійшлися на точці українства й освідомлювання нашого народу в Америці в українським дусі разом і вели цю роботу спільними силами.

І звідки головню грозила національна небезпека нашим поселенцям в Америці?

Яких 10 до 15 років перед світовою війною шаліла як на нашій рідній землі так і серед наших поселенців у Злучених Державах завзята російська пропаганда, щедро пособлювана тодішнім царським урядом. Зокремаж російська православна церква в Америці звернула була свою увагу на наших імігрантів, намагаючися за всяку ціну їх

оправославити, а тимсамим і обмосковити. Річ зрозуміла, що для російських місіонерів наша Церква була сіллю в оці, тому, що вона (Церква) була двигунком українського руху в Америці.

І щоб нашу Церкву підкосити, православна російська місія будувала за „пособія” з Росії свої храми для наших імігрантів і наставляла своїх батюшок, даючи їм, розуміється, удержання. Наші поселенці, мало під національним оглядом освідомлені, а до того й убогі, падали легко жертвою російської агітації. Особливо наші добрі лемки давалися зтягати до російських православних церков і пропадали для нашого народу.

Тому цим загрозливим затиєм з боку російської православної місії ставили українська Церква й У. Н. Союз дуже енергійний опір. У цій оборонній акції згадані наші установи творили один обєднаний, солідарний фронт під гаслом: за віру і нарід. Ця солідарність виявлялася тим, що обидві наші установи поборювали все і всюди дуже різко російське православя, вияснюючи нашим поселенцям в Америці, що це є те православя та до чого воно прямує. На цю тему появлялось у „Свободі”, органі У. Н. Союзу, багато статей та дописів, а наші священники повчали в церквах наших імігрантів засад католицької віри, при чому не забували теж вияснювати, що наш нарід і нарід московський не є те саме.

Ця спільна акція виявлялася ще й у тому, що всюди, де існували вже наші церкви, основувано також братства чи відділи У. Н. Союзу. І навпаки, траплялося й таке, що по наших оселях організовано насамперед відділи У. Н. Союзу, які пізніше давали почин до засновування наших парафій. І багато є сьогодні наших церков в Америці, які завдячують своє заснування відділам У. Н. Союзу. У цій акції йшло про те, щоб через оснєвування наших церков як і організування відділів У. Н. Союзу закріпити наші громади і не дати до них приступу російським батюшкам або їхнім агентам. Бувало й таке, що треба було попросту вишукувати ті місцевости, де осідали наші імігранти, та засновувати там як не церкви (якщо наших людей було замало), то бодай відділ У. Н. Союзу, бо в проволоці була небезпека. По наших громадах вешталися російські батюшки або москвофільські агенти, і як їм удалося збаламутити наших поселенців, то вони вже пропадали для нашої народности. А коли можна було ще їх рятувати, то хіба з тяжкою бідєю.

Таким чином Церква помагала У. Н. Союзові, бо, просто кажучи, її інтерес вимагав, щоб У. Н. Союз зростав. А знову У. Н. Союз помагав Церкві, бо йому залежало на тім, щоб вона була міцна. Але, поправді кажучи, У. Н. Союз помагав Церкві більше ніж Церква Союзові. Це моє твердження не буде дивовижним, коли взяти під увагу, що в тих часах „Свобода”, орган У. Н. Союзу, була хоч не урядовим, то зате дійсним органом нашої Церкви, яка тоді свого окремого органу не мала. „Свобода”, як вище сказано, багато писала в обороні нашої Церкви і тим робила їй величезну прислугу. На українського імігранта друковане слово мало тоді ще вплив майже непереможний.

Годиться теж сказати, що статті чи дописи у „Свободі” в обороні нашої Церкви наражали іноді У. Н. Союз на коштовні судові процеси. Мені нпр. ще й сьогодні робиться жалко, як згадаю, що на самий Свят-Вечір 1909 р. тодішній редактор „Свободи” Антін Цур-

ковський та її завідатель Константин Кирчів опинилися були в нью-йорській тюрмі за те, що у „Свободі” появилася був допис, який обвинувачував російського монаха Арсенія в неморальному вчинку. Річ зрозуміла, що допис помістила була „Свобода” на те, щоби показати, яку моральну вартість мали російські місіонарі, що намагалися накинати своє православ'я нашим імігрантам. Щоправда, на судовій розправі не міг згаданий монах очиститися від зробленого йому закиду та й суд увільнив обвинувачених, але всеж таки вони терпіли за церковну справу, а У. Н. Союз мусів платити адвокатів.

Але хоч і як намагалися російські батюшки знищити нашу Церкву в Злучених Державах, проте вийшла вона горою. Наші греко-католики, назагал кажучи, держалися міцно в цій боротьбі з російським православ'ям за свою Церкву і народність. Добрий приклад тодішніх світських проводирів, що разом із священиками боронили нашу Церкву ревно і завзято від ворогів, робив безперечно своє. Якби так тодішні наші духовні і світські проводирі були сварилися з собою, то певно була би вийшла для нашої Церкви і народности величезна втрата. Та, видно, правду має народня приповідка, що згода буде...

II.

В тих часах дуже важним питанням для українців в Америці була справа настановлення єпископа для української гр.-кат. Церкви. Тутешні латинські єрархи, що під їхнім зверхництвом знаходилися тоді наші церковні громади, дивилися на нашу Церкву не конче то прихильно; тому, що вони, не маючи досі ніякої стичности з нашою Церквою, не розуміли ні нашого обряду, ні наших звичаїв. Не треба й мабуть говорити, що через те виходили між тутешніми єрархами і нашим духовенством різні тертя та непорозуміння.

Це й було причиною, що наші священики в Америці створили собі були свою організацію, щось в роді Консисторії, та назвали її „Духовною Радою”. Сталося це на зїзді священиків і делегатів від церковних громад у Шамокіні, Па., в році 1901.*) Її головою був бл. п. шамокінський священик о. Іван Констанкевич, а писарем пок. о. Стефан Макар із поблизького Мавнт Кармелю, Па. Члени: о. Н. Дмитрів, о. М. Балог, о. І. Ардан, о. П. Тимкевич. Думка створення Духовної Ради вийшла від У. Н. Союзу, або, точніше кажучи, від його органу „Свободи”. А мотив до оснування тієї Ради був такий, щоб наші громади, які організували в себе церкви, мали до кого вдаватися за священиками. Ця Духовна Рада назначувала на поодинокі наші громади священиків, що приїжджали зо старого краю, але юрисдикцію старалися вони, річ природня, дістати від дотичних латинських (айриських) єпископів. Годиться додати, що лише деякі священики виконували свої духовні чинности без юрисдикції від латинських єпископів; самі основники Духовної Ради таку юрисдикцію мали.

Та наші священики розуміли досконало, що без єпископа католицька Церква немислима. Тому, не можучи наладнати своїх взає-

*) На зїзді засновано церковно-народню організацію „Товариство руских церковних громад у Злучених Державах і Канаді”, до якого відразу приступили 15 парохій і 10 священиків. Зїзд вибрав Головну Раду, зложену з 3 людей духовних і 3 світських, а Духовну Раду вибрано з 6 священиків. Ближче про ці справи диви: „Свобода” з 1901 р. чч. 23 і 24.

мин з тутешніми єпископами, почали вони робити заходи, щоб дістати свого власного єпископа. Ці старання нашого духовенства про українського єпископа знаходили в У. Н. Союзі дуже сильну та енергійну підтримку. „Свобода” трактувала зовсім слушно настановлення єпископа для нашої Церкви в Америці не тільки як церковну справу, але і як справу народню. Як воно врешті й не було, а те, що сьогодні українські греко-католики мають свого єпископа з повною юрисдикцією на цілі Злучені Держави, треба в дуже великій мірі завдячити У. Н. Союзові.

З приходом першого українського єпископа, бл. п. Степана Сотера Ортинського, почався новий період у церковно-народніх відносинах нашої іміграції в Америці. Становище нашого першого владики було дуже незavidне. Поперше, бл. п. Сотер не мав зараз повної юрисдикції над нашими церквами, тільки був залежний від айриских єпископів. Подруге, наші закарпатські брати-руснаки не хотіли признавати пок. Сотера над собою тому, що він був українець. Розуміючи це тяжке положення нашого єпископа, У. Н. Союз постановив підтримати його всіми силами. Передовсім орган У. Н. Союзу, „Свобода”, брав єпископа в оборону перед ріжними нападами на нього в угорській чи російській пресі, а конвенція У. Н. Союзу, що відбулась у Філядельфії в 1908 р., займенувала його одноголосно та серед загального захоплення почесним членом і покровителем Союзу, обіцяючи йому всяку можливу поміч.

Але цей доказ доброї волі з боку У. Н. Союзу став мимохіть причиною непорозуміння. Треба знати, що У. Н. Союз був наскрізь світською народньою організацією; значить, до нього могли вступати як українці католики, так і православні або й зовсім безконфесійні. Тому йменування владики Ортинського покровителем У. Н. Союзу ставило його в досить неприємне положення, бо ж відомо, що католицький єпископ з природи свого становища не може бути покровителем такої організації, що до неї можуть належати теж не-католики. Виринала тоді думка, щоб змінити статут У. Н. Союзу в цім напрямку, щоб набудуче членами У. Н. Союзу могли бути тільки українці греко-католики. За цей плян вхопилися головні священники, бо саме в агітації проти єпископа наші угроруси почали були воювати тим аргументом, що, мовляв, єпископ Ортинський став покровителем організації, що ставиться байдуже до католицької Церкви.

Слід примітити, що на бурхливій конвенції в Клівленді, О., 1910 р. ухвалено постанову, чи краще зміну статуту в такім напрямку, що набудуче У. Н. Союз може приймати як членів тільки українців католиків. Таким чином У. Н. Союз мав стати українською греко-католицькою організацією. Кажу „мав стати”, але в дійсности таким ніколи не став, бо обставини склалися так, що ця постанова конвенції не ввійшла в життя. Та хоч постанова конвенції щодо конфесійного характеру У. Н. Союзу лишилась тільки на папері, проте наробила вона багато лиха. Самий факт, що таку постанову прийняла конвенція, вистарчав уже на те, щоб значна частина членів виступила з У. Н. Союзу й оснувала собі окрему організацію під назвою „Руський Народний Союз” (пізніше „Український Робітничий Союз”) із головним осідком у Скрантоні, Па. Був це перший розлам серед одноцілого досі українського табору в Америці.

З другого боку, єпископ Ортинський не міг вдоволитися прийнятою, але не переведеною в життя постановою конвенції щодо

віроісповідного характеру У. Н. Союзу, тому небагом опісля заснував свою окрему, народньо-церковну організацію, відому тепер під назвою „Провидіння”. В такий спосіб на місце одної української запомогової організації, що нею був досі У. Н. Союз, повстали ще інші дві. Ця приклучна зо зміною У. Н. Союзу на гр.-кат. організацію, як теж оснування „Провидіння” викликали між бл. п. Сотером і У. Н. Союзом роздор, що довів до гострої часописної полеміки.

До побільшення цього непорозуміння причинилося в значній мірі ще й заснування за почином бл. п. Сотера Ортинського політичної установи, що називалася „Руська Рада”. Вона мала метою приєднати угороруських священників і вірних до українського національного руху, а зовсім не прямувала до того, щоб зосередити українське життя в Америці в руках духовенства. Та заснування цієї політичної організації, що, мимоходом кажучи, небаром цілком заснітилась, долило тільки оливи до вогню. Наші світські передовики були тієї думки, що серед американських українців зродилася нова клерикальна партія. Тому часописна полеміка, яка з цих причин розгорілася, виходила деколи поза межі доброго тону.

Як поглянути тепер на це непорозуміння з віддалі вище двох десятків літ, то справді треба дивуватися, чому воно взагалі зчинилось. Бл. п. єпископ Ортинський був безперечно гарячий український патріот і ніколи навіть на думку йому не приходило брати народню роботу виключно у свої руки або йти наперекір роботі наших світських інтелігентів в Америці. З другого боку наші світські передові люди були теж щирими патріотами та рівночасно добрими членами української гр.-кат. Церкви. Вони признавали вагу Церкви в національному житті та шанували авторитет влади.

Колиж таке непорозуміння між пок. Сотером і У. Н. Союзом було взагалі можливе, то підставові причини треба шукати в цій обставині, що ні самий владика, ні священники, його дорадники, ні тодішні урядники У. Н. Союзу не подумали наперед серіозно, чи воно було розважно іменувати католицького єпископа почесним членом і покровителем організації, що зовсім не мала віроісповідного, католицького характеру. А коли філядельфійська конвенція у своїм захопленні українським єпископом обсипала його „гонорами”, то цим треба було вже й вдоволитись і зовсім не домагатися зміни У. Н. Союзу на церковну, віроісповідну організацію. У. Н. Союз, або краще його орган „Свобода” не підкопувала віри, не ширила деморалізації, ані взагалі не ставилася ворожо до Церкви. Зрештою У. Н. Союз мав тоді в головнім уряді духовного отця і навіть священника директором друкарні, то й обидва ці священники могли аж надто добре „цензурувати” „Свободу”, щоб у ній не появилася яка „ересь”. Але, як видно, помилка має до себе те, що часто любить мститися... Так сталося й тут. Бачучи дуже ворожий настрій великої частини делегатів уже з самого початку конвенції в Клівленді проти переміни У. Н. Союзу на віроісповідну організацію, я радив бл. п. владичі полишити У. Н. Союз у спокої. Та сталось інакше.

Та як остаточно воно й не було, а для загалу американських українців звада між бл. п. Сотером і У. Н. Союзом була жалю гідним явищем, але поправді то вона не нанесла шкоди ні для нашої Церкви ні для народньої справи. Була тільки гаряча часописна полеміка, а коли серед неї бл. п. владика несподівано помер (в березні 1916 р.), то в „Свободі” зараз появилася посмертна стаття, в якій, не зважа-

ючи на згадану попередню часописну боротьбу, визнано покійного єпископа великим та заслуженим українським патріотом.

III.

Після смерті бл. п. Сотера Ортинського поставлено (11. квітня 1916 р.) мене адміністратором українських гр.-кат. вірних в Америці. Я здавав собі добре справу, що Українська гр.-кат. Церква й У. Н. Союз не можуть ворогувати між собою, лише обидві ці установи, що від перших початків свого існування стояли так близько до себе, повинні жити в мирі та згоді. Боротьба між Укр. гр.-кат. Церквою і У. Н. Союзом являлася для мене неприродним, дивовижним явищем.

Тому постановив я прийти з У. Н. Союзом, чи пак з його управою, до порозуміння. Перший крок до зближення зробив я сам. Було це дуже легко. Я запросив провідників У. Н. Союзу на нараду та запропонував їм співділання і всяку можливу поміч у народній роботі. А щодо чисто церковних справ, то я станув на становищі, що У. Н. Союз і його орган „Свобода” не повинні до згаданих справ мішатися, тільки полишати їх церковній владі. Це мое пропозиція прийняв головний уряд У. Н. Союзу дуже симпатично і слід мені з натиском підкреслити, що за весь час моєї адміністрації єпархії (від квітня 1916 р. до вересня 1924 р.) провідні люди У. Н. Союзу відносилися до церковної влади завжди щиро, лояльно, дійсно по джентельменськи.

Оці нормальні, а скажу навіть, дуже приязні відносини, що навязалися між адміністрацією Укр. гр.-кат. Церкви та управою У. Н. Союзу мали добрі наслідки як для Церкви так і для української народньої справи. Мир і гармонія в нутрі українського табору та моральна підтримка такої поважної установи як У. Н. Союз, дали мені можливість звернути всю свою увагу на оборону нашої Церкви від нахабности російського православ'я, як також на організування наших парафій по цих українських громадах, де що досі їх не було. Щоправда, були це переважно громади менші, але з ними треба було щось зробити, бо інакше булиб вони скоріше чи пізніше зовсім для нас пропали.

І сьогодні приходить мені з приємністю сказати, що в цій церковній роботі мав я настільки успіх, що припинив загарбування наших зорганізованих уже парохій російськими батюшками та заснував цілу низку нових наших церков. Пок. Семен Ядловський, мій довголітній приятель і тодішній головний фінансовий секретар У. Н. Союзу, давав мені, бувало, адреси урядників відділів У. Н. Союзу на цих наших оселях, де ще не було наших церков, а навіть на мое прохання сам листувався з урядниками місцевих відділів у церковних справах. Така прислуга пок. С. Ядловського була, здається, дрібничкою, але всеж вона вказує, які тісні були тоді взаємини між Укр. гр.-кат. Церквою й У. Н. Союзом.

Наладнання відносин між Українською гр.-кат. Церквою й У. Н. Союзом мало теж добрі наслідки для роботи на народнім полі. Тоді, як відомо, шаліла світова війна, що на неї покладали українці, як в Європі так і на розсіянні суцї, великі надії. Українці передбачували зовсім слушно, що з цією війною буде звязане будівництво української держави. У квітні 1917 р. пішли Злучені Держави на війну по стороні аліантів і для американських українців відкрилася велика нагода допомогти своїм землякам в Європі в їхніх змаганнях до своєї

державности. В тій цілі треба було конечно створити якусь установу політичного характеру, що могла би бути спражньою речницею бажань і змагань тутешніх українців перед міродатними чинниками у Вашингтоні.

Така політична установа дійсно створилась під назвою Український Народний Комітет (УНК). У його склад входила Українська гр.-кат. епархія, У. Н. Союз і Провидіння. Я думаю, що не буде це ухилом від поставленої теми, коли я щось більше скажу про У. Н. Комітет; адже Церква та У. Н. Союз, як вище сказано, були частиною УНК, отже діяльність У. Н. Комітету можна теж уважати діяльністю Церкви й У. Н. Союзу.

Головою У. Н. Комітету вибрано мене, а заступником голови бл. п. Семена Ядловського. Очевидно, що управу У. Н. Комітету становили представники нашої епархії й урядники вище згаданих організацій, але головну роль грали епархія й У. Н. Союз. Як адміністратор укр. гр.-кат. епархії я мав уже слушний титул виступати, де було треба, в імені переважаючої більшости українців, що були згуртовані в Укр. гр.-кат. Церкві; значить, я не потребував ставати головою У. Н. Комітету. Однак представники У. Н. Союзу та Провидіння думали, що епархіяльний адміністратор матиме більшу повагу й авторитетність говорити у Вашингтоні в імені всього українського загалу, коли він, адміністратор, стане теж головою У. Н. Комітету.

У короткім часі У. Н. Комітет охопив своєю організацією майже всі наші громади в Америці, розбудивши їх вічами, та розвинув пропаганду і широку діяльність. Він відкрив у Нью Йорку постійне бюро, заангажувавши до нього родовитого американця, що був добре ознайомлений з українськими справами та мав доступ до американської преси. Цей американець мав завданням інформувати через пресу американську публичну опінію про змагання українського народу. У. Н. Комітет нав'язував зносини з подібними установами інших недержавних народів (виключаючи поляків), щоб спільними силами добиватися політичного визволення. У. Н. Комітет старався при різних нагодах депутаціями, меморіалами, петиціями, приватними листами до авторитетних політиків і, т. п. впливати на американський федеральний уряд у користь нашої справи. Зокремаж щодо У. Н. Союзу годиться сказати, що він дуже значно допомагав у роботі УНК, бо завжди вислав своїх представників до спільних депутацій до Вашингтону, скликавав віча, посилаючи на них своїх промовців, відступив свій орган „Свободу” до диспозиції УНК, не щадив гроша на спідні видатки і взагалі до кожного діла на кожний поклик був готовий.

Не можна мабуть заперечити, що майже чотирилітня діяльність УНК була виявом великої політичної активности американських українців. Ніколи передтим ані потім американські українці не були такі об'єднані, такі солідарні і такі діяльні в підпомаганні своєї державної справи в Європі, як саме за час існування У. Н. Комітету. Треба теж сказати, що УНК здобув собі значіння, а до певної міри й вплив в міродатних колах у Вашингтоні. І не тільки американська преса, університети, різні комітети, добродійні та політичні американські організації, але й політичні та військові влади у Вашингтоні зверталися нераз до УНК як до речника і представника українських імігрантів по інформації в різних українських справах.

Та найбільшим, на мою думку, досягом УНК треба вважати ввєднання так званого „Українського Дня” на цілу Америку, що відбувся в квітні 1917 р. Тодішній президент Вудров Вилсон не вважав себе управненим видати на власну руку поклик до американського народу в справі помочі жертвам війни на українських землях, тільки треба було насамперед постаратися за відповідну ухвалу обидвох палат американського конгресу, що взивали би президента видати такий поклик. Старанням УНК така ухвала в американськїм конгресї перейшла.

У звязку з тим Українським Днем приходить менї на гадку дуже характеристична приключка. У бюрі конгресмена Дж. Гемила, що вніс був у конгресї резолюцію в справі Українського Дня, приготовлявся вже після цієї резолюції текст проклямації (відозви), що мав її президент підписати та назначити цей День. Присутні у бюрі були: конгресмен Гемил, Вілліам Дж. Керне, єпархїяльний адвокат з Ньюарку, Н. Дж., секретар конгресмена Філіпс, о. Вол. Довгович, тодішній голова Провидіння, і я. Коли текст резолюції був уже устійнений та мав переписатись на чисто, появилсь у бюрі представник У. Н. Союзу, бл. п. Семен Ядловський. Йому предложено текст, щоб він сказав свою гадку. Перечитавши цей текст, пок. Ядловський згодився в цілости з його змістом, але несподівано для всіх нас завважив, що добре було би при слові „Ruthenian” (воно приходило в тексті, бо тоді послуговувалися ним загально в Америці) вставити бодай в дужках ще й слово „Ukrainian”. Річ природня, що ми здавали собі добре справу з того, що треба було вводити в життя термін „Ukrainian” як назву для нашого народу, але, маючи звернену всю увагу на зміст проклямації, ми не впали на думку, що саме траплялася добра нагода вкласти згаданий термін в урядову проклямацію американського президента. Та коли ми, себто о. Вол. Довгович і я, мали, сказатиб, підсвідому думку щодо слова „Ukrainian”, то пок. Семен Ядловський, добачивши в даному менті ясно його вагу і доцільність, зробив конкретно дуже влучну заввагу. Нам обидвом українцям, присутнім у бюрі конгресмена Гемила, здавалося, начеб хтось посадив нас, як то кажуть, на сто коней. Я так думаю, що колиб У. Н. Союз нічого більше був не зробив для Українського Дня, а тільки те, що на внесок пок. Ядловського слово Ukrainian увійшло до тексту проклямації президента Вилсона, то це одне було вже великою прислугою для української справи.

Дуже важним ділом УНК була висилка делегації від американських українців на мирову конференцію в Парижі, чи пак у Версаю. Річ самозрозуміла, що ця делегація не виступала як окреме, самостійне тіло, лише стояла у звязку з нашими старокраєвими делегаціями (наддніпрянською і наддністрянською) і льояльно з ними співдіяла. А мотив висилки української делегації з Америки на конференцію у Версаю був такий, щоби вразі потреби допомогти українській справі через впливи на американську мирову місію, що вибралась була до Парижа під проводом президента Вилсона. І щоб евентуально американсько-українська делегація могла мати такий вплив на американську мирову місію, входив до нашої делегації крім д-ра Кирила Білика також американський конгресмен і досвідний юрист Джеймс Гемил з Джерзі Ситі. Згаданий конгресмен мав тоді широкі — як то кажуть — плечі в американського уряду, особливо у Білому Домі, та був добре ознайомлений з українськими справами.

Проти тієї американсько-української делегації на мирову конференцію у Версаю підносилися з деяких українських кол в Америці досить терпкі докори. Походило це звідси, що наше американське громадянство не здавало собі як слід справи з того, яке було відношення паризької конференції до української справи взагалі. Тому, що про діяльність американсько-української делегації в Парижі не було в нас мови, хочу коротесенько згадати про її діяльність. Бож і ця робота УНК це головно робота Церкви й У. Н. Союзу.

Для українців, без огляду на те, де вони не жилиб, українська справа є одна і неподільна. Говорячи точніше, метою політичних прямувань українців є одна, незалежна, соборна Україна. Але не так думала про українську справу паризька конференція. Вона ставилась інакше до справи Великої України, а інакше до справи Галичини.

Як відомо, паризька конференція складалася з представників держав антанті, до якої належала теж Росія. Вона була навіть заступлена на конференції амбасадором Ізвольським, одним з найбільше впливових тодішніх дипломатів. Домагатися від тієї конференції, щоб вона згодилася на розбір Росії та визнала самостійність української держави над Дніпром, здавалося річчю зовсім безнадійною. Тому, коли американсько-українські делегати зверталися до американської мирової місії в справі незалежності України, стрічалися вони з відмовою. Зате американська місія була готова піддержати українців, як би вони були домагались автономії для Великої України в рамках російської держави. Виразно заявив це українським делегатам член американської місії, міністер закордонних справ, Роберт Ленсінг, і про це згадує він навіть у своїх споминах. Але на таке вирішення справи не хотіла чи не могла згодитися наддніпрянська дипломатична місія під проводом Гр. Сидоренка. Бачучи безвихідність положення, американсько-українські делегати радили наддніпрянській дипломатичній місії прийняти пропозицію Ленсінга. Звідси пішли зовсім неоправдані слухи, начеб то американсько-українська делегація не підтримувала української справи, лише вела русофільську політику.

Інакше представлялася справа з Східною Галичиною. Ця українська земля була частиною Австро-Угорщини, що її саме як переможену державу паризька конференція розбирала на кавалки. Згадана конференція стояла недвозначно на становищі самоозначення Східної Галичини (Західної України) та була навіть готова визнати незалежність західно-української держави. Справа такого визнання була предметом переговорів між галицько-українськими представниками і спеціальними комісіями паризької конференції для поладнання українсько-польського конфлікту. Одначе переговори розбилися через те, що галицькі представники домагалися, щоб паризька конференція наказала Польщі евакуювати Львів та звернути його Українцям. Слід примітити, що проти цих переговорів виступила була теж наддніпрянська делегація (під проводом Гр. Сидоренка), яка заняла була таке становище, що української справи не слід ділити на дві частини, тому й не можна домагатись окремого визнання самостійності Галичини. Галицька делегація тоді поділилась. Одна частина обєдналась з наддніпрянською делегацією і разом з нею побивалася, хоч і безнадійно, за визнання Великої України незалежною державою, з тим, щоб опісля прилучилася до неї Галичина. А знову друга частина обстоювала таки самостійність Західної України і робила в цім напрямку відповідні заходи. Тимчасом

прийшла окупація Галичини Польщею. Американсько-українська делегація, виходячи знову з практичного становища, що ліпше дістати щось як ніщо, прилучилася до тієї частини галицької делегації, що домогалася незалежності Галичини. З того приводу накинувся дехто в Америці на американсько-українську делегацію, що, мовляв, вона „зрадила” ідеал української соборності. Так, начеб визнання Галичини самостійною державою могло було пошкодити українській справі!

Американсько-українська делегація старалася на мировій конференції в Парижі допомогти українській справі, як уважала за найліпше. За невдачу української справи на мировій конференції в Парижі — американсько-українська делегація не відповідальна. Вона своє зробила.

IV.

Після мирової конференції у Версаю УНК почав швидко падати. Причиною було те, що через цілковите знехтування домагань українського народу з боку згаданої конференції наше громадянство в Америці попало в розчарування та зневіру. Цю зневіру використали большевики, які почали вести серед нашого народу свою розкладову роботу. Але хоч після нашої програної у Версаю УНК втратив ґрунт під ногами, проте українська народня робота в Америці йшла далі.

В травні 1921 р. відкрив д-р Лонгин Цегельський з уповажнення уряду Західної Української Республіки (що перебував тоді у Відні на вигнанні), дипломатичну місію у Вашингтоні. Цею місією кермував опісля від кінця 1921 р. до осені 1923 р. д-р Лука Мишуга. Згадана місія мала завданням добути признання Західної Української Республіки урядом Злучених Держав та зорганізувати поміч американсько-українського громадянства для цієї Республіки та її уряду. Ця місія надавалася саме дуже добре до того, щоб тепер, коли УНК втратив своє значіння, зайняти місце цього Комітету, себто стати чинником, біля якого могла би зосередитись українська народня робота. Однак, щоб наша місія могла дійсно стати осередком такої роботи, мусіли згуртуватись довкола неї та її піддержати наші тутешні установи. Полишена на свої власні сили, місія не могла би була нічого вдіяти. І таку підтримку дали їй у першу чергу Церква й У. Н. Союз.

Церква помагала місії в такий спосіб, що я, як єпархіяльний адміністратор, старався, коли була потреба, дістати послухання у міністра закордонних справ (State Secretary) або й у самого президента для українських депутацій, а знову представники нашої місії виготовляли пропам'ятні письма (меморіяли) для згаданих депутацій. Так на особлившу увагу своїм змістом заслугоє меморіал, написаний д-ром Л. Цегельським, що його вручено тодішньому міністрові закордонних справ, Карлові Е. Гюзові, на послуханні в справі окупації Галичини польською армією; а коли якісь час пізніше митрополит Андрій Шептицький мав послухання у згаданого міністра Гюза, то матеріялу на це послухання достарчив митрополитові д-р Л. Мишуга.

Також познайомлював я представників місій з визначними сенаторами, особливо з членами сенатського комітету для закордонних справ, що мав тоді велике значіння у Вашингтоні. На мої розпорядження правлено panaхиди за поляглих наших героїв у війні з Польщею, збирано по церквах пожертви на інвалідів, сироти чи інші потреби в старім краю та посилено до Вашингтону протести проти польських надужить у Галичині. Слід теж примітити, що з ініціативи д-ра Луки

Мишуги почато від 1921 р. святкувати тут Свято Першого Листопаду, як день української державности, в цей спосіб, що по наших церквах відправлявано панахиди за поляглих борців-героїв за українську справу, переводжено в церквах збірки на наших воєнних інвалідів, влаштовувано святочні академії чи концерти і т. п. Розуміється само собою, що в справі святкування Листопаду видав я тоді ще відповідне зарядження до нашого клиру і вірних.

Згадаю ще, що наші світські організації, себто У. Н. Союз і Провидіння, піддержували місію головню в цей спосіб, що їхні органи, „Свобода” й „Америка”, відкрили були свої шпальти для статей, комунікатів і покликів до українського громадянства, що їх звичайно пересилала дипломатична місія. Ці писання в органах наших організацій мали головню метою розвіяти це пригноблення, що було налягло на українське громадянство в Америці через нашу програу у Версаю.

Внаслідок підтримки української дипломатичної місії у Вашингтоні та співдіяння в порозумінні з нею наших поважніших установ могла вона вивязатися зо свого завдання краще, ніж можна було сподіватися. Слід примітити, що обставини, серед яких приходилось місії працювати, були дуже несприятливі. Згідно з міжнароднім звичаєм, американський уряд не міг признати місії, тому, що Західньо-Українська Республіка не була визнана. Через те представники нашої місії не могли мати послухань ні в американського президента, ні в його міністрів. Одначе місія доводила міністерству закордонних справ про все, що діялось у Галичині, через основні меморіяли, що їх доручувано шефові європейського відділу в цім міністерстві. Ці меморіяли робили своє вражіння у згаданім міністерстві; його симпатії були по нашому боці. Але Америка замирилась була, як відомо, з Німеччиною й Австрією окремо від своїх аліантів та відтягнулася в цілості від європейської політики. Тому не можна було сподіватися, щоб американський уряд міг нам допомогти. А коли я був на послуханні в міністра Гюза, як згадано вище, то він дав недвозначно до зрозуміння, що українцям лекше добитись автономії в Польщі, ніж самостійности, та що на зреалізування автономії Америка дасть радо свою моральну піддержку через дипломатичний натиск на Польщу та її союзницю Францію.

Хоч американський уряд не признавав офіційно Західньо-Української Республіки, то в дійсности числився з існуванням нашої дипломатичної місії у Вашингтоні. Доказом цього було хочби те, що американський уряд признавав пашпорти, видані нашою місією для мешканців Галичини, хоч вона була вже довгий час під польською займанщиною.

Співдіяння Церкви з У. Н. Союзом заважило теж незвичайно багато у розписанні так званої Позички Негайної Оборони для уряду Західньо-Української Республіки, яку то акцію вів тодішній представник місії, д-р Л. Мишуга. За час понад одного року ця позичка дала коло 140 тисяч доларів, що було неабиякою поміччю для нашого уряду, який, вигнаний з Галичини, сидів у Відні та не мав ніякого джерела доходу. Як єпархіяльний адміністратор, я видав був відозву до українських греко-католиків, щоби піддержали цю позичку якнайгорячіше. У. Н. Союз на початок тієї позички виасигнував три тисячі доларів, а „Свобода” накликувала заєдно наше громадянство, щоб воно розкупило бонди тієї позички.

Але прийшов день 14. березня 1923 р., коли Рада Амбасадорів

у Парижі вирішила справу Галичини так, що віддала її під владу Польщі. Внаслідок такого вирішення наша дипломатична місія у Вашингтоні мусіла розв'язатись, бо політична її діяльність скінчилась. На українське громадянство налягли знов апатія і пригноблення. Та на щастя перед роком зав'язалася в Америці, теж при співпраці Дієцезії, нова українська установа під назвою „Об'єднання Українських Організацій в Америці”, якої першим головою став пок. о. Лев Левицький.

Згадана організація, що існує і досі, й то головню завдяки У. Н. Союзові й „Свободі”, дуже заслужилася збиранням між нашим громадянством пожертв на всякі цілі в старім краю, як теж своєю політичною акцією та видаванням книжок і брошур.

Ось так представляється в найзагальніших рисах українська народня робота, в якій головну участь брали Українська гр.-кат. Церква й У. Н. Союз у тих часах, що про них я згадував на початку отсеї статті. Здається мені, що ця робота була досить визначна та що обидві наші головні й найстарші установи, себто Церква й У. Н. Союз, поклали великі заслуги для українського народу в Америці. Згадані установи — це дві міцні кріпости українства в Америці. Це українство вони в дійсності створили та виховали в нім наш загаль. Цим двом нашим установам треба в першій мірі завдячити, що сьогодні український нарід живе на землі Вашингтона своїм доволі буйно розвиненим життям. Якби так в Америці не було ні Української гр.-кат. Церкви ні У. Н. Союзу, то не буде це перебільшенням, коли скажу, що далеко більша частина наших переселенців була би розсіялася по польських, московських, угорських чи яких інших церквах та організаціях і була би пропала для українського народу.

Об'єднана праця Церкви й У. Н. Союзу виявила свою силу найкраще підчас світової війни. Ми не були великі числом, ми не мали слави ні імени в світі, ми були бідні, ми не мали приятелів ні впливів, та, не зважаючи на те, ми давали про себе більше чути і своєю справою викликували в Америці більше заінтересування ніж інші, краще розвинені або краще ситуовані тутешні народности. Напр. інші народности старалися теж мати свій день (Tag Day) в Америці, але вони не могли цього доbitись. А ми, хоч, правду кажучи, мало хто про нас у Вашингтоні чув, так мали свій Український День.

Що українська народня робота в Америці могла вінчатися яким-таким успіхом, до того причинилася ця обставина, що відносини між Церквою й У. Н. Союзом були як слід наладнані. У. Н. Союз розумів добре вартість і потребу співділання з церквою. А знову Церква рахувалася з тим, що У. Н. Союз є найбільшою й найповажнішою українською світською установою та що варта мати його за приятеля і союзника. Тому саме за час моєї адміністрації єпархіїю старався я не давати зо свого боку причини до незгоди. На мирних взаєминах виходили тоді дуже добре як Церква так і У. Н. Союз. Обидві ці установи зискували на значінні та повазі, бо наші люди вчилися їх шанувати і цінити. Витворилося почуття єдності, а навіть ширости та особливого довіря, без якого неможлива ніяка прилюдна робота. Зросла віра в свої об'єднані сили та захоплення для української справи. Росла жертвенність на народні цілі, а український нарід в Америці консолідувався та починав розуміти національну карність і солідарність, словом, ставав доспілим, культурним громадянством. У повнім розумінні цього слова.

Омелян Ревюк.

РОЗВІЙ ПОЛІТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ УКРАЇНСЬКОГО ІМІГРАНТА

—О—

ПРОСЛІДЖУВАТИ розвій політичного світогляду хочби якого народу, хочби якої частини народу або групи народів, є все цікавою справою. Адже під розвитком політичного світогляду в широкому понятті треба розуміти не що інше, як великий і широкий процес освіти великої маси людей, що зміряє до відкриття доріг до конструктивної участі цих людей у загальному житті оточуючого їх світу. Є це процес не в розумінню судового доходу, а процес у розумінню цілої низки змін, явищ і дій, у яких усіх видно якесь одно спільне прямування.

Розвій політичного світогляду має на меті знайти найкращі способи політичної праці й акції, а політична акція має вплив на широкі круги громади. Тому розвій політичного світогляду справа цікава. Коли для чоловіка цікаве прямування одної одиниці, то наскільки цікавіше буде прямування великої маси людей. І не тільки цікава, але й важна для всякої людини, бо вона може зачіпити своїм впливом і людей, до цього світогляду непричетних. Політичний світогляд українського іммігранта, наприклад, мав вплив не тільки на тих українських іммігрантів, що в його розвиток не брали участі, але й на мешканців Америки, що до української імміграції ніяк не належали, ба навіть на українських і не-українських людей поза Америкою.

Та нікому історія політичного світогляду українського іммігранта не буде така цікава, як саме нам, українським іммігрантам. Найцікавіша вона для тих, що пережили цей процес від самого початку, від самої вихідної точки того процесу до його остаточної фази, до теперішності. Власне цим теж цікавий цей процес, що він почався ще за нашого життя, всього кілька десятиліть тому, та що поодинокі ступні, фази цього процесу можна прослідити з досить великою певністю, по документах, які з цього процесу залишилися.

Часописи, книжки, інституції, що повстали під час розвитку політичного світогляду імміграції, це все таки тільки прояви, а не самий процес розвитку. Вони мали безперечний вплив на процес розвитку, але процес розвитку багато ширший, ніж газети й інституції. Газети мали вплив, але ледви чи вони становили найглибший вплив. По всякій правдоподібності, найглибшим впливом були самі життєві переживання. Читання газет, слухання відчитів, проповідей і тим подібне було теж переживанням, але, звісно, далеко не таким глибоким, як переживання різних ситуацій іммігрантського життя-буття.

Вихідною точкою в історії розвитку політичного світогляду української імміграції в Америці, самозрозуміло, є початок самої укра-

їнської іміграції в Америці. Адже не міг розвиватися політичний світогляд в українських імігрантів, як їх в Америці ще не було. Однак заки українські люди стали імігрантами, заки прибули до Америки, вони вже існували поза Америкою й у них там уже розвивалися погляди, з яких потім виріс їх політичний світогляд на іміграції. Через те для розуміння розвою політичного світогляду української іміграції треба зрозуміти політичний світогляд українського народу в часах іміграції.

Іміграція без політичної думки.

З другого боку знов не можна сказати, щоб в українського імігранта почав вироблятися політичний світогляд зараз по його приході в Америку. Зараз по приході до чужого краю імігрант (не тільки український, але всякий імігрант) займається наперед справами чисто приватними. Він мусить наперед рішити питання чисто приватної, особистої натури, заки візьметься думати про громадські справи. Він мусить наперед вирішити питання, що відноситься тільки до нього, а доперва, вирішивши трохи згрубша ті справи, береться вирішувати справи натури загальної, справи, що дотикають не тільки його, але великого числа людей. Він наперед мусить вирішити справу мешкання, справу одіння, справу поживи, а передовсім справу особистого зарібку. Доперва потім він починає думати глибше про родинні, а далі про організаційні і політичні справи. Виняток від цього становлять тільки ті політичні імігранти, що приїжджають сюди, маючи вже матеріальне забезпечення.

Тому від початку іміграції до початку розвою її політичного світогляду все упливає певний протяг часу, коротший у таких людей, що легко вирішили приватні питання, а довший у тих людей, що поволіше вирішували ці приватні питання. В українців цей протяг часу був довший, бо український імігрант опинявся в Америці в обставинах наскрізь інакших від обставин, серед яких він жив у ріднім краю. Справжню особисту революцію переходив український імігрант, діставшись до Америки! Тому йому й забрало так багато часу, поки він почав займатися публичними, себто неособистими, загальними справами.

Український імігрант довго ще по своїм приході не застановлявся над загальними справами свого існування ще й тому, що велика любов до землі не давала йому навіть думати про те, щоб він мав на все лишитися в Америці. Він мріяв про поворот до рідного краю. Він жив самий, звичайно без жінки, у типічнім чоловічій товаристві. Дмитро Капітула в своїх споминах описує, як виглядала така чоловіча громада, в спосіб, що годиться з описом, який подають соціологи. Наприклад, американський соціолог Едвард А. Росс, змальовуючи у своїх „Засадах соціології” загальні признаки такої безжіночої суспільности, показує, чому в такій суспільності нема великого пошанування права, не ціниться високо людського життя, свого ні чужого, панує любов до грубої забави, нема інтересу ні до публичних справ, ні навіть до релігії.

Політична байдужність.

Уже навіть потім, як у таку громаду пробралось на сталие оселення стільки жінок, що громади вже не можна звати чоловічою, коли в громаді вже поширилося почуття, що імігранти не так скоро вернуться до рідного краю, навіть серед тих, котрі відчули, що вони

лишаться в краю на довго, все ще не бралася думка за громадську справу. Заважувало притому деколи загально в Америці заобсервоване явище, що люди, котрі добули собі матеріяльний успіх, котрі через те повинні би були перші почати думати про політичні справи, не раз публичними справами зовсім не займалися. Свій особистий успіх вони приписують собі самим, своїм особистим прикметам, і тому вони й чути не хочуть про публичні справи, начеб інтерес до публичних справ міг підсунути думку, що їх успіх можуть вони завдячувати не стільки самим собі особисто, скільки громадським порядком у краю.

Рівнобіжно з цим політичним індіферентизмом згори йшов політичний індіферентизм здолу, себто рівнодушність до політичних справ людей, які так були прибиті буденними приватними справами, що на громадські не мали ні часу, ні охоти, ні енергії.

Та в пересічного імігранта з самої природи річей мусіло виробитися з часом зацікавлення громадськими справами. Передовсім він привіз зо собою з рідного краю певні громадські навички. Це не був дикар, що ріс у лісі самотиною, але чоловік, що жив і звик жити в громаді. Йому треба було товариства. Він привик був до певних суспільних почувань і хотів їх знову проявити та знайти інших людей, що мали такі самі почування. Тому він тягнув до місцевостей і фабрик, де були його краєви. Тому він жив на „борді” у своїх краєвнів. Тому він ходив до „своїх” „салунів” і „шторів”.

Він прийшов з рідного краю з глибокими релігійними почуваннями. Він привик був до церкви й не міг без неї обійтися. Як тільки знайшов в Америці роботу й хату, він зараз шукав підхожої для себе церкви, щоб заспокоїти свої релігійні потреби. Заставляло його до цього відчуття непевності. Найважливішою непевністю, яку мусів відчутти в Америці дуже скоро, була непевність життя. Та він мусів рівночасно відчутти, що йому треба йти ще далі в шуканню потіхи, забезпечення на випадок смерті. Він бачив, що в Америці робота може скінчитися каліцтвом і смертю. І тому думав про способи, якими можнаб забезпечити себе чи свою родину від тяжких наслідків випадків.

Навіть і на цьому ще не кінчиться почуття горя молодого імігранта. Життя на іміграції виробляло з імігрантом дивні річи. З одного боку воно давало йому почуття людської гідности. Він скинув з себе стрій, по яким його в старім краю пізнавали як селянина, та пропав у загальній масі рівних людей. Він заробляв більше, ніж у старім краю міг мріяти. Він чув, що заробляє, як люди „вищих” верств. Він чув, що його не чіпається жандармерія за військову службу. Він чув, що до нього не присікається поліція за всяку марницю, як у старім краю. Він почувся вільною людиною. Та тут на це почуття насаджується інше, закрадається підозріння, а потім упевнення, що в Америці є якась нерівність. У його серце вкрадалося почуття кривди, яке все получене з думкою про нерівність. Він почувся не раз визискуваним. Він хотів знайти на це якусь зараду; а щоб знайти зараду, мусів наперед зрозуміти це життя в новім краю.

Звичайно, йому наперед підсувалася думка, що джерела всякого доспіху треба шукати в положенню родини, як це було в старім краю; але ця думка не могла довго встоятися, бо він мусів відразу пізнати, що вплив родини на добробут людини в Америці зовсім інакший, ніж у старім краю. Тоді підходила думка, що джерела

добробуту всякої людини треба шукати в особистих прикметах людини, в її працьовитості, ощадності, тверезості, тощо. Одначе й ця думка часто потребувала поправки, бо були люди, які всім тим не відзначались, а мали матеріальний доспіх; і були люди й працьовиті, і ощадні, і тверезі, які доспіху не мали. І знання не все рішало про матеріальний успіх. Він скоро добачував, що люди, які краще згуртовані й обєднані, мають кращий добробут, ніж люди, що ходять незгуртовані, необєднані, незорганізовані.

Ось що виробляло життя в чужім краю з імігрантом. Ось чому це кажуть учені, що життя на іміграції побуджує людей до думання, до поступу й розвою. Та очевидно не цього він був свідомий. Він був свідомий потреби громади людей, де міг би висказати свої жалі, де міг би знайти зрозуміння своїх клопотів, як це було в краю, в родині, громаді, церкві.

З таких почувань і потреб імігранта виростили перші імігрантські організації.

Перші організації.

Як звичайно в усякій іміграції, так і в українській, першою формою організованого життя була церковна громада. Церковна організація була в свідомості українських імігрантів найважливішою інституцією, і лишилася довго ще одинокою формою організації. В цій організації вони хотіли повторити ту форму організації, яку вони знали в ріднім краю. Одначе в Америці вони зараз на вступі побачили, що тут діло основно інакше. В ріднім краю вони заставляли організацію церковну вже готову, створену їх батьками й дідами. Тут їм треба було все починати з початку. Треба було знайти людей, що відчувають потребу церкви, треба було їх зібрати, треба було їх заставити скласти жертви на кошти організації, на купно площі, на виставлення будинків, церкви й мешкання для священика, знайти й наняти священика і церковну прислугу; а зробивши це все, треба було придумати самим форму дальшого існування церковної громади та її ведення. Треба було самому встановлювати видатки та збирати жертви на їх покриття. Треба було приймати нових членів, спроваджувати священиків, настановляти урядників, слуг церковних, тощо. Словом, треба було газдувати церквою. Були це для наших імігрантів річи зовсім нові, до яких вони безпосередньо не мали підготовки. Одначе вони мали підготовлення до ведення господарства і, виходячи з цього, вони вчилися газдувати в церковній громаді. Як звичайно, наука поступала дорогою проби й досвіду. Робили помилки і з тих помилок учились. У цей спосіб церковні громади стали першими встановами, в котрих імігрант учився газдувати встановами, вчився практичної політики.

Навчившись трохи вести організацію, імігрант почав братися до наступної організації, до „сполку”, запомогової організації, що мала на цілі забезпечувати членів та громади від матеріальних втрат, від каліцтва й смерті. Це вже була зовсім нова справа; в ріднім краю він не бачив навіть нічого подібного до цього. Бо хоч він може й знав забезпечення від вогню, граду або повени, то обезпечені в тих обезпечених товариствах не стояли з собою в ніякому громадському звязку. Отже це був по церкві ще один, дальший крок на полі організованого життя.

Зараз у цих перших організаціях українські імігранти наткнулися на величезну масу обставин, що робили завдання ведення цих організацій, у засаді просте й легке, справою складною й трудною.

Передовсім в Америці знайшлися попри себе й пристали до тих самих організацій, церковних і заповомових, імігранти з різних околиць української землі. Передовсім між найстаршими імігрантами були: українці з Закарпаття, далі лемки з Галичини та українці з Росії. Між цими трьома групами української іміграції були поважні різниці. Лемки й українці з Закарпаття знали одну церкву, але одні мали над собою малярську державу й малярських панів, а другі австрійську державу й польських панів. Лемки й українці згідно російської займанщини ненавиділи поляків, але вони мали інакші політичні досвіди, бо одні жили під австрійським урядом, а другі під російським. У всіх трьох групах популярною національною назвою було ім'я „руський”, але під цим українці з Закарпаття й Лемківщини розуміли що інше, ніж українці згідно російської займанщини, для котрих „руський” було однозначне з московським або державно російським. Неменше поплутане було розуміння іншого терміну, а саме слова „православний”. В одних це слово було дуже популярне; воно підсувало не тільки релігійну правдивість, але й релігійну єдність. Та лемки під православною вірою розуміли часто уніятську церкву, звязану з Римом, і тому православні з Росії бачили в уніятських лемках передовсім католиків, і мало що не поляків.

З цією мішаниною симпатій, з цими перехрещеними з собою звязками й течіями була повязана ще одна справжня мішанина, а саме питання мови. Це питання є завжди питанням великої ваги в усякій культурній роботі, бо для відповідного ведення якоїнебудь громадської справи треба засобу порозуміння, яким є мова. На тлі мови відразу виринули серед українських імігрантів певні почуття відрубності, наприклад від американців, ірландців, малярів і німців. Українці-католики, що з браку своїх церков приставали до римокатолицьких, скоро від них відступали, бо через мову не відчували в них тих релігійних почувань, по котрі вони до тих церков прийшли. Трохи довший був процес з виробленням почуття відрубності від тих церков і інших організацій, що вживали мов, зближених до української, отже польської, московської й словацької. Всежтаки, як наших людей набралось більше, то зчасом за мову зчинялися сварки в спільних католицьких церквах з поляками й словаками, та в православних церквах з москалями.

Боротьба за народність.

За конфліктом за мову пішли конфлікти за далеко важніші справи. З усякою мовою звязане національне почуття. З пошанування мови як засобу громадських зносин зчасом серед людей, які даної мови вживають, виробляється почуття національне. Це нове національне почуття не на руку тим, котрих мову вживали досі як загальну мову. Ось чому проти вживання української мови стали виступати з одного боку поляки, а з другого боку москалі. Одні й другі старалися заперечити українцям вживання їх мови, заперечуючи при тому існування відрубної української мови й відрубної української національності.

Подібні досвіди в американських церквах мали й інші національності. Самі словаки й поляки мали їх у німецьких і айриських (ірландських) громадах ще до організації своїх церковних громад, та це їм не перешкаджало виступати проти українців, що підносили зовсім такі самі домагання. Звісно, ця „чуттєва сліпота” (як її називав американський філософ Вільям Джеймс у своїм відчиті „Одна

сліпота людських істот”) обурювала почуття справедливості українців та відбивала їх від польських і словацьких громад. Одначе при старих громадах таки лишилася певна частина українців; це були ті, котрим убито в серце почуття суспільної нищоти українського народу. І це теж є загально людське явище, що побідний ворожий напад викликає в деяких людей такий параліж волі, що вони зовсім втрачають охоту жити як окремий нарід; хоч вони ще не покидають бажання жити як одиниці, то хочуть, щоб їх брати за одно з нападниками або пануючим народом (пор. Charles S. Johnson: *Shadow of the Plantation.*) Поляки й москалі зручно грали на почутті суспільної нищоти українців, доказуючи, що українці це хлопи. Відомо, з таким аргументом можна було підійти хіба тільки ніжного українця, бо більше розвинений міг легко відчутти з поведінки москалів і поляків, що й вони не були пани-аристократи, а частенько навіть не хлопи, а двірські форналі.

Щоби придержати українців при своїх національностях, москалі з одного боку, а поляки з другого боку хопилися надати при допомозі церков своїм національностям авреолу святости. У польських церквах говорено про Матір Божу, королеву корони польської, а в московських церквах говорено про православного царя-батюшку, про російську народність та російську армію. Та якраз це вживання церкви для національності застало свідомих українських священників повести проти цих заходів свідому кампанію, що змріяла до організування окремих церковних громад для українських іммігрантів. З реакції проти польських і московських заходів вони зовсім природньо дійшли до будування українських національних релігійних громад.

Церковна боротьба незвичайно скомплікувала розвій політичного світогляду українського іммігранта. Вона тревала дуже довго, можна сказати, що ще й досі не покінчилась, хоч уже не має таких виразних зверхніх об'явів, як мала давніше. Сфери впливів поодиноких церков уже розмежовані так, що вони мало коли входять зо собою в явний конфлікт. Стоять попри себе нині передовсім католицькі й некатолицькі громади. В католицькій церкві громади латинського обряду розділені від громад східного обряду. Серед цих останніх, до котрих належать українці, громади, організовані національно свідомими українцями з Галичини, розділені від громад, організованих українцями з Закарпаття, серед котрих національно свідомих українців мало й серед мирян і серед священників. Доживає тут віку цікавий тип національної півсвідомости, якась „рускість”, що нібито признає єдність з „руськими”, чи „руснаками”, але під цими розуміє скорше москалів ніж українців, хоч не змагає до співжиття з москалями. Свідомих українців ці „руські” чи „руснаки” ненавидять, як національних зрадників і релігійних противників, дарма, що до тої самої церкви належать сотки свідомих українців з Галичини та що до українства тепер на Закарпатті починають хилитися в ріднім краю щораз ширші маси народу.

Зовсім на боці від цих церков стоять православні церкви. Російська православна церква була довго в Америці основою московського цареславного націоналізму. З упадком царату вона пішла на бездорожжя. Одна лишилася вірна цареславію, друга шукала опори в новім, большевицькім, уряді. Ще інші лаяли між одними й другими. Серед цієї церковної анархії почали нарешті організуватися свідомі національно православні українці в свої православні церковні громади.

Уживали для боротьби проти української свідомости й протестантських церков, але й тут попри побаламучені національно громади повставали теж громади національно свідомі.

Зовсім аналогічна боротьба перевелася теж на полі заповогової організації. Пішла ця боротьба за мову й національне обличчя ще до зорганізування українських національних заповогових організацій, а саме наперед у словацьких організаціях, до котрих приступили найстарші українські імігранти з браку власних, а потім у спільних організаціях українців з Закарпаття й Лемківщини. Не що інше, а власне ця ріжниця в розумінню національної відрубности не давала українцям з Галичини перебувати з українцями з Закарпаття в одній спільній організації, заставила їх відриватися від „Соединенія гр.-каѳ. русскихъ Братствъ” та засновувати іншу організацію. Питання національности довело потім до ще одного відколення від „Соединенія” людей, що теж були невдоволені з мадярофільської політики „Соединенія”, бо вважали себе виразно за частину одного московського народу. Ці зорганізували для себе організацію „Общество русскихъ Братствъ”. Пізніше від „Соединенія” відколюлася ще одна організація, „Дружество гр.-каѳ. русскихъ Братствъ”, а потім іще „Соединеніє гр.-каѳ. церковныхъ Братствъ”.

Російська православна місія заложила ще свою окрему організацію „Русское Православное Общество взаимопомощи”. З нього вже повстала через розкол іще „Православная Любовь”. Крім цього повстали ще „Самопомочь” та „Русско-народное Соединеніє”, що називається „хлопско-роботничая організація для русскихъ безъ различія вѣроисповѣданія”. Ця група організацій гуртує українців, що не мають української національної свідомости, але признають себе частиною „одного русского народа”.

Хоч вони ріжняться від першої групи мадяронських організацій, то становлять з нею одну групу, в відріжненню від групи свідомих українських організацій. По національнім походженню переважного числа своїх членів усі ці організації українські, але через політичне свідоме зріжничкування вони відчімхнулися від свідомих українських політичних організацій та перейшли в табори, що до українства або байдужні або навіть ворожі. Через те вони вже не входять далі в цей огляд, котрий обмежується тільки до тих, що признали себе українцями.

Боротьба за правопис.

З боротьбою за мову й народність звязана тісно боротьба за письмо.

Прийшлося українським імігрантам вести таку боротьбу не з людьми, що вживали латинської азбуки, бо в цьому напрямі в нас уже виробилася була традиція, що ми вживали словянської азбуки. Та прийшлося звести українським імігрантам між собою боротьбу за те, чи вживати для письма стару форму правопису, що скидається трохи на церковний, а йшов за походженням слів, чи вживати для свого письма нового правопису, що не звертає уваги на походження слів, а на те, як вони нині вимовляються, що йшов за простою засадою: пиши, як чуєш, читай, як бачиш. Справа була чисто розумова й повинна була бути розвязана розумовими аргументами, себто треба було просто знайти, якими знаками віддавати найкраще кожний звук даної мови. Однак такої розвязки не можна було знайти, бо за кожною з тих розвязок станули вже суспільні сили та могутні

політичні інтереси. За правопис, що йшов за походженням слів, станули москалі, котрі хотіли затягнути українців у свій національний табір; а проти нього станули свідомі українці, котрі хотіли, щоб їх правопис відповідав їх мові так, як московський відповідає московській мові. Прихильники „єдності русского народа” виступали проти розумового українського правопису, бо старий правопис закривав, що ті самі слова москалі читають в один спосіб, а українці в другий; а українці якраз тому виступали проти старого, а за новий правопис.

Щоби піддержати цю боротьбу проти здорового розуму, москвофіли втягнули в цю справу ще релігійний аргумент, представляючи стару азбуку як щось святе, ненарушне. На нещастя й серед українців були люди, що не розбирали цієї справи розумом, але відчували її почуттями. Тому й свідомі українські письменники й журналісти, щоб зовсім не відбитися від цих людей, мусіли йти на компроміс та вживати нераз азбуки, яку вони признавали перестарілою. В „Свободі”, наприклад, появлялися статті про потребу заведення раціонального, фонетичного, правопису, появлялися навіть деколи цілі числа, друковані новим правописом, але по них знов газета верталася на цілі роки до старого, етимологічного, правопису.

Через це боротьба за азбуку, що в кожному народі є нормальною справою (диви статтю про націоналізм в американській „Encyclopaedia of Social Sciences, Vol. XI.”), продовжувалася ненормально довго. Не можна довжини цієї боротьби вважати корисним явищем для українського імігранта. Нема сумніву, що вона відтягала його нераз від інших, важніших справ. Як українські письменні люди нарешті рішилися вживати раз на все нового правопису, то вони побачили, як це відразу прояснило атмосферу. Від того часу приходилось українцям іще раз справляти свій правопис, але ці зміни вже ніколи не викликали ніяких політичних потрясень серед української іміграції. Українські імігранти вже розуміли, що це справа чисто розумова. Вся українська преса й видавнича діяльність іміграції спирається нині на одному правописі, коли тимчасом російська іміграція, що колись чванилася перед українцями своєю правописною єдністю, нині цієї єдності не має, бо в них одні прийняли новий правопис, справлений менше-більше на український лад, а другі ще далі держаться старого правопису, який вони називають святим, а з якого вже тамті москалі сміються як з безглузлого.

За національне ім'я в світі.

Ступневий розвій національної свідомості українського імігранта проявляється між іншим теж у його національній назві.

Коли перші українські імігранти прибули до берегів Америки й іміграційні урядники спитали їх, якої вони народности, то тільки винятковий імігрант знав, як на це питання відповісти. Українцем не називав себе майже ніхто. Найкращою відповіддю була ще назва „русин” або „руснак”, бо вона зазначувала ще хоч відрубність від усіх сусідів, головню словаків, поляків і москалів. Часто на це питання вони відповідали, стараючися закрити своє національне походження, отже представляли себе за москалів і поляків. Деколи подавали назву свого віроісповідання. Деколи назву держави.

Це явище, через котре ми нині не можемо докладно розслідувати числа українських імігрантів, було зрештою до певної міри нормальне, бо в Україні тоді національна свідомість стояла в масах іще низько (диви, наприклад, Іван Франко: *Молода Україна*). Та коли

в ріднім краю почала підноситись національна свідомість та кристалізуватися в одній національній назві України й українців, що мала обняти одним символом увесь народ від Попраду по Кавказ, то й в Америці мусіло проявитися таке саме змагання. Коли перед самим собою й перед іншими народами в Європі український нарід хотів бути відомим під тим національним іменем, то таксамо український імігрант зовсім природньо проявив це бажання бути відомим у Новім Світі під тим одним національним іменем.

Добре задокументований розвій української національної свідомости відношенням української іміграції до записування своєї національної приналежності в офіційнім переписі населення Злучених Держав. Коли „Свобода” піднесла це питання з приводу перепису в 1910-тім році, вона порадила: „Всі русини всюди повинні записуватися, що говорять по руськи „Ruthenian language”. (ч. 9. з 3-го березня 1910). Наскільки справа ще не була ясна, видно з того, що в ч. 12, з 24-го березня, треба було ще раз вертатись до цієї самої справи в полеміці з одною газетою в Америці та писати: „Щоб нас, русинів, не вписувано як поляків, або москалів, або мадярів, а лише русинами, і щоб не вийшло таке, що будуть в Америці всі народности, лиш русинів не буде, що може дуже легко статися тоді, коли один русин дасться записати як greek, другий, як hungary, інший як russian, а ще хто інший як polish або slavish”. У 13-тім числі „Свободи” з того самого року забирає в тій самій справі голос Євген Гвоздик і радить: „Подавати також і народність, як у нас **руську**, по англійськи Ruthenian, не Russian, Little Russian або як там ще ми інакше звикли себе називати”. Цей голос, звернений проти назви „литл рошен” замітний тому, бо Руський Народний Союз ще далі носив цю назву в своїм імені. У наступнім числі „Свободи” о. Петро Понятишин, тодішній директор друкарні, доказує, що за назву „Рутенієн” стоїть і те, що нею американці відріжнюють нашу народність від московської. Цим аргументом ми вже переходимо поза межі українського громадянства та міркуємо над нашою справою, оглядаючися притому на вражіння серед американців.

Як відомо, при наступнім переписі населення в Злучених Державах, що відбувся в 1920-тім році вже радили записуватися при переписі українцем, але не зроблено нічого, щоб українські імігранти могли так записатися.

Ще далі пішли українці при переписі в 1930-тім році, коли вони при допомозі Українського Народного Союзу й політичної організації „Обеднання” постаралися практично, щоби при тім переписі уряд помістив ім'я української народности на офіційних друках перепису (а саме в місці, де сказано, на які національності можна записуватись).

Національна й суспільна справа.

З того, що досі сказано, видно, як різні національні справи й питання з собою пов'язані, як вони з собою схрещуються, мотаются, сходяться, розходяться. На час вони заплутуються, здається, на все, просто безнадійно, але, дивись: уже в найближчім році скоюється якась подія, яка кидає на помотану справу стільки світла, що люди вмиг її розмотують. Деколи провідники проповідують якусь справу предвжезний час, але їх погляди широко не приймаються. Нагло хтось, замість переконувати ще далі, заводить новину й люди її приймають, спершу з певним спротивом, але потім до неї привикають і вважають новину зовсім природньою.

При розгляді назрівання української громадянської свідомості, української національної свідомості, історії розв'язання таких питань, як мова, правопис, національне ім'я, могло би здаватися, що поступ ішов дуже поволі. Справді, було би краще, якби він був пішов скорше, однак коли взяти під увагу українську іміграцію такою, якою вона була, а не такою, якою вона повинна би бути на наші бажання, то ледви чи можна ждати чого іншого, як того, що було. Треба взяти під увагу факт, що до Америки прийшли наперед люди з національно найменше свідомих провінцій України. Далі факт, що вони прийшли на хвилеві зарібки, навіть не думаючи тут остатись. Далі факт, що це прийшли самі селяни й робітники, а інтелігенції прийшла тільки малесенька жмінка. Далі факт, що ці інтелігенти це були переважно духовники, зацікавлені вже з професії церковною справою. Навіть як прийшли духовники, зацікавлені в іміграції з національного боку, то само життя заставило їх займатися передовсім церквою. Далі треба пам'ятати факт, що церковною справою почали імігранти займатись аж тоді, як вони задумали довше тут осісти, та що вона довгий час була головною публичною справою імігрантського інтересу. Далі факт, що з церковною справою злучились інші справи, дуже трудні й замотані, які церкві приходилося розв'язувати дуже трудно.

Та чи не найбільшою перешкодою, що здержувала імігранта від скорого вирішування цих питань, було само таке життя імігранта, котре ставило перед ним до розв'язки ще інші політичні питання, які вже тісно до національної справи у вузькій розумінню не належали. Вже самі перші роки української іміграції поклали перед українським імігрантом питання його положення в американській суспільності. Це питання стояло йому все в голові, навіть по дорозі до Америки. Адже він мав у суспільності в ріднім краю певне, докладно означене становище, яке з одного боку йому давало певну повагу, а з другого боку певне почуття нижчости. Як буде матися справа в Америці?

В Америці він на це питання дивився очима свого досвіду в ріднім краю. Відповідно до цього досвіду імігрант відчував потребу особистого відношення з боку своїх „босів”, а тут він попав у таку велику масу робітників, що особисте відношення господаря до робітника було неможливе. Він побачив скоро, що хазяїн не цікавиться робітником поза його працею й заплаатою. З одного боку, це було добре, бо робітник має свободу, але з другого боку, яку безпеку має робітник на випадок нещастя? Ці чуттєві й умови вагання це типічні вагання людини, що переходять з одного суспільного порядку в другий, у цьому випадку з суспільного порядку, що попереджує введення в краю капіталістично-промислового устрою, в устрій високого розвиненого капіталізму. Український імігрант, що в своїй масі був селянином, заняв у цім устрою становище робітника. Цього становища він іще не розумів. Йому прийшлося цього щойно навчитись.

В його голові скоро проблиснула думка, що як робітник він знаходиться тут у такім самім положенню, в яким знаходиться старший від нього імігрант словак, німець, ірландець, чи хто там. Він добачував, що його хазяїн не питає його за національність, мову й віру. Він завважив, що хто говорив про американську політику, говорив про права американських горожан без ріжниць їх походження. Тимчасом практичне життя домагалось далеко йдучих винятків. Імігрант бачив нераз на власні очі, ба навіть відчував нераз на

власній шкірі, що ні цієї робітничої ні горожанської солідарности, котрої його вчили, не признавали всюди. Він бачив, що в фабриці й копальні значила більше приязнь або особисте знайомство, крайнство чи навіть кумівство, більше ніж знання, вправа або практика. Люди, що нині були американськими горожанами, але щойно вчора були „грінорами”, нападали на нього, свіжого імігранта, та побивали як дикуна, бо, мовляв, він збиває їм заплату. Імігрант старався розплутати ці заплутані поняття, але заки знайшов відповідь на помотані питання, життя заставляло його до самооборони, найпростішої самооборони, на яку його стати, себто до найпростішої змови сильних хлопців на чужий напад ставити відпір, на чужий кулак показувати свій.

Допомогла йому вийти з цього хаосу українська свідомість інтелігенція, що прийшла з рідного краю. Ці інтелігенти були з фаху переважно священики, але це не перешкаджало їм освідомляти імігранта не тільки про національність, але про його інтереси як робітника. Це справді замітний факт в історії української іміграції, що українські священики перші заговорили до українського імігранта-робітника про боротьбу за кращу долю робітників, про боротьбу в фабриці, про страйки й локавти та про політичну оборону своїх прав, про горожанство й вибори, про американську конституцію й партійну систему, про вибір урядників і законодавців.

Нині, коли від тих часів минула третина століття, можна сказати без великого страху про помилку, що це освідомлювання імігранта про його права як робітника пішло на скріплення української національної свідомости, бо український імігрант набирив переконання, що його національні провідники боронять не тільки його культурних, але і його матеріальних інтересів.

З цього історичного викладу не треба набирати переконання, що українська іміграція розв'язувала одно питання за другим. Коли тут говориться про одну справу за одною, то це не тому, що так справи „за порядком” розв'язувано, а тільки тому, що не можна говорити про кілька справ рівночасно. В життю справа малась інакше. Життя ставить нараз кілька питань рівнорядно. Каже людині думати про різні справи й питання. Та людина звичайно не може всіх справ нараз розв'язувати так, як їх життя ставить. Людина може розв'язувати тільки якісь одні питання, лишаючи інші на пізніше. Очевидно, в тому порядку є певна логіка, певна засада. Люди звичайно беруться до розв'язки найпекучіших питань, без розв'язки котрих не можна приступати до розв'язки дальших. Не вирішивши, наприклад, загально питання зацікавлення політичними справами, себто не набравши смаку до політики, імігрант не міг приступати до думання про те, хто він такий, до якої нації він належить, яке її ім'я. Розв'язавши ці питання, він з природи річей брався до розв'язки дальших питань. Звісно, не всі люди серед нашої іміграції однаково скоро розв'язували ці питання. Як це загально буває в усіх народів, одні розвивалися скорше, інші повільніше.

Нація, що назріває на іміграції.

Коли одні люди розв'язали собі вже питання національної приналежності й прийшли до переконання, що вони український нарід, окремий від москалів і поляків, у них з природи річей виринуло питання: до чого вони як нарід мають прямувати? Звісно, стрінувшись в широкому світі з різними народами, вони побачили, що всі ці наро-

ди прямують до здобуття держави (або, як її вже мають, до її задержання). Та виступати з таким домаганням не все було політично. Сказати людям, політично невиробленим, котрі ще не мають навіть свідомості, якої вони нації, що вони мають боротися за самостійну державу, значило застрашити їх тим трудним, на їх погляд лячно трудним, завданням. Тому й приходилось інколи свідомим українським діячам заперечувати намір політичної самостійності та підносити потребу розвивання культурного націоналізму. (Навіть у „Свободі” з 27-го червня 1894-го року була стаття про нерозумність думки про самостійну Україну, а в тій статті говорилося про тісний зв'язок з Росією, духовний і матеріальний). Однак рівночасно свідомі українські діячі втягали українських іммігрантів у всесторонні акції, що в своїй остаточній послідовності мусіли довести український нарід до виставлення програми своєї державної самостійності. Адже не підготовляється дитину до самостійного життя пригадуванням їй того, що вона мусить колись відділитися від родини, але дозволяючи їй розвивати ті сили, що потрібні до такого життя.

Звісно, цей процес не малий. Дорога, яку мав пройти український нарід до цієї стадії розвою, далека. Мала вона немало етапів. Помагали в цьому подекуди питомі американські умовини, а з другого боку події в ріднім краю. В Америці українські іммігранти пізнавали американські демократичні встанови, участь народніх мас в управі краєм. З рідного краю приходили вістки, які драматизували іммігрантові життєву правду, що він в Америці тішиться більшою свободою, як у ріднім краю, та що в ріднім краю люди вже теж додумувалися до таких самих висновків, до яких додумувались іммігранти поза краєм, себто до думки про потребу більшої участі народу в політичній управі краю. Прийшли з краю вісти про рільні страйки, що так пригадували страйки, які переводили робітники в Америці. Прийшли потім вістки про криваві сутички українських селян з жандармерією підчас виборів в Австрії, а потім вісти про революційний рух у Росії. Прийшли потім з Австрії вісти про боротьбу українського студентства за найвищу національну школу, боротьбу, в котрій узяли участь селяни, які не мали надії до цієї школи піти. Ще далі прийшли вістки про боротьбу за реформу виборчого права, себто за добуття таких прав нашому народові, які українські іммігранти вже могли дістати в Америці, ставши тільки американськими горожанами, а деколи навіть без цього. Крім цього приходили вістки про переріжну роботу на інших ділянках українського народнього життя, за які іммігранти ще живучи в краю навіть не чували. Може не всі розуміли, але майже всі відчували, що тут на їх очах український нарід виходить зо свого політичного дитинства, виростає, дозріває. Всякий, хто знає історію інших народів, не міг мати найменшого сумніву, чим з **конечности** закінчитися мусить цей політичний процес. Український іммігрант відчув, що його нація і його понижена кляса, котрої він часто стидався, стає скоро самосвідомою, організується, перетворюється в суспільну силу, починає розвивати свої сили, потрібні до ведення самостійного життя.

Про цей процес остаточно вже пішли народні пісні й гимни, які в Америці стали таксамо популярні, як у ріднім краю. **Якби цей** процес був потревав іще пів покоління, то ми були би в Америці свідками дозріння цього природнього процесу. Тимчасом у 1914-тім році прийшла несподівано війна. Як це звичайно буває з війною, во-

на прискорила одні процеси, а здержала інші. Війна підшепнула навіть мало свідомій людині великі зміни. Всякий зрозумів, що по війні буде інакше, ніж було до війни. Та коли в цьому всі годилися, то не годилися в цьому, як задалеко підуть ці зміни. Під певним оглядом люди не уявляли собі таких великих перемін, які наступили. Мало людей припускали, наприклад, що через війну втратять престולי рівночасно цісарі Росії, Австрії й Німеччини. Як хто вже припускав щось подібне, то хіба упадок монархів з одної воюючої сторони. З котрої саме сторони цього ждати, це вже залежало від симпатій людини, себто від її почувань. Українські імігранти (як це було й з імігрантами інших народів) назагал своїми симпатіями розділились: українці зпід російської займанщини й москвофіли з австрійської займанщини симпатизували з Росією та мріяли про відорвання Галичини від Австрії. Українці з австрійської займанщини назагал ворогували з Росією та симпатизували з Австрією. Вони знали про Січових Стрільців, що пішли добровольцями до війни проти Росії в ім'я ідеї самостійної української держави, але українські імігранти вважали цю ідею музикою дуже далекої будуччини. Тому в своїх практичних еунунціяціях вони признавали ідеал самостійної української держави як остаточний, максимальний ідеал, а рівночасно підносили „практичні” домагання поширення автономних прав українського народу під кожною займанщиною зокрема.

Перший Український Сойм, що зібрався в Нью Йорку 30-го й 31-го жовтня 1915-го року, заявив у своїм меморіалі:

„Остаточна ціль українського руху є створення незалежної української держави, яка обнялаб теперішні землі, заселені українцями в східній Європі.

„Але, розуміючи це, що ця остаточна ціль може не здійснитися в близькій будучності, і з огляду на теперішні відносини, серед яких видвигнуто справи безпосереднього значіння, українці бажать:

„Щоб в Австро-Угорщині з українських земель утворено на федеративних основах окрему провінцію, в котрій український нарід міг би мати самоуправу і без супрематії поляків або їх шляхти міг би розв'язати своє національне й економічне питання.

„Щоб у Росії, на підставі переяславського договору, який до тепер міститься в книзі державних законів, а якого не усунено, Україна дістала автономію”.

У своїх резолюціях цей сойм взивав президента Вилсона, „щоб американський посол на мировій конференції проклямував в імені Злучених Держав, що кожний нарід є господарем свого краю і жаден не підлягає другому”. В іншій частині сойм заявив, що „наша програма в українській справі є: українська республіка, оперта на найширших демократичних основах і на радикальний аграрній реформі”.

Коли Америка стала підготовлятися вступити у війну та почала виклепувати з американського населення боеву силу, почали тут розробляти як ідеал, що надається не тільки до управи краю, але впорядкування всього світу, принцип самоозначення всіх народів. Під впливом цієї пропаганди український імігрант набирав переконання, що йому вже тепер треба підносити як практичний клич найближчої будучності ідею самостійності української держави. Коли в 1917-тім році під ударами березневої революції впав царський уряд і стала формуватись українська самостійна держа-

ва, в українських іммігрантів запанувало те переконання, що ідеал державної самостійності українського народу є здійснимим ідеалом. Коли нарешті Америка вступила у війну по стороні альянтів, себто проти центральних держав, що тоді ще держали під своєю владою частину українських земель, та проголосила, що вона бореться за унеможливлення нових воєн, себто за впорядкування раз на все політичних міжнародних питань, та що вона думає це зробити на засаді переведення до остаточних консеквенцій тої самої засади демократії, що вже лягла в основу політичного устрою Злучених Держав, тоді українські іммігранти зрозуміли, що ще за їх життя повинна повстати соборна українська держава. З хвилиною, як американський президент Вилсон проголосив ідею національної демократії своїм воєнним гаслом (War to make the world safe for democracy!), тоді, можна сказати, ідея самостійної соборної української держави стала раз на все провідною ідеєю національно свідомої імміграції.

Організація зусиль.

Рівнобіжно з тим, як вироблялася національна ідеологія української імміграції, вироблялася теж організація заходів за здійснення спільних ідеалів імміграції.

Ще ідеали української імміграції були на низькому ступні розвитку, ще український рух в Америці займався тільки організаціями церков, а вже почувалася потреба політичної організації іммігрантів. Уже в 1899-тім році один священник (о. Обушкевич) писав у „Свободі” (ч. 14.), що айриські єпископи не знають умови уніятської церкви з Римом і тому не можуть бути для нашого народу відповідними настоятелями, і що тому всі уніятські священники повинні злучитися для проводу. У 18-тім числі того року о. Ардан пропонував для цієї цілі скликання зїзду священників і делегатів церковних громад. В 21-шій числі о. Нестор Дмитрів пише вже про заснування церковно-народного товариства.

„Церковно-народні” організації.

У липні 1899-го року відбувся в Філадельфії зїзд священників для нарад над „церковно-народними справами”. Було присутніх 7 галицьких і 21 „угорських” священників. Основано товариство греко-католицьких священників ім. св. Кирила й Методія. Говорено про потребу нагляду над чистотою обряду. Говорено про потребу іспитованих дяків. Мали старатись у властей про єпископа. Мали боронити своїх церковних маєтків перед айриськими єпископами. „Маєтки церковні належать до громади”, ухвалив зїзд, „і вони не повинні бути записані на єпископа”. На нинішні погляди, порушувало виключно церковні справи. З нецерковних справ порушено тільки потребу оснування українського імміграційного дому.

На зїзді вибрано раду, до котрої зо свідомих українців увійшов лиш о. Підгорецький. До товариства зголосилися 32 священники. Справа не сходила зі шпальт газети, бо ще 21-го лютого 1901-го року „Свобода” писала про потребу церковно-народної організації. Редакція сподівалася, що незадовго скличеться церковно-народний зїзд. При кінці травня 1901-го року в Шамокіні, Па., відбувся зїзд делегатів церковних громад і священників. Головою був о. Підгорецький, секретарювали о. Павло Тимкевич і Дмитро Капітула. Було 19 делегатів громад, та 8 галицьких і 2 угорські священники. О. Бончевський предложив плян організації всіх церковних громад в одну церковно-

народню організацію. Вибрано „Головну Раду” з 6 членів (3 світські, 3 священники), що мала завідувати церковними адміністративними справами. Справами чисто церковно-духовного й обрядового характеру мала займатися Духовна Рада з 6 членів. Справами шкільними — „шкільна комісія” з 5 членів. „Комісія видавничо-статистична” мала займатися видаванням книжок і часописів та зайнятися зібранням і публікуванням статистичних відомостей про стан „руської церкви” й іміграції в Злучених Державах і Канаді. Організація мала мати назву: Товариство Руських Громад в Злучених Державах і Канаді.

У цьому поширюванню діяльності церковної організації на чисто політичні, „світські”, справи нема нічого специфічно українського ні ненормального. Діялися зовсім такі самі річі в інших народів і в інших інституціях. Суспільні дослідники навіть назвали „всесвідністю” прикмету всякої інституції поширяти свою діяльність поза свої первісні функції та поза свої намірені границі діяльності. Треба аж довшого досвіду, щоби показати інституції, що для неї краще буде держатися свого властивого поля ділання.

Це саме було й поширенням діяльності церков на політичні справи. Через цю злуку церкви й політики кульгала церква й кульгала політика. З загостренням боротьби між свідомими українцями, з одного боку, і мадяронами й москвофілами з другого боку, церковна організація не могла сповняти як слід своїх завдань, ні не могла церква помагати як слід свідомій українській політиці. Чим більше ставало число політичних справ, якими цікавивсь український імігрант, тим тяжче ставало церкві, без відповідної для цих справ канцелярії й органу, займатись ними. Ці справи росли незвичайно скоро. Український імігрант уже відкликався на такі справи, як заходи коло обмеження іміграції з боку європейських урядів (напр. Австрії) та з боку деяких кругів в Америці (проекти американських законодавців обмежити іміграцію). Він став займатися поправою свого економічного добробуту на іміграції та обороною своїх інтересів як робітника, купця й професіоналіста. Через газету зростало його зацікавлення справами рідного краю. Він знав уже більше про політичні справи Австрії чи Росії, як знав тоді, коли жив у тих державах. Він став відгукуватися на аграрні страйки в Галичині, на революційний рух у Росії, на боротьбу за реформу виборчого права в Австрії, на політичні замаху в Росії та в Галичині.

Нецерковні організації.

Як довго політичних справ було мало, так довго політичною акцією могла займатися церковна організація. Як цих справ стало більше, тоді й священники й світські люди побачили, що церкві ними займатися не під силу. В міру того, як серед української іміграції в Америці наростало почуття потреби одної організації, що обнімалаб усіх імігрантів та заряджувалаб спільними справами всіх американських українців, ставало ясно, що цього завдання не може сповнити слабо звязана організація парохій, яка властиво була лише слабким звязком парохів. У цьому огляді українські імігранти перевели такий самий досвід, який мали й імігранти інших народів, навіть імігранти, на релігійнім полі так об'єднані, як поляки та словаки. (Про поляків говорять це виразно проф. Томас і Знанецький у праці „Польський селянин в Європі й Америці”). В міру розросту політичного життя пункт тяжкості в політичних справах переносився з церков на інші організації.

З них на перше місце як кандидатка для політичної акції висувалася запомогова організація, бо вона була одинокою „супратериторіяльною організацією”, себто обнімала в одну цілість місцеві організації, розкинені по всій території, на якій жили імігранти української нації. Не було нічого лекшого, як замість організувати нову організацію, дати нові завдання старій. І українська запомогова організація вже була настільки скріплена, що вважала це нове завдання за підхоже для себе. Була це та сама „всеїдність” інституцій, що згадана вище. Ось так воно сталося, що наша запомогова організація пробувала вести політичну акцію української іміграції — через свої відділи, через свій пресовий орган і через свій уряд.

Наслідки цієї злуки показалися досить скоро. Через те, що запомогова організація взялася вести політику, церква не могла дивитись байдужно на запомогову організацію. Церква хотіла впливати на політику запомогової організації, а це можна робити лише добившись впливів у запомоговій організації. Проти добування таких впливів у запомоговій організації повстають люди, противні поширенню церковних впливів на політику, або на запомогові організації. Через це, що в нашій іміграції тоді ще не було виробленої практики дискутувати наперед намірені зміни чи реформи, переміна у веденню організації на користь церкви викликала вражіння накиненої „контролі”. Невироблення теж довело багато людей до того, що вони не знали іншого способу протесту проти немилої собі реформи, як покидати стару організацію й будувати нову. На одній новій організації не скінчилося: навчившись раз покидати стару організацію й будувати нову, імігрант почав покидати нову, як у ній щось не подобалося, а потім третю, і так далі. В цей спосіб з одної запомогової організації, що представляла першу „супратериторіальну” цілість, повстало за короткий час кілька організацій, з котрих кожна мала свій зверхній уряд, місцеві відділи, називала себе центральною й конкурувала з кожною іншою. Через те, що кожна мала свій пресовий орган та починалася звичайно з якоїсь політичної ріжниць, кожна старалася провадити якусь політику, голосити якісь політичні засади, інакші від засад інших організацій.

Це розбиття політичної акції української іміграції через перенесення політичної акції на запомогову організацію, а потім через розбиття первісної української організації на кілька, скоїлося якраз у самий передодень великої війни, коли вже ходили чутки про вибух війни, коли вісти вказували, що в тій війні буде рішатися доля українського народу. Українці в ріднім краю, свідомі того, що назрівають великі події, говорили, що вони хотіли би мати постійні звязки з політичною репрезентацією української іміграції в Америці, але вони свідомі того, що зносини старого краю з одною групою вважалиб в Америці за виступ проти інших груп (диви статтю „Потреба українського політичного товариства в Америці” в „Свободі” з 2-го жовтня 1913-го року). Замирення Америкою Росії з Японією показало на великий вплив Америки на світові події, а тимчасом українці ще не освідомили тої Америки про свою справу. Все вказувало на потребу повстання в Америці політичного товариства, що мало стати понад усіма запомоговими організаціями та понад тими нібито-партіями, що їх ці запомогові організації творили.

Та така політична організація могла стати тільки при допомозі пресових органів запомогових організацій, себто вона могла бути тільки міжорганізаційна, чи надорганізаційна організація. Це

було дуже трудне завдання через конкуренцію між запомоговими організаціями. Здавалося, що коли війна вибухла, то це нарешті заставить українських імігрантів оснувати таке товариство. Адже вони бачили добре, що Росія пішла до війни з ціллю захопити західні українські землі, себто, що мілітарна перемога Росії покінчиться „злученням” усіх українців у московським ярмі. Крім того по всій Америці вставали імігранти різних народностей та підносили домагання визволення своїх братів в Європі. Встали й польські імігранти й у своїх домаганнях відбудування польської держави не крилися, що вони думають про Польщу в історичних межах: отже якби ця програма здійснилася, багато українців мали би попасти під польську кормигу.

Та запомогові організації переходили тоді критичні часи в своїм асекураційнім бізнесі й кожна запомогова організація пробувала користати з клопоту іншої. Через те урядники У. Н. Союзу пробували організувати загальну політичну організацію. У серпні 1914 року головний уряд У. Н. Союзу утворив тимчасовий комітет для створення Української Народньої Ради. Цей комітет предложив нарис організації XIII-тій головній конвенції У. Н. Союзу (у вересні 1914-го року в Бофало, Нью Йорк) і вона створила таку Раду та вибрала до неї 10 членів (диви „Свобода” з 15-го вересня), з тим, що ці члени мають право дібрати собі ще інших членів з Союзу й зпоза Союзу, „щоб та політична організація була справді загально-народньою”.

На таких основах організація розвиватися не могла, й самі ініціатори цієї організації з часом прийшли до переконання, що треба шукати інших способів творення загально-народньої організації. Дня 8-го жовтня „за почином Головної Української Ради в Відні”, себто представника цієї Ради, висланого до Америки, відбулися в Джерзі Ситі наради делегатів центральних запомогових організацій (У. Н. Союзу, У. Р. Союзу, Провидіння, Гайдамаків, Української Громади та представників їх пресових органів). Постановлено створити тимчасовий комітет, що має покликати постійний комітет, а цей має скликати Перший Український Сойм в Америці.

Проти цих заходів виступив єпископ Ортинський, котрого колись „Свобода” критикувала за австрофільське становище („Свобода” з 20-го серпня 1914-го року). В статті „Чорно-жовті патріоти” вона доказувала тоді, що „ми бажаємо побіди Австрії й Німеччини над Росією не з любови до Австрії або її „старенького цісаря”, але з ненависти до дикої, варварської Росії. Не потребуємо аж понижуватися до слуг того австрійського цісаря. Не потребуємо ставати рабами. Треба мати бодай крихітку національної й людської самопошани”. Єпископ використовував те, що зборами проводив один протестант, та своїм виступом довів до того, що від комітету відступили навіть ті, що йому давали почин.

Єпископ Ортинський тоді почав організувати свою політичну організацію. Дня 8-го грудня за його почином відбувся в Філядельфії зїзд, що покликав до життя політичну організацію, „Руська Народна Рада”. Єпископ став її „покровителем і опікуном”, а її урядниками священники й провідники „Провидіння”.

Не зважаючи на це розбиття, серед української іміграції час від часу переводжено спільні політичні або неполітичні акції, що обєднували українських імігрантів без огляду на їх становище до церкви й приналежність до запомогової організації. Час від часу зо старого краю приїжджали висланики збирати фонди на певні означені цілі,

як: допомога Рідній Школі, допомога в процесі Мирослава Січинського. Кожна така акція своїм успіхом являлася політичним капіталом, бо своєю вдачністю вона піддавала українським іммігрантам довіря до спільної акції. Коли в 1914-тім році Український Народний Союз та Руський Народний Союз (нинішній Український Робітничий Союз) і інші організації перевели акцію добуття права побуту в Америці для Мирослава Січинського як для політичного втікача, а при тій нагоді видали ще першу більшу англійську публікацію про українську справу під наголовком "Ukraine's Claim to Freedom", то цей вислід став основою перших заходів для створення першої справжньої політичної організації, а при тій міжпартійної й міжорганізаційної та не опертій на церкви. Користаючи з присилки до Америки делегата Загальної Української Ради в Відні, заповомові організації взялися наперед за скликання першого українського сойму, себто зїзду представників місцевих організацій. Ініціатори числилися з тим, що єпископ Ортинський виступить проти їх пляну сойму, як вони **дадуть** право репрезентації некатоліцьким громадам, а ці громади виступлять проти сойму, як право репрезентації буде признане тільки католіцьким громадам, і тому постановили не давати ніякої репрезентації церковним громадам, а тільки „світським”.

Від нападів з боку Руської Народної Ради це їх не вхоронило. Ці напади, які пішли за те, що першого українського сойму не відкрито молитвою, що сойм не післав чолобитні до Риму, тощо, припинились аж зі смертю єпископа Ортинського.

За свого життя єпископ Ортинський дав українській імміграції нагоду зрозуміти значіння людини, головно на впливовому становищі, на хід політичних подій.

Федерація Українців і Народний Комітет.

Це саме питання зачіпало в думці імміграції в неменшій ступні події, що склалися в політичному житті української імміграції вже по смерті єпископа Ортинського, а саме довкола існування організації Федерації Українців у Злучених Державах, що її створено на Першій Українській Соймі. В цій організації й коло неї розвинулася була завзята політична боротьба, котрої почин і перебіг теж залежав багато від осіб, що взяли в ній живішу участь. Нема сумніву, що при інших дієвих особах ця політична боротьба була би випала зовсім інакше. Це ставило би тут завдання дати оцінку цих дієвих осіб. Але це часи розмірно ще недавні й тому про вих тяжко писати, бо на них не можна ще глянути з історичної перспективи. Крім того таке завдання побільшилоб цю статтю далі, ніж це в даних обставинах можливе.

Між урядниками й керманичами Федерації Українців, нової політичної організації, створеної на Першій Українській Соймі, виринули з часом ріжниці. Делегат Загальної Української Ради у Відні заняв становище, ідентичне зо становищем цієї Ради. Інші вважали це становище, хоч для організації на території під австрійською владою самозрозуміле, не підхоже для американських українців. Вони не вважали непорадним, щоб американські українці заявлялися за Австрію. Для противної групи, що створилася коло делегата Ради, не заявлятися за Австрію було однозначне з допомогою для Росії. Урядники одної й тої самої організації розділилися скоро на два табори, що себе взаємно поборювали. Кожний з них мав свої пресові органи,

а за кожною газетою стояла її організація. Боротьба розбила іміграцію на два табори. Більшість української іміграції з Галичини стояла на австрофільським становищі. Прихильники цієї орієнтації з часом виступили з організації, лишаючи її в руках протиавстрофільської групи, а зате получилися з групою „Руської Народної Ради” і створили Український Народний Комітет у Злучених Державах.

Український Народний Комітет і Федерація Українців годилися в тому, що ціллю українського національного руху є повна самостійність українського народу на всій національній території. Годилися вони теж (під впливом популярної тоді в Америці політичної філософії) в тому, що Україна має бути демократичною республікою та що український нарід має вирішувати вільно свою політичну систему. Вірили згідно в потребу дипломатичної й фінансової допомоги в зусиллях українського народу за державу.

Та це не перешкаджало їм вести з собою завзяту боротьбу. Перебігали себе в публичних виступах перед Америкою. Видирали собі взаємно заслуги за різні позитивні кроки, як наприклад „Український День”, влаштований на зібрання фондів на допомогу жертвам війни. Робили одні одним різні закиди не тільки політичної, але й особистої, головно, фінансової натури. Не зважаючи на багато злих сторін, ця боротьба причинилася до оживлення політичного зацікавлення серед іміграції. Кожна сторона старалася по змозі сил не тільки поборювати противників, але й працювати. Висилили **пр**о-тести. Видавали англійські брошури й журнали. Вносили меморіали.

Можливо, що обидві сторони знайшли би були з часом дорогу взаємного компромісу та об'єднаної акції. Унеможливило мабуть таке порозуміння вступлення Америки до війни по стороні аліантів. Виповідження Америкою війни Австрії заставило негайно Український Народний Комітет зайняти проаліантське становище. Це затерло ще одну різницю між Комітетом і Федерацією й повинно було їх зблизити. Однак це дало Федерації Українців, слабшій з двох організацій, почуття моральної перемоги й самослушності, на яке Комітет уважав за потрібне відповісти доказуванням своєї лояльності Америці. Серед таких умовин говорити про якесь порозуміння було неможливо. Кожна організація йшла далі по тій самій лінії безпощадного поборювання конкурентки. Коїлися в світі великі події, наступали великі перевороти, але ці групи вибраного раз напрямку змінити не могли.

Ця боротьба певно зясувала іміграції багато політичних питань, запізнала її з політичними різницями, однак цю освідомлюючу роботу підривало те, що, ведучи боротьбу, кожна партія оглядалася не лише на українську іміграцію, але й на американський уряд, що в той час пильно слідив за рухами серед імігрантів. Кожна сторона збирала від української іміграції жертви на закупню „бондів свободи” і кожна ждала від аліантів і Америки здійснення всіх гарних кличів про демократію, світовий мир та самоозначення народів. Військової акції від іміграції для здійснення цих ідеалів не ждали, немовби розуміли, що серед взаємної гризні не під силу їм братися за акції, які були можливі тільки при об'єднанні всіх сил іміграції.

Зразу здавалося, що могутий український нарід від іміграції ніякої допомоги не буде потребувати та, хто зна, чи ще їй допомоги не дасть. Немовби на її очах повстав з вікового просто сну український нарід та ступневими, але скорими етапами став будувати самостійну державу. Ця подія була неначе громом у заспау індиферентну частину української іміграції. Розбудилися до національної сві-

домости люди, що ніколи не думали про політичне життя. Навернулись до української струї, що давно вже українство покинули або до нього зрівнодушніли. З'являлись масами на віча, наради, походи. Поплили щедро жертви до центральних організацій.

І знов, маючи стільки нових прихильників, кожна з них не дбала за компроміс з противницею. Як свідомість змагання галицьких українців до об'єднання з братами з Великої України піддавала думку об'єднання спільних політичних сил, то лідери інтригами розбивали заходи до злуки.

В американській суспільності в той час зайшли процеси, які відбулися теж глибоко на імміграції. Як це звичайно буває в часах війни, керуюча державою національна група в своїм прямуванні до досягнення одностайності, застрашується всякими проявами різнородности, відмінности. Заголюкані до гістерії, деякі круги Америки стали вживати напрасних способів „наказу й заборони”, щоб душити всякі прояви національних груп та цим способом заамериканізувати іммігрантів. Газети піддано під цензурний догляд. Розведено спеціальні заходи американізації. Як це звичайно діється, коли такою справою займаються люди без потрібного підготовання, всю увагу звернено на поверховні висліди, на зверхні прояви американізму, а не на розвій особистости й наставлень та на розвій конструктивної участі в суспільнім життю Америки. В цих заходах головну участь брали передовсім торговельні палати й тим подібні організації, купецькі й фабрикантські, і через те цілий рух набрав був виразного протиробітничого характеру.

І ці процеси не заставили імміграції зревідувати свою тактику. Всі думали не про те, як протиділати цим заходам, але як до них пристосуватися. Тимчасом ці грубі заходи викликали серед іммігрантів відразу й обурення. Безчинність українських політичних організацій у тій справі почала відбивати людей від них. На домір усього, з закінченням війни підчас мирових переговорів аліанти, на котрих покладались українські політики в Америці, забули на засади демократії й самоозначення народів та на 14 пунктів президента Вилсона. Українську державу завалила інвазія большевицької Росії, а аліантська акція проти большевиків показалася безплідною. Большевицька армія загрожала Галичині, а аліанти й Америка дали дозвіл польським легіонам переїхати з Франції до Галичини, нібито для боротьби з большевиками, а в дійсності для загарбання території західньо-української держави. Українська імміграція відчула, що вона обдурилася, поклавши надії на аліантів і Америку. Побачивши нову ситуацію, себто з одного боку польську армію, що йшла на підбій України, а з другого боку большевицьку армію, що йшла на Галичину з кличами національного визволення, велика частина української імміграції станула чуттєво за большевиків. Народній Комітет і Федерація втратили значну частину своїх прихильників. Перестали напливати жертви. Большевицькі маси, що самі терпіли від громильських нападів агентів уряду, вживали те-

Д-р Семен Демидчук
Делегат „Рідної Школи”
(1912) і співробітник
„Свободи”.

пер громильських способів проти національних віч і діячів. Читачі газети наставляли на редакції „орієнтуватися на революцію”. Виринули непорозуміння і серед провідників Федерації і серед провідників Комітету і через ті непорозуміння розмарновано цей політичний капітал, яким була свідомість активної політичної роботи для української справи.

Переміна ситуації в Європі знову перемінила ситуацію в Америці. Як большевики не дали обіцяного визволення галицьким українцям, а притому стали обмежувати національне життя Великої України, тоді й українські імігранти зрозуміли, що ті, що орієнтувалися на большевиків, упали жертвою своїх почувань. Рівнобіжно з тим приходило отверезіння серед американців. Як забувалася війна, забулися страхи перед національною різноманітністю Америки. Торговельні палати, купці і промисловці забували свій інтерес до скорої американізації імігрантів. Інтелігентні люди звернули Америці увагу, що насильне й роблене на швидку руку асимілювання імігрантів не тільки не є ніякою асиміляцією, але й шкодить їй, бо звертає увагу від основ на поверховності, від сути на подробиці. Серед загальної критики стали критикувати й усе це самодурство, що загнало їх у війну. Добре цю реакцію проти давніх почувань здефінував багато пізніше, бо аж у 1932-тім році, проф. д-р Джан Дж. Б. Морган, котрий писав: „Ми знали, що війни не можуть принести ніякого добра ні одній ні другій стороні, а проте ми (себто американці) глупо кинулися до цієї найбільшої війни в історії та дурили себе думкою, що бемося за „демократію” та „загальний мир”, але ледви чи й він бачив у 1917-тім році те, що йому нині здається, що він тоді бачив.

Ту саму критику треба віднести й до політики української іміграції. Нині, коли ми це вже давно лишили за собою, нам легко говорити, як це повинно було бути, легко нам бути, як то кажуть, розумними заднім умом, але зовсім інша справа була жити в тих часах та розумно поступити. Це одна справа, нині, кільканацять літ по тих подіях, українцєві критикувати різні орієнтації української іміграції, а американцєві критикувати різні напрямні американської суспільности, а інша справа пережити ті часи та опертися загальним почуванням і серед загального масового чуттєвого руху заховати холодну розвагу.

Обєднання Українських Організацій.

Уже охололи почування серед американського громадянства, вже воно поволі верталось до повоєнної реконструкції, а тимчасом українську іміграцію ще далі термосила неполаджена дефінітивно державна приналежність західньо-українських земель. Ці землі, що правда, вже були заняті грубою рукою польської мілітарної сили; що правда, большевицький уряд уже віддав Польщі титул на ці землі в Ризі, але український нарід Галичини не годився на це, ще проявляв докази протесту, а український уряд цієї землі з іміграції ще далі вів дипломатичну акцію проти того, щоб аліанти признавали ці землі дефінітивно Польщі. На цю акцію галицький уряд попросив українську іміграцію зібрати сто тисяч доларів та вислав у тій цілі в Америку своїх представників. Українська іміграція в Злучених Державах більше ніж виконала цей заклик і тоді уряд ще візав до додаткової збірки в сумі 30 тисяч доларів, яку іміграція теж виконала. Успіх цієї акції був позитивним вкладом в іміграцію, зневірену у власні сили переживаннями останніх років. Іміграція відчула в акції певну позитивну

силу, живучість, і хоч акція за західні землі не вдалася дипломатично, бо альянти й Америка остаточно в березні 1923-го року признали ці землі дефінітивно Польщі, то внутрішньо іміграція цей капітал з цієї активності не змарнувала, бо згуртувала людей, що об'єдналися були для неї, для дальшої спільної оборони українських земель проти займанців.

26—27-го жовтня 1922-го року відбувся в Філадельфії „Український Національний Конгрес“, зложений з представників 7 центральних організацій: Українського Народного Союзу, Провидіння, Народної Помочі, Згоди Братств, Січової Організації, Ліги Горожан і Ліги Ветеранів. У своїх резолюціях конгрес признав своєю головною ціллю допомагати змаганням українського народу до здійснення ідеалу зєднання всіх українських земель в одну соборну українську державу, допомагати самооборонній акції українського народу проти окупантських утисків, помагати голодуючим в Україні. Конгрес заявився теж за переведення 4 правильних щорічних збірок на піддержання Рідної Школи в Галичині. З чисто американських справ порушено тільки дві, а то освіту для дозрілих людей, а саме в звязку з Українським Людовим Університетом, та потребу оснування українського банку в Америці. Конгрес занявся спеціально справою української пропаганди. На цьому конгресі порушено теж справу постійної допомоги для таких справ та ухвалено завести так званий національний податок українців у Злучених Державах: кожний свідомий українець мав складати місячно по 25 центів у своїм товаристві на народні ціли. Обєднання мало скликувати правильні українські народні конгреси для обговорення політичних справ української імїрації.

Конгрес затвердив створення політичної української організації, Обєднання Українських Організацій у Злучених Державах, що мало виконувати постанови цього конгресу, а в своїй організаційній структурі спиралося на ці 7 центральних організацій.

З ухвал цього конгресу багато показалися неможливими до переведення. Спеціально національного податку не можна було довго вдержати. По першій запалі прийшло знеохочення й люди почали складати на цю ціль щораз менше й менше. Через те стало конечним займатися збірками на різні ціли. Число цих цілей зростало, поки вони не обняли майже всіх ділянок публичного життя рідного краю й європейської імїрації.

Непрактичним теж показалося спирання політичної організації на центральні організації, серед котрих панує звичайна організаційна зависть. Через неї одна за допомогова організація мала упередження до кожної іншої за допомогової організації й остаточно ці центральні заповогові організації відступили або виразно, або перестали попірати Обєднання, лишаючи при ньому тільки один Український Народний Союз. Ліга Горожан і Ліга Ветеранів з часом стратили значіння, яке вони мали в часах першого українського конгресу, а Січова Організація відступила від Обєднання в часі другого національного конгресу, коли Обєднання не захотіло перейти з демократичної плятформи на монархістичну. Супроти цього показалося конечною переміна організаційної структури Обєднання: замість спирати його на центральні організації, сперто його на місцеві організації, що висилають допомогу рідному краю через централю Обєднання.

Не зважаючи на ці труднощі, Обеднання вело свою акцію. Воно з часом уже збирало жертви на кожну акцію в ріднім краю, що тільки помагала піддержати боротьбу українського народу проти окупантів та розвивати його організаційні сили. Деякі цілі спиралися майже виключно на допомогу, що її в Америці організувало Обеднання. Воно піддержувало різні акції на європейській іміграції, як наприклад Музей Визвольної Боротьби в Празі.

За час свого існування Обеднання зібрало й вислало на різні народні цілі коло чверть мільйона доларів. Хоча це сума невелика, то зібрати її прийшлося серед великих труднощів і завзятих зусиль. Коли взяти під увагу, що Федерація Українців і Український Комітет лише за два роки зібрали були половину цієї суми, то будемо мати поняття про ці труднощі. Закиди, якими провідники цих двох організацій себе колись обкидали, даються відчувати ще й нині. Та вони власне заставляють Обеднання бути скрупульянтним у збиранню всяких збірок та в розпоряджуванні фондами стисло за волею жертводавців.

Обеднання відкликалося на різні потреби моменту, як наприклад: польська пацифікація Галичини, коли Обеднання повело широко закроену на цілу іміграцію акцію протестів та акція проти виголодження українського народу большевицьким урядом. При тій нагоді Обеднання повело ширшу пропагандну акцію й для цієї цілі видало кілька більших публікацій та начеркнуло цілу низку дальших на будучину.

Практичне життя видвигало перед конгреси Обеднання щораз то нові справи, як справу українського шкільництва в Америці, справу організації хорів, кольтонізації, робітничих юній. Заходили притому різні політичні питання загальної натури, які треба було розглядати основними рефератами. В цей спосіб Обеднання стало немов би парламентом української іміграції, в котрому дебатують політичні питання загального інтересу та дають напрямні загального характеру для дальшої діяльності української іміграції.

Як Обеднання сперлося на місцеві організації, в Америці повстали ще інші організації. Частина прихильників Федерації Українців воскресила її під іменем Оборони України, що якийсь час провляля деяку акцію для допомоги української соціалістично-радикальної партії в Галичині та для збірки на будову Українського Робітничого Дому у Львові. У Філадельфії створено теж окрему політичну організацію, що проголосила, що буде збирати жертви на українські народні цілі в ріднім краю та пересилати їх даром, а потім подібна організація повстала в Питсбуржині. Кожна з них, як і Союз Гетьманців Державників, пробували на свій лад відривати прихильників Обеднання. Обеднання пережило й перетревало всі ці організації. В цей спосіб українська іміграція в Злучених Державах дістала на решті політичну організацію, що перетревала вже майже половину покоління, — явище політичне досить рідке не тільки в українській, але й у всякій іміграції.

Не сходячи зо своєї первісної плятформи, Обеднання знайшло можливість співпрацювати з різними іншими політичними організаціями, подекуди відмінними щодо свого політичного світогляду й своєї організаційної структури, як наприклад з Організацією Державного Відродження України, що повстала в звязку з Військовою Організацією, та з Організацією Українських Націоналістів і займається передовсім допомогою визвольній боротьбі.

Прогнози будучности.

Життя іміграції в Америці заставляє цю іміграцію брати щораз живішу участь в американськiм суспільнiм життiю й американськiй політиці. Депресія застала іміграцію займатися живо політикою краю, переконавши її, що від цієї політики залежить велика частина її добробуту. Крім того в Америці можливі всякі політичні перевороты, від котрих може буде залежати вже не розвій, але й само самостійне політичне життя української іміграції та її участь у політичнiм життiю українського народу в ріднiм краю.

Стара генерація, що родилася в ріднiм краю й знає його з власного досвіду, поволі й постiйно вимирає, і їй на зміну в українськiм життiю на іміграції приходить друга генерація, роджена вже в Америці. Яка буде ця участь, це стає перед старою генерацією в даний момент питанням першорядної ваги.

Життя в Америці зрештою відбиває загальний розвій світу, політичний і суспільний. В світі на-зрівають події, що поставлять перед знаком за-питання не тільки політичний устрій, але й су-спільний. Назріває світова криза, багато гостріша від кризи першої світової війни. Яку роль відіграє в цій кризі український нарід взагалі, а українська іміграція в Америці спеціально? — отсе питання, яке цікавить нині всяку думаючу людину в українській іміграції. Чи встигнемо ми використати до вершка своїх сил ці всі нагоди, які нам дасть будуча історія? Чи зуміємо ми використати свій немалий уже нині політичний досвід для досягнення остаточного ідеалу, до якого український нарід пре з непереможною силою, як зрештою всякий живий нарід? Що зробить ще своєю зорганізованою силою й своєю умовою й чуттєвою силою для України українська іміграція?

Деяку відповідь на ці питання вже дає нам отся історія політичної думки в українській іміграції. Хоч вона мала в собі багато неясних моментів, то не є вона сумніша від історії подібних імігрантських груп. Почали ми через свою історичну долю досить низько, але дійшли досить високо. Пробудились ми до політичного життя досить пізно, але працювали деколи завзято і, не зважаючи на всі перешкоди, зробили зовсім поважні поступи. Це нам дає зовсім добре основу надію, що в надходячій світовій кризі ми відіграємо багато значнішу роль, ніж відіграли в останній, та що вложимо багато більший вклад у працю й боротьбу коло здійснення ідеалу повної української самостійности.

Марія Білик

Заст. гол. предсідника
У. Н. С. (1912—1921)

Богдан Лепкий.

В СВІТ ЗА ОЧИ

.....

Прийшли жиди, купили нашу хату
І все, що в хаті було. Сторгували
І положили гроші на заплату
І хату — взяли...

Остатки лахмаття,
Що було в скрині і що було в хаті,
Все я збрала і скликала діти.
Сумні прибігли і кажуть до мене:
„Лишімся тутки. Та лишімся, нене.
„Нам тутки добре...” — Ох! Добре вам,
[діти?

Кожде з вас голе, босе, неогріте;
І так вам добре?... Ні. Не час просити.
Кожде з вас їсти хоче, хоче жити.
А як?... питаю... Гейже в світ за очі,
Коли нас рідний край живить не хоче.
На віз ми сіли.. Щаслива дорога
У світ далекий, геть за ріки, море.
Прощайте, рідні села і ліси і бори.
Мені вас жаль, — жаль дуже: Так щож,

[милий Боже,
Коли нас рідна земля виживить не мо-
[же...

На віз ми сіли... Ранок був холодний
І вітер завивав і прошибав нам тіло.
„Мені так зимно, я такий голодний”,
Каже до мене мій малий несміло.
„Вернімся, мамо”. — Цитьте, мої діти.
Там хліба більше, сонце краще світить.
Лиш тихо будьте. — І беру на руки,
А серце рветься і скимить з розпуки.
Минаєм церкву стару при дорозі
Ї коло церкви цвинтар із хрестами.
А діти в голос: „Ми хочем до Бозі,
Хочем до тата”. І вчіпились мами
І так просили, так сумно кричали,
Що від їх просьби самі коні стали.

Ввійшли ми в церкву, на коліна впали.
І перед Всевишнього троні
Мої маленькі так смирно лежали,
Таким припали перед Ним поклоном
Мої дрібненькі, безталанні діти,
Як ті прибиті бурею і громом
Весняні квіти.

„О Ти, Пречиста, свята Божа Мати.
„І Ти втікала з батьківської хати.
„І Ти страждала, пробита мечами.
„Зглянься над нами.

„Ми не кидаєм родинної стріхи
„Задля маєтків, ані задля втіхи,
„Але що жити нам не хочуть дати.
„Прости нам, Мати.
„На руках наших вирости мозолі
„І серце наше зіли люті болі,
„А хліба, хліба не можемо дістати.
„Прости нам, Мати.

„І Ти, Всевишній, що правиш над сві-
[том

„І печалишся мушкою і цвітом
„І пташкам стелиш на галузці ложе,
„Прости нам, Боже.
„Ти дикі дебри призначив звірині
„І рибі дав Ти ріки, води сині;
„А ми ідемо по світі шукати
„Для себе хати...”

Вийшли ми з церкви. А білі берези
Шуміли сумно і листя як слези
З вітром летіло. І діти просили:
„Ходім, мамуню, до тата могили”.
А та могила на окопі була;
Над нею верба рамена нагнула,
А що не було хрестика з дубини,
То виріс тамки чорний корч тернини
І витяг в небо свої віти голі:
Свідчив про муку і про хлопські болі.
І бідні діти, наче пташенята,
Припали разом до могили тата
І кличуть сумно: „Гей, ци цуєс, тату?”
„Насі мамуня взе продали хату.
„Хату продали, обійстя, комори,
„І їдуть з нами далеко — за море.
„Пейсатий Моско купив насу хату...
„Будь здоров, тату”.

„Будь здоров”. Сльозами
Батька прощали і в зимну могилу
Бідні з розпуки били головами.
І всі просили матери на силу:
„Не їдьмо, мамо, не кидаймо тата”.
І в тую хвилину розпука крилата
На нас злетіла і під свої крила
Мене нещасну із дітьми вхопила.

Я встала перша. — Час, діти, в дорогу.
Зірвались, ще раз помолившись Богу,
Землі святої вхопили в шматину
І з тим пустились у чужу чужину.

.....

Осип Стеткевич.

УКРАЇНСЬКЕ ШКІЛЬНИЦТВО В АМЕРИЦІ

Перші поклики.

К В АМЕРИЦІ почали денебудь творитися самостійні українські громади, то першим їх ділом було: зорганізувати свою власну церкву. Кожна церква становила ядро, біля якого росло й розвивалось усяке народне життя — все те, що давало поживу для людського духа. Отже наперед повставали парохії, а згодом — різні інші товариства, головно запомогові. Наші імігранти на першій місці клали свої власні потреби, а вже згодом почали думати і про свої діти. Така політика була в перших початках оправдана, бож перший наш поселенець в Америці не мав тут родини, а щойно пізніше почав закладати родинне гніздо. Як призбиралася в громаді горстка дітей у шкільній віці, то треба було думати, як і де ті діти вчити.

Загал ставився до шкільного навчання доволі байдужно і не дуже дбав, що станеться з доростаючими дітьми. Понайбільше чекали на те, щоб дитина якнайскорше виросла із шкільного віку (16 літ) та йшла на заробок... До того часу шкільний примус змушував родичів посилати свої діти до вселюдної американської школи, а потім — потім буде те, що Бог дасть...

Та між імігрантами траплялися свідомі українці, котрі дуже добре розуміли, що українська дитина без української школи не виросте на пожиток Україні.

Але ширша акція в справі рідної школи зачалась аж тоді, як за неї заговорила „Свобода”. І тому саме я переповім коротенько дещо з того, що вона писала про вагу освіти рідною мовою в 1894 році:

Ч. 5, 1. березня: В передовиці „Нам треба школи” читаємо між іншим таке: Не той правдиво нещасливий, кого батько-мати сиротою кинули, жадного маєтку не лишили, але той справді нещасливий, хто зріс без ніякої науки та просвіти і, темний на душі, тягне своє бідолашне життя аж до гробової дошки. Маєток, лишений дітям родичами, або пізніше дороблений тяжкими трудами та невсипущою працею й ощадністю, може знищити вогонь, забрати вода, може накінець через людську зависть і шахрайства попасти в чужі руки; але те, чого чоловік змалку навчиться і збагатить свій розум наукою і корисним знанням, усього того ніхто від нього не видре. — Хоч діди і прадіди полишали хороші маєтки своїм унукам та правнукам, то не дали розуму, не дали шкільної науки — і їх добро опинилося в чужих руках. — Хоч не лишите своїм дітям розлогих фарм і купи грошей у банках (бо на це вас не стати), лишіть їм більший і певніший скарб — скарб науки. Постарайтеся про українські школи, кинувши по пару центів на ту ціль. Ваші діти, внуки і правнуки будуть вас споминати і за ваші душі Бога молити. Памятайте добре на

це, що ми на світі не живемо тільки для себе, але й для інших. — З того всього, що було досі сказано, написано і надруковано, наша „Свобода” підносить свій голос — не в пустині, але голос до українського народу, до українських батьків: Памятайте на виховання ваших дітей, старайтеся совісно сповнити святий обов'язок, наложений на вас — дати діточкам просвіту! Бо як занедбаєте зробити це, то тяжко будете відповідати в день страшного суду перед Богом! Постарайтесь про українські школи, закладайте українські школи!

Незабавом потім бачимо вже успіхи цієї пропаганди. „Свобода”, ч. 12, з 20. квітня, подає в передовиці „Ми жиєм” таке: У Шамокін, Па., є вже читальня й українська школа: одна і друга розвивається вельми хорошо. — В Мт. Кармел незадовго відбудеться торжественне відкриття читальні і школи. — Закладайте читальні! Як вам трудно прийдеться, то вдавайтеся по пораду до секретаря „Союзу” в Шамокін, або до редакції „Свободи”.

Ч. 13, з 27. квітня, подає ось що: В Мт. Кармел заходами о. Констанкевича, ревного українського священика, зложено читальню й українську школу для старших і дітей. — В Пітсбургу о. Полянський заложив школу і вчить сам дітей. — В Шамокіні й Олифанті таксамо є українські школи, читальні й оркестри. — В тім самім числі є теж стаття „Бери на розум”, де говориться про закладання читалень.

В ч. 21, з 4. червня, знаходимо такі слова: До молодих хлопців українців в Америці. Хлопці-козаки! Не даймося, щоб з нас, українців, якінебудь люди насмівалися, що ми сякі або такі. Покажіть, що ви, молоді, можете зробити. Де є український хор, горніться до співу; де є українська трубна оркестра, вступайте до неї й трубіть на честь України! До української школи спішіться, не зважайте на сло-ту і болото! До „Союзу” як не вписалися, йдіть і впишіться, бо не належати до „Союзу” — це смертельний народний гріх.

Ч. 24, з 25. липня, доносить: Заложені українські школи в Шамокіні, Олифанті, Мт. Кармелі і Шенандоа дуже красно розвиваються. А ч. 26., з 8. серпня, доносить, що пару днів тому відкрито школу і читальню в Джерзі Сіті. Далі в ч. 43, з 5. грудня, в передовиці „До українських родичів в Америці” читаємо ще таке:

Обов'язком родичів учити дітей вдома говорити по українськи, щоб дитина в родиннім кружку говорила тою мовою, що батько й мати, і щоб вона знала, що походить з українського роду. — Старайтесь, українські родичі, запалити вогонь любови до рідної праді-ної землі і завзято боротися за волю України в серцях ваших си-нів, поки рабами ляжете в невольничу яму. — Від виховання молодого покоління залежить доля народу. Якби нині в Галичині вільно було виховувати в школі нове покоління в правдивім патріотичнім укра-їнськім дусі, то лях з української часті Галичини не був би послом до союму чи парламенту, але замітав би вулиці Львова з нумером на шапці.

Повищі голоси (дуже неповні) я навів тільки для характери-сти-ки, щоб читач бачив, яких аргументів уживала „Свобода” в перво-починах, щоб заохотити українського імігранта в Америці до просвіти. Ясна річ, що колиб я хотів винотовувати тут і подавати хоч коро-тенький зміст з численних статей, покликів, дописів, новинок і оповісток — усього того, що писалось про освітні справи у „Свободі” від її заснування аж по нинішній день, то треба би писати другу „Пропам'ятну Книгу”, більшу від цієї...

Та все те, що писалося в „Свободі” про українську школу в Америці, було висловом патріотичних почувань одиниць, але загал до тої справи ставився доволі холодно. Всеж таки по деяких громадах священики довели до того, що при церквах засновано бодай які-такі українські школи.

Нехить нашого простолюддя до просвіти мала свою причину, яка кожному з нас добре відома. „Свобода” знала цю причину дуже добре, тому наш бідний нарід оправдувала.

В передовиці „Свободи” (ч. 28, з 19. вересня 1895 р.) п. з. „Як виглядають наші бідні українські школи в Америці і скільки вони рідному народові хісна приносять” читаємо: „Українці перенесли себе зо старого краю такими, якими вони в бідній Галичині були. Нарід був бідний і темний. До Америки приплило багато українців, котрі не вміли ні читати, ні писати. Розуміється, що світогляд таких темних людей був дуже вузький. Поза копальнею вугля вони нічого більше не бачили. Мешкали звичайно далеко від міста, по так званих „печах” (присілках) і там заводили собі галицьке або угорське село. А що їм тут поводилося ліпше, як на батьківщині, то почали у вільні від праці дні, напр. у неділі, улаштовувати собі „празники” з віскою і пивом. Вони забавлялися так, як уміли”. Тяжко було вимагати від таких людей дійсного розуміння ваги освіти та школи.

Та побіч оправдань знаходимо часто й докори. І так у числі 41. „Свободи”, з 7. жовтня 1897 р., є стаття „Закладайте школи!” В ній між іншим говориться таке: „Стара то вже пісенька, що наші українські люди в краю не люблять школи, вважають її за накинений тягар, і як лиш можуть, то відхрещуються від неї — як від нечистого. То правда, що там у краю, хоч на ті школи народ сипле центи, то не має з них великої користі, бо дитину мучать там усякими Вандами і Кракусами, тай учительки там декуди такі, що й самі не вміють добре писати по українськи, не то вже говорити. Люди те бачать тай набирають огиди до школи. Ліпше, кажуть, най дитина пасе худобу, то бодай буде з неї якийсь пожиток для господарства.

„Так байдужно люди відносяться до школи, ну, тай уряд не дуже там про неї дбає, то тому в краю стільки неписьменних; але як же пояснити собі байдужність до шкіл в Америці? Таж тут нема ніяких інспекторів, котрі би втикали свій ніс до наших шкіл, а ми самі газди і ми самі як собі установеми так і буде. І хоч ми бачимо, як то зле, як чоловік неписьменний, то таки є ще багато місцевостей, у котрих нема українських шкіл. І хоч тих людей і упоминається й заохочується, бо „Свобода” вже не раз про це писала, то вони собі ані в гадці того не мають. От якби хто змилосердився, прийшов, дав свої центи на лавки, заплатив учителеві, то тоді може би що й було, а так самим якось трудно забратися.

„Люди звертають не раз свою увагу на менше важні річі, видають гроші не раз на непотрібне, а на таку важну справу як школа то нема. І потому дивуватися, що діти не бесіднують із собою по українськи, тільки по англійськи. Нічого дивного. Звідкиж дитина набере почуття українства, як не ходить до української школи? З повітря не вхопить!”

В дискусії над цією справою заговорив і голос зо старого краю. Іван Гримало зі Львова пише („Свобода”, ч. 1, 2. січня 1896 р.): „Моя рада така: американські українці мусять витворити інтелігенцію **зпоміж себе**. Треба діти посилати до англійських шкіл, щоб училися всього, чого там учать, але крім того треба заложити школу україн-

ської мови, щоб ученики могли докладно пізнати своє рідне. Вже там, як це зробити, ви будете знати ліпше ніж я, але те повторюю: витворюйте інтелігенцію зпоміж себе, коли вона вам потрібна, а на приїзд зо старого краю не спускайтеся. Правду сказати, когобудь з інтелігенції ми висилати американським українцям у дарунку не повинні; кого доброго знов не повинні пустити, бо він нам тут також дуже потрібний”.

Перші школи, учителі й підручники.

В 1894 році були вже українські школи в отсих місцевостях: Шамокін, Мавнт Кармел, Пітсбург, Олифант, Шенандоа (в стейті Пенсильванія) і в Джерзі Ситі (стейт Нью Джерзі).

Наука в тих школах відбувалася звичайно вечором (по 2 години), а подекуди в суботу в день (бо в суботу дівтора до американських публичних шкіл не ходить).

Щоб зрозуміти, яка була вартість тих шкіл, треба приглянутися ближче всім тим чинникам, що становлять збірне поняття школи.

Першим і найважливішим чинником є очевидно вчитель. Відома річ, що який учитель, така і школа. А які кваліфікації мали наші вчителі?

Ще в 1905 р. читаємо в редакційній статті „Свободи” (ч. 38, з 21. вересня) п. з. „Наші школи” про невідповідні шкількі приміщення, а далі таке: „Тай хто вчить у тих наших українських школах? — Люди, що по більшій частині самі ще повинні ходити до школи; люди, що самі не зміють поправно писати й читати, а про інші предмети шкода й говорити. Деякі з них так „високо” вчені, що навіть писаного самі не зміють прочитати, а лиш друковане, вживають у бесіді Бог зна якої мови, а самотнім їх педагогічним середником — патики! Мабуть не дуже відбігнемо від правди, кажучи, що всіх українських учителів в Америці, які справді заслуговують на цю назву, можна сміло порохувати на пальцях двох рук!”

Десять літ передтим писала „Свобода” (ч. 28, з 19. вересня 1895 р.) ось-такі слова: „Науку читання і писання поручено в початках „нужди ради” дякам, може з оглядів матеріальних, бо робітник не всіли був удержати і священика і вчителя і дяка.* Отже в одній особі дяковчителя чоловік мусів сповняти між нашим народом в Америці найважливішу по церкві задачу. Іноді навчить навіть такий учитель читати і лихо писати по українськи, а батьки, вдоволені, що дитина скінчила академію, брали хлопців з собою до тяжкої роботи в копальні і карієра скінчена... От і стільки принесли користи, а радше сказати шкоди, наші народні школи”.

„Не треба казати, — читаємо в 41 числі „Свободи”, з 7. жовтня 1907 р. — що в школі може вчити хтонебудь і колинебудь, бо наука не обмежується лиш до читання і писання, але дитину треба повчити про інші річі, котрі їй пізніше в життю придадуться”.

Та справедливість вимагає зазначити, що між українськими дяковчителями в Америці були теж люди з добрим серцем і з доброю головою. Своєю сумлінною працею, своїм характером і своїм тактом

* В ч. 22 „Свободи”, з 29. травня 1902 р., подибуємо ось-такі „Листування Редакції”. „Учителям у старім краю, котрі мають охоту прибути до Америки і запитують нас про інформації, відповідаємо, що наш нарід іще не має таких шкіл, у яких міг би дати утримання вчителям. В Америці український учитель мусить іще знати дяківство і провадити хор, щоб міг зробити життя.

вони зискали собі загальну пошану, а в навчанню і вихованню дівтори набрали стільки практики, що могли легко ставати до суперництва з деякими фаховими вчителями і могли їх без труда побороти.

Розуміється, що дяки-самоуки (а таких було по наших парохіях найбільше) не могли навчити когось того, чого самі не знали. От я пригадую собі одного такого „вчителя”. Називався Кирило (назвища вмісно не подаю). Шкільні діти кликали його „пан професор” і він тим дуже гонорувався. Він свого імені не писав „Кирило” (бо це було би по хлопськи), але „Кырыль”. Як бачимо, робив у тім слові лиш дві помилки, бо по етимологічному пишеться „Кирилъ”. Інший такий „пан професор” дуже тішився, як проваджений ним хор обдарував його батуту, яку він усюди називав „диригентурою”.

Кожний учитель (і добрий і злий) був собі в своїй школі автократ і диктатор. Що хотів, те й робив. Його ніхто не контролював, бо ніяких контролорів чи інспекторів не було. Кожний учив відповідно до своєї власної методи, а понайбільше без ніякої методи.

Шкільні підручники — о, це вже була морока! Кожний учитель учив з такого підручника, який йому подобався, а зглядно, який припоручили йому його хлібодавці. Угорські руснаки мали свої шкільні книжки, православні (властиво цареславні) — свої, кацапи — свої, галицькі „радикали” — свої. Бувало таке, що діти приносили до школи різні книжки — залежно від того, до якої „партії” належали їх батьки.

Щодо шкільних приміщень, то справа стояла (так воно лишилося здебільша й досі) дуже мізерно. „На цілу американську Україну є заледви кілька шкільних будинків, а найчастіше відбувається шкільна наука по темних, непривітних пивницях під церквами, або по приватних тісних домах. Чи може українська дитина подобати собі таку школу після того, як висидить 5—6 годин в англійській школі, чи може радо спішити до неї? Вкінці, чи не робимо ми кривди нашим дітям, змушуючи їх сидіти у подібного роду школах, особливо їх слабому, нерозвиненому здоров’ю?” („Свобода”, ч. 38, з 21. вересня 1905 р.).

Громадянство й школа.

А як дивилося наше громадянство на школу? У цитованій вище „Свободі” (стаття „Наші школи”) читаємо: „Школа в нас, американських українців, це остання річ, на яку звертаємо нашу увагу. Є громади, де люди і десятки тисяч доларів заплатили на церкви, цвинтарі, плебанії (приходства) й інші річі, а про школу ані гадки. Є місцевости, де є українські братства, крамниці, по кілька готелів (коршем), але про школу нікому й не сниться. А чейже школа важніша від усіх названих вище інших річей, бо коли ми не виховаємо наших дітей в українським дусі, то вони нас відцураються і покинуть не лише наші братства й організації, але покинуть також церкву, до котрої їх батьки належали”.

Громадяни дуже бунтувалися, як їм хто пропонував заплатити на місяць кільканацять центів на вдержання або піднесення школи. Дяковчитель був у громаді на те, щоб у першій мірі мав „добрий” голос. Дальшим його обов’язком було вчити хор (нераз і кілька різних хорів), по можности й оркестру, виучувати й улажувати різні театральні вистави, а врешті палити в церковній і приходській печі (це останнє було звичайно лише по малих громадах). На самім кінці була вечірня школа, до котрої приходили нараз понад сто дітей! У деяких громадах бідний дяковчитель мусів учити 400 або й більше дітей. Чого в таких випадках можна було навчити дівтору хочби й ідеальному вчителеві?

Послухаймо, що пише про нашу шкільну справу дописувач, що називає себе простим робітником („Свобода”, ч. 51, з 16. грудня 1897): „Ми тут проживаємо на вільній американській землі, але з тої вільности мало користуємо, бо нам народня справа не в голові, не так як в інших народностей, бо дуже мало поступу в нас. А деж знайти джерело до того поступу? Деж би віднайти ключ до того вільного всім скарбу? — В школі. В школі, браття! Бо школа мати наша, котра нас може всього навчити. В школі можна знайти ключ до всякого вільного скарбу, котрий є відкритий для кожної народности, а ми, українці, дуже мало про те дбаємо, бо нас так навчили в старім краю, щоб їм було легше з нами навертати по впадоби, як з худобою, бо вченого і просвіченого трудно баламутити, бо не дається. — Тому, що тут майже не маємо світської інтелігенції, отже, браття любі, берімся самі до роботи, поки час, і по можности закладаймо школи, а так собі можемо допомогти. — Не забуваймо на школу, маму нашу, котра нас може на людей вивести, котра нас може поставити нарівні з іншими народами. — Де може бути школа і церква в добрім порядку, то добре; а де має церква підло стояти, то нехай буде добра школа, а в ній розумний учитель, що міг би вчити дітей і старших, як маємо в світі жити і поступати. — Думаю, що не помилюся, коли скажу, що школа є такої ваги, як і церква. Як чоловік у школі навчиться, то і в церкві є з нього ужиток”.

На зїзді гр.-кат. руських священників у Філядельфії (18. липня 1899 р.) були наради про біжучі справи, а по нарадах ухвалено різні резолюції. З тих резолюцій наводжу тут точку 26: „На останку виявилася досить оживлена дискусія про заснування руських шкіл та про підручники, з яких мають учитися діти. Внаслідок тої дискусії запала ухвала, що в кожній громаді **мусить бути** рідна школа, а розклад науки і добір підручників покищо лишається виборіві місцевого священника, котрий зарядить усе відповідно до обставин”.

Дня 1. січня 1900 року відбулося в Джерзі Ситі перше українсько-американське віче. Просвітній реферат виголосив о. С. Макар. „Референт, беручи приклади з життя, зілюстрував погляди наших людей на віру, школи, родину, і доказав, що життя в Америці вимагає інших поглядів від поглядів наших людей, коли хочуть жити і розвиватись у вільнім краю”. („Свобода”, ч. 2, з 18. січня 1900 р.).

На зїзді священників і делегатів від церковних громад (30. травня 1901 р.) вибрано Шкільну Комісію, до котрої ввійшли: о. А. Бончевський, М. Бачинський, О. Зволинський, В. Тилявський, М. Барна.

На народнім вічу в Йонкерс, Н. Й., (23. листопаду 1903 р.) шкільний реферат виголосив о. П. Тимкевич. Реферат тривав близько години. Вислухали його вище 500 людей. Референт поставив отсі резолюції: 1) Всенародне віче в Йонкерс, Н. Й., взиває українських родичів, щоб своїх дітей перед часом, означеним законами, не відбирали зо шкіл, але щоб усіми силами старалися посилати до шкіл доти, доки бодай не покінчать уселюдних шкіл. 2) Всенародне віче в Йонкерс взиває заряд Шкільного Фонду (той Шкільний Фонд існував уже кілька років. — О. С.), щоб він, з причини загального вбожества українських поселенців в Америці, уділював заповоги і нагороди не тільки тим, що вже ходять до університетів, але також і школярам із нормальних шкіл, почавши від 5-тої класи. 3) Всенародне віче в Йонкерс поручає зарядові Шкільного Фонду відкрити Українську Бурсу в однім

з більших міст в Америці, і то вже з початком нового шкільного року, то є 1904—1905. — Усі ті внесення прийнято.

Подібний реферат мав о. Тимкевич на народнім вічу в Олифанті (22. січня 1904 р.). Там прийнято отсі резолюції: 1) Поборювати анальфабетизм через вечірні школи в Америці; 2) Уділяти нагороду тим учителям і взагалі кожному, хто навчить читати 10 неписьменних людей; 3) оснувати бурсу для українських дітей, щоб могли вчитись у вищих школах, і то в Нью Йорку, вже з початком наступного шкільного року, у вересні; 4) Доки не відкриється бурса для дівчат, то уділяти тимчасом убогим, а здібним українським дівчатам стипендії для науки в вищих школах; 5) Потверджено ухвали віча в Йонкерс щодо посилення дітей до публичних шкіл; 6) Перестерігати наших людей, щоби перед часом не відбирали своїх дітей зо школи, але щоб вони, ті діти, кінчили курси, приписані стейтовими законами.

В 30. числі „Свободи”, з 28. липня 1904 р., появилась ось-така відозва (подаю в скороченню): „Преважне діло! Перша Українська Бурса отвирається. В ім'я Боже зачинаємо преважне, святе діло народне — отвираємо в Нью Йорку з днем 15. вересня 1904 р. Українську Бурсу, то є інститут науково-виховний під покровом св. Николая. До цієї Бурси будемо приймати українських хлопців у віці 10 літ і вище, щоб виховувалися на людей науки і праці, а притім на щирих патріотів українських, котрі опісля мають служити і працювати для свого народу та для слави Божої. Ціль Бурси приспорити українському народові в Америці в якнайкоротшім часі якнайбільше власної патріотичної інтелігенції, без котрої кожний нарід є наче військо без офіцерів, наче дерево без цвіту, наче господарство без господаря. — Кожна дитина за невеличкою оплатою дістане в тій Бурсі помешкання, харч, потрібну услугу, а що найважливіше: старанний, правдиво вітцівський нагляд та поміч у науці. Діти будуть ходити на науку до публичних шкіл американських. Вдома у вільних годинах будуть учитись: релігії, св. письма, українського читання і писання, церковного співу і музики, української історії й географії та письменства (літератури).*

Андрій Савка

Завідатель „Свободи” (1912—1925)

Дня 4. червня 1905 р. відбулося в Нью Йорку жіноче віче, на яким у начерку статуту для жіночої організації подано, між іншими,

* Бурсу відкрито 10. жовтня 1904 р., прийнявши до неї 14 хлопців з різних сторін Америки. Куплено для неї дім в Йонкерс, Н. Й., і там її ведено до 1907 р. головню завдяки посвяті настоятеля Бурси, о. Павла Тимкевича, що віддавав цій справі свій гріш і труд, як це видно з відозви, яку поміщено в „Свободі” з 17. січня 1907 р. Розбіжність думок щодо доцільности Бурси, як і байдужність громадянства були причиною її ліквідації.

такі цілі: Ширити просвіту між українським жіноцтвом в Америці через закладання курсів для науки читання і писання, заснування жіночих читалень і видавання в міру можності часописів і книжок, що займаються жіночими справами. В ухвалених на тім вічу резолюціях одна взиває українське жіноцтво до закладання курсів для науки читання й писання та взагалі до якнайенергійнішої діяльності на полі просвіти, а друга — взиває українські матері, щоби більше дбали про фізичне, моральне й духове виховання своїх дітей і не запрягали їх перед часом до тяжкої роботи.

Дуже цікаве народне віче відбулося 26 і 27. червня 1905 р. в Мікіспорті, Па. Про школу реферував о. Макар. Виходячи з того, що просвіта це наймогутніша зброя в руках кожного, а особливо поневоленого народу, о. Макар предложив утворити дві комісії: одну для виховання дітей і молодіжи, другу для освіти старших. Перша комісія має назву едукативної. Вона мала би складатися з усіх українсько-американських учителів і людей, відданих вихованню молодіжи, мала б старатися про те, щоб усюди по українських колоніях засновувано школи для дітей, щоб усі школи мали добрих, відповідних учителів, щоб науку по українських школах ведено за одною системою і пляном, щоб у них уживано однакових книжок і підручників. Крім цього та комісія мала б старатися про видавання відповідних шкільних книжок, про фонд для спомогання вбогих шкіл і вчителів та про те, щоб усе українсько-американське вчительство зорганізувати в одно тіло, та щоб учителі від часу до часу збиралися на сходи для поради над справою виховання дітей.

В 28. числі „Свободи”, з 13. липня 1905 р., о. Макар помістив „Відозву до всіх пп. учителів парафіяльних шкіл у Злучених Державах”. Наводжу з неї важніші уступи: „Кожний із здорово думуючих людей пересвідчений про те аж надто добре, що одною з найважливіших у нас справ є заснування шкіл для дітей. Бо і щож нам з церков, організацій та інших інституцій, коли молоде покоління виростатиме без знання українського письма та без виховання в українській душі? Аджеж колись треба буде в той спосіб веденій молодіжи проповідувати в церкві англійською або якоюсь іншою мовою, лише не своєю; колись та дитина, вроджена з українських родичів, буде дивитися на українців як на щось смішне і чуже їй вихованню. Щоб запобігти наперед сумним наслідкам, які могла би потягнути за собою байдужність деяких родичів до школи, я на вічу в Мікіспорт, Па., подав ось який плян: Всі вчителі існуючих уже тепер шкіл повинні злучитися в одно товариство, немовби учительську юнію. Це товариство вибирає зпоміж себе комітет з сімох, котрий творить щось у роді шкільної ради, чи, як хтось хоче звати, виховної комісії. До тої комісії можуть увійти три особи світліші зпоза вчительства. Задачею тої шкільної ради є: 1) Зноситися з учителями всіх шкіл і жадати від них звіту з їх діяльності. 2) Засновувати чи спонукувати людей до заснування школи в місцевостях, де є священик, або й де нема його. 3) Подавати вчителям плян науки для дітей нижчого й вищого ступня. 4) Постаратися про підручники для науки так, щоб діти в усіх місцевостях училися з однакових підручників. 5) Постаратися про відповідні книжечки і газетки для дітей, а покищо спроваджувати їх з краю. 6) Постаратися заводити для дітей відповідні забави, театральні вистави і т. п. 7) Заснувати семінарію для дяковчителів, для молодіжи, вихованої в Америці. 8) Котра громада потребує дяковчи-

теля, повинна про нього просити згаданий комітет, а той має про нього постаратися: чи то спровадити його з краю, чи то вибрати котрого з тих, що перебувають тут в Америці. 9) Учителі, що хочуть обняти місце дяковчителя, мусять зголоситися до комітету і піддатися іспитові. 10) Комітет чи шкільна рада збирає по цілій Америці добровільні жертви, розпродує шкільні книжки і т. п., а з тих грошей запмагає тих учителів, котрим громада не всилі заплатити відповідної нагороди, висилає по школах своїх інспекторів у часі шкільного року, на іспити і т. д. — Як вибрати комітет? Всі учителі, котрих я знаю, як напр. Костюк, Ялечко, Каськів, Стеткевич, Бабій, Паздрій, Гела і т. д., і ті, котрих я не мав чести пізнати, а котрі хочуть приступити до цього товариства, най напишуть до мене і подадуть свої адреси. Тоді я запропоную 7 членів того комітету і вишлю обіжник до кожного, щоб голосував на предсідника, касієра, секретаря і виділових. Колись треба буде скликати зїзд усіх учителів, але покищо вибір цею дорогою вистарчальний”.

Справу української школи в Америці пробував іще рушити т. зв. „Головний Український Народний Комітет”, що видав окрему відозву, поміщену в „Свободі” з 27. липня 1905 р., в якій обговорює справу виховання нових кадр американсько-української інтелігенції. Для зібрання відповідних фондів на цю справу запропонував був Комітет основувати по місцевостях „Товариства Українських Патріотів”. В тім самім часі „Свобода” порушила наново справу школи, вдаривши особливо в те, що наші люди, замість посилати дітей до школи, пхають їх до такої роботи, що „вбиває їх спосібности, руйнує здоровля, ломить молоде життя”. В числі з 17. серпня 1905 р. вона кличе: „Пора вилазити з „гунгеріяньського” * болота на світ божий, а це можливо зробити лише через освіту, через науку”.

Серед цього нового розмаху до поправки освітньої справи в Америці зайшла подія, яка заважила й на цій справі. Прибув перший український єпископ.

Другий період українського шкільництва.

З прибуттям до Злучених Держав українського єпископа о. Сотера Ортинського розпочався період другий.

В ч. 40. „Свободи”, з 3. жовтня 1907 р., знаходиться відозва єпископа Ортинського: „До відомости всім гр.-кат. Священникам Злучених Держав Америки”. Єпископ запрошує все гр.-кат. духовенство на конвенцію, котра відбудеться 15 і 16. жовтня 1907 р. в Нью Йорку, в церкві св. Георгія, Іст 20 вул.

На тій конвенції ухвалено (виновотую те, що нас тут интересує): по малих громадах закладати дешеві галі (салі) на школу, котра рівночасно послужить і за церкву; видати один етимольогічний** рус.-ам. учебник і катехизм на взір існуючих англійських учебників (в тій ціли вибрано комітет з 9 священників, котрі мали покликати кваліфікованих світських людей); в кожній парохії має бути школа парохіяльна; утворити духовну семинарію, а при ній школу для дяків; жаден дяк не може бути прийнятий ані усунений без затвердження

* Американці, особливо айриші (ірляндці), лаяли наших і взагалі словянських людей погіршливими назвами: „гунгеріян” (мадьяр) і „полак” (поляк).

** В усіх українських школах в Америці вчили з підручників, друкованих фонетикою. Етимольогічний правопис ухвалено тому, що за нього заявила подавляюча більшість духовенства (угроруського і москвофільського з Галичини).

єпископа; владику назначить комісію з 3 священників і 2 дяків для екзамінування неіспитованих дяків; дяки стараються про посаду через конкурс, розписаний під наглядом єпископа; кожний дяк має уміти співати за напівом угороруським і галицьким.

На зборах делегатів від гр.-кат церковних громад, що відбулися в Нью Йорку 17 і 18. жовтня 1907 р., стверджено, що наші діти в Америці внаслідок недостаточної освіти в дотеперішнім способі навчання затратили почуття приналежності до свого народу і привязання до своєї гр.-кат. церкви. Владика звернув увагу родичів і священства, як і всіх тих учителів, що з дітьми стикаються, щоби плекали побожність у душах дітей українських та вчили їх любови своєї церкви, свого обряду і свого народу, а щодо вищої освіти талановитих хлопців і дівчат, то треба утворити шкільний фонд стипендійний, який би спомагав убогу, охочу до науки молодь.

Під проводом єпископа відбулася в Пітсбургу, Па., 10 і 11. грудня 1907 р. конвенція гр.-кат. дяковчителів. На ній було 46 дяковчителів. Ухвалено, що справи шкільні має полагоджувати комітет, вибраний у Нью Йорку.

В ч. 33 „Свободи”, з 13. серпня 1908 р., є надрукований ось-такій „Конкурс”: Головний уряд У. Н. Союзу отсим розписує конкурс на написання отсих шкільних підручників для американсько-українських шкіл: 1) Буквар, 2) Перша читанка, 3) Малий катехизм. Підручники мусять бути писані фонетичним правописом, приноровлені до тутешніх обставин і писані на лад відповідних англійських книжок. Одначе в них мусять бути подані і короткі відомости про нашу стару вітчину (історія і географія). Катехизм мусить дістати апробату Преосв. Владики С. С. Ортинського. За найліпші праці двох перших підручників (Букваря і Читанки) визначається нагороду по \$100, за Катехизм \$50. Реченець назначено до 1. січня 1909 р.

Тут годиться зазначити, що вже на конвенції У. Н. Союзу в Мейфілд, Па., говорили про школу і припоручили вчителеві Д. Пирчеві зладити Буквар.

Про наші школи в Америці писали в тих часах учителі Дмитро Андрейко (цей найбільше), Євген Гвоздик, Осип Стеткевич, о. М. Данилович і багато інших, що підписували свої статті криптонімами. Всі ті численні статті підготували ґрунт до всенароднього просвітнього віча, що відбулося в Філядельфії 15. вересня 1909 року.

Це віче попередила довга відозва („Родимці”), поміщена в 30 ч. „Свободи”, з 5. серпня 1909 р. Її підписали: єпископ і члени комітету Д. Андрейко, О. Стеткевич, І. Паріляк, А. Гела. „Ми сваримося — пише єпископ — безпотрібно, а в тих сварях та гнівах і не бачимо, як незабаром станемо зовсім обдертими жебраками. Хто не має своїх шкіл і здорової власної просвіти, той вічний жебрак, дотого ще й сліпий. Тож увесь нарід, усі наші братства, всі організації повинні взяти живу участь у тій нараді і покінчити успішно це найважливіше діло”.

У передовиці „Свободи” п. з. „Кілька слів з нагоди шкільного віча” (ч. 33, з 26. серпня 1909) є таке речення: „Якщо це заповіджене віче не досягне своєї цілі; як наше шкільництво останеться на теперішнім рівні, то це буде „заслуга” тих одиниць, яким доля дала в руки провід над меншим братом”.

Філядельфійське віче було справді величає; величає не так може числом осіб, як одушевленням. Головував на нім єпископ Ортинський. Його вступна промова зелектризувала слухачів. На нарадах

панував увесь час дуже патріотичний і торжественний настрій. Зникли були під той час усі політичні, релігійні, чи класові різниці, а запанувала одна загальна всенародня думка. Найбільше захоплювало присутніх те, що єпископ станув ясно на українським народнім становищі і провадив віче не по церковному, але по народньому.

Частинку того щирого одушевлення знаходимо в передовиці „Свободи” (ч. 37, з 23. вересня 1909 р.) п. з. „Вгору знамя!” Читаємо в ній таке: „Одна з найбільших ран у суспільнім життю американської України гоїться. Від історичного віча в Філядельфії починається зворот у нашім народнім життю, зворот до ясної будучности, кращої долі. Коло 150 делегатів (на ділі було 120 учасників, що репрезентували 48 місцевостей) прийняли одногolosно і серед великого одушевлення отсю резолюцію: Зібрані делегати узнають якнайпекучішу і найпотрібнішу народню справу оснування просвітнього товариства, яке має взяти в руки і вести наше просвітнє й економічне життя на чужині. Основане товариство названо „Просвіта”. Його ціль: 1) в кожній парохії має бути читальня (не на папері, але жива). 2) В кожній читальні треба влаштувати курс неграмотних. 3) При кожній церкві мусить бути школа для дітей. 4) Заснувати вищу школу для вчительок і дяків, при якій буде 5) вищий курс нашої сторії й літератури для тих учнів-українців, що ходять до вищих англійських шкіл. 6) Оснувати вищу приготовну школу до духовної семинарії. Виділ новозаснованого товариства: Єпископ, предс.; Іван Глова з Шамокін, Па., заст. предс.; секретарем рекордовим (протоколярним) і секретарем фінансовим мають бути кожночасний учитель і кожночасний парох у Філядельфії; Іван Парияк з Нью Бритен, Конн., кас.; 6 референтів: Д. Андрейко, Е. Гвоздик, П. Кирилук, О. Стеткевич (учителі), о. О. Павляк і о. П. Понятишин, яких працю поділено на 5 секцій: народніх шкіл, вищих шкіл, організацій просвітніх, видавничу і промислово-торговельну. Контролі: 1) Контроля стану наук (інспектор) — о. Д. Добровор; 2) контролю фінансів — С. Ядловський; контролю стану гігієни — Т. Лабовський. Найвища децидуюча власть: „Совіт просвітний” — о. І. Констанкевич (духовник), А. Гела (світський) і ректор колегії. Три шкільні референти: А. Цурковський на окрузі Нью Йорку, Шпікула на окрузі Пітсбурга, о. Петрівський на окрузі Шікага”.

На тім вічу були три реферати, виголошені фаховими вчителями. Перший реферат (виголосив Е. Гвоздик): Значіння просвіти в життю народнім взагалі, а в нас зокрема, тай далекосягла діяльність народніх шкіл. Другий реферат (виголосив О. Стеткевич): Як і чим боронитиб нам свого рідного на тій чужині. Третій реферат (виго-

Олена Кисілевська

Краєва відпоручниця „Просвітної Комісії” У. Н. Союзу.

лосив Д. Андрейко): Справа заснування Українсько-Народнього Союзу Педагогічного, чи якої іншої назви товариства просвітнього, тай головний начерк його діяльності і його адміністрації. З реферату Андрейка наводжу тут характеристики українського шкільництва в Америці: „Нинішнє наше шкільництво ніяк не може виповнити своєї задачі, бо брак йому головних підстав правильного розвою. Нема в нім найменшого ладу, карности і єдності; нема відповідних сил учительських, ні підручників, ні приборів, а категорія і наукова система наших шкіл цілком не відповідають народнім потребам. Наше шкільництво навіть не заслугує на цю назву; воно потребує основної, цілковитої реформи”.

Андрейко пропонував у своїм рефераті таку реформу шкіл: Уложення якихсь прав, регулямінів та інструкцій для заряду наших шкіл; виготовлення відповідних підручників, плянів і наукових вказівок та придбання шкільних і вчительських бібліотек; місячні підготовні курси для теперішніх учителів; конференційні вчительські зїзди; зразкові практичні лекції та розвідки педагогічного змісту і писемні праці; відповідні шкільні друки; закладання бурс; позашкільне виховання молоді; колегія з вищими курсами навчання (вечорами); читальня зі школою анальфabetів і доповняючими курсами; заводовий вандрівний інструктор, щоб закладав читальні й опікувався та контролював їх розвій. Крім того він поставив такі пропозиції: 1) Вищий курс мови й літератури. 2) Зреформувати наші школи на 2-класові з одноразовою цілоденною наукою. 3) Заложити препаранду або учительську семінарію. 4) Завести підготовні курси для теперішніх учительських сил. 5) Організувати читальні, школи для неграмотних і інші кружки й освітні товариства. 6) Оснувати бібліотечний музей. 7) Зорганізувати друкарську спілку і видавати для дітей газетку, часопис для справ шкільних, а для справ загальнопросвітніх — науковий місячник.

На річнім засіданню У. Н. Союзу в Шікаго, 8 і 9. вересня 1909 р., о. Понятишин заявив, що до того часу надійшли дві праці Букваря і Читанки, та щоб оцінити, котра з них буде відповідніша для вжитку наших шкіл, запропонував вибрати з фахових людей 5-членовий комітет, котрий має переглянути й оцінити надіслані праці. На внесення Кирчова до цього комітету були вибрані: Д. Андрейко, О. Стеткевич, П. Кирилюк, А. Гела й о. Понятишин. Ухвалено, що по оціненню надісланих праць гол. екз. комітет У. Н. Союзу в порозумінню з вище згаданим оцінковим комітетом дасть видрукувати їх, і то, з оглядів технічних, у Галичині.

В ч. 46 „Свободи”, з 25. листопаду 1909 р., поміщена відозва на цілу сторону п. з. „Родимці”, підписана еп. Ортинським як предсідником і Д. Андрейком як секретарем. „Так бачиться, — читаємо там — ми ще живцем не завмерли... Дотеперішня мертвецька тишина то хвиловий сон, з якого якраз будимось і молодечим серцем рвемося до нового, кращого життя. — Хто бачив одушевлення вічевиків, той щиро переконаний, що день віча, то день нашого пробудження, нашої отями тай може і нашого суспільного відродження. — Це заклик вступати до заснованого в Філядельфії товариства „Просвіта”, котрого ціллю буде подбати про просвітне й економічне піднесення нашої суспільности на чужині. — Зголошуйтеся в члени „Просвіти”; складайте грошеві жертви на „Просвіту” (єпископ дарував на рік „Просвіти” дім у Філядельфії, вартости \$6,000); закладайте школи

по всіх місцевостях і ставайте членами „Просвіти”; наші діти повинні відноситися до „Просвіти” з вдячним серцем”.

Інша відозва, теж підписана еп. Ортинським і Андрейком (ч. 47. „Свободи”, з 2. грудня 1909 р.), запрошує наш нарід у члени „Просвіти” і прохає грошової підмоги. „Не соток, а яких 5 центів місячно запотребовує від вас „Просвіта”.

Як бачимо, ціла та справа почала сходити на жебрацтво, тож „Свобода” (ч. 49, з 16. грудня 1909 р.) починає дорікати: „Про закладання шкіл не раз і не два писалося. Писано довжезні статті, заклики, просьби, зазиви. Писано просьби до наших просвічених одиниць, писано накликування і до народу. Все прогомніло. Осталися лише чорні знаки від друкованого чорнила на папері і більш нічого”.

У тім часі скоїлася в історії американської України далекоюгла подія. На XI. конвенції У. Н. Союзу в 1910 р. за впливом єпископа названо Союз „католицьким”, отже його марку народню заступлено маркою конфесійною. Нарід почав проти зміни протестувати. Вже на самій тій нещасній конвенції велика частина делегатів збунтувалась і порішила заснувати нову українську організацію з народньою маркою. До тої нової організації пристало згодом багато наших людей, виступивши зо старого Союзу. Хоч той старий Союз остався при своїй старій назві й надалі (ухваленої на конвенції назви „католицький” не введено), то цей факт виступилих з нього членів до нього не навернув (боялися підступу в будучності), а то ще й довів до того, що навіть сам єпископ, що був звичайним і почесним членом У. Н. Союзу, відійшов від нього й оснував свою власну, католицьку організацію.

Осьтак за одним махом повстали в американській Україні аж три запомогові організації: старий Союз (нинішній Український Народний Союз), новий Союз (нинішній Український Робітничий Союз) і католицький Союз (нинішнє Провидіння). Замітна річ, що назва „народний” осталася таки далі при старім, себто сьогоднішнім нашим Союзі.

Між тими трьома українськими організаціями повстала була завзята полеміка, що шкільну і взагалі освітню справу відсунула в глухий кут. Тоді всі дебатували про свої „Союзи”, а думка про школи мусіла пождати на свою чергу. Скінчилося на тім, що всі школи парохіяльні пішли під заряд єпископа, а обидва Союзи лишилися без шкіл.

Третій період.

Коли парохіяльні школи опинилися під церковною владою, то здавалося, що У. Н. Союз не мав уже потреби займатися шкільним питанням. Та воно так не було, не могло бути! У. Н. Союз, маючи довголітній досвід, знав дуже добре, що зо старими іммігрантами він не потягне довго. Йому треба було молододї крови, і на це він звернув свою увагу.

На XII. конвенції У. Н. Союзу в 1912 р. ухвалено Шкільний Фонд в Америці, на який кожний член цієї організації мав платити місячно по три центи. До орудування тим фондом вибрано Просвітну Комісію з 7 членів. На своїм першій засіданню (10. жовтня 1912 р.) ця Комісія оголосила дуже широку програму своєї діяльності. З цієї програми наводжу тут точку 4-ту: а) Зорганізувати українсько-американське вчительство і завести одностайну систему

науки по тутешніх українських школах; б) Організувати нові українські школи і помагати поодиноким громадянам у закладанню тих же; в) Виготовити шкільні підручники для тутешніх українських шкіл; г) Видавати часопис для молоді. З наведених точок Просвітна Комісія виконала лиш те, що в тодішніх умовах було можливе. Члени цієї Комісії їздили по наших громадах і ширили просвіту всякими доступними способами. У. Н. Союз видавав місячні книжечки для старших членів і журнал („Цвітку”) для дітей. Були й чарівні ліхтарі з відповідними образками та цікаві відчити на різні теми.

Багато добра зробила та Просвітна Комісія У. Н. Союзу, але шкільної справи з місця не рушила... Та не треба думати, що наш Союз про наші школи не дбав і ними не цікавився. Всі Союзові урядники й орган Союзу, „Свобода”, при кожній нагоді закликали наш нарід, щоби посилав свої діти до українських шкіл. Якаб та українська школа не була, вона всетаки може чогось навчити нашу дитину. Крім того кожночасний уряд У. Н. Союзу, як тільки міг, давав (та й ще досі дає) незасібним українським дітям різні, більші і менші, стипендії, щоб вони кінчили вищі американські школи і ставали до народньої праці. Інша річ, що майже всі стипендисти У. Н. Союзу Союзові гроші взяли, школи покінчили, а за народню працю... забули.

Всесвітня війна похнула думку нашої іміграції на інші шляхи. Ми цікавилися тоді не Америкою, а Рідним Краєм. Ще довго по війні не хотілось вірити, що нема по що вертатися на рідну землю. А раз воно так, то годі було кластися живцем у могилу: живі мусіли живе гадати! Ось так то сталося, що, заплакавши „на ріках вавилонських”, ми вернулися до своєї буденщини, між іншим і до своїх культурних потреб в Америці.

До роботи стануло тепер заложене в 1922 році Обеднання Українських Організацій в Америці.

На річнім засіданню виконного комітету Обеднання, 27. жовтня 1926 р., мав Осип Стеткевич шкільний реферат, у яким подав під розвагу ось-такі точки:

1. Нехай Обеднання, само чи вибраною зпоміж своїх членів Шкільною Комісією, уложить відповідний шкільний плян і відповідну шкільну систему, що обов'язували би всі українські школи в Америці.

2. Нехай Обеднання постарается, щоб усі наші народні часописи уділили на своїх шпальтах місця на докладне й всестороннє обговорення шкільної справи цілим громадянством. До цього треба заохотити нарід відповідною відозвою.

3. Нехай Обеднання виготовить відповідний шкільний реферат враз з відповідними резолюціями і нехай розішле цей реферат по всіх наших громадах в Америці, зглядно по всіх українських товариствах, де він має бути до означеного часу прочитаний, передискутований і відголосований. Коли референтом буде людина тямуча — то тим ліпше, бо такий референт справу припилює й остаточно її як слід полагоди́ть.

4. Шкільна Комісія Обеднання буде старатися між іншим придбати відповідні шкільні підручники, бо старокраєві, особливо Буквар, для нас не надаються.

5. Завізвати нашу суспільність до жертв на Шкільний Фонд, з якого будуть покриватися біжучі видатки, а евентуально зладження й видрукування потрібних шкільних книжок.

6. Поробити наших дяків учителями, себто подбати про те, щоб вони доповнили своє знання (найліпше в часі вакацій) і піддалися обов'язково відповідному вчительському іспитові, щоб дістати вчительське свідоцтво.

Річне засідання Обеднання перевело в тій справі таку ухвалу: Згідно з внесенням референта вибрано Шкільну Комісію, до якої ввійшли: О. Стеткевич, о. М. Струтинський і В. Кедровський, котрі мають право дібрати до себе в міру потреби дальших членів. Реферат О. Стеткевича піддається під прилюдну дискусію. Вислід дискусії візьме Шкільна Комісія під розвагу і виготовить плян науки, який буде теж оголошений у часописах та предложений конгресові Обеднання до затвердження. По затвердженню Обеднанням він буде обов'язувати всі наші школи в Америці. Шкільна Комісія має також предположити Обеднанню плян нового Букваря, який надававсяб до вжитку американсько-українських шкіл.

На IV. Конгресі Обеднання (26. жовтня 1927 р.) О. Стеткевич виголосив реферат „Реорганізація української школи в Америці”. Референт ствердив, що парохіяльні школи „приміщують звичайно в тісних та вогких церковних галях, у яких порядний господар боявсяб і картоплі держати”. — Наші парохіяни, шукаючи для себе дяковчителя, вибирають такого чоловіка, що має „шумний” голос, не звертаючи ніякої уваги на його вчительські спосібности. Перший обов'язок такого дяковчителя — співати „гроголасно” в церкві; другий обов'язок — учити і провадити церковний хор; третій обов'язок — учити й виставляти різні театральні песи; четвертий обов'язок — учити в школі дітей; пятий обов'язок (це вже тільки в деяких парохіях) — опалювати й замітати церкву та приходський будинок. — У парохіяльних школах уживають таких шкільних підручників, яких хоче священик або громада. Референт питається: „Що та школа дала нам за 30 літ своєї діяльности? Де поділося те наше молоде покоління, яке вона виховала?” Далі говорить, що українські діти мусять навчитись у своїй школі любити і шанувати всіх своїх земляків, без огляду на їх релігійну приналежність. — Найважливіші правила і постанови: Всі дотеперішні школи, вдержувані парохіями, віддільними громадами, поодинокими товариствами чи окремими гуртками, не касуються, але заводять у себе одноцільну систему у вихованню та навчанню дітвори, відповідно до пляну, регуляміну й інструкцій Шкільної Комісії, вибраної Конгресом Обеднання. Всі шкільні закони, що дотичать адміністрації і ведення школи, ухвалює Конгрес Обеднання, а виконує езекутива цієї організації. Школою на місцях заряджує місцева Шкільна Рада, зложена з відпоручників батьків шкільної дітвори, з представників тих товариств, які зложать на школу приписану статутот вкладку, і з репрезентантів загального числа поодиноких членів. Усі ті чинники разом творять філію „Рідної Школи”, яка підлягає центральній організації. Кожна місцева школа вдержується своїм власним коштом, себто дає відповідний будинок на науку, купує за свої власні гроші всякі шкільні прилади та наукові прибори й оплачує своїх учителів. — Всі вчителі, котрі вчитимуть по українських народніх школах, обов'язані мати від центральної шкільної управи відповідний вчительський сертифікат і мають підчинитися всім ухилам і розпорядкам головної організації. До одержання вчительського сертифікату треба мати приписане головною управою знання, а час для придбання відповідного знання для всіх дотеперішніх учителів назначує теперішній Конгрес Обеднання. —

Треба створити одноцільний плян навчання, однакову шкільну систему, однакові шкільні підручники і т. п.

Конгрес порішив:

Зваживши, що українське шкільництво в Америці не вистарчає нашим національним вимогам, а під науковим оглядом у деяких випадках не йде з духом часу та не відповідає вимогам модерної педагогіки і через те не сповняє як слід своєї задачі, — Четвертий Конгрес Обеднання отсим постановляє піднести згадане шкільництво і в тій цілі ухвалює згідно й однодушно отсі резолюції:

1. Українська школа має бути вільна від усякої партійности, а стояти лише на чисто національних основах. Її ціль і мета: виховувати українську дітвору в Америці на свідомих членів американської держави, а разом з тим на таких громадян, котрі дорожилиб своїм славним українським походженням, вітчиною своїх батьків і українською культурою та допомагалиб рідному краю своїх батьків здобути незалежність.

2. Рідна Школа в Америці буде змагати до того, щоб наука була ведена такими вчителями, котрі підлягатимуть у всіх шкільних справах Обеднанню.

3. Шкільна Комісія, звана „Управа Рідної Школи в Америці“, заводить по всіх українських школах однаковий плян навчання, одноцільну систему й однакові шкільні підручники.

4. Ті наші вчителі, котрим недостає фахового знання, мають упродовж двох років доповнити свою освіту шляхом самонавчання при допомозі Шкільної Комісії та на спеціальних учительських курсах, уладжуваних у догіднім часі начальною шкільною управою.

5. На загальні шкільні видатки основується Шкільний Фонд, яким буде орудувати уряд Обеднання. Цей фонд складається з членських вкладок і з добровільних датків для української школи в Америці.

6. Школи, які входять у звязок з Обеднанням, в педагогічному відношенню цілковито підлягають Рідній Школі.

7. Конгрес закликає загал і окремі громади до якнайскоршого приєднання своїх місцевих шкіл до „Рідної Школи“ в Америці.

8. Конгрес ухвалює, що батьки дітей платять річно до Шкільного Фонду 50 центів, без огляду на число посланих до української школи дітей.

До управи Рідної Школи вибрані: В. Кедровський, голова; О. Стеткевич, заст. голови; Т. Каськів, касієр; П. Ковальчик, секретар; В. Білоруський, організатор.

Шкільна Управа подала в 8. числі „Свободи“, з 12. січня 1928 р., заяву, що вона своє завдання зможе виконати лише тоді, як зустрине підтримку від усього українського загалу в Злучених Державах, а в першу чергу від тих, що ведуть тут національні школи, або заінтересовані справами рідного шкільництва. Найбільші надії покладає Управа на старі кадри дяковчителів Управа признає за найліпші шкільні підручники: Читанки Матвійчука,* Географію С. Рудницького, Історію І. Крип'якевича і співаник Колесси. Найліпша мапа та, що видало видавництво Вернигора.

На річнім засіданню головного уряду Обеднання (26. жовтня 1928 р.) у звіті Шкільної Управи В. Кедровський ствердив, що на

* Учитель Микола Матвійчук зі Львова зладив для Америки чотири читанки (від 1—4 класи) на замовлення книгарні „Свободи“.

виданий Шкільною Управою заклик відгукнулося більше вчителів дитячих шкіл, що прийняли до науки в своїх школах підручники, рекомендовані Управою. Найбільше організаційного змісту виявили греко-католицькі дяковчителі, що заснували своє дяковчительське товариство й видають свій педагогічний журнал. Вони ухвалили провадити навчання в своїх школах з підручників, які рекомендувала Головна Управа, установляючи разом певну систему навчання в своїх школах.

Представник дяковчителів, Т. Касків, зложив на тім засіданню таку заяву: „Я був на зїзді дяковчителів у Вілкс Бери і хотів прихилити їх до цього, щоби школу віддати вповні під провід Обеднання. Але більшість була за те, щоби школа була під проводом Товариства Дяковчителів. Так справа стоїть тепер, а що буде далі, не знати. Дяковчителі не відносяться ворожо до Обеднання, а щодо книжок і системи, то переведено ті реформи, про які була мова на Конгресі Обеднання і які припоручає теж Головна Управа Рідної Школи в Америці”.

На Конгресі Обеднання 3. листопаду 1933 р. ухвалено в справі українських шкіл в Америці ось-таку резолюцію:

Шестий Конгрес Обеднання заявляється за основну реформу української школи в Америці, за введення нових шкільних підручників, спеціально зладжених для української молоді в Америці, і то зладжених фаховими силами, які живуть в Америці й знають американське життя й американський спосіб навчання.

Конгрес заявляється за одну систему навчання в українських школах в Америці й за те, що треба змагати до того, щоб учителями в українсько-американських школах були фахові американські вчителі українського роду.

Конгрес розуміє, що така реформа української школи потребує довгі літа. Тому він заявляється, щоб негайно приступити до поліпшення тої школи, яка є, себто до провірення всього вчительського стану, заведення вчительських курсів і шкільних інспекторатів для кращої підготовки тих учительських сил, які тепер ведуть науку.

Конгрес заявляється за негайну перевірку всіх шкільних приміщень і усунення з них по змозі того всього, що разить українську дітвору в Америці.

Конгрес відзивається до всіх українських дієцезій в Америці, головних організацій, поодиноких провідних діячів і української преси з проханням забрати в тих усіх справах школи голос та висказати свою думку, чи є вони згідні до кооперації в змаганнях рятувати Рідну Школу в Америці і чи годяться на спільну шкільну анкету, на якій можнаб остаточно вирішити спільно певні шкільні реформи і знайти способи, щоб ті реформи перевести в життя.

Та не треба забувати, що крім тих заходів Обеднання ще окремо наш У. Н. Союз, як і завжди, не спускав з ока справи української молоді в Америці. А що та молодь говорить по англійськи (хоч розуміє й українську мову), то У. Н. Союз видавав для неї (від грудня 1927 р. до липня 1933 р.) кварталник The Ukrainian Juvenile Magazine (Український Молодечий Журнал), а від 6. жовтня 1933 р. до сьогодні — Ukrainian Weekly (Український Тиждень). У цім тиждєвику забирає голос у різних українських справах наше молоде покоління, що починає жити своїм власним життям, але свого

українського походження не вирікається. З того молодого покоління ми вже маємо в американських школах, нижчих і вищих, багато вчителів і вчительок, а по різних установах і підприємствах — різного роду урядовців.

Теперішній стан.

Як же властиво стоїть справа українського шкільництва в Америці сьогодні?

Школи парохіяльні не багато змінились. Українці греко-католики мають крім щоденних вечірніх шкіл кілька цілоденних, де вчать сестри василіянки. З вищих шкіл мають школу для сестер-служебниць у Філядельфії і середню школу (гай скул) у Стемфорді, Конетікот (посвячену у вересні 1933 р.).

Крім шкіл парохіяльних (католицьких і православних) є ще по деяких більших громадах школи приватні, вдержувані окремими батьками, що посилають до тих шкіл свої діти.

В школах парохіяльних учать далі дяки. Фаховий учитель міг би там удержатися тільки тоді, якби знав дяківство. Були тут колись такі вчителі, але на своїх посадах могли вдержатися лиш по кілька літ, а потім мусіли шукати іншого хліба.

Засноване в грудні 1907 р. дяковчительське товариство не вдержалося (галицькі дяковчителі не могли прийти до згоди з угорськими півцоучителями). Нове товариство (Товариство Українських греко-католицьких Дякоучителів в Америці) założено в жовтні 1913 р. Це товариство видавало від січня 1918 до квітня 1919 р. свій власний місячник (на 32 сторінки великої 8-ки) п. з. „Рідна Школа”.

По школах уживають загально читанок, зладжених для Америки М. Матвійчуком, але католицькі школи почали вже видавати свої власні шкільні підручники.

Є тут кілька таких громад, що мають окремі шкільні будинки для української дітвори, а решта — як і давніше — учать дітей по церковних галях.

Назагал треба сказати, що наше шкільництво в Америці є доволі примітивне і тому не дає таких вислідів, які повинно давати. А всеж таки воно видало деякі плоди. Побачити ті плоди можна по тутешніх хорах і театральних кружках.

Живе життя приневолило наших народніх провідників до того, що вони старій іміграції вже більше школою не докучають... Тепер те молоде українське покоління, що національно дійсно свідоме, ставиться до української школи далеко серйозніше, ніж його батьки. Наприклад, катедра української мови в Колумбійському університеті в Нью Йорку це діло нашої молоді. По багатьох товариствах вона закладає курси українознавства і цікавиться мовою й культурою своїх батьків. Говорить вона між собою по англійськи, але дух у неї український. Наші дорослі хлопці й дівчата, навіть ті, що по українськи говорити не вміють, не соромляться свого походження. Роблять це хіба діти таких батьків, котрі самі не знають, якого вони роду.

Молодь має свої власні клуби, а в тих клубах обговорює різні українські справи, боронить українців там, де треба, словом та пером. Що так є, свідчать про це видавані нашою молоддю журнали, що появляються в різних місцевостях, як теж інші публікації, присвячені українській справі.

Омелян Ревюк.

НАШІ ЛІТЕРАТУРНІ Й МИСТЕЦЬКІ НАДБАННЯ В АМЕРИЦІ

ЦІЙ СТАТТІ збираю в одну цілість різні прояви культурного життя української іміграції в Злучених Державах, не обняті іншими спеціальними статтями. Звертаю передовсім увагу на літературу, науку й мистецтво в найобширнішому розумінню цього слова. За первісними намірами редакції цієї книжки література, також і малярство мали бути трактовані теж у спеціальних статтях, однак це показалося пізніше неможливим до переведення й тому треба було всі ці статті зібрати в одну цілість.

В отсю статтю ввійшли крім матеріалів, зібраних автором, матеріали про танець, подані редакції в окремій статті Івана Пігуляка, вчителя українських народніх танців, та довгий спомин Василя Гришка, одного з перших українських накладців в Америці, про перші приватні видавничі заходи на українській іміграції в Америці.

I.

ЛІТЕРАТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ.

Одні з перших спроб вищого духового життя на іміграції були на полі літератури. На цьому полі теж українська іміграція проявляє все найбільше діяльності та за час свого існування надбала вже зовсім не марні вартости.

Перші історики української літературної діяльності іміграції.

В перших трьох числах „Свободи” в 1901-шім році помістив був Нестор Дмитрів статтю під наголовком „Руське письменство в Америці”, але тому авторові приходилось писати про газетярство та видавничий рух. Коли автор і згадував про „американських авторів”, то тільки мимоходом і не запускаючися в їх оцінку.

Три роки пізніше появилася у великій московській енциклопедії, званій „Енциклопедический словарь”, виданий Брокгаузом і Єфроном у Петербурзі, стаття Івана Франка про українську літературу під наголовком „Южнорусская литература”, а в ній при кінці був уступ, присвячений українському письменству в Америці, котрий свідчить про зацікавлення автора духовими творами української іміграції, з одного боку, та про значіння духової творчости в Америці для всього українського народу, з другого.

„На закінчення”, писав Іван Франко, „скажемо кілька слів і про наймолодший паросток Південної Руси — про її американські кольонії. Галицькі й угорські русини мають в Америці три значні групи кольоній, що мають разом коло пів мільона мешканців: у Злучених Державах, у Канаді й у Бразилії. Найстарші кольонії є в Злучених Державах, де багато русинів встигли забезпечити собі незалежне існування, створити кільканацять церков і шкіл, завести друкарню, книжкову торгівлю й органи преси. Першим піонером української преси був перший український (уніятський) священник в Америці, Волянський, що видав там у 80-тих роках газетку „Америку”. Тепер священник С. Макар видає там більшу газету „Свободу”, а крім неї неперіодично низку брошур просвітнього й повістєвого змісту. Свого вкладу в українську літературу Америка не дала; ні вірші Гр. Грушки, ні оповідання Дмитрова, не зважаючи на цікавий під культурним оглядом зміст (життя українських кольоністів в Америці), не вдовольняє артистичних вимогів. У Канаді й Бразилії українська преса покищо лиш у початках”.

Так писав Іван Франко понад трицять літ тому. Десять літ потім Юліян Бачинський вже відпустив для справи „літературної творчості імміграції” у своїй книжці про українську імміграцію 8 сторінок, у котрих він малював уже попри загальні напрями літературної творчості ще й силуетки деяких літературних діячів української імміграції в Злучених Державах.

Поезія.

Імміграція ставила українського іммігранта в нові життєві ситуації, які ворушили глибоко його почування. Він просто душився від повенни цих почувань. Зовсім природньо, що він хотів їх висказувати, щоб облекшити своє почуття сумніву, самотности, горя. Ще в ріднім краю він любив виливати свої почування množestvom преріжних співанок і для нього не було нічого простішого, як почати робити те саме з своїми почуваннями на імміграції. Артистична поезія не мала тоді на наших селян і робітників ще великого впливу, і тому літературна творчість українського іммігранта має в більшості етнографічний характер. Поетична творчість українського іммігранта наслідує відомі форми, як коломийки, колядки, тощо. Змістом вона передовсім старається віддати тугу за рідним краєм, за покиненою ріднею, за жінкою й дітьми. Розмальовується тяжке життя іммігранта на чужині, при чому автор свідомо старається викликати жалібний тон. З похоронних голосінь іде цей нахил до розжалоблювання та милосердя над самим собою, а від церкви, котрої діячі були теж часто поетами, іде нахил до моралізування, до морального проповідування. Поезії про рідний край так зничайно й набирають форми заклику не забувати за нього (наприклад поезія С. Сосенка „Не забудь” у ч. 28 „Свободи” 1897 р.).

Першим таким постом був о. Григорій Грушка. Він починав писати поезії, вплітаючи їх у статті. Коли при писанні статті чувство в нього підносилося вище, він переходив з прози на поезію. Згодом він писав уже вірші, не зв'язані зо статтями. Та вони все ще мали характер статті, чи властиво кажучи, поетичної проповіді, бо в нього й стаття мала бути чимсь у роді писаної проповіді. В „Сво-

боді” з 5-го червня 1895-го року о. Грушка помістив заклик „До священників”, у котрім кликав:

Гей, браття, до чину,
Не годиться спати,
Вже сонце зполудня,
Пора й нам вставати

І взятись до праці
Та широкого труду
Во ім'я науки
Для нашого люду.

Він перший пробував відкликатися в поезіях на смерті великих людей у ріднім краю, хоча з цих поезій читач не міг відчутти значіння оспіваної людини. Він відкликався до почування під впливом імігрантського життя. У поемі „Майнерська сирота” він пробує малювати неділю майнерської дитини по смерті батька та, мабуть недоволенний з цієї спроби, вертається до цієї самої теми в „Пісні руского майнера” („Свобода” ч. 35, 1895 р.). Хоч образки тут конкретніші: село, подорож сушею, морем, по Америці — все-таки поема ледви чи може викликати вражіння в людини, що сама цього не переживала. В довшій поемі „Поворот майнера на родину” („Свобода” ч. 38, 1895 р.) він уже пробує розповісти подію, а саме поворот майнера до рідного села, і то на самий похорон своєї жінки, що вражає не так своєю трагічністю, як неймовірністю випадку й зайвістю трагедії.

Здається більша заслуга о. Грушки не так у його оригінальних поезіях, як у його численних передруках добрих українських поетів, напр. Федьковича, Шевченка й Франка. Він самий неначе подиктував моду на форму й зміст поезій, бо поезії імігрантів довго держались і тем і настроїв, усталених о. Грушкою. Вони всі майже мішали поважний настрій з проповідництвом або сентименталізмом, а деколи переходили на сатиру, яка теж уже траплялася в о. Грушки. Видно цей вплив у поезіях С. Сосенка, Юрія Сиротюка, Бойка й інших. Видно його в дуже поважній групі поетів з Канади, що тоді, не маючи своїх газет у Канаді, правильно гостювали в „Свободі”, як наприклад Ф. Риболовський, Василь Ухач і інші. З часом у Канаді повстали спеціальні канадійські газети й видавництва і відтоді українська література в Канаді розвивалася незалежно від української літератури в Злучених Державах і на українську імміграцію в Злучених Державах впливу не мала.

В перших десятиліттях української імміграції в Злучених Державах як поети вибиваються передовсім: Юліян Чупка, що писав поезії звичайно під псевдонімом Бузько, що старався писати про життя імігрантів, згадуючи рідний край тільки тоді, як йому треба було підкреслити краще життя-буття в Америці контрастом з відомого імігрантові життя в ріднім краю; далі о. Павло Тимкевич, котрий писав поезії рідко, але написав дещо справді вдало; та Сава Чернецький, що писав під різними псевдонімами (звичайно Сава Чалий та Далешнівський). Цей останній, мабуть найбільший літературний талант у передвоєнних часах, часто переходив на сатиру, що відіграла тоді в громадському житті української імміграції поважну роль. Він відкликався на всяку подію з національного життя українського народу. Він подорожував багато й знав докладно життя української імміграції і поетизував про різні його сторони.

З вибухом війни всі старі поети вже були давно замовкли. Причинилося до цього в першу чергу те, що поет не міг ніяк надіятися жити з поезії. В найкращому разі, як він міг удержатися з писання, то хіба як газетяр, а газетна робота своїм характером така

відмінна від творчости поета, що вона її просто забиває. Крім того рідний край якраз у тих часах переживав велике відродження зовсім модерної поезії. Твори цих нових поетів, писані на різні модерні теми, передруковувано зовсім свobodно й без нагороди авторам по кілька разів, і це певно теж відбилося некорисно на розвою своєрідної імігрантської поезії.

Маючи такі гарні взірці поетичної творчости, неவிбагливі українські поети на іміграції почувалися як сини супроти славного батька: вони відчували, що їм ніяк не можна надіятися не то дорівняти або й перевищити, але навіть наблизитися до тих досконалих зразків.

Вибух світової війни розбудив нові почування, і для віддання їх почали повставати на зміну старим нові поети, як Олександр Неприцький-Грановський, Микола Величко, Дмитро Штогрин, Анастасія Рибак, Катерина Маланчук, Марія Сарабун, а з наймолодших Микола Горішний і інші. Поезія набирає згодом виразного патріотичного характеру, що зазначився головню підчас повстання самостійної української держави, а ще більше по її упадку.

В останніх часах в українській імігрантській пресі стрічаємо велику масу імігрантської поезії. Одну групу становлять настроєві поезії з описами природи в різних порах року. Іншу групу становлять поезії, що відгукуються на різні події в ріднім краю, як напр. смерть героїв визвольної війни. Дуже поважну групу становлять поезії на різні національні свята, популярні в американській іміграції, як: Листопадове Свято, Свято Злуки, Свято Героїв.

Петро Турчинський відкликується на різні великі події з української минувшини, близької й далекої (наприклад, „Смерть Івана Підкови”). Він пише теж гарну еротичну лірику, підписуючися або повним іменем, або П. Т.

Дмитро Захарчук, якого поезії появились окремою збіркою, це поет-самоук, талановитий і оригінальний щодо форми і змісту.

Степан Мусійчук, родом з Коршова, коломийського повіту, вибрався до Америки по скінченню 4-тої класи гімназії. Віршувати почав іще в ріднім краю. В Америці писав вірші далі, звичайно під впливом споминів про рідний край, та довго не важився подавати їх до друку. Вперше видрукувала його поезію „Рання Зоря”, в 1919-тім році. Досі начисляє він уже понад 700 віршів, з чого по різних газетах друковано коло 280. Він збирається тепер видати збірку своїх творів. Ділить їх на такі часті: присвяти й гимни, патріотичні, листопадові, в День Матери, релігійні (різдвяні, великодні, тощо), бажання. Як самий каже, він пише, що йому „диктує думка та що потрібне для оживлення життя народу”. Він пише й посилає до газети, але не домагається вперто поміщення. Він уміє писати і переробляти написане по кілька разів. За поезію він нагороди не ждав. Він написав теж довшу автобіографію, яку сподівається колись видати друком. Він є автором гимну У. Н. Союзу.

Матвій Костишин родився 10-го серпня 1888-го року в Деговій, рогатинського повіту. Учитель сільської школи, Михайло Целевич, старався випхати його до вищих шкіл, але маєткові обставини родини хлопця не дозволили на це. Він мусів обмежитися самоосвітою, до котрої рвався з великою жадобою. Як йому попав „Кобзар” Шевченка в руки, він читав, плакав і перечитував. Брав живу участь у просвітнім руху в ріднім селі, відбув військову службу й 1913-го року виїхав до Канади. На іміграції серед тяжких переходів він відкрив, що в читанню й писанню поезії можна знайти розраду на

імігрантські злидні. По переїзді до Злучених Держав він використовує це відкриття свідомо для облекшення собі приватного, незвичайно тяжкого життя: скільки разів доля наводить на нього якесь лихо, він негайно засідає за стіл, береться за перо й виливає свої почування рядками. Він пише дуже багато. Рим і ритм йому ідуть без труда. Однак він не пише під впливом хвилевих настроїв. Він може засісти до поезії й писати її, коли цього зайде потреба. Він дуже роботящий, і, ставши свідомим своїх недоскоп, не перестає все працювати над собою, над виправленням своєї мови, над знайденням найкращої форми. Через те в нього постійно поправляється форма, мова, глибина думки й почування.

Його вірші почали містити в газетах від 1918-го року. Сама „Свобода” помістила їх понад дві сотки. Він відкликається на всяку національну подію, на всяке національне свято. Це наче офіційний поет української імміграції. Він теж мріє про видання своїх поезій окремою збіркою.

Оповідання.

Григорій Грушка не тільки перший з українських імігрантів писав поезії, але й перший писав оповідання. Для цього роду літературної творчості були в Америці підходящі обставини. Іміграція ставила імігранта в нові ситуації, в яких спиралися з собою суперечні почування й зусилля. З конфлікту почувань виходить цікава чуттєва наука: читач набирає розуміння, котрі почування в данім конфлікті мають більше значіння. Тому й розвивається форма літературної творчості якраз у цих народів, що переходять через скорі, а різкі переміни.

Ось, наприклад, Грушка малює в оповіданні „Сила волі” українського імігранта з Лемківщини, Микиту Карпа. В ріднім краю його, сироту, прийняв гробар і виховав за свого, а накінець оженив за своєю дочкою. По смерті опікуна він примушений кидати хату, а, не маючи за що ставити нової, вибирається до Америки. Тут він став майнером. Одного разу, вернувшись вчасно з копальні, він бачить, як жид-перекупець заробляє торгівлею гроші. Йому заохочується стати й собі крамарем. Чи тільки жид має бути крамарем? Чому не міг би бути крамарем українець? Та він знає своїх людей і їх настановлення до крамарів. Вони не знають ніякого українця, що став крамарем, і з нього будуть сміятися. Жінка йому це теж каже. І щирий товариш теж. Цей сказав іншим і всі стали з Карпа сміятися. Та він своєї думки не кидає. Кажуть йому, що в торгівлі легко гроші заробити, але й легко втратити, та Карпо хотів би заробити грошей, щоб докупити землі. Він знає, що гроші, вложені в землю, не пропадуть.

І ось вам образ різних почувань, що з собою стираються, прегарний завязок оповідання. Ціль оповідання показати, котрі почування важніші: чи почуття нижчости перед іншими народами, чи почуття рівности, чи страх перед насьміхом людей, чи власне бажання доконати свого. Та це тільки завязок оповідання, а не само опо-

**о. Володимир
Сполітакевич**

Голова Просвітної Комісії
У. Н. С. (1914)

відання. Оповідання буде аж тоді, як автор нам покаже, як дієві особи вирішать свій чуттєвий конфлікт. Власне Грушка цього не дає. Його оповідання говорить багато про події в ріднім краю, які до оповідання не належать, а не подає розвязки, якої читач жде.

По ньому виступив незадовго відомий уже нам Юліян Чупка, що писав під псевдонімом Бузько. Його перші виступи показали його освіченою людиною. Він був у Галичині адвокатом і став ним теж в Америці. Він мав живий спостерігальний змисл, умів оповідати живо та відчував добре, в чому лежить конфлікт почувань. Наприклад, одна з його дієвих осіб пам'ятає, що в ріднім краю праця поділена за полом, віком і суспільним станом людини та що за цих поділом одна праця вважається гідною, а інша негідною. Отже що тут робити людині в Америці, коли, маючи такі погляди, дістане роботу, що в ріднім краю вважається негідною? Чупка написав таких оповідань більше, але не всі вони є оповіданнями в повнім розумінню цього слова, і він зовсім слушно назвав їх „Образки з Америки”. Він малює немало побутове життя імігранта. В одному оповіданню змальований ступневий упадок імігранта, що, покинувши жінку в ріднім краю, в Америці заживає коштом інших жінок. Його оповідання вийшли окремою збіркою, але автор скоро покинув літературу й занявся всеціло адвокатурою.

Багато обіцявав теж як оповідач о. Степан Макар. У деяких своїх оповіданнях він зачіпає питання, що ще й до нині лишилися живими питаннями життя. В оповіданню „American Boy” („Свобода” ч. 49 і 50, 1899 р.) він порушує питання асиміляції. Автор видно намірився був дати образ деморалізації молодой людини через бажання уподібнитися до свого оточення, без глибшого зрозуміння цього оточення, а через перебирання поверховних і негативних настанов. Взнявшись за це гарне завдання, автор не вспів його виконати: читач дістає не літературний твір, а моралізуючу історію, щось у роді проповіді в формі повісті.

З інших його оповідань бачимо ще краще, як проповідник у Степані Макарі вбивав письменника. В оповіданню „Баль” автор починає зачіпати незвичайно цікаву тему, яку мусіло видвигнути життя на іміграції: становище жінки в громадянстві; але оповідання якось замотується й читач не дістає відповіді на питання, до якого його самий автор приготував. Цього роду творчість певно не давала йому вдоволення й через те о. Степан Макар, давши оповідання, що робили найкращі обіцянки з усеї прозової творчости іміграції, літературну роботу зовсім покинув.

Гарні обіцянки на літературному полі давав о. Нестор Дмитрів. Метка людина, що любила багато подорожувати, він назбирав багато досвіду. Він мав живі спомини з рідного краю й знав життя-буття селян. Він відчув ще в ріднім краю зіткнення двох культур і, приїхавши до Америки, проявив чутливість на ситуації, в котрих стираються з собою дві культури, ситуації, котрих у життю імігранта незвичайно багато. В його оповіданнях власне змальовані часто такі зіткнення культур, звичайно української та американської, згідно англійської (в Канаді). В оповіданні „Святий Вечір в Америці”, наприклад, він малює боротьбу між старою, українською культурою й новою, американською, на тлі святкування Різдва. В іншому оповіданні він малює культурний занепад колонії українських імігрантів, що живуть без зв'язків з людьми своєї культури. В іще іншому

він звертається з певною критикою необачної любови до землі; засліплений нею, імігрант гарує тяжко, щадить, посилає зарібки до краю, купує землю, але не забезпечує її для себе.

У чому була недостача цього автора, видно з його оповідання „Вийшла за меноніта”. Тут змальовані наслідки того широко в Америці дебатованого явища „міжподружжя” (intermarriage). Якщо читач має упередження до менонітів і німців, він це оповідання відчує; як він цього упередження не має, то оповідання вражіння не зробить. Ще краще видно хибі його оповідань з оповідання „Assimilation”, у котрім автор теж порушує це саме питання дружиння людей ріжних національностей, у цьому випадку подружжя українки з англійцем. Подружжя дає нагоду для сутички двох культур. Та чи розв’язав автор цю сутичку вдовольно для читача? Автор кінчить оповідання так: „Assimilation! — крикнули англійські газети. Та колиб наша культура стояла так високо, щоб з таких подруж виходили діти з руським народним характером, вийшла би раса така, за якуб ми перед світом не постидалися. А так згинуть наші жінки, згине грядуче покоління з мішаних подруж у морю англійської цивілізації. Та бодай не будуть жебручими дідами, рабами без почуття гідності людської, але будуть людьми, а це вже вистарчить. Чи вистарчить?”

Отже де властиво стоїть автор? Чи він є за таке подружжя, за яке взявся писати, чи проти нього? Чи добре, щоб наші люди англійчилися, чи не добре? Чи він за продовжування української культури, чи за найскорше її знищення, бо вона рабська? Чи він за англійську культуру, бо вона вища? Чи вистарчає бути людиною з людською гідністю, чи не вистарчає? Такі питання підсуває автор читачеві своїм оповіданням, а деколи навіть їх виразно дефінює, але чи дає на них відповідь, а хочби матеріял, з якого читач самий добуде собі відповідь? Всякому ясно, що автор такої відповіді не дав. Замість вивести читача з чуттєвої метушні, він увів його в цілий лябірінт почувань, що з собою перехрещуються.

Михайло Беля любив малювати в своїх оповіданнях теж зударення культур, але не зударення української культури з американською, чи англійською, а української з польською або якоюсь іншою імігрантською. В американських газетах писали теж про життя імігрантів у Канаді канадійські письменники, як Мирослав Стечишин, Аполінарій Новак, Наталка Ф. Р. та Жигмонт Бичинський. З розвоєм у Канаді української преси ці письменники перестали впливати на українських читачів у Злучених Державах.

Зрештою з часом і в Америці гарно заповідаючийся паросток теж зів’яв, — явище, замітне хочби тому, що якраз в американській літературі розвинулася чи не найвище власне ця вітка красної літератури.

Повість.

Коли так покінчилася справа з оповіданням, то можемо собі легко представити, як вийшла справа з повістю, для котрої написання треба більше часу, а на видання — більше капіталу. Такого наклацця з більшим капіталом в Америці не було. Одиноким, що міг на це пуститися, був Український Народний Союз. „Свобода” видала була свого часу окремим випуском довше оповідання Нестора Дмитрова під заголовком „Тимко Гаврилюк”. До видання повісті взявся Український Народний Союз з виданням повісти о. Миколи Струтинського під заголовком „При битій дорозі”. Автор пробував дати

в ній образ переживань реемігранта в рідному краю підчас війни, та повість цього не дала, і ніхто вже в Америці повістей видавати не збирався. Деякі автори, що взялися за писання повістей (як, наприклад, канадійський українець Михайло Петрівський), не можуть знайти накладців на свої праці.

Драма.

Більше успіху могла сподіватися драматична література. Адже в кожній колонії української іміграції є принаймні один драматичний кружок. Є багато любителів сцени, що залюбки грають усякі штуки.

Добрий початок у цій ділянці дав Степан Макар своєю комедією „Американський шляхтич”, у котрій він малював легковірність наших імігрантів, їх пошанування до „панства”, їх бажання проскочити в „пани”, завдяки якому вони падають жертвою всяких дурисівтів. Не зважаючи на невибагливу техніку штуки, вона довго тішилася популярністю на українській аматорській сцені в Америці. Він теж написав драму „Скупар”.

Ще й до нині тішиться популярністю „Страйк”, драма з життя українців у Галичині, о. Миколи Струтинського, котру грали аматорські кружки й у ріднім краю. Популярна теж була довго в Америці штука „Січинський-Потоцький”, що, як кажуть, є збірним твором кількох людей.

Анастасія Рибаківа написала для У. Н. Союзу агітаційну драму „Сирота”, а о. Степан Мусійчук пише теж для різних потреб, переважно для патріотичних обходів підхожі драми з боротьби українського народу за волю та театральні штуки для дитячих виступів. Його драма „В боротьбі за волю” вже вийшла друком.

Згадати треба теж діяльність на цьому полі о. Гієроніма Луцика, що, хоч русофіл з переконання, писав українські драми на замовлення українських театрів і накладців.

Назагал українська драматична штука ще не зійшла собі досі властивих доріг розвою. Вона покладається багато на драматичну продукцію рідного краю, а питомі питання іміграції дає обробляти людям, що не виходять поза межі фольклору або напушистої громадянської проповіді.

Як можна було сподіватися від усякої іміграції, так і українська іміграція повинна би була дати поважний вклад у скарбницю української культури, запозичений з чужих літератур, головню літератури того краю, в котрім ця іміграція опинилася. Такі спроби й були, однак їх не було багато. Читали переклади Марка Твейна, Брета Гарта, Купера, Аптона Сінклера, Джека Лондона, але ці переклади або були роблені людьми, які ще, будучи в ріднім краю, цікавились американськими авторами (наприклад о. Володимир Держирука, перекладач багатьох оповідань Марка Твейна), або просто перебірано з рідного краю готові. Українська іміграція в переклад американської й англійської літератури вложила небагато.

Трохи більше перекладали з інших мов, як польської, німецької, французької.

Популяризація науки.

Обставини імігрантського життя, головню до часу, як імігрант опанував англійську мову, розбуджували природню попит за книжками, що популяризують різні здобутки науки. Передовсім великий був попит на книжки, що подавали інформації про права нового краю, та книжки з описом різних кольоній української іміграції. Перші того роду книжки писали Юліян Чупка, о. Стефан Макар та о. Нестор Дмитрів, з котрих перший, як фаховий адвокат, писав про права Злучених Держав, а два другі описували життя-буття української іміграції. Величезну масу праці піоніри українського газетярства положили коло зясування наукового положення робітництва в країнах з високо розвиненим капіталізмом. Потім коло популяризування природніх наук працював немало Антін Цурковський, продовжуючи працю, почату о. Степаном Макаром. Зі зростом популярности календарів і зростом їх обему багато таких праць пішло в календарі У. Н. Союзу й інших організацій.

У часі війни вийшло кілька популярних книжечок, що обговорювали різні проблеми, звязані з війною. У. Н. Союз видав книжечку про життєве обезпечення в запомогових організаціях, написану Омеляном Ревюком: „Пане Товаришу: чи ваша родина дістане запомогу по вашій смерті?” Вийшло кілька життєписів Івана Франка. О. Максим Кінаш приготував популярну історію української літератури.

Кілька разів в Америці заходилися різні люди й установи коло видання спеціального букваря для дітей української іміграції. Деякі, покищо ще недали, спроби вже зроблено.

Наукова література.

Наукова література, зовсім природню, стоїть іще нижче. З природи річей вона теж не твориться в українських інституціях, бо наукових інституцій не то українська, але майже ніяка іміграція в Америці не має. Всетак на іміграції знайшлось кілька вчених, що займаються стислою наукою. В американських університетах працюють: український економіст Володимир Тимошенко, що видав уже в Америці розсліди над різними питаннями української народньої господарки; український агроном Олександр Грановський, що час від часу видає праці з ділянки агрономії; Василь Галич збирає матеріяли до історії української іміграції в Америці; проф. Олександр Сушко видає цікаві матеріяли про праісторію української землі. Свого часу о. Онуфрій Ковальський видав свою працю про українську народню пісню. Отже, не зважаючи на те, що ці вчені ведуть свою наукову працю в рамках неукраїнських наукових інституцій, вони часто обертаються в обсягу українознавства. Це зовсім природне явище й воно дає нам певність, що й набудуче, як українських учених стане більше, вони теж будуть передовсім причинятися до збільшення знання про Україну.

Всі праці цих учених написані англійською мовою. Тою самою мовою українська іміграція видала вже досить поважну скількість

Микола Росолович

Головний контрольор
У. Н. С. (1917)

чисто пропагандної літератури. Ця література почалася досить скоро інформаційними статтями в американських журналах (наприклад стаття Івана Ардана в журналі „Charities”). О. Павло Тимкевич давав про українців інформації Емілії Грін Болч для її праці про словянську іміграцію. При нагоді концертів Шевченка її подібних обходів видавано часто принагідні статті про Україну й українців.

Світова війна викликала живе зацікавлення українською справою, і тоді українська іміграція стала організувати пропаганду. Першою важнішою публікацією в тому роді була книжка „Ukraine's Claim to Freedom”, видана заходами Українського Народного Союзу й нинішнього Українського Робітничого Союзу. Український Народний Комітет розвинув потім ширшу пропагандну акцію та оснував був для цього спеціальне бюро. Він видав англійський переклад Географії України проф. Степана Рудницького, перший зошит журналу „Ukraine” та менші публікації. Він став приготувати теж більші публікації, які не вийшли через упадок Комітету. Федерація Українців постаралася за видання Карнегівською Фундацією статті Мирослава Січинського про Галичину. З приїздом до Америки дипломатичного представника Української Народної Республіки зорганізовано пропагандне бюро під назвою „Friends of Ukraine”, котре видало цілу низку брошуру про українську справу. Потім з повстанням Обеднання велика частина пропагандних видавництв вийшла з цієї організації. Обеднання видало передовсім книжку про польську пацифікацію Галичини під заголовком „Polish Atrocities in Western Ukraine”, зрадаговану Омеляном Ревюком, та книжку про голод на Україні; потім книжку про український вклад у світову культуру під заголовком „Spirit of Ukraine” та допомогло видати книжку проф. Дмитра Дорошенка про Шевченка. Український Робітничий Союз видав теж книжечку про пацифікацію Галичини та „Story of Ukraine” пані Марії Гембаль. Українське Університетське Товариство в Нью Йорку видало по англійськи книжку проф. Колмена про українську літературу. Книжечка о. Льва Сембратовича під наголовком „Strangers Within Our Gates” показує, як можна говорити навіть про річ, що з Україною зв'язані тільки посередньо, а проте поширювати інформації про український нарід.

Велика маса інформацій про українські справи розкинена по американських журналах та по різних українських періодичних публікаціях, що останніми часами ростуть, як гриби по дощі.

Останніми часами стали вже появлятися в американських журналах оригінальні літературні твори письменників українського роду, наприклад оповідання Степана Кривицького в місячнику „Esquire” (вересень 1936). Рівночасно зацікавлення українською літературною творчістю проявляють так, що різні люди підготовляють переклади з української літератури (наприклад, пані Флоренс Рендел Лайвсей шукає накладця на свій переклад відомої повісти Квітки-Основ'яненка „Маруся”). На цьому полі теж незадовго можна сподіватися скорого зросту літературної продукції.

Роблячи підсумок усеї літературної діяльності української імміграції, треба сказати, що вона ні велика своєю масою, ні сильна своєю силою. Сума літературної продукції української імміграції в Злучених Державах буде мала, коли її порівняти з продукцією Америки і коли її порівняти з продукцією галицької України за той час. Причин слабого розвитку літературної діяльності української імміграції ба-

гато. Для кращого розвою не було підхожих чинників. Передовсім не було читачів. Велика маса імігрантів — нечитальники. Ті, що вміли читати, не мали звичаю читати літературу правильно. Багато з тих, що вміли й хотіли би читати, не думали на іміграції про читання, бо, думаючи тільки оставатись тимчасово в Америці, думали про те, як найбільше гроша заробити за найкоротший час. У багатьох читачів, охочих до читання, смак до читання не був іще вироблений: вони не ждали поважної літератури, а тільки фольклористичної або фантастичної. Василь Гришко в своїх споминах про перші видавничі змагання в Америці каже, що наші імігранти любили читати казки про розбійників, життя святих, збірки жартів. На вироблення смаку читання в таких людей треба довшого часу, а нормальний процес розвою пірвали такі ударні події, як вибух світової війни та напір американської преси й книжки. Другий чинник, що рішає при розвою літератури, накладці, теж недомагав. Серед українських імігрантів людей з досвідом у цьому напрямі не було. До видавання книжок брались аматори. Крім того люди без більшого капіталу, без якого вони не могли розвинути такої меткості, якої вимагало діло. Накінець люди, що збирались писати, це були теж аматори. Для вироблення з них фахових письменників умовини були непригожі. Як тільки котрий з них занявся постійно якимнебудь фахом, він покидав писання. Вже найближче до письменницької кар'єри підходили люди, що ставали газетярми, та тут вони скоро побачили, що служба красному письменству і служба журналістиці — дві, зовсім відмінні річи, які з собою не годяться. Тому умовини для розвою української імігрантської красної літератури були дуже непідхожі, і продукція мусіла бути слаба. Ці умовини не поправляються, а навпаки, погіршаються, і тому не можна сподіватися поправи. Зате можна ждати поправи української літературної діяльності англійською мовою.

На розвій літератури мав великий вплив розвій українського газетярства на іміграції. Український імігрант прийшов сюди, не маючи ще звичаю читати газету. Навчився він цього аж на іміграції. Ця наука забрала багато часу, але український імігрант навчився цього добре, коли від початку війни він почав читати й удержувати коло тузина правильних періодичних видавництв, а від кінця війни коло десяти, у тому числі два щоденники та кілька газет, що появляються кілька разів на тиждень, причому „Свобода” в один час сягала тиражем до 25,000. Ця українська преса, що своїм розвоюм збуджувала вже подив американських дослідників, заспокоювала переважну частину потреб духового корму в імігранта й заступала йому в значній мірі красне письменство.

II.

БУДІВНИЦТВО Й ХАТНЯ ОБСТАНОВА.

Українські імігранти привезли з собою до Америки любов до певної форми церковних будівель, але зпочатку тієї форми до будови церков не вживали, вдоволяючися щонайбільше виставленням на звичайній церкві чужого стилю або одної або більше бань. Дперва пізніше, коли вже іміграція змоглася, почали церковні громади зовсім свідомо намагатися наслідувати старокраєвий стиль українських церков, примінюючи його тут в Америці до мурованих будівель. Найкращим

прикладом цього стилю є українська католицька церква св. Николая в Шікаго.

До хатнього будівництва елементів типічного українського будівництва досі ще не вживано. В найкращому разі вдовольняються вживанням типічних українських вишивкових мотивів для декорації будівлі. Одиноким спробою примінити елементи українського стилю до принагідної будови було виставлення українського павільйону на світовій виставі в Шікаго 1933—34 р.

Те саме треба сказати й про хатню обстанову. Український іммігрант купує звичайну американську мебель. Завести в Америці українську народну мебель іще нікому не прийшло на думку.

III.

МАЛЯРСТВО Й РІЗЬБА.

Неменше нерозвинена українська різьба в Америці. Український різьбар Олександр Архипенко перебуває в Америці вже кільканацять літ, улаштував тут багато вистав, вів різні школи, але ні один українець його школи не покінчив.

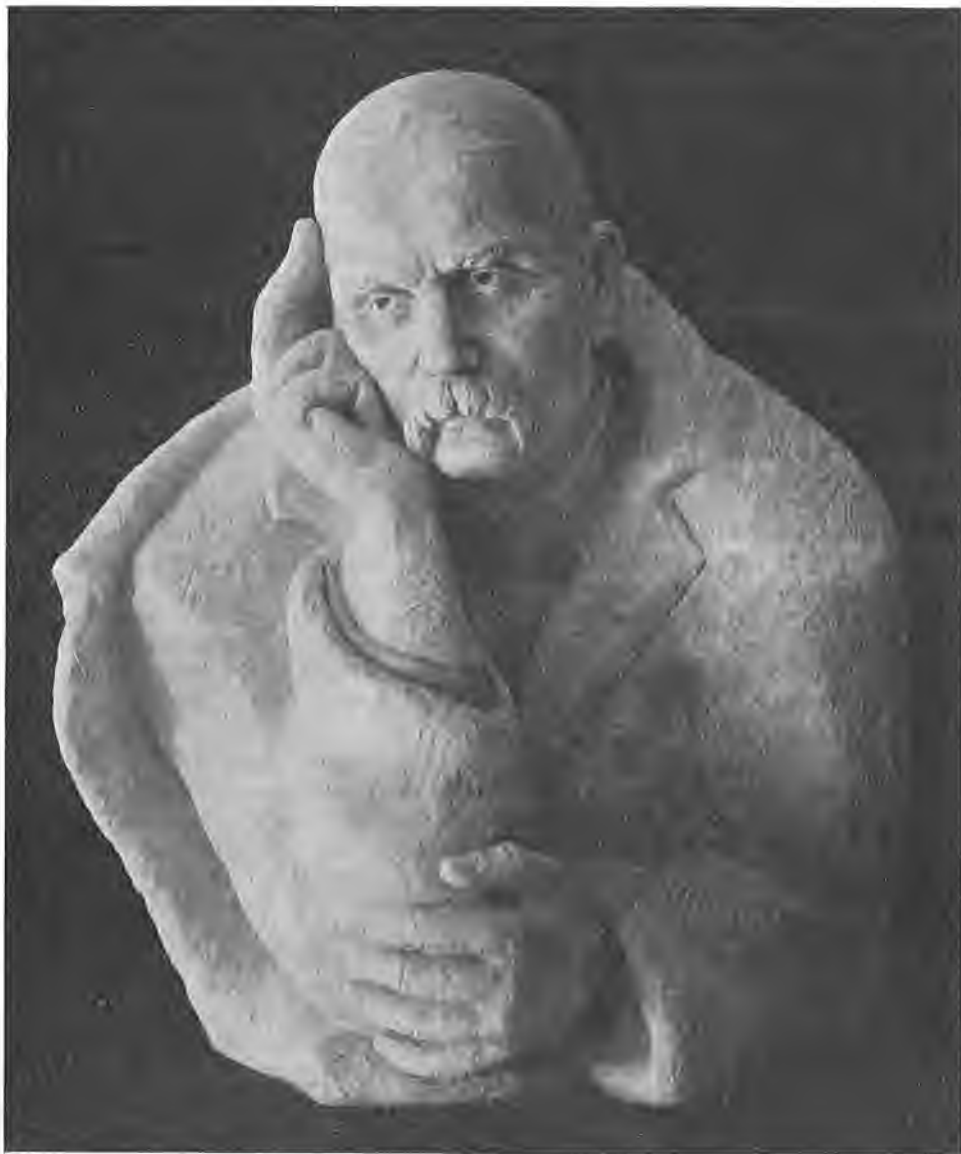
Самий артист різьбив в Америці кілька портретів, виставив свої нові твори на світовій виставі в Шікаго в 1933 р., вирізьбив „пляку” на ювілей Українського Народного Союзу та два погруддя Тараса Шевченка: одно для міського музею в Дідройті, Мішіген (один примірник цього бюсту віддано за старанням Українського Народного Союзу до Українського Музею в Стемфорді, Конетикот) та одно, зовсім іншої композиції, для міського городу в Клівленді, але й ця діяльність покищо не запалила нікого з імміграції зайнятися різьбою.

Трохи краще представляється справа з малярством. Нині вже існує невеличка група українських малярів в Америці. Приписати це треба тому, що українська церковна штука послуговується для прикрашування церкви малярством, а не різьбою. Церковні малярі це були перші малярі на українській імміграції в Америці. Коли такий церковний артист оголошував себе як артист-різьбар, то під цим і він і всі інші розуміли, що він виконує лише різьбарські прикраси в церкві, як: іконостаси, вітварі, тощо. З часом такі різьбарі бралися до малювання церков, хоча часто до цього не мали фахового вишколу. Деколи за розмальовування церков брались американські уродженці, що знали, наприклад, рисівництво. З малювання церков вони звичайно переходили до прикрашування народніх „галь”, малювання сценерії для аматорських кружків, тощо.

До цієї групи треба зачислити: Е. Василенка, Д. Захарчука, Стеценка. Коло кінця другого десятиліття цього віку в кількох українських парохіях в Америці розмальовував церкви о. Гліб Верховський, український греко-католицький священник (москаль з роду), що знав візантійський церковний стиль краще, ніж хто інший в Америці. Найкраща його робота знаходиться в українській католицькій церкві св. Николая в Шікаго.

Тимчасом з американських уродженців українського роду почали виростати малярі й рисівники, котрих талант розвивався вже під впливом американських шкіл. До них приставали українські артисти, котрі прибули до Америки молодими людьми, а в котрих нахил до

штуки проявлявся аж на імміграції. Ті з них, що пробують зайнятися чистим малярством, як М. Мирош, Ю. Полюга або А. Паливода, мають немало трудно удержати себе штукою. Звичайно сходять вони на декораторів, як Теодор Катамай, ідуть до фільмових підприємств, як Паливода, або займаються графікою, як Микола Бервінчак, газетним „картуном”, Даркович і Іван Росолович; або займаються композицією сцени, як Олена Габ та Марія Нагірна.

ОЛЕКСАНДЕР АРХИПЕНКО: ТАРАС ШЕВЧЕНКО

Різьба, призначена для Культурного Городу в місті Клівленд, Огайо.

М. Мирош, що вчився в краківській академії, виставив уже в Америці свої твори та звернув деякими увагу критики на себе. Даркович і Росолович роблять дуже поважні поступи на полі газетярського „картуну“, а Бервінчак, не зважаючи на те, що всюди себе представляє самоуком, здобув собі вже широке признание своєю графікою, що головню змальовує життя майнерів твердого вугля в Пенсилвенії. Його „Працюючі майнери“, „Мати“, „Швачка“ добули собі широку популярність. Амвросій Паливода, родом з Клівленду, дався пізнати ширшій артистичній публіці ще з своїх портретів, виставлених на виставі в Клівленді. По укінченню школи він дістав стипендію на один рік студій за границею, з чого шість місяців присвятив на малювання церкви в родинному селі свого батька в Галичині. Вернувся до Америки в саму найгіршу депресію, виїхав до Голівуду й тепер там працює як рисівник рухомих фільмових образків.

В Америці перебувала теж кілька років і виставляла свої твори в кількох містах відома українська емалістка, Марія Дольницька, абсолювентка віденської академії. Різьбар Олександр Архипенко звінний теж як маляр.

Недавно до Злучених Держав переїхав з Канади абсолювент краківської академії штук, Іван Кучмак. Він родився в Заднишівці, підволочиського повіту, в Галичині, в 1899-тім році, відбув українську війну, був у польським полоні, а по випущенню на волю віддався малярству. По скінченню краківської академії приїхав у 1926-тім році до Канади, а в 1934-тім до Злучених Держав. З нахилу він історичний маляр; він любить змальовувати українську історію, головню новочасну боротьбу за самостійність, спеціально долю Української Галицької Армії. Він малював кілька версій переходу Української Галицької Армії через Збруч, пошесть тифу, марш хорих, стрілецькі бої, тощо. Він звертається проти всяких окупантів такими образами, як „Соловки“ та „Пацифікація“. В Америці він намалював теж багато краєвидів; краєвиди з краю він малював з пам'яті, а краєвиди з природи з Канади підбирав так, що вони українському глядачеві пригадують Україну. В Злучених Державах він з konieczности віддається щораз більше комерційній штуці.

Кучмак любить займатись організацією штуки. В Торонті він вів українську малярську школу, до котрої ходили 12 учнів. По переїзді до Нью Йорку він причинився немало до зорганізування першої української малярської вистави. Ця вистава не виказала ще існування української малярської школи, не дала комерційного доспіху, але виказала вже початки народжуючоїся української штуки в Америці. Вона теж виказала байдужність української іміграції до українських мистців та українського мистецтва. Якщо вдасться цю байдужність переломати, то нема причини, чому українське малярське мистецтво не могло би гарно розвинутиися та щоби в Америці не повстала українська малярська школа, себто група малярів, що відкликаються на світ у певний, питомо український спосіб.

„УКРАЇНА”

Пляка, вироблена Олександром Архипенком з нагоди сорокліття Українського Народного Союзу в Америці.

IV.

УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО.

Українська іміграція назагал послуговувалася зпочатку вжитковим мистецтвом Америки. Серед загального заняття справами добування хліба перший імігрант думав про твори свого вжиткового мистецтва тільки дуже рідко. Не було ще зрозуміння для цього мистецтва й у ріднім краю, а тут з поняттям українського вжиткового мистецтва було зв'язане поняття суспільної нищоти.

Зацікавлення народними стилями вжиткового мистецтва та піднесенням зацікавлення українським ужитковим мистецтвом у краю знайшло скоро відгук серед української іміграції в Америці. Стали поодинокі любителі спроваджувати сюди гуцульські дерев'яні вироби, килими, писанки, тощо. Задумали навіть виробляти українські килими в Америці та зробили в цій справі деякі початки в монастирі сестер василіянок у Філадельфії.

Коли по війні в Америці зросло зацікавлення народною артистичною творчістю, серед української еміграції стали дуже популярними українські вишивки, українське гончарство, українські писанки, у-

країнські плахти й килими й очевидно українські жіночі строї. Почали подекуди в Америці й творити. Пересаджувано сюди українське вишивання, пристосовуючи його до різних хатніх потреб. У різних місцевостях появились українські жінки, що розмальовували великодні писанки, наслідуючи притім українські взори, а деколи й виходячи поза них. Були теж проби примінювати елементи гуцульського деревного орнаменту до різних предметів американської хати. Причинилися до поширення цього зацікавлення українським народним мистецтвом преріжні вистави українських народніх виробів, улаштовувані українськими імігрантами й організаціями по преріжних містах Америки. Покищо ця галузь мистецтва спирається в своїй масі все ще на продукцію рідного краю, а тимчасом ця продукція, не маючи більшого капіталу, потрібного для вдоволення величезного американського ринку, не може як слід обслуговувати американського попиту.

Один з українців (В. Пуйда) пересадив до Америки виробу із скляних перел та спопуляризував їх серед дітвори американських народніх шкіл.

V.

НАРОДНІЙ ТАНЕЦЬ.

Український імігрант, будучи ще в ріднім краю, знав очевидно танець, себто вмів передавати свої почування ритмічними рухами свого тіла. З віками в Україні виробилися певні традиційні форми цієї штуки; в порівнянні з танцями інших народів українські танці стоять на високім ступні. Український імігрант привіз ці танці з собою на іміграцію, себто він заховав у своїй масовій пам'яті ці старинні традиційні народні танці. Він танцював їх на своїх забавах. Він деколи виводив їх на сцену. Одначе вищої форми цим народнім танцям він не надавав і не проявляв ніякої свідомої волі їх у себе на іміграції далі розвивати й передавати молодшому поколінню або передавати в американську культуру.

Більше зацікавлення українськими народніми танцями, яке проявилось по війні, було відблиском подібного зросту зацікавлення ними в ріднім краю, а по части теж відродженням народніх танців в інших народів, котрого прояви українські імігранти мали не раз нагоду бачити. Товчок до ширшого розвою українського народнього танцю в Америці дав по своїм приїзді до Злучених Держав (у 1929-тім році) Василь Авраменко. За його переважно почином повстали по українських кольоніях по Америці школи українського народнього танцю, в котрих, кажуть, вчилися в один або інший час разом коло 6,000 осіб, переважно молоді. Були це школи справді українських народніх танців, бо вчили в них такі танці, як: козачок подільський, гопак колом, гречаники, коломийки, великодні гаївки, метелицю, весільний журавель, запорозький герць, катерина херсонка, чумак і інші.

Українські народні танці виставлено вже заходами Василя Авраменка та його учеників у різних більших містах Америки на більшій сцені. З них найбільші виступи були в Дітроїті, Клівленді, Філадельфії, а особливо виступ на сцені „Метрополитен Опера” в Нью Йорку. Замітна теж для вистави танцю обїздка 22 великих американських міст Українського Національного Хору під проводом Кошиця й національного танцю під проводом Авраменка в честь свята Джорджа Вашингтона в 1932-тім році та виставлення українського танцю на Світовій

Виставі в Шікаго в 1933—1934 р. Ці вистави причинилися багато до спопуляризування українського народнього танцю як серед українських імігрантів так і серед не-українців, а мимоходом, через пресові відгуки на них, дали нагоду Америці запізнатися з українським народом. Про ці вистави відзивалися з признанням американські газети, а за ними й американські автори, що пишуть про вклад різних імігрантів в американську культуру. Наприклад Ален Г. Ітон у своїй книжці "Immigrant Gifts to American Life" говорить про великий вклад української народньої штуки в скарбницю американської культури.

Дмитро Чутро старається зужити елементи українського народнього танцю для витворення українського балету. Американська преса дала йому вже певні признання зприводу його балету в опері „Мазепа”. Останніми часами він відкрив у Нью Йорку школу балету.

Українська іміграція нині вже свідома краси своїх народніх танців та ваги їх дальшого розвою як для родженої тут української молоді так і для української справи взагалі. Можна теж сподіватися, що незадовго знайдуться артисти, музиканти й справжні балетмайстри, що розвинуть український народній танець у вищі форми танцю, на які артисти інших народів розвинули свої танці з багато біднішого матеріялу. Українська іміграція в Америці зробила вже для цього гарні початки, які занедбати було би злочином для свого власного розвою й великою втратою для скарбниці світової культури.

„ЗАПОРОЗЬКИЙ ГЕРЦЬ”.

Микола Данильченко.

ОРГАНІЗАЦІЯ НАШИХ ГОСПОДАРСЬКИХ СИЛ В АМЕРИЦІ.

КРАЇНСЬКА імiграція в Америці звертала багато більше уваги на політичні справи, ніж на економічні. Хоча преса не є все вірним дзеркалом цілого життя, всетаки й з нашої преси в Америці без сумніву видно якраз тенденцію класти більший натиск на політичні справи, ніж на економічні. Не входячи зовсім у розгляд причин, який міг би бути дуже повчальний і певно вияснив би зовсім природні причини цього явища, я обмежуся тільки до підкреслення цього факту й звернення уваги на наслідки цього явища. Не відмовляючи зовсім ваги й значіння для політики, я всетаки вважаю за відповідне підкреслити національну потребу звертати на економічні справи більше громадянської уваги.

Коли громадянство не присвячує такій важкій справі відповідної уваги, вона розвивається без громадянської уваги. Самі діячі на полі, яке не має відповідного громадянського признання, відколюються від громадянства, не звертають уваги на його потреби. Коли громадянство знайдеться в критичнім стані, вони йому не помагають. Як громадянство не займається теж економічними справами, то воно не знає, що на економічнім полі зроблено. Через те на нього може робити вражіння, що в цій ділянці зроблено дуже мало, або зовсім нічого не зроблено. Таке почуття знеохочує інших людей даної суспільности, а передовсім знеохочує молодь: коли вона не знає про здобутки свого народу на економічному полі, то не можна дивуватися, що вона виростає з почуттям, що її нарід зовсім нездібний зробити тут щонебудь. У цей спосіб усе показує на потребу зробити певні підсумки національної праці української імiграції на економічному полі.

Не підсумовуючи цієї праці, ми звичайно приймаємо за незаперечну правду ту думку, що наші здобутки на цьому полі дуже малі. Тимчасом ця думка не має підстави в дійсності. Як ми не давали економічній діяльності такого розголосу, який ми давали діяльності на політичнім полі, то це ще не значить, що цієї діяльності зовсім не було. Вона була, не зважаючи на те, що ми на неї не звертали свідомої уваги.

Уже на самому початку української імiграції в Злучених Державках повстали українські бізнеси. І робили ці бізнеси не наші люди, що були в ріднім краю бізнесменами, але наші люди, які бізнесу ніколи не робили. Крім того бралися вони за бізнеси, які в ріднім краю були або зовсім невідомі, або були в погорді. Отже бралися за новину, бо відчували глибоко її потребу.

Такими першими бізнесами нашої іміграції в Америці були передовсім „бордингерство” і „салун”. „Бордингерів” наші люди в ріднім краю не держали, а як де й держали (наприклад, вдови держали студентів), то не було цих людей на іміграції. А щодо „салунів” бізнесу, то звісно, що коршмарство в старім краю вважалося чимось таким низьким, що українець не повинен за це братися. Тимчасом в Америці наші люди взялися до цих бізнесів і добре з ними справлялися. „Салуністи”, наприклад, успіли не тільки затерти старокраєві упередження до коршмарів і коршми, але й перемінити „салун” на певного роду примітивний товариський осередок.

За цими бізнесами досить скоро пішли інші. Передовсім повстали різні крамниці, що торгували річами, необхідними для імгранта, отже корінними товарами, („гросері стор”), гальянтерією („драй гудс стор”), мясом („бучерня”), одінням, хатною обстановою, заліззям, тощо. Деколи такі бізнеси падали, але деколи розвивалися до поважних величин. Деколи бізнеси організовано на кооперативній основі, а потім переводжено їх на засади чисто приватної системи власності. Були випадки, що бізнеси банкрутували, але думка, що наші бізнеси падали в більшій кількості ніж бізнеси інших народів, зовсім певно не основана на ствердженім розрахунком факті.

Семен Ядловський

Головний секретар У. Н. С. (1904—1921), головний
предсідник (1921—1925), завідувач „Свободи”
(1925—1929)

Інколи бізнеси падали не тому, що вони були невміло ведені, але просто тому, що час їх ужитку проминув. Наприклад, в міру того, як іміграція старілася, як сюди щораз більше приїжджали жінки самотніх чоловіків, як чоловіки женилися й заводили хату й родину, а далі й дома, став пропадати „бордингерський” бізнес. Нині він майже невідомий, і то не тільки в нас, але просто в усіх імгрантських груп. Сталося щось подібне з „салунами” підчас прогибіції. Хто не хотів переходити на „бутлегера”, себто безправного торговця алько-

гольними трунками, той виходив з того бізнесу, хочби він не знав як був у ньому вправний.

На місце старих повставали нові бізнеси. В міру того, як падали „борди”, підносився будівельний, „контракторський”, бізнес. Українська іміграція видала з себе в різних місцевостях дуже справних будівничих.

З часом розвинувся в нас бізнес похоронний. У ріднім краю це не був ніякий бізнес. Хоронили людину родина, столяр і гробар. Ніхто там спеціально цим не займався, і ніхто в це капіталу не вкладав, і на похорон ніхто не ждав. Тимчасом в Америці наші люди дуже скоро пригналились американському способу роблення цього бізнесу, і знов українська іміграція видала з себе довгу низку фахових і справних похоронників.

Кинулася частина наших людей до фармерства. Побачили дуже скоро, що в Америці фармерства не ведеться так, як у старім краю. Тут фармерство спеціалізоване, а не загальне. Тут фармер продукує не всі продукти, а тільки один, два. Тут фармерство спирається в великій мірі не лише на вмінню продукувати, але й на вмінню купувати й продавати. Тут фармерство — бізнес. І ось українські фармери дали собі раду з цим американським модерним фармерством, і ми маємо тепер українських фармерів, що продукують городовину під великими містами й висилають її моторовими возами до великих міст („трокове фармерство”), (наприклад Грейт Медовз, Нью Джерзі, та Ривергед на Лонг Айленді), а попри них маємо значне вже число фармерів, що продукують кури, гуси, качки, чи то на заріз, на мясо, чи то на продукцію яєць (наприклад, Милвил, Нью Джерзі).

З „бордингерства”, а деколи з „салуну” розвинувся інший бізнес, ресторанний, що нині в українській іміграції начисляє поважне число бизнесменів. Відомо, цей бізнес займає людині багато годин кожного дня, і через те може ресторани не беруть великої участі в громадському житті іміграції, хіба що з рестораном получений „салун”; та це не повинно нам заслоняти факту, що нині ми маємо українських рестораників у кожному місті, де живе українська іміграція, а в великих українських колоніях, як Нью Йорк, Шікаго, Філадельфія, їх начисляють на сотки.

В повоєнний період розвинувся серед української іміграції як окремий бізнес „народний дім”. Декотрі з них це громадські установи в чистім розумінню цього слова, інші це напів-громадські підприємства, а ще інші це чисто приватні бізнеси. Вони переходили на початку депресії тяжку кризу, але назагал удержалися, доказавши цим свою позитивність.

У деяких містах Америки високо розвинувся серед української іміграції бізнес чищення вікон. У деяких містах українські бизнесмени зібрали весь цей бізнес у свої руки.

Інша галузь промислу, популярна серед українців, це пекарство, дарма, що в ріднім краю пекарством займалася властиво кожна господарина.

Українці зробили дуже гарні поступи в труднім бізнесі аптикарським, що крім звичайного купецького хисту вимагає ще дуже спеціального професійного приготування.

За окрему групу бізнесів треба вважати ремісничі бізнеси. Тут уже потрібне спеціальне підготування бізнесмена, принаймні щодо самого виробу, і на такий бізнес пускатися може тільки людина, що прийшла з таким підготуванням з краю. Звісно, деякі старокраєві ремесла в Америці зовсім не мають основи. Наприклад, виріб черевиків, ковальство, боднарство мають зовсім інші, звичайно фабричні форми. Виступати на цих полях українські імігранти, як молоді й незаможні, не могли навіть мріяти. Замість шевських робітень повстають тут крамниці обуви. Зате в інших ремеслах, де ще заховалися старі форми ведення бізнесу, українські імігранти участь беруть і добувають собі великого досвіду. В кожнім більшім місті маємо добрих українських кравців, а українські кушнірі з Тисьмениці розвинули дуже гарні бізнеси, з котрих деякі грають поважну роль в кушнірським промислі.

Останніми часами видно серед української іміграції деяке оживлення на полі видавання газет. Видно, що злий досвід з видаванням книжок у перших часах іміграції не відбирає їм відваги. Слідно теж велике оживлення на полі організації радіових годин; по різних пробах організується їх тепер як приватний бізнес, який нині дає прожиток уже цілій низці бізнесменів по всіх більших містах, де живуть масово українці.

Великого теж успіху добилися деякі українські мясарі, а з них декотрі здобули собі в цьому промислі таке поважне становище, що служать зразком навіть для американців.

Те саме можна сказати про прання. Що в ріднім краю було заняттям кожної господині, в Америці стало основою спеціального підприємства. На цьому полі деякі українські підприємці здобули собі незвичайний успіх.

Немалий досвід добули деякі продавці корабельних карт, що звичайно організують рівночасно правні інформації в старокраєвих справах, тощо. Маємо далі низку успішних продавців землі („ріел естейт”), продавців хатньої обстанови, фонографів і радій.

І не можна теж забувати на будьщобудь успішну ініціативу українського імігранта на полі кооперації, головню асекураційної та будівляно-позичкової. Ми створили поважні асекураційні кооперативні встанови та збудували успішні будівельно-позичкові інституції.

Зібравши це все разом, ми мусимо прийти до переконання, що звичайні в нас нарікання та песимістичні вигляди набудуче зовсім не опираються на реалістичнім огляді минувшини. Якраз ця минувшина може нас заохотити до кращої праці на полі бізнесового підприємства. Можливості такої ініціативи для українця ще далеко не вичерпані. Маємо ще велике поле до діяльності, і при добрій волі можемо ще більше поширити.

Передовсім нам можливо було би використати краще наше знання рільництва, себто пхнути до фармерства більше людей, ніж ми це досі зробили. Знання рільництва й любов до землі нашого селянина ще властиво зовсім не використані.

Далі, наші бізнеси не злучені ще з собою в спілки для спільного добра. Наші фармерські кольонії не використали ще як слід кооперативної форми бізнесу для закупна потрібного їм товару, ні для продажу своїх продуктів. Наші власники ресторанів і „гросерники” не використали ще як слід спілкового бізнесу для колективного закупна товару й продажу.

Українська іміграція, бізнесова й небізнесова, представляє собою величезний капітал, котрого ресурси при належитім використан-

ню могли би приносити величезні зиски українській іміграції. Треба для цього українським бизнесменам кинутися до цих ділянок, в котрих українські бизнесмени можуть добитися досвіху, себто на ті поля бизнесу, що досі невикористані українською ініціативою, а подруге, зібрати в одну фінансову інституцію (або більше) грошеві ресурси української іміграції.

За успіх такого пляну можуть посвідчити такі обчислення:

Якби взяти під увагу, що в Злучених Державах є коло 250,000 українських родин, або коло мільона осіб, а кожна родина видавалаб на своє життя пересічно коло тисячі доларів на рік, а на цих видатках крамарі зароблялиб тільки 10%, то українська іміграція видавалаб річно коло 250 мільонів доларів, а бизнесмени зароблялиб на цьому 25 мільонів доларів річно. Українці з міста Нью Йорку, котрих число виносить 25,000 родин, при таких видатках витратили би в році коло 25 мільонів доларів. Якби тільки самі українські бизнесмени в Нью Йорку й околиці, котрих є певно коло тисячі, робили бизнесу на 1,000 доларів місячно, то вони робилиб річного бизнесу на принаймні 10 мільонів доларів. Якби лише ці гроші перейшли через український банк у Нью Йорку, то цей банк представляв би поважну фінансову силу. Через такий банк могли би переводити свої бизнесові трансакції не тільки місцеві й околичні бизнесмени, але й різні українські встанови, церкви, товариства, ба навіть центральні організації з дальшої віддалі.

До цього треба ще додати, що ці чисті числа не вичерпують іще можливостей цієї економічної сили, яку такий банк представляв би, бо при нинішній бизнесовій організації великі капітали дозволяють керувати багато більшими фінансовими засобами. Така бизнесова організація, як банк, відповідно получена з іншими встановами, як асекурацією, дозволяє помножити основну силу капіталу багато разів.

Банк це тільки один приклад економічної встанови, якої нам іще треба, яка дає можливість широко розвинути економічно життя української іміграції. Розвій цього життя лежить передовсім у матеріальнім інтересі української іміграції. Повний розвій економічних сил української іміграції зрівноважив би духове життя та поставив би попри політичний рух всесторонній економічний рух. Високий розвій цього життя був би корисний якраз для політичного життя, коли колись українській іміграції прийдеться знову взяти участь у новій боротьбі за право українського народу бути повним хазяїном на всій українській землі.

ЦАРІВНА СНІВ.

Снишся мені, царівно,
І мучать мене дні,
Коли зявишся знову
І казочку чудову
Розкажеш мені в сні.

Слова солодкі, милі,
Про весну, рідний край,
Про сплячу нашу силу,

Козацькую могилу,
Дніпро, степи, ручай.
Прийди, прийди, царівно,
В цю нічку в тихім сні
І казочку чарівну
Про рідну Україну
Скажи, скажи мені.

Дмитро Захарчук.

Лев Ясінчук.

СТАРОКРАЄВИМ ОКОМ НА УКРАЇНСЬКУ ЕМІГРАЦІЮ В АМЕРИЦІ.

Вступ.

Кожній людині й кожному людському згуртуванню цікаво знати, що говорять про його характер, про його працю-діяльність та осяги. Не буде воно зайве, навпаки, навіть може для загальної справи корисне, коли хтось, що мав нагоду приглянутися життю українців у Злучених Державах, скаже їм отверто свою думку про них. Хочу це зробити з нагоди 40-ліття Українського Народного Союзу в його Пропам'ятній Книзі, що то до її співпраці мене запросили.

Завважу, що такий погляд на ролю, значіння й обов'язки імміграції, як висловлений у цій праці, має в нас велика частина старокраєвого громадянства; може навіть і під впливом тих інформацій, що я подавав їх при різних нагодах.

Причини й спонуки виходництва.

 И ТО ПОРОКИ, похибки й заблудження наших предків, чи неповна зрілість українського народу, чи — кажім — обставини або „лиха доля” спричинили, що велитенський простір Богом благословенної української землі ще й сьогодні не в силі прокормити українських дітей. Не стало місця для нащадків тих, що на тій землі родилися, що віддали їй свою силу, що їхні зужиті м'язи й кости творили врожайний ґрунт.

Від часу, коли то мореплавство й загалом лучбові засоби наблизили до себе найдальші краї, ніяка земля не може жити зовсім відокремлено, замкнена в собі; ніякі ідеї, ніякі суспільні об'яви не спинюються на межі тієї держави, де вони зродилися. Тому й зріст капіталізму мусів засягнути своїм крилом також українську землю, викликаючи на ній такі наслідки, що придавили болючо малоземельне й малоосвічене українське селянство. Воно не здавало собі справи, що це за об'яв; воно не знало дошукатися причин такого явища, а хочби й було знало, то не мало ніякого способу для переміни ладу. І от — як звичайно в таких випадках — виринула думка тікати від лиха. Може не назавжди, може тільки на рік, два, придбати трохи гроша.

„Піду, піду в чужину,
Може долю я знайду!”

Немов для тих складена ця народня пісня, що їм було затісно.

Заспівали її українські діти й розбрилися по всіх усядах. Ішли в невідоме, за моря, за ліси, за гори. Шукали не гостинности, але лю-

дяности; не багатства, але захисту; не пустої бездільності, але .кори-
свого .труду.

„Коли побачиш на пероні десь
Людей мов оселедців тих набито,
Жінок худих, блідих, аж серце рвесь,
Зівялих, мов побите градом жито,
Мужчин понурих і дітей дрібних
І купою брудні, старії фанти,
Навалені під ними і при них,
На лицях слід терпінь, надій марних —

Це емігранти”.

Так змалював долю емігранта найбільший поет галицької землі, Іван Франко. Терплячий, витривалий український народ покидав рідну землю, бо вона „не годна кілько народу здержіти тай кількі біди ві-
тримати. Мужик не годен і вона не годна” — пише Василь Стефаник у своїй мужицькій поемі. Недостачі і злидні додавали відваги на очай-
душну дорогу. І плили наші діти „за світові води” на землю Колум-
ба творити господарську й політичну могутність нової держави, а при
цьому сак так забезпечити будучність власній родині. Були це майже
без винятку селяни-рільники; на всякий випадок ті, що не могли при-
знати непорушним правопорядок тодішнього світу; ті, що не мали охо-
ти в ім'я існуючого ладу залишати злидні своїм наслідникам. Їх завзя-
тість дасться прирівняти хіба до завзятости перших американських
піонерів—французьких бунтівничих шляхтичів чи англійських пуритан-
ів. Ця завзятість допомогла їм перебороти всі труднощі: недостаток
потрібних грошей на дорогу, державний лад в Австрії й Угорщині, що
намагався обмежити виходництво в інтересі велико-рільничого й фаб-
ричного промислу, ба й нерозуміння суспільних явищ таки серед то-
дішньої української провідної верстви.

Наша провідна верства не числилася з тим, що еміграція — це
процес капіталістичного розвитку суспільства, викликаний відносним
перенаселенням, що виступає всюди там, де цей капіталізм нищив при
помочі машин ручне виробництво, де сільське господарство підпадає
під вплив всесвітніх ринків, а де власна капіталістична промисловість
слабо розвинена. Що так воно було і є, це виказують еміграції Ірлян-
дії,¹ Британії,² Німеччини,³ Еспанії, Португалії, Швеції, Норвегії, Бель-
гії, Голяндії, Швайцарії, Італії, Греції,⁴ Фінляндії,⁴ Угорщини, Австрії
й інших держав. У державах, де зросла промисловість, меншала еміг-
рація, і навпаки. Особливо різко підкреслювали цю засаду gospodar-
ські відносини на українських землях. Доки за царських часів у Вели-
кій Україні ще не було промисловости, українці йшли масово на Сибір.
Але як зачали Україну упромисловлювати, хмари москалів посунули
туди. Те саме в Галичині, що в часі найвищої еміграційної горячки
становила 2/5 австрійського залюднення, то її еміграція в 1899—1900 р.
становила 4/5 еміграції з Австрії до Америки.⁵ Доки Німеччина не

¹ Ratdek: Englische Auswanderung.

² Гиббинсъ: Промышленная история Англии; Воблий: Заатлантическая эмиграция.

³ Sombart: Der moderne Kapitalismus, II.

⁴ Conrad: Handwoerterbuch der Staatswissenschaften, стаття „Auswanderung”;
The Statesman's Year-Book (за 1907—11).

⁵ Микола Стасюв: Еміграція та її значіння в економічному житті України (ст. 353).

була промисловою державою, то еміграція зросла в 1850 р. до 951,700 душ.⁶ Коли промисловість зростала, то еміграція з промислових околиць маліла й ішла поза границі держави головно з рільничих сторін. Сільське населення також вандрувало, але до своїх міст. Що більше: промислові околиці стягали до себе зарібкову еміграцію з чужих держав (ішли також наші українці з Галичини).

Як би не було, господарські умовини показалися сильнішими. Коло 1870 року рушила українська еміграція широкою струєю.

З держав, відки йшла еміграція до Америки, одинока Австрія й Росія не мали еміграційних законів, тому емігранти були здані на самоволлю адміністраційних чинників та перевізних спекулянтів. Уже Угорщина, відки йшли наші закарпатські українці, здобулася на державні закони, що поправді вважали виходництво за лихо для держави, але всетаки поважно брали в оборону емігранта. Для мадярських політиків було ясным, що виходництво не дасться зовсім спинити без широких господарських реформ, а для цього не було ані пляну, ані охоти. Австрія обмежувалася до обіцянок, до „думання” над тією справою.

Сьогодні можемо з віддалі прослідити цілий той процес виходництва. Тоді завважимо, що названі ріжнородні перепони відбилися відемно на еміграції. Позбавлена якоїнебудь найменшої, хочби лише моральної помочі власних земляків, еміграція здавалася зовсім на долю чужих людей і чужого собі краю. Вона розсівалася по всіх американських просторах, бралася до робіт, де її визискували, записувалася за Бог зна кого, тільки не за українців (чи, як тоді говорилося, „русинів”), утруднювала собі взаємодопомогу й гуртування, а тимсамим витворювала умовини найбільше несприятливі для будучого суцільного розвитку. Бо еміграція так як воздуховина (газ): напушена в меншу кадъ — гусне, тісніє; в ширшій каді розріджується, розливається, а то й улетучується.

ЧИ ЕМІГРАЦІЯ ВИПРАВДАЛА СЕБЕ У СЛУЖБІ СВОЄЇ НАЦІ?

Що дала українська еміграція Америці.

Питання не тільки безпеки держави, але й добробуту її горожан — це справа народин, справа т. зв. популяції. При відповідному державному уладі справа великої чисельности населення не є для держави загрозою; навпаки, вона навіть без високої військової техніки забезпечує край зокола. Висока чисельність населення одночасно збільшує добробут держави, поширюючи виробництво, що має заспокоїти потреби широких мас, і збільшує оборотовий капітал, а тимсамим дає населенню зиски, змогу жити в достатку.

Під тим оглядом має Америка багато завдячити еміграції загалом, а українській зокрема, бо еміграція довгий час рятувала спадаюче число народин, доки очевидно не підглянула американської тайни в тому ділі й не почала сама під тим оглядом „американізуватися”.

Промисл і гірництво, що спираються на мільонах робітництва, завдячують у високій мірі свій розвиток українській еміграції, що її члени визнані в Америці за совісних, солідних, витревалих, прихильних і незанадто вимагаючих.

⁶ Кавтський: С.-Д. і торговельна політика.

Українські національні елементи зпоміж еміграції знайшли в Америці свободу для своїх національних і релігійних почувань і як громадяни з уродженим почуттям відповідальності, вдяки і справедливості розголошують добре ім'я своєї нової вітчизни, перестерігають її порядків і противляться якомунебудь насильному способу зміни політичного ладу на тій землі. Ця обставина є найкращим свідоцтвом для нашого народу, що він не має в собі розкладових первнів, що в нього високо розвинені творчі сили та що він уміє виявляти чинну лояльність до держави, коли має в ній запоруку національної й особистої свободи.

В тому велитенському зборищі ріжномовних народів, у якому на наших очах витворюється велика окрема висококультурна американська нація, внесли українські приходці — свідомо, чи ні — цінні скарби своєї питомої національної культури. Своєю незрівняною піснею, що є виявом душі народу, своїми національними виробами й одягом, що відзеркалюють мистецькі прикмети нації, своїми національними танцями, що засвідчують таку живу й рухливу вдачу синів української землі як вдача американця, повного життєвої сили, українські емігранти викликають не тільки признання, а то й подив, але й невидимим душевним зв'язком безперечно залишають свої цінні ризики на молодій американській культурі.

Еміграція для себе.

Вже в початках керувалась українська еміграція в Америці інстинктом самозбереження. Не зважаючи на те, що вона не мала ніяких організаційних осередків, що кермувалиб нею, вона — наскільки це було можливе — збиралася разом, от так, якби наполохана отара ягнят. Наслідком того повставали перші організовані українські громади в Америці. Під впливом американського духа, що окрилював наших емігрантів, вони почали визбуватися свого питомого індивідуалізму, принесеного з роду, а переймали суспільницький індивідуалізм американця, витворювали в собі самостійність добровільної самодисципліни. Це дало їм змогу вже в початках насаджувати в новозорганізованих українських громадах маркантні признаки українського села; вони будували свої власні церкви, що сьогодні оживлюють вигляд стандаризованих американських міст. Тим чином витворювали перші емігранти підмінку рідного краю, що за ним тужили.

Освідомлені першими провідниками, під впливом горожанської свободи й під натиском стихійної душевної потреби, що пробивалася немов джерело зпід камінної поверхні, емігранти почали думати про спільне життя, про свою будуччину. Внаслідок цієї вимоги пишаються сьогодні в Америці величаві суспільно-культурні огнища, себто Народні Доми. У тих домах та величавих нераз галлях українських церков дзвенить українське слово, гладить серце українська пісня, проміняє українська наука, кристалізується політична думка, виринають проекти на поправу долі своєї нації, кріпиться еміграція своїми організаціями, приєднує молодь українською школою. Словом — це немов легені України; вона ними дише, а цей подих голубить старших і молодших та обєднує їх в одну українську родину.

Неначе гірський потік у часі зливи, росла в новому світі національна й соціальна свідомість в українських приходців. Настало ще тісніше гуртування для вищих потреб, для будучности. Це дало по-

чаток до організації найбільших у світі приватних українських підприємств, якими є українські допомогові товариства, започатковані Шановним Ювильятом, Українським Народним Союзом, що вже й мусів перетворитись у правильну забезпечену інституцію. Потреба тіснішого порозуміння на великих просторах створила українську пресу, що виросла на справжню трибуну української думки, бо промовляє чи не до більшого числа українців, як уся українська преса разом у старому краю. Без тієї преси булаб еміграція напевно зниділа, загинула як українська частина. При допомозі своєї преси вона не тільки всякала в себе рідні духові соки, але нерідко відживляла ще й своїх рідних на прадідній землі (Лемківщина).

Еміграція — це немов той ніжний прилад, що запопадливо нотує навіть найслабші потрясення землі. Відчуваючи потреби власні в Америці з одного боку, а з другого боку стони й болі рідного материка, еміграція творить американські й чисто українські світські й духовні, культурні й політичні організації. А ті організації ставлять собі завдання старатися не тільки про найвищий розвиток американських українців, але й помагати моральними й матеріальними засобами вдержати вгорі ясный прапор Самостійности України, боронити його перед сплямненням і дбати, щоб наблизити той час, коли би можна цей прапор із Тризубом заткнути на властивому місці і на рідній території.

Своїм далекосяглим зором у будучність еміграція старається заховати такі українські сили, що зможуть і схочуть ділати в користь України — постійно й у слушний час; таких нащадків, що дорожилиб дотеперішніми надбаннями й берегли в будуччині не тільки їх, але й їхній український національний характер. Для тієї мети створила українська еміграція свою українську школу. Чи вона примітивна, чи високо поставлена, чи нижча, чи вища, вечірня чи постійна, але своя **рідна**, що має за ціль: влити в молодь українського духа.

Як згадаємо ці постійні й принагідні українські маніфестації, свята, вистави українського мистецтва, театри, хори; як дочислимо Ідейну працю робітників, інтелігентів світських і духовних, діяльність українських церков, монастирів і сиротинців, то зміркуємо, що еміграція не змарнувала часу й обставин, але використала їх для власного й національного пожитку якнайкраще. Що могло бути більше, що цей процес міг початися вчасніше — це інша справа. Але причин цього треба вже пошукати не в самій еміграції, тільки в її рідному пні.

Еміграція на службі нації.

Нація вимагає служби для себе в кожній своїй одиниці. З оглядів доцільности й більшої видатности праця для інтересів нації повинна бути поділена; рівномірно чи ні — це інша справа. Кожний повинен стільки зробити, на скільки стає йому духових і матеріальних засобів. Поділ праці може переводити або один спільний центральний орган, або громадське відчуття, або ті, що знайшлися хвилево при проводі. Громадська опінія кожної нації вимагає, щоб і ті частини їй служили, що з якихнебудь причин відчахнулися від цілости. Тому кожна нація ставить вимоги й до своєї еміграції. І в нас нерідко почується пригадку, що еміграції інших народів помагали своєму пневі (ірляндці, італійці, німці, японці, поляки, а навіть закарпатські українці).

Чи й галицька українська еміграція в Америці має свої сторінки в історії розвитку своєї нації як цілости?

Не зважаючи на те, що двигнення самої еміграції на вищий культурний, суспільний та економічний щабель є вже діяльністю в користь нації, слід пригадатиб ті заходи, що їх робила еміграція, щоби принайменше у світовій opinіi закріпити саме поняття української нації, її існування та змагання.

Же в 1908 р., по скінченню процесу за вбивство галицького намісника, Андрія графа Потоцького, демонстрували українці Нью Йорку перед австрійським консультом і тим чином звернули на себе увагу як на якусь окрему національну групу й на ті відносини, що в них жив український нарід під польським верховодством в австрійській Галичині. Коли в 1915 р. московський уряд видав указ про заслання Михайла Грушевського, тоді в жовтні відбули українці велике віче чи не в найбільшій тоді галі Нью Йорку, щоб запротестувати проти московського насилля з чільним українцем та вказати на національну єдність Галичини і Наддніпрянщини з одного боку, а з другого — на спільні почування всіх українців світу.

Велику й широку пропагандну акцію вела еміграція в р. 1921—1923 проти військової окупації українських земель (включно з 20-тисячною демонстрацією в Медисон Сквер Гарден у Нью Йорку). Неменше голосну й інтензивну діяльність розвинула вона в часі т. зв. „пацифікації” Східної Галичини в 1930 р. Цю акцію вела не тільки преса, не тільки вся свідомо, але буквально й менше свідомо українська емігрантська маса. На реєстрацію заслугоє енергійний і масовий протест, уладжений 15. березня 1930 р. проти арештування й суду в Харкові над членами Союзу Визволення України. Всі ті демонстративні протести звертали з одного боку увагу американців — чи політиків, чи снобів, хоч з другого боку стягали чималі неприємности на демонстрантів до побоїв включно (від доморослих большевиків).

В 1922 р. бачили дня 6. червня мури палати конгресу у Вашингтоні в міністра заграничних справ Карла Гюза поважну й численну українську делегацію у справі долі Галичини.

Немале значіння мав український конгрес, уладжений 30. жовтня 1916 р. з маніфестаційним святом у честь Мазепи. А скільки самодисципліни, самовідречення й сильної волі треба було, щоб уладити „пикетування” (обношення таблиць) перед консулятами й амбасадами по різних містах Америки, не виключаючи Білого Дому у Вашингтоні. З того приводу мусіла вся преса звернути увагу на українців і мимохіть популяризувати їхній стан і їхні повоєнні вимоги.

Ця то українська еміграція, що не могла діждатися признання свого національного імени на рідній землі, добула таке признання своїми невпинними й упертими заходами, коли то президент Вудров Вилсон підписав 16. березня 1917 р. у Вашингтоні грамоту, що проголошувала день 21. квітня того року Українським Днем. (Тоді зібрали українці в Америці \$84,463.97).

Згадатиб іще добродійну діяльність еміграції в часі війни в користь українських збігців з військової області. Великі суми гроша перейшли тоді від американських українців до українського Комітету у Відні. (Лише з Українського Дня в Філадельфії було \$3,000, а від Українського Народного Союзу \$3,000).

За часів української державности зібрав був Український Народний Комітет коло \$150,000 на публікації англійською мовою, на ведення української політики й на висилку делегатів на міжнародню кон-

ференцію до Парижа. В той час зібрала окремо коло \$30,000 на ту ціль Федерація лівих груп.

А коли уряд Західньої Української Народньої Республіки звернувся до цієї еміграції за посередництвом свого висланника, д-ра Луки Мишуги, щоб зложити Національну Позичку, знайшлося на ту ціль доволі швидко \$110,000, ба ще й з додатком „Негайної Допомоги” \$30,000.

Як згадати ще масові виступи хору Кошиця, чи виступи Мих. Гайворонського з його орхестрою та обєднаними хорами, як взяти під увагу виступи інших хорів, що, як от у Шікаго, здобувають раз-у-раз перші нагороди, чи величаві свята в честь Вашингтона з 1932 р., організування численних вистав, таких опер як у підготові П. Углицького, концертів, виступів школи танців В. Авраменка, показ різьби архимистця Архипенка, організовані Р. Придаткевичем „Українського Трія” чи „Приятелів Української Музики”, організацію окремого павільону на Світовій Виставі Поступу в Шікаго 1933 р., відслонення пам'ятника в честь Шевченка в міським музеї в Дітроїті; як пригадаємо собі на численні українські школи, включно з найновішою середньою школою у Стемфорді, то стане ясным, що всі здобутки української еміграції, осуєтнені надлюдськими зусиллями, зробили голосним саме ім'я українського народу й України, придбали їй чимало прихильників та привязали до Рідного Краю молоде покоління, роджене в Америці; викликали для того краю одушевлення й потребу та охоту служити йому всім серцем.

Еміграція для Рідного Краю.

Працюючи для власного двигнення і для слави та будучности цілої нації, не забувала еміграція про ту тіснішу землю, що на ній родилась.

Відсвіжені подихом вільного повітря під покровом звїздистого американського прапора й під опікою Свободи, що вже на океані стоїть як символ Америки, ожили придавлені горем емігранти. З далекої чужини вони снували мрії про Рідний Край, пестили в серці думку про нього, жили його відрухами. Там бачили вони будучність коли не свою, то своїх найближчих. Під впливом зразу підсвідомого, а згодом скристалізованого почуття спільноти кровного звязку з могутнім національним корінням, почала еміграція ставати вразливою на всі старокраєві злидні, болі й жалі; почала втішати їх так, як це було здалека можливе: пересилати свої зароблені надвишки на потреби краю. Над підсиленням того почування працювали ті ідейні одиниці, що в силі вжитися в завдання емігранта-громадянина. Над цим працюють цілі організації, а головнo „Обєднання”. А по Рідному Краю розходилася свідомість, що за нами десь там у новому світі стоїть рідний брат і рідна сестра, стоїть велика частина народу, що спочуває з нами, на крилах злетілаб до нас, щоб тільки загоїти криваві рани на нашому тілі.

І скільки помислів виявили американські українці в тій ділянці! Попри матеріальну піддержку своїх родин, вони надсилають свої дари головнo для швидшого двигнення села, для насадження освіти в ньому, для надачі тому селу українського вигляду. Приходили гроші на будову народніх домів, на закупно будинків для Рідної Школи, на будову чи вівінування церкви, на справлення прилюдної бібліотеки, на удержання рідної школи на місці й загалом під найріжнішими ти-

тулами. Приходили ці посилки від окремих громадян, або й від організацій односельчан, що в тій цілі лучились у „свої” гуртки. Все те виходило з внутрішньої підсвідомої потреби, з розбудженого патріотизму, що його піддержує українська преса, допомогів товариства й „Обеднання”. Вони то плекають і розбуджують національну гордість, якої основою має бути: „кожний повинен помагати Рідному Краєві, бо сором бути сином поневоленого народу”.

Якщо б не брати під увагу цієї допомоги, так сказатиб, на **льокальні** цілі, то годі з усією точністю встановити реченець, що започаткував допомогу американських українців на ширші, загальні потреби старого краю. Всеж таки здається не буде помилки, коли вкажемо, що якраз Український Народний Союз був першою організацією, що відчув потребу помогти матеріально краєві і вислав був у 1910 і 1911 р. по \$500 для Рідної Школи, що була тоді відділом „Краєвого Шкільного Союзу”. Ця посилка була призначена на піддержання приватного українського шкільництва в Галичині.

Справою українського приватного шкільництва заінтересувались американські українці доволі живо ще до війни. Вони вчасно зміркували, що дозріваєче покоління треба **перевиховати**: вилікувати з надмірної чутливості, запалити до великих діл і знищити рабську улегливість, а натомість дати йому твердість духа, загартувати до боротьби, витворити в нього сильну волю, кріпкий характер. Саме ці ідеї мала здавна Рідна Школа й прямувала до них усякими засобами, в головній мірі закладанням приватних шкіл. Уже сам факт, що нарід здобувся на відвагу рятувати свою молодь всупереч волі верховодячої польської сторони, що змагала до польонізації краю, до витворення типу „русина, що говорить по польськи”, заслугував на увагу. Учашання до приватної української школи, що створилася для скріплення свідомого українського духа й такої скількості інтелігентних провідників, якої народові було потрібно, було і є мало що не революційним кроком, першим проблеском, що свідчив про охоту визволитися зпід чужих культурних, соціальних, а то й політичних впливів.

Тому то, як тільки Рідна Школа почала поширювати свої приватні школи, американські українці виявляли свої симпатії тій ідеї, як тільки були на місці ідейні провідники, що вміли емігрантській масі ту ідею представити й вияснити. Так то в червні 1911 р. на всенародньому вічу в **Пітсбургу, Па.**, рішили учасники оснувати фонд імені заслуженого громадського діяча, о. Миколи Стефановича, в сумі 10,000 австрійських корон і ще до війни в 1912 р. прислали на ту ціль 6,000 корон.⁷

Коли в 1912 р. обходили галицькі українці величаво ювілей свого культурного пробудника, Маркіяна Шашкевича, то Краєвий Шкільний Союз вислав до Америки свого представника, д-ра Семена Демидчука, щоб з тієї нагоди заіграти українську еміграцію до жертвенности в користь Рідної Школи. Американські українці ставилися дуже широко до тієї ідеї й делегатові вдалося дати Рідній Школі до розпорядимости \$9,400.87,⁸ зібраних в Америці.

Головна допомога Рідній Школі припала від американських українців у часі по війні, зразу за посередництвом „Горожанського Ко-

⁷ Решту того фонду вислали до краю у 1935 році через „Обеднання”.

⁸ Гл. книжку Л. Ясінчука п. з. „50 літ Рідної Школи”, стор. 205 (видана 1931 р. з нагоди 50-літнього ювілею товариства).

мітету" у Львові, а згодом прямо до каси самої Рідної Школи. Від 1921 до кінця серпня 1935 р. прийшло відти \$87,357.20. Найбільша допомога, бо \$20,200 прийшла в 1928/9р., коли то з доручення старокраєвих організацій відвідував українські колонії в Америці Лев Ясінчук. У той час складали для Рідної Школи деякі міста мало що не стільки, що не раз ціла еміграція за весь рік (Шікаго \$1,757, Нью Йорк \$1,445, Гемтремк \$985, Ньюарк \$722, Пітсбург \$595, Дітройт \$384, Філадельфія \$358, і т. д.). Другу велику поміч дала українська еміграція в Америці в ювілейному році (1931/2) Рідної Школи, коли то знов обіздив українські колонії той самий делегат. Не зважаючи на сам вершок пануючої тоді в Америці депресії, зложили Українці в той час \$11,700. Сам Нью Йорк на одному ювілейному святі зложив нараз готівкою \$1,628.

Відколи в 1922 р. зорганізувалось „Обеднання Українських Організацій в Америці", від тієї пори головна частина всієї допомоги йшла через ту організацію. І в тому між іншим незрівняна заслуга „Обеднання", що воно вміло піддержувати ідейність і духа американських українців до тієї міри, що їх матеріальна поміч чи в часі найбільшої „проспериті" чи найтяжчої депресії вдержувалась на однаковій висоті, змінюючи тільки деколи предмет своєї спеціальної опіки.

Другим любимцем американської еміграції — це **Українське Товариство Допомоги Інвалідам.**

Українське громадянство в Америці звернуло велику увагу на тих, що на їх зломане тіло впав особливо непосильний тягар неволі й суворой буденщини. Їх біль промовляє до нас: „це за розшарпану Україну". Їх тілесні рани пригадують незагоєні

ятріючі рани народу. Інваліди українського війська потерпіли за честь нації, за всенациональну справу. Це одиниці, що для них світляні дні ніколи не стануть самою тільки легендою, бо ці дні зв'язані нерозривно з їхнім існуванням. Свіжі могили й рани Інвалідів творять легенду Чину, а їх терпіння розяснюють ту легенду й вона світить нації як провідна Зоря. Наші Інваліди нагадують нам, що у Великі Дні клала нація на жертву все, що мала найцінніше: кров, силу і здоров'я своїх синів. Тому як для Інвалідів честю є їх каліцтво, так для нас повинно бути національною честю піддержувати їх матеріально, а тимсамим — морально.

Внаслідок покликів американської української преси і живої акції Жіночої Громади в Нью Йорку, а від 1923 р. наслідком акції „Обеднання" й загальної прихильності, американські дари для українських Інвалідів досягнули до серпня 1935 р. загальну суму \$75,131.50. На 265

Іван Каштанюк

Головний секретар У. Н. С. (1921—1933)

членів-добродіїв, що вплатили найменше по \$100, є 165 зі Злучених Держав.

В ч. „Свободи” з 1. червня 1927 р. кинуло „Обєднання” клич „Збудуймо Дім Українських Інвалідів”. У виданій у тій справі відозві читаємо: „Коли побудуємо Дім Українських Інвалідів, то вже тим одним ділом оставимо вічний пам'ятник, який довгі і довгі літа буде документом, що у великій хвилі історичної визвольної боротьби американські українці були серцем і душею зі своїми братами в Рідному Краю. І легше нам буде вертатись до рідної землі, легше нам буде її відвідувати. Бо коли нас запитають: А де ви були, коли наша земля кровавилась, ми покажемо їм Дім Українських Інвалідів”.

Цей клич підняла також Стрілецька Громада, видаючи й від себе подібні поклики.

Здійснюючи цей поклик на практиці, „Свобода” проголосила 16.червня 1928 р. даток \$100 від Калини Лисюка з Нью Йорку, 18. червня від Михайла Дармограя з Філядельфії, а 19. червня \$500 від д-ра Луки Мишуги. За ними пішли окремі громадяни та організації з дарами по \$100 і в 1932 р. закупило Українське Товариство Допомоги Інвалідам у Львові при вул. Потоцького ч. 48. великий дім на приміщення й на удержання українських інвалідів. А це удержання конечне. До цієї пори українські інваліди не мають помочі від нікого поза українською суспільністю. Зрештою, як пише Ол. Бабій:

„Не варт цей нарід волі мати,
Який не вміє шанувати
Своїх героїв і борців”.

В 1922 р. стануло товариство „Просвіта” у Львові в доволі прикрих грошових відносинах, не зважаючи на свої маєтки, з яких — що правда — кожний призначений на окремішню цілі. Це положення погіршилося ще з приводу перебудови будинку внаслідок вибуху бомби, підложеної якоюсь злочинною рукою. Тоді то „Просвіта”, не закликаючи загалу до жертвенности на свої потреби, кинула в 1923 р. в Америці клич: допомогти „Просвіті” приступленням у члени й закупном її видань. Це гасло прийнялося зразу з одушевленням. До кінця 1923 р. вписалося вже 207 членів з Америки, до 1925 р. зросло це число до 1,019 членів (933 мужчини, 38 жінок і 48 дітей). Вписувались окремі громадяни й цілі організації, а деякі надсилали списки по кількадесять осіб, прихильників тієї справи. Одні вступали у звичайні члени, одні у члени-добродії, інші у спомагаючі. І коли число їх то підносилося, то падало до половини (1932 р. спало до 348), тоді засвідчували американські українці свою пам'ять про діяльність „Просвіти”, про її потребу й вагу щорічним даром з нагоди дня її оснування.

Кожний нарід виявляє свою живу діяльну любов до великого огнища своєї культури, що жевріє і палає у творах мистців, поетів, письменників, діячів науки й загалом творців нових цінностей національного життя. Зберігачем тих цінностей є **Національний Музей**. „Він стоїть на сторожі національної традиції і старанно зберігає все, що в національному житті заслугоє на увагу своїм характером, типом, мистецьким стилем, або прямо висловом чи проявом національної думки або національного життя”.⁹

⁹ Зі статті галицького митрополита, Андрія Шептицького, поміщеної в „Літописі Нац. Музею за 1934 рік”.

Музей вимагає чималих видатків на удержання будинку, персоналу й на придбання самих пам'яток. У цілому світі музеї є державними інституціями, але в нас мусить сам нарід удержувати музеї, бо ми... бездержавна нація.

На це конче огнище звернули увагу теж американські українці, хоч не в такій мірі, як воно на це заслугує. Звязки Нац. Музею з українською еміграцією почались по війні. Завдяки симпатії до його основника, митрополита А. Шемтицького, й не менше завдяки свідомості про вагу справи, вже в 1920 р. переслано більші жертви на допомогу Музеєві, а від 1922 р. пішли численні датки, а то від „Об'єднання” \$358, від Українського Народного Союзу \$250, збірка о. Л. Чапельського в сумі \$210.25 та інші; всі разом від 1920 р. на суму \$1,653.75. До того можна би ще дочислити гроші, зібрані на відлив різьби Архипенка, яку подаровано Нац. Музеєві від американських українців. Додамо, що удержання Нац. Музею це річ коштовна.

Щоб налагодити як слід це удержання, оснувавсь у Львові „Союз Прихильників Нац. Музею”. І добру прислугу зроблять ті українці в Америці, що стануть членами цього товариства і тим підопруть велике культурне діло.

Для ширшого загалу не тільки в Америці, але може навіть у Рідному Краю буде неабиякою новиною, що Нац. Музей витиснув трохи свого культурного впливу на українське життя в Америці. Напр. одна з найгарніших гр.-кат. церков в Америці, в Шікаго, Ілл., мальована в чисто візантійському стилі за порадою Нац. Музею. згідно його директора, д-ра Ілєрія Свенціцького. Він то скликав був у тій справі нараду мистців і знавців діла і як висновок тієї наради вислав до Шікаго дуже основні матеріали.

Для музею, що його засновано при американсько-українському єпископстві, Нац. Музей подав свої основні поради, проекти та переслав деякі орієнтаційні твори, придбані зокрема на ту ціль. Таксамо вислав Нац. Музей на власні кошти все потрібне одному громадянину для плянованого у Філадельфії, Па., українського музею.

Без огляду на громадський обов'язок заслугує на признання підтримка всіх біжучих життєвих потреб свого народу. Однак підтримка свого одинокого Нац. Музею є zarazом свідоцтвом про особисту чи збірну культуру даних одиниць чи гуртів народу.

Та всі ті підмоги далеко не окреслюють цілої жертвенности американських Українців. Яким напр. цілющим ліком — у дослівному значінні — була визначна їх допомога Народній Лічниці, цьому завязковій української медицини, за весь час її існування, а особливо в році „пацифікації” Галичини! Таж у той час не було де примістити фізично пошкоджених Українців, і якби не Народня Лічниця, то хто зна, яке жниво булоб треба записати по тій сумній події...

Те, що ми в перших роках по нашій національній катастрофі видержали великі моральні страждання, нестерпні муки, що ми могли покрити надлюдські видатки на всякі жертви, — мусимо в першій мірі завдячити нашій американській еміграції, що не щадила грошових посылон на руки Горожанського Комітету у Львові.

Знають щедрість американських Українців і такі інституції старого краю, як Товариство Опіки над Молоддю, як Наукове Товариство ім. Шевченка, як Товариство Допомоги Воєнних Вдів і Сиріт, як Товариство Вакаційних Осель, як Українська Захоронка, як Союз Українок. Завдяки жертвам з Америки закупили у Львові „Робітничий

Дім". Ба, навіть українська краєва політика зазнавала прихильної уваги американських українців, коли вона не мала вузько партійної за-
краски.

Високому виrozumінню того значіння, що має розвиток рідної культури, а зокрема пізнання ваги Рідного Краю, треба приписати кілька музичних творів, що їх написали найвизначніші наші музики на конкурс „Обеднання” в 1932 р. Тій самій обставині треба приписати появу наукового вартісного твору про „Богатство України” д-ра Карла Коберського, написаного на конкурс Рідної Школи, проголошений з доручення й на кошт Стрілецької Громади. „Світ Дитини” теж багато завдячує еміграції, бо от приміром Василь Тихий що скриває своє справжнє ім'я, зложив у 1934 р. через Рідну Школу річну передплату для його видавництва для 221 дитячих бібліотек. Словом, не було справи у старому краю, що має якесь відношення до скріплення нації, на яке не далиб своєї допомоги американські українці. Поправді неможливо подати загальну суму тієї допомоги. Воно й не конечне. Але не буде перебільшення, коли по деяких даних скажемо для орієнтації, що вона сягає мільона доларів!

Коли візьмемо під увагу, що під проводом нечисленних ідейних одиниць головну роль у громадянському американсько-українському житті беруть робітники, і як би так прирівняти українські досягнення нашої американської еміграції, що ще не має навіть 100 літ, з нашими досягненнями тут, у краю, де ми живемо постійно з діда-прадіда на місці, узглядноючи при цьому всі обставини, то порівняння не випалоб на некористь еміграції. Бо що інше добре закорінений пенъ на рідному ґрунті, що має споконвіку цілі покоління огородників-пістунів, а що інше мала жмінка упослідженців, вигнаних з Рідного Краю лютою недолею, розсіяних по просторому континенті Америки. А всеж таки, чи ми маємо хочби одну таку самостійну фінансову інституцію, як американські допомогові товариства, а особливо як Український Народний Союз? Чи ми здаємо собі справу з того, як то тяжко вдержати при собі сіру національно неосвідомлену масу серед чужого принадного добробуту? Чи за такий розмірно короткий час ми були би в стані виховати покоління, що, не знаючи рідної землі, що, живучи серед вимріяних вигод нової батьківщини, полюбилоб ту невдячну жорстоку землю своїх батьків? Тимчасом не буде перебільшене особисте вражіння, що якби українська еміграція жила в Америці у збитій масі на одному, хочби невеличкому клаптику землі, вона була би в стані витворити умовини для своєї відрубної, хочби лише сфедерованої держави.

Чи Америка відкриє ще коли свої брами для еміграції?

При сьогоднішніх найдивачніших струях годі щонебудь ворожити. Але воно не виключене, як зважити, що американський промисл, гірництво, а навіть рільництво потребує численних дійсно робітних, запападливих рук, а їх в Америці нема подостатком, ще й при низькому розродчому нахилі американців.

Деякі побоюються, щоб у такий час, борони Боже, не йшла нова українська еміграція, бо це — на їхню думку — ослабить численність тих галичан, що внаслідок обставин, у яких живе українська нація, припалаб їм у майбутньому національному розвитку роля немов національних старшин. Задля тих побоювань слід би заздалегідь подбати, щоби при еміграційних можливостях до Америки не йшли

українці, бо вони там пропадуть. Та чи ці побоювання слушні, оправдані і справедливі? Чи дійсно еміграція нічого народові не помогла, хоч і сама у великій частині пропала?

Вже зясування того, якою цінністю є українська еміграція для Америки, не говорячи про те, що вона придбала для себе, і які заслуги має вона для нації і старого краю, вказує, що еміграція так, як казковий лебідь: розриває свою грудь і висисає власну кров; сама приносить себе в жертву, щоб міг розвиватися, дужчати і кріпшати загаль народ. Адже кожна українська інституція завдячує поважну пайку своєї розбудови добродійності та цій несвідомій (іраціональній) тязі, себто любові до Рідного Краю. А ці інституції в свою чергу розбудовували і скріплювали нарід. Коли еміграція виявляє сьогодні таку діяльну прихильність, хоч вона вийшла із старого краю у великій більшості національно неосвідомлена, то наскільки більше можна по ній надіятися, коли вона вийшлаб освідомлена.

Поправді це все покищо тільки теоретичні балачки. Всеж таки слід і це мати на увазі, що в сьогоднішніх умовах не ми упоравливалиб нашу еміграцію, навіть якби вона була відкрита. Тоді вже подбали би про безпеку й упорядкування еміграції ті, що менше полохливі, що менше дорожать одиницями, як цілістю. Емігрант це так, як жовнір на фронті: або видержить, або пропаде, щоб тільки справа поправилася. Зрештою, одинокою обороною перед еміграцією в будуччині — це: збільшити промисловість землі, народу. Тоді буде теж можлива й поплатна поправа господарської системи, бо при зрості міст було би більше запотребування всякого роду хліборобських продуктів. Тоді булаб теж еміграція з українського села. Але вона спрямовувалася би більше до українського міста.

Майбутні взаїмовідносини краю й еміграції.

І хто то нашою еміграцією у Злучених Державах не інтересувався! А вже найбільше Росія, всеодно: царська чи сталінська. Колись намагався царський уряд гуртувати приходців з Галичини коло релігійного православ'я, а тепер сталінський уряд не жаліє коштів на гуртування коло нової релігії: комунізму. Видно, що велике значіння має еміграція. Певно! Бо якіж то можливисти криє вона в собі на тепер і на будучність! То й Рідний Край мусить також виявити живе інтересування своїми дітьми, що вийшли з дому; бо це не дрібна безвартісна горсточка втікачів, але поважна частина народу. Вона дала живі докази, що український нарід не є цей, щоби про нього протекційно говорити, мовляв: „з такого народу все ще можна щось зробити”. Еміграція вже доказала, що наш етнічний пень живий; що він має не тільки відпорну, але й творчу силу. Допоможиж, Рідний Краю, тій еміграції не тільки піддержати загально національні справи старого краю, де створюються основи для завязку власної державности, але й одночасно поможи тій же еміграції консолідуватися й закріплюватися як справжній американській Україні.

Завданням Рідного Краю мусить бути й те, щоб дати еміграції змогу задержати українську з походження молодь при своїй нації; а знаючи потреби тієї нації, дати еміграції цілу програму виховання. Щоби молодь мала реальну опору у своїй рідній нації, треба би допомогти еміграції моральною силою Рідного Краю створити якнайбільше широко-суспільних, твердих і солідних економічних чи фінансових

установ, що моглиб удержувати навіть живі звязки з відповідними установами старого краю.

Старий край мусить допомогти створити американській еміграції власний місцевий авторитет, що не був би витвором і речником потреби інтересів тільки якоїсь одної групи, але такий, що відбивав би в собі всі змагання цілої нації. Цей авторитет мусів би мати таку силу, що міг переломлювати рештки української вибуялої індивідуальности, традиційний бунт маси, зроджений з довголітньої неволі, переломити рівнодушність слабодухів, викоринити „чесноту” підлоти й розбишацтва, перетоплювати своєю волею і своїми починами всіх людей українського походження в активних українців. Критика становища еміграції в одній чи другій справі мусить бути щира, незадирукувата й непекууча. Еміграція вражлива, розжалоблена. Треба мати на увазі, що, осуджуючи деякі об'яви без основного знання відносин, можна вбити „гуску, що зносить золоті яйця”, і зразити щирих людей до самої справи. При фінансовому звіті за 1930 р. на річному засіданні Виконного Комітету „Обеднання” в жовтні 1931 р. сказав мені тодішній скарбник, Володимир Кедровський: „Хто підриває довіру до Обеднання, той підриває допомогову акцію американської еміграції для Рідного Краю”. Сказав він ці слова з приводу критики львівського щоденника „Діло”, що було закинуло, буцімто Обеднання пересилає гроші зібрані на край — не на краєві цілі.¹⁰

Треба в Ріному Краю дбати, щоб еміграція мала силу і спроможність на випадок потреби чи національного катаклізму переховувати в себе національну традицію й національні ідеали. Зовсім невиключене таке становище й такий час, що наша еміграція зможе й повинна би мати просто необчислиме й непередбачене тепер значіння.

Українська еміграція в Америці сама знайшла свій доволі правильний шлях. Особливших порад вона й не конечно потребує. Вона в останніх літах навіть почала вже зовсім поважно дорожити тим, чим дорожив здавна старий край: — молоддю. Ця молодь, вихована в Америці, вже береться до праці, горнеться до української справи без ніяких майже зовнішніх впливів, тільки під впливом власної амбіції. Українці мають добре ім'я як солідні робітники, як добрі платники, як нарід мистецької вдачі. Всеж таки треба працювати над тим, щоб ту молодь тісно зв'язати з рідною нацією; не самими тільки матеріяльними вузлами, але й чисто ідейними. Требаб, щоб принайменше деяка частина могла українську культуру пити таки з самого джерела.

У 1929 р. автор цієї праці видвигнув думку (гл. книжка „За океаном” на стор. 104¹¹), щоб обмінюватися дітьми. Поважних спроб у тому напрямі не було. Діти Рідної Школи у Львові писали листи на адресу дітей тієї української школи в Америці, що її автор тієї праці вказав як „найпевнішу”. Одначе зв'язків не наладнано. Один канадійський студент (тепер адвокат), Лазарович в Едмонтон, Алберта, студіював один рік україністику в українському університеті у Празі (але

¹⁰ Годиться зазримітити до цього згідно з правдою, що референт мав слушність, бо саме того року (1930), не зважаючи на велитенську суму 18,975 дол., вібраних на „бовву акцію”, вложили американські українці ще окремо на стисло „краєві” справи 17,475 дол., отже найбільшу суму з дотодішніх останніх 5 літ. На добавок, нема в Америці другої організації, що робилаб це краще, доцільніше, чи з більшою самопосвятою. — Авт.

¹¹ Я назвав це справою незвичайної ваги. Цю думку роввинув теж д-р Демидчук у ч. 244 „Діла” в 2. XI. 1932. — Авт.

не у Львові). Коли не можна з матеріальних і політичних причин нашим студентам старого краю студіювати в американських університетах, то всеж таки моглиб американсько-українські студенти студіювати у львівському університеті, хочби тільки як надзвичайні слухачі. Це не тільки потрібне, але в будучності може показатися чимсь надзвичайним. Адже при американській конституції талановита людина може сягати по найвищій впливи в державі, може добитися як не рішального, то впливового голосу в американській, а то й у світовій опінії. Для таких звязків треба би в Америці створити навіть громадський фонд, а край повинен би підготовити інституцію, що ті звязки облекшувала би й управилювала.

Українська суспільність в Америці повинна підшукувати таланти між українською молоддю. Треба талановиті одиниці видвигати й заблиснути ними, щоб звернути трівку увагу найціннішої духової американської верхівки.

З огляду на ті можливости, що стоять перед українською еміграцією в Америці, вона не повинна роздроблюватись. Єднаючися, витворюючи єдиний національний авторитет, еміграція повинна створити свій питомий національний закон, що обов'язував би всі емігрантські групи без огляду на те, для яких цілей чи з яких мотивів вони творились. Авторитетне тіло, створене силами еміграції при моральній допомозі старого краю, мусить добути силу переводити такий закон на практиці у відношенні до кожної української одиниці.

Якби еміграція плекала самі тільки чуттєві елементи, або давала їм перевагу, то це не давало би запоруки успіхів у користь всенациональної справи. Еміграція мусить дати перевагу конструктивній праці. Бо колиб вона напр. плекала — скажім — тільки ненависть хочби й до завойовників, колиб вона обмежувалася до самих протестів хочби проти найбільше розбишацьких злочинів наших національних противників, то, не бачучи корисних вислідів, може еміграція зневіритися й упасти духом. З тих причин не добре було би без підготування великого чину щоденною працею йти за гаслом, чи держатися такої засади, що для будучності українського народу треба принести в жертву теперішність, коли та будучність спиралась би тільки на самих міркуваннях. Тому конечно, щоби провід мав ясний плян праці, знав свою ролю і вживався в неї. З другого боку, еміграція не повинна зражуватися ніякою недоцінкою хочби навіть з боку старого краю. Вона не сміє затрачувати охоти до праці з тієї причини, колиб обставини лише звільня кращали, або може навіть переходно гіршали. Найліпші дріжджі хлібові не допоможуть, якщо тісто відповідний час не вистойтись. Чим повільніше буде здійснюватися наше сподівання, тим воно буде основніше, тривкіше й сильніше.

Неменше теж важно памятати, що постійна, неповоротна еміграція повинна у свою ролю вжитися й не посягати без шкоди для справи по всенациональний провід. Вона мусить вдоволитися співпра-

Степан Мильянович
Головний контролёр У. Н. С.
(1912—1914 і 1921—1925)

цею; а цю співпрацю наладати при загальному виrozumінні умовин і можливостей праці та спільно обдуманого пляну. А цей плян має мати на меті націю як цілість, та еміграцію як її частину. Як край не має права різкою критикою ослаблювати авторитету проводу еміграції, так навпаки — еміграція повинна підтримувати провід народу в Рідному Краю навіть тоді, коли його ходи булиб часом для необізнаного загалу незрозумілі, а тимсамим на погляд невтаємничених — невластиві. В таких випадках треба не дипломатичної виrozumілості, не батьківської вибачливості, ані слабосилого потурання політичним надужиттям, але переконної, глибокої живої віри в інстинкт нації, в її Генія.

—о—

Коли українці в Америці побачать себе в цьому зеркалі, то їм може буде дивно почути нераз з деяких старокраєвих кругів недоцінюючі чи й осуджуючі погляди про ролю еміграції. Одначе цьому вони не повинні дивуватися, так, як не може дивуватися старий край, що не всі американські українці причинилися й причинюються до досягнень еміграції. Для неї повинно вистати, коли загалом знаходяться гурти, що її вартість і вагу в нашій національній розбудові добачують і відповідно цінять.

Матвій Костишин.

ВСТАВАЙ!

Вставай! Вставай! Чиж ти не чуєш?...
Жахливий клич летить з запілля.

Вставай! Готуйсь на гучний бенкет,
Бач — там приладжують весілля.

В ряди! В ряди ставай відважно,
Не дай знущатись голоті,

Поглянь, що роблять з твоїм братом:

Там кат що хвилі при роботі.

Тюрми, Соловки, „стенки”, стричок,
Голод, нагайка, наглі суди...

Вставай під прапор жовто-синій!

Не жди, не жди, що завтра буде.

Вставай! Вставай на клич, на гасло:

У тебе сила є багата,

Забудь партійність і незгоду,

Не стій в дорозі проти брата.

Держи тризуб і стяг наш рідний —

Це символ слави й перемоги

Під ним кипить борня завзята,

Під ним набереш сили й змоги.

Під ним кується наша доля:

Чи нам ще жити, чи умерти,

Вставай! Не дай живого серця,

Не дай катам його роздерти!

Д-р Василь Щурат.

ЯК ВІН ПОВСТАВ.

(Гимн американських українців).

Ось, ось і 25 літ мине від хвилі, коли українська еміграція в Америці почала співати два гимни з музикою С. Людкевича, присвячені їй рідним краєм, а видані коштом і заходом Краєвого Шкільного Союзу „Рідна Школа” у Львові 1913 р. Один з тих гимнів, якому завдяки американському „Буквареві” пощастило дістатись аж у гуртки наших найменших, це мій, що починається словами: **„Далека Ти, а близька нам, кохана Вітчино!”** Нераз запитуваний, як той гимн у мене повстав, як узявся в мене, я міг відповісти лиш тільки, що зложив його, спонуканий Краєвим Шкільним Союзом, який на 1913 рік обрав мене був членом свого Тіснішого Комітету. Тільки всього, але воно — замало. Бо неодно могло повстати в мене за чиєюсь спонукою; чому одначе повстало таке, а не інакше, це — здається мені — буде куди важніше. Так теж і важніше буде знати, чому згаданий мій гимн повстав як вислів якоїсь боевої мрії, вислів готовости до бою за Україну, що чується також з другого гимну, О. Гриця. Відкиж узялася в 1913 р. ця боева мрія? До того часу в Галичині й не снилося нікому заціплювати її за океаном...

Майже до кінця XIX. ст. як українська еміграція в Америці так і рідня її на українських землях мало що інтересувалися собою як члени одної нації. Між ними звязки були передовсім родинні, якщо взагалі піддержував їх матеріяльний інтерес. А ті звязки такі маловажні видавалися для української нації, що про них і не згадувано в українській пресі; не згадувано ні в перших річниках „Зорі Галицької”, ні в американських часописах із середини минулого століття. Зате аж сміх збирав певно, коли читалося в „Галичо-руськім Вістнику” з 1850 р., що його редагував наш поет Микола Устиянович, таку вістку з Америки:

„Нью-Йорк Геральд” доносить о прибитію великого множества мадярських виходцев до Нью-Йорку; помеже ними находився також знаний із Комарна Уйгазі со своєв родинов. Меже тими прислєнцями звернула особливо одна Полька іменем Апольонія Ягело увагу Американців так, же теперішное обитаніє виходцей Астор Гоусе через цілісенький день обяжжене було цікавим тлумом народа”.

Он що цікавило нас і наших за океаном у 1850 р. Не наші виходці, якими певне були тоді лемки з над галицько-мадярської гра ниці, але полька Апольонія Ягело!

Інше зацікавлення й іншими, важнішими, бо національними справами виявилось, як це вже виказав Юліян Бачинський у своїй книжці

про „Українську імміграцію в Зєдинених Державах Америки” (Львів, 1914), геть, геть пізніше, бо вже під кінець минулого століття. А при-
току до того нового зацікавлення дали такі політичні факти, як баде-
нівські вибори в Галичині 1897 р., сецесія українських студентів із
львівського університету 1902 р. й інші з нею зв'язані справи до смерті
Коцка включно, а найбільше може справа М. Січинського. Щойно про
ті події заговорилися в українській пресі в Америці голосніше може,
ніж у Галичині. Щойно тоді почали серед української еміграції в Аме-
риці появлятися не лиш грошеві збірки на підмогу рідному краєві, але
й організації національного характеру в ціли скріплення зв'язків з ним
для співпраці в обсягу політичних і культурних задач українського
народу. Тоді теж на зазив Краєвого Шкільного Союзу, що вислав був
до Америки свого делегата С. Демидчука, зложено там на потреби
„Рідної Школи” поважні жертви. Йі це було безпосередньою причи-
ною, що Краєвий Шкільний Союз подумав, якби то йому віддячитися
своїм заморським братам, і між іншим подбав про скромний дарунок
для них у формі двох гимнів. А що воно було в добі боевих настроїв,
викликаних згаданими краєвими подіями, то й не дивниця, що ті боеві
настрої з рівночасними надіями, покладаними на заморських братів,
знайшли свій вислів і в мойому гимні. Мав биж він сьогодні вже пе-
рестарітися й надаватися до архіву?...

СТЕПАН МУСІЙЧУК.

ПІОНІРАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

Як ви рідний край свій батьківський кидали
Йі за море, в далеку дорогу збирались:
Прощали вас доли, ліси й темні бори,
Яри і підгір'я, рівнини і гори,
І ниви тужливі у мряці сіріли
І ріки вам пісню прощальну шуміли.

Хаток рідних стріхи до вас прихилились,
Маленькі віконця зпід стріх виглядали:

Вони вам шептали прощальну мову

І щастя бажали в далеку дорогу,

А батько і ненька під тими хатками

Вас благословляли старими руками.

Вони вас просили, у сльозах молили,

Щоб ви на чужині по божому жили:

Щоб ви не упали у блуд, у погорду,

Щоб не відшурались краю і народу.

Би чули ту мову, ці рідні звуки,

І серце в вас рвалось із болю і муки;

Та доля лукава вас гнала в чужину

Шукати полекші собі і родині.

Пішли ви... Все зникло: хатки і садочки,

І рідні гори, долини, горбочки,

Лиш мова прощальна в ухах все дзвеніла,

Що в праці в чужині життя рідне гріла.

І вас не лякали ні „майни”, ні „шапи”,

Ні гучні фабричні залізні варстати,

Ні блиски модерних міст, ні хмародери —

На новий, чужий шлях вони вас не звели.

Бо звуки землиці, батьків заповіти

Ви в серцях пестили немов самоцвіти,

І ви не стидались ні слова, ні чину,

А вірно любили свій рід й Україну.

Ви разом збирались, як рідні діти,

Щоб заповіт Неньки своєї сповнити;

І в доказ любови діло ви вказали:

Союз Український ви тут заснували.

І, як Запорожжя, коші наші давні,

Цвітуть тут Союзу відділи преславні.

Де серце вкраїнське одно тільки беться,

Там слава Союзу голосно несеться:

Прапор жовто-синій над Союзом має

І Неньки Вкраїни славу зберігає.

Олена Кисілевська.

ЩО НАМ ДАЛА, А ЩО МОЖЕ ДАТИ НАША ЗАМОРСЬКА ЕМІГРАЦІЯ

I.

МЕРИКА! Яка далека, а водночас близька, дорога країна. Якими тонесенькими, а zarazom сильними ниточками зв'язані ми з нею! Скільки дорогих, близьких коханих вона нам забрала! І мене, коли ще була молоденькою дівчиною, розлучила вона з найближчим другом-братом Володимиром. Потягнув його у вир еміграційного життя перед 52-ма роками клич про рятунок, що його кинув Рідному Краєві перший священник на еміграції, о. І. Волянський. „Людей нам тут треба, — писав — інтелігентних людей. Будівничих нового життя на еміграції. Інакше може вона для нас пропасти!”

І як жовнір на заклик старшини, став до праці серед першої еміграції брат, д-р Володимир Сіменович. Через наше жваве листування я наче переживала довгі літа процес духового розвитку й зросту сили та свідомості нашої еміграції. Захоплювалася радісними, повними запалу вістками: Церкви будуємо! Господарське життя розвиваємо! Інституції одні по одних закладаємо!

І про основу Українського Народного Союзу, що оце святкує сорокліття своєї великої, хосенної організаційної роботи, у своєму часі мала я перші, повні сподівань вістки. Попри хліб, що його добував емігрант кривавою працею, забажав він піднести і рівень своєї освіти.

Тут уже перша моя співпраця з братом. Він — голова Просвітної Комісії при Українському Народному Союзі, що має стати наче народнім університетом за морем; я — тут представниця тої Комісії на Рідний Край. Листування. Наради. В той час не мала ще Америка відповідних наукових сил. Їх мусів дати Рідний Край. Там стація надавча, тут відбірна й виконавча. Зав'язуємо Просвітну Комісію і тут при товаристві „Просвіта”.

Інформую, вишукую референтів, доставляю їм на провінцію матеріалів, підручників.

Праця починає набирати розгону! Коли нагло: війна! Розлітаються, гинуть люди, не тільки наші реферати й матеріали. По війні інші часи, інші духові потреби. Інші кличі. Коротка, але світла доба нашої самостійності. Найвище напнятий душевний підйом.

Сліпучо ясна хвилина. Така велика, що віддих тамувала, сліпила очі своїм сяйвом. Голова крутилася на тій заворотній височині...

І враз... упадок, страшніший від усіх досі пережитих болів....

Довгого треба було часу, щоб хоч трохи успокоївся той страшний вир, що в нього впала ціла нація. Довгий час минув, заки зачали ми складати до купи розбите, поруйноване. Від підстав. Від перебування власної душі. Від світогляду.

Хто був винен? Це перше питання. Де була риса фундаменту, що спричинила руїну будови? Як будувати, яку гранітову підставу дати, щоб відновити будівлю, щоб вона знов не розвалилась?

Приходимо до висновку: між іншими важними причинами чи не найбільшою була байдужність, інерція, брак найвищого патріотизму в широких масах нашого жіноцтва. Мати Україна не виховала синів-дочок так, щоб вони не дали собі вирвати з рук прапору здобутої вільності, що волілиб радше смерть, як неволю.

В майбутньому жінка українка має стати камяною Каріятидою, що на своїх плечах удержує храм волі народу. Так було в інших народів, так мусить і в нас бути. Це закон, якого нема права переступити.

Цей думки брат був давно. І мене в цих ідеях виховував. Але інша річ вірити, а інша — робити.

До успіхів праці треба трибуни, звідки можна проголошувати все нові ідеї, все нові кличі! Тож пробує брат видавати в Америці часопис для жінок. Не вдається. З тим більшим запалом беремося обидвое до праці на полі, яке дає нам редагування „Жіночої Долі”. Цей часопис, який повстав з ініціативи коломийського українського жіноцтва, мусить бути мостом між Рідним Краєм і еміграцією. Мусить єднати жіноцтво в спільний, згідний праці для добра нації. Через брата в Америці і сина в Канаді вдається мені наладати звязки з жіночими організаціями за морем. Тодішні провідниці жіночих організацій: п. О. Лотоцька в Америці й п. Савеля Стечишин у Канаді зрозуміли вагу цієї справи. Прилучаються до нас і провідниці та члени інших жіночих кружків та жіночих секцій при товариствах загальних. Леда проломлені! Співпраця наладжується! З радістю помагаємо собі взаємно! Жіноцтво на еміграції пізнається з жіноцтвом ріднокраєвим і навпаки. Оці близькі, дружні відносини між редакцією і заморськими читачками дозволяють мені здійснити велику мрію мого життя: відвідати нашу еміграцію там, у неї вдома, в новій її батьківщині.

Це дає нагоду поділитися думками, переповісти, чого від них чекає Рідний Край, і вислухати, чого вони надіються і жадають від Рідного Краю.

Оці мої звязки з Америкою і Канадою дають мені відвагу висказати свої думки на тему: що нам дала, а що може й мусить дати еміграція.

II.

Що дала нам заморська еміграція?

Багато! Вже сама свідомість і докази того, що там далеко за морем, на багатій, вільній землі наші сестри й брати відчують те, що й ми, кріпить, підносить наші сили в Рідному Краю. Факт, що кожне наше слово, навіть те притишене обставинами слово, кожний наш поклик, відбивається у Вас грімким відгомоном, дає нам тут відвагу, надію.

Всі Ваші культурні надбання, Союзи, Інститути, Просвіти, Рідні Школи, Союзи Українок і всякі інші культурні й освітні організації є не тільки Вашим надбанням, але й нашим.

Ваша молитва за рідний нарід у Вашій церкві за морем, Ваша пісня з естради великого світу, Ваше слово на народніх святочних зібраннях, взагалі кожна Ваша маніфестація у наших спільних, народніх справах вяже нас тісно з Вами й каже всім українським серцям битись одним бажанням, одним ритмом: і тут на Рідній Землі і там за морем. Слава Ваша є нашою спільною славою.

Не забуду того почування гордості, з яким я вступала там, за морем, у наші гарні, декуди просто пишні церкви, Народні Доми, Провсвіти. Цеж здвигала їх часто невелика горстка переселенців, яких нужда, біда вигнала за море з рідної хати.

Може не розумієте Ви, там далеко, які почування викликають у нас вістки, що в новій батьківщині Ви маєте свою „Україну”, свій „Київ”, „Харків”, „Одесу”, „Львів”, „Січ” і інші, такі милі для українського вуха назви місцевостей. Не знаєте, як це нам любо чути, що в тих місцевостях, містечках є площі Шевченка, вулиці Хмельницького, чи кого іншого з наших славних людей.

Це не є такого малого значіння, якби комусь здавалося. Молоде, нове українське покоління, що буде ходити тими площами, вулицями, що житиме в тих місцях з українськими назвами, в тому Києві, Україні, не забуде так легко, хто воно, якого роду! Задумається над тим, хто і в чию пам'ять надавав ці назви землі, що їх гостинно прийняла. І англієць, що мусить писати на адресі українську назву, з пошаною згадає тих людей, що дали такий доказ любови й памяті своїй батьківщині.

Ці всі факти дають доказ, що наші люди на новій, прибраній землі, хоч пересякли новою культурою, хотіли й хочуть закріпити, задокументувати свою єдність з європейською Україною.

Так! Ми з гордістю й радістю стежимо за всією культурною роботою українців в Америці й Канаді. (Про Канаду, хоч її значіння не менше від Америки, мені не приходить тут ширше говорити).

Це все не тільки робить славу Вам, нашим землякам за морем; це прославляє, популяризує, зацікавлює широкий світ Україною. Тому це все мусить викликати почуття гордості й надії в усіх українців у старому європейському материкові.

Чи уявляєте собі, наприклад, почування нашої дитини й молоді в Ріднім Краю, де вона не має права взяти в руки рушниці (навіть для спорту, чи забави), на вістку, що там за морем думають про наші військові формації? Що на тій великій, вільній, багатій землі мають українські військові прапори, що над тою землею розпинають крила українські літаки й на них видніється назва: „Україна”, „Київ”?

Ми свідомі тут того, що Західньо-Українські Землі будуть тим італійським Піємонт, звідки розпочнеться здобування й закріплення нашої самостійності. Але ми знаємо й те, що наша еміграція мусить бути тою крапкою над „і”, що в майбутньому надасть усьому властиве значіння. Вона, тільки вона, буде в силі дати нам те, чого в слушний час не могли дати старшини генерали чужинці, бо... своїх не було. Ті цінності, що їх уже нині виказує еміграція, є запорукою, що ми тут, в Європі, не осамітнені.

Вашу самостійність думки, Ваш ширший погляд на світ, Вашу ініціативу й змогу у значній мірі здійснити її цінить Рідний Край не менш як велику матеріальну допомогову акцію.

Правда! Ваші великі пожертви на народні цілі були і є нашою підпорою, підтримкою всіх наших змагань з тяжкою долею. Не булоб їх, то куди вужчі круги обнімалаб своєю переважною роботою Рідна Школа. Куди слабше світилаб на весь край „Просвіта”. Якби не ці Ваші матеріальні пожертви, то не одної важної роботи не сповнилиб наші культурно-освітні, наукові інституції та товариства.

Ці пожертви осолоджують теж тяжку долю політичним в'язням та інвалідам з української війни, вдовам і сиротам по наших героях з часів визвольної боротьби. Майже що пятий інтелігент, що скінчив науки в найтяжчих, повоєнних часах, завдячує це тій підмозі, що Ви давали їй через віденське, потім краєве „Товариство Прихильників Освіти”.

А скільки існувань вратували Ви, людських існувань, спомагаючи Лемківщину по війні, а Гуцульщину в часі повеней і інших нещасть? Скільки домів Божих і народніх, читалень „Просвіти” по селах здвигнено завдяки Вашій допомозі? І жіноцтво, наш Союз Українок, могло не одної справи довершити на міжнародній арені завдяки зрозумінню й піддержці жіноцтва на еміграції. Часопис „Жіноча Доля”, що нині єднає кругом себе українське жіноцтво всіх земель, де живе український нарід, від часу свого існування багато завдячує піддержці своїх сестер зза моря. І тепер ювілейні пожертви, не так великі, як загальні, дозволили редакції з 1936 роком дати українському селу найкращий і найдешевший часопис для сільських господинь, що своєю дешевістю перевищає всі часописи в Польщі. Ці всі щедрі жертви, що їх дає заморська еміграція на різні культурні, економічні й політичні цілі, мають велике значіння не тільки для Рідного Краю, але й для самої еміграції.

Розуміємо їх не як сповнення формального обов'язку зо сторони еміграції, не як милостиню для Рідного Краю, але як співпрацю всіх діток одного народу в розбудові й утриманні життя того самого народу в найтяжчих його хвилинах. Це лежить в однаковім інтересі тих, що живуть на Рідній Землі, як і тих, що на еміграції. Якби не було живого пня тут на Рідній Землі, то перестав жити, нидіє і та галузка, що опинилася за морем.

Крім матеріальної помочі немалу роль моглиб відограти в Ріднім Краю інформації щодо громадянського життя не тільки українського народу, але щодо життя чужих націй. Вісти про досвіди та досягнення господарські, наукові, літературні, мистецькі, політичні. Знаю з власної редакторської практики, які цінні є всякі дописи, а то й приватне листування з нашими співробітницями. Знаємо, як цікаво цілий край читає вісти зза моря й по інших часописах. Більше число їх зблизилоб нас із тим світом, серед якого живе наша еміграція, та збагачувалоб наше власне життя та знання безпосередніми вказівками.

До великого вкладу у наше національне життя треба зачислити діяльність Українських Бюр, що їх в Європі удержують українські добродії (Яків Макогон з дружиною) з Америки. Українське Бюро в Лондоні за кілька літ свого існування, посунуло багато нашу справу вперед на міжнародньому форумі. Англійську пресу читає цілий світ, а до того, що говорить англійська дипломатія й наука, прислухуються всі культурні народи. Тому того, що англійці говорять про українські справи, мимохіть слухає цілий світ. Заснування, завдяки Українському Бюро, Англьо-Українського Комітету, до якого ввійшли визначні

представники англійської дипломатії й аристократії, це безперечно факт великого значіння для української справи.

Із тих усіх помічень, які подаю тут дуже, дуже побіжно, мусимо з радістю признати, що не пішла намарне праця перших патріотів, піонерів переселенців, не пішла надаремно велика всебічна патріотична й організаційна праця Українського Народного Союзу, який святкує 40-ліття своєї пожиточної роботи. Не пішла надаремно праця і всіх інших щиро патріотичних американських організацій, між ними і десятилітня праця „Союзу Українок” і інших жіночих організацій. Вони довели до того, що сьогодні жінка, українська емігрантка, бере живу участь у всій культурній патріотичній праці свого народу.

Та попри ці всі світлі сторінки життя нашої еміграції є деякі прояви, що нас засмучують. Наприклад, гострі політичні тертя та ворогування щирих патріотів на полі релігійному. Дещо з того нам просто трудно зрозуміти. Правда, під цю пору надходять уже відрадні вістки, що їх Рідний Край приймає з найбільшою радістю. Боротьба на релігійному полі успокоюється.

Однак є ще одна справа, що найбільше непокоїть Рідний Край. Це вістки, що молоде американське покоління часто відчужується від українських справ, не цікавиться батьківщиною, не знає навіть рідної мови. Це справа найбільшої ваги й кожний патріот як у Ріднім Краю так і на еміграції мусить завдати собі питання: а що буде тоді, як не стане перших поселенців-піонерів, а на їх місце стануть ті роджені у новій, близькій їм батьківщині? Заборона припливу нової еміграції не підсилює нашого життя за морем, тому вдержання освідомлення молодого покоління це для українців найістотніша річ. Багато людей за морем казали мені: — Так є в інших, так мусить бути й у нас!

А я скажу, як і там казала: — Ні! Сто разів ні! Нам не вільно навіть думати так! Не вільно погоджуватися з цим ані громадянству, ані батькам. Не вільно опускати рук. На таку розтрату народніх сил міг би може погодитись німець, італієць, чех, поляк. Це для державного народу ніяка загроза. Але не миритися з тим народів, котрий тількищо добуває волю. Навіть тоді, коли прийдеться закріплювати свіжо здобуту свободу, треба буде ще довгі літа молодих, дужих рук та світлих умів!

Що робити? Треба думати, треба радитись, як запобігти тому, щоб ми не тратили найліпших членів нашого народу, його молоді!

Передовсім не вірити, що так мусить бути! Чиж та патріотична, заморська молодь, яку вже маємо, а яка побачила світ уже на новій землі, чи не перекоує вона нас найкраще, що так не мусить бути? А там, де є інакше, там напевно є якісь помилки у вихові, в оточенні страченої дитини. Розслідити й не допустити до того, щоб це повторилося! Робити наради з свідомою національною молоддю, з добрим зразковими родичами, що вміли як слід сповнити свої обов'язки.

о. Микола Струтинський
Голова редакційного комітету
„Свободи” (1921)

Хай молодь Ваша, там за морем, у всіх своїх плянах і починах не спускає з очей потреб європейської України. Хай студіює, вчиться тих фахів, які може от-от дадуть їй серед своїх широке й так дуже відповідальне поле ділання. Адже колись треба буде нам добрих вояків, справжніх військових старшин, механіків, техніків, піротехніків, моряків, летунів, ба й залізничників та шоферів. Вишколених фахівців, сильних, зо сталевими нервами й кулаками змагунів повинна дати батьківщині вільна заморська еміграція. Кожним своїм словом, кожним ділом там між товаришами-чужинцями молодь Ваша мусить робити приятелів і прихильників українській справі. Та перш за всі і перш за всіх мусить сама з ентузіазмом відноситись до тої справи.

Старша генерація не сміє сама знеохочувати дітей до тієї України, яку чейже любить. Мусить для добра нації перестати сваритися між собою, деморалізувати власних діток народньою незгодою. Мусить уміти перед власними доньками, перед власними синами втримувати престиж власний, престиж нації. Треба знайомити молодь не зо злом, яке остаточно мусить бути в кожному народі, а з тим, чим наш нарід може похвалитись перед цілим світом. Показати їй славне, героїське минуле, давне і найновіше. Треба її познайомити з світочами науки, з мистцями, з народом і його гарним мистецтвом.

При Народному Союзі повинна би повстати окрема комісія, що малаб за завдання помагати нашій молоді з Рідного Краю відвідувати Новий Світ, переводити деякі спеціально-американські студії. Хай і молодь заморська приїжджає, переводить студії з української ділянки у нас. Хай і молодь заморська бачить на власні очі нашу прекрасну землю, мальовничі народні строї, прегарні звичаї, хай приглянеться нашим культурним надбанням, що їх народ здобув власними руками, героїчними зусиллями.

Обмінюймося молоддю часово. Присилайте нам своїх славних спортсів, а ми посилатимемо Вам наших молодих літературних лавреатів. Всі, хто тільки має змогу, повинні старатися, щоб молодь американська з ріднокраєвою обмінювалася думками, навізувала кореспонденцію. І то не тільки збірно, як організації, але й приватно, поголовно.

Редакція „Жіночої Долі” дає до розпорядимости молоді сторінки журналу „Світ Молоді”.

Зацікавте свою молодь нашим народнім мистецтвом у Ріднім Краю, тут, у хатах тих самородних геніїв, що його творять. А коли молоді тим і всім наших життям та народніми скарбами зацікавляться, то може потраплять покласти тверді основи нашому промислові, може потраплять відкрити йому вікно в ширкий світ... Може навчать і нас чогось такого, що моглоб нам принести змогу показати наші хисти тому світові, серед якого вони живуть. Коли цього молоді доконають, то піднесуть нас не тільки на господарському полі, але й скріплять духа народу.

Тоді й молодь, що нехтувала тим Рідним Краєм, тому, що його не знала, подивиться на нього іншими очима. Побачить, що для нього варто жити, а в потребі й життя для його волі віддати.

Того від еміграції надіється Рідний Край.

Дмитро Дорошенко.

З ПЕРЕД ТРИЦЯТЬОХ РОКІВ

ПРИ КІНЦІ XIX. стол. українське громадянство в Росії ще дуже мало знало про українську еміграцію з Галичини до Америки. Українські часописи, видавані в Австро-Угорщині, в Росії були заборонені, своїх ще не було, а російські часописи дуже рідко згадували про якісь події з українського життя.

Пам'ятаю, що вперше довідався я про українських емігрантів в Америці зо статей російського письменника Е. Матросова (що писав під імям Гр. Леліви) „Заокеанська Русь”, друкованих у 1897 році в російському місячнику „Историческій Вѣстникъ”. Замітку про цю статтю умістив український місячник „Кіевская Старина” — одинокий тоді орган українців під Росією — писаний, розуміється, російською мовою. Я згаду про статі Матросова тому, що мабуть не один лиш я довідався з них про нашу заокеанську еміграцію, а певно було більше таких українців мого покоління.

Від 1897 року я пренумерував львівську „Зорю”, яку висилано до Росії в замкнених ковертах, а від 1898 р. „Літературно Науковий Вістник”, який російська цензура перепускала аж до вересня 1901 року. З тих журналів можна було довідатися вже дещо більше про нашу американську еміграцію, хоч то були здебільшого коротенькі звістки про ту або іншу книжку, видану в Америці, або про часопис. Довідався я тоді і про „Свободу”, але самої її не бачив аж до 1902 року. А сталося те таким способом. На початку 1902 року я перейшов на студії до петербурзького університету з варшавського, де студіював передтим. Весною 1902 р. відбувся в Петербурзі, як звичайно, великий концерт, присвячений Шевченковим роковинам. Це був перший взагалі Шевченківський концерт, який я бачив у своїм житті. Ці концерти відбувалися в Петербурзі дуже бучно — у великій залі, приходило дуже багато людей, бо українська колонія в Петербурзі була велика, хоч свідомих українців було й не так то багато. Здебільшого то були „малороси”, але на паныхиду в Казанському Соборі по Шевченкові, а потім на концерт, являлося дуже багато і тих „малоросів”, тим більше, що концерти бували дуже цікаві: виступали на тих концертах щонайкращі співучі сили з царської опери, де було багато співаків і співачок з України. Вони охоче брали участь у Шевченкових концертах, і тому слава про українські концерти йшла по цілій столиці. Звичайно, якщо весною (коли справляють Шевченкові роковини) перебувала в Петербурзі якась українська труппа, то її артисти теж виступали на Шевченкових концертах зо співаками або декламацією. І був іще такий звичай, що концерт починався кожного разу

короткою вступною промовою сеніора петербурзької громади, відомого українського письменника **Данила Мордовця**.

Так було і 1902 року. Перед початком концерту на естраду, прикрашену великим білим погруддям Шевченка, удекорованим зеленню й українськими рушниками, виступив старенький дідусь з довгою сивою бородою. Це був Мордовець. Ціла сая привитала його рясними оплесками. Кожного року промовляв він своє вступне слово, і всі були цікаві: чи скаже він що нового, чи це буде повторення більше-менше того самого, що йому вже стільки разів доводилось говорити? Цим разом Мордовець сказав нове.

Вклонившись за звичаєм бюстові великого поета, він витяг з кишені число якогось часопису, розгорнув його і показав публіці. Це була американська „Свобода”. — „Ось дивіться, сказав він: перед вами число українського часопису. Виходить він геть далеко від нас, аж за океаном; але це видають наші люди, нашою мовою, і дивіться — ось якраз число, присвячене Шевченкові! Аж ось куди залетіла слава нашого батька Тараса!” — і на цім побудував старий ціле своє вступне слово, й було воно дуже шире, тепле, так, що захопило всіх. Звісна річ, не міг він прилюдно сказати, що яка це дивна і неприродна річ, що на своїй рідній землі, в Україні, не вільно нам мати своїх часописів, та що сама „Свобода” в нас заборонена, хіба що котра там наукова установа, може бібліотека самої Академії Наук у Петербурзі, або що, сміє її діставати. Алеж усе ми й без слів розуміли, і мабуть мало знайшлося серед численної публіки на концерті таких, яких не вразив сам вигляд українського часопису з Америки (та ще й з такою назвою, як „Свобода”!) — в той час, як українська преса була суворо заборонена в самім ріднім краї! Оцей відклик старого Мордовця до „Свободи” випав дуже влучно і справив велике враження.

Пройшло кілька років, і обставини в Росії дуже змінилися. Навстав 1905 рік, і ще перед проголошенням конституції 17. жовтня цензурні заборони ослабли настільки, що було можна спроваджувати за кордон українські часописи. Своїх іще не вільно було видавати — аж до кінця 1905 року, але з Австрії чи з Америки вже можна було пренумерувати. Вже не пригадую собі, коли саме і як, але я став не тільки пренумератором „Свободи”, а й її дописувачем-кореспондентом. В Україні та й у цілій Росії відбувалися тоді великі події: наростала революція, яка хоч і не повалила ще царського трону, то вже сильно ним захитала, і над Україною повіяв перший вітрець свободи. Цілком зрозуміло, що заокеанські земляки цікавились тим, що робиться в Україні, як вона оживає, як прокидається національний рух, — і я в своїх статтях писав про цей рух та про його перші прояви. Народилася й українська преса. В осені 1906 р. я переїхав до Києва і став постійним співробітником цілої низки молодих українських часописів. Писати до „Свободи” вже мені не вистарчало часу. Але вона вже й не потребувала, так як раніше, кореспонденцій з України, бо вже могла черпати всі звістки про українське життя безпосередньо з українських часописів.

Д-р Остап Грицай.

З ЗАЛІЗА І З КРИЦІ

„Гей, куйте шоломи, троянські мужі,
Утрос, вчетверо кладіть блискучу мідь!”
Леся Українка („Кассандра”, І.)

І.

А ВІДСТАЛЬ предовгих тисячеліть, епох далеких і віків безконечних проносяться відголосом віковичним гомони боєвих змагань, лицарських полків із заліза і з криці, що вже з першим заіснуванням державного ладу на світі здвигаются проти чужинецьких наїзників за волю рідної землі. І колишні боєві заклики й гасла тих пропамятних борців за рідний край розгомонюють ще завжди за світами минулого. Заклики тверді і гострі як шаблюки. Подихи вогню і крови, що то колись народам душі пожарами запалювали і гураганом вихрів у бій поривали...

Слова-удари, слова-стріли, з вогню і з крови, з заліза і з криці. Справді: Які вражаючі подвиги це, які невиміручі спомини!

От вам троянська царівна Кассандра, що в безвістях найдавнішого минулого, в півказкових починах людської історії, сама одна, з глибин своєї невгомної журби про бідний нарід закликає його до грядучого, великого бою... От преславний фараон Єгипту, Рамзес Сезостріс, що під Кадеш, у бою проти могутніх хетитів, сам один, тільки з двома своїми львами, продирається крізь склublені ватаги ворожих іздців. От гелленський лицар Леонід, що, пожертвувавшись із сотками товаришів всеціло й совершенно за волю рідного краю проти стотисячних полчищ перського наїзника, лишає світові заповіт, що та їх надлюдська посвята це лиш сповнений обов'язок. А от ведені дружиною Газдрубаля жінки Картагіни, що захоплені бажанням усецілої посвяти для рідного краю, відрізують собі волосся на линви для останніх воєнних кораблів вітчизни. Жінки, яких вид трупів після зруйнування Картагіни римськими наїзниками витискає вождю Риму, Публієві Корнелієві Сципієві, потрясаючи сльози... А хіба не тремтить зі зворушення рука і суворому, такому скупому на слова Тацітові, коли він, розмальовуючи у своєму творі про Агріколю повстання Бретанії проти Риму, кидає в лице римським наїзникам устами хороброго бретанського ватажка Гальґака те незабутнє обжалування, що його можна іще й сьогодні приложити до всіх хижих наїзників у світі? — „О, ті розбишаки світу! — говорить про римлян Гальґак — вони, які, якщо їм недостає до грабування суші, кидаються плюндрувати моря! Повні жадливості майна проти багатих, а пожадання влади проти незасібного противника, вони ненаситні ні скарбами сходу ні заходу, й однаково вони простягають руки за країнами народів, чи бідний цей

край, чи багатий. Отак плюндрування, вбивання і грабунок вони ложно зовуть володінням, а якщо яку країну переминаять у пустиню, то це в них **замирением** зоветься". І як колись усевища Кассандра до народу Трої, так той Гальгак накликає до бретанських земляків словами з заліза і з криці:

Куйте шоломи, готуйте мечі, бо година великої боротьби настала!

І розгомоніє тим закликком з заліза і з криці і Тевтобурський ліс, коли там германські полки Арміна готують ненаситному Римові смертельну погубу...

Отак уже тому дві тисячі літ, століття за століттям, скрізь, де розвивається перше життя народів стихійними, безконечними поривами до власного, вольного, державного існування. А далі? Від перших християнських століть аж ген до нашої теперішності сьогодні? Невже народи, осяяні благим промінням Христового заповіту любови, перестали двигатися збройними рядами на тих, що не давали волі їх життю і державним починам? Перестали у своєму змаганні до волі і її повної безпеки кувати шоломи та втрое і вчетверо класти блискучу мідь, надіючись на те, що відтепер закон Христової любови вирішуватиме всякі свари з сусідами найкраще?

Ні, о ні!

Століття після Христа аж до сьогодні — це один-одинокий ряд боїв між народами за волю і за честь батьківщини. Бої, де все наново сяйвом пресвітлим видвигаються всесильні вибранці небес, благословенні провідники народу, в яких міць хотіння, міць слова і спромога чину — з заліза і з криці. Божі лицарі народу, яких заповіт во время люте один:

Куйте шоломи, готуйте мечі!

II.

Американські брати і сестри!

Коли я нині, з величавим Святим Сорокліттям вашого Українського Національного Союзу маю змогу говорити до вас як один з постійних співробітників головного органу Союзу, а саме нашої славної „Свободи”, то я, розглядаючи вперше мій власний труд, вложений мною упродовж уже далі десятиліття (від 1927 р.) в наш журнал, можу зазначити з радістю і з гординою, що те найважливіше, про що я вам писав із самого початку моєї діяльності у „Свободі”, це були сповідання про подвиги з заліза і з криці, про чуда визвольного хотіння, словом: про визвольні змагання народів. Ви пригадуєте ряд моїх статей про визвольну боротьбу швайцарів (1928 р.), шведів (1928.), нідерляндів (1929.) та про революцію в Бельгії? А чи тямите ще мої оповідання про подвиг Жанни д'Арк (1931 р.), про Джузеппе Гарібальді та його хоробру дружину Аніту (1931 р.)? І скажу вам притім, дорогі земляки, що праця над отими моїми статтями про визвольні змагання народів для „Свободи”, це для мене — як і взагалі вся моя праця для нашого часопису — на завжди один з найкращих і найдорожчих споминів мого життя. В часі ось, коли лютування чужинецьких наїзників на нашу прекрасну землю ставало щораз страшніше, а з цим і свобода слова в нашій пресі у краю була щораз більше обмежувана, хібаж не являлось воно визволенням для українського письменника мати змогу промовляти до рідної суспільності з такої вольної трибуни, як сторінки нашої „Свободи”, провідного органу України на

вільній землі Вашингтона? І то органу щоденного, в якому можна було писати ширше і частіше про величавий шлях історії народів з їх безліччю світлих примірів героїської зваги і великодушної посвяти, суворости обов'язку і необхідности його довершення, нікчемности і ганьби всякого рабства, і чудової краси всього, що було, є і буде визволенням з темряви рабства і неволі. Визволенням, зродженим з вогню і з крові, з заліза і з криці боротьби.

Бо, як каже наш великий поет:

**Лиш боротись значить жить,
Vivere memento!**

А до боротьби, до відпору, до окончної розправи на життя і смерть з лютими наїзниками на нашу землю завзивали і завзивають нас нині водно страхіття тих пекол, що їх тепер витворюють наїзники на землях України. — Кажу це ще раз: просто з почуванням визволення доводилось мені, дорогі земляки, писати вам про те все у статтях, не душених ніякою цензурою і не нищених ніякою конфіскацією. У статтях, де серцю вільно було спалахнути всім вогнем любови до рідної землі з тим, що кожен заклик до бою з ворогом, і до жертв на наш окончний і рішальний бій, відгукується у ваших серцях, в серцях усежертвенної української еміграції в Америці стотисячкратним і невмовкальним відгомонам!

Яке щастя для письменника мати таких читачів, як ви! І яке щастя для української нації мати таких громадян, як ви! Бо і в вашій любові до рідної землі є щось з заліза і з криці.

І може й тому так легко й радісно було мені упродовж десятих років писати вам ті мої святочні передовиці у „Свободі”, що їх ви зустрічаєте там що Різдва і що Великодня, і зі Святом Листопаду і зі Святом Героїв, і в роковини Шевченка і в роковини Франка... Легко й радісно, кажу, бо з кожною з тих статей я почував чудотворну міць соборницької ідеї в народі, ідеї тісної приналежності всіх поокремих віток українського народу до одного спільного, рідного, матернього пня ген там, де Дніпро і Дон, де Київ золотoverхий і могили блакитний степ криють, в Україні милій, нашій вітчизні святій... Заправду, кажу вам, брати мої, що нема могутнішого засобу повного — нехай лиш і духового — об'єднання народу під стягом одної любови й одної ненависти, одної посвяти й одного змагання, як саме об'єднання спільних святощів, од рода в род шанованих традицій народу. От з кожним Різдвом, коли я витаю вас святочним привітом, я, заслуханий самотою на далекій скитальщині в нечутні відгуки давно-давно прогомонілих різдвяних коляд, що їх я чув колись на рідній землі ще дитиною, засідав з вами духом на ваших Свят-Вечорах і в Америці і в Канаді, і в Бразилії і в Аргентині і ген на Зеленому Кліні, таксамо, як повна невимовної туги за рідними линула моя душа витати з Різдвом і революційне підпілля ген у краю, і вас запроторених братів і сестер у ляхських та большевицьких криміналах, і скрізь усю-

Дмитро Андрейко

Член Просвітної Комісії і
редакційної комісії
„Свободи” (1921).

ди, де рідна, українська людина. І була це, брати мої, туга не з зітхань і сліз, а туга з заліза і з криці. Туга, що рвала мене в рідну далечинь непереможно, і ломала кордони гір і лісів і далеких океанів. І не знала вона стриму, і не знала втоми.

І була та моя туга віща як Кассандра, і жертвенна як жінки Картагіни, й опанцирювалася вона проти ворогів України зброєю з заліза і з криці як Рамзес Сезостріс і як Леонід, як бретонський Гальгак і як Армін збунтованої Германії. Ви знаєте її, оту тугу, ви знаєте її, брати мої? О, я знаю і відаю, що й ви всі почуваете її з кожним Різдом і з кожним „Христос воскрес” на чужині, й за кожен раз, коли на святі Шевченка пронесеться хором „Заповіт”, а в день Франка прошибнуть вас слова прольоту до „Мойсея”, а на Листопадовім Святі почувете ще раз проголошення Незалежної Самостійної Української Держави. І плакала ота туга у вас у той похмурий грудневий ранок, коли у Львові ляжи вшали Данилишина й Біласа, і горіла вона в вас завзяттям, коли ви на відсталі океанів чули, що говорить Бандера ляхьким суддям, і молилася вона молитвою обожання, слухаючи, як Гнатківська і Лебедь пожертвували своє молоде кохання на вівтарі України. А хіба не розпалює вас вона душ ущерть за кожен раз, коли ви, українці землі Вашингтона і канадійської країни, українці бразилійських гуш і степів Аргентини й українці ген на найдальших окраїнах Далекого Сходу жертвуете свою тяжку кривавицю на визволення України?

От вам і чудотворна міць соборницької ідеї, всецілої любови до рідної землі! І животворяща міць пошани, міць культу тих святощів та історичних традицій народу, яких пам'ять зв'язується в нас навіки з великими роковинами переломових подій у минулому України, а про які я не забував згадати вам і в кожній з моїх різдвяних і великодніх статей для вас.

Бо культ рідної величі і рідної краси для нас важніший, ніж захоплення великими подвигами в народів чужих.

Особливож для нас на чужині, для нащадків України за морями й океанами.

Так, він важний-преважний цей культ.

Слухайте лиш, земляки, слухайте старі й молоді, жінки й чоловіки, ти молоде, і ви, діти! Слухайте всі!

III.

Коли треба нам гартувати душі вщерть, коли треба, щоб міць хотіння, міць слова і міць визвольного чину була в нас з заліза і з криці, і коли треба, щоб кожен з нас почував радісну готовість кувати шоломи й лаштувати мечі, то мусимо все наново звертатись до героїських подвигів у нашому власному минулому, в історії України, щоб надихуватися тут подихом віковичної сили рідного народу.

В нашій історії на відсталі предовгих тисячеліть, епох далеких і віків безконечних, проносяться луною віковичною гомони боєвих змагань, лицарських полків з заліза і з криці, що вже з першим заїснуванням державного ладу в нас двигаются проти чужинецьких наїзників за честь і волю рідної землі. І якщо я вам, дорогі земляки, згадав спершу про великих героїв у чужих народів, то лиш тому, щоб сказати вам тепер, що нема таких великих подвигів і таких великих ге-

роїв у ніякого народу, з якими не можна би порівняти подвигів і героїв України.

От вам жінка, княгиня Ольга, одна з найкращих володарок свого часу, що сама одна довершує кривавої пімсти за вбивство її чоловіка. От її син Святослав, що не гірше як славлений Рамзес Сезостріс вміє перемагати тисячкратні полчища ворогів і, наступаючи на них з небезпекою повної погуби свого війська, накликає до своїх лицарів словами: „Вже нам нема куди дітися; хоч-не-хоч мусимо стати проти них, отже не зробім сорому українській землі, а ляжмо тут кістьми своїми! Мертвомуж нема сорому, а як побіжимо, то буде нам сором! Отже стіймо кріпко!” А Леонідів, тих тричі незломних, що із своїх трупів творять батьківщині оборонний вал перед навалами чужинецьких наїзників, у нас, починаючи від геройських князів, аж ген до славних Запорожців, Стрільчиків - Січовиків, героїв Української Галицької Армії та преславних бововиків з українського революційного підземелля — хіба нема? Хібаж не варт стати обік Леоніда ось хочби той простий козак 6-тої стрілецької дивізії, Щербак, що в імені 359 розстріляних большевиками під Базаром говорить віч-на-віч зі смертю твердо й несхитно: „Ми знаємо, що нас чекає, і ми не боїмося смерти, але до вас, москалі, служити не підемо”? А українські жінки — хіба нема між ними героїнок великої посвати, що своєю звагою і славу жінок Картагіни притемнюють? Від княгині Ольги і Ярославни, аж ген до Віри Бабенко і Гнатківської! А Леся Українка — хібаж не українська Кассандра це, що сама одна, в часі зневіри й суму, закликає свій нарід до бою?

О, вони святі-пресвяті ті носії і носійки визвольних традицій і заповітів України! І я молю вас, брати мої, пізнавайте їх щораз глибше, любіть їх і чиніть за їх прикладом, щоб на перший поклик України до останнього бою ви грянули зза моря народом у зброї, легіонами Непереможних, і станули Матері оборонним валом з заліза і з криці.

Теодор Грицей

Головний передсідник У. Н. С.
(1925—1929).

Ч У Ж И Н А

Ні, і сто раз ні!
Щастя в чужині
Нема в нікого.
І літа минуть
І сльози плывуть
І щож вам з того?

Чи не що дня вам
В уяві все там
Мріє рідний край?
А на чужині
Чуетесь чужі,
Чуете одчай.

Дмитро Захарчук.

Віктор Курманович, генерал хорунжий.

БОРІМОСЬ І ПОБОРЕМО

ТЕЖ примусовий вигнанець з рідної землі, як оті всі наші старі імігранти, що колись покинули Рідний Край і тепер доживають свого віку в Америці. І тому добре відчуваю біль тих українських імігрантів в Америці, що так бажалиб вернутись на Рідну Землю, щоб хоч там умерти. А особливо добре відчуваю почування тих українських старшин і стрільців, що тепер перебувають в Америці й леліють думи про недавнє, таке славне наше минуле, як і те, щоб те все ще раз повторилось. І те останнє заставляє мене, як того, що був у проводі героїської Армії, скористати з цієї нагоди, що виходить Пропамятна Книга У. Н. Союзу, і сказати і від себе слово.

„Союзова Армія”.

Читаючи час від часу американську „Свободу”, завважую, що вона намагається на всі способи виховати американсько-українське молоде покоління на традиції нашої героїської боротьби. Бачу, що виховує молоде покоління на кличі „Власними силами” та впоює в наше громадянство переконання, що зі зброєю в руках доведеться українському народові ще раз, а може й більше разів, ставати до нової боротьби, поки наш нарід стане вільним і державним.

Розумні та добрі це думки. Думаю, що буде багато таких членів У. Н. Союзу, що, виховані на таких думках, візьмуть навіть чинну участь у нашій будучій боротьбі за незалежність України. Та, не зважаючи на те, для нашої справи має надзвичайно велике значіння вже те, коли там в Америці підховається таке молоде покоління, що матиме розуміння потреби допомогти підготові до такої боротьби, що піддержуватиме морально, а то й матеріально у старім краю тих, що також так думають, що не піддаються окупантам українських земель, що й у спокійних часах гинуть за українську ідею як лицарі на справжній війні.

Я жовнір. І то вихований у чужій армії. А коли по розвалі австрійської монархії припала мені доля керувати українською армією за українські ідеали, доперва тоді зрозумів і відчув я той надзвичайний чар, який відчуває жовнір, коли бореться за свою рідну справу. Тому й не диво, що я і тепер далі мрію про українську армію, що я бажав би і серед теперішнього ніби „миру” бачити принаймні в уяві будучу українську армію і будучих українських жовнірів. І тому саме такий я радий, що в Америці існує „Союзова Армія”, що може дати українській нації вразі потреби правдивих жовнірів, чи хоч в інший спосіб допомогти будувати дійсну Українську Армію.

Знаю, що багато американських українців служили в американській армії, себто по стороні аліантів, коли велася світова війна. І були американці, що допомагали Польщі загарбати наші землі та помагали полякам удержати наш Львів. Та мені здається, що в будучій нашій визвольній війні вже буде інакше, якщо „Союзова Армія” подбає завчасу, щоб в Америці було краще розуміння наших визвольних змагань.

Наука не пішла намарно.

Як ми зачали настановляти свою владу на своїх землях, у Великій Україні по вибуху революції в Росії, а в Галичині по розвалі Австро-Угорщини, ми, як загал, не розуміли, що в таких справах рішають: багнети. Ми намагалися тоді зговоритися з нашими відвічними ворогами. Ми думали про те, який то найкращий лад завести. А вороги наші формували в той час — нову армію.

Згодом ми опам'ятались, але це вже було запізно. Наші повстанські загони боролися дуже часто з великим героїзмом, але не могли видержати наступу добре зорганізованої ворожої армії. Ми мали таку молодь, що кращої світ не бачив, коли згадати про героїську смерть поляглих під Крутами. Наш похід на Київ — це героїська епопея. А наша офензива по проломі під Чортковом — це лавровий вінець слави в історії боротьби українського народу за свою землю і волю.

Та все те не принесло нам остаточного визволення. Є на те різні причини. Але одною з головних є те, що ми до світової війни не доцінювали значіння армії й жовніра. Я певен, що тепер уже зайшли щодо цього величезні зміни в нашій громадянстві, що вважаю великим здобутком, бо принаймні в будучності не будемо вже витрачувати часу на шукання шляхів до визволення, а знатимемо, що тут рішить: кріс.

В нас, українців, є добрі завдатки на добрих вояків. Хто бачив нашу Галицьку Армію, як вона, цілковито виснажена з сил, по тяжких офензивах переходила Збруч, а потім відразу приступила до нової офензиви на Київ. — той не може ніколи сумніватися в бойову вартість українського народу. Наддніпрянська Армія, що теж боролася в надзвичайно несприятливих умовах, теж доказувала чудес. І ніщо інше, а тільки тиф добив нашу героїську Армію. Він був найбільшим ударом, і це треба мати завжди на увазі, коли хочемо видавати оцінку боротьби Української Армії з ворогами, які на неї наступали зі всіх сторін. І на це памятаймо, що коли вже Української Армії не стало, то ще й тоді український жовнір здобувся на героїський епізод. Це: Базар.

Зрошена кровю українського жовніра українська земля від Карпат по Кавказ певно видасть іще багато нових борців і нових героїв. Щоправда, вона їх і тепер видає. Йде тільки про те, щоб ціла нація зрозуміла, що в слушний час, як вибе година нового повстання, все має бути для українського жовніра, все для боротьби за українську державу.

Й іміграція теж.

У тій годині мусить одночасно з українським народом на рідних землях стати теж до боротьби і вся наша іміграція, а в першу чергу американська іміграція, як найчисленніша і як та, що зможе дати велику допомогу тим, що зискає вмілью пропагандою симпатії світу для слушности української справи. Щоб так сталося, треба, щоб в Америці були щодо тих справ одна думка й один провід.

Цього треба ще й тому, щоб молоде покоління набрало поваги до української справи, щоб воно в неї повірило, щоб її як слід розуміло, бо тільки тоді буде воно радо служити українській ідеї, навіть тоді, коли не стане старого покоління.

Олександр Колесса.
(Псевдонім Олекса Ходовицький).

В С В І Т З А О Ч И...

ВІДЛІТАЮТЬ ЛЕБЕДІ.

Ранні зорі серед неба
Мерехтіли,
Як лебеді тиху воду
Сколотили.

Не лебеді злопотіли
Крилоньками;
Виходили бідні люди
З дітоньками.

У незнану вибирались
Стороньку,
Покидали свою рідну
Родиньку.

Покидали рідні хати
Без опіки,
Вандрували за далекі
Гори, ріки.

„Може річку глибоку
Переплинем,
А у рідній стороньці
Марно згинем.

„Ой чужая сторонька,
Чужі люди,
Та вже гірше на всім світі
Нам не буде!

„Ой далека сторонька
І незнана.
А у рідній, що заробим,
Все для пана.

„Опадають чорні руки
Від роботи,
Марно гинуть наші діти
Попід плоти.

„Та не жаль нам працювати,
Гарувати,
Щоби пальців із голоду
Не глодати!”

РІДНА НИВА.

Вийшли вони поза село
Аж на ниву,
Та згадали свою долю
Нешасливу.

Припав батько до облогу
І ридає
І себе й людей і світ ввесь
Проклинає.

„Або верніть молодую
Мою силу,
Або верніть батьківську
Рілю милу!

„Візьміть решту мого поту
Із сльозами,
Верніть поле, загарбане
Лихварями!

„Встаньте, тату, встаньте, діду,
Обізвітьсь
Та за свою кривавицю
Заступіться!

„Гей, сусіди, сусідоньки,
Годі спати,
Поможіть нам рідну ниву
Відбивати!

„Ой поглухли бідні люди,
Поніміли
Та в неволі своє серце
Задавили!

„Рілеж моя, кривавице,
Не моя ти!
Тяжкож тебе, рідна ниво,
Покидати!”

Взяли вони землі грудку
У шматину,
Щоби було що покласти
В домовину.

По тім боці оглянулись
Із під гаю:
„Будь здоровий, нещасливий
Рідний краю!”

ГІРКЕ СЛОВО.

„Кудиж ви ся сірі гуси
Збираєте?
Доріженьки далекої
Не знаєте!”

„Однаково загинати
У дорозі,
Або дома із голоду
На морозі”.

„Ой чого ви, бідні люди,
Виходили?
Панські стрільці всі дороги
Обступили”.

„Нема в світі таких стрільців
І не буде,
Та щоби їх боялися
Бідні люди!”

„Ой верніться, бідні люди,
Від границі:
Дістанете за день жнива
Сніп пшениці.

„Ой верніться, бідні люди,
В свої села:
Без вас панам годинька
Невесела.

„Ой верніться, бідні люди,
В свої хати:
Нема кому панам з поля
Позбирати!”

„Деж ви тоді, приятелі,
Пробували,
Як з голоду наші діти
Умлівали?

„Ой як ви нас приймали
На зарібки,
Не мали ви тоді серця
Ані дрібки.

„Не знали ми порятунку,
Ні потіхи,
Як жиди нас виганяли
Ізпід стріхи.

„Хоч голодно і холодно,
Болять ноги,

Не будемо вертатися
Із дороги.

„Не дай, Боже, за те кари
Та над вами,
Що пустили нас по світі
Ви з торбами!

„Хоч будете каятися
Без облуди,
Тоді для вас порятунку
Вже не буде.

„Бодай же ви не зазнали
Та ніколи,
Як то тяжко покидати
Рідне поле!

„Бодай же ви не зазнали
І навіки,
Як то тяжко йти світами,
Як каліки!

„Бодай же вам не снилося
Серед ночі,
Як то тяжко мандрувати
В світ за очі!”

Евген Онацький.

ЗА КОРДОНАМИ БАТЬКІВЩИНИ

Еміграція — явище трагічне.

ІДНА ЗЕМЛЯ, рідна мова, рідні люди, рідна хата... спогади дитинства... спогади першої любови... У когоч то не затужить серце, коли він на чужині згадує батьківщину?

Але іноді і в рідній хаті буває затісно, і як натиснуть злидні, а заробітку нема де знайти, йде людина в світ за очі, щоб собі та дітям якось на шматок хліба заробити.

Так і наші люди з багатої, та чужими людьми опанованої й визискуваної України, розбридалися в Азії по далеких Сибірах, ще дальших Зелених Клинах, палючих Туркестанах, запливали до Канади, до Злучених Держав Америки та до Бразилії чи до Аргентини. Розбридалися по далеких чужинах і розпливалися та часто безслідно зникли в чужомовному морі...

Питання еміграції, себто виходу на чужину, є болюче для кожного народу. Бо якщо люди емігрують, це значить, що не знаходять вони пристосування своїх сил на рідному ґрунті; це значить, що, не знаходячи відповідного заробітку вдома, вони несуть свої сили на службу іншому народові, іншій країні. А що для відриву від рідного ґрунту та мандрування в чужі, незнані країни треба чимало сили волі, ініціативи й відваги, то емігрують на чужину звичайно — дарма що неосвічені, але все характером своїм цінні люди, і втрата таких людей для кожного народу є болюча.

Але якщо для кожного народу питання еміграції є болюче, то для українського народу воно впрост трагічне. Бо тоді, як інші народи, зорганізовані у власних державах, мають бодай можливість у той чи інший спосіб зараджувати еміграційному лиху, слідкувати за своїми виселенцями на чужині через своїх легальних та уповноважених відпоручників, підпомагати їх, затримувати з ними якнайтісніший зв'язок, боронити їх від визискувачів та охороняти від винародовлення, український народ, позбавлений своєї держави, не має і досі цих можливостей. Впродовж довгих десятиліть дивиться він мовчки з розпукою, як мільйони його синів кидають рідні хати та йдуть у безвість, гублячися безслідно в чужинецькому середовищі.

До часів української революції 1917—22 рр. емігрувала з України сама неосвічена селянська маса, що залишалася без національних інтелігентних провідників і тому фактично була полишена на поталу чужої національної стихії. Революція 1917—22 рр. не тільки розколихала по всіх усядах українську національну свідомість, не тільки збудила до державного думання мільйони маси, що досі спали, здавалося, безпробудним сном, але й викинула на чужину сотки тисяч української інтелігенції, що впродовж років зі зброєю в руці боронила У-

країну від злих напасників. Поразка української армії була національною катастрофою. Приневолений вихід на чужину національної інтелігенції був великою трагедією. Але нема нічого злого, що — при добрій волі та щирих зусиллях — не можна було би, бодай почасти, направили на добре.

До української національної революції, як ми вже згадували, мільйони української **несвідомої** маси вспіли вже осістися мало не в кожному місці земської кулі. Вони не фігурували в офіційних статистиках, бо навіть не мали одного спільного ймення. Вони були несвідомі свого національного походження, своєї національної минувшини, і тим менше можливостей власної національної будучности. Вони пам'ятали тільки, що походили з того і того місця якоїсь країни, що була для них батьківщиною, але для кожного з них носила окрему назву, — бо так хотіли наші національні вороги. І тому наші люди називали себе чи то „русинами”, чи „руськими”, чи „малоросами”, чи „угроросами”, чи „карпаторосами”, чи навіть „поляками” або „румунами”; і тільки дуже небагато зпоміж них знали, що всі вони є — українці. Але ось прийшла революція. По всіх часописах цілого світу пролунало ймення України. По всіх усюдах з'являлись описи кривавої боротьби, що їх вели там, на полях анонімної батьківщини, що все частіше називалась Україною, героїчні борці за визволення свого народу і своєї землі з чужого національного, економічного й політичного ярма. А потім — прийшла поразка. Полилися до всіх старих осередків української анонімної чи псевдонімної еміграції свіжі хвилі людей, що з гордістю й любов'ю несли своє національне ім'я. І нараз між тисячами й мільйонами окремих одиниць та невеличких груп, порозкиданих злою долею по всіх кутках світу, почала снуватися золота нитка, що вязала серця до купи. Закипіла гаряча організаційна робота. Почали рости як гриби, українські органи преси. До давньої української еміграції, що вирушала в світи, шукаючи шматка хліба, приєдналась нова еміграція, що шукала способів бодай у деякій мірі причинитися до зреалізування ідеалу української державности, що за нього лилась і ллється кров на рідних полях.

Від еміграції економічно-допомогової до політично-національної.

Від того часу в житті української еміграції починається нова доба, що ставить перед нею нові завдання і нові обов'язки. Досі українська еміграція ставила перед собою завдання виключно економічно та взаємно допомогові. В цьому відношенні спеціально американська еміграція осягла дуже багато, та я не вважаю відповідним над цим тут спеціально спинятися, бо цьому питанню будуть присвячені інші статті цієї „Пропамятної Книги”. Хочу тільки відмітити, що від моменту появи серед української еміграції активних учасників українського визвольного руху починається новий період життя української еміграції, який можна назвати періодом „політично-національним”, у протиставленню до попереднього, який можна назвати „економічно-допомоговим”. Натурально, і в цьому другому періоді момент економічно-допомоговий не зникне, і не може зникнути, але він мусить набрати значіння другорядного, **засобного**: людина мусить їсти, щоб жити, але не повинна жити, щоб тільки їсти. Вона мусить ставити собі інші, **вищі** завдання, а „їдження” має служити тільки засобом для осягнення отої вищої мети.

Для української еміграції цією вищою метою має служити **активна участь у творенні української державности.**

Українська земля поділена між чотирма займанцями. Український народ має насильно затулені уста і не може висловити на своїй власній землі своїх бажань, своїх ідеалів. Це має робити за нього українська еміграція. Вона мусить перед лицем цілого світу плекати українські національні державницькі ідеали і не дозволяти нікому їх затьмарювати. І то не тільки плекати їх у своїх душах, але **наявно**, щоб кожний навіть особливо міг завжди переконатися в незломній волі українського народу дійти своєї волі на своїй землі. І то не тільки наявно на чужині, але силою всіх своїх можливостей домагатися, щоби про це наставлення української еміграції знали якнайширше і якнайточніше всі шари українського суспільства під займанцями. Про це завдання української еміграції писав свого часу дуже гарно ще покійний В. Липинський:

„Колиб Орликова еміграція (перша українська еміграція після Мазепиної невдачі. — Е. О.) змогла була продержатись і передати при допомозі відповідної організації свої ідеї не до закордонних архівів, а на територію України; і колиб вона могла була таким чином паралізувати деструктивні впливи тодішніх „хитрих малоросів“, що в інтересах свого „сміновѣховства“ і зрадництва погорду та ненависть до еміграції ширили, — історія наша напевно склалася б інакше. І хай ті, що сьогодні несвідомо цькують чесну українську емігрантську ідеологічну й організаційну працю, памятають, що тільки такі зруйновані нації можуть воскресати, а не безсило в своему гробі борсатись, які духа свого, хочби поза межами батьківщини, поза своїм тілом, живим зуміли заховати”. (Листи, стор. 507).

Омелян Рекрут

Головний контролёр У. Н. С.
(1925).

Зрештою таке завдання випадало на долю кожної еміграції, що не поривала звязків з рідним краєм, і, наприклад, „велика частина італійського відродження — пише Паріні, — відбулася за кордоном, бо за кордон емігрували і там обдумували неминучу долю батьківщини всі ті італійці, що в ту батьківщину вірили”.

І це завдання вже від довгих років українська еміграція в Європі і в Америці на себе цілковито перейняла. Раз-у-раз читаємо офіційні заяви зорганізованого українства в Америці, в яких стверджується, що Українська Нація на рідних землях під цю пору перебуває в стані жахливого терору збоку чужих окупантів і є позбавлена можливости вільно й правдиво представляти свої національно-політичні цілі й ідеали перед міжнародними політичними чинниками світу, та що тепер тільки українська еміграція, що живе на вільній американській землі, може представити ніким не сфальшовану роль й правдиве національно-політичне становище Української Нації на рідних землях і на еміграціях. Разом з тим українська еміграція теж далі заявляє, що лиш об'єднаними зусиллями всіх членів нації й нашими власними силами можна буде довести до вирішення української справи в найближчому часі в формі Соборної і Суверенної Української Держави, та що цю

найвищу ціль нашого повного визволення буде можна досягнути лише способом безперервної й активної боротьби з окупантами.

З допомоги американської еміграції визвольним змаганням Рідного Краю впливає цілком ясно, що українці в Америці глибоко відчують кровний і національний зв'язок з рідним краєм та служать вірно українській ідеї. А це є великий здобуток для української справи.

Італійський уряд і італійська еміграція.

Яку вагу прив'язують тепер народи до своїх імігрантів, видно це яскраво по італійській фашистській державі. До часу фашистського режиму італійські емігранти були цілковито полишені на самих себе. Ніхто ними не опікувався, щобільше, ними нехтували. З приходом до влади фашистського уряду відношення італійських властей до італійських емігрантів цілковито змінилося. В Римі, при міністерстві закордонних справ, виникла особлива величезна установа під назвою „Дирекція італійців за кордоном”, і під проводом цієї дирекції по всіх державах світу почалася пильна робота над організацією італійської еміграції. Від перших часів свого перебування при владі Мусоліні проголосив, що вважає працю над організацією італійської еміграції за одно з найважливіших і найтрудніших завдань фашистського режиму, заявляючи одночасно, що „треба скасувати оте слово „емігранти” і заступити його виразом „італійці за кордоном”, бо в цій зміні назв кориниться глибокий зміст: він вяже всіх виходців з Італії з рідним краєм і наказує їм не забувати, що якеб громадянство вони не приймали, де б не знаходилися, вони все італійці й повинні завжди почуватись італійцями.

„Українці за кордоном”.

І я теж думаю: не емігранти, а українці за кордоном. Це значить: не люди, яким байдуже до всього того, що відбувається в рідній країні, аби тільки самому заробити та спокійно прожити, а палкі патріоти, що все залишаються вірні рідному народові і його національним ідеалам, та за них вічно думають і за них змагаються.

Але, скажуть мені, як можна залишатись українським патріотом, коли одночасно з тим нова батьківщина, ота, що прийняла емігранта, дала йому роботу і можливість зажити спокійно родиною, теж вимагає від того емігранта виявів його розуміння нових, придбаних ним громадянських обов'язків щодо **нової** батьківщини, де зрештою ростуть його діти, і де ростимуть його внуки й правнуки.

А я на це відповім: одно другого не виключає. Кожна людина мусить плекати в собі почуття до рідного краю, до краю походження, де залишилися його родичі й могили пращурів, і почуття вдячності до нового краю, що дав їй роботу і захист. Цей подвійний обов'язок до старого краю й до нової батьківщини окреслив Мусоліні в своїх заповідях „Італійцям за кордоном”. Ось дещо з того:

„Фашисти, які знаходяться за кордоном, мусять шанувати закони тої країни, яка їх гостить. Вони мусять давати щоденний приклад цієї слухняності законам, і то не тільки своїм землякам, але — коли те необхідне — й самим громадянам.

„Вони не повинні розбурхувати непорозумінь в італійських колоніях, але, навпаки, намагатися їх направляти.

„Вони повинні давати приклад чесності приватної й громадської.

„Шанувати представників Італії за кордоном.
„Боронити все італійське в минулості й сучасності.
„Допомагати всім тим італійцям, що потребують допомоги.
„Бути здисциплінованими”.

Коли ми тут заступимо назву „італійці”, „італійське” і т. д. назвою „українці”, „українське” і т. д., то ці заповіді італійським фашистам за кордоном дадуться якнайкраще застосувати і до українців в Америці.

Опіка над еміграцією колись і тепер.

Колиб ми хотіли порівняти характер нашої еміграції з еміграціями інших народів, то ми знайшлиб найбільше подібності в характері італійської еміграції, бо італійські емігранти, як і українські, склалися зпочатку виключно з селян та робітників, що не знаходили праці в рідній землі. І дарма, що ці італійські селяни та робітники посідали вже свою власну італійську державу; та держава була ще така бідна і така безсила, що італійські емігранти залишались фактично, як і українські емігранти, без усякої офіційної підтримки й охорони. Ось як пише про це п. Паріні, найбільший знавець емігрантської справи: „Ліберальна Італія ретельно охороняла для тих італійців, що не могли знайти собі роботи, оцю подвійну свободу: або вмерти з голоду в батьківщині, або жити слугами за кордоном. І таким чином витворилася була спеціальна постать: емігранта. Емігрантом був той, хто блукав по світу зі своїми злиднями і з особливим, славнозвісним „червоним пашпортом”; червоним, бо в червоній оправі, для відріжнення від інших італійців, що мали пашпорт іншого кольору і не були емігрантами, а „порядними особами”. Емігрантом був той, хто вичікував цілими годинами по передпокоях і по коридорах обідраних тодішніх італійських консулятів, аж поки не приходив пан консуль, завжди невідмінно скривлений і нервовий, і не заявляв, що Італія має інші справи і не має часу займатися тими, що з неї вже виємігрували”. (Паріні „Італіяні аль Естеро”, 1935, стор. 21).

Онуфрій Шараварко
Головний контролёр
У. Н. С. (1925—1933)

А проте Італія й тоді мала чималу користь з тих своїх емігрантів, користь, щоправда, виключно економічну. Досить сказати, що несприятливий комерційний баланс Італії з закордоном вирівнювався що року завдяки з одного боку туристичному рухові, а з другого боку завдяки всім тим грошам, що італійські емігранти слали на батьківщину своїм батькам та родинам. „Завдяки грошам оцих найбідніших зпоміж синів — пише той самий Паріні — Італія змогла втримати свою монету на золотому рівні і вступити перше в лібійську, а потім у велику війну, з добрими резервами золота” (тамже, стор. 27).

„Та — додає він — ніхто тоді не запитував, скільки коштувала національну економіку оця фінансова вигода; ніхто не підраховував, скільки італійського капіталу можна булоб витворити в середині країни з отими силами, що вміли накопичувати такі суми грошей, знаходячись на економічній самоволі чужинців. Ніхто не запитував себе,

скільки сліз і крові коштували оці емігрантські жертви. І ніхто головно не підводив духового балансу, вираховуючи втрату отих мільйонів душ, що вилонювалися з тіла нації”.

В сучасний момент нараховують десять мільйонів італійців за кордоном.

Італійський фашистівський уряд не залишився, подібно попереднім урядам, байдужим до долі цих десятків мільйонів, розуміючи дуже добре, яку духову й політичну силу можуть вони дати рідній країні, якщо будуть відповідно організовані і підпоможені.

І тому, як ми зазначили вище, доля італійського емігранта, з приходом до влади фашистів, цілковито відмінюється. Італійський емігрант перетворюється в „італійця за кордоном”, що, не вважаючи навіть на свою приналежність до іншої держави, може завжди знайти в офіційних італійських установах духову, а часто й матеріальну допомогу.

Для нас, що бачили безправність і безпорадність італійського емігранта в минувшині, подібну до безправності й безрадности українського емігранта навіть у сучасності, варто приглянутися ближче до того, що саме робить італійський уряд для отих своїх „італійців за кордоном”, бо в тій акції італійського уряду ми можемо знайти добрі вказівки до того, як мусітиме розвиватись і наша акція, коли ми здобудемо нашу державу, і навіть раніше.

На чолі цілої акції серед італійців за кордоном стоїть, як ми вище згадували, Загальна Дирекція Італійців за Кордоном, тісно зв'язана з міністерством закордонних справ. Ця дирекція завідує всіми справами, що торкаються виїзду за кордон італійців і їх повороту на батьківщину, завідує всіми італійськими школами за кордоном, влаштовує за кордоном вистави національного італійського мистецтва, різні курси для пропаганди італійської культури і т. п.

Італійський уряд не шкодує грошей на відкриття італійських шкіл за кордоном, і в минулому році нараховували більш як 300 тисяч учнів по всіх італійських школах за кордоном. За останні три роки відкрито за кордоном шість нових гімназій та 35 початкових шкіл; вибудовано 42 народні доми, 58 спортових таборів (кемп); відкрито 92 катедри італійської мови й літератури при чужинецьких університетах; влаштовано сотки і сотки курсів італійської мови при народних домах та чужомовних гімназіях. Щороку від 12 до 15 тисяч хлопців і дівчат з різних кінців світу, за вибором італійських консултів, на кошт італійської держави приїждять до Італії на морські та гірські літництва, де вони вправляються фізично й духово. Мені самому приходилося нераз зустрічати цих малих гостей із закордону, що, приїхавши до Італії, не вміли ні одного слова по італійському, а відїздили не тільки володіючи вже італійською мовою, але й палаючи вдячністю та любов'ю до давньої батьківщини їх родичів, що робилася наново і їх батьківщиною.

„Цєю нашою акцією, пише Паріні, ми хочемо, щоб усі італійці, як італійські громадяни так і ті, що вже перестали бути італійськими громадянами, і власне особливо ці останні, були горді, що походять з нашої славної раси, і щоб вони шанували її ім'я і її мову та зберігали й охороняли її традиції. Можемо з радістю ствердити, що італійці за кордоном всіляко йдуть нам у цьому назустріч. В обох Америках, Північній і Південній, італійська мова і культура зробили вра-

жаючи поступи, завдяки саме отій чудовій відданості й жертвенності американських італійців, що зустрічає всіяку підтримку Дирекції Італійців за Кордоном. (Тамже, стор 38).

Італійські консуляти поставили собі завдання вимовляти в тих державах, де знаходяться більші групи італійців, спеціальні права італійців на розвиток і студіювання рідної культури. Певна річ, завважує Паріні, спершу це не йшло так легко. Нерідко консулятам зазначали, що опікування чужими громадянами, хочби й італійського походження, не може входити в компетенцію італійських консулятів. Але, з огляду на те, що італійські консуляти підкреслювали завжди необхідність для всіх італійців за кордоном шанувати закони тої країни, де вони знаходились, і навіть служити в тому прикладом іншим громадянам, зрештою завжди знаходилася дорога до порозуміння, і права громадян італійського походження на спеціальне плекання італійської культури знаходили визнання і повагу. Бо світ, як зазначає Паріні, все поважає тих, що вважають своїм обов'язком викликати до себе повагу.

Плекання ідеї соборництва.

Консуляти, з огляду хочби на свій офіційний характер, не могли перебрати на себе цілої опіки над італійцями за кордоном. Тому поруч з консулятами і в тісному співробітництві з ними виникли по всіх усюдах спеціальні італійські організації, що спеціалізувалися в зорганізуванні різних культурних клубів, товариств взаємної допомоги і т. д. і ставили собі за мету — згідно з висловом і наказом Мусоліні — „йти в нарід”, себто стояти в якнайбільшому зв'язку з широкими масами італійської еміграції. І тут треба відмітити особливо „соборницький” характер усіх тих організацій.

В дофашистівським періоді життя італійської еміграції італійські емігранти групувалися й організувалися головню в формі „земляцтв”, і цей спосіб групування знаходив свої історичні підстави в минувшині італійської нації, що впродовж століть була поділена між різними державами. Щойно в 1870 році майже ціла італійська нація об'єдналася в одному італійському королівстві, але до великої європейської війни це формальне об'єднання в одній державі не відбивалося на духових і національних відчуттях різних відрубків італійської нації. Представники різних частин Італії не тільки висміювали одні одних, а дуже часто впрост ненавиділи та нехтували одні одними. Велика війна, що єднала в одному полку виходців з різних частин Італії, дала перше криваве хрещення почуттю дійсної національної єдності, а італійський фашизм після війни зробив усе можливе, щоб це почуття національної єдності скріпити. Тому не тільки в нутрі країни він заборонив існування різних земляцтв, але поставив своєю метою повести з ними боротьбу і серед італійців за кордоном. До останнього часу організації італійців за кордоном були або політичними клубами, що відбивали в мініятурі партійні поділи дофашистівської Італії і кидали гарібальдійців проти клерикалів, лібералів проти радикалів,

Григорій Пипюк

Головний контролёр У. Н. С.
(1925—1933)

або отими регіональними земляцтвами, що відділювали неаполітанців від піємонтців, генуейців від венеціанців і т. д. Всі вони були, як каже Паріні, без сумніву добрі італійці, але в цьому своєму поділі занадто часто схильні були відчувати більше партійне, ніж національне спільне. Організації фашистів за кордоном повели рішучу боротьбу проти цього партійного й релігійного партикуляризму і зуміли в досить скорому часі витворити оте почуття національної спільності і солідарності, що збирало під національний прапор однаково виходців з півночі, як і з півдня; всі почали почувати себе братами й товаришами в правах і обов'язках, в спільній національній радості і в спільному горю. І таксамо, як передтим усі англійці, без огляду на партію чи походження, завжди готові були, де б вони не знаходилися, збиратися під одним спільним британським прапором, так і італійці, внаслідок упертої праці фашистських італійських організацій, навчилися знаходити в італійському прапорі те спільне, що мало всіх їх єднати, без огляду на партикулярні інтереси. Бо, згідно з заповітом Мусоліні, де тільки знаходиться бодай один італієць, там усе має бути з ним ціла італійська велика родина, там усе має відчуватися биття одного великого італійського серця, там усе має відчуватись існування одного великого народу.

Опіка над молоддю.

Для закріплення отого великого зв'язку між синами одного народу, розкиданого по найдаальших кутках світу, Дирекція Італійців за Кордоном видає спеціальні органи преси: „Легіонарій” і „Тамбурін”. Цей останній присвячений спеціально молоді і має на меті підтримувати в ній, уже народженій на чужині, невгасальну любов до далекої Італії, в якій кожний хлопець і кожна дівчина мусять, бодай раз за молодечі роки, обов'язково побувати, щоби провести кілька місяців у величезних таборах молоді, звезеної з усіх кінців світу. Таким чином ця молодь не тільки пізнає саму Італію, вдосконалюється в її мові, в розумінні її історії, її культури і т. д., але зав'язує знайомства та приятелювання зі своїми однолітками, що живуть від його хати за тисячі й тисячі кілометрів, по найбільших столицях світу, як і по найменших містечках та селах. В цих таборах нема різниць ані станового, ані місцевого походження: всі різниці стирає одно спільне національне походження від батьків, що колись були італійськими громадянами і зберегли до останнього свою любов до батьківщини.

Постійний зв'язок.

Від часу до часу, і завжди обов'язково у великі національні річниці, з Італії виїждять до більших осередків італійської еміграції доповідні вчені промовці і постійно тримають маси італійської еміграції в живому словесному контакті з найактуальнішими проблемами Італії. Спеціальні порозуміння з різними інституціями дозволяють переводити широку інформаційну і пропагандну роботу через італійські філії, що мають на увазі поширювати спеціально національний горизонт італійця за кордоном та знайомити його з італійським містечком і культурою. Поряд з щолітніми подорожами молоді до Італії італійські просвітні організації організують також на виключно вигідних умовах, у вузькому співробітництві з італійськими залізницями та пароплавними товариствами, туристичні подорожі до Італії італійців за кордоном, що отримують таким чином періодичні „купелі іта-

лійства" та навіязують давні звязки з рідними місцями. По всіх більших осередках світової культури з допомогою й участю Дирекції Італійців за Кордоном відкривають італійські бібліотеки та книгарні і не шкодують ніяких зусиль, щоб ширити італійську книгу та часописи за кордоном.

З цього побіжного огляду взаємовідносин, що намагається створити італійська держава між італійцями за кордоном і їх давньою землею походження, ми можемо скласти собі деяке уявлення про ту величезну вагу, що її надає Італія проблемі еміграції. „Величезна є будуччина італійців за кордоном, пише той самий Паріні, і незмірна може бути та їх допомога, що вони можуть принести своїй батьківщині в її розрості в світі”.

Нашій батьківщині.

Парафразуючи ці слова Парінія, ми й собі скажемо: „Величезне є завдання й українців за кордоном, і незмірна може бути та допомога, що вони принесуть справді визволення своєї батьківщини”.

І коли говорю про визволення батьківщини, думаю не тільки про політичне й національне визволення, що є тільки першим, але необхідним кроком до цілковитого визволення, але й про економічне визволення. Не треба забувати, що, звільнившись політично й національно від займанців, Україна потребуватиме багато грошей для своєї внутрішньої розбудови. Чужинці використовуватимуть ці перші моменти української державности, щоб займами під великі відсотки накласти нове ярмо на нову державу; і тут потрібна буде мобілізація всіх фінансових і економічних сил українського народу, щоб зробити цю фінансову залежність від закордону найменшою і найлекшою. І в цьому відношенню українці за кордоном, відповідно зорганізовані, можуть також відіграти велику роль, складаючи свої ошадности в українському національному державному банку. Краще буде українській державі давати добрі відсотки від капіталу своїм, українцям, ніж чужим хижим капіталістам. Але і для цього потрібно, щоб українці за кордоном знайшли й відчували свою економічну й фінансову силу; а це буде можливо тільки в тому випадку, якщо вони задержать українські національні почування та зорганізуються в могутні громади.

Над італійцями чи іншими державними народами за кордонами є опіка їхніх держав чи урядів. Я навів образ того, як фашистська Італія розв'язує проблему еміграції, бо, не зважаючи на те, як хто з нас ставиться до італійського фашизму, багато з цього можна застосувати і до українців, що живуть поза межами України. Та поневолений український нарід мусить іще більше дбати про свою еміграцію ніж нарід державний. Це справа зрозуміла. Поправді Україна не може дати українській еміграції того, що моголаб і повинна дати, якби була вільною, але треба, щоб у Ріднім Краю зрозуміли глибоку вагу еміграції й виконали супроти неї те, що є можливе. А на еміграції треба виховувати нові покоління в такім ідеалістичнім дусі, в яким виховує американських українців Український Народний Союз зі своїми органами „Свободою” і „Юкраїнен Віклі”, що своїми жертвами і своїм ідеалістичним наставленням учать, як треба дорожити українським імям і допомагати здійсненню українських ідеалів.

с. Северина, Ч. С. В. В.

ЕМІГРАЦІЯ В УКРАЇНСЬКІМ ПИСЬМЕНСТВІ

РЕБАБ довшої студії, щоб обробити те все, що вже є в нашій літературі, а що є зв'язане з нашою заморською еміграцією. Головна тема тих писань це нужда, що виганяла наших селян далеко за море. Бо нужда, а ніщо інше була головною причиною нашої такої численної іміграції. А разом з нею ті казкові оповідання, що то облітали наші села про плодючу Бразилію чи золоту Америку й Канаду. І тому не диво, що всюди по наших селах (особливо в 90-тих роках минулого століття) понісся клич:

„.....Гейже в світ за очі,
Коли нас рідний край живить не хоче”.

Так коротко схопив Богдан Лепкий оту трагедію в свій чудовій поемі „В світ за очі”, даючи zarazом бідним вигнанцям таку потіху:

„О, Ти, Пречиста, свята Божа Мати,
І Ти втікала з батьківської хати,
І Ти страждала, пробита мечами,
Зглянься над нами!”

А в одній з найстарших поем про еміграцію зпід пера **Олексі Ходовицького** (1892 р.), затитулованій, як і попередня, „В світ за очі”, обездолені наші селяни потішають себе ось як:

Може річку глибокую
Переплинем,
А у рідній сторонці
Марно згинем.

А крім цього їх кріпить надія, що буде змога допомогти бідній рідні:

Та хоч руки попідходять
Мозілями,
Буду знати, — що зароблю,
Все для мами!

А хоч усіх опановує великий біль розлуки, то таки факт, що їх ріля вже загарбана лихварями, не дозволяє їм змінити постанови. Тим панам, що пробують задержати їх дома, вони вміють лиш відповісти:

Деж ви тоді, приятелі,
Пробували,
Як з голоду наші діти
Умлівали?
Ой як ви нас принимали
На зарібки,

Не мали ви тоді серця
Ані дрібки.
Не знали ми порятунку
Ні потіхи,
Як жиди нас виганяли
Ізпід стріхи.

Читаючи поему Олекси Ходовицького (цебто **Олександра Колесси**, бо то він так підписався), так і чується відгомін колишніх радикальних думок, якими згодом осталого на своїй рілі бідолаху порушено й до аграрного страйку.

Не інакше підійшов до тойж теми пізніше й молодший поет Петро Карманський в своїй поемі „Емігранти”. В неї він вніс тільки трохи більше іронії, пишучи про виходців:

І де загириш, люта доле,
Нещасний люд? Чи відьма-горе
Піде за ним іще й за море
З ярмом рабства? Гірка недоле,
Лишись вже тут! Тебе пригорне
У нас вельможний пан неситий
І пявка-жид. А там, хто знає...
А може й там не зле гуляє
Шляхотський кнут?...

Як велике зубожіння села й економічна залежність його були першим джерелом еміграційного руху, підсичуваним не тільки мріями про заморське щастя, але й пропагандою радикальної партії, так другим, не менше сильним, була робота всяких пройдисвітів-обманців, що з еміграційної гарячки народу задумали витягти для себе якісь зиски.

Згадатиб тут хочби еміграційного агента Джерголета, котрий 1895 р. обійшов майже всю Східню Галичину, переодягнувшись по мужицьки, а вдаючи з себе померлого архикнязя Рудольфа, та закликаючи наших людей за собою до Бразилії. В обманюванні наївних не бракло йому й помочі сільських арендарів, які, викуповуючи від обдурених рештки хазяйств, ділилися з обманцем величезними зисками. А яку сильну віру в себе вмів збудити по селах той обманець, доказом того хочби численні листи, писані селянами до архикнягині Стефанії з різних околиць Галичини, листи, в яких пишуть їй, що її муж, архикнязь Рудольф, не вмер, живе і шле їй привіт, а сам хоче повести їх до Бразилії. Сам же говорив їм:

В Бразилії царем я хлопським стану,
Там жиду доступу не дам, ні пану.
Це край багатий, оком не займеш,
Ніхто ще там ланцом не міряв меж.
Плідних земель безмірні там простори,
Буйні пасовиська, лісисті гори.
Там слуг нема з хрещеного народа,
Освоїш пять-шість малп і є вигода.

Виймаючи цей уступ „Листу до Стефанії” з поеми Івана Франка „До Бразилії”, приходиться замітити, що цілий той лист — це тільки один із сотні подібних листів, які в цілі отуманення простого народу пускано в своєму часі по Галичині. Щойно ті, які впали жертвою обману, могли остерегти листами з Бразилії своїх рідних, щоб не ймили віри обманцям. Щойно вони могли змалювати їм той бразилійський рай, за який вони ніколи в світі не віддалиб уже галицького пекла. У Франковій поемі той рай так і змальований на основі одного з листів із Бразилії.

Боротьба з обманом народу є темою й драми Льва Лопатинського „До Бразилії”, надрукованої вперше 1898 р. Побіда над об-

манцем — також фальшивим цісаревичем — Скубським і його помічником арендарем Мошком — то вже заслуга просвітної праці читальників. Після тої перемоги за бразилійським раєм тужить у селі хіба ще один хлопчина, нерозумний Юрко, який втратив надію переїхатися залізницею й побачити море. Освідомлені читальниками старші селяни приходять до переконання, що з економічної неволі вирвати їх може тільки праця, без якої і за морем не буде раю. Вони й визволяються з рук лихваря, засновуючи в селі свою крамницю.

Крім зубожіння й економічної неволі, крім обману, що гнали невідомих за море, можнаб іще наділити й третє джерело еміграційного руху: охоту збагачення.

В оповіданні Тимка Бордуляка „До Бразилії” не вдається гробареві Панькові Загуменному переконати свого братанича Івана, що йому нічого шукати за морем. Він же дома мав іще чим прожити свою жінку й діти. Треба було аж йому самому засмакувати вимріяного щастя, щоби з каяттям і жебрацькою торбою вернутися до рідного села й після смерті стрика зайняти його нужденну посаду — громадського гробаря.

Ясним промінням сонця на захмареному овиді еміграційного світу в українськїм письменстві можна вважати оповідання Стефана Ковалева про „Американську крисаню”. Коли сподівання, звязувані часто з обіцянками виходців з рідного села, кінчаються звичайно так, як в оповіданні Юрія Кміта „Лист до Америки”, де полишена дома жінка сама не знає вже, як проклясти мужа за його непамять, то Ковалів оповідає про гостину американця в рідному селі, американця, що, добившись за морем, міг не лиш на якийсь час навідатися до своїх рідних, але й привезти їм гостинці. З тих гостинців найбільшою сензацією для цілого молодого села був капелюх, привезений для малого братанича — американська крисаня, зелена, з червоними стрічками, з блискучою пряжкою, з кругленьким зеркальцем, ще й з китичкою з золотої четини. Ледви міг дочекатися малий Стефан днини, коли йому до церкви позволено взяти ту крисаню — наперед до церкви, а там і до школи. Дочекався, але... але під школою де не взялася безрога; вхопила Стефанкову крисаню й тільки осталося з неї, що дрібні шматки — як і з американських долярів інколи. І погодився, рад не рад, малий Стефан з домашньою дідуневою крисанею.

Які не вириналиб у нашій уяві думки й почування в звязку з фактами, порушеними в українських писаннях на еміграційні теми, найбільш трагічним завжди буде момент останнього прощання з землею батьків, тою землею, що її всякому виходцеві довелося окропити не лиш своїм потом, але часто й кровю.

Найтрагічніший той момент став темою одного з найкращих творів Василя Стефаника, „Камінного хреста”. Хто його ще сьогодні не знає? Переповідати його ні на що не здалось би. Це булоб так, як хтось схотів би переповідати пісню. Бо „Камінний хрест” це величя пісня болю, болю, що його усмирити можна тільки припавши до хреста, який ставимо на могилі того, з ким на віки розлучаємось.

На кінець того короткого начерку згадаю ще за два гимни американських українців, що їх видано в краю в 1913 р. заходами

„Рідної Школи” як дар рідної землі. Так і зазначено на видані: „За-морським Землякам—Рідний Край”.

В гімні, написанім Остапом Грицаєм, є мотто „Для України живем”. Там поет говорить устами імігрантів:

„Ми Українці до скону
В нас є сила козаків!
Не розлучить нас ні море,
Ні межі чужих країв!”

В гімні американських українців В. Щурата (музика С. Людке-вича), який прийнявся серед українців в Америці, чути боевий настрій:

„У бій, у бій
За світлий прапор Твій,
За Тебе, Україно!”

І готовість послужити Україні:

„Поклич нас, вітчино, поклич,
Кохана Україно!
Ми злетимо, як козацтво у Січ,
У слухну ю годину...”

Матвій Костишин.

Н Е П Р О Щ А Й!

Народе мій з козацької крові,
Кинутий в багно неволі і страждань;
Ніхто в терпіннях тебе не жаліє,
Ран твоїх не бачить, не чує ридань.
Кріпись і на кращу долю уповай,
В серці гартуй пімсту і кривд не прощай!
Глянь на Україну, на широке поле,
Там стрінеш могили понурі, сумні,
Що за правду й волю рядами встелились,
Стануть перед очі знов криваві дні.
А клич, мов сон тихий: В повстанці ставай,
Ступай в слід за ними і кривд не прощай!
Згадай батьків сивих, їх зморщки глибокі,
Як ворожі буки орали їх спину,
І про тих нещасних матерей в неволі,
Що в тюрмах родили не одну дитину,
А дитя купали в сльозах: Пам'ятай,
Гартуй в серці пімсту і кривд не прощай!
За вандальські вчинки, за красу дівочу,
Що злидні зривали, як з лелії цвіт:
Неодна покрита сліз пролила ріки,
Неодна з розпуки пішла на той світ.
Тож Галера бенкет все на думці май,
В серці гартуй пімсту і кривд не прощай!
Пам'ятай: козацька в тобі кров гуляє,
А панська неволя завжди не буде.
Будь лиш вірним сином матери своєї,
То й кінець тортурам небавом прийде.
Лише в перемогу завше уповай,
В серці гартуй пімсту і кривд не прощай!

Д-р Олександр Сушко.

„АМЕРИКАНІЗАЦІЯ“ Й УКРАЇНІЗАЦІЯ

I.

ПІВНІЧНА АМЕРИКА завдячує свої перші колонізаційні спроби скандинавсько-ісляндським „норманам” (слово походить від германського „нортман”, то є „північний чоловік”). Це тісамі сміливі мореплавці, що в середніх віках плондрували багаті приморські міста західньої Європи та служили у військово-торговельних дружинах українських князів у Києві, Новгороді, Полоцьку й інших містах. Разом з українськими дружинниками наймалися вони теж у військову службу византійських царів; у Царгороді були вони добре відомі під іменем „Варягів” („Варангі”).

Що між цими першими європейськими колоністами Америки траплялися теж наші лицарські „русичі” з Києва та Новгорода, це більше як певне. На жаль, вісті про ці найдавніші виправи скандинавсько-ісляндських „норманів” до Америки все ще дуже скупі, хоч і важних джерел до історії таких виправ не бракує: вони переховуються в багатих архівах Ватикану в Римі (дещо з цих джерел вже видане друком), а не виключене, що зчасом знайдеться не одна важна подробиця і в руїнах середньовічних норманських осель у Гренляндії. Знані є теж цінні рунічні написи, викувані руками середньовічних норманських мореплавців в Америці на камяних плитах, що заховалися по нинішній день у пушах північно-східньої частини нинішньої Канади й Злучених Держав. Славний „кенсінгтонський” камінь, що його знайдено 1898 року в південній частині Міннесоти, є датований 1362 р. Це цінна пам'ятка, що свідчить про одну з багатьох виправ сміливих північних відкривців Америки. У написі говориться про вісьмох „готів” („Goeter”) і двацять двох „норманів” („Normen”). Цікаві вісті про нормансько-українські взаємини, зібрані зі старовинних скандинавсько-ісляндських „саг” („саги” нагадують наші „думи”), є опубліковані у першій тому *Antiquites Russes d'apres les monuments historiques des Islandais et des anciens Scandinaves* (1850).

Вкінці годиться зазначити, що конгрес Злучених Держав увіковічнив раз на все відкриття Америки норвезьким мореплавцем Лейфом Еріксоном року 1000 нашої ери.

Та вжеж малолюдна Ісландія й Скандинавія ніяким чином не могли сколонізувати велитенського суходолу Америки у цих давно минулих віках. Невдалими були теж перші колонізаційні спроби після відкриття Америки Христофором Колумбом 1492 р. Сталось отже, що більші й трівкі європейські колонії в Америці вирости щойно сто літ після Колумба, т. є. з кінцем шіснацятого та з початком сімнацятого століття. Започаткували їх — як можна цього легко

догадатися — західньо-європейські народи: еспанці, французи й англійці.

Згодом еспанські кольонії сконцентрувалися в Мексику, Каліфорнії та Флориді, французи подалися до Канади, а англо-саксони почали поволі займати нинішні Злучені Держави Америки.

Перші англійські кольонії у нинішніх Злучених Державах повстали у Вірджинії. Коли коло року 1612 почали тут управляти на велику скалю тютюн і торгівля тютюном з Європою стала джерелом великих доходів, приплив нових переселенців із західньої Європи збільшився дуже значно. 1619 року з'явилися на тютюневих плантаціях перші транспорти муринських невольників.

Та попри англо-саксонів з'являються тепер ще й рухливі та заповідливі голяндці, що то заложили 1614 року „Новий Амстердам”, нинішній Новий Йорк (Нью Йорк). Дуже скоро голяндці скольонізували великі простори східнього побережжя та зараз же з'явилися біля них шведи, а там і німці та французькі й велські гугеноти (1649 і 1683 р.). З півночі напливали канадійські французи.

Бачимо ось так, що вже літ тому двісті, а навіть триста, етнічний склад американських кольоністів був дуже сорокатиий. Попри еспанців, французів та англійців з'являються вже тоді у великих громадах голяндці, шведи, німці й ірландці (айриші), а певно не бракувало теж серед тієї багатоязичної мішанини й чубатих слов'ян, головнож чехів („Чеські Браття”), поляків та українців. В дружині Марка Лескарбота, що в роках 1606—7 відвідав Нову Францію (нинішня східня Канада), були й наші Rutheni, правдоподібно козаки з дружини наших перших єпископів католиків — Іпатія Потія та Кирила Терлецького, що відвідали Рим у роках 1595—6, а пастор Й. Конвей згадує, що 1659 р. голяндські кольоністи на острові Мангаттан „покликали поляка на управителя школи для навчання місцевої молоді”. Цікаво запримітити, що дата 1659 дуже близька до нашого погрому під Берестечком та що „поляками” звались тоді у західній Європі й Америці без розбору всі ті, що родились у границях польсько-українсько-литовської держави.

Багатоязичним людським муравлищем була теж Північна Америка в часі кривавої революції за свободу тому літ сто і шістьдесять, та таким етнічним конгломератом різних народностей позістала вона і по нинішній день. Факт цей був джерелом так званого „американізму”, що зародився та скристалізувався в точно сформульовану доктрину безпосередньо перед проголошенням незалежності славного Американського Союзу Злучених Держав на переломі великої американської революції.

Цікаво знати, що ще 1763 року один із батьків великої американської революції, Бенджамін Френклин, був гарячим британським патріотом та навіть дораджував тодішньому британському прем'єрові, славному Віллемові Піттові, щоб Англія завоювала Канаду з отсих причин: „Не треба лишати французам і одної пяди землі в Америці”, писав Френклин до Піта. „Я все був тієї думки, що великість будучої Британської Імперії лежить на американським суходолі, та що англо-саксонська раса повинна володіти ним неподільно”.

А одначе скоро після того той самий Френклин переходить у табор явних ворогів Англії та стає членом комісії, яку в осени 1776 р. вислав був конгрес до Парижа для здобуття французької підмоги якраз проти Англії! Та всеж хоч і незалежність Злучених Держав

признала була Франція (1778 р.), Іспанія (1779 р.) і Голляндія (1780), чимало із самих таки американських кольтоністів, очевидна річ — бритійського походження — противилися завзято новопроголошеній незалежності, а багато з них воліли навіть покинути свою нову вітчину, ніж виступати проти англійського володіння. Її треба нам усім гаразд пам'ятати, що незалежність та свободу Злучених Держав врятували тоді якраз отсі численні та багатоязичні імігрантські народности, що під ту пору замешкували східне побережжя північно-американського континенту — в ім'я безсмертних кличів свободи, рівности та релігійної терпимости, які лягли в основу „американізму”.

Одушевлені такими кличами репрезентанти тодішнього багатоязичного населення Злучених Держав Америки зложили оригінальну форму державної управи („правління”), що запевнювала широким масам якнайдалше посунену свободу та можливість самоуправи на основі власних законів та установ. Так і повстало славне американське **демократичне правління**, оперте на цім дійсно великім та дійсно безсмертнім документі, що увійшов в історію людської цивілізації під назвою „Конституція Злучених Держав”, та був у цілости впливом великих гасел „американізму”.

А з цього виходить ясно, що американізм ніяким чином не є твором англо-саксонського генія, а навпаки, є плодом збірної думки та мудрости тих численних і багатоязичних народів, які замешкували американські кольтонії в сімнадцятім та вісімнадцятім столітті. Народами цими були англо-саксони, голляндці, норвежці, шведи, іслляндці, німці, ірляндці, еспанці, французи, жида та слов'яни. Пам'ятаймо, що вже в половині XVII століття єзуїт о. Жог (Jogues) налічував у самім Нью Йорку вісімнадцять мов, якими говорили тодішні мешканці міста.

Ясним є теж те, що поняття „американізму” ніяк не можна утотожнювати з фантомом, то є: видуманим поняттям американського „націоналізму”. Навпаки, його треба вважати символом **збірного братерства** різних і багатоязичних народностей, яких доля викинула на гостинний беріг Нового Світу в останніх чотирьох століттях, та які й живуть тут по нинішній день. Одушевлені величними думками американізму, батьки Злучених Держав зложили свою славу „Деклярацію Незалежности” (проголошена 4 липня 1776 р.). Від того часу світить над усіма нами — давніми і новими американськими імігрантами — та сама ясна зоря свободи, рівности та збірного братерства, яка освітила уми і серця тих сміливих імігрантів, що літ тому сто і шістьдесят склали монументальні параграфи „Деклярації Незалежности”. Ці ідеали захоплюють нас і нині з такою самою безопірною силою, з якою запалювали вони і батьків великого американського Союзу, бо ідеали ці, ідеали волі, рівности і братерства, промовляли з однаковою переконливою силою і до германів і до романів і до слов'ян; вони заохочували всіх ставати дружньо до спільного будівництва нашої спільної, великої, нової вітчизни, що в ній всі почували себе рівноправними горожанами.

За останніх сто і шістьдесят літ наплинули до Америки міліони нових імігрантів. Країна робила велитенські поступи, змінялись умовини співжиття та розвитку, з'явилися нові люди, що вносили у скарбницю нової країни нові культурні цінності, нові думки та погляди, питомі їх народностям, расам. Усі вони мусіли вчитися мови англійської, що була мовою більшости населення та згодом стала

мовою урядовою, яка знаменито служила як могутній середник порозуміння всіх народностей, що з них складалось багатоміліонове населення Злучених Держав.

Усі ті народности кооперували з подиву гідною згідливістю, бож усіх їх вязала спільність взаємних інтересів та цілей, що згодом витворило **усуспільнення**, т. є. громадське згармонізування **різнома- нітних народостевих груп у напрямі американської державности**. Процес цей був тотожний з еволюцією — витворюванням одноцільного типу **американського горожанина**, якого обов'язком було стати на сторожі державної єдності — одним, суцільним та нерозірваним фронтом.

Ось так то преславна „Деклярація Незалежності”, запевнивши всім переселенцям свободу, рівність та братерство, уможливила згідне співжиття різних національних, релігійних, а навіть і расових груп нової країни, та так і навчила їх лучитися в одно суспільне тіло в напрямі американської державности при могутній підмозі одної державної мови англійської.

Щоб цей багатоміліоновий, багатоязичний та багатоконфесійний збір міг еволюціонізувати ще й у напрямі створення однієї американської **народности** — в дусі та розумінню європейським — то є народности суто етнографічної, про це ніхто із тямучих людей Америки і не подумав. Щось таке являлося всім фантастичною мрією, позбавленою всяких реальних підстав, бо всім розумним людям було ясно, що не тільки поодинокі національні групи, що напливали до Нового Світу, але теж кожний їх поодинокий член, кожна новонароджена імігрантська дитина була продуктом високо скомплікованого процесу **етнічного**, що творився в Європі, чи може радше в Євразії, — цілі віки, а навіть цілі тисячеліття — у довгій-предовгій низці незлічимих людських поколінь. Невжеж фізичні та духові при- знаки отсього віковичного й стихійного етнічного процесу далисяб затерти та викорінити тільки силою фізичного перенесення пишного євразійського квіту на новий ґрунт Америки, що, зрештою, ево- люціонізувала під животворними проміннями одного і того са- мого сонця та лежала в одній і тій самій географічній ширині? Ні, таке „чудо” являлося фізичною неможливістю — навіть на чарівнім американським підложжю, як фізичною неможливістю являлося воно літ тому дві тисячі для великих кольонізаторів старинного світу — римлян, які й увіковічили цю велику антропо-географічну правду у своїй чудовій приповідці: „Caelum, non animus mutant, qui trans mare currunt”, — то є по нашому: „Підсоння, а не душу міняють ті, що вандрують за море” (Горацій, *Epistolae*).

II.

Класичним прикладом служать нам у цьому напрямі канадій-ські французи. Відтяти від матернього пня в Європі впродовж більш як трьох сотень літ та відділені від рідного народу широким океа- ном, ще й окружені зі всіх сторін англо-саксонським етнічним морем, заховали вони по нинішній день не тільки свою рідну, французьку, мову, свої пісні, танці, ношу, звичаї й обичаї, але навіть усі фізичні та духові питоменності, характеристичні французькій расі. А проте вони творять прегарний тип канадійського горожанина-патріота, що свідомий гаразд **спільних ідеалів** розвитку та добробуту Канади — без найменших змагань сепаратистичних! Явище це зясував недавно передовий французько-канадійський діяч та письменник ось як:

„Звідтіля, з нашої заморської вітчизни, привезли ми наші пісні і наші молитви. В наших грудях маємо серця людей з нашого краю — серця бодрі, живі, однаково схильні і до співчуття і до забави, серця найбільш людські з усіх сердець людських!

„Усе, що ми принесли звідтіля — нашу мову, нашу культуру, наші чесноти, а навіть наші недомагання — є для нас святі, незмінні, та такими лишаться навіки. Такими й мусимо лишитися в країні, яку замешкали наші батьки (т. є. в Канаді); тут будемо жити, як вони жили, а наші думи та почування мусимо перелити у наших діток.

„В країні Квебек ніщо не сміє загинути, ніщо не може змінитися!”

Палкі отсі глаголи французько-канадійського пророка повинні глибоко запасти і в добрі, чесні та гарячі серця американських українців. І ми теж мусимо уформувати й унормувати наше збірне життя на американській землі на ідентичних, то є таких самих психічних основах та в день і ніч промовляти ось так до діток наших:

„Дітоньки! Високо цінуйте та шануйте вашу національну гідність, бо ви щасливі, що можете все і при кожній нагоді сказати: Ми є потомками великого, прадавнього, славного та висококультурного і лицарського народу, що заселив найдаліші країни Європи й Азії, та у заранню людського збірного життя клав основи під теперішню блискучу людську цивілізацію.

„Ми є синами тих, що від віків захищали своїми грудьми всю західню Європу перед заливом азійського варварства; ми є нащадками тих лицарських і славних наших предків, що під Віднем рятували Європу й увесь культурний світ перед диким напором турків; ми є потомками тих сміливих середньовічних мореплавців, що у спілці зо своїми норманськими побратимами відкривали Америку і перед Христофором Колумбом, і перед славними Fathers Pilgrims і перед Ляфаетами, Косцюшками, Пуласкими та Стюбенами.

„Ми сини тих, що не знали ані лукавства, ані підступу, що все йшли шляхом правди та справедливості і не скривдили нікого в історії.

„Ми — нащадки тих, що не гарбали чужої землі, а лише боронили власної, прадідної землі перед заливом лукавих та неситих сусідів.

„Ми є членами другого найбільшого словянського народу на світі

„Тож високо несіть ваші чола, американські українці, та будьте гордими з тих безцінних скарбів, що їх дала вам рідна Україна! Величайтеся вашою чудовою минувиною, вашою високою і простою культурою та вашою милозвучною мовою, що її великі вчені ставлять нарівні з мовами грецькою й італійською.

„Любіть та не цурайтеся тієї мови, бо у цій чудовій мові та пісні нашої скигнуть та плаче вся душа нашого багато страдального та всетаки лицарського народу; чути в ній і піднесений дискант наших безкраїх степів, піль та левад; і мужеський звук наших відвічних борів та — здається — небосажний грім наших високих синіх гір... Гострим дисонасом відзивається у ній глухий позвук кайданів, що в них заковували нас наші переможці, але теж і клекотить у ній грім та брязкіт гострих мечів, що ними боронили наші лицарські предки волі та щастя отчизни своєї найдорожчої — України... Ах, як плаче та ридає у ній збірна українська душа, щоб ось за хвилину

залитись веселим гомоном золотого сміху та радості, що аж луна світами несеться.

„Ось такою чудовою мовою обдарив нас Господь, мовою, що є найчудовішою музикою на світі, а для нас стала скарбом нашим найдорожчим над усі скарби світу!

„Тож любіть, дорогі мої, отсю божеську мову батьків наших, заховуйте їхні гарні звичаї й обичаї, лучіться в одну братню сімю на далекій чужині, бо тільки в такий спосіб сповните найкраще ваш святий громадський і людський обов'язок і супроти вашої нової вітчизни і супроти всієї Соборної України та супроти всього культурного людства.

„Читайте часто та роздумуйте над Тарасовим „Посланиєм”:

„Учітеся, брати **мої**
Думайте, читайте,
І чужого навчайтесь
Й свого не цурайтесь:

Бо хто матір забуває,
Того Бог карає,
Чужі люди цураються,
В хату не пускають”.

„Так, любім та шануймо понад усе своє, та попри це учімся навіть від наших ворогів. А надівсе учімся від наших французьких сусідів у Канаді. Вчімся англійської мови, бо, як кажуть канадійські французи: “C’est une langue tres utile pour acheter ou vendre quelque chose”. (Ця мова є дуже корисна при купні або продажу). Миж додамо: учімся цієї мови, бо це мова Шекспіра і Байрона, мова світової ваги!

„А у взаєминах з нашими сусідами будьмо все джентельменами. Канадійські французи вчать своїх діток ось так:

“Chacun pour soi et le bon sens pour tous. Aux Anglais ce qui est Anglais, — aux Francais ce qui est Francais. Cela, d’ailleurs n’empêche pas la cooperation dans un milieu bilingue.” (Кожний для себе, але гарне почуття для всіх. Для англійців те, що англійське, для французів те, що французьке. Це остаточно не стоїть на перешкоді у співпраці серед двомовного середовища).

„У Злучених Державах це середовище не двомовне, а **багатомовне**, — маймо це на увазі все і при кожній нагоді. В часі великої світової війни ми показали себе добрими й вірними синами нашої прибраної американської вітчизни, такими теж позістанемо навіки. Ми радо віддавали наш труд і наше життя для слави і величі Америки; ми з однаковою готовістю віддамо все наше майно, кров і життя наше за волю і щастя України. Бож не забуваймо ніколи, що серед багатоміліонного людського муравлища в Америці ми творимо одну й виразно означену та схарактеризовану етнічну групу, що посідає маркантні фізичні й духові прикмети. Такою групою лишимося тут навіки — хочемо, чи не хочемо”.

Хай отже все те, що ми принесли сюди зі старого краю, стане нам та всьому американському громадянству у великій пригоді. Хай знання кількох мов, а не тільки одної англійської мови, буде нашою могутньою зброєю в гострій життєвій боротьбі серед нового середовища. Не соромімся нашої прастарої, гарної й імпонуючої всім культурним людям традиції, культивуємо наше рідне мистецтво та стараймося зробити наше життя у новій нашій вітчизні як-

найбагатшим та якнайкращим. Бож чи не гарно сказав один із чільних мужів Америки:

"Another language is an added avenue to the hidden intellectual and spiritual treasures of a people. Not suppression of native languages and sentiments among immigrant groups should be our aim but their development and utilization: because they will enrich our culture, enlarge our resourcefulness and increase our moral strenght." То є по нашому: „Інша мова є додатковою стежкою, що провадить до утаєних інтелектуальних та духових скарбів народу. Тому то нашою ціллю не повинно бути винищування рідних мов та національних почувань серед імігрантських груп, але їх розвиток та зужиткування. Бож вони збагачують нашу власну культуру, збільшують нашу засібність та скріплюють нашу моральну силу”.

А вкінці не забуваймо і того, що остаточно — не все щастя наше в самому долярі! Каже благородний американець:

"What beauty and poetry lies in business only? It is a dayly drab monotony." (Чи є краса та поезія в самому тільки бізнесі? Цеж марна і монотонна буденщина).

В цих словах є безодня великої правди. Ще досадніше ця правда висказана у св. Письмі:

„Аще кто речет, яко люблю Бога, а брата своего ненавидит, лож есть”.

Памятаймо, що якраз отсі божеські глаголи поставив наш безсмертний Тарас на чолі свого геніяльного „Послання”.

Будьтеж, дорогі браття та співтовариші гіркого емігрантського сирітства, добрими американцями, але в першу чергу — будьте добрими українцями. Бо ніколи не буде добрим американським горжанином і патріотом той, хто не є добрим українцем; той, хто цурається та відрікається свого, хто плює на все, що рідне, матерне. „Погана та птиця, що рідне гніздо каляє”, каже наша народня приповідка, а відомий американський фінансист та бувший кандидат на президента Злучених Держав, Джан Дейвис, сказав ось ще недавно, бо 1924-го року:

„I like to look upon America not as a huge block of concrete, but as a beautiful tower built of many precious stones from many places.” (Бажаю собі бачити Америку не як один могутній бльо́к, вилитий з цементу, але як прегарну вежу, збудовану з багатьох дорогоцінних каменів, звезених з різних країн). Отсі мудрі та прегарні слова повинна запам'ятати собі гаразд особливо наша американська молодь. Тим більше повинні вони дзвеніти в умах та серцях усіх наших передових людей. Нас рахуватимуть в Америці щодо числа за кілька десятків літ на грубі мільйони. Це буде імпонуєча чисельна сила! А подумаймо собі, що за могутню **моральну** силу представляв би тоді оцей імпонуючий людський бльо́к, колиб ми ще **нині** почали кувати-формувати його в один солідний, знаменито споєний, солідарний, карний та високо культурний і національно свідомий моноліт — в одну могутню гранітну брилу! І мусимо кувати-формувати оцей наш вартісний народній моноліт, почавши вже від нині, коли дійсно хочемо, щоб він став одним з тих „багатьох дорогоцінних каменів, звезених з різних країн”, із яких має збудуватись нова Америка, отся чудова американська вежа, про яку мріє не один американський Дейвис.

Отож і від нас самих залежить яким „цінним” стане в будові чудової американської „вежі” наш український будівельний камінь. Однак в кожному разі пам’ятаймо гаразд, що наше „винародовлення”, чи там навіть наша національна загибель в Америці не є бажаним ніким із темних людей, та і являється навіть у пресловутім американським melting pot фізичною неможливістю на багато й багато десятиків, а навіть сотень літ, що перед нами!

Тому то й не лякаймося „американізації”, а навпаки, востаємо всі глибоко та буйно в гостинну та багату землю нашої великої прибраної вітчизни — **американизуємося** та так і беремо якнайживішу участь у її бистро пульсуючій житті. Та попри це черпаймо щедро з невичерпної чарівної криниці прастарої та високої культури батьків наших славних, кріпим та сталім серця й уми наші могутнім та дужим духом наших лицарських прадідів, що то з піснею на устах ішли на певну смерть за волю і щастя вітчизни, та так — задивлені у світлі і невмирущі ідеали великих мужів Америки й України — готуймося всі на останній великий подвиг, готуймося до останньої розправи за волю великої та — на жаль — усе ще поневоленої землі батьків наших за океаном!

Д-р Волод. Клодницький

Головний контролёр У. Н. С.
(1929).

Можливо, що день цієї рокової розправи ближчий, ніж ми нині можемо це збагнути. Вірмо твердо, що тим разом буде це вже наш **Останній Бій**.

А коли — після рокової розправи — до землі припаде гарматний дим і ми з гордістю та честю поховано святії моці тих, що полягли на кривавих боєвищах, ми з радістю заспіваємо божественну Пісню Перемоги, бо щойно тоді воскресне наша Україна — одна, велика та неподільна від Карпат аж по Кавказ. І щойно тоді випростуються наші спини, вогнем блиснуть наші очі, та „на волі помоляться невольничі діти”. І почуємо ми себе тоді у сім’ї інших великих, вольних та щасливих народів як вольні з вольними і як рівні з рівними!

А до того — голосімо скрізь та при кожній нагоді на вольній американській землі, що ми, українці, маємо теж право до самостійного національного життя, та вважаємо нашим найпершим і святим обов’язком прямувати всіми дорогами та способами до здобуття політичної незалежності нашої старокраєвої вітчизни — України!

Голосім, аж поки і глухі нас не почують!

Ось такі підсумки дає нам аналіза високих та світлих ідеалів „американізації” й „українізації”.

Теодосій Каськів.

РІДНА ПІСНЯ І РІДНИЙ ТЕАТР

(З історії українських хорів і аматорських вистав в Америці).

ПРИНЕВОЛЕНІ кидати рідний край, ми кидали землю, рідний кут, але повезли з собою дорогі спомини про зелені наші садки, хатки і городи, про наші обійстя, про нашу криничку і наш потік, до якого ходили, чи літо чи зима, жінки і дівчата біля прати. І живою стояла в нашій пам'яті церква, в якій ми молились, а може і „Вірую” чи „Апостола” читали. І пам'ятали ми за читальню, в якій вечорами гомоніли співи, де йшли приготування до вистав.

І знали ми, що в найгірших злиднях мали ми одного вірного й могутнього друга: нашу пісню. В ній спліталися злидні з радощами. Згадуючи хрестини, весілля, похорони, коляду, гагілки, обжинки і т. д., ми згадували і пісню, ту сільську, з простою народньою мелодією. З нею ми виїхали зі старого краю і її зачали насаджувати в новім світі, як тільки сюди дісталися.

Наша пісня в початках.

Сорок років у минувшині це сорок років змагань також і на полі рідної пісні.

Перші українські співи почула Америка в українській церкві, а опісля на зібраннях і забавах. Це були початкові „самолівки”. В них виспівував емігрант свою гірку долю в новому краю і тугу за старим краєм. Хоральний спів пішов дуже скоро за тим і вже в „Свободі” з 1893 р. є про нього згадка. І так у грудні 1893 р. у „Свободі” записано, що шамокінські українці мають не тільки свою оркестру але й свій хоровий церковний спів, а то за старанням о. Івана Констанкевича. Тоді також занотовано, що олифантські громадяни зорганізували дві оркестри. В Шамокіні на Великдень, 1-го травня 1894 р., співав хор під диригентурою Володимира Сіменовича (пізнішого лікаря Сіменовича, що помер у Шікаго). Після богослуження о. Констанкевич запросив цілий хор до себе на свячене і тоді говорили про Народній Дім.

На зїзді делегатів Українського Народного Союзу (на 2-гій конвенції) в Шамокіні 30-го травня 1894 р. співали два злучені хори з 50 осіб: з Шамокіну й Олифанту. Диригували: о. Обушкевич і В. Сіменович. „Хор співав дуже добре”. Того самого дня був мабуть перший український концерт в Америці, а то концерт у честь делегатів конвенційних, в Колумбія Гол у Шамокіні. Програма обіймала 14 точок: 1. Вступне слово, 2. „Щаст'я нам, Боже”, 3. деклямація, 4. відчит В. Сіменовича, 5. „Хлопське весілля”, 6. „Гуляли”, 7. деклямація, 8. „Квод-

лібет" Лисенка, 9. „Як вийдем на високу гору", 10. „Край дармоїдів", оповідання, 11. „Широкий луг", 12. „Розмова глухих", вірш, 13. „Дурень, хто пропив", 14. „Погуляєм всю ніч". Точки в наводових знаках, що не зазначені, хто виконав, були хорові точки. Диригентом був о. Обушкевич, помічником — В. Сіменович.

З нагоди віча в Олифанті (1895 р.), як читаємо в „Свободі", відбувся „музично-декляматорський вечерок". Того року відбувся теж концерт у Пітсбургу з нагоди посвячення нової церкви. На конвенції У. Н. Союзу в Мейфілд (1897) часть концертову виконала „славна банда" з Олифанту під проводом Ювеналія Обушкевича і хор з Мейфілду під управою А. Терещука. Пісні були такі, як і на інших концертах передтим, але була і точка „Я в чужині загигаю". Коли її хор виконував, люди плакали.

Дня 4. лютого 1900 р. відбувся в Шамокіні музично - декляматорський вечерок у галі під церквою. Програма була модерна і багата. Виступали вже шкільні діти, що відіграли оперету Лисенка „Коza дереза". З виконавців згадано: А. Лучковець і М. Мурдзу (дуєт „Тече вода"), „Помарніла наша доля" і хор відспівав: „На беріжку", „Гуляли", „Сонце вже сховалось". Був теж образ з живих осіб.

Перший раз згадали на вільній землі батька Тараса теж у Шамокіні 30-го травня 1900 р. концертом, складеним із 14 точок. Промови були такі: Вступне слово — предс. тов. ім. Т. Шевченка, Михайло Колодій, відчит — о. С. Макар, деклямації: „Утоплена" (виконала М. Мурдза) і „Рідна Мова" (А. Каня). Хор виконав: „Верховино", „Широкий луг", „До Руси", „Гуляли", „На беріжку". Сольоспіви: „Помарніла наша доля" (М. К.), „Стоїть гора високая" (М. Мурдза), „Тече вода", дуєт (А. Лучковець і М. Мурдза),

Юлія Баволяк

Заст. голов. передсідника У. Н. С.
(1929)

о. Іван Ардан показував картини при допомозі магічної лампи; шкільна дівтора відіграла оперету „Коza дереза". Хори були під управою М. Бачинського, акомпаніамент руках панни Галі Констанкевич. Про вступне слово кажеться в дописі, що було виголошене з жаром: „Перший раз на тій вільній землі святкує Русь-Україна свято того, що до волі зітхав, за волю співав".

В тім самім році поширилася музична й театральна праця по інших місцевостях, як: Олифант, Мейфілд, Мавнт Кармел, Пасейк, Нью Йорк, Йонкерс. Ішли вечерниці майже всюди з тою самою програмою. В 40-ві роковини Т. Шевченка (1901 р.) знову відбувся концерт у Шамокіні і на першому місці в програмі відспівали „Заповіт" на 8 голосів (Вербицького). Відчит мав о. А. Бончевський, а на закінчення співали „Ще не вмерла Україна" — вперше по 8 літах мозольної праці. В тому році відсвяткували роковини Шевченка також у Мавнт Кармел, Па., 2-го червня; відчит мав о. Макар.

В рр. 1902, 1903, 1904 почалася велика еміграція із Східної Галичини. Прибуло багато свідомих людей, священників, учителів, дя-

ків, студентів. Вони поширили мистецьку працю вкупі з організаційною. Приїжджали з революційними піснями, з новим, боевим гимном „Не пора”, з піснями „Соколи, соколи!”, „Ми гайдамаки”, „За правду, волю, свободу”. Пішла справжня „українізація”. А тоді серед американської „руської” громади було доволі ще „старовірців”, москвофілів-кацапів, може навіть і в переважаючій силі. Памятаю таку особисту пригоду: Як 23-літній юнак я опинився в Мікізпорт, Па., повний запалу й українського духа. Я не вмів орієнтуватися в тутешніх обставинах і завзято поборював москвофілство. Закликав я до читальні молодь і старших, щоб зорганізувати хор. Тоді мало хто з нас думав бути в Америці довше як три роки. Хлопців-лемків скоро навчив я співати національні гимни. Коли я так з ними співав під церквою, приходять людина середнього віку, лемко-старовір і виганяє нас усіх за те з галі. Я не розумів ще добре лемківського говору, але хлопці відразу полапалися. Вхопили отого „основника парафії” за руки й за ноги, махнули ним кілька разів тай викинули з галі. Це була моя перша боротьба „за Україну” в Америці. За тим ішла музична й театральна праця. Найбільше запалу вкладали ми в приєднування членів до У. Н. Союзу і закладання Союзних відділів, а потім хорів, кружків театральних, читалень „Просвіти”. Тільки не доставало провідників.

В тих часах люди любувалися військовим одностроем. Оттак удалось мені зорганізувати тов. „Запорозька Січ”, від. 132 У. Н. С., тим, що дав членам однострій із шаблями та вивчив муштри, а притім учив історії козащини. Був я там першим кошовим і члени все кликали мене „батьку кошовий”. Наслухавшись про Запорожжя, задумали хлопці й собі утворити „Запорожжя” на Вестах (на Заході). Це були члени співацького й аматорського кружка.

В цій околиці був тоді на „угро-руський” парафії мій товариш з фаху, Андрій Гела. Це було в Бредок, Пенсильвенія. Ми часто зіжджалися, уладжували співацькі виступи і помагали собі, чим могли. Який рік пізніше приїхав І. Костюк, теж добрий співак і диригент. В трійку розпочали ми ширшу співацьку працю в околиці Пітсбурга. Найбільшим приятелем такого діла був о. Стефанович з Пітсбурга. Він сам був великим любителем хорального співу і знаменитим диригентом, тож ставав нам до помочі при кожній нагоді.

Тоді появилася також думка зорганізувати дяковчительське товариство з метою одноцільного поширення хорального й театального аматорського мистецтва. Перше оголошення, підписане А. Гелою, поміщено в „Свободі” в 1904 р. На заклик зіхалися майже всі дяковчителі чи там „півцовчителі” з „угро-руської странки”. Але вони були москвофіли й нічого з ними не мож було зробити. Навіть про музику не мож було говорити і ми розіхалися з нічим, дожидаючи відповіднішої пори.

В травні 1904 р. була конвенція У. Н. С. в Шамокіні. Концерт був уже з добірнішою програмою. Виступали мішані й мужеські хори. Відтоді починає музичне діло підноситися на вищі шаблі, в поодиноких місцевостях працюють фахові дяковчителі-диригенти. Ставили ліпші театральні штуки, уладжували концерти в честь Шевченка, Шашкевича, пізніше Франка. Добрий хор і добру оркестру мав Шамокін, де був диригентом О. Стеткевич.

З прибуттям еп. С. Ортинського (1907 р.) відновлено знову думку заложення дяковчительського товариства. В грудні 1907 р. зіхали-

ся галицькі й закарпатські дяковчителі і товариство заложили. Але через різниці в поглядах на церковні, а головню на народні справи й на потреби українського народу воно не могло втриматися й ніякої роботи не зроблено. Коли число галицьких дяковчителів зросло, вони самі приступили до заложення окремого свого товариства, виробили статут і скликали перші загальні збори до Філядельфії на 12-го серпня 1913 р. Явилось 21 дяковчителів. У статуті сказано між іншим, що завданням товариства є старатися вишколити дяковчителів на диригентів і режисерів та творити співацькі й аматорські кружки. Після того зіздилися члени на конференції, на яких обговорювали недостачі хорового діла і засоби піднесення музики й співу.

Відтоді музичне діло стануло на вищому ступні. Упродовж трьох літ товариство згуртувало 60 членів, що взяли громадну участь у похороні єп. Ортинського в березні 1916 р. Тоді пописався сильний мужеський хор під управою А. Гели. Була про це похвальна згадка в американських газетах. Другий раз виступив цей хор у Філядельфії 9-го травня 1916 р. Від того часу наші хори кріпшали з кожним роком. Товариство дбало про музично - хорові матеріяли і розповсюджувало їх по всіх українських громадах. В той спосіб поширено серед американських українців нашу музичну літературу.

Не легкий був спосіб організувати та вдержати хори. Тяжко було підібрати добрі голоси, а ще тяжче вишколити їх. Тому рідко в котрій громаді міг довше існувати добрий хор. В нас загально говориться та пишеться про співучість українського народу. Але підібрати голоси на концертів чи хочби церковні виступи, це інше діло. Диригент мусить працювати 2 до 3 місяці наперед, не раз приходиться просто за чуприну брати співака, коли диригент втратить контролю над собою; а коли приходиться виступ, то вся праця не раз іде намарне, бо молоді члени хору якраз на цей день замовляють собі щось інше і на виступ не йдуть. Часто навіть не повідомлять про це диригента. Можна собі уявити, в яким положенні знайдеться тоді управитель хору! А публіка не бачить поодиноких співаків, тільки диригентів і вся відповідальність паде на них.

Не менше важним ділом було виробити й саму публіку. Поведінка публіки здавна мала свою славу. Коли на концерти поприходили матери з малими дітьми, на галі чути було плач, бігання дітей, розмови, напіннення, сміхи. Мужчини курили, жінки реготались. Підноситься завіса, дитина закилить. Пішла гармонізація хору!... Публіка не бачить нічого іншого, тільки ту дитину. Мати остаточно виходить з дитиною з галі. А настрої пропав... Треба признати, що й під цим оглядом ми зробили велитенський поступ. А до того, крім напіннень у газетах та на зібраннях, причинився чи не найбільше Національний Хор Кошиця.

Поза Пітсбурщиною й Філядельфією, де ще до світової війни зорганізовано гарні хори, були ще хори в Нью Йорку, Джерзі Сіті, Ньюарку і Перт Амбою. Тут треба згадати великий хор при церкві св.

Петро Маційовський
Завідатель „Свободи”
(1929—1935)

Юра, в Нью-Йорку, ведений дяковчителем М. Гундичем, хор при церкві св. Петра й Павла в Джерзі Ситі, ведений А. Гелою (тепер його сином Василем) і хор при церкві св. Івана Хрестителя в Ньюарку, ведений по нинішній час мною. В другім десятку нашого століття вибивається хор „Української Бесіди” в Нью-Йорку, ведений молодим ще тоді М. Корикорою. Ці диригенти, спосібні управителі хорів та вроджені музики, виставляли зі своїми хорами деякі навіть трудні композиції, як наприклад кантату Лисенка („Бють пороги”), до яких треба було вже кращих солістів, зіспіваних співаків та супроводу оркестри. В хорових змаганнях як соліст був тоді молодий емігрант баритон М. Микитшин. В ньюйорській околиці, що безперечно є центром культури в Злучених Державах, згромаджувалася найчисленніша українська колонія, а між нею найбільше інтелігентних та співолубних сил. Було отже

з чого творити хори й оркестру та добирати солістів. В Нью-Йорку жив звісний люблений баритон-соліст Михайло Зазуляк, котрого продукції (як „Гетьмани”, „Ой Дніпре”, „Мені однаково”, „Цвітка дрібная”, „Помарніла наша доля” і т. і.) були прикрасою кожного більшого концерту в ньюйорській околиці. На деяких концертах виступав також славний співак з Метрополитан Опери, Адам Дідур.

Від прибуття Українського Національного Хору.

о. Валентин Балог
Головний контролёр
У. Н. Союзу (1914)

Світову війну можна вважати орієнтаційною датою в розвитку нашого хорового мистецтва. Вже сама війна й участь у війні українців як свого роду окремої одиниці, а саме утворення Українських Січових Стрільців та участь їх по стороні центральних держав у боротьбі проти Росії (а то під гаслом здвигнення самостійної України) піднесли духа й національну амбіцію американських українців.

Це вплинуло на загальне приспінення і скріплення темпа й обему їх громадського й культурного життя, а таксамо вплинуло й на розвиток хорового мистецтва. Але справжній перелім викликало аж прибуття до Америки Українського Національного Хору проф. О. Кошиця та десятків добірних хористів і солістів, головно виходців з Рідного Краю, між ними й таких спосібних диригентів, як Мих. Гайворонський. Прибули і такі оперові сили як Микола Карлаш, Михайло Швець, Марія Гребенецька, Марія Машир, що піднесли високо рівень українських вокальних продукцій, а з тим і артистичний смак української публіки. Найбільше заслужилася тут триумфальна поїздка Українського Національного Хору по Злучених Державах Америки й по Канаді, що викликала „моду” на українську пісню навіть в американців та підняла цю пісню в очах самих українців, що аж тепер зрозуміли ясно, який скарб Бог їм дав. Мистецьке виконання української пісні хором проф. О. Кошиця стало зразком і спонукою для існуючих уже церковних хорів. Вислідом цього було загальне піднесення рівня всіх місцевих хорів. Знайшлися місцеві диригенти-дяковчителі, що вивчили свої хори справді по мистецьки. Це приходило їм настільки легше, що смак загалу піднісся і співаки-хористи, чувши хор Коши-

ця, самі вже трохи виробилися, як теж зрозуміли потребу праці й дисципліни в хорах. Отже останнє десятиліття є часом живого розвитку українського хорового співу в Америці. Хори й оркестри зложені заходами й вишколені заводовими та аматорами диригентами, як оркестра нашого композитора Мих. Гайворонського, як хори д-ра Вол. Левицького в Скрантоні, Ю. Бенецького в Шікаго, Константина Щита-Орлика в Дітройті, Атаманця в Дітройті, Сорочинського в Клівленді, здобувають собі лаври перед американською публікою, стейтові нагороди у хорових змаганнях та похвалах американської музичної критики. Побіч них вибиваються також численні місцеві хори під орудою своїх дяковчителів. Тепер навіть по менших місцевостях можна почути дуже гарні церковні хори. Зложені вони переважно вже з тутешнього молоднику, а тимсамим є вони поважним чинником у придержанню нашого молодого покоління при своїй українській церкві й народності.

Для старшого покоління свій хор і своя рідна пісня були розвагою в тузі за рідним краєм. У молодого покоління це не тільки товариська розривка, але й школа українського почуття та любови до національної ідеї його батьків. Українська пісня, подібно як український танець і як український костюм, стала побіч української церкви й школи найсильнішим засобом реукраїнізації молодого, тут вихованого, покоління. Успіх цієї пісні дає йому почуття гордості на свій український рід, а спільні проби й виступи лучать молодих в одну громаду, як теж зближають до українського загалу.

Юліян Павчак

Головний контролёр
У. Н. Союзу (1920)

Останньою фазою в розвитку українського хорового співу та ще новим ступнем вперед, чи радше сказати вгору по щаблях мистецтва, треба вважати недавні виступи злучених хорів з ньюйорської околиці в силі 300 голосів. Зачалися ті виступи зразу під орудою місцевих дяковчителів Андрія Гели, Теодора Онуфрика, Михайла Фатюка, Василя Савицького, Василя Мельничука, Михайла Ядловського й автора отсих стрічок, що уладили в 1933—1934 р. цілу низку великих концертів у честь нашого композитора Михайла Гайворонського. Концерти ці улажено збірними силами хорів з Ньюарку, Джерзі Ситі, Нью Йорку, Йонкерсу, Бруклина, Байони й Елизабету, але кожний під диригентурою іншого (місцевого) дяковчителя. Диригенти цих хорів звязалися в комітет, що має вести хорове діло спільними силами на ширшу скалю. Головою комітету є автор отсього огляду. Мистецький провід цих злучених хорів, чи хору, обняв проф. О. Кошиць, під котрого батutoю влаштовано величавий концерт у честь Т. Шевченка в Тавн Гол у Нью Йорку 1935 р., а в 1936 р. „Свято української церковної пісні” в Карнегі Гол у Нью Йорку. Ця робота продовжується і є надія, що в майбутності зможемо повеличатися ще більшими успіхами.

* * *

На початку нашого огляду сказано, що вже минає 40 років нашого змагання на полі музичнім і театральнім в Америці. Від першої пісні „Щасть нам, Боже” аж до найбільших наших виступів у Тавн

Гол і Карнегі Гол у Нью Йорку під орудою проф. Кошиця це неабияка дорога. За той час ми значно поступили й дуже багато зробили. Від наївних, скромненьких „самолівкових” виступів ми дохоплюємося верхів хорového мистецтва. Та нам треба тепер іще більше працювати, ніж досі, а можливості перед нами величезні, необмежені. Вже сьогодні деякі українські хори мають славу взагалі найкращих хорів у Злучених Державах Америки. Задержім цю славу та додаймо до неї нові лаври. Здобудьмо ім'я найкращих хорів світу!

Українські театральні вистави.

Розповівши коротко історію розвитку наших хорів в Америці, хочу ще звернути увагу на театральні вистави. Від першого аматорського представлення „Знімчений Юрко” (1895, в Олифанті) і першої американсько-української драми „Американський Шляхтич”

Василь Гасій
Головний контролер
У. Н. Союзу (1910)

(в 1900 р.) аж до теперішнього часу репертуар нашого театального аматорства змінився цілком. Першими робітниками на цім полі були по громадах дяковчителі і священники. Технічні недостаті, як сценерії, режисерії, оркестри тощо, давалися болючо відчувати. Не було сил цьому лиху зарадити. Старим імігрантам може й вистарчало те, що було, але українській молоді, тут родженій, треба було давати щораз щось ліпше. Та всеж і ті проби, які роблено на американській землі на ниві української театальної штуки, заслуговують на увагу.

Вже той самий факт, що наші імігранти, загосподарившись сям так у нових обставинах, майже в кожній місцевості пробували своїх талантів на сценічних дошках, вказує не тільки на любов до свого рідного, але й на любов до мистецтва та потребу заспокоєння певних культурних вимог. Айриш ішов до салуну, англо-саксон на бейзболові змагання чи дужання борців та кулачників, італієць на свою парадну з тисячами кольорових лямпок та з бандами, а наш український робітник чи малий бізнесмен ішов на виставу „Гриця”, „Наталки”, „Запорожця”, „Катерини”. І хоч ті вистави майже завжди аматорські, нераз дуже далекі від досконалости то вже те, що їх було так багато, свідчило гарно й про членів аматорських кружків і про нашу публику. Як одні так і другі шукали серйозної розривки та задоволення свого мистецького голоду.

Тужили за чимсь культурним. Та треба підкреслити, що мало було таких вистав, про котрі можна сказати, що краще, щоб їх не було. Сміття не вдержувалося на сцені. А що було краще, хоч би старе й дорожче, те встоялося та притягало глядачів. Це факт, що коли тепер виставляють добре обсажені такі опери, як „Запорожець”, „Катерина”, чи „Мазепа” (Чайковського), то хоч ціни білетів звичайно досить високі, публіки завжди повно на тих виставах.

Говорити про історію українських театральних спроб в Америці, значить, ствердити в першу чергу те, що в кожній майже значнішій українській громаді були різні аматорські гуртки, що ставили українські песи, комедії, драми, м'єлодрами, оперети і т. д.

Репертуар їх був чималий, бо обіймав те, що входить у репертуар аматорських гуртків у старім краю, як і те, що належало до репертуару дійсних театральних дружин.

Коли говорити про спроби утворення постійного театру, то справу цю підняло перше ньюйорське товариство „Запорозька Січ” (117-тий відділ У. Н. Союзу). Тодішній редактор „Свободи”, Антін Цурковський, був душею драматичного кружка ім. Котляревського, що взявся при згаданім товаристві за виставлення 29. вересня 1907 р. „Невольника”. Партитуру пєси кружок одержав від Мокрицького, диригента капелі театру „Бесіди” у Львові. Режисерував А. Цурковський, хором і співами проводив Володимир Малевич, оркестру доставив Смоленський.*) Ярину відіграла Й. Кароль, коваля Павловський, бандуриста Малевич, Степана Цурковський, а далі виступали ще Білобрам і Балко. Цей Кружок довгий час ставив аматорські вистави, котрі тодішня ньюйорська громада щиро попирала. Виставлено по черзі „Наталку Полтавку”, „За батька”, „Підгір’яни”, „Нещасне кохання” і „Хата за селом”. Іван Ганачівський, тодішній голова „Запорозької Січі”, найбільше положив праці при влаштуванні тих вистав.

Микола Мурашко

Головний предсідник У. Н. Союзу.

Пізніше в и р и н у л а між членами цього кружка гадка оснувати постійний театр. Основано його на уділах. Завданням його було нести українську штуку й культуру в найдальші кутки нашої імїграції. Першим директором був Василь Мартинюк, заступницею директора Марія Фанківна (тепер пані Малєвич), касієром В. Лазаревич, режисером О. Боянівський, диригентом А. Стисловський, а капельмайстром Смоленський. В перший репертуар увійшли „Запорожець за Дунаєм”, „Чорноморці”, „Безталанна” й „Сватання на Гончарівці”. Дня 16. січня 1910 р. той театр виставив перший раз в Америці „Запорожця”.

* Покійний Г. Смоленський був жид, родом з України, талановитий музик, заслужився для української музики й сцени поширенням української пісні й підпиранням українського театру в Америці. Диригував оркестрами на виставах українських оперет і мєльодрам. Бидав друком вище сотки українських партитур. Цим поклав основу під масове поширення української пісні й театральних штук в Америці.

Грано його в Нью Йорку в чеській галі при 72-гій вулиці в такій обсаді: Одарка — К. Клицерівна, Оксана — М. Клицерівна, Карась — В. Малевич, султан — О. Боянівський, Андрій — В. Стешин, посол — В. Лазаревич.

В хорі виступало двадцять осіб. З цієї вистави появилася дуже тепла рецензія в „Свободі”. Але публіка не дописала. Перший виступ приніс поважний недобір. Одначе трупа не знеохочувалася та виїхала з виступами на провінцію. Грано в Ньюарку. Тут покійний о. С. Макар прийняв театр дуже ввічливо. Саля була виповнена й недобору не було. Грано даліше в Перт Амбою, де тоді парохом був о. Й. Чаплинський, теж любитель театру, що дуже прихильно віднісся до трупи. Перт Амбой дав теж задовольняючий фінансовий успіх. Опісля давано виставу з малим успіхом в Елизабеті, а вкінці в Барен Айленді. Тут то зачався занепад трупи, бо не було чим заплатити оркестри, яка відмовлялася грати й виїхала перед виставою до Нью Йорку. Тоді один з трупи позичив собі гармонію й театр відіграв востаннє цю оперу при акомпаніменті гармонії. За весь час чотиромісячної праці ніхто з „акторів” не побирав платні. Працювали для ідеї, з вірою в будучий успіх. Дехто мав свої ощадности, які згодом вичерпались, а інші жили з мізерних особистих позичок. По останній невдачі не було досить грошей, щоби повернутись до Нью Йорку. Тоді касієр В. Лазаревич заставив свій золотий годинник, щоби було за що купити білети на поворот до Нью Йорку.

На тім скінчилася перша проба українського театру в Америці. Причини цієї невдачі ясні. Загал української іміграції не був тоді ще підготовлений до цього, щоби удержати справдішній театр. Малі аматорські вистави на місцях, поперті парохією чи якоюсь організацією, могли дати якийсь фінансовий успіх, бо й кошти вистави були невеликі. Але інакше було з коштовнішими виставами мандрівного театру. Сьогодні ще далі існують тісамі труднощі, хоч публіка вже розсмакувала добрі вистави. А щож доперва було тому 30 років! Тому дійсно треба подивляти запал і посвяту тих молодих людей, що рвалися тоді працювати для українського мистецтва й для української ідеї.

Одначе на тій спробі не скінчилося. Від 1907 року до сьогодні було чимало нових спроб, а осередком їх був завжди Нью Йорк. Це й природньо. Тут було найбільше відповідних саль і найбільше публіки. Знайшлася вкінці й своя саля в Українськім Народнім Домі (217-219 Іст 6-та вул.) і хоч їй дуже багато бракувало й бракує, то всетаки це своя саля, де вже можна змістити понад 500 осіб. Замітне, що в усіх тих спробах визначну роль, наскільки йде про самі театральні штуки, грали наддніпрянські українці, а між ними артисти-жиди з Великої України. Згадаю хочби ще живучих, як Семен Комишевацький і його дружина, Медові і покійний Смоленський. Для історичної правди треба записати, що ті українські артисти-жиди поклали чимало заслуги коло плекання української штуки в Нью Йорку та й поза Нью Йорком.

Другою пробою закласти постійний український театр була спроба Семена Комишевацького (1917 р.), що вів такий театр майже повні два роки в „Народнім Домі” в Нью Йорку. Крім самого Комишевацького грала там його дружина Марія Комишевацька, Н. Іванчуківна, А. Грещуківна, Григорій Шумський, Василь Лазута, Василь Карпович і інші. Репертуар цього гурту обіймав яких 30 пес, що тоді були популярні на українських сценах в Європі, головно на сценах

Великої України. Рівень вистав був високий. Театр грав у суботи й неділі.

Рівночасно зорганізував свою трупу й Давид Медів із своєю дружиною (Соловева). Його трупа грала кількома наворотами в „Народнім Домі”, бувало й кілька місяців під ряд, що суботи й неділі. Побіч Медова й Соловевої в склад його трупи входили: Радипа, Орлова, Міліна, Портна, Весела, Веселий, Степкович, В. Лазута і інші. Це були головню заводові артисти-жиди. Ця трупа виставляє ще й тепер українську сценічну штуку між жидівськими імiгрантськими масами нью-йорського Іст Сайду, Брукліна, Бронксу, Ньюарку, Філадельфії та інших міст. Дали вони сотки українських вистав, але „Наталка Полтавка” була завжди найпопулярнішою песою серед жидівської імiграції з українських земель.

Марія Ольшаницька

Заступниця головного предсідника
У. Н. Союзу.

Володимир Малевич

Заступник головного предсідника
У. Н. Союзу.

Побіч тієї на пів фахової трупи існував тоді (1918 р.) в Нью-Йорку другий, аматорський гурт при товаристві „Поморяни”, що грав таксамо доволі постійно в „Народнім Домі” на переміну з трупою Медова. Керманичем цього гуртка спосібних аматорів був Кобзар. В склад цієї дружини входили: Гупалова, обоє Беньки, Карпович і інші.

Военна хуртовина та повоєнні перевороти пригнали до Америки сотні талановитих артистів із східньої Європи, між якими було чимало українців, а бодай „малоросів”, що вже в Європі грали на українських сценах. Ті артисти принесли з собою вище сценічне вишколення, а деякі з них були досвідними артистами з оперовою минувшиною на великих сценах України й Росії. Прибули до Америки й деякі визначні українські музики й диригенти. І ось зачинаються вже в часі світової війни нові спроби зложення постійної української трупи. Цим

разом ініціатива вийшла від товариства „Українська Бесіда” в Нью Йорку, котрого душею був Володимир Іваницький (звісний загально як „суддя Книгиницький”). Заложена цим товариством труп мала такі сили: Мирон Корикора (диригент), Юлія Малевич-Шустакевичева (бувша артистка Українського Театру „Бесіди” в Галичині — сопран), Михайло Зазуляк (баритон), Емілія Корнатова (мецосопран), М. Ольшевська (альто), Володимир Лазорко (тенор), Володимир Ярема (бас-баритон), Микола Шустакевич (тенор) і інші. Ця трупа грала „Запорожця” й інші оперети й мельодрами в Нью Йорку, Ньюарку, Філядельфії, а вже по війні виставила вперше в Америці оперу „Катерина” Аркаса. Катерину співала Шустакевичева, матір — Корнатова. Диригував М. Корикора. Ця опера йшла в Нью Йорку три вечори під ряд (7., 8., і 9. січня 1922). Та сама трупа дала опісля „Катерину” в Філядельфії, а потім мабуть розв'язалася.

В тім часі в Нью Йорку при „Народнім Домі” зачалися живі заходи коло організації постійного театру з артистичних сил, що прибули з Європи. Головою „Народнього Дому” став Василь Лазута, бувший член трупи Комишевацького й Медова, а секретарем Іван Добрянський. Вони в 1923 р. заклали при „Народнім Домі” постійний театр. Зразу вів його коротко Ісаак Базяк опісля Володимир Кедровський, далше оперовий співак Микола Карлаш, бувший співак опери в Києві та Українського Театру Садовського, а вкінці (1926 р.), Марія Машир (учениця школи Лисенка та співачка Київської Опері).

Під управою цих інтелігентних та досвідних керманів театр Українського Народнього Дому в Нью Йорку виростав справді на поважну та трівку інституцію. В репертуарі знайшлися самі найліпші української пєси. „Запорожця” чи „Катерину” повторювано чимало разів, а все при повній салі. За управи Марії Машир grano і такі нові річи, як „Ноктури” Лисенка та „Сорочинський Ярмарок”.

В тих літах найвищого розвитку українського театру в Нью Йорку (1923—1928) на ньюйорській сцені виступали найкращі сили, які тільки були в Америці, а саме: Микола Карлаш, Михайло Швець, Юрій Бенецький, Троїцький, Гурський, Мірошніченко, Веселий, Котович і т. д., а з жінок: Марія Машир, Марія Гребенецька, Олександра Кочубей, Ліда Корецька, Троїцька, Марія Осадчукова, Діброва й інші. Побіч них виступали під орудою Марії Машир і давніші аматорські сили, як: Корнатова, В. Ярема, В. Лазута. Костюмовим ділом завідував В. Лазута, що сам власними руками пошив коло 200 добрих костюмів: селянських, козацьких та історичних.

На жаль, місцеві обставини і фінансова криза захитали, а вкінці підкопали цей гарний театр. Від того часу нема в Америці постійного театру.

В останніх двох літах знов зайшли проби поставити українське театральне діло на вищий щабель. В Шікагу пробує це Марія Машир. В Нью Йорку пробував це Дмитро Чутро при допомозі проф. Павла Углицького як диригента, виставивши українською мовою на Бродвею Чайковського „Мазепу”, яку повторено в Філядельфії, Вашингтоні, Дітройті, Бофало й інших містах, при знаменитій голосовій та інструментальній обсаді й першорядних декораціях та костюмах. Та кошти цієї опери були завеликі, щоб так ведений театр міг удержатися.

Маймо однак надію, що по цих спробах зявиться таки постійна українська театральна трупа, що буде мандрувати по Америці, даючи добрі вистави. Публіка вже є. Треба тільки інтелігентного проводу, відповідних фахових сил, нового репертуару і фінансів.

МИХАЙЛО ГАЙВОРОНСЬКИЙ.

НАША МУЗИКА В АМЕРИЦІ

БАГАТО КОНЦЕРТІВ першорядних оркестр, ансамблів, солістів, хорів — за вступом, і безплатні концерти, удержувані адміністрацією публичного діла.

Далі: безліч радіо-концертів музичних організацій при допомозі торговельних та промислових концернів і церковних та філіантропічних організацій.

Далі: прекрасні музичні школи, приватні або на удержанні міст, де науку подають кваліфіковані вчительські сили, як і те, що в загально освітніх і фахових школах спів і музика належать до найважливіших предметів.

За найновішими обчисленнями в Злучених Державах Америки є коло 60,000 шкільних оркестр і стільки хорів. Славні тут музичні лекції на радіо, ведені звисним диригентом і композитором Волтером Дамрошем. Лекції ці передають що п'ятниці і їх слухають (головно) учні всіх нижчих і середніх шкіл.

Ось так дають тут людям милу розривку-заняття, музику, щоб тим робом допомогти виховати націю свідому відповідальности, уважну, здисципліновану та свідому своєї вартости.

Провід у ділі ведуть фахові музики вчителі, диригенти, артисти співаки і солісти (інструменталісти). Більшість диригентів це органісти, що належать до великого свого товариства. Майже всі вони з вищою загальною і музичною освітою. Одною з важливіших вимог членства є знання імпровізації на дану тему включно з укладом fugи.

Майже кожна музична організація має свою велику музичну бібліотеку. В програмах бачимо найбільше творів німецьких композиторів, далше англійських та американських, французьких, італійських і інших. До більших виступів лучаться однородні (музичні або церковні) організації в границях стейтів або і більших географічних смуг.

У слухачів найбільший попит має клясична музика і народні пісні Америки, Англії й інших націй. Джек уже майже переживсь, а ультрамодернізм шукає далше виявлення своєї здегенерованости та нігілізму. Покутує тут іще в музиці так зване „блюз“, що являється немов випаром гнилих та загублених душ, яким тільки самопожаління до лица.

Америка, в якій панує англо-саксонський елемент, любить і дорожить своєю народньою піснею, що повстала тут за останні три століття і звязана з американським побутом. Також у великій пошані є муринсько-американські пісні (спірітюалс) біблійного або моралізуючого змісту.

Є і так звана популярна пісня, та вона немов одноднівка: спалахне, перелетить Америку і вже її не чути.

Національні групи, що не затратили своїх рис і не виреклися свого, все оглядаються на свою стару батьківщину. І не англо-саксони, давно тут осілі, у розговорі майже виключно послугуються англійською мовою. Цікаве те, що залюбки співають пісню батьків у їх мові, часто дуже мало розуміючи кожне слово. Хіба загальний зміст їм відомий, та й це їм дуже рідне і своє. Буває і так, що пісню співають в англійському перекладі. На шотландському хоровому фестивалі церковного гимну чув я, як співали деякі гимни: одну строфу по шотландськи, а наступну по англійськи. З усіх сторін їдуть шотландці на ці фестивалі (Гімманфа Гані), щоби бодай раз на рік разом заспівати, звеселити душу і пригадати собі та своїм дітям історію своєї рідної Шотландії. Спів кілька-тисячної маси робив на

мене дуже сильне вражіння. Я зрозумів: цей фестиваль це очищуюча та обновлююча купіль душі шотляндця. Могиб обійтися тільки англійським текстом, та цього не роблять. Їм рідна мова свята, її бережуть як найдорожчий скарб і передають з роду в рід. Мають вони і прекрасні хори, та поруч них масовий спів має в них своє велике завдання: споїти шотляндців в одно й обновити їх.

Німецький „Зенгерферрайн” також рік-річно улаштовує свої зїзди. Плекають вони більше художню ніж народню пісню і співають її рідною мовою. Німецька іміграція давня, її розговірна мова — англійська, але пісня таки осталася в оригіналі. Їх хори мають у своєму складі і не німців, яким німецька мова дуже мало зрозуміла, а держать учасників і приваблюють нових хористів своєю това-

риською організованістю. Крім щорічних зїздів улаштовують що кілька літ відвідини старого краю. Там собі заспівають, оглянуть Німеччину та свояків і відсвіжені вертаються. По таких відвідинах інакше звучить у них пісня: „Зай герріст ін вайтер Ферне, Тайре Гаймат, зай герріст!” („Будь поздоровлена, далека та дорога вітчино!).

Подібне діється й у шведській, французькій, литовській і іншій іміграції. Усіх їх обєднує тут рідна пісня і не дає їм пропасти.

Досить виразно вдібилося наше музичне життя на сторінках „Свободи”, в якій подибуємо часті згадки про концерти. З них бачимо, що це життя творилося у початках старокраєвими силами. Провід хору спочивав у руках старокраєвих учителів, які тут стали дяковчителями (якщо мали сякий-такий голос і знали церковні відправи), або в руках дяків, які тут мусіли вести хори і вечірню школу. Початки були гарні і навіть багато обіцяли. В програмах подибуємо навіть Лисенкові „Бють пороги”, Вербицького „Заповіт”, Колесси „Вулиця”, Воробкевича „Огні горять” і інші твори, що їх могли виконувати лише розвинені сили.

Роман Слободян

Головний фінансовий секретар-касєр У. Н. Союзу.

Тоді була одна тільки партія (національна) й одна церква. Що даліше — гіршало. Партії й церковні роздори роздрібнювали сили, хористи відпадали. А й вплив молодих та недосвідчених дяків не пособляв розвиткові нашого музичного життя. Біда, як кажеться, впарі ходить. Дістала наша іміграція з України музиканта (Г. Е. Смоленський), який скоро зорієнтувався в ситуації і перевидав майже всю нашу музичну літературу (головно нездалу), без розбору і повну друкарських помилок. Десять літ нищив він добрі початки, що й сьогодні тяжко ще отраститися з того.

Очуняла наша іміграція аж 1922 р. Приїхав до Америки Український Національний Хор і його поява обновила й оживила наше хорове життя. Наш брат почув рідну пісню в прекрасній обрібці й у художньому виконанні, а чужа преса заговорила про цю пісню найкращими словами і тим неначе вказала правдиву вартість нашого народу. А далі, почувши виконання наших пісень досконалим хором, почали

наші хори вводити ті пісні у себе. Ноти спроваджено з Європи, а деякі можна було дістати з бібліотеки Українського Національного Хору.

Життя в хорах оживилося. Хори доповнилися молоддю. Нові сили внесли в хор підйом і влеклиши працю в хорі. Не диво: молодь, підхована в американській і нашій школі, оказалась добрим і дуже музикальним матеріалом. Наплив молоді до хорів заставив диригентів більше працювати й уважніше ставитися до музичних продукцій. Хорове життя по деяких громадах прекрасно розвинулось, а декуди зійшло на нінащо. Це залежало від якості диригента.

Маючи на увазі пожиток з музики для нашої імміграції, думаю в першій мірі про спів і взагалі про вокальну музику, бо вона приступніша і зрозуміліша ніж інструментальна. Загал іде за співом, бо в співі він учасником, — як не своїм голосом, то бодай ясною думкою пісні. Хор, ця збірна одиниця, що плекає пісню, захоплює слухача та зеднує його в одну лаву. Народня і стрілецька пісня має серед нашої імміграції найбільший попит. Із художніх, відносно, мало знаходять собі місце у програмах. Усі тутешні хори непрофесіональні та з невеликими голосами. На свої сили шукають відповідних творів, практичних і таких, що підносилиб духа імміграції, що булиб звязані з нашою славною минувиною і з нашою героїчною боротьбою.

Розглядаючи програми концертів по 1922 р., подибуємо подавляючу більшість народніх пісень в обрібці Леонтовича, Лисенка, Колесси, Кошиця, Кумановського, Стеценка, Ступницького, Вериківського, Давидовського (хоч-не-хоч), і інших. Бачимо щораз більше стрілецькі пісні на хори і як сольоспіви, опрацьовані Гайворонським. Із художніх бачимо: Людкевича „Далека Ти, а близька нам”, „Пою коня”, „Чорна ріля ізорана”. Я увів був його „Чи ми ще зійдемося знову”, „Гайвку” (в перерібці на мішаний хор) і Українську баркаролю. Його сольоспіви в програмі мають наші артистки співачки М. Гребенецька і Марія Машир, Ф. Колесси, крім уже згаданих, подибуємо „Як би мені черевики”, його обрібку „Журавлів” і пісні на дівочі голоси. Лесенкові сольоспіви найпопулярніші, з хорових, крім народніх, бачимо „Гуса”, „За сонцем хмаронька пливе”, „Вічний революціонер”, також деякі його дуети. Стеценкове „Вкраїно!” дуже співане, „Прометей” був часто у програмі квартету Українського Національного Хору. Січинського, Нижанковського, Лопатинського сольоспіви знані, у тутешніх програмах подибуємо деколи пісні декотрих диригентів, мовляв, вони і себе зачисляють до композиторів. З Великої України з новіших композиторів подибуємо в програмах Степового, Ревуцького, Вериківського, Козицького, Верховинця й інших, назагал дуже багато.

Дмитро Галичин

Головний рекордовий секретар У. Н. Союзу.

В хорах тепер щораз менше старших співаків. Бачимо майже всі нові дівочі голоси, свіжі і гарні, зате чоловічі невеличкі. Ці останні на свій ріст візьмуть іще кілька літ. Хори здебільша в руках старших диригентів, яким літа не дають молодечої меткості в праці і їх підбір пісень часто не в смак молодечому гуртові. Також і невеликий вибір хорової літератури спинює поступ. Наші новіші композитори мало числяться з практичною стороною композиції.

Музичні видавництва: Ждемо на популярну хорову літературу зі старого краю і надіємося, що вона буде відповідна, бо видання є тепер під редакцією зрілих та поступових наших композиторів.

Коли говорити про тутешні наші видавництва, то треба згадати, що багато перевидавав їх Смоленський. Деякі твори (популярні) на фортеп'яні видав Андрейко. Заходом Американсько-Українського Товариства Зєдинєні Хори вийшло кільканацять творів на однородний і мішаний хор. Українська Музична Накладня видала хорові та сольові твори Гайворонського, його також два кусники й альбом народніх пісень на скрипку з фортеп'яном, Барвінського народні пісні на фортеп'яні, та прийнято (конкурсом) сольоспіви Лопатинського і Кудрика до видання. Популярні й народні пісні появлялись у журналах для молоді, видаваних Українським Народним Союзом.

Церковна музика: Твори Бортнянського, Вербицького, Седляка, Нанкого займають перше місце. Друкованих нот майже нема, тільки у переписах, повних помилок. Шкода, що галицькі народні церковні напиви, прекрасно опрацьовані Людкевичем і Кишакевичем, не введені по наших тутешніх церквах. Напиви загально звісні старшим, а йде про те, щоб уся церква бодай частину богослужєння співала. У чужих церквах вся церква співає гимни, а у нас, немов навмисне, занехано прекрасний і важний звичай спільного співу. Найкращий хор не заступить і не дасть тієї радости, що дає спільне співання. До тихої Служби Божої треба нам більше гарних церковних пісень. Правда, о. Кишакевич дав цілу низку, а й жовківські василіяни видали збірники церковних пісень. Перед трицятьма літами видано при катедрі св. Юра у Львові для нашого вжитку майже виключно московську церковну музику, а вже недавно видано знов не багато ліпші для нас збірники. Приходиться спитатись: пощо нам годувати себе московським духом, коли в нас є свої високоартістські твори: Березовського, Веделя, Кошиця, Стеценка, Леонтовича, Вербицького, Козицького, Січинського, Кудрика й інших? Український Національний Хор привіз до Америки і спопуляризував нашу духовну музику. Почули ми наші канти і псалми Лисенка, Кошиця, Демущького, Стеценка, Леонтовича й інших. Цих і других народні колядки і щедрівки дуже просвіжили і піднесли вартість наших концертів.

Окрема згадка належиться Українському Національному Хорові, що не тільки оживив нашу імїграцію своїми концертами, але й досі чуємо корисний його вплив. Хоч і перестав він існувати як збірна одиниця, то його поодинокі члени стали інтензивними працівниками на нашому музичному полі. Український Національний Хор дав нашої імїграції перш усього Олександра Кошиця, композитора і геніяльного диригента; через У. Н. Хор дістали ми прекрасних солістів: Марію Гребенєцьку, Марію Машир, Петра Ординського, М. Гребенєцького, В. Бажана, П. Троїцьку й інших, і диригентів: Г. Павловського, Л. Сорочинського, П. Корсунівського, Ю. Кириченка, Ю. Бенєцького, Ю. Гасана, Орлика, Давиденка; та оставив він нам також знаменитих театральних артистів співаків.

Орудом хором О. Кошиця признали найбільші музичні критики за феноменальну. Визначніші прикмети маєстра Кошиця це надзвичайна музикальність, талант, виточений смак, культура і джерельне знання. Успіх О. Кошиця не тільки в його досконалії інтерпретації народніх пісень, але й у його власних композиціях — обрібках нашої народньої музичної творчости. Не тільки стоять вони поруч подібних творів Лисенка і Леонтовича, але часто випереджують їх гармонічним багатством і складнішою та достосованою до тексту своєю будовою.

В Америці веде тепер О. Кошиць Злучений Український Хор околиці Нью Йорку і Слованський Хор. Найбільше часу присвячує композиції, з яких більше як 30 появилися в англійськїм перекладі Макса Т. Крона у видавництві Вітмарка. Кожна пісня має коротке пояснення, що зясовує історію, стиль і зміст пісні.

КОНТРОЛЬНА КОМІСІЯ У. Н. СОЮЗУ (1933—1937):

Нагорі: Омар Е. Малицький, голова. Їдолі (зліва направо): Дмитро Капітула, головний контрольор; Антін Пашук, головний контрольор.

Імена співаків солістів, що виступають на наших концертах, — тих з Українського Національного Хору вже згадано. До цих імен треба ще подати імена звісних солістів і досі діяльних на нашій естраді, це: Ю. Шустакевичева, Мих. Зазуляк (помер у серпні 1936 р.), Г. Палажій, М. Карлаш, М. Швець. На наших концертах свого часу виступали і Сальомея Крушельницька, Адам Дідур (який усе підкреслює, що найкраще йому між нами), Стешенко, п'яністка О. Назаревич, бандурист В. Ємець. Із чужинок співачки Альма Глюк, Далас, Босінгер і інші співають наші народні або художні пісні. З молодших співачок гарне ім'я виробляють собі Цимбалістова, Гнатків, Ковальська, Бодругівна й багато інших.

З інструменталістів-солістів на першому місці стоїть у нас артист скрипак Роман Придаткевич, який здобув собі прекрасні оцінки за свої виступи і чужих критиків. Крім сольових виступів дав він низку концертів по Америці із своїм тріом: скрипка Р. Придаткевич, сопран М. Гребенецька або молода тутешня наша співачка Й. Яремівна, і фортепян Оля Ткачуківна. Завдячуємо йому також ведення Товариства Приятелів Української Музики, яке запізнавало слухачів головню з тво-

рами наших новіших композиторів. Належить також піднести його композиторську діяльність. Крім скрипкових композицій та Смичкового Квартету, які ми чули, має він і більші твори на симфонічну оркестру та працює далі над новими творами для естради і сцени. Його композиції відзначаються багатством ритму і гармонії, тематичною суцільністю і багатоголоссям. Мотивіка у Придаткевича наша та опрацьована сучасними методами. Його творам треба виробленого слухача, що може слідити за скomплікованою музичною думкою. Нашого слухача „бере” він рідним матеріалом, який і для чужинця являється свіжим цвітом, повним своєрідного національного аромату.

Теперішні головні радні Українського Народного Союзу.

Долішній ряд (зліва направо): Тарас Шпікула, Іван Лисак, Олексій Шаршонь, Микола Бусько, Григорій Євусяк.

Горішній ряд (зліва направо): Ілля Гузар, Іван Ваверчак, Анна Бойвка, Олена Придун, Степан Слободян.

Говорячи про діяльність Р. Придаткевича, переходимо на такуж працю другого пропагатора нашої інструментальної музики по цей бік океану. Є ним композитор Павло Печеніга-Углицький. Його вокальні й інструментальні твори широко закроені, надзвичайно мельодійні, виразисті і дуже ефектовні. Чули ми сольоспіви, що мають успіх і в Європі, його цікавий та теплий Смичковий Квартет, а моль, („Український”), побудований на українських мотивах з особливим вихи-снуванням наших танкових ритмів; виконувало тут також його Українські Мініа-тури (на смичковий квартет) і сольовий кусень на віолу, а тепер сподіваємося почути його симфонічну поему „Україна”, яка є музичною ілюстрацією Шевченкової поеми „Гайдамаки”. Його тематика своєрідна з певними натяками на риси російської оперової музики. Є всякі дані до твердження, що природний нахил такого вислову заблисне повною красою у сценічному творі або також може розвинути-ся до вершин небуденний талант Углицького у симфонічних творах.

Треба ще зазначити, що майже кожна наша громада має вже свої молоді музичні сили (скрипаки, піаністи, співаки), які виростають на серйозних музиків. Декотрі вже тепер є членами і більших оркестр, а інші ведуть свої ансамблі: Маємо вже таких, що покінчили музичні студії в каледжах. З видніших солістів належить згадати Пилипа Дубаса, В. Чосника, В. Стеткевичівну, Л. Каськівну, Ягелу, Кузів-Ревюкову, Грицеївну.

Українська консерваторія: Була спроба створити українську консерваторію в Нью Йорку. Вона мала у своєму складі вчителів: Р. Придаткевича, О. Назаревичівну, М. Стембера, Г. Павловського, М. Гайворонського і помічні сили. Головна мета: виховання наших молодих талантів. В науковому матеріалі зразки україн-

ської музичної творчості. Через погіршення матеріяльних відносин число наших учнів (музичних) в Америці дуже змаліло. У кого визначніший талант, той легко може дістати науку, майже даром у різних музичних інституціях, які є на удержанні добродійних товариств або й урядових установ. Назагал: приватні музичні інститути не можуть конкурувати в Америці з добре вивінуваними тутешніми установами. Це треба мати на увазі і витягнути відповідний висновок.

Орхестри: В початках стрічаємо в наших громадах дуті орхестри (тут їх називають: банди). Одні з кращих банд були в Шікаго, Вунсакет, Пасейку й інших громадах. В тих бандах, що досі існують, учасники майже виключно тут уже роджені. Скоро повставали також мішані орхестральні гуртки, головню до театральних вистав і до танців. В останніх літах бачимо мандолинову орхестру (мандоліни, мандолі, мандочеля, мандобаси і тимпані), ведені Л. Сорочинським у Рачестер і Дітройт, та смичкові орхестри в Нью Йорку під проводом М. О. Гайворонського, в Пітсбургу під орудою Ягелла, чи в Філядельфії під проводом П. Дубаса.

Репертуар смичкової орхестри в Нью Йорку це твори українських композиторів: Лисенка, Леонтовича, Стеценка, Січинського, Ф. Колесси, Якименка, Бортнянського, Березовського, Придаткевича, Кудрика, Кужелі, Людкевича, Гайворонського й інших наших композиторів. Крім українських творів орхестра грає композиції американських і європейських творців. Виступає вона на концертах і на радіо.

Радіо, грамофон, фортепян: В радіових програмах беруть участь хори, орхестри, ансамблі, солісти; це старші і діти з народньою та художньою піснею і з іншими творами різної художньої вартості. Народні мотиви найпопулярніші, а народні наші пісні мають попит і між чужими. Для нас вона має особливе значіння, принесла нам і славу, допомагає удержати якнайдовше живучість та свідомість нашої іміграції. Кращі наші програми передають і великі стації Нью Йорку, Шікаго, Клівленду, Бостону, Філядельфії, Дітройту, Пітсбургу й інших міст. Здебільша наші програми різнородні. Належить ствердити щиро національний дух цих програм, також помисловість зарядців. Вже цілі роки ведуть діло, получене з великими видатками на заплату часу передачі і на заплату (часто все інших) учасників програми. Деколи і московські хори передають наші пісні в обрібках дуже сумнівної вартості.

В „Свободі” появлялися не раз статті, що торкалися наших радіових програм, та заклики до наших слухачів домогатися від стацій передачі по можності більше українських творів. Зтакими голосами стації числяться. У статті „Свободи” з 19. жовтня 1929 р. пишеться: „Пора запізнатися нашій іміграції з новою музичною літературою наших композиторів, як і пора показати їх і чужим слухачам. Так, як жадати нам від радіових стацій передачі кращих творів, так теж повинні ми жадати від американських музичних видавництв друкування українських творів”.

Грамофони в протилежности до радіових передач, які стоять під строгою громадською й урядовою контролею, не мають над собою ніякого батога. Досі три найбільші грамофонові компанії (Віктор, Бронсвік і Окег) видали більше як 600 українських плит. Вартість плити в компанії числилася скількістю продажу її, про художні вальори майже не дбано. Плити розходилися головню між убогим

Lee J. Wolfe

Актуарій У. Н. Союзу.

населенням, яке за такі гроші шукало розради в рідному танці та в рідній пісні (байдуже, чи та пісня достойна, коби тільки „по нашому“). Про цю справу писав М. О. Г. у „Свободі” в статті „Як нам піднести нашу музичну культуру в Америці” між іншим таке: „Візьмім на увагу, скільки поганих пісень почути можна з грамофону! Слухаючи їх, питаємо себе, чи дійсно ми така пияцька і безсоромна нація, якою нас ті плити представляють... Треба знати, що видавці цих пісень числили на найнижчі інстинкти нашої іміграції. Друге: ворог не спить і свідомо затроює нашу душу. Рада одинока: не купувати таких плит і протестувати проти поширювання їх. Щастя, що чужинці добре знають нашу пісню, бо колиб вони оцінювали нас по піснях з грамофону, то осуд був би для нас дуже немилий”.

Механічний фортеп'янь, що сам грає, коли заложити на його валок подіравлену звійку і пустити в рух (ногами або електрикою), дав нам коло 80 українських кусників, видання М. Сурмача в Нью-Йорку. Фортеп'яни такі скоро перевелись, а їх механічну роботу краще сповняє грамофон.

Наші диригенти: Солідний наш диригент, хоч і не сидів на лавці консерваторії, то своєю працею здобув собі немале музичне знання. Життя має свої потреби і воно дає людині змогу вийти на верх; але й не знає воно застою і все є у стадії розвитку. До розвитку треба все нових і свіжих сил і науки. Багато нових творів переросли сили наших диригентів і вони без посторонньої допомоги не в силі дати собі з ними ради. Отже здались би вакаційні курси для диригентів.

За організоване музичне діло: До справи організованого музичного нашого життя в Америці у ріжний час всіляко підходжено. Та далеко не можна було зайти, бо замало було рук до проводу, замало відваги до науки, замалий матеріальний стан диригентів, а й непевність їхнього становища не давали розвести діла. Далеко позаду стоїть наша іміграція на полі музичного життя в порівнянні із старо-краєвим. Коли, наприклад, ми тут здобулися на виступ хору в числі 300 осіб, то в краю злучений хор виступає в числі 1,200 осіб. Це було, наприклад, у Стрію в 1935 р. Хоч яка там матеріальна скрута, то курси диригентів таки відбуваються, а зїзди і спільні виступи не є там чимсь надзвичайним. Усі ті справи повинні бути в нас широко обговорювані в статтях на музичні теми, що й уже робиться.

Концерти: Від 1929 р. рік-річно відбуваються концерти з більшою кількістю учасників. Про перший такий концерт, влаштований хорами з Нью-Йорку (дир. Т. Каськів), Джерзі Сіті (дир. А. Гела), Перт Амбой (дир. Й. Буката), Йонкерс (дир. М. Фатюк), Бейон (дир. В. Мельничук), Елизабет (дир. С. Грабар), Картерет (дир. П. Щавінський) пише Р. Придаткевич у „Свободі” (ч. 60 з 1929 р.) між іншим таке: „Свято української музики влаштовано в Нью-Йорку заходами Зєдинєних Українських Хорів. Саля заповнена 1,500 особами. Програма була зложена уміло і дійсно зі смаком, незадовга і виключно українська. Підноситься завіса. Повна сцена — 300 співаків. Диригентом був Гайворонський, якого публіка витає з ентузіазмом. Концерт почався Заповітом (М. Вербицького). Слухачеві, що почув безсмертні слова пророка з уст 300 співаків, виступають сльози. М. Стембер виконав, у своєму опрацюванні, зі смаком і блеском Рапсодію Лисенка. Колиб її таку видати, то був би це добрий вклад у нашу фортеп'янову літературу. Думу Гайворонського, яка так гарно підходила до свята, і Лисенкове „Безмежне поле”, виконав М. Карлаш. Припали вони слухачам до вподоби. Гарне і чарівне Лисенкове „Ой стрічечка” (в перерібці) відспівав дівочий хор. А якому українцеві не пішли мурашки по шкірі, почувши Стеценка „Вкраїно, Мати!”, відспіване таким великим хором? Дівочий хор відспівав ще „Вечір”, милу композицію Гайворонського, а мужеський — дуже сильну пісню Стеценка „Не тумани”. Про виступ арт. спів. М. Гребенецької пише: „Першої кляси виконання і почуття гідності, нема в неї наміру за всяку ціну подобатись. Обі композиції Б. Кудрика співані були так щиро, що мусіли захопити серця слухачів. Публіка витала не тільки велику співачку, а й свідому патріотку”. А далі: „Милою несподіванкою був дебют панни Люби Каськів у „Сонатині в старому стилі” Гайворонського, яка є дуже гарним придбанням для нашої бідної скрипкової літератури”.

Цим концертом почав Гайворонський цілу низку концертів, які відбувались у дальших літах під проводом чергових диригентів у їх місцевостях та з новою

програмою, зложеною головню із стрілецьких і народніх пісень. У 1935 р. обняв управу Зединених Хорів проф. О. Кошиць, культивуючи у них головню народню музику (світську і церковну). Подібні концерти з участю злучених хорів влаштовують теж інші наші громади, як у Філядельфії, Клівленді, Пітсбургу, Дітройті, Шікаго і т. д.

На великі концерти злучених хорів не часто можна собі дозволити. Завеликі видатки з одної сторони, а друге: праця в громаді займає багато часу. Яка є велика праця хору в громаді, пізнати найкраще по тім, коли згадаємо, що громади святкують: Свято Злуки, Листопадове Свято, Свято Шевченка і Франка, деколи Лесі Українки, Свято Героїв, а далі йдуть ювілейні свята ріжних товариств, Свято Матери, концерти дитячої школи, церковні концерти й інші. Це лише частина праці в громаді, з якої дуже мало остається в громадській касі, а дохід іде майже завжди на інвалідів, Рідну Школу, визвольну боротьбу, політичних в'язнів, чи на „Просвіту” і Народні Доми в краю та інші старокраєві потреби.

Програмових концертів у нас іще відносно мало. Дуже цікавий був цілий цикл концертів, влаштованих заходами Приятелів Української Музики в Нью Йорку. Концерти запізнали слухачів з новими творами Якименка, Барвінського, Берндта, Гайворонського, Коляди, Козицького, Костенка, Кудрика, Лятошинського, Лиска, Печеніги-Углицького, Придаткевича, Ревуцького й інших. Були це твори на скрипку, віслю, фортеп'яні і два фортеп'яни, фортеп'янове тріо, смичковий квартет, смичкову оркестру, також сольові і хоральні твори.

Великою перешкодою в улаштуванні таких концертів є те, що інструментальних творів у нас замало. Виростуть наші інструменталісти і з ними, певно, зросте число нових наших творів. Та уважний наш музикант вже і тепер знайде прекрасні українські твори на ріжні інструменти. Треба тільки за ними питати і їх домагатися. І треба нашим музикантам знати про наш музичний осередок у Львові, під назвою СУПРОМ (Союз Українських Професійних Музик), через який легко можна дістати ріжні твори.

Кінчаючи цей короткий огляд нашого музичного життя в Америці, приходиться ствердити у нас щораз краще зрозуміння вартости музики не тільки як забавового чинника, але теж як виховного, організуючого й освідомлюючого. Буде для нас ще більша користь із музики, коли вона буде ведена пляново і сучасними методами.

Степан Шумейко
Редактор „Юкраїнієн Вікні”.

Петро Турчинський.

І ЗНОВУ ВСТАНЕ!

Я вірю, вірю: час настане
Зіллються землі України
І край наш рідний знову встане,
Неначе з мертвих із руїни.

Від гір Кавказу аж по Сян,
З одною думкою й метою,
Народ розоре рідний лан
Своею щирою рукою.

Усі страждання проминуть,
Минуться муки і печалі
І стане він на волі путь,
Мов меч, що викутий зо сталі.

Тоді народам світа всім
У їх короні, як перлина
Засяє сявеном ясним
Соборна, вольна Україна.

Д-р Олександр Сушко.

КОНФЛІКТ МІЖ СТАРОЮ І НОВОЮ ІМІГРАЦІЄЮ І МИ

1.

ІМІГРАЦІЯ це загально людське явище, відоме в людській історії від найдавніших часів. Так звана „вандрівка народів“, через котру з так званої Євразії перелилися в Європі цілі племена й народи, це властиво теж імміграція. Іміграція до Нового Світу взагалі, а імміграція до Злучених Держав спеціально, це лишень остання ланка в старому ланцюху історичних подій подібного роду.

Найдавніша імміграція до Нового Світу різниться від тих давніх мандрівок народів Євразії тим, що це не був масовий рух народів-племен, але повільне переселювання одиниць та поодиноких родин. Іміграція до Америки була такою внаслідок повної ізоляції (відокремлення) суші Нового Світу від Старого.

Характер американської імміграції впродовж віків сильно змінявся. Перші більші гурти американських іммігрантів, що лишилися тут та положили своє тавро на населення Америки, були люди англо-саксонської раси, що прибули сюди, втікаючи від релігійної нетолеранції, та поселились у нинішній Новій Англії. За ними поплили маси, що шукали передовсім нових, кращих економічних умов життя. Через 17-тий, 18-тий та 19-тий вік вона лишалась основно та сама: вона походила майже виключно з британських островів, Німеччини, Скандинавії, Голландії та Франції. Вона мала переважно германський расовий характер; латинської, ні слов'янської, ні орієнтальної примішки не мала майже ніякої.

Була це імміграція з землі, що шукала землі. Тому й населення Америки аж до заснування Злучених Держав було рільниче. Таким лишилося воно й по здобуттю самостійности. До самих 1880-тих років воно було ще германське й суто рільниче.

У роках 1880—1890 увесь захід перейшов у руки великих залізничних компаній так, що з роком 1890 не стало вже в Злучених Державах вільних земель до залюднення. На цім і скінчилась доба „старого“ імміграційного руху до Злучених Держав, та рівночасно почалась доба „нової“ імміграції.

II.

Характер „нової“ імміграції різниться радикально від характеру „старої“ — етнічно та економічно. Нова імміграція напливала вже майже виключно з осередньої, південної та східної Європи та всякала не в невичерпані — як здавалось досі — американські ниви, а навпаки, вливалась у великі американські індустріальні міста та копальняні підприємства. Викликала її велика індустрія Злучених Держав та великі копальняні підприємства Сходу.

„Нова“ імміграція вандрувала до великих міст та копалень Злучених Держав не тому, що ставила міське життя вище фермерського. Адже нові іммігранти рекрутувалися майже виключно із суто рільничих елементів Європи (з винятком елементу жидівського), й праця на рілі булаб для них наймилішою. Та йти їм на благословенні ниви Злучених Держав було вже годі, бо вільних земель під заселення не було, а попит на кріпкого та витревалого фабричного й копальняного робітника був небувало великий.

Тут і лежало джерело нових, прецікавих та грізних комплікацій, що стали прокидатись у взаєминах між „новими“ і „старими“ іммігрантами — з самого таки початку.

Комплікації ці були з природи річі неминучими. Нові іммігранти почали зразу ж таки групуватись у своїх нових оселях в окремі громади. Помагали їм у цьому ті самі міліонові американські компанії, що спроваджували їх з Європи: вони поселювали їх на відлюдних передмістях, де земля була дешева, та і доступ до фабрик та копалень був ближчий. Так виростили сотні нових „форенерських” осель, у яких люди продовжали жити собі „по давньому”, своїм власним життям, т. є. таким життям, яке мало чим різнилося від того життя, до якого вони були привикли у своїх „старокраєвих” селах. Салун-коршма, а опісля „рідна” церква ставали першими осередками „духового” життя цих людей, й усім тим, що діялось поза рамами давньої оселі, мало хто інтересувався. Згодом з’являлись усякого роду торговельні агенти, а там усякі патріотичні та робітничі агітатори й організатори. Не бракло теж і всякого роду релігійних (сектантських) „провідників”. Назагал громада лишалася далі сильно відмежована від „старого” американського середовища, яке за час свого довшого побуту в Америці зуміло вже вибитися на кращі соціальні, культурні й економічні умовини особистого і збірного життя та гляділо з несмаком і відразою на — звичайно — сильно занецижені та гірко занедбані передмістя. Згодом „старі” навчилися навіть ненавидіти своїх „нових” та „відсталих” і „заскорузлих” сусідів.

Читаємо в книзі одного освіченого американця, що ввесь поступовий „старий” світ Америки глядів на малокультурні товпи новонапливаючих іммігрантів та їхні оселі у Злучених Державах з нетаємним зачудуванням; старим американцям здавалося, що ці нові іммігрантські оселі були неначе чудом перекинені на високо поступове і культурне підложжя новітньої Америки — „з темних та мало культурних осель доби Єлисавети” (англійської королеви, 1558—1603).

„Нова” імміграція зродила тяжку „імміграційну проблему”.

Конфлікт цей викликала „нова” імміграція в першу чергу своєю яскравою примітивністю та відсталістю. Тим вона відбивала різко від високого діпазону суспільного поступу „старого” населення. Надтож питання комплікувалось і загострювалось ще й тому, що „старі” виводили себе від „культурних” англо-саксонів і германів та гляділи з упередженням, несмаком, а там і з ненавистю на „менш культурних” переселенців походження італійського, словянського й орієнтального.

Перші покоління „ново” імміграції цікавились усім тим мало. Однак сучасні покоління відчували яскраво цей неприязний настрій „старих” до „молодих” переселенців. Отже не диво, що деякі з них проявили у своїм внутрі стихійний рух в напрямі „американізації”, т. є. в напрямі викорінення всяких ріжниць між „старими” і „новими” американцями, що — річ природня — мало на меті зрівняння усіх етнічних, суспільних і культурних елементів багато-язичного та багато-конфесійного населення Злучених Держав в одну соціальну родину, серед якої не було б ніяких горожанських упереджень, ніяких ворожнеч, ніяких більш або менш упривілейованих угруповань, але серед якої всі горожани творилиб одну рівноправну масу.

Усе те справи велитенської ваги для всіх мешканців цієї країни. Тим більше вони важні і для нас, українців. Ми мусимо запізнатися з ними дуже докладно, якщо хочемо як слід орієнтуватися серед незвичайно скомплікованих умовин великого краю, налагодити якнайкорисніше і для нас самих і для всього загалу наші власні домашні справи та забезпечити краще умовини життя бодай нашим власним дітям.

III.

Протиімміграційний настрій і рух у Злучених Державах набрали зразу яскраво расової закраски. Інакше й не могло бути, бо був це рух „старої” — англо-саксонської і тевтонсько-германської імміграції.

Дуже скоро з расовістю звязалась теж і релігійна ворожнеча, бо „нова” імміграція викинула на американський беріг великі маси католиків, православних та жидів, отже якраз людей, які видалися суто протестантським масам „старої” імміграції дивовижними фанатиками, назадняками і т. п. Понад усім тим в умах та серцях „старих” американців лунало отсе немилосерно лачне і брутально грізне питання: „Досі ми були панамі цього краю, — а хтож буде його володарем у недалекий будучности?! Ми і наші діти — чи чужинці і чужинецькі діти?!”

В дійсності це творило властиву суть назріваючого конфлікту, та це й дало товчок до створення славетної А. Р. А., т. є. American Protective Association.

А. Р. А. — це одна із багатьох тайних та все ще могутніх організацій Америки, що поставила своєю метою паралізувати церковну силу, яка „не булаб створена та контрольована американськими горожанами”. Організація виступала активно проти всіх, що, будучи залежними від такої „чужинецької церковної сили”, посягали по „якінебудь уряди — національні, державні, або муніципальні”.

Ще іншим завданням цієї організації було паралізувати усіма легальними способами основування й утримування так званих „сектантських шкіл”.

Омелян Ревук
Редактор „Свободи”.

Ця організація повстала 13. березня 1887 р., та була широко поширена по всіх Злучених Державах і Канаді. Вона спровокувала сформування таких могутніх організацій католицьких, як: Американська Федерація Католицьких Товариств (American Federation of Catholic Societies), що оснувалась у Синсинаті, Огайо, 10. грудня 1901 року; The Knights of Columbus (Лицарі Колумба); Catholic Action і багато інших.

Та вжеж найболючіший удар судився новоприбуваючим масам „нових” імігрантів з боку зорганізованого робітництва Злучених Держав.

Хто як хто, але зорганізоване робітництво Злучених Держав мало підставу боятися все і все зростаючих мільонів „нової” іміграції. Цеж раптом почали напливати у великі американські індустріальні та копальняні центри орди дешевого робітника, що готов був працювати у Новім Краю день і ніч за значно нижчу ціну ніж місцевий „старий” робітник, — і якжеж можна було тут приміювати старі робітничі гасла — гасла „робітничої” солідарності, рівності та братерства? Такі гасла були тепер вигідні якраз капіталістичним підприєм-

ствам, яким на руку був дешевий робітник, але гасла такі не були зівсім до смаку „старому” робітництву, якому дешева конкуренція європейського робітника грозила цілковитою економічною руїною! Надтож така нездорова конкуренція викликувала грізне економічне пересилення якраз силою наглого обниження життєвої норми, хоч можна було передбачити, що це останнє явище мусіло мати з природи річи чисто перехідний характер — бо „новий” робітник скорше чи пізніше еманципувався та неминучо домагався поліпшення своєї долі, отже і піднесення своєї життєвої норми до рівня „старого” робітника. Та це „старе” робітництво не хотіло і чути про ніякі оправдання, а чимраз то дужче почало домагатися радикального розв'язання грізного „робітничого питання” у Злучених Державах дорогою законодавчою!

Сталося отже скоро те, чого мало хто в Америці надіявся: і недостача вільних земель під заселення, і вплив великих мас „нових” імігрантів, які не-

гайно ставали кадрами дешевого й так званого „незорганізованого” робітництва, викликували позови, але тривко, радикальну зміну у світогляді „старих” американців та нестримно перли їх до так званих імміграційних обмежень (Restriction of Immigration).

„Зачиніть двері перед новими іммігрантами” — ось такі кличі лунали тепер по всій Америці, й усі почали вірити, що лиш таким чином можна буде „рятувати” загроженої економічної рівноваги Злучених Держав. Так то зорганізоване робітництво Злучених Держав знайшлося несподівано на одній платформі з расовими та релігійними алярмістами!

Годиться однак зазначити, що найвчасніші протиімміграційні заходи Злучених Держав не мали зівсім закраски стримувати імміграцію. Навпаки, влади Злучених Держав не обмежували зівсім числа тих, що напливали до наших берегів, а лишень відмовляли вступу так званим „небажаним” одиницям („undesirables”) з причин економічних (жебраки, тощо), моральних, або політичних. Згодом однак, а передівсім під впливом глибоких перемін у життю та сентиментах мешканців Злучених Держав, викликаних великою світовою війною, наступила пора гострих протиімміграційних обмежень.

Зверхній характер цих обмежень був яскраво расовий, а не класовий, хоч і вони зродились були під натиском економічної кризи і повоєнної скрути.

Перший рестрикційний закон ухвалено 1917 р. Він був звернений проти імміграції з середньої, південної і східної Європи. Заборонено вступ до Злучених Держав „усім тим здоровим одиницям вище 16-го року життя, що не вміли читати по англійськи або по іншому”. Піднесено теж поголовний податок з \$4.00 на \$8.00.

Другий закон ухвалено 1921 р. (Per Centum Limit Act).

Цей закон означував докладно процентово, яке число чужинців може річно, а навіть місячно іммігрувати в границі Злучених Держав з кожної країни Старого Світу.

Імміграційний закон з 1924 року ще більше загострив так звану „імміграційну квоту”. Він надто обмежив цю мінімальну імміграцію лишень до членів кавказької та чорної раси.

Був це кінець масової імміграції до Злучених Держав Америки.

IV.

Принцип „відчинених дверей” був подиктований чисто практичними мотивами. Белитенська країна, що розмірами дорівнювала Європі, була рідко заселена й потреба все свіжих робітничих рук більшала з дня на день разом з феноменальним зростом рільничої та фабричної індустрії.

Д-р Лука Мишуга
Редактор „Свободи”.

Користали з цієї „гостинності” Злучених Держав усі народи світу — аж поки не наспіла пора „насичення”, а там — і „пересичення”. Тоді й прийшов кінець принципів „вільної” та „нічим не обмеженої” іміграції, та і наспіла хвиля іміграційних обмежень, а там і пора „зачинених дверей”...

Та всеж годиться пригадати, що перші протиіміграційні настрої у Злучених Державах прокинулися ще в половині минулого століття. Були вони звернені проти жовтих, головню китайців, які напливали до західно-американського побережжя з Азії. З кінцем минулого століття протиіміграційні sentimenti починають вибухати і на східно-американському побережжю — проти білих імігрантів.

Зміна в складі „нової” іміграції та поява грізного „робітничого питання” — заставили в один момент американське думаюче суспільство, а передівсім же американські власті, стежити за іміграційним питанням з бачною увагою. Скоро теж повстали іміграційно-статистичні комісії, що дали нам у руки цілу низку цінних науково-статистичних книг та брошур. В слід за ними появилася поважне число більше або менше солідних наукових розправ на різні іміграційні теми, що їх авторами являлись усякого роду „суспільні працівники”, пастори різнородних американсько-церковних сект, католицькі священники, а в ряди-годи й професори деяких американських університетів та їх учні. Повстає „іміграційна література”, що містить у собі чимало важного історичного, статистичного та побутового матеріалу, немаловажного і для історика української іміграції.

Вкупі з цією літературою виросла ціла низка американських добродійних інституцій для „охорони імігрантів” перед визиском та переслідуваннями несовісних спекулянтів. Імена панни Джейни Адамс та проф. Джерома Дейвиса житимуть вічно в пам'яті імігрантських нащадків.

Державні та добродійні чинники відносилися до наших переселенців з увагою та симпатією. Вони хоронили нас перед визиском та надужиттями людських шакалів, та ще й нині помагають усім покривдженим з найдалше посуненою чемністю та людяністю. Правда — памятаємо ще всі сумні події, що записалися в наших умах та серцях не дуже там ясними споминами, але беремо їх на рахунок воєнної та післявоєнної гістерії. Зрештою — вони не тревали довго та і соромляться їх нині самі творці цих високо-ганебних протиімігрантських погромів.

Праці R. M. Smith-а є нині перестарілі (*Emigration and Immigration*. New York, 1890; йогож „*Assimilation of Nationalities in the United States*”. — *Political Science Quarterly*, Vol. IX, pp. 426-444, 650-67, 1894). Зате ми правильно розуміємо та оцінюємо нині гістеричну діяльність „Бостонської Ліги для Обмеження Іміграції”, що її основано 1896 року. Книжку П. Ф. Голла „Про іміграцію та її вплив на Злучені Держави”, видану 1906 р., рідко нині хто і читає. Забулись теж його брошури, видавані „Лігою Імігрантського Обмеження”.

Високо гуманна праця благородної Джейни Адамс, що відзначалася безмежною любовою ближнього та найвищим самовідреченням, потрясла основно сумлінням практичних, але рівночасно і чутливих та благородних американців і зразуж вплинула могутньо на характер наукових і газетярських розправ, присвячених іміграційному питанню. Чимало помогли тут інтересні видання знаменитою основицею славного шікаговського Hull-House-у, під фірмою „Охоронної Ліги Імігрантів”, а вкінці їй таки „*Twenty Years at Hull House*” (Macmillan, 1910).

Чотири роки опісля появилася знаменита праця вченого професора Роса під характеристичним заголовком „*The Old World in the New* (New York, 1914). Двацять сторінок цієї книжки присвячені слов'янам. Знайдемо там чимало цікавого й про українців („рутенієнс”).

Проф. Рос характеризує всіх слов'ян так: „Щодо неучтва й неграмотности, загального панування забобонів і влади духовенства, шорсткості церкви й держави, улегливості народніх мас вищим клясам, низького становища жінки, підчинення дітей родичам, грубості в поведінку й мові, низьким стані чистоти й вигоди, велика частина слов'янського світу остається на тім рівні, на яким предки англійців були в часах короля Генрика Восьмого” (у першій половині 16-го віку).

Однак рівночасно з тим проф. Рос підчеркує, що слов'янин не боїться ніякої роботи з причини її трудности чи небезпеки. Він приймає спокійно всяке ризико праці. Через це слов'яни платять тяжко своєю кров'ю за деякі промисли. Вони не беруться купувати дрантя, бути перекупниками, не мають нюху до дрібних галапасних промислів, але беруться відважно до тяжкої і конечної роботи.

Правдивою копальною цінних інформацій являється знаменита книга, написана вченими Jenks і Lauck, та останньо перевидана під фірмою Jenks, Lauck і Smith (*The Immigration Problem*, 1926). Книги вченого H. F. Fairchild теж за-служують на особливу увагу. Його *Immigration* (Revised Edition, New York, 1926), та прецікавий „*The Melting-Pot Mistake*” (Boston, 1926), це цінний вклад у новітню імміграційну літературу.

З жалем мусимо зазначити, що йогож „*Immigration Backgrounds*” (New York, 1927) мусять бути основно перероблені. Поміщено там статті різних авторів — на жаль — не рівної вартости. Те, що п. Arthur Ruhl написав про українців у статті під заголовком „*Russians and Baltic Peoples*”, зраджує подиву гідну ігноранцію повоєнного українського питання тут і в Європі.

Із новішої іммігрантської літератури замітні E. Abboth's *Historical Aspects of the Immigration Problem* (1926); E. S. Bogardus' *Immigration and Race Attitudes* (Boston, 1928); H. G. Duncan's *Immigration and Assimilation* (Boston, 1933); L. G. Brown's *Immigration. Cultural Conflicts and Social Adjustments* (New York, 1933).

Окрему групу праць у справі іммігрантського питання творять наступні розвідки: F. J. Warne's *The Immigrant Invasion* (New York, 1913); C. A. Whipple's *Immigrant Education. Americanization in Industry* (New York, 1919); M. M. Davis' *Immigrant Health and the Community* (New York, 1921); R. E. Park's *The Immigrant Press and Its Control* (New York, 1922); D. Ch. Brewer's *The Peril of the Republic. Immigration good and bad* (New York, 1923); E. de Schweinitz Brunner, *Immigrant Farmers and their children* (New York, 1929).

Із літератури, присвяченої загально-слов'янській та українській імміграції, згадаємо такі праці:

F. J. Warne's *The Slav Invasion and the Mine Workers* (1904); E. G. „*Slav Emigration at its Source*”. — *Charities*, 1906 (May 5: Galicia, Austrian Poles, Ruthenians; тогож самого автора: *Our Slavic Citizens* (New York, 1907); також: „*The Slav in America*”. — *Charities*, Dec., 1904; L. Caro, *Auswanderung und Auswanderungspolitik in Oesterreich* (Wien, 1909); B. O. Pehotsky's *The Slavic Immigrant Woman* (1925); P. R. Radislavjevich, *Who Are the Slavs?* (1919); „*Ukrainians in America*”. — *Literary Digest*, Nov. 15, 1919; Jerome Davis' *The Russians and Ruthenians in America* (New York, 1922).

Із української літератури нотуємо:

Товариство „Просвіта”, Київ: Українці в Америці. Написав В. Корольов. люди. Київ, 1908.

Товариство „Просвіта”, Київ: Про Канаду. Яка це земля і як у ній живуть Київ, 1909.

Юліан Бачинський: Українська Імміграція в Зєдинених Державах Америки. Львів, 1914.

Зенон Кузеля: Причинки до студій над нашою еміграцією. — *Записки Наукового Товариства ім. Т. Шевченка*, Львів, 1911, т. 101, стор. 144—158, і т. 105, стор. 175—204.

Трійливим духом ворожнечі, а там і непогамованої ненависти до мільонів новоприбуваючих іммігрантів віє зо сторінок невеликого числа іммігрантських книжок та статей. Цікаві це документи людської душі. Закінчилася ця сорок-літня негативна іммігрантська кампанія (1896—1936) рядом суворих протиімміграційних законів. Цінними джерелами у цьому напрямі послужать інтересованим наступні солідні праці:

A. E. Cook and J. J. Hagerty, *Immigration Laws of the United States Compiled and Explained*. Chicago, 1929.

W. C. Van Vleck, *The Administrative Control of Aliens. A Study in Administrative Law and Procedure*. New York, 1932.

Знаменитим підручником є теж R. L. Garis' *Immigration Restriction. A Study of the Opposition to and Regulation of Immigration into the United States*. New York, 1927. Високо характеристичними, а навіть високо драматичними заввагами є такі думки, висловлені у передмові цієї цінної книжки:

„Американські Злучені Держави — нація велика з кожного погляду — є нині нашими. До кого належатимуть вони завтра?”

(„The United States of America, a nation great in all things, is our today. To whom will it belong tomorrow?”—P. VII).

Патетичним є теж признання:

„Расове упередження надто часто контролювало законодавство супроти нових переселенців”.

(„Race prejudice has too often controlled legislation towards the newcomers”. —P. IX).

Найсвіжіші протиіміграційні та проти-„форенерські” настрої, та спорадичні вибухи „стопроцентового” американського джінгоїзму мають очевидний характер „депресійної” гістерії.

V.

Акція викликає реакцію, переслідування родять мучеників — та оборонців. Jane Adams оснувала в Шікаго в 1889 році Hull House, „щоб дати бідним імігрантським дітям дрібку сонця та клаптик зеленого городу в багатолюдній індустріальній метрополії”.

Скоро дуже Hull House прославився на весь світ. Бідні італійські імігранти звали його Casa di Dio („Дім Бога”), а сама її управителька діждалася почесних титулів: „America's Joan of Arc”, та „America's Uncrowned Queen”. Такою позістала вона до смерті (умерла 1935 р.). Вона теж була душею основаної нею „Immigrants Protective League”, а брошури, видавані цією організацією, як теж її власна книжка „Twenty Years at Hull House” (Macmillan, 1910) могутньо рушили людським сумлінням на всім американським суходолі.

Скоро теж виросла і могутня „The National Liberal Immigration League”. Учений та толерантний професор E. A. Ross пише про цю організацію (op. cit., pp. 144—145):

„Жидівські гроші стоять за „Нешенел Либерел Імігрейшен Ліг” та її численними публікаціями... що їх видається за гроші Фонду барона Гірша. Література, що приносить стільки добра для всіх клас Америки, виходить з бистрих жидівських умів. Щоб допустити своїх братів з „черти осілости”, найліпші жидівські голови працюють коло того, щоб держати отвором двері Америки для всіх арійців”.

Велику прислугу імігрантам віддала організація „The Foreign Language Governmental Information Bureau”. Ця організація видала сотні статей на найрізномородніші теми. Користали з них сотні не-англійських публікацій.

Сюди треба теж причислити ряд приватних національних так званих „Іміграційних Домів”, основаних та утримуваних головню в Нью Йорку жертвами поодиноких народностей. Найкраще функціонували доми: німецькі (два), жидівський, італійський, шведський, австро-угорський та польські (два). Ми не спромоглися ніколи на власний „Іміграційний Дім”; зате наш Український Народний Союз повнив високо гуманітарну та позиточну народню службу на Ellis Island.

Чимало прислужилася новим імігрантам американська організація The American Federation of Labor. Деякі з англійських публікацій — часописів цієї могутньої організації друкували свої сторінки „по словянськи”, але наше громадянство не використало як слід отсього інтересного русла для поширення здорового національного корму серед нашого робітництва.

Знаменито уладжені та щедро вивінувані американські публичні школи відіграли в життю імігрантської молоді велитенську роль. Алеж бо впливали вони, та ще впливають, і на самих родичів — більше ніж ми можемо це нині оцінити.

З особливим признанням належить теж піднести праці „The United States Immigration Commission”. Будова цієї великої інституції скінчилася щойно 1910 року. Заслуги її біля поліпшення долі „нових” імігрантів, а теж біля наукового розроблення іміграційного питання з найрізномородніших кутів погляду та розуміння — є неочінені. Вистарчить згадати, що цінна книга, написана ученими Jenks, Lauck і Smith (перше видання явилось 1911 року, останнє доповнене видання 1926 р.) є майже в цілості оперта на цінних матеріялах, зібраних цією Комісією.

Під опікунчими крилами цієї організації працював, і ще працює, цілий ряд знаменито вишколених учених-спеціалістів, що слідили джерела нашої „нової”

іміграції не лишень на американським суходолі, але теж в Європі, Азії, Африці та Австралії. Так і повсталала ціла низка знаменито оброблених розправ про всі на-
роди світу. Праці ті дуже цінні ще й тому, бо, як признають самі американські
вчені, до цього часу „дискусії про цю справу були з konieczности річі оперті пере-
важно на згоди й особисті обсервації, деколи на упередження”.

Із цінних праць згаданої Комісії підносимо такі:

Immigrants in Industries. Subject: Slavs in the United States. Washington,
Gov. Printing Office, 1911.

Russians in the United States (also Slavs). U. S. Immigration Commission,
Vol. 5. Dictionary of Races and Peoples, 61:3d., v. 9.

Slavs in the United States. U. S. Immigration Commission, 61 st. Congr.,
3 Sess., Sen. Doc., v. 7.

The Immigration Situation in Canada. Presented by Mr. Dillingham. Washing-
ton, Gov. Printing Office, 1910.

U. S. Department of State. The Immigration Work of the Department of State
and its Consular Officers. Washington, Gov. Printing Office, 1919.

Загально і подрібно годиться ще раз ствердити, що і державні чин-
ники Злучених Держав і інтелігентні круги американського громадянства відно-
силися до „нових” імігрантів, включно з українцями, з людяністю, увагою та
симпатією. Вони розуміли гаразд, що „the Immigration Problem is one of vital
interest to the American people”, а навіть устами президента Рузвелта вирі-
шили, що „іміграційне питання” є, можливо попри консервацію природніх ба-
гатств країни, „наша найважливіша проблема”. Інакше й не могло бути, бо — як
читаємо в одному із найбільш авторитетних творів іміграційного питання —
„від нашої політики в відношенню до імігрантів залежить до великого ступня
поступ і дальший розвій держави, економічний, політичний і суспільний”.

Гострої, але на щастя коротко тривалої повоєнної протіміграційної гістерії
1920 року соромилися зараз таки всі розумні та чесні американці. Пише про це
подрібно і гарно професор Jerome Davis у цитованій нами книжці. Тож загально
годиться признати, що передові інтелігентні американці оцінювали все правильно
значіння „нової” іміграції, та старалися все і при кожній нагоді совісно і щиро
помагати їм відповідно до своїх найкращих сил.

Очевидна річ, виїмки були, є і будуть, але це не змінює загального стану
річей. Що більше: правдиво інтелігентні та благородні американці гляділи все на
маси добрих, трудячих і ошадних переселенців як на виїмково цінний людський
вклад у свій велитенський „Melting Pot”. А вжеж особливо чимало надіялися
вони від незрівняного, витривалого, загартованого і безмежно працювитого сло-
вянського елементу. Згодом вони навіть навчилися нас шанувати, а то й любити.

З особливою увагою та симпатією віднісся інтелігентний американський
загал до нас, українців, скоро ближче запізнався з чудовою і пребагатою нашою
душею, т. є. з нашою своєрідною, прастарою та високо оригінальною культурою.
Аджеж не забуваймо, що ще літ тому чотирнацять, т. є. року 1922, вся Америка
почула із уст благородного Джерома Дейвіса, що „Америка потребує словян,
а передовсім же потребує росіян та українців”. Від того часу глядить на нас уся
Америка з повагою і симпатією, а від часів Кошиця, Архипенка й інших —
навіть з подивом — не лишень як на цінну робучу силу Америки, але теж як на
шанованих носіїв великих культурних скарбів, які щедро збагачують загальну
скарбницю великої й подиву гідної, але всетаки ще наростаючої культури аме-
риканської. Доложим усіх наших сил та засобів, щоб та наша добра слава в
Америці росла та більшала з року на рік чимраз то більше і більше.

А в світлі повищих завваг зрозуміємо як слід появу та значіння ось таких
високо знаменних книг останньої пори, як, наприклад, книжка А. Н. Eaton-а, видана
під вимовним заголовком: Immigrant Gifts to America (New York, 1932).

Змінюються часи...

Епілог.

Учений Н. Р. Fairchild сказав прегарно літ тому десять (1926 року), що
„Нація, неначе дерево, є живучим і животним явищем. Зріст є одним із її умовин
життя, і скоро лишень вона перестає рости, виринає поважна підстава побоюватись,
що нація починає нидіти та завмирати”.

Яка будучність жде велику та могутню нині — нашу державу та її багато-мільонову людність? Який вислід буде прецікавого функціонування велитенського американського „Melting Pot”?

Ідею про американський „мелтинг пат” подав жидівсько-англійський письменник Ізраел Зенгвил, що в 1900-нім році виставив у Нью Йорку драму під таким наголовком. Мала ця драма бути успокоєнням американців, занепокоєних думкою про будучу расу Америки. „Мелтинг пат” це котел, у котрім виварюють залізо. Всипається до такого кітла преріжні складники, які потім під впливом великого гаряча дають із себе знаменитий метал. Америка має бути немовби таким кітлом до варення сталі. В нього має вкидатися преріжні складники, а з них при допоміг тепла, себто рухливого американського життя, має витворитися знаменитий продукт, якась чудова американська нація, що має відзначатися немовби сталі між мінералами надзвичайними прикметами. Передовсім має вона відзначатися одноцілістю в усіх своїх частинах.

Професор Фейрчайлд побоюється поважно, що наш славетний „мелтинг пат” не функціонує як слід, бо у ньому стоплюється на ніщо не що інше, а якраз „саме серце Злучених Держав”, т. є. „американська національність”.

Хід думок знам нитого вченого такий:

„Осереднім чинником сучасної організації всесвіту є націоналізм. Сильні, самосвідомі національності є необхідні у видатнім порядкуванню та мирнім поступі міжнародніх взаємин. Кожна добре розвинена національність є неоціненим витвором суспільної еволюції. Кожна призначена виконати свій власний причинок для майбутнього поступу. Знищення будькотрої з них було би невідшкодованою втратою для людства”.

У світлі цих знаменних слів, над якими ми, українці, повинні добре задуматися, шан. професор Фейрчайлд уявляє собі ідеал-мету Америки ось так: „Найпершим завданням Америки є розвиток правдивої демократії... Найвищою службою Америки для людства є значити шлях, виказувати можливості та провадити до остаточної мети — людського щастя. Усяка сила, що прямує до нарушення нашої здібності до проводу, є загрозою для людства та яскравим порушенням духа лібералізму”.

Такою деструктивною силою вважає шан. професор іменно „необмежену імміграцію”. На його думку, це іменно була необмежена імміграція, що „невідпорно зідала саме серце Злучених Держав. Це була якраз американська національність, що стоплювалась у великім „мелтинг пат”, затрачуючи всю форму та симетрію, усю красу та характер, усю благородність та ужиточність”.

А коли так, то і належить усмертити цю погубну силу, думав шан. професор, — та на оправдання свого засуду смерті наводив такі слова „двох визначних чужинців”: рабіна Йойли Блява та французького вченого Густава Ле Бон-а.

Перший з них твердив:

„Головним обов'язком, що/ його кожний нарід винен собі та світові, є пошана власної душі, що є містичним осередком його існування”.

З другогож боку французький мислитель учив так:

„Переважаючий вплив чужинців є напевно силою, що загрожує існуванню держав. Він позбавляє кожну націю її найціннішого скарбу її душі.

Перед нашими очима пересуваються неначе велитенські рухомі образки — історія старинного Вавилону, Ассирії, Єгипту, Греції, Риму — і т. д. і т. д., аж до сучасної Росії та Німеччини...

Душа народу — чужинці... Росія... Німеччина... Велика Британія... Злучені Держави Америки...

Душа народу — чужинці...

Україна — і чужинці...

— — — — —
Ні, не хочемо входити глибше у бездонну мудрість отсеї блискучої анти-тези: душа народу — чужинці... Входити в неї — значилоб писати дві великі книги.

Обмежимося заввагою, що наші думки відносно цих фундаментальних питань вивіли ми у статті про суть „американізації” й „українізації”. Поза тим ми думаємо, що питання „американської національності” є питанням — будучности.

Д-р Л. Мишуга.

МАТЕРІАЛЬНИЙ ВКЛАД ІМІГРАЦІЇ В РІДНИЙ КРАЇ

ІД ДОВГИХ ЛІТ проголошує наша українська преса в Америці кожного дня збірки на допомогу різним цілям у старому краю. В „Свободі” заведено постійну рубрику, яка має назву „Як ми помагаємо Рідному Краєві”, і вона появляється майже в кожному числі враз з виказом жертводавців. І тому ми знаємо, що, скажім, „Обеднання” зібрало досі на народні потреби в краю понад чверть міліона доларів. Знаємо теж, що от на нашу державну позичку зібрано у своїм часі коло \$140,000, на Дім Українських Інвалідів коло \$30,000 і т. д. Знаємо далі, що кожного місяця йдуть поважні суми на наші села на будову читалень, народніх домів і т. п. Але не знаємо, скільки грошей поодинокі громадяни вислали на допомогу своїй рідні, чи своїм знайомим, чи на такі цілі в краю, які є звязані з удержанням чи розбудовою українського маєткового стану. Про ці посилки в пресі нема нічого. І тому про них нічого не знаємо. І не будемо знати про тих, що найбільше грошей повисилали, чи забрали з собою до рідного краю, бо їх в Америці вже нема. Велика їх частина ще перед світовою війною масово вернулася до краю на свої господарства, розбудовані за привезені з Америки гроші, або принаймні віддовжені. Та не менше тяжко зібрати інформації й про тих, що живуть в Америці, а допомагають рідному краєві. Щоб одначе таки дійти до якогось хоч трохи правдоподібного висновку, ми взялися на спосіб певної перевірки цієї справи. Ото вибрано кількох громадян, щодо яких були певности, що вони зрозуміють вагу цієї справи і будуть старатися совісно допомогти до її розвязки. Тим громадянам поручено зібрати в їхніх місцевостях інформації від 100 наших громадян, батьків родин, щодо їхніх грошових посилок до краю впродовж 25 років.

З надісланих нам у цій справі звітів візьмемо під увагу два. Один з них з Нью Йорку, найбільшого осередка української імміграції в Америці, а другий з Рочестера, Нью Йорк, себто з середньої величини американського міста, в якому живе доволі значне число українців. Звіти зладили місцеві народні робітники, відомі з солідности в народній праці, а ними є Микола Близнак з Нью Йорку і Володимир Гурянський з Рочестера. Обидва перевірявали посилки поодиноких громадян, яких розпитували. Оглядали посвідки посилок, або розпитували про них у пересилкових бюрох.

Пересланий М. Близнаком виказ подає 100 осіб з повним іменням, родом заняття і різними поясненнями щодо поодиноких грошових посилок. Більшість поданих ним осіб це українські бизнесмени, а меншість — різного роду робітники. Отже ті перевірені ним 100 осіб вислали за останніх 25 років своїй родині в краю як підмогу \$168,997.96, а на інші цілі (як закупно реальностей, читальні й т. п.) \$63,792.80, себто разом \$232,790.76.

В Рочестері перевірені 100 громадян були головню робітники. Вислали вони на допомогу своїм родинам у краю в останніх 30 роках \$137,016. У звіті подано, що комітети односельчан у Рочестері зібрали за той час на допомогу селам (головню з рогатинського й калуського повіту в Галичині) \$28,264.02, а місцеві товариства

зібрали в тім часі на край \$5,397.69. Разом від комітетів односельчан і товариств вислано до краю \$33,661.71, а з допомогою родинам — \$170,677.71. Ще зазначимо, що між посилками на допомогу рідні є згадані такі суми, які вислали наші робітники до краю на те, щоби посилати дітей до високих шкіл. Один з них видав, наприклад, на науку сина \$4,500, другий на науку двох синів \$3,000 і т. д.

Ще раз зазначаємо, що всі ті посилки перевірено. Подано нам точно назву кожного села і точну суму, яку кожне село одержало.

Щож ті вислані до краю суми собою уявляють?

Отже з перевірки 100 наших голов родин у Нью Йорку виходить, що вони вислали до краю родині й на інші цілі \$232,790.76 за останніх 25 років. Стільки само осіб з Рочестеру вислали за 30 років \$137,016. Припишім іще тим людям меншу половину жертв, що їх вислали за той час місцеві комітети односельчан і товариства, то матимемо приблизно суму \$150,000, яку вислали з Рочестеру згадані 100 осіб до краю. Ось ця остання сума є такою, щодо якої можна цілком добре погодитися, що вона була вислана з Америки в часі останніх 25 до 30 років до Галичини від кожних 100 українських родин в Америці. В одній громаді буде можливо ця посилка менша, а в другій, як от виказує наведений виказ з Нью Йорку, вона буде більша. Але пересічно можна брати під увагу цілком певно \$150,000, як ту суму, що її вислали до краю 100 наших родин в Америці за останніх 30 років. А коли візьмемо під увагу, що таких наших родин було тільки сто тисяч (маємо тут на увазі тільки Галичину), то вийде, що ті родини вислали до рідного краю за той час \$150,000,000, себто, що вислали річно пересічно по \$5,000,000.

Що так є в дійсності, це видно навіть із того, що подає про ці висилки польська енциклопедія.* Вона стверджує, що Галичина одержує від американської іміграції річно від 24 до 30 мільонів доларів. Отже берім, що ці посилки до Галичини виносять пересічно \$25,000,000 на рік. А, як знаємо, є це посилки головню від українців, поляків і жидів. Припустім далі, що українці становлять тільки п'яту частину посилаючих. Тоді вийде що українські імігранти з Галичини вислали до краю навіть в останніх роках по \$5,000,000 річно. А що в тих роках грошеві посилки до краю дуже змаліли, то є це доказом, що наші попередні обчислювання були дуже й дуже консервативні, бо ми брали цю суму як підставу до обчислень посилок і в минувшині, коли ті посилки були дуже великі.

Справу цю пробували ми ще перевірити й у бюрох грошових пересилок. Степан Ковбаснюк, власник такого бюро в Нью Йорку, є такого переконання, що можна сміло признати, беручи під увагу наші обчислення, що наша іміграція з Галичини вислала до краю за останніх 30 років найменше чверть біліона (мільярда) доларів. Саме Бюро С. Ковбаснюка вислало до Галичини від американських українців за 15 років коло \$2,300,000. При перевірюванні посилок виявилось, що пересічно пересилали посилаючі по \$65 річно. Отже й це годиться з тим, що подано в статистиці в згаданій польській енциклопедії. Власник Бюро С. Ковбаснюк подав далі, що теперішні посилки є дуже й дуже малі в порівнянні з тим, що вислали до краю наші імігранти зараз по світовій війні. Він теж подав, що давніше дуже великі суми вислали українські імігранти з Великої України, які тепер за советської влади вже майже нічого не посилають. Вони вислали більше ніж українці з Галичини, бо більше заробляли, працюючи при копанні каналів, валенні домів, будові соборів чи в залізних фабриках, себто при найтяжчій роботі, але й ліпше платній. А галицькі робітники працюють, наприклад у Нью Йорку, головню по ресторанах, де заробітна платня низька. А й ті, що працювали в майнах, теж не заробляли стільки, що наддніпрянці. А коли ще додамо, що (як стверджено в Бюрі С. Ковбаснюка) українські імігранти з Закарпаття ще й тепер висилають до краю такі далі дуже поважні суми гроша, то побачимо, що матеріальна допомога української іміграції в Америці для Рідного Краю була і є ще далі не тільки широкою, але й великою.

* Диви: *Ilustrowana Encyklopedia Trzaski, Everta i Michalskiego*, 1927, том IV, стор. 319.

ВАСИЛЬ ГАЛИЧ.

РОЗМІЩЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІМІГРАЦІЇ В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ

Українська іміграція зачала напливати до Злучених Держав у поважнішій числі десь коло 1870 р. Українські імігранти прибували з Великої України, з Закарпаття, а найбільше з Галичини. Вершом української іміграції до Злучених Держав був 1914 рік, коли то прибуло 36,527 осіб.¹ Їхали сюди молоді, здорові, сильні чоловіки, їхала молодь: хлопці й дівчата, а не бракувало й старших, що прибували з жінками і дітьми. Для орієнтації подам таблиці, взяті з виказів комісара еміграції, які відносяться до українських імігрантів.²

ТАБЛИЦЯ 1.

Українські імігранти в 1910 р.

Нижче 14 літ	Від 14 до 44 літ	Від 45 літ вище	Мужчин	Жінок	РАЗОМ
1,063	25,933	911	21,198	6,709	27,907

ТАБЛИЦЯ 2.

Виказ грошей при вїзді.

\$50.00 або більше	Менше ніж \$50.00	РАЗОМ
439	25,412	\$569,776.00

ТАБЛИЦЯ 3.

Хто заплатив за подорож?

Сам (сама)	Родина	Хтось інший ніж сам або родина
23,438	4,339	130

РОЗМІЩЕННЯ.

Почавши від 1899 р., американський уряд записував не лише те, з якого краю походили імігранти, їх вік, грошові викази і заняття, але й до якої народности вони належали. Таблиця 4 представляє українців так, як їх записано, коли, скільки, і куди їхали, себто до якого стейту.³

¹ Annual Report of the Commissioner General of Immigration, Washington, D. C., Fiscal Year ending June 30, 1934, p. 38.

² ib., Fiscal Year June 30, 1910, pp. 20-21.

³ Статистичні числа взяті з річних звітів генерального комісара іміграції за роки 1899—1930.

ТАБЛИЦЯ 4.

Розміщення українців по стейтах.

РОКИ	Ала.	Алас.	Аріз.	Арк.	Кал.	Кол.	Конн.	Дел.
1899				3		4	70	
1900					19	25	111	3
1901	3				1		132	8
1902	2					5	195	8
1903	1			5		3	213	12
1904	6			4	10	6	255	25
1905					2	3	362	21
1906					21	1	426	68
1907	1	1			45	17	765	110
1908	2				3	44	218	48
1909	1		2		9	5	433	68
1910	9	2			3	5	824	143
1911	1	1			11	24	465	56
1912					13	6	741	74
1913	1		2		10	5	688	212
1914	1		4		15	9	1,079	139
1915		16			4	1	67	5
1916					3	3	15	
1917					37		14	
1918					1			
1919	1						1	
1920					2		2	
1921-30	2	2	1		191	7	121	9
Всіх по стейтах	31	26	9	12	400	173	7,498	1,009

РОКИ	Д. К.	Фла.	Джа.	Гаваї	Айд.	Ілл.	Інд.	Інд. Тер.
1899						13	1	
1900	2					65	5	
1901						146	3	1
1902						111	9	
1903	2					193	25	6
1904	1				1	199	9	4
1905	1					230	22	8
1906						407	28	5
1907		3			2	607	39	40
1908					2	374	26	
1909						525	46	
1910	1					922	85	
1911					5	647	71	
1912	1	2			4	823	96	
1913	1	4			3	1,275	185	
1914	2	1			6	1,871	219	
1915					2	104	14	
1916	1	1			3	44	1	
1917		2			4	69	6	
1918	1					2		
1919								
1920						6		
1921-30	2	46	2	1	5	1,457	83	
Всіх по стейтах	21	59	2	1	36	10,085	973	64

ТАБЛИЦЯ 4.

Розміщення українців по стейтах.

РОКИ	Айа.	Канз.	Ки.	Ла.	Ме.	Мд.	Масс.	Мінн.
1899				4			31	4
1900		31				11	125	22
1901	1	2				12	230	25
1902					4	18	176	16
1903	1			2		37	220	36
1904	3	6		1	1	56	156	40
1905	3	5	3		5	79	232	51
1906	6	4	1			104	353	53
1907	1	7		22	9	263	564	164
1908	7	38		51	9	58	342	101
1909	8	5		4	15	49	516	137
1910	7	6	1	3	21	60	660	208
1911	10	17		1	7	76	552	206
1912	20	37		1	12	59	627	298
1913	15	28	1	1	22	73	965	729
1914	20	30	3		48	178	1,336	1,009
1915		1	1		5	6	135	470
1916	5				4	1	47	297
1917	1	1			1	1	4	234
1918				1				10
1919						2		15
1920							6	36
1921-30	7	1		7	5	20	110	1,487
Всіх по стейтах	115	219	10	99	168	1,163	7,357	5,648

РОКИ	Мінн.	Місс.	Мо.	Монт.	Неб.	Нев.	Н. Г.	Н. Дж.
1899	3		9	1			2	257
1900	10	1	14				10	259
1901	14		30		4		22	621
1902	17	1	39	7	1		10	746
1903	21		44	1	3		22	874
1904	20		43		1		24	1,094
1905	41	2	101				23	1,666
1906	55	1	131	2	1		44	1,692
1907	117	4	267	11	1		81	2,714
1908	127		120	1	3		40	1,182
1909	181		131	7	11		66	2,136
1910	177		207	33	12		88	3,274
1911	136	1	149	52	11		51	2,247
1912	173		195	82	16		96	2,889
1913	308	3	227	52	13		159	3,327
1914	584		367	27	22		243	4,046
1915	137	1	29	22			11	267
1916	238		1	30	4		3	
1917	154		5	14	1		2	11
1918	8		1	3				
1919	5		3	2			1	7
1920	15		1	2				9
1921-30	755	1	73	52	6	1	8	422
Всіх по стейтах	3,296	15	2,187	400	108	1	1,006	29,830

ТАБЛИЦЯ 4.

Розміщення українців по стейтах.

РОКИ	Н. Мекс.	Н. Й.	Н. К.	Н. Дак.	О.	Окла.	Оре.	Па.
1899		339		5	27	Індійська Територія аж до 1907 р.		608
1900		560		22	54		1	1,332
1901		967		15	132			2,854
1902		1,594		21	328			4,133
1903		1,854		1	391			5,675
1904		1,653		48	405			5,336
1905	1	2,275	1	19	522			8,510
1906		3,626		61	552		5	8,243
1907		5,090		78	671		4	11,779
1908		3,318	1	119	396		10	5,229
1909		4,085		96	435		4	6,364
1910		5,946		100	1,071		7	13,386
1911		4,991		66	564		8	6,902
1912		5,982		308	848		7	7,909
1913	1	7,642	2	79	1,467		22	12,007
1914	2	9,961		107	1,526		10	12,937
1915		578		61	73		3	784
1916		227		148	61			81
1917		194		128	214			54
1918		8		3				1
1919		36		1	7			10
1920		105		4	6			42
1921-30		1,183	3	89	409	13	61	1,192
Всіх по стейтах	4	62,214	7	1,579	10,169	84	196	114,179

РОКИ	Ф. Ай.	Р. Ай.	С. К.	С. Дак.	Тенн.	Текс.	Ют.	Вт.
1899		4						1
1900		9						6
1901		15				4		8
1902		15				12		23
1903		41				1	1	51
1904		50				10		44
1905		63		2		16		65
1906		84		2		25		51
1907		193	3	1		124		43
1908		143		11		166		22
1909		172	2	16		136		64
1910		187		2		42	1	63
1911		108		5	1	53		26
1912		247			1	70		46
1913		337		1	3	38	1	33
1914	2	329	7	1	2	51	1	42
1915		18				63		7
1916				1		8		
1917				1	16			
1918						1		
1919				1				
1920		2						
1921-30		25		3	1	3	2	4
Всіх по стейтах	2	2,041	12	47	24	823	6	599

ТАБЛИЦЯ 4.

Розміщення українців по стейтах.

РОКИ	Ва.	Ваш.	В. Ва.	Віс.	Вайо.	ВСІХ
1899	2		6	6		1,400
1900		18	9	3		2,832
1901	10	1	13	6		5,288
1902	14	3	28	5	3	7,533
1903	8		71	18	1	9,843
1904	2	8	42	17	6	9,592
1905	17	6	75	29	3	14,473
1906	6	4	74	20	2	16,257
1907	13	53	114	20	4	24,081
1908	3	42	75	57		12,361
1909	9	39	84	34	1	15,808
1910	10	25	166	115	6	27,907
1911	11	39	98	31	3	17,724
1912	15	14	187	56		21,965
1913	22	12	201	83	2	30,588
1914	25	60	252	121	5	36,527
1915	8	49	19	24		2,933
1916	3	60	4	9		1,365
1917	1	22		13		1,211
1918		4		4		49
1919	4	2				103
1920	5	8		2		258
1921-30	24	104	69	122	8	8,213
Всіх по стейтах	210	573	1,587	795	44	268,311

До цієї статистики треба додати, що українські імігранти часто змінювали місце побуту і переїздили в ті місця, де була нагода дістати кращу роботу. Щодо цього, найбільший рух був між Нью Йорком і тими, що жили в Пенсильнії, та Шікаго і Дітройтом. Багато виїжджали з міст і осідали на землю та творили сільські оселі, але цих перемін статистичні викази не подають. Та назагал українська іміграція є розділена пропорціонально так, як вказує ця урядова статистика.

СКІЛЬКИ Є УКРАЇНЦІВ У ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ.

Часто читаємо в українських часописах, що в Нью Йорку живе 50,000 українців, а то й більше, в Шікаго 40,000, у Філадельфії 20,000 і т. д. Та коли поглянемо на урядовий перепис з 1930 р., то переконаємося, що лиш яка десята частина дійсного українського населення є записана під українським іменем.

Найбільше народньої свідомости виказали підчас цього перепису українці таких міст:⁴

Нью Йорк	7,220	Рачестер (Н. Й.)	1,128
Шікаго	2,862	Джерзі Ситі	1,008
Дітройт	2,726	Скрентон (Па.)	777
Клівленд	2,671	Йонгставн (О.)	673
Філадельфія	2,112	Йонкерс (Н. Й.)	638
Ньюарк	1,393	Клифтон (Н. Дж.)	620
Пітсбург	1,233	Міннеаполіс	541
Гемтремк (Міш.)	1,223	Честер (Па.)	510
		Бостон	410

Річ ясна, що наведені числа не відповідають дійсному станові. Бо наприклад у Філадельфії є далеко більше українців у кількох наших організаціях ніж те, що вказує статистика. Знаємо, що українцям тяжко було вписати свою укра-

⁴ United States Department of Commerce. Bureau of Census. Fifteenth Census of the United States, 1930. Population, Vol. II. Washington, D. C., 1933.

їнську приналежність, бо ті, що списували, не визнавалися в цій справі, а були й такі випадки, що треба було вносити протести до Вашингтону, бо дехто свідомо не хотів вписувати українську національність, хоч того виразно домагалося. Де цього не було, головню по менших місцевостях, там перепис виглядає з українського боку далеко краще, як от в Арнолд, Ембрідж чи Олифант, в стейті Пенсильвенія. Не забуваймо теж, що й наші браття з Закарпаття теж не позаписувались українцями, а „руськими”. І 240 православних парохій, що записані як „руські” і є під владою російських єпископів, є на ділі українськими, а їх вірні — українцями.⁵

Притім треба взяти ще одну річ під увагу. До 1899 р. американські іміграційні влади не записували, до якої народности зачисляли себе імігранти. А до того часу вже було в Злучених Державах багато наших людей. Знаємо, що вже в 1886 р. були вони широко розкинені по стейтах: Нью Йорк, Нью Джерзі, Пенсильвенія, Месечусетс, Конетікот і далі на захід: Ілліной, Мішіген і Міннесота.⁶ Ще перед 1899 р. пробували два українські священники прослідити число українців в Америці. В 1897 році писав о. Макар, що їх є до 200,000.⁷ Два роки пізніше, себто в 1899 р., після довгих обрахунків о. Бончевський пристав на це саме число, яке подав о. Макар.⁸ А третій, тоді священник, о. Іван Ардан, коли писав статтю до американського журналу в 1904 р., то подав число українців на 350,000 осіб.⁹ Американці пішли слідами українських проводирів і подали число українців у 1900 році десь біля 500,000.¹⁰ Всі ці цифри дуже непевні і зависокі. Щоб уявити собі, скільки могло прибути українців перед 1899 роком, треба заглянути до іміграційних виказів та довідатися, скільки прийїжджало їх рік за роком від 1899 до 1914 рр.

Юліан Вачинський, перший з українців, що взявся основніше розсліджувати українську іміграцію, прийшов до висновку, що в 1900 р. було в Злучених Державах 297,460 українців.¹¹ Заки він прийшов до цього висновку, то обрахував, скільки могло померти, і скільки повернулись до краю. Його обчислення мабуть ближчі до дійсности ніж усякі інші тодішні або давніші.

ЧИСЛО УКРАЇНЦІВ В АМЕРИЦІ В 1936 Р.

Від 1904 до 1914 року українська іміграція до Америки росла в скорому темпі. Виняток та хвиловий застій був у 1908 р., коли военні хмари повисли над Австрією, що загарбала Босну і Герцеговину. Таксамо фінансова криза і безробіття в Америці в 1907 р. могли знеохотити людей від емігрування до Америки. Підчас війни іміграція до Америки дуже підупала, а в 1918 році прибуло українців лише 49.

По війні знов оживилась еміграція з Європи до Америки, а в тім і з України. Та ця остання доба не довго тревала. Американцям не треба було більше європейського робітника, бо і для свого не було роботи. Отже почавши від 1924 року, стали обмежувати візд, а в 1929 р. майже зовсім зачинили двері перед усіми. За ці останні роки прибуло лише кілька тисяч українців, але це є вже найбільше добірні репрезентанти своєї народности: письменні, національно-свідомі та більше фахові.

Щоб можна довідатися, скільки може бути українців в Америці під цю пору, треба в першу чергу брати під увагу це правдоподібне число, що прибуло перед 1899 р. Висновки Ю. Вачинського, щодо цього найбільше підхожі до дійсности, треба прийняти як можливі. До тих 297,460 осіб, ним зарахованих, додаймо 268,311 осіб, себто число всіх українців, що прибули до Злучених Держав від 1898 до 1930 року, і дістанемо число 565,771.

⁵ Диви спис парохій і батюшків у календарі „Рускій Православный Календарь на 1934 годъ”, виданий галичанами. З цього спису видно, що чотири п'яті усіх „руських” церков в Америці є дійсно українські.

⁶ Юліан Вачинський: „Українська Іміграція в Зєдинених Державах Америки”, ст. 97.

⁷ „Свобода” 4 листопаду 1897.

⁸ „Свобода” 15 лютого 1899.

⁹ Charities, Vol. 13, 1904—05, ст. 246.

¹⁰ Senate Documents, 61st Cong. 3rd Sess. 1910—1911. Vol. 9. ст. 118.

¹¹ Вачинський, Op. cit., ст. 111.

Нічого не знаємо про число виїзду до краю перед 1908 р., бо нема на це записок. Є записки від 1908 р. аж до 1930 р., які подають, що виїхали за ці два-цять два роки 29,305 українців. Можна припускати, що за двадцять літ передтим могло виїхати хоч 15,000 осіб, а це значить, що разом від 1898 року могло виїхати 44,305 осіб. Віднявши це число від загального числа імiграції, матимемо: 521,466.

Також треба брати під розвагу смертність людей. Пересічно річно умирало вісім людей на кожних сто, а підчас епідемії інфлюенци в 1917—1918 роках умирало багато більше. Отже за ці всі роки померло щонайменше 80,000 українців. Коли відіймемо і це число від 521,466, то дістанемо число 441,466, яке уявляє собою приблизно число українських імiгрантів у Злучених Державах, хоч державна статистика за 1930 виказує лише 68,485 українців.¹²

Скількисть усіх людей у Злучених Державах українського походження можна обчислити менше-більше: точно тоді, коли користуємось імiграційними вказаними. З федеральних документів виходить, що велику більшість наших імiгрантів становили безженні чоловіки. Наприклад: за роки 1899—1910 прибуло до Злучених Держав 147,375 українців. З того числа 74.4% були мужеського пола, а 25.6% жіночого.¹³ В інших роках приїжджало трохи більше жінок, однак майже завжди було найменше два рази стільки українців-чоловіків, що жінок. З цього можна заключити, що родинного життя було мало. Та фактом є, що українські родини мали багато дітей. Тому можна припускати, що маємо тепер у Злучених Державах найменше 90,000 українських імiгрантських родин. Коли помножимо це число через чотири, себто через пересічне число дітей на родину, то матимемо 360,000 осіб. А скільки є осіб третього і четвертого покоління, годі вгадати. Але додаймо число дітей 360,000 до числа імiгрантів, яке виносить 441,466 осіб, то матимемо в Злучених Державах **801,466** осіб, що є з української крові. Хоч цього числа не можна точно оперти на статистиці, то всеж воно є дуже близьке до правди.

¹² United States Department of Commerce. Abstract of the Fifteenth Census of the United States, 1930, ст. 152.

¹³ Senate Documents, 61st Cong., 3rd Sess., 1910—1911. Vol. 20. Distribution of Immigrants. Ст. 46—47; 51—52.

Матвій Костишин.

СТРІЛЕЦЬКИЙ ДУХ

Світить місяць і тужливо
Хилить голову за хмари,
Вітер шепче тиху пісню,
Гуторять нічні примари.

Поміж ними дух стрілецький,
Мов з розпуки, клич підносить:
„До борні! хто лиш в неволі
Хай рабське ярмо не носить!

„Поки кров жива кружляє
І здорово серце бється,
В бій за волю, кращу долю,
Хай неволя не сміється!”

Дмитро Захарчук.

Ч О М У ?

Чому сниться мені
Мое рідне село,
Як я на чужині
І давно це було?

Чому думка давить
В самотині нудній?
А серденько болить
І що хвилі в вирії

Полетілаб душа
В рідний коханий край,
Де лісова тиша,
За селом зелен гай.

Відзнаки У. Н. Союзу з різних часів.

VOICE OF THE YOUNGER GENERATION

BE READY!

An excerpt from the "Great Anniversary"

By IVAN FRANKO

For that greatest of all moments
Be all ready, one and all—
Any one may be the leader
When the proper time will call.
You say: "Now the wars are
different";

Then with different arms prepare:
Whet your wits and steel your
will!

Only fight and don't despair!
Struggle on and don't seek rest—
Better fall but don't give up.
Stand up proudly, don't give way,
Better perish than betray!
Each one think that on your
shoulders

Million obligations rest
That for all these obligations
You will have to give account.
Each one think: right where I'm
standing

All around, above, below—
Is now being waged the outcome
Of a battle with a foe.
Should I but give way, not face it,

Like a shadow should but sway
All the work of generations
Will be quickly swept away.
With those thoughts you should
be living
And bring up your children, too!
As long as the wheat is wholesome
There'll be cakes for all of you.
"Shall we have to wait to conquer?
That's too long" . . . Then do not
wait!

Learn today and by tomorrow
You will surely dominate.
'Tis no wonder that the nation
Of Ukrainians awoke.
'Tis no wonder that sparks glitter
In the eyes of our proud youth!
Soon new sabres will be flashing
In the hands that grope for truth.
Long enough does our misfortune
Leer o'er every window sill;
Let's sing out: "Ukraine's not
perished,
Never perished—never will!"

Translated by
WALDIMIR SEMENYNA.

Editor's Note:—We regret, that lack of space prevented the inclusion within this Jubilee Book of the Ukrainian National Association a number of articles especially prepared for it, and our regret is made the keener by the realization that among them there were several from the younger generation. All of them, however, like those published herein, are characterized by a spirit of optimism for the future Ukrainian-American life, a spirit which has its source in the inspiring advance this group life has made in the face of seemingly insurmountable obstacles and which finds expression in the hymn of the Ukrainian National Association:

Under the stars and stripes we stand united,
Together striving for a better way...

STEPHEN SHUMEYKO

THE UKRAINIANS...

HISTORICAL TRADITION.

"Our Land, But Not Belonging To Us."

"For as Geography without History seemeth a carkasse without motion, so History without Geography wandreth as a Vagrant without a certain habitation."¹

Particularly so, is the case with Ukraine.

Ukraine is a vast solid national territory lying in the southern part of Eastern Europe, on the threshold to Asia, between 43 degrees and 54 degrees north latitude, and between 21 degrees and 47 degrees east longitude from Greenwich.

It embraces: (1) the southern part of the European Union of Soviet Socialist Republics bordering upon the Black and Azov Seas; (2) the southeastern portion of Poland, including East Galicia, western section of Volhynia and Kholm, Pidlyashe, and Polisia; (3) east central portion of Rumania, including Bukovina and Bessarabia; and (4) the southeastern corner of Czechoslovakia. Or, to put this dry description in a poetic form, "from the foot of Tatra Mountains, from the cloud wreathed Chornohora, from the silver-rippled San, from the dark virgin forest of Bilovezha and the immense swamps of Polisia, to the delta of the Danube, to the Black Sea, to the gigantic Caucasus and the Caspian Sea, surrounded by brown fertile steppes, extends our fatherland — Ukraina."

Of Ukraine's total area, which equals over 1,000,000 square kilometers — 833,570 square kilometers are at present under the rule of the U. S. S. R.; 137,135 square kilometers are under Poland; 20,442 square kilometers under Rumania; and 12,653 square kilometers under Czechoslovakia. Fittingly has Ukraine's greatest poet, Taras Shevchenko, characterized his fatherland as — "our land, but not belonging to us."

Ukraine is decidedly East European in character, although, as the eminent Ukrainian geographer Prof. Stephen Rudnitsky points out, it occupies there a unique position, which fully warrants our conceiving of this great land as a geographical unit standing on an equal basis with other natural units.

That this does not appear to be so at first glance, is due to the general uniformity of Eastern Europe, which fact makes it impossible to apply to it as a criterion the divisions of Western and Central Europe.

The vastness of this uniform region has had a manifold effect upon the peoples occupying it. The natural urge of the early inhabitants to be constantly on the move was greatly facilitated in Eastern Europe by the freedom from the constraint of natural barriers, such as in Western Europe. This deconcentration of the population was responsible for the creation of states of large areas and scattered populations, which fact provides a striking

¹ John Smith in his "General Historie of Virginia."

contrast with the Western European states. The vastness of this territory and the deconcentration of its peoples was further responsible for their exceedingly slow growth along cultural, political and economic lines.

Naturally enough, this sluggish growth found its echo in the difficulty the Eastern European states encountered in climbing out of their political infancy stages. Furthermore, lacking consolidation and permanency of forms—which elements thrive best in the rugged multiform soil and natural barriers such as characterize Western Europe—their existence was marked by extreme fluctuations of fortune. One has to gaze upon the history of Poland, Lithuania, ancient Muscovy, recent Tsarist Russia, and the present Soviet Russia or the U. S. S. R., to see how true this is. Such has also been the sad fate of Ukraine, as exemplified by the ancient Kingdom of Kiev, the later Ukrainian Kozak State, and the brief post-war Ukrainian National Republic.

Besides these considerations, however, the prime motivating cause of the sad lot of Ukraine has been its position at the southeastern corner of Europe, on the threshold of Asia, at a point where the easiest overland route connects the two continents.

This border position of Ukraine, on the threshold of Asia, has been disadvantageous to Ukraine principally because of two reasons. First, for close to one thousand years it had been the means of access for the wild Asiatic hordes which, lured by the invitingly rich and civilized lands of Southern and Western Europe, had to first fight their way through Ukraine in order to reach their goal. As a result of this continual warfare Ukraine became so weakened that it fell prey to the imperialism of her neighbors Russia and Poland.

Secondly, this border position of Ukraine has been disadvantageous because of its distance to the cultural centers of Western Europe. Only during the period of the existence of the Byzantine Empire, particularly during the 11th century, was this position of considerable benefit, for during that time an uninterrupted stream of culture flowed into Ukraine, which fact made Ukraine one of the most cultured countries of that period.

We must bear in mind, however, that geographical influences vary with the passage of time. Gradually, man has learned to master nature, although he has not thereby dissociated himself from it and geographic influences. He simply has learned to exploit nature more successfully and in more diverse ways.

Such is the case of Ukraine. Embracing the entire northern coast of the Black Sea and the Sea of Azov, Ukraine holds fine possibilities of overseas commerce. Furthermore, the proximity of Asia is no longer dangerous, but, on the contrary, very advantageous, for Ukraine is situated on the shortest land route from Central Europe to Central Asia and India, and commands a good portion of this route. And finally, the steppe, which formerly was always a place of danger, is today one of the best grain producing regions in the entire world, besides containing vast mineral wealth and considerable possibilities for industrial expansion.

Kingdom of Kiev.

Historical evidence indicates that the earliest Ukrainian life developed well nigh simultaneously in the basins of the Dnieper and the Dniester. Yet its first national organization centered upon and radiated from Kiev, a small trading post on the Dnieper, which with the passage of time evolved

to what a contemporary German historian of that period called "the competitor of Constantinople."²

Although the rising importance of this flourishing trade center attracted to it many Varangian mercenaries, who served mainly as armed retainers or traders, yet, contrary to the popular notion of former times, they did not found the Kingdom of Kiev. This was done by a southern group of Eastern Slavs, particularly the Polyani, the undoubted forbears of the present-day Ukrainians.

During the 10th century this ancient Ukrainian state expanded very rapidly; subjugating the mixed tribes of the forest-clad lands to the north, from among whom are descended the modern Russians; shattering the invading Asiatic hordes that were attracted to it, as several centuries before the Teutons had been to Rome; strengthening the extensive commercial and cultural relations with the neighboring powerful and highly civilized Byzantine Empire; and seeking to establish similar relations with the distant West.

At the turn of that century, during the reign of Volodimir the Great (980-1015), the kingdom attained its greatest power, extending from the Carpathians to the Caucasus, from the Black Sea to the Volga, and thence westward to somewhere near the delta of the Neva; with Kiev rapidly attaining its apex as one of the wealthiest and most cultured cities in Europe, communicating with the West on equal terms in art, literature, and commerce. During his reign, too, Christianity was introduced into the country (988).

Volodimir's successor, Yaroslav the Wise (1019-1054), proved more than worthy of the heritage bequeathed him; strengthening and beautifying Kiev;³ codifying the common law of the people; founding various cultural institutions; retaking all that land west of the Buh, including Galicia, which his brother, Svyatopolk, had given to Poland in an effort to gain her aid in his struggle for the throne during that brief period of turmoil following their father's death; and securing the ties with the West by all available means, including the marriage of three of his daughters to the respective rulers of Norway, Hungary, and France.⁴ His whole reign can be said to have been characterized by a great advance in the material and spiritual civilization of the ancient Ukrainians.

This golden age of ancient Ukraine, however, was not fated to last long after Yaroslav's death. Internal dissension, intervention and attacks from the North by the newly-arisen Muscovite Principality, and the unceasing invasion of the Mongoloid hordes, culminating in the capture and destruction of Kiev in 1240,—these three destructive forces ushered in the decline of this first independent Ukrainian nation and brought it to an untimely end in 1340, when its remaining vestiges were incorporated into the Lithuanian-Polish state.

Internal dissension was a result mainly of two factors. The first was the bitter struggle for power within the state between the princes and the clan assembly of all freemen (viche). The second factor was the practice

² Adam of Bremen—11th century.

³ He sponsored the building of the famous St. Sophia Church.

⁴ Elizaveta became the beloved wife of the Norwegian monarch, Harald the Bold, who, before winning her hand, first had to perform great deeds of daring, and who wrote the song about her in which he grieved that the "Ukrainian girl with the golden necklace does not care for him."—Anne married King Henry I of France. The youngest daughter became the wife of the Magyar (Hungarian) king, Andre I, who for a time lived in exile in Kiev.

of succession to the throne in accordance with the principle of "seniority," which resulted in the formation of petty principalities, each one at odds with the other, and led to the recurring intervention of the neighboring states in Ukrainian affairs. Both these factors made impossible the creation of the very necessary strong central government that could successfully contend with internal problems and external dangers. It is very likely that had the latter been less acute and pressing, some form of internal stability, such as a constitutional monarchy, would have been achieved, and Ukraine would have emerged as a great European power.

With the fall of Kiev, the scene of organized Ukrainian national life shifted to Western Ukraine, to the two provinces of Galicia and Volhynia, which during the reign of the strong ruler Prince Roman had united (1200); and Halich⁵ now became the new capital of Ukraine.

Western Ukraine, however, was also beset with troubles, mainly in the form of Polish and Hungarian efforts to annex it. Despite such determined efforts, it managed to keep intact its independence, especially under the rule of Danilo, his son Lev, who extended his sway over Sub-Carpathian Ukraine (Podkarpatska Rus'), and the latter's son Yuriy, under whose able rule Western Ukraine attained the peak of its power and development up to that time. It was during the latter's reign, too, that the first religious division between Eastern and Western Ukraine came into being, arising from the growing habit of the Kievan Metropolitans to spend much of their time in the Suzdal-Muscovite lands to the north in order to escape the threatening Tatar danger; with the result that Western Ukrainians petitioned the Patriarch at Constantinople and obtained their own Metropolitan in 1303.

The independence of Western Ukraine lasted not more than a century after the collapse of Eastern Ukraine. For, upon the death of Yuriy, his two sons ruled but for a short time and died leaving no male heirs to succeed them, with the result that their kingdom, through a series of unusual circumstances, fell under Lithuanian rule. This was followed by internal dissension, which was just what Poland was waiting for. In 1350 she conquered all of strife-torn Galicia and a portion of Volhynia, and imposed her despotic rule over them.

Meanwhile, large sections of the Tatar-devasted Eastern Ukraine had been gradually absorbed by Lithuania, which, further removed from the Tatar danger, had been slowly rising to power, in spite of the attacks of the Teutonic princes from the Baltic. And with the fall of the Galician-Volhynian dynasty she had managed to absorb this section too, only, as already mentioned, to lose Galicia to Poland. This absorption was quite peaceful, and encountered very little opposition among the war-ridden and strife-torn Ukrainians, especially since Lithuania ruled kindly, leaving undisturbed the old order and not introducing any new one in its stead, adopting the old Ukrainian laws and customs, and even making the Ukrainian language as her official tongue.

This system of beneficent rule by Lithuania over the Ukrainians, however, underwent radical changes when in 1370 Lithuania united with Poland, with the latter emerging out of the deal as the dominant power. Poland was now able to extend her despotic sway beyond that of Galicia, into Eastern Ukraine as well, and now the lot of the Ukrainians became very bad indeed, for Poland treated them as a conquered race and abused and oppressed them

⁵ It is from this city that Halichina (Galicia being the Polish name for it, recognized by mapmakers) derived its name.

in every possible manner. Every Ukrainian was made to feel the iron hand of the aristocratic, equestrian Polish state.

In order to escape total extinction, many of the Ukrainian upper classes deserted their nationality and religion and permitted themselves to become Polonized. The burgher class, now also tyrannized, yielded from its midst such deserters too. Only the peasantry, now reduced to serfdom and abused most of all, resisted Polonization, and became the bulwark of Ukrainian national identity by remaining true to the traditions of its ancestors, and by constantly rebelling against the great Polish landowners that had seized its lands and forced it to work these lands for their gain.

And yet, this Polish-dominated coalition rule over most of Ukraine was far too weak to protect it against the unceasing attacks of the wild Asiatics, which became worse when one of the major Tatar hordes settled in Crimea and accepted the rule of the Turkish Empire in return for Turkish aid in its wars.

With this aid and such a strategic base of operations, the Tatars constantly and successfully raided Ukraine, even as far west as Volhynia and Galicia, devastating the country, seizing everything of value, and also taking back with them thousands upon thousands of Ukrainian men, women and children, to be sold in the Oriental slave markets. As a result of these invasions, during the 15th and 16th centuries, almost all of Eastern Ukraine on the left bank of the Dnieper turned into a wilderness, while its southern sections became a sparsely peopled borderland. And so, beset by the Tatar-Turkish onslaughts on the one side and by an avaricious Poland on the other side, Ukraine seemed to totter on the verge of extinction as a nation.

It is about this time, middle of the 15th century, that we first hear of the Kozaks—those world famous warriors who resurrected Ukraine.

The Kozaks were originally composed only of those bolder spirits who, unable to live under Polish misrule, had penetrated into the dangerous borderlands and there lived a hazardous life amidst the plenty that bountiful Nature provided for them. Gradually, as their numbers increased, they began to band together, build their wooden or reed-plaited "horodky" (fortresses), and soon were not only successfully defending themselves against the Turks and Tatars but were even raiding the latter's settlements, penetrating into Crimea.

Of necessity, these bands took on a semi-military character, which became more pronounced with their growth. The first real military organization of them, however, did not take place until about the middle of the 16th century, when under the leadership of Dmitro Vishnevetsky,⁶ a goodly portion of them set up as their center a fortified encampment on the island of Khortitsya, on the lower Dnieper, below the rapids, which became the famous Zaporozhian Sitch. From here the Kozaks sallied forth on their warring expeditions against the Tatars and the Turks, either by land or water. Descending the Dnieper River and delta into the open and stormy Black Sea these warriors, about whose fighting abilities even Western Europe began to hear, raided Tatar and Turkish coastwise and even inland towns and cities; destroying many of them, gaining vast quantities of spoils, freeing thousands of Ukrainian captives; and gradually undermining the power and prestige of the powerful Turkish Empire, before whom all Europe was trembling then.

⁶ The "Bayda" of Ukrainian Kozak songs. A man of winning personality, splendid courage, and fine organizing ability.

Such were the beginnings of the Kozaks. Originally groups of frontiersmen banding for protection they developed into one of the finest military forces the world has ever seen, one whose exploits attracted attention throughout both the Occident and the Orient.

From the very outset of their development, however, they had to contend with Poland, which, jealous and apprehensive of their rising power and spirit of independence, and embarrassed by their attacks upon the Turks and Tatars, sought by diplomatic subterfuges as well as by direct force to suppress them, easing such suppression only when she needed their invaluable aid in her numerous wars.⁷ This antagonistic policy towards the Kozaks began to manifest itself with steadily growing severity when with the passage of time the character of the Kozak organization evolved from an independent body existing and fighting for its own sake into an integral part of the Ukrainian nation itself; fighting for the rights and freedom of not only itself but of all the Ukrainian people, and not only against the raids and invasions of both the Turks and Tatars but against Polish oppression as well.

To destroy this rapidly-rising danger to its sway over Ukraine, Poland began to dispatch punitive expeditions against the Kozaks. In the majority of the resulting sanguinary encounters the Poles were soundly trounced, and to their further dismay they found themselves confronted by a series of revolts among the Ukrainian population, which began towards the end of the 16th century and filled the first half of the 17th century. By drawing upon all their resources, however, they managed to quell the rising revolts and re-establish their hold over Ukraine. But this was only the lull before the storm.

The Ukrainian Kozak State.

In 1648 the Ukrainian Kozaks, aided by the entire Ukrainian people, from the Dnieper to the San, under the leadership of Hetman Bohdan Khmelnytsky, the Cromwell of Eastern Europe,⁸ rose in rebellion against Poland, shattered all the Polish armies at Zhovti Vodi, Korsun, Pilyava, and Zboriw, leaving entire Poland at their mercy, or, as that romanticizer of the Poles and vilifier of the Ukrainians, the Polish writer Sienkiewicz, wrote in his "With Fire and Sword,"—"Poland lay in blood and dust at the feet of the Cossacks." Had not Khmelnytsky been lenient with the Poles at this point of his greatest power, all of Poland would have capitulated before him and the entire course of Eastern European history would have been changed. As it was, he desisted from invading Poland, and thus gave her a chance to recover.

And so — after three hundred years of bondage, Ukraine regained her independence.

⁷ Thus in 1621 the Kozak Hetman, Sahaydachny, saved the Polish army which was surrounded by a large Turkish force near Khotin. A similar role was played by the Kozak divisions which came to the aid of Jan Sobieski, defeating the Turks near Vienna, in 1683.

⁸ The Polish historian Kubala writes of this figure who was the Ukrainian Cromwell, Washington and Bolivar: "Strangers compared him with Cromwell. The comparison forces itself to the attention, especially of the age when these two men drew upon themselves the undivided interest of Europe. Both lived and died at practically the same time. Both were standing enemies of the ruling church and government of their countries and in the later years of their lives both stood at the head of an uprising that could boast of progress which could put to shame the teachings and experience of the greatest warriors and diplomats. Each created a mighty army by whose help he governed, and both died at the heights of their power, willing their position to their children."

A letter from Cromwell to Khmelnytsky shows that the great Englishman saw in Khmelnytsky a champion of freedom.

Having achieved her independence, Ukraine was faced with the tremendous task of establishing an internal order that would repair the ravages of countless wars and invasions, exterminate the remnants of the parasitic Polish social-political order, supplant it with one benefitting the Ukrainians themselves, and set up a system of government comprehensive and able enough to direct the destinies of the newly-freed Ukrainian nation, which for three centuries had known hardly anything more than war, devastation, misrule, and oppression. Even under normal conditions this task would have been staggering, but what made it doubly so for Ukraine was that now in her newly won freedom she found herself beset not only by internal difficulties but also by a threatening ring of enemies, consisting of the aristocratic Poland smarting from her overwhelming defeat, by the perfidious Khan of Crimea showing but slight inclination to restrain the raiding and plundering habits of his subjects, and, finally, by the autocratic Muscovy in the north. Of them all, however, Poland constituted the chief threat in the eyes of the Ukrainians.

In this dilemma, Khmelnitsky decided the best course for Ukraine to follow was to be that of an alliance with some neighboring power, in order to gain the needed calm and time necessary to achieve internal organization. Accordingly, he negotiated with various countries, especially such as would be willing to render military aid to Ukraine in the event of a Polish attack. Finally he found an attentive ear in Moscow, with which Ukraine was bound by bonds of religion. The latter had long aspired to exercise some of its autocratic power over Ukraine and at the same time was jealous of Poland's rising power and fearful of the danger to itself if Poland ever proved victorious over Ukraine; so in reply to Khmelnitsky's overtures it notified him of the tsar's willingness to become his ally.

The outcome of the resulting negotiations with Muscovy was the Treaty of Pereyaslav (1654), which provided for the complete independence of Ukraine, as well as of her Kozak organization, with the tsar exercising a nominal protectorate. It was a treaty between two sovereign powers, pledging mutual aid in the event of an emergency, a treaty that marked the downfall of Poland and the emergence of the great Russian state.

From the very outset it became clear that Moscow had not the least intention of keeping its part of the bargain. Its main purpose in making the treaty was to extend its sway over Ukraine and at the same time curb Poland. Khmelnitsky, shrewd statesman that he was, quickly detected this and immediately began to plan the abrogation of the treaty; especially when he saw his suspicions borne out by overt acts on the part of Moscow, such as its garrisoning various strategic spots in Ukraine under the guise of protecting the Ukrainians from the Poles, but in reality to keep a watchful eye on both the Hetman and his Kozaks.

At this critical point in Ukrainian history, however, when his leadership and sagacity were most needed by Ukraine, Bohdan Khmelnitsky died. To quote Salvandy's description of him:—"Able, both as statesman and warrior, accorded a kingly estate by all the great powers, Bohdan continued until the end of his career to lead the life of a peasant or a common soldier. In the same room that he shared with his wife and children he received embassies from the greatest crowned heads of Europe. The sudden apoplectic stroke which carried off the veteran chief of the Kozaks removed a factor which, for ten years, had played a role in Eastern Europe which has been

compared with that of Oliver Cromwell in the West. Yet today Bohdan Khmelnitsky's name is all but forgotten in history."

Bereft of a strong hand at its helm, the newly-released Ukrainian ship of state began to flounder on the jagged rocks of Moscow's machinations to wreck it. Taking advantage of Khmelnitsky's death, of the incompetence of his successors, and of the partisan feelings running high in Ukraine, it deliberately fostered further dissension among the Ukrainians and their Kozaks, poisoned their minds against their leaders, and at every successive election of the Hetman whittled some of the Ukrainian liberties away.

At times it seemed as if the Ukrainians would be able to cast off Moscow's oppressive hand, as soon after Khmelnitsky's death a Kozak revolt against it occurred under the leadership of Hetman Vihovsky, who inflicted a crushing defeat to Moscow troops under the command of Prince Troubetskoy and completely destroyed the very flower of the Moscow cavalry. But internal strife among the Kozaks themselves soon nullified this victory, and despite subsequent revolts Moscow managed not only to recapture its previously wrested advantages but win additional ones as well.

In 1667, Moscow, tiring of its thirteen years of war with Poland and finding the whole of Ukraine too difficult to handle alone, concluded with Poland the peace Treaty of Andrusiw, whereby Ukraine was partitioned.

The "Right Bank" (west of the Dnieper), which had been dreadfully devastated and depopulated by the wars, was assigned over to Poland, and soon this section lost its Ukrainian form of government and its Kozak organization; although, in 1672, Hetman Doroshenko nearly succeeded in freeing it completely but failed because of the armed intervention of Moscow. The "Left Bank," including Kiev on the right side of the Dnieper, remained under the despotic control of Moscow. And although the latter refrained from dissolving the Kozak organization, because of its invaluable aid in time of war, yet it enrolled many of the Kozaks in its own regiments, and those who refused were sent to dig canals in the marshes near St. Petersburg (now Leningrad), where tens of thousands of them perished of the cold, pestilence, and inhuman hard work.

Despite the cruelest repressions, however, Ukrainian opposition against Moscow did not abate. There were constant uprisings. But only one such uprising came very close to success. It was led by Ivan Mazeppa, the famous Hetman, who, after rendering invaluable aid to Peter I. (called the Great) in his wars, could no longer endure Moscow's oppression of his people and launched a revolt against it, with himself at the helm. The revolt never reached its full strength, however, because of his inability to gain the complete confidence of all the Ukrainian people, some of whom distrusted him because of his previous apparent friendship with Moscow. And it collapsed and became a lost cause when largely due to Mazeppa's failure to marshal all of the Kozak forces on the side of the Swedish Charles XII the decisive battle of Poltava was lost to Peter I. This battle buried all Ukrainian hopes then, and Mazeppa had to flee to Turkey with his Swedish ally, while Peter put down the Ukrainian uprising with the most frightful atrocities. And thus disappeared another great Ukrainian Hetman. Well does Cresson⁹ describe him:—"to have held for an instant the balance of power in the momentous struggle which fixed the supremacy of Russia among the 'Powers of the North'; to lose by a narrowest chance to a great place in history; to be remembered only as a hero of a romantic

⁹ "History of the Cossacks."

poem (Byron's *Mazeppa*), the central figure of a popular opera (Tschaikowsky's "*Mazeppa*"),—such has been the strange fate of the Cossack Hetman *Mazeppa*."

After Poltava there were several other abortive Kozak rebellions, until finally in 1775 the last stronghold of Ukrainian liberties, the Zaporozhian Sitch, fell into the hands of an overwhelming Russian force and was completely destroyed.

And so ended the remnants of Ukrainian independence that had flowered so promisingly a century and a quarter before, ended at a time when across the seas in a new land thirteen young colonies were embarking upon a hazardous course that was to lead to the foundation of that great United States of America—which a century and some odd years later was to provide a haven of refuge, freedom and opportunity to thousands upon thousands of the oppressed descendants of those Kozaks who had fought so valiantly for that great ideal dear to all peoples—freedom.

Having destroyed Ukrainian political independence, Moscow definitely embarked upon a course designed to make her a great European power. One of her first acts in this direction was the abandonment of the term "*Muscovy*," by which it had clearly been known and called up to this time, in favor of the term "*Russia*." This first happened when after the defeat of *Mazeppa* Peter I accepted the peculiar title of "Emperor and Tsar of all the Russias,"¹⁰ thereby proclaiming himself to be the successor of the Ukrainian Kingdom of Kiev known then as *Rus'*. Yet it is highly significant that Peter I did not designate his newly-founded empire as "*Rus'*," for the simple reason that he knew quite well that it would be impossible to convince his people (the Muscovites) as well as the outside world that Muscovy is *Rus'*, for to everybody *Rus'* was situated to the south of Muscovy and was identical with Ukraine. But an entirely new name—*Russia* (*Rossia*)—was quite another matter, and so "*Russia*" was promulgated.

This act on the part of Peter I began to have its repercussions upon the Ukrainians, who to keep their identity clear of that of the Russians began to use more often the term "*Ukraina*" as the name of their country. "*Ukraina*" first appeared in the old chronicles of Kiev of the 12th century, as a designation for the borderlands between inhabited *Rus'* and the uninhabited steppes. With the gradual advance of the Kozak conquest towards the south and the colonization of the steppes this term expanded concurrently. Gradually this term came into use as a synonym of the old name *Rus'* and subsequently displaced it entirely. Hetman Khmelnitsky himself used both terms alternatively, and all the maps of that period (French, Dutch, German, Italian) simultaneously and alternatively used "*Rus'*" or "*Ukraina*" for present day Ukraine, in clear distinction from "*Moscovitia*" or "*Moscovia*."¹¹ And so, when Muscovy conquered *Rus'* Ukraine and

¹⁰ "Imperator i Tsar Vsyekh Russyei."

An interesting historical fact may be recalled in connection with the policy of Russia toward Ukraine. In 1706 Peter II offered to John Churchill, the first Duke of Marlborough, the Principality of Kiev, with the crown of Ukraine. This fact is recorded in Cambridge Modern History, vol. V, chapter 9, page 595.

¹¹ "In the British Museum and the Bibliothique Nationale at Paris there may be seen a series of maps showing Europe during the 14, 15, 16, and 17th centuries. On these maps Muscovy and *Ukraina* are shown as different countries. These differentiations disappeared at the time of Catherine II. The Russian Imperial Government began to call Muscovy, "*Great Russia*," and *Ukraina*, "*Little Russia*." ("The New Map of Europe and the Ukraine," by A. Margolin, "N. Y. Times Current History," May, 1922.)

adopted its present name of Russia, the term *Ukraina* began to be used almost exclusively by the Ukrainians throughout Ukraine, and today it is the only name that all Ukrainians throughout the world recognize.

On this point it is well worthwhile to deviate and quote the opinion of Prince D. S. Mirsky in his history "Russia," (1931):—"The thesis of Great Russian historians has always been that the eastern Slavs formed a pre-established unity from the beginning of time. The thesis of the Ukrainian historians is that the eastern Slavs had two centers of gravity—one in the north and one in the south, and that the southern group was originally not much more closely related to the northern than it was to other groups in the Balkans or in Central Europe. The sum of evidence seems to be increasingly favourable to a view that is closer to the Ukrainian than to the Great Russian thesis."

Having subdued Ukraine and adopted its original name, Russia began an intensive campaign marked by heavy-handed oppression and cruelty to eradicate the various differences that existed between the Russians and the Ukrainians as members of two distinct nationalities. This was in line, of course, with her centralizing and levelling process to create a great Russian empire peopled by one homogeneous ethnic and lingual Russian people. And so we find Catherine II (the "Great" or the "Liberal") writing in her secret instructions to the senate president A. M. Viazemsky that it was necessary to uproot in Ukraine the "immoral idea that they (the Ukrainians) are a nation completely different from ours" and to fight "against their false and improper republican ideas."¹² A start in this direction had already been made by Russia when as early as 1680 it had prohibited the use of the Ukrainian language in any ecclesiastical literature, while in 1720 the printing of any Ukrainian publications at all was forbidden too. At every step the indigenous literature was destroyed as much as possible. The Ukrainian schools were next to feel the repression as gradually all of them were closed. In the middle of the 18th century, for example, there were in the province of Chernihiv 866 schools that had been founded during the period of Ukrainian semi-independence; 60 years later not one of them remained in existence. Next to feel this centralizing and levelling process was the Ukrainian Orthodox Church which had enjoyed a loose subordination to the Patriarch of Constantinople, and which was made subject to the Patriarch of Moscow (later to the Holy Synod) and eventually became completely Russified.

This "russification" program was carried out to the letter in every conceivable manner and with exceedingly severe harshness. Russia was determined at all costs to destroy everything pertaining to or characteristic of the Ukrainian people, to wipe out Ukraine completely as a nation. Using all possible agencies or propaganda, including her historians, she sedulously

¹² The republican ideals of the Ukrainians were not a hazy notion but an actuality. They took the form of a well defined political conception as expressed in the "pacts and constitution of laws and liberties" of the Ukrainian Republic proclaimed by Hetman Orlik and the elected leaders of the Zaporozhian Army, on April 5, 1710. These pacts were in direct opposition to the principles of the despotic Muscovite empire. According to this constitution Ukraine was to be a republic with an elected president (hetman), with publicly elected administrative bodies, and a parliament without whose consent neither the hetman nor his ministers could proclaim laws or tax the people. The members of this parliament swore, first of all, "allegiance to their country" and then "loyalty to the hetman." "Spirit of Ukraine," by D. Snowyd, 1935). This constitution, formulated only twenty years after the "Declaration of the Rights of Man" and 79 years before the French Revolution, was the first Ukrainian constitution.

fostered the impression, both in and out of her borders, that the Ukrainians (the "Little Russians" as she designated them) were but a branch of the Russian nation; and that the Ukrainian language was but a dialect of the Russian tongue; ignoring the fact that ethnically, in language, physical type, customs native architecture, folklore, psychological traits, the Ukrainians are a separate and distinct nationality.

Economically, too, the Ukrainians suffered intensely as a result of Russia's policies towards them.

And so, at every step the Ukrainians felt the heavy-handed Russian oppression, aiming at their complete denationalization and ruin. As a result, some of them, especially the higher classes who were offered various flattering inducements and the intellectuals who found advancement closed to them as Ukrainians, turned Russian, to the great benefit of Russia.¹³

Meanwhile, conditions in that part of Ukraine which had been ceded to Poland at Andrusiw were not much better, for Poland also strove to destroy the Ukrainians as a nation. From the very outset, however, it encountered very stubborn resistance, especially in the form of guerilla warfare of roving bands of embattled peasantry, the "Haydamaki."

In 1768, under the leadership of Zaliznyak and Gonta, they nearly drove the Poles out of Ukraine, only to fail at the crucial moment by a military intervention of Russia, which came to the aid of her ally in the nick of time. Through flagrant treachery the Russian troops captured the main force of the Haydamaki and quelled the revolt with the most shocking cruelty. From then on the Ukrainian resistance gradually dwindled down to practically nothing.

One thing the Ukrainian resistance did accomplish however, was the weakening of Poland, paving the way towards her dismemberment by her erstwhile ally Russia and Prussia and Austria in 1772 and 1793.

Nevertheless, the end of Ukraine as a nation seemed imminent then. All of the finer things of Ukrainian life and spirit, created and nurtured throughout centuries by valiant effort, bloodshed and sacrifices, lay strewn in the dust at Russia's and Poland's feet. The Ukrainian higher classes had become either Russianized or Polonized. Only within the peasantry, most abused and downtrodden that it was, did the flame of Ukrainian consciousness continue to flicker.

And it was indeed most fortunate for Ukraine that the blind racial instinct caused the peasantry to cling to her. For upon them rose the modern Ukrainian revival, that despite its many discouraging reverses has been steadily growing in intensity and power to this very day.

From these layers nearest the soil the Ukrainian revival gradually began to spread upwards, gaining in clearness and intensity as it took a new hold upon those intellectual classes that had previously been deserting it. Finding all progress along political lines completely blocked, this revival turned to literature and science as its expression.

The dawn of this movement can be said to have coincided with the appearance in 1798 of Ivan Kotlyarevsky's travesty on "Aeneid," written in the popular tongue of the people—a radical departure of the prevalent custom up to then of using the stilled Church Slavonic language for literary purposes—and unmistakably containing pointed allusions towards the

¹³ See "Ukraine—the School For Russia," a footnote (No. 5) in the succeeding section of this article.

oppressive conditions under which the Ukrainians were living then. Besides indicating the proper medium for Ukrainian literature to express itself, this work was also of great service in helping to awaken the dormant Ukrainian intellectual classes of that time to a realization of the plight of their country, and to the possibilities connected with its emergence to a more equitable social, political and economic status.

And so, articles characterized by liberal thought and bearing distinct trends of reaction against the existing order began to appear among the intellectuals in Ukraine, and following the example of Kotlyarevsky this reaction against the oppressive Russians and Poles at first exhibited itself in the form of satirical and humorous poems and pamphlets on political and social problems.

There also began among these awakening intellectuals a systematic effort to collect and study ancient Ukrainian folklore, the various legends and dumi (rhapsodies) of the people, which constituted the first step leading towards the revival of Ukrainian literature—the predecessor of the revival of Ukrainian nationalism. Although humble, this beginning was of great value to the Ukrainian movement in general; for by recalling to the memory of the Ukrainian people pictures of their ancient glory, which this folklore portrayed, it prevented them from losing their sense of racial distinction. Next, the Ukrainian language itself began to be analyzed in relation to the other Slavic languages, and its foreign impurities gradually weeded out. Scientific societies were founded to carry on this work, although they were usually dissolved by the authorities as soon as they began to show signs of genuine activity. And at the same time, an indigenous and modern literature began to be created, with a manner of expression all its own, a large variety of themes, based mostly on scenes and types drawn from the national life of the people, and a special way of working them out.

So tightly was this literary and scientific movement bound with the national movement of the Ukrainian nation that we find throughout its entire united course, dating up to recent times, the names of the same figures appearing in both these movements. Of them can be cited the already mentioned Ivan Kotlyarevsky (1769-1838), father of the modern Ukrainian national literature; Mikola Kostomariw (1817-1855), first ideologist of the Ukrainian national revival and a historian; Taras Shevchenko (1814-1861), Ukraine's great national poet, patriot, and martyr, "the outstanding incarnation of the national genius of the Ukrainian people . . . a man who sums up all the past of his nation and stands out like a guide to the future;¹⁴ Markian Shashkevich (1811-1844) whose writings in the living tongue of the people brought about a national re-awakening in Western Ukraine under Austria, and who advocated closer cooperation between the sundered parts of the whole Ukraine; Maria Markovich (Marko Vovchok—1834-1907), the Harriet Beecher Stowe of Ukraine,¹⁵ whose unforgettable stories exposing the terrible lot of the downtrodden peasantry were translated into Russian by Turgenev; Michael Drahomaniw (1841-1895), the energetic and prolific writer, teacher, and publicist, who is generally credited with providing the program for Ukrainian revival during the latter part of the 19th century; Lesya Kosach (Lesya Ukrainka, 1871-1913), that remarkable woman whose beautiful

¹⁴ From Prof. C. A. Manning's (Columbia University) preface to "Taras Shevchenko, Bard of Ukraine," by Prof. Doroshenko of the University of Prague.

¹⁵ Dr. A. P. Coleman (Columbia University): "A Brief Survey of Ukrainian Literature."

poetry and prose and a life lived in the constant shadow of death are especially inspirational and thought-provoking in quality; Ivan Franko (1856-1916), a worthy successor to Shevchenko, a man of amazing fecundity, a poet whose works, differing greatly in character from those of Shevchenko, rank among the finest in world literature, a scholar of a high degree, and a great leader among his people; and, finally, Michael Hrushevsky (1866-1934), one of the greatest historians Eastern Europe has produced, whose historical works, lauded by the American Historical Society, prove that the Ukrainian drama beginning with the Kingdom of Kiev is not but an episode in the greater drama of the Russian race, that the Ukrainians are a separate race,—a man of great scholarly, literary, organizing, and political achievements, a holder of various foreign honors, and the President of the brief post-War Ukrainian National Republic.

These were some of the many individuals who, laboring in all fields of endeavor launched the modern Ukrainian movement for independence on its way, a movement that at first lagged behind the literary and scientific movement, then gradually overhauled and ran concurrently with it, and finally outstripped it to become the irresistible force that it is today.

Yet it must not be supposed that at any time this movement was able to advance even a little unimpeded, for such was not the case. In fact, it can safely be said that no national movement in world history has been subjected to such rigorous opposition as has been the Ukrainian.

In Russia, for example, although following the disastrous Crimean war the Government somewhat relaxed its relentless pressure upon the Ukrainians, yet it was only for a short while, for, preceded by a statement in 1863 by the Russian Minister of Interior that there is no Ukrainian language and never will be, a ukase was issued in 1876 banning the importation into Russia of any Ukrainian publications issued abroad, prohibiting the printing of any works in Ukrainian, and likewise prohibiting the presentation of theatrical performances of any kind, as well as the holding of lectures, in the Ukrainian language, or the publishing of music with Ukrainian words. Little wonder, therefore, that when in 1887 a Kiev philologist submitted a manuscript of a Ukrainian grammar, the censor forbade its publication because "it would be impossible to print the grammar doomed to extinction."

That it did not become extinct, however, was greatly due to the comparative freedom found in Austrian Ukraine, where the Government in pursuance of its time-worn policy of keeping the Hapsburg Empire intact by playing off one nationality against another, permitted the Ukrainians certain liberties as a device to insure loyalty, especially at such times, as in 1848, when the clamor of the Poles for their independence grew too strong. These concessions, insignificant though they were in comparison to those granted to the Poles, who were more influential within Government circles, nevertheless made Galicia a haven for Ukrainian writers and patriots from the Russian Ukraine, and L'viv the center of Ukrainian culture and agitation. It is no wonder, then, that Milukoff, leading Russian historian and liberal political figure before the War, attacked Russia's oppressive tactics over Ukraine, and bitterly complained that—"not among us but in Austria (Galicia) there has been built up a center of culture which with every year is winning more influence upon the national life of our Ukraine."

And so, despite the ban upon it in Russian Ukraine the Ukrainian language was able to develop more or less unhindered in Austrian Ukraine to the point where it became absurd even for Russia to deny its existence

and independence. In 1905, under the spell of the new liberal influences that were sweeping over Russia following the disastrous war with Japan, the Imperial Academy of Sciences at St. Petersburg confirmed the fact that the Ukrainian language is independent of the Russian. At the same time the Academy denounced the myth of the "Pan-Russian" language, of which Ukrainian had been declared a dialect. This was indeed a great shock to the Pan-Russians, and remains as such to this day. The same year the tsar promised to all subject nationalities, including the Ukrainian, greater freedom, and constitutional and governmental reforms.

As a result of these radical changes, the dormant Ukrainian cultural and political life under Russia flared into new life again. The Ukrainian political parties, which hitherto had to confine their activities to underground channels, came to the surface. The Ukrainian press, which up to that time was practically non-existent, due to the restrictions placed upon it, went into immediate operation, and despite the martial law, later proclaimed, managed even to issue by the autumn of that year 34 Ukrainian publications. The First and Second Dumas (1906-1907) contained 63 Ukrainian deputies. The autonomy of Ukraine became the slogan at the various mass meetings that occurred throughout Ukraine.

The sudden progress and demands on the part of the Ukrainians frightened not only the tsar but even the Russian liberals themselves, and beginning with 1907 the Ukrainians were practically disfranchised. Russian oppression of Ukraine again reared its familiar and ugly head, and the growing Ukrainian societies and the press were among the first to feel its vented spleen.

If Russia, however, had hoped that she would once more be able to stem and control the Ukrainian movement, she was doomed to disappointment, for like a torrent newly released it leaped forward, drawing to it new and ardent disciples, including many formerly Russianized Ukrainians who returned to their native fold.

Turning our attention back for a moment to Austrian Ukraine we find that despite the more liberal atmosphere prevailing there, which had led to the calling of that section as the "intellectual Piedmont" of the Ukrainian national movement, conditions which the Ukrainians had to endure there were not very much better than those of Russian Ukraine. They had become especially acute when in 1873 the Poles, taking advantage of the corrupt conditions of the Austrian Government, concluded a secret agreement with it, whereby in return for their promise of absolute loyalty to the Hapsburg dynasty they were given a free hand in Galicia. The resulting fresh wave of persecutions of the Ukrainians brought about bloodshed at the elections to the Diet in 1897 when the Ukrainian peasants clashed with the Polish administrative officers. Mass demonstrations of Ukrainians, especially the students, took place, demanding their economic, political and cultural rights. In 1902 a great strike of the peasants occurred, aimed at the Polish landlord, who owned more than 45% of the land and of whom the Nobel prize winner, Bjørnstjerne Bjørnson wrote that, "in their understanding, liberty means nothing but license for themselves to do what they please. Everywhere the Ukrainians were discriminated against and abused."¹⁶

¹⁶ Although in 1907 the Ukrainians managed to force the passage of a bill giving them the right of suffrage, yet the Poles managed to have it amended so that the Ukrainian representation of Galicia in the Austrian Parliament was limited to only one-third of the total representation of Galicia, despite the fact that the Ukrainian population there was in a preponderant majority. As a result, one Ukrainian

It was no wonder, therefore, that the Ukrainian emigration to America and elsewhere, that had begun rather slowly in the final quarter of the 19th century, took on the aspects of a general exodus in some parts of Austrian Ukraine beginning with the turn of the 20th century and lasting up to the World War.

Such was the fate of Ukraine at the outbreak of the World War; rent asunder by Russia and Austria, her people enslaved, her natural wealth exploited, and her very existence denied by them. And yet, despite the centuries of such martyrdom, Ukraine was steadily advancing in her national development. It remained only to be seen whether she was strong enough to strike out for her liberties, or whether the time was not yet ripe for such a move.

The opening stages of the War offered the Ukrainians not the slightest opportunity in this direction. If fact, for awhile it seemed as if all the previous Ukrainian gains had been nullified, for Russian mobilization was immediately followed by an exceedingly harsh suppression of everything that pertained to Ukrainian life, not only in Russian Ukraine but also in Austrian Ukraine—which the Russians had successfully invaded; and thousands of Ukrainian patriots were exiled into the depths of Russia and Siberia. And those Ukrainians who had hoped for better treatment at the hands of Austria-Hungary, were quickly disillusioned, for the Government paid but scant attention to their hopes and aspirations and to their loyalty to it. It was considerably more concerned in keeping the Poles pacified in the face of the Russian promises to create an autonomous Poland. And the most tragic feature of it all was that since Russia and Austria were on opposite sides, Ukrainian had to fight against Ukrainian, not for their motherland, but for those two powers that were oppressing her. Nevertheless, the Ukrainians did not despair, but bided their time for the arrival of that moment when they would be able to strike for their national liberties, not as Russian or Austrian soldiers, but as Ukrainian soldiers.

The Ukrainian National Republic.

That moment came for them at last; first with the collapse of Russia in 1917, and secondly with the collapse of Austria-Hungary in 1918.

The first was ushered in by the Russian Revolution, whose eruption into a raging flame was greatly due to the uprisings of the Ukrainian peasantry and to the revolt of the Volhynian Grenadiers, a Ukrainian regiment. Quickly the Ukrainian Central Rada (Council), representing the various parties and groups of Ukraine, arose under the leadership of Prof. Hrushevsky. Negotiations followed with the Russian Provisional Government. The latter flatly refused Ukrainian demands for self-autonomy, being fearful of losing Ukraine which was indispensable to Russia not only as a granary but also as the foundation of her industrial and commercial development.¹⁷ Finally it had to capitulate, however, grudgingly, to be sure, and only after the Central Rada declared Ukrainian autonomy. Great happiness reigned throughout Ukraine, arising from the realization that after centuries of

deputy represented 110,000 inhabitants, while each Polish deputy represented 51,000. Then too, the fact that most of the administrative offices were held by them, made it possible for the Poles not only to falsify census returns in their favor but also to perpetrate all manner of abuses, fraud, and corruption at the elections against the Ukrainians.

¹⁷ Besides grain Ukraine furnished pre-War Russia with most of the coal and iron, nearly all of the oil, all of the salt, 80% of the beet, 70% of the tobacco, and 33% of the livestock.

bondage the people were once more their own masters. When the Bolsheviki came into power, Ukraine immediately declared herself free, leaving the door open, however, to negotiations leading towards the creation of a Russian federative state, with Ukraine an autonomous part of it. Immediately, France, England, and Japan recognized Ukraine. The Bolsheviki recognized her also, but it soon became clearly apparent that this recognition was only a subterfuge, for it was quickly followed by their invasion of Ukraine when the Central Rada refused to acknowledge the supreme authority of the Soviet. As a result, Ukraine issued her Declaration of Independence (Fourth Universale) on January 22, 1918. The following day at Brest-Litovsk the Central Powers recognized the independence of the newly-arisen Ukrainian National Republic, and several weeks later concluded with her a treaty of peace.¹⁸

The young republic was immediately attacked by the Bolsheviki. From all sides danger threatened; from the west by incoming disbanded Russian soldiers that looted, burned and killed; from the north by the Bolsheviki and from the center by Bolsheviki revolts, propaganda and disorders. In this acute crisis the only effective remedy would have been a strong central government and a powerful army. But both were lacking, due largely to the socialist theories which ran rampant through the majority of the Central Rada members and which opposed centralization and strong armed forces. Soon the Bolsheviki captured Kiev, and inaugurated there a reign of terror. Ukraine had to seek foreign aid. An ally was found in Germany, with whose aid the Bolsheviki were driven out of Ukraine. Germany, however, began to economically exploit Ukraine in the most outrageous fashion, and an ever-widening breach appeared between the Central Rada and the German military command. As a result the Germans overthrew the Rada as the government of Ukraine, and with the aid of some Ukrainian elements set up in its stead a military dictatorship, headed by General Skoropadsky. On December 19, 1918, Skoropadsky was overthrown by the opposition headed by a Directory representing a coalition of Ukrainian parties, with Volodimir Vinnichenko and Semen Petlura at its head. Once more the Ukrainian National Republic set out to preserve its independence.

In the meanwhile, great events were taking place in Western Ukraine. For, when during the final stages of the War the military and political might of Austria-Hungary began to totter and disintegrate, when the various subject nationalities of it began to cast off the shackles of oppression—the Western Ukrainians realized that their long awaited opportunity had arrived at last, that they must strike for their freedom.

On October 10, 1918 the Ukrainian representatives to the Austrian Parliament met in Vienna and there decided to summon a conference of delegates from all Ukrainian territories under Austria-Hungary. Such a conference convened in Lviw on October 18, and elected the Ukrainian National Rada, which was to act as the constituent assembly of Western Ukraine. The following day the National Rada resolved to establish an independent Western Ukrainian Republic. Further provisions were made in regards to the right of suffrage, protection of minorities, and representation at the Paris Peace Conference.

¹⁸ Commenting on this, the "Independent" (March 2, 1918. Incorporated with Harper's Weekly) said:—"Tyranny dethrons tyranny, and Satan casts out Satan. It seems that malevolent monarchies may do more for the liberation of an oppressed people than benevolent republics have done...it is unfortunate that the People's Republic (Ukraine) is receiving recognition and aid from the Central Powers while the Allies, pledged to champion oppressed nationalities, must stand aloof and averse.

In the early morning hours of November 1st, 1918, young volunteers and Ukrainian soldiers from the Austrian army seized L'viv in the name of the Western Ukrainian Republic. This was followed by the seizure of city after city, and in a few days the Ukrainian blue and yellow banners waved through most of Galicia and other provinces of Western Ukraine.

The newly resurrected Poland attacked the young Ukrainian Republic. A Polish army was formed, and under the pretext of using it against the Bolsheviks, the Poles received supplies and military equipment from the Allies, who at that time were panic stricken at the thought that the Bolsheviks might overrun all of Europe. The Ukrainian forces, on the other hand, although of sufficient manpower, were underfed, badly clothed, poorly equipped and ill-trained. That they fought unceasingly against terrible odds is a tribute to them and their cause.

On January 22, 1919, amidst great rejoicing, representatives of the two Ukrainian Republics met in the historic St. Sophia Square in Kiev, and there proclaimed the federation of the two sundered parts of Ukraine into one Ukrainian National Republic, with the supreme power vested in the Directory headed by Petlura. It was indeed an inspiring moment. For what could be more striking and characteristic of this courageous people than this act, when, — surrounded on all sides by the Bolsheviks, the Poles, and the royalist Russian forces, all intent upon destroying this newly arisen Ukrainian state, — they made the supreme gesture of their conviction in the sanctity of their cause by uniting Greater Ukraine with Western Ukraine!

On March 19, of the same year, the Supreme Council of the Paris Peace Conference intervened by calling for an immediate suspension of hostilities between the Ukrainians and the Poles, pending settlement. The Ukrainians ceased fighting, whereupon the Poles, who had also given their pledge to stop fighting, broke it, caught the Ukrainian forces off their guard and advanced quite deep into Ukrainian territory. It was at this juncture, too, that the Poles received further assistance with the arrival of General Haller's Army, which consisted of two divisions of volunteers from America and deserters from German armies, organized and equipped by the Allies. With this aid the Poles attacked again and the Polish advance stopped after protests from Paris only after the greater part of Eastern Galicia had been occupied by Polish troops.

On June 19, the Allies at the Peace Conference, ignoring the just demands of the Ukrainians, issued the amazing authorization to the Poles to occupy all of East Galicia, modified by some vague references to ultimate self-determination. Great was the bitterness of the Ukrainians, made still greater by the fact that relying upon the promises of the Allies and the proposals for an armistice, they had, a few days previous, removed the Ukrainian troops from the Polish front and sent them to repel the Bolsheviks threatening Kiev.

The year 1919 was one of the darkest in all Ukrainian history, relieved only by the shining courage of the Ukrainian soldiery in their terrific struggle to preserve their newly-won national freedom. Entire Ukraine was the center of events which defy precedent and beggar description, a battleground of a merciless war, a war characterized by bloody raids, affrays and massacres, involving tens of thousands of men, a war of horrible persecutions wreaked upon the Ukrainian people by one enemy or the other.

From all sides a ring of predatory enemies converged upon the young Ukrainian National Republic. In the southwest Rumania was attacking the

province of Bukovina, which had previously declared its union with the Western Ukrainian Republic. In the west Poland was steadily advancing deeper into Ukrainian territory, thanks to Allied aid. From the east and south came the royalist Russian forces under Denikin and later Wrangel, also aided by the Allies. And from the north descended the Bolshevik hordes with their frightful reign of terror.

No nation in modern history has ever been made the object of such a many-sided and overwhelming attack. And although the Ukrainians, united under Petlura, fought valiantly and were at times victorious, yet it was humanly impossible to stave off final defeat for them and their cause, especially when more than one-third of their armed forces fell before that dreaded disease typhus,¹⁰ which raged unchecked mainly because of the lack of hospital supplies which the Allied blockade, ostensibly aimed at the Bolsheviks, refused to permit to enter into Ukraine.

It may be peculiar to some that the Allies which had pledged themselves to the highly-touted Wilsonian principle of "self-determination" should have taken such a hostile attitude towards the Ukrainian struggle for freedom and thereby greatly helped to defeat it. In this connection, it must be understood that from the very start the French policy was pro-Polish. France was for Poland "grande et forte," "tres forte." The reasons for this are obvious. France and Poland, having gained most of Germany's territory, were bound indissolubly by their common interest in upholding the new settlement. A Poland "grand et forte" might become "a new France to the east of Germany," doubling the power of France in the west. For that reason, throughout the entire negotiations, what Poland wanted, France granted. Furthermore, Poland's demands also received strong support from America, which is very difficult to reconcile with Wilson's "self-determination" principle. Finally, Italy followed France and America in giving her support to Poland. The British alone reacted unfavorably to Polish demands, predicting that the extension of Poland's boundaries at the expense of another nationality would prove in the future to be a continual source of trouble for Poland and the countries supporting her. How true was this prophecy! Herbert Adams Gibbons, the American historian, explained this Allied hostility towards Ukraine a little differently when he said: "An independent Ukraine however, does not seem to fit in with the interests of the victors in the World War, as these interests are conceived by statesmen... The misfortunes of the Ukrainians have come from the fact that the

¹⁰ Concerning this, Henry G. Alsberg of the "Nation" (November 1, 1919) had this to say in connection with the "Situation in Ukraine":—"But worst of all is that every third person in Kamanietz has had typhus. In the other cities the situation is the same. In the army it is worse. At Vapniak I was with Petlura at a review of a frontier garrison where out of a thousand troops at least two hundred had had typhus. Against the epidemic Petlura's government is quite powerless to make headway. The Ukrainians are condemned to death by the fact that the Entente is backing Denikin. In an interview I had with Petlura, he begged that if only for humanity's sake the Red Cross would send over a mission to fight typhus. Let me add here that right across the river in Rumania are all the medical supplies necessary, as well as plenty of food with which to feed the dying Ukrainian children. The head of the American Red Cross in Czernowitz, and also the head in Bucharest, had a first impulse to send supplies here. But two American Red Cross delegates have since come from Paris, who say that they will have to go first to the Ukraine to investigate conditions. One of them told me that the Entente had decided to back Denikin, and would do nothing for the Ukrainians in Petlura's territory. In short, far from having any mission to relieve the terrible suffering, they had been sent merely to report on how near Petlura was to breaking down."

independent existence of their nation was an obstacle to the political aims of all the rival forces contending for supremacy, and at the same time proved to be an irresistible magnet to the occult powers behind armies, which lust for oil and coal and iron and monopolies of food stuffs and raw materials."²⁰

Present Status.

And so—on December 9, 1919, by virtue of the Minorities Treaty signed at Paris, the Allies handed over the Ukrainian provinces of Bukovina and Bessarabia over to Rumania, a territory of 22,000 sq. kilometers containing a compact mass of close to one and one-quarter million Ukrainians. Despite her promises to safeguard the racial, religious and linguistic rights of the Ukrainians, Rumania has been guilty of the notorious "Balkan" methods of governing them, which consists of cruel persecutions and abuses, directed towards the destruction of the Ukrainian within her borders as a separate nationality.

On September 10, 1919, by the Treaty of St. Germain, the newly created Republic of Czechoslovakia absorbed 15,000 sq. kilometers of the Ukrainian territory commonly known as Podkarpatska Rus' or Sub-Carpathian Ukraine, inhabited by 655,000 Ukrainians, as "an autonomous unit within the Czechoslovak State." Yet despite the assurance given by M. Benes in 1934 that Czechoslovakia "has never forgotten its obligations and will never forget them," these promises have not been kept thus far, and it also has been guilty of striving to denationalize the Ukrainians.

On March 15, 1923, the Conference of Ambassadors at Paris recognized the occupation of Galicia by Poland and approved the Riga treaty whereby Poland and the Soviets divided up between themselves the other parts of Western Ukraine. This decision was based upon two provisions, whereby Poland recognized that "the ethnographical conditions necessitate an autonomous regime," and guaranteed to respect the pledges she had made at the signing of the Treaty of Versailles on June 28, 1919, of preserving the national rights of the Ukrainian people within her borders. This meant that Poland received not only Eastern Galicia but Northwestern Ukraine as well, including Kholm, Pidlyashe, Polisia, and Volhynia, an area of 137,000 square kilometers, (35.3% of her entire area), inhabited by a Ukrainian population upwards of seven million.

From the very outset of her occupation of Western Ukraine Poland has been guilty of not only breaking all these pledges she made guaranteeing Ukrainian rights but also of the grossest abuses of their elementary human rights, all in an effort to Polonize the Ukrainians. Many of these abuses have reached incredible lengths. Ukrainian national, cultural, and economic progress is retarded at every step.²¹

²⁰ "Ukraine and the Balance of Power"—"Century" magazine, July, 1921.

²¹ From 1920 to 1934 the number of Ukrainian schools has been reduced from 3,600 to 120; 2,974 schools have been made bi-lingual, but only a few unimportant subjects are taught in Ukrainian. Not a single Ukrainian technical school exists; and out of the 28,855,420 zlotys allocated in the 1934—35 budget for universities and colleges, only 63,490 zlotys were assigned for two Ukrainian chairs in Warsaw University. Rigorous restrictions are placed upon the entry of Ukrainian students to the higher schools and universities. In 1931—32, out of 49,770 university students, there were only 2,192 Ukrainian students. The students in Warsaw Engineering College then were divided as follows:—Poles, 3,692; Jews, 468; Ukrainians, 6. (Lancelot Lawton in the London "Fortnightly Review," April, 1934). Furthermore, those Ukrainians who do manage to graduate from the higher schools,

And several times Poland's mistreatment of the Ukrainians became so harsh as to become the object of complaints before international tribunals, especially when she resorted to a reign of terror to bend the unyielding Ukrainians to her will. It is no wonder, therefore, that the London "New Statesman and Nation" (August 29, 1931) declared that:—"Among the abuses in post-war Europe the worst are the cumulative violations of the 'Minorities Treaty' by the Polish State . . . in Poland they have acquired a primary international importance . . . by reason of their barbarism and abundance." This was written at the time when the whole world recoiled in horror at the "pacification" by Polish troops of the Ukrainian population, concerning which the "Manchester Guardian" wrote then that:—"This so-called pacification has been carried out with a ferocity which can only be compared to the previous atrocities carried out in the early nineteenth century by the Bashi-Bazouks in the old Turkish territories." Thus has Poland carried out her pledges to respect Ukrainian rights, by denying to them even their elementary human rights. And to add an ironic touch to it all, on September 13, 1934, Premier Beck solemnly notified the League of Nations Assembly that she would be no longer bound by the Minorities Treaty. As if she ever had!—Very aptly has H. G. Wells described Poland when he wrote in his "The Shape of Things to Come" that:—

"The restoration of Poland—the excessive restoration of Poland—was one of the brightest ambitions of Wilson. Poland was restored. But instead of a fine-spirited and generous people emerging from those hundred and twenty years of subjugation, and justifying the sympathy and hopes of liberalism throughout the world, there appeared a narrowly patriotic government, which presently developed into an aggressive, vindictive and pitiless dictatorship, and set itself at once to the zestful persecution of the unfortunate ethnic minorities (about one third of the entire population) caught in the net of its all too ample boundaries. . . . In the treatment of the Ukrainians involved in liberation, Poland equalled any of the atrocities which had been the burden of her song during her years of martyrdom."

Let it not be supposed, however, that this mistreatment of the Ukrainians by Poland has broken their spirit. Such has not been the case, for "not even in the Emerald Isle (Ireland) does one find more formidable fighting qualities or a more passionate national sentiment" than in Ukraine.²² Nor has it retarded their national evolution.

"Deserted in the past by rich Ukrainian landowners who became Polish aristocrats, the Ukrainian peasants, aided by their hard-working priests, themselves of peasant stock, developed capacity and talent for responsible action. Their political leaders are nearly all the sons or grandsons of peasants, many of them trained in the Universities of Prague and Vienna . . . "A visitor to Poland making a tour of some of the Ukrainian villages will be agreeably surprised at the character of the activities carried on by the peasants, which betrays not only a deep seated national con-

find all sorts of obstacles and discriminations placed in their way of entering the professions, and "find no outlet for their abilities in the state administration of Poland as long as they do not renounce their Ukrainian ideals. ("Political Quarterly (England), Oct.-Dec., 1932). Then too, to drive hostile Polish wedges into the compact Ukrainian settlements, the Polish Government resorts to artificial settlement of Ukrainian territories with Polish colonists, selling them their plots at greatly preferential rates. Various manifestations held by the Ukrainians are often banned or dispersed by Polish police. Even memorial exercises for the Ukrainian war dead are often banned.

²² E. Alexander Powell in his book: "Thunder Over Europe."

sciousness, but a readiness and ability to work together and a sense of citizenship . . . So vigorous a resurrection, starting at zero after the devastation of the Great War, is all the more remarkable as the Ukrainians have achieved it by their own unaided efforts, without credits from the state or from Polish banks . . .

"The Ukrainians are too well consolidated to be ignored; they cannot be assimilated, they are too numerous and too determined. Oppression will serve only to drive them into illegal and violent methods of protest. Up to now the vast majority tenaciously cling to constitutional methods . . . It would be disastrous if they began to swell that band of hot-blooded young men, members of a secret military organization (U. W. O.) who are impatient of constitutional redress . . ." ²³

By the Treaty of Riga concluded between Poland and the Soviets on March 18, 1921, the latter received about 450,000 square kilometers of Ukrainian territory, containing approximately 32 million people. Two years later this territory was incorporated as an integral part of the Union of the Socialist Soviet Republics, the strong national feelings of it preventing the Bolsheviki from robbing it of its national identity.

Despite the unceasing use of terrorism as a weapon of rule, the earlier years under the Soviets were characterized by certain cultural concessions granted the Ukrainians, as a partial offset to the violent political repression and economic exploitation of them. That this cultural sop to the Ukrainians failed in its purpose was evidenced by the fact that Ukrainian peasantry's opposition to the government's requisition of foodstuffs forced it to give it up and introduce for awhile the "Nep," or New Economic Policy, with its security of individual farming and freedom of private trade. With the passage of time and growth of the Soviets in power, however, even these cultural concessions began to be taken away, and the government policy aimed directly and systematically at the complete political, economical and cultural subjugation and denationalization of the Ukrainian nation. Although some Ukrainian cultural institutions were permitted to continue their existence yet they found themselves emasculated of any real progress because of their being forced to proceed only along channels of Communistic ideology. The same is true of Ukrainian writers in the Soviet Union. Those who rebelled against this policy or showed even the slightest trace of nationalist sentiment were branded as "traitors to the Russian revolution," summarily tried and executed, or sent to the notorious prison camps in the north. Concerning one such trial, the London "Saturday Review" (January 18, 1930) correctly pointed out that "the real reason for bringing a charge against Jefremov, Czechowsky and the others is the desire to destroy the Ukrainian intelligentsia by getting rid of its chief representatives. . . . The Soviet policy in Ukraine carried on since 1923 and called Ukrainianization, aimed at obtaining a hold on the national culture of Ukraine and changing it into a culture of the working classes dependent on Moscow. After five years this policy failed entirely. The Ukrainian intelligentsia themselves made use of the Ukrainianization in all branches of life for its own purposes, deepening the national culture and winning the ideological fight with the Communists by their strong resistance. Realizing its failure, Bolshevism has taken to its alternative weapons — terrorism and provocation. By this means it seeks to kill the creative efforts of Ukrainian culture and that is the real significance of the present trial."

²³ T. P. Conwell-Evans in the "Political Quarterly" (England) of Oct.-Dec. 1932.

Even these weapons, terrorism and provocation, failed to subdue the Ukrainian resistance, especially to the Soviet economic policy. In 1931, for example, the Soviet authorities succeeded in collecting only 53% of the grain due from Ukraine, as compared with the average 86% they managed to receive from the other parts of the Soviet Union. Such opposition was usually followed by mass reprisals on the part of the authorities, which included the forcible shifting of millions of the Ukrainian population from its native habitat in order to artificially populate the vacated area with alien peoples.

In 1932 and 1933 the Bolsheviks by their economic policy, and especially by their enforcement of rural collectivization, brought about an acute state of famine in Ukraine, which took a terrible toll conservatively estimated at 4 million lives. And although the Soviet Government was "fully aware of the famine in Ukraine and although having full and complete control of the entire food supplies within its borders, (it) nevertheless failed to take relief measures designed to check the famine or alleviate the terrible conditions arising from it, but on the contrary used the famine as a means of reducing the Ukrainian population and destroying the Ukrainian political, cultural and national rights . . ." ²⁴

Despite all such mass reprisals and terrorism of the authorities, the national spirit in Soviet Ukraine burns as brightly as ever, a fact which Dictator Stalin as well as some of his underlings have themselves admitted. ²⁵ And today this spirit is one of the chief worries of the rulers in the Kremlin.

"For six hundred years . . ." writes H. Hessel Tiltman in his book on "Peasant Europe," "they (the Ukrainians) have fought to remain Ukrainian. They have preserved their own distinctive language, their own Church, their own clothes, their high state of husbandry. And, at the end of that fight of centuries as at the beginning, they face the world undaunted alike by poverty, persecution, and repression—demanding the right of 43 millions of people having a common stock and a common life to rule themselves. That demand may be resisted for a year, a generation, or a hundred generations. But at the end of that time the Ukrainian people will still be asking for their freedom. And there will be neither lasting peace nor the reign of justice in Eastern Europe until that right is granted, and the alien troops withdrawn, leaving the Ukraine to control its own destinies and enrich all the peasant lands by its example."

²⁴ An excerpt from a resolution to famine in Ukraine, submitted in the House of Representatives of the United States Congress by Mr. Hamilton Fish, Jr., which was referred to the Committee on Foreign Relations, and ordered to be printed.

²⁵ At the seventeenth Congress of the Communist Party held in January, 1934, Stalin declared that:

"Only very recently in the Ukraine the deviation towards Ukrainian Nationalism did not represent the major danger; but when we ceased to fight against it and enabled it to grow to the extent that it joined up with the interventionists this deviation became the major danger."

LITERARY TRADITION.

From the time of the 11th century, when the loftiness and beauty of the Kievan culture excited considerable astonishment among the travelers, down through the centuries to the present day, the Ukrainians have always impressed foreign observers with their cultural ability, their mental alertness, the liveliness of their thought and emotional reactions, and their talents for expressing themselves.

Others observed in the Ukrainians: their strong preference for extreme individualism, freedom,¹ and equality; their initiative, industry, thrift, and cleanliness; their earnest, careful minds, capable of sustained activity; their happy nature, tempered somewhat by a melancholy begotten of oppression; and their willingness to fight and sacrifice even their lives for the sake of their convictions, as well as for their home, family and nation.

Such are the Ukrainians, as seen by numerous foreign observers, not to mention the native ones, ranging from the Greek and Arabian traders and travelers who passed through Ukraine in the earliest days of the Kievan dynasty, to the many European travelers and writers who visited Ukraine during the later stages of her national development, up to and including the modern times.²

Oral Literature.

A mirror of their turbulent and colorful national life, the literature of the Ukrainian people truly reflects all their trials and tribulations, as well as their thoughts, strivings, and aspirations.

Especially is this true of their oral literature, whose roots lie buried in the ancient, pre-Christian past, and which consists of a rich and varied store of myths, tales, legends, anecdotes, droll sayings, fables, riddles, incantations, and songs; all expressing the philosophical nature of the Ukrainian people.

But by far the richest, and perhaps most voluminous class of oral literature are the folk songs; songs originating and current among the common masses of the people, typifying their life, interests, sorrows and enthusiasms down through the ages; songs which are "a genuine contribution to the world's literary treasury."³

Of the different categories of them that exist, the oldest are the ritualistic songs. Originally, before the coming of Christianity, they were sung in honor of the various gods, and at the occasion of the periodic changes of nature, interpreting and praising the same. The "kolyadki," for example, were sung near the close of December in honor of "kolyada," which signified the rebirth of the sun's power. With the arrival of Christianity,

¹ Voltaire, in his "History of Charles XII of Sweden," wrote: "L'Ukraine a toujours aspire a etre libre."

² Among them can be mentioned Buillaume Levasseur, author of "Description de l'Ukraine" (1640), translated into English in 1704; Pierre Chevalier, who wrote "Histoire de la Guerre des Cosaques" (1663), tr. into Eng. in 1672; Lean Sherrer, author of the "Annales de la Petite-Russie ou Histoire des Cosaques de l'Ukraine" (1788); English travelers such as Edward Dan. Clarke and Joseph Marshall; historians such as Bernhard Connor, professor at Oxford; and diplomats such as Charles Whitworth. During the 19th century, Prosper Merimee and Alfred Rambaud for France and W. R. Morfil and George Rolleston, professor at Oxford, for England, wrote about Ukraine, to mention a few.

³ Dr. Coleman: Brief Survey of Ukrainian Literature.

however, Christmas took the place of the "kolyada" festival and today the "kolyadki" are Christmas carols. The "kolyadniki" go from house to house singing and wishing everyone "a neat little profit and happiness galore from kolyada to kolyada." A similar evolution was undergone by the "vesnyanki" and "hayivki," pagan songs expressing the joy and gladness at the coming of spring, which in time became interwoven with the picturesque and gay Easter Holiday festivities on the village greens.

Songs revolving around family life touch upon all its phases. The typical cradle songs usually express the great love the mother bears for her child and the worry she undergoes about what fate awaits it when it grows up. Funeral songs, drawn mainly from mythological and Christian sources, are not very plentiful, but very moving in tone, usually likening the deceased to the sun or moon, and death to the setting sun behind the hills, or to a raven, witch, or even a snake. In striking contrast to the meagerness of mourning songs is the multitude of wedding songs and **chants**, which from the point of richness in musical style and variety reign supreme.

Lyrical songs, including those of love, are not only the most numerous of all folk songs but they are also the most beautiful, being replete with anacreontic grace, beauty of diction, pretty little comparisons and fine phrases of a true and loving heart. There is no trace of sexuality within them; for not the physical but the spiritual beauty of a woman is glorified in them. Most of them, it is worth noting, were composed by women while their men were away at wars, which may account for the strain of sadness that runs through so many of them.

The moral-religious songs or canticles are usually sung by itinerant "lyricists" to the accompaniment of the "lira" (a guitar-like instrument, producing a type of hurdy-gurdy music by the turning of a handle), and their basis lies usually in the lives of the saints, the beginning and end of the world, and in general religious and moral issues . . .

Of the historical songs the most colorful are the "dumi," which dealing mainly with the Kozak wars for freedom reflect in their inimitable clarity and poignancy of style all of the phases of that heroic age. In them we find many striking comparisons, allegories, synonyms, epitaphs, and symbolisms; in them, too, the Kozaks are knights, strongly united, highly courageous, contemptuous of death, and gloriously free and equal.

The post-Kozak period left in its wake, aside from the many "kripaki" (serf) and "haydamaki" (peasant-revolutionaries) songs, also many "chumaki" songs, the latter which were based upon the adventures, both serious and humorous, encountered by the "chumaki"—those who traveled by caravan to Crimea and the Don for salt. Among the latest in the field of Ukrainian historical folk songs are the "Sitchovi Striltsi" (Sitch Riflemen) songs, based upon the recent Ukrainian war for independence; and the emigrant songs, dealing with the plight of those who had to leave their native land in search of freedom and opportunity.

It is a striking fact that practically all these Ukrainian folk songs are distinguished by a richness of motifs, great perfection of form, depth of meaning, and a high moral tone. In most of them can be found a fantastic dreaminess, and a glorification of the loftiest feelings of the human soul. No wonder, then, that the Polish sociologist, Prof. Fr. Bujak, declared that the "folk-culture of the Ukrainian is at present richer and better crystalized, than the Polish folk-culture," and that this "superiority is manifest in the

lively folk songs, in which respect the Ukrainians are, along with the Serbs, the best endowed of the Slavic races."⁴

"History has been cruel to the Ukrainians, crushing out their ancient liberties and glories," wrote the eminent Canadian scholar and poet, Prof. Watson Kirkconnell, "but the pent-up emotions of a thousand years, the passion of freedom, the poignancy of broken hearts, the tears of joy at the beauty of spring and love and at the nightingale's voice—these have gushed forth in song that is worthy of living for ever."

... And, he might have added, a song that greatly helped to preserve the Ukrainian heritage and traditions when the Ukrainian literature had well nigh perished from the face of this earth before the bludgeonings of Russian and Polish persecution.

Written Literature.

The Ukrainian written literature has its roots in the official introduction of Christianity into Ukraine (988), although a primitive form of writing did exist before that time, such as the various commercial treaties with the Greeks.

The Ancient Period produced a literature mainly of an ecclesiastical nature, such as that of Zolotoust, Ilarion, Smolyatich, and Turiwsky; with but a scattering of works of a secular character. All of it was written in the so-called Church Slavonic. Despite this general religious nature, however, most of the works produced then had a great deal of native color in them, and with the passage of time they steadily showed the infiltration of the living tongue spoken among the people. But it was not until the beginning of the 19th century that Ukrainian literature appeared in the language spoken by the people.

Among the outstanding secular works of that ancient period can be cited the famous Nestor's Chronicles, which aside from their value as historical sources opened new vistas in Ukrainian literature by bearing within them unmistakable evidences of the growing strength of the popular tongue; the equally famous Tale of Ihor's Legion, the work of some greatly gifted but unknown bard, which by reason of its native character and sheer poetic worth constitutes Ukraine's first real contribution to world literature; and finally, the lesser known Galician-Volhynian Chronicles, written in the heroic style and with the abundance of the popular tongue elements of the preceding work.

This most auspicious start, however, was brought to a standstill by the Tatar invasions, with the result that at the time when most of Western Europe was on the threshold of a great cultural renaissance, Ukraine, its bulwark against the acute Asiatic danger, passed through a period of intense spiritual darkness. For—where war reigneth, knowledge sleepeth.

The Middle Period of Ukrainian Literature, ushered in by the introduction of the printing press, the Reformation, and the religious union of Western Ukraine with Rome (1596), was marked by the definite entrance of nationalistic trends into it. The writers were no longer mainly of foreign but native extraction, while their works began to take on more life and vigor than previously, one closer to the daily existence of the people. The popular

⁴ "The Russian folk songs are smaller in number and variety, form and content. Sympathetic appreciation of nature is scant. The imagination either rises to supernatural heights or sinks to mere trifling. Criminal monstrosities and the spirit of destruction are glorified as objects of national worship. The conception of love is sensual, the jesting and ribald songs disgusting." Stephen Rudnitsky: "Ukraine, the Land and Its People."

speech, too, partly by its own vigor and partly because of the Reformation influences, steadily progressed as the literary medium of the Ukrainian people.

This renaissance centered for awhile around the Volhynian town of Ostrih, whose reigning Prince Constantine established the first Ukrainian Classical Academy and the first Church Slavonic printing shop in Ukraine. From the former emerged some of the leading literary, ecclesiastic and political figures of that day, while from the latter was produced the famous Ostrih Bible (1587) whose general excellence caused the Muscovians to reprint it (1663) for their own use.

With the death of Constantine (1608), however, Lviw in the West and Kiev in the East became the centers of this Ukrainian literary and cultural renaissance. From them, as well as from Ostrih, continued to emanate a flood of polemic writings, a result of the religious struggle then between the Catholic and Orthodox Churches, a struggle which helped to improve the moral conditions of the church and bring about the intellectual awakening of the people.

In 1619, Meletiy Smotritsky produced the best up to that time of the Church Slavonic grammars, which for over two centuries was considered as authoritative not only in Ukraine but in Muscovy as well. In 1627, Pamva Berinda, the monk-philosopher of Pecherska-Lavra Monastery, produced his "Lexicon of the Slav-Russ Language," which was often reprinted and has a historic value as the first attempt at a dictionary in the Ukrainian language.

Another outstanding personality of that period, Metropolitan Peter Mohila (1597-1647), caused Kiev to regain a great deal of its ancient glory as the cultural center of Eastern Europe, by his pedagogic, literary and other cultural activities. He also founded a Ukrainian Academy, based on western standards, whose fame as the "lawgiver of literary forms and tendencies" spread far abroad. At every step he strived to introduce Western European culture, and despite the fact that it was in a moribund state then, it helped, nevertheless, to bring new conceptions into Ukrainian culture, especially through the help of the many students that Mohila had sent abroad to study.

During this Middle Period, too, many valuable historical works were produced, even more in number than those of an ecclesiastic nature. This was a healthy sign of the growing national consciousness of the people. The two most worth mentioning here are: the "Kozak Chronicles," of which the best from the historical and literary viewpoint are by Samiylo Welichko (1728); and the "History of the Russ People" by Gregory Poletika (1725-1784), which not only was especially successful in arousing national consciousness among the Ukrainians then but also lasted in popularity well into the middle of the 19th century.

Just as the First Period of Ukrainian Literature was brought to an abrupt and untimely end because of a foreign invasion, that of the Tatars, so likewise its Middle Period was brought to a similar end, but this time by the invasion of the Muscovians (Russians), following the Treaty of Pereyaslav (1654). The Muscovian penetration ravaged the Ukrainian nation far more severely than sporadic incursions of the wild nomads, for its object was not merely to loot and burn, but to destroy the Ukrainian nation both physically and spiritually. The Ukrainian language, one of the chief pillars of the Ukrainian national consciousness, was the object of the most relentless and savage persecution by the Russian tsars, with the result that the renaissance of Ukrainian literature was nipped just as it was about

to break out into a full and beautiful flower. And it is precisely at this point that Russian culture began to receive a great impetus to its hitherto sluggish growth as a result of Ukrainian intellectuals being forced to express their native talents and heritage through Russian mediums.⁵

This whole period of darkness of Ukrainian culture and national feeling is illuminated only by the rapidly rising development of the popular literature, and by the figure of the wandering Ukrainian philosopher Gregory Skovoroda (1722-1794), whose writings though numerous are not at all as important as the example of his living; which taught courage in the face of adversity, love of freedom, simplicity, and quiet dignity. Such can be said to have been the attitude of the Ukrainian people during this period of unprecedented oppression, denationalization, and ruin.

The Modern Period or the New Renaissance of Ukrainian Literature was suddenly launched into being with the appearance of Ivan Kotlyarevsky's travesty on "Aeneid," (1798), whose nationalistic spirit and use of the living tongue to express itself clearly pointed out the road for the Ukrainian writers to take. This entire period, with its changing aims and conceptions, can only be understood in the light of the social-political conditions throughout Ukraine then and now.

Its earliest stage was characterized by sentimental feelings for the peasantry, with such representatives of it as G. Kvitka-Osnovyanenko (1778-1843), the father of the Ukrainian novel (such as "Marusia," tr. into Fr. by P. Merimee and into Eng. by T. R. Livesay), who according to the Russian Imperial Academy, "combined the characteristic traits of the Ukrainian soul, humor, and strength of feeling"; P. Artemovsky-Hulak (1790-1866), a keen satirist of social themes; and E. Hrebinka (1818-1848), finest exponent of Ukrainian fables. This stage also produced the first Ukrainian Grammar (1818), by A. Pavlovsky, and collections of native folk songs by Tsertelev, Maksimovich, and Sreznevsky.

⁵ "Ukraine," wrote Prof. Alexander Bruekner, the Polish scholar, in his book on the Europeanization of Russia, "was the equivalent of a school for Russia," especially after the Treaty of Pereyaslav when many Ukrainian students of the western theology, medicine, and science migrated into Moscow, and helped to Europeanize it. Outstanding among them were such as Epyphany Slavynetzky, who translated Western European geographies, works on the anatomy and medicine; Meletiy Smotritsky, Archbishop of Polotsk and a man of wide cosmopolitanism, whose grammar, published in Kiev in 1649, was reprinted in Moscow in 1648; Innocent Gizel, whose "Synopsis" (history), published in Ukraine in the middle of the 17th century, influenced the Russian historians more than any other text up to the 18th century and was used in their schools until the 19th century, being reprinted in Moscow in 1863; and then later Metropolitan Dimitri Rostovsky, Stephen Yavorsky, and Theodore Prokopovich, the closest advisers of Peter I. Furthermore, at the convention of law-makers called together in 1767 by Catherine II the most important delegates were the Ukrainians. During her reign, too, of the total 74 physicians in Russia 53 of them were Ukrainians. It was the Ukrainians who taught the Muscovites the linear method of musical notation, as well as the art of printing. Nearly all of the bishops were Ukrainians, as well as the seminary teachers and students. Everywhere the Ukrainian influence was felt. "Ukrainian literary men," wrote the Russian Pypin, "composed works of which no one dreamt in Moscow... they were works of grammar, dictionaries, catechisms, histories, church teachings, general polemical church literature which was equal to the literature aimed against the Orthodox Church by the Jesuits." And also, Nicholas Gogol (Hohol, in Ukrainian), unable to write in his native Ukrainian tongue, wrote in Russian and became "the creator of the Russian prose." In the field of music, Peter Tschaikowsky, Dmytro Bortnyansky, and Artemy L. Vedel, generally known as Russians, were in reality Ukrainians. In painting, Anthony Losenko, Dmytro Levitsky, Volodimir Borovikovsky, Serhiy C. Zaryanko, Ilya E. Repin, and Rufun Sudkovsky, were all natives of Ukraine.

The second stage, the so-called "Romantic," — a reaction against the former pseudo-classical and dry forms, and characterized by strong national tones, — was ushered in by Taras Shevchenko's (1814-1861) "Kobzar," which immediately raised Ukrainian poetry to a term of equality with the best of European poetry and marked Shevchenko not only as the national prophet of his people but one of the great masters of world poetry; although this fact was generally overlooked by his contemporaries, who saw in his work only a mighty protest against the intolerable social and political conditions of that day.

To raise Ukrainian prose to a similar rank was the next step, and this task was begun quite successfully by P. Kulish (1819-1895), whose clarity, originality, and breadth of vision appears to a good advantage in his works, ranging from popular stories to the historical novel "Chorna Rada." His translation of Shakespeare is unsurpassed, while those of Byron, Goethe and Schiller are commendable. And what Shevchenko did with his lyrics, Marko Vovchok (1834-1907) did with her "Popular Stories," a powerful protest against social oppression, which are characterized by purity of language, perfect technique, and deep emotion, and which led to her being called the Harriet Beecher Stowe of Ukraine.⁶

All this while, it must be borne in mind, numerous other writers were springing up and contributing their share to the new renaissance of Ukrainian literature, especially in the field of ethnographic and historical writings. Among the more outstanding of them were M. Kostomariw (1817-1865) historian and author of the "Book of Genesis of the Ukrainian People," and the guiding spirit of the Cyril-Methodius Brotherhood, which advocated democracy and certain social reforms; S. Rudansky (1834-1873), after Shevchenko one of the finest poets of Dnieper Ukraine; L. Hlibiw (1827-1893), another Hrebinka; A. Svidnitsky (1834-1871), first rate novelist and poet; A. Storozhenko (1805-1847), short story writer; A. Konisky (1836-1900), a good fiction writer and poet, and one of the founders of the Shevchenko Scientific Society (whose greatest advance was made under the leadership of Michael Hrushevsky).

All these writers, however, were of the Dnieper (Greater, Eastern, Russian) Ukraine. Galicia, under Austria, was undergoing then a literary renaissance too, which had its inception with the appearance of Markian Shashkevich (1811-1844), who did for his part of the country what Kotlyarevsky had done earlier for his: use of the living tongue for literary purposes and national rebirth. Shashkevich is also remembered for his labors devoted towards bringing closer cooperation between the sundered parts of Ukraine.

A little later Bukovina (under Rumania) produced the powerful figure of Osip Fedkovich (1834-1888), a fine lyricist intensely fond of his native land, whose role in Bukovina can be regarded in the same light as Kotlyarevsky and Shashkevich. Among those who continued in his spirit were the Vorobkevich brothers.

It should be noted here, however, that by this time the Romantic stage of the new Ukrainian renaissance was giving way to a more realistic

⁶ About this time there arose in Polish literature the so-called "Ukrainian School," composed of writers who, attracted by Ukrainian life and nature, wrote on Ukrainian themes. Among them were three poets; B. Zaleski, A. Malczewski (whose "Marja" was tr. into Eng. by Dr. and Mrs. Coleman) and S. Goszczynski; while the prose writers were ably represented by M. Czajkowski. Similarly in Russian literature N. Gogol (Hohol—himself a Ukrainian), M. Grabowsky, and Pushkin wrote on Ukrainian themes.

and modern school of writers. And all this while, too, as mentioned in the historical section of this article, Russia was striving with might and main to destroy not only Ukraine's literary and national renaissance but even her language itself, a persecution which culminated in the notorious ukase of 1876. Despite all such persecutions, however, the renaissance had advanced too far to be throttled now.

Denied the right to write in Ukrainian in Russian Ukraine many of its writers emigrated to Galicia under Austria and elsewhere and there continued their labors. Among them was M. Drahomaniw (1841-1895) the foremost director of the Ukrainian rebirth of his time, a great scholar and publicist.

Here in Galicia, in 1880, was born the third stage of the modern Ukrainian literature, one marked by strong Western European realistic trends, and introduced by that most prolific writer who in poetry and influence on the Ukrainian national and literary rebirth is only second to Shevchenko, — Ivan Franko (1856-1916).

Franko — a man of the most varied and remarkable talents whose poems are among the finest in world literature — is the first Ukrainian writer to have embraced, and so successfully, such a wide field of literary endeavors: epic and lyric poetry, novels, short stories, drama, translations, and science; the first to make such an intensive study of foreign literature as he did; and the first able enough to introduce into his works those basic ideals of Ukrainian nationalism and modernism for which he fought so unswervingly as an unsparing critic and leading public figure of his time. He was also the first to use city dwellers as the central characters in his stirring and beautiful lyrics, the emotional experiences of an intellectual; even though his stories of village life are among the best written in penetrativeness, style, and humor. In a word, his position in Ukrainian literature is that of modernism personified.

As a result of his influence, Ukrainian literature became invigorated and Europeanized to a very marked degree, producing such figures as; N. Kobrinska (1855-1920), capable writer and first organizer of Galician feminist movement; A. Chaikovsky (1857-1935), a writer mainly of popular historical novels; O. Makovey (1867-1925) short story writer with a fine sense of humor; V. Stefanik (1871-1936), the finest of Galician short story writers, who used the most modern of technique to describe the tragedies of village life; his contemporary, L. Martovich (1871-1916), keenly satirical in his short stories; M. Cheremshina (1870-1927), who dwells in his stories mainly on Hutzul life; M. Vorony (b. 1871) a true poet-aesthete, "art for art's sake"; V. Hnatiuk (1871-1926), leading ethnographer; B. Lepky (b. 1872) writer of novels revolving around the heroic exploits of the Kozaks, also a first-rate poet of autumnal melancholia and recollections of lost youth; A. Oles (b. 1878) foremost contemporary lyricist, who sings of the beauty of the Ukrainian nature and of the Ukrainian revival; and D. Dontsow (b. 1883), prominent contemporary publicist and theoretician of Ukrainian nationalism.

From Russian Ukraine emerged M. Kotsyubinsky⁷ (1846-1913), the greatest of all Ukrainian novelists when it comes to the range of subjects treated, psychological analysis of various human types, composition and style. A similar position in lyric and dramatic poetry is occupied by Lesya

⁷ "He was one of those rare people who at your first meeting with them arouse in you a bliss of spiritual contentment. . . Humanity, beauty, people, Ukraine — these were the most favorite topics of Kotsyubinsky's conversations." (Maxim Gorky).

Ukrainka (1872-1913), who in a masterly and poignant style deals with such psychological questions as those of beauty, duty, and sacrifice. Another woman, and a brilliant exponent of modern trends in literature, is Olga Kobilanska (b. 1862) of Bukovinian origin, who with her impressionistic and highly idealistic treatment of modern woman in her stories has won considerable fame for herself. Drahomaniw's sister, Olena Pchilka (1849-1930) is also worth mentioning here. A translator of Dante's "Divine Comedy" and a writer of works rich in content was V. Samiilenko (1864-1925). The father of the Ukrainian romance novel, I. Nechuy-Levitsky (1837-1918), found two worthy successors in the persons of P. Myrny (1849-1920) and B. Hrinchenko (1863-1910). The revolutionary period of Ukrainian literature at the turn of the century also produced in Dnieper Ukraine the figure of V. Vinnichenko (b. 1880) leading contemporary novelist, whose themes range from sex to those based on social contrasts and sharply etched characters. And finally there looms the mighty figure of Michael Hrushevsky (1866-1934), founder of the modern Ukrainian scholarship, one of Europe's outstanding historians, writer on many cultural and scientific topics, organizer and a great political figure—who died a miserable death as a result of Russian Soviet persecution.

Such, so briefly outlined, has been the development of the Ukrainian literature, along the extremely tortuous and thorny road the Ukrainian people had to travel down through the centuries of wars, calamities, and oppressions. In view of this, it is indeed quite inspiring to note how far this development has advanced.

The spirit of this literature today is that of its creators, of a people highly talented, active and strong, and yet prevented from giving full play to these qualities within them, because, as Voltaire once said, they "are still dragging the irons of subjugation."

OTHER CULTURAL TRADITIONS

(Note:—Lack of space permit only the barest mention of the following few aspects of the Ukrainian cultural traditions.)

Language.

"An Englishman who wanted to give to his fellow countrymen an idea of the beauties of the Ukrainian tongue," wrote the "Literary Digest,"¹ "once advised his readers to combine mentally classical Greek with modern Italian . . . Probably neither Greek nor modern Italian, with their softer tones, possesses the force of Ukrainian, a force derived . . . from its strange consonantal combination and an abundance of the deep sounds of "ui" and "u." It is this peculiarity which has made a modern English authoress speak of its 'haunting musicality.' One of its distinguishing features is its unparalleled aptitude for forming diminutives. They are made not only from substantives, as in other languages, but also from adjectives, adverbs, and even verbs. This gives that singular charm referred to by P. Chevalier in 1871: 'The language of Ukraine is very beautiful, abundance of diminutives and pretty fashions of elegant speech making it very delicate.'"

Music.

"The character of the Ukrainian song," wrote Mikola Hohol (Gogol), "cannot be expressed in one word . . . It is exceedingly complex. In many cases it is light, graceful, it hardly touches the ground, it seems to play

¹ Aug. 31, 1918.

and trifle with tones, while in others it assumes manly power, its tones grow strong, forceful . . . and again they become free, broad, and strive to embrace limitless stretches . . . As for the music of sorrow, it is heard nowhere so vividly as in them, the tones of it live, scorn, tear the soul."

As Prof. Koshetz (foremost choral conductor and interpreter of Ukrainian song of modern times) points out, its rhythms are immensely varied. Often the rhythmic structure is irregular, but perfect balance of phrase and section gives each song unity and clarity. It is in a capella singing that Ukraine has been most noted since the 16th century. That compositions of that time were for from four to twenty-four voices testifies to the development of this art. A special balance of the chorus was early worked out, in which the male voices outnumber the soprano and alto parts and in which the basso profundo—that characteristically Ukrainian voice so much deeper than other basses—is used.

Ukraine's "composed" music begins historically in the 17th century with such composers and theorists as N. Diletsky, A. Mezenietz, J. Tarnopolsky, J. Zagvojsky, J. Nis, and others. In spite of foreign domination, Ukraine continued to derive its musical inspiration from its own national sources, and the famous composers M. S. Berezovsky (1745-77), D. Bortnyansky (1751-1825), A. L. Vedel (1768-1806) and P. Turchaninow (1779-1825), though they worked in Russian, actually carried on the national Ukrainian tradition in their compositions. The renaissance of Ukrainian music began with M. Lysenko (1842-1912), at first with researches in the nation's folk music, and later in the conventional branches of music, such as opera, symphony, and chamber music. In this school are the composers P. Sokalsky (1832-87), S. Artemovsky (1842-64),² M. Arkas, A. Koshetz, P. Demutsky, K. Stetsenko (died 1922), J. Stepovy (died 1921), N. Leontovich (died 1921), P. Senitsya, M. O. Hayvoronsky, W. Barvinsky, S. Ludkevich, P. Pecheniha-Ouhlitsky, R. Prydatkevich, B. Kudrick, and many others.

Other composers, too, have found inspiration in Ukrainian melody; Haydn, Hummel, Knorr, Mozart, Beethoven, ("pastoral" Symphony and the Quartet in F Major), Weber, Brahms, Liszt, Dvorak, Moussorgsky, Dargomyzhsky, Tschaikowsky (a Ukrainian)—all have used melodies from Ukraine. Yet Ukraine still waits for her Wagner; but in the meantime the whole world is enriched by her priceless legacy of folk song.³

Dance.

The reaction of the soil-tiller to the manifestations of Nature find expression in some of the oldest of Ukrainian folk dances, among them being the graceful and weaving "hayiwka"—an effort to stir the sun to greater activity. The spirit of the battle finds expression in the stirring, clashing Kozak war dance "hertz," with its squatting step. Life on the broad highway of the steppe is depicted in the whip-cracking "chumak." Merrymaking has its whirling stamping, irresistibly catching "kolomyika." Then too, love, courtship, marriage, as well as all other emotional and physical experiences have a well carved niche in what H. Beckett of the New York Evening Post has called "the most brilliant, the most agile, the most finished and the most spirited of folk dancing."⁴

² Whose popular operetta "Zaporozhian Beyond the Danube" was best presented by M. Sadowsky (1856—1935) famous Ukrainian theatrical promoter, director, and actor.

³ Ukrainian Choral Music, by A. Koshetz: "Ukrainian Weekly," April 12, 1935.

⁴ May 9, 1932.

Costume.

"There is a great variety of traditional patterns in Ukraine, but all of them are stamped with certain basic qualities which differentiate them from those of other countries. Though decorative in appearance they are always practical and consistent with the human figure, neither following the lines of the body so closely that they obstruct the freedom of the movement nor contradicting the lines for the sake of fashion. While avoiding everything unhealthy, emphasizing modesty, and striving after economy, they strive to satisfy esthetic requirements. The Ukrainian girl places a garland of flowers upon her head, braiding them into her hair so as to lay emphasis upon her face. A secondary emphasis is laid upon her neck, shoulders, and bosom by embroideries, and this is balanced by the embroidered jacket and apron."⁵

Home Arts.

The innate sense of beauty in the Ukrainian finds expression in various forms of popular art, as in wood carving, which among the Hutzuls has been developed to unusually high artistic heights. Here two fundamental types are used: a geometric pattern with the crossing of straight and broken lines, and a natural pattern, which is modelled after parts of plants. In the embroideries, cloths and glass-beadwork, there is found such an esthetic play of colors, that even though each individual color is glaring, the whole has a very picturesque and harmonious effect.⁶ But one of the finest products of Ukrainian folk-art is the "kilim," (carpet). "Some of these 'kilims'," writes Stefan Szuman, the Polish historian of this branch of home-industry, "could easily be placed on equal level with the first class gobelins and the noblest Persian carpets."

Architecture.

In the plains the Ukrainian usually builds himself a house made of clay and covered with straw, while in the mountains he builds it of wood, the latter, by reason of its form and interior, being an interesting contribution to the treasure of architecture. According to D. R. Buxton,⁷ the original contribution of the Ukrainians to world architecture is their wooden church, which in its simplest form shows the development from the Ukrainian peasant cottage. Its chief characteristics are its three chambers, a special method of roofing, and, what is especially native, the arrangement of domes, ranging from the simple type with but one dome, to another having its four extra domes set on the axis of the church, to finally the rare and complex nine-dome church. Buxton also decries the suppressive influence of Russia against the free architectural development within Ukraine and elsewhere. But during the period of the Ukrainian Kievan State, Kiev had so many beautiful churches that, in the words of Leroy Beaulieu, it was "like a small replica of Byzantium itself, or a Ravenna of the North."

Fine Arts.

The oppressive policies of Russia towards Ukraine caused many Ukrainian artists to express their native talent through the medium of Russian forms. Losenko (1737-73), a Ukrainian, "must retain a place of honor in

⁵ "Spirit of Ukraine," by D. Snowyd.

⁶ "Ukraine," by S. Rudnitsky.

⁷ "Russian Medieval Architecture."

the history of Russian painting," writes A. Benois.⁸ "Russia may take pride in Levitsky and Borovikovsky," also Ukrainians, who depicted "with perfectly convincing vividness the courtiers of Tsarina Catherine II." Another Ukrainian was Ilya A. Repin, whom Benois calls the "biggest artist of the 'eighties'." The father of Russian "perspective painting," according to the Great Russian Encyclopaedia, was S. C. Zaryanko, also Ukrainian. Ukraine also produced the best of the sea-scape painters of Russia — R. Sudkovsky. Another such "Russian" artist, one of the leaders of modern Russia, is Vrubel. Gay, though of French origin, claimed Ukraine as his motherland. Levitan and Kuindzhi were inspired by the Ukrainian sky. Pimonenko and Vasilkivsky led in genre painting; I. Trush of Western Ukraine in landscape painting; while Kholodny and O. Novakivsky headed the school of impressionism. Then there is a host of other Ukrainians who have won recognition for striking talent in the various fields of painting.⁹

Of the Ukrainian etchers the leading figure is George Narbut (died 1920) who is known also for his great services to the development of the graphic arts in Russia. An etcher of considerable promise whose career in this field was brought to a sudden stop by Russian imprisonment, was the poet Taras Shevchenko. Among the other noteworthy figures in this field are Olena Kulchitska, V. Krichevsky, I. Mozelevsky, L. Lozovsky, M. Kirnarsky, P. Omelchenko, and P. Kovzhun, the last being especially known for his beautiful book covers and bookplates.

Although Martos and Litvinenko are well known Ukrainian sculptors, the greatest of them is Alexander Archipenko, who is considered the chief representative of the school of modernism. In plastic art, wrote Prof. B. Ternovez of Moscow, Archipenko has had the same influence as Picasso in painting. A foremost sculptor, a painter and an etcher of considerable ability, Archipenko is also the creator of various innovations in art, such as the sculpto-painting, as well as the "Archipentura," which by means of a new pictorial method and mechanism presents concrete emotions which cannot be rendered by means of static painting. At present he conducts classes in sculpture, painting, drawing, and woodcarving in universities and art institutes on the Pacific Coast. He is a naturalized American citizen.

Religion.

As Mikola Kostomariw pointed out, the Ukrainian, being a more spiritual and mystically inclined character, is stronger in his religious feelings, and not so liable to religious indifference as the Russian. And although a great individualist, the Ukrainian is social and disciplined in his religious life, which in Eastern Ukraine assumes the form of the Orthodox Church, and in Western Ukraine — the Catholic Church of the Greek rite. At all times the Ukrainians have fought against a state-controlled church, which made it a tool of autocracy; and for that reason during periods of freedom the Ukrainian church was independent of the government. "The Ukrainian church," writes D. S. Mirsky, "likewise assumed more popular form and less authoritative forms than in Russia. Hence, on the one side, a greater intimacy in the Ukrainian's relations to his parish church, the absence of a hereditary caste of priests, and a closer contact between the clergy and people."

⁸ "The Russian School For Painting."

⁹ "Spirit of Ukraine." See also "Ukrainian General Encyclopaedia" on this as well as all other manifestations of Ukrainian national and cultural life.

IN AMERICA.¹

The outbreak of the World War in 1914 created a whirlpool of conflicting human interests on the European continent that at once sucked in those gigantic waves of emigration that had been inundating America for well-nigh one hundred years. Just before it did, however, one of these emigratory waves cast upon the American shores close to one million Ukrainians.

Approximately 85% of them came from Western Ukraine, although the forerunners of this wave, appearing in the 60's of the last century, came from Eastern Ukraine, being the tail end of that famous "Gold Rush" which had as its objective—California. Recent researches, however, have revealed that even before this time, as early as the Colonial Period, there were already a number of Ukrainians in America, some of whom even fought in the Revolutionary War. The real Ukrainian immigration to America, nevertheless, did not begin until about 1870, and did not assume any appreciable proportions until 1899. Beginning with that year the Ukrainians began to arrive in this country in ever increasing numbers, until the war put a stop upon them.

The earliest of them settled mostly in Pennsylvania, especially in the coal and steel districts. Those who followed settled in the industrial centers of New York and New Jersey. Others went to the gold and silver mines of Montana and Colorado. Still others went to Minnesota, Nebraska, and other farming states. Today most of them occupy the Middle Atlantic and the Middle West sections of the United States.

Driven from their native land by economic, social and political oppression, they found upon their arrival here that the country was not that land of plenty the traveling agencies had pictured it to be. Furthermore, unlike the other nationalities who upon coming here found many of their countrymen occupying positions of power and influence, the Ukrainians had no one to extend to them a helping hand. Arriving here, as they did, after an exhausting trip of many days in the steerage and a nerve-racking confinement at Ellis Island, it was indeed, too, a bitter disappointment to them to find out that their eagerly-dreamed-of new home in the promised land was nothing but a bare little flat in a smelly and teeming tenement district of a large city, or a miserable little "company" home in the coal or steel district. From the break of dawn to late in the evening the Ukrainian immigrant had to toil in the factory, or deep down in the bowels of the earth, ever in danger of serious injury, or even death itself from whirling machinery or constant cave-ins. How different from the work on the farm he had been accustomed to!

Despite such hardships, however, the Ukrainian immigrant through sheer persistence gradually forged ahead.

Being of a spiritual and mystically inclined character, one of his first acts upon establishing his family on this soil was the building of a place of worship in his locality, of which the first was the Ukrainian Greek Catholic Church of Shenandoah, Pa., founded in 1886. Today, there is hardly one of the several hundred Ukrainian-American communities which does not contain at least one such church.

Arising almost concurrently with his spiritual needs was the need of providing some form of protection for his family in the event of his natural

¹ The saga of the Ukrainians in America and their youth deserves extensive treatment, yet because of lack of space the barest of bare outlines will have to suffice here. A great deal of valuable material, however, can be found in the Ukrainian section of this book.

or accidental death. As a result, on February 22, 1894, there was laid in Shamokin, Pa., the cornerstone of the present-day oldest and largest Ukrainian organization in America — the Ukrainian National Association, the fraternal order which besides providing for its present 30,000 members various forms of insurance protection, has been, at the same time, the strongest bulwark of Ukrainian-American national and cultural life and progress. Yet the torch of this life and progress has always been the Association's daily, the "Svoboda," which, founded in 1893, immediately pointed out the need of such an organization. And what it has been to the older generation of Ukrainian-Americans, today its English supplement, the "Ukrainian Weekly," is becoming to the younger generation.²

With the passage of time, the Ukrainian immigrant produced other forms of organized activity, including several smaller fraternal orders with their tri-weeklies, various other types of nation-wide as well as local societies, Ukrainian parochial and independent schools, national homes (community centers), choruses, communal and private business enterprises, building and loan associations, and all sorts of publications.

With this development of his group life and activities, came the improvement of his individual lot. Through hard work and thrift he began to slowly rise above his mean surroundings to a more comfortable state and often financial independence.

Having been denied by adversity the advantages of even an elementary education, he determined that his children should not be lacking in this respect, and towards that end he sacrificed a great deal of his hard-earned money in sending them through higher institutions of learning and in providing for them many other advantages as well.

As a result of such sacrifices, Ukrainian-American society, which formerly was composed of the laboring class, with but a faint sprinkling of intellectuals, is today assuming a more natural and balanced social order, one including the laboring, the artisan, the business, and lastly the professional and cultural classes. Gradually the Ukrainian-Americans are beginning to assume those positions in life which befit an inherently cultured and talented people such as theirs.

All this while, too, the Ukrainian-American people have constantly borne in mind the plight of their kinsmen in their native land struggling to free it of foreign rule and oppression. Conservative estimates indicate that to Eastern Galicia alone, from which the great majority of them come, they have sent there, since their advent in America, for the various individual needs and causes of their kinsmen there, more than \$250,000,000.00. Then, too, at every possible opportunity they have publicly manifested here in America the plight of Ukraine, and at the same time popularized her name and culture.

At all times, however, they have been the best of American citizens; and the most law-abiding, as criminal records show. During the World War over 30,000 men of Ukrainian descent fought overseas with the American Expeditionary Forces. Furthermore, although during the War the Ukrainians as a class were as yet quite poor, yet they were among the heaviest buyers of the Liberty Bonds among the foreign nationality groups.³ Since then they have steadily advanced in American citizenship, and today

² "Ukrainian Weekly... a newspaper which is very articulate on adjustment problems of the second generation." Mary Chase Cole, writing in the "The Womans Press," December, 1936.

³ "Literary Digest," November, 1919.

a growing number of their children can be found occupying various responsible political and other public offices.

Although the Ukrainian-Americans have done their share in the building of America by their labors in the mines, factories, railroads, and farms—especially noticeable, however, has been their contribution to the expanding American culture, a culture which is more than anything else a combination of European traditions and American environment. In the early 1920's for example, Prof. Alexander Koshetz, regarded by many as the foremost chorus conductor in the world today, visited America with his touring and world-famous Ukrainian National Chorus, and many American critics declared it to be the finest ever heard in America.⁴ Within the last few years he has repeated his triumphs with the United Ukrainian Folk Choruses of the Metropolitan Area (composed mainly of young Ukrainian-Americans, born and raised here) whose concerts in Town Hall and Carnegie Hall, leading music centers of New York City, have also won high praise.⁵ Ukrainian folk dancing, too, has been presented before many American audiences by Ukrainian-American youth, delighting the spectators with its graceful weaving, colorful, and meaningful movements. The famed Broadway in New York City has also witnessed presentations in Ukrainian of Tschaikowsky's opera "Mazeppa." At the Chicago World's Fair, the Ukrainians were the only nationality not having an independent state of its own that were given the special privilege of exhibiting there, and their pavilion, by reason of its native beauty and originality, was one of the finest sights there, and together with its exhibits of Ukrainian folk art excited a great deal of American approbatory comment, both oral and printed. On exhibition there, also, were a number of works of art of that world renowned Ukrainian interpreter of modernism in sculpture and painting, Alexander Archipenko.

Wherever possible, the Ukrainian-Americans have sought to adapt some of the finer and more colorful of their old world habits and customs to their American environment. Especially do they strive to reproduce their beloved ceremonial of Christmas Eve in Ukraine. On that eve they gather around the table for the "Holy Supper," consisting of the various specially-prepared courses that ancient Ukrainian customs prescribe and their pocketbooks allow. They sing the equally ancient and the heart-warming "kolyadi." Faces glow with happiness and cheer. And as they sit there, gazing into the flickering candlelight, their memories involuntarily go back through the darkness of Time to a similar scene, many, many years ago, in far different surroundings—in Ukraine. They recall how outside their sturdy peasant hut, the moon shone, while the stars twinkled merrily in the blue dome of the sky; a soft, breathless stillness pervaded village and field, broken only by the distant singing of the approaching carolers, wending their way from home to home and announcing their arrival underneath the window with the joyous tinkling of a bell. What a glorious night that was! No wonder then, that sometimes they long so intensely for Ukraine.

⁴ "The praise that preceded the chorus from all the musical centers of Europe seemed excessive until one heard it, until one saw Alexander Koshetz with his extraordinarily living hands mold the sounds as a sculptor molds pliant clay. Here was that noblest and austere and most stringently moral thing in the World—perfection. The chorus is a human organ, an instrument of incomparable precision and incomparable expressiveness. It can rustle like leaves in the forest; it can be as lyrical as a lark at dawn; it can be sonorous as thunder over mountains."—"Nation," November, 1922. N. Y. City.

⁵ "The New York Sun," April 8, 1935; "New York Herald-Tribune," "New York World-Telegram,"—June 4, 1936.

"In our search for immigrant gifts," writes Allen H. Eaton in his book "Immigrant Gifts to American Life," "sometimes the most interesting and colorful are found among the late arrivals. To me, one of the most picturesque of our rather recent immigrant groups is from Ukraine. Their entertainments are full of vivid action and beauty, and not the least charming thing about them is the way in which the entire family takes part . . . But fascinating as are those scenes and as impressed as one may be with the thought that their power and beauty will ultimately find their way into the stream of our culture, I did not realize until a few days ago . . ."

Their Youth.

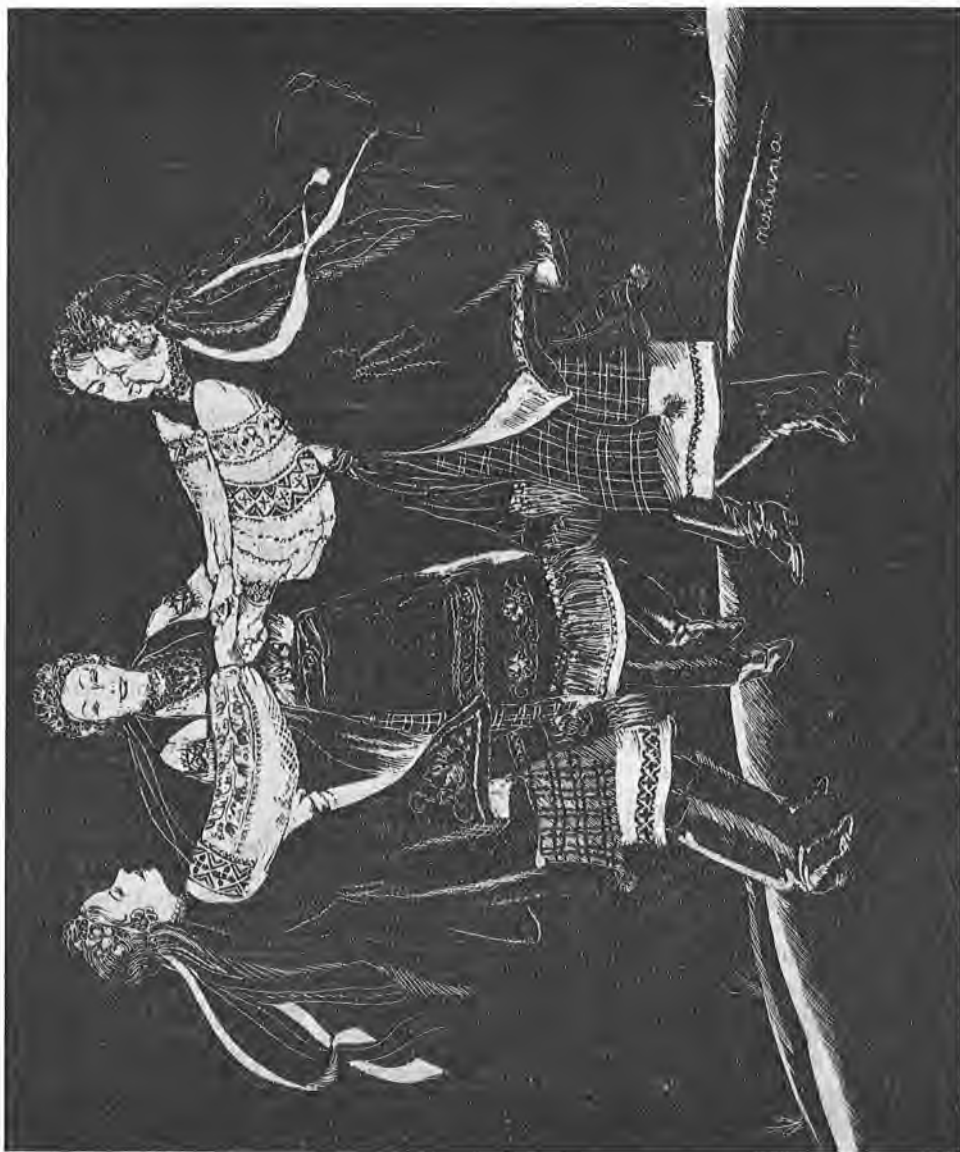
It is exactly in this direction that the more progressive elements of the Ukrainian-American youth are striving today: to preserve and develop here on the American soil some of the finer aspects of their Ukrainian heritage, and thereby (1) make a genuine contribution to American culture, and (2) aid the Ukrainian cause, whose ultimate goal is the establishment of a free and independent state of Ukraine. As a preliminary step towards this end, they are endeavoring to obtain a better knowledge of their Ukrainian background, especially since they realize that they are but the first foliage of a branch that has been broken off the tree of Ukrainian life in the old country and transplanted here in America, and as such they have all the capabilities, talents and failings of the Ukrainian race, and only through a study of their background can they actually know themselves and find their proper niche in American society.

Along these general lines the pattern of Ukrainian-American youth organization life and activities has been laid thus far. The annual congresses, of Ukrainian-American youth representatives from all parts of the country (at their own expense), have been truly a credit to the Ukrainian-American youth movement. They have strengthened the bonds of mutual interests among the young people and at the same time helped to focus their attention upon the many problems besetting their development.

In conclusion, a revealing sidelight on the ideals of the Ukrainian-American youth, in form of the close of an address delivered by a young Ukrainian-American before a meeting of the Conference on Immigration Policy, held at the Town Hall, New York City, in the early part of 1935, is as follows:

"... We know we cannot have rights and privileges here in America without duties and responsibilities. We know that America gives us protection, education and opportunities, and that we owe in return our love, obedience, service, and loyalty. We know, too, that our principal task here in America is not the making of money but the building of America. And yet, we cannot forget that we are Americans — of Ukrainian descent. We cannot forget how for centuries our Ukrainian forefathers fought and sacrificed their lives and fortunes in the cause of an ideal dear to all nations — Freedom. From our minds the inspiring thought that there was once a Ukrainian state, self-chartered and self-ruled, can never be effaced, and the burning hope that there again will be one can never be extinguished. Knowing all this, and remembering that one of the greatest Americans, Woodrow Wilson, himself declared that each nation is entitled to self-rule and self-determination, we, the American youth of Ukrainian descent, shall strive to make ourselves worthy and useful citizens of our America and at the same time also strive to do our bit towards the realization of that centuries-old dream — the creation of a free and independent state of Ukraine."⁶

⁶ Reported in "Ukrainian Weekly," June 28, 1935.

UKRAINIAN DANCERS

Drawn by MARIA NAHIRNA.

UKRAINIAN CULTURE CHANGE

(The Natural Process and Rational Techniques in Culture Change among Ukrainians in America)

By STEPHEN W. MAMCHUR, M. A.

I. DEFINITION OF RACE AND CULTURE.

1. The term "Ukrainian."

The discussion of almost any aspect of the situation of Ukrainians in America—if it is to contain genuine knowledge rather than an assemblage of emotional phraseology, mere hopes or platitudes—demands at least an elementally concise definition of what "is behind" the term "Ukrainian." Words and their combinations (the sum total—language) are largely but convenient tools which mankind has evolved to represent its conception of the sense world; any specific word recalls to our mind a whole train of associations; thus we mentally reconstruct for ourselves the object in the sense world for which the term stands. What particularistic meaning the word "Ukrainian" has to any specific individual depends on his experience. But there is a common denominator, as it were, of these subjective conceptions, and that common denominator is that the term stands for a **certain** group of people—to use layman terminology. Just what is it, then, that fundamentally distinguishes Ukrainians from non-Ukrainians?

2. The myth of racial superiority.

One does not have to be an erudite student to recall meeting, or perhaps even harboring himself, certain vague notions to the effect that some "races" or "nationalities" are "inferior," others "superior." Behind this idea usually lurks the conception that these so-called "races" or "nationalities" are differently biologically endowed in respect to their "intelligence" or "mental ability," or, in any case, in respect to that quality—whatever it be—which is assumed to account for the patent differences in achievement which are evident between peoples. Since this conception refers to the biological constitution of peoples let us tackle the term "race" first to see whether there is any objective validity in the notion of "superior" or "inferior" races, or applying it to the Ukrainians, whether they are racially "inferior" or "superior."

Race, biologically, is a variety of the human species. Pure varieties can develop only in isolation. Whatever such varieties may have existed in the dim and distant past—(if there have been several varieties of the human species)—the fact of science is that man has known little isolation; he has wandered, mixed. Hence there are no races in the sense of pure biological varieties. "But the anthropologist, being a scientist has the itch to classify. He sees that men, though mixed, vary. So he rescues the term 'race' and

uses it as a pigeonhole for classification. He makes it stand for a type, to which he assigns a selected list of physical characteristics. Such a type may correspond to a once distinct but now submerged human variety. Or it may not. To a useful classificatory device it makes little difference. A type, moreover, has little actual reality. Probably not one per cent of any population conforms to a single racial type in all characteristics. Strictly speaking, therefore, ninety-nine men out of a hundred belong to no race, in either the biological or the anthropological sense. And there is no other sense." (Bulletin of the Associates in the Science of Society at Yale University, Vol. 4, No. 4, May 1935, pp. 1-2.)

In the anthropological sense of race defined above, one classification, using color or skin pigmentation, as the chief basis of distinction, groups mankind into the well-known category of "black," "yellow" and "white" races. On the basis of other anatomical characteristics — e. g. eye color, hair, texture of hair, stature, breadth of head, etc., etc. — various other classifications, types or subtypes could be worked out. But whatever the basis of racial classification no scientific evidence has been thus far adduced to lend any support whatever to the view that these "races" differ in inborn mental ability or intelligence. Whatever differences have been found as, for example, in "intelligence tests," can all be explained on the basis of cultural background, not innate biological capacity.* Hence there are no "inferior" or "superior" races — (if we insist on using the term) — on the basis of mental ability. Hence, also, Ukrainians — in whatever racial type or sub-type they fall — are neither "inferior" nor "superior," in this same sense, to any other race or sub-race.

When people use the term "superior" or "inferior" they are always having some standard or norm in mind according to which they measure others. No such standard exists in innate mental characteristics; whatever other standards are assumed implicitly or explicitly are evaluative, and there may be no particular objection to such evaluation provided the norms of value used are definitely and explicitly stated — which, except in scientific circles, is seldom done.

3. Cultural differences between groups.

We have indicated that the difference between Ukrainians and non-Ukrainians is not to be sought in mental "inferiority" or "superiority," or, incidentally, in any anatomical characteristics influencing culture significantly. Wherein, then, does the difference lie? The answer is — in culture, in that which is acquired, not biologically inherited.

To the much-abused "man on the street" the term "culture" usually connotes, if anything, refinement of education or just those qualities which raise one above "the common herd." The usage of this word in this sense has an interesting etymological history. Scientifically, it has a very different meaning; it stands for the habitual ways of living of a group.

* The most concise and clearest statement of scientific conclusions on the subject of race is to be found in: Boas, F.: "The Problem of Race," in Calverton, U. F. (ed.): *The Making of Man* (The Modern Library, Inc., New York, 1931), pp. 113—141. For a comprehensive treatment of the subject consult: Boas, F.: *The Mind of Primitive Man*; Sarth, T. R.: *Race Psychology*; Hankins, F. H.: *The Racial Basis of Civilization*; Hertz, F.: *Race and Civilization*; Klineberg, O.: *Race Differences*; Kroeber, A. L.: *Anthropology*, pp. 34—86; Lomie, R. H.: *Culture and Ethnology*, chap. 2; Radin, P.: *The Racial Myth*; Wallis, W. D.: "Race and Culture," *Scientific Monthly*, Oct. 1926, pp. 313—321.

Let us lend precision to the term. An individual faces a novel situation; novel, in that he has previously had no experience with it. He proceeds to solve it by trial-and-error. Whichever of his attempts are followed by pleasure rather than pain will tend to be repeated. Innumerable repetitions will produce a habit in him, a fairly settled mode, largely unconscious after a time, of dealing with, or acting in, that particular situation. Others may evolve the same habit, or may "borrow" it from him by imitation or suggestion and the like. As soon as this individual habit has become a group habit, it is popularly known as custom, scientifically as a culture trait, a culture pattern of behavior. The sum of all such "group habits" is the group culture. Some sociologists prefer to distinguish between those aspects of culture which possess an especial value for the group, and those which are not as highly valued. The former, for example, "Thou shalt not kill" (usually referring only to the in-group because, as we see in war, murder is "justified") they would call a "mos" (plural — "mores"); the latter, for example, lifting one's hat before a lady, a "folkway". Another general classification of the various items of culture distinguishes between so-called "material" culture and "immaterial" culture, the former being, for example, the tools and artifacts of the group, the latter the abstracted ways of behavior. But whatever devices the scientist evolves to enable him to better analyze his subject of study, the term culture stands for the different ways of living of a group — to put it very simply.

The culture of every group bears a general resemblance to the culture of every other group; there is, what is called "a universal pattern of culture." Everywhere we find practices in connection with food-getting activities, from the simplest collection of food, hunting or fishing, to the highly complex industrial organization of the present day. Everywhere and among all peoples there is some way of protecting, or mode of aggrandizement of, food; there is, in other words, some form of government and usually a military organization. Again, universally, the sexes cooperate in some form of marriage and the family. Everywhere, also, people have religion, some mode of adjustment to the unknown, the chance or "the luck" element in life. These examples typify the universal pattern of culture. A complete cultural study of any group would include a study of such items as the following: the geographic environment; racial characteristics; history; language and writing; the food-quest; material culture such as dwellings, architecture, furniture and utensils, tools and weapons, the textile arts, clothing, ornament and mutilation, the extractive arts, vehicles and transportation; economic organization; property; social organization; political organization; war; social routine; the arts of pleasure; science; the individual life cycle — childhood, marriage, adulthood, the cult of the dead; religion, etc. All the group patterns of behavior in connection with these items are subsumed under the term culture. Essentially, mankind everywhere has to adjust to the same fundamental societal forces; but different groups adjust to these in different ways, and these ways are determined by the cultural history of the people, they are to be explained on the basis of the historical experience of the group. Hence, Ukrainians, for example, are different from non-Ukrainians in that they possess a distinct culture. This culture is neither "inferior" nor "superior" to the culture of any other group; it is simply different, and it is different because it has had a peculiar history. Objectively, cultures may be graded as simple or complex, but beyond that there is no general objective descriptive way of evaluating them. People may say that one culture is "higher," another "lower"; when they make such a statement they have in mind some norm or standard of valuation, and this standard usually has no counterpart in reality. For example, it is a universal

characteristic of each group to regard its own culture as "superior," others as "inferior." This attitude arises largely because the ways of living which we practice—being "our" ways, we knowing no other—are of precious value to us because by them we exist. We may become habituated to other ways; and our own ways change, but change is slow, particularly in a group which is isolated from others, or which, because of an attempt to force it to change, has worked up a reaction by placing a particularly high value on its own culture.

The fact that every group has a culture must not be taken to imply that it alone has produced that culture. Inventions in culture are relatively rare; most of what every group possesses has been borrowed from some other group; at the present day this diffusion of culture from group to group proceeds so fast that the world is becoming one vast whispering-gallery, as it were. If we focus attention on the origin of the culture of any group, then, we also face the very evident fact that no culture is "pure" in the sense of being the product of but that people which lives it.

At the same time, a particular cultural group, through long, continuous and varied association of the individuals within that group, develops a so-called "group-consciousness"; a certain desire or will to live together according to its own ways as contrasted with those of others, a sentiment, based on general common interest arising partly out of the community of culture and more specifically out of a common historic experience, develops; and this usually includes the determined desire to live by a state of its own. Such a group is called a nationality; it is also correct to call any distinct cultural group as such, a nationality. However, it clarifies thinking if the term is reserved to that culture group within which the individuals feel strongly bound together by sentimental and other ties whether or not there is actually much cultural homogeneity. Popularly, nationality is often confused with the state, as for example, anyone born in the pre-war Austria-Hungary is often named as of "Austro-Hungarian nationality." This is a wrong use of the term; the state stands for a group of people inhabiting a certain territory and possessing a common government; a single state may comprise, however, several nationalities, etc.

Ukrainians, then, are a specific culture group, but are at the same time a nationality. The feeling of solidarity, of group cohesion, the existence of which is implied in the latter, does not, be it emphasized, depend wholly or invariably on a common culture, and it is that which, in the case of the Ukrainian in America survives much longer than the Ukrainian culture. We are concerned, here, however, primarily with culture change—to which we now turn.

II. THE NATURAL PROCESS OF UKRAINIAN CULTURE CHANGES IN AMERICA.

1. The immigrant situation.

We have been leading up to a consideration of what happens to the Ukrainian, in terms of his culture, in America. To reiterate, we are dealing with the immigrant, he being in this case, a Ukrainian who has moved to America. Let us firmly keep in mind two basic facts: (1) that he comes to America already with a culture, and (2) that he comes not into a vacuum but into a different culture. The latter is called loosely "American" culture, and we do not need to concern ourselves at present with defining what American culture is. It will suffice for our understanding of what follows if we bear in mind, first, what "culture" is, and secondly, that the people who live

here have a culture though this culture is a sort of a blend of many of the cultures which have been brought to America, in part, through the immigration of diverse culture groups.

2. "Natural" defined.

When a certain amount of heat is applied to snow it melts, or, is transformed into water. When a certain germ enters the body of a particular individual it will cause a certain disease. When two proportions of hydrogen are "combined" with one proportion of oxygen we get water. — These few examples illustrate what we mean by **natural laws**. Given certain elements or factors in a specific situation we invariably obtain a certain result or process. The above examples are taken from the **physical or the non-social world**. In the field of **societal relations**, the relations of man to man, there are natural laws as well, except that because the scientific study of society is but such a recent affair as well as because of the complexity of societal phenomena, social scientists have, as yet, discovered but few of these natural laws in the societal field, and those that have been scientifically validated are somewhat much less precisely stated than has been the case with laws in the physical world. For example, that "Population tends to increase up to the supporting power of the environment, on a given stage of the arts, and for a given standard of living" is a fundamental social law, but the precise relationship of the variables involved has not yet been possible of mathematical statement, as almost all laws in the physical world can be stated. Another social law is that "Civilization is a function of numbers in contact." And we could cite numerous others. While these descriptions of the relationship involved between various phenomena — which is all that a law is — are too general to be of very great practical utility, yet they are useful, and certainly are the pioneer efforts at the formulation of laws which we can certainly hope to arrive at in more specific terms, provided the scientific study of society is unhampered.

We have digressed to illustrate what we mean when we speak of **natural process or natural law**. It will be seen that it is merely a statement of what is inevitable in a certain situation; it is a description of an automatic, unplanned, unconscious, impersonal process.

3. Ukrainian culture change indicated by changes in specific and typical culture traits.

In respect to Ukrainians in America, one general fundamental law which may be formulated is this: Ukrainian culture in contact with American culture = a different culture. Or, put simply, the inevitable process which goes on in the situation of the immigrant in America is that the immigrant culture changes. (We are not unmindful, of course, of the changing American culture, too, due to contacts with immigrant culture.)

The mere fact of change is evident enough, but we shall emphasize it here because the arena of public discussion is filled with a lot of obscurantism on this point. Let us but barely indicate some of these changes. The immigrant is in a geographic environment somewhat different from the one he has been used to, he must adjust to the different seasonal changes; he must adjust from ways of a rural peasant village to life in the highly industrialized modern American city. He has formally accepted the protection of the American government, whether or not he becomes a citizen by naturalization; if he becomes a citizen he habituates himself to political ways undreamt of in his native land. He perhaps "improves" his Ukrainian language

if his situation in America is more conducive to literary interests than it was in the old world; at the same time part of his Ukrainian becomes a jargon of American terms; he "picks up" also, if not by formal instruction, then through his occupational contacts, at least a working vocabulary of English; he uses this perhaps only when that is the only language in which he can make himself understood, but nevertheless, his language practices change. His food practices, too, change. For some time he may retain these as a regular routine, but not for long. For one thing, he cannot obtain here the foods he used in the old world, or he may not want to; there is a general desire to conformism, and in a short while American food practices are assimilated to a large degree while the typical Ukrainian foods are reserved for festive occasions. His home, his furniture, utensils, and the like are materially very different from those in the old world. His clothing is usually the very first thing which he casts off in exchange for American clothing; the native Ukrainian costumes, as the foods, are then seen but at public concerts and such ceremonial occasions. Instead of the wagon or the feet, the immigrant uses trolleys, the suburban expresses, the motor cars, etc. He works in a novel economic organization; he is not rooted to the land, he must seek out employment, and that sort of employment which it takes a goodly while to begin to feel comfortable in. His property is of a very different kind than his old world property; instead of land it is in terms of bank deposits, real estate and the like, but he may have absolutely no property in the particular concern where his employment is the basis of his existence. The class consciousness and national discrimination of the old world are not so evident here; the Ukrainian peasant in an American democracy does not feel like a "contemptible cur" as under the system of overlordship abroad; rather, he feels more his dignity with other human beings. The family changes; very immigration itself severs certain bonds; here he may have a much smaller family than he would abroad; the roles of the husband, wife and children change under the pressure of a different economic and social organization, etc. His political life is usually to some degree still waged in the realm of old world politics but the substance of this is very different from what it would have been abroad; in any case, American political life cannot entirely escape him; there is some acquaintance with legal and social agencies built on a pattern differing basically from their old world counterparts. War has a very different meaning to him; for the most part he becomes inured to peace. His eating, sleeping, bathing, etc. routine changes, as also his habits of hospitality, salutations and etiquette. His recreational values, too, shift; different games, movies, music, dancing, drama, literature and folk lore become to some degree part of him. The culture traits surrounding childhood, including education, change most fundamentally, as well as the generally accepted practices in courtship and to some degree in marriage. So too with adult life; here different paths of social advancement are possible from those abroad; the status of women certainly is altered, as is also the treatment of the aged. The changes in religion, too, are far-reaching; these involve not only the individual's reinterpretation of old attitudes, but often organized movements which eventuate in new religious institutions.

The point we have tried to emphasize is simply that Ukrainian culture in America does not escape the elemental social process — change. This change means that the specifically Ukrainian culture becomes, to a degree, Americanized. To put it in one way, the Ukrainian who has lived in America for a score of years, for example, is a very different individual from what he was at the time of landing in America.

III. DEGREE OF UKRAINIAN CULTURE RETAINED, AND AMERICAN CULTURE ABSORBED.

The relevant question to ask is what degree of **Ukrainianism**, i. e. Ukrainian culture, is maintained, despite the changes; and, the complementary fact, what degree of **Americanism**, i. e. American culture, has the Ukrainian absorbed, as a result of the changes? The answer to this question must necessarily, in view of the space assigned to this article, be given in terms of certain general processes rather than in terms of details of degree, etc. of change in specific culture traits.

1. Degree of American culture absorbed, indicated by processes of change of typical categories of culture.

Firstly, certain culture traits, or, folkways and mores, will be "lost" **almost immediately** by virtues of the simple fact that the individual has been removed from one geographic area, culture base, state, etc. to different counterparts of these. Thus, the Ukrainian in America, as far as the specifically American culture is concerned, comes into a ready-made cultural organization, — the state, the political parties, the courts, the social agencies, the economic structure of the country, etc., etc. — which he accepts for the indispensable functions which these have to perform for him. In accepting these, **his behavior patterns change.**

Secondly, it is an important law of social science that **material culture changes the fastest**, and this applies, of course, to the Ukrainian in America. In housing and furnishings, in clothing, in food, in the tools which go with the economic life, we have the clearest examples of the rapidity of this change in the material culture of the Ukrainian.

Thirdly, all the culture traits which are bound up with the **economic life** — the sheer struggle for maintenance — will, together with the two categories above mentioned — change quite speedily. There can be no sentimentalizing about wishing, for example, to stick to old world garden agriculture when in the great American metropolis, this will not earn one a living.

In terms of the above three main categories of changes, then, the Ukrainian becomes "Americanized"; so much Americanism at a rather rapid rate is simply the resultant of certain impersonal factors working in a specific situation; so much "Americanism," then, is inevitable. Further, we may note the fact, that changes in any one aspect of culture effect changes in other aspects of culture, so that the preceding basic processes lay a sort of a general base for changes in those aspects of culture which do not change as rapidly because they do not relate as directly to the maintenance activities.

2. Degree of Ukrainian culture preserved, expressed in terms of mores and social organization.

We come, then, to that cultural "equipment" of the Ukrainian which is most resistant to change. (We may, by way of digression, reemphasize the fact that the processes here sketched are not, in their general aspects, peculiar to Ukrainians, but are true, in varying degrees dependent on the difference between the immigrant and American culture, of every nationality in the situation of the immigrant.) And at this point it is well to refresh our minds about some qualities of culture. Culture is, as we have said, a group affair, but it is carried by individuals in terms of their habits. Let us get a vivid picture of this. How easy is it for one born into the Catholic church, reared in its teaching, in its ritual, to join, for example, a Buddhist order? How

easy is it for one with but a primary school education to change from talking the English language, to, let us say, Hebrew, and express himself as lucidly and as he feels, if he has never even heard the latter till he has reached the age of twenty-five? How easy is it for one born to wealth to assume the life of a mendicant? These things are not easy; established habits become the very core of one's existence; they will change, superficially or slowly, but not in a revolutionary manner without practically killing the individual. Life, if it is to be lived at all tolerably, must be largely automatic; if we had to reflect before every act we perform every day, existence would be unendurable. And it is out of individual habits which have become accepted by the group that we have culture; hence its beneficence though also its tenacity, its resistance to change. It is, then, these culture traits to which we "cling" passionately—either because of their general function and nature or because in our historical experience they have become values or super-values to us,—which, in this case, in Ukrainians, change but slowly, very slowly. It is only through the "practice of these," through living through them, that one can satisfy his elemental, organic, and social impulses. Language, the usages and manners within the arena of the family, the practices surrounding the crises of life—as in birth, marriage, death, religion—these are a few examples of items around which culture changes very, very slowly. Then there is a stock of ceremonial and etiquette, vivid memories of childhood days, of later-life struggles against common foreign oppressors, of Ukrainian heroes. There is the Ukrainian song, the dance woven on the woof of common living, common joys and sorrows—arts which express the deepest strivings and emotions. These, as typical examples, together with a body of memories and traditions of living in a common setting—these culture traits, perhaps more aptly "mores," live on long after the immigrant has landed in America. Their expression, or, in other words the cultural expression of the immigrant, largely on the basis of this modicum of culture which is so deeply rooted in his being, demands some form of organization. And here we have the germ of the immigrant social organization which is the epitome of the degree of Ukrainianism which is inevitable.

Fair stranger to American culture, but yet as a human being which can live only according to some culture, the Ukrainian inevitably "drifts" to other Ukrainians and soon a nucleus of association forms. Out of this grows the church organization, the mutual benefit societies, the choral, dramatic, literary, recreational groups, the press, the organizations which aim at helping Ukrainians abroad, etc., etc. These organizations are as beneficial as they are inevitable; they render to the immigrant those functions which because of his divergent culture American institutions cannot render. There is so much mutual helpfulness in such a society; here the immigrant finds his recreation and amusement; here he develops his self-expression and artistic proclivities; here he learns as in a school; here, if he will, he worships God and prays. Through this social organization he helps his kin abroad, financially and otherwise; to some extent he also interprets his culture to the American; preserves some of it in his children thus lessening the gap, and hence the conflict, between the two generations; to some degree promotes the political participation of Ukrainians in American life, and finally, through these organizations, partially preserves the manifold artistic aspects of Ukrainian culture.

Now we are in a position to sum up the degree of Ukrainianism, or the retention of Ukrainian culture, which despite the degree of change to American culture already indicated, is inevitable. It may be summed up in the

statement that, generally speaking, the formal group relationships which rest on primary-group (such as the family, the neighborhood, the play-group) culture will be largely confined to Ukrainians. The immigrant's contacts with American culture, and the consequent changes, will be largely in the realm of the secondary — the "non-intimate," "touch and go" — aspects of culture. This does not mean that the social organization of the immigrant which we have noted, and in which he moves almost exclusively, is thoroughly Ukrainian; it is not, it is very truly not a Ukrainian society but a Ukrainian-American society, for it is vastly different from Ukrainian society abroad. The Ukrainian amidst American society evolves a social organization to suit the conditions here, not in the old world. Hence this immigrant society itself is in part a manifestation of absorption of American culture. Further, this Ukrainian-American society, whether we view it as a whole in the perspective of over fifty years' mass immigration of Ukrainians in America, or whether we see it from the point of view of any individual Ukrainian community, has its own process of change. This is so evident to Ukrainians that it is almost superfluous to mention it; all one has to do is to keep in mind the basic organizations existent in the early years of any Ukrainian community, and then witness those twenty years later. The trends in organization have changed; another evidence of fundamental changes in the culture underlying the organization.

IV. EFFECTIVE RATIONAL UKRAINIANIZATION AND AMERICANIZATION TECHNIQUES.

1. Range within which man can rationally effect natural processes.

The processes in the direction of American culture and away from Ukrainian culture sketched above are, to reemphasize, natural, hence impersonal or automatic, unplanned or unconscious, and hence also inevitable. They are not products of "volition" (on the part of individuals or groups), of benign kindness or perfidious intent. They are simply the resultants of a series of factors in a particular situation in the same manner, to use an analogy, as when certain proportions of hydrogen and oxygen come together the product will be water. Hence there is no sense in complaining about the Americanization, or the lack of it, of Ukrainians; there is about as much sense in that as sorrowing over the fact that oxygen and hydrogen produce water and not salt, or in complaining about the law of gravity. The process will continue its own good way despite our hopes or lamentations; these are about as efficacious as baying at the moon.

This is not a calm benediction for resignation to the inevitable; it is merely a statement of fact which must be recognized in any attempt at rational (i. e. planned, personal, conscious, deliberate) manipulation of the process. The only way that man has at his disposal in adjusting to natural forces is knowledge, scientific knowledge. Knowing what the process is in any particular situation he may, if he desires a new process, rid himself of the factors — the situation — entirely, and thus eliminate the process. But so long as the factors are there, the particular process is inevitable. In other words, man cannot eliminate processes that are. But he can affect the specific nature of the process by altering, not eliminating, the factors or the situation. That is rational or deliberate, conscious "manipulation of the process." To emphasize this vividly we shall use an example from the physical sciences: When water ("factors") is placed in an electrolysis machine and a certain electric

current is applied (the total situation, now) we get two proportions of hydrogen to one proportion of oxygen. This process is unconscious, automatic, inevitable; so long as we set water in this situation the consequence sketched will always materialize. In that situation the process cannot be changed, i. e. we can never get, for example, salt, as a product of this electrolysis of water. To this degree, then, rational or deliberate or conscious manipulation of the process is futile; there is no point to it—we cannot change it. But we can affect the speed or the rate of the process. A strong electric current will result in the decomposition of water into hydrogen and oxygen much faster than a weaker one. So, essentially, it is with social processes. In the question at hand: we have a situation fundamentally and simply this: Ukrainian culture, through immigrants, is set in American culture. The product of this situation (apart from the effects on American culture) is change of Ukrainian culture; this, as already shown, is automatic, unconscious, unplanned, not deliberate or rational. So long as we have two cultures coming together in the situation of the immigrant, both—especially the immigrant—cultures will change. So far, rational or deliberate or conscious or planned manipulation of the process is futile; we cannot check it. But we can retard or hasten the rate of this change. Only in this sphere—can rational policy in respect to the immigrant situation have any point.

This manipulation of the processes in the Ukrainian immigrant situation which we have sketched may have one of two ends: either slowing the process in favor of greater or longer retention of Ukrainian culture, or hastening it in favor of greater or faster absorption of American culture. Let us indicate briefly the most efficacious means of doing either—disregarding whether or not it is desirable—and the consequences of such rational policy provided it were successful.

2. Effective rational techniques of preserving Ukrainian culture.

Culture change takes place through contacts: a situation where contacts would be at a minimum can be found where a small group, such as for example, some primitive tribe of several hundred individuals (e. g. Tasmanians, extinct since 1876) on a small island marooned from the rest of mankind. In such a situation isolation would be complete, culture would be of the purest—in the sense of being indigenous to that group and without any foreign elements, and change would be imperceptible, almost negligible; certainly, too, such culture would be of the simplest character, the civilization of the group—to use an evaluative, not a descriptive term—very “low” indeed. It is manifest that such a situation, in any even remote degree, cannot be reconstructed among the Ukrainians or any other group in America. Such absolute isolation is, hence, impossible, and, needless to say, not even the most fanatical protagonist of culture “purity” would espouse it.

A situation where a relative degree of isolation is attempted and to some degree maintained is exemplified by sectarian colonies such as the Molokans in San Francisco, the Quakers of Bunker Hill, or the Doukhobours in Canada. But even in such cases—the primary fact that economically these colonies have to depend at least partially for their existence on the outer world, and secondly, the fact that their children must perforce participate in American institutions in which the parents do not absolutely have to, means that even this isolation is of a very temporary and incomplete character. These colonies are fighting against the tide, and all they can do is to delay, not prevent, being submerged in it.

In the typical situation of the Ukrainian immigrant in America the two types of isolation sketched above do not and cannot exist, and hence do not function to retard culture change.

One rational policy which is practicable would be the deliberate organized attempt to channel the satisfaction of as many as at all possible Ukrainian wants and desires in Ukrainian organizations — this over and above what is automatically and necessarily so as explained elsewhere. In other words, the advocacy and practice of as much participation of Ukrainians in Ukrainian institutions as is possible. An extreme example of that would be an organized attempt to make all purchase in none but Ukrainian stores established specifically for that purpose rather than on general individual business grounds. Another possible rational policy to effect a fair degree of isolation and hence retard culture change beyond its automatic rate is to develop an extreme, and hence misguided, conscience on the part of Ukrainians in America as to their obligations, "sacred" and otherwise, to the Ukrainians abroad suffering under foreign oppression. The theory behind such a policy is briefly this: that somehow, if the Ukrainians here remain "pure" Ukrainians, they are going to be a tremendous and indispensable asset in the struggle for independence abroad. The main technique of this propaganda is to instill in the people that so-called "nationalism" is an end in itself, that cultural purity is something to be sacredly cherished and devoutly wished for. In the practical application of this policy the vital interests of Ukrainians here, are transferred to the world beyond, that is, much of their extra-maintenance and other activity is channeled into the mirage of the struggle abroad, rather than to the vital interests — just as real — of Ukrainians here, not to mention of Americans here. That is the main consequence of this rational policy; the other is the delusion that by remaining pure Ukrainians here the lot of those abroad will be materially helped and that somehow in the distant future the Ukrainians here will share vital felicities in the "kingdom to come" beyond. The genuine fact that the real tangible help that Ukrainians here can render those abroad — if that is the desire — is by adopting those policies which will make them successful here — and this means contacts, identification of their interests with the interests of Americans, and hence culture change — is ignored.

3. Effective rational techniques of accelerating Americanization.

Now, on the subject of rational procedure to hasten the progress of culture change, of "Americanization." We shall presently scrutinize a few of the typical so-called "Americanization" programs; here we are concerned with that which would really be efficacious in achieving its object. There can be only one such policy: either an organized attempt to increase the occupational opportunities, the economic means of livelihood, of the immigrant; or, a societal order which would admit generally of more equitable economic opportunity. The economic factor, be it again recalled, is the entering wedge to all social change. One very potent reason why Ukrainian-American society flourishes as it does, to think only, for example, of the mutual benefit societies, is because of the perpetual economic insecurity of the immigrant — much greater than in the native because the latter does not face the difficulties of adjusting to a novel economic culture, and also because, taking native Americans as a whole, the proportion of those in the ranks of unskilled and low-paid labor is much lower than it is taking the Ukrainian immigrant as a whole, since the latter comes from a predominantly peasant society, while the former from a highly industrialized and specialized society. Such an advance in economic status of the Ukrainian would automatically distribute him, in somewhat the

same proportion, as is the case with natives, in the different economic and professional strata. His interests would, then, largely become the interests of a particular class rather than his particular culture group; interests mean contacts, contacts mean change. Such a policy would, indeed, materialize in the consequences desired if they are desired. It is of great importance, however, to know that this policy, despite all the glib talk about Americanization and despite all the concoctions presumably to effect the latter, has never been proposed seriously by anyone nor is likely to be. Bungling will continue and miracles will be fervently assuaged; wherever the consequences noted have occurred they have not been the result of rational policy.

V. APPRAISAL OF RATIONAL AMERICANIZATION AND UKRAINIANIZATION POLICIES PRACTICED OR ADVOCATED.

We are now in a position to evaluate in terms of the correlation, or lack of it, between the typical popular policies — (really not “policies” inasmuch as they have seldom been tried but rather are suspended in the ephemeral periphery of sense grossly called “public opinion”) — and the desired ends. Put in another way, we shall discuss the relation which actually is between purposes and consequences in what we shall term deliberate or national attempts at “Americanization” or “Ukrainianization” which actually have been tried or at least were or have been advocated. And this subject, as the others, we are by reason of space forced to treat but in general outline.

1. Americanization “Programs”.

The Ukrainian — as was usually the case with other immigrant nationalities — first came to the attention of that part of the American public known as the “social workers.” This was natural inasmuch as the Ukrainian was generally found in that economic class which, by virtue of the condition of living imposed on it by the American economic structure coupled with its occupational background, was always facing problems which the bare income it got could not solve. The social worker came in, in periods of depression, or some personal crisis and, as much as he or she could, applied some palliative to the immediate situation. There was little philosophy behind this, except the desire to help and the realization that if at least this palliative remedy was not administered, much more acute problems would be created for American and Ukrainian-American society. There was, then, no altruism in this, except perhaps in the individual social worker. The wealthy contributors of these agencies which hired and financed the social worker were “generous” out of the realization that this generosity was a cheaper price for them to pay than to allow these problems to become aggravated. It is not until recently — when the Ukrainian has entirely abandoned the “social agency” — that the social worker had any sort of professional training to do anything more than pay the routine call to a “problem” family. The purpose, at the same time, was to help the family, to tide it over an emergency, to keep it from being entirely submerged. In this sense, the social worker was a small help in the immigrant’s adjustment problem, but only a small help. The social worker understood neither scientific social practice based on scientific social theory, nor did he understand the specific problem of the immigrant. This aiding the economic status of the immigrant, insofar as that was the case, through social work, was, however, a step in the right direction, inasmuch as this was tackling the problem of culture change at the root.

An important, not intended, effect of social work was that it demonstrated to others that social work was a fairly effective mode of gaining the

immigrant's friendship and good-will. The religious proselytizer, then, adopted this technique of gaining converts; they were going to teach the immigrant "practical Christianity" by practicing it themselves. Most denominations found it easy to become glorified social workers in any case; having become bankrupt in their old theology and realizing that it could not be resurrected, the preachers adapted themselves to the struggle for existence by turning social workers of a sort, though still with the ostensible intent of saving souls. This coterie of well-meaning gentlemen even became convinced that a "good American" must be of their denomination, and hence to them, Americanization became synonymous with conversion to their particular creed, implicitly if not explicitly. The consequence of this policy has been a handful of "converts"; the process of conversion to the individual has usually entailed heart-aches and serious disorganization to the family.

It was the situation created by the World War which led to the first organized rational attempt at mass "Americanization." Now "Americanization" became synonymous with naturalization. The object of the government which sponsored this program — limited as it was, was still quite to the point and realistic. America suddenly found herself at war with European states many of whose citizens and nationals had lived here for decades but who had never changed their formal political allegiance; in their sympathies with the states which America fought, these people became an internal potential, if not actual, source of danger to, or at least weakness in, America's war efforts. It was to forestall any such possibility in the future that the American government sponsored an extensive campaign for naturalization. This did have its effects in the immigrants becoming naturalized in greater numbers, but simple minds interpreted this purely formal procedure in relation to law as the beginning and end of Americanization. Most surviving "Americanization" "programs" have this as the core, if not the whole substance, of both their purpose and their action. The immigrant, of course, with very few exceptions, has never had any objection in principle or theory or due to some vague notion of "loyalty" to becoming an American citizen by naturalization. If he did not become a citizen by law it was simply because he was unsettled as to his stay in America, or he was never faced with a situation which would impress upon him the practical advantages in becoming naturalized. As far as this culture was concerned, the mere fact of naturalization had no significant bearing on the processes involved there. All these "Americanization" programs have achieved insignificantly little either in terms of their specified purpose or in terms of consequences in the direction of culture change, despite their purpose.

2. Ukrainianization activities.

As the "Americanization programs" have been sponsored by Americans, so the "Ukrainianization" activities have been under the tutelage of Ukrainians. In the Ukrainianization sphere, however, there have been no specific programs deliberately desiring or aiming at Ukrainianization — that is, the preservation — of Ukrainian culture as such. What we find is a few typical activities or trends in activities designed for some quite different actual purpose, but with avowed purposes and activities involving some particularistic conception of Ukrainianism, as well as with actual consequences of their activity quite different from intent or avowed purpose.

There is, in the first place, the actual purpose of every organization — and their numbers as well as types are multiple — to enroll as large a number of Ukrainians within its fold as possible. These attempts go on largely through the medium of acrimonious debate, silent war, and recriminations in personal terms. The avowed purpose in attempting to secure a monopoly of

membership is that only those Ukrainians represented by the particular organization in question are "good Ukrainians"—"it is for their benefit that we want them." The consequences of this activity are several. Ukrainian energies are dissipated; the genuine and vital problems and difficulties which exist in relation to their American life are neglected in the pursuit of alleged organizational "ideals." The process of adjustment or living in America is thus rendered doubly difficult, instead of alleviated. Secondly, interest and activity in American society is reduced to a small degree; thus Ukrainians become largely impotent in influencing the trend of American affairs; their "politics" are the inter-organizational politics. Thirdly, as an epitome of all the preceding there invariably results a general sense of disillusionment, on the part of individuals and even organizations, about "Ukrainianism in general." When this stage is reached it indicates that the pillars beneath many, if not most of the organizations, have begun to give way, and usually a new movement arises to repeat the process.

Secondly, the immigrant generation finding it difficult to maintain the vigor, sometimes the very existence of its own organizational structure, attempts to prop up this tottering facade through the support of the American-born generation. The latter is given serious admonition on its "obligations" to Ukrainianism; and through bitter tongue or otherwise the attempt is made to marshal it into the activities of these organizations, or at least into the activities under their patronage. The statements of benefits to be accrued by the American-born generation by following the admonitions of the elders are multiple. The consequences, however, in line with the purposes are negligible. They are of another sort. First, the American-born generation instead of coming to a closer rapprochement with the older—if the latter appreciated or understood that the problems of the former are very different from its own—is further estranged from it. Conflict—much of it bound to come—is exceedingly aggravated, and this in a very real sense. The family, as a battleground between the old and the new cultures, comes under additional stresses. Secondly, the energy and the time consumed by the second generation in numerous Ukrainian activities, means certainly that so much less is consumed in American activities—which, rather than the former, is of importance to the second generation if it is to command a firm foothold in American life.

And finally, in the third place, there is the movement of mass presentations of various artistic aspects of Ukrainian culture before the American public; with this we include folk-song festivals, folk-dances, drama, as well as such artificial organized attempts at publicity as "Ukrainian" baseball teams, football leagues, etc. The purpose here, if we omit from consideration that of the sponsors, is, on the part of Ukrainians to "acquaint" the American people with Ukrainian culture. Insofar as it is an aspect of Ukrainian culture that is presented, it does achieve its purpose but in a limited degree only. The people who witness these presentations know that they are performances; the American audience obtains a certain aesthetic satisfaction from them; it, therefore, does appreciate them, and, in turn, Ukrainians, but this in a superficial sense only. This has a consequence altogether unsuspected by both Ukrainians and Americans: The patronage of, or invitation by, Americans of these public presentations is a mode of recognition by the American public of the Ukrainians as a group. These activities, therefore, create in the Ukrainian a greater national self-consciousness, a greater solidarity, for it is largely through these public appearances under the auspices of the group that the Ukrainian individual feels he can get the recognition he desires. This then, contrary to the avowed desires of Americans, but in accord with the implicit but not suspected,

desires of Ukrainians, serves to retard culture change of Ukrainians, except as individual contacts eventuate as a consequence of acquaintance through these group presentations.

A more important consequence of an undue stress on this medium of better understanding between Americans and Ukrainians arises from the assumption, on the part of so many Ukrainians, that this is the only, or at least the most effective means of contact, and hence of better understanding, between the two. What is entirely overlooked is the importance of primary contacts, those contacts which arise out of individual personal relationships in continuous face-to-face association, as it were. It is these informal associations, rather than mass "shows" which eventuate in a knowledge and an appreciation of the Ukrainian by Americans, and vice-versa, and which therefore reduce or eradicate whatever antipathy based on strangeness there may exist between the two.

Oles

WHAT CHARM—A NATION'S RESURRECTION

What charm lies in a nation's resurrection!
A year, a day ago was heard the slave's lament;
The saints of past were silent in inaction
And woefully the aged bell the air did rent.

When all at once a wave of might swept over—
Just like a storm it gript and then embraced all life,
And lo! The bands are holding on to banners
And victory is sung where servitude was rife.

Translated by Waldimir Semenyina

PLEASE DON'T SING . . .

By Lesia Ukrainka

Please don't sing to me this song, I beg you,
Don't perturb my heart so painfully;
In my heart my sorrow sleeps so lightly
Why do wake it with this melody.

You don't know right now what I'm thinking
When I'm sitting, pallid and alone,
For it's then that down deep in my bosom
This sad song is weeping all unknown.

Translated by Waldimir Semenyina

JOSEPH D. STETKEWICZ

THE UKRAINIAN LANGUAGE

I.

Professor Hayes defines nationality as "a people who speak the same language, or closely related dialects, cherish a common tradition, and constitute, or think they constitute, a distinct cultural society."¹ That Professor Hayes places the language of a people in first place is no wonder, for it is doubtful if the culture of a nation could continue to advance without a common language.

Ukrainian is the language of 40 million people living on the land which has been the object of attack by the Khazars, Pechenegs, Torks, Polovtsi, Tatars, Poles and Russians. "Not only do the Ukrainian provinces cover an area nearly equal to that of France, Italy and England combined: not only do they contain the best part of the Black Earth Zone, the granary of Eastern Europe, most of the coal and iron, nearly all of the oil, all of the salt, 80 per cent of the beet, 70 per cent of the tobacco, one-third of the live-stock of all Russia: but they are the bone of her bone and flesh of her flesh. They are pure Slavs, pure Orthodox: until a very few years ago no one would have hesitated to add, pure Russian. Gogol and Tchaikovsky were Ukrainians: it would have astonished either of them to be told they were not Russians. And even Shevchenko, the eponymous hero of the Nationalist Movement, or Drahomanov, its Mazzini, never advocated separation."²

Ukrainian is the language which has come down to us with such treasures as Nestor's Chronicle (11th century), Tale of Ihor's Legion (12th century), Chronicle of Halich (13th century), and is the language of the Kozak Chronicles (17th century), the Kozak dumi and the language of Shevchenko and Franko. "By far the most vital and important part of modern (Ukrainian) folklore is the product of the Kozak period. Its most interesting section consists of elegiac poems (dumi) about the Kozaks, their wars, and their misfortunes in Crimean and Turkish captivity. These elegies are still intoned by professional itinerant singers to the accompaniment of a sort of lute (kobza, or lyra). By their side Ukrainian folklore possesses a great wealth of lyrical songs of a very lively and spirited style in which the heroes are the Kozak and his girl. All this Kozak poetry is in rhymed verses, and rhyme (unknown to Old Russian as well as to the older Great Russian popular poetry) seems to have been adopted from the west before the spread of literary rhymed verse."³ "The word Ukraine has become a symbol of all the enchantment which poets have found in the rolling steppe lands of the south."⁴

¹ Hayes, C. J. H., *Essays on Nationalism*, p. 5.

² Butler, Ralph, *The New Eastern Europe*, p. 131 (1919).

³ Mirsky, D. S., *Russia, a Social History*, p. 83 (1931).

⁴ Coleman, Arthur P., *Brief Survey of Ukrainian Literature*, p. 7.

The world has been convinced that Ukrainian is distinct from any other Slavic language. In many works of history the student may read that Ukrainian is the same as, or a dialect of, the Russian or the Polish language, or that the Ukrainian language had branched off from the Russian. "The cultural vocabulary of the individual (Slav) languages is entirely divergent, for it has been produced by such different influences, that though the Slavs may still pretend to a certain linguistic unity, this is purely formal and in no way cultural."⁵

If the Ukrainian language had been similar to Russian, the Ukase of Ems (1876) would not have been signed by Alexander II, "prohibiting: first, the import to Russia from abroad of books published in the "Little Russian" language; second, the publishing in Russia of any books in the Little Russian language except historical documents and belles-lettres; third, the use of the Ukrainian language on the stage."⁶ Russia and Poland have made repeated attempts to destroy our language, knowing well that they could thus win half their battle of Russification or Polonization.⁷

There are still some who insist on quoting such sources as Count Valuyev, Russian Minister of the Interior in 1863, who declared that "there never has existed, there does not exist, and there never can exist, a Little Russian language and nationality."⁸ Slavic philology, however, is definitely opposed to such a view, having proven conclusively, with few exceptions, that the Ukrainian language is more closely related to Serbian than to Russian or Polish, and that it is a recognized language.⁹ According to Professor Smal-Stotsky, "the Ukrainian language, during many centuries, has created its own system of phonology, morphology, lexicology and syntax, and its norms show its own individual character and differentiate it as the specific work of psychophysical forces of the Ukrainian nation as compared with other Slavic languages."¹⁰ In fact, even the Pole, Bandtke, wrote that "the Ukrainian language, whose seat is Kiev, is at least as old as Russian, and therefore it cannot possibly be a Russian dialect . . . Kiev flourished long before Moscow, and the Slavic Polyani,¹¹ before Rurik, spoke none but their own Slavic language."¹² The "history of Russia does not begin with the history of the Great Russians, but with the Little Russians."¹³

Among those who have given evidence of the existence of Ukrainian as a distinct language is Bantish-Kamensky, who says that "the Ukrainian language contains a great many Slavic words which cannot even be found in the present Russian language."¹⁴ "Ukrainian has preserved the old

⁵ Mirsky, D. S., *Russia, a Social History*, p. 25.

⁶ Vernadsky, George, *Political and Diplomatic History of Russia*, p. 329.

⁷ Although understanding Ukrainian, the Poles even now deliberately ignore it, responding only when addressed in Polish. See Sheepshanks, Mary, *Poland's Reign of Terror*, in *The Living Age*; vol. 339, Feb. 1931, p. 621.

⁸ Order of the Minister of the Interior to the Minister of Public Instruction, No. 394, June 8/21, 1863.

⁹ Reader is referred to St. Petersburg Academy of Science, its famous official decision "Concerning the Removal of the Restriction of Little Russian (Ukrainian) Publications." St. Petersburg, 1905.

¹⁰ *Ukrainian General Encyclopaedia*, vol. 3, p. 571 (193?). (In Ukrainian).

¹¹ The Polyani were a tribe around Kiev from which the Ukrainian nation had sprung.

¹² Bandtke, G. S., *Comments on the Bohemian (Czech), Polish and Present-day Russian Languages*, in *Messenger of Europe*, no. 84, pp. 23-25, 118-124 (1815). (In Russian).

¹³ Levine, Isaac Don, *The Resurrected Nations*, p. 84.

¹⁴ Bantish-Kamensky, *History of Little Russia*, 4th ed., Kiev, p. 480 (1903). (In Russian).

Slavonic names of the months, while Great Russian knows only the Roman names. Ukrainian folklore preserves in its poetry and folk-ritual much that can be assigned a pre-Russian origin."¹⁵ Sreznevsky says that "at the present time it is not necessary to prove that Ukrainian is a language and not a dialect of Russian or Polish as some have contended, and many have been convinced that the Ukrainian language is one of the richest of Slavic languages, that it does not give way to Czech in abundance of words and expressions, to Polish in picturesque description, or to Serbian in pleasantness; that although it is a language not as yet developed, it can already be compared with the refined languages as to flexibility and wealth of syntax, — a language which is poetical, musical, picturesque."¹⁶ Rudnitsky states that "the investigations of Miklosich, Malinovsky, Dahl, Maksimovich, Potebnia, Zhitetsky, Ohonovsky, Shakhmatov, Broch, Baudouin de Courtenay, Fortunatov, Korsh, Krimsky, Satotsky, and others, have proved beyond a doubt that the Ukrainian language is not a dialect of the Russian language, but an independent language of equal rank with the Russian."¹⁷

Almost a century ago it was expressed that "the element of Ukrainian poetry has since been transfused into modern Polish literature, to the very great advantage of the latter. Four Polish poets of no ordinary genius have divided amongst them the spiritual domain of Ukraine: Zaleski and Olizaroski are singing her beauty and ancient freedom; Goszczynski has pictured her horrors, whilst Malczewski chose the widest field for himself — that of her sorrow."¹⁸

"Those only who understand the language of the people of Ukraine can appreciate the richness of its grammatical construction, and the almost countless and delicate gradations of meaning, of which the same word is made susceptible by a slight change in its termination. The sonorous strains of these songs (*dumi*) can perhaps best be conceived of, by imagining the ancient Greek combined with the modern Italian."¹⁹ Of all the Slavic languages, Ukrainian is said to be the most melodious and "after the Italian language the Ukrainian is best adapted for singing."²⁰

II.

The majority of our Americans of Ukrainian descent are familiar with the Ukrainian language at least to the extent of understanding the spoken word, and many make a serious effort at becoming proficient in it to the extent of writing in Ukrainian for publication. Nevertheless, one sometimes hears our youth pose such questions as, "Why should I learn the Ukrainian language? I don't need it in America, so why should I waste time in learning it?" "What's the use of learning the Ukrainian language when Ukraine isn't even recognized as a nation?" "Where can I learn the Ukrainian language and how much will it cost?" The first two queries are made without thought, for in each case the person soon comes to the realization that it is never a waste of time to learn such a cultural subject as the

¹⁵ Mirsky, D. S., *Russia, a Social History*, p. 82.

¹⁶ Sreznevsky, I., *Glance at the Monuments of Ukrainian Folklore*, in *Scientific Reports of the University of Moscow*, vol. 6, p. 134-150 (1834). (In Russian).

¹⁷ Rudnitsky, Stephen, *Ukraine, the Land and Its People*, p. 168.

¹⁸ *History and Literature of the Cossacks:—Songs of the Ukraine*, in *American Eclectic*, vol. 1, p. 350 (1841).

¹⁹ *ibid.*

²⁰ Rudnitsky, Stephen, *Ukraine, the Land and Its People*, p. 172.

language of a people, especially of a people from whom he has descended. Besides, there is no cultural undertaking in the world which deserves condemnation.

It is rather unfortunate that in these times a person gifted along certain lines, such as poetry, music, etc., is sometimes forced, in order to make a living, to abandon that field in which he could work with heart and soul, forced by a social or economic system in which he finds himself to bury the inherited talent instead of allowing it to follow its natural course. Our youth is led to look upon his education primarily from the practical point of view. It is true that such a state is deplorable, for were this true throughout Ukrainian history, would we have our Shevchenko or our Franko? Would our literature, our folklore and songs be accepted throughout the world were they only the products of the utilitarian mind? Many are the treasures which have been handed down throughout the ages by means for which no compensation was demanded or expected.

Our youth, being of Ukrainian descent, have, with a knowledge of Ukrainian, the opportunity of allowing their natural and inherent talents run in a wider channel, a position envied by many who have command of but one language.

The fact that Ukraine is not recognized as a nation is no reason for saying that there is no advantage in learning the Ukrainian language since, on the one hand, such a language as Latin is taught although no Latin nation exists, and, on the other hand, such languages as White Russian, Georgian, and Armenian are among the official languages used and recognized today, whereas in neither case have these people been recognized as a separate nation. Neglecting to learn Ukrainian certainly is not going to aid in our struggle for recognition as a separate nation, a nation at present divided territorially among oppressors, though indestructibly united culturally and linguistically. In most cases the true reason for failing to learn the Ukrainian language is sheer human inertia, which is often covered by the age-old excuse of lack of time or facilities. To some of our youth, however, the advantages of knowing Ukrainian have not been made apparent, and thus we cannot say that our youth is blind to the opportunities offered them when we know they have never been shown.

The facilities for learning our language are much greater at present than at any previous time. In several American cities the Ukrainian language is taught in the high school, and Columbia University in the City of New York is the first higher academic institution in America to offer Ukrainian as a language. Besides these American institutions, Ukrainian is taught in parochial or community schools and privately. In any case, the cost of such education is only a fraction of the returns which can be realized by both the individual and the Ukrainian nation.

The Ukrainian-American who fails to profit by any opportunity of learning the Ukrainian language now, will probably regret his short-sightedness at a later date. In the case of adults it is only themselves they can blame, but in the case of our youth, the part played by the parents is of prime significance. Those whose parents have come from the other side are in the most favorable position as regards opportunities for learning the language. The youth is taught the English language in the American schools, and the home should serve as a school for the mother tongue, especially in locations where there is no parish school.

To almost all youth the process of acquiring an education seems tedious, and the government, with the cooperation of the parents, requires

the youth to attend public school. When it comes to learning the Ukrainian language outside of public school hours, the government has no hand. In this case it is the duty of the parents only, to urge the youngsters to attend the Ukrainian classes at their community school. The children cannot see the immediate benefit of all this education, but the parents should be able to understand its importance to the child in later years. In most cases, upon the youth's reaching the age of self-support, the parents are sincerely thanked and the youth begins to appreciate what the parents have done for them when the education is used to their advantage, either in making a living or in the ability to make better acquaintances.

The high school student is in a better position to decide for himself whether or not a knowledge of Ukrainian can serve him in his future years. In many instances where a foreign language is taught in a high school, the student registers for it merely because it is a requirement for entrance to a college. With such an attitude the student learns the language just well enough to get by. For one of Ukrainian descent, however, the study of the Ukrainian language, in addition to being a pleasure, leads to a better understanding of his people, as well as to an intelligent explanation to Americans of topics relating to anything Ukrainian.

There is no doubt that the college and university student is in the best position to appreciate a knowledge of Ukrainian. It is interesting to note that even among Americans there is a growing interest in Ukrainian. This is especially true in the sciences and history: in the former, because many scientific publications now appear in the Ukrainian language; in the latter, because the student of history has come to realize the importance of obtaining his information about the history of Ukraine from Ukrainian sources, sources unbiased by Russian, Polish or other national policies, sources which are the true opinions of the people in question. The Ukrainian college student is certainly better equipped to learn the Ukrainian language than the American student and has the advantage over the American in that he can apply his knowledge of the language in many more fields.

If those of our youth who hesitate to admit their Ukrainian descent for fear of having to enter into a long discussion as to the meaning and significance of the term "Ukrainian" were to become familiar with the facts of Ukrainian history and augment their arguments with a speaking knowledge of the language which is so well written of by even Russians and Poles, our cause would be greatly benefitted. Our language is a powerful weapon for him who can wield it.

In discussing the advantages of having our youth know the Ukrainian language, we cannot help but assume an optimistic attitude. The advantages are so numerous that volumes might be written describing them, and the benefits derived by the individual youth and by the Ukrainian nation as a whole must be brought before the youth.

The Ukrainian nation has produced famous literary figures of world renown, such as Shevchenko, Franko, Lesya Ukraïnka, Marko Vovchok and others. In addition to these, Ukraine has produced many more, but they are unknown to the world because their works have remained in the Ukrainian language. In America, more so than in European countries, even Shevchenko and Franko have not received their due recognition. Why? Because their works have not been translated into the English language. Those of American or English extraction who have mastered the Ukrainian

language express deep appreciation and admiration for the wealth of beauty found in the works of the great Ukrainian writers, and they try to instill a similar appreciation in others. Shevchenko and Franko are well known among the German and French people because there are many Ukrainians who have command of both Ukrainian and either German or French due, in most part, to the fact that these languages are taught in the schools of Ukraine, whereas English is just being introduced into the curricula. Thus, there are comparatively few who have at their command both the English and the Ukrainian language to produce a worthy translation. In fact, Professor Kirkconnell, writing about the Ukrainians in Canada, predicts that "unless there are continual reinforcements of new immigrant stock, it is overwhelmingly probable that Ukrainian will have ceased to be written and spoken in Canada before another fifty years have gone by."²¹ Our youth in America and Canada can, however, bring about the recognition due our writers by establishing themselves in the field of Ukrainian-English translations.

Science is another important field in which a knowledge of the Ukrainian language is invaluable. Such institutions as the Ukrainian Academy of Sciences at Kiev, and the Taras Shevchenko Society of Science at L'viv are continually increasing their volumes of publications in the various branches of science. The writer has had several occasions to refer to Ukrainian chemical journals, the information published therein having proven of the greatest importance in his particular field, obtaining information which was available through no other source.

The information published in these Ukrainian technical journals is invaluable to the research worker. Many Americans simply ignore this source of information, in most cases the reason being a lack of translators. Thus, the American youth who has even a fair knowledge of the Ukrainian language can earn a tidy sum in the field of technical translations, the demand for such being rather heavy at the present time, and ever on the increase.

The various Ukrainian institutions which were so soundly established in America by our fathers, such as the Ukrainian National Association, national homes, our schools and churches, newspapers, societies, etc., must eventually pass into the hands of our present-day youth. The transition can take place only if our youth is familiar with the Ukrainian language.

Other arguments in favor of learning the Ukrainian language can be made by the reader when he attempts to answer such questions as "Can Ukrainian culture exist without the Ukrainian language?", "Is it possible to learn Ukrainian history fairly and trace the culture without a knowledge of Ukrainian?", "Can Ukraine's fight for freedom be won if our youth fails to carry on?", "Is it possible to explain everything Ukrainian without a knowledge of the language?" Many such questions might be posed before our youth and their own answers inevitably lead to the conclusion that for Ukraine to live its language must live.

Our youth is born with a love for everything Ukrainian. When challenged by an outsider they will fight, even physically, in maintaining that they are right, that Ukraine is and has all that is claimed for it. With a command of Ukrainian our youth will meet these challenges with

²¹ Kirkconnell, W., *Ukrainian Poetry in Canada*, in *Slavonic Review*, vol. 43, no. 37, p. 146 (1934).

confidence, without hesitation, thus proving to the outsider that our generation is united toward the goal of a free Ukraine.

When it comes to speaking and conversing in Ukrainian, however, our youth is shy. Probably the outstanding reason for such a state is the ridicule which meets them from their elders. Such ridicule is most discouraging, and it could be reduced materially if those who ridicule were shown their own lack of familiarity with the new, reformed Ukrainian language which is being introduced and standardized throughout the world. Our youth, however, has an excellent opportunity of overcoming such ridicule by speaking Ukrainian at their local clubs and societies, thus gaining actual experience in the language.

It is only with such a spirit of determination that our youth can succeed in becoming familiar with the Ukrainian language. It is not enough to merely hear Ukrainian spoken by others. It is absolutely necessary that we join with them, that we try to explain everyday matters to our fellow youth in the Ukrainian language. The language taught in schools corrects the faults in the spoken and written language and presents rules of grammar and works of famous Ukrainian writers in the original while a speaking knowledge of Ukrainian can only be obtained by its everyday use.

The writer admits that this is merely a start in the discussion of the role the Ukrainian language will play in the future of our nation. The reader is left to continue in his own line of thought, and from time to time add new arguments. It must be remembered that a person who knows Ukrainian can also understand Russian, Polish, Czech, Serbian and some Bulgarian. Thus, many other fields of opportunity are immediately thrown open to the American youth of Ukrainian descent.

Besides the personal advantages derived, we can benefit nationally and internationally, both being important to the Ukrainian nation as a whole. There is a vital need for unity among the Ukrainians scattered throughout the world. Oppression has forced our national heroes and leaders to take refuge in foreign lands. Many of our nationals emigrated from their mother country, awaiting the time when Ukraine shall be free, to return to their native country and there find security and freedom of speech and opinion. If the Ukrainians thus scattered are allowed to forget their language, their unity is jeopardized, for what bond can be stronger than a common language? Surely our youth, not only in America, but throughout the world, fully realizes the strength of this argument. When attempting to learn the Ukrainian language our youth, in spite of hardships, must bear in mind the fact that no force in the world can destroy a nation which is strong enough to maintain its unity by a common language and culture, cultural recognition inevitably leading to political recognition. Our youth, by strengthening these ties can further not only their own personal gains but also establish themselves as representatives of the free and united Ukraine which has been and always will be the aim of all the Ukrainians scattered throughout the world and of those whose veins carry even a trace of Ukrainian blood.

THE ASSOCIATION, AS A YOUNG MEMBER SEES IT

By MARY ANN BODNAR

When we were children, we were fond of listening to stories our folks would tell us. Only we didn't hear the stories of Robinson Crusoe, Treasure Island, or Huckleberry Finn with which stories other children grew up. We heard, instead, the tales of the Kozaks of Ukraine and their fight for the freedom of the people. The most repeated story, we used to call "The Big Adventure" and that was the story of how our parents came to America. Perhaps this was the most repeated story because our parents played the leading roles in its plot. Anyway, we grew quite familiar with the way they lived in Ukraine, of the little opportunity they had for education and how they toiled as serfs. We learned of the persecution and oppression they underwent under ruling powers that governed divided Ukraine.

When rumors of a country of golden opportunity called America reached them, they decided to migrate to the United States, where they eventually found themselves stranded in industrial, manufacturing and mining cities. Being penniless they were unable to purchase land to continue in the only line of work they knew and love to do...farming. So they took jobs that were offered in the cities.

I guess most of the American born Ukrainian youth have heard the same story with variations. Although our parents and their friends would complain of the tedious and difficult work they had at the most meager of salaries, they felt better off here than they did in the old country for here they felt free. They could speak in their own language, Ukrainian, worship God in their own way, sing their native folk songs and teach their children to do likewise. And having tasted this freedom, they thought of their less fortunate brothers in the old country. How could they bring to them freedom too? Out of their musings there was expressed a need for organization to further such a purpose.

They missed too, the simple community life of their native villages. They wanted to get together with friends and talk, sing, share their joys and sorrows as they did in the old country.

Then the first of their friends died leaving their wives and children destitute. Holding hazardous positions, injuries and deaths came without warning or time to prepare. Spiritual and financial assistance became one of the outstanding needs.

News of an organization called the Ukrainian National Association which provided death and sick benefits to its members through a monthly dues system, reached their community. Through inquiry they discovered they could join and form a local branch.

Not only were our folks satisfied to receive the financial benefits of the Association, but felt strength in union and took advantage of the situation to transform their branch into a replica of their village in the old country. They pooled what money they had and built or purchased a meeting place which

they called a Ukrainian National Home. They discovered that there were many such branches scattered throughout the country and each branch had reacted in the same manner. Often the very name of the branch was taken from the village from which most of the members came, such as "Tovaristvo Zbarazhchan" (meaning the club of the fellowmen of the village of Zbarazh) or "Tovaristvo Darakhiwshchina," etc.

At first they merely gathered to pay their dues, chatter, sing a few songs, drink a few beers and go home. The newspaper "Svoboda," organ of the Association, brought to them news of America, or their home country and the activities of other Ukrainian communities in the United States. The paper provided food for discussion. We children remember the "Svoboda" quite well, for a Ukrainian school had not as yet been formed in our community and our parents would teach us to read and write using the headlines in "Svoboda" as a "Bukvar." We heard quite a bit of talk about funds for various causes in Europe and were often called on to help in their drives. As we grew, our branch grew and a school was organized, a choral group and dramatic circle were added. Our parents would receive all kinds of educational pamphlets from the Association on subjects ranging from citizenship and the English language to bringing up children, good health, etc.

As we grew older and went out to school and business, we came in contact with other peoples, who were not familiar with Ukrainian history. On questioning the older generation about Ukraine, we found to our surprise that they were unable to give anything but vague answers, for their educational opportunities did not provide them with a thorough knowledge of their background. Always, though, the "Svoboda," or the "Almanac" or some other UNA publication would be thrust into our hands which provided the information we needed. It seems that with the lack of knowledge of their background, and with the strong Russian, Polish and Muscophile influences trying to absorb them with propaganda, it should have been easy to obliterate the Ukrainian immigrant. There is no doubt in our minds though, that the Association has made our people Ukrainian-conscious by presenting to them historical facts. One of the greatest contributions to history has been made by the Association in its preservation of the Ukrainian identity in America.

On looking back at the forty years of its existence, it can be seen that this period has been an era of building, of readjustment, of education. The Association is the spine of the body of the Ukrainians here, with its branches acting as nerve centers through which the needs of the people are sensed and then provided for. It has and is playing the role of a national father, offering protection, advice, suggesting reforms, praising or rebuking its family members. It is a national mother, offering solace, sympathy, understanding to its needy. It is a national teacher providing for schools, publications, cultural development. It is a national leader, guiding the people to high ideals, pride and appreciation of their background and culture, leading them to a higher standard of living. It has become a symbol for unity and security.

And now the Association stands on the threshold of a new era and turns to its youth for plans for the future. What will we the youth do with it?

With the optimism of youth, we can see in the Association a chance to develop leadership, to expand its business and membership, even to create opportunities for employment. We see visions of Ukrainian centers in every city acting as consulates, with all the facilities that a center should have, auditorium, school, library, information bureau, counseling service. Perhaps

eventually the Association would become assimilated into American life, but it would still retain all the ideals and characteristics upon which it was founded and this would then become in the way of a Ukrainian contribution to American culture and life. The Association has always been closely related to the Ukrainian people and its life has been but the life of the Ukrainian immigrant here. What we make of our future lives will also determine the future of the Ukrainian National Association.

Our people set forth on their "big adventure" forty years ago. Now we are on the verge of our "big adventure." Let's make it a progressive and constructive one, so that we too can some day tell our children of the deeds of the second generation Ukrainians in America.

Drawing by MARIA NAHIRNA

WHY WE SHOULD BELONG TO THE UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION

By STANLEY PATRONICK

On a pleasant, Spring evening in May, my father and I were seated in our "den." He was reading the "Svoboda" while I was absorbed in the "Ukrainian Weekly."

The silence of the room was broken by my question.

"Dad, what do you think of this for an essay contest?" I asked, passing my paper over to him.

He laid his paper aside, and read aloud from where I had indicated:

"Why we should belong to the Ukrainian National Association."

"It's a timely topic," he replied, "and since you and I are members of the Association, what do you say to a little chat on the subject?"

"Agreed," I answered.

My father folded the paper and placed it on a table. As he struck a match to light his pipe, the flame revealed his graying temples and the lines on his face.

We represented two generations. He was well in the autumnal year of life; I, in the springtime of youth.

Puffing contentedly on his pipe, Dad closed his eyes, as if to recall the memories of the past.

"It was in the year 1894, in the town of Shamokin, Pennsylvania..."

He was speaking slowly, reflectively...

"...A handful of courageous men undertook the task of organizing a benefit society which would provide for a man's family in the event of his death.

"I remember those pioneer organizers well. They were faithful, unselfish, visionary men who had the unconquerable spirit of Shevchenko.

"At times their task was disheartening and disappointing. It seemed that obstacles arose no matter which path they took.

"Ordinary men would have thrown up their hands and quit in disgust. But these were not ordinary men. They were men who had vision—vision that saw beyond the partisanship and petty quarrels which threatened Ukrainian unity.

"That they have succeeded, we know well. Thanks to their untiring work, we have the largest, finest, non-partisan Ukrainian institution in America. It has a membership of thirty thousand and possesses over four million dollars in assets.

"At first, the benefits ranged from one hundred to two hundred dollars. When the momentum of the Association's progress increased, the benefits also increased."

"Do you know what they are now?" Dad asked.

"They range from \$500 to \$3,000," was my reply.

"Correct," Dad said, nodding his head. "At first the immigrant's main purpose was to raise a certain sum of money and then go back to his native

country. But aided by the Association, his standard of living was raised. As a result, he abandoned his plans to return when he rose to a more comfortable position of financial independence. Instead, he sent for his family, intending to make America his permanent home. I once thought of going back, too, but I see where the Association saved me. Just think, if..." and his words trailed off into silence.

I knew what he was thinking of and I breathed a prayer of thankfulness that he had not gone back to Ukraine, now famine-stricken, to raise our family there.

A window shade stirred restlessly and my father awoke from his reverie. Picking up the "Svoboda," he continued.

"This paper was first issued in the year 1893. Its purpose was to acquaint our people with the ideals of the Ukrainian nation and also with the need of their organizing themselves here in America. And through the years, it has been more than an ordinary newspaper.

"It has aided us, the older generation, to become better acquainted with our fellow Ukrainians in America. Also, it has enabled us to understand better the culture, the laws, and the ideals of our adopted country. In this way it has made better American citizens of us.

"To those who longed for news of the old country, the "Svoboda" was the answer to many a prayer."

"It certainly awoke our people," I commented.

"Indeed it did," father enthusiastically agreed.

"Up to this time, our progress was rather sluggish. But, when the "Svoboda" was issued, it stimulated the thoughts and actions of our people. They began to feel conscious of their strength. They shook off old doubts and fears. They began to hold lectures, exhibitions, meetings and so forth. And they began to demand more literature and knowledge.

"Accordingly, the Association began to issue pamphlets and booklets dealing with a variety of topics.

"Here's one I've kept," Dad said as he passed it to me.

I glanced at the contents:

"How to Establish Libraries," "How to Organize Dramatic Circles," "Alcoholism and Children," "Shevchenko the Artist," "Plays in Ukrainian"—the subjects were many and varied.

"These pamphlets and booklets were similar to the 'calendars' which the Association issues at the end of each year. Each calendar is a sort of review of the past year's work of the Association. Also, in its contents, there is valuable information on government, health, history, science, literature, and so on.

"I've got quite a collection of these 'calendars' and they are invaluable," Dad said, pointing to a neat stack on the desk.

"Then there were books which the Association published in the Ukrainian and English languages," Dad continued. "The Association also backed many other publications financially, such as the most recent book "Spirit of Ukraine."

"Books like these were important in that they made the American people aware of the Ukrainian element in America."

"Well, Dad, judging by all these publications, the Association certainly was alert to the needs of our people," I remarked.

"It certainly was," Dad agreed. "Through these publications, and mainly the "Svoboda," the Association has done more to build and uphold our national culture, than any other single factor.

"By aiding our people to build National Homes, business corporations, schools, libraries, and building and loan associations, it has become the keystone in the building of our culture.

"As to the financial side changes and reforms have been made with the result that the Association possesses over four million dollars in assets, has paid out over three million dollars to its members and beneficiaries, and issues four different types of policies to adults, and three classes for its juveniles.

"Now I think you have a fairly good idea of what the Association has done for us, the older generation.

"Suppose you tell me what the Association has done for the Ukrainian youth," Dad asked with a smile.

"That's a rather big order," I remarked, "but I'll do my best."

From a desk drawer, I brought out a copy of "The Ukrainian Juvenile Magazine," neat in size, with attractive green covers.

"My first recollection of the work that the Association was doing for the young people was the issuing of this magazine. Since it was the first English periodical for Ukrainian children, it received a sincere and enthusiastic welcome by the young folks.

"Its contents were composed of poetry, press reports on Ukrainians, customs of Ukrainian people, history, geography, most everything that your 'calendar' contained, Dad.

"Then sections of the "Svoboda" were published in English for which the youth was grateful.

"In 1931, the Association's further interest in the youth became evident when it published in the "Svoboda" and the "Juvenile Magazine" contests dealing with scouting.

"The purpose was to find a farm upon which future scout leaders and organizers would be instructed. These, in turn, would take upon themselves the responsibility for organizing scout troops in their respective localities.

"I think that a special fund has been set aside for scouting purposes, but I am not sure.

"Then, the Association gave us a paper of our own: the "Ukrainian Weekly," which is the voice of the Ukrainian youth.

"Up to this time, it can be truthfully said, that we, the youth, had fallen into a rut of indifference and apathy.

"It was not entirely our fault. Perhaps the method of approach by the older generation was not the proper one. Whatever the cause was the "Ukrainian Weekly" remedied it.

"On its pages, the young people began an exchange of ideas and suggestions.

"Youth clubs, social and athletic, sprang into existence. Youth branches of the Ukrainian National Association began to spring over the country.

"In this way, the Ukrainian youth took a new lease on life. The "Ukrainian Weekly" made us, the youth, conscious of ourselves nationally and made us start to think and act effectively in a solid body.

"The "Ukrainian Weekly" did for us what the "Svoboda" did for you, Dad."

"Exactly, and you mustn't forget the gift which the Association offered to its Juvenile members in 1933," Dad said.

"I won't," I replied. "It was proof of the sound financial status of the Association. During the worst depression America has known, the Ukrainian National Association offered a whole year's membership absolutely free to

those who were passing from the Juvenile Department to the Adult Department.

"Still another generous gift was the offer of the new book "Spirit of Ukraine" to those young members of the Association whose ages ranged between 14 and 19 years," I concluded.

"Yes, son, the Ukrainian National Association has done much for you and me. Above all, it has made a better American of me and a better Ukrainian of you," Dad smiled. "But, their work doesn't stop here. Perhaps in the future, providing that a greater number of Ukrainians join, the Association will reach out into more activities. Maybe you have some plans as to..."

I didn't let Dad finish. Interrupting him, I began:

"I've got three plans, Dad. The first is radio broadcasts.

"You know how powerful a weapon the radio would be to fight our many enemies. It would be a vital factor in exposing falsehood, in correcting wrong impressions and misrepresentations. Then, too, our music, our literature, and our history could be brought before the people and receive a niche in the Hall of Fame.

"Nationwide athletics is the second one. Branches, aided by the Association, could sponsor various teams such as baseball, basketball, and any others for which there would be a demand.

"This would build healthy Ukrainians and promote good sportsmanship.

"The last is scouting. The scout movement is one of utmost importance to any civilized nation. Ukrainian scouting would assure a better type of citizen, and likewise, a better type of Ukrainian manhood and womanhood.

"That's not hoping for too much, is it, Dad?" I asked.

"Certainly not," was his answer. "Perhaps, some day, those things will be accomplished."

Just then the clock began to chime softly.

It was ten o'clock. Dad rose to his feet.

"It's time for me to be going to bed. How about you, son?"

"I'll sit up a while yet, Dad," I replied.

"All right. Good night."

"Good night, Dad."

A soft wind began to stir the leaves outside as I extinguished all the lights except the shaded desk lamp.

As I leaned back in the rocker a reflective mood seemed to possess my mind.

I thought of a speech I had heard at a graduation a year ago:

"You have stepped across the boundary between childhood and youth to young manhood and womanhood. Formerly, you were under the constant vigilance of your father and mother. They guarded you, kept you, and made your decisions for you with jealous care.

"But now, the matter is largely in your hands..."

Suddenly, a realization dawned upon my mind.

It was something to which I gave but little thought previously. It could apply to the majority of our youth.

Our parents cannot go on paying forever for our protection in the form of life insurance.

They cannot live forever. And who is going to carry on the work they have advanced so far? Here was a responsibility that could not be evaded.

One phrase kept turning over in my mind:

"But now, the matter is largely in your hands..."

I thought of Dad's words:

"The Ukrainian National Association has done much for you and me..."

It seemed to me that it was time that we, Ukrainian-Americans, began to show a greater appreciation of what the Association has done for us and our parents.

And, could there be a better way of showing our appreciation and gratefulness than by joining the Ukrainian National Association en masse?

That was it! By joining en mass—and immediately!

Somehow, I fancied I could see those long-since gone pioneer organizers. If they could come back to life, how pleased they would be! How they would nod their heads in approval and say:

"Our youth has awakened. We are witnessing the kindling of spirit and action among the younger generation."

The soft wind changed to a breeze. A shutter banged and started me out of my dreaminess.

As I rose to leave the room, I thought of the many youth branches being formed everywhere. I felt strangely confident.

Somehow, I had a feeling that the Ukrainian youth was not going to disappoint the faithful, pioneer organizers nor the present loyal and generous officers of the Ukrainian National Association.

Taras Shevchenko

THE TESTAMENT

Dig my grave and raise my barrow
By the Dnieper-side
In Ukraina, my own land,
A fair land and wide.
I will lie and watch the cornfields,
Listen through the years
To the river voices roaring,
Roaring in my ears.

When I hear the call
Of the racing flood,
Loud with hated blood,
I will leave them all,
Fields and hills; and force my way
Right up to the Throne
Where God sits alone;
Clasp His feet and pray . . .
But till that day
What is God to me?

Bury me, be done with me,
Rise and break your chain,
Water your new liberty
With blood for rain.
Then, in the mighty family
Of all men that are free,
Maybe sometimes, very softly
You will speak of me?

(Translated by E. L. Voynich)

Taras Shevchenko

EVENING

A little orchard by the dwelling,
The June bugs hum above its top;
Home strolling girls sing, laugh, and
[hop;
The ploughmen from the fields are
[coming,
While mothers wait for them to sup.

The kin are eating by the dwelling;
The evening star peeks o'er a bough;
A daughter serves with knitted brow
While how to serve the mother's
[telling,
But nightingale just won't allow.

Beside the dwelling placed the mother
Her little children in their nest,
And with a dream herself is blest.
All's still.—The girls and warblers,
[only,
Seem to forget it's time of rest.

Translated by Waldimir Semenyina

By JOHN ROSOLOWICZ, ("ROSOL")

ГРОМАДИ І ВІДДІЛИ*)

CONNECTICUT

ГРОМАДА: ANSONIA.

Українців 200 родин в Ансонії і 50 родин в околиці, себто в Дербі, Сімур і Шелтон. При греко-католическій церкві є 1,500 людей. Колись одна з найважливіших громад серед української імміграції в Америці. Тут жив і працював від січня 1898. р. аж до своєї смерті, 25. січня 1903 р., о. Антін Бончевський, один з найкращих наших північів.

Ансонія і Дербі це промислові містечка, założenі в 1642. р. під спільною назвою Бірмінгем, з якого в 1889. р. повстали два міста: Ансонія і Дербі. В Ансонії повсталa перша електрична лампа, яку зготував Белес і Син (Wallace and Son), а в 1888. р. збудували першу в Америці електричну трамваєву дорогу між Ансонією і Дербі. Українська еміграція до Ансонії і Дербі почалася в 1886. р. Перший приїхав Пилип Студент з повіту Горлиці; потім приїхало більше людей з Лемківщини і з Закарпаття. В 1891. році зібрались на збори під проводом Й. Вархолика і заложили братство св. Василя Великого. Але вже в 1892. р. прийшло непорозуміння на тлі релігійнім, бо одні хотіли гр.-кат. церкви, а більшість з Й. Вархоликом стали за православну церкву. Тоді менша частина, католицька, відірвалася, а більша, православна, зорганізувала церкву і затримала це братство св. Василя Великого.

Дня 11. липня 1894. р. під проводом П. Студента зібрались 23 члени й оснували заповомогове братство св. Петра і Павла, котре в своїм часі приступило до Українського Народного Союзу як відділ 10, а вже дня 30 грудня 1894. року запросили на збори пок. о. Г. Грушку в справі заложення греко-католицької церкви. В. 1895. році купили площу під будову церкви і розпочали збірку на будову, яку скінчили в 1898 році. Першим священником був о. А. Бончевський, який заложив вечірню українську школу, в котрій сам учив, і читальню *Просвіти* для старших. Братство св. Петра і Павла це було перше братство, яке під проводом о. Бончевського розпочало українську народну і релігійну працю в Ансонії. З протоколів видно, що воно провадило боротьбу з кацапами, яких було досить у братстві. В 1902. р., 26. січня, ухвалили першу жертву в сумі \$25 на студентів до краю, а 31. січня 1904. р. ухвалили виплатити з каси \$10 на Народний Фонд і дальше давати по 1% на згаданий фонд, і потім знов \$10 на Боевий Фонд. Тепер це братство самостійне, має маєтку (разом з галею) вартости \$30,000.

Я приїхав до Ансонії 24. грудня 1908. р. і застав вище згадане братство і товариство „Українська Запорозька Січ”. Тоді кацапи вели страшну боротьбу проти назви „Україна” й „українець”, і тому це товариство перенесло свій осідок до Дербі, до парохіяльної галі. Члени товариства „Запорозька Січ” скликали на неділю Зелених Свят, 1909. року, велике віче, на яке сprovedжено бесідників з організації „Гайдамаки”. При

* Матеріали до історії відділів У. Н. Союзу зібрано в цей спосіб, що розіслано до відділів відповідні квестіонарі з проханням зібрати певні дати і відомости. Уряди відділів ці матеріали збирали і по провіренню надіслали до поміщення в Пропамятній Книзі. За-разом оголошувало довгий час у *Свободі* ще інші квестіонарі, з якими ми звертались до громадянства в справі збирання провірених матеріалів про українські громади в Америці, щоб тим започаткувати переведення статистики українського зорганізованого життя в Америці. У звязку з тим розіслано тисячі листів до різних організацій і громадян з проханням допомогти зібрати потрібні матеріали. В розробленню надісланого матеріалу більшу частину праці виконав д-р Семен Демидчук. Імена тих, що помагали нам збирати матеріали, є поміщені при згадках про громади і відділи. При кількох старших відділах нема нічого з їх історії. Це значить, що вони не надіслали відповідей на вислані їм запити.

відкриттю віча розпочали кацани бійку. А що й українців було вже споре число, то й бійка була велика, аж кров лилася. Віче розбили і бесідників мусіли відпровадити під охороною поліції аж до Дербі на стацію. Друге подібне віче було скликане на день 25 грудня 1909 р., і таксамо закінчилось бійкою з кацапами.

Українська імміграція із Східної Галичини зачала приїжджати до Ансонії й околиці громадно від 1905. року, найбільше в тернопільського і збаразького повіту, але лише на зарібки, тому товариство „Запорозька Січ” не дуже добре розвивалось. В липні 1912. року вступило нас до тов. „Зап. Січ” 13 членів, які належали до організації „Гайдамаки”. За почином пок. О. Горбала в березні 1913. р. ми приступили до У. Н. Союзу як відділ 67. Тепер розпочалася народня робота живіше. Якраз тоді був тут в Америці С. Демидчук, делегат *Рідної Школи*, і товариство вибрало від себе трьох делегатів до комітету, що був під проводом о. Даниловича в Ансонії. Тоді зібрано \$650, з яких вислано \$500 на *Рідну Школу* до краю. В касі лишилося \$150 як початок збірки на спровадження українського хору із старого краю. Цю думку піддав о. Данилович, але вона не була поперта загалом. Тоді з тих грошей вислав о. Данилович в 1914 р. \$100 на голодуючих у Галичині, а за \$50 закупив козацькі костюми для 12 членів. В липні 1914. р. товариство Запорозька Січ переносить свій осідок в Дербі до Ансонії раз назавжди і від того часу воно зачало чимраз ліпше розвиватись.

Дня 21-го листопаду 1915. р. скликали ми збори до парохіяльної галі в Дербі і заложили друге товариство „Запорозька Січ”, яке відразу вступило до Українського Народного Союзу як відділ 23 та розпочало свою діяльність з днем 1-го січня 1916. р. Відтепер члени цих обидвох товариств стали на народнім полі спільно працювати. Всякі підмоги рідному краю, як інваліди, Рідна Школа, політичні в'язні, а найбільше на боевий фонд, складали від себе і давали з товариської каси, на що була ухвала: по \$50 річно від 67 в Ансонії, а по \$25 річно від 23. у Дербі. Але коли була потреба, то давали подвійно.

В 1927 р. за почином тов. Зап. Січ, від 67 У. Н. Союзу, завязано Центральний Комітет усіх братств і товариств в Ансонії і Дербі для несення помочі потерпілим від повени гупчулам. Зібрано разом \$1,100. Той самий комітет уладив 1928. р. Листопадове Свято, на котрім зібрано \$635. З того вислав на будову дому інвалідів \$400, а \$135 на ялинку для інвалідів. Заходом цього комітету, а властиво делегатів згаданих товариств, вибрано комітет з 5 осіб для зорганізування стейтової політичної організації на стейт Конетикот. До цього комітету ввійшли: В. Каліна, О. Мерещак, В. Вавро, Т. Захарівич і Т. Стадник. Вони своїм коштом обіхали всі міста стейту і в листопаді 1929 р. основано Українсько-Американську Стейтову Політичну Організацію на стейт Конетикот. Тут знов зібрано \$500 і по відтрученні розходів вислано \$200 на інвалідів і \$200 на боевий фонд.

В 1933. р. заходом кількох членів від 67 У. Н. Союзу зорганізовано Український Національний Горожанський Клюб, при котрім засновано і Молодечий Клюб. Тепер вони разом провадять дальше національну роботу в Ансонії. Додам, що в Ансонії є ще від 262-гий У. Н. Союзу, є Союз Українок, заснований 1932. року, який дуже гарно працював.

1917 р. побудовано нову церкву св. Петра і Павла. До неї приналежні місцевості: Дербі, Шелтон, Сімур, Орендж, Наїток і Вотербури. Парохіян походить з Західної України і Закарпаття. Церква, цвинтар, галія і парохіяльний дім вартують \$85,000. На цвинтарі є пам'ятник о. Бончевського, поставлений у грудні 1903. р. Сестрицтво св. Олени числить 50 членниць і має маєтку \$6,000. З бизнесменів є 4 власники торговель харчами. Учителів у „гай скул” є 3. Учителюк вселяючих шкіл 4, шпитальних доглядачок кілька. Правдива українська молодь щойно тепер достигає; найстарші щойно покінчили „гай скул”, а один є в університеті. Це все гуртується при Українським Горожанським Клубі. Боротьба з кацапами дальше йде. В 1933 р. ми вирізали на українським цвинтарі на стовпі напис „Ukrainian Cemetery”, та в ночі кацани затерли назву „Ukrainian” цементом і замазали смолою. В 1933 р. зорганізовано окремий „Лемко Союз Клюб”, в котрім гуртуються лемки. — (Подав *Василь Каліна*, організатор 67 відділу У. Н. С. в Ансонії і 23 від. У. Н. С. в Дербі, нагороджений першою нагородою за організаційну працю).

ВІДДІЛ 10 У. Н. С.: Товариство ім. А. Бончевського założене 11 червня 1895 р. Основники: Олександр Волевський, Микола Феленчак, Дмитро Демянович. Перший уряд: Пилип Студент, предс.; Іван Венцко, секр.; Дмитро Демянович, кас. Початкових членів 13. Теперішній уряд: Никифор Смеречняк, предс.; Дмитро Сидоряк, кас.; Іван Мадзік, секр. Ювілей обходили 5 відділів разом, а то від 10, 18, 23, 67 і 262, 20 травня 1934 р. Опис у *Свободі* з 4 червня 1934 р. По службі Божій в укр. катол. церкві відправив о. О. Ротко паннахиду, а пополудні був концерт у Либерті Гол. Хор під орудою Романа Гвоздевича. Вступне слово: голова комітету Іван Шуран, другу промову скавала гол. рада У. Н. С., Олена Приду. Були деклямації по українськи й англійськи. Співак-соліст: артист Петро Ординський з Нью Йорку, при панні Юлія Баволяк. Святочну промову виголосив Микола Мурашко, а по англійськи Стефан Шумейко. Виступали теж танцюристи школи В. Авраменка.

ВІДДІЛ 67 У. Н. С.: *Укр. тов. „Запорозька Січ”* зорганізували в квітні 1907 р. з 22 членів: Василь Грибінник, Григорій Патинок, Іван Пиріг, Матвій Грибінник і Сильвестер Мартинчук. До першого уряду були вибрані: Василь Шуран, предс.; Іван Придун, кас.; Іван Бабій, секретар. До У. Н. Союзу вступило це товариство в квітні 1913 р. Допомоги виплатили \$6,985.22, на народні цілі в Америці \$19.50, до рідного краю \$855.41 — усе з місячних вкладок та імпрез. Маєток у готівці \$8,167.34, бібліотека вартості \$105.50, інший маєток \$125. При відділі засновано аматорський кружок, а пізніше горожанський клуб і центральний комітет. Співпраця з місцевими трьома братствами. Зібрання відбуваються в братській галі, Либерті Гол. Теперішній уряд: Трохим Стадник, предс.; Іван Шуран, кас.; Григорій Патинок, секр. Ювілейне свято було 20 травня з відділами 19, 18, 23, 67 і 262. Згадка про це при від. 10.

ВІДДІЛ 262 У. Н. С.: *Товариство „Любов”* założone в грудні 1909 р. як сестрицтво св. Єлени бл. ц. Олексю Горбалем з 15 членів. Він був секретарем у першому уряді. В р. 1920. відділ розбився, решта членів перемінила назву на теперішню. На народні цілі дали \$10 з імпрези, а маєток тепер виносить \$12. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Анна Ваволяк, предс.; Олена Придун, секр.; Стефанія Бері, кас. Ювілей обходили спільно, як згадано при відділі 10.

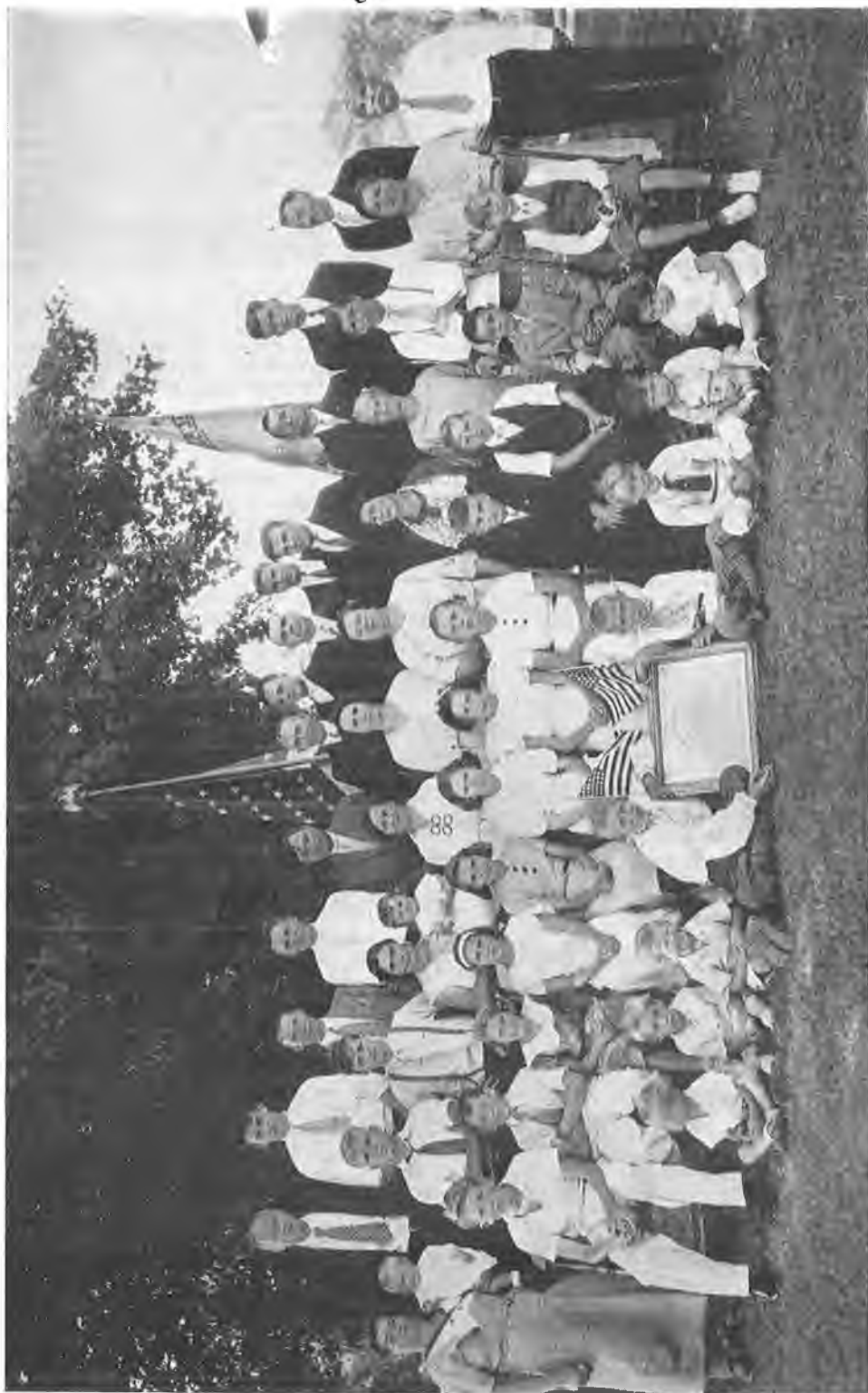
ГРОМАДА: BRIDGEPORT.

Українців 100 родин. Перші прибули в 1907. р. з Галичини. Перше товариство, *Гайдамаки*, założone в р. 1910. Тепер є 2 відділи У. Н. С. й 1 відділ У. Р. С. В 1920. р. założone укр. кат. церкву, при ній сестрицтво. В р. 1929. церква перейшла на православ'я, в р. 1935 założone хор ім. Кошиця. До нього належить сама молода генерація. З бізнесів мають тут: фабрику автобусів, гарадж, перевозове підприємство, 2 торговлі м'ясом і харчами. Багато людей мають свої домн.

З нагоди 25-ліття існування української громади помістила газета „Ди Бриджпорт Сондей Повест” дня 2. грудня 1934. р. статтю на цілу сторінку з 6 образками про історію

Товариство „Любов”, відділ 262 У. Н. С., Ансонія, Конн.

Товариство ім. Івана Франка, відділ 390 У. Н. С., Бристол, Конн.

і теперішній стан української громади в Бريدжпорт. Там теж згадано про початок громади Савтпорт, яка має 30 українських родин, що перенеслися з Бريدжпорт. — (Подав *Леонтій Вих*).

ВІДДІЛ 59 У. Н. С.: Товариство „Українська Січ” зорганізував Іван Бойко з 6 членів 16 квітня 1916 р. Він був секретарем у першому уряді, председником Микола Ганич, а касієром Петро Лупа. Допомоги виплачено \$4,500, на Сиротинець У. Н. С. \$100, до старого краю \$400 — все з „каси хорих” та з добровільних складок. Маєток у готівці \$800, в бібліотеці \$100, інвентар \$100. Відділ причинився до зорганізування аматорського хору й церкви. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Дмитро Чарнявський, предс.; Мартин Шиманський, кас.; Леонтій Вих, секр. Ювілейне свято відбулося 28 жовтня 1934.

ГРОМАДА: BRISTOL.

Українців 75 родин. У них є 158 дітей. Перший українець, Олекса Каламін, прибув сюди в 1894 р. з Галичини. Люди працюють у різних фабриках. Є одно товариство (від. У. Н. С.). Була колись читальня *Просвіти*, але розлетілася під впливом „червоних”. — (Подав *Микита Савяк*).

ВІДДІЛ 390 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка повстало з 8 членів 14. червня 1930. р. Організували його: Іван Ковальчук і Іван Прухницький, мол. В першому уряді були: Іван Прухницький, предс.; Іван Ковальчук, секр.; Іван Бугрин, кас. Допомоги виплатили членам \$81, на Український Павільон у Шікаго дали \$5, на народні цілі в ріднім краю \$90 — із збірок між громадянами. Маєток у готівці \$168.78. Зібрання відбуваються в чужій галі. Теперішній уряд: Іван Прухницький, предс.; Микола Каламін, кас.; Микита Савяк, секр.

ГРОМАДА: DANBURY.

ВІДДІЛ 381 У. Н. С.: Братство св. Николая мало 19 членів при закладанні 8. лютого 1914 р. Його заложив Йосиф Вовк, що став секретарем у першому уряді, а з ним належали до езекутиви: Андрій Бойко, предс.; Іван Блават, кас. Допомоги виплачено членам \$1,078, на народні цілі в Америці \$32.12, до рідного краю вислано \$50. Маєтку є \$395.34. Зібрання відбуваються в церковній галі закарпатських українців. Теперішній уряд: Йосиф Вовк, предс.; Михайло Гувий, кас.; Семен Сверлюк, секр.

ГРОМАДА: DERBY.

Українців 30 родин. Становлять одну парохію з Ансонією. Прибули сюди перед 4 роками. Походять із Бортного, повіту Горлиці, і з Ярославщини, Галичина. Пізніше прибули бойки і подоляки та закарпатські русини. Працюють на фармах, у фабриках заліза і в фабриках шоккових виробів. Є церква, школа, одно українське товариство і 1 молодечий відділ. З професіоналістів є 4 вчительки. З бизнесменів: 1 фотограф, 1 пекар, 1 торговля харчами, 2 гостиниці, 10 самостійних фермерів, що продають молоко, городину і дріб, один має фабрику консервованих яриш. Решта народнього життя йде разом з громадою в Ансонії. — (Подав *Іван Білковський*).

ВІДДІЛ 23 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ” заложили з 12 членів 21. листопада 1915 р.: Іван Жук, Іван Мокрицький, Ілля Гунало і Франко Сівак, а першими урядниками були: Іван Мокрицький, предс.; Франко Сівак, кас.; Ілля Гунало, секр. Допомоги виплачено \$3,276, на народні цілі в Америці, як: на церкву, школу, сироти, різні комітети та товариства видано \$596.09, на старий край \$243; приходи були з вкладок і імпрез. Маєток у готівці й інвестиціях \$3,348.97, бібліотека 50 книжок, вартості \$28. Приладди до вистав \$25, інший маєток \$80. Відділ причинився до організування інших товариств. Сходиться на наради в чужій галі. Співпрацює з центральним комітетом і від. О.Д.В.У. Теперішній уряд: Теод. Захарівич, предс.; Семен Шурац, кас.; Іван Білковський, секр. Ювілейне свято відбуто спільно 20 травня, як це згадано при відділі 10.

ГРОМАДА: GLASTONBURY.

Українців 30 родин. Почали прибувати перед 28 літами з повітів: Перемишль, Тернопіль, пізніше Золочів, Броди, Зборів, Жовква, Череворськ і Березів у Галичині. Працюють у різних робітнях і на фармах. Мають свою церкву від 1926. р. й одно товариство (від. У. Н. С.) — (Подав *Семен Кунікевич*).

ВІДДІЛ 138 У. Н. С.: Братство св. Івана Хрестителя мало 15 членів при заложенні 22. січня 1914. р. Організували: Андрій Рудакевич і Лука Сидорак, що ввійшли в перший уряд, а з ними були ще Григорій Явірницький і Семен Кунікевич. Допомоги долбали члени \$939.19, на народні цілі в Америці пішло \$100.63, на рідний край \$31.16 — все те лише з членських вкладок по 50 ц. місячно. Маєток у готівці \$740.66. Відділ багато причинився до зорганізування й закупи місцевої укр. катол. церкви. Відбуває зібрання в церковній

Товариство „Українська Запорозька Січ”, від 23 У. Н. С., Дерби, Конн.

Перший ряд (зліва направо): А. Суховерх, А. Мартинко, І. Мартинко, А. Жує, Д. Винник, К. Винник, Т. Шиманська, Ф. Співак. — Другий ряд: В. Шуран, С. Катиневич, І. Шуран, І. Біньковський, Т. Захаревич, С. Шуран, В. Калина, М. Захаревич. — Третій ряд: Т. Кісик, А. Пасіх, Е. Короган, Е. Карлюк, М. Капуба, К. Шуран, І. Козак, М. Біньковська, Б. Мирон, Децьо, В. Прашкевич, Н. Башта, О. Башта, І. Возняк, Н. Біньковський.

галі. Теперішній уряд: Лука Сидорак, предс.; Денис Качмарик, кас.; Семен Кунікевич, секр. Ювілейне свято відбулося 9. вересня 1934. р. Звіт був у *Свободі* в 24. вересня. Була манахида в укр. катол. церкві, правив і проповідував о. д-р Д. Гулин; потім був обід у церковній галі. Промовляли: Л. Сидорак, С. Кунікевич, П. Столяр, о. Гулин. Була збірка на народні ціли.

ГРОМАДА: COSCOB (GREENWICH).

Українців 26 родин. Почали прибувати перед 28 літами з повітів: Заліщики, Мелед, Збараж у Галичині і Володимир Волинський. Працюють у фабриках вовняних виробів і в приватних домах. Є церква, школа, 2 українські товариства, 1 організація молоді. З підприємств є одна крамниця в харчами в Норт Міянус, Конн. — (Подав *Омелья Житкевич*).

ВІДДІЛ 250 У. Н. С.: *Братство св. Николая* заложив із 14 членів Омелья Житкевич 19. березня 1921. р. Він став секретарем у першому уряді, а з ним був іще Йосиф Сленк, предс.; Василь Баштура, кас. Хорим виплатили допомоги \$487, на народні ціли в Америці дали \$37.50, до рідного краю вислали \$75 — з місячних вкладок і імпрез. У бібліотеці є 87 книжок, вартості \$57.50, приладдя до аматорських вистав вартості \$27.50. Зібрання відбуваються в домі О. Житкевича. Теперішній уряд: Войтіх Каня, предс.; Василь Баштура, кас.; О. Житкевич, секр.

ГРОМАДА: HARTFORD.

Українців 1,300. Почали поселятися в р. 1900. Мають один відділ У. Н. С. й один відділ Провидіння, укр. катол. церкву, заложену в 1908. р. й укр. пресвітерську, при обох є школи. З бізнесів є: 4 ресторани, 3 гостинниці, 2 торгівлі харчами. В школі є одна вчителька українського роду. Колись перешкаджали в роботі москвофілі і не було кому їм дати відправу, аж по заложенні від. У. Н. С. в 1910. р. — (Подав *Павло Курко*).

ВІДДІЛ 277 У. Н. С.: *Братство св. Івана Хрестителя* повстало з 15 членів 10. березня 1910. р. заходами Дмитра Йордана. Він став секретарем у першому уряді, а з ним був Онуфрій Курко, предс., і Стефан Зілінка, касієр. Допомоги виплачено членам \$1,678.50, на народні ціли в Америці дали \$145.50, на рідний край \$345.25. Фонди приходили з місячних вкладок і імпрез. Маєток відділу тепер є \$995.19 у готівці, а інший \$40. Зібрання відбуваються в чужій галі. Теперішній уряд: Михайло Курдина, предс.; Онуфрій Курко, кас.; Павло Курко, секр. Ювілей святкував відділ самий 28. жовтня 1934, а звіт був поміщений у *Свободі* в 24. листопаду 1934. Відкрив свято М. Курдина, хор укр. катол. церкви під управою дяковчителя Сташка відспівав пісні, кружок молоді відтанцював народні танці, святочний реферат сказав Дмитро Галиччін. Зібрано на святі \$14.30 на політичних в'язнів у старому краю.

ГРОМАДА: NEW BRITAIN.

Українців 2,000 душ. Почали прибувати в 1889. р. з Закарпаття, а від 1895. р. з Галичини (з Сянічини). Працюють у фабриках залізних виробів і на фармах. Товариств є 9, три церкви (українська православна, „угро-руська” гр.-катол., москвоф. правосл.). При церквах є школи. Є українська кооператива, укр. торгівля вугтям і 7 крамниць з харчами. Є товариство Української Молоді, 2 хори з самої молоді і Клуб Шиття. — (З інформацій, поданих о. *Й. Ялечком*).

Гром. *Михайло Тимчишин* подав такі вісти:

Перші українські імігранти прибули в 1889 р. з села Морохова, повіту Сянік, Галичина, а то: Йосиф Керелейза і Йосиф Судак. В 1904. р. почали вже будувати свою церкву разом з карпатськими русинами. Першим священиком був о. Стефанович із Закарпаття. В р. 1908. прибув перший галицький священик, о. Роман Залітач, а з ним і дяковчитель. Повстала сварня між „угорцанами” й „галичанами”. Раз побилися до крові, церкву поліція замкнула і вона незабаром згоріла. Галичани почали будувати свою окрему церкву 1910. р. При цій церкві почалося народне життя: товариства, читальня, а в 1915. р. повстав Український Народний Дім, рік пізніше зорганізовано звідси звісну Народню Торговлю, що мала кільканадцять філій, але впала і наробила багато шкоди і втрат. В 1918. р. пішло національне життя на велику скалю.

Дня 3. серпня 1919. р. заходами о. Йосифа Целеховича і його дітей скликано тут стейтове віче, на яким говорили визначні американські бесідники, як почтмайстер Труп з Нью Гейвен, сенатор Коппелмен з Гартфорд, Конн., і інші, що обстоювали слушність домагання українського народу мати свою державу. Все те враз з передруком обширних звітів з американської преси є поміщене в 98 ч. *Свободи* з 19 серпня 1919 р.

По вічу видрукувано англійською мовою брошуру, в якій поміщено звернення до президента Вудрова Вилсона меморіал, що в нім конвенція українців ві отейту Конетикот домагається застосування для України, а зокрема для Галичини, права самоозначення наро-

дів. Меморіал вислано теж і на мирову конференцію до Парижа та до головного отамана Симона Петлюри. Меморіал дуже обширний. На вступі сказано, що поляків у Шікаго є в порівнянні з населенням міста процентно стільки, що є їх у Галичині в порівнянні з іншим населенням. І що то сказалиб американці, якби так польська меншість у Шікаго зачала замикати американські школи, забороняти в них учити по англійськи, якби понасаджували на почті, в суді, в адміністрації самих поляків як урядовців і т. д. А таке роблять поляки на українських землях, які загарбали.

Всі місцеві газети з 19. серпня 1919. р. помістили широкі описи української делегації, яку прийняв губернатор стейту Гокон, котрому вручено цей меморіал. До нього промовив Ярослав Пелехович, студент Пенсильвнійського університету, стверджуючи на самім початку, що ніякий народ в Америці не є так прив'язаний до американської свободи, як український, що від соток літ позбавлений волі. (Диви: **New Britain Daily Herald**, August 19, 1919, і **The Hartford Daily Courant**, August 20, 1919). Пані Кармазин підкреслила, що вона наслухалася дуже багато від своєї матери, скільки то терпіння переходив український народ під чужою владою, і благала губернатора в імені українського жіноцтва, щоб від себе звернувся до президента держави в справі визнання України самостійною державою.

Це віче, меморіал і делегація були початком великої протестаційної акції американських українців. І тому вони мають особливе значіння.

В 1926. р. зложили люди \$70,000, закупили цілий міський б'лок землі і збудували низку мешкальних домів, 4 крамниці і 10 гаражів. Це був „Український Б'лок“. Все те впало разом з Народнім Домом, у часах кризи після 1930. р. з великою втратою для людей. Багато до того причинилася теж церковна боротьба. Тепер громада приходить до себе. При церкві є 4 молодечі товариства і 4 братства та церковно-народний хор. Є всіх 10 українських підприємств.

ВІДДІЛ 254 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла закладене 3. березня 1907. р. з 17 членів. Організували: Михайло Зятяк, Михайло Селеман і Василь Ковальчук. Зятяк став председником, а Селеман організатором у першій уряді. З ними був ще Андрій Герент касіє-

Братство св. Петра й Павла, відділ 254 У. Н. С., Нью Бритен, Конн.

ром і Данило Герент секретарем. Допомоги хорим членам виплатили \$2,975, на народні цілі в Америці \$504 (з того на Український День у часі збірки в 1917. р. \$350), на рідний край \$277.50. Фонди приходили із вкладок і різних імпрез. Маєтку є в готівці \$250, а на Народнім Домі втрати \$1,350. Зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Михайло Селеман, предс.; Матвій Мазур, кас.; Михайло Тимчишин, секр.

ГРОМАДА: NEW HAVEN.

Українців коло 1,000. Почали прибувати з повітів Заліщики й Тернопіль в р. 1903. Працюють по фабриках і на фармах. Українських товариств є 9; перше повстало бр. св. Михайла в 1910. р., а при допомозі о. Олександра Павляка з Ансонії заложено українсько-католическу церкву. Працювали при тім Мих. Довгий і Мих. Струганець. При церкві є українська школа. Підприємства українські такі: 6 крамниць з харчами, 3 пекарні, одна гостинниця. З професіоналістів: один учитель в гай скул, два в народній школі. Є українська бібліотека, спортивно-танкове товариство з 75 молодих членів. Громада Нью Гейвен була 20-тою з черги в часі кампанії за Позичку Національної Оборони. — (Подав *Михайло Довгий*).

ВІДДІЛ 370 У. Н. С.: Товариство *Любов* мало 16 членів, коли його зорганізував 2. жовтня 1913 р. Григорій Турчиняк. Він став першим предсідником, а з ним був Михайло Довгий секретарем і Михайло Струганець касіером. Допомоги дістали члени \$6,698.06, на народні цілі в Америці дали \$449.75, до рідного краю \$295.80. Фонди добуто з членських вкладок та імпрез. Маєтку тепер у готівці є \$3,100, інвентар вартує \$100. Відділ причинився до повстання аматорського кружка „Бандурист” і відділів О.Д.В.У. Співпрацює з братством св. Михайла і тов. „Українська Січ”. Зібрання відбуваються в церковній галі, 127 Парк Ст. В р. 1924, з нагоди 30-ліття У. Н. С., відділ 370 був признаний найбільшим у стейті. З Нью Гейвен дістали нагороди за організаційну працю: Михайло Довгий дістав золотий перстень, Н. Хабінець — срібний. Теперішній уряд: Константин Марущак, предс.; Володимир Колесняк, кас.; Йосиф Децембер, секр. Ювілей обходив відділ самий дня 29. квітня 1934. р. Звіт був видрукуваний у *Свободі* з 10. травня 1934 р. В год. 3. попол. відбувся концерт, що його відкрив К. Марущак. Хор співав під управою вчит. Кисіля. Були деклямації й танці. Святочний реферат виголосив Д. Галичін, промовляли ще Олена Придун, головна рада У. Н. С., о. О. Пристай і гром. Венгрінович.

ГРОМАДА: NORWICH.

20 українських родин. Приїхали з Ходорова, Галичина, в р. 1905., працюють у фабриці вікон, в ресторанах, а деякі мають свої фарми. Є одно товариство. З підприємств є один ресторан, одна агенція для продажу ґрунтів, одно будівельне підприємство, одна лікарня й одна різниця. Є клуб української молоді з 15 членів. Громада дала великий концерт з виступом сотки танцюристів у червні 1935. р. — (Подав *Гарасим Дячущин*).

ГРОМАДА: SEYMOUR.

Українців 600 душ. Перші іммігранти прибули з села Ізби, пов. Горлиці, Галичина. Заняті у фабриках залізних виробів, у фабриці вічних пер Вотермана та у фабриках шовку. Є також фермери українці. Є тут братство св. Івана Хрестителя і тов. *Просвіта*. Церква автокефальна. Школа два рази на тиждень, учитель з укр. католическої церкви з Ансонії. З підприємств є 7 крамниць, один голяр. — (Подав *Йосиф Ванцяк*).

ВІДДІЛ 18 У. Н. С.: Братство св. Івана Хрестителя зорганізоване з 8 членів 9. жовтня 1898. р. Основники: Микола Смей, Трофим Підлипчак, Олекса Смей. Перший уряд: Трофим Підлипчак, предс.; Олекса Смей, секр. На народні цілі в старім краю виплатив відділ \$200, придбаних збіркою. Зібрання відбуваються в чужій галі. Теперішній уряд: Евстахій Феленчак, предс.; Йосиф Ванцяк, секр. З історії: Йосиф Глюз як предс., і Олекса Смей як секр. оборонили відділ перед перетягненням його до Общества Русских Братств. Спільне ювілейне свято було 20 травня 1934, як згадано при від. 10.

ГРОМАДА: SOUTHPORT.

Українців 35 родин. Прибули перед 38 роками з села Дубно, повіту Ланьцут, Галичина. Роботу мають по багачьких домах, у фабриці виробу дроту й у фабриці гумових виробів. Є два українські товариства, Український Народній Дім, одна гостинниця, одна торгівля з харчами, одна з мясом. Є одно молодече товариство „Юкраїнен Джуніор”. — (Подав *Петро Дудко*).

ВІДДІЛ 84 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка заложене 29. жовтня 1916. р. з 14 членів. Основники: Юрій Гоголь, М. Гайда і Петро Гоголь. В першій уряді були: Юрій Гоголь, предс.; Микола Гайда, секр.; Михайло Ванат, кас. Допомоги виплатили \$560.42, на народні цілі в Америці \$128, до рідного краю \$31 і то з місячних вкладок. Маєток у грошах \$660.07, в інвентарі \$200. Зорганізували Український Народній Дім при Кінгс Гайтвей

Товариство „Любов”, відділ 370 У. Н. С., Нью Гейвен, Конн.

Вест у Савт Порт, Конн., і там відбуваються зібрання. Теперішній уряд: Дмитро Махно, предс.; Петро Дутко, секр.; Мих. Сендзік, кас. Ювілейне свято відбув відділ самий 3. листопада 1934. р.

ГРОМАДА: STAMFORD.

Є 100 українських родин. Українські іммігранти почали напливати від р. 1900 з Лемківщини. В р. 1912. зорганізовано Братство св. Михайла, а при нім читальню й аматорський гурток. В 1923. р. збудовано укр. катол. церкву. Тепер є також від. „Провидіння”, Укр. Горожанський Клуб, Молодечий Клуб і дитяча школа при церкві. У День Праці 1933. р. посвячено й відкрито тут заходами укр. катол. єпархії Українську Католицьку Вищу Школу. Там є 45 учнів і 4 професори українці. Українських підприємств є разом 8: 3 пекарні, 2 торговлі м'ясом, 2 торговлі харчами й гостинниці. — (Подав *Йосиф Тирчик*).

ВІДДІЛ 350 У. Н. С.: Братство св. Михайла зорганізоване заходами Івана Камштанюка, Павла Коста, Василя Бріяна і Йосифа Тирчика 30. грудня 1913. р. На перших зборах був присутній Михайло Угорчак, гол. рек. секретар, і тоді вибрано перший уряд в таких складах: Павло Кост, предс.; Іван Камштанюк, секр.; Василь Бреян, кас. Вписалося 18 членів. На допомогу членам виплачено \$1,985.50, на народні цілі в Америці \$351, до рідного краю \$225. Фонди приходили з членських жертв, балів, пікніків, представлень. Маєтку в готівці є \$2,158.34, інвентар вартує \$130. Відділ зорганізував і побудував церкву, а потім зорганізував аматорський кружок і хор. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Василь Карий, предс.; Микола Когут, кас.; Йосиф Тирчик, секр. На ювілейнім святі промовляв М. Мурашко.

ГРОМАДА: TERRYVILLE.

В 1910 р., зорганізовано укр. кат. церкву. Родин 110.

ГРОМАДА: WALLINGFORD.

ВІДДІЛ 54 У. Н. С.: Від довшого часу ходили чутки, що серед польського моря в цім містечку є теж українці. Дві родини, а то Дзюби і Холявки, таки були справді активними. З приходом Маланчуків почалось оживлення. Люди почали маніфестувати себе українцями. Діти Маланчуків виступили в гай скул з національними українськими тапцями. Тим заінтересувалися шкільна влада й управа міста. Тому, як був тристалигний ювілей стейту Конетикот, місто запросило до святочних маніфестацій і українців. При допомозі наших земляків із Нью Гейвен і Мериден ми справді пописалися на виступах і дістали загальне признання в околиці. Після того повстав уже наш гурток. За старанням гром. Маланчука скликано 14. грудня 1935. р. зібрання і заложено тов. *Січ*, як відділ 54 У. Н. С. Теперішній уряд: Михайло Дмитерко, предс.; Микола Дзюба, кас.; Антін Маланчук, секр. — (Подав *уряд відділу*).

— 0 —

DE LA WARE

ГРОМАДА: WILMINGTON.

Українців 200 родин (1,000 осіб). Походять з повіту Скалат, Добромилів, Перемишль і Самбір. Почали прибувати сюди від 1896. р. Працюють у варстатах Пенсильвенійської залізниці і в залізних гутах. Українські товариства такі: 2 від. У. Н. С., 2 від. Укр. Народної Помочі, 1 від. У. Р. С. Є 2 церкви: укр. катол. і православна. При останній є школа, Народний Дім, бібліотека, від. О.Д.В.У., дівоче тов. Доньки України, аматорський кружок і кружок танцюристів. Також є Горожанський Клуб при цій церкві. Бизнесменів є 12, найбільше торговель корінних товарів і мяса. — (За інформаціями парохіян списав *о. Іван Палій*).

ВІДДІЛ 173 У. Н. С.: Братство св. Володимира повстало з 8 членів 28 листопаду 1928 р. Організували Микола Долеба, Корнило Стрільбицький та Стефан Фігун. У першому уряді були: Атанас Церковнюк, предс.; Микола Долеба, кас.; Корнило Стрільбицький, секр. Допомоги дістали члени \$75, маєтку є \$280. Зібрання відбуваються в галі укр. кат. церкви. Теперішній уряд: Стефан Рожак, предс.; Микола Долеба, кас.; Стефан Фігун, секр.

ВІДДІЛ 247 У. Н. С.: Братство св. Івана Хрестителя заложив Василь Гірник з 27 членами дня 26. квітня 1909. В першому уряді були: Йосиф Ішук, предс.; Михайло Вовний, секр.; Василь Гірник, кас. Хорим виплатили \$2,755, на народні цілі в Америці дали \$1,445, на рідний край дали \$325 — з членських вкладок, пікніків, балів. Маєтку є \$2,750. Відділ зорганізував Народний Дім, що тепер вартує \$30,000; там він відбуває свої зібрання. Теперішній уряд: Микола Кравчинин, предс.; Іван Гичка, кас.; Петро Сас, секр.

— 0 —

Молодечий відділ 370 У. Н. С., Нью Гейвен, Конн.

ILLINOIS

ГРОМАДА: CALUMET CITY.

Українців 9 родин. Прибули перед 24 роками з повітів: Бучач, Чортків і Сянік, Галичина. Працюють при залізниці і в фабриці хемічних виробів. Є 1 українське товариство (відділ У. Н. С.), 1 торгівля харчами і 1 гостиниця. — (Подав Теодор Дутчак).

ВІДДІЛ 80 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка.

ГРОМАДА: CHICAGO.

Історія української громади в Шікаго коротка і молода. Українська іміграція осідала звичайно на сході Америки. На захід пускалися пізніше, як уже іммігрант навчився більше мови і мав більше грошей на дорогу і ризико. Одні з перших наших іммігрантів у Шікаго були наші закарпатські брати, яких популярно тоді звали угорськими русинами, між якими було чимало наших лемків. Історія закарпатських українців у Шікаго мало znana, бо вони живуть тут своїм окремим життям. На жаль, досі нема з ними ніякого контакту.

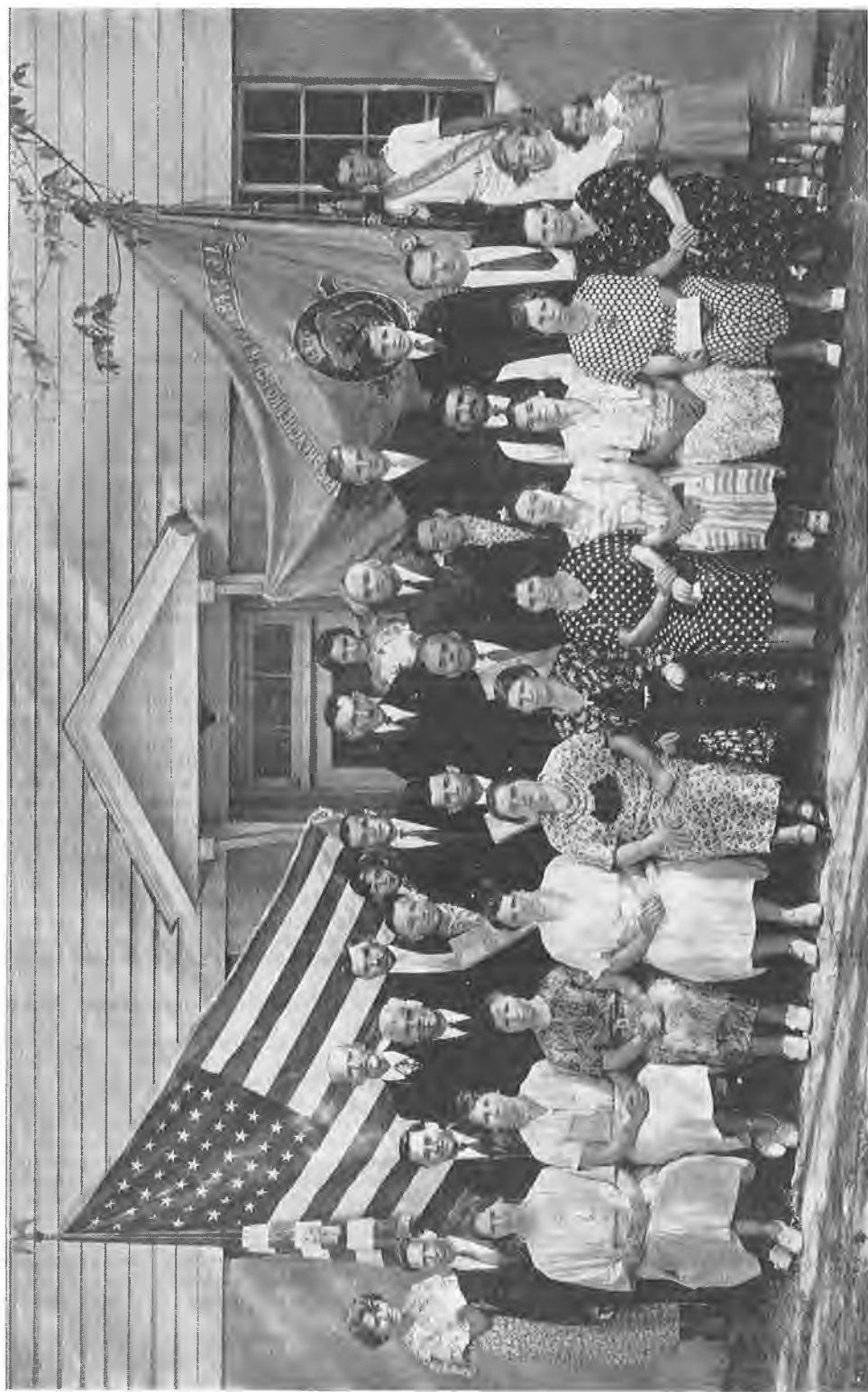
Першим галицьким українцем у Шікаго був, кажуть, пок. д-р Володимир Сіменович, який прибув до Шікаго 1892. року. З його споминів виходить, що з його прибуттям до Шікаго існувала вже православна церква на вул. Медисон і Ресін. Парохом був москаль, о. Качуров. Ця церква заспокоювала духові потреби тодішніх українців із Закарпаття і Лемківщини, як також гуртувала біля себе українців наддніпрянських, яких тоді ще було в Шікаго дуже мало. Перші іммігранти українського походження по приїзді до Шікаго осідали звичайно в промисловому районі, більше-менше в чотирикутнику, який творять вулиці Дівіжен, Ресін, Орлієнс і Дванацята. Околиця ця відповідала бажанню перших українських іммігрантів з двох причин. Перше, було близько до праці, а друге, мешкання в цій околиці були хоч невитідні, зате дуже дешеві, так, що можна було зложити більше гроша на дорогу і купити ґрунту в старім краю. Нині в цій околиці осталося всього кільканацять українських родин. Наш нарід у часі війни побачив, що треба відкинути думку про рееміграцію, кидав цю брудну околицю, посувався далше на захід, де купував свої домн або площі під будову.

За почином д-ра В. Сіменовича і його шваґра Яновича повстала в Шікаго 1903. року перша українська зорганізована громада. Д-р Сіменович організує в Шікаго відділ У. Н. Союзу, коло якого починають гуртуватися українці з Галичини. Правда, вже 1902 року збудовано при допомозі субвенції російського консуля в Шікаго російську православну церкву на вул. Левіт і Гедон, та хоч там і до нині гуртується у великій більшості український елемент із Закарпаття, Лемківщини і Наддніпрянщини, і хоч там можна бачити у вишиваних сорочках людей, що навіть добре по українськи говорять, то громада ця стоїть осторонь зорганізованого українського життя в Шікаго і долею України зовсім не інтересується. Те саме можна сказати й про другу російську православну церкву на вулиці Буд, коло якої гуртується нарід українського походження, але глухий на кличі Рідної Землі. Греко-католицька громада наших закарпатських братів в околиці вул. Фулerton і Кембел інтересується своїм закарпатським загумінком по своєму і до сильної всеукраїнської праці вона не відчуває причини мішатися.

Першою греко-католицькою церквою в Шікаго є церква наших закарпатських братів на 49 вулиці і Сілі. Її засновано і посвячено 30. жовтня 1904 р.

Українські іммігранти зперед 30 літ у Шікаго вважали, що треба перше зорганізувати свою церкву, біля якої вони могли вечорами сходитися. В тій справі відбулося в Шікаго в Габрінус Гол на вул. Робі і Кортленд 3. грудня 1905. р. перше українське віче, на якому зібрано 602 долари на будову церкви. Церкву незабаром куплено на вул. Бікердайк і Суперіор, а о. Віктор Ковалицький відправив першу Службу Божу 28. січня 1906 р. Церква на Бікердайк була першим кроком до зорганізування української народної громади. Дотепершні церкви були під покровом російської єрархії, яка жила неґацією української нації, і такими вони до нині лишилися. Церква на Бікердайк дала почин до української громади на північній стороні міста Шікаго. Українських іммігрантів прибувало щораз більше, так, що в роках 1908—12 церква на Бікердайк була вже замала, щоб помістити вірних. Тому за почином о. Струтинського збудовано і викінчено в 1913. р. нову українську греко-католицьку церкву на вул. Райс і Оклей. Церкву збудовано за всіма вимогами нової архітектури і техніки і вона є величавим пам'ятником української історії міста Шікаго. Ця церква є тепер у посіданні монашого чину оо. василіян і гуртує біля себе значну половину українців греко-католиків.

Попри життя релігійне йшло в парі життя народне. Український (тоді ще Руський) Народний Союз знайшов у Шікаго вдячне поле своєї діяльності. Першим шікаговським відділом У. Н. Союзу було *Братство св. Николая*, засноване 1903 року.

Товариство ім. Тараса Шевченка, відділ 84 У. Н. С., Савторп, Конн.

Відповідно до того, де стояла українська церква, жили й українці. По збудуванню нової церкви на вул. Райс і Оклей прибули в ту околицю й українці. Деякі з них забрали ще далі, аж до дільниці Генсон Парк, деякі опинилися поза мурами міста Шікаго, в Елмвуд Парку. В містечку Сісеро мешкають теж кільканацять українських родин.

Полуднєве Шікаго. — На полудневій стороні Шікаго є дві українські кольонії, що утворюються з парохіями на Борнсайд і Савт Сайд. Ї ще поправді третя мала громада, в Пулман, що має навіть свою католицьку церкву, та в українському житті вона ролі не відіграє, а то тому, що задалеко віддалена і чисельно слаба.

Найменшою громадою в Шікаго є українська кольонія в Савт Шікаго, яка має кількох добрих народних робітників, однак в українському житті Шікаго не відіграє ніякої ролі. Вона ближче границі стейту Індіана і має більший контакт з українськими громадами у Вайтінг і Гері, Індіана.

Найстаршою громадою в полудневій частині Шікаго є громада на Борнсайд, що правда маленька, але важенька. Початки цієї громади датуються від 1908 року. Побудовано там церкву, як на малу громаду навіть дуже гарну і простору. Нових громадян не прибуває, бо українці, що мешкають у тій околиці, працюють переважно при будові залізничних возів і приладдя, а цей промисл підупав значно з розвитком інших комунікаційних засобів, автобусів, авт і т. і. Тому нема нових охотників, потрібних для колонізації українського Борнсайд.

Другою доволі численною, щоправда наймолодшою, але зате добре загосподареною українською громадою є українська кольонія на Савт Сайд, що гуртується біля церкви Пресв. Богородиці на вул. Полайна і 50-тій. Громада ця є найбагатша, бо хоч мало там бізнесменів, зате нарід не знає безробіття. Громада сусідує з найбільшими на світі різницями худоби, і більша половина українців тої околиці працювала або працює ще в згаданих різницях.

Скількість українців у Шікаго. — Українці нараховують себе тут на 40,000 душ, та число це не є ніяк устійнене і кожний рахує по своєму. Нема ніяких даних щодо скількості українців у Шікаго. Тяжко є перевести статистику в цьому напрямі. Бо якби почислити українців, що гуртуються в українських запомогових організаціях, церковних громадах, політичних угрупованнях, горожанських клубах, тощо, то це одні і ті самі люди, що належать до різних організацій.

Покійний д-р Вол. Сіменович, а властиво часопис „Україна“, переводив такий перепис українців у Шікаго. На підставі даних того перепису виходить, що в Шікаго є 6,544 українські родини, а кожда з них має пересічно по 4 дітей, отже звітці цифра 26,176 українців. Той самий перепис доказує, що 57% з тих 26,176 українців не належать до ніякої української церковної чи світської організації. Коли прийняти, що 50% українців у Шікаго є національно байдужні, то 57% з 26,176 є 11,456, отже якраз стільки, скільки є zorganizованих українців при церковних і світських організаціях. Значить, статистика, переведена часописом „Україною“ і д-ром В. Сіменовичем, є менше-більше правильна, а коли так, то в 1930 році було в Шікаго 26,176 українців. Очевидно, що підчас переведеного перепису українців у Шікаго д-ром Сіменовичем не всі українці зголосилися. Ї в Шікаго група українських комуністів, закарпатських українців, малоросів, русинів; багато ще наших земляків не увільнилися зпід польської кормиги і регулярно що неділі гуляють до костела.

Підсекретар департаменту рільництва у Вашингтоні, світової слави статистик Мордекай Езекел, у своїй розвідці під назвою „Статистична аналіза“ твердить, що межі правдоподібності статистичних даних не є менші й не більші як 12½%. Коли прийняти його твердження за вірні в нашому положенню, то на підставі статистики д-ра Сіменовича межі українського населення лежать від 22,904—29,448. Це значить, що в 1930 році могло бути в Шікаго 29,448 українців, а не було менше як 22,904. Федеральний перепис населення в 1930. року виказує 36,000 українців і русинів у повіті Кук, до якого належить Шікаго. Тому, що в повіті Кук нема більших українських громад крім Шікаго, але є кілька менших то на основі статистичних калькуляцій федерального перепису і статистики д-ра Сіменовича з цифрами 29,448 і 36,000 за 50%-вою половиною на основі закону про пересічність було в Шікаго дня 1. червня 1930. року 32,724 українці. Коли взяти природний 6% приріст населення і значну імміграцію українців з Канади до Злучених Держав, то дістанемо цифру 42,551. Коли від тої цифри віднімемо скількість реемігрантів і померлих, то дня 1. червня 1935. року було в Шікаго 40,849 українців.

Де українці працюють і скількість бізнесів. — Українці в Шікаго працюють у головній своїй масі в різницях худоби, при залізничних компаніях, у відливачнях заліза, готелях, фабриках рільничих машин і як дозорці будинків. Багато дівчат працює при виробі радіових апаратів і в електричних фабриках.

Сказати про скількість підприємств тяжко, бо вони не всі в українських районах. За статистикою д-ра Сіменовича з 1930. р. було в Шікаго 64 українських гросерень (харчових торговель). Тепер їх значно менше, а зате більше „салунів“, чи по нашому шинків, коршем.

Братство св. Михаила, відділ 350 У. Н. С., Стемфорд, Конн.

За даними, які збирав я від наших людей, українська громада в Шікаго має: 7 лікарів, 5 дентистів, 6 адвокатів, 4 похоронників, 38 grosерників, 3 пекарів, 46 шинків, 17 голярень, 3 сальони краси, 5 фабрик виробу і продажу м'ясних продуктів, 5 ресторанів, 1 аптику, 1 продавець авт, 2 квітарів, 2 торгові залізом, 3 склади черевиків, 3 склади убрань і кілька менших заведень направи черевиків, убрання і т. п. Розуміється, що в наших businessmen більше, та вони між українців не показуються, чи не признаються, і нема потреби рахувати їх як наш народний доробок.

Народні доми і церкви. — В Шікаго нема Українського Народного Дому. Нема де відбутися більших зібрань і все відбувається у наймах. Був колись Січовий Дім, малий що-правда, але був. З упадком колись могутньої Січової Організації в Америці пропав і Січовий Дім у Шікаго.

Крім церков, біля яких гуртуються українці неясного обличчя, є в Шікаго 3 українські католицькі церкви, а саме на вул. Оклей і Райс, на 50-тій і Полайна і в Пулман, одна автокефальна (на вул. Ірі і Деймен) та одна православна церква на Борнсайд.

Шікаговські організації. — Крім церковних громад існують ще в Шікаго організації світські, політичного і професійного або аполітичного характеру.

З політичних організацій у Шікаго є Організація Державного Відродження України, Організація Гетьманців Державників, Оборона України й українські комуністи, які мають великий Український Робітничий Дім, що то в ньому крім назви „український” нічого українського нема. Бо хоч є там бібліотека, писана українськими буквами, українські вистави і т. п., то вся праця цієї інтернаціональної братії не приносить Рідній Землі ніякого пожитку.

Існує в Шікаго славний Український Хор, який мав нагоду не раз уже звеличати українське ім'я серед чужинців. З американсько-українських організацій існує в Шікаго централь Українських Горожанських Демократичних Клубів, що об'єднує ті клуби. Вільнодумний український нарід у Шікаго розпорозився по великій шікаговській рівнині і не створив ніякої громади, ані не заповнив ніякої ділянки, де міг би при голосуванні доказати свою політичну силу.

В Шікаго є 113 товариств, за станом з 1. травня 1935 р. Нема ні одної української бібліотеки, але українську книжку можна дістати в бібліотеці міста Шікаго і її філіях по всьому місті.

Важніші події. — Українське Шікаго переживало світлі і сумні моменти української імміграції в Америці, а моменти ці були однакові в Нью Йорку, в Пітсбургу чи в Шікаго. Але переживало українське Шікаго один світлий важний момент в історії українсько-американської імміграції, а ним є: *Українська Світова Вистава*.

Відбулася вона в 1933. р. Була це т. зв. *Вистава Століття Поступу*, з нагоди 100-літнього існування міста Шікаго. Вистава тревала від 1. травня до 31. жовтня 1933. Серед державних народів, що взяли участь у тій виставі, був український нарід, зареєстрований там „Українським Павільоном”, знаним загально серед американців як „Українське Село”. Павільон цей повстав зусиллям усієї української імміграції Америки і Канади. Навіть наші іммігранти з Аргентини прийшли з фінансовою допомогою, а прислали й експонати. Зі значною грошовою допомогою долучилися до цієї справи наш Батько Союз і Український Робітничий Союз.

З рідного краю прислали експонати *Рідна Школа* й *Українське Народне Мистецтво*. *Українська Господарська Академія в Подєбрадах*, Чехословачина, виготовила політичну і господарську малу України та багато діяграм і картограм українських земель.

Багато наших емігрантів Америки й Канади переслали свої експонати на виставу. Були це річи, які гармонійно доповнювали старокравчий виставовий матеріал. З наших мистців узяв участь у виставі О. Архипенко, світової слави різьбар і маляр.

Український Павільон відвідали приблизно 1,800,000 людей на загальне число 23 мільонів відвідувачів Світової Вистави. З визначних осіб Америки відвідав Український Павільон між іншими бувший президент Герберт Гувер. Такі особистості як консулі чеський, литовський і югославський були частими гостями Павільону. Зазначимо, що зі словян лише чехословаки й українці мали свої власні павільони на площі Світової Вистави. Павільон польської імміграції збанкрутував у самих початках будови, ще перед офіційним відкриттям вистави.

Провід Української Секції спочивав у руках української корпорації, на чолі якої були: д-р Мирослав Сіменович як голова, інж. Степан Куропась як секретар, Тарас Шпікула як касієр і Юрій Небор як фінансовий секретар. Директором Українського Павільону був д-р Володимир Левицький, технічною референткою інж. Стефанія Чижович, а пресовим референтом О. Степанківський.

З української преси Америки попирали виставу часописи *Свобода*, *Народна Воля*, *Народне Слово* й *Америка*.

Без огляду на труднощі, з якими боролась Українська Секція Світової Вистави в Шікаго, випала вона добре і встоялася до самого кінця. Вистава мала велике пропагандне значіння, бо зазнайомила багато американців з Україною, її народом і багатствами її землі. Відчинила очі і деяких українців на те, що можна зробити зусиллям одного народу, хочби й поневоленого.

Участь українців у Світовій Виставі з 1933. року останеться світлим моментом в історії української іміграції Америки і буде для українців заохотою до дальшої подібної праці. — (Подав *Степан Куропасъ*).

Український Павільон на Світовій Виставі в Шікаго:
кімната з українськими вишивками.

Український Павільон на Світовій Виставі в Шікаго:
кімната з творами Олександра Архипченка.

ВІДДІЛ 22 У. Н. С.: Товариство Доброї Волі (Good Will Society) повстало з 11 членів дня 27. січня 1935. р. заходами Тараса Шпікули. Члени першого уряду осталися на своїх становищах, а то: панна Марія Любас, предс.; Володимир Скоропад, фін. секр.; Іван Куньо, рек. секр.; Павло Кая, кас. Зібрання відбуваються в салі церкви св. Николая.

ВІДДІЛ 33 У. Н. С.: Сестрицтво Пресв. Богородиці zorganizували в грудні 1915. р. Стефан Коцоловський і Анна Дзюрдзевич з 12 членів. Перший уряд: Ева Грицкевич, предс.; Стефан Коцоловський, секр. Запомог виплачено \$1,036, на народні ціли в Америці \$50, на рідний край \$25 — з місячних вкладок і імпрез. Маєток у готівці \$1,000 (заморожений). Відділ причинився до zorganizування Народного Дому. Зібрання відбуває в церковній салі. Теперішній уряд: Катерина Більо, предс.; Кароліна Подлецька, кас.; Анна Дзюрдзевич, секр.

ВІДДІЛ 106 У. Н. С.: Братство св. Николая заложено 1. червня 1906 р. Організатори: о. Микола Струтинський, д-р Володимир Сіменович. На початку було 8 членів. В першому уряді були: Матвій Шавала, предс.; Петро Гавришків, кас.; адв. Стефан Янович, секр. На допомогу членам виплатив відділ \$8,470, на народні ціли в Америці (як: на книгарню \$500, Національну Позичку [бонд], \$100, разом \$600), до рідного краю \$750. Видатки покрили з каси і дрібних складок. Маєток \$1,500; була бібліотека, що її віддано на парохію; шафа вартости \$25. Це перший відділ У. Н. С. в Шікаго. Він заложив Горожанський Клуб і Національний Хор, а передусім першу українську парохію, що побудувала теперішню укр. катол. церкву св. Николая. Зібрання відбуваються в церковній салі. Теперішній уряд: Стефан Прокопів, предс.; Михайло Петрів, кас.; Іван Дацьків, секр.

ВІДДІЛ 125 У. Н. С.: Сестрицтво Пресв. Богородиці заложив з 16 членів 15. березня 1908. р. о. Микола Струтинський. У першому уряді були: Марія Руда, предсідниця; Катерина Вакулінська, секретарка. Допомоги дістали члениці \$100, на маювання вікна в церкві пішло \$250, на рідний край \$25 — усе із вкладок. Маєток у готівці \$75, в Будівельно-Позичковім тов. \$276.12. Зібрання відбуваються в церковній салі. Теперішній уряд: Тереса Ярема, предс.; Марія Лесків, кас.; Іванка Подола, секр.

Сестрицтво Пресв. Богородиці, відділ 125 У. Н. С., Шікаго, Іл.

ВІДДІЛ 139 У. Н. С.: Товариство Вільна Україна założone 21. квітня 1918. р. з 13 членів. В першій уряді були: Петро Кавалів, предс.; Михайло Волевівський, секр.; Йосиф Ламацький, кас. Допомоги виплатив відділ \$999, на народні ціли в Америці дали \$200, на рідний край \$400. Приходи були з членських вкладок та з імпрез. Маєток у готівці \$230, інвентар вартості \$70. Зібрання відбуваються в парохіяльній салі. Теперішній уряд: Іван Ларсон, предс.; Кирило Кукура, секр.; Йосиф Федасюк, кас.

ВІДДІЛ 176 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка зорганізоване з 22 членів дня 15. жовтня 1921. р. Воно повстало із злуки відділу 165 і деяких членів від. 183. Організатором був Петро Бабяк. Він став першим секретарем у новому відділі. З ним були в уряді: Михайло Дороцький, предс.; Петро Демкович, кас. Допомоги виплачено членам \$2,500, на народні ціли в Америці виплатили \$150, до рідного краю \$125 — усе з місячних вкладок, балів і добровільних жертв. Маєток в уділах \$750. Відділ причинився до зорганізування Запоровської Січі. Зібрання відбуваються в церковній салі. Теперішній уряд: Юрій Небор, предс.; Петро Бабяк, фін. секр. і кас.; Захар Олійник, рек. секр.

ВІДДІЛ 214 У. Н. С.: Братство св. Василія Великого.

ВІДДІЛ 220 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла założone з 17 членів 8. липня 1911. р. Василем Коваликом і Михайлом Біликом. Перший став предсідником у першому уряді, другий секретарем, а касіером з ними був Іван Сняданко. Відділ виплатив досі \$3,794.80 допомоги членській, на народні ціли в Америці дав \$2,027.56 (з тім є жертва на церкву Різдва Пресв. Богородиці \$1,214.90, а на Сиротинець У. Н. С. \$237.22). До рідного краю вислали \$995. Фонди прибирали з членських вкладок, балів, пікніків і представлень. Маєток тепер є \$2,144.80. Співпраця йде з О.Д.В.У. ч. 46 і з від. У. Н. С. 139 та 259. Зібрання відбуваються в галі церкви Різдва Пресв. Богородиці під ч. 4950 Савт Полайна Ст. Теперішній уряд: Василь Саган, предс.; Петро Влідий, кас.; Григорій Гарасим, секр.

ВІДДІЛ 221 У. Н. С.: Братство св. Стефана założone з 30 членів 25. грудня 1908. р. о. Миколою Струтинським і Михайлом Бабієм. В першому уряді були: Михайло Жидовський, предс.; Іван Мотлюк, секр.; Андрій Гащак, кас. Допомоги виплатили членам \$10,286.25, на народні ціли в Америці \$1,408.65, до рідного краю \$1,417.15. Фонди роздобувано з членських вкладок, добровільних жертв і імпрез. Маєток відділу такий: у готівці \$2,852.95, у Будівельно-Позичковому Товаристві „Дніпро” \$1,148, українські бонди \$250, позичка на Січовому Домі \$425, разом \$4,675.95, а інший маєток вартості \$150. Братство зорганізувало при церкві Січовий Дім, церковну оркестру, українську школу. Співпрацює тепер з Обєднанням. Зібрання відбуваються в церковній салі. За 25 літ існування відділу, від 1909—1934 р., відділ зростає ось-так: В роках 1909—1910 за секретарювання Ісидора Костюка прибуло 48 нових членів, в 1911 р. за Дмитра Кривого 23 члени, а в роках 1912—13 придбав секретар Тимко Кривовяз 72 нових членів. Іван Гайович, що був фінансовим секретарем у роках 1914—1922, придбав 144 нових членів, а в 1927. році 12 членів. Ілля Шпікула за свого урядування в роках 1923—1935 придбав 90 членів. Яків Квагай, як секретар в 1926. р., придбав 13 членів, а Василь Лояк у 1928. р. 33 членів. Петро Лучків за свого урядування в роках 1929—1930 причинився до зросту відділу новими 22 членами. Від 1931. року досі фінансовим секретарем відділу є Тарас Шпікула, що за той час (до кінця 1934 року) придбав 157 нових членів до У. Н. Союзу. Звичайна річ, що секретарям помагали предсідники й інші урядники відділу в приєднуванні нових членів. За працю для розвитку У. Н. Союзу деякі секретарі і предсідники відділу були нагороджені Батьком Союзом, а саме: Іван Гайович одержав у 1914 році ланцюшок до годинника, а в 1916 році пропам'ятну медаль до ланцюшка за 44 і 47 нових членів. Іван Карпа в 1916 році одержав ланцюшок до годинника за 47 нових членів, разом з І. Гайовичем. Тимко Кривовяз одержав у 1914 році шпильку до краватки за 44 нових членів разом з секр. І. Гайовичем. Ілля Шпікула одержав золотий перстень у 1925 р. Тарас Шпікула одержав другу нагороду як організатор нових членів у ювілейній компанії в 1934 році за 66 нових членів. Відділ як такий одержав теж другу нагороду за найбільше число нових членів у часі ювілейної кампанії. З членів, які причинилися до зросту відділу, треба ще додатково згадати покійного Войтіха Тронда, Евстахія Бабія, Івана Мотлюка та Михайла Дворніцького. Теперішній уряд: Іван Карпа, предс.; Тарас Шпікула, секр.; Дмитро Кузьма, кас.

ВІДДІЛ 252 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка повстало дня 1. січня 1922. р. з 8 членів, що їх зорганізували члени першого уряду, а то: Микола Читвінський, предс.; Павло Хомин, секр.; Стефан Вагрий, кас.; і крім них ще Михайло Польовий. Допомоги побрали хорі члени \$490, на народні ціли в Америці виплачено \$150, до рідного краю \$75, а тепер є маєтку в готівці \$500, іншого \$100. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Іван Пагас, предс.; Микола Читвінський, секр.; Кіндрат Бойчук, кас.

ВІДДІЛ 259 У. Н. С.: Братство Пресв. Богородиці мало 16 членів при оснуванні дня 13. листопаду 1909. р. Організували перші урядники: Іван Лешишин, голова; Омелян Скородинський, секр.; Павло Гнатюк, кас. Допомоги дістали члени \$3,408.45, на народні ціли в Америці дали \$970.40, на рідний край післали \$1,713.34. Фонди роздобували з членських вкладок і імпрез. Маєток тепер є \$980.34. Відділ зорганізував Будівельно-Позичкове

Братство св. Стефана, відділ 221 У. Н. С., Шікаго, Іл.

Товариство *Запорожжя*, а співпрацює з О.Д.В.У. Зібрання відбуваються в церковній салі під ч. 4950 С. Полайна Ст., бо ту церкву помагало братство закладати і дало на це \$3,000. Теперішній уряд: Петро Щербатий, предс.; Теодор Целех, кас.; Андрій Фоца, рек. секр.; Олекса Олешко, фін. секр.

ВІДДІЛ 301 У. Н. С.: Товариство ім. Дмитра Вітовського повстало в 17 членів дня 5. лютого 1911. р. заходами Ісидора Костюка. В першому уряді був Микола Моранець, предс.; Стефан Олійник, секр.; Василь Онисевич, кас. Допомоги члени побрали \$3,000, на народні цілі в Америці виплатили \$200, до рідного краю вислали \$800. Фонди призирано в місячних вкладок. Маєток тепер є \$150. Зібрання відбуваються в салі української православної церкви. Теперішній уряд: Лука Кучер, предс.; Михайло Савчин, рек. секр.; Н. Николишин, фін. секр.; Василь Чепіль, кас. В ювілейнім році дістав як нагороду грамоту і золотий перстень член Павло Підлісний.

ВІДДІЛ 379 У. Н. С.: Братство св. Юрія заложили з 21 членів 1. січня 1914. р. Михайло Клим і Кирило Юрків. В першому уряді були: Теодор Кухар, предс.; Михайло Клим, секр.; Ілля Багрій, кас. Допомоги членам дали \$400, на Український Павільон у Шікаго на виставі дали \$10, до рідного краю вислали \$50. Маєток у бондах є \$350, інший \$50. Відділ співпрацює з бр. св. Николая і бр. св. Стефана. Зібрання відбуваються в салі церкви св. Николая. Теперішній уряд: Петро Сачавський, предс.; Михайло Семків, кас.; Василь Пилипів, секр.

ЮВІЛЕЙ У. Н. СОЮЗУ В ШІКАГО.

40-літній ювілей У. Н. С., як описує *Свобода* з 28-го травня 1934. р., святкували спільно 13 відділів з Шікаго і Вест Пулман 20. травня заходами комітету під проводом гол. радного Тараса Шпікули, який відкрив свято в салі школи Шопена, на розі вул. Райс і Кембел. Там у год. 3. відбувся концерт, у якому взяла участь Січова Банда під управою С. Сабора й Український Хор міста Шікаго під управою Юрія Венецького. Був іще „Хор Козачий Молоді України” під управою С. Чуби. Головний реферат виголосив Дмитро Галич, гол. рек. секретар. Привітав зібраних посадник міста Е. Келі, представлений адв. Романом Смуком, котрий також опісля сказав промову по англійськи. Були теж сольоспіви і гри на няні. У святі взяли участь 1,500 гостей. По святі була святочна вечеря в галі під ч. 2408 Шікаго евеню. Головою вечері був д-р Семен Кочій. Промовляли представники всіх союзних відділів і інших українських організацій міста Шікаго.

ГРОМАДА: EAST ST. LOUIS.

Українців 160 душ. Приїхали із Східної Галичини в 1908. р., працюють в різницях. Є тут 2 відділи У. Н. С. Українських підприємців є 5: між ними два ресторани, 1 газолінова стація, 2 шевці. Є Український Народний Дім, при нім бібліотека, тов. Української Молоді, аматорський кружок. Народне життя досить рухливе. — (Подав *Дмитро Іващук*).

ВІДДІЛ 284 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ” зорганізоване з 6 членів дня 6. червня 1923. р. старанням Івана Тимковича і Дмитра Іващука. В першому уряді були: Федь Дохват, предс.; Стефан Витвицький, секр.; Іван Венгер, кас. Відділ виплатив допомоги хорим членам \$580, на народні цілі в Америці дав \$135, до рідного краю вислав \$30. Ці фонди призирано з членських вкладок, балів, концертів, представлень. Маєтку має відділ готівкою \$385, а бібліотету вартости \$15, крім того приладдя до аматорських вистав вартости \$50. Відділ причинився до зорганізування Українського Народного Дому, співпрацює з від. 308, зібрання відбуває в Народнім Домі. Теперішній уряд: Дмитро Іващук, предс.; Михайло Магац (мол.), кас.; Іван Тимкович, секр. Ювілейне свято обходили спільно від. 284 і 308.

ВІДДІЛ 308 У. Н. С.: Братство св. Михайла повстало з 16 членів дня 19. листопаду 1911. р. Організували: Павло Кохмалський, Дмитро Сокальський, Петро Чайковський. У першому уряді були: Василь Шалашій, предс.; Петро Чайковський, секр.; Василь Надопта, кас. Допомоги дістали хорі члени \$4,000, на народні цілі в Америці пішло з братства \$500, до рідного краю вислали \$1,000 — усе з допомогового фонду. Маєток є \$453.50. Відділ причинився до зорганізування Народного Дому і там відбуває свої зібрання. Теперішній уряд: Іван Селяник, предс.; Петро Івасишин, секр.; Дмитро Сокальський, кас. Ювілейне свято було спільне з від. 284 дня 18. травня 1934. р. Була забава в Українським Народнім Домі, в часі якої виголосив промову Дмитро Галич, гол. рек. секр.

ГРОМАДА: JOLIET.

Українців 40. Решта несвідомі, живуть при чужих організаціях. Мешкають тут по 35 і 45 років. Мають своє одно товариство (від. У. Н. С.), є там окрема „угро-руська” церква; одні український бизнесмен. — (Подав *Іван Гуцул*, предс. 111 від.).

ВІДДІЛ 111 У. Н. С.: Товариство ім. Т. Шевченка założено у 1917. р. Зорганізував його Андрій Махник; Іван Гуцул став секретарем, а Дмитро Домбровецький касіером. Теперішній уряд: Іван Гуцул, предс.; Ілько Горняк, секр.; Іван Федак, касіер.

Братство св. Михайла, відділ 308 У. Н. С., Іст Сейнт Луїс, Іл.

ГРОМАДА: PEORIA.

Українців 7 родин і 20 нешлюбних. Почали поселятися перед 20 роками. Приїхали з повітів: Збараж, Терехівля, Тернопіль, у Галичині, і деякі з Волині. Мають одно товариство, працюють, де попадає, а є між ними 3 власники гостинниць і один підприємець чистення вікон. — (Подав *Андрій Бурій*).

ВІДДІЛ 190 У. Н. С.: Товариство *Українських Робітників* повстало з 9 членів 2. лютого 1919. р. Організували Атанас і Анна Куш. У першому уряді був Василь Бігун, предс.; Атанас Куш, секр.; Луїс Палмер, кас. Допомоги виплатили членам \$534, на народні ціли в Америці \$37.50, до рідного краю \$154 — все з каси товариства, жертв членів і з імпрез. Маєток у готівці \$370.41. Зібрання відбуваються в домі членів товариства. Теперішній уряд: Тарас Данилюк, предс.; Андрій Бурій, секр.; Федор Нагач, кас.

ГРОМАДА: PHOENIX.

Українців 9 родин. Прибули перед 22 роками з повіту Перемишль, Галичина. Працюють у шлясарнях. Мають одно українське товариство, одну торговлю харчами, одну торговлю вугіллям. — (Подав *Петро Вробіцький*).

ГРОМАДА: HARVEY.

Українців 33 родини. Почали прибувати перед 20 роками з повітів: Березів, Городенка, Калущ, Скалат, Перемишль, Сянік, Радеків, Збараж — з Галичини. Працюють у фабриках заліза й сталі. Є один відділ У. Н. С. і Горожанський Клуб. З українських підприємств є 2 торговлі мясом і харчами, 2 гостинниці, один стрижій, один склад вугілля, один сальон краси. — (Подав *Ілля Устияновський*).

ГРОМАДА: WEST HARVEY.

Українців 35 родин. Походять з Галичини, осіли тут у 1915. р., працюють у фабриках сталі і відливнях. Є один відділ У. Н. С. і Горожанський Клуб, українська школа, 5 українських бізнесів, а то: 2 торговлі з харчами, 2 гостинниці, одна торгівля вугіллям. — (Подав *Ілля Устияновський*).

ВІДДІЛ 335 У. Н. С.: Товариство ім. *Тараса Шевченка* мало 12 членів при закладанню дня 2. травня 1925. р. Організатори: Михайло Гринишин, Григорій Артим, Михайло Бойко, Ілля Устияновський. У склад першого уряду входили: Михайло Бойко, предс.; Григорій Артим, секр.; Михайло Гринишин, кас. Допомоги дістали члени \$215.50. Маєтку готівкою є \$235. Зібрання відбуваються в приватнім домі. Теперішній уряд: Микола Степанчук, предс.; Андрій Кохарський, кас.; Ілля Устияновський, фін. секр.; Антін Бубин, рекорд. секр. Ювілей обходили з іншими відділами.

ГРОМАДА: WEST PULLMAN.

Українців 250. Це полуднево-західна частина міста Пікаго. Українці осіли тут у рр. 1903—1904. Це переважно імigrанти з села Криве, пов. Камінка Струмилова (тепер Радеків), Галичина. Працюють переважно по фабриках. Є 4 українські товариства, українська католическа церква, аразкова школа. Є 8 бізнесменів українців: кравці, шевці, голярі, будівничі і „салуністи”. — (Подав *Т. Менцінський*).

ВІДДІЛ 216 У. Н. С.: *Сестринство Пресв. Богородиці* мало 10 членів при заложенні дня 14. вересня 1919. р. Організували Гаврило Бутівський, Олекса Шавала, Анна Олешук. У першій уряді були: Текля Янєвич, предс.; Анна Олешук, фін. секр.; Ксеня Тушиця, рек. секр.; Катерина Семчишин, кас. Членки побрали допомоги \$600, на народні ціли в Америці пішло \$25, до рідного краю \$100 — з балів і інших імпрез. Маєток є \$1,100. Відділ помагав організувати кооперативу, Позичково-Будівельне Товариство *Галич*. Співпрацює з від. 243, зібрання відбуваються в церковній салі. Теперішній уряд: М. Карплюк, предс.; Параня Шавала, секр. фін.; Анна Гасюк, рек. секр.; Ксеня Тушиця, кас. Ювілей святкували спільно з відділами в Пікаго.

ВІДДІЛ 243 У. Н. С.: *Братство св. Михайла* повстало в 1909 р. Зібрання відбуваються в церковній салі у Вест Пулман. Теперішній уряд: Петро Костюк, предс.; Теод. Менцінський, секр.; Василь Гасюк, касієр.

ГРОМАДА: ZEIGLER.

ВІДДІЛ 377 У. Н. С.: *Братство св. Івана Хрестителя* повстало 2. січня 1923. р. з 9 членів. Його зорганізували Михайло Олексак і Семен Гнатишак. У першому уряді був головою Іван Вавелка, касієром Юрко Ларик, а секретарем М. Алексак. Допомоги дали членам \$55, на народні ціли в Америці \$23, до рідного краю вислали \$19. Маєтку є \$36.23. До відділу 377 приступив відділ 166. Зібрання відбуваються в хаті М. Алексак. Теперішній уряд: Яким Мигелич, предс.; Семен Гнатишак, кас.; М. Алексак, секр. Ювілей святкували в відділі 179 у Ст. Луїс, Мо., 19. травня 1934. р.

I N D I A N A

ГРОМАДА: EAST CHICAGO.

ВІДДІЛ 68 У. Н. С.: Товариство ім. Богдана Хмельницького.

ГРОМАДА: GARY.

Українців 50 родин. Прибували від 1911. р. одні з Шікаго, інші з Амбрідж, Па. Працюють у фабриках сталі та при залізницях. Є два українські товариства, українська бібліотека в *Інтернешенел Інститют* і кружок українських танцюристів.

ВІДДІЛ 100 У. Н. С.: Товариство ім. Т. Шевченка повстало з 12 членів 15. червня 1912. р. Організували і ввійшли в перший уряд: Лесьо Гриневич, предс.; Андрій Цебак, секр.; Т. Кліса, кас. Допомоги членам виплатили \$2,097, на народні цілі в Америці \$133.98, на рідний край \$266 — з членських вкладок, балів і представлень. Масток у готівці є \$1,069.84, прапор \$75. Відділ причинився до заложення Українсько-Американського Гоможанського Клубу. З відділом 100 злучився від. 322, а потім 389. Зібрання відбуваються в чужій галі. Теперішній уряд: Стефан Стечик, предс.; Гр. Лавровський, кас.; Андрій Цебак, секр.

ГРОМАДА: HAMMOND.

Українських родин 60. Це лемки, що прибули сюди з Пенсильвенії в 1901. р.; працюють у фабриці валівничих вовів. Є два українські товариства, гр.-кат. церква закарпатських русинів і сім українських бизнесменів, а то: один пекар, одна торгівля вугіллям, одна торгівля харчами, один голяр, дві гостинниці, дві газолінові стапії. Є одна вчителька в прилюдній школі. — (Інформації прислали: Анна Будник, Іван Матейчук, Мих. Біндас).

ВІДДІЛ 107 У. Н. С.: Братство св. Івана Хрестителя мало 15 членів при заложенні 1. січня 1909. р. Основники: Володислав Сімас, Михайло Ющик і Тома Дюрей. У першому уряді були: Андрій Солей, предс.; В. Сімас, секр.; Михайло Ющик, кас. Допомоги членам виплачено \$1,300, на Сиротинець у Філадельфії \$135, на рідний край \$10 — усе в місячних вкладок до братської каси. Масток у готівці є \$280. Теперішній уряд: Данило Міцишин, предс.; Франко Папуга, кас.; Іван Матейчук, секр.

K A N S A S

ГРОМАДА: KANSAS CITY.

Українців 16 родин. Походять з повітів Радехів і Перемишляни. Прибули ще перед 28 роками. Мають одно товариство. — (Подав Дмитро Кархут).

ВІДДІЛ 323 У. Н. С.: Братство св. Володимира заложили з 21 членів дня 26. травня 1912. р. Йосиф Гасин, Іван Литвин і Михайло Боднарчук. Гасин став предсідником у першому уряді, Михайло Боднарчук касіером, а Іван Литвин секретарем. Допомоги побрали члени \$1,500.30, на народні цілі в Америці дали \$169.45, до рідного краю вислали \$115.45. Фонди на це придбали із складок. Масток вносять \$575. Зібрання відбуваються в чужому домі. Теперішній уряд: Василь Феден, предс.; Сидор Завадюк, кас.; Дмитро Кархут, секр. Ювілейне свято обходив відділ сам.

L O U I S I A N A

ГРОМАДА: NEW ORLEANS.

Українців 12. В р. 1910 приїхали 6 осіб дорослих і 6 дітей з Нью Йорку. Вони мають свої підприємства: 2 вікночисти, одна пекарня, одна агенція реальностей. У 1934. р. приїхала була до Нью Орлеан пані М. Скубова з Нью Йорку і тутешні громадяни допомогли їй уладити виставу українських виробів. — (Подав Іван Зазуляк).

M A R Y L A N D

ГРОМАДА: BALTIMORE.

Українців 500 душ. Прибули з Лемківщини і зо Східної Галичини. Працюють при залізницях та в фабриці електричних приладів. Є 3 українські товариства, одна укр. кат. церква, Український Народний Дім, українська школа, 13 бизнесменів, а то: 8 торговель харчами („Гросерні“), 1 кравець, 1 швець, 1 вікночист, 1 торгівля пукорками, 1 склад де-ревляних матеріалів. Є українська бібліотека і Український Молодецький Клуб з 20 членами при Нар. Домі. Коли збирали державну повнчку (в 1918. р.), то українська громада в Балтиморі була на 4-тім місці. Дня 28. квітня 1935. р. українські діти виступили з танцями

в Білім Домі у Вашингтоні під проводом Василя Авраменка і дістали велике признание. — (Подав *Йосиф Семенків*).

ВІДДІЛ 148 У. Н. С.: Сестрицтво Пр. Богородиці зорганізував із 6 члениць Петро Семенків 30. квітня 1919. р. Предсідницею в першому уряді була Теодора Семенків, а з нею була Катерина Міськів касіркою й Антоніна Семенків секретаркою. Допомоги виплатив відділ \$91, на народні ціли в Америці \$50, до рідного краю \$55 — усе з відділової каси. Маєток у готівці є \$202. Зібрання відбуваються в домі Петра Біленького. Теперішній уряд: Текля Яечник, предс.; Катерина Міськів, кас.; Февронія Біленька, секр.

ВІДДІЛ 320 У. Н. С.: Братство Пресв. Тройці зорганізував Микола Дурдела дня 12. травня 1912. р. з 24 членів. В першому уряді були: Йосафат Карпевич, предс.; Михайло Ключка, секр.; Микола Капустій, кас. Члени дістали допомоги \$955, на народні ціли в Америці дали \$105, до рідного краю вислали \$12 — з балів і пікніків. Маєтку тепер є готівкою \$200, на позичці у Народньому Домі у Балтиморі \$200. В цьому Нар. Домі відбуваються зібрання. Співпраця йде з Українським Горожанським Клубом. Теперішній уряд: Теодор Тарас, предс.; Михайло Криж, кас.; Григорій Іванович, секр.

ВІДДІЛ 337 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка мало 6 членів при закладанні 8. жовтня 1926. р. Організував його Петро Семенків. В першому уряді були: Текля Соколовська, предс.; Марія Буката, кас.; Анна Чорній, секр. Допомоги дістали члени \$35, на народні ціли в Америці дали \$42.70, до рідного краю вислали \$15 — з місячних вкладок. Маєтку є \$111.04. Відділ причинився до повстання Народнього Дому, а зібрання відбував в своїм домі. Теперішній уряд: Яків Семенків, предс.; Єлисавета Підгорняк, кас.; Петро Семенків, секр.

ГРОМАДА: CURTIS BAY.

Українців 300 душ. Приїхали в повіту підгаєцького і бучацького в Галичині в 1890. р. Працюють при залізничних возах. Є 3 українські товариства, укр. кат. церква, кілька українських підприємств, кілька студентів і студенток у вищих школах. Була колись значна бібліотека. — (Подав *О. Шандровський*).

ВІДДІЛ 55 У. Н. С.: Братство св. Михайла зорганізував 4. серпня 1918. р. Олександр Шандровський з 6 членів і він увійшов до першого уряду. З ним був іще Яків Семенків як предс., Петро Семенків як писар. Допомоги членам виплачено \$867, на народні ціли в Америці видано \$49.50, до старого краю \$210 — з підприємств і членських вкладок. Маєток є \$75. Заходом відділу основано Український Демократичний Горожанський Клуб. Зібрання відбуваються в галі української катол. церкви. Теперішній уряд: Петро Чайковський, предс.; Станіслав Демчук, скарбник; Микола Шандровський, секр. Відділ уладжував усі народні маніфестації разом з іміграцією.

ВІДДІЛ 81 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла заложив Йосиф Кульчицький в липні 1903. р. з 17 членів. В першому уряді були: Микола Дурдела, предс.; Йосиф Кульчицький, секр.; Мих. Будагазій, кас. Допомоги членам виплатив відділ \$6,350.20, на рідний край \$850.25 — з місячних вкладок, забав і добровільних жертв. Маєток у готівці є \$980. Заложили Український Горожанський Клуб. Зібрання відбуваються в церковній салі, бо братство закладало парохію св. Петра й Павла і церкву. На неї дали більше як \$1,200. Теперішній уряд: Володислав Чачка, предс.; Михайло Ястремський, секр.; Андрій Блауцяк, кас.

ВІДДІЛ 290 У. Н. С.: Сестрицтво Непорочного Зачаття Пр. Діви Марії повстало з 20 члениць дня 13. квітня 1913. р. заходами уряду братства св. Петра й Павла, від. 81. У. Н. С. в Куртіс Бей. В першому уряді були: Анна Войтович, предс.; Ядвига Буката, секр.; Марія Шандровська, кас. Допомоги дістали члениці \$965.50, на народні ціли в Америці дали \$75, а на місцеву церкву \$313. До рідного краю вислали \$50. Гроші на це взяли з каси сестрицтва. Тепер є маєтку \$700. Відділ співпрацює в місцевую укр. кат. церквою св. Петра й Павла і в церковній галі відбуває свої зібрання. Теперішній уряд: Варвара Шандровська, предс.; Анна Химяк, секр.; Анна Фаріон, кас.

MASSACHUSETTS

ГРОМАДА: AMHERST.

ВІДДІЛ 199 У. Н. С.: Товариство ім. Юрія Вашингтона основане в листопаді 1935 р.

ГРОМАДА: BOSTON.

Українців 4,000 душ. Прибули коло 1880. р. із снітинського і зборівського повіту в Галичині. Працюють при різних роботах: фабриках, готелях, ресторанах та при залізниці. Є дві українські церкви: „галицька” і „буковинська”, обі православні. Є школа при галицькій церкві. Підприємств у руках українців є 15: торгівлі харчами, ресторани, газолінові стації, гостинниці („салуні”). З професіоналістів українців є 2 адвокати, 3 інженіри, кілька студентів кінчать колегію. Є три клуби молоді; найулюбівіший при церкві.

До стейту Месечусетс почали приїздити українці десь коло 1898. року, а вже від 1905. року їхали масово, переважно з Галичини та з Наддніпрянщини. Перше зорганізували

в Бостоні братство св. Петра і Павла і зараз пішла збірка на закупу церкви. При купні церкви прийшло до непорозуміння, бо одна половина була за записання церковного майна на єпископа, а друга на парохія. Повстали дві фракції: церковники і радикали-соціалісти. Церкву купили в 1914. році в осени, а коло Різдва почалася відправа у своїй церкві. Люди відітхнули і почалась робота народньо-церковна. Потім зорганізовано тов. Запорозька Січ, якого члени були теж членами церкви та старались про розвиток громади. В часі визвольної боротьби в Європі наша громада почала збирати жертви на рідний край, брала участь в Українським Дні, який був заряджений президентом Вудровом Вільсоном; опісля вели акцію за позичку Національної Оборони на поклик д-ра Луки Мишуги. Крім політичних справ наша церковна громада вела культурно-освітню роботу, була зорганізована дитяча школа, читальня *Прогресу* для старших. В р. 1922. за почином автора цієї статті Бостонська Публична Бібліотека закупила кількадесят томів різних українських книжок. З приходом о. Й. Пелеховича праця на церковнім і народнім полі оживилась. Скликували різні віча. В тім самім часі було зорганізоване тов. Української Молоді, для допомоги українським студентам, котрі мусіли втікати з України. З нагоди приїзду до Бостону ген. Галера ми скликали були спеціальні збори всіх товариств для заложення протесту проти прийняття генерала управою міста. До ширшого протестаційного комітету українці запросили жидів, білорусинів і литовців. Протест вислали на руки бостонського посадника Джеймса М. Корлія (пізнішого губернатора стейту). Бостонські часописи підхопили цей протест і широко писали про кривду, заподіяну українцям ляхами.

Посадник назначив день на переслухання. Від українців були присутні о. Й. Пелехович, М. Давискіба, І. Чопик, Ірина Пелехович, Ілля Шкварок, Парая Бонс, котра тоді якраз приїхала до Америки і була наочним свідком ляхських жорстокостей. Були представники від литовців. Поляки привели собі на оборону капелянів з Галерової армії, щоби перечити все те, що українці підносять. Саля в ратуші була заповнена цікавою публікою та представниками преси. В день, коли Галер прибув до Бостону, посадник не запросив його до сіті гол, як звичайно буває, а зігнував і ген. Едварда, що приїхав з ним. Дальше протестували ми в Бостоні проти Дмовського разом з литовцями. Не оминали ми, українці, в Бостоні нагоди дати доброго поличника червоним большевикам.

В році 1926 переписали ми церкву на громаду і перемінили в католицької на православу. 1929. р. наша громада домогалася, щоби при вибиранні паперів американського громадянства нас виписували українцями. У відповідь ми дістали отсе письмо:

Office of the Director. Department of Commerce, Bureau of the Census, Washington. November 16, 1929.

Mr. Nicholas Dawyskiba, President, Ukrainian Orthodox Sacred Heart of Jesus Church, 163 Arlington St., Boston, Mass.

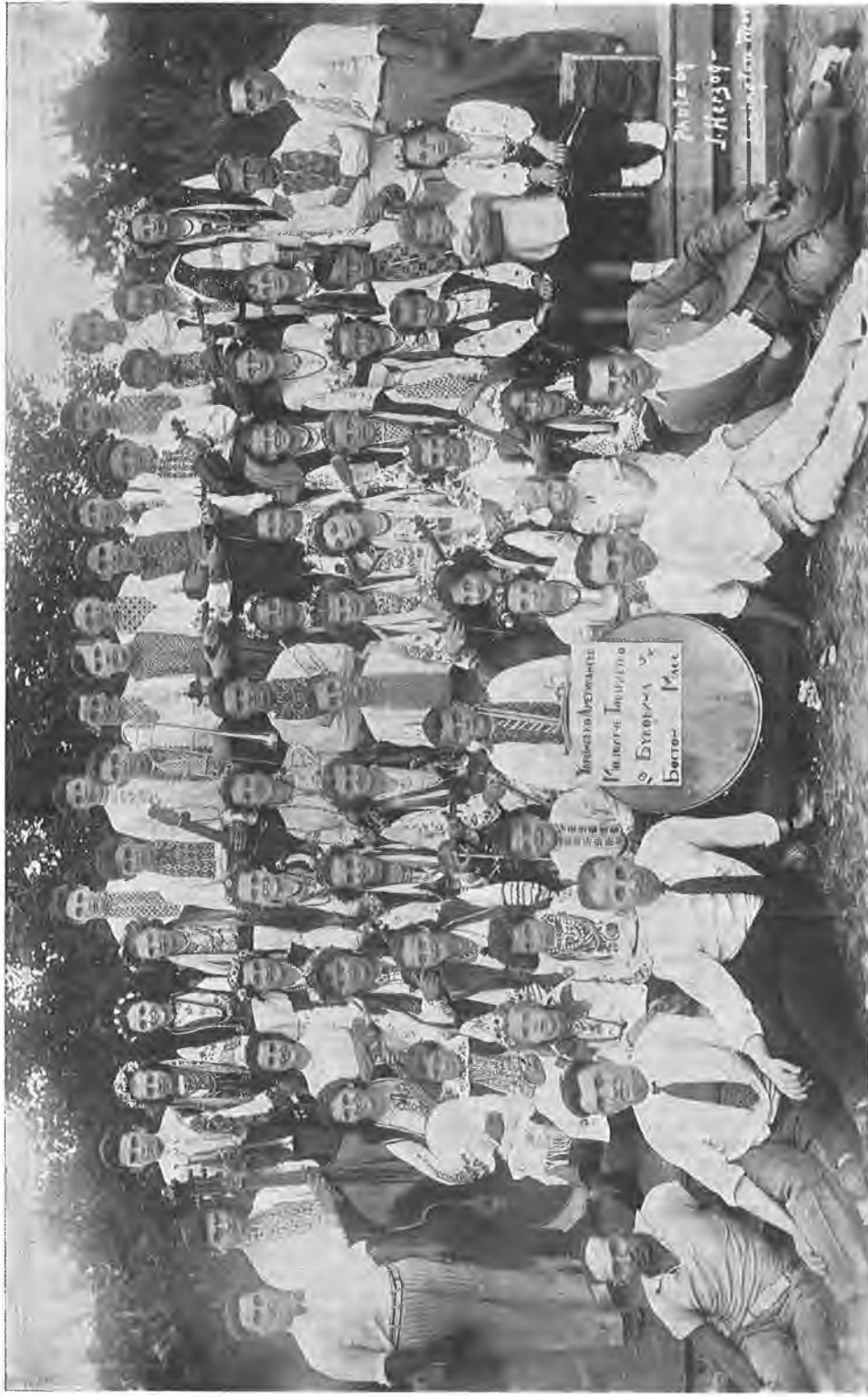
Dear Sir: I am glad to advise you, in reply to your recent letter, that all persons who return their mother tongue as Ukrainian at the 1930 census will be shown as Ukrainian in the report of that census.

It was at first thought that it would not be possible to include the mother tongue inquiry at the coming census because of the great difficulty in finding space on the population schedule; but we have finally worked out a solution that will enable us to include the mother tongue question, so that the Ukrainians so far as reported will be separately shown.

Very truly yours, W. M. STEUART, Director.

В 1929. р. прийшов до нас о. Й. Желехівський, що зорганізував український хор, що взяв собі за ціль ширити славу нашої пісні. І вже 22. лютого 1930 р. цей хор дістав другу нагороду у фестивалю з іншими хорами. В 1930. р. за почином нашої громади скликали ми масове протестаційне віче проти червоних варварів з Москви. На тім вічу говорив представник міста Бостону. Ще згадаю, що деякі концерти, організовані о. Желехівським, помагала улаждувати американка, любителька української пісні, пані Ловел Патнем. Наша громада брала участь у литовських імпрезах, як з нагоди приїзду проф. Біржишкі та інших литовських провідників.

В році 1933. наша громада перша уладила величаву маніфестацію з протестом проти виголюдження України большевиками. Відбувся величавий похід вулицями Бостону з відповідними написами. Сотки тисяч американців приглядалися тому походу. Того самого дня (в неділю, 12. листопаду) відбулося величаве віче, на котрім головним бесідником був О. Ревюк. У протесті брали співучасть околичні громади, як: Вунсакет, Тонтон, Сейлем, Менчестер. Того самого місяця делегація, зложена з молодих, тут рожених дівчат, убраних у національний стрій, відвідала губернатора Йосифа Ілія і вручила йому відповідний меморіал у справі голоду в Україні, при тім коротку бесіду виголосив американець, наш ширий прихильник Едвард Соливан. Дня 17. червня 1935. р. наша громада взяла участь у величавій параді в честь американських героїв, що полягли підчас визвольної боротьби за свободу Америки.

Українсько-американське молодече товариство „Буковина“, Бостон, Масс.

Зі старших членів на фотографії з лівого боку професор музики, з правого боку управитель молодечого хору. По середині сидить перший предсідник і інструктор українських танців. На долі комітет старших, що під їх доглядом молодече товариство розвивається.

Ми посилали своїх представників на різні американські зібрання, щоб натаврувати катів України. — (Подав *Микола Давискиба*).

Від 1930 року повстає рухливіше життя в громаді, де гарно розвивається відділ 238. У. Н. Союзу. Перший раз наш хор ім. Лисенка був запрошений міською владою на свято в честь першого президента Юрія Вашингтона в Симфоні Гол, де виступали різні на-родности. В той час першу нагороду одержали німці, а українці другу, за хор під управою автора цих рядків. В тім році мали ми нагоду познайомити чужинців з нашою культурою, в нагоди триста-літнього ювілею заснування міста Бостону. З цієї нагоди дано кільканадцять поважних виступів з хором і танцями. Участь брали теж Василь Авраменко та Василь Бмєць. Також була вистава наших ручних робіт, як: вишивок та різьби Якібюка. Спеціальна комісія признала для українців три перші нагороди: одну за виступ мішаного хору і національних танців, другу за мистецтво ручних виробів, а то вишивок і різьбарства, третю за арти-стичне зарядження вистави. З нагоди українських виступів бостонська преса широко роз-писувалась про українців та їх культуру. В тому році наша громада улаштовувала масовий протест проти польської паціфікації.

Тут наведу новинку одної місцевої газети („Бостон Глоб“) про протест, внесений українськими товариствами во стейту Масачусетс на руки губернатора Ілія проти пере-слідування українців московськими більшовиками:

The Boston Globe, Nov. 9, 1933. “A protest was made to Gov. Ely yesterday afternoon by a delegation representing the United Ukrainian Societies of Massachusetts against the treatment of the Ukrainian population of Russia by the Soviet Government. The delegation sought the Governor's aid in urging the United States and Mass. to assist in relieving oppression in the Ukraine.”

А ось голос тоїж газети про маніфестацію українських товариств у Бостоні:

The Boston Globe, Tuesday, June 18, 1935. “Attired in old native peasant costumes, in most cases handsomely and elaborately hand embroidered, the Ukrainian Societies of Boston marched, bearing sign, “160 Years Ago America Fought For Freedom, Ukraine Fights For Freedom Today.” When the group came to the reviewing stand on High St., it stopped and faced the reviewing party” etc.

В часі вище поданих літ засновано у нас Союз Українок, Організацію Державного Відродження України (О.Д.В.У.), Клуб Танцюристів то Спортове Товариство. — (Подав *И. Желехівський*).

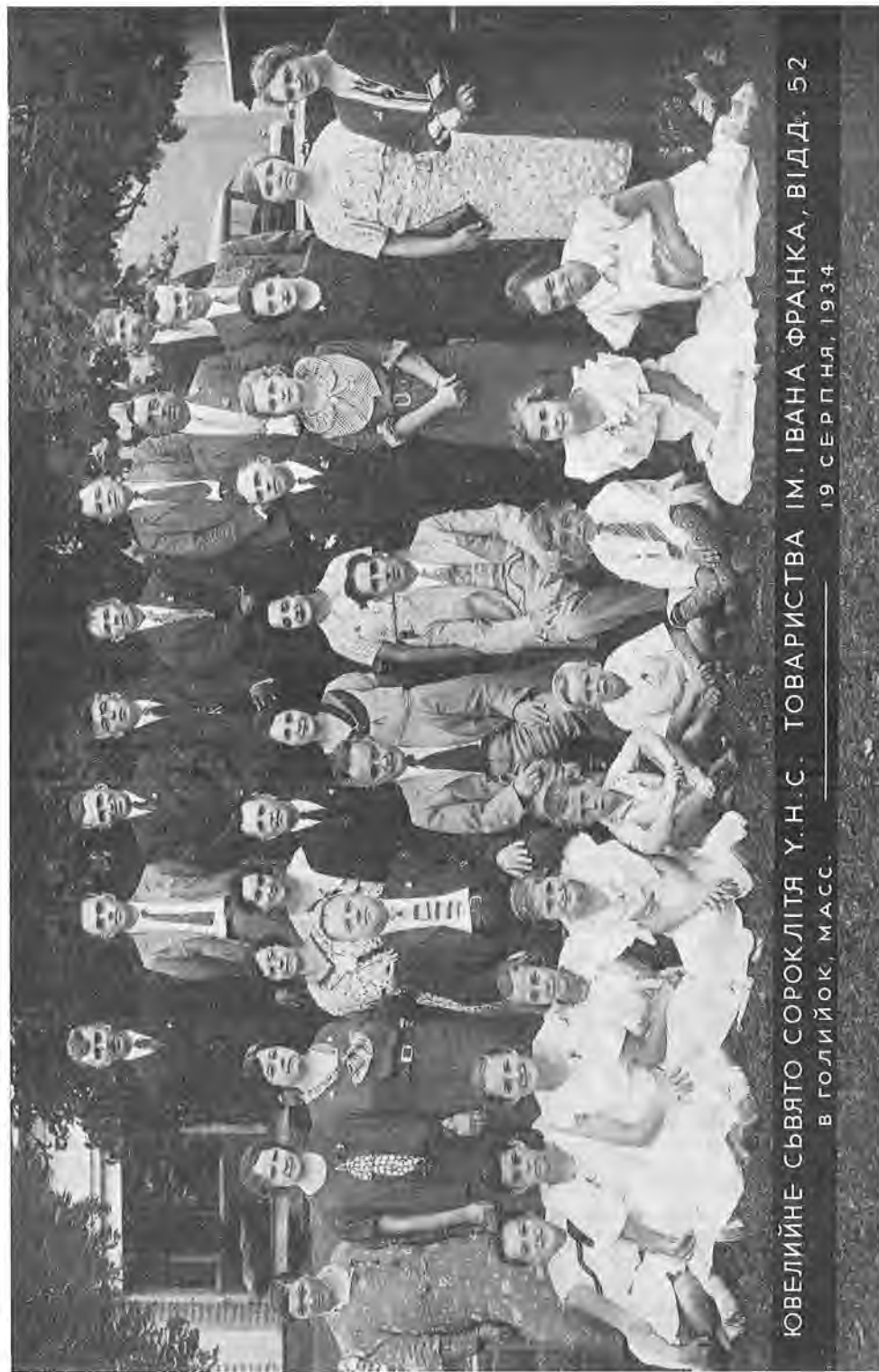
ВІДДІЛ 238 У. Н. С.: Дружина Князя Данила повстала з 9 членів дня 30. липня 1921. р. Організували: Ілля Кошлейчук, Михайло Козулькевич, Михайло Камінський, Данило Сі-лінський. В першому уряді були: Лука Гриценко, Козулькевич, Камінський, Іван Купчик, Сі-лінський, Ілля Ставничий. Це не є бенефітовий відділ і не має братської каси. На народні цілі дав відділ \$1,954 в добровільних жертв, балів, представлень і інших імпрев. Маєток ви-носить \$50. Відділ заложив аматорський кружок, відділ Організації Державного Відродження України, відділ Союзу Українок, Молодецький Клуб, а співпрацює в тов. Запорозька Січ, Укра-їнський Горожанський Клуб. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Ілля Чопик, голова; Данило Сілінський, скарбник; Микола Давискиба, секретар. Ювілейне свято відбулося заходами відділів 238 і 374.

ВІДДІЛ 374 У. Н. С.: Товариство ім. Михайла Грушевського повстало 16 травня 1927. р. з 8 членів. Його заложили члени першого уряду: Іван Ляшкевич, предс.; Антін Гарма-тук, секр.; Микола Білак, кас. На Сиротинець У. Н. С. дали \$15, до рідного краю вислали \$50. Маєток тепер є \$45. Відділ причинився до zorganizування Нар. Дому в Матапан, Масс., і співпрацює в драматично-просвітнім товариством молоді. Зібрання відбуваються в чужім добродійнім домі. Теперішній уряд: Василь Чобан, предс.; Антін Гарматук, секр.; Микола Білак, кас. Ювілей святкували спільно в відділом 238. У. Н. С. дня 2. червня 1934. р. Звіт був у Свободі в 20. червня. Був концерт у церковній галі, співав хор під управою о. Желе-хівського, деклямації, сольові гри. Промову виголосив на вступі М. Давискиба, а святочну о. Королишин в Провіденс, Р. Ай. Були гості в Провіденс, Сейлем, Лоренс і інших місце-востей. По концерті була спільна вечера й забава.

Українсько-американське товариство „Буковина“ засноване в березні 1932 р. Це найбільше товариство в Бостоні. Воно має свою оркестру, молодецький хор і клуб танцюристів.

ГРОМАДА: HOLYOKE.

Українців 40 родин. Почали прибувати від р. 1895 в Закарпаття, а потім в Галичину, в повітів Ланцут і Скалат. Працюють у папірнях, фабриках сукна і на фармах. Є три укра-їнські товариства, перква закарпатських русинів. З їх боку є один лікар, а всіх родин із Закарпаття є 65. Мають свої окремі організації, що не мають стичности з українцями. З бизнесменів: один швець. — (Подав *Дмитро Хруталик*).

ЮВЕЛІЙНЕ СЬВЯТО СОРОКЛІТЯ У.Н.С. ТОВАРИСТВА ІМ. ІВАНА ФРАНКА, ВІДД. 52
В ГОЛІЙОК, МАСС. _____ 19 СЕРПНЯ, 1934

Товариство ім. Івана Франка, відділ 52 У. Н. С., Голіюк, Масс.

ВІДДІЛ 52 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка зорганізував з 15 членів Михайло Беля 28. травня 1905. р. Він був у першому уряді головою, а з ним був іще Семен Довгань секретарем, Іван Бабак касієром. Допомог виплачено \$1,600, на народні ціли в Америці \$150, на рідний край \$200, крім того ще на місцеві Народні Доми. Маєтку є \$100. Зібрання в домі І. Вавришина. Теперішній уряд: Ілля Вавришин, предс.; Ілько Процишин, кас.; Дмитро Хрупалик, секр. Ювілейне свято У. Н. С., одержане з 30-літтям існування відділу, відбулося 19. серпня 1934. Опис у *Свободі* з 28. серпня 1934 р. Свято відбулося спільно з відд. 171 і 253 з Лудлов та з відд. 207. Були промови Іллі Вавришина, Дмитра Галичина й Омеляна Ревюка. Потім була спільна фотографія й перекуска.

До 52 відділу прилучено в грудні 1935 р. бувший відділ 171 У. Н. С.: **Товариство ім. Т. Шевченка** закладене з 32 членів 22. грудня 1918 р. Організатори Михайло Провода, Іван Дзвінник та Іван Довган стали першими урядниками. Виплачено допомоги членам \$630, на народні ціли в Америці \$60, на рідний край \$85 — з відділової каси.

ГРОМАДА: LUDLOW.

Українців 45 родин. Перші іммігранти прибули з повіту Стрий у 1909. р. Працюють у фабриках матерій. Є одно товариство й укр. кат. церква, 5 українських підприємств (2 молочарні, торгівля харчів, торгівля мясом, продаж цукорків). Молодь зорганізована в Клубі Танцюристів, членів 48, і в клубі *Бескет Вол*, де є 32 члени. — (Подав *М. Кульбанський*).

ВІДДІЛ 253 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка мало 13 членів при закладанні дня 10. грудня 1923. р. в домі Стефана Наливайка. Члени першого уряду: Іван Приступа, предс.; Михайло Митоловський, секр.; Макар Пукіш, кас., і Петро Янів. В недузі дістали члени допомоги \$657.88, на народні ціли до рідного краю пішло \$600 — усе призначено з добровільних датків, з пікніків і балів. Маєтку має відділ \$538.35. Тов-о зорганізувало парохію св. Петра й Павла і там відбуває свої зібрання. Теперішній уряд: Дамян Харко, предс.; Михайло Кульбанський, секр.; Петро Павлів, кас. Ювілей обходив відділ 5. травня 1934. р., а запросив гостей з Голіок і Солджерфілд, Масс. Панахиду відправив о. Григорій Климович і сказав святочну промову, а потім відбувся в церковній галі концерт. Його відкрив гр. Іван Приступа, реферат сказав о. Климович і він також управляв хором шкільних дітей. Були декламації по українськи й по англійськи, скрипкове сольо шкільної дитини і нізка народних танців.

ГРОМАДА: PITTSFIELD.

Українців 48 родин. Прибули з борщівського повіту, Галичина, працюють у фабриках сукна, заліза та по фармах. Є одно товариство старших українців, українська церква, при ній була колись школа. По війні багато родин виїхали до краю. Є Клуб Української Молоді. Всіх українських дітей є 134, з них 10 покінчили „гай скул“, а один колегію. Всі вміють потрохи читати по українськи. — (Подав *Олекса Яремій*).

ВІДДІЛ 150 У. Н. С.: Товариство ім. Михайла Грушевського закладене 1. листопада 1908. р. з 12 членів. Основник: Дамян Мерена. Він став касієром у першому уряді, Йосиф Ткачук головою, а Іван Никорчук секретарем. Допомоги дістали члени \$3,365, на народні ціли в ріднім краю пішло \$935 — усе з балів та добровільних жертв. Маєток у готівці є \$1,356.58, бібліотека з 300 книжок вартує \$300. Відділ причинився до зорганізування церкви і свої зібрання відбуває в церковній салі. Теперішній уряд: Михайло Соколовський, предс.; Андрій Гуска, кас.; Олекса Яремій, секр.

ГРОМАДА: SALEM.

ВІДДІЛ 224 (молодецький) У. Н. С.: Товариство „Просвіта“ закладене в лютому 1936.

ГРОМАДА: SOUTH DEERFIELD І ОКОЛИЦЯ (ФАРМИ).

Українців 100 родин. Приїхали з Галичини і Наддніпрянщини, декотрі перед 45 роками. Між ними є фермери, що управляють тютюн і цибулю. Є одно товариство, українська церква з салею. Колись була при ній школа. Був теж клуб танцюристів, що дав кілька гарних виступів. — (Подав *Теодор Тимкович*).

ВІДДІЛ 207 У. Н. С.: Товариство „Галицька Січ“ зорганізували з 10 членів дня 11. травня 1919. р. Теодор Тимкович, перший кас., і Микола Костюк, перший секретар. З ними був головою в першій уряді Василь Сисут. Допомоги члени дістали \$200, на народні ціли в Америці і до старого краю дали по \$50, а на це фонди взяли з відділової каси. Маєтку в грошах є \$500, прапори вартують \$125. Відділ причинився до будови церкви і відбуває зібрання в церковній салі. Це переважно фермерський відділ. Теперішній уряд: Василь Гудима, предс.; Іван Сторожук, кас.; Олекса Сельський, секр.

Товариства ім. Івана Франка, відділ 253 У. Н. С., Лудлов, Масс.

ГРОМАДА: TAUNTON.

Українців 14 родин. Перші поселилися тут в р. 1904 з повітів: Скалат, Збараж, Сянік, в Галичини. Працюють у фабриках полотна. Мають свою церкву в салею, відділ У. Н. С., між ними є два шевці й один стриждій, а один продає збіжжя. Перед 1922. р. було тут до 80 українських родин, потім порозвіздилися, найбільше виїхали до старого краю. — (Подав *Кароль Сідзінський*).

ВІДДІЛ 122 У. Н. С.: Товариство ім. Т. Шевченка заложене з 15 членів 16. грудня 1917. р. Каролем Сідзінським. В першому уряді були: Петро Сошек, предс.; Василь Туркало, кас.; Кароль Сідзінський, секр. Допомоги виплачено \$405.21, на Сиротинець в Америці \$60, на рідний край \$201.65. Гроші прийшли з добровільних жертв членів. Маєток у готівці \$100, дім вартости \$2,275, церковні річі, вартости \$125, є власністю товариства. Зібрання в товариському домі, 14 Мейпл евеню, Тонтон, Масс. Теперішній уряд: Стефан Проніцький, голова; Харитон Салата, касієр; Ілля Давидчук, секретар.

M I C H I G A N

ГРОМАДА: DEARBORN.

Українців 2,000 душ. Перший приїхав перед 14 літами з Канади гром. Гнатю, потім гр. Дацько з Масачусетс. Українці працюють у фабриках Форда. Українських бизнесменів є 15 до 20: торговлі споживчими товарами, продаж мяса, вауття, ресторани, склад вугля. З професіоналістів є один учитель у прилюдній школі, один дентист. Є Укр. Горож. Клуб, при ній школа, 1 відділ У. Н. С. Зрештою тутешні українці приїждять на народні свята до Дітройт. Таксамо приїждять до Дітройт наші люди з місцевостей: Гайленд Парк, Ривер Руж і інших в околиці. — (Подав *д-р А. Т. Кібзей*).

ВІДДІЛ 141 У. Н. С. повстав з 6 членів 15. червня 1934. р. Його зорганізували: Іван Братусь, член від. 175, і Микола Романів, член від. 292. Вони стали першими урядниками: Романів предс., Братусь секретарем. Маєток готівкою \$2.50. Співпрацюють з Горожанським Клубом, зібрання відбуваються в чужій галі. Теперішній уряд: Йосиф Яким, предс.; Іван Квасницький, кас.; Іван Братусь, секр.

ГРОМАДА: DETROIT.

Українців 25,000 душ. Перший з українців прибув сюди Микола Стефанський із села Брунар, повіту Горлиці, Галичина. Він оповідає, що прибув 20-літнім хлопцем у 1882. р. до Америки, а в 1895 р. з одним німцем до Дітройт. Вони поселилися на західній стороні міста, де тоді була німецька оселя, а тепер живуть українці. Він був тоді жонатий і мав трох дітей. Працював у фабриці мідяних дротів, а потім заложив готель (коршму). Аж по 7 літах стрінув іще двох „русинів”: Кміцинського і Йоша. В 1905. р. були вже 8 українських родин і з ними зорганізував Стефанський церковний комітет. Церкву при вул. Сикот і Клейтон збудували в 1907. р. Першим священиком був о. Левицький. Коли прибуло більше людей, почалася боротьба, бо деякі хотіли перемінити церкву на православну. Православні москвофіли відділилися і в 1911. р. збудували свою церкву при вул. Гілберт і Клейтон. В р. 1917. о. Мих. Гурицький побудував нову церкву при Клиперт евені, коли пішла боротьба за власність церковного будинку при Сикот евені. Церква при Сикот евені опинилася в руках православних українців.

Цифра 25,000 українського населення не є певна. Це комбінація: В 1933. р. при виборах на посла здобув український кандидат І. Панчук 5,000 голосів, а кандидат на суддю Йосиф Чарновський 6,000 голосів. Це в 95% українські голоси. Порівнюючи статистику міста з тим числом голосуючих, нам припадає 25 до 30 тисяч населення.

Фабрик у Дітройті є 2,800, в них працюють 330,000 робітників, що заробляють річно 630 мільонів доларів. Найбільша індустрія це автомобілева, а за тим іде фармацевтична, фабрики машин, заліза і т. п. Українці працюють усюди, найбільше в автомобілевій індустрії.

Українських товариств тут 25 до 30, хоч не всі проявляють однакову діяльність. Першим українським товариством було братство св. Николая, від. У. Н. С. Тепер є 4 відділи У. Н. С., 4 У. Р. С., 3 У. Н. П., 1 відділ Провидіння, 6 політичних клубів, 4 відділи Союзу Українок, Тов. Оборони України, Союз Гетьманців, від. О.Д.В.У., 7 хорів, 3 молодечі кружки, 3 українські часописи (тижневики), 3 групи укр. комуністів, укр. баптисти, Тов. Українських Купців і т. п.

Для всіх організацій нема одного українського дому, хіба що комуністи мають аж два. Історія українського дому в Дітройт тягнеться від 1912. р. Була тоді перша спроба поставити український дім при вул. Ліверпул. Друга спроба була в 1916. р., третю спробу робила група „Оборонців”. У 1927. р. купили якусь реальність, але її забрали за довги в 1931. р. Тепер купили площу під дім У. Н. С. і заходяться біля будови.

При всіх українських церквах є парохіяльні вечірні школи.

Українських бизнесів є кого сотки: торгівлі споживчих товарів, ресторани, одна гуртівня, кравецькі варстати, бюро реальностей, агенції обезпечень, агенції корабельні, склад музичних інструментів, 1 аптика, 2 фотографіи.

З професіоналістів 2 адвокати, 1 дентист, 1 лікар, 1 похоронник, 3 вчителі в прилюдних школах, 4 інжніри, 5 шпитальних доглядачок і ін.

Українські бібліотеки є при товариствах. Є 3 товариства української молоді: 2 при укр. кат. церкві, 1 від. У. Н. С.

1928. р. гостила тут артистка Сальомея Крушельницька, в 1933. р. відбувся величавий похід з протестом проти виголоджування України більшевиками, в 1935. р. академія в честь Грушевського і відслонення в міському музею погруддя Тараса Шевченка роботи артиста Архипенка. У вересні 1935. р. відбувся в Дітройт зїзд Ліги Української Молоді з цілої Америки і зїзд українських професіоналістів.

Так зв. „угорські русини”, зорганізовані окремо при 2 церквах, числять 2 до 3 тисячі душ. Мають 2 відділи „Соединенія” і кількох професіоналістів.

Православні лемки не причисляють себе до українців, мають щось 5 церков разом з іншими православними з колишньої царської Росії. Мають 4 священників, 1 єпископа, свій „Рускій Дом” і кількох професіоналістів. — (Подав д-р А. Т. Кібзей).

ВІДДІЛ 75 У. Н. С.: Товариство Запорозька Січ повстало 6. серпня 1916. р. з 22 членів. Організували: Михайло Присташ, Стефан Михайлюк, Семен Савран, Василь Чмир. В першому уряді були: М. Присташ, предс.; Дмитро Собашка, кас.; Василь Чорній, секр. Допомоги виплачено \$3,380, на народні цілі в Америці \$465.45, на рідний край \$1,262.65 — з місячних вкладок, добровільних жертв та імпрез. Маєток у готівці \$896.57. Відділ причинився до зорганізування Горожанського Клубу, співпрацював з від. 175 і 292 У. Н. С. Зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Стефан Михайлюк, предс.; Іван Слущевський, кас.; Василь Тарас, секр. Ювілей у Дітройті разом з від. 75, 175 і 292 дня

Дітройтські українці протестують проти виголоджування України більшевиками (1933 р.). Початок походу.

Товариство ім. Івана Франка, відділ 146 У. Н. С., Дітройт, Міч.

30. травня 1934. Звіт був поміщений у *Свободі* з 11. червня 1934. Було богослуження в укр. катол. церкві, потім концерт в Українській Галі при вул. Клиперт і Едвардс. Співав хор під управою О. Штика, були декламації. Потім був бенкет з 300 гостями під проводом Петра Пошивака. Промовляли: Петро Кізел, д-р А. Т. Кібзей, адв. Іван Панчук, д-р Цегельський і пані Михайлина Говикевичева, що була тоді в гостях, приїхавши зі Львова.

ВІДДІЛ 146 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка мало 16 членів при zaloженню 26. липня 1911. р. Організували: Ілля Войко, Семен Поторока, Онуфрій Нога. В перший уряд увійшли: Ілько Войко, предс.; Василь Ничай, заст. предс.; Стефан Мальчик, секр.; М. Тригук, заст. секр.; Стефан Тригук, кас. Допомоги виплачено членам \$2,438.50, на народні ціли в Америці дали \$70, до рідного краю \$903.50 — з імпрез і членських вкладок. Маєток відділу вносить \$911.41. Відділ побудував Український Народний Дім при вул. Грейлінг, Гемтремк, Міш., вібрания відбуваються тепер в Українській Школі. За організаційну працю дістав член Панько Андрушків у 1924. р. грамоту і срібний перстень. Теперішній уряд: Максим Головач, голова; Теодор Солодкий, кас.; Панько Андрушків, секретар. Ювілейне свято було спільше відділів: 20, 94 і 146 в Гемтремк, Міш., описане при від. 20.

ВІДДІЛ 175 У. Н. С.: Братство св. Николая повстало з 28 членів 14. листопаду 1907. р. заходами Андрія Вовка. Він був першим секретарем, а з ним був Дмитро Радавець предсідником. Відділ виплатив допомог членам \$2,525, на народні ціли в Америці \$225, до рідного краю \$215 — з членських вкладок, жертв і імпрез. Маєток у готівці \$1,157.56, довгу на членах \$750, інвентар вартости \$200. Співпраця йде з відділами 75 і 292, вібрания відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Петро Пошивак, предс.; Василь Білінський, кас.; Василь Бартош, секретар. Ювілейне свято відбулося на спілку з від. 75 і 292 в Дітроїті. Звіт при від. 75.

ВІДДІЛ 292 У. Н. С.: Братство св. Івана Хрестителя повстало з 11 членів дня 13. листопаду 1910. р. старанням о. Михайла Лукавського, котрий був першим секретарем. З ним був Іван Салагуб першим головою, а Андрій Ковицький касієром. З протоколів видно, що відділ давав на всякі народні ціли в Америці й у рідному краю, допомагав до будови Союзового Дому, причинився до zaloження укр. катол. церкви, де тепер відбуває в церковній галі свої вібрания. Маєток \$2,527.54. Теперішній уряд: Іван Форись, голова; Ілля Андруевич, кас.; Петро Кізел, фін. секр.; Йосиф Масляк, рекорд. секр. Ювілей святкували спільно відділи 75, 175 і 292 в Дітроїті. Звіт поданий при від. 75.

Товариство ім. Маркіяна Шашкевича,

ГРОМАДА: **НАМТРАМСК.**

Українців 10 до 15 тисяч. Вони прийшли з Дітройт на фарми. Найбільше з села Кобиловолоки, повіт Теребовля, Галичина, пізніше з повіту Сокаль. Коли в 1930. р. д-р Кібзей кандидував тут на на радного міста, дістав 1,400 голосів. Усіх голосуючих у Гемтремк було 12,000, а коли українських голосів була десята частина, то, пропорціонально, яких 10% усього населення дало б українцям 10 до 15 тисяч.

Першою українською організацією було тов. ім. М. Січинського в 1910. р. При ній побудували свою хату під ч. 2376 Грейлінг Ст., але в 1917. р. здобули цей дім большевики. В 1928. р. відкупив від них цей дім Укр. Горожанський Клуб, тепер Укр. Демократичний Клуб. За о. Евгена Бартоша збудовано тут першу українську католич. церкву в 1912. р., а в 1916 р. Українську Хату для противаги соціалістичній роботі з дому тов. ім. Січинського. Укр. Хата належить до парохії, тут містяться всі українські товариства. В 1919. р. повстала Січ, яка перемінилася заходами д-ра О. Назарука в 1926. р. на Гетьманську Січ. Пізніше повстали тут 2 відділи У. Н. С. і 1 від. Провидіння, 1 від. Нар. Помочі, 1 від. О.Д.В.У., даліше клуби (5), хори і т. п. Разом тепер є до 20 груп і товариств.

Українці працюють переважно в фабриках автомобілів та в фабриці фарби. Багато їздять до праці в Дітройт. Українських бізнесів є коло 50, між ними пекарня, молочарня, ресторани, торговлі харчами, мясом, кравецькі робітні і т. п. З професіоналістів є 1 лікар, 1 учитель вищої школи й 3 адвокати.

Є дві школи при парохії: одну ведуть сс. василіянки, другу дяковичтель. Бібліотека при Українській Хаті.

Молодь поділена на три групи: при О.Д.В.У., при гетьманцях і при Українським Демократичним Клубі.

З Гемтремку вийшла ідея будувати українські літаки. Почали гетьманці. Завдяки добрій організації українці здобули 3 важні міські та стейтові позиції. — (Подав д-р А. Т. Кібзей).

ВІДДІЛ 20 У. Н. С.: Товариство Згода założone з 61 членів 21 липня 1918. р. о. Балоном з такими першими урядниками: Яків Бойко, предс.; Тимко Гуньовський, секр.; Данило Рубаха, кас. Допомоги виплачено \$5,770, на допомогу студентам в Америці \$450, до старого краю \$3,000. Приходи були з пікніків і інших імпрез. Маєток \$1,785.23, співпраця йде з парохією й націоналістичною організацією, зібрання відбуваються в галі української католич. парохії. Теперішній уряд: Матвій Прихідко, предс.; Микола Триш, секр.; Іван Костюк, кас. Ювілейне свято було спільне з від 94 і 146 в Гемтремк. Був концерт при участі двох хорів, а то хору „Думка” під управою п. Атаманця і хору ім. Івана Котляревського під управою А. Стисловського. Були теж деклямації. Ювілейну промову сказав

відділ 94 У. Н. С., Гемтремк, Міш.

Д. Галичин. Також промовляли: о. М. Струтинський, адв. І. Панчук, д-р А. Т. Кібзей і гол. радний У. Н. С. Бусько в Клівленду.

ВІДДІЛ 94 У. Н. С.: Товариство ім. Маркіана Шашкевича повстало з 15 членів 31. грудня 1916. р. Організували: Сильвестер Гривнак і Онуфрій Гриньовський. В перший уряд увійшли: Юрій Гулик, предс.; Петро Турянський, секр.; Олекса Купій, кас. Допомог виплачено членам \$4,209.29, на народні ціли в Америці \$927.89, на народні ціли в старому краю \$1,768.60 — все з місцевої каси, а також члени оподаткували себе були по 25 ц. місячно. Крім того були імпрези. Маєток у готівці \$2,964, приладдя для аматорських вистав вартості \$25, прапори \$300. При відділі зорганізовано аматорський кружок. Зібрання відбуваються в Українській Хаті, 2240 Грейлінг евеню. За організаційну працю отримали перестені: Іван Курчак, Микола Машталір, Йосиф Морозовський, Іван Чайковський. Похвальні листи дістали: Онуфрій Курочка, Олена Курочка, Іван Курчак, Володимир Крушельницький. Призначення в іншій формі дістали: Михайло Кулинч, Іван Курчак, Іван Заблоцький, Михайло Шаран. Товариство само, як відділ У. Н. С., дістало \$15 нагороди за організування членів. Теперішній уряд: Андрій Патра, предс.; Дмитро Васько, рек. секр.; Іван Курчак, фін. секр.; Онуфрій Курочка, кас. Ювілейне свято було спільне з від. 20 і 146 в Темтрем. Звіт поданий при від. 20.

ГРОМАДА: MUSKEGON HEIGHTS.

Українських родин 55. Прибули перед 25 роками переважно з Самбірщини, Долиницін і Перемишля. Працюють у фабриках залізних виробів і в столярських варстатах. Є тут церква й одно українське товариство. Один українець має торгівлю харчами й мясом. — (Подав Микола Ільків).

ВІДДІЛ 131 У. Н. С.: Товариство Просвіта постало з 10 членів 20. січня 1918. р. Закладали його: Д. Дрозд, Б. Гжим, К. Ружицький. Дрозд став у першому уряді фін. секр., Гжим рек. секр., І. Здирка головою, В. Гульчій кас. Допомоги дістали члени \$263, на народні ціли в Америці виплатили \$65, в рідному краю \$62 — з каси й імпрез. Приладдя до аматорських вистав варт \$7.50. Відділ причинився до зорганізування церкви. Зібрання відбуваються в хаті членів. Теперішній уряд: Микола Ільків, голова; Бронислав Гжим, секр.; Юліан Лавренчук, кас.

ГРОМАДА: SAGINAW.

Українців 18 родин. Живуть тут 12 до 15 літ. Зайшли з повітів Тернопіль, Збараж, Городенка, Турка, Рудки. Працюють у фабриці заліза. Церкву щойно закладають. Мають одно українське товариство. — (Подав Олекса Варян).

ВІДДІЛ 309 У. Н. С.: Товариство „Український Клуб” повстало з 7 членів дня 24. травня 1924 р. Організували Іван Кінаш, Олекса Варян. Вони оба були в першому уряді, а з ними те Григорій Федусь. Допомоги дістали члени коло \$300, на народні ціли в Америці дали \$15, до рідного краю \$10 — з пікніків. Маєтку є \$160. Зібрання відбуваються в литовській галі. Теперішній уряд: Іван Кінаш, Адольф Ярема, Олекса Варян.

MINNESOTA

ГРОМАДА: MINNEAPOLIS.

Українців 2,000. В 1905. р. прибули з Канади, а від 1910. зі східнихстейтів Злучених Держав. Є окрема громада „угро-руси́нів”. Працюють при залізниці, в млинах, автомобільних фабриках. Українських товариств є 13, дві церкви: автокефальна й католицька. Є Народний Дім при катол. церкві, школа при православній. З українських підприємств є 7 крамниць з харчами, 2 ресторани, 2 голярні, 1 варстат направи автомобілів, 1 швець, 1 торговець деревом, 1 пекарня, 1 „садун”. Є українська бібліотека, організація української молоді з 80 членами. З професіоналістів є професор агрономії в університеті Міннесоти й 1 учитель. — (Подали Г. Пастушенко й Ол. Козак).

ВІДДІЛ 345 У. Н. С.: Товариство ім. Богдана Хмельницького повстало 20. вересня 1925. р. з 38 членів. Його заклали: Микола Грубрин і Петро Андрушак. Грубрин став секретарем у першому уряді, а з ним був Гр. Пастушенко предс. і П. Гайва кас. Допомоги дістали члени \$2,000 і стількиж дали на народні ціли в Америці, а до рідного краю вислали \$3,800 — з ріжних збірок, концертів, балів і інших імпрез. Маєтку мають \$50, бібліотека вартості \$100, приладдя до аматорських вистав вартує \$25. Відділ заложив хор, самостійний кружок О.Д.Б.У. і відділ Союзу Українок. Співпрацює з православною громадою і зібрання відбуває в церковній галі. Теперішній уряд: Петро Гайва, предс.; Григорій Пастушенко, секр.; Йосиф Ковалів, кас. Ювілей обходив відділ самий 22-го травня 1934. р. Були ювілейні збори під проводом П. Гайви. Святочну промову виголосив Д. Галичин.

ВІДДІЛ 385 У. Н. С.: Товариство Запорозька Січ założone z 22 членів 18. квітня 1914. р. Організували: Н. Шипорт, О. Козак, Я. Грубрин. В першому уряді був Я. Грубрин головою, М. Процай секретарем, М. Грубрин касіром. Допомоги дістали члени \$2,170, на наредні цілі в Америці виплатили \$473.80, до рідного краю вислали \$740 — з вкладок, пікніків, вечерків. Маєток у готівці \$4,397.01, бібліотека має книжок вартості \$90, приладдя до аматорських вистав вартує \$18, інший маєток \$120. Відділ причинився до зорганізування Українського Дому, Тов. Просвіта і Молодечого Клубу. Співпрацює з укр. кат. церквою, відділом Провидіння і сестрицтвом Пр. Діви Марії, яке остаточно пристало до від. 385. Зібрання відбуваються в Українськім Домі „Просвіти”. Теперішній уряд: Онуфрій Шабатура, предс.; О. Козак, секр.; Н. Дмитрук, кас. Ювілей обходив відділ самий разом з 20-літнім своїм ювілеєм в домі „Просвіти”. Наперед відправлено панахиду в укр. кат. церкві, де виголосив проповідь о. М. Мартинюк. Вступне слово на святі сказав Йосиф Греськів, співав хор під управою о. Мартинюка, який виголосив також промову. Реферат сказав гром. О. Шабатура.

ГРОМАДА: SAINT PAUL.

Є коло 30 родин, що походять з різних українських земель. Велика частина українців називає себе „руськими” і належить до „руської” церкви. Є й багато таких, що ходять до польських костелів. Бизнесменів 5. З професіоналістів: 1 інженір, 2 професори, 1 хіропраткор. Від 1929 р. в тут часто виступи українських танців і українського хору. — (Подала *К. Качмарова*).

MISSOURI

ГРОМАДА: DESLOGE.

Українців 13 родин. Поселилися перед 28 роками. Колись було тут українців багато, тепер розіхалися. Походять з повіту Дрогобич, працюють у копальнях олова, мають свою церкву й одно українське товариство. — (Подав *Онуфрій Копач*).

ВІДДІЛ 225 У. Н. С.: Братство св. Николая мало при заложенні 3. січня 1909. р. 24 членів. Його організували: о. Д. Хомяк і Олекса Балігродський. Той останній став головою

Братство св. Николая, відділ 225 У. Н. С., Делож, Мо.

в першому уряді; в ним був Павло Коваль секретарем, а Стах Пінчак касієром. Допомоги дістали члени \$1,885, на народні цілі в Америці видали \$55 — усе в відділовій касі. Маєток виносить \$360. Відділ повстав із злуки старого братства св. Петра й Павла, від. 181 У. Н. С., і бр. Благовіщення Пресв. Богородиці, від. 50 У. Н. С. Зібрання відбуваються в галі церкви. Теперішній уряд: Михайло Іванко, предс.; Онуфрій Копач, секр.; Петро Міштурак, кас. Ювілей обходив відділ самий.

ГРОМАДА: SAINT LOUIS.

Українців 350 родин, разом 1,000 душ. Осіли тут іще перед 50 роками, походять у більшості з Лемківщини. Працюють при залізниці, фабриці вагонів і взуття. Є дві церкви (укр. катол. і православна), 1 вечірня школа, 7 українських товариств, між ними 1 відділ молоді. Є 1 лікар українець, підприємств 15: торговці харчами, власники гостинниць, 1 пекар, 1 агенція реальностей. — (Подав *Василь Голдак*).

Українська громада в Сейнт Луїс це одна з найдальше положених громад на захід у Злучених Державах у стейті Мізурі. Цей стейт це частина колишньої Луїзіани, французької території, що розтягалась між рікою Місісіпі і Скалистими горами, між Канадою й Мексиканським заливом. В р. 1803. за президента Томи Джеферсона Злучені Держави купили Луїзіану за 15 мільонів доларів; це купно переведено дуже легко й швидко, бо Наполеон потребував гроша, а, будучи зайнятий європейськими справами, не дуже то журився далекою Луїзіаною. Злучені Держави куплену провінцію поділили на стейти Арканзо, Мізурі, Айову, Мінесоту на захід від Місісіпі, а на Норт Дакоту, Савт Дакоту, Небраску, Кензас, Оклагому, частину Монтани, Вайомінг і Колорадо на схід від Скалистих гір. Крім того повстав іще стейт Луїзіана на захід від ріки Місісіпі з містом Нью Орлієнс. Стейт Мізурі має свою назву від ріки Мізурі, що в індіанській мові значить „багниста ріка”.

Найбільше місто в стейті Мізурі є Сейнт Луїс з 850,000 мешканців.

З хвилиною, коли Злучені Держави закупили цей великий простір, що становить четвертину нинішньої держави, якась надзвичайна цікавість охопила мешканців східних стейтів. Одні для пригод, другі жадні багатства, інші, щоб стрінутися з індіанцями, і взагалі, хто тільки чувся на силах, рад був дістатися поза Місісіпі. Немов вандрівка народів рушила на захід, а Сейнт Луїс був цєю пристанню, куди зо всіх східних сторін напливала людність — одні, щоби спочити, другі поселювались на постійне. Між першими поселенцями були англійці, айриші, голляндці, а вже в 1830-тих роках рушили німці, а за ними жиди. В 50-тих роках почали напливати чехи й організуються в парохію св. Івана Непомука. В 70-тих роках при-

Братство св. Володимира, відділ

ходять поляки, організуються в парохію св. Станислава Костки; нині мають 5 великих парохій. Всі ті народи не забувають і за школи і майже при всіх католицьких парохіях існують денні школи, проваджені монахи́нями. В 70-тих і на початку 80-тих рр. приходять мадяри і словаки, а в другій половині 80-тих рр. і наші українці з Закарпаття та Лемківщини. Всі тут сподівалися знайти ліпші умовини життя, і переважно не завелися у своїх надіях. Будова нових залізниць, фабрик, вируб лісів, відкриття нових копалинь — усе те давало всім, хто лише хотів, багато роботи й доброго зарібку.

Українці в початках мало затримувалися у місті, а найрадіше подавалися до копалинь угля в сусідні місцевості стейту Іллінойс за ріку, до Белвіл, Меривіл, Тейлер, Мт. Олів, Спрінг, Зіглер, Моді, Колтон, Вит, Бендл, Фейрмонт, Герін, Граніт Сіті, Медісон і інших. Інші наші імігранти розпилились по копальнях олова таки в стейті Мізурі, як Делож, Ст. Франсис, Бон-Тер, Ганібал, Ледвуд, Флет Рівер, Іласко, Бентон і інших. Численна українська іміграція розсипалася по різних місцевостях по кілька, кільканадцять, а то й кількадесять родин, і це було причиною, що тяжко приходилося їм в організуватися.

Відважніші наші піоніри лишилися таки в Сейнт Луїс і тут працювали або як добрі ремісники, або при залізних дорогах. Вони то, придивляючись, як інші народи зорганізувалися, починаючи від церкви, відчували й собі потребу організації. Крім того, затуживши за своєю церквою, обрядом, пісню, почали нараджуватися, як то їм зорганізуватися в церковну громаду. „Досить блукати по чеських і польських церквах!“ — кликали відважніші наші піоніри. „Нас тут в місті вже багато, а по копальнях сила силенна. Досить цієї блуканини і сти́ду“. По довгих нарадах зорганізувалися при кінці 90-тих років у церковну громаду. Найстарший документ переходиться в уряді української гр.-кат. парохії; він виказує спис імен і жертв на будову церкви. Подано там: „Від початку аж до 31. грудня 1901. р.“ Ї там 220 імен з міста і 67 з Бон-Тер та Делож, котрі зложили \$1,154. Заки вдається побудувати чи купити церкву, узважили приміститися в чеській церкві на богослуження. Сталого священика в початках не мали, лише принагідно котрийсь із священиків приїжджав з обслугою. Аж у 1903 р. прийшов на сталого душпастиря о. Йосиф Чаплинський. Це комірне в чехів протягнулось аж до серпня 1907 р. Тоді громада купила за \$10,000 протестантську єпископальну церкву св. Івана, що була започаткована угольним каменем у 1871. р., а докінчена 1872. р. Своїй уже церкві надали імя Успення Преч. Діви Марії.

Як усюди в Америці, так і тут українці не подбали зпочатку за свою цілоденну школу, хоч мали такий гарний приклад в інших народів. Школа була би приневолювала родичів поселиватися ближче церкви і була би виховала молодь для своєї рідної церкви й українського народу.

179 У. Н. С., Сейнт Луїс, Мо.

рез велику віддачу від головного пня української імміграції у східних стейтах не все мали нагоду мати між собою кравчих делегатів таї тутешніх організаторів-промовців, — а це багато помагає в піднесенню патріотизму й завзяття. Особливо додатно причинилося до життя української громади нещастя по погромі в Делож. Під напором „гужерів” у 1917. р. наші люди, заняті по копальнях олова, таки мусили вступитись і тоді багато українців поселилися в Сейнт Луїс, а ще більше виїхали до Дітройт. З приходом деложан оживились парохія і народне життя. Це були переважно свідомі українці, до того люди молоді й завзяті коваки. Зараз таки зорганізували славу банду, церковний хор, аматорський кружок, бібліотеку й з розмахом бралися за всяку народню чи церковну роботу. В часі війни, як усюди, так і тут уладили „Український День”, відгукнулися щедро на Позичку Національної Оборони нашого уряду, а вже радості не було кінця, коли тут завітав Український Національний Хор під проводом професора Кошиця.

Є тут зорганізована школа народніх танців. Молодь цієї школи виступає час від часу серед американців і так причинюється не лише до поширення українського імені, але й нашої культури. Крім того молодь справді полюбила українські танці і гордиться українським іменем. Молодь зорганізована в Атлетичнім Клубі, в Молодечім Клубі амерекансько-українських католиків, в хорі, а дівчата ще в стисло релігійнім товаристві „Young Ladies Sodality”. Старші парохіяни зорганізовані в Українським Парохіяльнім Клубі, а жіноцтво в сестричтві Пресв. Діви Марії. Всі відбувають правильно сходи́ни й загріваються взаємно до праці церковної і народньої.

Листопадове Свято у нас вже традиційне й не можливо його вже оминати. Клуби час від часу дають представлення й інші комбіновані імпрези. — (Подав о. Йосиф Ганяк).

ВІДДІЛ 17 У. Н. С. зорганізований з 6 членів 25. жовтня 1933. р. о. Йосифом Ганяком. Перший уряд: Мих. Лужецький, Йосиф Чура, Петро Гойда, Анна Криса, Іван Тиндик, Евген Дмитрик. Запомог виплатив відділ \$40, співпрацює з Американсько-Українським Молодечим Католицьким Клубом, збирається в галі укр. кат. церкви Пр. Діви. Теперішній уряд: Мих. Голдак, предс.; Йосиф Чура, секр.; Мих. Лужецький, кас. Ювілейне свято відбулося разом з відділами 179 і 225.

ВІДДІЛ 179 У. Н. С.: Братство св. Володимира заложене 12. квітня 1908. р. під назвою „Табір Богдана Хмельницького”. Його організував Михайло Петрівський. Він став предсідником у першому уряді. З ним був секретарем Василь Колодій, а касіером Стефан Опалінський. При закладанню було 18 членів. Допомоги побрали члени \$8,288.77, на народні цілі в Америці виплачено \$1,685.45, на народні цілі в рідному краю \$10,092; відділ роздобував фонди на це з представлень, концертів, балів та з добровільних жертв. Маєток у готівці й бондах \$2,548.77. Відділ причинився до заложення Українського Народнього Дому й аматорського кружка й туди передав приладдя до вистав. Крім того заходами відділу повстав хор і музична банда. Зібрання відбуваються в Народнім Домі. Теперішній уряд: Микола Тильович, предс.; Михайло Кульчицький, кас.; Василь Голдак і Мих. Стеців, секретарі. Спільне ювілейне свято відбулося заходами від. 17, 179 і 373 дня 19. травня 1934. Його відкрив Н. Тильович, співав хор православної церкви під управою о. Івана Лямпарта, реферат виголосив Д. Галичин, промови виголосили: д-р М. Клим і Мих. Петрівський.

ВІДДІЛ 373 У. Н. С.: Жіноче Товариство „Любов” повстало з 8 члениць, 8. травня 1927. р. Закладали його: Анна Громоцька, Текля Єзуско, Анна Парашак. Громоцька була першою предсідницею, Парашак секретаркою, а касіеркою вибрано Параню Щупляк. Допомоги дістали члениці \$168.82, на народні цілі в Америці дали \$498, до рідного краю вислали \$85 — з місячних вкладок, кар і імпрез. Маєток виносить \$291.36, зібрання відбуваються в Українській Галі. Теперішній уряд: Вікторія Логун, предс.; Марія Литвицька, кас.; Анна Громоцька, секр. Ювілей обходили разом з відділами 17 і 179.

ГРОМАДА: SAINT JOSEPH.

Українців 20 родин. Приїхали з повіту Городок Ягайлонський у Галичині в 1910. р. Працюють у різницях. Є одно українське товариство, від. У. Н. С., укр. кат. церква, а з бізнесів одна гостиниця. Є молодечий Ст. Джозеф'с Клуб з 30 членами. В часі війни було тут 150 українців, після війни багато виїхали до дому, інші вибралися в інші місцевости. — (Подав Стефан Юркевич).

ВІДДІЛ 355 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ” повстало з 16 членів 20. квітня 1913. р. Його організували: І. Кульчицький, Ю. Мізін і члени першого уряду, а то: В. Надопта, предс.; Микола Стельмах, секр.; Стефан Юркевич, кас. Допомоги виплатили членам \$1,450, на народні цілі в Америці дали \$175, до рідного краю вислали \$150 — з членських вкладок, балів, пікніків і членських кар. Маєток у готівці є \$2,500, інший маєток вартости \$100. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Петро Рак, предс.; Федько Солоничний, кас.; Петро Занько, секр.

Братство Пресв. Діви Марії, відділ 178 У. Н. С., Манчестер, Н. Г.

NEW HAMPSHIRE

ГРОМАДА: MANCHESTER.

Українських родин 70. Осіли тут перед 40 роками, приїхали з Лемківщини, а перед 25 літами почали прибувати із Східної Галичини. Працюють у фабриці полотна та в фабриці взуття. Є укр. кат. церква, 3 товариства старших українців і Українсько-Американський Молодечий Клуб, а також аматорський кружок, складений з молоді. — (Подав *Юрій Датків*).

ВІДДІЛ 178 У. Н. С.: Братство Пр. Діви Марії зорганізував Іван Гуцуляк в 17 членів 13. вересня 1908. р. Він став касієром у першому уряді, а в ним був Йосиф Марчак головою, а Микола Плечій секретарем. Зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Василь Петрів, предс.; Йосиф Петрик, кас.; Юрій Датків, секр. Ювілейне свято відбулося 11. листопаду 1934. р. в галі церковній. Співав хор під управою Григорія Лисюка, вступне слово сказав Юрій Датків, святочну промову — М. Мурашко.

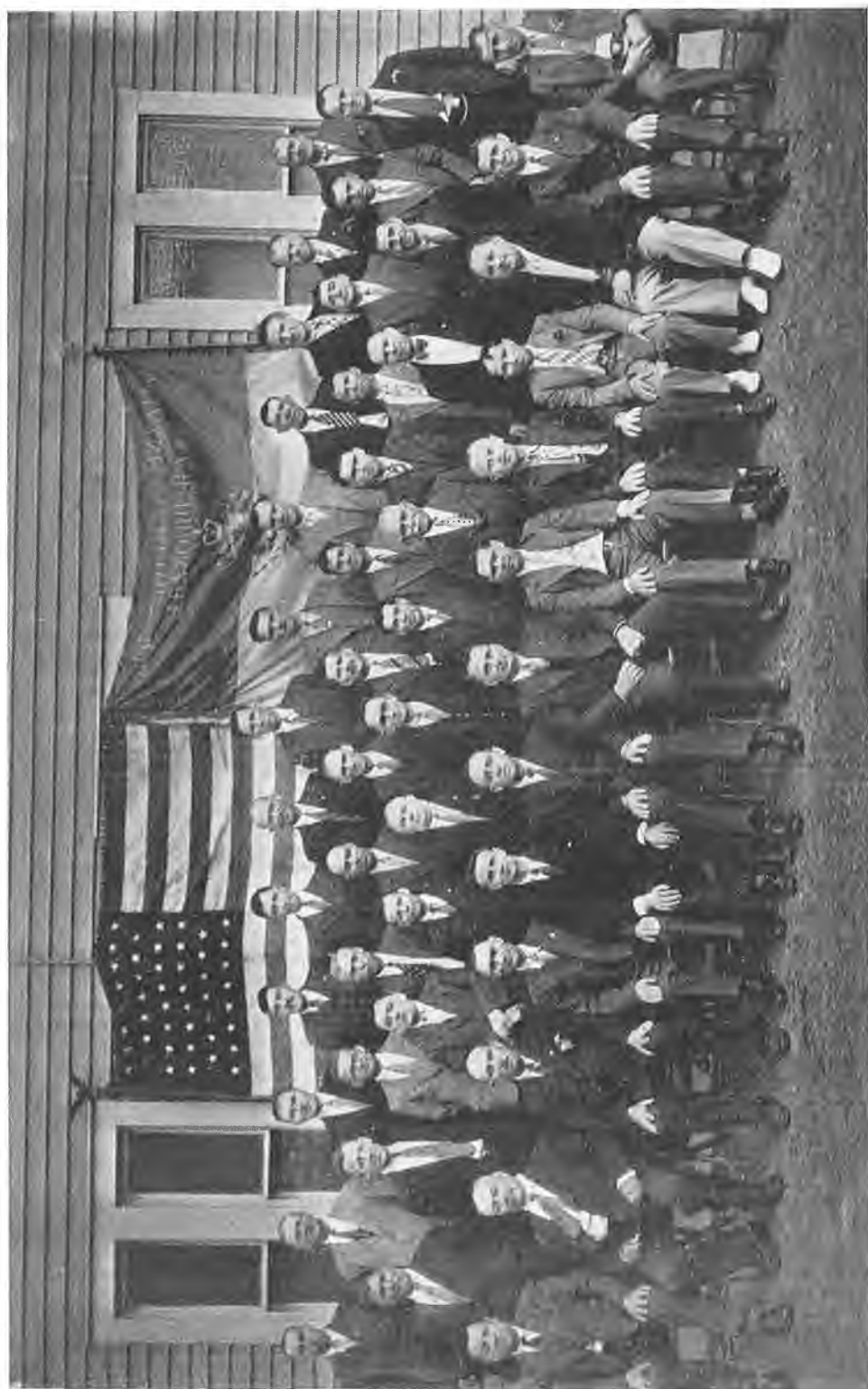
NEW JERSEY

ГРОМАДА: BAYONNE.

Українців 160 родин. Перші українські імігранти прибули сюди в 1899. р. Теперішня громада складається з земляків із повіту Вібрка, Рогатин і Тернопіль, Галичина. Працюють у рафінеріях нафти (Стендерд, Тайд, Вестерн, Тексас, Кестор), у фабриках отримачів, мила, масла, сірки, красок, шовку, сорочок і ін. Молодь працює по різних бюрох. Від 1918. р. наші громадяни почали закладати свої варстати праці, головню кущнірські спілки, що дають заняття 300 робітникам. Таких підприємств українських є 5. Крім того є 4 торгові харчами, 4 власники гостинниць, 1 годинникар, 1 будівничий. З товариств є 2 від. У. Н. С., 2 Провидіння, 2 У. Р. С. Народне життя розпочалося в 1905 р. зорганізуванням братства св. Михайла, від. 213. У. Н. С. В 1931. р. куплено Український Народний Дім. Потім зорганізовано відділ Союзу Українок і Тов. ім. Ольги Басарабової, а з молодечих організацій „Сомел Клоб” і „Атлетик Клоб”. Є тут окрема „угро-руська” громада, яка має свою церкву, до котрої належали теж і галицькі українці. В 1918. р. закупили українці свою гр.-кат. церкву і два доми за ціну \$23,000. Під церквою є саль на вистави та зібрання і тут приміщена українська школа та хор „Боян”. При хорі і при школі є українські бібліотеки. Хор між іншим брав участь у великим концерті в честь Шевченка, улажженім заходами 6 хорів у Тавн Гол у Нью Йорку 7. квітня 1935. р. і в концерті в Карнегі Гол у 1936. р., що були під управою проф. Ол. Кошиця. Зрештою українська громада з Бейон усе бере участь у завигах, що їх улажжується часто в Нью Йорку для цілої околиці. — (Подав *Василь Мельничук*).

ВІДДІЛ 213 У. Н. С.: Братство св. Михайла мало при закладанні 17 членів 15. листопаду 1908. р. Організатором був Павло Гаврилів і він був першим секретарем. З ним був у першій уряді Гринь Давидів предсідником і Гринь Возняк касієром. Допомоги членам виплачено \$5,835, на народні цілі в Америці дали \$650, до старого краю вислали \$400. Фонди приходили в балів та інших імпрез. Маєтку грішми є \$5,000, прапори вартости \$325. Зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Юрко Бойко, предс.; Андрій Бирич, фін. секр.; Йосиф Кобрин, рек. секр.; Микита Пахолок, кас. Ювілей святкували разом в від. 281 дня 3. листопаду 1934. Опис був поміщений у *Свободі* в 13. листопаду 1934. Свято відбулося в Лейбор Лайсіум по Службі Божій і панахиді, що її відправив о. Іван Захарко. Вступну промову сказав голова комітету Ю. Бойко, вокальні точки виконав хор „Боян” і дитячий хор „Дуг” під управою В. Мельничука. Були теж деклямації. Реферат по українськи виголосив М. Мурашко, а по англійськи — місцевий лікар, д-р Міськевич, з роду литовець, і Степан Шумейко.

ВІДДІЛ 281 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка заснував Лев Бачинський з 8 членів 29. квітня 1923. р. В першому уряді був Іван Лисий предсідником, Стефан Марків секретарем, Матвій Петруняк касієром. Допомоги хорим членам виплатили \$264, на народні цілі в Америці видали \$125, до рідного краю вислали \$118. Фонди призибали з імпрез. Відділ причинився до закупна Українського Народнього Дому і там відбував свої зібрання. Теперішній уряд: Іван Довгань, предс.; Лев Бачинський, секр.; Іван Кот, кас. Ювілей обходили разом відділи 213 і 281.

Братство св. Михайла, відділ 213 У. Н. С., Бейон, Н. Дж.

Товариство ім. Тараса Шевченка, відділ 281 У. Н. С., Бейон, Н. Дж.

ГРОМАДА: BOUND BROOK.

Українців 40 родин. Працюють у фабриці машин, деякі займаються фермерством. Більша половина має свої дома і самоходи. Бизнеси: 2 торгівлі, 2 крамці, 1 будівельний підприємець. З товариств є 1 від. У. Н. С., 1 від. У. Р. С., Чорноморська Січ, дитяча школа, аматорський кружок. Купили площу під будову Народного Дому і підготовляють будову. — (Подав *Григорій Геба*).

ВІДДІЛ 344 У. Н. С.: Братство св. Николая повстало 16. листопаду 1912. р. з 18 членів. Його заложили: Андрій Мотика й Іван Лівкович. Лівкович став секретарем у першому уряді, Мотика касіером, а головою вибрали Миколу Бучарського. Допомоги побрали члени \$883.75, на народні цілі в Америці дали \$25, до рідного краю вислали \$55 — з членських вкладок, балів і пікніків. Маєток є \$858.95, а інвентар варт \$175. Зібрання відбуваються в словацькій галі. Теперішній уряд: Т. Присташ, предс.; Яків Резник, кас.; Григорій Геба, секр. Ювилей святкували в Менвил, Н. Дж., відділи: 349 з Менвил, 344 з Бавнд Брук, 332 з Рерітен 24. листопаду 1934. р. Звіт був у *Свободі* з 27. березня 1935. Це було водночас і Листопадове Свято. Було в словацькій церкві богослуження, відправлене о. Йосифом Чаллинським з Єлизабет і о. Петрашовичем з Менвил. Проповідь сказав о. Чаллинський. Після богослуження відбувся концерт. Співав хор під управою М. Ядловського з Єлизабету. Промови виголосили Д. Галичін і Р. Слободян.

ГРОМАДА: BRIDGETON.

Українців 20 родин. Прибули в 1907. р. з села Чернихів, пов. Тернопіль, Галичина. Працюють при дорогах і в ліярні заліза. Є 1 українське товариство. З професіоналістів є 1 лікар і 2 вчителі у вищій школі. — (Подав *Г. Тимчий*).

ГРОМАДА: CARTERET.

Українців 2,000 душ. При українській православній парохії є 1,467, поза тим є ще більшовики і такі, що ходять до „угро-руської” гр.-кат. церкви. Перші імігранти осіли в 1896. р. Прибули з повітів: Сянік, Добромил, Золочів, Збараж, Рогатин, Підгайці й ін. Заняті у фабриках металевих виробів, дестиларнях нафти, фабриках штучного навозу, фарб, кравецьких робітнях і ін. Українські товариства: 2 від. У. Н. С., 2 від. Провидіння, 1 У. Р. С., Українсько-Американський Горожанський Клуб, Сестринство Покрови Божої Матері, Український Товариський Клуб (старшої молоді), Сини і Доньки України (меншого доросту), відділ скавтів, Спортовий Клуб „Йонг Юкрейнієнс” і Український хор „Боян”. Українська католицька церква повстала в 1910 р. Першим священиком був о. Й. Чаллинський. Перейшла на православ'я в 1929. р. При ній мав резиденцію перший православний український єпископ о. д-р Йосиф Жук, що помер 23. лютого 1934. в Ст. Пітерсбурі, у Флориді. Його поховали з тутешньої церкви на цвинтарі в Перт Амбой, Н. Дж. В Картереті відбулася перша конвенція Ліги Українських Клубів, зложених з молодечих організацій при україн. правосл. церкві Півн. Америки, в серпні 1932. р. Тут міститься редакція й адміністрація „Українського Вістника”, органу укр. правосл. церкви. При церкві є українська школа, українська бібліотека при співацькому товаристві. З бізнесів: 7 торговель харчами, 1 ресторан, 8 го-стинниць. З професіоналістів: 1 вчителька в прилюдній школі, 1 фармацевт. На уряді секретарки міста є українка й 1 член міської Ради Здоров'я. В дорадчій Комітеті Негайної Допомоги є місцевий парох укр. церкви. — (Інформації зібрав *Василь Касків*, списав о. Іван Гундяк).

ВІДДІЛ 209 У. Н. С.: Братство св. Миколая мало 28 членів при закладанні 24. жовтня 1908. р. Його організували члени першого уряду: Йосиф Гінда, предс.; Йосиф Пішко, кас.; Йосиф Войнаровський, секр. На допомогу членам пішло \$965, гроші зібрали з членських вкладок і з імпрез. Маєтку є тепер на \$400. Відділ підпомагав будову церкви й тепер відбуває зібрання в церковній галі. Збірки на народні цілі йшли через церкву. Теперішній уряд: Йосиф Гінда, предс.; Стефан Ярошак, кас.; Іван Лукашевич, секр. Ювилей святкували з відділом 342 дня 28. жовтня 1934. р. в німецькій галі.

ВІДДІЛ 342 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ” заложене 29. вересня 1912. р. з 20 членів Йосифом Вадяком, Лаврентієм Угрином, Іваном Гіндою та Іваном Марковичем. Гінда став касіером, а Угрин секретарем у першому уряді. Михайло Черпаняк був головою. Допомоги дістали члени з відділу \$2,483.60, на народні цілі в Америці виплатили \$981, до рідного краю вислали \$133.25 — з запомогового фонду та імпрез. Маєток тепер вносить \$835.79, з того половина заморожена. Інвентар вартує \$200. Відділ причинився до будови Народного Дому, але він згорів. Зібрання відбуваються в церковній галі при Рузвелт еленю. Теперішній уряд: Андрій Скоцинець, предс.; Йосиф Клебан, кас.; Іван Маркович, секр. Ювилей святкували з 209 відділом 28. жовтня 1934. По Службі Божій о. І. Гундяк відправив панахиду, а попохудні була святочна академія в німецькій галі. Її відкрив Андрій Скоцинець, співав хор „Боян” під управою Василя Каськова. Промови сказали Йосиф Гінда, Іван Гінда і Михайло Дмитрів, а по англійськи говорив Іван Вадик. Головний реферат мав Микола Мурашко.

Братство св. Николая, відділ 344 У. Н. С., Бавнд Брук, Н. Дж.

ГРОМАДА: CLIFTON.

ВІДДІЛ 182 У. Н. С.: Товариство „Українська Січ“ мало 16 членів при zaloженні 4. січня 1919. р. Його основник Дмитро Лещинин був теж першим головою. Разом із ним були в першому уряді: Петро Харко, секр. фін.; Іван Роздзябек, кас. На допомогу членам виплачено \$2,624, на народні ціли в Америці \$568.26, до рідного краю \$1,004.89 — з імпрез і членських вкладок. Маєток готівкою \$3,638.04, бібліотека вартості \$72.05, інший маєток \$554.99. Відділ причинився до організації української православної церкви й О.Д.В.У. від. 18, і з ними співпрацює та відбуває в церковній галі зібрання. Теперішній уряд: Іван Живницький, предс.; Григорій Яськів, фін. секр.; Іван Роздзябек, кас. Ювілейне свято відбулося спільними заходами відділів 42, 97 і 182 дня 6. травня 1934. Опис у *Свободі* з 10. травня 1934. р., переповіджений при від. 42 з Пасейку.

ГРОМАДА: ELIZABETH.

Українців 2,000. Свідомих півтори тисячі, а з Закарпаття ще окремо яких 500. Перші імigrанти осіли в 1895. р., походили з повітів: Сянік, Лісько, Горлиці, в Галичині. Працюють у фабриці машин Сінгера, в рафінеріях нафти, в фабриках залізних виробів, при залізниці. Українських товариств є 10, між ними 5 відділів У. Н. С., 3 від. У. Р. С., 2 від. Провидіння. Є Український Народний Дім і Український Парк. При укр.-катол. церкві є вечірня школа. Бизнесменів є 10, з того 7 мають гостинниці, 3 торгівлі харчами. 3 професіоналістів є 1 адвокат, 1 книговедець, 1 інженір. Є окремо три організації молоді із 150 членами разом.

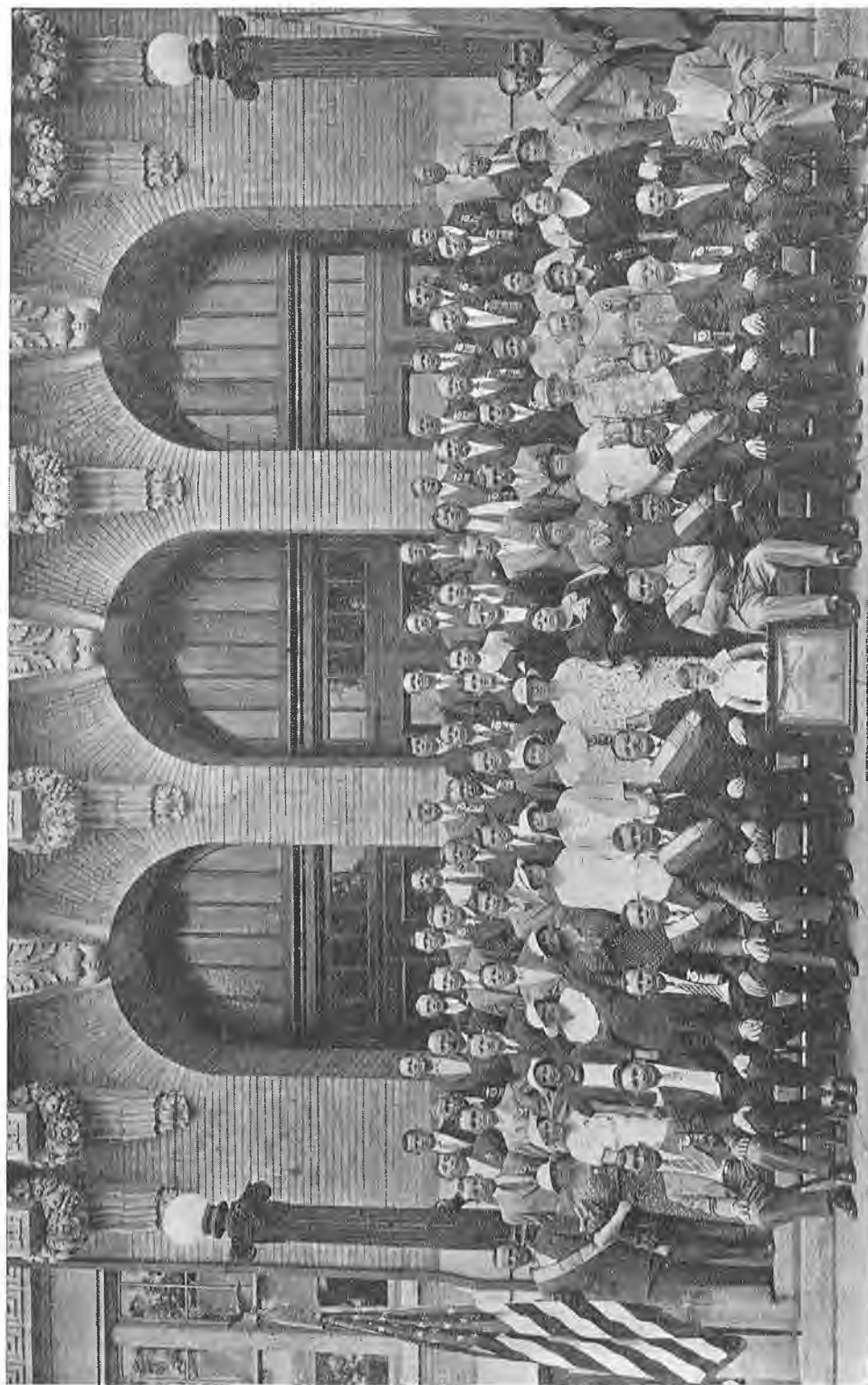
Гром. Василь Левчик, що зібрав дати про громаду, згадує про такі події в минувшині, котрі він сам запам'ятав: Він приїхав у грудні 1901. р. і тут застав 10 імigrантів з Лемківщини. За 6 місяців заложено філію братства св. Петра й Павла з Джерві Ситі. Тоді була українська церква лише в Джерві Ситі на цілу околицю, парохом був о. М. Підгорецький. В жовтні 1902. р. засновано братство св. Володимира, від. 65 У. Н. С. В грудні 1903. р. на річнім мітингу братства рішено оснувати укр. кат. церкву св. Володимира, а її збудовано аж 1906. р. за 3,000 дол. Відтоді історія церкви сплетена з історією громади до цієї міри, що коли були непорозуміння в громадському ділі, то все втягали до цього церкви, і навпаки. Непорозуміння йшли між лемками, що поселилися на горі міста, і подояками з доли міста. Обидві групи хотіли мати свої окремі церкви. Закупили навіть окрему площу на церкву, але вона пропала разом з грішми. Поладнано спір у той спосіб, що на долині міста купили Український Народний Дім у 1926. р. заходом Горожанського Клубу, що повстав у 1925. р., за ціну \$16,000, а на перерібку дали понад \$3,000.

Українська громада бере участь у ньюйорських здвигах, між іншим брала участь у протесті проти польської паціфікації дня 15 листопаду 1930. р. Громада дає також щедро на народні ціли.

ВІДДІЛ 3 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ“ заложене 1. серпня 1915. Основник Михайло Угорчак, гол. секретар У. Н. С. Перші урядники: Василь Маурач, предс.; Мих. Голубець, секр.; Іван Френкевич, кас. Членів при оснуванні 11. Допомоги членам виплачено \$2,246, на народні ціли в Америці \$245, на старий край \$94. Гроші на те приходили з імпрез. Маєток у готівці та інвестиціях \$2,826.35, інший маєток \$86. Відділ причинився до закупа Народного Дому, зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Вас. Грега, предс.; Вас. Тулевич, секр.; Мих. Корнас, кас. Ювілей справляв разом з іншими відділами в Елизабет, а то: 37, 65, 142, 234, і 306 з Линден. Відсвятковано 21. жовтня 1934. Програма, оголошена в *Свободі* з 19. жовтня, була така: В суботу, 20. жовтня, в церкві Служба Божа за доповідь членів. В неділю, 21. жовтня, була за померлих членів панахида, відправлена о. Й. Чаплинським. В год. 2. у Народнім Домі був спільний обід, а по обіді концерт тов. „Боян“ під управою М. Ядловського. По концерті забава. На концерті промовляв Микола Мурашко.

ВІДДІЛ 37 У. Н. С.: Сестрицтво Любов заложили Софія Фуртас, Анна Горінь, Евдокія Кардаш і Евфимія Нерода з 15 членицями 31. січня 1916. р. В першому уряді були: Евфимія Нерода, предс.; Евдокія Цимбалюк, касієрка; Евдокія Кардаш, секретарка. Запомоги виплачено \$899.25, на народні ціли в Америці \$154.71, до старого краю \$85; маєток відділу в готівці \$1,348.06. Відділ причинився до zorganizування Народного Дому і там відбуває зібрання. Теперішній уряд: Анна Погранична, предс.; Анастасія Огар, кас.; Евдокія Кардаш, фін. секр.; Марія Кісеньюк, рек. секр.

ВІДДІЛ 65 У. Н. С.: Братство св. Володимира оснували 1. жовтня 1902. з 8 членів: Андрій Явиляк, Василь Явиляк, Мих. Світич, Демко Гоч і Мих. Пец. У першому уряді були: Андрій Явиляк, предс.; Василь Явиляк, секр.; Мих. Світич, касієр. Допомоги виплатили \$11,250, на народні ціли в Америці \$375, до рідного краю \$598.41. Приходи на це були з членських вкладок по 50 ц. місячно і з імпрез. Маєток \$5,064.61 у готівці, а інший вартості \$200. Відділ причинився до закупа Українського Народного Дому та Українського Парку. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Яків Красновський, Григорій Налєпа, Василь Левчик. Братство св. Володи-

Братство св. Володимира, відділ 65 У. Н. С., Єлизабет, Н. Дж.

мира було все активне в громадській роботі. Причинилося до заложення української кат. церкви, ширило національну свідомість, вичистило громаду з москвофільства, брало передову участь у народніх маніфестаціях. Ювілей У. Н. С. відсвяткувало в злуці в від. 3, 37, 142 і 234.

ВІДДІЛ 142 У. Н. С.: Братство св. Миколая zorganizував Омелян Мамчак 10. жовтня 1907. року. В першій уряді був предсідником Теодор Жилка, секретарем Семен Байтала, касіером Яцко Родзіняк. Допомоги членам виплатили \$7,836, на ріжні цілі загальні в Америці \$500, на рідний край \$250. На це давало братство балі, члени платили кари, робили імпрези й пікніки. Маєтку є в готівці \$3,873.26, в інвентарі \$300. Відділ причинився до zorganizування Українського Народнього Дому і там відбуваються зібрання. Теперішній уряд: Яцко Лещак, предс.; Мих. Мамчак, кас.; Петро Остапчук, секр. фін.; Стефан Пограничний, секр. рек. Ювілейне свято разом з іншими місцевими відділами.

ВІДДІЛ 234 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ” мало 33 членів при закладанню 7. березня 1909. р. Організували його члени першого уряду: Лука Генега, предс.; Стефан Фуртас, секр.; Олекса Генега, кас., а крім них був іще в першому уряді Андрій Киченюк як другий секретар. Члени дістали допомоги \$9,570, на народні цілі в Америці дали \$638.92, до рідного краю на народні цілі вислали \$687.15. Ці гроші призибирали з член-

Український Народній Дім в Елизабеті, Н. Дж. (214-216 ул. Фултон).

ських місячних вкладок і різних імпрез. Маєтку тепер є \$3,336.12, а інвентар вартості \$473. Відділ причився до організування й будови Українського Народного Дому, 214 Фултон Ст., і там відбуває свої місячні зібрання. Співпрацює з місцевими відділами У. Н. С. В грудні 1930. р. і в січні 1931. р., в часі кампанії, привдавав 55 членів до Молодечого Департаменту. Теперішній уряд: Василь Вітушинський, предс.; Константин Пілат, секр.; Михайло Генега, кас. Ювілей обходжено спільно з відділами 3, 37, 65, 142, 234 і 306.

ГРОМАДА: GREAT MEADOWS.

Українців 80 родин. В 1906. р. приїхали сюди два брати, Роман і Іван Ковалик з Радехова, Галичина, і тут викорчували прегарну долину серед гір та перемінили її в плодючу землю, на котрій буйно росте городина. Потім приїхали інші імigrанти з Радехівщини та Залициччини. Всі займаються фармерством. Тепер є укр. кат. церква, зложена в 1923. р., відділ У. Н. С. і Демократичний Клуб. З бізнесів є одна торгівля мішаних товарів, 3 гостиниці, 1 склад деревляного матеріалу й штучних навозів. 6 кружок танцюючої молоді. — (З інформацій Павла Ландяка й Андрія Никчуна).

ВІДДІЛ 143 У. Н. С.: Товариство „Любов” мало 10 членів, як його закладали Павло Ландяк і Клим Данилюк 27. грудня 1926. р. Вони обидва ввійшли в перший уряд, а з ними ще Онуфрій Гудзак. Допомоги членам виплатили \$156.50, на народні ціли в ріднім краю дали \$26.25, а свого маєтку є в готівці \$500. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Клим Данилюк, предс.; Текля Гавришенко, кас.; Павло Ландяк, секр.

ГРОМАДА: ISELIN.

Українців 40 родин. Поселилися тут тому 10 років, переїхавши з інших громад, головню в Нью Йорку. Походять з повітів: Перемишляни, Скалат, Мостиська, Тернопіль, Перемишль. З товариств є „Просвіта”, від. 366 У. Н. С., і жіноче тов. „Єдність”. З підприємств є 2 торгові харчами, склад дерева, крамничка з цукорками, а три українці мають свої фарми. — (Подав П. Бажовський).

ВІДДІЛ 366 У. Н. С.: Товариство „Просвіта” повстало в березні 1927. р. з 18 членів Його закладали члени першого уряду: Петро Ваховський, предс.; Яків Лемчук, секр. З ними був в уряді Андрій Яворський касієром. Допомоги дістали члени \$236, на народні ціли в Америці дали \$15, до рідного краю вислали \$36. Маєток є \$650. Зібрання відбуваються в хаті Семка Седіла. Теперішній уряд: Андрій Яворський, предс.; Семко Седіло, кас.; Петро Ваховський, секр.

ГРОМАДА: JERSEY CITY.

Українців 500 родин. Галицьких „руських” 450 родин, „русинів” із Закарпаття 150 родин.

Перший приїхав сюди Павло Філяк, родом з Лугів, повіт Горлиць, Галичина, в 1879. р. За ним прибули краянни: Вахновський, Думна, Семен Ваврин і М. Бережний. Денис Голод, що приїхав з Лугів 1. квітня 1887. р., а тепер перебуває в Порт Джервис, застав у Джерві Ситі 17 родин. Всі майже працювали в цукроварні, де було багато австрійських німців і радо приймали українців до роботи. Коли до Америки прибув у грудні 1884. р. перший український священник з Галичини, о. Іван Волянський, він носився з думкою осісти в Джерві Ситі, але потім поїхав до Шенандоа. Пізніше він таки збудував у 1887. р. першу церкву у виді каплиці в Джерві Ситі на розі вул. Генрі і Чеснот на горі міста. За два роки прибув сюди о. Григорій Грушка, перебудував ту каплицю на церкву в 1891. р. і посвятив її на весні 1892. р. В 1899. р. було в Джерві Ситі вже 150 родин, 150 неподружених хлопців і мужчин, 70 дівчат і 280 дітей (145 хлопців і 135 дівчат). З отої спільної „руської, грецько-католицької” громади повстала теперішня зріжничкована українська, руска й угро-руська, що розпадається на згадані відомки і майже нічого спільного з собою не має.

Згадані групи мають свої церкви. Крім того є ще церква протестантів-біблійників у впаї найменім домі з 35 родинами. Україсько-католицька церква св. Петра й Павла, мурована, збудована в 1901. р. на розі вул. Грін і Сусекс, разом з галею була літами осередком громадського і релігійного життя для Джерві Ситі й околичних громад, включаючи й Нью Йорк. Щойно з заложенням окремої української католицької церкви в Нью Йорку в 1905. р. тамтуди переноситься осередок релігійного й народного життя, а Джерві Ситі сходить до ролі передмістя Нью Йорку, хоч живе самостійним життям.

Дня 8-го жовтня 1914. р. зіхалися в готелю Ексчендж Плейс в Джерві Ситі представники українських центральних організацій для порозуміння в цілі спільної акції в часі війни і вибрали тимчасовий комітет для скликання першого українського конгресу, що відбувся в Нью Йорку в 1915. р.

Товариство „Український Клуб Поступовий“, відді 70 У. Н. С., Джерзі Ситі, Н. Дж.

Під теперішню пору має громада Народній Дім на горі міста (недалеко одного з міських осередків „Файв Корнерс“ — п'ять рогів, углів), а при ній народня школа з окремим кваліфікованим учителем, але під контролею церкви; друга школа є в церковній галі на долині міста. Школа в Джерзі Сіті заложена ще в 1897. р. Тоді наука відбувалася кожного дня пополудні, а в суботу цілий день. Було 70 дітей. Учив дяковчитель Антін Терещук.

Довгий час містився під ч. 72 Морис Ст. на долині міста Народній Дім Українсько-Американських Горожан, але після збудування Народнього Дому на горі міста в 1933. р. це товариство перенеслося на Джанстон евеню в ділянці Лафает.

В Джерзі Сіті є постійний осідок Українського Народного Союзу і його органу *Свободи* від 1911. р. Першу газетку, під назвою *Новий Світ*, почав видавати о. Григорій Грушка в Джерзі Сіті в 1892 р., але вона впала (вийшло лиш одно число) і по ній почав він видавати в р. 1893 (від 15. вересня) теперішню *Свободу*. Кость Кирчів, що приїхав до Америки 12. березня 1889. р. і заїхав просто до о. Грушки, каже, що черенки до видавання своєї газети збирав о. Грушка по ньюйорських російських друкарнях. Той священник заложив у 1890. р. руську торгівлю під ч. 102 Морис Стріт і передав її управу Кирчову. По якимсь часі перебрав Кирчів торгівлю на себе і провадив її довгі літа як „Народню Торговлю“ на розі вул. Грін і Сусеко, напроти церкви. Денис Голод, що в 1900. р. заложив уже свій готель (шпик) під ч. 38 Грін Ст., каже, що в січні 1894. р. був у домі о. Грушки, 245 Борен Ст., і там саме відбувалася нарада над заложенням Русько-Народного Союзу і його першої конвенції. Братство св. Петра й Павла вислало на цю конвенцію свого делегата в особі Якова Даньковського. Він походив із Устя Руського в Галичині. Бр. св. Петра й Павла стало теж 4. відділом Союзу. Це братство злучилось опісля з бр. св. Николая. Гром. Голод подає, що сема конвенція Союзу відбулася в Джерзі Сіті і тоді вибрали президентом о. Миколу Стефановича з Пітсбурга. На доручення президента контрольна комісія в особах о. Підгорецького і Кирчова поїхала до Пенсильванії і там відібрала книжки від урядників, що не господарили в Союзі як слід, і в 1903. р. перевезли все те до Джерзі Сіті в маленький налізці. Було там усього 2 книжечці і кілька давніших, іще не зміняних чеків, і все те віддали молодому чоловікові, Семенові Ядловському, до його мешкання на 4. поверсі при Сусеко Стріт коло церкви, отже віддали йому під опіку цілий Руський (Український) Народний Союз.

Тепер є в Джерзі Сіті 9 відділів У. Н. С., 3 відділи Провидіння, 1 від. У. Р. С., 2 незалежні сестрицтва заломові при церкві, 1 молодечий відділ Провидіння, 2 спортові молодечі товариства при Народнім Домі, Чорноморська Січ, пластові дружини хлопців і дівчат, хор ім. Лисенка старших членів і молодших, молодеча оркестра, Союз Українок, 2 Українські Демократичні Клуби (мужчин і жінок) і Будівельно-Позичкове Товариство.

З професіоналістів є крім персоналу при У. Н. Союзі і *Свободі* 1 адвокат, 1 урядовець при муніципалі, кілька вчителюк у прилюдних школах, 1 торговельний урядовець.

2 похоронні підприємства, зпоміж 4 малярів один малює церкви, при міській службі зайнятих 5, з ремісників є 1 кравець, 2 столярі, 1 пломбер (монтер), 1 підприємець будівельний, 1 перевозовий, 1 агенція реальностей, 2 агенти від обезпечення, 1 чистильник вікон; крім того такі підприємства: ресторани 4, пекарень 2, торговель цигарами й цукорками 3, гостинниць 7, гостинниць з торгівлями харчів 2, торговель мішаних товарів 23, з них одна торгує мясом, 1 має торгівлю дробом у Перт Амбо, а мешкає в Джерзі Сіті. Багато людей працює в фабриці мила Колгейта, а багато жінок чистять будинки в Нью Йорку.

(На підставі таких матеріалів: річники *Свободи* з рр. 1896—1900, метрикальних записок у парохії, споминів Костя Кирчова, вісток Дениса Голода, статистичних інформацій о. Володимира Лотовича і своїх власних переживань та споминів списав д-р Семен Демидчук).

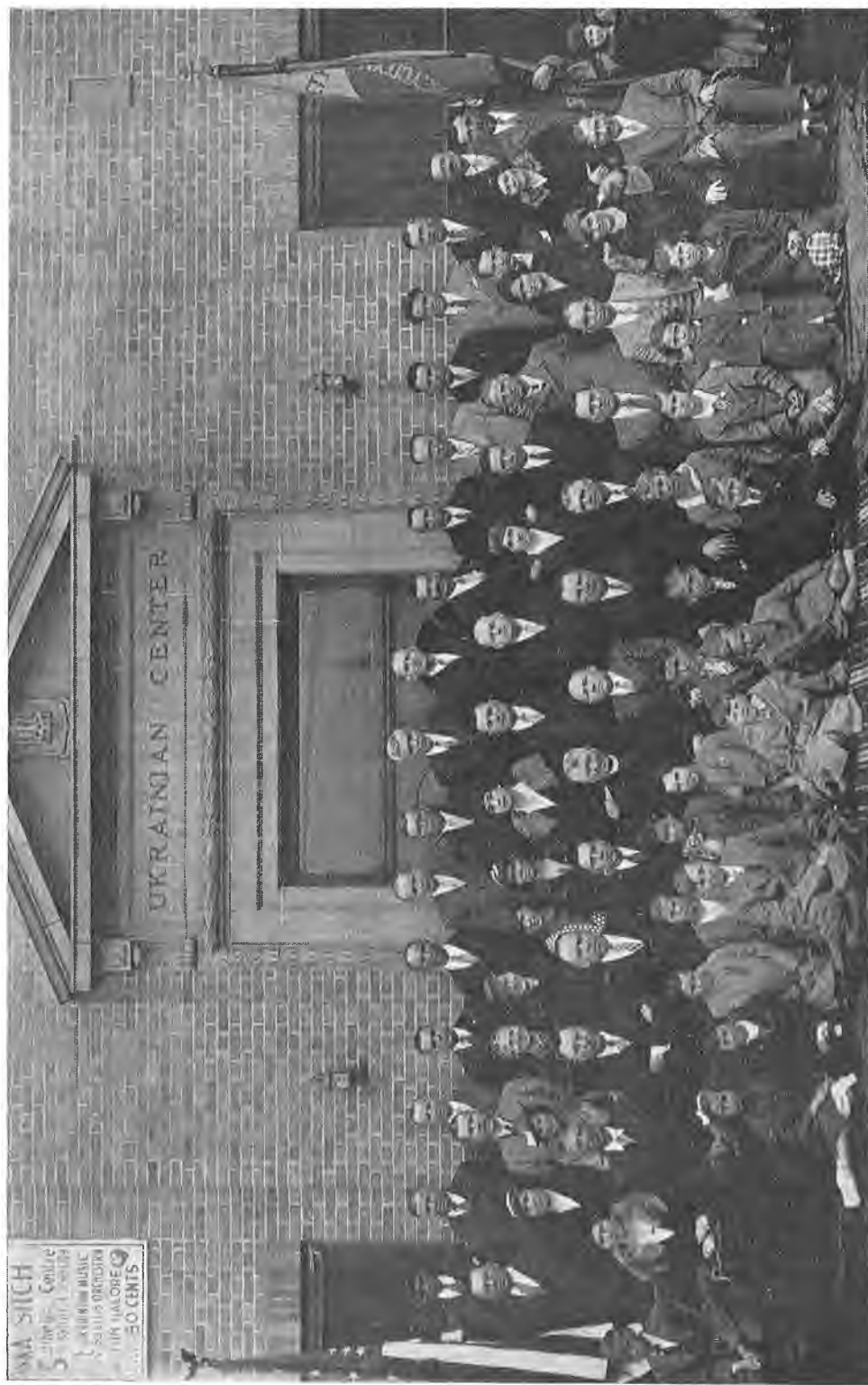
ВІДДІЛ 4 У. Н. С.: Братство св. Николая. В канцелярії У. Н. Союзу є сліди, що братство існувало вже 26. жовтня 1906 р. Відділ виплатив допомоги членам від 1918 р. \$1,195, на народні ціли в Америці \$46, на Сиротинець У. Н. С. \$65.10, на Сиротинець у Філадельфії \$10, на рідний край \$194.50 — усе те з братських вкладок. Маєток у готівці \$309.53. Зібрання відбуваються в галі під ч. 72 Морис Ст. Теперішній уряд: Микола Пупчик, предс.; Семен Кусень, секр.; Вас. Глива, кас. Ювілей відсвяткував разом з іншими відділами. Звіт поданий при від. 170.

ВІДДІЛ 25 У. Н. С.: Товариство „Свобода“ засновано 25. січня 1915 р. Перший уряд: Б. Дуткевич, предс.; С. Ядловський, кас.; О. Стеткевич, секр. До цього відділу належать члени і члениці, розкинені по цілій Америці. Це такі особи, що їм з різних причин або не вигідно або й неможливо належати до якогось місцевого відділу. Отже для них засновано окремий відділ в осідку організації. Члени і члениці сповняють усі свої народні повинности в тих місцевостях, де під пору проживають. Тепер є в тім відділі 32 члени і 13 члениць та 4 члени Молодечого Департаменту. Теперішній уряд: О. Ревюк, предс.; д-р Л. Мишуга, кас.; О. Стеткевич, секр.

ВІДДІЛ 70 У. Н. С.: Український Клуб Поступовий — заложений із 26 членів 22. жовтня 1902 р. Організатори: Михайло Келячава, Мих. Бережний, Мих. Каніщак, Мих. Рибка. Це був у початках „Клуб чотирьох Михайлів“. Щойно 28 грудня 1919 прийнято теперішню

Товариство ім. Лесі Українки, від. 171 У. Н. С., Джерзі Ситі, Н. Дж.

Братство св. Івана Христителя, відділ 270 У. Н. С., Джерзі Ситі, Н. Дж.

назву. В першій уряді були: Андрій Сандович, Михайло Келичава, Михайло Канішак. Допомоги виплатив відділ \$10,682.50, на народні ціли в Америці \$351, на рідний край \$646.75, — усе з членських вкладок і імпрев. Маєток у готівці \$6,176.63, в бібліотеці книжок вартості \$319.50, приладдя до аматорських вистав \$100. Відділ причинився до повстання Народнього Дому на долині міста, співпрацював з іншими відділами У. Н. С. Зібрання відбуваються в Українським Народнім Домі. Теперішній уряд: Дмитро Пилевич, предс.; Іван Гелета, секр. фін.; Волод. Кущнір, секр. рек.; Іван Вілобам, кас. Ювілейне свято разом з іншими відділами в Джерві Сіті.

ВІДДІЛ 170 У. Н. С.: Товариство „Українська Січ” мало 17 членів при закладанні 12. лютого 1912 р. Організували: Стефан Миланович і Андрій Савка. Перший став президентом, другий касієром у першому уряді; секретарем фінансовим був Андрій Шостак, а секретарем рекордовим Михайло Микитшин. Допомоги членам виплатив відділ \$8,923, на народні ціли в Америці \$814, на рідний край \$1,310 — з членських вкладок, імпрев і добровільних жертв. Маєток \$2,113 (вже в інвентарем), приладдя до вистав вартості \$23. Співпрацює відділ з Українським Народнім Домом і там відбуває свої зібрання. Теперішній уряд: Павло Мелень, предс.; Осип Логин, кас.; Григорій Готра, секр.

Ювілейне свято відсвяткували відділи: 4, 54, 70, 170, 196, 257, 270, 275 і 286 разом у неділю, 30. вересня 1934, в прилюдній школі ч. 16, на розі вулиць Сусекс і Вашингтон. Звіт оголошений в ч. 238 *Свободи* в 11. жовтня 1934. Співав хор ім. Лисенка і дитячий хор під управою Андрія Геля, були танці дітей, квартет М. і В. Гелів, М. Чури і Г. Шустикевича, сольо Петра Ординського, деклямація панни Е. Нечесної й Івана Сосульського і сольоспіви сестер Г. і М. Шиманських в Філадельфії. Промови виголосили: Михайло Мельниченко й М. Мурашко по українськи і Г. Бвусяк по англійськи. По концерті була святочна вечеря в Народнім Домі при Фліт Ст.

ВІДДІЛ 171 У. Н. С.: Товариство ім. Десі Українки — жіночий відділ У. Н. Союзу, зорганізований 26. січня 1936 р. Організаторкою була Стефанія Галичин. При оснуванні відділу було 10 члениць. Відділ за короткий час свого існування робив кілька невеличких імпрев, у яких активну участь брала молодь, а в яких чистий дохід у сумі \$48 призначено на Рідний Край. Відділ тепер числить 87 члениць, а саме 51 старших і 36 дітей. Всі члениці приєднала до відділу Стефанія Галичин. Теперішній уряд: Марія Петренко, голова; Стефанія Галичин, секретарка; Анна Жуковська, касієрка.

ВІДДІЛ 196 У. Н. С.: Товариство „Вільні козаки села Росілля” повстало з 42 членів 20. лютого 1919 р. заходами Івана Марусина, що був першим секретарем відділу. Тоді став Володимир Мартинець президентом, а Іван Іванків касієром. Допомоги виплатили членам \$1,180, на народні ціли в Америці \$123, до рідного краю \$900. Фонди на це придбали з добровільних жертв, коляди і інших збірок. Маєток у готівці \$340, інвентар вартості \$100. Зібрання відбуваються в домі Українсько-американських Горожан. Теперішній уряд: Микола Цінюрчин, предс.; Дмитро Костюк, кас.; Іван Марусин, секр. Ювілейне свято було разом з іншими місцевими відділами.

ВІДДІЛ 257 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла.

ВІДДІЛ 270 У. Н. С.: Братство св. Ів. Хрестителя повстало з 23 членів 14. серпня 1910 р. заходами Василя Гіля й Івана Смеричанського, Смеричанський став президентом, а Гіль секретарем у першому уряді. Касієром був Іван Хоминський. Допомоги виплачено членам \$6,690, на народні ціли в Америці (на будову У. Нар. Дому) дали \$1,125, окремо ще податок на Нар. Дім від членів в сумі \$4,345.50, а на інші ціли \$500, разом \$5,970.50. На допомогу в рідний край дали \$2,220. Фонди здобували з членських вкладок як народній податок кожного місяця. Маєтку в готівці є \$4,515.75. Зібрання відбуваються в Українським Народнім Домі. Теперішній уряд: Стефан Гладкий, голова; Микола Пігура, кас.; Михайло Варан, секр. фін.; Григорій Шустикевич, секр. рек. Ювілей обходили відділи в Джерві Сіті разом.

ВІДДІЛ 275 У. Н. С.: Товариство „Даравіччина” заложено в 6 членів 25. лютого 1923 р. двома першими членами першого уряду й Іваном Шельвахом. У складі першого уряду були: Іван Сосульський, Франко Сосульський, Михайло Шельвах. Допомоги дістали члени на суму \$1,890, на народні ціли в Америці видали \$259, до рідного краю \$314 — усе з каси відділу й з імпрев. Маєток у готівці є \$1,439.92. Зібрання відбуваються в галі Українсько-Американських Сигизєнів. Теперішній уряд: Михайло Гречин, предс.; Іван Сосульський, секр. фін.; Франко Жук, кас.; Михайло Мельниченко, секр. рек. Ювілейне свято обходив відділ разом з іншими місцевими відділами.

ВІДДІЛ 286 У. Н. С.: Братство св. Володимира заложено 12. січня 1914 р. з 15 членів. Відтоді виплатило членській допомоги \$1,650, на Український Народній Дім у Джерві Сіті дало \$115, на інші народні ціли в Америці \$40, до рідного краю вислало \$1,146. Зібрання відбуваються в Народнім Домі. Теперішній уряд: Теодор Челак, предс.; Теодор Заканяч, кас.; Стефан Шимон, секр. Ювілей святковано разом з іншими відділами в Джерві Сіті.

ВІДДІЛ 287 У. Н. С.: Товариство ім. Володимира Великого основане 31. грудня 1936.

Товариство „Дарухівщина”, відділ 275 У. Н. С., Джерсі Сіті, Н. Дж.

Працюючі в адміністрації й друкарні „Свободи” та в канцелярії У. П. С.

ГРОМАДИ: LINDEN і ROSELLE.

Українців 50 родин, 280 душ. Почали прибувати від 1906 р. Працюють найбільше в Ньюарку, Елизабеті та в інших подальших місцевостях. Є 2 товариства чоловічі й 1 жіноче. Українських підприємців 6: 2 торгівлі мясом, 2 споживчими товарами, 1 голяр, 1 гостиниця. — (Подав *Василь Мосора*).

ВІДДІЛ 306 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка в Линден — повстало з 6 членів 11. травня 1924 р. Організували: Василь Мосора й Теодор Федуняк. У першому уряді були: Ілля Малко, предс.; Теодор Федуняк, секр.; Анна Мосора, кас. Допомоги виплатили членам \$334.92, на народні цілі в Америці жертвували \$35, до рідного краю \$40. Маєтку в \$753, інвентар вартості \$200. Зібрання відбуваються в Українській Народній Галі при Ровел і Генрі Ст. Теперішній уряд: Теодор Федуняк, предс.; Стефан Окренкый, кас.; Василь Мосора, секр. Ювілей святковано разом з відділами в Елизабет 21. жовтня 1934, а звіт поданий при відділі 3.

ГРОМАДА: MANVILLE.

Українців 120 осіб. Почали прибувати від 1912 р., найбільше з Пенсильвенії. Працюють у фабриках. Є 1 українське товариство. Підприємств 5: торгівля з харчами, 2 гостинниці, 1 склад убогів, 1 кравець. Колись була українська школа, діти навчилися грамоти. — (Подав *Лев Мартинчук*).

ВІДДІЛ 349 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка мало 16 членів при заложенні 20. січня 1926 р. Його закладали: Ілько Шегера і Михайло Козак. Шегера став предсідником у першому уряді, секретарем Павло Кобилянський, а касієром Олекс. Лесик. Допомоги виплатили членам \$930, на народні цілі в Америці дали \$205.75, до рідного краю вислали \$177 — з членських вкладок, балів і пікніків. Маєток у готівці в тепер \$836, а інвентар вартує \$340. Відділ зорганізував аматорський кружок. Зібрання відбуваються в галі Лупа Набожинського. Теперішній уряд: Ілько Шегера, предс.; Дмитро Федина, кас.; Микола Лісний, секр.

Ювілей святкували 3 відділи разом, а то: 349 з Менвил, 344 з Бавнд Брук і 322 з Рерітон 24. листопаду 1934. Звіт у *Свободі* з 22. березня 1935. Богослуження відправив о. Й. Чаплинський при асисті о. Петрасовича і виголосив проповідь. Потім був святочний обід, а накінець свято. Прибули Січовики з Ньюарку в одностроях. Співав церковний хор з Елизабету під орудою Мих. Ядловського. Промови виголосили головні секретарі У. Н. С.: Д. Галичич і Р. Слободян.

ГРОМАДА: MAPLEWOOD.

ВІДДІЛ 272 У. Н. С.: Товариство „Згода” основане 31. грудня 1935 р.

ГРОМАДА: MILLVILLE.

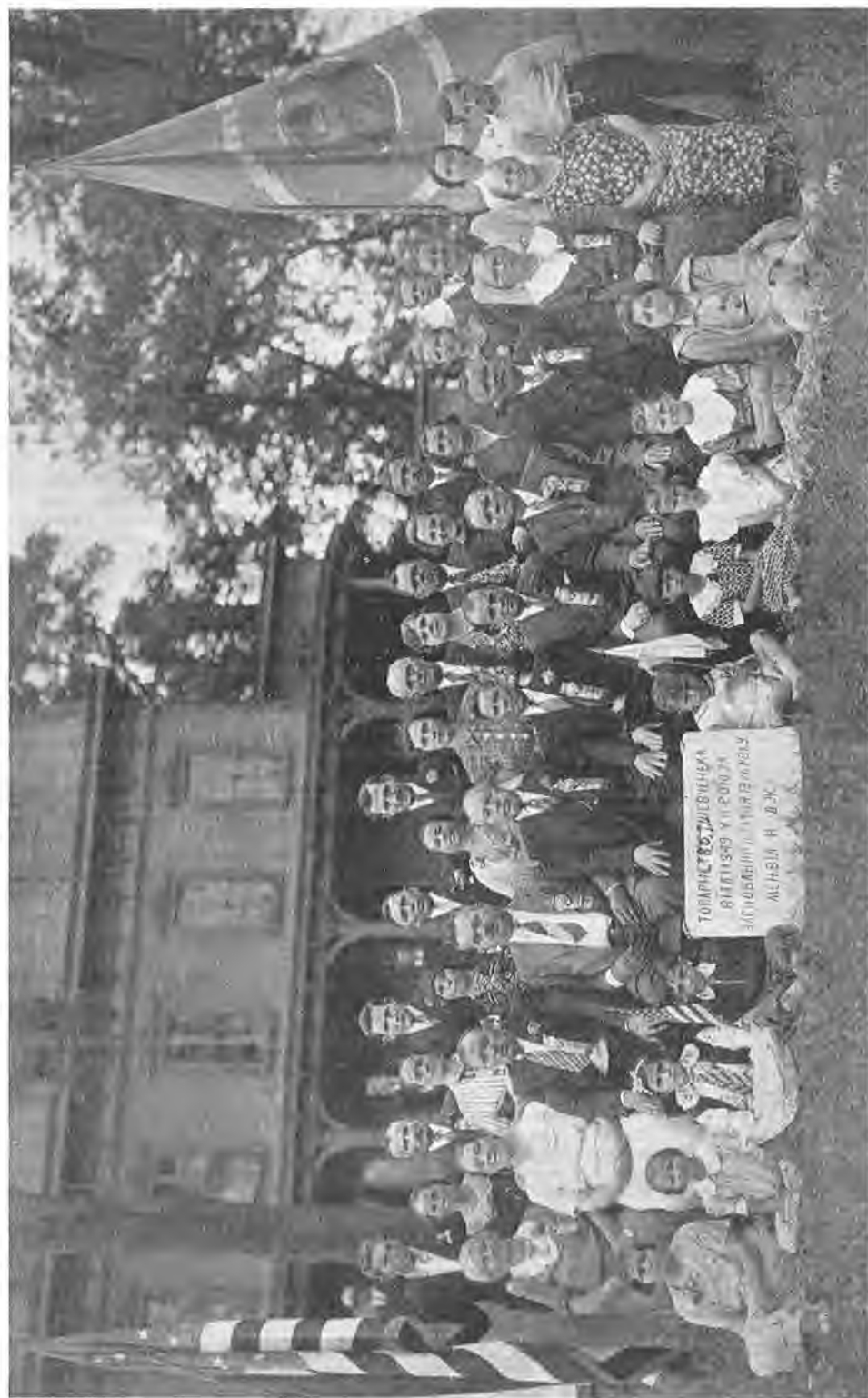
Українців 100 родин. Вони поселялися тут від 1910 р. Це українська фермерська оселя. Початки були дуже трудні, але поволи люди привикли і почали навіть розбудовувати народне життя. Заложили тоді 347 відділ У. Н. С. Але „біда не спить”: коли поселенців почали страшити, що вони заплачати задорого за землю і не сплатять її навіть за чверть століття, почалося негодування на все, що українське, й відділ розбито. Аж пізніше поприходили свіжі люди з переступними листами і відділ відбудували. Серед метушні заложено відділ Провидіння, другий відділ У. Н. С. (331) і відділ У. Р. С., збудовано аж дві церкви від 1917 р., потім ще прийшли непорозуміння, до кого має церква належати. Є багато добре загосподарованих фермерів. — (Подав *Т. К.*)

Тутешні фермери походять з повітів: Бібрка, Рогатин, Борщів, Скалат, Сянік, Коломия. Молодь має аматорський кружок. З підприємств є 1 торгівля харчами й мясом, 1 перевозове підприємство, 1 розвозчик хліба. Інші працюють на фармах, у фабриці бавовняних виробів і в фабриці скла.

ВІДДІЛ 331 У. Н. С.: Товариство ім. Ст. Мельничука заклали з 18 членів у травні 1925 р. Онуфрій Гнатюк і Іван Панчишин. Гнатюк став головою в першому уряді, а з ним був Франко Бучинський касієром і Антін Романюк секретарем. Допомоги членам виплатили \$455, на народні цілі в Америці дали \$100, до рідного краю вислали \$25. Маєтку в \$455. Відділ причинився до створення Українського Народного Дому і відбуває там свої зібрання. Також зорганізував тов. „Просвіту” і Молодечий Клуб. Теперішній уряд: Онуфрій Гнатюк, предс.; Іван Романюк, кас.; Франко Бучинський, секр.

Ювілей святкували спільно відділи 307, 331, 347 і 348 дня 2. червня 1934 р. Звіт поміщений у *Свободі* з 13. червня 1934. Була панахида, яку відправив о. Пирняк, а в Укр. Нар. Домі концерт. Співав хор під управою о. Марущака. Промови: С. Чопик в імені комітету, гол. радний У. Н. С. А. Пашук, гол. радний С. Слободян, а закінчив гром. Тимчій. По концерті була вечеря.

ВІДДІЛ 347 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ” заклали з 20 членів Василь Матоліч і Василь Морозович 9. грудня 1912 р. Морозович був першим головою; з ним був касієром Стефан Демус і секретарем Панько Процишин. Допомоги дістали члени \$1,105.75,

Товариство ім. Тараса Шевченка, відділ 349 У. Н. С., Меншик, Н. Дж.

Товариство „Запорозька Січ”, відді 347 У. Н. С., Милви, Н. Дж.

на народні цілі в Америці виплачено з товариства \$385.90, до рідного краю вислали \$325.05 — усе з членських вкладок і з імпрез. Маєтку тепер мають \$2,010.51 у грошах, а в інших вартостях \$173. Зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Теодор Ковальський, предс.; Стефан Патен, кас.; Григорій Тимчій, секр. Ювілей обходили в залуці з іншими відділами.

ГРОМАДА: NEWARK.

Коли перші українці прибули до міста Ньюарку, не відомо, але в споминах о. Стефана Макара про українські колонії в Америці в *Свободі* з 31. серпня 1899 р. зазначено, що в Ньюарку у тім часі було 140 українців, а далі, що вони не мали своєї церкви, але ходили до церкви в Джерзі Сіті.

Деся у тих часах повстало сестрицтво св. Ольги, яке було відділом „сестричного братства” в Джерзі Сіті. Аж 5. квітня 1900 р. повстало перше українське братство св. Николая. У той час деякі ньюарчани вже належали до У. Н. Союзу, але вони ще не мали свого ньюарського відділу.

Дня 26-го травня 1903 р. засновано теперішній найстарший відділ Українського Народного Союзу ч. 76, Братство св. Івана Хрестителя. Це братство помогло зорганізувати першу церковну українсько-католицьку громаду в 1905 р.

Дня 3. березня 1906 р. відбулося перше українське віче в Ньюарку, в справі підпирання боротьби в рідному краю. Ініціатором віча був о. М. Струтинський з Елизабет. Головою був Ф. Олійник, секретарем Ст. Сімків. Вибрано комітет з 5 людей для збірки на „Божий Фонд”.

В *Свободі* з 14. лютого 1907 р. був поміщений поклик „До Русинів у Ньюарку” від церковного комітету (Дамян Мних, Юліан Демків, Ф. Олійник, Ч. Цюприк), щоб скористати з нагоди купити будинок на українську католицьку церкву під ч. 249 Court Street за \$17,500.

В *Свободі* з дня 17 квітня 1907 р. зазначено, що вже куплено нову церкву під ч. 249 Court Street. Першим священиком при ній був о. І. Дорожинський.

Той церкви вживано аж до 1927 р., коли за ініціативою тодішнього пароха, о. Йосифа Чаплинського, куплено нову, більшу й гарнішу церкву під ч. 37 Morton Street. Бувший церковний будинок тепер уживається на концерти, віча, балі і т. п. імпрези.

Дня 19 січня 1908 р. відбулося віче в справі „знаних подій у львівським університеті і віденським парламенті”. Галія була переповнена вічовиками і хоч у Ньюарку в той час було сильне безробіття, то жертволюбні ньюарські українці зложили \$28.75. Віче відкрив о. А. Пеленський. Головою був С. Головчак. Заложено комітет для дальшої збірки на ті цілі.

Дня 2. листопаду 1908 р. відбувся величаво перший український бал у Ньюарку.

Дня 12. серпня 1909 р. зорганізував п. Теодосій Касків як мужеський хор товариство співацьке „Боян” при українській католицькій церкві. Передтим існував маленький хор, який співав у церкві. В грудні 1911 р. перемінено цей мужеський хор на мішаний хор. Перший заряд його був: Т. Касків, предсідник і диригент; С. Дзюбатий, писар; В. Кохалевич, скарбник. Відтоді аж до нинішнього часу це товариство було на чолі культурних змагань українців у Ньюарку. Дано 180 аматорських вистав і 114 концертів. Висигнувано за своєї каси на церкву, школу й добродійні цілі суму \$5,985.35. Від його заложення до цього часу управляє ним учитель Т. Касків.

В „День Праці” (Labor Day) 6. вересня 1910 р. відбулося віче в справі вбивства Стасюка і Коцка, студента львівського університету.

Дня 4. жовтня 1910 р. відвідав перший раз українську католицьку церкву митрополит Андрій Шептицький.

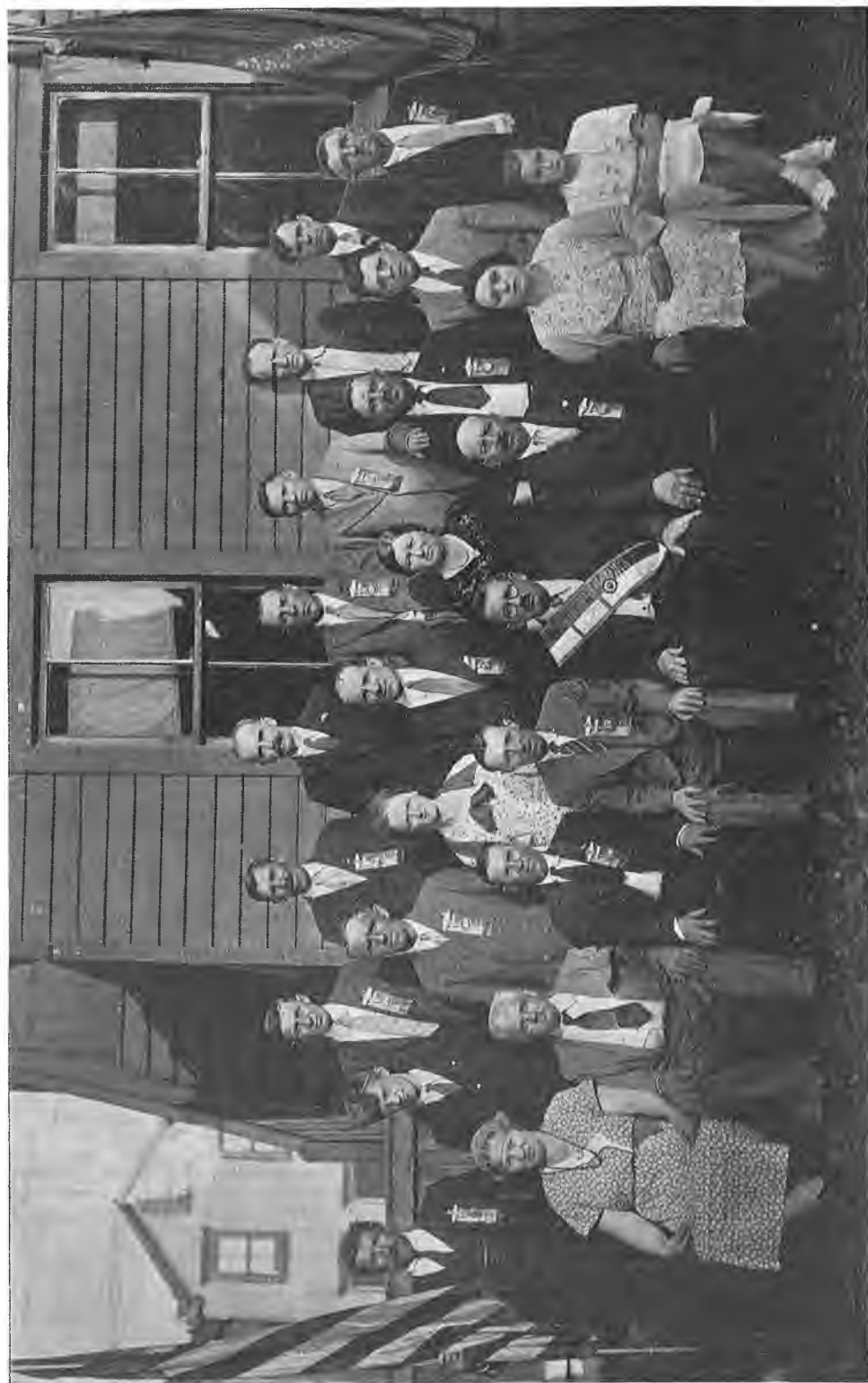
Дня 6. листопаду 1910 р. відбулося віче в справі приватної гімназії в Збаражі. Збірка \$27. Вибрано комітет до дальшої праці на ті цілі.

Дня 18. грудня 1910 р. відбулося віче в справі приїзду до Америки Ірини Січинської, сестри Мирослава.

На початку 1911 року заложено українську преравітерську церкву заходами Івана Бодруга, який незабаром поїхав до Канади. Ця церква є під ч. 53 Beacon Street.

В справі „Фонду ім. А. Коцка” відбулося 15-го січня 1911 р. віче при участі кількохсот українців. Говорила І. Січинська. Збірка — \$86.

Мабуть перший український концерт в історії Ньюарку відбувся 19. березня 1911 року, коли „Боян” при співучасті кат. церковних товариств улаштував „Великі Вечерниці”. Співав мужеський хор („Думи мої”, „Україна”, „Гуляли”) і мішаний хор („Гамалія”, „Заповіт” Вербицького) товариства „Боян”. Дуєт — Т. К. і І. Бардаць. Вступне слово — о. Петро Понятишин. Відчит — Т. Касків.

Братство св. Петра ꙗ Павла, відім 27 У. Н. С., Ньюарк, Н. Дж.

Мабуть перша українська театральна вистава відбулася 7. січня 1907 р., коли тов. „Боян” відіграло „перед масою публіки” „Ніч Вифлєемську”. Учасники були: Г. Дідоха, В. Паратюкевич, М. Паньківський, І. Янчинин, М. Ткач, В. Касків, В. Цимбаліста, А. Базарніцка, І. Ткач, Г. Воскобойник, Г. Лобур, С. Дзюбатий, Я. Дячун і І. Брик. Декорації — В. Кохалевич.

Перший справді великий концерт відбувся 21. січня 1912 р., коли тов. „Боян” відсвяткувало „Маркіанове Свято”. На тім концерті виступила перший раз Анна Базарніцка, яку можна вважати найкращою співачкою, що її нюарські українці видали зпоміж себе. Бесідником був А. Цурковський, тодішній редактор *Свободи*. В дописі про цей концерт (підписаний „Свій”) було згадано, що: „Слідно було велике зіспівання і виконення хору та модулювання тонів від найтонших „pp” до найтрімікіших „ff”. Далше подано, що вібрано на концерті на Рідну школу \$60.

Замітною подією був „Великий Народний Вечір” 23. лютого 1913 р. На те свято загостив був новоприбулий делегат просвітніх і господарських товариств Галичини, Семен Демидчук. Присутніх було поверх 400 душ, і зложено на Рідну Школу \$350 (о. Понятишин сам дав \$200). Проводив Кость Галушка.

Дня 19. жовтня 1913 р. відбулося просвітнє віче, на яким говорив відпоручник „Просвітної Комісії” У. Н. Союзу, В. Книгницький. На вічу засновано товариство „Просвіта”, до якого зараз вписалося 55 членів.

В навечеря Нового Року, 1914, „Боян” продукувався публічно в парку при ялинці (що її уладило місто) при великім здвизі народу.

В лютім 1914 р. І. К. Дана, голова нюарської публічної бібліотеки, видав до українців відовзу, щоб вишпозичали українські книжки, новопридбані до бібліотеки.

Дня 23. травня 1914 р. відбулося найбільше українське народнє свято до того часу, а саме: свято в честь 100 роковин народин Тараса Шевченка. Програма була ровложена на дві часті: похід головними вулицями Нюарку і концерт у великій салі. В поході взяли участь поверх 800 душ, а ввечір на концерт прибули близько 1,000 душ. Програму концерту виконало тов. „Боян”. Грала орхестра Гуменюка. Вступнє слово мав о. П. Понятишин. Відчит — Касіян Багрий. Дохід, призначений на старокраєві цілі, \$70. Всі нюарські щоденники подали новинки про те свято, як теж замітки про Шевченка.

Дня 1. листопаду 1914 р. відбулося віче в справі положення українців з нагоди світової війни. На те віче явилоса кількасот людей. Бесідники: о. Понятишин і В. Кузів. Вібрано на старий край \$86.43. Ухвалено, між іншим, щоб скликати в Америці Український Сойм, на яким вибрано одну „Українську Раду” на цілу Америку для несення помочи краєві.

В 1915 р. заінкорпоровано Укр. Народний Дім. Будинок куплено 1917 р. Теперішня вартість \$40,000. Теперішні господарі в більшости большевики.

Українська прєзвитерська громада при співучасті українців з Джєрзі Ситі влаштувала 11. червня 1915 р. концерт в салі будинку У. М. С. А. Про той концерт були новинки в нюарських часописах. Хор приготував Г. Романків, а диригував ним Г. Климович.

Дня 8. липня 1915 р. відбулося жіночє віче, на яким ухвалено, щоб усі жінки почали організуватися.

В справі самостійної України відбулося 12. серпня 1915 р. віче, на котрім вібрано \$265.77 (о. Понятишин дарував \$200) на старий край.

Після смерті єпископа Ортиньського в 1916 р. в Нюарку перебував до 1924 року адміністратор укр. кат. єпархії в Злучених Державах, о. Петро Понятишин, і Нюарк був столицею української дієцєві в Америці.

В честь Івана Франка відбулася 23. верєсня 1916 р. велика маніфєстація, що складалася з величезного походу і величавого концерту. Співав „Боян”, а грала орхестра Климовича.

Дня 21. квітня 1917 року відбувся в 175 українських громадах в Америці „Український День”, на котрім збиралоса жертви для потерпілих українців в війни. У тій збірці нюарська громада стала на першім місці на цілу Америку, вібравши \$3,630 (о. адміністратор П. Понятишин жертвував самий \$500).

В „День Нєвалєжності” (4 липня) 1918 р. нюарські українці взяли участь у проєрамі цього найбільшого американського свята, творячи одну з найбільших чужинєцьких груп, що брали в тім святі участь. Число українців у поході було поверх 3,000 душ. Несли табличі в написами англійською мовою, а на тих написах були висловлені домагання незалежності України. „Американці витали українців невгаваючими оплесками”, писав один свідок. Нюарські щоденники писали широко про українців з нагоди цього походу.

В році 1918 засновано в Нюарку Українську Православну Церкву, яка тепєр міститься під ч. 179 Court St.

В „День Праці” 1919 р. українці влаштували головними вулицями міста похід у честь посвячення другої кат. парохіальної школи (перша — на горі міста), а потім віче протєсту проти лєхів. На віче прибули поверх 1,000 осіб. Вібрано \$141.39 на рідний край.

З початком 1920 р. зачалася акція збирання жертв на „Фонд Оборони України”. Ця акція до травня того року принесла \$664.10.

Дня 4. серпня 1920 р. відбувся історично-науковий відчит проф. Івана Боберського про „останніх сім літ на Україні”, демонстрований світляними образками.

При кінці 1920 р. засновано Українську Сичкову Орхестру в Ньюарку, яка дала кілька концертів під проводом М. Едельмана.

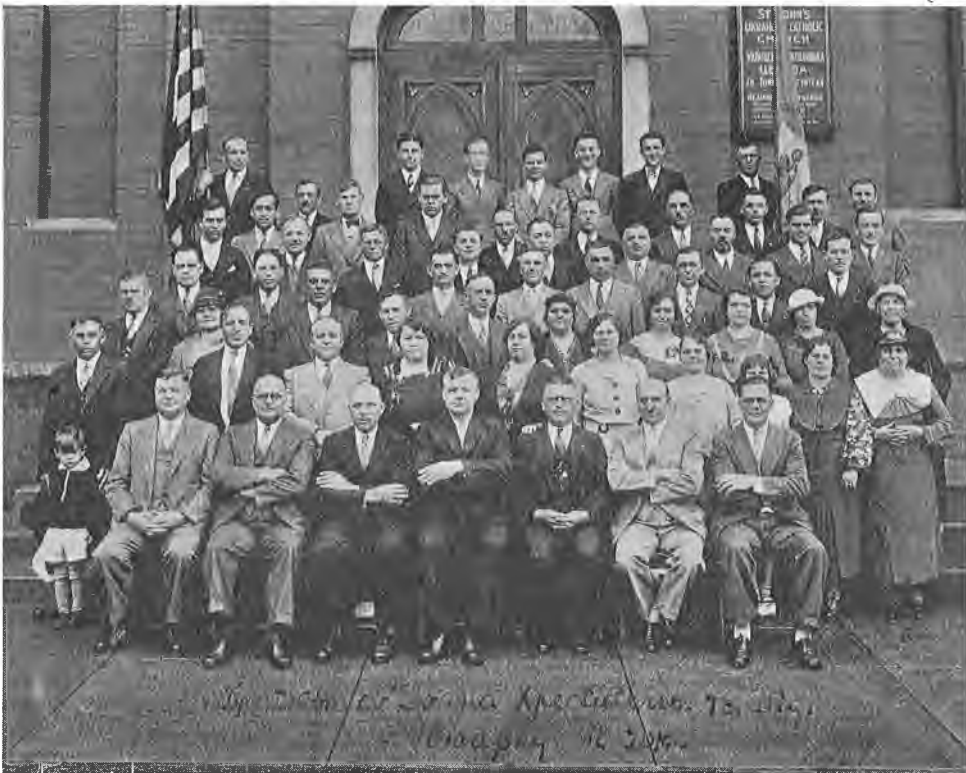
На дохід Народного Театру у Львові відбулося 30. січня 1921 року представлення „Наталка Полтавка”. Вислано \$170.35.

Проголошений посадником міста „Український День” для збірки на голодуючих у краю відбувся 12. лютого 1921 р. Найбільше причинилися до збірки діти. Діти з католицької громади зібрали пушками \$227.28; з пресвітерської громади коло \$85, а з православної громади \$76.04. Разом з Українського Дня і з інших збірок, з концерту „Бояна” і т. д. було всього доходу до 16. березня 1921 р. \$1,424.78.

В День Незалежности (4 липня) 1921 р. всі три українські громади взяли участь у поході і маніфестації в парку. Українських учасників було поперх 2,000. Несли таблиці в домаганнями свободи для України. Грала три українські банди, між ними і „Запорожжя”. По співі „Бояна” був уладжений живий образ.

В справі несення допомоги Східній Галичині відбулося 25. вересня 1921 р. віче, на яким зібрано понад \$1,000. Говорили д-р Л. Цегельський і Роман Слободян.

В травні 1921 р. зачалась акція, що довела до створення „Американсько-Української Будівельної і Позичкової Спільки” (American-Ukrainian Building & Loan Association), яку заїнкорпоровано в стейті Нью Джерсі 28. січня 1923 р. Ініціативу до цієї акції дав о. П. Понятишин при допомозі Т. Каськова. Звіт з 1932 року подає, що маєток спільки дійшов до \$750,000. У вересні 1934 р. виплачено за 148 місячних вкладок так звані „matured shares” (чергово платні уділи) суму \$126,000 своїм уділовцям і так ступнево виплачується кожного року. Депресія трохи пошкодила, але тепер спілька починає дальше рости. Збирається місячно поперх \$4,000. Останнє (14) річне звітномлення виказує \$552,090.79 маєтку. Головний уряд теперішній (той самий майже від першого року) є: Михайло Шумейко, предс.; Іван Настюк, заст. предс.; Іван Лисак, касієр; Володимир Сидорович, секр.

Братство св. Івана Хрестителя, відділ 76 У. Н. С., Ньюарк, Н. Дж.

В травні 1922 р. відбулася перед міською галею (ратушем) українська дитяча демонстрація проти польського наїзду на українську Галичину.

Дня 24. червня 1922 р. був опублікований останній список „Позички Національної Оборони”, який подав, що нюарська громада збрала \$3,335 (на 7-мім місці в Америці).

На голодуючих у Великій Україні вислано з віча, що відбулося 25. червня 1922 р., коло \$200.

В літі 1922 року зложено під проводом Ю. Шустакевичевої Українське Жіноче Запомогове Товариство, яке впродовж кількох років збрало і вислало до краю поперх \$1,000.

З віча, що відбулося 17-го грудня 1922 р., в справі польського наїзду на Галичину, вислано до краю \$155.90.

Існуючий у тім часі мужеський хор тов. „Будучности” вислав зо своїх концертів 1922 р. \$102.50 на рідний край.

В році 1922 зложено Укр. Смичкову Орхестру під проводом Романа Кузьми.

На „Фонд Негайної Допомоги Рідному Краєві” нюарська громада зложила \$679.64 (на 7-мім місці в списі громад).

Дня 25. листопаду 1923 р. відбувся великий концерт славного Українського Національного Хору під проводом Олександра Кошиця.

Перше Листопадове Свято відбулося 2. листопаду 1924 року. Співав „Боян”. Зібрано на Рідну Школу \$106.18.

Звіт „Українського Допомогового Комітету”, виданий при кінці 1924 року, показує, що вислано до краю від початку 1923 р. коло \$1,100.

Новозаснована „Жіноча Громада ім. Ольги Басарабової” закладавала на рідний край \$200 у 1925 році, і в дальших роках дальше збрала і висилала поважні суми на різні цілі.

В 1925 році зорганізовано Укр.-Амер. Горожанський Клуб з 150 членами. Цей клуб дав ініціативу до влаштування 19. липня 1925 р. віча, з котрого вислано на рідний край \$511.82.

В 1926 р. засновано теперішню Чорноморську Січ ім. Дмитра Вітовського, — організацію, яка бере активну і похвальну участь в українським національним житті в Ньюарку. Винаймленої салі цієї Січі (при 229 Springfield Ave.) вживають на різні народні імпрези.

З нестачі місця годі далі вичисляти ті різні події, віча, концерти, театральні вистави, які скріпляли українське життя в Ньюарку й були джерелом матеріальної і моральної помочи рідному краєві.

Кожного року тисячі доларів ішли на старокраєві цілі. Наприклад з нагоди першого приїзду (1928) до Америки делегата Рідної Школи, Льва Ясінчука, нюарчани зложили на Рідну Школу коло \$800, а з нагоди другого його приїзду (1931) поперх \$700. Підчас „пацифікації” в краю відбулося масове віче заходом спеціально зложеного загального комітету, на котрім збиралося за кілька годин на старий край поперх \$3,000. Збірку перевів Т. Каськів, а віче перепроваджував М. Шумейко. На опубліковану „Обеднанням” книжку в 1931 р. про польську пацифікацію, „Polish Atrocities in Ukraine”, нюарчани жертвували \$300. Для потерпілих в Америці від повени офірували коло \$450. Поважні суми вислано на поміч Українській Вищій Школі в Стемфорді, Конн.

Тут треба зазначити, що в усіх народніх маніфестаціях, що відбувалися в Нью Йорку, нюарчани брали завжди громадну участь.

Найбільше нюарська громада терпить через брак єдності між трьома церковними громадами. Католицька громада вирішує свою роботу через Комітет Українського Народнього Дому, а православна і привітерська громада оперують через Українську Центральну Раду. Це останнє тіло, У. Ц. Рада, існує уже кілька літ і провадить похвальну роботу, висилаючи гроші на різні українські добродійні цілі.

Радісним явищем у Ньюарку є підростаюча молодь, яка до української справи не байдужніє, цінить українські ідеали і починає об'єднуватися та творити своє власне життя. Місцеві хори при кожній парохії є зложені майже виключно з молоді, родженої тут в Америці. Існують 8 молодечих товариств, крім хорів; між ними є новозаснований молодечий відділ, ч. 240, У. Н. Союзу. В осени 1934 року молодечий „Ukrainian Social Club” улаштував виключно своїми силами Листопадове Свято, що стягнуло велику силу людей. Це була перша подія цього роду в Ньюарку. За рік це товариство улаштувало своїми силами цікаву і різнородну програму на дохід закуплення українських книжок для Колумбійського університету.

Значну ролю на полі культурнім між українцями й американцями грають три церковні хори.

Приблизне число українців у Ньюарку є коло 7,000. Вони зорганізовані в поперх 30 організаціях. Працюють майже при всіх фахах. Є навіть між ними молодий лєтун.

Поза Будівельно-Позичкову Спілку і корпорацію будови Народнього Дому, що є народніми підприємствами, є понад 30 приватних підприємств, по більшій часті крамниці споживчих товарів, різниці, коршми й ресторани. Є дві пральні (одна з них належить до найбільших у цілм стейті). Є дві друкарні, одно похоронне підприємство й одно корабельне бюро. Також є кілька будівничих, monterів, вікночистів і т. д. Один має свою маленьку фабрику для виправи шкір, а другий — до вироблювання валізкових ручок. Є теж пару цвітарень і кілька агентів з американських допомогівих організацій. А з професійних сил: один лікар, два хіропрактики, один адвокат, один редактор і кілька вчителюк.

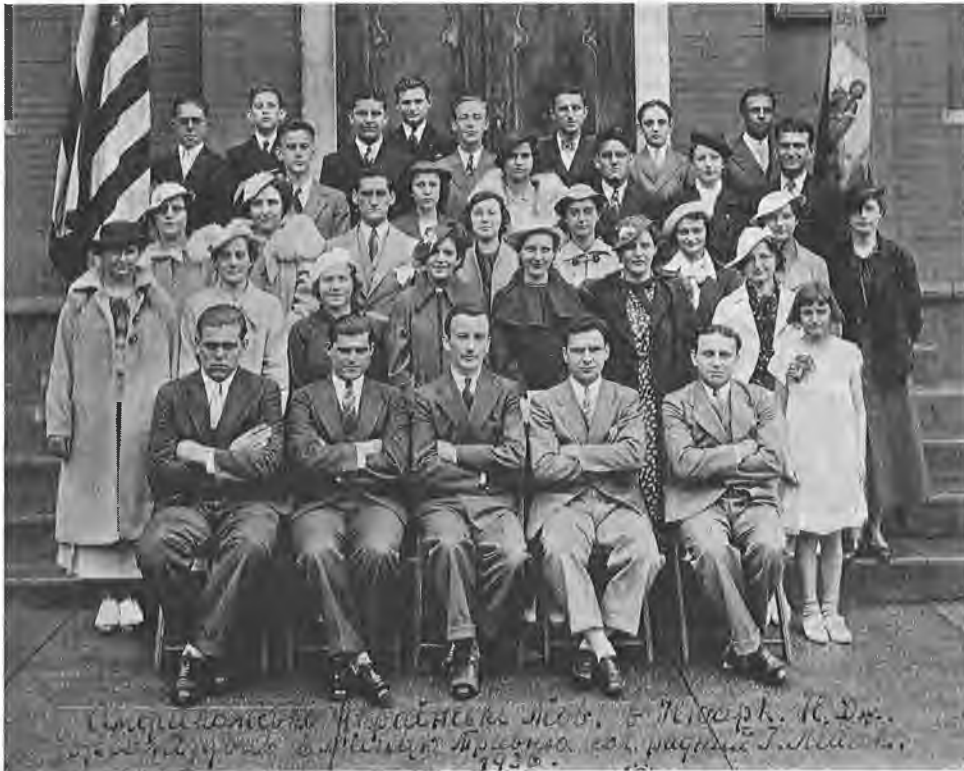
(Написав на підставі річників *Свободи* й інших джерел *Степан Шумейко*).

ВІДДІЛ 14 У. Н. С.: Товариство „Чорноморська Січ”.

ВІДДІЛ 27 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла повстало з 55 членів 28. жовтня 1915 р. Його організували: Киріло Романишин, Стах Лавровський і Яків Гураль. Першими урядниками були: В. Свердун, предс.; Стефан Процьків, кас.; Яків Гураль, секр. Допомоги виплачено \$12,000, на народні ціли в ріднім краю \$175. Дали зо збірок. Маєток у готівці \$500. Зібрання відбуваються в українській школі під ч. 93 Вен Бюрен Ст. Теперішній уряд: Стах Лавровський, предс.; Василь Заяць, кас.; Яків Гураль, секр.

Ювілейне свято заходами відділів 27, 76, 133, 152, 219, 371, 323 і 359 відбулося 11. листопаду 1934. Звіт поданий у *Свободі* з 5. січня 1935: Були заупокійні богослуження в українських церквах, а в Словацькій Галі концерт. Співав хор „Бояна” під управою Теодосія Каськова. Промови виголосили: Іван Лисак, гол. радний; Роман Слободян, гол. фін. секр., а по англійськи Степан Шумейко, ред. „Юкраїнен Віклі”. Співав соліст Петро Ординський з Нью Йорку. Після концерту була святочна вечеря.

ВІДДІЛ 76 У. Н. С.: Братство св. Івана Хрестителя повстало з 13 членів 26. травня 1903 р. заходами Антона Хоми і Теодора Олійника. Олійник став головою в першій уряді, з ними був Теодор Бартко касієром, а Іван Олексювич секретарем. Допомоги членам виплачено „тисячі”, на народні ціли в Америці пішло \$325, до рідного краю \$1,150. Фонди призирано з місячних вкладок і імпрез. Маєтку тепер \$2,700, льюкованих на уділах в Українським Будівельно-Позичковім Товаристві. Братство зорганізувало першу церковну

Американсько-українське Товариство, відділ 240 У. Н. С., Ньюарк, Н. Дж.

українсько-католицьку громаду в 1906 р. і досі співпрацює з церквою та відбуває зібрання в церковній галі під ч. 37 Мортон Ст. Теперішній уряд: Павло Романшин, голова; Стефан Стойко, кас.; Іван Лисак, секр. Ювілей відбувся заходами всіх Союзових відділів.

ВІДДІЛ 133 У. Н. С.: Товариство ім. Богдана Хмельницького мало 24 членів при закладанні 12. жовтня 1908 р. Основники: Т. Касків і А. Будник. В першому уряді були: о. С. Макар, Д. Мних, В. Паратюкевич, К. Яблонський. Запомог виплачено членам \$5,036, на народні ціли в рідному краю \$518. Маєток у готівці \$2,000, на фонді будови Народного Дому \$200. Відділ причинився найбільше при організуванні Українського Народного Дому. Зібрання відбуває в галі церковній. Теперішній уряд: Константин Галушка, предс.; Антін Сурма, кас.; Олексій Будник, секр. Ювілей святкував відділ разом з іншими.

ВІДДІЛ 152 У. Н. С.: Товариство „Вільна Україна” zorganizували з 10 членів 10. березня 1918 р.: Володимир Сидорович, Григорій Дідоха, С. Олійник, Іван Настюк, Микола Цицик. В першому уряді були: М. Цицик, предс.; Яків Чорнюк, секр.; Іван Маркевич, кас. Членських допомог виплатив відділ \$362, на народні ціли в Америці видав \$190, на рідний край \$275 — усе з каси товариства і з добровільних жертв, а було також кілька імпрез. Маєток в інвестиціях (бондах) \$865. Відділ зложив основний фонд для Українського Народного Дому і співпрацює з комітетом будови Нар. Дому. Відбуває зібрання в галі українсько-католическої церкви під ч. 39 Мортон Ст. Іван Бакун дав ініціативу до заложення молодечого відділу. Теперішній уряд: Теодор Гладкий, предс.; Іван Бакун, кас.; Симон Присяжний, секр. Ювілейне свято було разом з іншими відділами.

ВІДДІЛ 219 У. Н. С.: Товариство ім. Михайла Грушевського заложено 2. грудня 1919 р. з 6 членів. Роман Замарський, перший голова, й Іван Мудравський, перший секретар, були організаторами. З ними був іще в першому уряді Григорій Стахура, кас. Допомоги виплачено членам \$1,091, на народні ціли в Америці дали \$179.25, до рідного краю \$210 — з місячних вкладок. Маєток є \$860, співпраця йде з Українською Центральною Радою, зібрання відбуваються в галі української православної громади, 179 Корт Ст. Теперішній уряд: Микола Боднар, предс.; Василь Ткач, кас.; Андрій Мудравський, фін. секр.; Іван Атаманець, рек. секр. Ювілей святковано в залузі з іншими відділами.

ВІДДІЛ 240: Американсько-українське Товариство засноване 31. травня 1936 р. Теперішній уряд: Михайло Гинда, предс.; Віктор Романшин, кас.; Антін Шумейко, секр. фін.; Павло Вовчук, секр. рек.

ВІДДІЛ 322 У. Н. С.: Сестрицтво Преч. Діви Марії повстало з 8 члениць 11. грудня 1924 р. Організували його: Іванна Карач, Олена Сегіна, Марцеля Калакура. В першому уряді були: Юлія Юревич, предс.; Ол. Сегіна, кас.; Іванна Карач, секр. Допомоги дістали члениць \$223, на народні ціли в Америці дали \$250, до рідного краю вислали \$150. На це давали представлення й балі. Маєток у готівці є \$300. Відділ зложив на залізничний фонд для Українського Народного Дому \$200, співпрацює з товариством ім. Ольги Басарабової. Зібрання відбуваються в галі гр.-кат. церкви. Теперішній уряд: Христина Сурма, предс.; Марцеля Калакура, кас.; Іванна Карач, секр. Ювілей святкувало сестрицтво з іншими відділами У. Н. С.

ВІДДІЛ 359 У. Н. С.: Товариство ім. Марти Вашингтон повстало 12 вересня 1926 р. з 12 члениць завдяки Юлії Юревич. Вона ввійшла в перший уряд, а з нею Марія Багрій і Христина Творишук. Допомоги дістали члениць \$19, на народні ціли в Америці дали \$25, до рідного краю \$55. Співпраця йде з від. 67, 219 і товариством ім. Олени Пчілки. Зібрання відбуваються в Січовій Галі, 229 Спрінгфілд евеню. Теперішній уряд: Христина Творишук, предс.; Марія Багрій, кас.; Юлія Юревич, секр. Ювілей святкувало з іншими відділами.

ВІДДІЛ 371 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ” мало 16 членів при закладанні 9. жовтня 1913 р. Його організували: Іван Тарнавський, Теодор Романків, Олекса Шумський. В першому уряді були: Іван Тарнавський, предс.; Теодор Романків, секр.; Стефан Семенюк, кас. Допомоги дістали члени \$33.50, на народні ціли в Америці дали \$76.20, до рідного краю вислали \$96. Маєтку є \$59. Відділ причинився до повстання Укр. Робітничого Дому, співпрацює з Центральним Комітетом. Зібрання відбуваються в галі української пресвітерської церкви. Теперішній уряд: Петро Ковальчук, предс.; Олекса Шумський, секр. і кас. Ювілей обходили спільно з іншими відділами У. Н. С.

ГРОМАДА: NEW BRUNSWICK.

Українців 50 родин. Прибули сюди перед 35 роками. Походять з повітів: Збарж, Снятин, Рогатин і Скалат. Працюють у фабриках моторів і в фабриці бавовни. Церкву утримують землі в Закарпатті. 6 2 українські товариства: 1 від. У. Н. С. й 1 від. У. Р. С. 6 2 українські крамничі харчарми, 1 гостиниця. — (Подав Микола Василюк).

ВІДДІЛ 353 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ” заложили в 9 членів 1. січня 1926 р. Члени першого уряду: Адам Лех, предс.; Василь Дмитрів, секр.; Володимир Прешляк, кас. Допомоги дістали члени \$64, на народні ціли в Америці дали \$40, до рідного краю вислали \$15. Маєтку є \$413.75, заморожені в банку. Зібрання відбуваються в приватній домі. Теперішній уряд: Адам Лех, предс.; Микола Василюк, секр.; Володимир Прешляк, кас.

ГРОМАДА: NEW MARKET — NOVA UKRAINA.

Нова Україна заснована 1927 р. Лежить при дорозі Стелтон між громадами Нью Маркет і Нью Брансвик. Покищо є 10 домів. Головний бизнес годівля курей. Розбудовує оселю Калина Лисюк.

ГРОМАДА: OXFORD.

Українців 20 родин. Приїхали з повіту Вібрка, Перемишль, Мостиська, Збараж у Галичині. Працюють у каміньоломі, на фармах, при дорогах. Є 1 українське товариство, українська церква (винаймають локаль) і 3 організації молоді. — (Подав А. Савран).

ВІДДІЛ 174 У. Н. С.: Братство св. Николая мало 45 членів у часі закладання 19. грудня 1907 р. Організували і стали першими урядниками: Андрій Савран, Андрій Ференчак і Іван Юшкевич. Допомоги побрали члени \$1,104.50, на народні цілі в Америці виплачено \$129, до рідного краю \$285 — з пікніків і коляди. Маєток у готівці \$45, бібліотека в 27 книжок вартості \$5. Відділ співпрацює з церквою, вібрання відбуваються у своїх домах. Теперішній уряд: Яцко Марасник, предс.; Григорій Коваль, кас.; Андрій Савран, секр.

ГРОМАДА: PASSAIC

разом з громадами **Clifton, Garfield, Lodi, Wallington, Rutherford, Athenia, Singac, Little Falls, Carlstadt.**

Українців 2,000. Почали прибувати від 1885 р. з Закарпаття і Лемківщини, а вже в 1895 р. прибули і во Східній Галичині. Вони зорганізували гр.-кат. церкву св. Михайла при 1-шій вул., потім св. Петра й Павла при 3-тій вул. Остання церква перейшла до православних москвофілів, а св. Михайла осталася в руках „угро-русинів”, які становлять для себе окрему громаду. Перше українське товариство було св. Николая, зорганізоване в 1900 р.

Тепер є три групи українців: при українсько-катол. церкві св. Николая при Вен Бюрен Ст.; при православній церкві при Говп Ст., і при Українським Народнім Домі. До укр.-кат. церкви належить шкільний будинок з галею при Президент Ст. При кожнім осередку є українська школа, а з тим і окрема організація української молоді. Бібліотека є при Укр. Народнім Домі, крім того прилюдна міська бібліотека має багато українських книжок. З підприємств є 3 пекарні, 6 власників крамниць з мясом і споживчими товарами, 1 голяр, 2 гостиниці, 1 торгівля книжок і шкільного приладдя, 1 продавець вугля й дров, 1 перевізник. Зрештою, як робітники, працюють найбільше в ткацьких заводах.

Українських заповомогових товариств є 7, крім згаданих установ і організацій, з якими влучені братства, сестрицтва, організації молоді, хори. Є теж відділ О.Д.В.У.

Першою українською церквою була церква св. Николая і при ній зосереджувалося довгий час українське життя. Її збудовано в 1910 р. За о. Льва Левицького збудовано шкільний дім, в р. 1922. При парохії повстала Українська Банда в 1917 р.; вона тепер самостійна. При цій церкві є теж відділ Провидіння. Український Народній Дім повстав у 1913 р. й опинився в руках соціалістів; при ній гуртуються відділи У. Р. С. Православна церква повстала в 1925 р. При цій церкві є відділ У. Н. Помочі. Всіх українських організацій нарахувати можна 2 десятки.

Із спільної акції всіх українців замітна маніфестація в 1923 р. проти окупації Галичини Польщею, а в 1933 р. протест проти виголюдження України більшовиками. — (Інформації зібрали: *Йосиф Камалаба* і *о. С. Мусійчук*).

ВІДДІЛ 42 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка повстало з 9 членів 2 січня 1915 р. Організатори: Іван Шафран, Олекса Хованець, Дмитро Смеркло. В першому уряді був Д. Смеркло, предс.; Олекса Хованець, секр.; Іван Долинський, кас. Виплачено допомоги членам \$2,868.90, на народні цілі в Америці \$207.75, до краю \$166. Приходи з вкладок і імпрев. Маєток у готівці \$1,437.74, інший маєток вартості \$500. Співпраця з церковними й просвітніми організаціями, вібрання в Українським Народнім Домі. Відділ брав участь у різних маніфестаціях, народніх віздах та на відкритті Українського Народнього Дому в Елізабет. Теперішній уряд: Пилип Гулька, предс.; Петро Головач, секр.; Володимир Делет, кас.

Ювілей відсвятковано разом з від. 97 і 182 в неділю, 6-го травня 1934 р. Опис у *Свободі* в 10. травня 1934. В православній церкві о. С. Мусійчук відправив панахиду і виголосив проповідь. В католицькій церкві відправив панахиду о. Йосиф Боарчук. Концерт в Українській Школі при Президент Ст. Програму викопнили: Хор ім. Лисенка під управою о. Мусійчука, солю басове Михайло Швець, дуєт тенор Йосиф Дмуховський і баритон С. Давидович, дитячий хор православної церкви. Промовець Микола Мурашко, по англійськи С. Шумейко і від ювілейного комітету Василь Юсипчук, Українська молодеча оркестра й група танцюристів. По концерті перекуса в галі прав. церкви.

ВІДДІЛ 97 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка зорганізували з 22 членів 15. травня 1921 р., о. Лев Левицький, Олександр Хованець, Адам Яцишак і Михайло Табачук. Три перші були в першому уряді. Допомоги виплатили \$1,110, на народні ціли в Америці \$35, на рідний край \$120.75. Маєток у готівці \$650, інший \$225. Зібрання відбуваються в галі укр. прав. церкви. Теперішній уряд: Теодор Скоробогатий, предс.; Юліан Нестор, кас.; Михайло Табачук, секр. Ювілейне свято відбулося в злуці з від. 42 і 182.

ГРОМАДА: PATERSON.

Українців 100 родин. Почали прибувати від 1913 р. з Галичини, Закарпаття і Наддніпрянщини. Заняті у фабриках вовняних та шовкових виробів, при залізницях і чищенні в'юкон. Є 1 українське товариство. Молодь окремо зорганізована в Молодечім Клубі з 27 членів. Українських підприємств є 9, а то: 3 гостинниці, 2 торгівлі мясом, 2 споживчими товарами, 1 агенція реальностей, 1 фабрика шкірок. — (Подав Теодор Гайда).

ВІДДІЛ 64 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка повстало з 36 членів 3. липня 1916 р. Організували: Василь Артус, М. Юцишин, Гарасим Дячишин, Т. Гайда, П. Федункевич. До першого уряду ввійшли: Г. Дячишин, предс.; Василь Григірчак, секр.; М. Юцишин, кас. Допомоги виплатили \$2,200, на Сиротинець \$75, на шпиталі в Патерсоні \$125, на інші ціли в Америці \$45, на рідний край \$200.75 — все із вкладок і імпрез. Маєток у готівці \$2,034.57, інший \$94. Зорганізовано Український Горожанський Клуб і Український Молодечій Клуб. Зібрання відбуває в чужій галі. Теперішній уряд: Іван Габрилович, предс.; Сергій Винярський, кас.; Антін Вакулінський, секр. фін.; Василь Матвійас, секр. рек.

Ювілейне свято відбулося 26. травня 1934 р. Опис поміщень у *Свободі* в 16 червня 1934: Панахиду відправив о. Боярчук в укр.-кат. церкві в Пасейку, а свято відбулося в галі св. Боніфатія в Патерсоні. Програма була виконана хором з Пасейку і місцевими силами й бесідниками, а з гол. уряду промовляв ред. О. Ревюк. Була збірка на Рідну Школу.

ГРОМАДА: PERTH AMBOY.

Родин 460, душ 3,000. Перші приїхали земляки з Закарпаття коло 1884 р., потім з Сяніччини, Ліщини, Перемищини й інших повітів Галичини. Була „угорська“ церква, але галичани відлучились і збудували в 1908 р. українсько-католицьку церкву заходами Миколи Ваверчака й інших. Працюють у фабриках металевих виробів, дахівок, асфальту, а є також фермери.

Українських організацій є з 15. Церква має школу, і такі товариства: Братство Успення Пресв. Богородиці, Сестрицтво Непор. Зачаття, Бр. Серця Христового, співацьке тов. „Боян“. До церкви належить парк в салею. Разом маєток вартості \$80,000, придбаний за о. Й. Чаплинського.

Найстаршим товариством є бр. св. Николая, від. У. Н. С. Загалом є 3 відділи У. Н. С., 1 від. Провідіння, Америкасько-Український Демократичний Клуб з власним Народнім Домом вартості \$15,000, де приміщені майже всі українські товариства і бібліотека. Є два жіночі товариства, 3 клуби молоді і кружок танцюристів.

Українських підприємств є 21, а то: 4 крамниці з харчами, 6 гостинниць, 2 голярні, 1 кравець, 1 фарбяр, 2 будівничі, 2 похоронники, 3 підприємства перевозові.

Міську роботу різного роду має 13 осіб. З професіоналістів є 1 адвокат, 3 аптикарі, 2 вчителки музики, 1 вчителька прилюдної школи. — (На підставі інформацій, присланих о. М. Лисаком та Пилипом Щуцьким).

ВІДДІЛ 104 У. Н. С.: Братство св. Николая заложене 6. грудня 1903 р. з 16 членів. Основники: Микола Ваверчак, Іван Гаврилко, Кузьма Шкурат. В першому уряді був М. Ваверчак предс., Шкурат секр., а Василь Борсук кас. Допомоги виплачено \$15,650, на народні ціли в Америці \$3,600, до рідного краю \$1,600 — усе з імпрез і місячних вкладок членів. Маєток у готівці \$2,940.55, в інвентарі \$250. Відділ причинився до купни церкви і співпрацює з церковними братствами. Зібрання відбуває в Укр. Народнім Домі. Теперішній уряд: Михайло Війтів, предс.; Іван Антопорович, кас.; Михайло Зельвак, секр. Ювілейне свято відбулося в злуці з від. 155 і 168 У. Н. С.

ВІДДІЛ 155 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ“ повстало 20. березня 1907 р. з 20 членів. Організували: Семен Гавриш, Кирило Пелешак, Михайло Чумер. До першого уряду належали: Семен Вархол, предс.; Теодор Годунька, кас.; Кирило Пелешак, секр. На допомогу членам виплатили \$6,800, на народні ціли в Америці \$972, до рідного краю \$630, усе з братської каси і різних імпрез. Маєток відділу в готівці \$5,536.46, інший \$500. Відділ причинився до зорганізування музичної банди, Народного Дому й аматорського кружка. Співпрацює з церковною громадою, Українським Демократичним Клубом, із співацьким товариством і відділами У. Н. С. ч. 104 та 168. Зібрання відбуває в Українським Народнім Домі. Теперішній уряд: Теодор Гавриш, предс.; Василь Дригунчик, кас.; Андрій Яричевський, секр. Ювілейне свято відбулося при співпраці від. 104 і 168.

Товариство ім. Тараса Шевченка, відділ 64 У. Н. С., Патерсон, Н. Дж.
 Сидять у першій ряді зліва направо: 4-та особа, Василь Аркус, перший організатор цього відділу; 5-та Антія Вакулінський, фін. секретар; 6-та Сергій Винарський, касієр; 7-ма Іван Габрилович, президент; 8-ма Петро Кризовський, заст. президента; 9-та Василь Матіас, секр. рекорд.

ВІДДІЛ 168 У. Н. С.: *Братство св. Василя* повстало з 15 членів 24. травня 1908 р. Закладали Михайло Белнів, Іван Попаца, Андрій Космина. В першому уряді був Григорій Галата головою, Іван Дяубатий касіром, Михайло Белнів секретарем. Допомоги виплачено \$5,784, на народні цілі в Америці \$1,800, до рідного краю \$1,300 — з місячних вкладок, імпрез, як балі й концерти. Маєток готівкою \$250, в інвентарі \$500. Відділ причинився до зорганізування Українського Народного Дому, співпрацює з від. 155 У. Н. С. і Демократичним Клубом. Зібрання відбуваються в Народнім Домі. Теперішній уряд: Григорій Дячихин, предс.; Ілько Лабуза, кас.; Микола Пашин, секр.

Ювілейне свято обходили разом відділи 104, 155, 168 з Перт Амбой і 294 з Ровей 29. квітня 1934. По Службі Божій була панахида, а пополудні концерт. Його відкрив Андрій Яричевський, голова ювілейного комітету, промови виголосили Микола Мурашко і Роман Слободян по українськи, а Ст. Шумейко по англійськи. Співав хор „Боян” під управою Д. Степика, були декламації. Подякував Іван Баверчак і представив найстарших членів, що дістали медалі.

ГРОМАДА: PLAINFIELD.

ВІДДІЛ 372 У. Н. С.: *Товариство ім. Івана Франка* повстало заходом Стефана й Михайла Дубасів з 6 членів 15. лютого 1927 р. Першим предсідником був Володимир Білоруський, секретарем Дмитро Семенюк, касіром Михайло Дубас. Допомоги виплатили членам \$337.50, на народні цілі в Америці \$165, до рідного краю \$75. Фонди на це призибали в імпрез. Тепер є маєтку в готівці \$1,656.43 і площа вартості \$450. Зібрання відбуваються в чужім домі. Теперішній уряд: Юліян Голинський, предс.; Михайло Дубас, кас.; Василь Реновець, секр.

ГРОМАДА: RAHWAY.

Українців 8 родин. Поселилися перед 15 роками, прибули з повітів Жовквя і Рогатин. Працюють при залізниці, мають 1 товариство. Є між ними 2 гостинниці й 1 торгівля харчами. — (Подав М. Гузар).

ВІДДІЛ 294 У. Н. С.: *Українське Товариство „Згода”* заложив Антін Нагребецький із 6 членів 21. жовтня 1923 р. Першими урядниками були: Микола Мосора, предс.; Адам Данилик, кас.; Антін Нагребецький, секр. Допомоги дістали хорі члени \$1,021. Маєтку тепер є \$638.86. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Іван Король, предс.; Стефан Музика, кас.; Микола Гузар, секр. Ювілей відсвяткували в залці з відділами 104, 155, 168 у Перт Амбой 29. квітня 1934 р.; згадка при від. 168.

ГРОМАДА: RARITAN.

Українців 100 душ. Прибули з повіту Борщів, Галичина, в 1905 р. Працюють у ліярнях валіза і хемічних фабриках. Є 2 українські товариства, українська церква, Народній Дім, українська школа, 3 підприємства, а то: торгівля мясом, харчами і пекарня. Є клуб Молоді: „Юкраїнен Сошел Клуб”. — (Подав Якіо Данилюк).

ВІДДІЛ 332 У. Н. С.: *Братство св. Миколая* повстало з 14 членів 1. вересня 1912 р. Організували: Дмитро Лабюк, Іван Бригіда, Яків Данилюк, Тимофій Григорчук. Лабюк був першим предсідником, Григорчук першим секретарем, а першим касіром був Іван Пастернак. Члени дістали допомоги \$1,096.74, на народні цілі в Америці виплатили \$81 і закупили бонди за \$130. Гроші прийшли з вкладок і імпрез. Тепер маєтку в готівці є \$1,447.10 і бібліотека вартості \$20. Відділ причинився до закупна Українського Народного Дому і позичив на гіпотеку \$700. Там відбуває тепер зібрання, а співпрацює із слов'янськими й українськими організаціями. Теперішній уряд: Петро Обшанський, предс.; Петро Венгриян, кас.; Микола Попадюк, секр. Ювілей святкували в Менвил, Н. Дж., в залці з відділами 344 і 349. Згадка при від. 349.

ГРОМАДА: SOUTH PLAINFIELD.

Українців є з дітьми 151 осіб, коло 20 з Наддніпрянщини, а решта походять із Західної України. Є три українські підприємства: пекарня, гроберня й інспекти. Люди працюють по різних фабриках. Є укр. прав. церква і відділ У. Н. Союзу. — (Подав Калина Лисюк).

ВІДДІЛ 312 У. Н. С.: *Товариство „Просвіта”* заложили з 15 членів Василь і Олекса Ярема та Семен Цап 20. липня 1924 р. В першому уряді були: Василь Ярема, предс.; Роман Ярема, кас.; Лука Базарицький, секр. Допомоги виплатили хорим членам \$280, на народні цілі в Америці видали \$74.25, до рідного краю вислали \$220. Фонди на це призибали із збірок, пікніків, балів, представлень, коляди. Маєтку має відділ \$5,000. Мали дім, але його передали на церкву в грудні 1934 р. Зібрання відбуваються в церковній галі. Співпраця йде із Союзом Українок з Нью Йорку й тов. ім. Івана Франка в Плейнфілд. Теперішній уряд: Павло Овсяний, предс.; Михайло Полегонький, кас.; Катерина Дорош, секр.

ГРОМАДА: TRENTON.

Українців 350 родин, а всіх у Трентоні й околиці є 2,000 душ. Почали приїждати із Закарпаття і заложили свою церкву, при якій був дяковчителем Андрій Гела в 1900 р. і він почав акцію за zorganizування українців. Але це сталося по його відїзді і перше братство У. Н. С. засновано 1903 р. заходами Василя Дупчака, що прибув сюди в брідського повіту, Галичина, в 1897 р.

Наші люди працюють у фабриках заліза і в гончарні, мають 9 українських товариств, а то 2 від. У. Н. С., 2 У. Р. С., 1 від. Провидіння, 1 від. Укр. Народної Помочі. Крім того є ще Горожанський Клуб, аматорський кружок і від. О.Д.В.У.

В березні 1919 р. повсталася українська православна церква, при ній є вечірня школа у власнім домі і хор. Є теж організація Української Молоді.

З українських підприємств є 5 торговель харчами, 3 гостинниці, 1 крамниця з цукорками, 1 фабрика легкопадів.

В 1915 р. перенесено до Трентону заповомову організацію „Гайдамаки” разом з редакцією тижневика *Гайдамаки* з Нью Йорку. Тут приміщено друкарню, але все те розлетілося в часі інфляції 1918 р. Друкарня перейшла на власність Української Православної Церкви в Америці і в ній друкувався довгий час часопис цієї церкви, *Дніпро*.

У прилюдній міській бібліотеці є великий український відділ. Він повстав із бібліотеки, заложеної при 245 від. У. Н. С. (тов. ім. Богдана Хмельницького). Відділ передав українську бібліотеку міській бібліотеці, а ця ще докупила свіжих книжок. — (Інформації прислали: Павло Стадник, Іван Сабат, Василь Кушнір).

ВІДДІЛ 116 У. Н. С.: Товариство „Вільні Козаки” zorganizували з 16 членів 23. грудня 1922 р.: Іван Масляк, Павло Стадник і Фелікс Калужняк. У першій уряді були: Петро Беркита, Фелікс Калужняк і Лука Заблоцький. Допомоги поборали члени \$595, на народні цілі в Америці виплачено \$100.25, на рідний край \$275. Видатки покрили в забав і пікніків. Маєтку є \$150. Відділ заснував аматорський кружок, співпрацює з 149 від. „Провидіння”. До від. 116 прилучилося тов. „Запорозька Січ”, від. 245 У. Н. С., в 1935 р. Зібрання відбуваються в Українській Галі. Теперішній уряд: М. Думанський, предс.; Йосиф Паславський, кас.; Павло Стадник, секретар.

Ювілейне свято обходили відділи 116 і 245 в Трентону і 362 в Брістол, Па., 27. травня 1934. Опис був у *Свободі* з 29. травня 1934 р. День перед святом була Служба Божя, а в самий день свята панахида в укр. православній церкві за померлих членів усіх відділів. Святочний концерт був в Інтернешенел Інститют. Вступне слово сказав голова святочного комітету П. Стадник, вокальну частину виловив хор під орудою о. Л. Кушніра, головну промову виголосив Д. Галичін. Були дитячі деклямації. По концерті була вечера в церковній галі.

ВІДДІЛ 245 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ” ім. Богдана Хмельницького заложене 4. травня 1909 р. з 12 членів заходами Гната Собка, який став секретарем у першому уряді. З ним був Петро Черкас предс., Петро Вірбан кас. Допомогу членам виплачено \$2,180. На народні цілі в Америці дали \$75, на рідний край \$360 — з вкладок і імпрев. Маєток активний \$760, „заморожений” \$250. Зібрання відбуваються в галі церковній. Відділ перебрав крізу в 1914 р., але його вратували: Павло Стадник, Василь Кушнір і Іван Паславський у 1915 р. Теперішній уряд: Василь Кушнір, предс.; Йосиф Квасний, ф. секр.; Йосиф Сабат, кас.; Іван Сабат, рек. секр. Ювілей святкували спільно з від. 116 і 362.

ГРОМАДА: WILLIAMSTOWN.

Українців 40 родин. Прибули 22 роки тому. Походять з цілої Галичини. Працюють на фармах і в фабриці заліза. Є церква, 1 українське товариство. З підприємств є 1 гостинниця й 1 стація газоліни. — (Подав *Іван Витязь*).

ВІДДІЛ 307 У. Н. С.: Братство св. Георгія мало 7 членів при закладанні 28. травня 1924 р. Організували його Іван Витязь і Василь Слободян. У склад першого уряду входили: Василь Слободян, предс.; Іван Витязь, секр.; Микола Смерецький, кас. На допомогу членам виплачено \$329, на народні цілі в Америці дали \$15, до рідного краю \$20 — з членських вкладок і балів. Маєток тепер є \$375. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Прокіп Гулка, предс.; Іван Аркатин, кас.; Іван Витязь, секр. Ювілей обходили спільно відділи: 307, 331 і 347 в Мілвіл, Н. Дж., 7. червня 1934 р.

ГРОМАДА: WHIPPANY.

Українців 60 родин. Прибули в повіту Лісько, Галичина, в 1908 р. Працюють у фабриках паперу. Є 2 українські товариства, церква гр.-кат, церковна галія. З підприємств є 2 торговлі мясом, 2 споживчими товарами, 2 гостинниці. Молодь zorganizована в Горожанському Клубі. — (Подав *Василь Денис*).

ВІДДІЛ 172 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка мало при zaloженні 13. січня 1927 р. 7 членів. Першими організаторами були: Михайло Мороз, що став головою, і Констатин Дідух, що був секретарем у першій уряді. З ними був іще Дмитро Макар касієром. Допомоги дістали члени \$235, на народні ціли в Америці дали \$30, до рідного краю \$257 — з каси товариства. Маєтку є на \$275.13. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Михайло Мороз, предс.; Василь Денис, секр.; Микола Кравчук, кас.

ГРОМАДА: **WOODBINE.**

Українців 10 родин. Прибули сюди з Філадельфії, Па. Працюють у каміноломах і в кравецьких робітнях. Є 1 українське товариство. — (Подав *Василь Гальчук*).

ВІДДІЛ 378 У. Н. С.: Братство св. Николая зорганізоване 12. грудня 1927 р. Тепер предсідником є Олекса Варняк, секретарем Василь Гальчук, касієркою Олена Кузан.

ЗАВВАГА: На стор. 576, у громаді *Бавінд Брук*, треба додати: **ВІДДІЛ 328 У. Н. С.:** Братство св. Михайла.

— o —

NEW YORK

ГРОМАДА: **AMSTERDAM.**

Українців 60 родин в місті, поза містом 12, а всіх разом душ 210. Перший українець прибув сюди в 1895 р., а за ним інші із золочівського повіту, Галичини. Зпочатку їздили до церкви у Ватервліт, а в 1907 р. зорганізували тут братство св. Николая, яке купило 2 будівляні парцелі під церкву і за вказівками о Омеляна Бартіша з Ватервліт розпочали будову церкви в 1911 р. Під церквою є вигідна українська галія, там приміщена школа і всі товариства, тобто: 2 відділи У. Н. С., 1 відділ У. Р. С., Сестрицтво Неп. Зачаття Пр. Діви, Українська Молодеча Ліга (Ukrainian Junior League). Український Горожанський Клуб, зорганізований в 1930 р., має свій власний дім. З підприємств є 1 торгівля харчами і пашею, 1 торгівля мішаних товарів, 1 кравець, 1 ресторан. Є 1 нота́р публічний. Вищу школу покінчили 16 українських дітей, а двоє тепер у каледжі. — (Зібрав інформації *Осип Базарницький і Стефан Чупка*).

ВІДДІЛ 266 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка мало 6 членів 15. лютого 1923 р., коли його заклали: Юліан Варшона, Гнат Бобак, Теодор Сюрко і Василь Михалюк. До першого уряду належали: Юліан Варшона, предс.; Микола Вільчинський, кас.; Василь Папура, секр. Допомоги дістали члени \$179, на народні ціли в Америці вносили \$551.43, на рідний край \$115 — усе з місячних вкладок і імпрез. Окремо ходили з колядою на Рідну Школу й вислали \$572.62, а на інші народні ціли зібрали ще \$205.01. Маєтку в готівці є \$950. Зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Іван Макаровський, предс.; Василь Папура, кас.; Василь Михалюк, секр.

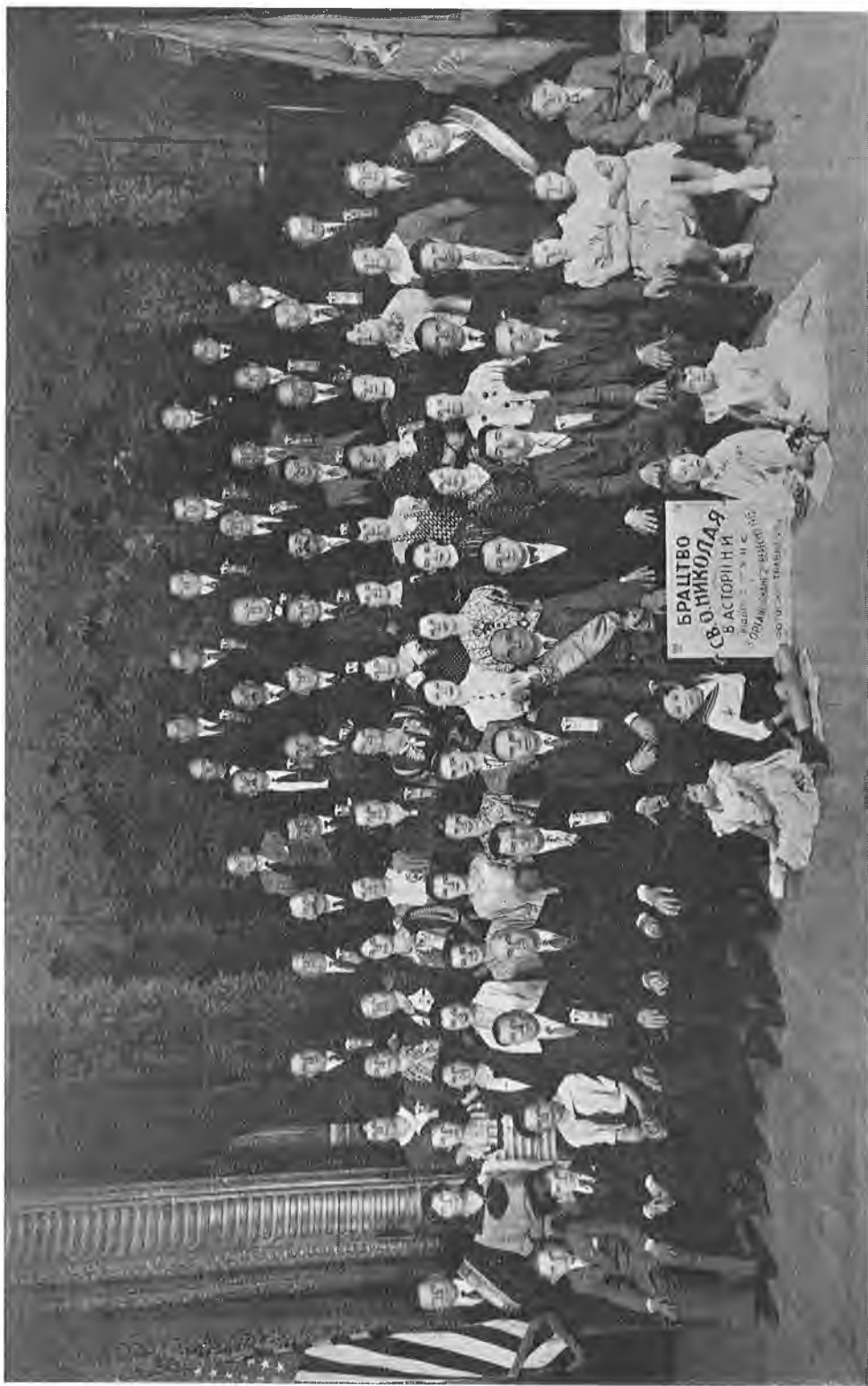
ГРОМАДА: **ASTORIA.**

Українців 200 родин. Перші прибули сюди в 1900 р. з повітів: Жидачів, Калущ, потім Станиславів, Рогатин, Стрий, Перемишляни, Ярослав, Ланцут, Сянік, з Галичини. Багато людей мають свої домівки. Працюють у фабриках шовку, бляхи, у верстатах столярських, при чищенні вікон, при газовій заведенні і загалом при таких підприємствах, які бувають у великому місті.

З професіоналістів є тут 1 лікар, 1 адвокат і 1 музикант. З підприємств: 2 декоратори, 2 квітярі, кілька гостинниць, 1 агенція реальностей, 1 кравець.

Перше товариство заснували тут дня 5-го вересня 1915 р. заходами Андрія Мошка і Михайла Козака. Це є братство св. Николая, від. У. Н. С. При цьому відділі повстала українська школа в 1923 р., а в 1926 р. повстало перше сестрицтво „Асторійська Жіноча Громада”. В 1919 р. повстав від. О.Д.В.У., а в 1933 р. założено молодечий „Сомел Клуб”, Перший політичний клуб, Український Демократичний Клуб, повстав 2. квітня 1933 р. — (При співучасті І. Сидора, П. Барнича і місцевих урядників від. 5 У. Н. С. зібрав і списав *Михайло Беля*).

ВІДДІЛ 5 У. Н. С.: Братство св. Николая założене 2. вересня 1915 р. Основники: Андрій Мошко, Мих. Козак, Антін Климишин, Іван Сидор, Стах Кривень. Перший уряд: Емілія Івасів, предс.; Андрій Мошко, кас.; Мих. Козак, секр. Членів при założенні було 32. Член Михайло Козак причинився багато до організування членів, а крім того був теж організатором відділу 349. Допомоги членам виплачено \$2,087.12, на народні ціли в Америці \$205.25, на рідний край \$929.60 — усе з імпрез. Маєток: у готівці \$2,672.24, прапори й інвентар \$150. Відділ організував українську школу, відділ О.Д.В.У. Молодечий Клуб, Демократичний Горожанський Клуб, від. Жіночої Громади і з ними співпрацював. Зібрання відбуваються в галі чеського Народного Дому. Теперішній уряд: Іван Сидор, предс.; Стах Кривень, кас.; Павло Барнич, секр.

Братство св. Николая, відділ 5 У. Н. С., Асторія, Н. Й.

Замітки: Від 1. вересня 1926 до 31. березня 1935 видано на місцеву українську школу \$4,995.67. Відділ 1-ший О.Д.В.У. вислав на визвольні цілі в старому краю від 15. липня 1929 до 31. березня 1935 \$1,802.99. Жіноча Громада на народні цілі в рідному краю вислала \$481, а в Америці — \$25.

Ювілей святковано разом з товариствами в Нью Йорку.

ГРОМАДА: AUBURN.

Українців 300 родин. Перші прибули з Лемківщини в 1894 р., пізніше з Поділля. Збудували церкву, потім повстали православні і розбили спільну парафію та збудували окрему російську православну церкву. При теперішній новій українській церкві є школа в окремій будівлі із старої церкви. Є теж окремий Народний Дім, власність товариства Запорозька Січ, від. 283 У. Н. С. Крім того є ще 2 інші відділи У. Н. С., разом є 5 українських товариств. Є українська бібліотека, два відділи молодечого пласту: окремо для хлопців, окремо для дівчат. 3 підприємств є 7 торговель мясом та харчами, 4 ресторани, 2 гостинниці, 1 голяр. Решта працює у фабриках різнорічних машин, взуття, при виробі лину і ін.

З Обурн походить змагун Стефан Галайко, що в 1932 р. брав участь у міжнародній Олімпіаді в Амстердамі, Голляндія. — (Подали Григорій Каганяк і Григорій Мулик).

ВІДДІЛ 38 У. Н. С.: Братство св. Николая зорганізував 6. травня 1900 р. Іван Кुरиас з 13 членів. Перший уряд: Михайло Полянський, Василь Крупа, Теодор Ротко. Допомоги виплачено \$15,554, на народні цілі в Америці \$1,300, до старого краю \$500 — усе в місячних вкладок. Маєток представляє „гарну суму”, власний дім вартості \$10,000, бібліотека вартості \$50, зібрання у власному домі. Теперішній уряд: Стефан Андрашко, предс.; Яким Смоляк, кас.; Андрій Вископ, секр.

Ювілейне свято з іншими відділами з Обурн відбулося 20. жовтня 1934. Звіт у *Свободі* з 26. жовтня: Концерт у Народньому Домі відкрив гр. Вільчинський, співав хор під проводом С. Ягела, історію імміграції переповів о. С. Побуцький, святочну промову сказав Д. Галичин, а дальшу програму вповнили соля й деклямації.

ВІДДІЛ 202 У. Н. С.: Сестрицтво Пресв. Діви Марії зорганізували: Михайлина Полянська, Данько Полянський і Стефан Мельник з 34 члениць 13. вересня 1908 р. В першій уряді були: Паця Фалат, предс.; Сузанна Турок, секр.; Ярина Шевчик, кас. Допомоги дістали члениць \$1,551.04, на народні цілі в Америці дали \$247, до рідного краю вислали \$237 — усе з відділової каси. Маєток у грошах \$2,000. Зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Ева Стець, предс.; Вікторія Лемко, кас.; Марія Вільчинська, секр. Ювілей відсвяткували разом з відділами 38 і 283.

ВІДДІЛ 283 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ” повстало з 13 членів 15. серпня 1909 р. Участь в організуванні товариства брали: Василь Гевський, Лесь Зобків, Михайло Грубий, Григорій Тесля, Василь Било, Павло Коваль. В першому уряді були: Василь Било, кошований; Лесь Зобків, скарбник; Павло Коваль, секретар. З товариства дістали допомоги члени на суму \$7,144.94, на різні народні цілі в Америці виплачено \$879.75, на потреби рідного краю вислано \$1,084.94. На покриття цих видатків улаштовано представлення й інші імпрези. Маєток у готівці є \$30,450, дім вартості \$30,000, бібліотека вартості \$115, приладдя до аматорських вистав вартості \$105, прапори вартості \$230. Зібрання відбуваються у власнім домі, 135 Вашингтон Ст., Обурн, Н. Й. Теперішній уряд: Іван Коківський, кошований; Григорій Оришин, скарбник; Григорій Каганяк, фін. секр.; Григорій Мулик, рекорд. секр. Ювілейне свято відбулося спільними зусиллями відділів 38, 202 і 283.

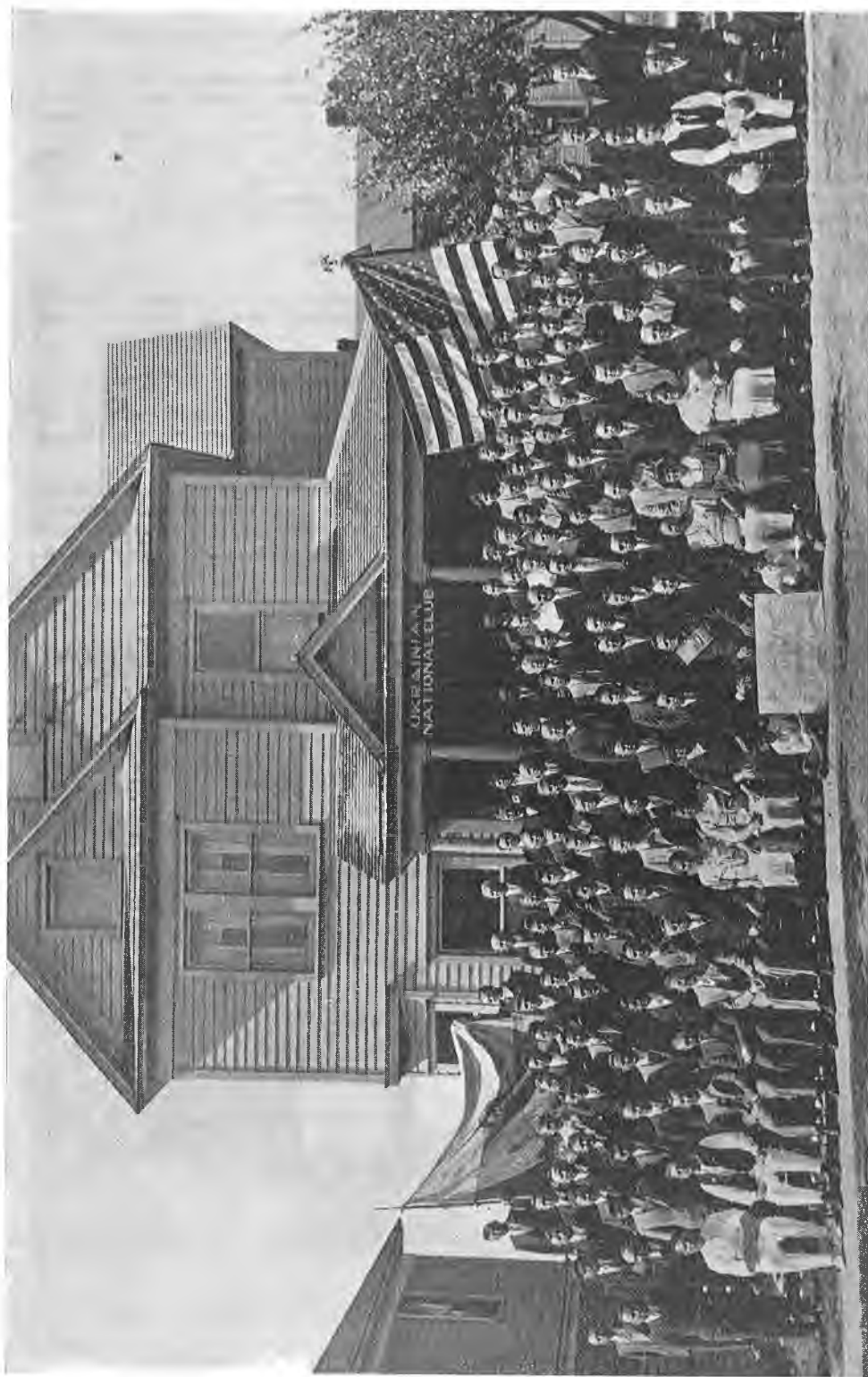
ГРОМАДА: BATH.

Українців 20 родин, 100 душ. Прибули з Пенсильвенії, Нью Йорку, Нью Джерзі, Мішіген. Всі фермери. Нема ніякої української організації. — (Подав Стефан Макітра, член відділу 280).

ГРОМАДА: BINGHAMTON.

Українців 150 родин. Поселились тут перед 25 роками. Походять з повітів: Броди, Березів, Ліско й ін. Працюють понайбільше у фабриках обуви. Є школа й дитяча бібліотека. Церкву утримують земляки з Закарпаття. Українських товариств є 3 заповогові і 4 просвітні. Від 13 літ є українська дитяча школа. Окремо є товариство молоді. 3 професіоналістів є 1 вчителька музики. 3 підприємств: 2 торговлі харчами й мясом, 3 стрижії, 2 ресторани, 3 будівничі, 1 монтер, 1 пекар, 1 молочар. Є тут Український Громадський Дім, власність „Української Громади”.

З недавньої історії замітний виступ українців у ювілею столітнього заложення міста Бінгемтону 12-го жовтня 1934 р., коли то виступили українські козаки на конях, інші відтанцювали „запорозький герць”, а ще інші „гопак колом”. Українська громада взяла теж участь у святочному поході дня 15-го жовтня 1934 з кінним відділом козаків та жпвим образом. — (Інформації прислали Теодор Смик і М. Гулячок).

Братство св. Николая, відділ 38 У. Н. С., Обори, Н. Й.

ВІДДІЛ 21 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ” зорганізоване з 23 членів 2. листопаду 1915 р. старанням Павла Ковалюка. Перший уряд: Павло Ковалюк, предс.; Микола Пуфкий, кас.; Стефан Лех, секр. Постійним організатором від 1919 р. є Теодор Смик. Допомоги виплачено \$890, на народні цілі в Америці \$260, до старого краю \$135 — усе з каси товариства або зі збірок від членів. Маєток \$530. Відділ причинився до будови Українського Громадського Дому в Вінгемтоні, відбуває там зібрання, співпрацює з усіма українськими організаціями. Дня 15-го грудня 1935 р. відділ уладив 20-ліття свого існування. Теперішній уряд: Мих. Гулячок, предс.; Петро Садовець, кас.; Теодор Смик, секр.

ГРОМАДА: BROADALBIN.

Українців 60 родин. Почали поселятися тут як фермери перед 25 літами. Прибули з повітів: Бібрка, Збарж, Терехівля. Дехто працює в фабриці килимів. Один має склад штучних навозів. Є тут церква й 1 українське товариство. — (Подал *Евген Теплий*).

ГРОМАДА: UNION MILLS (Broadalbin).

Українців 300. Прибували від 1915 р. з Нью Йорку й околиці. Тут вони фермери, але працюють і по фабриках. Є 2 українські товариства, православна церква. — (Подала *Пелія Серединська*).

ВІДДІЛ 79 У. Н. С. заложений 31. грудня 1931 з 7 членів. Закладали: Василь Теплий, Онуфрій Савицький, Евген Теплий і вони були в першому уряді езекутивою. Допомоги виплачено членам \$44, на рідний край \$15 — з пікніків і балів. Маєтку є \$232.99. Зложили церкву. Відділ збирається в приватнім домі. Теперішній уряд: В. Теплий, гол.; Евген Теплий, секр.; Пелія Серединська, кас.

Сестрицтво Пресв. Діви Марії, відділ 202 У. Н. С., Оборн, Н. Й.

ГРОМАДА: **BROOKLYN.**

Українців 400 родин. Початки поселення українців у Брукліні припадають на час перед 1900 роком. Подавляюча більшість емігрантів походила з Лемківщини та Закарпаття, а незначна кількість із східних частин Галичини. Після 1900 року зачали прибувати більшими гуртами емігранти переважно з повітів Жовква, Сокаль та Скалат.

Коло 1902 року почали загігати в Нью Йорку москвофільські агенти і при їх заходах основано „Русское братство св. Арх. Михайла“, до якого попри лемків вписалися кілька східняків. Тому, що цареславні агенти почали ширити цареслава між членами згаданого братства, то східняки — з мотивів релігійних — покидають це братство і 1905 р. основують „Греко-катол. братство Пресв. Тройці“, пізніший відділ 203 У. Н. Союзу, а потім з приходом молодого свідомого національного елементу до братства 1907—8 року наступає цілковитий розрив між східняками і лемками, і кожна група йде своїми стежками. Лемки пішли отверто в цареслава та на весні 1908 р. купили церкву на розі Вейдфорд і Норт 5. вулиці. Східняки, крім існуючого вже братства Пресв. Тройці, основують у червні 1908 р. тов. „Запорозька Січ“, теперішній 325 відділ У. Н. Союзу, дальше товариство „Гайдамаки“ і драматичний кружок та починають уживати терміну „український“. Відтоді починається рухливіше народне життя української громади в Брукліні.

Перше аматорське представлення під назвою „Страйк“ відбулося 1910 року власними силами. Воно викликало велике одушевлення в громаді. Перше рідношкільне віче відбулося 1912 р. На тім вічу говорив делегат Рідної Школи в Галичині, С. Демидчук. Зложено на Рідну Школу \$100, що на ті часи було досить замітною жертвою. В 1914 р. обходила громада 100-літні уродини Тараса Шевченка величавим походом вулицями міста та дуже гарним і багатим у програму концертом під орудою покійного М. Гундича, найкращого нашого диригента в Америці в тодішніх часах.

Під теперішню пору в Брукліні нараховують коло 400 українських родин, що замешкують компактно 3 дільниці, а саме: Віліямсбург, Савт Бруклін і Грінпойнт. Найбільше число родин мешкає у дільниці Віліямсбург і тут знаходиться українська католицька церква, без пента довгу. Церкву заложено в 1913 р. В 1927 р. українці купили галяу й назвали її Народній Дім, та через несвідомість і загумінкову „політику“ стратили той дім у користь большевиків.

В цій дільниці крім церкви є такі організації: Тов. ім. Богдана Хмельницького, від. 158 У. Н. Союзу; Запорозька Січ, від. 325 У. Н. С.; Бр. св. Дмитрія, відділ Провидіння; Український Демократичний Клуб, Союз Українок, Хор Української Молоді, Молода Україна, дівоче сестрицтво і 43 відділ Організації Державного Відродження України.

На Савт Брукліні є українсько-кат. каплиця при 18 вул. коло 4 евені та організації: Бр. св. Николая, 293 від. У. Н. С.; тов. „Любов“, від. У. Р. С. й Український Демократичний Клуб, у яким гуртується також тут роджена молодь. На Грінпойнті є товариство „Дністер“, від. 310 У. Н. С. і тов. „Українські Козаки“, від. У. Р. С. Всі товариства з церковною громадою включно є організовані в „Український Центральний Комітет“, який займається улагоджуванням національних обходів, концертів, віч і т. п.

Тут українці заняті переважно в цукроварнях, у фабриці шнурів, у фабриках заліза, на доках та здебільшого по ресторанах і розбиранні домів та чищенні вікон. Заробляють до 35 дол. тижнево. Інтересне, що за час 5-літньої депресії з українців майже ніхто не був на допомозі.

З професіоналістів у Брукліні маємо 2 адвокатів, 2 лікарів, 1 шпитальну доглядачку, 2 вчительки. 3 бизнесменів українців є 20 торговців харчами, 16 гостинниць, 8 крамниць з цукорками, 4 кравецькі склади мужеських убрань, 1 кравецький фабрикант (затруднює около 20 робітників), 2 будівляні контрактори, 1 склад вугілля і леду, 6 ресторанів і 1 м'ясар. Дальше маємо двох поліцаїв і 3 при вогневій сторожі.

Багато молоді ходить до середніх і вищих шкіл. Є вже кілька молодих хлопців і дівчат, що покінчили музичні студії й торговельні школи і стали потіхою своїм родичам, а гордістю громади.

Громада помагає рідним братам в Україні в їх змаганнях на полі освітньо-культурнім та політичним. — (Подав Юліт Павчак).

ВІДДІЛ 158 У. Н. С.: Товариство ім. Богдана Хмельницького під опікою св. Тройці мало 21 членів у часі заложення 1. червня 1912 р. Його організували: Михайло Заверуха, Ів. Каровець, Д. Тижник і Ів. Яцишин. Допомоги дістали члени \$9,580, на народні цілі в Америці дали \$850, до рідного краю вислали \$780. Гроці прийшли з членських вкладок і всяких імпрез. Маєток у готівці \$5,200. Відділ причинився до закупки Народнього Дому, що його опісля захопили большевики. Співпраця йде з тов. „Запорозька Січ“ і бр. св. Дмитрія. Відділ повстав із злуки з відділів 203 і 291. Зібрання відбуваються в Українськім Демократичнім Клубі. Люкаль винаймають. Теперішній уряд: Ю. Павчак, голова; Дмитро Сенюта, секр. рек.; Михайло Ваглай, секр. фін.; Іван Малик, кас.

Товариство ім. Богдана Хмельницького, під покр. Пресв. Тройці, відді 158 У. Н. С., Бруклін, Н. Й.

Ювілейне свято разом з відділами 22, 203, 310 і 325 У. Н. С. відбулося 30. травня 1934 р. Богослуження в українсько-катол. церкві св. Духа відбувалися о. Антін Лотович рано, а зполюдня був концерт. Його відкрив був Юл. Павчак, співав хор Української Молоді під управом Михайла Дякого, святочну промову сказав Микола Мурашко. Привіт зложив секретар Литовського Союзу в Америці, д-р М. Вінікас із Нью Йорку. Вечором була святочна вечеря в галі Гренд Асемблі. Було півтори сотні гостей, промовляли свої й литовські промови.

З тим відділом злучився відділ 291, себто бувше *Братство св. Николая*, яке повстало з 19 членів дня 4. листопаду 1909 р. старанням Теодора Глюза і Петра Туза. Допомоги членам виплатив \$711.41, на церкву в Брукліні дали \$100, на Сиротинець \$73, на народні ціли до рідного краю вислали \$139.42. На це складали добровільні жертви й місячні вкладки. Зібрання відбувалися в домі секретаря. Останній уряд: Теодор Глюз, голова; В. Деак, кас. і секретар. Тому, що в братстві осталося мало членів, воно злучилося 15. лютого 1935 р. в відділом 158.

ВІДДІЛ 293 У. Н. С.: Українське Братство св. Николая повстало 16. липня 1922 р. з 6 членів заходом першого уряду, в якому були: Семен Негрич, Григорій Чопойдало, Володимир Яськевич. Допомоги членам виплачено \$1,045, на народні ціли дали \$50. Гроші прийшли із збірки. Маєтку є \$934, бібліотека вартості \$25. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Михайло Чорнюк, предс.; Стефан Музика, кас.; Теодор Вальборний, секр. Ювілейне свято обходив відділ самий.

ВІДДІЛ 310 У. Н. С.: Товариство „Дністер” мало 8 членів, як його закладали дня 23. липня 1924 р. Володимир Яськевич, Михайло Федас і о. Володимир Лотович. В першому уряді були: Григорій Пясецький, предс.; Іван Сколосдра, кас.; Василь Сенишин, секр. Допомоги дістали хорі члени \$1,403.83, на народні ціли в Америці пішло \$50, до рідного краю вислали \$100 — з пікніків, балів і інших імпрез. Маєток тепер вносить \$531.42. Відділ організував українську дитячу школу, до котрої ходили 50 дітей два роки, і Молодецький Клуб. Зібрання відбуваються в українсько-катол. церкві св. Іллі. Теперішній уряд: Михайло Вільський, предс.; Микола Долгун, кас.; Дмитро Багрій, секр. Ювілей святковано разом з іншими бруклінськими відділами.

ВІДДІЛ 325 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ” zorganizували з 18 членів 1. січня 1925 р.: Іван Кравчук, Стефан Заблоцький, Михайло Поврозник та Стефан Лис. В першому уряді були: Стефан Заблоцький, предс.; Д. Зварич, секр.; Стефан Лис, кас. Допомоги дістали члени \$4,172.80, на народні ціли в Америці дали \$105, до рідного краю вислали \$110. Це пішло з відділової каси. Маєток готівкою вносить \$900, інвентар \$300. Відділ допомагав до купна Українського Народного Дому, 101 Гренд Ст., Бруклін, Н. Й., а співпрацює з іншими відділами У. Н. С. Тому, що Народний Дім здобули большевики, відділ відбуває свої зібрання в чужім домі. Теперішній уряд: Іван Малик, предс.; Михайло Костів, кас.; Петро Малицький, секр. Ювілей святкували концертом 30. травня 1934 р. разом з іншими відділами У. Н. С.

ГРОМАДА: BUFFALO.

Місто Бофало не старе. В 1932 році воно обходило сотну річницю свого існування. Завдяки своєму положенню над озером Ері воно виросло за той час на велике, 600-тисячне місто. Більша половина його мешканців це імігранти. Між ними найчисльніша група — поляки. Вони начисляють себе на близько двісті тисяч. Одною з найменших груп це українці. Їх не буде більше як три тисячі. Якої пів тисячі пропало між поляками. Та всежтаки та маленька група українців дістала на згаданім святкуванню 100-річчя першу нагороду за свої мальовничі народні строї.

Перші українці заїхали до Бофало в 1882 році. Це були емігранти з Лемківщини і в Закарпатській Україні. Вони zorganizувалися в братство св. Николая, відділ Соединенія. Це братство дало почин до будови греко-католицької церкви на вулиці Айдіал. У тій громаді душпастиривав 1895 року три місяці бл. п. о. Микола Стефанович. По його відході до Пітсбурга громада не могла довгий час дістати греко-католицького священика, бо було їх брак, і покликала „руського православного” священика. Той московщик людей і вони зісталися „руськими” по нинішній день. Та не всі. Були й невдоволені з новою вірою і народністю та з тою московфільською політикою, котру шпирив „Американско-Русскій Вістник”. Знайшлися чесні люди в північній частині міста, званій Блек Рак, і в східній, званій Іст Бофало, котрі хотіли лишитися вірними католицькій вірі й українській ідеї. Перші zorganizували братство св. Івана Хрестителя 1903 р., а друге братство св. Николая, відділ 127 Українського Народного Союзу, 4-го серпня 1905 р. Першими урядниками братства св. Николая були: Микола Буката, Василь Шелест і Іван Тимкович. Ті оба братства існують до нині. Братство св. Николая переходило велику кризу в 1910 р. по конвенції Українського Народного Союзу, на котрій перейшла зміна назви на „Греко-католицький Союз”. Василь Форостіль, делегат братства, вернувшись з конвенції, хотів перевести ціле братство до заснованого тоді Руського Народного, тепер У. Робітничого Союзу. Та не вдалося йому це завдяки рішучій поставі

тодішнього касієра Дмитра Жука. Коли до того приїхав на збори Дмитро Капітула, а о. Лев Сембратович заохотив людей у церкві св. Николая, братство незвичайно зміцніло, бо з 15 членів зросло в одній місяці на 80 членів.

Бр. св. Николая не потерпіло нічого по конвенції УНС в Бофало 1914 року, коли то переведено реформу Союзу на вкладки за роками. Та в часі реформи існувало вже на Блек Рак „Тов. Заокеанська Русь“, відділ УНС. Це товариство перейшло по реформі в комплекті до У.Р.С.

В тих часах повстало на Блек Рак „Тов. Сокіл“, котре по нинішній день є відділом Українського Народного Союзу.

В 1912 р. повстало також два відділи організації „Провидіння“. На Іст Бофало: „Братство св. Константина і Єлени“, а на Блек Рак: „Бр. св. Стефана“, з которого кілька літ пізніше відділилась частина членів і створила „Братство Пр. Діви Марії“.

Братство св. Івана Хрестителя на Блек Рак (самостійне) і братство св. Николая (від. УНС) на Іст Бофало дали почин до зорганізування двох парохій: на Блек Рак українсько-католицької парохії св. Івана Хрестителя, а на Іст Бофало укр.-кат. парохії св. Николая.

Перші організаційні збори парохії св. Івана Хрестителя на Блек Рак відбулися в березні 1903 р. і на них вибрано головними урядниками: Івана Бурштина, Миколу Серединського і Василя Мельника. У вересні вибрано на місце Івана Бурштина Петра Ковалія.

Той уряд закупив дві парцелі при улиці Джермейн, дав завдатку 50 дол. і написав до о. Нестора Дмитрова, котрий прибув до парохії в жовтні того року, як делегат „Церковної Ради“. На мітингу під головуством о. Дмитрова стверджено, що в касі знаходиться 590 дол., ухвалено платно священникові 50 дол. і помешкання, як теж ухвалено винайняти галю на відправи. Як перший парох прийшов у листопаді о. Василь Гривнак і він повів організаційну працю, котра так подобалася всім парохіянам, що коли по шістьох місяцях приїхав „делегат“ „Церковної Ради“, о. Нестор Дмитрів з Нортгемптон, щоб звільнити о. В. Гривнака з посади душпастиря, то в книзі протоколів записано дослівно так: „Руска громада в Бофало, Н. Й., виявляє сердечну подяку о. Вас. Гривнакові за їх щирі і совісну роботу, яку вони зробили для нашої парохії за шість місяців їх побуту. Ця заява має бути оголошена в *Свободі*“.

Наступні два роки не було священника. Видно з протоколів, що людей було замало, щоб можна було покрити всі видатки.

Тимчасом на Іст Бофало, котре віддалене від Блек Рак 5 миль, Василь Петровай, Михайло Майкович, Микола Буката й інші зачали організувати парохію св. Николая. За підмогою братства св. Николая, відділу У. Н. Союзу, побудували в 1905 р. дерев'яну церкву на Сентрал Евені. Їм пощастило дістати ще того самого року о. Заклинського як душпастиря.

Наступного року йдуть переговори між парохією на Блек Рак і Іст Бофало, щоб мати одного священника до обслуги обох парохій. Переговори увінчалися успіхом, бо на спільного священника приходить о. Дмитро Добротвор із Сейнт Луїс. Та угода тревала коротко, бо вже в лютім 1907 виїздить з парохії о. Добротвор, бо „Іст Бофало жадає для себе виключно душпастиря“.

На Блек Рак приходить о. Іван Велигорський і за його душпастирювання побудовано нову, дерев'яну церкву. По нім того самого року приходить о. Володимир Стех, а згодом о. Іван Дорожинський.

На Іст Бофало діє о. Николай Воленський з угорської сторони.

В осени 1907 року приїхав перший єпископ, Стефан Сотер Ортинський. Обі парохії піддаються під його владу і єпископ заводить лад. Посилає о. Льва Сембратовича з порученням погодити обі парохії й обі спільно обслуговувати. Та згода тревала 11 літ. В тім часі діють: о. Лев Сембратович, о. Іван Бернацький, о. Володимир Довгович і о. Іван Ортинський.

В 1920 р. повстав „файт“. Люди взялися будувати церкву при вул. Філмор і Онайда.

На Блек Рак по розриві діє о. Володимир Козорів, а за останніх 12 років о. Іван Жук. Він обложив дерево червоною цеглою так, що церква виглядає мурованою, і збудував дерев'яну парохіальну галю, в якій відбувається шкільна наука і всякі парохіальні імпрези.

Оте історія двох парохій в одному місті. Вона не представляється рожево, особливо коли подасється, що ще один розкол прийшов у 1931 році. Одна частина українців відірвалася від церкви св. Николая і заложила собі окрему „незалежну церкву на Елк“.

Незгідність була причиною, — бодай так кажуть — що багато українців відпурались українського імені і перейшли в чужі, часом ворожі табори. „Молодь нам через це відпала“, кажуть деякі. Та це не цілком правдиве, бо багато молоді лишилось і вона проявляє життя. При обох громадах є гарні хори й аматорські кружки, зложені з молоді, тут роджені. В обох громадах давали дуже багато представлень і концертів. Бували часи, що було і по 20 представлень в однім році. Участь брали не лише крайові, але і молоді українці, роджені в Америці. Доказом ідейності молоді є різні товариства молоді в обох громадах. І так на Блек Рак є: 1. М'ячкова дружина („бейзбол тім“), котра зараховується до найкращих і найліпших у місті. 2. Товариство українських танцюристів, котре багато разів продукувалося своїми виступами між чужинцями. 3. Товариство української католицької молоді.

4. Дівочий клуб. Крім того є: „Український товариський клуб“, до якого належать молоді і старші. Він має своє приміщення в „Українськ. Домі“. Укр. Дім це товариство, котре має свій чартер і є власником мурованого дому.

На Іст Бофало є: 1. „Содаліти“, товариство молодих дівчат, дуже діяльне і числить 50 чл. 2. „Український Американський клуб молодих мужчин“. Воно має в тім році свій „бескет бол тім“ (дружина кошикового мяча). 3. „Укр. Скавти ч. 60“. 4. „Школа українських танців“ під проводом учителя Івана Гута.

А старші громадяни мають „Український Американський Горожанський Клуб“, котрий за три роки свого існування виказав багато діяльності. Його заходами росте щораз більше значіння українців у політичних американських кругах. Від 10 літ існує також самостійне братство „Твердиня“ для старших громадян.

Жінцтво в Бофало має свій відділ „Союзу Українок“.

Молодіж з обох парохій горнеться до вищої освіти. Майже всі хлопці й дівчата у відповіднім віці ходять до „гай скул“. Їхих десятеро ходять до університету. Семеро покінчили каледжі, а один, Евстахій Бурштинський, дістав докторат медицини.

Бизнесменів є 25 (пекар, кравець, швець, похоронник, 4 голярі, 3 гостинниці, 14 торговель харчами). Крім того багато агентів і бюрових робітників.

Вкінці треба згадати про участь бофалівців у загально українських справах. Вони все живо інтересувалися ними. Згадаю лише про деякі справи. В 1911 році приїздив до Бофало д-р Семен Демидчук, як делегат Рідної Школи. Тоді відбулося велике віче на галі Ватсон. Таксамо радо витали бофалівські громадяни Льва Ісінчука, котрий як делегат Рідної Школи вступав двома наворотами до тутешніх громад. У 1917 році переводжено збірку на вулицях міста в часі „Українського Дня“. В 1920 р. було масове віче проти большевиків і Польщі, на яким промовляв між іншими суддя Малоней, теперішній чл. „Супрім Карту“ в Олбані. В 1921 р. мав велике віче в справі позички для Української Народної Республіки д-р Лука Мишуга. В 1926 переводжено збірку „на потерпілих від повені“. В 1930 р. відбулося велике загальне віче в справі „падіфікації“, на котрім промовляли д-р Л. Цегельський і Микола Цеглинський. Останнє масове віче проти большевиків було в 1934 р. На ній промовляли д-р Л. Цегельський і Я. Чиж. Заїздив до громад також делегат від ОУН, Омелян Гривівський.

Що року відбуваються в обох громадах „Листопадові Свята“. Очевидно, що на всіх тих вічах, маніфестаціях і народніх святах переводиться поважні збірки на загально українські потреби. — (Подав *о. Е. Сидоряк*).

ІНШІ ІНФОРМАЦІЇ ПРО БОФАЛО.

Число українців можна подати на 6,000 душ, але це число здогадне, бо нема центральної установи, яка об'єднувала б їх і давала спромогу дати хоч приблизні цифри. Українське населення розбите на 3 громади, скупчені біля церков.

В дільниці Іст Бофало живе 1,500 українців. Є тут українсько-католицька церква. Імігранти почали прибувати в 1894 р. Працюють у фабриках заліза й сталі, в хемічних заводах. Товариств українських 14, між ними 3 від. У. Н. С., 2 від. У. Р. С. і 2 від. Провідіння, Горож. Клуб і „Січ“. Є Український Народний Дім і 1 дім партійних соціалістів, школа при церкві, українська бібліотека. Бизнесменів звісних 7. Між ними є 4 торговлі харчами і 2 ресторани. Є 4 організації молоді. — (Вісти подав *П. Володка*).

При українській православної церкві є школа, Союз Українок, гурт танцюристів, Горожанський Клуб і церковні сестрицтва.

Окремо є протестантська церква „біблійників“. Бизнесмени є всілякі: „гросерні“, „бучерні“, „салуністи“ і т. д. — (З інформацій, присланих *М. Дулякею*).

Окрема громада на „Блек Рак“. Тут живе 900 душ. Найстарший громадянин, Михайло Котелеш, прибув сюди перед 50 роками з повіту Сянік. Анна Оліяр має 82 роки. Наявні громадяни це ремісники і звичайні робітники. Товариств українських є 17, є Народний Дім, укр. катол. церква і школа. Парохія заложена в р. 1903, церква збудована перше в 1907, перебудована в 1930 р. Народний Дім збудовано в 1918 р. Його вартість \$28,000. З українських бизнесменів є 3 гостинниці, 3 торговлі харчами, 2 перевозові підприємства, 1 похоронник, 3 голярі, 3 шевці. Є музиканти. З професіоналістів є доктор, оглядач мяса. Бібліотека при школі. Організації молоді: Хор „Боян“, клуб грачів у мяч („бейзбол“), клуб вишивок, Клуб Молодецький. Одна дівчина є книговодницею в банку. — (Інформації прислали *С. Ваврів і І. Сидорович*).

ВІДДІЛ 127 У. Н. С.: Братство св. Николая повстало 13. серпня 1905 р. З основників знаний тільки касіер, Василь Шелест. Допомоги виплачено від 1914 р. \$1,969, на народні цілі в Америці \$720, до рідного краю \$265 — з місячних вкладок, добродійних датків і імпрез. Маєтку у готівці \$1,068.19, інший \$120. Співпраця йде з від. У. Р. С. і Горожанським Клубом. Зібрання в галі церковній. Теперішній уряд: Євген Тимкович, предс.; Ілько Кіналь, кас.; Павло Володка, секр.

ВІДДІЛ 299 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка повстало з 8 членів 15. грудня 1923 р. Організували його перші урядники: М. Прішлівський, предс.; Ю. Гура, кас.; Іван Сидорович, організатор. З ними був Й. Заремба секретарем. Допомоги дістали члени \$233.40, на народні ціли в Америці виплатили \$97.68, до рідного краю вислали \$715.40. Фонди прийшли з представлень, пікніків, коляди, членських вкладок. Маєтку є \$247.95. Співпраця йде з від. 127. Зібрання відбуваються в галі української православної церкви. Теперішній уряд: Е. Коваль, предс.; І. Самуляк, кас.; І. Сидорович, секр.

ВІДДІЛ 304 У. Н. С.: Товариство „Український Союз” повстало в 1924 р. з 13 членів старанням А. Попелюка, котрий став предсідником у першій уряді. З ним був Андронік Мигаль касіером і Д. Гривай секретарем. Допомоги виплачено членам \$1,929.75, на народні ціли в Америці дали \$209, до рідного краю вислали на народні ціли \$117.13 — з вкладок і імпрез. Маєтку є \$1,500. Відділ помагав організувати церкву й Народний Дім. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Ілля Вах, предс.; Д. Мидзан, кас.; С. Баврів, секр. фін.; Ів. Швец, секр. рекорд.

ГРОМАДА: CONHOES.

Українців 600. Перші прибули з Лемківщини в 1885 р. Працюють у фабриках ткацьких і виробі рур. Є 7 товариств, укр. катол. церква, школа. Є дім Українського Горожанського Клубу. Підприємств 11: з того 5 м'ясарів і торговців харчами, 2 пекарні, 2 шевці, 2 гостиниці. Вібліотека в Горожанськім Клубі. — (Подав Теодор Малігловка).

ВІДДІЛ 57 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла зорганізували Дамян Мерена й Лука Ядлош з 12 членів 1. жовтня 1896 р. В першій уряді були вони обидва, а також Дмитро Бобак, С. Палка, Андрій Глущко й Еміль Михалюк. Допомоги виплачено \$3,466, для Сиротинця У. Н. С. \$168.80, до Філадельфії \$45, на рідний край \$150 — усе з вкладок та забав. Маєток у готівці \$2,000, позичка на Народний Дім \$2,500, позичка на церкву \$1,600. Відділ причинився до заложення Українського Горожанського Клубу. Зібрання відбуваються в Українськім Народнім Домі. Теперішній уряд: Іван Коба, предс.; Григорій Недільський, секр.; Іван Дзямба, кас.; Іван Столяр, секр. рекорд. Ювілейне свято відбулося 15 липня 1934 р. в домі Горожанського Клубу. Його відкрив голова комітету Т. Малігловка, промову виголосив по українськи й по англійськи ред. С. Шумейко.

ГРОМАДА: DURHAMVILLE.

Українців 20 родин. Перші прибули в 1920 р. і почали осідати на фармах. Мають 1 українське товариство. Молодь зорганізована в У. Н. С. Є тут 1 вчителька українського роду. — (Подав Теодор Харитон).

ВІДДІЛ 188 У. Н. С.: Товариство „Рілляни” повстало 30. жовтня 1920 р. з 6 членів. Організували його: Яків Цмайло Кульчицький і Теодор Харитон. У першому уряді були: Цмайло Кульчицький, предс.; Іван Бандрівський, кас.; Роман Гайовий, секр. З каси дали на Сиротинець У. Н. С. \$30 з пікніку, що був уладжений на ту цілю. Зібрання відбуваються в приватнім домі. Теперішній уряд: Яків Цмайло Кульчицький, предс.; Пилип Крохмалюк, кас.; Теодор Харитон, секр. Ювілейне свято відсвяткували відділи 121 (з Ром, Н. Й.) і 188 у Ром 17. червня 1934 р. Святочну промову сказав гром. Д. Галичнин. Були українські танці, а потім спільний обід і забава.

ГРОМАДА: ELMIRA.

Українців 700. Прибували з Галичини від 1887 р. Працюють у фабриках заліза та на залізницях. Є 4 товариства, укр. катол. церква, посвячена 1. грудня 1895 р., парохіяльна школа, 2 Українські Домп. Бизнеси: 2 газолінові стації, 3 пекарні, 5 торговель харчами, 12 ресторанів і гостиниць. Молодь має клуб і аматорський кружок. Є окрема „Руська православна” церква, що гуртує 25 родин галицьких українців. — (Подали Дамян Чучман і Г. Левуш).

ВІДДІЛ 271 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка повстало 25. лютого 1923 р. завдяки Петрові Ващишнові, котрий став секретарем у першому уряді. З ним був іще Теодор Банько головою, а Семен Жельманович касіером. Товариство виплатило \$493.11 за допомоги хорим членам, на народні ціли в Америці дали \$102, до старого краю \$102.48 — з місячних членських вкладок, з представлень і забав. Маєток у готівці є \$488.91, на гіповіці \$200, інший \$16. Відділ організував Народний Дім і Молодечий Клуб. Співпрацює в Народнім Домі, з відділом Укр. Робітничого Союзу і Провідіння. Зібрання відбуваються в Українськім Народнім Домі. Теперішній уряд: Володимир Шабатура, предс.; Олекса Витязь, кас.; Дамян Чучман, секр. У відділі є членом Олекса Куріла, заслужений здавна при організуванні відділів і членів У. Н. С., делегат на конвенції і т. п.

Братство св. Петра й Павла, відділ 57 У. Н. С., Когоз, Н. Й.

ГРОМАДА: ELMONT i FRANKLIN SQUARE.

Українців 14 родин і 30 дітей. Переселялися з Нью Йорку від 1909 р. Походять переважно з повітів Бережани й Зборів, Галичина. З українських підприємств є 1 монтер, 1 коваль, 1 торгівля харчами, 1 стрийж. Громадянське життя злучене з Брукліном та Нью Йорком. — (Подав *Петро Матій*).

ГРОМАДА: FAR ROCKAWAY.

Українців 10 родин. Замешкали тут від 30 літ. Походять з повіту Рогатин, Галичина. Мають братство св. Йосифа, від. 261 У. Н. С. — (Подав *Василь Дмитрів*).

ВІДДІЛ 261 У. Н. С.: Братство св. Йосифа.

ГРОМАДА: FULTON.

Українців 44 родини й 14 неподружених. Прибули в 1909 р. з повітів Рава Руська і Станіславів. Працюють у ткацьких фабриках, в папірнях і чоколадовнях. Є 3 товариства, Український Народний Дім, при нім школа і бібліотека. Підприємства: 1 торгівля харчами, 1 з мясом, 1 бюро корабельних карт і нотар. При Нар. Домі є дитяча секція. Є Горожанський Клуб. — (Подав *М. Бунда*).

ВІДДІЛ 263 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ” повстало з 7 членів 11. лютого 1911 р. заходами Якова Миськова і Михайла Бунди. Бунда став председником у першому уряді, Миськів секретарем, а Володимира Зарічного вибрано касіером. Допомоги дістали члени \$950, на народні цілі в Америці виплатили \$175, до рідного краю вислали \$450 — з добровільних жертв і імпрев. Маєтку є \$900. Відділ причинився до будови Українського Народного Дому, в ним співпрацює, але зібрання хвилево відбуває в приватнім домі. Теперішній уряд: Іван Каменюк, предс.; Дмитро Бажалук, секр.; Стефан Кум, кас.

ГРОМАДА: HASTINGS ON HUDSON.

Українців 45 родин. Прибули перед 25 роками, походять з повітів: Сянік, Лісько, Коросно, Львів, Вібрка, Золочів, Рава Руська. Працюють у фабриках дроту, цегли, автомобілів і при будові доріг. Належать до церкви в Йонкерс, часом мають свою школу, яка приміщена в домі товаришескім, власність тов. ім. Т. Шевченка, від. У. Н. С. Українських підприємств є 6, між ними 3 торгівлі харчами, 1 ресторан, 2 торгівлі біллям і черевиками. — (Подав *Андрій Вовк*).

ВІДДІЛ 6 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка засноване 25. червня 1915 р. заходами Михайла Федева. Перший уряд: Мих. Федів, голова; Стефан Мурайка, кас.; Стефан Коник, секр. Членів при заложенні було 15. Допомоги членам виплачено \$800, на народні цілі в Америці \$245, на рідний край \$135 — усе з каси товариства. Маєток \$6,000, є свій власний дім, бібліотека вартості \$230, 2 прапори вартості \$700. Співпраця з бр. св. Івана Хрестителя й тов. Подільська Січ в Йонкерс, Н. Й. Зібрання у власному домі під ч. 410 Warburton Ave., Hastings on Hudson, N. Y. Теперішній уряд: Стефан Мурайка, гол.; Мих. Мигаль, кас.; Андрій Вовк, секр. Ювілей святковано разом із від. 8 та 12 в Йонкерс.

ГРОМАДА: HEMPSTEAD.

ВІДДІЛ 327 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ” зорганізував з 9 членів Іван Гречин 18. грудня 1924 р. В першому уряді були: Данило Гімбаль, Ілько Сенік, Іван Гречин. Допомоги дістали члени \$596, на народні цілі в Америці дали \$118, до рідного краю вислали \$324. На це приходили фонди з членських вкладок і імпрев. Маєтку є \$1,400. Відділ збудував церкву св. Михайла, але її втратив і тепер працює самий. Теперішній уряд: Іван Душенчук, Михайло Кирич, Іван Гречин, Іван Грибик. Ювілей обходив відділ сам 27. травня 1934 р. В програму входили: спів хору місцевої церкви під управою о. П. Дмитрика, реферат по українськи д-р Л. Мишуги, по англійськи Гр. Євусяка з Джерві Сяті.

ГРОМАДА: HERKIMER.

Українців 150. Від 1900 р. приїздили з повітів: Лісько, Добромилів, Бучач, Гусятин, Рогатин, Турка, Вібрка. Працюють у фабриках бюрової обстанови та в фабриках бавовня. Товариства: 1 від. У. Н. С., 2 від. У. Р. С., Горожанський Клуб, Сестринство при церкві. Церква православна. Її збудовано в 1911 р. Є Український Народний Дім від 1934 р. При Нар. Домі є школа, бібліотека, читальня, співацький кружок, аматорський кружок, організації молоді, школа танцюристів, клуб дівчат, клуб хлопців (оба окремо із своїми кімнатами). З професій: 1 учитель в прилюдній школі. З бізнесів: 2 торгівлі харчами, 3 гостинниці, 1 швець, 1 торгівля тютюном. Багато молоді ходить до високих шкіл („гай скул”). — (Зібрав *Іван Луцишин*).

ВІДДІЛ 192 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ” повстало з 24 членів 12. серпня 1910 р. Організували Володимир Береза й Іван Німий. Перший став председником, другий секретарем у першому уряді. Касіером з ними був Стефан Гузар. Допомоги виплатили членам \$80, на народні цілі в Америці дали \$25, до старого краю \$26.25 — зо складок і з каси

Товариство „Запорозька Січ”, відділ 192 У. Н. С., Геркімер, Н. И.

відділу. Маєток \$100. Відділ причинився до заложення Народнього Дому і там відбуває свої зібрання. Теперішній уряд: Микола Сичик, предс.; Василь Гудзій, кас.; Михайло Сторожинський, секр. Ювілейне свято відбулося 26. серпня 1934 р. Звіт у *Свободі* з 15 вересня. Запрошено відділи з Лити Фолз, Ютика, Ром, Геркімер і литовське товариство. Панахиду відправив о. Кошіль і він виголосив вступне слово на концерті після відкриття Миколою Сичиком. Співав хор під пров. о. Ялечка, а головну промову виголосив Дмитро Галиччін. По англійськи до молоді промовляв Михайло Дановяк, в імені управи міста зложив привіт п. Арлінтон. Молодь відтанцювала народні танці. На місці приєднано 13 нових членів до УНС.

ГРОМАДА: HUDSON.

Українців у місцевості й околиці 200 родин. Почали прибувати від 1909 р., коли фабрика цементу в Нортгемтон, Пенсильвенія, прислала сюди фахових українців пошукувати цементу. Тепер багато працює в цементовнях, залізних фабриках, фабриці сірників, сорочок. У цілій околиці є багато фермерів. З товариств є 1 від. У. Н. С., 1 У. Р. С., 1 Провидіння. Окремо большевицький орден. Є товариство спортове з молоді („бейзбол тім"). Є укр.-католическа церква, при ній школа, організація молоді. Багато молоді ходить до високих шкіл, а є такі, що покінчили каледжі в Нью Йорку та Сиракуз. У шпиталях є 2 українки доглядачками. З бізнесів: 1 торгівля харчами, 1 гостинниця, 1 кравець, 1 вікночист, 1 будівничий. — (Інформації списали: Ілько Лисойр і Теодор Озимчук).

ВІДДІЛ 273 У. Н. С.: Братство св. Йосафата повстало з 9 членів 15. вересня 1915 р. Організували: Тома Пиндус і Михайло Угорчак. У першому уряді став головою Йосафат Райтаровський, секретарем Михайло Гріб. Допомоги дістали члени \$2,306, на народні цілі в Америці виплачено \$365, до рідного краю \$75 — усе те зложили члени. Маєтку в готівці є \$1,800, прапори вартості \$250. Теперішній уряд: Стах Козуб, предс.; Іван Райтаровський, кас.; Ілько Обшанський, секретар. Найбільше потрудився Павло Маріяк, бо приєднав 126 членів. Відділ обходив ювілейне свято самий.

ГРОМАДА: JAMAICA.

Українців 25 родин. Походять з повітів Рогатин, Тернопіль, Бібрка з Галичини. Почали осідатись перед 30 літами. Є тут братство У. Н. С. і від. Союзу Українок. З бізнесів є 1 ресторан. — (Подав Матвій Костишин).

ВІДДІЛ 160 У. Н. С.: Братство св. Юрія мало 23 членів у часі заложення 18. травня 1907 р. Організували й першими урядниками були: Яків Притика і Стефан Вергун. Допомоги виплатили членам \$3,146.05, на народні цілі в старому краю \$654.79 — з різних імпрез і збірок. Маєток \$2,493.36. Зібрання в приватнім домі. Найбільше заслуженим організатором у відділі є Матвій Костишин. Теперішній уряд: Яків Притика, предс.; Теодор Білоус, кас.; Матвій Костишин, секр.

ГРОМАДА: LACKAWANNA.

Українців 70 душ. Прибули перед 35 літами з Тернополя, Дрогобича і від Самбора. Заняті у фабриці сталі і на залізницях. Є 3 товариства, церква св. Духа, парафіяльна школа, багато молоді ходить до університету, є 1 вчителька в прилюдній школі, є організація молоді. З бізнесів є 4 торгівлі харчами, 3 цукорками, 1 гостинниця. Лакавана була фермерською оселею і перед 25 літами називалася Вест Сенека. — (Подав Онуфрій Стецьків).

ВІДДІЛ 149 У. Н. С.: Братство Пресв. Богородиці заложене з 8 членів 15. лютого 1907 р., розв'язане в 1910 р., а наново зорганізоване 1. лютого 1911 р. При поновній організації потрудилися: Теодор Петришин, Онуфрій Стецьків, Михайло Бойко. Вони були вибрані до уряду. Допомоги виплачено \$726.50, на народні цілі в Америці внаслідувано \$110. На допомогу були членські вкладки, на народні цілі збирали при нагоді. Відділ причинився до організування гр.-кат. парафії св. Духа. Співпрацює з відділами У. Р. С. В р. 1912 злучений з відділом 137. Зібрання відбуваються в домі секретаря. Гр. Онуфрій Стецьків дістав аж 6 різних призначень за організування членів у часі існування відділу. Теперішній уряд: Михайло Бойко, предс.; Іван Цвайко, кас.; Онуфрій Стецьків, секр.

ГРОМАДА: LANCASTER.

Українців 50 родин. Походять з Лемківщини. Працювали на залізницях, тепер перенесли направу локомотив до Олбані, Н. Й., то й деякі туди перенеслися. Остаті працюють у міярнях заліва, міді і сталі, у склярні, а дівчата в фабриці шовку. З українських товариств є від 1905 р. відділ У. Н. С. і 1 від. У. Р. С. Від 1913 р. є укр.-католическа парафія, а в 1918 р. збудовано церкву з галею. Була школа. Тепер є клуб танцюристів. З бізнесів: 1 гостинниця, 1 торгівля харчами. Є кілька студентів в університеті в Сиракуз. — (Подали Василь Максимик з Олбані і Микола Троляновський з Ленкестер).

Братство св. Йосафата, відді 273 У. Н. С., Гудзон, Н. Й.

ВІДДІЛ 87 У. Н. С.: Братство св. Василя заложене 5 березня 1905 р. з 12 членів. Організував Семен Максимик. У першій уряді були: Дмитро Сухина, предс.; Василь Москаль, кас.; Семен Максимик, секр. Допомоги виплатили \$3,250, на народні ціли в Америці \$845, на рідний край \$1,675 — доходи з місячних вкладок, імпрез і забав. Маєток у готівці \$2,085.84. Відділ організував кооперативу, аматорський кружок і музику. Співпрацює з бр. Липарі св. Георгія, від. 22 У. Р. С. Зібрання відбуваються в парохіальній галі при церкві св. Василя, яку відділ заснував. Теперішній уряд: Теодор Кінь, предс.; Іван Окаль, кас.; Микола Трояновський, секр. Ювілейне свято відбулося 9 грудня 1934 р. в парохіальній галі. Його відкрив предс. М. Студений, вручив дарунок організаторові Семенові Максимикові, а той розповів, як повстав відділ в Ленкестер. Співав хор під орудою Петра Сандівського, історію У. Н. С. переповів Н. Трояновський, по англійськи промовляв студ. Мирослав Кінь. Був виступ молодих танцюристів.

ГРОМАДА: LITTLE FALLS.

Українців 40 родин з 262 членами. Від 1904 р. прибували з чортківського повіту (село Половець), турчанського, рогатинського, бережанського, підгаєцького в Галичині. Робота над ними є у фабриках бавовняних, обуви і біциклів. Є 2 товариства: від. У. Н. С. й 1 У. Р. С. Є церква і Народний Дім з галею, вечірня дитяча школа. Є українська оркестра, Молодечий Клуб, при нім школа танців. З бизнесів: 1 м'ясар і 2 шевці. — (Подав Микола Паламар).

ВІДДІЛ 330 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ” зорганізував Іван Корчинський з 20 членів 11. серпня 1912 р. В першому уряді були: Франко Скибінський, предс.; Теодор Боднар, кас.; Микола Смеречинський, секр. Допомоги виплачено членам \$2,436, на народні ціли в Америці дали \$453, до рідного краю вислали \$110. Фонди прибирали з місячних вкладок, балів і пікніків. Маєток виносить тепер \$841.66. Відділ причинився до повстання Українського Народного Дому і там відбуває свої зібрання. Теперішній уряд: Михайло Русин, предс.; Михайло Васій, кас.; Микола Паламар, секр. Ювілейне свято обходили 2. вересня 1934 р. Звіт був у *Свободі* з 10. вересня. Прибули місцеві члени і також з Геркімер (від. 192), Ром (від. 121), Ютика (від. 58). В церкві правили Службу Богу оо. Кошілі і Ялечко, проповідував о. Кошілі. В год. 2 попол. був обід і концерт. Брали участь посадник міста д-р А. Б. Сентри, повітовий суддя Френк Сел і предс. У. Н. С. Микола Мурашко. Вони виголосили святочні промови. По англійськи до молоді говорив Мих. Дановик. Співав хор під управою Юрія Іськова, грав на скрипці абсолювент консерваторії М. Суханчик, на піані Стефанія Ялечко.

ГРОМАДА: MANCHESTER.

Українців 30 родин. Почали прибувати від 1891 р. з Галичини. Працюють при напразі залізничних возів. Є тут 2 українські товариства: 1 від. У. Н. С. і від. Провидіння. — (Подав Володимир Дембрович).

ВІДДІЛ 340 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ” з 10 членів заложили 4. травня 1925 р. Володимир Дембрович і Іван Кучечка. Кучечка став першим предсідником, Дембрович першим касієром, а з ними був Прокіп Свірнюк секретарем. Допомоги членам дали \$50, на Сиротинець в Америці \$13, до рідного краю вислали \$10. Маєтку є \$400. Співпраця йшла з від. 283 в Обурн, Н. Й. Зібрання відбуваються в домі Дембровича. Теперішній уряд: Лев Процько, предс.; Володимир Дембрович, секр.; Петро Олійник, кас.; Ювілей обходили в злучі з від. 283 в Обурн, Н. Й., 20. жовтня 1934 р. Звіт був поданий у *Свободі* з 26. жовтня 1934 р. Згадка про це при від. 38.

ГРОМАДА: NIAGARA FALLS.

Українців 50 родин. Перші прибули перед 25 роками з повітів Гусятин, Перемішляни, Збараж, Тернопіль у Галичині. Працюють у фабриках хемічних виробів. Є церква й 1 товариство (від. У. Н. С.). Є 1 лікар, 1 готельник, 1 підприємство чищення вікон. — (Подав Іван Борак).

ВІДДІЛ 351 У. Н. С.: Братство Покрови Пресе. Богородиці повстало з 18 членів в 1913 р. заходами Василя Сидоровича. Він став предсідником у першому уряді. З ним був Іван Галькович секретарем і Іван Стецак касієром. Допомоги дістали члени \$1,190, на народні ціли в Америці видали \$265, до рідного краю вислали \$85 — з пікніків, балів, місячних вкладок і добровільних жертв. Маєток відділу виносить \$565. Заходами відділу зорганізовано українсько-католицьку церкву Преч. Діви Марії і в церковній галі відбуваються зібрання. Теперішній уряд: Іван Галькович, предс.; Михайло Гунайло, кас.; Іван Борак, секр.

Товариство „Запорозька Січ”, відділ 330 У. Н. С., Лити Фолс, Н. Й.

ГРОМАДА: NEW YORK.

(Подав д-р Семен Демидчук).

Українців: згодне консервативне число 15,000 родин. Гуртуються: при українській католицькій церкві св. Юрія 1,000 родин, при українській православній церкві св. Володимира 225 родин, при різних протестантських громадах 100 родин.

Товариств є коло 50, у тім 11 відділів Українського Народного Союзу, 6 відділів Українського Робітничого Союзу, 2 від. Народньої Помочі, 1 відділ Провидіння. Є централі Організації Державного Відродження України і Союзу Українок Америки. В Українським Народнім Домі під ч. 217 Іст 6-та вулиця приміщена централа українських національних товариств міста Нью Йорку під назвою Центральний Комітет, централа О.Д.В.У., Союз Українок Америки, Чорноморська Січ і 16 товариств, між ними найбільший відділ У. Н. С., товариство „Дністер”.

Окремі льокалі мають: Український Демократичний Клуб (заснований у 1924 р.), Національний Український Республіканський Клуб, Союз Гетьманців Державників, молодече товариство Амерюкс Клуб, молодече тов. Просвіта, Українське Товариство „Тризуб”; понадто існують ще два молодечі клуби. Окремі централі становлять церкви для церковних товариств і хорів. Віля них є теж народні школи для науки української мови, а крім того є окрема вечірня укр. нар. школа для дітей і окрема школа на горі міста.

Фахових робітничих організацій („юній”), в яких переважають українці, є кілька, а одна з них, юнія вікночистів, приміщена в Українським Народнім Домі.

Люди заняті при найрізномордніших підприємствах, багато є дозорцями домів, багато вікночистів, ремісників, малярів, столярів, розвалювачів домів, у службі по ресторанах, а жінки працюють при чищенні бюрових будинків ножами і т. п.

Бизнесменів коло 1,000. З них яких 300 власників торговель мішаних товарів („гросерників”). Є окреме товариство „гросерників” українців. Також коло 300 власників ресторанів, місць для перекуски („лонч рум”) і власників гостинниць. Є поважне м'ясарське підприємство з філіями, похоронне і т. і.

Друкарень українських 3, книгарень 3, при книгарнях базарі з різними українськими новостями і радіо-апаратами.

Адвокатів-українців 7, один із них, Степан Ярема, є послом до стейтової легіслатури в Олбані. Лікарів 4, один хіропрактор, значне число вчителів, а головню вчителюк у народніх і вищих школах. Студенти університету мають своє Українське Університетське Товариство, а є ще окремо український кружок при соціологічним товаристві університету Нью Йорк. В університеті Колумбія є виклади української мови. Лектор Осип Стеткевич. У цьому університеті є в бібліотеці значне число українських книжок, а поважний є український відділ при слов'янській секції Прилюдної Бібліотеки міста Нью Йорку. Таксамо є українські відділи при філіях цієї бібліотеки.

Є теж артистично-балетні студії і студія українських малярів. Є теж тижневик *Націоналіст*.

Тут не зараховані організації більшерницького напрямку, які мають свою централу і дім.

МИНУВШИНА УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ В НЬЮ ЙОРКУ.

Місто Нью Йорк це брама Америки. Тому через неї переїздили майже всі українські іммігранти, а українська ньюйорська громада безупинно зміняла своє обличчя. Довший час не можна було заложити ніякого українського гуртка, а коли остаточно дещо й повстало, не мало виглядів трівкості. Одиниці змінювалися як у калейдоскопі, а внаслідок цього напрямки праці переходили незрозумілі для посторонніх скоки.

Життя наших емігрантів примістилося в початках при колишній спільній центральній організації „Соединение Русских Греко-Католических Братств”, яке видавало газету *Американо-Русский Вестник* від 1892-го року в Матаной Спрі, але перенесло його до Нью Йорку в 1896 р. рішенням конвенції Соединенія в Нью Йорку 26—28 травня 1896 р. В конвенції брали участь передові українські патріоти того часу, між ін. о. М. Стефанович. *Вестник* виходив у Нью Йорку до січня 1901-го року, а його контролювали і редагували українці із Закарпаття („утор-русини”). Ні *Вестник*, ні „Соединение” не мали поважнішого впливу на життя українців у Нью Йорку і мало хто з сучасного покоління знає про їх існування в Нью Йорку.

ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ЖИТТЯ.

Докладніше подамо початкові заявки, а пізніші побіжно, бо на подрібне представлення всього треба цілої книги.

У *Свободі* з 24-го листопаду 1898 р. є згадка про „дівоче братство св. Ольги”, „котре повстало перед 3 місяцями” (отже у вересні) за старанням Івана Париліака.

26-го січня 1899 р. приступило до Українського Народного Союзу братство св. Николая в Нью Йорку. Про нього ніхто в ньюйорчан тепер нічого не знає.

Братство Покрови Пресв. Богородиці, відділ 351 У. Н. С., Найегера Фолс, Н. Ї.

У *Свободі* з 31-го серпня 1899 р. сказано, що в горішній стороні міста мешкає до 10 українських родин, до 20 неподружених хлопців і до 200 дівчат, що працюють у фабриці цигареток. Всіх українських дівчат у Нью Йорку коло 300.

Заходами о. М. Підгорецького і дяковчителя Ол. Зволинського в Джерві Ситі засновано 9-го вересня 1901 р. тов. „Зоря”.

Під днем 16-го квітня 1903 р. згадано, що сестрицтво св. Ольги має 2 відділи в Нью Йорку.

18-го квітня 1904 р. założено братство св. Андрея.

На прапорі бр. св. Володимира є напис, що воно повстало 18-го квітня 1904.

У жовтні 1905 р. повсталася „Народня Самопоміч”, щоб нести поміч робітникам у часі страйків. Перші урядники: С. Чарнецький, О. Косовий, С. Калакука, В. Сарич.

Дня 10-го серпня 1907-го р. założено гімнастичне тов. „Гайдамаки” в „Томпкінс Сквер Гол” під ч. 134 Іст 7-ма вулиця. Перші організатори: М. Угорчак, М. Хандога, Іван Драган. Воно пізніше почало видавати свій тижневик та стало осередком соціалістичного руху і всіх соціалістичних видавництв. Коли поросло в силу, перемінилося на благодійну організацію. Закінчило життя в Трентоні.

В листопаді 1907 р. дописувач *Свободи* з Нью Йорку нараховує 9 товариств у Нью Йорку: Володимира, Андрея, Тисьменици, Запорозька Січ, Н. Й. Воля, Гайдамаки, Драм. Кругок ім. Котляревського, Клуб українських соціал-демократів.

„Б теж 2-тижневе немовлятко” Народня Взаїмна Поміч (асекураційне). Окремо згадано тов. Подільська Січ, а ще окреме місце займає Сестрицтво св. Ольги. В газеті заповіджено: „Перший український пікнік у Нью Йорку відбудеться в Вестчестер Парку у Бронксі заходами злучених товариств: Володимира, Зорі, Андрея, Запорозької Січі, Тисьменици”.

13. лютого 1908 р. мітинг усіх ньюйорських товариств і братств у галі Драм. Кругка ім. Котляревського для заснування іміграційного дому. Присутні були 14 товариств і установ. 9-го лютого 1908 р. założено тов. Просвіта, 4-го червня 1908 Кругок Українських Академіків.

29. травня 1911 р. розпочинається акція за założення Українського Народного Дому. Заложено Центральний Комітет для будови. Предс. Я. Корнат, секр. В. Вінтоняк, кас. В. Чосник. Дня 9-го липня 1911 р. було віче в цій справі. Найкраще говорив про це Омелько Січовик, родом з Києва.

7-го березня 1912 р. засновано читальню ім. Т. Шевченка в церковній галі під ч. 22 Іст 7-ма ву-. Її веде Володимир Книгиницький.

У вересні 1913 р. повсталася допомогове товариство „Українська Громада” із своїм органом *Пролом*. Організатори Гнат Кисіль, Андронік Бучак.

В серпні 1914 р. засновано політичне тов. „Українська Рада” як централю всіх українських товариств міста Нью Йорку. Члени товариств складають по 5 ц. місячно на Воєний Фонд для Рідного Краю.

Дня 30-го червня 1915 р. купили і дали завдаток на два доми, 217-219 Іст 6-та вулиця, щоб їх перебудувати на Народний Дім. Товариства складають позички. Організовано Українську Народню Громаду як правне товариство для будови і правного власника Народного Дому.

Дня 11-го листопаду 1916 р. скликано до Нью Йорку перший Січовий З'їзд і założено „Січову Організацію Українців у Злучених Державах”. Старшина: М. Рибак, отаман; В. Сербай, кошовий; П. Задорецький, осаул; писарі: Л. Стахурський, В. Коваль.

Дня 17-го жовтня 1917 р. посвячено Український Народний Дім у Нью Йорку. Туди перенесено осередок усього народнього життя. Тут відбуваються майже всі головні імпрези від 1918 року.

Дня 21-го квітня 1917-го року збірки на воєнні сироти по місті в нагоди Українського Дня, проголошеного през. Вільсоном.

У липні 1918 р. założено гімнастичну січ ім. Богдана Хмельницького як відділ 1. загально-американської Січової Організації. Почали видавати газету „Січові Вісти” і założили Січовий Базар під ч. 34 Іст 7-ма вулиця.

У грудні 1921 р. повсталася Українська Жіноча Громада. М. Скубова, предс.

19-го січня 1922 р. повсталася „Ліга Горожан і Ветеранів” під проводом д-ра С. Демидчука і головством Стефана Дембицького. Вона організувала різні маніфестації і походи.

31-го травня 1924 повстав „Союз Українських Народніх Товариств міста Нью Йорку” для згуртування українців у цілість.

У січні 1925 р. розлом у Січовій Організації, założення окремої Чорноморської Січі ім. Богдана Хмельницького 19-го квітня 1925 р.

1926-го р. założено Союз Українок Америки.

23-го жовтня 1926 р. злука товариств „Вільні Козаки міста Львова” і „Вільність в Америці” у тов. „Дністер”.

20-го грудня 1928-го року перейшов Український Народний Дім на власність Української Розбудовної Спільноти.

27-го грудня 1930 р. зішлись представники 14 українських товариств для зорганізування Центрального Комітету Українських Національних Товариств міста Нью Йорку.

Неділя, 28-го червня 1931 р., 1-ший візд Організації Державного Відродження України в Народнім Домі в приляві Омеляна Гривівського і зорганізування централі О.Д.В.У.

РОЗВИТОК РЕЛІГІЙНОГО ЖИТТЯ.

Перші ньюйорські українці ходили до церкви св. Петра й Павла в Джерзі Сіті.

Були спроби в травні 1896-го року купити свою церкву в Нью Йорку, але скінчилися на тому, що о. Е. Волкай, гр.-катол. священник із Закарпаття, почав правити перші богослуження в лат. церкві св. Бриґіди під ч. 640 Іст 6-та вул.

Аж 13-го липня 1905 р. купили громадяни церкву під ч. 322 Іст 20-та вул. Церкву посвятив ірландський архієпископ Кусак 20-го серпня 1905. Потім відбувся в Кафе Булевард святочний обід, на якому був приявний ген. вікарій ірландської єпархії М. Лявель, адв. Андрій Шінман, комітет і 8 укр. катол. священників. Першим парохом став о. Йосиф Чаплинський.

27-го серпня 1907 р. прибув до Америки, витаний у ньюйорській церкві св. Юрія, перший українсько-катол. єпископ Стефан Сотер Ортинський. З цієї нагоди відбулася в готелі Нетерленд святочна вечеря при співучасті 120 осіб, духовенства і світських, галичан і ірландських єпископів. Наступного дня, в свято Успення Преч. Діви, відправив єпископ Службу Божу, а ввечір був у його честь в Арлінгтон Гол при площі Ст. Маркс концерт. Диригував Мирон Гундич.

У днях 15—17 жовтня 1907 р. в Арлінгтон Гол відбулася конвенція гр.-катол. духовенства при співучасті 76 священників. Проводив новий єпископ.

17—18 жовтня 1907 р. відбувся в тійсамій галі візд делегатів гр.-катол. парохій. Ухвалювано переписувати церкви на українського єпископа, якщо вони були записані на ірландських єпископів. В інших випадках „хай нарід рішає". Заложено Шкільний Фонд для видавання шкільних книжок.

6-го лютого 1908 р. обняв парохію о. Микола Підгорецький.

25. серпня 1910 р. прибув до Америки, витаний у ньюйорській церкві, митрополит Андрій Шептицький зо Львова. Замешкав у готелі Ст. Реджіс, бенкет відбувся в готелі Бокінгем.

22-го жовтня 1911 р. перенесено богослуження до нового церковного будинку під ч. 28 Іст 7-ма вулиця серед великої паради. Відбувся похід вулицями із старої церкви до нової.

18. квітня 1912 р. в Кафе Булевард відбулося свято в честь Андрія Шінмана, що помагав основувати церкву і переклав Службу Божу з церковно-слов'янської мови на англійську, видаючи її окремою книжечкою.

12—22. квітня 1913 р. добродійна католицька вистава в касарні при 62 вул. й Коломбія есеня. У ній взяли участь українці-католики з церковним та народнім мистецтвом.

13. грудня 1921 р. витання митрополита А. Шептицького бенкетом у готелі Пенсильвенія. В травні 1925 р. відійшов з парохії о. Підгорецький, а на його місце прийшли о. Петро Понятиний і о. О. Павляк.

15. серпня 1925 р. прибув до Нью Йорку другий український гр.-катол. єпископ, Константин Богачевський, а з ним окремий єпископ для закарпатських русинів, Василь Такач. Їх витали в церкві св. Юрія, потім відбулася вечеря в готелі Пенсильвенія.

12. липня 1926 р. відкрито першу українську православну церкву св. Володимира в Нью Йорку.

Дня 1-го травня 1929 р. відбувся собор Укр. Православної Церкви під проводом архієп. І. Теодоровича.

17. травня 1931 р. свято 25-ліття української катол. церкви св. Юрія. Приявний єп. Константин Богачевський.

20. березня 1932 р. ювілейне свято в честь митрополита А. Шептицького з нагоди 70-ліття його народин.

25. вересня 1932 р. висвячено о. д-ра Йосифа Жука першим українським православним єпископом.

ШКОЛА Й НАУКА.

У *Свободі* в 26. січня 1899 р. записано, що „на фонд шкільний української молоді в Америці зложили українці міста Нью Йорку \$2.85". Тоді йшли збірки на Українську Бурсу в Йонкерсі. А в *Свободі* в 19. серпня 1900 р. записано, що „чесний Іван Парияк вибрав кількоро українських дітей, щоб їх учити читати й писати по українськи". В *Свободі* в 20. червня 1903 р. записано, що „українська школа в Нью Йорку має 16 дітей".

24. січня 1907 р. повстала в Нью Йорку перша Шкільна Рада. Дня 27. червня 1909 р. було відкриття читальні й школи у винаймленій на 1 рік галі під ч. 500 Іст 73-та вул.

8. лютого 1918 р. повстала Українська Шкільна Секція при Народнім Домі. Дня 14. серпня 1924 р. окрема Шкільна Рада для організації загальної української школи. Школа мала 4 філії і нараховувала коло 600 учнів.

Зрештою існували українські школи від початку заснування української церкви. Курси української мови в Колумбійським університеті повстали у вересні 1935 р.

Від січня 1922 р. відбувалися в Народнім Домі виклади заходом Українського Людового Університету. Лектори: д-р С. Демидчук, д-р Л. Цегельський, о. О. Павляк, Омелян Ревюк і ін.

18-го березня 1922 р. в Лейбор Темпл при 14 вул. була лекція сен. А. Д. Марголіна на тему „Україна і політика Антанти”.

4. грудня 1927 р. лекції Миколи Григорієва з Праги.

Багато лекцій у тому часі давав Мирослав Січинський.

24. грудня 1932 р. відчит посла до англійського парламенту, Рейні Сміта, про положення на Україні.

В 1934 р. читав лекції сен. Марголін в Ньюйорським університеті в Нью Йорку.

МИСТЕЦЬКЕ ЖИТТЯ, ТЕАТР, МУЗИКА, ВЕЧЕРНИЦІ.

20-го лютого 1900 р. відбулося перше театральне представлення „Сатана в бочці”.

26. травня 1900 р. представлення „Знімчений Юрко”.

2-го лютого 1901 р. вистава драми „Капраль Тимко”.

7-го травня 1903 р. „свячене” в галі під ч. 1339 евеню А. Був о. Підгорецький із Джерзі Сіті, пописувалася молоденька школа з Нью Йорку.

30. липня 1904 р. був вечерок з відчитом бр. св. Володимира.

6. липня 1905 р. założено співацьке товариство „Американський Боян”.

17. лютого 1907 р. „Руський Ньюйорський Боян” дав перший концерт у Менгеттен Лайсіом. Співав хор мішаний і хор мужеський, промову виголосив о. Й. Чаплинський. По концерті була комедія в 1 дії: „Не жартуй з серцем”.

2-го березня 1907 р. представлення „Американський шляхтич”.

18. травня 1907 р. „Запорозька Січ” дала в Менгеттен Лайсіом песу „Гей на Івана, гей на купала”, „Комедію з російсько-японської війни” і „Заздрість”.

15. грудня 1907 р. Драматичний Клубок ім. Котляревського відіграв „Наталку Полтавку” в Прогрес Касіно Гол”.

7-го січня 1908 р. Н. Й. Боян і „Тисьмениця” виставили „Віфлємську Ніч” у салі під костелом між 21—22 вул. і 2-гою евеню.

4. червня 1908 р. концерт в 47-літні роковини Тараса Шевченка в Менгеттен Лайсіом заходами драм. тов. ім. Котляревського. Диригент М. Гундич, музика Г. Е. Смоленського.

29. липня 1908 р. в „Прогрес Ассемблі” вечерниці в честь Івана Франка заходами тов. „Подільська Січ”.

2. травня 1909 р. вечерниці в пам'ять Драгоманова в Прогрес Касіно.

17. листопаду 1909 р. повстав „Русько-Народний Театр”.

10. січня 1910 р. вистава „Запорожець за Дунаєм” в Сокол Гол, 525 Іст 72. вул.

4. червня 1910 р. тов. „Запорозька Січ” відіграло в Арлінгтон Гол „Нещасне кохання”. Хором управляв Д. В. Стисловський, музикою Смоленський, режисером був В. Малевич.

21. березня 1911 р. у Вебстер Гол великі вечерниці в честь Шевченка. Відчит по українськи мав о. О. Павляк, по англійськи адв. А. Шіпман, хором диригував А. Гела.

11. травня 1911 р. „Н. Й. Боян” виставив „Наталку Полтавку” в Арлінгтон Гол. Режисер А. Шостак, диригент Осип Стеткевич, оркестра Павла Келічави, характеризатор Мих. Угорчак.

1. червня 1911 р. заходами „Запорозької Січі” вистава „Чорноморців”. Режисер В. Білинський, диригент О. Стеткевич, оркестра Г. Е. Смоленського.

30. червня 1911 р. założено Український Хор при церкві св. Юрія. Голова Василь Лазута, секр. Остап Крук, кас. Йосиф Мулярчук.

30. листопаду 1911 р. в церковній галі св. Юрія відбувся концерт для вшанування століття народин Маркіяна Шашкевича. Хором управляв М. Климко.

7. січня 1912 р. виставлено „Віфлємську Ніч” у церковній галі.

10. серпня 1912 р. тов. „Запорожжя за морем” виставило „Жидівку вихрестку”.

26. листопаду 1912 р. поминальний концерт у честь М. Лисенка в Арлінгтон Гол заходами тов. ім. Лисенка, при співучасті Українського Хору. Промова о. М. Підгорецького й В. Книгиницького, диригент М. Климко.

2. серпня 1913 р. концерт з нагоди 40-ліття Івана Франка. Відбувся в Арлінгтон Гол.

17. лютого 1914 р. комітет Рідної Школи і злучених товариств виставив в Арлінгтон Гол драму „Січинський-Потоцький”. Режисер Стефан Склепович.

28. травня 1914 р. величавий похід, зааранжований усіми українськими товариствами для звеличання 100-ліття народин Тараса Шевченка. Із Томкінс Сквер вийшов похід, везли портрет Шевченка, роздавали брошури про Шевченка з програмою свята й статей по англійськи про Шевченка, написаною Антоном Цурковським. Ввечір концерт у честь Шевченка в Вебстер Гол. Дали злучені хори: Української Бесіди (диригент М. Корикора) й Український Хор (дир. М. Клишко).

18. червня 1914 р. аматорський кружок Української Бесіди виставив в Арлінгтон Гол „Запорожця за Дунаєм”. Диригент хору М. Гундич, оркестри Г. Е. Смоленський.

21. червня 1914 р. оголосив „Український Народний Театр” у церковній галі репертуар; на початок: „Нещасне кохання” й „Украдене щастя”.

19. січня 1915 р. концерт Адама Дідура, баса Метрополитен Опері, в Карнегі Гол при співучасті Українського Хору під управою Мирона Гундича.

29. жовтня 1915 р. концерт у честь Івана Мазепи в Купер Юніон Гол перед Українським Соймом. Програму виконав Український Хор.

Від 29. жовтня до 12. листопаду 1921 р. вистава національних груп під назвою „Америка's Мейкінг”, у касарні при 34. вул. і Лексінгтон евеню. Українці мали свій відділ народного мистецтва. Роздано багато агітаційної літератури англійською мовою.

4-го грудня 1921 р. новозорганізоване товариство „Української Молоді” уладило концерт в честь І. Франка. Дохід на утримання студентів на еміграції в Європі. Ними займався тов. „Української Молоді”: Богдан Каштанюк, Гр. Герман, Волод. Ярема, Юрій Андрейко, Ольга Кирчів, В. Мартинюк і інші.

5. серпня 1922 р. зорганізовано корпорацію „Український Театр” при Народнім Домі. Довший час постійно грала трупа Медова.

2. жовтня 1922 р. перший на американській землі концерт Національного Хору Олександра Кошиця в Карнегі Гол. Хор спроваджений Максом Рабіновом.

5. листопаду 1922 р. збірка на Рідну Школу під кличем „День житного колоска”, а ввечір перше Листопадове Свято в Народнім Домі заходами Ліги Горожан. Відіграно „Великі Роковини” Івана Франка.

4. листопаду 1923 р. посвячення січового прапору і перший концерт на Листопадове Свято. Співав муж. хор ім. Б. Лепкого під управою Василя Савицького.

У вересні 1924 р. повстала Українська Музична Консерваторія під ч. 30 Іст 7-ма вул. Провадилі: Роман Придаткевич і Михайло Гайворонський та вчителі: М. Стембер, Оксана Назаревич, Рудковський, Лілі Попер, Григорій Павловський.

16. травня 1926 р. святковано 10-ті роковини смерті Івана Франка в Нар. Домі.

В 1927—28 р. зорганізовано Український Театр під управою Марії Машир. Брили участь М. Швець, М. Карлаш і інші.

4. лютого 1928 р. концерт Сальомеї Крушельницької в Мекка Темпл.

18. жовтня 1929 р. перший балетний виступ Василя Авраменка в театрі Касіно Стар.

27. квітня 1930 р. концерт скрипака Р. Придаткевича в Тавн Гол.

30. жовтня 1930 р. концерт бандуриста Ёмця.

У квітні 1931 р. участь Укр. Жіночої Громади (п. М. Скубова) у виставі „Про Америка” в Гренд Сентрал Пелес.

25. квітня 1931 р. український балет Василя Авраменка в Метрополитен Опера Гавз. Виступ хору під управою Ю. Кириченка. Соля: Петра Ординського, Марії Гребенецької.

14. листопаду 1931 р. концерт Українського Трія в Тавн Гол: Роман Придаткевич, скрипак; Марія Гребенецька, сопран; Ольга Ткачук, фортепян.

8. травня 1932 р. 200-ліття народин Вашингтона, в Карнегі Гол. Виступ Олександра Кошиця з Українським Хором і Василя Авраменка з балетом.

2. листопаду 1932 р. в Народнім Домі мистецька вистава: образи М. Панчака, гудульська різьба В. Якібюка і збірка різьби П. Мартинюка.

20. листопаду 1932 р. вистава зразків українського народного мистецтва, привезених на виставу в Шікаго Стефанією Чижович зі Львова.

18. грудня 1932 р. концерт-свято в честь Михайла Гайворонського, в Нар. Домі.

26. квітня 1933 р. вистава опери Чайковського „Мазепа” в Мекка Темплі заходами Д. Чутра. Лібрето переклав д-р Цегельський. Диригент: Павло Печеніга Углицький.

28. квітня 1933 р. вистава українського народного мистецтва в Театрі Раксі заходами Марії Скубової.

3. лютого 1934 р. військовий фестиваль Січі з Нешенел Гард.

18. березня 1934 р. 6 злучених хорів з околиці Нью Йорку (Ньюарк, Джерзі Сіті, Йонкерс, Перт Амбой, Елізабет, Бейон) уладили концерт в честь Гайворонського в Вашингтон Ірвінг Гай Скул. Диригент М. Гайворонський.

Від 22. березня 1934 р. низка концертів у Студіо Клоб заходами „Френдс оф Юкраїніен Мюзик“ під проводом Р. Придаткевича.

В люті 1935 р. привезла Сестра Северина ЧСВВ зо Львова велику колекцію українських народніх костюмів. Вони були виставлені в Гренд Сентрел Пелес, в Колумбійському університеті, в університеті Нью Йорку і т. п. Був теж у Нар. Домі відчит Сестри Северини про народне мистецтво.

17. березня 1935 р. з нагоди століття народин Федьковича був концерт у Нар. Домі.

17. квітня 1935 р. концерт у честь Шевченка в Тавн Гол заходами 6 злучених хорів під управою Ол. Кошця. Говорив між іншими проф. Колумбійського університету К. О. Маннінг.

Ріжні ювилей, як: тов. Зоря, бр. св. Володимира, св. Андрея, тов. Просвіта й ін. обходять менше або більше величавими концертами в Народнім Домі. Таксамо буває із святами в честь Шевченка, Листопадowymi, в честь Басарабової, борців за волю України і т. п. Виступає Український Хор під управою Т. Онуфрика й хор ОДВУ під управою Ю. Кириченка.

Це подані лише характеристичні мистецькі виступи, щоб указати на їх ріжнородність. Для вичислення всього треба довшої студії й окремої книжки.

Останній великий скомбінований виступ мистецький і політичний був 1. вересня 1935 р. в Карнегі Гол як Маніфестація Української Державности з нагоди зїзду О.Д.В.У. Співав хор під управою Ю. Кириченка, а промови виголосили між ін. ген. Микола Капустянский, Волод. Душник і ред. Ом. Ревюк.

31. травня 1936 р. був у Карнегі Гол „Концерт української церковної музики“, на яким виступили 8 злучених хорів під управою Ол. Кошця.

ПОЛІТИКА, МАНІФЕСТАЦІЇ, ЗІБРАННЯ, ЗДВИГИ, ГОСТІ.

26. листопаду 1903 р. віче в Нью Йорку.

11. березня 1905 р. „Перше руське робітниче віче“ в Прогрес Асемблі, 28-30 евеню А скликали тов. Зоря, Запорозька Січ. Комітет: П. Ярема, М. Тарнавський. Референти: А. Корпан, Теод. Гузіль. Поляк Францішек Пшестельський побажав, „щоб українці зєднались і збудували український Народній Дім“. Про це пише Павло Зятюк у *Свободі* з 16-го березня 1905 року.

4. червня 1905 р. перше українське віче жінок, скликане до Чеської Будови. Було 150 людей, переважно мужчин, прибули і представники російських організацій. Ініціаторкою віча була панна А. Куряла, предс. пані Е. Струтинська з Олифанту, секр. Б. Стеткевичева й О. Констанкевичівна. Рішено уложити статут української жіночої організації, ухвалено заложити дім для українських дівчат у Нью Йорку (про це реферував А. Хромовський). На вічу вибрано комітет акції.

19. квітня 1906 р. віче в салі „Гармонія“, 46 евеню А, уладжене „Комітетом п'ятох“. Відкрив о. Й. Чаплинський, головою був Юл. Козакевич, секр. П. Зятюк і Гр. Стоякевич, промовляли Сава Чернецький, Теодор Довгань, о. М. Струтинський. Збирали жертви на Бовейй Фонд у Галичині, закінчили віче піснями „Ще не вмерла“ і „Не пора“.

12. січня 1908 р. віче в справі подій у львівському університеті (голодівка українських студентів). Ухвалили домагання валоження українського університету у Львові. Зібрали \$82.75 на допомогу студентам. Реферував о. Стефан Макар з Ансовії.

4. липня 1908 р. віче в Менгеттен Лайсіом, скликане тов. „Гайдамаки“. Домагались поділу Галичини, протестували проти засуду Мирослава Січинського.

31. травня 1909 р. величавий демонстраційний похід, уладжений усіми українськими ньюйорськими товариствами перед австрійським консулятом з жаданням звільнення Січинського з в'язниці. Було 10,000 людей. Австрійський консуль Нубер не прийняв депутації. Заговорили всі ньюйорські щоденники. Були фотографії з походу. Після демонстрації було віче в салі під ч. 46 евеню А. Петицію з тисячами підписів вислано до кабінетової канцелярії у Відні.

4. серпня 1910 р. заложили українці в Нью Йорку Бовейй Фонд по смерті студ. Адама Коцка у львівському університеті. Комітет: Григ. Кунашевський, голова; Петро Ярема кас.; Яків Корват, секр.

14. січня 1911 р. в Менгеттен Лайсіом віче при співучасті Ірини Січинської, гості з Галичини, що приїхала через Канаду. Збірка на фонд ім. Адама Коцка.

24. березня 1912 р. українське жіноче віче. Реферували: пані А. Луців, М. Хандога і Іван Бородайкевич, голова „Гайдамаків“.

23—24 вересня 1911 р. друга конвенція „Гайдамаків“, що перемінилася в квітні 1910 р. на допомогову організацію поступову.

25. серпня 1912 р. всенародне віче з нагоди 40-літнього ювілею Івана Франка.

16. лютого 1913 р. в Арлінгтон Гол великі народні збори. Промовляв Семен Демидчук, делегат Рідної Школи з Галичини.

15. травня 1913 р. 200 людей прощали С. Демидчука вечером в Стайвесант Касіно.

26. липня 1913 р. 10-літній ювілей бр. св. Володимира. Похід з галі 134 Іст 7-ма вул. до Бетовен Гол, 210 Іст 5. вул. Там був вечерок муз. тов. ім. Лисенка під управою П. Гуменюка.

1. вересня 1913 р. 10-ліття тов. Запорозька Січ в Менгеттен Лайсіюм. Виступ хору М. Корикори, М. Климка і драм.-співацького тов. „Боян” під пров. О. Стеткевича.

22. березня 1914 р. створено Комітет Допомоги Голодуючим у Галичині, на вічу в Арлінгтон Гол.

9. травня 1914 р. 10-літній ювілей бр. св. Андрея. По Службі Божій у церкві на 7-мій вул. похід вулицями до Чеської Будови. Вечером концерт.

5. липня 1914 р. невдале віче кацапського діяча з Галичини, Онуфрія Гецева, в Чеській Соколовні. Скоїлася сутичка між українцями й москвофілами, поліція розігнала віче. Українці співали „О, честь вам, кацапські лайдаки”.

28. липня 1914 р. вислали ньюйорські товариства привіт на здвиг „Сокола” у Львові. Підписали 25 товариств.

22. серпня 1914 р. всеукраїнське віче, скликане „Українською Радою” в Арлінгтон Гол. Присутніх 2.000 людей. Зібрано \$71.18 на Боевий Фонд.

18. вересня 1915 р. велике віче в Купер Юніон Гол для протесту проти ув'язнення проф. Мих. Грушевського російським урядом і проти переслідування національних меншин. Перша прилюдна поява на вічу Мирослава Січинського, що прибув до Америки після вибуху війни як представник Союзу Визволення України. Промовляв теж д-р С. Демидчук, що прибув до Америки з вибухом війни як представник Української Ради з Відня.

В листопаді 1915 р. пороблено приготування до процесу проти депортування Січинського з Америки.

Еліно́р Рузвельт, жінка президента Злуч. Держав, між українськими жінками в Нью Йорку.

30. і 31. жовтня 1915 р. „Український Союз в Америці“, скликаний до салі Купер Юніон. Перед Союзом похід вулицями Нью Йорку, а в перший день Союзу ввечір концерт у честь Івана Мазепи, диригент М. Гундич. Предсідником Союзу був д-р Володимир Сіменович в Шікаго. Другий день Союзу був присвячений справам організаційним і тоді названо осередню політичну організацію українців „Федерація Українців у Злучених Державах“.

10. жовтня 1916 р. Українська Рада для поборювання Федерації.

4. липня 1918 р. маніфестація лояльності Америці. Похід українців вулицями міста разом з іншими групами.

5. жовтня 1918 р. похід вулицями міста в маніфестації за Позичку Свободи.

17. січня 1919 р. всенародній зїзд українців у Нар. Домі для заложення „Українського Народного Комітету“. Голова о. Петро Повнятин, секретар Вол. Лотоцький, кас. о. М. Підгорецький. Комітет купив незабаром дім під ч. 30 Іст 7-ма вул. і поширив свою діяльність на цілу Америку. Вислав теж д-ра Білка як делегата на мирову конференцію до Парижа. Заложив Інформаційно-пресове Бюро під управою Милтона Д. Райта. Зібрав 100,000-ний фонд для визвольної праці.

5. липня 1919 р. протестаційне віче у Вебстер Гол проти наїзду ген. Галера на Галичину.

16—17 вересня 1919 р. зїзд у готелі Пенсильвія представників організацій латвійців, естонців, литовців, українців. Заложили спільну Лігу тих народностей для визвольної акції.

28. квітня 1920 р. міжпартійний зїзд українців, скликаний д-ром Л. Цегельським, що прибув до Америки від уряду д-ра Євгена Петрушевича.

29. квітня 1920 р. надзвичайний Народний Зїзд, скликаний Народним Комітетом до готелю Пенсильвія. Був присутній посол Української Народної Республіки Юлія Бачинський з Вашингтону.

21. червня 1920 р. в переїзді в Канаду прибув проф. Іван Боберський з викладами про воєнні події.

9. січня 1922 р. комітет Ліги Горожан вислав молодь для пікетування Білого Дому у Вашингтоні в протестом проти військової окупації Галичини.

12. лютого 1922 р. віче за позичку Національної Оборони. Промовляв д-р Л. Мишуга, представник Зах. Української Народної Республіки.

22. лютого 1922 р. протестаційний похід перед польським консулат у Нью Йорку і віче в Купер Юніон Гол. Промовляв конгресмен Фіорельо Ла Гвардія.

8. квітня 1922 р. похід української дітвори до посади Гайлена і вручення петиції за українських дітей у Галичині.

27. травня 1922 р. великий похід вулицями міста Нью Йорку в протестом проти військової окупації Галичини Польщею. Взяли участь 20,000 людей з ньюйорського ключа. Образи в походу помістили газети в різних містах Америки. 20 священників виступили в поході на переді. Несено півтори сотні таблич. Протестаційне віче відбулося в Медисон Сквер Гарден. Промовляли: Милтон Райт, Степан Дембінський, О. Ревюк, о. Лев Левцький, д-р Л. Мишуга, Ганс Ріг, д-р Л. Цегельський.

В липні 1922 р. створено Комітет Допомоги Голодним у Великій Україні.

29. жовтня 1923 р. віче в Народнім Домі в нагоди приїзду д-ра О. Назарука з уряду д-ра Петрушевича.

9. грудня 1924 р. віче з протестом проти прийняття містом ген. Галера.

14. грудня 1924 р. віче в справі збірок на ювілейний дар львівській Просвіті.

1925 р. заложено Союз Українок Америки при співучасті Ганни Келлер-Чикаленко в Європи. Юлія Ярема, голова.

В квітні 1928 р. в Купер Юніон Гол віче для оборони Атаманчука й Вербицького, засуджених на смерть у Галичині.

26. серпня 1928 р. прибув делегат Рідної Школи, Лев Ясінчук, вперше в Америку. Віче для допомоги Рідній Школі в Нар. Домі 7. жовтня 1928 р.

В липні 1929 р. полк. Євген Коновалець у Нью Йорку на зібранні.

29. жовтня 1929 р. бенкет для привітання сенаторки Кисілевської.

1. травня 1930 р. участь українців у протибольшевицькій маніфестації Ветеранів Чужинних Воєн на Юніон Сквер.

2. листопаду 1930 р. віче в Купер Юніон Гол в протестом проти насильств у Галичині.

15. листопаду 1930 р. протестаційний похід проти польської пацифікації серед зливого дощу, закінчений великим вічем у Сентрал Опера Хаус при 67 вул. Газети нараховували 15,000 учасників походу.

В січні 1932 р. ювілей Рідної Школи.

22. травня 1932 р. віче для допомоги голодному українському селу на Гуцульщині.

26. червня 1932 р. зїзд ОДВУ в Нар. Домі в присутності Сушка-Мельничука.

29. січня 1933 р. в Купер Юніон Гол віче з протестом проти положення в Галичині в нагоди вістки про підвищення Біласа й Данилишина в львівських Бригадах. Було кілька тисяч учасників. Бесідики: суддя Оберватер, адвокат М. Пізнак, д-р Л. Мишуга, О. Ревюк, Д. Галичин, а від литовців о. Дж. Балкунас.

Український Народний Союз, відділ 204 У. Н. С., Нью Йорк, Н. Й.

18. листопаду 1933 р. похід з протестом проти виголоджування України Советами. Напади большевиків. Похід покінчився вічем у Сентрал Опера Гава. У поході взяло участь коло 8 тисяч осіб. На вічу промовляли: редактор о. Джан Ла Фардж, Д. Галиччін, М. Пізнак, д-р Л. Мишуга, О. Ревюк і інші.

22. лютого 1934 р. 40-літній ювілей У. Н. Союзових товариств у Вебстер Гол.

9. червня 1935 р. перше українське летунське свято в Belvedere Park.

1. вересня 1935 р. державницька маніфестація в Карнегі Гол. Було коло 2,500 учасників і делегатів з різних міст Злучених Держав і Канади. Бесідниками були: генерал М. Капустянський, Д. Галиччін, М. Пізнак, д-р І. Гуляй і інші.

4. листопаду 1935 р. вибрали адв. Стефана Ярему послом до легіслатури в Олбані.

23. лютого 1936 р. віче з протестом проти знущань Польщі в Купер Юніон Гол.

ВИДАВНИЦТВА, ГАЗЕТИ, ЗАМІТНИШІ ПОДІЇ, ПІДПРИЄМСТВА І Т. І.

1896 р. виходив у Нью Йорку орган „Соединения Греко-Католических Русских Братств”, тобто *Американско-Русский Вестникъ*, під ч. 76 евеню Б, на розі 5-тої вул. Там було приміщення Соединенія.

І. Смит (Жінчак) з Мейфілд, Пенсильвенія, відкупив від церкви в Шенандоа друкарню, котра була куплена за церковні гроші о. І. Волянським і в котрій о. К. Андрухович друкував „Руске Слово”. Цю друкарню перенесено до Соединенія в Нью Йорку.

1897 р. вийшла фонетикою брошура „Західна Канада”.

1899 р. видав Омелян Прозора свою книжку „Притча Самарянина”.

В 1-шій ч. німецької газети *Зонтаблят дер Н. Й. Фольксцайтунг* з р. 1900 появилася німецький переклад оповідання В. Стефаника „Лист” („Айн Бріф”).

Литерарі Дайджест Но. 14. з р. 1901 помістив статтю про русинів і написав що „це славний варід”.

У вересні 1901 р. видав Микола Прозора свою поему „Мудрий монах і цар Микола II.”

У червні 1901 р. заложив Василь Сарич свою друкарню під ч. 517 Іст 13-та вулиця. Він учився друкарства в друкарні о. Івана Волянського в Шенандоа.

У серпні 1904 р. почав Юліан Бачинський, що приїхав з краю, збирати вісті про еміграцію.

У серпні 1904 р. отворив банковий дім для пересилки гроша під ч. 339 Іст 20-та вул. Ардаціон Хромовський. У листопаді п. р. продавав паперці „Зоря” в Галиччині С. Шаранович, 507 Іст 13. вул. У жовтні 1906 р. Хромовський почав видавати газету *Робітник*.

20. грудня 1906 р. з ч. 49. газета *Свобода* перенеслася із Скрантону до Нью Йорку.

З днем 1. лютого 1907 р. отворено при *Свободі* Банк Руских Емігрантів („Рутеніян Імігрейшен Банк Гавз”). Дирекція: І. Ардан, А. Савка, С. Ядловський. 10% призначено на Руський Еміграційний Дім. 18. квітня отворено філію цього банку під ч. 181 Іст 3-та вул.

1. січня 1908 р. почали виходити *Гайдамаки*, 10. жовтня 1908 р. *Американський Голос*. Цей останній як орган заповомогої організації „Взаїмна Народна Поміч”.

При тов. „Ст. Рафаел Імігрейшен Сосаеті” під ч. 339 Іст 20. вул. (коло церкви св. Юрія) заложено вільне бюро праці. Провадив Михайло Шапкович.

Від січня 1909 р. місячник *Гайдамаки* переімінувався на тижневик.

4. березня 1908 р. вийшло перше число гумористичного часопису *Шершень* в друкарні *Свободи*. Він перенісся до Скрантону 4. листопаду 1909 р.

В березні 1909 р. появилася третє число католицького місячника *Душпастир* в друкарні *Свободи*. Того самого місяця почав виходити в Нью Йорку *Хлопський Параграф*, а в квітні тогож року *Мета*, орган поступових українців.

19. грудня 1909 р. розпочався процес у кримінальнім суді проти видавців *Свободи* Антона Цурковського і Константина Кирчова за образу православного російського монаха Арсенія. Суд увільнив обох.

19. травня 1910 р. отворив підприємство „руський погребник” Петро Ярема.

1. квітня 1911 р. *Свобода* перенеслася до Джерві Ситі.

1915 р. *Кришчен Гералд* дав \$10,000 на українських збігців у Відні заходами Укр. Нар. Ради й д-ра С. Демидчука.

В 1919 р. видавала „Федерація Українців у Злучених Державах” в друкарні під ч. 19 Іст 7-ма вул. соціалістичний щоденник *Українська Газета* під редакцією Мирослава Січинського.

Від 13. липня 1918 р. 3 роки виходив тижневик під редакцією Миколи Д. Величка *Січові Вісти* під ч. 217 Іст 6-та вул.

Український Народний Комітет видавав свої бюлетени як *Вістник Бюра Народного Комітету*, а англійською мовою вийшов журнал *Україна* після закінчення миру в Бересті Литовським. Крім того вийшла в англійським перекладі „Україна” д-ра Степана Гудницького в 1918 і „Ukraine on the Road to Freedom” у 1919 р. Народний Комітет видавав теж принагідні летючки, меморіяли й брошури, як „The Case of New Republics Estonia, Latvia, Lithuania, Ukraine”. Редагували Милтон Райт і В. Лотоцький.

Від жовтня один рік видавав Січковий Базар під ч. 34 Іст 7-ма вул. бізнесовий місячник *Базар* під редакцією Мирона Сурмача. В ньому оголошувалася пересилкова спілка „Amerus Trading Corporation”, „American Ukrainian Exchange”, що його перебрав Народний Комітет і примістив під ч. 30 Іст 7-ма вул., теж Українська Експортна Компанія, 318 Бродвей, та інші українські підприємства того часу. „Січковий Базар” перейшов на якийсь час на власність *Українського Слова* з Берліну (його заслужниками були Крига і Базяк), а опісля перебрав Сурмач як Базар Сурми.

В 1920 р. виходив сапиричний тижневик *Іскра*, видавав В. Пуйда, а в 1921 р. *Лис Микита* як анонімний двотижневик.

У часі діяльності Ліги Горожан виходив *Український Нью Йорський Вістник* як неперіодичне видання, а тоді теж появились брошури англійською мовою, як „A Plea for the Right to Live” і „For Whose Pleasure Shall they Die?”, звернені проти Польщі.

2. грудня 1927 р. заложено Союз українських торговців і підприємців.

У 1927 і 1928 р. видавав д-р Л. Цегельський тижневик *Український Вістник*, а в 1931 р. видав д-р С. Демидчук кілька чисел *Канчука*.

Англійською мовою виходив у 1930 р. *Несторіяни* під редакцією Юрія Андрейка. У 1931 р. кілька чисел *Юкраїнен Рівю* під редакцією С. Я. Волеса, зоходами Іванни Скубівни.

Від березня 1934 р. виходить двотижневик *Вістник О.Д.В.У.*, переіменний на *Націоналіст*, двома мовами: українською й англійською, як орган Організованого Українського Націоналізму в Америці, під редакцією м-ра Володимира Душника.

* * *

Матеріали до огляду зібрав автор із річників *Свободи* від 1897 до 1914 р., решту із своїх записок і архіву. Помогли в датах: Василь Вінтоняк, колишній завідаель *Гайдамаків* і інших видавництв, Мирон Сурмач, Василь Пуйда.

—0—

ЮВІЛЕЙНЕ СВАТО всіх шойорських відділів Українського Народного Союзу відбулося в день народин Вашингтона, 22-го лютого 1934 р., у Вебстер Гол при Іст 11-тій вулиці. Крім шойорських товариств прибули на нього ще й головні урядники У. Н. С., що відбували тоді річне засідання У. Н. С. в Джерзі Ситі. Звіт зо свата був поданий у *Свободі* в 24. лютого: На сцені виднів відлиг ювілейної таблиці артиста Ол. Архипенка. Учасників було на галі понад 2,000. Співав мішаний Український Хор під управою Т. Онуфрика. Хор убраний у народні строї. Відкрив свято гол. радний Ілля Гузар. Солісти: Марія Гребенецька (сопран), Петро Ординський (баритон) і Роман Придаткевич (скрипка). Реферати: Микола Мурашко і д-р Лука Мишуга по українськи, а по англійськи бувший конгресмен Charles F. X. O'Brien з Джерзі Ситі. Декламацію „Гимн У. Н. С.” по англійськи сказала Оленка Никифорчин. Орхестра М. Гайворонського під його управою і танцюристи із школи Василя Авраменка. Українське Тріо: Придаткевич (скрипка), Гребенецька (сопран), пані М. Енгел (піано) доповнили програму.

Після концерту була святочна вечеря в салі Українського Народного Дому при 6-тій вулиці. Головою був Д. Галичнин. Було кільканацять промов.

ВІДДІЛ 46 У. Н. С.: Товариство „Воля” зорганізоване 12 лютого 1916 р. з 16 членів. В першому уряді були Юліан Кузів, предс.; Степан Матчак, секр.; Михайло Турянський, кас. На допомогу членам виплачено \$595, на народні ціли в Америці \$130, на рідний край \$100 — усе з членських вкладок. Маєток \$300. Зібрання в Українській Галі. Теперішній уряд: Григорій Безрукий, Степан Матчак, Олекса Головач.

ВІДДІЛ 66 У. Н. С.: Братство св. Андрея заложили з 12 членів 14 квітня 1904 р.: Іван Парияк, Іван Лазорчик, Данило Павлик, Григорій Пиртко, Павло Зятюк. В першому уряді були: Іван Парияк, Іван Лазорчик, Данило Павлик, Андрій Павлик. На допомогу членам виплатили \$8,816.55, на народні ціли в старім краю \$1,331.85. Розходи покрито з членських вкладок та ріжних імпрез. Маєток у готівці \$6,916.14, в бібліотеці 84 книжки, вартости \$200, інший маєток \$300. Братство причинилося до організації церкви й Народного Дому, співпрацює з Центральним Комітетом у Нью Йорку, а зібрання відбуваються в Українській Галі. Теперішній уряд: Іван Чачуна, предс.; Дмитро Курник, кас.; Лев Фединак, секр.

ВІДДІЛ 69 У. Н. С.: Товариство „Зоря”, переше братство У. Н. С. в Нью Йорку, повстало 9. вересня 1901 р. з 15 членів при 108 Лудлов Ст. Його організували: о. М. Підгорецький, Андрій Корнан, Антін Кашинський, Михайло Тарнавський. У першій уряді були: Андрій Корпан, предс.; Іван Молчко, секр.; Петро Ярема, кас. Допомоги виплачено \$3,073.40, на народні ціли в Америці \$473.50, до рідного краю \$817.32 — усе з членських вкладок, імпрез, коляди і принагідних збірок. Мастку у готівці \$1,500, інвентар \$500. Зібрання в Українськiм Народнiм Домi. Теперiшнiй уряд: Йосиф Забавчук, предс.; Євген Парницький, фін. секр.; Михайло Ликтей, рек. секр.; Стефан Назаревич, кас. До цього відділу прилучився відділ 233 У. Н. С., себто Українське товариство „Богородчани”, założене 12. червня 1910 р. з 65 членів. Його закладали перші урядники: Дмитро Квасняк, Дмитро Концур, Іван Гаврилко, а з ними ще Йосиф Крицун. Допомоги членам виплатили \$955, на народні ціли в Америці дали \$600, на рідний край \$800.

ВІДДІЛ 117 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ” założене 20. травня 1903 р. з 16 членів. Основники: Іван Ганахівський, Микола Кароль, Фелікс Дашкевич. У першій уряді були: Павло Білянський (потім Петро Прийма), предс.; Іван Білобрам, секр.; Фелікс Дашкевич, кас. Допомоги дістали члени понад \$15,000, на народні ціли в Америці і в рідному краю виплачено \$1,874.90, а загалом обороту було \$60,754.80 за 30 літ. Масток у готівці \$1,800. Відділ помагав організувати українсько-католицьку церкву св. Юра і дав на неї в 1905 р. \$25 дол., причинився до заложення аматорського кружка, співпрацює з Центральним Комітетом у Нью Йорку, зібрання відбуває в Українськiм Народнiм Домi. Теперiшнiй уряд: Тимко Ніньовський, предс.; Григорій Стефаншин, кас.; Семен Кучма, секр. Постійно від заложення опікується товариством Іван Ганахівський.

ВІДДІЛ 130 У. Н. С.: Братство св. Володимира повстало 26. січня 1918 р. Організували: Іван Солтис, котрий став першим предсідником; Михайло Марків, перший рек. секр.; Йосиф Нижникевич, перший фін. секр. В першій уряді був іще Юрій Гайовий, кас. При закладанні було 67 членів. Допомоги членам виплачено \$8,397.50, помертвого по покійних членах \$3,350, на народні ціли в Америці: на Народній Дім у Нью Йорку \$1,964.36, на інші \$765; на рідний край \$1,165.58. Приходили на це гроші з братської каси й добровільних жертв поміж членами на зборах. Масток відділу \$5,673.83. Зібрання відбуваються в Українськiм Народнiм Домi. Член Микола Дзюма був колишнім організатором відділу 14 в Ньюарку, за що дістав признання. Теперішній уряд: Іван Солтис, предс.; Микола Марків, фін. секр.; Микола Підгайний, кас.; Антін Карпович, секр. рек.

ВІДДІЛ 184 У. Н. С.: Товариство „Верховинці” мало 6 членів при заложенні 1. січня 1919 р. Організатор: Василь Гаджук. Він став першим секретарем, а з ним був Іван Марфей предсідником і Танасій Регуш касієром. На народні ціли в рідному краю виплатили \$200 з добровільних датків від членів. Масток \$400. Теперішній уряд: Нестор Федорук, предс.; Танасій Регуш, кас.; Василь Гаджук, секр.

ВІДДІЛ 194 У. Н. С.: Товариство „Свобода” założене 14. лютого 1919 р. з 12 членів. Організували: Микола Лесюк, Михайло Дем'янчук, Стефан Гнатшин і Петро Задорецький. У першому уряді ті самі, що тепер. На допомогу виплачено членам \$979, на народні ціли в Америці \$15, на рідний край \$150, — усе з балів і інших імпрез. Масток у банку \$159. Зібрання відбуваються, де попаде. Теперішній уряд: Василь Романюк, предс.; Михайло Дем'янчук, кас.; Микола Лесюк, секр.

ВІДДІЛ 204 У. Н. С. założений 1. серпня 1925 р. Миколою Воробцем, Петром Задорецьким і Миколою Близнаком. У першому уряді став М. Воробець предсідником, М. Близнак секретарем, Михайло Вівчар касієром. Членів було 25. На народні ціли в Америці виплатили \$216.30, до рідного краю \$388.36. Мастоку в грошах є \$300. Співпраця йде зі всіма відділами У. Н. С. і з Центральним Комітетом Українських Організацій міста Нью Йорку. Зібрання відбуваються в галі української православної церкви. Заслужені члени: М. Близнак, М. Воробець, Василь Дроботій, Петро Сокальчук, Іван Чорній. Теперішній уряд: Петро Сокальчук, предс.; Микола Близнак, секр.; Іван Крочак, кас. В ювілейному році придбано 37 нових членів.

ВІДДІЛ 215 У. Н. С.: Товариство „Поміч у чужині” організоване 10. травня 1910 р. з 13 членів Христофом Кордовичем. Він став першим предсідником, Семен Кучма секретарем, Онуфрій Кучма касієром. Допомоги побрали члени \$1,333.17. На народні ціли в Америці пішло \$15, до рідного краю \$10 — з членських вкладок і балів. Масток є \$355.53. Зібрання відбуваються в приватній домі одного з членів. Теперішній уряд: Лука Дзядкевич, предс.; Михайло Козачик, кас.; Іван Жарковський, секр.

ВІДДІЛ 298 У. Н. С.: Товариство „Любов” заклали з 10 членів дня 17. грудня 1923 р. Василь Морозович, Д. Федпш та І. Гринькевич. У першому уряді був Михайло Федосик предсідником, Д. Федпш касієром, І. Гринькевич секретарем. Відділ виплатив допомоги хорим членам \$500, а мастку має \$200. Зібрання відбуваються в галі укр. кат. церкви. Теперішній уряд: О. Савицький, предс.; Йосиф Сидор, секр.; Василь Швед, кас.

Українське Запомогоге Товариство „Дністер”, відділ 361 У. Н. С., Нью Йорк, Н. Й.

ВІДДІЛ 361 У. Н. С.: Товариство „Дністер” повстало зо злуки двох товариств, а це: „Вільні Козаки міста Львова”, від. 143 У. Н. С., і „Вільність в Америці”, від. 172 У. Н. С., завдяки акції Союзу Українських Товариств міста Нью Йорку, котрого головою був у 1926 р. Михайло Никифорчин, а агітацію вів Іван Добрянський. Підготовні збори скликав Ілля Гузар, як голова спільного комітету. Перші загальні збори нового товариства скликано 21. грудня 1926 р., а основними зборами вважається день 23. жовтня, коли то вибрано перший уряд тов. „Дністер” у такому складі: Ілля Гузар, предс.; М. Литвиншин, рек. секр.; М. Никифорчин, фін. секр.; касієр Михайло Боднар. Членів Союзних прийшло з товариства „Вільні Козаки” 101, а з тов. „Вільність в Америці” 47, разом Союзних членів було при закладанні тов. „Дністер” 148. Допомог виплачено хорим членам в рр. 1927—1935 (до квітня) в сумі \$17,594, а помертвого виплачено \$3,494. Крім того виплачено надзвичайної допомоги потребуючим членам \$389.75, а нагороди для лікаря, що обслугує хорих членів, \$3,362.46. На загальні українські ціли в Америці виплачено \$1,433.50, а крім того розпро- дано білетів на різні загально народні імпрези поміж членів Товариства на суму \$493.50. Окремо на Сиротинець У. Н. С. виплачено \$351. Товариство дбало про постійну допомогу рідному краю і переводило на ту ціль коляду, збірки та давало надзвичайні дари з каси „Дністра”, і те, що перейшло через книжки „Дністра”, дало суму \$4,558.19 на народні ціли в рідному краю. Для призьбання фондів на потреби Товариства уладжується найрізном- родніші імпрези, як прогульки, балі, майвки, театральні вистави. З них прийшло \$17,594. Всіх видатків товариства було \$105,438.72. Маєток з кінцем березня 1935 р. виносив: готівкою \$3,652.36, в акціях \$2,170, на позичках (інвестиціях) \$4,626.93, бібліотека й інвентар \$1,500, разом увесь маєток \$11,949.97.

Співпрацює „Дністер” з усіма національними й церковними товариствами та органі- заціями в Нью Йорку, бере участь у всіх народніх імпрезах, так, що історія ньюйорської громади в часі існування Т-на тісно злучена з діяльністю „Дністра”. Особливо опікувалося Товариство українською народньою школою, і підтримує Український Народній Дім, що є власністю корпорації Українська Розбудовна Спілка (Ukrainian Development Corp.) і в цій спілці „Дністер” має уділів на \$1,830, а з тим і 183 голоси при голосуванні на вибір уряду Народного Дому. В цім домі відбуває „Дністер” свої зібрання. Адреса: 217-219 East 6th St. „Дністер” належить теж до Центрального Комітету Українських Національних Товариств міста Нью Йорк.

До Товариства „Дністер” приступило в 1933 р. тов. „Жеребецька Любов”, від. 144 У. Н. С.

Теперішній уряд: Ілля Гузар, голова; Дмитро Костишин, рек. секр.; Михайло Боднар, фін. секр.; Андрій Свитака, касієр.

ГРОМАДА: OLEAN.

Українців 25 родин і 7 неподружених, разом з дітьми 130. Прибули в рр. 1905—1910 із рогатинського повіту в Галичині і в Волині. Робили по гарбарнях. В околиці є фермери. Є і українське товариство, Народній Дім, а в ньому бібліотека. З підприємств є: 1 голярня, 1 пекарня, 1 ресторан, 3 торговлі харчами й мясом. Давніше було 60—70 родин, але через безробіття виїхали. — (Подав Іван Скробач).

ВІДДІЛ 363 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ” повстало з 27 членів 10. серпня 1913 р. Організаторами були: Гаврило Підскальний, секретар і Дмитро Мішанець, предсідник у першій уряді. З ними був касієром Іван Підскальний. Члени дістали допомоги \$1,912.50, на народні ціли в Америці виплатили \$142.75, до рідного краю вислали \$637.57. Фонди приходили з місячних вкладок, добровільних жертв і ріжних імпрез. Маєток тепер є: в готівці \$403, дім вартости \$8,000, в бібліотеці 250 книжок вартости \$80, обстановка дому \$250. Відділ відбуває зібрання у своїм домі. Теперішній уряд: Дмитро Мішанець, предс.; Іван Скробач, секр.; Михайло Луцишин, кас.

ГРОМАДА: PEEKSKILL.

Українців 30 родин. Походять з повіту Горлиці, Галичина, але є й із Закарпаття. Приїхали перед 33 роками. Громада почала організуватися в 1904 р. і 30. травня 1905 р. посвятив нашу церкву о. Павло Тимкевич з Йонкерс, Н. Й. Тепер церква в руках закар- патських українців. При ній є школа. Є 1 українське товариство й 1 професіоналіст. Люди працюють у фабриці дріжджів Фляйшмана і в фабриці капелюхів. — (Подав Андрій Астряб).

ВІДДІЛ 195 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла повстало з 15 членів 1. вересня 1908 р. Основували його: Андрій Астряб, С. Бобаля, С. Тижбір, А. Бігуняк. Вони також стали першими урядниками відділу. Члени дістали допомоги \$600, на народні ціли в Америці дали \$300, на рідний край \$245. Гроші прийшли з місячних вкладок, балів і пікніків. Маєток у готівці \$6,004, в бондах \$100. Зібрання відбуваються в галі українсько-католицької церкви, на котру дали з відділу \$235. Теперішній уряд: Антін Астряб, Василь Бурбеля, Андрій Бігуняк.

Братство св. Михайла, відділ 198 У. Н. С., Порт Джервіс, Н. Й.

ГРОМАДА: PORT JERVIS.

Українців у місцевості й околиці 200. Прибували від 1901 р. з повітів: Збараж, Рудки, Рава Руська. Працюють при залізниці та мають фарми. Є 3 українські товариства (2 від. У. Н. С., 1 від. Провидіння), є православна церква. З підприємств є 2 гостиниці, 3 торговлі харчами, 1 пральня. — (Відомости подали: *В. Погорівка й о. Д. Микитяк*).

ВІДІЛ 88 У. Н. С.: Товариство „Нова Зоря” повстало 23. грудня 1934 р. Основник о. Д. Микитяк. В першому уряді тісамі члени, що й тепер: Марія Кнайзів, Елсі Кузня, Ольга Шегда. Членів 11. Збираються в церковній галі.

ВІДІЛ 198 У. Н. С.: Братство св. Михайла засноване з 31 членів 7. вересня 1908 р. старанням о. Олександра Улицького й Григорія Гумовського. Гумовський став першим предсідником відділу, а з ним був Тимон Левуш касієром і Михайло Косоноцький секретарем. Допомоги виплатили членам \$1,290.22, на народні цілі в Америці \$10, на рідний край \$10 — з членських вкладок та пікніків. Маєтку тепер \$499.51. Зібрання відбуваються в галі пожежної сторожі в Порт Джервис. Теперішній уряд: Олекса Сидор, голова; Григорій Лисяк, кас.; Василь Погорівка, секр.

ГРОМАДА: PRATTSBURG.

Українців кільканадцять родин в околиці. Займаються фาร์มєрством. — (Повідомила *Катерина Брезінська*).

ГРОМАДА: RICHMOND HILL (South).

Українців 10 родин. Прибули в 1920 р. Заняті в робітнях кравецьких і споживчих підприємствах. Належать до ньюйорських товариств, мають 2 професіоналістів, українські книжки є в прилюдній бібліотеці. — (Подав читач *Свободи*).

ГРОМАДА: RIVERHEAD.

Українців 60 родин, переважно фармери. Перед 50 літами почали прибувати до місцевости Матиток, в околиці Ривергед, але громадянська робота почалась тут від 1907 р. В 1912 р. założено братство св. Івана Хрестителя і при його помочі почали організувати укр. катол. парохію, але церкву збудовано аж у 1924 р. — (Подав *Микола Худяк*).

ВІДІЛ 256 У. Н. С.: Братство св. Івана Хрестителя założене в 22 членів 14. квітня 1914 р. Іваном Мазовським. Він став головою в першому уряді, а з ним були Микола Худяк і Лука Тимчишин. Допомоги дістали хорі члени \$263.33, на народні цілі в Америці виплачено \$125.40, до рідного краю \$258.70. Ці гроші прийшли з членських вкладок і імпрез. Маєтку є \$231.75. Відділ причинився до założення хору. Зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Роман Демчук, Микола Худяк, Теодор Навроцький. Ювілей святкував відділ 16. грудня 1934 р. Була церковна відправа, молебень і панахида, потім концерт, приготований дяковичелем Гуралем. Промову по українськи сказав Д. Галичнин, а по англійськи школяр і школярка.

ГРОМАДА: ROCHESTER.

Українців 3,000. Перший прибув у 1900 р. Стах Макогін з Пукова, пов. Рогатин, Галичина, за ним прибували інші — найбільше рогатинців. Працюють як машиністи, кравці, при фабриках залізних виробів, оптичних та фотографічних в „Істман-Кодак Воркс”, як вікночисти, пекарі, бюрові робітники (особливо молодь). Українських товариств разом 16: відділів У. Н. С. 6, У. Р. С. 2, Провидіння 1, освітніх 2, допомогових 3, жіночих 2. Є українська-католицька церква, при ній галія, читальня і бібліотека. Українські школи 2: при парохії і при тов. „Вільні козаки”. З бізнесів: торговель з мясом і харчами 7, пекарня 1, агенції реальностями 3, агенція обезпечень від огню 1, торговля блаватними товарами 1, кравецька фабрика 1, ресторанів-готельників 8, підприємств чищення вікон 6, газолінова станція 1, агенція чищення убрань 1. З професіоналістів 1 лікар, 1 вчителька, 2 шпитальні доглядачки, 1 публичний нотар. Бібліотека є при читальні ім. Франка й освітній кружок при тов. „Вільні Козаки”, 2 спортові товариства молоді й українська банда (орхестра). В минувшині відбулися 2 величаві маніфестації: в 1918 р. проти мілітарної окупації Галичини Польщею, в 1933 р. проти виголюджування України Москвою, два спільні підприємства (концерти) У. Н. С. — (Зібрав і списав *Володимир Гурицький*).

Гром. *Андрій Іванів* доповнив ці вісті про організацію молоді і додав такі вісті про історію громади: 3 Обур прибув 15-го листопаду 1908 р. о. Володимир Петрівський і założив братство св. Йосафата. Заходом цього братства повстала українсько-католицька церква в 1911 р., а тоді почалося тут ширше народне життя.

Братство св. Йосафата, відділ 217 У. Н. С., Рачестер, Н. Й.

ВІДДІЛ 36 У. Н. С.: Сестрицтво Різдва Пресв. Богородиці організували 23. січня 1916 р. з 28 членами Василь Пакула й Василь Луцишин. Склад першого уряду: Ева Попівна, предс.; Ева Мурашко, секр.; Олена Скробач, кас. Допомоги хорим членкам виплачено \$2,375, на народні ціли в Америці \$2,000, на рідний край \$265 — із вкладок і імпрев. Маєток у готівці \$1,100, інший маєток вартості \$100, зібрання відбуваються в церковній галі, 303 Гудсон Ст. Теперішній уряд: Олена Скробач, предс.; Анастасія Грицак, кас.; Марія Ходек, секр.

ВІДДІЛ 217 У. Н. С.: Братство св. Йосафата закладене з 16 членів 15. листопаду 1908 р. Для організування працювали: Василь Луцишин, що став першим касієром, Іван Швець, перший предсідник, Іван Васкевич, перший секретар, а крім того Іван Гранковський. Допомоги членам виплачено за весь час \$18,228.85, на народні ціли в Америці \$3,512.10, на ціли в старому краю \$3,326.70. Фонди здобувано з місячних членських вкладок і імпрев. **Маєток** відділу є \$4,862.16. Відділ організував українсько-католицьку церкву св. Йосафата і в церковній галі відбуває свої місячні збори. За почином бр. св. Йосафата повстали в Рачестер всі інші українські організації. Теперішній уряд: Василь Гречук, предс.; Андрій Іванів, секр.; Кузьма Гунька, касієр.

Ювилей святкували спільно відділи 36, 217, 269, 289, 316 і 367 концертом у суботу, 12. травня 1934 р. в Лейбор Лайсіум. Вступне слово сказав Василь Гречук, церковний хор „Боян” під управою гр. Дмитрова і хор тов. „Вільні Козаки” викопнили хорові точки, а сольові: К. Гнаткова, А. Сушко, Іван Клодзінський. Смичкова орхестра під управою гр. Шеремети відіграла низку мелодій, а двоє дітей відтанцювали народні танці. Святочну промову по українськи й по англійськи сказав Микола Мурашко. Ввесь концерт приготував комітет з відділів У. Н. С. в такому складі: В. Гречук, В. Гурианський і А. Леско та по двох делегатів з кожного відділу.

ВІДДІЛ 226 У. Н. С.: Молодече Товариство ім. св. Йосафата основане 31. березня 1936 р.

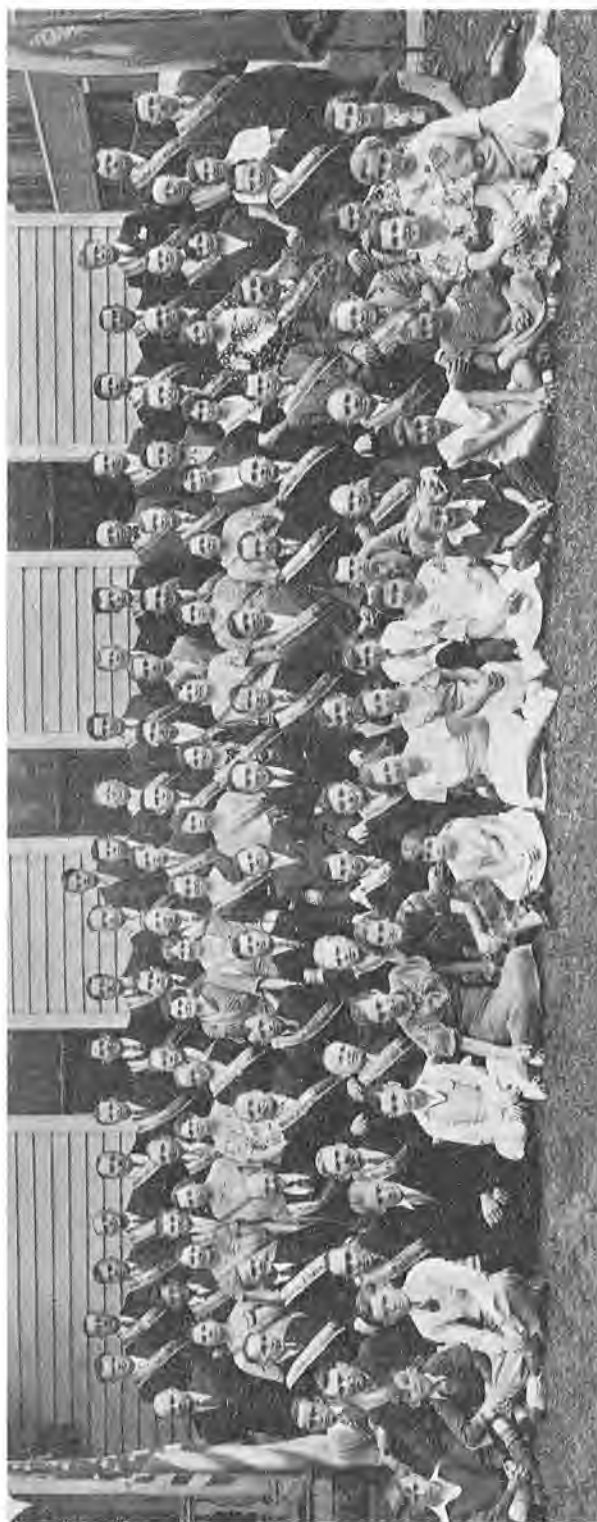
ВІДДІЛ 269 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка закладене з 22 членів 25. лютого 1923 р. Організували його: Стефан Соколовський, Йосиф Бамборовський, Василь Швець. У першому уряді став предсідником Соколовський, секретарем Василь Кик, касієром Іван Нарівний. Члени дістали допомоги \$753, на народні ціли в Америці (на провадження української школи при відділі) дали \$2,880, на рідний край \$25. Фонди призибали з добровільних жертв і імпрев. Маєток у готівці виносить \$380, площа під будову дому вартості \$900. Зібрання відбуваються в галі Д. Рудого. Теперішній уряд: Теодор Ципура, предс.; Василь Швець, секр.; Стефан Соколовський, кас.

ВІДДІЛ 316 У. Н. С.: Товариство „Вільні Козаки” повстало з 15 членів 8. серпня 1909 р. старанням Івана Паснака. Він увійшов у склад першого уряду, а з ним були ще Іван Іваськевич і Василь Кучмій. Допомог членам виплатили разом \$8,145.69, а на народні ціли разом в Америці і до рідного краю дали \$1,376.44. Фонди придбали з представлень, концертів, балів, пікніків, базарів і добровільних датків від членів. Маєток тепер є готівкою \$13,155.63, дві парцелі вартості \$15,000, бібліотека має 178 книжок вартості \$50, приладдя до аматорських вистав вартості \$25, інший маєток вартує \$980, разом увесь маєток 29,210.63, а довгу на домі (табулярного) має \$2,900. Відділ організував власний хор під проводом гр. М. Юркова, аматорський кружок під проводом Д. Братуса. Співпраця йде з відділами У. Н. С.: 36, 217, 269, 289, 367. Зібрання відбуваються в своїм домі під ч. 102 Джойнер Стріт. Теперішній уряд: Микола Кучмій, предс.; Михайло Друмак, кас.; Володимир Гурианський, секр. Є окремий уряд для управи домом.

ВІДДІЛ 367 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ” повстало з 36 членів 30. жовтня 1913 р. Організували його: Антін Мельник, Василь Дуда, Антін Тимків, Дмитро Захарків, Дмитро Антонів. У першому уряді були: Дмитро Захарків, предс.; Василь Дуда, кас.; Антін Тимків, секр. Допомоги побрали члени \$8,200.45, на народні ціли в Америці виплатили \$452.24, до рідного краю \$379.55 — з імпрев та добровільних жертв. Маєтку тепер є в готівці \$3,700, іншого \$250. Відділ причинився до будови Українського Робітничого Дому, але зібрання відбуваються в парохіяльній галі. Теперішній уряд: Михайло Микитинський, предс.; Михайло Антонів, секр.; Павло Лиско, кас.

ГРОМАДА: ROME.

Українців 300. Прибули з повітів: Борщів, Рогатин, Збараж, Товмач, Сянік, Калущ, Підгайці, Бучач. Працюють у заводах мідяних та в фабриках дроту, а молодь є писарями по бюрох. Українських товариств є 3 (1 від. У. Н. С., 1 від. У. Р. С., 1 Н. П.). Церкву укр. катол. побудовано в 1918 р., тепер при ній православний священик. В 1932 р. збудовано Народний Дім. Бизнеси: 5 торговель харчами, 1 склад взуття, 2 голярні. — (Подав *Олекса Гадз*).

Товариство „Відні Козак“, відділ 316 У. П. С., Рачеєв, П. П.

ВІДДІЛ 121 У. Н. С.: *Братство св. Миколая* засноване з 10 членів 11. листопаду 1917 р. Організували: Іван Гуцуляк і Василь Чуйко; вони були в першому уряді — перший головою, другий касиром, а з ними був ще Василь Бойко секретарем. Члени дістали допомоги \$1,047, на народні цілі в Америці (церкву й Спротинець) \$94, до рідного краю \$250 — усе з імпрез і місячних вкладок. Маєток у готівці \$200, бібліотека вартості \$10, інший маєток \$238. Відділ причинився до повстання Народного Дому й церкви, співпрацює з відділами У. Р. С. і Нар. Помочі. Зібрання в Народнім Домі. Теперішній уряд: Олекса Слободян, предс.; Іван Лаврук, кас.; Олекса Гадз, секр.

Ювілейне свято відбуто разом з відділом 188 в Доргемавіл дня 17. червня 1934. В церкві в Ром було богослуження, правпв і проповідував о. Йосиф Ялечко. Концерт був у год. 2 в Народнім Домі. Свято відкрив голова комітету Олекса Гадз, співав хор під управою Н. Рибак, святочний реферат виголосив Д. Галичин. Був виступ танцюристів місцевого кружка. По концерті була спільна вечерея.

ГРОМАДА: SPRING VALLEY.

Українців 50 родин. Перших 5 чи 6 родин прибули з Закарпаття в рр. 1895—1896. В р. 1899 почали прибувати галичани. В 1911 р. збудували церкву. В 1912 р. повстало тов. „Просвіта”, від. У. Н. С. Це товариство має свій будинок з галею вартості \$6,000. Українці працюють у робітнях жіночих убоань, у ткацьких заводах, при виробі люльок і т. і. З бізнесів є: 3 торговлі харчами й мясом, 1 агенція обезпечень і нотаріат. З професіоналістів: 1 учитель в каледжу, 1 будівельний інженір, 2 шпитальні доглядачки, 1 докінчує медицину, 1 кінчить апткарську школу. — (Подав К. Ільків).

ВІДДІЛ 16 У. Н. С.: *Товариство „Просвіта”* зорганізоване 22. вересня 1911 р. Основники: Йосиф і Володимир Цаповські. Обидва були також у першій уряді, Йосиф як предс., Володимир як секр. Крім того був ще П. Магомета. Членів на початку було 18. Запомог виплачено \$697.68, на народні цілі в Америці \$72, до старого краю \$183.35 — з вкладок від членів і імпрез. Маєток: готівка й інвестиції \$1,800, дім вартості \$6,000, бібліотека має 287 книжок вартості \$53, костюми й декорації до вистав \$118. Товариство зорганізувало жіноче сестринство й Український Горожанський Клуб. Зібрання відбуває у власному домі. Теперішній уряд: Іларій Сивенький, предс.; Іван Кріль, кас.; Константин Ільків, секр. Ювілейне свято було 30. грудня 1934 р. Був хор під управою Андрія Двораківського, декламації дітей. Промовляв ред. Степан Шумейко по українськи й по англійськи.

ГРОМАДА: STAPLETON.

Українців 300 осіб. Прибули перед 35 літами з Рогатинщини. Стейплтон лежить на острові Стетен, який є ділянкою Великого Нью Йорку. Тут є Український Народний Дім, а при ньому гуртуються 1 відділ У. Н. С., 1 від. Провидіння, Українсько-Американський Демократичний Клуб з повіту Ричмонд, Українська Банда, що бере участь у ньюйорських маніфестаціях, 2 дружини гри в мяча (baseball teams). Одна з них: Light Junior League Ukrainian A. C. здобула срібну нагороду в змаганнях. Є тут Товариський Клуб і 12-та сотня Чорноморської Січі. З бізнесів є 3 торговлі харчами, 1 торговля шкільним приладдям, 1 годинникар, 2 гостинниці, 1 кравець для футер, 4 машиністи. Решта людей працює у папірні, фарбовні, цинкові й т. і. У промислових підприємствах працює 65 родин; вони майже всі мають власні домп. Їх вартість нараховують на пів міліона дол. — (Списав Теодор Соколовський).

ВІДДІЛ 211 У. Н. С. заложений о. М. Підгорецьким 25. вересня 1908 р. з 14 членами. У склад першого уряду ввійшли: Яків Дяк, предс.; Марко Каралюс, кас.; Василь Лазар, секр. Допомоги дістали члени \$3,053, на народні цілі в Америці пішло \$124, до рідного краю \$191.75 — усе з братської касп. Маєтку є \$550. Відділ причинився до будови Українського Народного Дому в Стейплтоні. Відбуває там свої зібрання, а співпрацює з відділом 25 Провидіння. Теперішній уряд: В. Наконечний, предс.; Теодор Іваницький, кас.; Теодор Соколовський, секретар.

ГРОМАДА: SAINT JOHNSVILLE.

Українців 10 родин. Прибули перед 30 літами з Галичини, з повітів Лісько і Турка. Працюють у фабриках взуття й шовкових виробів, а є й фармери. Є 1 українське товариство (від. У. Р. С.), 1 торговля споживчих товарів, мала бібліотека. — (Подав Михайло Ратич).

ГРОМАДА: SYRACUSE.

Українців 350 родин, а 1,900 душ. Це число подав о. Е. Сидоряк, але воно не повне, бо обіймає лише тих, що зорганізовані при укр. католическій церкві. Тут є ще українці в російській православній церкві й окремо люди з Закарпаття. Кажуть, що всіх українців є 4,000 голов. З Команчі, пов. Сянік, Галичини, прїїхав у 1887 р. до Плимута, Па., а звідти до

Братство св. Михайла, відділ 121 У. Н. С., Ром, Н. П.

Молодечий відділ 121 У. Н. С., Ром, Н. Й.

Сираков у 1890 р. Павло Команецький і тут застав уже 3 галицькі родини. Вони були з повіту Лісько. Перші імігранти розповідають дива про те, як їх тут висміювали й гонили. Спали у товарних залізничних возах. Ходили на кухню гуртом, для самооборони. Коли пішли до суду проти напасників, справи ніколи не виграли. Дехто ходив пішки до Обурн і там діставав роботу. Тепер ті люди мають тут свої дома і добре загосподаровані.

Українці працюють при залізницях, у фабриках машини до писання Л. С. Сміта, в фабриці електричних приладів, відливарні сталі, фабрики взуття. Молодь занята в бюрах, торговлях, ресторанах, готелях.

З українських товариств є 3 відділи У. Н. С., 1 від. Провидіння, від. О.Д.В.У., Горожанський Демократичний Клуб (від 1925 р.).

Укр. католическа парохія зорганізована в р. 1903, церква мурована, збудована в 1913 р. за о. О. Пристая, в російській православній церкві 70 відсотків це наші люди.

Є Укр. Народний Дім, збудований спільно з закарпатцями в 1929 р., закуплений українцями на ліценції в 1933 р. за \$19,500. Українська школа є при церкві.

Бізнесів є кілька, це переважно дрібні торговлі і гостиниці. Є 1 асекураційна агенція, 2 агенції реальностей. Професіоналіст: 3 адвокати, 1 інженір, 3 вчителі з краю, 2 вчителі з тут родженої генерації. Є 2 професійні музиканти.

Організації молоді: Спортивне товариство гри в „бейзбол“ старших, а окремо молодших, скаут хлопчий і дівочий. Дівоча організація Укр. Молоді, тов. Червоного Хреста. Тут є сотка молоді, що покінчила вищу школу („гай скул“). — (Інформації зібрав і списав Роман Т. Пристай).

ВІДДІЛ 39 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла повстало з 13 членів 10. червня 1900 р. Про це подбали: Ілля Кудлик, Григорій Гнатко й Андрій Варіан. В першому уряді були: Осип Курила, предс. і кас.; Андрій Варіан, секр. Допомоги виплатили \$4,050, на церкву \$660, на народні цілі в Америці \$92, до рідного краю \$130. Все те покрито з місячних вкладок, балів та інших забав. Маєток відділу в готівці \$135, на позиції \$750, два прапори вартості \$150. Відділ причинився до зорганізування Українського Народного Дому, співпрацював з від. 282 і 317. Зібрання в церковній галі. Теперішній уряд: Антін Гайдук, голова; Андрій Кудлик, кас.; Дмитро Орнич, секр.

Ювілейне свято відбули з відділами 282 і 317 у грудні 1934 р., але було передтим в неділю, 4. листопаду, свято в нагоди 35-ліття самого братства св. Петра й Павла. По Службі Божій у церкві відбувся парастас, увечір в Народнім Домі була святочна вечеря. Були визначні американські гості, промовляв стейтовий сенатор Фірон.

ВІДДІЛ 282 У. Н. С.: Товариство „Січ“ зорганізував Ілля Парібус 3. липня 1910 р. з 24 членів. В першому уряді були: Микита Попик, предс.; Микола Крук, секр.; Петро Тиктор, кас. Допомоги хорим членам виплатили \$5,598.90, на народні й просвітні цілі в Америці видано \$537.18, до рідного краю вислали \$1,256. Фонди призначували з місячних датків по 50 ц. від членів, з концертів, представлень, балів, пікніків, вечерків і інших імпрес. Маєток у готівці вносить \$12,000, дім вартості \$10,000, бібліотека має 350 книжок вартості \$100, інвентар вартості \$300. Відділ причинився до закупки будинку Українського Народного Дому, до зорганізування Українського Горожанського Клубу і відділу О.Д.В.У. і співпрацює з тими організаціями та з церквою. Зібрання відбуваються в Народнім Домі. 15-літній ювілей товариства обходили 7. вересня 1925 р. Теперішній уряд: Іван Пігуляк, предс.; Іван Лесюк, секр. фін.; Гавриїл Туркевич, секр. рекорд.; Петро Танасишин, кас.

Ювілей обходили спільно відділи 39, 282 і 317 У. Н. С. 25. грудня 1934 р. Була Служба Божа рано в церкві та парастас, зараз потім спільний обід. Його відкрив Іван Пігуляк, другу промову сказав о. Михайло Кузів, співав хор під управою Й. Заяця, а потім наступив реферат Миколи Мурашка; закінчив Мих. Дидик.

ВІДДІЛ 317 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ“ повстало з 32 членів 17. грудня 1912 р. Організували: Денис Матвій, Теодор Ковальчук, Н. Бутницький. В першому уряді були: Денис Матвій, предс.; Войтко Беднар, секр.; Андрій Шмокалок, кас. Допомоги виплачено членам \$2,729.30, на народні цілі в Америці дали \$355.50, до рідного краю вислали \$514.17. Фонди призначали з балів, пікніків і членських вкладок. Готівкою мають тепер \$1,555.39, інший маєток вносить \$100. Відділ помагав організувати Народний Дім, братство св. Петра й Павла, від. 39 У. Н. С., та Українську Січ, від. 282. Зібрання відбуваються в Народнім Домі. Теперішній уряд: Гавриїл Моздир, предс.; Михайло Дидик, секр.; Іван Кишак, кас.

Товариство „Просвіта”, відділ 16 У. Н. С., Сирій Вахей, Ш. Й.

Братство св. Петра й Павла, відділ 39 У. Н. С., Стракюз, Н. Й.

ГРОМАДА: **TROY.**

Українців 150 родин. Неподружених мужчин і жінок 30, дітей вище 16 літ 226, нижче 16 літ 162, нижче 8 літ 65. Багато українців поселилися в Трою тому 50 літ. Більшість їх походить з повітів: Горлиці, Сянік, Лісько, Тернопіль, із Східньої Галичини. Мужчини працюють у залізних фабриках, а жінки в фабриці сорочок і ковпирів.

Організації такі: українська православна церква, братство св. Николая, товариство ім. Тараса Шевченка, сестрицтво св. Ольги, Союз Українок, Молодечий Клуб св. Николая, Клуб Молоді пониже 16 літ, хор, Клуб Танцюристів, школа, Горожанський Клуб, від. У. Р. С. Цього року починається будова Українського Народнього Дому.

Бизнеси такі: дві крамниці сухих і масних товарів, один ресторан, чотири гостинниці, получені з ресторанами, три доставці молока, один доставець городовини, десять фермерів.

Бібліотека є в Українським Горожанським Клубі.

Початок заснування парохії в 1898 році. Перший душпастир: о. Нестор Дмитрів. Йому завдячує громада свій розвій організаційний. — (Зібрав і подав *Павло Бойко*).

ВІДДІЛ 191 У. Н. С.: Братство св. Николая зорганізували з 15 членів Тома Пиндус і Григорій Джинджиристий в серпні 1908 р. В першому уряді був председником Тома Пиндус, секретарем і касієром Йосиф Панц. Допомоги дістали члени \$3,150, на народні цілі в Америці виплатили \$120, до рідного краю \$850. Гроші прийшли з членських вкладок і імпрев. Маєток \$5,324.87, в того в готівці \$3,959.87, позичка на парцелі \$500, позичка на будову дому \$800, позичка на будову церкви \$65; все те зараховано в загальній сумі маєтку. Відділ причинився до будови Народнього Дому, а співпрацює з від. 13 і 57. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Олекса Заяць, предс.; Олекса Бомба, кас.; Григорій Джинджиристий, секр. Член Панько Джинджиристий дістав срібний перстень за організування членів.

Ювілейне свято відбулося 27. травня 1934 р. Панахиду по Службі Божій відправив о. К. Курило і сказав коротку проповідь, опісля пішли люди на ювілейний пікнік на фермі Ковальчука. Там у галі промовляли Григорій Джинджиристий, Олекса Заяць, гром. Урбан з Ватервіт і Федір Малігловка з Богоз. По відспіванню патріотичних пісень засіли члени до спільної перекуски. З пікніку прийшло до братської каси \$158.95.

ГРОМАДА: **IRONDEQUOIT.**

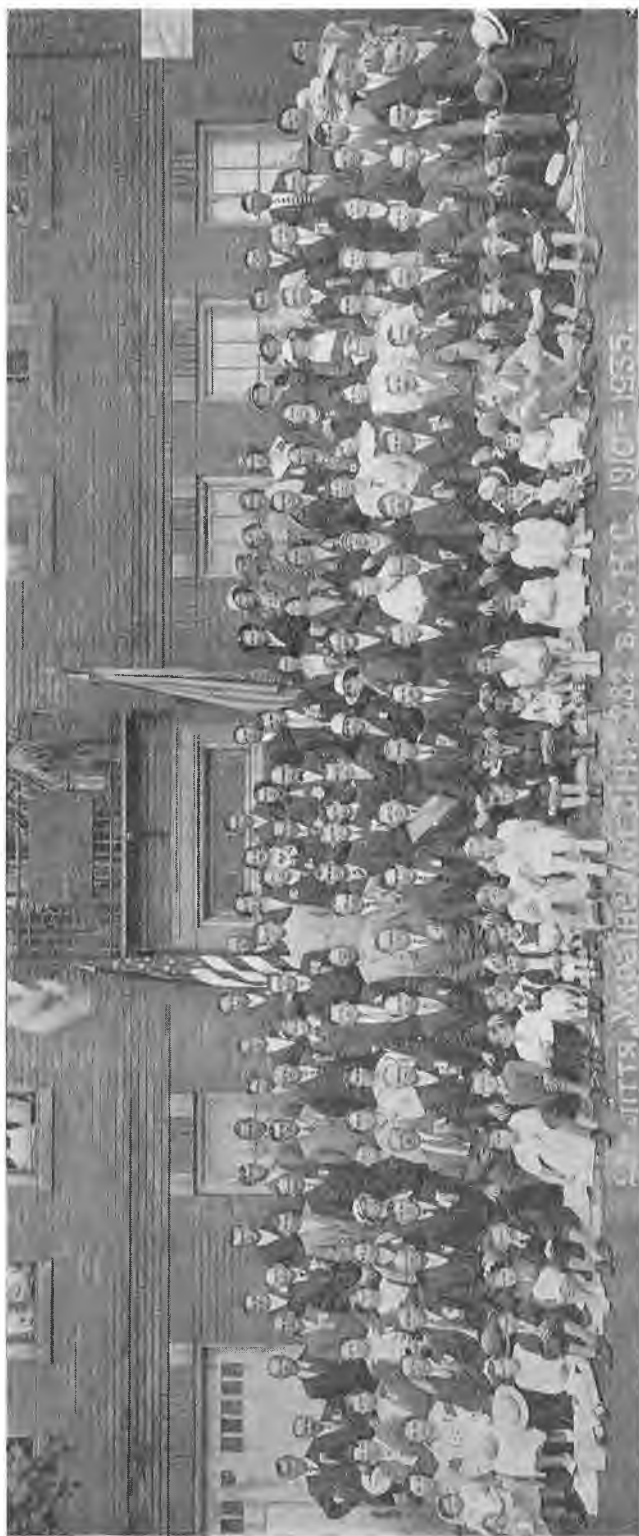
ВІДДІЛ 289 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка повстало з 13 членів 10. вересня 1923 р. Організували: Андрій Гусар і Михайло Архетко. В першому уряді були: Гусар, Архетко і Теодор Задорожний. Допомоги дали членам \$824, на народні цілі в Америці \$40, до рідного краю вислали \$25. На це зложились члени. Маєток у готівці є \$305, площа вартує \$300. Зібрання відбуваються в українській галі. Теперішній уряд: Дмитро Коритко, Василь Гусар і Микола Головка. Ювілей святкували 7 відділів спільно.

ГРОМАДА: **UTICA.**

Українців 49 родин у місті. Почали прибувати від 1910 р. з повітів: Бережани, Бібрка, Тернопіль, Теребовля, Дрогобич, Перемишль і ін. Працюють у відливарнях заліза і фабриках бавовняних виробів. Мають українську православну церкву і дитячу школу. Є такі товариства: тов. св. Петра й Павла (від. 58 У. Н. С.), сестрицтво Пресв. Богородиці, Читальня „Просвіти“, дівоче товариство „Молоді Українські Націоналістки“, Чорноморська Січ (сотня 17). Є теж церковний хор і Гурток Танцюристів. З підприємств є 4 торгові харчами, 2 стрижії, 1 гостинниця, 2 перевозові підприємства, 2 салони краси. В місті є 1 наш листонош. — (Подав *Мартин Романів*).

ВІДДІЛ 58 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла зорганізували з 6 членів Лука Гарматюк і Василь Лисогір 16. травня 1916 р. До першого уряду ввійшли вони обидва й Мих. Коченаш. Допомоги виплачено \$1,182, на Спротивець \$37, на рідний край \$10 — все з членських вкладок та імпрев. Маєток у готівці \$700, бібліотека \$10, інше \$200. Зібрання в галі церковній. Теперішній уряд: Теодор Ремізовський, Лука Гарматюк, Мартин Романів.

Ювілейне свято відбулося 16. вересня, описане в *Свободі* з 20. вересня 1934 р. Панахиду в укр. православній церкві відправили оо. Ялечко, Кошіль і Журавецький. По богослуженні в церковній галі був обід. Промовляли: заст. окружного прокуратора Кертіс Айлон та суддя Джан Т. Боклі. Потім був концерт. Хор під управою о. Ялечка, промова по українськи О. Ревюка, по англійськи М. Давоняка. Були деклямації, сольоспіви, привітл. В імені конгресмена Сисона говорив міський адв. Матвій Огоновський.

Товариство «Українська Січ», відділ 282 У. Н. С., Сиракуз, Н. Й.

ГРОМАДА: **WATERVLIET.**

Українців 250 родин. Прибували з повіту Сянік та Горлиці. Галичина, від 1886 р. Працюють у залізних гутах, фабриках сорочок, при залізниці, пекарнях, у фабриці паперу. Українських товариств є 10. Церква укр. катол. і рос. православна, при катол. церкві є школа, ведена сс. василіянками. Є Дім Українського Горожанського Клубу. З підприємств є 5 гостиниць, 6 крамниць харчами. Є кілька фермерів. З професіоналістів є 2 інженери, 1 вчителька, 1 шпитальна доглядачка, а багато молоді у вищих школах. Молодь має дружину до гри в мяча („бейзбол тим“) і Спортовий Клуб. — (Подав *Василь Футулуйчук*).

ВІДДІЛ 13 У. Н. С.: Товариство ім. *Богдана Хмельницького* заложене 1. липня 1897 р. заходом о. Нестора Дмитрова. Він був також у першому уряді. Відділ був зпочатку в Трой, Н. Й., і мав назву бр. св. Ніколая. Назву змінено в 1929 р. Заслуженим членом в організуванні є М. Мадараш. Теперішній уряд: Петро Ковальчик, предс.; Василь Галайко, кас.; Мих. Мадараш, секр.

ГРОМАДА: **WESTBURY.**

Українців 100 родин. Наші українські робітники заїхали до Вестбері за працею на ферми тому 35 літ. Перші тут заїхали з Галичини з Великих Гнилиць, а далі з різних сіл. В 1923 р. засновано тут товариство ім. Т. Шевченка, від. 267 У. Н. С. В цім відділі є 12 родин з Вестбері, 9 родин з Гіксвіл, 2 родині з Розліна і 2 родині з Гемпстед. Закуплено землю під Народній Дім і під церкву. Бізнес: 1 крамниця блаватних товарів, 1 м'ясарня і харчі і 2 з харчами, 2 гаражі.

Три милі від Вестбері є містечко Гіксвіл, що числить до 75 родин і має Робітничий Дім. Там українськими народніми справами не займаються, а тільки большевицькою пропагандою. — (Подав *Теодор Агрест*).

ВІДДІЛ 267 У. Н. С.: Товариство ім. *Тараса Шевченка* заложене з 15 членів 28. лютого 1923 р. Організували члени першого уряду: Теодор Агрест, предс.; Олекса Гладкий, кас.; Михайло Скасків, секр. Допомоги виплачено членам \$523, на народні цілі в Америці \$5, до рідного краю вислали \$45 — з місячних вкладок і імпрез. Маєток у готівці є \$663.60, на уділах \$835. Відділ помагав організувати Народній Дім. Зібрання відбуває по домах своїх членів. Теперішній уряд: Дмитро Кишенюк, предс.; Теодор Агрест, фінанс. секр.; Тимко Яріш, кас.; Олекса Гладкий, рек. секр.

Ювілейне свято відбулося 18. листопаду 1934 р. Був це концерт і бал в галі Дель Санта. Була панахида в церкві на Іст Гемпстед, її правив о. Л. Качор. Концерт відбувся пополудні. Відкрив його Т. Агрест, банда з Вестбері Гай Скул грала американські мелодії, декламували українські діти, промовляв о. Качор, співав українські пісні хор з Іст Гемпстед. Святочну промову виголосив ред. Омелян Рєвюк. Пописувалися також діти народними танцями. При кінці посадинок міста зложив привіт, за ним шкільні директори, очевидно по англійськи.

Товариство „Запорозька Січ“, відділ 317 У. Н. С. Сиракуз, Н. Й.

Братство св. Николая, відді 191 У. Н. С., Трої, Н. Й.

ГРОМАДА: WESTCHESTER.

Українців 18 родин. Перші поселилися перед 30 літами, друга група перед 15 літами. Прийшли з повітів Бібрка і Чортків, Галичина. Є одно українське товариство. Тут фабрик нема, люди працюють різно, бо це під боком Нью Йорку. Українських бізнесменів усякого роду в 4. — (Подав Теодор Давидів).

ВІДДІЛ 210 У. Н. С.: Товариство „Зіода” мало при закладанні 20 членів 24. квітня 1910 р. Організували Михайло Угорчак, гол. секр., і місцеві громадяни: Антін Струк, перший президент, і Григорій Стоякевич, перший секретар. Допомоги виплатили членам \$557, на загальні цілі в Америці дали \$67, до краю вислали \$365. Збирали фонди з вкладок і імпрез. Маєтку мають \$50 у готівці і \$50 у бондах. Відділ помагав організувати братства церковні, співпрацював з тов. ім. Франка і тов. Зоря. Зібрання відбуваються у своїм власнім домі. Теперішній уряд: Гнат Романів, предс.; Володимир Баковський, кас.; Теодор Давидів, секр. Ювілейне свято відбулось.

ГРОМАДА: WHITESTONE.

ВІДДІЛ 129 У. Н. С.: Товариство „Просвіта” повстало 30. січня 1918 р. Організував Михайло Гарасимів. Він став першим касієром, а з ним були в уряді: Мих. Дзярський, предс.; Мих. Баран, секр. Всіх членів при zaloженню було 10. Відділ виплатив \$536 допомоги членам, \$25 на народні цілі в Америці, \$50 до рідного краю, призьбраних від членів товариства. Маєток у готівці \$500, зібрання відбуваються в домах членів. Теперішній уряд: Іван Трач, предс.; Мих. Дзярський, секр.; Антін Кавка, кас. Ювілейне свято з балем відбулося 12. травня 1934 р.

Товариство ім. Богдана Хмельницького, відділ 13 У. Н. С., Вотервліт, Н. Й.

Товариство ім. Тараса Шевченка, відділ 267 У. Н. С., Вестбурі, Н. Й.

ГРОМАДИ: WOODHAVEN & OZONE PARK.

Українців 50 родин. Найдавніші вісти, що їх можна зібрати, є з року 1903. Першим іммігрантом був Войтко Кондур. До нього то почали заїздити іммігранти з Галичини, найбільше з повіту теребовельського і рогатинського. В цій місцевості в той час було найбільше французів і німців. Зчасом почали поселятися слов'янські народи і нині німців і французів майже нема. Рух український почав проявлятися від 1913 року, коли засновано відділ 200 У. Н. С. В часі війни українці почали думати серйозно, що війна може змінити карту Європи, тому взялися до праці, а в часі повстання Української Держави доказали своєю піддержкою матеріальною і моральною, що її вони є за державу. Організація „Українські Козаки” числить поверх 30 членів і члениць. Майже всі вони є членами У. Н. С. Майже всі місцеві українці стоять в організаціях: Тов. „Вільна Україна”, від. 200 У. Н. С.; Українсько-Американський Горожанський Клуб; „Українські Козаки” (молодь); Союз Українок; відділ Провидіння.

Майже всі українські родини, крім трьох, мають свої домп, а декотрі по кілька. Працюють понайбільш часті по фабриках. З професіоналістів є: 1 учитель музики, 1 вчителька в публичній школі, 1 електротехнік, 4 малярі. З бізнесів: 3 торгівлі харчами, 2 українські гостинниці, 1 власник радіової станції Short Wave transmitter Station W2HLO. Відповідно до потреб старому краєві засновувано комітети: поміч Рідної Школи, Інвалідів, читальня у Рогатинщині і Теребовельщині, Просвіти, повенян, голодуючих, визвольної боротьби, помочи студентам і ін., що вислали до краю приблизно три тисячі доларів. Хоч як депресія відбилася на нашій громаді, то тут нема ні одної фамілії, щоб одержувала поміч міську чи державну. — (Подав *Володимир Цісик* з Ричмонд Гл.).

ВІДДІЛ 200 У. Н. С.: Товариство „Вільна Україна” повстало з 25 членів як братство св. Йосифа 10. травня 1913 р. Назву змінено 10. лютого 1918 р. Організував Тимко Кувенка, перший секретар, і Михайло Великанович, перший предсідник відділу. З ними був іще Іван Геба касієром. Допомоги дістали члени 2,858.50, на народні цілі в Америці видали \$247.22, до рідного краю вислали \$666.74 — з місячних вкладок і імпрез. Маєток у готівці \$2,069.39. До цього відділу прилучено відділ 391. Зібрання відбуваються в Горожанським Клубі. Теперішній уряд: Микита Савка, предс.; Петро Господарець, секр.; Яків Жатковський, кас.

ГРОМАДА: YONKERS.

Українців (галицьких і „угорських”) 800 родин. Працюють у фабриках капелюхів і килимів та в різних підприємствах у місті. В більшості це лемки, які тут започаткували церковне життя ще в 1892 р. Вони збудували церкву св. Николая при вулиці Аш.

Першим душпастирем був о. Євген Сатала, по нім прийшов у 1895 р. о. О. Яцкович, а третій з черги був о. В. Волошин. У тім часі число парохіян доходило до 800 душ. На той час рахували всіх греко-католиків у стейті Нью Йорк на 10 тисяч душ, а церков було всього-на-всього три: перша в Брукліні, розуміється угро-руська, друга в Йонкерс, а третя в Вофало. На вугольному камені церкви св. Николая в Йонкерс уміщено напис: „G. S. N. (Greek Catholic Slavish Hungarian) St. Nicholas Church, 1892” — так обясняє автор книжки „History of Yonkers”; а на церкві причіплено таблицю з написом: „Philip O'Reilly, Nas Pohrebnik' ot Svateho Mikolaja Czirky”.

Братство св. Михайла, незалежне. Це було перше запомогове братство галицьких українців в Йонкерс, яке до нині існує незалежно, з маєтком понад 20,000 доларів. Його початок рахують на рік 1894.

Українська греко-кат. церква св. Михайла. Перші наші емігранти в Йонкерс належали до церкви угро-руської св. Николая на Ash Street. Та згодом повстала ворожнеча між угорськими руснаками й галицькими лемками через дурниці. Братство св. Михайла хотіло в день свого патрона, на св. Михайла, виступити в церкві зі світлом і відзнаками, та комітет церковний, зложений з угорських русинів, оперся цьому і не хотів дозволити на те. Це до живого обурило братчиків і вони стали думати про будову своєї церкви. В 1898 р. прийшло до формального розділу. Галицькі українці постановили зорганізувати свою власну парохію, а до переведення цієї справи взялося братство св. Михайла й доконало свого. В 1899 р. відбулося посвячення вугольного каменя під нову церкву, а першим парохом був о. Павло Тимкевич. Це був один з тих свідомих, гарячих українських патріотів-священників, яких, гутіючи мадярони й москвофіли згідливо називали „пошки-радикали”.

Руська Народна Спілка в Йонкерс. Той самий о. Тимкевич дав почин до заложення спілки для закупу домів на приміщення українських бізнесів в роді „Народної Торговлі” в старім краю й для достарчення нашим людям, що мешкали в Йонкерс, дешевих і здорових помешкань. Він взявся до діла енергійно і в 1901 р. спілка ввійшла в життя під назвою: „Руська Народна Спілка в Йонкерс”, яка до нині існує під назвою „Руські домп”. Закуплено за \$18,500 триповерховий дім, де уміщено компанійну крамницю з харчами, черевиками,

одінням і т. п. та винаймлено всі мешкання по дешевій ціні українським родинам. За пару літ добудовано і докуплено ще три одноповерхові каменниці побіч першої, котрими до нині завідують наші люди, уділовці.

„Руська Бурса в Йонкерс“. (Про цю Бурсу дивп ст. 135 і 331).

Є тут ще незалежне братство св. Івана Хрестителя, яке має 100 членів, і готівки до 15 тисяч, сестрицтво св. Анни й сестрицтво Преч. Діви Марії. Є також відділ Провидіння; клуб молоді, „Ukrainian Junior League“, який можна би причислити до атлетичних організацій; він має понад 60 членів; два українські Горожанські Клуби; хор „Боян“ і „Союз Українок“. Школа є вечірня, парохіяльна, яка міститься в церковній галі.

З професіоналістів є один лікар українець. Бизнесменів є понад 30, з того половина гросерників, а решта салуністи. Похоронників наших є два. — (Зібрав і списав о. Максим Кінаш).

ВІДДІЛ 8 У. Н. С.: Товариство „Подільська Січ“. Перший організаційний мітинг відбувся 17. вересня 1916 р. в домі Івана Петриченка. На тім мітингу ухвалено назву товариства й вибрано уряд. На початку вписалося 12 членів. Першим предсідником став Іван Петриченко, секретарем Микола Турчин, а касіером Микола Чолій. Члени „Подільської Січі“ виявилися свідомими українцями й добрими патріотами, бо де йшло про народню справу, вони не жалували жертв. Удїлено запомогу письменникові Богданові Лепкому, на річнім мітингу 1924 р. ухвалено одноголосно, що кожний член має зложити місячно 25 ц. податку на допомогу Україні. Допомоги хорим членам виплатили \$3,800, на народні цілі в Америці дали \$325, а до старого краю вислали \$295. Всього маєтку є в товаристві \$6,758. Зібрання відбуваються в салі Укр. Горожанського Клубу. В 1930 р. рішено вислати протест проти „пацифікації“ в Галичині і т. д., а все те завдяки рухливому і свідомому Вас. Мандзіві. Дня 8. грудня 1932 р. скликано спеціальний мітинг у справі участі в похороні місцевого пароха і головного радного У. Н. Союзу, о. В. Сполітакевича. Рішено, щоб замість вінка на похорон вислати на вбогих до старого краю 10 дол., а рано всі члени мають явитися під церквою з відзнаками і в поході йти коло домовини покійника. Під цю пору предсідником є Микола Мазур, секретарем Василь Мандзій, а касіером Григорій Скробач.

ВІДДІЛ 12 У. Н. С.: Братство св. Андрея засновано за почином Семена Сосенка, Стефана Радка і Семена Феца в 1895 р. На початок вписалося 15 членів. Першим предсідником був Трембач.

Ювілейне свято відділу 6 (з Гейстингс, Н. Й.), 8 і 12 У. Н. С. відбулося 30. вересня 1934 р. Опис у *Свободі* з 15. жовтня 1934 р.: В церкві по обох Службах Божих панахида відправив о. М. Кінаш, а концерт відбувся в церковній галі. Співав хор „Боян“ під управою М. Фатюка, декламував А. Вовк, сольоспіви: А. Дучинська (сопран), П. Яцко (тенор), при п'яні панна Р. Вандзіляк. Промови: святочну Д. Галичин, кінцеву о. М. Кінаш.

NORTH DAKOTA

ГРОМАДА: МАХ і околиця.

Залізна Дорога „Су“, що веде на захід із села Києва до Мекс і покриває до сорок миль дороги, майже на цілу цю віддаль іде через українські фарми. Всі українці, що там поселилися, це емігранти з таращанського повіту з Київщини у Великій Україні. Це сектанти-євангеліки. Прибули вони на дакотські степи найбільше в перших роках теперішнього століття.

Попри стацію Конгсберґ живе шість українських фермерів (два Кривецькі, Мастюк, Баштовий, Мовчан і Дінґа). Кілька миль далше є село Русо. Там є наших 22 родини по фармах і мають свою церкву суботників і баптистів. Вони мають більші господарства і несоріше живуть.

Село Бенедікт, далше на захід від Русо, майже такої величини як Русо, але чепурніше виглядом. Поміж нашими людьми живуть норвежці, а подекуди німці. За винятком двох родин всі інші наші (разом 21 родин) живуть на фармах. У самих селі Бенедікті найбільший купець і громадянин це українець Харченко. Він має велику залізну крамницю. Поруч залізного товару і різнитих знарядів провадить інтерес реальності, асекурацію і виичає гроші. Коло крамниці Харченка є маленький „пул рум“ — галя українця Олекси Ковленка. Всі інші наші люди живуть поза селом. Церкви своєї не мають, а доїжджають найбільше до Русо. Ця невеличка громада видала шість учительських сил і одного технічного знавця.

Село Мекс і околичні ферми це одна з найбільших українських колоній у Злучених Державах. У самих селі мешкають 36 українських родин і кілька неподружених. Поза селом, головню на північ, майже вся околиця українська. Після основних дослідів вдалося, при допомозі інтелігентних громадян, списати імена 109 українських родин. Отже в Мекс і околиці є 145 родин і кілька неподружених. Попри стейтову дорогу „83" кілька миль на поштових скринках видніє імя Кабанюк (кілька родин), опісля Поліщук, Легкодух, Бондаренко, Ткаченко, Онисенко, Карпенко й інші.

Всі ці люди, як і в інших селах у сусідстві, походять із таращанського повіту з Київщини. Це євangelики, котрі втекли з рідного краю, щоб уникнути переслідування від православних. Всі вони письменні і тверезі (в Мексі та в інших селах трохи інакше). По українськи дуже добре говорять, навіть молодь. Їхня мова така чиста, як її привезли з Києва. Значить, не створили жаргону, як це буває з нашими людьми по містах. Вони мають дві церкви, баптиську й суботницьку, однак релігійної ворожнечі там мало. Вони не мають платних проповідників.

Кілька одиниць займаються торгівлю. На перше місце треба поставити найвизначнішого місцевого купця, гром. Олексу Букового. Він доставляє овочі гуртом по всіх селах і містах до харчових крамниць на віддалі 70 миль довкруги Мексу. Ї не лише заможний чоловік, але дуже порядний. Хоч має більше майно, він свою народню мову високо цінить і її вживає, де лише є нагода. Його всі поважають — свої і чужі. Всі його діти професіоналісти: син інженіром у Нью Йорку чи в Пітсбургу, дочки вчительками в Дакоті. Крім гром. Букового є й інші, що ведуть торгівлю, іменно газолінові стації, торгівлю мясом, електричну крамницю й шевську робітню.

Віля Мексу нема таких великих багатів фермерів, як по декотрих інших селах, але й там, заки прийшла депресія, люди добре малися. Майже всі мають свою власну землю. Багато з них не мають довгу, а ще мають трохи готівки. Ферми там, як і всюди в Порт Дакоті, досить обширні. Пересічний наш рільник має до 320 акрів; є кількадесяті таких, що мають по 640 акрів, себто по одній квадратній милі, а є й такі, що мають лише 160 акрів. Коло хати є багато курей, індиків і качок. На фермах стада худоби і по 15 коней. Кожний фермер має своє пасовисько для худоби. Що другий рільник має на рілі став, у котрім гніздились болотна птиця і дикі качки.

Люди живуть у згоді по дакотських фермах, бо один від другого на милю-дві. Кожний має своє поле обгороджене колючим дротом. Земля дуже плодотива. Сіють пшеницю рік за роком на тім самім полі, а часом на весні, як фермер має багато праці, то сіє пшеницю на неоранім полі, на стерні, лише її заволочить. І так оплатиться, як не прийде посуха, язва гоферів (хаврашків), або саранча. Крім пшениці садять трохи кукурудзи, сіють лен, ячмінь, овес, денеде жито та управляють городину. Але головним дорібком є пшениця. Повітря дуже пригоже для наших людей. Вони, хоч цілий день трудяться, здорові і добре виглядають. Декотрі доживають значної старости. Наприклад у 1934 р. померла в Бюті 100-літня старушка Палагія Тимошенко. Ї там до десяти людей, що мають понад 90 літ, а таких, що живуть 70 до 80 літ, є кількадесяті і вони не виглядають на свої літа.

Мекські українці можуть похвалитися культурними здобутками, котрих може не має ніяке українське село в світі. За трицять літ свого існування зробили вони значний поступ. Ї там одиниці, що природньо вживають слова „Україна" й „українець". Декотрі мають „Кобзаря" і по кілька книжок, а все Біблію (по російськи), а гром. Андрій Дубовий, мабуть найбільше знаний наш фермер у Дакоті, має приватну бібліотеку, котрої позавидував би не один редактор або священник. Ця українська колонія видала з 40 учителів. З цього числа тепер 25 учать в Порт Дакоті і в інших стейтах, інші (дівчата) повиходилили замуж. Таксамо видали кількох інженірів, техніків і залізничників. Коли візьмемо під увагу, що всі ці люди були прості селяни з Київщини, то можемо гордитися їх поступом перед американцями. Їхні діти добре поводяться. Це теж на нашу славу. Кілька хлопців і дівчат учаться в учительських семінаріях і в університетах. Один юнак, Джеймс Загарій, набрав світової слави в контекстах дрібненького писання та виграв багато нагород, вартості кількадесяті тисяч доларів. Він учиться інженірії в університеті в Міннеаполісі.* Шкода тільки, що тамошні наші люди дозволяють звати себе росіянами (Russian) і своєї молоді не повчили інакше. От вам приклад: Найгеніальніший молодець-студент Яків (James)

* Один витинок з часопису про п. Загарія пише, що він виграв понад \$8,000 за дрібне письмо в контекстах. Він покинув і курення цигареток та присвятив увесь час на контекст. Він виравлявся місяцями, потім вибрався на перше місце в Америці. Першу нагороду виграв у 1928 р., коли мав зломану ногу і мусів сидіти вдома цілу зиму. Він дістав перше місце між 35,000 контекстів. Це заохотило його до інших контекстів, у котрих виходив горою. Його найбільша нагорода була \$3,000. У 1932 р. він написав букву „o" 383,378 разів на паперці 4.36 (sq. in.) квадратних цалів. Він каже, що може написати Лінколнову гетисбургську промову 28 разів на дво-центовім поштовім значку. (James Zaharee, до автора, 13 грудня 1933).

Загарій усе думав, що він росіянин і за такого себе подавав тоді, як випадково автор стрів у нього в готелю і почув у кількох мінутах, бо мудрому багато говорити не треба, однак треба було доказати фактами з маш.

Тому, що нортдакотські українці не мають взаємин з українським американським світом і не читають українських часописів, вони не могли знати про український світ, ані ніхто про них багато не знав. В 1933 р. автор цих рядків провів літо між ними і поруч своїх дослідів освідомлював нарід, головню молодь, про Україну. Всюди приймали автора радо, хоч часом декотрі говорили поза плечі: „А хто він такий“, „а хто йому платить за це“, „а може він парський шпиг“, „а він може з Австрії, бо в нас нема вчених, а він все знає“ і т. д. Одиноке джерело їх народньої свідомости це листи з України. Ці листи за останні кілька літ, хоч розлучливі, то повчаючі. Можна і тамтих людей освідомити наіонально, і то скоро, лише треба до них тактовно приступати. В 1934 р. гром. Авраменко давав тамтуди виступи танців: декого зацікавив, декого погіршив.

Поза Мексом далі на захід є ще наші люди по фармах, розкинені по широкім просторі біля сіл: Доллес, Райдер і Мекоті. Є їх 34 родини, а може й більше. Вони походять майже всі із звингородського або таращанського повіту з Київщини. В самім місті Мекоті є українець, гром. Завальний, що управляє залізничною стацією. Інший наш чоловік, на імя Ойриш, торгує старими річями. Третій, поступовий купець п. Книрша, має склад углі, палива і т. д. Цей останній громадянин є досить поступовий. Його жінка прибула з України по війні і їх хата повна українських вишивок власної роботи. Тому, що там нема ніякої української церкви, то наші люди ходять до американських. На фармах є три українки, панни Костенко. В місті одна стенографістка, дочка п. Книрші. Деб наші люди не заїхали, всюди виказали жадобу дати своїм дітям добру освіту. — (Подав *Василь Галич*).

ГРОМАДА: MINOT.

Українців 27 родин і кілька неподружених. Приїхали сюди в часі світової війни й по ній. Походять із околичних фарм. Працюють при залізниці, по торговлях, є знаменитий столяр між ними і т. і. З підприємств є одна торгівля харчами, один швець, один власник ресторану. З професіоналістів є одна вчителька, один капітан при летунстві в американській армії. Організації національної ні церковної нема. — (Подав *Василь Галич*).

ГРОМАДИ: BELFIELD

i Gorham, Billings Co.; Wilton, McLean County.

Разом українців у тих місцевостях вище 200 родин. Найстарші прибули сюди перед 40 літами із села Борисівці, Білівці, Трубочин, Окіп, Палівці з повіту Борщів. Це рільники-фармери, копальники у Віттен і МкЛін. Зимом та на весні працюють при дорогах. Нема ніякого заломогового українського товариства, церков є аж 5, між ними 3 українсько-католицькі і 2 православні. Є парохіяльна школа літньою порою. Є одна гостинниця. З професіоналістів є кілька вчителок у публичних школах. Українська бібліотека є в Горгам. Там теж є молодецтво товариство „Молода Україна“ з кількадесятьох членів.

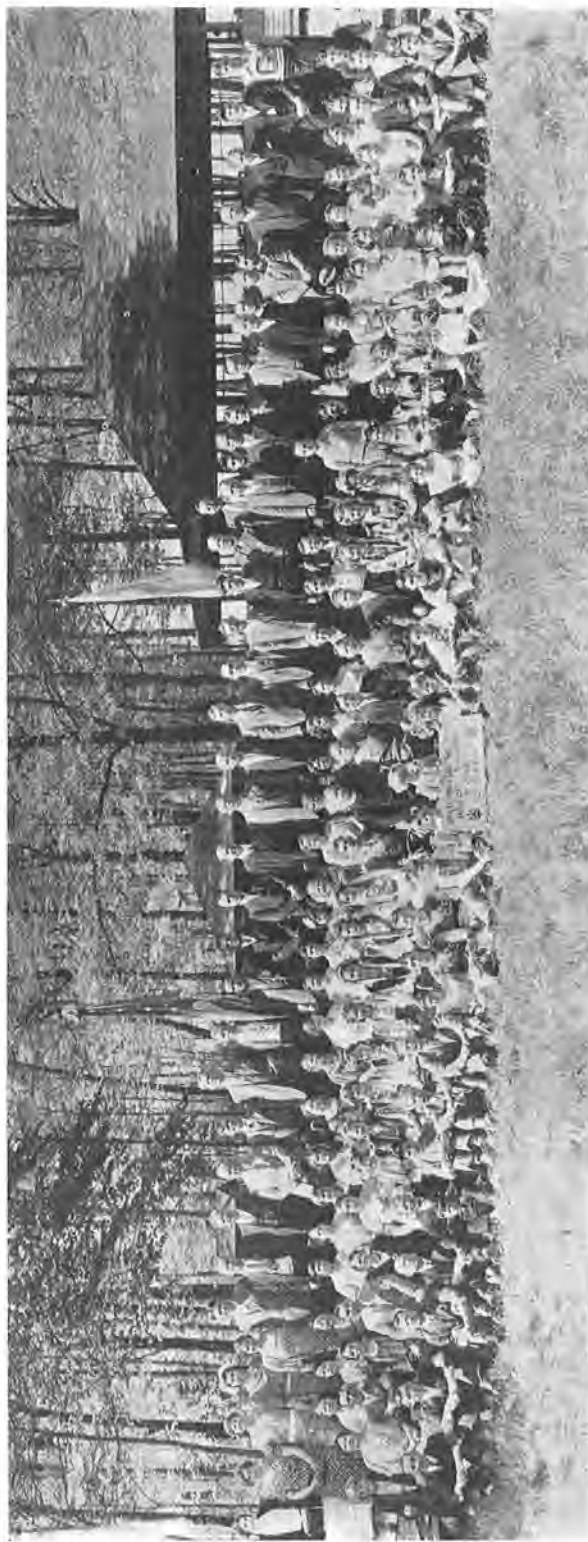
Церковний розкол шкодить народньому життю. Весною буває школа танців. Переважно всі грамотні, читають книжки, говорять українською мовою з акцентом велико-українським з домішкою російських слів. — (Подав *о. Володимир Титар*).

О Н І О

ГРОМАДА: AKRON.

Українців 800 душ. Земляки із Самбірщини, Галичина, прибули сюди в 1900—1911 р. з Пенсильнії. Українських твариств є 7, а то 2 від. У. Н. С., 1 від. Провидіння, 1 від. У. Р. С., 1 від. О.Д.В.У., Укр. Жіночий Клуб. Молодь зорганізована в Молодечім Відділі У. Н. С. і в гуртку танцюристів (70 дітей). Є українська катол. церква. Українських бизнесів є 14, а то: 7 торговель з харчами, 1 з цукорками, 1 пиварня, 3 голярі, 1 годинникар, 1 продавець авт. З професіоналістів є 1 вчителька в прилюдній школі, а друга працює в Інтернешенел Інститут. — (Інформації подав *Олекса Зепко*).

ВІДДІЛ 180 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка повстало заходами відділу 295 з Акрон. При закладанні в лютому 1935 р. було 8 членів. Теперішній уряд: Франко Зепко, предс.; Анна Мончак, фін. секр.; Михайло Кухар, рек. секр.; Йосиф Судомир, кас. Маєток \$8. Зібрання відбуваються в церковній галі.

Братство Св. Духа, відділ 295 У. П. С., Акрон, Огайо.

ВІДДІЛ 295 У. Н. С.: *Братство Сошествія св. Духа* організував Роман Гайовий з 13 членів 13. березня 1912 р. В першому уряді були: Евстахій Перуцький, предс.; Тома Перуцький, кас.; Роман Гайовий, секр. Допомоги дістали члени \$4,340.50, на місцеву церкву дав відділ \$373, а на позамісцеві народні ціли \$313.25, до рідного краю на народні ціли післали \$243. Фонди призирали з балів, пікніків і представлень. Маетку в готівці є \$2,432.74, а крім того інший масток вартує \$200. Відділ причинився до організування української катол. церкви, співпрацює з нею і з від. 68 Провідіння, а зібрання відбуває в парохіальній галі. Член Роман Гайовий дістав призначення і срібний перстень за організаційну працю. Теперішній уряд: Ілля Гурич, предс.; Олекса Цепко, кас.; Павло Славич, секр.

Ювілей обходив відділ самий 6. травня 1934 р. Звіт був у *Свободі* з 26. травня 1934 р. Була панахида в церкві, вечером концерт у німецькій галі „Лідертафель”. Вступне слово мав О. Зепко, з американців говорили: суддя Дін Ф. Мей, повітовий табулярний урядник (рекордер) В. Крегер і посолка до стейтової легіслатури, пані В. М. О'Ніл. З українців говорили: адв. О. Малицький (по англійськи), пані Марія Розоміло, Микола Бусько і Т. Грипей — усі з Клівленду. Програму концертову виповнили: Смичкова орхестра під управою Н. Козопаса, група танцюристів з народніми танцями, дуга орхестра Йосифа Сироїда, кілька деклямацій і скрипкових та вокальних соль. По концерті була вечера, а по вечері танці.

ГРОМАДА: CAMPBELL.

ВІДДІЛ 119 У. Н. С.: *Сестрицтво Пресв. Діви Марії*.

ВІДДІЛ 218 У. Н. С.: *Товариство „Сокіл”* мало 18 членів при заложенню 15. травня 1910 р. Для заложення трудилися о. В. Запєрковний, Еміль Омелян і Семен Пушак. В першій уряді були: Йосиф Сокіл, Йосиф Ярош, Семен Пушак, Ілля Вітик, Амвросій Гоїк, Стефан Піроговський, Іван Тхурик, Роман Гіль, Василь Омелян. Допомоги дістали члени \$7,477, на народні ціли в Америці виплатили \$150, до рідного краю \$300 — з місячних вкладок, забав і вистав; на народні ціли з коляди і забав. Масток відділу тепер \$673.42 у готівці, на домі має моргедж (гіпотечну позичку) понад \$2,000, приладдя до аматорських вистав вартости \$85, інший масток вартости \$150. Товариство побудувало Народній Дім і там відбуває свої зібрання. Крім цього в 1935 р. відділ організував українську школу. Впродовж 25 літ займається всіма народніми справами. Теперішній уряд: Микола Корецький, предс.; Стефан Стахура, кас.; Михайло Ткачизин, секретар. Член Дмитро Стецьків дістав грамоту і нагороду за організаційну працю у відділі. Ювілей обходили п'ять відділів У. Н. С. разом у Йонісгавн, Огайо, 13. травня 1934 р. — (Подав *Михайло Ткачизин*).

ГРОМАДА: CANTON.

Українців 20 родин. Прибули перед 15 літами з повіту Лісько, Галичина, працюють у фабриках залізних виробів. Є відділ У. Н. С. — (Подала *Катерина Дрозда*).

ВІДДІЛ 115 У. Н. С.: *Товариство ім. Т. Шевченка* організував з 10 членів 28. липня 1917 р. Михайло Скуб'як. Він став касієром у першому уряді, з ним був Михайло Іваницький секретарем і М. Папків предсідником. Допомоги побрали члени \$82, маєтку має \$150. Збирається в домі секретаря. Теперішній уряд: Антін Бандрівський, предс.; Антін Клюс, кас.; Катерина Дрозда, секретарка.

ГРОМАДА: CLEVELAND.

Українців 12,000 душ. Перші імігранти були: Стефан Палівода, Павло Волянський, Антін Горунь — усі з Галичини. Прибули перед 40 літами. Працюють у фабриках сталі. Товариств є коло 25, є 3 церкви (католицька, автокефальна і православна), а ще окремо „угро-руські” церкви з громадами. Є Український Народній Дім від 1919 р. й У. Робітничий Дім, 2 вечірні школи при церквах і 1 окрема на Іст Сайд. Є тепер славний Український Хор. Є яких 200 українських бизнесменів, між іншими: Український Банк, 3 українські пекарні, що розвозять хліб по цілому місті, 2 великі торговлі залізом і багато менших торговель, головню з мясом, з харчами, ресторани, гостинниці, крамниці з цукорками, з квітами, голарні. Крім того є 2 будівельні підприємці, 1 фабрика виробів соди й ін. З професіоналістів є 2 лікарі, 3 адвокати, 1 учитель, 1 інженір, 1 артист, а інші ще докінчують науку. Молодечих організацій є 5. В міських бібліотеках є українські відділи.

Першим українським товариством було братство св. Петра й Павла, від. 102 У. Н. С., Заложене в 1902 р. при угро-руській церкві на Сквил евеню. Укр. церкву св. Петра й Павла заложено в 1910 р. і відтоді почали організуватись різні товариства. Всі товариства згуртовані в комітет: „Українські Злучені Товариства”. В 1934 р. почалася розбудова Українського Парку на ґрунтах, закуплених Ракефелером. До Культурного Городу вже придбано статую Тараса Шевченка. — (Подали *Микола Бусько й Омар Е. Малицький*).

Братство св. Петра і Павла, відділ 102 У. Н. С., Клімський, Огайо.

ВІДДІЛ 15 У. Н. С.: Молодечий Відділ ч. 15 заложений 13 листопаду 1933 р. Організували: Микола Бусько й Омар Малицький. Перший уряд: Амвросій Паливода, предс.; Ольга Білоус, кас.; Стефан Герман, секр. Перших членів 13, маєток \$17.45, 4 книжки в бібліотеці \$8. Відділ співпрацює з Комітетом Злучених Товариств, дає членів до Українського Нац. Хору, збирається в Українським Народнім Домі. Теперішній уряд: Стах Доляний, предс.; Стефан Герман секр.; Ємілія Федірко, кас.

ВІДДІЛ 102 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла заложете з 8 членів у 1902 р. Перший уряд займали перші організатори: Михайло Чегін, предс.; Семен Брунарський, секр.; Іван Гудак, кас. Допомоги виплатив відділ \$10,056, на народні ціли в Америці \$935, на рідний край \$650. Фонди на це приходили з членських вкладок до братства. Маєток у готівці \$4,064.80, інвентар \$164.25. Братство причинилось до будови української катол. церкви при Вест 7 вул. й Каледж Ст. Відбуває зібрання в церковній галі. Теперішній уряд: Юрій Гірняк, предс.; Дмитро Дорош, кас.; Микола Бусько, секр.

ВІДДІЛ 112 У. Н. С.: Сестрицтво Непорочного Зачаття Преч. Діви Марії мало 9 члениць при заложенні 2. травня 1910 р. Їх організували: Марія Горонь, К. Лозинська, Марія Ольшаницька. Перша з них була предсідницею, друга секретаркою в першому уряді. З ними була Павлина Волянська касіеркою. Допомоги виплатило сестрицтво \$700, на народні ціли в Америці \$200, на рідний край \$400. Гроші приходили з імпрез. Маєток у готівці \$200, інший \$175. Відділ причинився до організування Народнього Дому. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Марія О. Розоміло, предс.; Катерина Габрівська, секр.; Параня Різунь, кас.

ВІДДІЛ 251 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ” заложене з 33 членів 12. червня 1909 р. Організували: Михайло Лазука, Микола Страп, Йосиф Цюбан, Михайло Пелех. До першого уряду ввійшли: Іван Сенчина, предс.; Михайло Андрусечко, секр.; Андрій Турчик, кас. Допомоги дістали члени \$1,260.50, на народні ціли в Америці пішло \$465, на рідний край \$250. Фонди приходили з вкладок і імпрез. Маєтку у відділі грошіми є \$618.17, іншого \$50. Зібрання відбуваються в парохіальній школі, 2274 Вест 7. вул. Теперішній уряд: Василь Ковир, предс.; Іван Жолобчук, кас.; Микола Страп, секр.

ВІДДІЛ 260 У. Н. С.: Товариство „Просвіта” повстало 7. жовтня 1929 р. Його організували: Евфровина Свідрик, Катерина Милинич, Марія Базар. Милинич стала головою в першому уряді, Розалія Кокоць була касіеркою, а Розалія Бандура секретаркою. На народні ціли в Америці дали \$15, на рідний край \$20 — з членських вкладок. Маєтку тепер \$85. Зібрання відбуваються в школі при українсько-катол. церкві. Теперішній уряд: Анна Задвоцька, предс.; Анна Папула, кас.; Розалія Кокоць, секр.

ВІДДІЛ 291 У. Н. С.: Українське Культурне Товариство ім. Тараса Шевченка основане 31. грудня 1936 р.

ВІДДІЛ 334 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка повстало з 10 членів 18. жовтня 1925 р. Організували його: Василь Репужинський і Микола Задерецький. Першим головою був Задерецький, фін. секретарем Михайло Дмитрів, касіером Микола Гомзяк, рек. секр. М. Ковтолюк. Допомоги дістали члени \$1,875.36, на народні ціли в Америці дали \$10 — з членських вкладок. Зібрання відбуваються в Українським Народнім Домі. Теперішній уряд: Микола Задерецький, предс.; Ст. Морозович, фін. секр.; Дмитро Гавриляк, кас.; Осип Запотоchnий, рек. секр.

ВІДДІЛ 336 У. Н. С.: Товариство „Сокил” повстало 24. жовтня 1912 р. з 25 членів. Його організували: Іван Клим і Василь Волянський. Волянський став першим головою, а з ним були в першій уряді: Юрій Коцішевський, скарбник; Микола Марад, писар. Допомоги виплатили членам \$3,535, на народні ціли в Америці дали \$500, до рідного краю вислали \$725. Фонди прийшли від членів і з імпрез. Маєток у готівці \$1,445.29. Відділ зорганізував аматорський кружок, музику і мужеський хор. Співпраця йде з відділами У. Н. С., У. Р. С. і Провидіння та з церквами. Зібрання відбуваються в Українським Народнім Домі. Теперішній уряд: Григорій Кісіль, голова; Григорій Степанек, писар.; Михайло Савчак, скарбник.

ВІДДІЛ 341 У. Н. С. заложений під іменем братство св. Николая 4. листопаду 1912 р. з 20 членів. Організували: Михайло Лазука, Григорій Волянський і Іван Галушак. Перший був предс., другий секр., а третій кас. у першому уряді. Допомоги дістали члени \$1,214.47, на гуманітарні ціли в Америці дали \$25, а на народні \$30, до рідного краю вислали \$35. Фонди прибирали з імпрез і членських вкладок. Маєтку є \$1,308.81. Відділ поміг закувати Український Народній Дім, співпрацює з відділами У. Н. С., У. Р. С. і Провидіння. В році 1933 злучився цей відділ з відділом 393. Зібрання відбуваються в Українським Народнім Домі. Теперішній уряд: Петро Волянський, предс.; Стефан Гр. Палівода, секр.; Василь Яцишин, кас.

Сестрицтво Нел. Зач. Пресв. Діви Марії, відділ 112 У. Н. С., Клівленд, Огайо.

Товариство „Запорозька Січ”, відділ 251 У. Н. С., Київленд, Огайо.

ВІДДІЛ 358 У. Н. С.: Товариство „Згода” повстало в грудні 1926 р. заходами Катерини Ділай і Бронислави Гречковської з 11 члениць. В склад першого уряду ввійшли: Софія Мизно, Катерина Ділай і Анна Карась. Допомоги дістали члениці \$250, на народні цілі в Америці дали \$50, до рідного краю \$150. Маєтку є тепер \$400. Зібрання відбуваються в Народнім Домі, до котрого будови відділ причинився. Теперішній уряд: Анна Гавриляк, Стефанія Паллвода, Варвара Скоратко.

ВІДДІЛ 364 У. Н. С.: Братство св. Василя мало 26 членів при закладанні 26. вересня 1913 р. Його організував Стефан Чорний, що прийшов з 99 відділу. В першому уряді були: Іван Сенюта, предс.; Василь Ковальський, секр.; Микола Шпійка, кас. Допомоги дістали члени \$3,283, на народні цілі в Америці виплатили \$619.72, до рідного краю вислали \$604.82. Фонди призьбрано з імпрез, коляди і збірок. Маєток виносить тепер \$1,966.67. Відділ помагав організувати Народній Дім, Аматорський Кружок і Молодечий відділ ч. 15. Співпрацює із Злученими Українськими Організаціями Клівленду. Зібрання відбувають у церковній галі при 2280 Вест 7-мій вул. Теперішній уряд: Андрій Барбер, предс.; Василь Савка, кас.; Іван Сподар, секр.

Ювілейне свято святкували разом 10 відділів: 12, 102, 112, 251, 260, 334, 336, 341, 358 і 364 дня 27. травня 1934 р. Звіт у *Свободі* з 5. липня 1934 р. Розпочалося в церквах панахидою. В катол. церкві відправив панахиду і сказав проповідь о. Василь Меренків, в православній о. Д. Запаринюк. По цій церемонії зійшлися всі відділи в Українським Народнім Домі при Вест 14 вул., де свято відкрив Микола Бусько, гол. радний У. Н. С. і голова комітету. Хор відспівав гими, а потім пісні. Головний реферат виголосив адв. О. Малицький, гол. контр. У. Н. С., потім Марія Розоміло, заст. гол. предс. У. Н. С. Двом найстаршим членам передали китиці з квітів, а то: Петрові Ковалеві й Миколі Качмарчинові, і наймолодшому членові від. 336. По співах відбулася спільна вечеря, потім забава з танцями.

Товариство „Просвіта”, відділ 260 У. Н. С., Клівленд, Огайо.

Товариство „Сокіл”, відділ 336 У. Н. С., Клівленд, Огайо.

ГРОМАДА: LAKEWOOD.

ВІДДІЛ 108 У. Н. С.: *Братство Сошествія св. Духа* мало 15 членів при zaloженню 16. червня 1917 р. Основник: Василь Горечко. У першому уряді були: Теодор Грушак, предс.; Ілько Солий, фін. секр.; Григорій Онисик, кас.; Д. Потожний, рек. секр. Допомоги з відділу дістали члени \$786.30, на народні цілі в Америці дали \$445.67, до рідного краю \$25. Заробляли на пікніках, балах та забавах. Масток у готівці \$118.40, у бондах \$25, два прапори \$96. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Т. Грушак, предс.; М. Мельничин, фін. секр.; Андрій Шалайко, кас.; Дмитро Потожний, рек. секр.

ГРОМАДА: LORAIN.

Українців є 100 родин. Прибували від 1905 р. з повіту Сянік, потім із пов. Самбір, Галичина. Працюють переважно в фабриках заліза й сталі. Є 4 товариства, 2 церкви (католическа і православна), окремо гуртуються замиляки з Закарпаття і мають свою церкву. Бизнесів є 3: торгують мясом і харчами. Є багато молоді в вищих школах. — (Подав М. Галаянка).

ВІДДІЛ 50 У. Н. С.: *Тов. „Український Народний Союз”* zaloжене 19. листопаду 1905 р. з 15 членів. Їх організували: Олексій Русинко, Іван Возняк і Андрій Ониско, що були членами першого уряду. З ними був в уряді ще Михайло Галаянка. Допомоги виплачено \$680, дали \$300 на будову церкви, до рідного краю вислали \$50 — усе з місячних вкладок і імпрез. Масток \$300, братські прилади \$50. Відділ зорганізував парохію. Відділ повстав з двох попередніх відділів, а то 34 і 128. Зібрання відбуваються в церковній галі при Іст 33 вул. і Гров евеню. Теперішній уряд: Захарій Долик, Микола Волошанський, Михайл Шемичик.

Ювілейне свято відбулося 18. листопаду 1934 р. По Службі Божій була панахида, що її відправив о. Іван Петриканин. Пополудні був концерт, співав хор під управою гр. Сорочинського. Говорив голова комітету Мих. Галаянка, потім Омер Малицький, Марія Розоміло і Микола Бусько з Клівленду. По концерті була вечеря з промовами.

ГРОМАДА: ROSSFORD.

Українців 50 родин. Історія громади починається від 1900 року. Тоді прибули перші українські поселенці з села Боська, повіту Сянік, Галичина. Пізніше прибули одиниці з золочівського та стрийського повіту і кілька з закарпатської України. З усіх священників найдіяльніший був о. Юрій Крупа. За нього повстав у 1924 р. Український Народний Дім і парохіальний дім. Коли його не стало, громада підупала. Тоді було понад 100 родин, а потім зачали виїждати до краю, або в інші місцевості на зарібки.

Тут є церква, гарний Народний Дім, у ньому міститься Український Горожанський Клуб, братство св. Михайла, від. 235 У. Н. С., а також молодечий відділ.

Люди працюють у фабриках скла. Є тут 2 українські підприємства: 1 торгівля харчами, получена з рестораном, 1 торгівля мішаних товарів. — (Подав Лев Бобак).

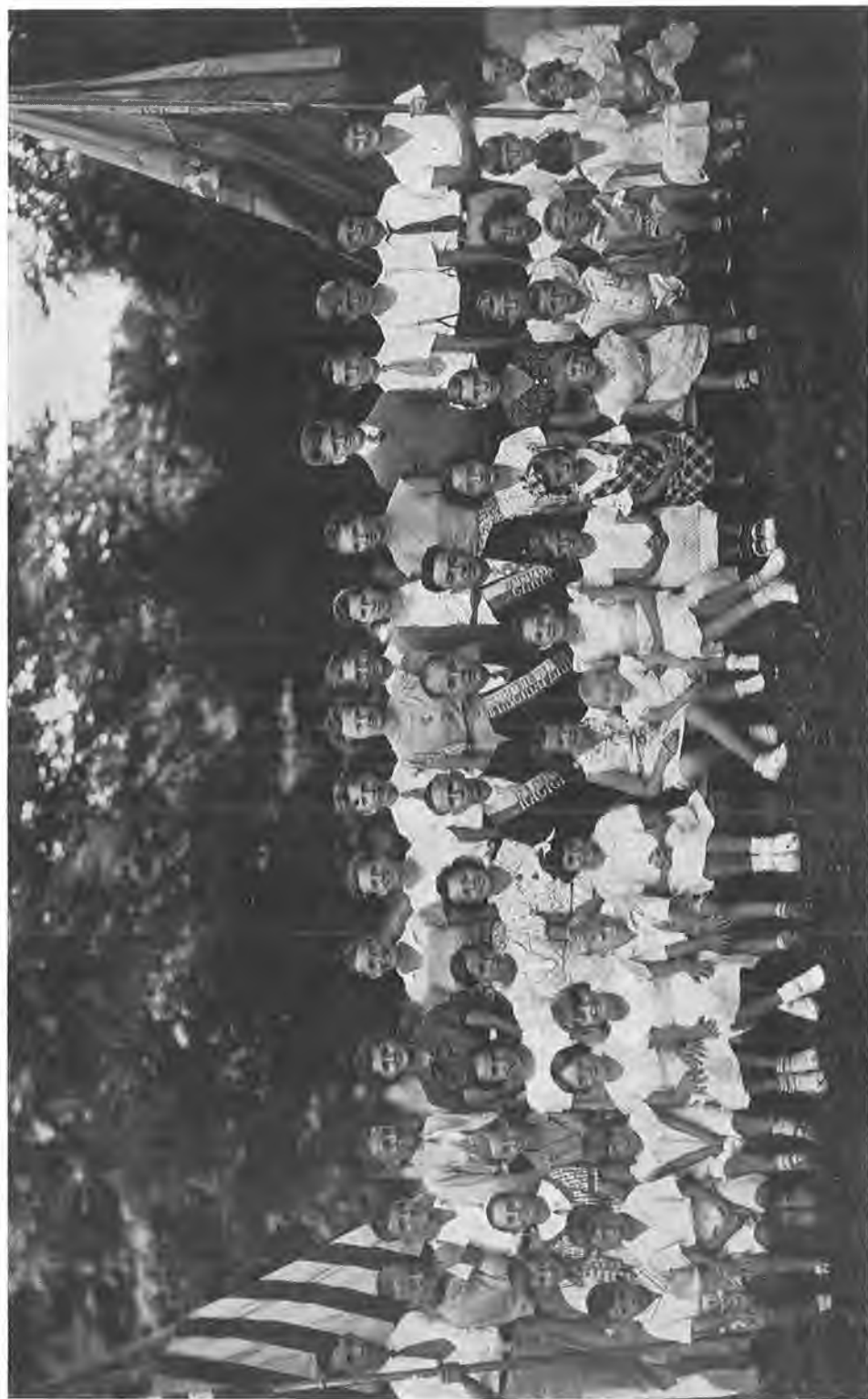
ВІДДІЛ 71 У. Н. С.: *Товариство „Українська Єдність”* zaloжене з 14 членів 30. квітня 1934 р. Організував Микола Проч. Перші урядники, що працюють дотепер: Микола Бобак, предс.; Соня Бобак, секр.; Антоніна Іш, кас. Відділ причинився до зорганізування гімнастичного клубу. Зібрання відбуваються в Українським Народнім Домі. Цей відділ повстав саме в часі ювілейного свята, улаженного відділом 235.

ВІДДІЛ 235 У. Н. С.: *Братство св. Михайла* zaloжене 21. лютого 1909 р. з 19 членів. Організували члени першого уряду: Михайло Денько, предс.; Гнат Кушнір, кас.; Яків Миськів, секр. Члени дістали допомоги \$2,456.50, на народні цілі в Америці виплатили \$608.25, до рідного краю вислали \$613.65. Фонди призирали з балів, пікніків і добровільних жертв. Мастку в грошах є \$452.45, в інвентарі — \$180. Відділ причинився до організації Народнього Дому, церкви, клубу танцюристів, Молодечого відділу У. Н. С., співпрацює з парохією св. Михайла, Українсько-Американським Горожанським Клубом і від. 167 У. Н. С. в Толідо, О. Зібрання відбуваються в українській парохіальній галі, що є під зарядом Укр. Амер. Горож. Клубу. Тому, що відділ був першою організацією місцевих українців, мусів провадити піонерську роботу. Теперішній уряд: Михайло Федів, предс.; Степан Барна, кас.; Микола Проч, секр.

Ювілей святкували 18. березня разом з від. 167 з Толідо. Опис був у *Свободі* з 14. квітня 1934 р. Свято відкрив Лев Бобак, співав церковний хор під управою гр. Проча, були сольові продукції. Промовляли: адв. О. Малицький і Т. Гриней з Клівленду й о. А. Уляницький. Після концерту була панахида в церкві, а по панахиді спільна вечеря.

Братство св. Василя Великого, відділ 364 У. Н. С., Київцед, Огайо.

Молодечий відділ ЗбГ У. Н. С., Клівленд, Огайо.

ГРОМАДА: **TOLEDO.**

Українців до 100 родин, а 350 душ. Почали осідати від 1900 р. Походять з повіту Зборів, Галичина. Працюють у фабриці автомобілів. Є 2 відділи У. Н. С., з того від. ім. Т. Шевченка гуртує молодь. В ній є український хор, оркестра і гурток танцюристів. Підприємств українських є 8, а то: 4 торгівлі харчами, 1 пекар, 1 годинникар, 2 шевці. До церкви їздять до Росфорда. — (Подали: *Іван Кульматичський* і *Петро Юркевич*).

ВІДДІЛ 165 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка як молодечий відділ при братстві св. Николая повстало з 13 членів 3. грудня 1934 р. Організували: Марія Корнова, Євдокія Блясецька, Стефан Гаврилик, Петро Юркевич, Юрій Лішук. У першому уряді були: Михайло Ковалисько, предс.; Олена Мадераш, фін. секр.; Михайло Білан, кас. На народні цілі до рідного краю вислано \$5, маєток вносять \$80. Відділ підпирає хор та дитячу оркестру і провадить загалом народню працю, улажнюючи концерти й інші свята. Зібрання відбуваються в Інтернаціональній Інституті. Теперішній уряд: Мих. Ковалисько, предс.; Марія Корнова, фін. секр.; Олена Мадераш, рек. секр. Михайло Білан, кас.

Ювілейне свято відбулося заходами від. 167 спільно 21. жовтня 1934 р., описане в *Свободі* з 3. листопаду 1934 р. Програма була складена з 29 точок. Прибули українці з Росфорда, разом було 500 гостей. Відкрив свято предс. 167 від. Павло Зінкевич, історію передав секр. А. Корнова, святочну промову виголосив адв. О. Малицький з Клівленду, а по англійськи говорили: заступник посадника з Толідо, п. Гувер, і член торговельної палати, Юстон. Вокальні точки виконав місцевий хор під управою п. Ткаченка і хор з Росфорда під управою п. Н. Проця. Був також виступ з українськими народними танками.

ВІДДІЛ 167 У. Н. С.: Братство св. Николая повстало з 12 членів в листопаді 1918 р. Його організував Бартоломей Онпсько при допомозі Н. Білецького і Г. Миськова. До першого уряду ввійшли: Г. Миськів, голова; Григорій Рудий, секр.; Йосиф Чайковський, кас. Допомоги виплачено \$288.46, на народні цілі в Америці \$77, на рідний край \$132.75 — з місячних вкладок, балів, пікніків, представлень і т. п. Маєток у готівці \$1,388.81, інвентар \$25. Відділ підтримував школу танців. Зібрання відбуваються в Юніон Гол. Як секретар при організації заслужився Іван Кульматичський в 1928—1931 р. Теперішній уряд: Микола Білецький, предс.; Іван Кульматичський, секр. фін.; Дмитро Медецький, кас.; Григорій Миськів, секр. рек.

ГРОМАДА: **YORKVILLE.**

Українців 30 родин. Прибули з пов. Перемішляни, Галичина. Працюють у копальнях. Є 3 українські товариства, одно з тут родженої молоді. Є два вчителі в прилюдних школах. — (Подав *Петро Головід*).

ВІДДІЛ 77 У. Н. С.: Товариство ім. І. Франка заложене 3. серпня 1903 р. з 12 членів. Організували: Іван Сташко, Іван Стахняк, Іван Гіжовський. У першому уряді Сташко став головою, Гіжовський кас., а секретарем був Михайло Когут. Допомоги членам виплачено \$4,118, на народні цілі в Америці від 1920 р. (до 1920 р. нема записок) \$45, на рідний край у тім самим часі \$134.40. Все те з членських вкладок і збірок. Зібрання відбуваються в хаті члена Михайла Йогана. Теперішній уряд: Микола Зарічний, предс.; Петро Головід, секр.; Стефан Яремцьо, кас.

Ювілейне свято разом з відділом 56 і 212 у Вілінг, Вест Бірджінія, 11. серпня, описане в *Свободі* з 22 серпня 1934 р. Згадка про нього при відділі 56.

ГРОМАДА: **YOUNGSTOWN.**

Українців коло 1,000 родин. Перший наш поселенець був тут у 1885 р. Це Ст. Мотько з села Лупків, повіту Лісько, Галичина, а другий Іван Тхурик. За ними прибули інші з повіту Лісько, опісля з повітів Сянік, Самбір, Рава Руська, Добромил, Тернопіль, Скалат. Працюють переважно у фабриках заліза.

Властивий наплив наших емігрантів розпочався в 1900 р. Першу церкву заклали наші земляки з Закарпаття. Перше українське товариство повстало на зазив Івана Сушереби на весілля Івана Ксеняча 29-го липня 1906 р. Це було бр. св. Михайла, від. 140 У. Н. С. Заходами 16 родин повстала українська католицька парохія в 1909 р. за порадою о. М. Стефановича з Пінсбурга. Помігав словацький священик о. Ф. Зламале. У грудні 1909 р. прийшов на пароху о. Василь Задерковий, який вибудував величаву церкву Пресв. Трійці при Вест Раєн Ст. і галяю напроти неї. Тепер ця галя належить до залогової організації У. Н. Помочі. В 1925 р. повстала українська автокефальна церква при Россея Ст. Є теж гуртки протестантів.

При церквах є вечірні школи. 3 товариств є: 3 відділи У. Н. С., 3 від. У. Р. С., 5 від. У. Н. П., 1 від. Провидіння, 1 від. ОДВУ і 3 горожанські клуби. При церквах є молодечі клуби. 3 професіоналістів є 1 лікар, 1 адвокат, 5 учительок, 2 доглядачки хорих, 1 дентист, 1 проф. гімнастики. Є з 15 студентів по каледжах.

З підприємств є 8 гостинниць з пивом, 3 власники торговель з харчами, 1 ювелір. — (Списав *Іван Павловський*).

Товариство ім. Тараса Шевченка, молодечий відділ 165 У. П. С., Токіо, Огайо.

Товариство „Вільна Україна”, відділ 200 У. Н. С., Озон Парк, Н. Й.

Товариство „Згода”, відділ 210 У. Н. С., Вестчестер, Н. Й.

Братство св. Николая, відділ 167 У. Н. С., Толідо, Огайо.

ВІДДІЛ 140 У. Н. С.: *Братство св. Михайла* повстало з 25 членів в 1906 р. Перші урядники: Кіндрат Шелевач, предс.; Іван Шумереба, секр. Допомоги дістали членів \$1,850, на народні цілі далі так: на церкву \$250, на бонд Нац. Оборони \$125. Це взяли з каси відділу. Маєток у готівці \$635. Зібрання відбуваються в домі Української Народньої Помочі, Відділ 140 злучений з відділом 17, Запорозька Січ. Теперішній Уряд: Стефан Рогон, предс.; Михайло Когут, кас.; Василь Терлецький, секр.

Ювілейне свято разом з відділами 218 (з Кембел, О.) і 230 та 274 відбулося 13. травня 1934 р. Звіт був у *Свободі* з 22. червня 1934 р. Була панахида в укр. катол. і правосл. церкві. Після панахиди о. І. Забава сказав відповідну проповідь. Ювілейний концерт в домі У. Н. Помочі відкрив Й. Білпк, співав хор „Боян” під управою Л. Кухтина. Були привіти від організацій з Йоністан. Святочну промову по українськи виголосив Микола Мурашко, а по англійськи адв. О. Малицький з Клівленду. Потім були деклямації і ще промова д-ра М. Тимочка та подяка секретаря комітету Д. Стецькова. По концерті була спільна перекуса.

ВІДДІЛ 230 У. Н. С.: *Братство св. Івана Хрестителя* повстало з 35 членів 4. лютого 1912 р. Організували Микола Павлишин і ті, що стали першими рудниками, а це: Дмитро Ткачик, предс.; Іван Федаш, секр.; Ілля Сухий, кас. Допомоги за ввесь час виплатив відділ членам \$5,893.75, на народні цілі в Америці пішло \$534.50, на рідний край \$280. Дохід був з місячних вкладок і імпрев. Маєток у готівці тепер \$2,500, інвентар вартості \$300. Зібрання відбуваються в чужій галі. Признання і срібний перстень за організаційну працю дістав Іван Гармич, член і касієр відділу. Теперішній уряд: Іван Бряць, предс.; Ілля Сухий, секр.; Іван Гармич, кас.

ВІДДІЛ 274 У. Н. С.: *Братство св. Петра й Павла* зорганізував Микола Цицик із 44 членів 27. лютого 1910 р. Він був предсідником у першому уряді, з ним був ще Петро Гергіль секретарем і Василь Волошак касієром. З допомогової ділянки треба згадати, що відділ спомагав 7 літ одного члена умово хорого і його трое дітей та платив за нього вкладку до головної каси. На народні цілі в Америці виплатив \$188, на рідний край \$110. Фонди приходили з балів і пікніків. Маєтку в готівці є \$675. Відділ причинився до організування української православної автокефальної церкви, з нею співпрацює і зібрання відбуває в церковній галі. Теперішній уряд: Яків Петрич, предс.; Луць Максимич, кас.; Теодор Сенедяк, секр.

ГРОМАДА: ZANESVILLE.

Українців 11 родин. Перші прибули перед 25 роками. Походять з повітів: Перемишляни, Рогатин, Бережани, Станиславів. Працюють у фабриці бляхи. Мають одно українське товариство. — (Подав *Василь Корда*).

ВІДДІЛ 279 У. Н. С.: *Братство св. Йосафата* заложене 31. травня 1923 р. з 12 членів Михайлом Карпчуком і Василям Кордою. Перший був предсідником у першому уряді, другий секретарем, а з ними в уряді був іще Семен Красій касієром. Допомоги дістали члени \$58, маєтку є \$44, зібрання відбуваються в домі секретаря. Теперішній уряд: Френк Джансов, голова; Василь Корда, секр.; Панас Морозовський, кас. Братство обходило ювілей само.

OREGON

ГРОМАДА: PORTLAND.

Українців 15 родин, неподружених 20. Прибули в 1895 р. з Лемківщини. Працюють при залізниці, в лісах і тартаках. Є 1 українське товариство, 1 адвокат. Окремо живуть земляки з Великої України. — (Подав *Г. Пелех*).

ВІДДІЛ 92 У. Н. С.: *Товариство ім. Івана Франка* зорганізував Гаврило Пелех із 7 членів 5. листопаду 1916 р. Він був першим секретарем, а з ним був Михайло Ферлей предс., Семен Богачек касієром. Допомоги виплачено \$960.50, на народні цілі в Америці \$333.09, до рідного краю \$826.69. Доходи з добровільних датків і з балю. Маєток у готівці \$672, інший \$15. Зібрання відбуваються в приватному домі. Теперішній уряд: Олександр Федюк, предс.; Константин Топорович, кас.; Гаврило Пелех, секр. Ювілейне свято було.

Братство св. Петра і Павла, відділ 274 У. Н. С., Йонгстан, Огайо.

P E N N S Y L V A N I A

ГРОМАДА: ALDEN STATION.

Є зорганізована укр. кат. парохія.

ГРОМАДА: ALLENTOWN.

Українців 300 родин, 1,500 голов.

Місто Алентавн, розбудоване серед фарм, було колись містечком фермерським. І тепер, коли місто числить 95,000 мешканців, подобає більше на фермерське, як на індустріальне.

Сім миль поза Алентавном відкрито камінь, пригожий на цемент. Повстали цементові млини у Нортгемптон, Каплей, Іджіт, Ормрод, Фогелсвіл, Назарет і т. д. Перші українські імігранти прибули до цих місцевостей з околиць твердого вугля із Скулкіл кавніт в році 1890, а походили вони з Угорщини з земплинської і шариської столиці (повіту) і з Галичини з сяниського і ліського повіту. Згодом зачали приїжджати тут імігранти впрост із старого краю. Хлопці лишалися на роботі у цементовнях, а дівчата, котрі не повіддавалися, шукали роботи в Алентавні по цигаровнях і наймалися на службу по приватних домах.

В році 1899 побудовано українську греко-католицьку церкву в Нортгемптон і заложено братство, котре приступило до У. Н. Союзу як відділ 33. Членами братства і парохії були також закарпатські українці з Алентавн, котрі робили при залізниці.

Галицькі імігранти мужчини поселилися в Алентавні в році 1903; вони походили з повітів Сянік, Лісько і Добромилль, робили при залізниці. В році 1907 появилася в *Свободі* оголошення, що „Америкен Стіл & Вайер Ко.\", фабрика дроту, потребує робітників. На цей поклик прибули до Алентавну імігранти з повітів Тернопіль, Скалат, Збараж і Броди. Відтоді починається тут організаційне українське життя.

В році 1908 засновано 147 відділ У. Н. С. В році 1909 зорганізовано парохію з галичан і закарпатців. Богослуження відправляв о. Дорожинський у німецьким костелі. Церкву побудовано в році 1910. Але не було згоди між галичанами і закарпатцями в новій парохії через ріжницю напівів церковних і нарешті імігранти з Галичини купили собі церкву від протестантів, запросили на пароха о. Нестора Дмитрова в 1912 р. і при його помочі українська колонія в Алентавні виробилася на свідому і патріотичну громаду. Дальшу працю в громаді повів о. Михайло Кузів. Підчас його побуту заложено товариство „Січ“, спількову крамницю, банду. Всі ті інституції пізніше попадали.

Найбільше імігрантів зо Східньої Галичини прибуло в роках 1912—1914, особливо дівчат, котрі знайшли тут роботу в цигаровнях і в текстильних фабриках. Нову величаву церкву побудовано за о. Антона Лотовича, в 1916 році. Дівчат-парохіянок було тоді 500 душ, котрі добре заробляли і щедро жертвували на будову церкви. Будинок старої церкви перебудовано в році 1926 на Народній Дім, у котрім міститься школа, Клуб Горожан і сая на представлення.

Приблизне число українців, що живуть під цю пору в Алентавні, нараховують у сямім місті на 235 фамілій, або 1,200 душ, а розкинутих по фармах є 45 фамілій, що беруть участь у громадському житті. Не число тут закарпатських українців, бо вони живуть окремим життям.

Державний перепис населення в році 1930 виказує, що за українців записалися в Алентавні 397 осіб, а за рутенців 8 осіб. Це ті люди, котрі родилися в старім краю. Діти українські і всіх інших імігрантів, уроджені в Америці, записано за американців. З цього виходить, що майже всі українські імігранти подали точно свою народність.

Наші імігранти в Алентавн походять з ріжних повітів у Галичині і деякі з Волини.

Мужчини працюють у сталевих фабриках, в дротівні, у фабриці троків, у мотузівні (джют-мил), у шовковнях, цигаровнях і на залізній дорозі. Жінки працюють у цигаровнях, у фабриках білля і сорочок, у шовковнях, панчоховнях і в багатьох інших малих фабриках, яких тут є поважне число. Молодь працює також по ресторанах, бюрах і торговлях.

Українські товариства є такі: 2 відділи У. Н. С., 1 відділ Провідіння, 1 відділ У. Р. С., Українсько-Американський Горожанський Клуб, Союз Українок, відділ ОДВУ, Сестрицтво Серця Христового, Хор ім. Лисенка й Аматорський Клуб, Український Молодечий Клуб Спортовий, котрий грає „бейс-бол“, „фут-бол“ і взагалі займається спортовими змаганнями. Члени мають однострої на зразок українського війська, з напсом Ukrainian.

У укр. прав. церкву; маєтку церковного коло 100 тисяч.

Школа вечірна від год. 4 до 6. Дітей шкільних 120. Науку релігії вчить два рази на тиждень кожночасний священик. Українського письма й історії учить чотири рази на тиждень кожночасний дяковчитель.

Братство св. Михайла, відділ 147 У. Н. С., Агентав, Па.

Українські бізнеси: Підприємців споживчих товарів 8, власник пекарні 1, власників готелів 3, цигари, цукорки і содові напитки 6 крамниць, фабрика содових напитків 1, доставець молока 1, доставець ярини і овочів 1, склад білизни й обуття 1, склад обуття 1, голярів 5, шевців 3, кравців 3, підприємців перевозових 6, гуртовні доставці пива 2.

Професіоналісти: 1 лікар, 2 доглядачки хорих („норски”), 2 вчительки.

6 українська орхестра.

Замітні події: Кожного року громада влаштовує в березні концерт у честь Тараса Шевченка і в листопаді „Листопадове Свято”. Сестрицтва влаштовують кожного року концерт з відчитом в честь Ольги Васарабової.

Громада відзначається пожертвами на старий край і стоїть завжди в перших рядах. В році 1919 в жертвах на оборону рідного краю перше місце займав Нью Йорк, а друге Алентавн. Деякі товариства і поодинокі громадяни удержували українських студентів на вищих студіях у Чехословаччині. Молоде покоління є свідоме свого українського походження. — (Подав *Василь Гришко*).

ВІДДІЛ 147 У. Н. С.: *Братство св. Микайла* повстало з 9 членів 30. листопаду 1906 р. Вони прийшли з переступними листами з буйшого відділу 33 з Нортгемптон, Па. В першому уряді був Петро Вахна предсідником і Дмитро Климань секретарем. Допомоги дістали члени \$8,395, на народні цілі в Америці, як: на сиротинці, церкви, маніфестації виплатили \$508.17, на рідний край \$218.34. Гроші призначено з місячних вкладок, з пікніків, балів і представлень. Маєток відділу в готівці \$1,425.42. Відділ причинився до зорганізування української парохії. Зібрання відбуваються в Українській Галі під ч. 803 Норт Фронт Ст. Співпраця йде з від. 151 У. Н. С. і з відділом „Провидіння”. Теперішній уряд: Василь Ракочий, предс.; Павло Лагоцький, фін. секр.; Антін Максимак, кас.

Ювілейне свято, спільне з від. 151, відбулося на „Лейбор Дей” дня 3-го вересня 1934. Опис у *Свободі* в 17. вересня 1934. Рано Службу Вожу в церкві і панаяхиду відправив о. Дмитро Сенета, пополудні зібрання в Українській Галі. Предс. 147 відділу, Микола Антонюк, відкрив наради; місцевий хор відспівав гимни, а потім інші пісні. Святочний реферат виголосив Д. Галичін, промову сказав о. д-р В. Клодницький, другу гром. Василь Гришко. По промовах була збірка на визвольну боротьбу, а потім вечір. Були гості з Бетлегем і Нортгемптон, Па.

ВІДДІЛ 151 У. Н. С.: *Сестрицтво Преч. Діви Марії* засноване з 30 члениць 24. лютого 1907 р. Основники: о. Нестор Дмитрів, Мартин Оляник і Юрій Луців. У першому уряді були: Ева Заморська, предс.; Паранька Трач, секр.; Марія Осейчук, кас. Допомоги дістали члениці \$1,211, на народні цілі в Америці дали \$35, на рідний край \$172 — усе з членської каси, з балів і інших підприємств. Маєток у готівці \$1,348.48. Співпрацюють із Союзом Українок Америки, зібрання відбуваються в українській парохіяльній галі. Відділ 151 зорганізував дитячий відділ у 1927 р. Теперішній уряд: Ева Біленька, предс.; Анна Пипюк, секр.; Катерина Шабат, кас.

ГРОМАДА: ALQUIPPA.

Українців 80 родин. Походять з повіту Самбір, Коросно і Львів, Галичина. Працюють у фабриках сталі. Є церква, школа, 4 українські товариства, молодечий відділ пластунів. З професіоналістів є 1 учитель, а 1 студіює права. З підприємств є 1 торгівля мясом і харчами, 1 торгівля харчами, 1 крамничка з цукорками, 1 гостиниця. — (Подав *А. Ревть*).

ВІДДІЛ 120 У. Н. С.: *Братство св. Миколая* заложене 18. вересня 1917 р. з 20 членів. Основники: Юліан Монастирський і Микола Делинко. Вони оба були в першій уряді, а з ними також Теодор Яницький. Члени дістали допомоги \$2,837, на народні цілі в Америці виплатили \$175 (на церкву в Аліквіні \$150, на страйкуючих майнерів \$25), до рідного краю \$315. Маєток у готівці \$800, будівляна парцеля \$2,100, 2 прапори \$225. Зібрання в чужій галі. Теперішній уряд: Антін Корнецький, Олекса Ревть, Микола Делинко. Ювілейне свято відбулося в Пітсбургу разом з іншими відділами У. Н. С., а то: 24, 53, 96, 118, 120, 132 і 396 дня 3. червня 1934 р. Опис був у *Свободі*.

ГРОМАДА: ALTOONA.

Українців 32 родини. Працюють при залізничних варстатах Пенсильвенійської компанії, деякі на фармах. Почали прибувати від 1906 р. і заложили від. 145 У. Н. С. Цей відділ постарався в 1920 р. про закупо українсько-католическої церкви і потім її відповідно вивінував та відбудував. Тепер мають іше будинок на передмісті, де прмичений клуб, 6 2 торговлі харчами і 1 інструктор фізичного виховання в місцевій вищій школі. — (Подав *Остан Патроник*).

Молодечий відділ У. Н. Союзу ч. 147, Агентавн, Па.

ВІДДІЛ 145 У. Н. С.: Братство Непор. Зачаття Преч. Богородиці мало 61 членів, як його закладали 1. грудня 1906 р. о. М. Підгорецький, Іван Артимович, Григорій Сеньків, Павло Патроник, Антін Лаврук, Гнат Олексин. Артимович і Сеньків були в першому уряді, а з ними ще Михайло Робак. Допомоги дістали члени \$1,620, на народні ціли в Америці пішло \$259, до рідного краю \$375 — з каси і з імпрез. Маєтку тепер у готівці \$573.75, зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Антін Лаврук, предс.; Гнат Олексин, секр.; Григорій Сеньків, кас. Ювілейне свято відбулося 10. листопаду 1934 р. Опис у *Свободі* з 11. грудня 1934. Панахиду в українській католическій церкві відправив о. С. Маланяк. Потім був концерт у галі церковній. Говорили: Антін Лаврук, Григор. Сеньків, о. Маланяк, Петро Гарбінський. По англійськи Софія Дмитришак. Співала Марія Кость з Реймі, декламували діти. Заслужився при організуванні членів: Григорій Сеньків.

ГРОМАДА: AMBRIDGE.

Українців 635 родин, осіб 3,100. До 1903 р. самого Ембриджу ще не було. В тому році збудовано тут велику фабрику American Bridge Company, кругом котрої повстало місто. Тогож року почали осідати тут і українці, котрих число дуже скоро зросло. Походять вони у великій більшості з Галичини, а повітів: Сянік, Лісько, Турка, Самбір, Добромиль та з Закарпаття із столиць Шаріш і Земплин.

З малими винятками всі старші й молодші заробляють на життя працюю в сімох місцевих фабриках-сталівнях. Мале число є зайнятих по торговлях. Правильно яких 30 до 40 дівчат мають роботу в приватних домах у сусідньому міліонерському містечку Севиклі. Велике число є без роботи вже по кілька літ.

Ріжних товариств і організацій є тут багато, а то братства: а) св. Петра й Павла, від. 276 У. Н. Союзу; б) св. Василія, від. 161 У. Н. С.; в) св. Михайла, від. 121 Провидіння; г) св. Петра й Павла, від. 83 Провидіння; ґ) два відділи У. Р. Союзу, 5 і 135; д) також два відділи Укр. Народ. Помочи; е) по одному відділові Соединенія, Собранія й Общества Русских Братств.

В 1907 р. всі українці з Галичини й Закарпаття разом оснували одну греко-католицьку церковну громаду, св. Петра й Павла, і зараз закупили церкву на розі 6-тої улиці і Мелровз евені. Числять тепер 235 родин і 50 неподружених членів. До парохії належать галичани, закарпатські русини 20 родин і одна родина з Буковини.

Вартість церкви, парохіяльного дому й цвинтаря є понад \$50,000. Церковний хор має 50 членів. Церковна школа в Ембрідж і Ліддейл разом має 146 дітей.

Перші відділилися від цієї спільної церкви зараз таки на початку москвофії (галичани й закарпатці) й оснували російську православну церкву св. Духа на розі 2-гої вулиці і Мейплвуд евені. Мають коло 150 родин.

Другі відділилися закарпатські русини в 1922 р. й заклали собі другу греко-католицьку церкву св. Івана Хрестителя на 5-тій улиці між евеніями Дос і Пайн. Мають коло 150 родин. Не мають тепер ані сталого душпастиря, ані дяковчителя.

Третя група, що відпала від первісної греко-католицької церкви в 1925 р., заложила нову православну українську церкву св. Володимира на розі 9-тої вулиці і Мелровз евені. Належать там яких 100 родин.

Доки українці були зєднані, то мали свій Народний Дім при 8-мій улиці, але як розділилися, втратили його.

Тепер має від. 276 У. Н. Союзу свій власний дім з малою салею і клубом. Також від. 5 У. Р. С. є власником дому з галею і клубом. Москвофіли мають свій „Народний Дом”, а відділ Соединенія свій „Сокільський Дім”. І від. 161 У. Н. С. винаймає собі окремий дім з салею і клубом.

Спільної школи нема, але є школи при поодиноких церквах.

Бізнесмени: 1 гуртівця пива й соди, торговель мішаних товарів 10, власників ресторанів 4, будівничий 1, фарбар 1, доставців угля й леду 2, доставець нагробників і пам'ятників 1, електричних механіків 2, власників газолінової стації 2, мировий суддя і публичний нотар 1, публичний нотар 1, заступник міського секретаря 1, інженір-металургіст 1, учителів вищих шкіл 2, учителів вселюдних шкіл 3, секретарок при Junior і Senior High School 3, крім того касієрка в великій підприємстві і 2 шпитальні доглядачки. Організації молодіжні: Український Атлетичний Клуб і Товариство українських абсолювентів і абсолювенток вищих шкіл (Association of Ukrainian Alumni and Alumnae), 60 членів.

Горожанські Клуби: 1. George Washington Ukrainian Citizens' Club, 255 членів. 2. Ukrainian-American Citizens' Club, яких 50 членів. 3. Ukrainian Republican Citizens' Club, яких 50 членів. 4. Закарпатські русини зорганізовані в „American-Russian Citizens' Club”, біля 100 членів. Всі ці клуби, крім републиканського, належать до найспільнішої політичної організації в Ембрідж, The Citizens' Federation, котрої головою за останніх три роки є п. Стефан Ткач (закарпатський українець).

Братство св. Николая, відділ 120 У. Н. С., Аліксина, Па.

Замітні події: 1. Першою організацією українців був відділ 110 У. Н. Союзу в Лідделі й від. 47 У. Н. Союзу в Ембридж, котрі були закладені ще перед оснуванням церкви; 2. закладення укр. греко-кат. церкви св. Петра й Павла в році 1907; 3. настановлення першого душпастиря тої церкви о. Мирона Даниловича в р. 1908; 4. оснування Українського Народного Дому 1908 р., котрий пізніше перейшов у польські руки; 5. збудування великої мурованої гр.-кат. церкви в році 1918 під проводом бл. п. Петра Єзерського, коли ще всі українці й угорцани були разом; 6. участь в позичці Національної Оборони 1923 і 24 р.; 7. в листопаді 1933 р. велике віче, що ухвалило й заслало до президента Ф. Д. Рузвельта протест проти признання советської Росії Америкою; 8. велике віче всіх українців, що з успіхом запротестувало офіційне привітання генерала Галера в Ембридж; 9. великий концерт у найбільшій салі в Ембридж (Джуніор Гайскул Одіторіум) для вшанування 50-ліття існування української греко-кат. Церкви тут в Америці, 40-ліття існування У. Н. Союзу й 20-ліття існування Провидіння; 10. у вересні 1934 р. відбувся перший Український День в Ембридж, що стягнув поверх 5,000 народу і дав \$200 на допомогу Лемківщині, що того року потерпіла від повені.

Дещо більше про українську громаду в Ембридж можна довідатися з книжечки „Памятка 25-літньої річниці церкви св. Ап. Петра й Павла в Ембридж, Па.” — (Зібрав і подав *Михайло Радьо*, член від. 161 У. Н. Союзу).

ВІДДІЛ 34 У. Н. С.: Товариство св. Николая основане в жовтні 1936.

ВІДДІЛ 161 У. Н. С.: Братство св. Василія повстало з 13 членів 22. вересня 1918 р. Основник: Антін Підуфалій. Він став секретарем у першому уряді, а з ним Іван Касич головою, Гнат Бирців касієром. Допомоги членам виплачено \$798, на народні ціли в Америці \$124, до рідного краю \$40 — з членських вкладок, балів, пікніків та інших доходів. Маєток у готівці \$653, інший \$800. Співпрацює відділ з українською гр.-катол. церквою й відділами Провидіння 83 і 121. Зібрання відбувалися перше в церковній галі, тепер у власній галі, винаймуваній під ч. 600 Гленвуд евеню. Теперішній уряд: Андрій Стефанович, предс.; Василь Ясипицький, кас.; Антін Підуфалій, секр.

Ювілейне свято У. Н. С., Провидіння і парохії відбулося разом 27. травня 1934 р. в Джуніор Гай Скул. Голова спільного комітету, о. д-р М. Копачук, відкрив концерт промовою, потім пішла вокальна частина програми під управою С. Ягелла, школи танців і оркестри з катол. університету в Питсбургу. Ролю господаря свята сповняв Іван Підуфалій по українськи й по англійськи. Про У. Н. С. говорили о. Копачук і М. Родьо, про Провидіння А. Цурковський, святочну промову виголосив по англійськи асемблмен з гарисбурського сойму, Євген Капучо.

ВІДДІЛ 276 У. Н. С.: Братство св. Николая повстало з 38 членів 30. травня 1910 р. Організували: Теодор Судія, Василь Лазар і Лазар Череп. Судія був президентом у першому ряді, Лазар секретарем, а з ними ще Іван Кунчак касієром. Допомоги дістали члени \$7,507.50, на наордні ціли в Америці виплатили коло \$1,500, до рідного краю \$150. Фонди приходили з вкладок і імпрез. Маєток у готівці в \$755, дім вартости \$8,858.52, інший \$500. В 1918 р. члени з відділу 47 перейшли до від. 276. Зібрання відбуваються у власнім домі. Член Михайло Фук за свою організаційну працю дістав різні нагороди, як: грамоту, 2 срібні і 2 золоті дармовиси й 1 золотий перстень. Теперішній уряд: Теодор Кульчицький, предс.; Іван Новаковський, секр.; Василь Петрушак, кас. Ювілей обходив відділ самий.

ГРОМАДИ: ARNOLD i NEW KENSINGTON.

Українців 250 родин, 400 душ. Прибули в 1903 р. з Ярославщини в Галичині. Працюють у копальнях угля і в фабриці виробів алюмінієвих. Є 5 українських товариств, укр. катол. і прав. церква, величавий Український Народний Дім, школи при церквах, 8 підприємств українських (1 м'ясарня, 1 овочарня, 1 склад обстанови, 1 склад заліза, 4 гостиниці). Є бібліотека при Народнім Домі, 2 відділи молоді: спортова дружина і від. О.Д.В.У. З професіоналістів є: учителька, інженір, аптекарь. При допомозі політичної організації дістали українці при управі міста 2 шкільних радних, одного асесора, одного члена міської ради. — (Прислали інформації *Петро Зілінський і Петро Лобур*).

ВІДДІЛ 296 У. Н. С.: Братство св. Михайла закладали Ілля Лобур, Василь Лобур, Кароль Музика, Семен Лебідь і Теодор Калиновський з 19 членів 21. серпня 1910 р. В першому уряді був Василь Калиновський головою, Теодор Калиновський кас. і Семен Лебідь секр. Допомоги членам виплатили з каси \$3,662.26, на народні ціли в Америці дали \$85, до рідного краю на народні ціли вислали \$75 — з братської каси. Маєток у готівці і на позичках в \$850.60, зібрання відбуваються в Українським Народнім Домі. Григорій Волошиневич був секретарем від 1916 до 1924 і зорганізував коло 100 членів. Дістав різні признання й нагороди. Теперішній уряд: Василь Калиновський, предс.; Михайло Земледух, секр і кас.

Братство Нел. Зач. Пресв. Богородиці, відділ 145 У. Н. С., Атуна, Па., заложено 1. грудня 1906 р.

Молодечий відділ 145 У. Н. С., Агуна, Па., організований 15. жовтня 1921 р.

Ювілей святкував відділ 14. жовтня 1934 р. Панахиди відправили: о. С. Кнап в укр. католическій церкві, а о. Коцан у православній церкві. Концерт у Народнім Домі був попозудні. Вступне слово сказав Д. Любінецький, далі говорили о. Кнап і інж. В. Малевич. Були сольові точки на скрипці, на гітарі, дует на піані, деклямації і танці гуртка під проводом І. Заблоцького. Вокальну частину виконав хор з Форд Сіті. По концерті була вечерея.

ГРОМАДА: AVOSA.

Українців 7 родин, 41 душ. Прибули з села Костаревець, повіту Сянік, Галичина. Працюють у копальнях твердого вугля. Є 1 українське товариство. — (Подав *Микола Колодій*).

ВІДДІЛ 326 У. Н. С.: *Братство св. Івана Хрестителя* зорганізували з 18 членів 14. липня 1912 р. Стефан Сеньків та Іван Пашкевич, що були першими урядниками, а з ними був іще Онуфрій Лесик. Відтоді виплатили допомоги членам \$3,098, на гальні ціли в Америці дали \$410, до рідного краю вислали \$455. Фонди приходили з членських оплат і з забав. Маєток готівкою вносить \$375, інший \$30. Зібрання в чужій галі. Теперішній уряд: Йосиф Ласковський, предс.; Михайло Гашковський, кас.; Микола Колодій, секр. На ювілей ходили до Вилкс Бери.

ГРОМАДА: BARNESBORO.

Українців 105 родин. Почали осідати тут від 1895 р., походять з повітів Лисько й Новий Санч, Галичина. Працюють у копальнях м'якого вугля, мають свою церкву і 3 товариства. Досі з молоді 1 став учителем у прилюдній школі.

Окремо живе тут 125 родин із Закарпаття, мають свою церкву і свої товариства. — (Подав *Нестор Ревак*).

ВІДДІЛ 249 У. Н. С.: *Сестринство Благовіщення Пресв. Діви Марії*.

ВІДДІЛ 297 У. Н. С.: *Братство св. Стефана* заложив о. Іван Волощук 31-го грудня 1923 р. з 11 членів. У першому уряді були: Іван Чорний, предс.; Тома Войтович, кас.; Нестор Ревак, секр. Членам виплатили допомоги \$120, а маєтку є \$60. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Гнат Шелестяк, предс.; Михайло Дяуба, кас.; Нестор Ревак, секр.

ГРОМАДА: BATH.

Українців 20 родин. Походять з Галичини, працюють у цементовні, мають свою церкву та школу й 1 українське товариство. Є 1 гостиниця. — (Подав *Тимко Гурин*).

ВІДДІЛ 95 У. Н. С.: *Братство св. Дмитрія* заложене з 15 членів 30. лютого 1914 р. Організували: Микола Гіль, Юрко Ворути, Тимко Гурин і вони були в першому уряді. Допомоги виплачено \$1,500, на народні ціли в рідному краю \$100 — усе з братської каси. Зібрання відбуваються в хаті Тимка Гурин. Теперішній уряд: Василь Мич, Юрко Ворути, Тимко Гурин, Ювілейне свято відбув відділ самий.

ГРОМАДА: BELLEFONTE.

Українців 12 родин. Перші прибули перед 30 роками. Походять з повітів Товмач і Сянік. Працюють у коменоломі. Мають 1 товариство. — (Подав *Іван Прашкевич*).

ВІДДІЛ 244 У. Н. С.: *Братство св. Івана Хрестителя* заложене з 29 членів 22. квітня 1909 р. При допомозі гр. Йосифа Ялечка організували члени першого уряду: Петро Кушвара, предс.; Тимко Прашкевич, секр.; а крім того був іще в першій уряді Дмитро Гриньо касієром. Допомоги виплачено членам \$975, на народні ціли в Америці \$180, до рідного краю \$100 — з братської каси. Теперішній уряд: Михайло Боровський, предс.; Іван Прашкевич, секр.; Михайло Прашкевич, кас.

ГРОМАДА: BENTLEYVILLE.

Українців 25 родин. Перші приїхали перед 40 роками. Походять з повітів: Сянік, Новий Санч, Рудки, Самбір, Камінка Струмилева, Жовква. Працюють у копальнях вугля. Мають 3 товариства. Давніше було тут багато українців, але розійшлися по цілій Америці. — (Подав *Михайло Твардонь*).

ВІДДІЛ 109 У. Н. С.: *Братство св. Михайла* зорганізували 1. квітня 1904 р. ще на Елзворт, що тепер називається Коксбург, Па., Петро Галайда, мол., і Теодор Копильчак з 16 членів. Його перенесено до Бентлівіл, Па., 1. квітня 1907 р. Допомоги дістали члени \$6,000, на народні ціли в Америці пішло \$150, до рідного краю \$250. Гроші прийшли з вкладок, балів, пікніків. Маєток у готівці \$315.88, інвентар \$275. Співпрацює з від. 338 у Монессен, Па., зібрання відбуваються в домі секретаря. Теперішній уряд: Іван Александер, предс.; Михайло Віхол, кас.; Мих. Твардонь, секр. Ювілей святкували з від. 338 у Монессен, Па., 15. липня 1934 р.

Братство св. Андрея, відділ 30 У. Н. С., Бресно, Па.

ГРОМАДА: **BERWICK.**

Родин коло 100. Укр. кат. парохія зорганізована 1907 р.

ВІДДІЛ 164 У. Н. С.: Товариство ім. Михайла Грушевського повстало з 10 членів 22. вересня 1918 р. Організували: Микола Піпіль, пізніший перший секретар, і Михайло Шкабарський, перший касієр. Першим президентом став Іван Малецький. Допомоги виплачено членам \$1,300.90, на рідний край \$50 — з братської каси. Маєток \$70. Зібрання відбуваються в галі церковній, 706 Варрен Ст. Теперішній уряд: Іван Мельник, предс.; Василь Гелетій, кас.; Петро Гелетій, секр.

Ювілей спільно з сестрицтвом, від. 333 У. Н. С., відсвяткували 25. березня 1934. Звіт поданий у *Свободі* з 31. березня 1934 р. Пополудні відправив о. Я. Скроцький панатиду в укр. катол. церкві, а потім була спільна вечеря й концерт у церковній галі. Хором диригував о. Скроцький, який сказав теж промову. Було багато дитячих деклямацій і дитячі вправи. Головний реферат сказав Д. Галичнин. Потім ішли сольові партії і попис мандолинової оркестри.

ВІДДІЛ 333 У. Н. С.: Сестрицтво св. Анни заложила Роза Боберська з 32 члениць 25. квітня 1925 р. Вона була в першому уряді, а з нею ще були: Катерина Стеліга й Софія Гелетій. На Сиротинець У. Н. С. дали з каси \$25. Зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Софія Гелетій, Роза Боберська. Ювілейне свято було спільне з відділом 164.

ГРОМАДА: **BETHLEHEM.**

Українців 150 родин. Працюють переважно в фабриці заліза. Мають церкву, школу, галю і 4 товариства. Є 2 вчителі в прилюдній школі, 4 торговлі харчами, 4 гостинниці, 1 крамниця з радіо-апаратами, 1 підприємство чищення вікон, 1 швець.

Перші українські емігранти прибули з повітів Тернопіль і Жовква в 1902 р.; по війні почали прибувати з повітів: Рогатин, Бібрка, Турка й ін. В 1910 р. заложено від. 288 У. Н. С., в 1914 р. парафію св. Йосафата, в 1915 р. відділ Провидіння, в 1917 р. куплено церкву, в 1918 р. куплено дім, що має назву „Українська Парафіяльна Галія“, де містяться всі українські товариства і вечірня школа. В 1929 р. заложено від. 47 У. Н. С., а в 1934 р. Українсько-Американський Демократичний Клуб. — (Подав Іван Малицький).

ВІДДІЛ 47 У. Н. С.: Сестрицтво ім. Ольги Васараб повстало з 6 члениць 25. січня 1919 р. заходом Парані Парашак. Вона була першою секретаркою, а з нею були ще в уряді: Анастасія Паламар, кас.; Марія Заблоцька, предс. Допомоги виплатив відділ \$179.30, на народні цілі в Америці \$11.25, на рідний край \$130. Приходи були з членських вкладок, коляди і представлень. Маєток у готівці \$337.53, з того заморожених \$192.66. Зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Софія Чайка, предс.; Параня Мотильська, кас.; Параня Парашак, секр.

ВІДДІЛ 288 У. Н. С.: Братство св. Дмитрія мало 12 членів при закладанні 10. жовтня 1910 р. Його організували ті, що ввійшли в перший уряд, а то: Дмитро Підгайний, предс.; Тома Крокош, кас.; Микола Підгайний, секр. Досі дістали члени допомоги \$5,203.59, на народні цілі в Америці пішло \$206.17, до рідного краю \$172. Фонди призбирано з імпрез і добровільних датків. Тепер маєтку є готівкою \$850, а інвентар варт \$325. Співпрацює відділ з Українським Запозомовим Комітетом у Ветлеге. Зібрання відбуваються в українській галі. Теперішній уряд: Теодор Данилюк, предс.; Михайло Брус, кас.; Іван Малицький, секр.

ГРОМАДА: **BRESLAU.**

Українців 350. Прибули в 1886 р. з Галичини. Працюють у копальнях твердого вугля, у фабриках заліза й торговлях. Мають 2 товариства, укр.-катол. церкву, при ній школу і дім під назвою „Українсько-католицький Клуб в Бресло“. Молодь зорганізована окремо, має 30 членів. Бизнесів є зо 20: торговлі залізом, хатною обстановкою, біллям, взуттям, убранням, харчами, мясом і гостинниці. З професіоналістів є кілька вчителів. — (Подав Михайло Филіпс).

ВІДДІЛ 30 У. Н. С.: Братство св. Андрея з 80 членами заклали в листопаді 1899 р. Тома Сваст, Іван Мятник, Пянько Леню, Андрій Филіп. Перший уряд: Петро Гриценко, предс.; Мих. Бек, секр.; Антін Скрабала, кас. Допомоги виплачено \$1,400, на рідний край \$15. Зібрання відбуваються в Українській Галі. При організації заслужені члени: Андрій Филіп, Микола Вовочак і Михайло Филіпс. Теперішній уряд: Стефан Касперевич, предс.; Мих. Филіпс, секр.; Павло Вешада, кас. Ювілейне свято разом з від. 29, 48, 99, 169, 223, 278 і 319 відбулося в парку Сан Сусі 12. серпня 1934 р. Опис у *Свободі* в дописі в Вилкс Бері 20. серпня 1934 р. Про це згадано при від. 99.

ГРОМАДА: **BRISTOL.**

Українців 25 родин. Прибули з Філадельфії в 1920 р., потім з Честер, Па. Працюють у фабриках і мають свої фарми. Є 1 товариство. — (Подав Іван Сидорський).

ВІДДІЛ 362 У. Н. С.: Товариство „Просвіта“ повстало з 19 членів дня 9. січня 1927 р. Його організували: Михайло Лешак, Петро Закутинський, Микола Васюрка й Іван

Товариство „Просвіта”, відділ 362 У. Н. С., Брістол, Па.

Сидорський. Закутинський був председником у першому уряді, Васюра секретарем, а касієром був вибраний Василь Антін. Допомоги дістали члени \$545, на народні ціли до старого краю вислали \$20. Масток у готівці є \$669.67. Зібрання відбуваються в домі Івана Петті. Теперішній уряд: Йосиф Осередчук, предс.; Іван Сидорський, секр.; Семен Ляхевич, кас. Ювілейне свято було в Трентоні 27. жовтня 1934 р. разом з від. 45 і 116.

ГРОМАДА: BRIDGEPORT.

Українців 80 родин. Прибули перед 30 роками з Остапя, пов. Скалат, Галичина. Працюють у вовнярні, папірні і фабриці заліза. Є 1 товариство, 1 торгівля харчами, українсько-католическа церква і Молодечий Клуб. — (Подав *Йосиф Муц*).

ВІДДІЛ 383 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла założone у вересні 1928 р. з 25 повнолітніх членів. Його організували члени першого уряду: Прокіп Вовк, предс.; Кіндрат Білик, кас.; Йосиф Муц, секр. Допомоги виплатили членам \$421, а крім цього до У. Н. Союзу \$50.75 за членів, що опісля виступили з У. Н. С. До рідного краю вислали на народні ціли \$25 — з місячних вкладок і імпрез.

У квітні 1933 р. злучилося з тим відділом бр. св. Михайла, від. 15 У. Н. С., основане 15. листопаду 1914 р. Найбільше потрудився коло його організування Г. Стельмах. Допомоги членам виплачено \$1,303.50, на народні ціли в Америці \$203.50, до старого краю \$50, за членів, що покинули У. Н. С., \$75 — з місячних вкладок і імпрез. Братство дало до 383 від. У. Н. С. 16 членів дорослих і 10 дітей та готівки \$429.98. — Теперішній масток обох злучених відділів \$790.34. Відділ співпрацює з парохією, а зібрання відбуває в парохіяльній галі. Теперішній уряд: Іван Грудзінський, предс.; Гнат Шибал, кас.; Йосиф Муц, секр.

ГРОМАДА: BUTLER.

Українців 1,000. Прибули в 1902 році з Лемківщини, Галичина. Працюють в майнах і сталіннях. Є 10 товариств, українська православна й українська католицька церква. Є українська школа при укр. православній церкві. Підприємств є 10 (торговлі харчами, гостиниці, пекарні, агенції обезпечень). З професіоналістів є вчительки, а також почтмайстер українець. Є клуб молоді при українській правосл. церкві. — (Подав *о. Лука Качор*).

ГРОМАДА: CANONSBURG.

Українців 10 родин. Походять з повітів Лісько й Сянік, Галичина, працюють у фабриках бляхи і мостів. Є тут 2 товариства. — (Подав *Андрій Дунда*).

ГРОМАДА: CARNEGIE.

Українців 350 родин. Походять з повітів: Сянік, Лісько, Перемишль, Горлиці в Галичині, працюють у фабриках сталевих виробів. Є тут церква і парафіяльна школа. З українських товариств є 3 відділи У. Н. С., 1 від. У. Н. П., Горожанський Клуб і одно молодече товариство. З професіоналістів є 2 лікарі, а з бізнесів 3 торгівлі харчами й 2 гостиниці. Це одна з найстарших українських громад у Пітсбурґчині. Церкву збудовано ще в 1906 р. — (Подав *Андрій Крупа*).

ВІДДІЛ 134 У. Н. С.: Сестрицтво св. Анни повстало з 16 члениць 24. лютого 1918 р. Основник: Тома Мазурок. Анна Мазурок була першою председницею в уряді, Ева Скавронська секретаркою, Марія Копко касієркою. Допомоги виплачено \$1,495, на народні ціли в Америці \$113, на рідний край \$50.93 — усе з відділової каси. Масток у готівці \$525.25, на позичці \$300. Зібрання відбуваються в Українській Галі під ч. 220 Джейн Ст. Теперішній уряд: Анна Головата, предс.; Анна Залозецька, секр.; Марія Копко, кас.

Ювілейне свято відбули разом з іншими відділами 7. жовтня 1934. Опис був у *Свободі* з 20. жовтня 1934 р. В суботу була Служба Божа, в неділю парастас, а вечором концерт в Українській Галі. Вступне слово сказав Йосиф Сус, диригував хором „Боян” Й. Буката, і також він промовляв, були дуети, деклямації, виступи танкові і реферат інж. Володимира Малевича з Пітсбурґа, а о. Кучер віззав до збірки на народні ціли. Потім була вистава драми А. Рибаківної п. н. *Сироти*, потім ще промовив Іван Хома.

ВІДДІЛ 136 У. Н. С.: Товариство „Січ” повстало з 16 членів у вересні 1905 р. Організував Володимир Касків. В першому уряді був Гнат Пенґрен председником, Андрій Брандбурґа секретарем, Яким Гойсан касієром. Члени дістали допомоги \$4,418, на народні ціли в Америці пішло \$614.50, на рідний край \$282.82. На це дещо призбирано, а решта прийшла з місячних вкладок. Масток у готівці \$2,796.26, інвентар \$120.35. Зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Йосиф Сус, предс.; Іван Білевич, кас.; Андрій Крупа, секр.

ВІДДІЛ 264 У. Н. С.: Українське Товариство „Тризуб” основане 31. грудня 1936.

ВІДДІЛ 384 У. Н. С.: Товариство ім. Т. Шевченка założone з 16 членів 22. березня 1914 р. Його організували: Карно Дячун, Михайло Чемний і Стефан Левчук. В першому

Братство св. Михаила, відділ 90 У. Н. С., Сентрація, Па.

уряді був головою Мпх. Чемний, касіром Карис Дячун, секретарем Григорій Васишин. Допомоги дістали члени \$3,705, на рідне село дали жертви \$195, а на інші народні цілі в рідному краю \$75 — з пікніків і балів. Зібрання відбуваються в парафіяльній галі при Джан Ст. Теперішній уряд: Іван Хома, предс.; Іван Головатий, кас.; Назарко Починок, секр.

ГРОМАДА: CENTRALIA.

Українців 800. Прибували від 1884 р. з Галичини. Заняті в копальнях твердого вугля, дівчата — у фабриках сорочок. Товариств є 5, є укр. катол. церква, при ній вечірня школа, молодець укр. катол. товариство. З бізнесів є 5 торговель і гостинниць. Один адвокат звідси осіб у Філадельфії. Громада перебула багато клопотів з москвофілами, заки стала українською. — (Подав Іван Чепа, мол.).

ВІДДІЛ 90 У. Н. С.: Братство св. Миколая повстало з 12 членів 6. вересня 1903 р. Організатори й перші урядники: Антін Волос, Дмитро Запояк. Допомоги членам виплачено \$8,945, на народні цілі в Америці \$200, на рідний край \$1,800 — усе в добровільних датків від членів. Мاستок \$235. Відділ зорганізував кооперативу. Зібрання відбуваються в галі укр. катол. церкви. Член Іван Чепа (мол.) є секретарем 17 літ і найбільше заслужений в організуванні. За свою працю дістав грамоту, медалік, шпильку до краватки й інші нагороди. Теперішній уряд: Захар Волчанський, предс.; Іван Чепа, кас.; Іван Чепа (мол.), секр. Ювілейне свято відбулося 16. липня 1934 р.

ВІДДІЛ 189 У. Н. С.: Сестрицтво Пр. Діви Марії заложила 15. січня 1919 р. Калина Грабарович. Вона стала першою секретаркою, а з нею були в першому уряді: Марія Ковбан, предс.; Марія Вархоляк, кас. На народні цілі в Америці виплачено з каси \$25, до рідного краю вислано \$100. Масток у банку \$500. Зібрання відбуваються у своїм власнім домі. Теперішній уряд: Марія Ковбан, предс.; Агафія Бажан, кас.; Калина Грабарович, секр. Ювілейне свято відсвятковано разом з від. 90.

Молодечий відділ 90 У. Н. С., Сентралія, Па.

На правому боці сидить Захар Волчанський, предс.; на лівому — Іван Чепа, мол., секретар.

Товариство ім. Тараса Шевченка, відділ 156 У. Н. С., Честер, Па.

ГРОМАДА: CHESTER.

Українців 550. Прибули сюди перед 35 роками. Працюють у фабриках заліза і шовкових виробів. Товариств є 6, церкви 2 (католи і правосл.), Народний Дім, українська школа, бібліотека, 2 окремі організації молоді при обох церквах. 3 підприємств є: торговель мясом 11, гостинниць 5, голярів 5, кравців 3, кушнірів 3, пекар 1, агенція реальностей 1, будівничий 1. — (Подав *Іван Минальцевич*).

ВІДДІЛ 156 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка мало 17 членів при закладанні 9. червня 1918 р. Організатори: Закорчений Павло, що став першим головою, й Микола Ішук, що став першим секретарем. З ними був скарбником Василь Ядик. Допомоги членам виплатили \$1,386.50, на народні ціли в Америці \$125, на рідний край \$325 — з балів, пікніків і представлень. Маєток у готівці \$450, площа вартості \$2,400, приладдя до аматорських вистав \$50. Зібрання відбуваються в Народнім Домі. Теперішній уряд: Микола Муляр, Василь Новак, Олександр Коваль.

Ювілейне свято відбулося заходами відділів 156, 237 і 388 дня 25. грудня 1934. Службу Божу за померлих відправив о. О. Мицак, пополудні було свято в галі. Його відкрив Петро Сорока, предс. комітету, і запросив до слова посадника Вілієма Барда, який щирим словом заговорив про вартість українців як громадян. Ювілейну промову виголосив Д. Галичич, по англійськи говорив Петро Броницький, а по нім по українськи Стефан Слободян з Філадельфії. Хор відспівав пісні під управою о. Мицака. Він був також господарем при вечері, яка наступила по концертовій частині. Її владили члениці Союзу Українок Америки.

ВІДДІЛ 222 У. Н. С.: Товариство Українсько-Американської Молоді основане 22. грудня 1936.

ВІДДІЛ 237 У. Н. С.: Братство Сошествія св. Духа заложене з 15 членів 23. лютого 1909 р. В першому уряді були: Іван Наконечний, предс.; Григорій Мельник, секр.; Іван Звіжанський, кас. Члени дістали допомоги \$6,250, на народні ціли в Америці виплатили \$1,150, на рідний край \$350. Маєтку є \$750. Відділ причинився до зорганізування Українського Народного Дому і там відбуває свої місячні зібрання, а співпрацює з відділом 388. Братство св. Духа є найстаршим товариством українським у Честер і тому давало почин до всякої праці народньої. Теперішній уряд: Ілько Вовк, предс.; Григорій Забитко, кас.; Григорій Стеців, секр.

ВІДДІЛ 352 У. Н. С.: Братство св. Михайла заложив у грудні 1926 р. Теодор Левчишин з 9 членів. В першому уряді були: Андрій Кінка, предс.; Євген Рогач, секр.; Іван Дмитрус, кас. Запомоги членам дали \$342, а на народні ціли в Америці виплатили \$30. Маєток є \$64. Зібрання відбуваються у церковній галі. Теперішній уряд: Григорій Бандрівський, предс.; Михайло Гавриляк, кас.; Теодор Левчишин, секр. Ювілей обходили 4. листопаду 1934 р. На зібранні промовляв Антін Пашук з Філадельфії, а потім була спільна вечеря.

ВІДДІЛ 388 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ” заложене в травні 1914 р. Закладали його М. Дмитриків і Гнат Бандрівський. У першому уряді були: Василь Волошанський, предс.; Михайло Дмитриків, секр.; Стефан Болахівський, кас. Допомоги виплатив відділ \$3,000, на народні ціли в Америці дав \$500, до рідного краю вивіслав \$220 — з каси товариства і з ріжних імпрез. Маєток у бондах є \$450. Відділ помагає будувати Народний Дім і співпрацює з Січчю ім. Петра Сагайдачного. Зібрання відбуваються в Українським Народнім Домі. Теперішній уряд: Іван Михальцевич, предс.; Петро Огар, секр. Володимир Дольський, кас. Ювілей святкували в залі з двома іншими відділами (156 і 237).

ГРОМАДА: CLIFTON HEIGHTS.

Укр. кат. парохія зорганізована в 1911 р. Родин коло 30.

ГРОМАДА: COALDALE.

Українців 35 родин. Прибули з повіту Перемишляни, Галичина, в 1910 р. Працюють у копальнях твердого вугля, мають одно братство, ходять до „карпатсько-руської” церкви, мають одну гостинницю („салун”). — (Подав *Роман Тенетило*).

ВІДДІЛ 201 У. Н. С.: Братство св. Михайла повстало з 16 членів 17. липня 1921 р. Їх організували касієр першого уряду, Михайло Микитишин, і предсідник Микола Баяк. У першій уряді був також Стефан Підкорчений секретарем. Виплачено допомоги членам \$875.92, на народні ціли в Америці \$26, на рідний край \$18.75 — усе в фонду бенефітного. Зібрання відбуваються в галі парафіяльній. Теперішній уряд: Роман Тенетило, предс.; Іван Телещук, кас.; Григорій Борецький, секр.

ГРОМАДА: COATESVILLE.

Українців 200 родин. Перші прибули сюди перед 30 роками. Походять з повітів: Скалат, Самбір, Стрий, Дрогобич. Працюють у сталівнях. Є церква, парохіяльна школа, 5 товариств. 3 підприємств є 1 швець, 1 кравець, 2 гостинниці, 1 торговля харчами, 1 крамничка з цукорками. — (Подав *Йосиф Урбан*).

ВІДДІЛ 248 У. Н. С.: Товариство ім. Богдана Хмельницького зорганізували Григорій Мокрій і Василь Воловник 2. травня 1909 р. з 21 членів, і обидва ввійшли до першого уряду. З ними був ще в уряді Іван Лукасевич. Допомоги хорим виплатили \$2,888.75, на народні ціли в Америці \$365, на рідний край дали \$295 — усе з місячних вкладок і імпрез. Маєток під пору виказує \$307.79. Зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Григорій Задорожний, предс.; Стефан Прийма, кас.; Йосиф Урбан, секр.

ГРОМАДА: DERRY.

Українців 336. Прибули в 1901 р. з Галичини. Працюють при залізницях і в копальнях. Є 2 товариства, церква, Народний Дім, школа. Молодь при відділах У. Н. С. — (Подав Василь Годчак).

ВІДДІЛ 113 У. Н. С.: Братство св. Івана Хрестителя зорганізоване з 14 членів 14. травня 1903 р. Основники й перші урядники: Стефан Королеват, предс.; Микола Хохла, секр.; а в уряді був ще Микола Куземчак касієром. Допомоги виплачено \$650, на рідний край \$150. Маєток у готівці \$160, власна галя вартости \$3,000. З відділом 113 злучилося братство св. Василя. Збираються в Українській Галі. Теперішній уряд: Нестор Курчак, предс.; Андрій Куземчак, кас.; Василь Годчак, секр. Ювілейне свято відбув відділ самий.

ВІДДІЛ 303 У. Н. С.: Сестрицтво Преч. Діви Марії повстало з 14 членів 29. лютого 1924 р. заходами Катерини Бич. Вона стала секретаркою в першому уряді, а з нею була Марія Королеват предсідницею й Анна Грицковян касієркою. Допомоги членам в плачено \$250, на Сиротинець в Америці \$40, до рідного краю на народні ціли \$60. Маєтку є \$65. Зібрання відбуваються в Українській Галі. Теперішній уряд: Розалія Сабик, предс.; Анна О. Куземчак, кас.; Анна Р. Куземчак, секр. Ювілей святкував відділ самий.

ГРОМАДА: DONORA.

ВІДДІЛ 232 У. Н. С.: Братство св. Николая повстало 10. листопаду 1921 р. з 25 членів. Його організували перші урядники відділу: Йосиф Вацлавський, предс.; Іван Пандрак, секр.; Йосиф Білю, кас. Члени дістали допомоги \$300, до краю на народні ціли вислали \$200, маєтку є \$300. Зібрання відбуваються в литовській галі. Теперішній уряд: Іван Піхота, Стефан Сенко, Михайло Ріпка.

ГРОМАДА: EASTON.

Українців 300. Перші імігранти прибули 2. липня 1906 р. з повіту Старий Самбір, Галичина. Інші прийшли сюди в 1911 і 1912 р. Працюють у фабриках залізних та шовкових виробів. Є 3 товариства: 1 від. У. Н. С., 1 від. У. Р. С., 1 від. Провидіння. Є мурована укр. катоц. церква, вечірня школа, 2 клуби (молодечий і старших), в клубі є бібліотека. З бізнесів є: торговель мішаних товарів 6, гостинниця 1, пральня 1, ресторан 1, склад хатньої обстанови 1, гарбарня 1. — (Подав Микола Підгайний).

ВІДДІЛ 137 У. Н. С.: Товариство ім. Богдана Хмельницького оснували з 17 членів 16. березня 1913 р. Мирон Загоруйко, Віктор Мегаль і Василь Гудз. Загоруйко був першим предсідником, Мегаль секретарем, а Володимир Литвин касієром. Допомоги побрали члени \$3,578, на народні ціли в Америці видали \$160, до рідного краю \$175, а то з 50-центових місячних вкладок. Маєток тепер є \$494. Відділ причинився до зорганізування читальні „Просвіти“, зібрання відбуває в церковній галі. Грамоту відзначення дістав Степан Терлецький. Теперішній уряд: Мирон Загоруйко, предс.; Михайло Колодуб, секр.; Іван Терлецький, кас.

ГРОМАДА: EDWARDSVILLE.

Укр. кат. церква зорганізована в 1910 р. Родин коло 50.

ГРОМАДА: EMERALD.

Українців 15 родин. Прибули з повіту Лісько, Галичина, від 1895 р. Працюють у копальні дахівок. Є 1 товариство. Давніше було більше людей, але в часі безробіття багато повніздили. — (Подав Павло Крепич).

ВІДДІЛ 205 У. Н. С.: Братство св. Михайла заложили Яків Грабар, Павло Сулик і Іван Левандовський із 45 членів 25. жовтня 1908 р. Вони ввійшли в перший уряд, а з ними ще Михайло Тимошик. Допомоги члени дістали \$1,540, маєток у готівці виносить \$50. Зібрання відбуваються в чужій галі. Теперішній уряд: Даньо Федор, Іван Левандовський, Павло Крепич.

ГРОМАДА: ERIE.

Українців 20 родин. Перші поселилися тому 30 літ. Походять з повітів Золочів і Рогатин. Працюють у фабриках машин та паперу. Є 1 товариство, а з підприємств є 1 торговля харчами, 1 голяр. — (Подав Іван Паробій).

ВІДДІЛ 40 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла повстало з 15 членів 16. січня 1916 р. Організував Микола Гаврилів і він був також у першому уряді, а з ним іще

Товариство ім. Богдана Хмельницького, відділ 137 У. Н. С., Вест Істон, Па.

Трофим Марків та Михайло Максимович. Допомоги виплатив відділ членам \$167.60, на народні ціли в Америці \$134.20, на рідний край \$15 — усе з заповогової каси. Зібрання в чужій галі. Теперішній уряд: Андрій Макаровський, Іван Ліхач, Іван Паробій. Ювілейне свято відбув відділ самий.

ГРОМАДА: ETNA.

Українців 15 родин. Перші поселилися тут 30 літ тому. Походять з повітів: Мостиська, Жовква, Сянік. Працюють у фабриці фарб і цинку. Мають 1 українське товариство. — (Подав *Григорій Тимус*).

ВІДДІЛ 89 У. Н. С.: *Братство св. Михайла* заложене з 10 членів 12. листопаду 1916. Основники й перший уряд: Григорій Ромасік, Василь Павлюк, Григорій Тимус. На допомогу виплачено \$470, на Сиротинець \$10. Зібрання в чужім домі. Теперішній уряд: Василь Павлюк, предс.; Стефан Ванат, кас.; Григорій Тимус, секр.

ГРОМАДА: EXPORT.

ВІДДІЛ 101 У. Н. С.: *Братство св. Василя* заложили з 15 членів 28. січня 1917 р. Франко Звір і Савка Мацевко. Перший був касієром у першому уряді, другий головою, а з ними був Олекса Миго секретарем. Допомоги виплатили \$1,500.22. „Не мож знайти, скільки виплачено на народні ціли, бо книги згоріли”. Маеток вносить \$130. Зібрання відбуваються в чужім домі. Теперішній уряд: Андрій Криванич, предс.; Іван Зігер, кас.; Петро Славник, секр.

ГРОМАДА: FARREL.

ВІДДІЛ 285 У. Н. С.: *Братство св. Петра й Павла* заложене 8. липня 1923 р. з 13 членів. Їх організував Петро Гучко, який став першим президентом, а з ним були у першому уряді Павло Коник касієром і Микола Забух секретарем. Допомоги дало братство членам \$695. Зібрання відбуваються в приватнім домі. Теперішній уряд: Микола Найдущак, предс.; Софія Кульчицька, кас.; Іван Гладько, секр.

ГРОМАДА: FORBES ROAD.

Українців 16 родин. Прибули сюди перед 20—30 роками з Буковини. Працюють у копальнях вугля. Мають 1 товариство. — (Подав *Карло Бордник*).

ВІДДІЛ 32 У. Н. С.: *Товариство „Єдність”* зорганізували 15. січня 1917 р. Василь Вордник і Іван Ашинбринич з 21 членів і вони були в першому уряді. Крім них був іще Юрій Довганик. Допомоги виплачено \$1,785, на Сиротинець в Америці \$12, на рідний край \$10, маеток у готівці \$163. Теперішній уряд: Василь Бордник, Іван Ашинбринич, Юрій Вирсук, Володимир Омахіль.

ГРОМАДА: FORD CITY.

Українців 600 душ. Почали прибувати від 1887 р. із Східної Галичини, працюють у склярях. Українські товариства: 1 від. У. Н. С., 2 У. Н. П., 1 Провідіння, 1 Соединенія. 6 укр. церква, школа, Укр. Народний Дім (вартості \$15,000), при ній українська бібліотека. 3 бізнесів є: 3 гостинниці, 2 торговлі мішаних товарів, 2 шевці, 1 склад пива. 3 професіоналістів: 1 урядник у банку, 1 адвокатка, 1 шпитальна доглядачка, 2 студіють музику. 6 3 організації молоді. — (Зібрали і списали: *Михайло Личак, Дмитро Буряк, С. Баль*).

ВІДДІЛ 63 У. Н. С.: *Товариство „Запорозька Січ”* мало 38 членів при заложенні 21. вересня 1902 р. Його організували: Михайло Бек, Семен Баль, Андрій Бобак, Кирило Голізна, Михайло Гоменда. Три перші з них увійшли до першого уряду. Допомоги виплачено досі \$4,000, на народні ціли в Америці пішло \$2,000, до рідного краю \$600. Давали в відділової каси і спеціальних імпрез. Бібліотека має 80 книжок вартості \$50. Відділ причинився до будови церкви та Народного Дому, котрий є начеб власністю відділу, бо дійсним членом Народного Дому може бути лише член відділу 63 УНС. Співпраця йде з церковною громадою, аматорським кружком, горожанським клубом. Відділ 187 злучився з від. 63 і тепер відбувають зібрання як один відділ в Українським Народнім Домі. Теперішній уряд: Стефан Шанайда, предс.; Мих. Личак, секр.; Мих. Барна, кас.

Ювілейне свято відбулося 29. липня 1934. Опис був у *Свободі* з 8. серпня 1934 р. Свято відкрив гр. Л. Колодійчук, танці виконали учні школи під управою Івана Заблоцького, головну промову виголосив інж. В. Малевич з Пітсбурга. Промовляли теж Мих. Гнатів, Мих. Личак і американець з Кітанинг, А. Е. Голден.

ГРОМАДА: FRACKVILLE.

Українців 110 родин і 10 неподружених. Найстарший українець прибув сюди в 1906 р. Працюють у копальнях угля. Є 4 товариства: 2 від. У. Н. С., 1 від. У. Н. П., Український Політичний Клуб. 6 українсько-католическа церква, при ній школа. Молодь зорганізована в співацьким кружком. Українських бізнесів 4. — (Подав *Василь Загібайло*).

ВІДДІЛ 242 У. Н. С.: *Братство св. Петра й Павла* зорганізоване 22. лютого 1921 р. з 14 членів. Організували: Іван Криба, Петро Хорват і Андрій Пука. В першому

Товариство „Запорозька Січ”, відділ 63 У. Н. С., Форд Ситі, Па.

уряді були: Гнат Ільків, предс.; Ілля Горбай, секр.; Григорій Стапай, кас. Допомогли дістали члени \$1,899, на народні цілі в Америці виплатили \$106, на рідний край вислали \$25. Гроші дістали з місячних вкладок і з імпрез. Маєтку є \$250. Зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Іван Гришко, предс.; Андрій Пука, секр.; Андрій Коропчак, кас. Ювілей у спілці з іншими відділами відсвятковано в Шенандоа 4. липня 1934. Звіт у *Свободі* з 11. липня 1934 р.

ВІДДІЛ 382 У. Н. С.: Братство Успення Пресв. Богородиці зорганізоване з 9 членів 20. січня 1928 р. Іваном Крибою. В першому уряді були: Катерина Мацей, предс.; Марія Брянка, кас.; Анна Загібайло, секретарка. До рідного краю вислали \$10. Маєтку мають \$50. Зібрання відбуваються в українській церковній галі. Теперішній уряд: Текля Кроляк, предс.; Катерина Гарбіст, кас.; Анна Загібайло, секр. Ювілей обходили спільно відділи з околиці Шенандоа, Па.

ГРОМАДА: GLEN LYON.

Українців 75 родин. Почали приїздити перед 42 роками з повітів: Новий Санч, Горлиці, Ясло, Кросно і Сянік у Галичині, і з Закарпаття. Працюють у копальнях вугля. Є тут церква, при ній школа, 3 товариства. З професіоналістів є 1 учитель, з бізнесів 2 торговці харчами, 1 гостинниця. — (Подав *Олекса Фринько*).

ВІДДІЛ 154 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка мало 15 членів при заложенню 25. листопаду 1918 р. Організатори: Олекса Фринько, Іван Музика. Вони були в

Дім товариства „Запорозька Січ”, відділ 63 У. Н. С., Форд Ситі, Па.

першому уряді, а з ними Микола Долинський. Допомоги дістали члени \$287, на Сиротинець дали жертву \$16. Зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Андрій Білиця, предс.; Теодор Фуджак, кас.; Олекса Фринцко, секр.

ГРОМАДА: HANOVER (Rhine).

Українців 230 родин з кількох місцевостей в околиці Гановер, як: Корн Крест (22 родини), Вайрон і Аскам (25 родин), Нантикок (7 родин). Організація розпочалася в 1909 р. Тоді було 60 галицьких і 14 закарпатських родин. Закупили спільно землю на цвинтар за \$600. Передтим наші імігранти належали до парохії в Алден, Па. В 1912 р. побудували церкву. Упродовж трох років закуплено дальші дві будівляні парцелі і побудовано парохіяльний дім за \$12,000. Опісля що року щось докуповували і тепер маєток парохіяльний варт \$50,000. Переважне число українців походить з повітів: Сянік, Ясло, Коросно, деякі з Закарпаття. Майже всі працюють у копальнях твердого вугля. Дівчата працюють у фабриках цигар і шовкових виробів.

Товариства є такі: від. 29 У. Н. С., від. У. Р. С., Згоди Братств, Провидіння, Свєдінєня й Общества Р. Б. Молодечі: церковний хор і клуб У. С. М. З підприємств є: 3 торговлі харчами, 3 гостинниці, 1 крамничка з цукорками, 5 стрижіїв, а з професіоналістів є 4 вчительські сили у вселюдних школах. Два студенти в університетах, двоє в учительській колегії. Є 2 шпитальні доглядачки. Українська школа в парохіяльній галі. Від 1935 р. всю працю віддано молодій генерації і вона заходиться будувати дім для приміщення школи. В парохіяльній уряді є спеціальний знавець мови, щоби перекладати все по англійськи. — (Подав громадянин з Вилкс Бери на основі інформацій від місцевих старших громадян).

ГРОМАДА: HAZLETON.

Українців 160 родин. Прибували від 1885 р. з Лемківщини, працюють у копальнях твердого вугля, мають 4 допомогів організації: по 1 від. У. Н. С., У. Р. С., Провидіння й У. Н. П. Є укр. катол. церква. 3 бізнесів: 1 торговля і 2 готинниці. — (Подав *Стефан Глинянський*).

ВІДДІЛ 85 У. Н. С.: Братство св. Михайла заложене в жовтні 1903 р. Основники: Михайло Мардиняк, Федор Поливка, Андрій Пелехач і Адам Романчак. Перші три були в першому уряді. На початку було членів 26. Допомоги членам виплатили \$3,865, на про-світні й добродійні цілі в Америці дали \$350, а на місцеву українську гр.-катол. церкву \$1,250, на рідний край \$200. Доходи з членських вкладок і різних імпрез. Бр. св. Николая, від. 349 в Еклей, Па., злучилося з від. 85 у 1918 р. Зібрання відбуваються в чужій галі. Теперішній уряд: Володимир Шипула, предс.; Онуфрій Костюк, секр.; Мих. Поливка, кас.

В часі першої реформи відділ числив 206 членів дорослих і 230 дітей. По реформі через ворожу агітацію з відділу повстало 5 інших відділів інших організацій, а осталося тільки 6 членів. Теперішній секретар урядує вже 22 роки без перерви. Побіч нього витримали на становищах Онуфрій та Іван Шараварко.

Ювілейне свято святкували разом з від. 7 і 186 в МкАду 27. травня 1934. Опис у *Свободі* з 8. червня 1934. Зміст допису поданий при відділі 7.

ВІДДІЛ 314 У. Н. С.: Братство св. Дука.

ГРОМАДА: HOMER.

Українців коло 20 родин. Прибували від 1912 року з повітів: Товмач, Перемишль, Сянік. Працюють у копальнях угля. Мають свою церкву. Є 2 українські товариства. — (Подав *П. Оленчук*).

ВІДДІЛ 19 У. Н. С.: Братство Вознесєня Ісуса Христа зорганізоване з 11 членів 15. квітня 1911 р. Григорієм Торбяком. В першому уряді були: Григорій Торб'як, Семен Пастернак, Йосиф Лівницький. На народні цілі в Америці виплачено \$50. Теперішній уряд: Володимир Заболотовський, Петро Яворський, Прокіп Калинчук.

ГРОМАДА: HOUTZDALE.

ВІДДІЛ 258 У. Н. С.: Братство св. Михайла основане 31. жовтня 1936.

ГРОМАДА: ISELIN.

Українців 15 родин. Перед війною було більше, потім порозїздилися. В 1925 р. була тут українська школа. Є 1 товариство (відділ У. Н. С.). — (Подав *Микола Воловецький*).

ВІДДІЛ 400 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла мало 22 членів при закладанні 19. липня 1914 р. Організували його: Дмитро Кархут, Михайло Пахолок, Василь Чорнобіль. У першому уряді були: Дмитро Кархут, предс.; Йосиф Луків, секр. фін.; Михайло Пахолок, секр. рек.; Василь Чорнобіль, кас. Допомоги членам виплатили \$3,979, на народні цілі в Америці дали \$239.75, до рідного краю вислали \$337.35 — з місячних вкладок і пікніків. Зібрання відбуваються у Франка Хоронжія. Теперішній уряд: Дмитро Сус, предс.; Микола Воловецький, секр. і кас.

ГРОМАДА: JEANETTE.

Укр. кат. парохія зорганізована в 1910 р. Родин коло 100.

ГРОМАДА: JOHNSTOWN.

Українців 1,500. Прибули 45 літ тому з Закарпаття і ліського повіту в Галичині. Працюють у фабриках заліза і копальнях. Є 7 товариств, 2 церкви: католицька і православна, парафіяльна галія, вечірня школа, 4 бізнеси (гостинниця, торгівля залізом, торгівля мішаних товарів, 1 торгівля і гостинниця). Молодь має товариство „Бандурист”. — (Подали окремо: *Яким Яцинич, А. Годчак*).

ВІДДІЛ 11 У. Н. С.: Братство св. Михайла зорганізоване у вересні 1933 р. Основники: о. Микола Волошук, Мих. Макар, Дмитро Козьоринський. Перший уряд: М. Макар, предс.; Д. Козьоринський, секр.; Андрій Діда, кас. Початкових членів 14. Маєток: \$75, в бібліотеці 100 книжок вартості \$75, приладдя до театральних вистав вартості \$20, інший маєток вартості \$50. Відділ співпрацює з українсько-католич. парохією св. Михайла й місцевим відділом Провидіння. Збирається в церковній галі. Теперішній уряд: Мих. Макар, предс.; Андрій Діда, кас.; о. М. Волошук, секр. Ювілейне свято відбуто спільно з парохією.

ВІДДІЛ 300 У. Н. С. повстав з 35 членів 1. березня 1911 р. Організували його: о. В. Гривнак, Андрій Годчак, Йосиф Ялечко. В першому уряді були: Михайло Стельмах, предс.; Йосиф Борсук, кас.; Василь Махник, секр. За 25 літ виплатив відділ поверх \$8,000 допомоги хорим членам, на Сиротинець У. Н. С. дав \$29, до рідного краю вислав \$45 — з місячних вкладок, балів, пікніків і спеціальних збірок. Маєток у готівці є \$157.76, інвентар вартості \$300. Відділ зорганізував кооперативну крамницю в 1919 р., але вона розпалася. Співпраця йде з від. Провидіння. Зібрання відбуваються в галі української православної церкви. Теперішній уряд: Михайло Губернович, предс.; Теодор Кавчак, скарбник; Андрій Годчак, фін. секр.

ГРОМАДА: JESSUP.

ВІДДІЛ 311 У. Н. С.: Братство св. Володимира мало 7 членів при закладанні 15. вересня 1924 р. Його організував секретар у першій уряді, Стефан Федірко. З ним були в уряді: Стефан Барішак, предс.; Микола Федірко, кас. Зібрання відбуваються в приватнім домі. Теперішній уряд: Михайло Нагірний, предс.; Лешко Несторак, кас.; Микола Федірко, секретар.

ГРОМАДА: KEISER (Marion Heights).

Укр. кат. парохія зорганізована в 1911 р. Родин 150.

ГРОМАДА: KIMBERTON.

Українців 32. Прибули в р. 1900 з Тернополя. Живуть на фармах, ходять до церкви у Фініксвилл, Па. Між ними є 1 молочар, що розвозить молоко. — (Подав *Івана Гайгеля*).

ГРОМАДА: LATROBE.

Українців 140 родин. Прибули перед 45 роками з повіту Лісько, Галичина. Працюють у фабриках сталі. Є церква і вечірня школа. Є 2 товариства: 1 від. У. Н. С., 1 від. У. Н. П. Є молодецьке церковне товариство. Є 1 лікар. — (Подав *Антін Скуб'як*).

ВІДДІЛ 61 У. Н. С.: Братство Успення Пресв. Богородиці зорганізували 17. червня 1916 р. з 16 членів Теодор Королевич та Гнат Панчик. Вони ввійшли до першого уряду, а з ними ще Михайло Спійох. Допомоги виплатили \$813, на народні цілі в Америці \$65, до старого краю \$25 — усе з відділової каси. Відділ має бібліотеку вартості \$6 і 2 прапори за \$240. Зібрання відбуваються у власній квартирі. Теперішній уряд: Антін Скуб'як, предс. і секретар, Йосиф Ярчак, кас.

ГРОМАДА: LEECHBURG.

Українських родин 30. Прибули перед 25 літами. Походять з повітів: Лісько, Товмач, Львів. Працюють у фабриці сталі. Тут є тов. ім. Тараса Шевченка, від. 360 У. Н. С. Воно заложене 30. вересня 1926 р. Тепер головою є Дмитро Гринько, секретарем Дмитро Марчук. Зібрання відбуваються в квартирі секретаря.

ГРОМАДА: LINFIELD.

Українців 75. Прибули в 1919 р. з Самбора. Живуть на фармах і працюють у фабриках заліза. — (Подав *Івана Гайгеля*).

ГРОМАДА: LYNDORA.

ВІДДІЛ 329 У. Н. С.: Товариство „Вільна Україна” заклали 31. січня 1925 р. з 9 членів Микола Бурка, Григорій Климович, Олекса Кравець. У першому уряді були: Гр. Климович, предс.; Олекса Кравець, секр.; Микола Бурка, кас. При відділі повстав аматорський кружок. Зібрання відбуваються у власній квартирі. Теперішній уряд: Василь Белей, предс.; Микола Бурка, секр.; Микола Хай, кас.

ГРОМАДА: LUNDYS LANE.

ВІДДІЛ 60 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ” зорганізували 10. лютого 1922 р. Михайло Олійник і Франко Марціновський із 6 членів. Перший став секретарем, другий — президентом на початку, а касієром вибрано Миколу Сисака. Перші два є й далі в уряді, а касієром тепер Микола Кулик. Зібрання відбуваються в домі М. Олійника.

ГРОМАДА: MAHANOU CITY.

Українців 75 родин, душ 400. Перші імігранти прибули сюди в 1890 р. з повітів Горлиці, Сянік і Лісько, опісля з повіту Залішки. Ця місцевість має гарно розвинений відділ 305 Українського Народного Союзу, „Запорозька Січ”, також братство св. Николая, що належить до У. Р. Союзу (відділ 303), сестрицтво св. Анни (церковне) і Горожанський Клуб. Є українська церква св. Николая, школа при церкві. Українські бізнеси такі: 1 склад головний пива і чотири гостинниці, 2 антикарі. Українська бібліотека є при Клубі. Є Український Молодечий Клуб, що належить до Ліги Українських Клубів, членів коло 50. — (Подав о. В. Мажик).

ВІДДІЛ 305 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ” повстало з 16 членів у квітні 1924 р. Організували: Ів. Годованець, Д. Гайдамака, Матій Осадчук. У першому уряді були: Дмитро Гайдамака, предс.; Микола Батіг, кас.; Іван Годованець, секр. Допомоги дістали члени \$500, на народні ціли в Америці пішло \$85, до рідного краю \$400. На це віддали дохід з імпрез, віч, балів і представлень. Маєток у готівці є \$125. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Микола Непийвода, предс.; Дмитро Гайдамака, кас.; Іван Годованець, секр. Ювілей святкували з іншими відділами в Шенандоа, Па.

ГРОМАДА: MAHANOU PLANE.

Українців 300 родин. Це одна з найстарших українських громад у Злучених Державах. Тут колись були початки українського життя разом з громадою Шенандоа. Люди поселилися ще перед 48 роками. Походять з повітів: Сянік, Новий Санч, Лісько, Ярослав, Перемишль, Самбір, Калущ Стрий, Коломия, Скалат, Тернопіль у Галичині. А з Закарпаття є з повітів шариського і землинського. Люди працюють у копальнях угля. Мають свою церкву і парафіяльну школу. Це одна з найстарших шкіл серед нашої іміграції. Тут заложено першу українську школу шиття і крою. Українських товариств є 6 і жіноче сестрицтво, а молодь належить до Горожанського Клубу. Є 7 гостинниць і 4 торговлі харчами. — (Подав Михайло Кофлюк з Коннертон, Па.).

ВІДДІЛ 28 У. Н. С.: Братство св. Димитрія заложив з 20 членів Іван Криба 2. січня 1915 р. і він сам став секретарем у першій уряді. Крім нього був іще Йосиф Конотопський президентом, Григорій Гоґар касієром. Запомог виплачено \$50, зібрання відбуваються в церковній галі в Мейзвил. Теперішній уряд: Марко Шеременда, предс.; Мих. Кофлюк, секр.; Ілько Чуба, кас. Ювілей свято улаштували 6 відділів разом у Шенандоа, Па.

ВІДДІЛ 365 У. Н. С. Братство св. Анни оснували з 43 членів в 1915 р. члени першого уряду: Андрій Романюк, Семко Конотопський, Тимко Цибринський. Допомоги дістали члени поперх \$3,000, на народні ціли в Америці жертвували \$50, до рідного краю вислали \$250 — з місячних членських вкладок. Маєтку є \$200. До відділу 365 прилучився в 1931 р. відділ 71. Теперішній уряд: Іван Кашицький, предс.; Іван Криба, кас.; Михайло Руднянин, секр. Ювілей святкували в Шенандоа, Па., від. 9, 28, 31, 97, 242, 382, 305, 365 дня 4. липня 1934 р.

ГРОМАДА: MAIZEVILLE.

Укр. кат. парохія зорганізована в 1907 р. Родин 250.

ГРОМАДА: MAYFIELD.

ВІДДІЛ 185 У. Н. С.: Братство св. Василія повстало з 8 членів заходами Антона Процапина, Павла Шведа і Дмитра Шведа 15. січня 1919 р. До першого уряду ввійшли: Антін Процапин, Павло Швед і Михайло Наугольник. Допомоги дістали члени \$2,622, на народні ціли в Америці дали \$40, на рідний край \$50 — все зложили члени. Маєток у готівці \$500, зібрання в галі парафіяльній. Теперішній уряд: Константин Дорош, предс.; Олекса Наконечний, секр.; Микита Кицера, кас. Ювілей відбули спільно з від. 86 в Оліфанті 21. квітня 1934 р.

ГРОМАДА: McADOO.

Українців є тут тепер 100 родин, а 600 душ.

Перший з українців побудувався в теперішнім МекАду А. Сквір 1890 р., а в 1891 р. вже побудувався другий українець, Д. Баволяк.

В 1890 р. говорено про будову нової української катол. церкви. Це діло здійснилось 1891 р.

Першим парохом був о. Андрухович. Це була перша чужинецька церква в околиці на п'ять американських миль. Того самого року на цій землі поставлено парохіяльний дім за суму 2,688 доларів.

В початках між українцями галицькими й угорськими не було жадної різниці. До церкви в той час навіть словаки і поляки учащали. Словак Йосиф Геренда був церковником (паламарем). Між галицькими русинами було більше закорінене москвофільство і без такого москвофільства не обійшлося і в МекАду. Це було причиною різних громадських непорозумінь і процесів.

По відкликанню галицькою церковною властю о. Андруховича до старого краю в 1893 р. майже один рік заступав його угорський священник о. Гуловнич з Фріленд. Аж 1894 р. обняв парохію о. Н. Молчанин, угорський священник. Він був в МекАду аж до 1898 р. В 1897 р. церковними кураторами були два галицькі неграмотні лемки, а один угорський лемко знав трохи словацьке письмо й він був парохіяльним секретарем. Одного разу 1897 р. згадані куратори зійшлися до парохіяльного дому робити парохіяльні рахунки.

Секретар робив ці рахунки і наставляв багато „зер” коло чисел. о. Молчанин побачив це і сказав: „Ой, ой, пане секретарю, де ви підете з тим рахунком? Та ви вже тепер маєте мільйони у вашім рахунку, а деж гроші знайдете?” Це образило секретаря, а притім і його товаришів-кураторів.

Галицькі куратори були москвофільського духа. Вийшовши з парохіяльного дому, зайшли до москвофільського салуну і там обрадили: „Геть з попом мадяроном, ми достанемо чисто руского попа!” На другий день всі три куратори поїхали до Вілкс Беря, Па., до протоєрея Товта, „православного”, просити, щоб дав їм „руского”, значить православного попа. О. протоєрей приобіцяв дати, але аж в той час, коли парохіяльний мітинг переведе таку ухвалу, що дійсно хоче такого священника. О. протоєрей написав інструкції, як маєтись скликати і як маєтись перевести парохіяльний мітинг і передав усе те вище згаданим кураторам.

Біда була в тім, що о. протоєрей згадані інструкції написав по руськи, а в МекАду в той час крім о. Молчаннина і Д. Капітули не знав ніхто руського письма читати. Куратори з письмом до о. Молчаннина не підуть. З тим письмом ходили по словаках, однак не було такого, щоби письмо прочитав, аж один словак, іменем Галушка, каже: „То тільки Д. Капітула може прочитати, треба його покликати”. І так покликано Д. Капітулу, котрий прочитав письмо і справа стала публичною.

Коли угорські русини довідалися про це, то свого парохіяльного секретаря мало не вкаменували за це, що їздив до о. протоєрея. Той секретар довгий час не міг показатись між своїх людей. Таксамо і два галицькі лемки, котрі їздили до о. протоєрея, уникали сходин в людьми.

Угорські русини в той час зачали обвинувачувати галичан, що вони хотять передати церкву москалям. Угорські русини розпочали процес проти галицьких русинів, закидуючи їм, що вони хотять передати церкву російській православній місії. Згаданий процес тягнувся три роки і коштував обі сторони понад \$3,000. Галичанам закиду не доказано і процес галицькі русини виграли.

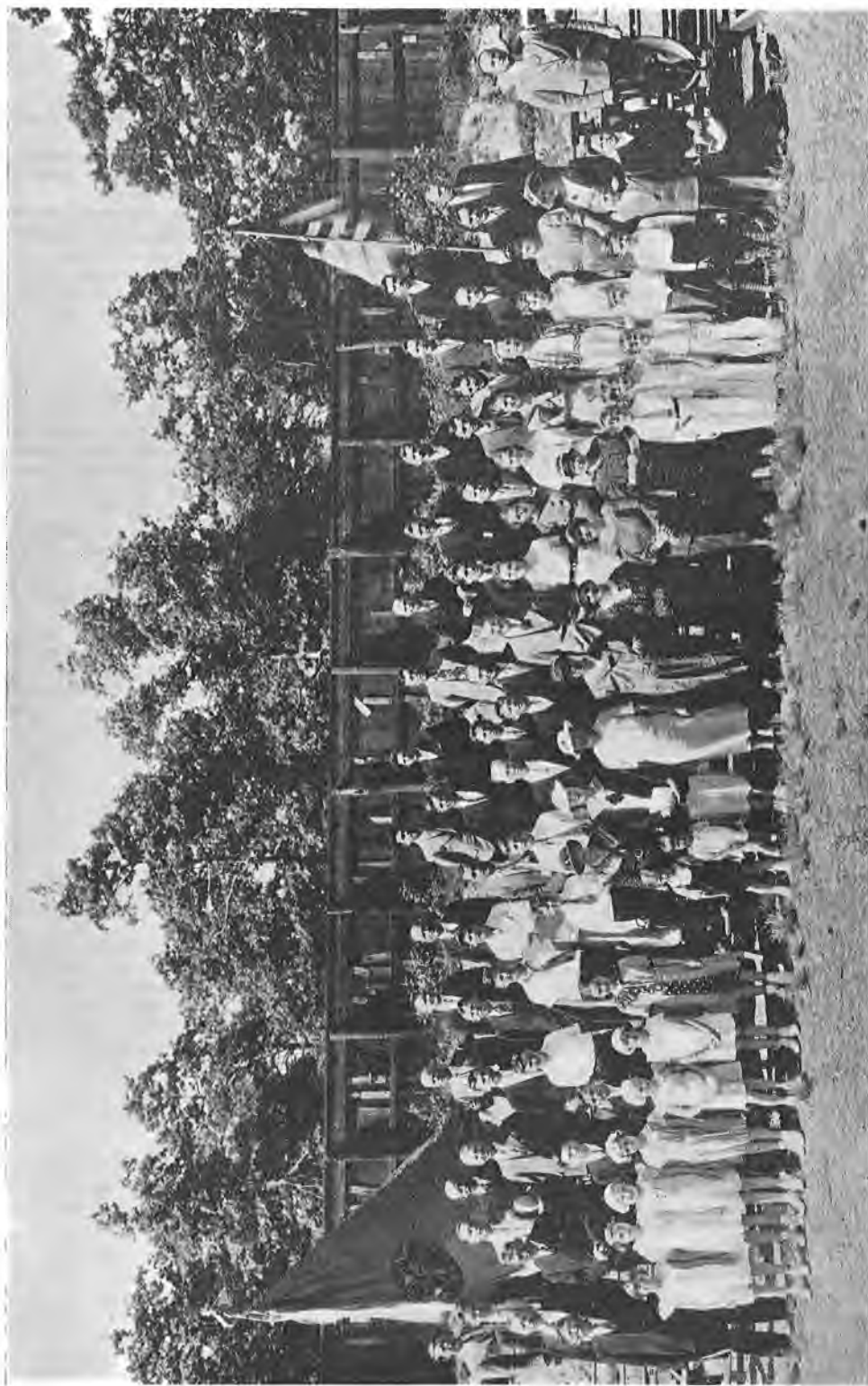
І українську кат. церкву в МекАду заінкорпоровано чартером на галичан 26. січня 1897 року.

В 1900 р. чотири галицькі лемки і три „угорські” лемки збудували в МекАду малесеньку дерев'яну російсько-православну церкву, на котру гроші дав один з галицьких лемків. По якимсь часі він відійшов від згаданої церкви і жадав звернення своїх грошей, отже згадану церкву виставив на ліцитацію. Однак остали люди цьому лемкові гроші звернули і церкву затримали.

Вертаючись до української катол. церкви, пригадую, що її побудовано в 1891 р. Ця церква стояла до 1907 р. В тім році стару церкву перетягнуто на ново куплену парцелю, а на старім місці побудовано велику, так звану „брік-вінер”, нову церкву.

Коли редактор „Американско-Русского Вістника”, Жаткович, почав нападати на єпископа Ортинського, називаючи його і галицьких людей радикалами і т. д., він тим підбурив угорських русинів проти галицьких і проти єпископа. В той час угорські русини в МекАду почали присвоювати собі українську катол. церкву в МекАду. Щоб тому запобігти, був тільки один спосіб: треба записати церкву на єпископа (під його опіку). І так парохіяльний уряд 1909 р. записав церкву на єпископа Ортинського. По записанню церкви угорські русини прислали ультимат, у котрім зажадали ось що: Коли хочете, щоб ми не покинули парохії, то мусите зробити це: церкву маєте відібрати від єпископа Ортинського назад, в церковнім контракті мають бути записані як тростіся п'ять угорських людей, яких ми подамо, а з вас, то є з галичан, має бути в акті табулярнім записаних як тростіся двох людей, котрих ви собі хочете. Уряд парохіяльний того ультимату не прийняв і угорські русини 1909 р. відлучились від галичан і збудували собі свою церкву.

Коли в 1927 р. почалася церковна боротьба в Америці, українська катол. громада в МекАду постановила відібрати церкву від єпископа, щоби парохія сама завідувала своїм нерухомим маєтком. В січні 1927 р. єпископ Богачевський передав церкву назад громадї,

Братство Сошествія св. Духа, відділ 7 У. Н. С., МекАду, Па.

і громадський уряд сам завідує нерухомим маєтком парохії, а щодо релігійних справ, то парохія повинується власті єпископа. При парохії майже від перших початків провадиться дяковчительми парохіяльна дитяча вечірня школа. При церкві є хоральний аматорський кружок під назвою Український Клуб у МекАду.

Перше українське місцеве заповомове товариство було братство св. Володимира, що тепер називається братство Сошествія св. Духа. Галицькі лемки зорганізували місцеве заповомове братство Покров Богородиці, котре зараз вписалося до У. Н. Союзу.

Перші українські бизнесмени в МекАду були: Д. Баволяк отворив „гросерн стор” 1893 р., другий, Андрій Галаган, отворив салун в 1895 р., третій А. Янкович отворив готельвий бизнес 1898 р., четвертий Д. Капітула розпочав готельвий бизнес, при тім уряд нотаря, висилку грошей до старого краю і продаж шіфкарт. Тепер є 12 бизнесменів українців в МекАду, котрі провадять „бучерні” і „гросерні” і „салуні”. Є один „гараджмен”.

З професіональних українців в МекАду є два адвокати, один учитель „гай скул” і три вчителки в публічній усеюдній школі.

Шістдесят девять українців в МекАду і Келайрес мають свої власні доми.

Політично українці в МекАду стояли добре і ще стоять. Почта в МекАду, Па., була в українських руках 25 літ. Д. Капітула вже в 1897 р. був „спешел поліс”. Той сам у 1904 і 1905 р. був міським касієром, в 1915 і 1916 р. був предсідником ради містечка МекАду, директором поліції за останніх 15 літ, в публічній школі в шкільних директоріях головував українець від 1921 до 1929 р., тепер над міськими радними є головою українець. Один українець робить в повітовім суді. Начальник відділу охорони публічного порядку є тепер українець, поліцаєм є українець і міська статистика в українських руках уже від 1919 року.

Тепер у МекАду є 3 місцеві заповомові українські братства й 1 сестрицтво.

Одно братство, Сошествія св. Духа, належить до У. Н. Союзу як від. 7, сестрицтво належить до У. Н. Союзу як від. 186, друге братство належить до „Провидіння”, третє братство належить до Народньої Помочи. — (Подав Дмитро Капітула).

ВІДДІЛ 7 У. Н. С.: Братство Сошествія св. Духа повстало з трьох по черзі організованих братств, а то: братства св. Володимира, колишнього 4 від. У. Н. С., заложенного як самостійне в 1887 в Гоні Брук. Воно перенеслося в 1891 р. до Плезент Гил, що тепер має назву МекАду. Це братство вступило в 1892 р. до Першої Катол. Словацької Єдноти і аж у червні 1895 р. вступило до У. Н. С. Коли в 1898 р. перейшло до Соединенія, то галицькі лемки з нього виступили і зорганізувались у братство Покрова Пр. Богородиці як від. 7 У. Н. С. Після бофаловської конвенції в 1914 р. виступило з У. Н. С. і вступило до американської організації, але частина лемків знов окремо зорганізувалась у братство Сошествія св. Духа в березні 1915 р. як від. 7 У. Н. С. У всіх тих братствах основником був Дмитро Капітула, своєчасний предсідник У. Н. С., а в теперішнім братстві основниками побіч нього були: І. Когут, С. Макітра й А. Пастух. В першім братстві, в часі приєднання до Союзу, було 50 членів, в другім 40, в третім 15. Першими урядниками в теперішнім братстві були: І. Когут, предс.; Л. Лоза, кас.; С. Макітра, фін. секр.; П. Пухер, рек. секр. Всі три братства виплатили бенефіту членам \$9,761, на народні ціли оба останні \$1,758.59. Дохід був з членських вкладок до братства. Маєток у готівці й бондах \$1,856.23. Від. 7 зорганізував співацький та аматорський кружок. В 1915 р. розв'язано від. 271 в Тресков, Па., а його 4 члени, прапор і каса (\$50) прилучилися до від. 7. Мітинги відбуває відділ в галі українсько-католицької церкви в МекАду.

Ювілей відбув відділ 7 разом з від. 186 з МекАду і від. 85 з Гейзелтону 27. травня 1934 р. Опис у *Свободі* з 8. червня 193 р. В Стренд Тейтр в МекАду був концерт. Співав хор церковний під управою гр. Лабойка, була збірна дитяча деклямація. Відкрив свято О. Шараварко, вступну промову виголосив Д. Капітула, святочну промову Роман Слободян, по англійськи говорив адв. Адам Баволяк. Святочна вечєра була в церковній галі під проводом о. Волод. Довговича. Промови, співи, музичні продукції. Говорив між іншими О. Шаршонь з Шамокін.

ВІДДІЛ 186 У. Н. С.: Сестрицтво св. Ольги.

ГРОМАДА: McKEESPORT.

Українців 180 родин. Деякі перебувають тут уже 50 років. Приїхали з Галичини. Працюють у фабриках заліза. Є церква і школа. З товариств є 6 мужеских і 2 сестрицтва. З професіоналістів є 4 вчителі й 1 інженір. З підприємств 2 торгівлі мясом, 2 торгівлі харчами, 1 торгівля дробом, 1 делікатессен. — (Подав Дмитро Сова).

ВІДДІЛ 132 У. Н. С.: Товариство „Запорожська Січ” заложене 10. грудня 1905 р. Основники: о. Стефан Макар, Теодосій Касків. В першому уряді були: Петро Сова, предс.; Теодосій Касків, секр.; Матвій Фринцко, кас. Дотепер виплачено допомог членам \$1,765, на народні ціли в Америці \$410, на рідний край \$503.50. Маєток у готівці \$300. Зібрання відбуваються в галі під церквою. Теперішній уряд: Григорій Кунницький, голова; Дмитро Сова, секр.; Василь Кочкодан, кас. Ювілейне свято було разом з іншими відділами в Пітсбургу 3. червня 1934 р.

ГРОМАДА: McKEES ROCKS.

Українців 3,000 душ. Почали прибувати від 1898 р. з повітів Грибів та Горлиці на Лемківщині. Працюють у фабриках заліза. Українських товариств є 12: 2 від. У. Н. С., 4 від. У. Р. С., 5 від. У. Н. П., 1 від. Провидіння. Українська гр.-кат. церква повстала в 1906 р. При ній є 530 родин. При „угро-руський” гр.-катол. церкві є 300 родин, при москвофільській православної 45 родин. Школа є при українській церкві. Є Український Народний Дім і бібліотека. Молодь зорганізована у відділі Ліги Української Молоді Північної Америки, у молодечім від. У. Н. С., в оркестрі, в двох церковних хорах, в гурті танцюристів. 3 підприємств є: 2 торгівлі харчами й мясом, 3 голярні, 4 готельники. Професіоналісти такі: 1 адвокат, 1 учитель у вищій школі, 1 аптикар, 1 похоронник. — (Подав Андрій Гальчак).

ВІДДІЛ 91 У. Н. С.: Братство св. Володимира повстало 19. листопаду 1910 р. з 16 членів заходами Андрія Гальчака. В першому уряді були: Василь Шпук, предс.; Григорій Шабатура, секр.; Андрій Гальчак, кас. Допомоги вишачено членам \$6,315.75, на народні цілі в Америці, як: на Сиротинець, на демонстрації, на український павільон у Шیکاго \$918.45, до рідного краю \$514.60 — з членських вкладок, вигравки й балів. Маєтку \$2,800, інвентар \$200. Відділ причинився до організації Українського Народного Дому в Мікіз Ракс і там відбуває свої зібрання. Дня 27 грудня 1931 р. злучилися два відділи У. Н. С. а то: 258 і 91. Теперішній уряд: Андрій Гальчак, предс.; Павло Панчак, кас.; Василь Рудавський, секр.

Ювілейне свято відбулося 30. вересня 1934 р. Допис у *Свободі* з 10 жовтня 1934 р. В церкві була панахида, відправлена о. Д. Кульматицьким, потім концерт у Нар. Домі. Відкрив свято А. Гальчак, співав хор під управою Вол. Шостача, були деклямації, танці, а святочну промову сказав д-р Л. Мишуга. Крім нього говорили ще: В. Рудавський, інж. Вол. Малевич, о. Кульматицький. Вечором прибуло до клубу коло сотки молоді разом із студентами пітсбурського університету та з предсідником клубу, д-ром С. Куликом. Реферував д-р Л. Мишуга, а по рефераті й дискусії зложено відділ молоді У. Н. С.

ВІДДІЛ 166 У. Н. С.: Українська Молодь зорганізована з 10 членів 15. жовтня 1934 р. Організували: о. Денис Кульматицький, що став першим головою, і Петро Деркач, що став секретарем. З ними ввійшов до уряду Іван Салаяк як касієр. Маєтку є \$25, зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Михайло Макар, предс.; Петро Деркач, секр.; Данило Андрійчин, кас.

ГРОМАДА: MIDDLEPORT.

Укр. кат. парохія зорганізована в 1912 р. Родин коло 30.

ГРОМАДА: MINERSVILLE.

Українців коло 325 родин. Українська імміграція до Майнерсвілл зачалась у 80-тих роках минулого століття. Імігранти прибували головню з сянїцького і лїського повіту, в меншій кількості з Закарпаття.

Організоване громадське життя зачалось будовою греко-католицької церкви в 1896 році спільними силами галичан і „угорцян”. Ця перша невелика деревляна церква з мурованою під нею галею вживається по нинішній день греко-католиками галицького походження.

Від спільної церковної громади відлучилися перші русофіли (галицькі й угорські, тих останніх мало) і зорганізували з кількома родинами з Росії православну церковну громаду в 1908—1910 р. В 1912 р. угорські русини греко-католики побудували свою велику муровану церкву. В 1915 р. прийшло до розлому між греко-католиками галицького походження: частина покинула стару церкву і побудувала нову. 4 роки мали греко-католики галичани дві церкви і двох священників. Коли в 1919 р. нова церква згоріла, частина її членів вернулася до старої, друга частина побудувала в 1920 році нову церкву, цим разом автокефальну.

Тепер належать до: 1) галицької греко-кат. церкви 232 родини; 2) угро-руської греко-кат. коло 200 родин; 3) автокефальної коло 80 родин; 4) православної коло 50 родин. Кілька (8 чи 10) большевицьких родин не належать до ніяких з вичислених організацій.

Крім церковних організацій є заповомові (найсильніша „Соединеніє”, потім У. Н. Союз і „Провидіння”, вкінці „Общество Русских Братств” і У. Р. Союз), один політичний спільний для всіх South Side Citizen Club (понад 300 членів); хори при церквах. Католицькі церкви ведуть вечірні школи.

Старі зваді і ненависти зачинають потрохи забуватися. Загал молоді притримуються церковних організацій своїх батьків, навіть у подружжях з людьми іншого обряду або віри.

Працю дають українцям копальні твердого вугля. Дівчата й жінки працюють у фабриці білля. Одиниці заняті як помічні сили в торгівлі або в платній домашній роботі.

Професіоналісти: священники, 1 лікар, 1 вчителька народньої школи, 2 шпитальні доглядачки, 1 детектив.

Бизнесп: 1 заведення похоронне, 2 гараджі, 5 крамниць, 16 гостинниць, 2 газолінові стації. — (Подав *о. Лев Чапельський*).

ВІДДІЛ 78 У. Н. С.: Братство св. Николая.

ВІДДІЛ 265 У. Н. С.: Товариство ім. Богдана Хмельницького мало 11 членів при закладанню 18. березня 1923 р. Закладали його Теодор Пташницький і Олекса Самець. Самець став першим головою, а Марія Пташницька секретаркою. Касієром вибрано Івана Гузела. Допомоги дістали члени в часі недуг \$620, на допомогу народній справі в Америкі дали \$40.50 — з членських вкладок. Маєтку є \$100. Зібрання відбуваються в хаті секретаря. Теперішній уряд: Іван Мацюжак, предс.; Іван Гузела, кас.; Йосиф Коцюбка, секр.

ГРОМАДА: MONESSEN.

Українців 600. Прибули з Лемківщини перед 40 роками. Працюють у фабриках дроту, мають 4 товариства, величаву українську церкву, школу, Народний Дім, а притім 2 горожанські клуби, клуб молоді старшої і шкільної дітвори. З бизнесів є 4 торгівлі мішаними товарами, 1 торгівля залізом, 2 з цукорками. З професіоналістів є 1 аптикар, 1 лікар. Громада мала колись 3 великі домп, а в них великі кооперативні торгівлі, в однім з них величаву салю. Все те було вартості \$83,000. Потім побудували велику муровану церкву вартості \$85,000, за запорукою кількох громадян своїми домами. Все впало в рр. 1922—1926, громадяни потратили свої особисті маєтки через поруку і прийшла цілковита зневіра. Аж у 1933 р. відкупили назад страчену церкву і тепер розбудовуються наново. — (Подали *о. Г. Пипюк і Ф. Янковський*).

ВІДДІЛ 128 У. Н. С.: Молодечий відділ оснований 31. травня 1934.

ВІДДІЛ 338 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла повстало 10. листопаду 1912 р. з 32 членів. Його zorganizував Франко Янковський, який став секретарем у першому уряді. З ним був Олекса Сущко касієром, а М. Малиняк предсідником. Досі виплатили допомоги хорим членам \$3,635, на народні цілі в Америкі дали \$764.50, до рідного краю виплали \$250. Маєтку є готівкою \$635, бібліотека має 35 книжок вартості \$20. Заморожених грошей є \$1,065.40. Відділ організував українську православну церкву св. Николая, а зібрання відбуваються в Українським Політичним Клубі. Заходами відділу заложено Молодечий відділ У. Н. С. ч. 128 в р. 1934. Теперішній уряд: Михайло Саяк, предс.; Микола Хомощ, кас.; Франко Янковський, секр.

Ювілей святкували разом з від. 109, 232 і 255. Звіт був у *Свободі* ч. 172 з 25. липня 1934 р. В місцевій церкві був молебень і посвячення прапора від. 338. Проповідь сказав о. Г. Пипюк. В салі відкрив свято Ф. Янковський, співав хор під управою о. Пипюка. Реферати виголосили: інж. В. Малевич з Пітсбурга і Д. Галиччн. Були теж деклямації. По концерті була перекуска з промовами.

ГРОМАДА: MOSCOW.

Укр. кат. церква zorganizована в 1924 р. Радни 10.

ГРОМАДА: MOUNT CARMEL.

Українців 208 родин, 1,700 душ. Перший прибув у 1881 р. Асафат Хорошак з села Богуша, повіт Грпів, Галичина. Потім приїздили інші лемки і закарпатські русини. Були з повітів: Горлиць, Грпів, Сянік, Ясло, Перемішль, а потім із Збаража і інших східних повітів. Працюють у копальнях угля, у фабриці цигар, сорочок, шовку. Роджена в Америкі молодь занята в торговлях, у бюрох різних підприємств та в міських урядах.

Є тут українська-катоц. церква у візантійському стилі, з галею і парохіяльним домом, вартості \$90,000. Є теж вечірня українська школа при парафії, крім того школа танців, хор старших і хор молодечий. Відділи допомогових організацій такі: У. Н. Союзу і молодечий відділ У. Р. С., Провидіння й У. Н. П., дальше сестрицтво Пр. Богородиці і св. Варвари та Український Клуб.

З підприємств такі: 3 торгівлі споживчих товарів, 2 механіки, 1 чистильник вікон, 1 кравець, 6 гостинниць, 1 будівничий, 1 завідувач компанійної торгівлі залізом.

Тут почтар українець.

З професіоналістів: Лікар 1, аптикар 1, учительських сил у припідних школах 4, хеміків з університетськими студіями 2, а ще 2 студіюють в університеті. Шпитальних доглядачок 5, студентів з покінченою вищою школою („гай скул“) 6, багато дітей є в „гай скул“.

Українська громада в Мавнт Кармел може похвалитися тим, що тут був осідок газети *Свобода* від 2. липня 1896 р., коли то її перенесено сюди із Шамокіну. Перший український календар виданий у 1897 р. в Мт. Кармел. — (Подав *Іван Заблоцький*).

ВІДДІЛ 2 У. Н. С.: Братство св. Димитрія заложено 1895 р. Основники: о. Стефан Макар, Мих. Галькович, Дмитро Коропчак. Перші урядники: М. Галькович, Д. Коропчак, Іван Воргач. На вивольні українські ціли дали \$215. Маєток у готівці \$100. Зібрання в галі церковній при Вест евеню й Біч Ст. Теперішній уряд: Григорій Дзвінка, предс.; Стефан Воргач, секр.; Орест Стухляк, кас. Ювілейне свято відбули з іншими відділами.

ГРОМАДА: NANTICOKE.

Українців 100 родин. Почали прибувати з Лемківщини від 1880 р. Працюють у копальнях твердого вугля. Є українська православна церква, парохіяльна школа, 4 товариства, молодечий клуб „Вікторі”. З професіоналістів є 2 вчителі, з бізнесів 3 ресторани, 1 торговля харчами, 2 стрижії, 1 похоронник. — (Подав Іван Велюш).

ВІДДІЛ 29 У. Н. С. (у Гановер): Братство Преображення Господнього зорганізував в 1899 р. Микола Галайда з 8 членів і він самий був першим урядником, а з ним були ще: Тимко Гулик, Андрій Грозьо й Василь Федак. Допомоги виплатили за останніх 12 літ \$3,203, на народні цілі в Америці \$119, на церковні \$225, на старий край \$35, все вібране з членських вкладок і братських забав. Маєток у готівці \$155, приладдя до вистав у парохії, відділ має американський прапор. Зібрання відбуває в церковній галі. Теперішній уряд: Василь Блюй, предс.; Евстахій Яхван, кас.; Іван Малишак, секр.

Ювілей святкували з від. 30, 48, 99, 223, 278 і 319 в парку Сан Сусі для цілої околиці Вилкс Бери 12. серпня 1934 р. Видано спеціальну пропам'ятну програму в формі книжечки. Опис є в *Свободі*, про що є згадка при від. 99.

ВІДДІЛ 319 У. Н. С.: Товариство „Вільна Україна” зорганізував із 7 членів Данило Стецик 22. жовтня 1924 р. В першому уряді були: Теодор Бабак, предс.; Михайло Проняк, секр.; Іван Вельгош, кас. Допомоги дістали члени \$247, на народні цілі в Америці дали \$40, до рідного краю вислали \$10. Маєтку тепер є \$256. Співпраця йде з О.Д.В.У. ч. 7. Зібрання відбуваються в галі парафіяльній. Теперішній уряд: Теодор Бабак, предс.; Василь Стефунько, секр.; Іван Вельгош, кас. Ювілей святковано спільно у Вилкс Бери, Па.

ГРОМАДА: NANTY GLO.

Українців коло 90 родин. Вони поселилися ще перед 40 роками. Найбільше число з Лемківщини і з повітів Сянік, Рудки, Старий Самбір, Перемишль. Заняті всі в копальнях твердого вугля. Є 3 відділи У. Р. Союзу і 2 відділи У. Н. Помочі. Є також українська православна церква. Є церковна галя, школа при церкві. Є українські бізнеси, а то: 2 торговлі харчами, 1 ресторан і 1 швець. Молодь зорганізовано при церкві. — (Подав о. С. Гривнак).

ГРОМАДА: NESQUEHONING.

Українців 17 родин, 11 неподружених. Поселились від 1910 р. Походять з повітів: Турка, Калущ, Самбір, Рогатин у Галичині. Працюють у копальні твердого вугля. Є 1 українське товариство для старших і молоді. Тут є дві церкви: гр.-катол. і рос. православна. — (Подав Юрій Литвинець).

ВІДДІЛ 231 У. Н. С.: Братство св. Миколая мало 9 членів при заложенні 28. листопаду 1920 р. Його організував перший уряд: Юрко Литвинець, предс.; Роман Чолій, секр.; Михайло Кобінець, кас.; Микола Коваль, опікун хорих. Крім того були діяльні при закладанні Й. Яворський, Іван Козицький, Василь Строміла. Допомоги виплатили членам \$970, на Сиротинців в Америці дали \$10, на повсякні у Галичині \$135. Тепер є маєтку \$20. Відділ причинився до заложення Українського Народнього Дому під ч. 57 Іст Сентер Ст., і там відбуває свої зібрання. Теперішній уряд: Василь Космина, предс.; Юрко Литвинець, секр.; Станіслав Павлюкович, кас.

ГРОМАДА: NEW ALEXANDRIA.

Укр. кат. парохія зорганізована в 1906 р. Родин 35.

ВІДДІЛ 82 У. Н. С.: Братство св. Петра і Павла.

ГРОМАДА: NEW CASTLE.

ВІДДІЛ 74 У. Н. С.: Товариство ім. І. Франка.

ГРОМАДА: NORTHAMPTON.

Українців 2,900 — разом з меншими місцевостями, що причисляють себе до цієї громади, як: Ормрод, Каплей, Катасаква, Гокендаква, Джілт, Сіментон. Прибули в р. 1895 з повіту Сянік, Галичина. Працюють у цементовнях, у фабриках сорочок і ін. В околиці є теж фермери. Є 6 заповомових організацій, 2 церковні. Є українсько-католицька і православна церква, а при них окремі школи. Організацій молоді 2: спортова і Молодечий Клуб. Підприємств 15: торговлі харчами, мясом, гарадж, виріб соди, достава пива, похоронник і гостинниці. З професіоналістів 1 лікар. — (Подав Лука Демчук).

ВІДДІЛ 44 У. Н. С.: Українські Стігові Стрільці зорганізував Стефан Кудрик 13. лютого 1916 р. з 20 членів. В першому уряді були: Григорій Яремко, предс.; Стефан Кудрик, секр.; Бикола Кравчишин, кас. Допомоги виплачено \$1,869.60, на народні цілі в Америці \$146.75, на інші цілі \$323.39, на народні цілі в старому краю \$153.75 — з фонду допомогового й добровільних жертв. Маєток у готівці \$1,413.74, співпраця з церковними грома-

Товариство „Українські Слові Стрільці”, відділ 44 У. Н. С., Нортсмптон, Па.

дами, зібрання в українській церковній галі. Нагороджені за працю організаційну члени: бл. п. Стефан Кудрик, Лука Демчук, Андрій Чепеляк. Теперішній уряд: Василь Шишка, предс.; А. Бодник, кас.; Лука Демчук, секр.

Пояснення до фотографії (ст. 708):

Перший ряд (зліва направо) сидять діти: Е. Демчук, Єлисавета Потіха, Н. Н., Н. Н. Другий ряд: А. Мазепа, Н. Задубера, Л. Демчук (секр.), о. д-р В. Клодницький, В. Шишка (предс.), А. Бодник (кас.), М. Загоруйко, Ю. Задубера, К. Боднарчук, С. Лешак. Третій ряд: Ф. Мазепа, А. Дацюк, П. Демчик, І. Демчик, С. Любенецький, Г. Загоруйко, І. Задубера, Т. Шишка, С. Вітушинський. Четвертий ряд: Я. Демчук, М. Задубера, В. Загоруйко, М. Назар, А. Загоруйко, К. Чепеляк, І. Чепеляк, М. Чепеляк, А. Чепеляк.

ВІДДІЛ 318 У. Н. С.: Сестрицтво св. Ольги zorganizував 1. квітня 1912 р. дяковчитель Григорій Михаліцький з 28 члениць. В першому уряді були: Пава Рочняк, предс.; Юстина Чепеляк, кас.; Ксеня Деревляна, секр. Допомоги виплачено членицям \$1,499.25, на народні цілі в Америці видали \$116.75, до рідного краю \$20 — з членських вкладок і імпрез. Маєтку мають \$935.97. Зібрання відбуває відділ у галі церкви св. Івана Хрестителя. Нагороду за працю організаційну дістала Теодора Демчук. Теперішній уряд: Анна Куштай, предс.; Петро Маслюк, кас.; Василь Саяук, секр.

ГРОМАДА: NORTHUMBERLAND.

Українців в місцевості й околиці 62 старші і 124 молодші, разом 186. Прибули перед 28 літами. Є 1 товариство (від. У. Н. С.). — (Подав *А. Возний*).

ВІДДІЛ 357 У. Н. С.: Братство св. Михайла повстало з 18 членів 11. травня 1913 р. заходами Андрія Возного. Він став головою в першому уряді, а з ним був Яків Сокальчук касієром, Теодор Пантелей секретарем. Допомоги дістали члени \$1,566.50, на народні цілі в Америці дали \$100, до рідного краю вислали \$1,350 — з членських вкладок, з коляди і з приватних збірок. Зібрання відбуваються в чужій галі. Теперішній уряд: Олекса Клапко, предс.; Гнат Твердий, кас.; Андрій Возний, секр.

Сестрицтво св. Ольги, відділ 318 У. Н. С., Норттемптон, Па.

Братство св. Кирила і Методія, відділ № 6 У. П. С., Олуфонт, Па.

ГРОМАДА: OLYPHANT.

В парохії 800 родин. Подаю тільки українське населення, котре гуртується при нашій парохії, не включаючи так званих „руських”. Наше містечко має поверх 12,000 населення. Зпоміж усіх народностей українці найчисленніші. Працюють у копальнях і шовкових фабриках. З нашої громади перейшли на сусідні фарми коло 40 родин в часі останнього двадцять-ліття. Вони зачисляються до неї.

Перші записки кажуть, що в Олифанті було стоваришення під назвою „Читальня” і „Кружок Молодих Емігрантів” з року 1885. З того власне кружка повстали братство св. Івана Хрестителя і парохія св. Кирила й Методія 1888 р. З перших членів іще живуть і беруть участь у громадським житті: Ю. Хил'як, Данило Кисільовський, Й. Осеняк. Від року 1894 історія більше вірна, бо *Свобода* нотувала всі важніші справи, які відбувалися в Олифанті.

Наш лемко-імігрант з 80 і 90 років минулого століття був дуже підприємливий щодо бізнесу. Кооперативна торгівля, зложена о. І. Волянським, розвивалася гарно, та, на жаль, не довго. Приватні бізнеси повстають коло 1890 року. Перші бізнесмени: Хил'як, Осеняк, Гамбаль, С. Митренко, М. Турок.

Парохія гр.-кат. обряду числить — як сказано вище — поверх 800 родин. До вечірньої школи ходять 300 дітей. Шкільний будинок має шість просторих кімнат, модерно уладжених, так, що їх публична шкільна рада винаймає на денні класи. Крім клас є велика зала з 1,000 сидженнями, і друга зала на різного роду забави. Крім дяковчителя заняті 5 учительських сил. Наука дає добрі успіхи, молоде покоління чується українським, знає свою історію, як на наші обставини, вдовольно. З нашої школи вийшли тут роджені професіоналісти і до нині чуються нашими дітьми: 1 суддя, 4 правники, 4 священики, 5 черниць, 10 учителів і вчителюк, багато шпитальних доглядачок. Понад 100 молоді покінчили вищу школу. 12 друкарів, 2 годинників, 1 торгівля меблями й залізом, 2 декоратори, 2 будівничі, 5 голярів, 4 пльомбери, 6 торговель мішаних товарів, 2 ресторани, 14 гостиниць, 2 похоронні заведення, 2 електричні механіки, 2 варстати до направи авт, 3 банківці, 8 асекураційних агенцій. Книговодців не знаю числа.

Політичне життя в Олифанті датується від 1900 року. Були вибрані до різних урядів міста: радний Бекеч 1903, шкільний директор Ю. Хил'як 1904, радний Ковтко 1905, радний Хомин 1913, Сайкевич 1915, Мізік 1923. Хил'як борджес (посадник) 1925, радний Ковальчик 1925, Митренко шкільний директор 1927, радний Пушкаш 1930, шкільний директор Гундич 1930, радний Н. Хил'як 1931, 6х 1931, Савчак 1934, міський контролор Хомин 1934, асесор Гриненко 1934, в уряді здоров'я А. Тарас 1934. Під цю пору маємо трьох поліцаїв і різні менші позиції, як члени виборчих комісій, сторожі пожежні, тощо.

Запомогів організації: 1 відділ У. Н. Союзу, коло 130 членів; 3 відділи У. Р. С., коло 140 членів; 1 від. Провидіння, 80 членів; 1 Народної Помочі, 40 членів; 8 відділів Згоди Братств, 800 членів; 3 від. Соединенія, коло 200 членів.

Члени всіх організацій живуть згідно з собою, однак є мало активності.

Слід зазначити, що місцева організація „Згода Братств” посідає власний дім вартости сто тисяч доларів. В тій домі гуртується громадське життя політичне і просвітне. При кінці хочу зазначити, що в нас також є політична організація: Український Поступовий Клуб. Завдяки його активності неодну політичну справу ми виграли на користь нашого народу і здобули неодну належну позицію. Клуб існує 10 років.

В Олифанті виходила газета *Свобода* від 1900 до 1905 року. — (Подав Демко Хомин, міський контролор).

ВІДДІЛ 86 У. Н. С.: Братство св. Кирила й Методія закладене в травні 1915 р. Передтим було бр. Пресв. Богородиці відділом 86, але в часі реформи члени розбіглися, а осталося лиш пару членів. До них пристали члени з переступними листами з бр. св. Івана Хрестителя, від. 3, разом було всіх 6 і вони змінили назву на бр. св. Кирила й Методія. Основником цього братства треба вважати А. Тараса, котрий притримав тих 6 членів з обох відділів. У першому уряді був головою Демко Хомин, секретарем Андрій Тарас. Допомоги виплачено членам \$3,164, на Сиротинець У. Н. С. \$102.35, на світову виставу в Шікаго \$10, на рідний край \$50 — з членських вкладок і добровільних датків. Мاستок у готівці, заморожений, \$1,200. За працю дістав нагороду (перстень) бувший фін. секретар Михайло Пащук. Йому помагали: Кирило Клипач, Григорій Сайкевич, Павло Саламаха. Зібрання відбуваються в школі при церкві св. Кирила й Методія. Теперішній уряд: Гр. Костик, голова; П. Саламаха, фін. секр.; Т. Мороз, кас.

Ювілейне свято з від. 185 було 21. квітня 1934 р. Опис був у *Свободі* з 8. травня 1934 р. До святочної вечері засіло з 300 осіб. Відкрив свято Гр. Костик, співав хор під управою Якова Гайдука. Демко Хомин переповів перші початки У. Н. С., бо в Олифанті є 5 членів, що належать до Союзу від самого початку (1894 р.): Семен Митренко, Стефан Кузьм'як, Данило Кисільовський, Клим Джула, Данило Шпін'як. По промовах І. Турка й П. Саламахи виголосили святочні промови М. Мурашко й Д. Галичин. Спомини зперед 40 літ переповів Іван Ардан, колишній редактор *Свободи*. Свято закрав о. М. Гурианський.

ГРОМАДА: ORMROD.

Українців 80 родин. Перші прибули сюди перед 40 роками. Походять з повітів Сянік, Добромил, Вібрка. Працюють у фабриках цементу і в млинах. Церква в Норт-гемптон, школа парафіяльна. Є тут 2 від. У. Н. С., 1 від. Провідіння, а для молоді Американсько-Український Клуб. 3 бізнесів є 2 торгівлі харчами й 1 гостиниця. — (Подав Дмитро Бала).

ВІДДІЛ 124 У. Н. С.: Братство св. *Николая* повстало з 38 членів 17. вересня 1905 р. Основник: Іван Онушко, що був першим головою в уряді, а ним разом були: Іван Оротила, кас.; Стефан Греса, секр. Допомоги виплачено членам \$2,159.88, на народні ціли в Америці пішло \$375, до рідного краю \$225 — з місячних вкладок від членів. Маєток у готівці \$824.26, зібрання в галі церковній. Теперішній уряд: Теодор Білоус, предс.; Василь Карабан, кас.; Дмитро Бала, секр.

ГРОМАДА: PALMERTON.

Українців 100 родин, 300 душ. Перші прибули в 1908 р. з повітів: Турка, Перемишляни, Радехів, Самбір, Лісько, Сянік, Скалат. Працюють у фабриці виробу цинку переважно як палячі. Є 3 товариства: 1 від. У. Н. С., 1 від. У. Р. С., 1 від. Провідіння. Є укр.-катол. мурована церква, Народний Дім, школа при церкві, 7 бізнесменів (2 торгівлі мясом, 3 харчами, 2 гостиниці). Більшість наших громадян мають свої доми. — (Інформації прислали Михайло Куба і Гнат Климишин).

ВІДДІЛ 369 У. Н. С.: Братство св. *Николая* мало 37 членів, коли його закладали 27. вересня 1913 р. Яків Грабар, Григорій Максимців і Семен Деркач. В першому уряді були: Семен Зварч, Григорій Максимців, Іван Лисогір, Я. Круль. Допомоги дістали члени \$3,460.96, на народні ціли в Америці виплатили \$200, до рідного краю вислали \$150 — з балів, представлень, коляди і зі своєї каси. Маєток у готівці тепер \$1,000, інвентар \$50. Зібрання відбуваються в галі церковній. При організації заслужили: Михайло Куба, Яків Грабар, Семен Деркач, Стефан Дмитик, Гнат Климишин (дістав перстень). Теперішній уряд: Ілько Березяк, голова; Михайло Куба, секр.; Михайло Польський, кас.

Братство св. *Николая*, відділ 369 У. Н. С., Палмертон. Па.

Братство св. Володимира, відділ 105 У. Н. С., Найтавн, Па.

ГРОМАДА: PARKER FORD.

Українців 23. Прибули з Галичини в 1919 р. Займаються господарством на фармах.
— (Подав Іван Гайгелъ).

ГРОМАДА: PHILADELPHIA.

(Подав д-р Павло Дубас).

Українців: 5,000 родин у місті й повіті.

I.

ПЕРШІ ІМІГРАНТИ І ПОЧАТКИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЖИТТЯ.

(Зі споминів Миколи Росоловича).

Я приїхав з Копичинець (Галичина) до Філадельфії в 1902 році як 18-літній хлопець. Замешкав у поляків в польській ділянці, але як рухливий почав зараз шукати своїх людей. Була тяжка справа, бо ніхто про „русинів” нічого не знав. Після довгих пошукувань удалось мені довідатися, що десь там на Point Breeze в південно-західній ділянці Філадельфії є якась греко-католицька церква. У неділю з великим трудом і блуканнями я її відшукав. Була це маленька церковця, а парохіяни угро-русини і лемки, кацапи й мадярони. Священик, о. Грабар, говорив більше по мадярськи як по руськи, звagalі ця перша моя візита в церкві мене тільки розчарувала, бо не задовольнила мене в моїм пошукуванні своїх. Під церквою зазізнався з кількома людьми, які пізніше відіграли велику роль в організуванні українців. Ними були: бл. п. Кречковський, бл. п. Мусяла, Михайло Поляк, Кохан і інші.

Коли між нами завязалась тісна дружба, ми почали застановлятися над справами, які обходили більше наш нарід, ніж нас самих. Ми почали вишукувати мешкання наших людей і з задоволенням ствердили, що наші люди, головно виселенці з Грималова і Скалата, розмістились в околиці 23-тої вулиці і Callowhill, а приходці з перемиського повіту в околиці Найставн. І так поволі витворилась маленька групка людей, ширих до праці, з якою можна було приступити до творення організацій.

Перше всього не подобалась нам кацапська церква в Point Breeze. Скоро купили ми пару свічок, хрест, кадило, фелон і т. п. і зорганізували руську православну церкву, яку тимчасово примістили на галі в околиці 23-тої вул. і Callowhill. Тепер та галія зде-мольована. Священик був в Великій Україні. Та церква довго не встоялась, але дала початок до боротьби з кацапством.

Наші люди працювали в фабриці локотив Болдвіна, цукроварнях, при виладуванні кораблів в місцевих порті, в сталевих фабриках, а дівчата як домашні помічниці. По цілоденній тяжкій праці сходились енергійніші одиниці в приватних помешканнях і обговорювали методи боротьби з москвофільством та провадили дискусії над творенням організацій. Підчас таких дискусій виринула ідея зорганізувати відділ Українського Народного Союзу (тоді Руського Н. С.). І так в році 1905-тім зорганізовано товариство „Любов”, 45 від. У. Н. С. При товаристві „Любов” основано читальню „Просвіти”, яку тимчасово приміщено в домі при 2-гій і South St., в кімнаті п. Демкова на 3-тім поверсі. При читальні зорганізовано хор під управою п. Кречковського, уладжувано концерти, просвітні і політичні дискусії, так, що ціла праця набирала вже тоді досить поважного характеру. Другим з черги відділом У. Н. С. було братство св. Володимира, основане в р. 1907.

В р. 1907 приїхав до Філадельфії на постійний осідок бл. п. єпископ Сотер Ортинський і додав своїми організаційними здібностями і невичерпаною енергією нашої праці великого імпульсу. При його допомозі основано в р. 1909 Товариство Русько-Американських Горожан, яке нині є найбагатшим і найбільше впливовим українським товариством у Філадельфії. Це товариство є власником Української Галі на 1,000 місць.

Єпископ Ортинський зараз по своїм приїзді до Філадельфії скликав Шкільний Зїзд і відтоді почалася також праця над піднесенням грамотности старших і дітей. Від того часу українські товариства росли як гриби по дощі. Під цю пору в Філадельфії є такі організації: відділів Українського Народного Союзу 11; відділів Провидіння 11 (є тут теж осідок головного уряду); відділів Українського Робітничого Союзу 4; відділів Народної Помочі 1; Стрілецький Гурток ч. 1; Товариство ветеранів американської армії; відділ „Оборони України”; відділ О.Д.В.У.; відділ Союзу Гетьманців-Державників; Січова Сотня ім. Дм. Вітовського; Злучені Укр. Амер. Організації м. Філадельфії.

Народні Доми: Товариство Українсько-Американських Горожан при 847 N. Franklin St.; Українська Галія, 849 N. Franklin St.; Українська Громада в Найставн (S. E. cor. Roman and Clarissa Sts.); Українська Громада при 23-тій і Бранн ул.; Українська Громада при 3322 Lawrence St.; Український Горожанський Клуб у Френкфорті.

Товариство „Бдність”, відділ 163 У. Н. С., Філадельфія, Па.

Школи Цілоденна Вища Школа для дівчат під варядом сс. василіанок в Факс Чейс; цілоденна парохіяльна школа під зарядом сс. василіанок при 7-мій і Першій ул.; вечірня школа при українській автокефальній церкві; вечірня школа при Народнім Домі (23 і Бравн) під зарядом сс. василіанок; вечірня школа при Народнім Домі в Найставн; вечірня школа при Укр. Гор. Клюбі в Френкфорті; вечірня школа при українській католицькій церкві в Френкфорті; вечірня школа при Нар. Домі при Lawrence St.; вечірня школа під варядом сс. василіанок у Вест Філадельфії.

Бібліотеки: Читальня при Товаристві Укр.-Амер. Горожан при ул. Френклин; читальня при Горожанським Клубі в Френкфорті; читальня при Народнім Домі при Lawrence St.; читальня при Народнім Домі (23 і Бравн).

Фінансові інституції: Українське Будівниче і Позичкове Товариство; Кооперативне Будівниче і Позичкове Товариство.

Організації молоді: Taras Shewchenko Dramatic Circle (23rd and Brown); Ukrainian-American Youth League; Ukrainian Girls' Club in Nicetown; „Young Ukraine” Catholic Club; Young Ukrainian Nationalists; Дівочий Пласт, Хлопчий Пласт.

Спортові організації: St. Josaphat's Ukrainian Athletic Club of Frankford; Ukrainian Athletic Club (23rd and Brown); Ukrainian-American Soccer Club; Ukrainian Athletic Association of Nicetown; Ukrainian Girls' Athletic Club.

Танці: Клуб Танцюристів Школи Василя Авраменка; Школа Модерних Танців Дмитра Чутра.

Церкви: Українська католицька катедральна церква Неп. Зач. Пр. Д. Марії; українська автокефальна православна церква св. Володимира Великого; українська католицька церква в Френкфорті.

Осідок церковних дієцезій: Дієцезія Укр. Католицької Церкви — єпископ д-р Кон-стантин Богачевський, 815 N. Franklin St.; Дієцезія Укр. Автокефальної Церкви — архиєпископ Іван Теодорович, 1127 W. Wingohocking St.

Сестри чину св. Василя Великого: Осідок сестер чину св. Василя Великого, 832 N. 7th St.; сиротинець під зарядом сс. василіанок; Матерній Дім сс. василіанок у Факс Чейс.

Друкарні: Друкарня „Америки”; друкарня „Дніпра”; друкарня Сиротинця сс. василіанок.

Часописи і журнали: „Америка”, орган Провидіння, три рази на тиждень; „Дніпро”, орган Укр. Автокефальної Прав. Церкви, два рази на місяць; „Місіонар”, раз на місяць.

Хори: Хор ім. О. Кошиця при прав. церкві, хор ім. М. Лисенка при кат. церкві, хор при кат. церкві в Френкфорті.

Жіночі організації: Товариство Укр.-Амер. Горожанок (Союз Українок, від. ч. 40); „Дочки України” (Союз Українок, від. ч. 42); товариство ім. Ольги Басарабової; Жіноча Громада в Найставн; сестринство Неп. Зач. Пр. Д. Марії; сестринство Серця Ісусового; сестринство св. Ольги.

Професії і звання: 2 лікарі, 1 дентист, 2 правники, 4 вчительки і вчителі, 1 аптикар, 1 оптометрист, 1 банковець, 6 малярів і рисівників, 5 шпитальних доглядачок, 2 вчителі й одна вчителька музики.

Бизнеси: Першу крамницю в Філадельфії відкрив Іван Борисевич в 1909 р. Це був перший український бизнес (delicatessen store при 822 N. Franklin St.). Під цю пору українці займаються найрізноманітнішими бизнесами. І так приблизно: делікатесен 5, торгівлі напінками і ресторани 45, цигара 10, направа взуття 15, стрижії 15, дамські капелюхи 3, крапці 5, агенції реальностей 5, м'ясари 10, папірники 10, малярі домів 5, будівничі 5, футра 5, цвті 1, музика 1, похоронник 1, пекарні 5, салони краси 3, годинники 2, строєння фортепяна 1, чищення вікон 25, торгівлі харчами (гросерні) 15.

Найважливіші події: 1905. оснування Товариства „Любов”, 45 від. У. Н. С. — Читальня „Просвіти”. 1907. приїзд єпископа Ортинського; 1909. оснування Товариства Укр.-Амер. Горожан; 1912. оснування „Провидіння”; 1922. протибольшевицький похід вулицями міста і віче в Broad Street Theatre (15,000 учасників походу); 1922. концерт Національного Хору під управою О. Кошиця в Academy of Music; 1922. відкриття Української Галі; 1930. протипольський похід вулицями міста і віче в Metropolitan Opera House (20,000 учасників походу); 1932. свято в честь Вашингтона в Academy of Music: танцюристи під управою В. Авраменка, хор під управою О. Кошиця; 1933. опера „Мазепа” в Academy of Music — під диригентурою Павла Углицького, виставлена Укр. Арт. Театром під управою Д. Чутра.

II.

УКРАЇНЬКА ГРОМАДА НА 23-тій і БРАВН (ФІЛЯДЕЛЬФІЯ, ПА.)

(Написав Михайло Туркот).

Зацартерована: Ukrainian League of Phila., Inc., зорганізована в 1916 році за почином товариства „Мир”, від. 324 У. Н. Союзу. В організуванні брали найбільше участь: Мих. Коцюк, о. Мих. Гурявський, Мих. Вишиванюк, Петро Антопович, Дмитро Люба, Гр. Гонта, Р. Слободян, Н. Самбір, Гр. Григорчук і багато інших.

Тоді наше політичне життя було розділене на дві частини: на „федераційників”, тобто тих, що належали до „Федерації Українців”, і „народовців”, тих, що належали до „Народньої Ради”. Однак була завзята праця на користь загальної справи.

З арендованого льокалю тов. „Мир” Громада перенеслася до свого дому в 1917 чи 1918 році. В тім домі була саля на збори, вечірня дитяча школа і клуб, котрий був збудований у сутеринах. Дім був під ч. 2317 Fairmount Ave. і коштував до 9,000 доларів.

Громада зростала і почалося робити тісно, тож у 1925 р. Громада закупила будинок за \$26,500, перебудувала на школу, клуб, салю на збори і мешкання для господаря, галяу на імпрези і дві крамниці на фронті будинку. Коштує все \$43,000.

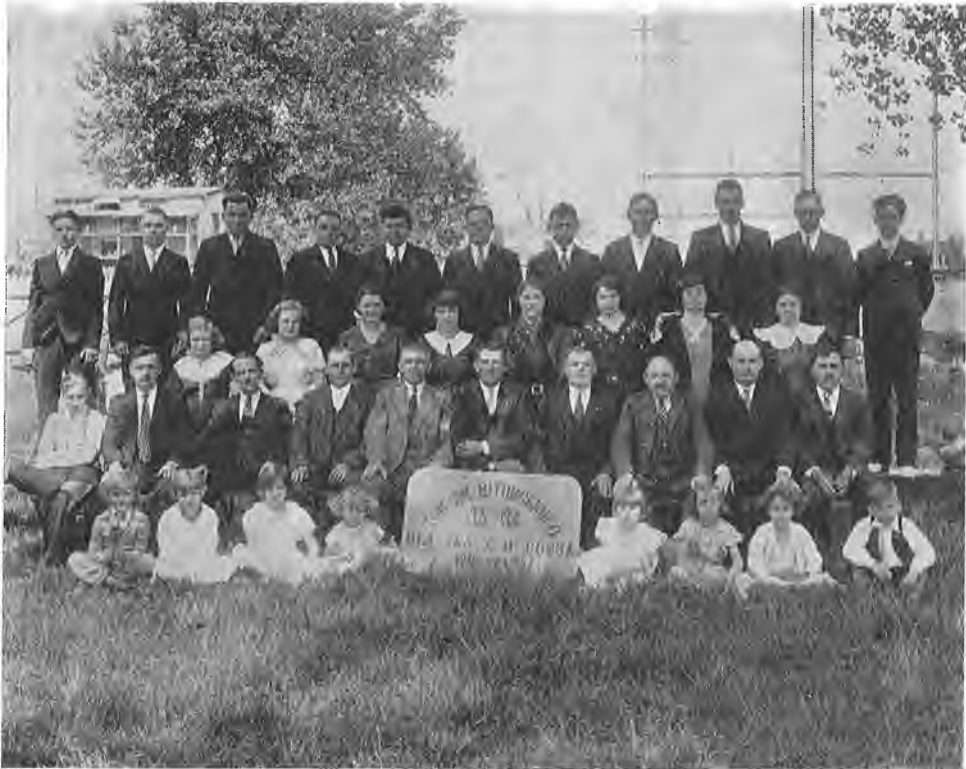
За політикою є „націоналісти” й „оборонці”, але в Громаді через це (хоч часами є непорозуміння) неготи нема.

В домі Громади приміщені: тов. „Мир”, від. 324 У. Н. С.; тов. „Згода”, від. 250 У. Р. С.; Аматорський кружок ім. Т. Шевченка; Мячева дружина (Baseball Team) і Basketball Team під назвою: Ukrainian Athletic Association; Жіноче товариство ім. Ольги Басарабової. Перші два тов. заповомові, другі громадські.

Дільниця числить до 300 родин. Громада має 150 членів. Дільницю замешкують переважно імїгранти із скалатського і коломийського повіту. Майже всі живуть з праці рук. Є багато машиністів, котрі тепер без праці. Є багато робітників коло вікон і багато пекарів. Громадяни наших, що є в бизнесах, є небагато в дільниці: є 2 торговці споживчими товарами, 1 дрібними, 2 напїтками, 1 реальностями.

З професіоналістів є 1 адвокат і 1 advertizement artist, один кравець, один голяр.

В громаді є мала бібліотека. В школі в 1934—5 було 80 дітей, учили сестри в укр. кат. сиротинці. Зазначити треба, що може чи не всі наші громадяни мають свої доми, без ріжниць, чи вже виплачені чи ні. Депресія далася в знаки і нам, а це відбивається і на громадському житті. Загальний маєток Громади і всіх товариств, що у ній льокуються, є до \$50,000. З товариств, котрі найбільше пособили Громаді матеріально, а тимсамим і морально, є тов. „Мир”, від. 324 У. Н. С., про котре є окрема записка.

Товариство ім. Дмитра Вітовського, відділ 268 У. Н. С., Френкфорд, Па.

III.

ГРОМАДА НА ПЕРЕДМІСТІУ NISETOWN.

(Подав *Григорій Шалага*).

Минуло коло 30 років, як я приїхав до Злучених Держав, до міста Філадельфії, до околиці Найставн. Перший стрічний українець був Михайло Поляк. Хоч було тут більше українців, однак вони до свого не признавались, майже всі говорили по польськи, на товариських сходинах вживали польської мови, а за те поляки називали їх „поржондне русінкі”.

Ще в краю я бачив, як наші українці поборювали москвофілство, а на чужині попали ми в товариство поляків. Щоб від них відділитись, я при допомозі свого товариша Івана Петрика почав гуртувати наших людей у запомогове товариство, братство св. Володимир, і діставати свій часопис *Свободу*. Тоді наші імігранти, бачучи, що є де зійтись і почути свою рідну мову, зачали розказувати про це одні одним і тим чином ми зорганізували товариство, котре вписалось до Руського (тепер Українського) Народного Союзу. На початках було нам дуже тяжко, тому, що не мали відповідних людей на уряд. Ми запросили кількох людей із середини міста і вони давали відчити на різні освідмлюючі теми. Зпочатку ми сходилися в приватнім домі, пізніше до чужих галь, котрі треба було оплачувати добровільними датками. Зчасом обставини змінились, наша іміграція зачала оставатись тут, в Америці, на довше і наше товариство задумало купити свій дім (Народній), де ми могли би мати сходини та рідну школу для наших дітей. І справді в нас тепер є свій дім, де відбувається наука дітей, сходини різних товариств та віча, і де міститься вся громада з Найставн. Наше братство має 150 членів в У. Н. Союзі і воно в історії нашої дільниці записане золотими літерами. За 28 літ існування наш 105 відділ У. Н. С. мав трьох членів головними урядниками У. Н. Союзу, а то: бувший головний контрольор Микола Росолович, теперішній голов. фін. секр. і касієр Роман Слободян і голов. радний Стефан Слободян.

Я можу бути нині гордий з мого труду, бо хоч уже на старші літа не можу так багато працювати для організації, як це було давніше, то зате мої діти беруть чинну участь у тім самім братстві. Нині вже до помічі стало нам наше жіноцтво і молодь.

Товариство „Мир”, відділ 324 У. Н. С., Філадельфія, Па.

Товариство ім. Дмитра Вітовського, відділ 375 У. Н. С., Філадельфія, Па.

IV.

ГРОМАДА FRANKFORD, НА ПЕРЕДМІСТІ ФІЛАДЕЛЬФІЇ.

Українців 450. Прибували від р. 1902 з повіту Бережани в Галичині. Працюють у фабриці чоколяди, в гарбарні та в Філадельфії. Є 2 допомогіві товариства (1 від. У. Н. С. і 1 від. Провидіння), укр. католич. церква, Горожанський Клуб, 2 школи — одна при церкві у власнім будинку й одна при Народнім Домі (Клубі), бібліотека. Молодь зорганізована в „бейсбол клуб“, має 30 членів, а з бізнесів є фабрика солодкої води, 2 гостинниці, 2 крамниці з цукорками і цигаретками. — (Подан *Петро Омелян*).

ВІДДІЛ 35 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка заклали в січні 1916 р. з 28 членів Іван і Михайло Пеленський. Перший з них був головою в першій уряді, другий секретарем, а касиром був Василь Лис. Допомоги виплачено \$448, на народні цілі в Америці пішло \$40, на рідний край \$55. Зібрання відбуваються в галі Товариства Українсько-Американських Горожан. Теперішній уряд: Іван Пеленський, предс.; Іван Цегелик, кас.; Андрій Зазуляк, секр.

Ювілейне свято відбулося разом з іншими відділами з Філадельфії 27. травня; описане було в *Свободі* 6-го червня 1934. Згадка при від. 45.

ВІДДІЛ 45 У. Н. С.: Товариство „Любов“ повстало 13. грудня 1903 р. з 13 членів. Організували: Т. Кохан, Мих. Поляк, Микола Росолович. Перший уряд: А. К. Онишківич, предс.; Теодор Кохан, секр.; Андрій Вислоцький, кас. Допомог виплачено членам \$10,765, на народні цілі в Америці \$675, на рідний край \$565 — з членських вкладок, з балів, представлень і т. п. Маєток у готівці \$3,669.01, в бібліотеці 105 книжок вартості \$35, інвентар \$75. Відділ причинився до заложення Горожанського Клубу, що тепер є окремим товариством. Співпрацює з усіма іншими товариствами. Зібрання відбуває в галі Клубу Українсько-Американських Горожан. Теперішній уряд: Василь Стрийковський, предс.; Микола Ю. сеник, секр.; Антін Гарасим, кас.

Ювілей У. Н. С. відділ обходив разом з усіма відділами У. Н. С. в Філадельфії 27. травня 1934 р. Опис у *Свободі* з 29. травня 1934 р. По богослуженнях у церквах був концерт у Галі Горожан. Програму виповнив міш. хор під управою М. Корикори й оркестра П. Келічави. Промови: М. Мурашко, Стефан Слободян, А. Пашук, по англійськи Чарлз Дейвис в імені посадника Г. Мура, та Н. Гарасим. Представлено найстарших філадельфійських членів У. Н. С.: М. Росоловича й І. Борисевича та наймолодшу членицю — Липко. На бенкеті тостмайстром був д-р Володимир Галан. Свій 30-літній ювілей товариство обходило 29. квітня 1934 р.

ВІДДІЛ 62 У. Н. С.: Український Народний Союз, Вест Філадельфія, зорганізували з 31 членів 17. червня 1916 р. Петро Кокотинський, Стефан Гвіздь, Юрій Бліхар, Кароль Кропивницький. Всі крім Бліхара ввійшли в перший уряд. Допомоги членам виплатили \$1,844.73, на народні цілі в Америці \$92, до старого краю \$105. Маєток у готівці \$302.72, в українських бондах \$50, прапори \$157. Відділ злучився з від. 324 дня 24. квітня 1932 р. Зібрання відбуваються в чужій галі. Теперішній уряд: Теодор Яців, предс.; Семен Староста, кас.; Мих. Черкас, секр.

ВІДДІЛ 83 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка повстало з 22 членів 15. жовтня 1916 р. Його організували члени першого уряду: Роман Караїм, предс.; Олекса Бабяк, кас. і Роман Карбівник, секр. З ними був іще Петро Закутинський. Допомоги дістали члени \$2,000, на народні цілі в Америці виплатили \$460, до рідного краю вислали \$390 — з членських вкладок, з імпрез, а частину зо збірки. Маєтку є \$1,740.50. Про ширшу громадську працю говориться в історії громади, бо в усіх справах відділ 83 був усе діяльний. Деколи йшов за закликами центральних організацій, а деколи давав початок. Зібрання відбуваються в Українській Галі. Теперішній уряд: Михайло Головатий, предс.; Павло Бабяк, кас.; Ілько Савчин, секр.

ВІДДІЛ 105 У. Н. С.: Братство св. Володимира заложене 21. липня 1907 р. з 14 членів. Основники: Іван Петрик, Григорій Шагала, Василь Матолич, Михайло Куриляк і Павло Кознарський. У першому уряді були: Михайло Поляк, предс.; Василь Матолич, секр.; Григорій Шагала, кас. Допомоги виплачено \$4,840.68, на народні цілі в Америці \$788, до рідного краю \$1,200.90 — з представлень, балів, пікніків і концертів. Маєток відділу виносить у готівці \$3,171.08, інвентар окремо \$200. Відділ дав почин за спонукою колишнього гол. контр. У. Н. С., Миколи Росоловича, теперішнього гол. фін. секр. Романа Слободяна і гол. рад. Стефана Слободяна до заложення Української Громади в Найставн, що має свій дім вартості \$20,000. Крім того відділ 105 дав почин до зорганізування великого Молодечого Департаменту при відділі. В домі Української Громади відбуваються зібрання відділу. Теперішній уряд: Стефан Слободян, голова; Стефан Борис, секр.; Стефан Крайник, касир. Почесні члени відділу: Григорій Шагала і Павло Кознарський.

Ювілейне свято відбув відділ разом з філадельфійськими відділами 27. травня і окремо ще ювілейне свято свого існування в Найставн 4. листопаду 1934 р. На свято прибув Роман Слободян з гол. уряду з рефератом, а промовляли ще: Стефан Слободян, гол. радний У. Н. С., і Гр. Шагала, а по англійськи Іван Пташинський. Співав хор школи під управою Т. Свистуна і грала українська банда.

ВІДДІЛ 163 У. Н. С.: Товариство „Єдність” мало 14 членів при zaloженні 18. липня 1918 р. Основники: Стефан Гвіздь, що став першим фін. секр., і Микола Волос, що став першим рекордовим секр. Першим передсідником був Іван Гарпуль, а касієром Теодор Сорока. Допомоги виплатив відділ \$4,280, на народні ціли в Америці \$144, до рідного краю \$166 — з влаштовуваних відділом імпрез. Маєток у готівці \$1,500. При відділі існував аматорський гурток у 1918—1922 р. Співпраця йде з відділами У. Н. С. Зібрання відбуваються в Українській Галі під ч. 847 Н. Френклин Ст. Деколи є лекції на наукові теми. Член Павло Прешляк заслужений організатор в околиці Пітсбурга в 1902 р. Теперішній уряд: Петро Мельник, предс.; Мих. Сосновський, кас.; Стефан Гвіздь, секр.

ВІДДІЛ 239 У. Н. С.: Братство св. Юрія założене в 1908 р. з 85 членів заходами І. Хмелика, І. Сороки, І. Пискора і членів першого уряду, що в ньому були: С. Вільчинський, предс.; Василь Матоліч, секр.; М. Шкодовський, кас. Допомоги виплачено членам \$8,000, на народні ціли в Америці \$1,200, до рідного краю \$1,000. Фонди прибирано з членських вкладок, балів, концертів, вистав. Маєток є \$2,634.41. Відділ причинився до організації Горожанського Клубу, а співпрацює із злученими організаціями міста Філадельфії. Зібрання відбуваються в домі Горожанського Клубу. Теперішній уряд: Семен Рудакевич, предс.; д-р Володимир Галак, секр.; Андрій Соха, кас.

ВІДДІЛ 268 У. Н. С.: Товариство ім. Дмитра Вітовського założене 25. лютого 1923 р. (на Френкфордї) з 26 членів. У першому уряді були: Михайло Стоколоса, предс.; Тимко Погорілий, секр.; Іван Дулеба, кас. Допомоги дістали члени \$890, на народні ціли в Америці виплатили \$55, а теперішній маєток виносить \$200. Співпраця йде з народними організаціями міста Філадельфії. Місячні зібрання відбуваються в Українським Народнім Домі (Клубі). Теперішній уряд: Матвій Шанайда, предс.; Гаврило Михалюк, кас.; Петро Омельяк, секретар.

ВІДДІЛ 324 У. Н. С.: Товариство „Мир” заложили 16. червня 1912 р. з 27 членів: Микола Филипчук, Стефан Штогрин, Роман Караїм і Михайло Коцюк. У першому уряді були: Іван Филипчук, предс.; Михайло Коцюк, секр.; Юрій Прокопчук, кас. Допомоги виплатили членам \$1,634.50, на дім Української Громади \$873.99, на народні ціли в Америці виплатили \$200.74, до рідного краю вислали \$187. Фонди прибирували з місячних вкладок і імпрез. Маєток виносить тепер \$1,703.63, а окремо бібліотека має вартість \$25. Відділ причинився до створення Української Громади і до закупуна дому для неї при 2809 Фейрмонт Евеню та до закупуна сусіднього дому на розі 23 і Бравн Ст. і там відбуває свої зібрання. Теперішній уряд: Дмитро Люба, предс.; Петро Максимович, кас.; Михайло Туркот, секр.

Пояснення до фотографії (ст. 718):

Хлопці, що тримають таблицю (зліва направо): Ів. Матлюк, Ів. Бурак.

Перший ряд (сидять): Е. Матлюк, Ю. Бурак, Анд. Яськів, Гр. Григорчук, Мих. Туркот (секр.), Дм. Люба (предс.), П. Максимович (кас.), Мих. Коцюк, П. Зубик, М. Люба, П. Подоляк.

Другий ряд: Й. Филипс, Мих. Гелета, П. Солтанюк, О. Матлюк, М. Рожак, М. Пришляк, Н. Бурак, Мих. Гливяк, П. Філь, Мих. Пришляк, А. Кураш, Ів. Слободян, Й. Пришляк.

Третій ряд: А. Слободян, Т. Филипс, Гр. Григорчук, Вол. Бурак, Вол. Бандуровський, Вас. Павлівський, Вол. Пришляк, Ів. Подоляк, Ю. Матлюк, Ів. Лукашук.

ВІДДІЛ 339 У. Н. С.: Братство св. Василя повстало з 25 членів 1. січня 1913 р. Організували його: Іван Сорока (син Максима), Т. Грицей і Іван Жмутин. У першому уряді були: Т. Грицей, предс.; Іван Сорока, кас.; Іван Жмутин, секр. Допомоги дістали члени \$6,230, на народні ціли в Америці виплатили \$200, до рідного краю вислали \$316 — з імпрез, балів і з членських вкладок. Маєтку в готівці є \$30, на позичках у членів \$572.65, інвентар вартості \$350. Відділ причинився до оснування Українських Домів при Норт Френклин ул., на північній стороні і на полудневій стороні та до założення української православної церкви при вулиці Берк. Співпраця йде з місцевими відділами У. Н. С. Зібрання відбуваються в Українській Громаді на Норті. Теперішній уряд: Іван Сорока (Максима), предс.; Іван Жмутин, кас.; Олекса Будай, секр.

ВІДДІЛ 375 У. Н. С.: Товариство ім. Дмитра Вітовського повстало в червні 1927 р. з 12 членів. Його організували: Стефан Крутий, Іван Найда, Михайло Бойко. Найда став предс., Бойко секр. у першому уряді; касієркою вибрано Теклю Парашук. Допомоги членам виплатили \$450, на народні ціли в Америці та в ріднім краю дали \$78. Зібрання відбуваються в домі Українсько-Американських Горожан. Відділ співпрацює із злученими Українськими Організаціями міста Філадельфії. Теперішній уряд: Василь Бідей, предс.; Василь Василюк, кас.; Яків Лежняк, секр.

ГРОМАДА: PHOENIXVILLE.

Українців 100 родин. Перші приїхали в 1902 р. з львівського й бобрецького повіту в Галичині. Мають укр.-католическу церкву, 1 товариство, 5 бізнесів (3 торгівлі мішаних товарів і 2 гостинниці), 1 лікаря. Зрештою люди заняті при будові мостів і в фабриці заліза. На другій стороні залізничного шляху є місцевість Монтклейр, де є угро-руська громада, куди належали колись всі українці. Тепер вони розділені. — (Подав *Михайло Куриляк*).

ВІДДІЛ 321 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла zaloжили з 17 членів 20. вересня 1914 р. Іван Федак, Микола Лісовський, Мартин Воробець. У першому уряді були: Іван Гозіаш, Іван Федак, Микола Фляга. Допомоги члени дістали \$2,055.30, на народні цілі в Америці виплатили \$375.25, до рідного краю вислали \$160. Фонди роздобували з місячних вкладок і імпрез. Маєтку є \$1,600. Відділ помагав організувати українську церкву. Зібрання відбуваються в галі церковній. Грамоту за організаційну працю дістав Федор Цюх. Теперішній уряд: Михайло Куриляк, Микола Ступницький, Федор Цюх. Ювілей відсвяткував відділ самий).

ГРОМАДА: PITTSBURGH.

(Пише *інж. Володимир Малевич*).

Українців 1,000 родин, 5,000 душ. Перші почали приїздити русини з Закарпаття перед 60 роками, а українці-лемки 5 літ пізніше; за ними щойно прийшли українці-подоляки, перед около 50 роками.

Першим українським імігрантом в Пітсбургу був бл. п. Андрій Андреичин,¹ з села Устя Руське, повіт Горлиці. Він приїхав до Пітсбурга з двома парубками із свого повіту в році 1880. Дістав горожанські папери в році 1895. В тім самім часі приїхав Юліян Вахновський,² а за ним його брат Леон Вахновський.³ Коли в році 1887 приїхала жінка Андреичина, Анна,⁴ що після смерті першого чоловіка вийшла за Гальчака, то вже тут

¹ Помер 1901 р. ² Помер. ³ Найстарший член Союзу в Пітсбургу, стоїть від 1894 року. ⁴ Члениця Союзу від 1903 р.

Українська Галя і Дім Товариства Українсько-Американських Горожан,
847-9 N. Franklin St., Філадельфія, Па.

Братство св. Івана Хрестителя, відділ 96 У. Н. С., Пітсбург, Па.

жили чотири українські родини та коло двадцять парубків. Перша дитина українських імігрантів у Пітсбургу, Марія Андрейчин, уродилась у 1888 р. В тих часах приїхало багато імігрантів із сіл Ганцова, Лисова та Климківка, горлицького повіту. В році 1890 було вже тут 25 родин та коло 100 парубків. Люди вели спокійне життя. Не розумілись багато на політиці, тож і не мали ріжниць із закарпатськими українцями. Працювали в фабриках, де виробляють залізні рури та нюти і дротяні вироби. Заробіток тодішнього робітника був 13½ цента на годину, але і життєві потреби були пропорціонально дешевші.

Свої релігійні потреби залагоджували в польським костелі на Савт Сайді. Польська іміграція і польський священик, пок. кс. Міськевич, були з Познанщини, тож не знали і не відчували ненависти галицьких поляків до українців. Навязались між ними, як між слов'янами, досить сердечні взаємини. Ми нині прямо дивуємось, що тодішні імігранти не спольонізувались. Але треба пам'ятати, що це були лемки!⁵ На великі церковні празники приїздив до них пок. о. Т. Обушкевич, котрий тоді був на парохії в Пенандоа.⁶ На такий приїзд священика скликувались українці не лише з Пітсбурга, але і з цілої околиці 25 миль навкруги. Польський ксьондз, Міськевич, на початку відступив їм свою канцелярію на відправу богослуження, описля парохіяльну школу, а в р. 1889 на Великдень дозволив правити в костелі. Пані Анна Гальчак оповідає, що коли рознеслось милозвучне „Христос воскрес“, то люди почали плакати з радости, що по довгих літах святкують Воскресення у справдішнім храмі Божім, а поляки, не знаючи причини, дуже дивувались, що це за звичай в „русьнякуф“, що на Великдень замість веселитися, плачуть. По Службі Божій завязався комітет до будови своєї церкви та збирання жертв на ту ціль. Живучий досі Леон Вахновський твердить, що якийсь Филип Крайняк дав першу жертву на будову церкви в сумі \$50. В році 1890 приїхав до Пітсбурга як перший парох „угорський“ священик о. Гаврил Вислоцький. З польським священиком не дуже годився, тож за кілька місяців виїхав. По нім приїхав о. Амвросій Полянський. За його починан приступлено до активного оснування церкви. Відкуплено від протестантів стару дерев'яну галю на 7-мій улиці і Карсон за суму \$11,500. На першу рату вложили, окріч поменших жертв, Андрій Андрейчин суму \$1,200, Флимон Гуритяк суму \$800 і два закарпатські українці по \$500. Тоді наші імігранти не дуже радо повіряли свої гроші банкам, тому зібрану суму грошей вложено до приватного банку пані Анни Гальчак, це є під подушку. І спить Анна на церковних грошах та сниться їй, що напали на неї опришки. Нalleyана збудилася, набрала крику, збудився муж і ті парубки, що в них мешкали („бордери“), та так пересиділи до рана, стережучи грошей, доки не прийшли куратори церковні, щоб забрати гроші та занести на першу рату.

Церква була зачартерована 5. жовтня 1891 року під назвою „Руська гр.-кат. громада під возванням св. Йоана Хрестителя в Пітсбургу на С. С.“⁷ Її матерія церква на західню Пенсилвенію. З неї оснувались всі околичні церкви, як: Карнегі, Мекіс Ракс, Мекіс-порт, Амбрідж, Монесен, Нью Кенсінгтон, Форт Сіті і Норт Сайд Пітсбург.

о. Полянський працював тут як парох до 1895 року. Тоді приїхав з краю бл. п. о. Микола Стефанович,⁷ котрий працював тут шіснацять літ. За його часів почалась боротьба з капацетом. Російська православна місія вислала своїх агентів між галицьких і закарпатських українців, шоби під покришкою православ'я ширити російський імперіалізм. Почались непорозуміння між закарпатськими й галицькими парохіями. Дяк Шелявський з іншими симпатиками арештували о. Стефановича на саме Благовіщення в р. 1901. По судових процесях остаточно закарпатські українці відлучились та оснували свою церкву. Тільки завдяки сильному характерові о. Стефановича церква не пішла у ворожі руки.

По нинішній день старші люди найкраще споминають бл. п. о. Стефановича. Він був невтомним діячем на ниві церковній і щирим працівником на народнім полі. Його то заходами оснований майже всі околичні церкви. За його господарювання збудовано муровану церкву і простору галю церковну. Він також потрудився при закупні площі на гр.-кат. цвинтар. Був кілька літ головним урядником У. Н. Союзу. Його заходами також оснований від. 96 У. Н. С. та всякі співацькі й драматичні кружки. По його смерті українці збудували йому прегарний пам'ятник на гр.-кат. цвинтарі. Щоби вшанувати його пам'ять живим пам'ятником, пітсбуржани оснували під його іменем стипендійний фонд у „Рідній Школі“.

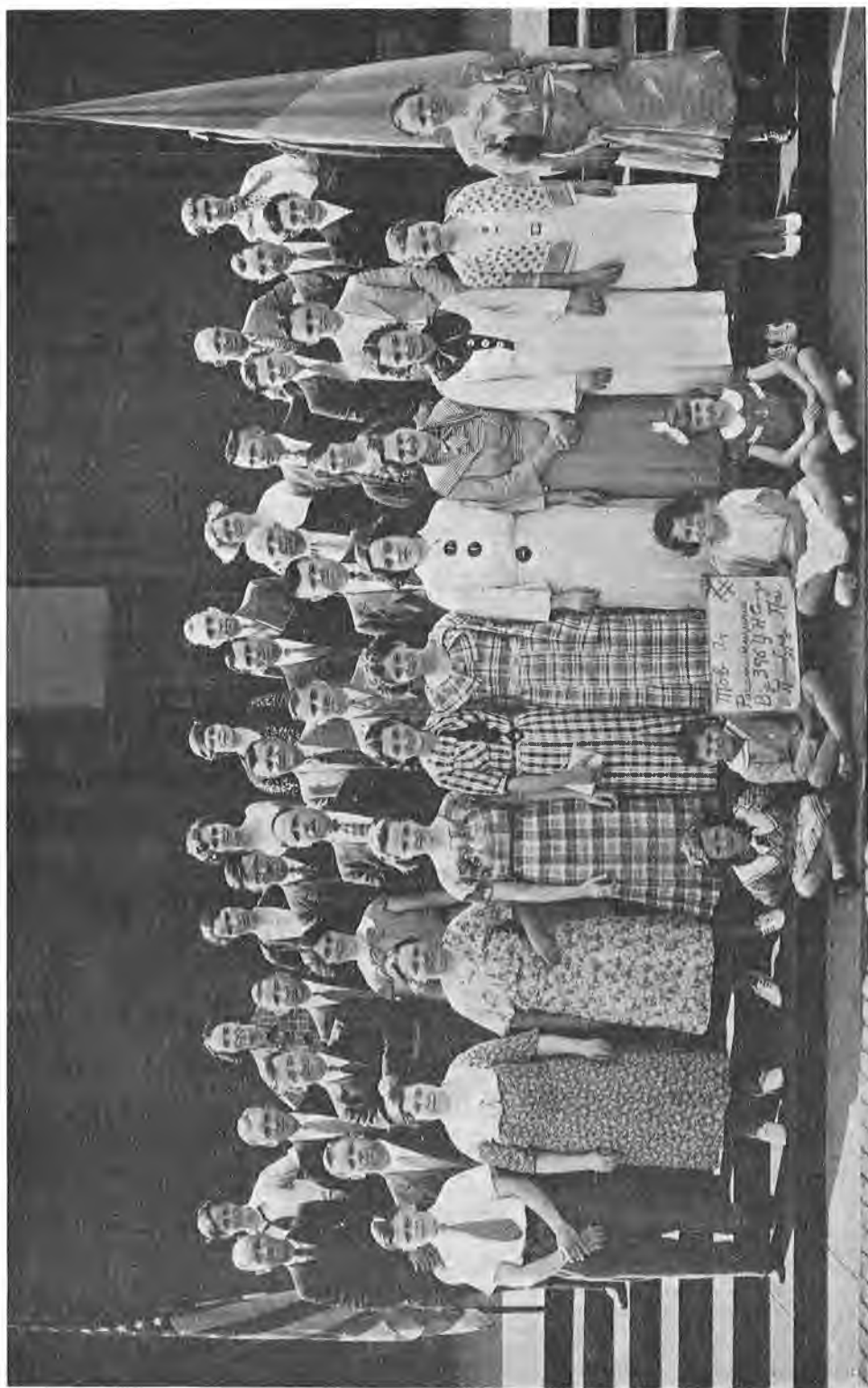
Таксамо о. Евстахія Сидоряка завсіди пітсбуржани споминають теплим словом. За його побуту не було ще розбиття, тож усяка народня праця велася в добрим успіхом. Тоді вдавались всякі протестаційні демонстрації, пікетування, міжнародні базарі та збірки на народні цілі. З причини лихого здоров'я змушений був полишити пітсбурську парохію.

Парохія св. Івана Хрестителя має понад 400 родин, велику муровану церкву, просторий дім парохіальний і галю, котрої тепер уживають на школу, а також просторий цвинтар. Майно парохії виносить коло \$225,000.

⁵ Одначе кілька родин остались назаєсіді при польським костелі, а то родина Монаків і Шандровських, котрі змінили назвище на Сендерс.

⁶ Коло 200 миль від Пітсбурга.

⁷ Уроджений 21. травня 1870 року, помер 11. січня 1911 року.

Товариство „Рогалищина”, відділ 396 У. Н. С., Пітсбург, Па.

В р. 1895 започатковано при церкві школу для дітей. Першим учителем був Василь Бубняк. За спогадами пані Анни Андрейчин-Гальчак, було тоді восьмеро школяриків. Ходили вони днями до американської публічної школи, а вечорами вчилися при церкві української мови. З тієї першої школи, котра була під надзором о. Стефановича, вийшло чимале число свідомих людей, котрі і до нині добре володіють українським словом. В такий спосіб школа велася довгі роки, число дітей почало зростати так, що в р. 1922, за часів учителя Стефана Ягела, було понад 200 дітей. Одному учителеві тяжко, або й неможливо наглядати 200 дітей, та ще й за час двох годин вечором навчити їх дещо. Тому така школа почала минатися зо своїм завданням. Коли прийшов теперішній парох, о. Кіндій, покликав чотири сестри василіянки та в р. 1933 започаткував цілоденну українську школу. Тепер є коло 20 дітей у цілоденній школі та коло 170, котрі ходять до вечірньої школи на старий лад.

Друга українська гр.-кат. парохія св. Юрія існує на Норт Сайді, вулиця Дор. Основана в р. 1919 заходами Миколи Набережного, Петра Крайняка і бл. п. Івана Колодія. Першим парохом був бл. п. о. Єзерський, звівний патріот. Ця парохія має коло 175 родин і коло \$50,000 вартости парохіяльного майна. Школу ведеться на старий лад, це є дві години вечорами. Тепер учасяє до школи 108 дітей. Від чотирнадцятих літ учительює там п. Іван Корбецький, бувший булавний У.С.С. Вишколив він прекрасний хор з 50 співаків.

В році 1926 основано при 16-тій вулиці на Савт Сайді українську автокефальну церкву св. Володимира. Оснуванням занялись п.п. Іван Галевич, Григорій Шабатура, Василь Котула й інші. Першим священником був о. Кашуба.

Опірч тих трьох українських церков є в Пітсбургу на Савт Сайді при вул. 6-тій і Карсон також українська пресвітеріянська церква. Фундаторкою цієї церкви є пані Вільям Мекелвей. При тій церкві існує велика недільна школа дітей усіх націй, котрим викладають науку релігії англійською мовою. В тій школі є 80 українських дітей.

В році 1915 основано в Пітсбургу на Савт Сайді Український Народний Дім. При оснуванні найбільше потрудилися п.п. Іван Ганяк, Павло Шийкула і Михайло Усик. Перша жертва в сумі \$50 вилинула із розривки українського гербу, вишитого панєю Марією Малевич. В році 1919 відкуплено на вулиці 11-тій і Бінгем галя за суму \$11,000. На початку та одинока чисто народня інституція дуже гарно розвивалася. Одначе з часом, через внутрішню неагоду, прийшов застій у її розвою. В році 1931, коли головував п. Григорій Шабатура, за ухвалою членів продано цей дім жінці голови, пані Анні Шабатура, а за готівку, отриману з продажу, відкуплено від автокефальної церкви її галя на цілі Народного Дому. Одначе тут цей дім почав швидко падати. Тоді автокефальна громада перебрала цей дім на свою власність.

В році 1920 основано також Народний Дім в Пітсбургу на Норт Сайді, але ця інституція також упала по п'ятих роках існування. Тепер Пітсбург не має ні одного Народного Дому.

Пітсбурська громада завсіди брала чинну участь у народнім, політичнім і просвітнім життю. Від давніх часів улажувано збірки та заряджувано коляду на Рідну Школу, інвалідів і інші потреби. По смерті бл. п. о. Стефановича, в році 1911, скликано всенародне віче і на нім прийнято резолюцію, котрою установлено живий пам'ятник великому народньому діячеві, о. Стефановичеві, в формі фонду його імені. Фонд цей призначений був на удержання українських середніх шкіл у Галичині. Тодішнім комітетом цього фонду були: о. Данилович, п. А. Бучак і п. Д. Порада. Порада зложив першу жертву в сумі \$50. В тому році зібрано \$1,200 та вислано суму 6,000 австрійських корон Краєвому Союзові Кредитовому у Львові (тепер „Центробанк“) до заряду Педагогічного Товариства. Через війну вартість цього фонду впала до суми 1,555 злотих польських. Якийсь час жертви ще складано на цей фонд, але підчас війни збирання припинилось. В році 1935 у комітеті цього фонду були п.п. Порада, Іван Ганяк і Д. Василик. В тім році скликано останній збор, фонд зліквідовано та вислано через „Обеднання“ до Рідної Школи, яко наступниці Педагогічного Товариства, останню суму \$630.

В році 1915 р. пітсбуржани скликали всенародне віче в справі окупації Галичини московським військом. 3,000 українців взяли участь у тім вічу. Головним бесідником був д-р Демидчук. В році 1922 було знову велике віче, на котрім українці в Пітсбуржани протестували проти насильної окупації польськими військами земель Західної України. 4,000 людей взяли участь у тім вічу. Головним бесідником був д-р Лонгин Цегельський. В тім самім році відбулися також демонстрації під польським консулатом. П'ять жінок і трьох мужчин, ветеранів американської армії, арештовано. Коли в 1923 р. Рада Амбасадорів віддала Західну Україну полякам, українці Пітсбурга й околиці знов запотестували великим походом, революціями і телеграмами до Вашингтону і Ліги Націй у Женеві. 6,000 людей було в поході. Найбільшу демонстрацію влаштували українці в 1931 р. як протест проти паціфікації поляками населення Східної Галичини. 8,000 людей взяли участь у тій демонстрації. Головним бесідником на вічу був делегат Омелян Грибівський, а також говорив по англійськи п. Джеймс Дейвіс, теперішній сенатор і бувший секретар праці в кабінеті президента Гувера. Улаженням демонстрації занявся місцевий гурт бувших Українських Січових Стрілців. У тім поході не взяли участи члени парохії св. Івана Хрестителя на Савт

Сайді. Це перший раз в історії пітсбурської іміграції найстарша громада не взяла участі в народнім ділі. В квітні 1917 р. був проголошений президентом Вілсоном Український День в цілій Америці. Отже і пітсбуржани не осталися позаду. В суботу, 21. квітня, коло сорок жінок і дівчат в українських строях розставились по головних улицах міста, щоб зібрати грошові жертви від американців на потерпілих від війни братів у старім краю. Зібрано коло \$2,400. З початком 1919 року вислано ті гроші до голови Центральної Ради в Києві, проф. Грушевського. Гроші післано на руки американського амбасадора Дейвіда Говлянда Френсиса в Петрограді, з припорученням передати їх проф. Грушевському в Києві. Якраз тоді шаліла большевицька революція. Амбасадор Френсис був змушений новим режимом опустити Росію. Він виїхав до Японії, а гроші завернулися до Америки та пішли до каси Американського Червоного Хреста.

В році 1928, коли переїздив через Америку полковник Коновалець, він відвідав також Пітсбург. Дав гарний виклад у Народнім Домі та під його впливом основано товариство під назвою „Ліга Визволення України“. Ціллю товариства є підпомагати визвольну акцію України. В члени цього товариства ввійшли не лише пітсбурські, але й околичні громадяни. На початку це товариство було досить активне, але коли в році 1931 прийшла економічна криза, до того „заморожено“ йому коло \$400 в банку, жертвенність і активність його членів припинилась.

В Пітсбургу існують чотири відділи У. Н. Союзу, в котрих є разом 350 членів; три відділи У. Р. Союзу, в котрих є разом коло 150 членів; три відділи „Провидіння“ із 250 членами та деякі відділи Народньої Помочі із 320 членами. Разом є коло 1,070 людей, зорганізованих в українських братствах і товариствах. Українська Народня Поміч має свій головний осідок у Пітсбургу під ч. 527 Друга Евеня, де виходить тижневик „Народне Слово“.

Позатим існує організація Української Робітничої Партії. Початки цієї організації виводяться з давньої Української Радикальної Партії. Коло року 1910 засновано при гр.-кат. церкві на Савт Сайді просвітню читальню ім. Маркіяна Шамкевича. Членами цієї читальні були кілька імigrantів радикальних поглядів. В році 1913 зайшли непорозуміння в тодішнім парохом, о. Курилом, і читальня винеслася в церковній галі до приватної галі пок. Гута-Кульчицького. З часом консервативні члени почали виступати, а натовісь почало прибувати більше членів із соціалістичними поглядами. В роках 1917—1920 малий був її розвій, доперва в р. 1922 зросла вона в силу та стала важнішим чинником в житті пітсбурських українців. В тім році члени і симпатичи цієї партії зорганізованою акцією розбили всенародне протестаційне віче. З цієї нагоди англійські часописи писали таке: „Українці вийшлися на нараду, щоб рішити, де мають належати: чи під Польщу чи під Москву, а що не могли погодитися, ачинився такий заколот, що поліція змуснена була розв'язати їх віче“. Під цю пору „робітничка“ організація є дуже активна. Члени її збираються часто на популярні і просвітні виклади, на котрих реферують місцеві або переїжджаючи лектори. Від часу до часу влаштовують представлення, пікніки й інші імпрези. Між ними є відділ робітничого ордену, котрий має коло 20 членів. Кілька одиниць цієї партії належать до міжнародної комуністичної партії. Поза тим є кількадесять активних членів.

В році 1920 оснувалось маленьке жіноче товариство — тепер „Союз Українок“. Оснуванням занялись пані Сидорякова, Малевичева і Хандогова. Бере воно завсіди участь у всіх місцевих міжнародних базарах, де представляє українське мистецтво. Занимається також збірками на Рідну Школу й інвалідів. В роках 1920—1928 ані одної коляди та писанки не занедбало це товариство. Разом вислано понад \$800. Тепер предсідницею його є пані Марія Малевич, а секретаркою панна Стефа Вишатицька.

В році 1930 заходом жіночого товариства основано Клуб Університетських Студентів. Членами цього Клубу є українські студенти двох місцевих університетів і місцевої техніки, а також укінчені професіоналісти. Першим предсідником був Адам Баволяк (тепер адвокат в Оліфанті), касіером Стефан Малевич, секретарем Лестер Мельничук. Сходина його відбуваються в льокалі Інтернаціонального Інституту. В тім році Клуб мав 50 членів, між ними 15 укінчених університетників. Цього року предсідницею є панна Наталія Монастирська, вчителька з Аліквіні, секретарем студент унів. Михайло Савицький з Меків Ракс, а дорадником д-р Степан Кулик, лікар з Карнеї.

Пітсбурські українці мають також Лігу Горожан, яку оснували в р. 1932. При виборах міських, повітових, стейтових і федеральних бере вона чинну участь.

Придніпрянських українців мають є чимале число в Пітсбургу. Статистика цenzусу в р. 1930 виказує, що в Пітсбургу живе 13,650 людей, уроджених в Росії. Між ними напевно буде бодай одна четвертина наддніпрянців. Одначе вони ніколи не беруть чинної участі в житті української іміграції.

6 між українцями Пітсбурга досить гарно розвинена торгівля. Вже в році 1893 п. Степан Пушак заложив на Каботвей Савт Сайді торгівлю харчами („гросерню“). Був це перший бізнес, ведений українцем. В році 1903, заходами о. Стефановича, основано кооперативну крамницю. За якийсь час перейшла вона в приватні руки пок. Гута-Куль-

чицького. Нині є велике число українських бизнесменів, як „гросерників”, різників, пекарів, кравців, власників ресторанів і інших. Деякі мають дуже гарні і добре ведені підприємства.

Поватим існують два позичково-будівельні товариства. Перше „Українське позичково-будівельне товариство” (Ukrainian Building and Loan Association) основано в р. 1921 заходами Івана Ганяка, Павла Шпікули, Василя Котули і Григорія Шабатури. В році 1934 було в нім \$78,000 пайкового майна. Друге подібне підприємство зветься „Злучене українське позичково-будівельне товариство” (United Ukrainian Building and Loan Association). Оснував його в році 1925 Іван Ганяк. Пайкового майна має воно на суму \$60,000.

Українці живуть переважно з праці рук. Велике число їх працює в фабриках, де виробляють сталь, залізні рурн, шруби, ванни. Чимало їх працює при залізницях, де чистять залізничні вози. Частина їх занята по ресторанах і готелях як кухарі, портіери і т. і., а також чимале число, переважно жінок, заняте є ночами при чистенні бюрових будинків. Заробітки наших людей є найнижчі, бо вони споняють найтяжчу і найнижчу працю. Професіоналістів є лише кілька: один адвокат, що практикує на власну руку, два інженіри, котрі працюють для корпорацій. Поватим є кілька вчителів і вчительок, але вони не є ваяні в Пітсбургу, лише в околичних місцевостях.

Докладне число українців, що живуть у Пітсбургу, не є знане. Можна взяти під увагу ось таку статистику: Парохія св. Івана Хрестителя на Савт Сайді має 400 родин; парохія св. Юрія на Норт Сайді 175 родин; парохія св. Володимира на Савт Сайді 100 родин; протестантська громада 70 родин; коли додамо членів і симпатиків „робітничої партії” 255 родин, — то вийде загальне число 1,000 родин. Кожна родина має пересічно п'ять осіб, тож без перебільшення можемо сказати, що в Пітсбургу живе 5,000 українців. Тут не вчисляється закарпатських українців. На околицю Пітсбурга, себто метрополітан дистрикт, звичайно начисляють коло 25,000 українців.

Із тих 5,000 людей, що живуть у Пітсбургу, лиш одна пята частина, це є 1,000 людей, стоїть у своїх запомогових товариствах. В приближенні одна третя, або 330 із них посідають свої дома. Коли би почислити пересічну вартість кожного дому на суму \$5,000, то загальне майно українців в Пітсбургу виглядало б ось так: реальність \$1,650,000; меблі \$250,000; бізнеси \$100,000; майно парохії св. Івана Хрестителя \$225,000; майно парохії св. Юрія \$50,000; майно парохії св. Володимира \$45,000; українські Позичково-Будівельні Товариства \$140,000 — разом \$2,460,000.

Отсе коротка історія української іміграції в Пітсбургу. Давнішу історію українців вібрано від старших імігрантів, як пані Анни Андрейчин-Гальчак, Леона Вахновського; сучасну списано з переживання й обсервації.

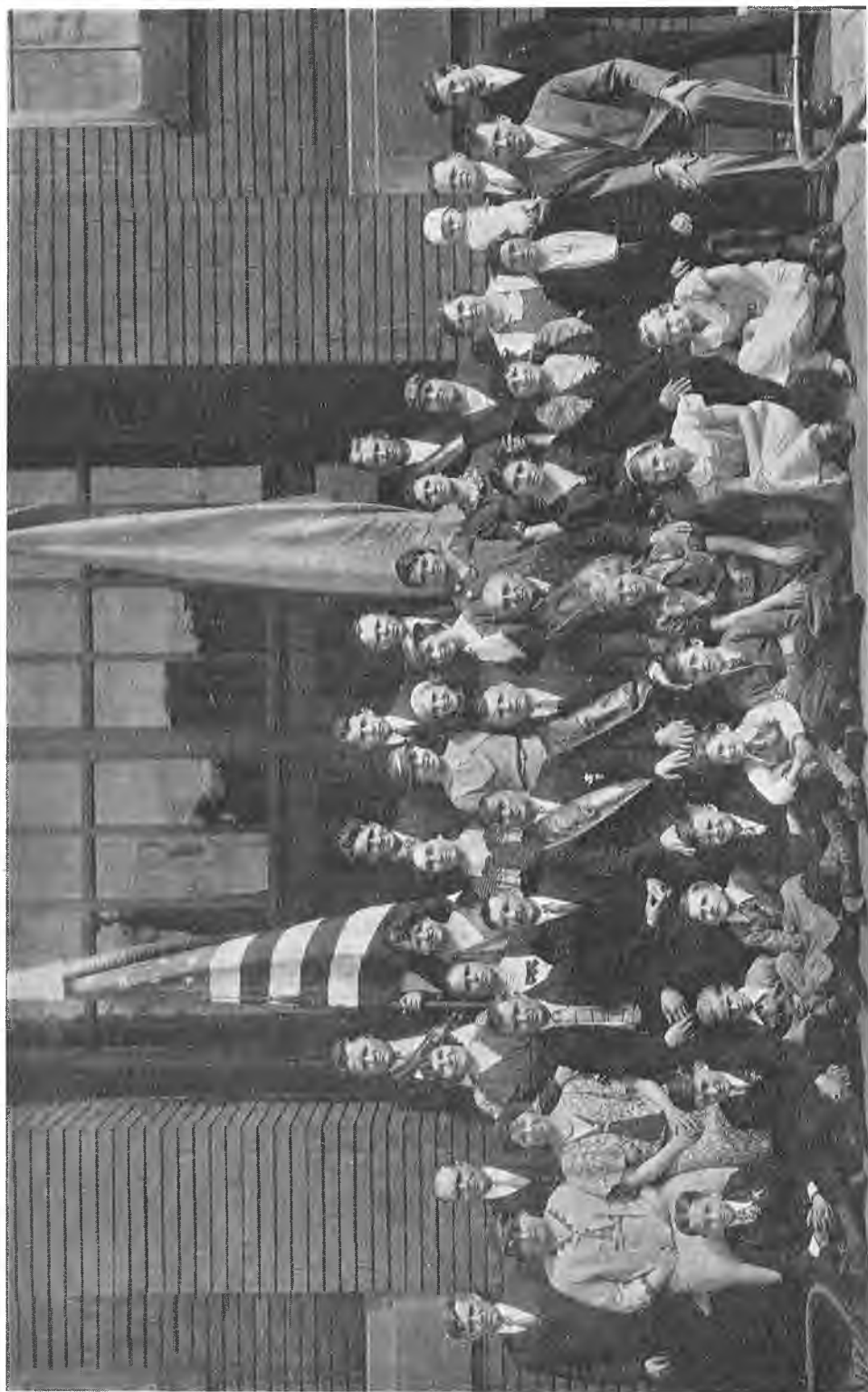
ВІДДІЛ 53 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка, колишнє братство св. Николая, засноване десь коло 1888 р. Його організували о. Іван Волянський, о. Теофан Обушкевич, а вкінці о. Микола Стефанович. Про початок відділу не можна довідатися з книжок, бо їх спалили. Воно зачартероване в сейті 1892 р. Відділ причинився до будови Народнього Дому, збирається в галі української православної церкви. В р. 1890 воно зорганізувало укр. катол. парохію св. Івана Хрестителя при 7 вул. на Савт Сайді. Теперішній уряд: Роман Барановський, предс.; Павло Шпікула, секр. Михайло Усяк, кас.

Ювілейне свято відбулося з Союзовими відділами 24, 96, 118, 120, 132 і 396 дня 3. червня 1934 р. Опис у *Свободі* в новинках з 5. червня 1934. По паханіді в укр. катол. церкві був концерт у литовській галі. Співав хор з Норт Сайду під управою вчит. Корбецького і хор з Ембридх під управою С. Ягела. Було сто співаків. Свято відкрив інж. Волод. Малевич, вступну промову сказав о. І. Теодорович, святочну Роман Слободян. Скрипкове солю відіграв студ. Я. Ягело, деклямацію виголосив Мих. Білий. На святочній вечері господарем був о. Козоріз.

ВІДДІЛ 96 У. Н. С.: Братство св. Івана Хрестителя заложене з 38 членів 28. жовтня 1904 р. Організували й стали першими урядниками: о. М. Стефанович, предс.; Ісидор Костюк, секр. До уряду ввійшов також Іван Піхота як касієр. Допомоги членам виплатив відділ \$6,944, на народні ціли в Америці \$184.88, на рідний край \$250 — усе з балів та пікніків. Маєток у готівці \$800. Відділ співпрацює з церквою св. Івана Хрестителя і збирається в церковній галі. Теперішній уряд: Іван Войтович, предс.; Дмитро Василюк, секр. і кас. 30-літній ювілей свого існування обходило братство 28. жовтня 1934 р. Заслужений член — Ісидор Костюк.

ВІДДІЛ 118 У. Н. С.: Товариство ім. Богдана Хмельницького заложене на Норт Сайді заходами В. Овншкова і С. Мадійовського в 1919 р. Допомоги хорим членам виплачено \$795, на народні ціли дали \$647, а маєтку тепер \$150. Теперішній уряд: М. Мошак, предс.; М. Сарахман, секр.; С. Пайшиш, кас.

ВІДДІЛ 396 У. Н. С.: Товариство „Рогатиницна” заложене з 26 членів 6. червня 1914 р. Закладав Григорій Варунок. У першому уряді були: Марко Фадунок, предс.; Михайло Кримський, кас.; Петро Бекіш, секр. Допомоги дістали члени \$1,548, на народні ціли в Америці виплатили \$150, до рідного краю вислали \$480 — з балів і членських вкладок. Маєток тепер \$1,768. Зібрання відбуваються в приватній домі. Теперішній уряд: Теодор Куруна, предс.; Андрій Федьків, кас.; Петро Бекіш, секр.

Братство св. Григорія, відді 24 У. Н. С., Раукін, Па.

ГРОМАДА: PLYMOUTH.

Укр. кат. парохія зорганізована в 1898 р. Роднп 300.

ГРОМАДА: PLAINS.

Українців 200 родин. Поселилися перед 40 роками. Походять з повітів Сянік і Лісько. Працюють у копальнях угля. Є школа й читальня „Просвіти”, церква спільна у Вилкс Бери. Є 3 українські товариства: 1 від. У. Н. С., 1 від. У. Р. С., Горожанський Клуб. Є 1 лікар, 1 адвокат, 1 учитель у прилюдній школі. При міській управі займають українці такі становища: 1 збирає податки, 1 асесор, 1 заступник начальника поліції. З підприємств є 1 похоронник, 2 крамничники з цукорками, 1 маляр і декоратор, 1 будівничий, 1 кімната для білярдів. — (Подали: *Михайло Негребецький, Йосиф Кривий, Іван Штула*).

ГРОМАДА: QUAKERTOWN.

Українців 60. Це фермери. Приїхали в 1914 р. з Галичини. — (Подав *Іван Гайгел*).

ГРОМАДА: RAMEY.

В самій місцевості Реймі живе 4 українські родини. Зате в околиці є кілька малих громад, які разом можуть бути зараховані до місцевості Реймі, бо це колишній осередок. Тут осіли люди перед 45 літами, приїхали з повіту Лісько, Галичина. Є значне число закарпатських русинів та словаків, що разом збираються в гр.-катол. церкві, яка об'єднує коло 160 родин. Це одна з найстарших наших церков, але при ній народного життя нема. Люди працюють у копальнях м'якого вугля і на фармах.

Українських товариств, які мають свій осідок у Реймі, а членство в околиці, є 3, а саме: 1 від. У. Н. С., 1 від. Провидіння й 1 від. У. Н. П. Окремо є ще відділ У. Н. С. в Смок Рон, де є 35 українських родин, а від. У. Н. П. в Сміт Мил, де є 57 українських родин і українська православна церква. Народного життя нема через замотані віроісповідні відносини. — (Подав *Микита Джмелик*).

ВІДДІЛ 227 У. Н. С.: Братство св. Івана Хрестителя заложив Микита Джмелик з 12 членів 15. травня 1920 р. Він став секретарем у першому уряді, а з ним був Лука Решетар головою і Станько Бережанський касієром. Допомоги виплатив відділ членам \$760, на народні ціли в Америці \$28, до рідного краю \$45.50. Маєтку в готівці є \$37.79, інвентар \$12. Теперішній уряд: Микола Медвідь, голова; Луць Хома, скарбник; Микита Джмелик, писар.

ГРОМАДА: RANKIN.

Українців 42 родини, душ 200. Осіли в 1897 р. Прибули з містечка Бзузіль, повіт Станиславів, Галичина. Заняті при фабриках залізних виробів. З товариств є від. У. Н. С., У. Н. П., О. Д. В. У., Український Горожанський Клуб. Є українська школа, 2 бізнеси (ресторан і крамничка з цукорками). Громада все діяльна, хоч мала. Заходами Червоного Хреста при 18 Сотні О. Ч. Січі імені Василя Біласа повстав Український Народний Дім. — (Подав *Антін Кушнір*).

ВІДДІЛ 24 У. Н. С.: Братство св. Григорія заклали з 12 членів 30. грудня 1916 р. Василь Мацькевич і Йосиф Борішкевич, а першими урядниками були: Василь Мацькевич, предс.; Йосиф Борішкевич, секр.; Микола Озарчук, кас. Допомоги виплачено \$3,765, на народні ціли в Америці \$150, до старого краю \$125 — з балів та представлень. Маєток у готівці \$214, інший \$350. Зібрання відбуваються в приватній галі Федора Семка. Теперішній уряд: Стефан Козловський, предс.; Федір Семко, писар; Олекса Глова, кас. Ювілей У. Н. С. святкували разом з відділами в Пітсбургу.

ГРОМАДА: READING.

Укр. кат. парохія зорганізована в 1909 р. Родин 50.

ГРОМАДА: REVLOC.

Укр. кат. парохія зорганізована в 1926 р. Родин 20.

ГРОМАДА: SAINT CLAIR.

Українців 200 родин. Прибули перед 40 літами з Галичини. Працюють у копальнях твердо вугля. Мають 6 товариств, 2 українсько-катол. церкви, 2 парохіяльні школи і 15 українських бізнесів (гостинниці, торгівлі харчами й м'ясом). З професіоналістів є 3 вчителі. — (Подав *Кирило Феценко*).

ВІДДІЛ 9 У. Н. С.: Братство Пр. Богородиці закладене 20. вересня 1895 р. Основники й перші урядники: Григорій Полянський, Теодор Хляк, Андрій Гербот. Членів на початку було 12. Допомог виплачено до \$5,000, на народні ціли в Америці пішло \$200 — з місячних вкладок братства. Маєток до \$2,000. По реформі в 1915 р. почато розбивати

відділ. З 146 дорослих осталося в У. Н. С. 5, а з 122 дітей — 12. Братство зорганізувало церковну парафію, зібрання відбуває в церковній галі. Теперішній уряд: Василь Воднар, Михайло Панчишин, Микола Салая. Ювілейне свято було з іншими відділами в Шенандоа.

ВІДДІЛ 31 У. Н. С.: Братство св. Кирила й Методія заложене заходами Кирила Феценка в р. 1922 як від. 228. Але в р. 1931 його розділено і половина членів перейшла до від. 9, а друга половина дістала число 31.

ВІДДІЛ 228 У. Н. С.: Сестринство св. Анни.

ГРОМАДА: SAYRE.

Українців 132 родини. Зайшли перед 40 роками. Походять з повітів: Сянік, Горлиці, Лісько, Турка, в Галичині. Працюють у варстатах залізниці Лігай Велі і в фабриці шовкових виробів. Є церква, школа, 6 українських товариств, 2 організації молоді. З професіоналістів є 1 механік-інженір. З підприємств є 1 крамниця з харчами, 3 гостинниці. — (Подав *Михайло Ковалевич*).

ВІДДІЛ 236 У. Н. С.: Товариство „Вільні Козаки” повстало з 15 членів 22. грудня 1920 р. Організували його члени першого уряду: Тит Шкирпан, голова; Андрій Вагнюк, секр., а з ними ще й Ілля Обух. В уряді був ще Семен Прислопський, кас. Члени дістали допомоги \$969, на народні діли в Америці виплатили \$125, на рідний край \$20. Фонди діставали в місячних вкладок. Маєтку мають вартости \$847.50. Зібрання відбуваються в парафіяльній школі. Теперішній уряд: Тит Шкирпан, предс.; Теодор Валь, кас.; Михайло Ковалевич, секр.

ГРОМАДА: SCRANTON.

Українських родин у Скрентоні: при українсько-католицькій церкві св. Володимира 316, душ 1,612; при незалежній церкві св. Михайла 167 родин, 837 душ; ніде не привалєжних до церкви 29 родин, 113 голов. З Закарпаття приблизно 650 родин.

Майже всі вони працюють у копальнях твердого вугля, невеликий відсоток при залізницях, при електровні, у фабриці шовкових виробів.

Почали осідати в Скрентоні коло 1900 р. Перший був Тимко Шеремета із Східної Галичини, а Григорій Роздільський із Лемківщини. Тоді Скрентон був ще малим містом. В 1906 р. прибув сюди з Джерзі Ситі Степан Калакука, як делегат на конвенцію У. Н. С., що почалась тут 1. липня. Він залишивсь у Скрентоні і розпочав народню працю. Перша гр.-катол. церква, тобто Успення Пр. Богородиці, повстала тут із „угорорусинів” при Линден Ст. у полудневій частині міста, а потім вона роздвоїлась і повстала окрема церква з галичан, св. Івана Хрестителя при 4-тій вулиці. Тут заложено перше братство українське, а то відділ 229 У. Н. С.: В цього відділу повстав теж від. 123 У. Н. С.

Перше театральне представлення відбулося 20. січня 1906 р. в Мюзик Гол. Була це драма „Хто винен?” Аматарами цієї першої вистави були: Олекся Мондьяк, Тимко Шеремета, Дмитро Попіль, Іван Кирилюк, Танька Баковська, Марія Кіра й інші. В 1907 р. знову прийшло непорозуміння між галицькими і закарпатськими імігрантами і галичани заснували теперішню церкву св. Володимира при 7-мій вулиці. Тут купили галю, перемінену на церкву. Дня 21. липня 1907 р. прибув до Скрентону еп. Сотер Ортинський, витаний величаво на стації і супроводжений походом з бандою до церкви. На другий день, у неділю, було величаве богослуження. Того самого року уладжено тут величаве ювілейне свято в честь Маркіяна Шашкевича. Перший Український День у Скрентоні був в 1918 р. В р. 1927 зорганізовано клуб гри в мяча („бейзбол”). Тоді основано Український Горожанський Клуб, що тепер нараховує понад сотню членів. В 1928 р. основано православну церкву св. Михайла.

В 1930 р. повстав Український Громадський Хор, що дав кілька гарних концертів у Скрентоні й околиці. В 1932 р. збудовано величаву церкву св. Володимира.

В Скрентоні існують всякі братства і товариства, чоловічі, жіночі і молодечі клуби, навіть із шкільних дітей. Є дві школи при церквах. Є відділи У. Н. С. й У. Р. С.

З історії української іміграції Скрентон знаний з того, що тут виходила газета *Свобода*, заки перенеслася до Нью Йорку. Тоді повстала тут перша українська книгарня („Руська книгарня”, що перетрєвала аж до світової війни). Була якийсь час і ризниця, було видавництво книжечок та пересилкове бюро при адміністрації *Свободи*. В 1909 р. переніся сюди гумористичний двотижневик „Шершень”, який став опісля органом теперішнього Українського Робітничого Союзу, заки ще повстала *Народна Воля*.

Давніше Скрентон був осередком українського громадянського і національного життя. Тепер тут головна квартира Українського Робітничого Союзу зо своїм домом та друкарнею *Народної Воли*.

У Скрентоні осів перший український лікар, д-р Микола Ардан, в травні 1904 р. З професіоналістів, крім редакційного та адміністраційного персоналу У. Р. С., є 2 адвокати, 5 лікарів, 3 інженіри, 5 учительських сил. Крім того на студіях є: 2 богослови в Римі, 2 медики в Філадельфії, 1 на дентистиці, 1 на техніці в Шікаго, 1 покінчив академію у Вест Пойнт і є лиятнятом при американській армії.

Братство св. Івана Хрестителя, відділ 126 У. Н. С., Сливки, Па.

З підприємств є 2 українські похоронники, більше як 20 торговель мясом і харчами, і 10 гостинниць. — (Інформації подав *Степан Калакука*, доповнив статистику *Михайло Камінський*, інші історичні вісті призбирано в редакції *Свободи*).

ВІДДІЛ 123 У. Н. С.: Братство Успенія Пресв. Богородиці повстало з 18 членів 19. серпня 1905 р. Організували: Григорій Мрикало, перший предс., та Йосиф Запоточний, перший секр. З ними був у першому уряді ще Максим Глух як касієр. Допомоги члени дістали \$2,786, на народні ціли в Америці винлачено \$96, до рідного краю \$72 — з добровільних складок членів. Маеток у готівці \$250. Зібрання в галі церковній св. Михайла. Теперішній уряд: Микола Піціль, предс.; Михайло Волощук, кас.; Григорій Мрикало, секр.

Ювілейне свято разом з іншими відділами відбулося 5. серпня 1934. Опис у *Свободі* з 7. серпня (в новинках). Рано були богослуження в українських церквах (католи і православні), пополудні, в год. 2, святочний обід у Волдорф Парку при участі 1,000 осіб. Відкрив свято предс. комітету Мих. Камінський, тостмайстром був д-р Михайло Стець, а промовляли колишні діячі в У. Н. С.: Степан Калакука, Іван Ардан, Володимир Крайківський. Святочну промову виголосив Роман Слободян. Співав хор укр. католи. церкви під управою Івана Шпеда. Заложено молодецький від. У. Н. С., ч. 144.

ВІДДІЛ 144 У. Н. С.: Товариство ім. Богдана Хмельницького заложив з 9 членів Михайло Федичський 1. серпня 1934 р. В першому уряді були: Володимир Ковалів, предс.; Стефан Шиманський, секр.; Марія Соняк, кас.; Зібрання відбуваються в церковній галі, 430 Н. 7-ма евея. Теперішній уряд: Станислав Боболя, предс.; Олена Федичька, секр.; Марія Павько, кас.

ВІДДІЛ 159 У. Н. С.: Братство св. Михайла повстало з 13 членів 25. вересня 1918 р. Організував М. Камінський, що став першим головою. З ним були в уряді І. Хороший, кас.; І. Ремез, секр. Допомоги членам виплатили \$693, на народні ціли в ріднім краю \$25. Маеток у готівці \$165. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Н. Масляк, предс.; С. Петрівський, кас.; М. Камінський, секр. Ювілейне свято обходили з від. 123, 229 і 280.

ВІДДІЛ 162 У. Н. С.: Братство св. Володимира повстало з 7 членів 25. листопаду 1914 р. Організували Іван Васильків, що став першим предсідником, Андрій Ковальчик, перший касієр, Іван Ткач, перший секретар, і Микола Піціль. Допомоги виплачено до \$600, на народні ціли в Америці \$50, на рідний край \$50 — із складок своїх членів. Співпрацює відділ з іншими Союзними відділами, зібрання відбуває в церковній галі. Теперішній уряд: Євгій Марченко, предс.; Андрій Ковальчук, кас.; Михайло Гнатів, секр.

ВІДДІЛ 208 У. Н. С.: Братство Пресвятої Євхаристії повстало з 25 членів заходами Якова Стадніра 15. червня 1919 р. Він був членом першого уряду, а з ним були ще: Микола й Андрій Машталяр. Допомоги членам виплатили \$300, а маетку має відділ \$100. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Дмитро Копчак і Яків Стаднір.

ВІДДІЛ 229 У. Н. С.: Братство св. Василія Великого заложене з 86 членів 17. грудня 1909 р. Закладали: Михайло Югас, Василь Гайдич. Югас став предсідником у першому уряді, Іван Зубаль секретарем, а Гаврило Дзюбро касієром. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Михайло Дутчак, Микита Кузьмин, Петро Притула. Ювілей обходив відділ разом з іншими місцевими відділами.

ВІДДІЛ 280 У. Н. С. заложив Василь Захарчук з 23 членів 30. квітня 1923 р. В першому уряді був предсідником С. Бучинський, касієром К. Волощук, секретарем В. Захарчук. Допомоги членам виплатили \$2,469, на народні ціли в Америці \$191, до рідного краю \$50. Фонди приходили з місячних вкладок, жертв і імпрез. Маеток у готівці є \$477.77, заморожених у банку \$200. позички \$80, на членах \$60. До відділу 280 прилучилися відділ 176 (Вільна Україна) і 280 (тов. Над Збручем). Зібрання відбуваються в Українським Горожанським Клубі. Теперішній уряд: О. Запоточний, предс.; С. Петрачук, кас.; Р. Рубльовський, секр. Ювілейне свято відбулося спільними заходами всіх відділів У. Н. С. в Скрентоні.

ГРОМАДА: SHARON.

ВІДДІЛ 386 У. Н. С.: Товариство „Вільна Україна“.

ГРОМАДА: SIMPSON.

Українців 40 родин. Прибули сюди перед 50 роками з повітів: Збараж, Коломия, Тернопіль, Перемишль. Працюють у копальнях угля, при дорогах і на фармах. Є тут церква, школа, 1 від. У. Н. С. і 2 від. У. Р. С. Молодь зорганізована в скавтовій дружині. З професіоналістів 3 вчителі в прилюдних школах і 1 дентист. З бізнесів 4 готинниці і 2 торговлі харчами. — (Подав *В. Лагода*).

ВІДДІЛ 43 У. Н. С.: Братство св. Василія Великого.

ГРОМАДА: **SLICKVILLE.**

Є 58 українських родин, що походять з Галичини. Працюють у майнах. Є один відділ У. Н. С. Є два sklepi і 3 салуни. Є церква. Молоді є до 150, але не зорганізована. — (Подав *Іван Кузьмин*).

ВІДДІЛ 126 У. Н. С.: *Братство св. Івана Хрестителя* мало 14 членів при заложенні 25. травня 1921 р. Його організували: Микола Кіч, Іван Федоронько, Теодор Керницький, Іван Кузьмин. У першому уряді були: Іван Федоронько, предс.; Теодор Сенедяк, секр.; Теодор Керницький, кас. На допомогу виплачено \$3,000, на народні цілі в Америці \$200, на рідний край \$150 — з місячних вкладок до товариства. Маєток у готівці \$250, інвентар \$100. Відділ причинився до будови церкви в 1924 р. і відбуває зібрання в церковній галі. Теперішній уряд: Іван Пендришак, предс.; Григорій Дидів, секр і кас.

ГРОМАДА: **SMOKE RUN.**

ВІДДІЛ 135 У. Н. С.: *Братство св. Георгія* мало 13 членів при закладанні 12. березня 1906 р. Основник Антін Клим зорганізував 176 членів до двох літ. Він був секретарем у першому уряді, а з ним був Андрій Годчак предс.; Юрій Лучка кас. Допомоги виплачено членам \$635, на народні цілі в Америці пішло понад \$163, на рідний край \$150 — все те з заповогового фонду, що на нього члени складають по 50 ц. місячно. Відділ має на свою власність Братську Галю вартості \$1,000 й інвентар \$200. Співпрацює з відділами Провидіння, Соединенія, У. Р. С., Народньої Помочі. Зібрання відбуваються в Братській Галі у Смок Рон. Після бофаловської конвенції лишилось у відділ 6 членів. Теперішній уряд: Павло Цапар, предс.; Йосиф Фонданч, кас.; Антін Клим, секр. Ювілейне свято відбулось.

ГРОМАДА: **SHAMOKIN.**

Родин 306, осіб 2,187. Перші емігранти прибули в 1882 році, переважно з Західної Галичини, з повітів: грибівського, новосанчівського, горлицького, сяницького, а також з повітів земплинського і шариського на Закарпатті.

Працюють: старші переважно в майнах, а молодь за службовців по skleпах чи бюрах, у фабриках шовку, сорочок і т. п.

Товариство Українських Братств має членів 150, а маєток виносить \$25,000. Найстарше братство: св. Кирила і Методія має членів 63, маєток \$4,000. Братство св. Михайла має членів 74, маєток \$5,400. Сестрицтво св. Анни має члениць 220, маєток \$7,073. Братство св. Петра й Павла, членів 150, маєток \$2,800; Сестрицтво Пр. Богородиці (Брейда), чл. 150, маєток \$3,000; Братство св. Андрея, членів 150, маєток \$1,500; Братство св. Володимира Вел., членів 45; Апостольство Молитви, членів 64.

Церква: гр.-катол. Преображення Господнього. Парохіяни: галичани і з Закарпаття. Вартість церкви, цвинтаря і парохіяльних будинків (3 доми) \$250,000. Церковний хор „Бандурист” має членів 50, а молодечий хор 35. Українська банда й оркестра при церкві (парохіяльна). Членів 55. Народній Дім є при Товаристві Українських Братств. Школа парохіяльна вечірня. Дітей 250. Шкільний парохіяльний фонд при церкві Преображення виносить \$1,076.15.

Бизнеси: Гросерипків 18. Власників готелів (салунів) 18. Будівничі (контрактори) 4. Фарбярі 3. Голярі (барбери) 3. Сальонп красп 6. Адвокати 2. Лікарі 5. Аптекарі 3. Декоратори 2. Чищення чобіт 1. Техніки (інженіри) 2. Учителі вищих шкіл (гай скулс) 9. Учителі вселюдних шкіл (грейд скулс) 5. Вчителька музики 1. Шпитальні доглядачки (норзки) 5.

Бібліотека є при Товаристві Українських Братств, дар бл. п. о. Івана Констанкевича. Книжок 345.

Організація молодіжп „Амер. Асоційшен”, членів 75, дівчат-члениць 35. Сити-зенський клуб.

Замітні події: Кожного року громада дає в березні концерт у честь Шевченка. В 1934 р. відсвятковано 50-літній ювілей заложення громади. Також у 1934 році відсвяткувано 40-літній ювілей У. Н. Союзу.

Тут виходила *Свобода*, перенесена з Джерзі Ситі 18. липня 1895 р.

Тутешні громадяни заснували були в жовтні 1905 р. „Українську Колегію”. Ціль того товариства була: виховувати українсько-американську молодь в українським народнім дусі на пожиточних горожан нашої прибраної вітчизни в Америці. До цієї Колегії вчались старші українські діти в понеділок, середу і п'ятницю від години 6 до 8 ввечір і вчилися там: релігії, української мови (читання, писання і граматики), української літератури, історії й географії та співу нотного і церковного. Ця інституція мала свою власну смичкову оркестру (понад 30 дітей), яка давала концерти і пригравала що тижня (крім зими) до танців у своїм власнім парку, де був збудований відповідний павільон. Згадана Колегія почала була теж видавати свій власний тижневик (на 8 сторін) п. з. „Зірниця”. Вийшли лише 4 числа (1-ше 9, останнє 30 червня 1906 р.). Всю ту роботу (побіч дяковчительської) провадив тодішній шамокінський учитель Осип Стеткевич.

Зібрано на Позичку Національної Оборони кругло \$1,000. Окремо вкрито на ріжні цілі, як повення, Рідна Школа, інваліди і т. п. \$900.

У банківій інституції „Шіпелс Трост Ко.” директорами є в більшости українці (7). Урядовців у тім банку є українців 2. Почтмайстри 1 на „Експелзюр”, а 1 в Рото (Брейда). Похоронник 1. — (Зібрали і подали: *Олексій Шаршонь*, головний радний У. Н. Союзу; *Олександр Дроздяк*, дяковчитель).

ВІДДІЛ 1 У. Н. С.: Братство св. Андрея. Першим відділом і основником У. Н. Союзу (22. лютого 1894 р.) було братство св. Кирила і Методія, закладене в 1887 р. Коли в шамокінській громаді повстали згодом інші братства і товариства, то члени У. Н. Союзу, що були в тих братствах і товариствах, умовилися полагоджувати всі Союзові справи на окремих зборах (кожної четвертої неділі в місяці). Такий окремий Союзовий відділ назвали „Місцевий Руський Народний Союз” (М. Р. Н. С.). Це сталось у вересні 1901 року. Пізніше далі цьому відділові назву: Братство св. Андрея. Теперішній уряд: Василь Куриль, предс.; Пилип Кулянда, кас.; Н. Габура, секр.

Ювілей У. Н. С. обходив відділ разом з парохією 22. квітня 1934 р. Звіт був оголошений в *Свободі* з 30. квітня 1934. Перебіг свята: Рано відправив в укр. кат. церкві Службу Божу і сказав проповідь о. М. Олексів, після того була панахида за померлих членів; концерт у церковній галі. Хорові точки виконав мішаний і дитячий хор під управою О. Дроздяка. Вступну промову із споминами про початки братства св. Кирила і Методія та Союзу виголосив гол. радний О. Шаршонь, а святотні промови: Микола Мурашко (про перебіг праці У. Н. С.) та Дмитро Галичін (про розвиток ідей У. Н. С.). По концерті був у Клюбівій Галі святотний обід при участі 300 осіб. Промовляли свої й замісцеві бесідники. Господарем вечері був Т. Воргач.

ГРОМАДА: SHENANDOAH.

Українців 50 родин. Це найстарша українська громада, в якій перший український священник, о. Іван Волянський, оснував першу українсько-католицьку церкву св. Михайла в 1884 р. Має величаву дерев'яну церкву, перший український цвинтар, де ховали небіжчиків-українців з цілої Америки і де збудовано каплицю першому померлому українському священникові, о. Зенонові Ляховичеві в 1885 р. Тут виходила перша українська газета *Америка* в 1887 р. *Руске Слово* в 1891 р.

Громада добре загосподарована. Її більшість це земляки з Закарпаття, що ще вважають себе „руськими”. Вони мають у посіданні весь церковний маєток і наш довголітній доробок. З підприємств є 3 гостинниці, 1 торгівля харчами. Є лиш 1 відділ У. Н. С. — (Подав *Іван Чорний*).

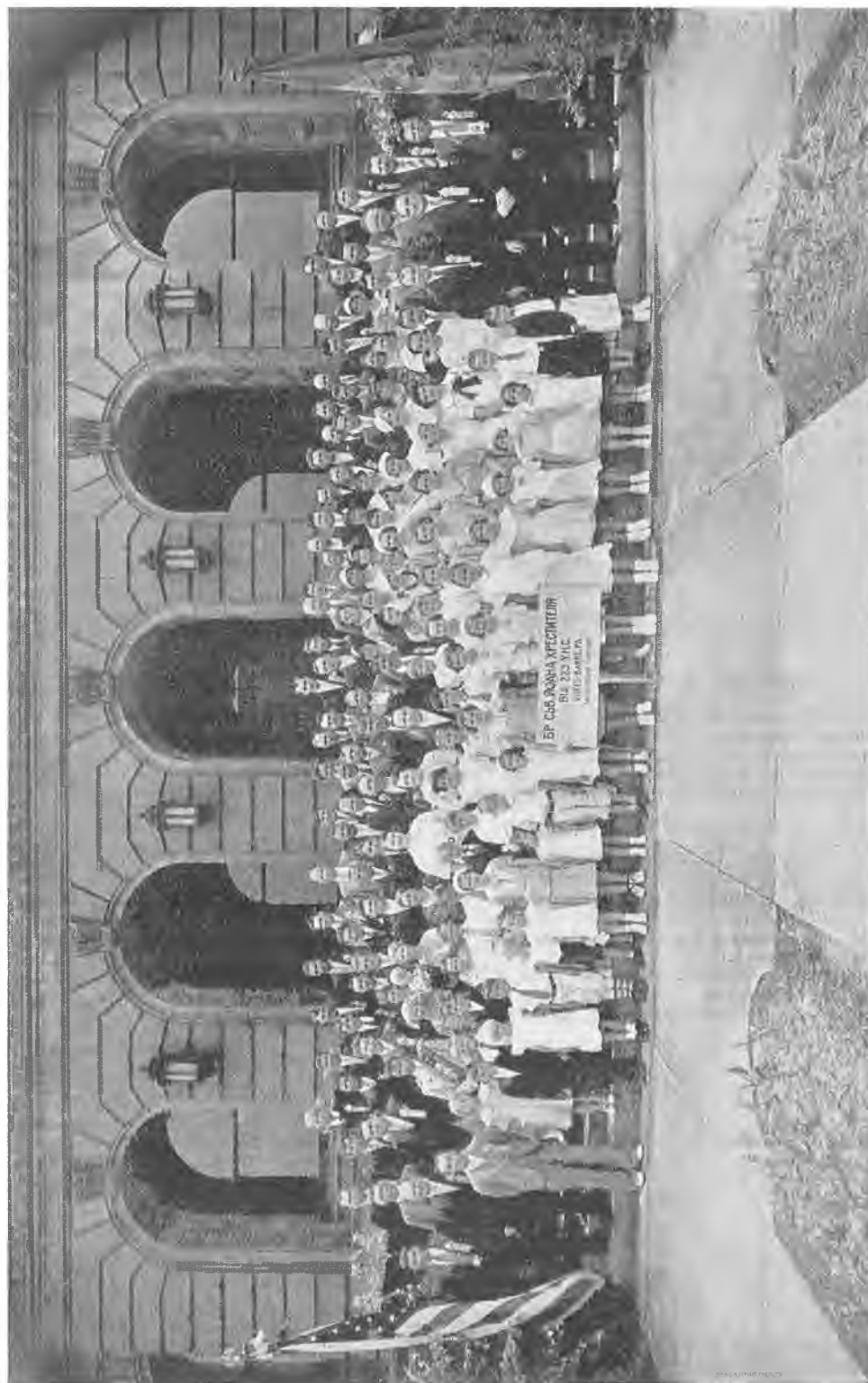
ВІДДІЛ 98 У. Н. С.: Братство св. Володимира закладене 22. грудня 1899 р. з 12 членів. Основники: Іван Чорний, Сулпма, Онисик. В першому уряді були: Демчко, Дудич, Йосиф Коваль. Відділ виплатив допомоги членам понад \$3,000, на народні цілі в Америці \$200, на рідний край \$600 — все з членських вкладок та з балів. Маєтку має \$300, зібрання відбуває в церковній галі. Теперішній уряд: Микола Максимчук, Танас Гевчук, Іван Чорний.

Ювілейне свято разом з відділами 9, 28, 31, 98, 242, 305, 365, 382 відбулось 4. липня 1934 р., описане в *Свободі* з 11. липня 1934. Була Служба Божа в першій гр.-катол. українській церкві в Америці, що стоїть у Шенандоа; правив о. Іван Ортиский, проповідь виголосив о. Василь Гривнак із Сентралії, Па. Саме свято відбулось в парохіальній галі, де колись була перша наша церква в Америці. Відкрив його Микола Максимчук, співав хор під управою Лаврова. Промови виголосили: Дмитро Капітула з Мекаду і М. Мурашко по українськи, а Григорій Євусяк по англійськи. Вечором у готелі Фергусон відбулася вечера для 300 осіб. Тостмайстром був І. Шквір, промову по англійськи сказав суддя Дж. Генглоф (G. E. Gangloff) та адв. Дж. Геллер, а також Анна Воївка, І. Лійч та Г. Савузяк, крім попередньо згаданих.

ГРОМАДА: SYKESVILLE.

Українців 7 родин. Приїхали деякі перед 32 роками з повітів: Ясло, Чесанів, Підгайці з Галичини. Працюють у копальнях угля. Є церква й 1 від. У. Н. С. 1 вчителька українського роду вчить у прилюдній школі, крім цього є 4 студенти та студентки в різних каледжах. Є 1 торгівля мішаних товарів. Колись тут було зо 150 українських родин, але як їм діти підросли, а копальні угля вичерпуються, мусіли розїхатися, щоб знайти заняття для родини. До церкви в Сайкесвілї приналежні ще українці із сусідніх громад: Солдир, Па. (2 родини), Дубойс, Па. (21 родин). Є окрема церква закарпатських русинів. — (Подав *Михайло Люлька*).

ВІДДІЛ 401 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ” повстало в серпні 1914 р. заходами Михайла Люльки з 15 членів. В першому уряді були: Володимир Крушельницький, предс.; Михайло Люлька, секр.; Лев Кок, кас. Допомоги виплатили членам \$800, на

Братство св. Івана Хрестителя, відділ 223 У. Н. С., Вилкс Бери, Па.

Петро Ковальчак. Допомоги хорим членам виплатили близько \$3,000, на народні цілі в Америці \$200, на рідний край понад \$100 — усе з місячних вкладок, імпрез і збірок. В готівці є маєток \$900. Зібрання відбуваються в домі члена. Теперішній уряд: Юрко Кисилиця, предс.; Василь Пшчук, секр.; Стефан Кушкевич, кас. Ювілей обходили разом з відділом з Монессен 15. липня 1934. Згадка при відділі 338.

ГРОМАДА: WILKES BARRE.

Українців 700 родин. Походять з повітів: Сянік, Коросно, Тернопіль. Почали прибувати від 1896 р. Заняті в копальнях твердого вугля. З допомогних товариств є 4 від. У. Н. С., 5 від. У. Р. С., 4 Провидіння. Є українсько-католическа церква, при ній школа, окремо кооператива із своїм домом і дім від. 79 Провидіння. З професіоналістів є 2 лікарі, 3 вчителі, 1 адвокат. При кооперативі є бібліотека. З бізнесів є 7 гостинниць, 8 торговель харчами. Осередком громади є церква, до котрої належать іще сусідні громади: Плейнс, Парсонс, Ашлей, Гудсон. — (Подав *Іван Мельник*).

ВІДДІЛ 48 У. Н. С.: Братство св. Андрея засноване 25. січня 1916 р. з 60 членів. Організатори були: Данило Цеплий, Михайло Негребецький, Йосиф Катулька. В першому уряді були тісамі: Цеплий як предс., Катулька як секр., Негребецький як кас. Допомоги виплатив відділ \$2,200, на народні цілі в Америці \$176 — усе з місячних вкладок від членів і вільних складок. Маєток відділу в готівці \$98, бібліотека має 207 книжок вартості \$325, інвентар вартості \$71.50. Відділ зорганізував українську школу, співпрацює з від. 30, 99 та 223 У. Н. С. Зібрання відбуваються в хаті Мих. Негребецького в Плейнс, Па. Теперішній уряд: Йосиф Мицьо, предс.; Мих. Негребецький, кас.; Йосиф Кривий, секр. Ювілейне свято обходили з іншими відділами у Вилкс Бері. Згадка про це свято є при відділі 99.

ВІДДІЛ 99 У. Н. С.: Братство св. Николая заложив Михайло Годованський з 8 членів 18. червня 1905 р. В першому уряді були: Микита Ковалишин, предс.; Стефан Лукач, кас.; Михайло Годованський, секр. Допомоги виплачено \$7,740.50, на народні цілі в Америці \$720, на рідний край \$685.25 — усе з місячних вкладок, забав і імпрез. Маєток у готівці та уділах \$848.99, в інвентарі \$160. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Трохим Шпур, предс.; Микола Лаврик, кас.; Петро Герман, секр. Відділ організував іще 223 відділ У. Н. С., а потім обидва зорганізували укр. кат. парохію. Антін Петришин одержав організаторську нагороду.

Ювілейне свято відсвяткували спільно відділи: 29, 30, 48, 99, 169, 223, 278 і 319 з Вайомінг Веллі, в повіті Лузерн, у парку Сан Сусі в неділю, 12. серпня 1934 р. Опис у *Свободі* з 20. серпня 1934 р. Службу Богу рано відправили оо. Мирон Стернюк з Плимут, Волод. Обухкевич з Гановер і Ярослав Скроцький з Бервик. Злучені хори з 100 осіб з Гановер—Ілен Лайон і Плимут співали під орудою М. Сокильського і Н. Демкова. Проповідь виголосив о. Стернюк. По обіді був концерт, відкритий головою комітету, В. Крайківським. Вступне слово сказав Д. Капітула, по англійськи промову виголосив посадник міста Чарлз Ловленд, а святочну промову Д. Галичин. Крім цього до молоді говорив по англійськи адв. А. І. Завойський.

ВІДДІЛ 157 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка повстало з 7 членів 16. вересня 1934 р. заходами Петра Германа. Це молодечий відділ, складений з тут роджені молоді. В уряд увійшли: Петро Вонк, предс.; Іван Зварич, секр.; Ілько Зварич, кас. Маєток \$15. Зібрання відбуваються у галі української кооперативи.

ВІДДІЛ 223 У. Н. С.: Братство св. Івана Хрестителя заложене 26. грудня 1908 р. з 34 членів. Найбільше потрудився при закладанню Антін Шкробак. У склад першого уряду ввійшли: Павло Кондрацький, предс.; Стефан Залоточний, секр.; Іван Завольський, кас. Допомоги дістали члени \$5,632, на народні цілі в Америці виплатили \$394, до рідного краю \$460. Гроші вняли з братської каси і з імпрез. Маєток тепер у грошах. \$551.22. Відділ причинився до зорганізування укр.-католическої церкви св. Петра й Павла й української кооперативи, а співпрацює з від. 99 У. Н. С. Зібрання відбуваються в парафіяльній галі. Теперішній уряд: Іван Барнас, предс.; Іван Мельник, секр.; Лука Худоба, кас.

ВІДДІЛ 278 У. Н. С.: Братство св. Василя Великого.

ГРОМАДА: YATESBORO.

Українців 27 родин. Деякі живуть тут по 30 літ. Походять з повітів Лісько і Добромиль, Галичина. Працюють у копальні вугля. До церкви належать у Форд Сіті, в школі учить священник. Тут є по 1 від. У. Н. С., У. Р. С., У. Н. П. — (Подав *Іван Іваник*).

ВІДДІЛ 51 У. Н. С.: Братство св. Михайла зорганізував Василь Шевчик 23. жовтня 1901 р. і він став першим секретарем. З ним були в першому уряді: Мих. Бодак, предс.; Олекса Бодак, кас. На допомогу виплатив відділ \$1,678, на рідний край \$94. Зібрання відбуваються в домі компанійним. Теперішній уряд: Роман Батицький, предс.; Іван Іваник, секр.; Микола Бобик, кас.

Товариство ім. Тараса Шевченка, відділ 42 У. П. Р., Пасейк, П. Дж.

RHODE ISLAND

ГРОМАДА: CENTRAL FALLS і PAWTUCKET.

Українців 75 родин. Перші прибули перед 30 роками. Походять з повітів Вібрка і Яворів. Працюють переважно у фабриках шовкових виробів. Мають 1 від. У. Н. С. й 1 від. О.Д.В.У. Є теж Український Молодечий Клуб. Є дві торговлі мясом і харчами, 1 гостиниця і кілька підприємств для чищення вікон. — (Подав П. Венгковський).

ВІДДІЛ 93 У. Н. С. (в Сентрал Фолс): Товариство ім. Івана Франка założone в 13 членів 27. листопаду 1916 р. Основники: Володимир Рекрут, Григорій Якимець. У першому уряді були: Олександр Паньків, предс.; Петро Тітик, кас.; Іван Походжай, секр. Допомоги виплатили \$1,219.34, на народні ціли в Америці \$137.71, до рідного краю \$216.45 — усе з вкладок, представлень, балів і добровільних датків. Маєток у грошах \$2,944.27, в бібліотеці \$50, сцена й убрання \$250, прапори й обстановка \$500. Зорганізували мандолінову оркестру, Молодечий Клуб, Горожанський Клуб. Зібрання у винайнятій галі. Теперішній уряд: Іван Клименчук, предс.; Петро Тітик, кас.; Пилип Беньковський, секр.

ГРОМАДА: CROMPTON.

Українців 23 родини, 104 особи. Прибували від 1905 р. з повітів Броди, Збарж, Бережани, Радехів. Працюють переважно по ткацьких заводах і крамницях. Мають такі українські товариства: Запорозька Січ (від. 246 У. Н. С.), Молода Україна (від. 222 У. Р. С.), читальню „Просвіти”. Горожанський Клуб, гурток танцюристів, Молодечий Клуб. Школа буває часом вечорами. Є 6 студентів у каледжі і 2 в університеті. З підприємств: 1 родина кооператива з харчами і мясом, 1 торгівля мясом, 2 торгівлі харчами, 1 власник таксівок, 1 гараж і направа авт, 1 продавець авт. — (Подав Василь Сподарик).

ВІДДІЛ 246 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ” założone 9. квітня 1909 р. в 15 членів старанням Михайла Андриця, Григорія Болуха, Івана Кравчука, М. Мартинцева, Гр. Якимця. В першому уряді були: Павло Ковалюк, предс.; Данило Какалюк, секр.; Стефан Пригарський, кас. Допомоги виплатили членам \$2,036, на народні ціли в Америці дали \$357, до рідного краю \$165.40 — з імпрез. Маєток у готівці \$625.05, інший \$224.19, бібліотека вартості \$165, віддана до місцевої читальні „Просвіти”. Відділ заложив аматорський кружок, читальню „Просвіти”, причинився до заложення громадської кооперативи. Зібрання відбуваються в льокалі читальні „Просвіти”. Відділ мав назву Братство св. Стефана аж до 1914 р. Заслужений для від. Arthur James. Його заходами відділ дістав обстанову і приміщення в Crompton Co. Теперішній уряд: Григорій Притула, предс.; Петро Коць, кас.; Василь Сподарик, секр.

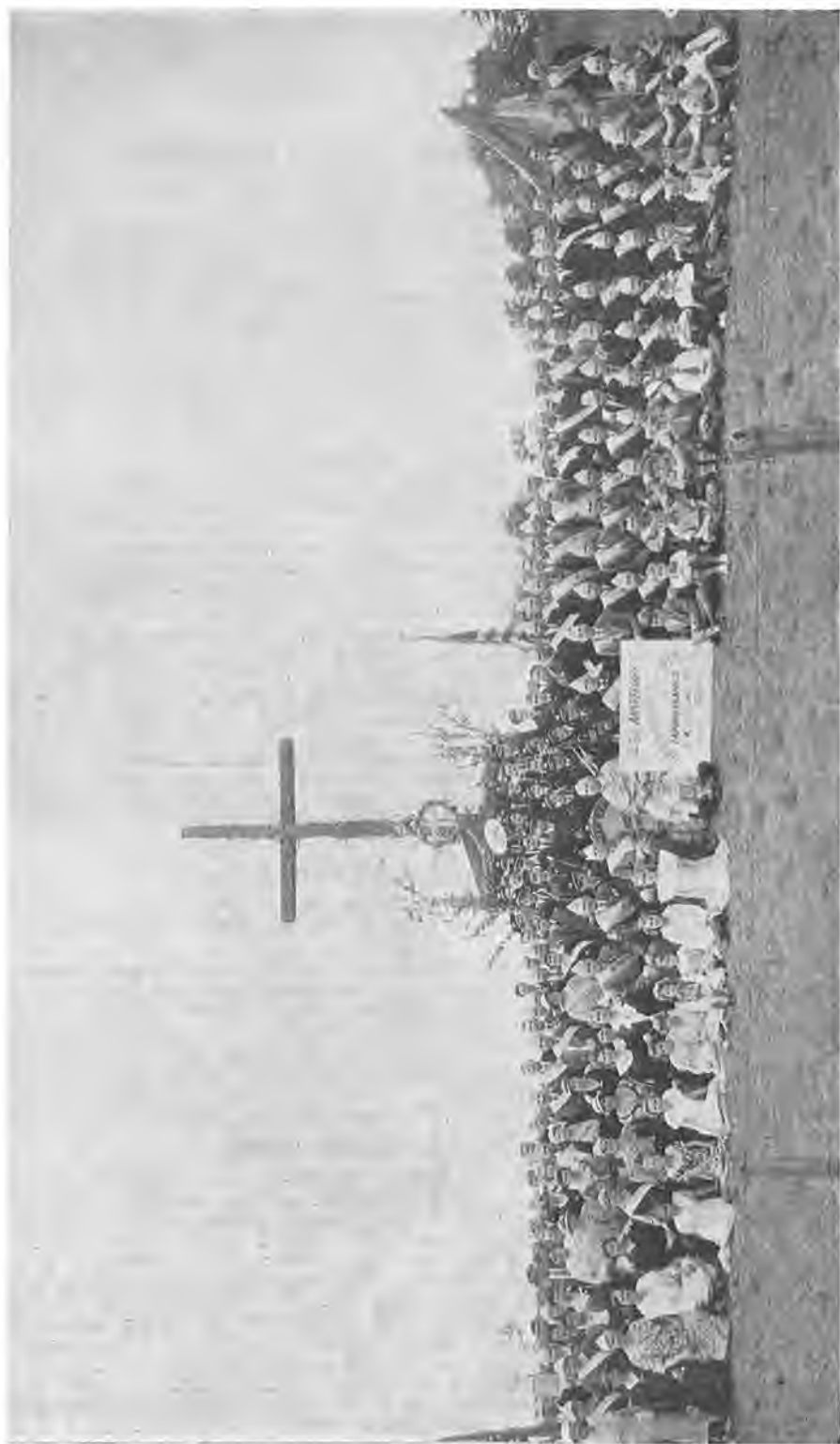
ГРОМАДА: MANVILLE.

ВІДДІЛ 181 У. Н. С.: Товариство ім. М. Драгоманова мало 7 членів, коли його заклали 5. січня 1909 р. В перший уряд увійшли: Микола Шевчук, предс.; Мартин Галас, кас.; Стефан Шевчук, секр. Допомоги виплачено членам \$3,500, на народні ціли в Америці і в ріднім краю по \$500 — все з товариської каси й імпрез. Маєток у банку \$2,000, бібліотека вартості \$100. Відділ причинився до заложення Народнього Дому і там відбуває свої зібрання. Теперішній уряд: Петро Борозний, предс.; Микола Шевчук, кас.; Павло Гречух і Петро Черкас, секретарі.

Ювілей святкували разом в відділом 177 дня 20. травня 1934 р. Звіт був у *Свободі* з 28. травня 1934 р. Була панахида в православній церкві, правив о. Е. Королишин, а потім зібрання в Народнім Домі. Промову виголосив Роман Слободян, а по англійськи Стефан Рекрут. Співав хор під управою о. Королишина, були деклямації й сольоспіви.

ГРОМАДА: PROVIDENCE.

Українців 153 родини. Місто Правиденс ділиться на 4 часті: Савт, Іст, Вест і Норт. Уже в 1900 р. почали наші земляки сюди прибувати. Прийшли з повітів: Гусатин, Тернопіль, Бережани, Рогатин, Скалат. Під проводом свідомих одиниць зорганізовано на Норті тов. ім. князя Данила. В р. 1907 прибули нові українські сили, а то два брати: Омелян та Іван Рекрут, що організували життя на Савті, тобто: тов. ім. Шевченка і читальню „Просвіти”. Тут призбирано гарну українську бібліотеку, яку описія передано до міської прилюдної бібліотеки. В 1919 р. зорганізовано від. 177 У. Н. С., в р. 1921 повстала українська школа, сестрицтво „Любов”, і тоді приступлено до будови церкви. При тій православній церкві розвинулося нове життя. Почалися маніфестації і протестаційні віча. Найліпше цвіте тепер народне життя на Савті. В р. 1932 представник У. В. О., Омелян Гривівський, зорганізував від. 17 О. Д. В. У. Тут є багато родин, що мають свої доми, авт, два мають свої торговлі харчами. Три є будівничими, 5 підприємців чищення вікон, 1 доставець паперу до фабрик, 1 автомобільний бізнес. З професіоналістів є 1 аптикар, 1 урядовець (шериф). — Подав В. Р.).

Товариство „Запорозька Січ”, відділ 206 У. Н. С., Бунсакет, Р. Ай.

ВІДДІЛ 73 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка закладене 17. травня 1903 р. в 9 членів. Організували: о. Антін Бончевський, Іван Прегон, Микола Мохнацький. В першому уряді були: Іван Прегон, Микола Мохнацький, Михайло Андриць. Допомоги виплачено \$3,892, на різні цілі в Америці \$760, на рідний край \$1,670. Гроші походили з місячних вкладок, імпрез і добровільних жертв. Маєток у готівці \$1,562. Власними силами відограв відділ кількадесять представлень. В році 1922 прилучився відділ 241 і тепер як один відділ відбувають разом зібрання в чужій галі. Теперішній уряд: Роман Рутіла, предс.; Дмитро Лободяк, секр.; Григорій Болюх, кас.

ВІДДІЛ 177 У. Н. С.: Сестрицтво „Любов” зорганізував з 8 членів Омелян Рекрут 22. липня 1919 р. Це перший молодечий відділ у стейтах Нової Англії. В перший уряд увійшли: Ксеня Рекрут, предс.; Марія Пшоновська, секр.; Тетяна Миськів, кас. Допомоги дістали члени \$375.35, на народні цілі в Америці виплачено \$137.16, на рідний край \$228.42 — гроші прийшли з імпрез, як: концерти, представлення, балі і т. п. Маєток у готівці \$375.90, приладдя до аматорських вистав вартості \$67.12, решта маєтку вложена на будову української православної церкви, яка є власністю відділу. Відділ причинився до зорганізування співацького товариства при церкві. Зібрання відбуваються в церковній галі під ч. 45 Пілгрім Ст. Теперішній уряд: Франко Лучка, предс.; Олена Ониско, кас.; Стефан Рекрут, секр. Ювілейне свято відбулося при співпраці від. 181 з Менвіл, Р. Ай., 20 травня 1934 р. Звіт поміщено у *Свободі* з 28. травня 1934 р. Згадка про це при від. 181.

ГРОМАДА: WOONSOCKET.

Українців 400 родин, 1,500 душ. Почали прибувати коло 1905 р. з повітів Скалат і Гусятин з Галичини. Працюють у фабриках сукна, шовкових матерії, у фарбярнях; молодші в торговлях. Українських різнородних організацій є зо 25, оживляє їх Українська Банда із 40 членів, переважно студентів вищих шкіл. Потім хор „Бояна” і кружок танцюристів. Решта це церковні й за допомого товариства. Є Сестрицтво Пресв. Д. Марії і Союз Українок. З молодечих товариств існують: Дочки Американської України, Клуб Українсько-Американських Дівчат, Клуб Українсько-Американських Хлопців, спортові товариства.

Є дві парохії: українська православна, нараховує до 300 родин, і українська католицька має до 100 родин. Обі імени св. Михайла. В церковних саях містяться дитячі школи.

Є 7 салунів (коршем). Є також спілка з трьох, що має ресторан і пекарню в головнім центрі міста. Є ще друга спілка, що має пекарню. Є парня (лазня), 2 стрижії, 3 торговлі харчами, 1 кравець, 1 швець, 2 будівничі. Нотар публічний має теж агенцію реальностей. Є 1 учитель в гай скул, 1 міський урядовець, 4 шпитальні доглядачки. Велика скількість молоді вчиться по каледжах. Бібліотека є при від. 206 У. Н. С. і при православній парохії. — (Зібрав і списав *Михайло Скибинський*).

ВІДДІЛ 206 У. Н. С.: Товариство „Запорозька Січ” повстало з 27 членів 9. квітня 1910 р. Його організували: Михайло Чатарин, Андрій Швець, Онуфрій Червинський, Йосиф Бардичевський. Швець став першим головою, Василь Турецький касієром, Теодор Магалає секретарем. Відділ видав на замогу членам \$9,867.63, на народні цілі в Америці \$471.08, до рідного краю \$1,000. Фонди приходили з місячних вкладок, балів, пікніків, представлень. Маєток у грошах \$12,281.52, у бібліотеці 784 книжки вартості \$350, приладдя до аматорських вистав вартості \$120, книжки до вистав \$50, інструменти й ноти музичної банди вартості \$1,000. Відділ причинився до зорганізування хору, аматорського кружка, банди, Горожанського Клубу, Клубу Танцюристів. За час свого існування відділ брав участь у громадянській роботі, організував маніфестації американські й українські, дістав у конкурсі раз срібну чашу, другий раз диплом. Відділ співпрацює з тов. ім. І. Франка й Сестрицтвом Преч. Діви Марії та з від. Союзу Українок. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Михайло Чатарин, предс.; Іван Затонський, кас.; Микола Ведал, фін. секр.; Іван Цаньків, рек. секр.

Ювілей обходили спільно відділи 206 і 241 (тов. ім. Франка) 12. листопаду 1934 р. Опис був поміщений у *Свободі* ч. 285 з 6. грудня 1934 р. Рано було богослуження в православній церкві, прازیв о. Володимир Касків. Вечором був концерт у церковній галі. Співав хор „Бояна” під управою о. Каськова. Відкрив свято Василь Бурак. Говорив Михайло Чатарин по українськи і Стефан Бардичевський по англійськи. З неукраїнських гостей промовляли: посади́к міста Felix A. Tourin, референтка для американізації стейту Ровд Айленд Mrs. Althea M. Jencks та шкільний директор James F. Rocket. Святочну промову по українськи сказав Д. Галчин. Звіт з діяльності склали секретарі відділів У. Н. С. Михайло Яцишин і Йосиф Галоншка. Після концерту була спільна вечера.

ВІДДІЛ 241 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка закладене 4. січня 1923 р. в 10 членів громадянами, що ввійшли в перший уряд. Ними були: Андрій Сусла, предс.; Михайло Камфонік, кас.; Микола Лотоцький, секр. Члени дістали допомоги \$650, на народні цілі в Америці дали \$135 (для Української Банди \$110, на всесвітню виставу в Пікаго \$25), до рідного краю \$65. Фонди прийшли з членських вкладок і імпрез. Маєток відділу

Товариство ім. Івана Франка, відділ 241 У. Н. С., Вунсакет, Р. Ай.

вносить \$1,866.04 готівкою і \$150 в інвентарі. Відділ працює постійно для організації свіжих товариств, які є на часі, напр. Народного Дому, тов. Боян, О.Д.В.У і ін. Він залучився в відділом 337 У. Н. С. Зібрання відбуваються в галі української православної церкви. Теперішній уряд: Петро Романович, предс.; Василь Липка, кас.; Михайло Скибінський, секр. фін.; Йосиф Галоньшка, секр. рекорд. Ювілей святкували спільно в відділом 206.

Пояснення до фотографії (ст. 744):

На фотографії є (в дитячому ряді, зліва направо): Мирослава Скибінська, Стефан Галоньшка і Марія Галоньшка. З дорослих у тому самому порядку: Параня Галоньшка, Варвара Познанська, Марія Балюк, Марія Скибінська, Петро Романович (предсідник), Анна Камфонік, Михаліна Стрик, Франка Романович, Параня Подорожна, Кароліна Фірман, Петро Стрик (хорунжий), Михайло Камфонік, Михайло Заяць, Йосиф Галоньшка (секр. рекордовий), Михайло Скибінський (секр. фінансовий), Василь Липка (касієр), Іван Познанський, Демко Добривода, Іван Камфонік (хорунжий), Корнило Фірман, Павло Кічак (доглядач хорих), Данило Лукеник (контрольор), Микола Гричух, Войтко Барилюк, Григорій Стрик (доглядач хорих), Пилип Фостяк.

TEXAS

ГРОМАДА: BREMOND.

Є коло 150 українських родин. Багато українців ходять до польського костела і читають польські газети. Про положення українців в Україні знають дуже мало. Прибули коло 1907 р. з повітів: чортківського, тернопільського й буцацького — (Подав А. М. Галуцинський).

ГРОМАДА: FORTH WORTH.

Є коло 60 українських родин, але тільки одна цікавиться українським життям і посилає жертви на Рідний Край. — (Подав А. М. Галуцинський).

ГРОМАДА: HOUSTON.

Є коло 20 українських родин. Деякі передплачують *Свободу*. — (Подав А. М. Галуцинський).

WEST VIRGINIA

ГРОМАДА: TAMS.

Українців 4 родини. Прибули перед 25 роками з повітів Сянкі і Станиславів, Галичина. Працюють при добуванні вугля. Є 1 українське товариство (від. У. Н. С.). — (Подав Іван Магун).

ВІДДІЛ 26 У. Н. С.: Товариство ім. Тараса Шевченка зорганізували в 16 членів 30. жовтня 1915 р. Йосиф Равлюк і Василь Мадкевич. Вони оба були в першому уряді. Допомог виплачено членам \$500, на народні цілі в Америці (Сиротинець У. Н. С.) \$75, на рідний край \$25. Маєтку є \$100. Зібрання відбуваються в домі Василя Піни. Теперішній уряд: Григорій Магус, предс.; Василь Піпа, писар.

ГРОМАДА: WHEELING.

Українців 250 душ. Прибули в 1895 р. із Пискорович і Дипкова, повіту Ярослав. Працюють у фабриках заліза й копальнях. Є 2 братства й 1 сестрицтво. Є 1 українсько-катоц. церква на цілий стейт Вест Вірджинія. При церкві є вечірня школа. Бізнесів є 5 (3 торговлі харчами й 2 гостинниці). Є 1 лікар. Українська приватна бібліотека. 3 молодечих організацій є Клуб О.Д.В.У., кружок танцюристів і товариство співацьке. Організація українців зачалася тут щойно 1911 р. Наперед повстав відділ У. Н. С., а потім парохія. — (Подав Стефан Грушкевич).

ВІДДІЛ 56 У. Н. С.: Братство св. Івана Хрестителя зорганізували в 50 членів Іван Когут і Стефан Грушкевич 11. травня 1911 р. В першій уряді були: Мих. Пуцило, предс.; Стефан Дикий, секр.; Пилип Хрушняк, кас. Допомоги виплачено \$2,200, на народні цілі в Америці \$50, до рідного краю \$200 — з місячних вкладок і з імпрез. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Іван Ковальчик, предс.; Мих. Дуткевич, кас.; Мих. Медвідь, секр.

Ювілейне свято разом з відділами 56, 77 і 212 було 11. серпня 1934 р. Опис у *Свободі* з 22. серпня 1934 р. Відділ 77 з Йорквіл приїхав удекованим трамваєм новим до Вілінґ. Тут була Служба Божа і панахида в церкві. Правив о. Н. Романюк. Пополудні був концерт в українській галі. Прибув посадник міста й інші американські гості. Місцевий хор під управою вчит. Грушкевича. Промовляли: голова комітету Мих. Дуткевич, інж. В. Малевич з Пітсбурґа, лікар д-р Гайдош, Н. Зарічний. По англійськи: С. Л. Спайлс, канд. на стейтвого сенатора, і Мр. Бирфорд з Йорквіл. Виступали танцюристи й оркестра Петра Кабали. Були деклямації.

ВІДДІЛ 212 У. Н. С.: *Сестрицтво Неустаючої Помочі Пречистої Діви Марії* повстало з 12 члениць 30. серпня 1919 р. Його організували Тереса Міналка й Анна Канюк. В першому уряді були: Анна Шелева, предс.; Тереса Міналка, секр.; Анна Канюк, касієрка. Допомоги членицям виплатили \$350, на народні ціли в Америці пішло \$100, до рідного краю \$60 — усе з членських вкладок. Маєтку є \$805. Зібрання відбуваються в церковній галі. Теперішній уряд: Агафія Солецька, предс.; Марія Вітенко, кас.; Катерина Бліш, секр. Ювілей святкували спільно відділи 56, 77 і 212.

WISCONSIN

ГРОМАДА: LUBLIN.

ВІДДІЛ 376 У. Н. С.: *Товариство ім. Тараса Шевченка* założено 15. грудня 1927 р. з 8 членів заходами Стефана Макари. Предсідником став Микола Гвязда, секретарем Григорій Пірус, касієром Михайло Пірус. На народні ціли в Америці дали \$5. Зібрання відбуваються в галі церковній. Теперішній уряд: Проць Савка, предс.; Іван Фігура, секр.; Данило Троць, кас.

Братство св. Івана Хрестителя, відділ 56 У. Н. С., Вілінґ, В. Ва.

ГРОМАДА: MILWAUKEE.

Українців 2,000. Осіли в рр. 1914—1917. Прибули з Пенсильвенії з околиць твердого вугля. Працюють у фабриках заліза. Мають 2 товариства: 1 від. У. Н. С. й 1 від. У. Н. П. 6 церква й бібліотека. З бізнесів є 2 торгівлі харчами, 2 гостинниці, 1 підприємець будівельний, 1 кравець. Громада по більшій частині розбита, бо майже всі українці з Великої України зайшли між русских большевиків, а галичани спорять між собою за церкву. — (Подав *Микола Кудринський*).

ВІДДІЛ 103 У. Н. С.: Товариство ім. Івана Франка заложене з 23 членів 2. лютого 1917 р. Організатори: Павло Магеровський, що став президентом у першому уряді, і Іван Березовець, що взяв на себе секретарство. Касиром був Стефан Ковтун. Помагали при організуванні Володимир Худик і Н. Брендзей. Допомоги виплачено \$2,116.50, а на народні цілі дали такі жертви: на Сиротинець \$10, на Український Павлийон у Шікаго \$10, Авраменкові \$50, на церкву \$205. Фонди на це приходили з членських вкладок і з імпрев. Маєток у готівці \$873.10, в бібліотеці 36 книжок вартості \$18, костюми вартості \$100. Відділ zorganizував хор та аматорський кружок, співпрацює з парохією і з тов. „Вільна Україна” з Народної Помочі. Зібрання відбуваються в церковній галі під ч. 1231 В. Скот Ст. Дня 22. грудня 1928 залучилися відділи 103 і 47 заходами А. Кудринського й І. Березовця. Теперішній уряд: Т. Танін, предс.; А. Гатала, кас.; М. Кудринський, секр.

Ювілей обходив відділ самий 19. травня 1934 р. Опис у *Свободі* з 13. червня 1934 р. Марійка Барсук відогонала гимн У. Н. С., потім промовляв предс. відділу Т. Барсук, а по англійськи студ. В. Танін. Було кілька деклямацій. По вокальнім святі була перекуска в церковній салі. Дня 27. травня 1934 р. відбулися ювілейні збори при участі Д. Галичина.

ГРОМАДА: THORP.

Українців 17 родин. Прибули перед 22 роками. З повіту Жовква є 12 родин, з повіту Калусь 3. Працюють на фармах. Мають церкву від 1921 р., Народний Дім від 1926 р. 6 одно українське товариство. З підприємств є один студент, що машиною бе криниці. — (Подав *Іван Фігура*).

ГРОМАДА: WEST ALLIS.

Українців 17 родин. Перші українські іммігранти приїхали до Вест Алліс з інших стейтів у роках 1915—1920. Всі мають свої власні дома.

Походять з Галичини, одна родина з Київщини, дві родини з Закарпаття. Шість родин і їх діти належать до 103-го відділу У. Н. С., а других шість родин і їх діти належать до У. Н. П. Українська дітвора ходить до американських шкіл, середніх і вищих. З молоді більше число знає по українськи читати. 6 ще більше українських родин у Вест Алліс, але не дають себе пізнати, що вони українці.

Їх праця така: 2 працюють у фабриці, де відливають залізо, 1 маляр декорує дома, 2 працюють у фабриці машин, 7 родин це звичайні робітники.

Українських товариств нема. Ті українці, що живуть у Вест Алліс, належать до відділів у Милвокі, Віс. Вчить дітей української мови священник милвоцької громади. — (Подав *Т. Барсук*).

WYOMING

ГРОМАДА: SUBLET.

Українців 20 родин. Походять із Закарпаття, Галичини й Наддніпрянщини. Працюють у копальні вугля. — (Подав *Михайло Павлишин*).

ГРОМАДА: FRONTIER.

ВІДДІЛ 392 У. Н. С.: Братство св. Петра й Павла zorganizоване в Сублет, Ваїомінг, 23. травня 1914 р. з 18 членів. Організували члени першого уряду: Михайло Павлишин, предс.; Карло Бродзівський, секр.; Василь Купер, кас. Допомоги виплатили членам \$455.76. Маєтку є тепер \$295.75 у готівці, а іншого \$20. Зібрання відбуваються в хаті Василя Купера. Теперішній уряд: Михайло Павлишин, предс.; Василь Купер, секр.

Всіх українців тут є 26 родин. Працюють у копальнях. Походять з Закарпаття, Галичини і Великої України. 6 і гостинниці, 2 вчительки.

CANADA

ГРОМАДА: TORONTO, ONT.

(Пише *Михайло Подлужевич*).

Петрові Франчукові треба завдячити зібрання дат і статистики. Першим українцем, що прибув у р. 1901 до Торонта, є Дмитро Яворський з містечка Обертин, Галичина. Другим є Н. Н. Остапович із повіту Заліщики, а з ним ще два інші. Ті перші піоніри

в організували в 1910 р. перше українське релігійно-допомогове товариство св. Михайла і від нього повстала українська католическа парохія, яку організував о. Лев Сембратович в Бофало в р. 1911. Першу нашу церкву побудовано при вул. Френклин в 1914 р. і поставлено парохіальний дім.

За старанням о. Н. Бали повстала ще друга парохія з церквою Преч. Діви Неустачої Помочі в середині міста при Ветгорст Ст. у 1927 р. Одна частина з товариства, заложеного в 1910 р., купила свій Український Народний Дім, званий „Шпільс Говм” при вул. Ліппінкорт. Найбільше потрудився при цьому Василь Буртник. Друга частина того товариства відлучилась і купила свій власний дім під назвою Український Робітничий Дім при Ветгорст Ст.

Найбільше українців гуртується при українських католических церквах.

Згадане перше товариство, заложене в 1910 р., зміняло свою назву і подоби. В 1912 воно назвалося тов. ім. Шевченка, пізніше розбилося на кілька товариств, що різняться політикою, а також уводять спори релігійні, соціалістичні, комуністичні.

Точні дані про місцеві бізнеси й організації та про професіоналістів знаходяться в Адресарі, виданім спеціально для цієї цілі.

ВІДДІЛ 49 У. Н. С.: Братство св. Михайла організували 23. січня 1916 р. з 16 членів о. Йосиф Воярчук і Михайло Подлужевич. У першому уряді були: Павло Баран, предс.; Василь Буртник, кас.; Михайло Подлужевич, секр. М. Подлужевич має заслуги як організатор і дістав золоту відзнаку за працю. Допомог виплатив відділ на суму \$207.50, на різні цілі народні \$25 — усе з членських вкладок. Маєток у готівці \$108.47, в бібліотеці книжок вартості \$27.85, 2 образи \$10. Відділ причинився до організування читальні „Просвіти”, співпрацює з греко-католическою церквою, зібрання відбуває в галі церковній. Члени спішають усе на допомогу рідній справі, але цього не записано. Теперішній уряд: Михайло Дворман, предс.; Дмитро Пуколь, кас.; Микола Юречків, секр.

У. Н. СОЮЗ: ЧЛЕНСТВО Й МАЄТОК.

З кінцем першого, себто 1894 року, існування У. Н. Союзу	
його маєток виносив	\$ 220.35
По 10 роках, з кінцем 1903 р., було	3,796 членів, а маєтку 15,129.85
По 20 „ „ 1913 „ „	19,110 „ „ 191,877.24
По 30 „ „ 1923 „ „	22,423 „ „ 1,222,523.37
По 40 „ „ 1933 „ „	30,314 „ „ 3,472,671.23
По 43 „ „ 1936 „ „	30,335 „ „ 4,489,305.96
Маєток книгарні і друкарні „Свободи”	49,537.37

Загальний маєток У. Н. Союзу і „Свободи” з кінцем 1936 року виносив \$4,538,843.33

* * *

У. Н. Союз виплатив по кінець 1936 р. посмертних запомог на суму \$3,940,074.94, а калікам і невилікувально хорим членам \$298,864.06, себто разом \$4,238,939.00.

* * *

У. Н. Союз мав з кінцем 1936 року 385 відділів, розміщених у 21 стейтах, з 30,335 членів.

ПОКАЖЧИК ЗМІСТУ

(Арабське число показує сторону. Н по числі значить: і наступна сторона. НН значить і наступні сторони. Ст.—стаття. П.—поезія. Порт.—портрет. Іл.—ілюстрація).

- авіатика й авіація, 113, 565.
 Авраменко Василь, 358 Н, 371, 627.
 Америка, 12 НН, 104 НН, 117 Н, 131 Н, 181 Н, 412 НН, 440 НН.
Америка (укр. часопис, Шенандоа, 1887), 36, 344.
 американізація, 23, 104—132, 314, 320, 349, 412—419, 441, 448, 504—512.
 Андрейко Дмитро, 46, 137, 138, 139, 218, 224, 334, 335, 336, 337, 434. Порт. 393.
 Андрухович Кость, 34, 36, 37, 39, 42, 280.
 Ардан Іван, 45, 60, 127, 212, 213, 214, 216, 276, 290, 313, 352, 421. Порт. 127.
 Архипенко Олександр, 354, 371, 492, 495, 545, 562. Іл. 355, 357, 546.
 Бачинський Юліян, 38, 39, 41, 45, 344, 381 Н, 445, 456.
 Бервінчак Микола, 355, 356.
 Беля Михайло, 130, 349.
 бизнесові підприємства 114, 280, 360—364. (Див.: поодинокі громади).
 бібліотеки, 26, 136, 137, 140, 142.
 Близняк Микола, 449.
 Богачевський Костянтин, 161 Н.
 Боднар Марійка, 46, Ст. 520—522.
 Бончевський Антін, 45, 54, 136, 167, 214, 276, 313, 330, 421. Порт. 119.
 Бразилія, 34, 54, 55, 56, 77, 409.
 Будзівновський Вячеслав, 46, 82.
 Буковина, 30, 53, 71 Н.
 Бурси, 89, 90, 135, 330, 331.
 Велика Україна, 91 НН.
 Версайська конференція, 295—297, 476 Н.
 Верховський Гліб, 354.
 видавництва, 135—142, 222, 352.
 Видавництво ім. А. Бончевського, 136.
 Визвольна Боротьба, 190, 229, 230.
 Вилсон Вудров, 15, 17.
 вистава світова в Пікаго, 354, 371, 358 Н, Іл. 546.
 вистави театральні, 426—430.
 відзнаки У. Н. Союзу, Іл. 458.
 війна балканська, 88; горожанська в Америці, 15 Н; світова, 103, 224, 311, 312, 318, 424, 493 Н.
 Військова Організація, 322.
Вільна Україна, 96.
 віча, 11, 127, 135, 167.
 Волянський Іван, 34, 37, 38, 39, 40, 41, 279 Н, 344, 383. Порт. 35.
 Гайворонський Михайло, 145, 371, 424, 425; Ст. 431—439.
 Галіч Василь, 351. Ст. 451—457.
 Галичин Дмитро, 1, 228, 229. Ст. 178—191. Порт. 433.
 Галичина, 30, 48, 53, 76—91, 296, 298, 299, 352.
 Гвоздик Євген, 219, 308, 334, 335.
 Герус, Л., 45, 99.
 Гехтер Н., „Раднийн“, 46.
 гимн, український національний, 172, 311; а-
 мериканських українців, 177, 381—382; У. Н. Союзу, 192.
 Гладкий Степан, 46, 226.
 Голод Денис, спомин 255—259.
 Головна Українська Рада, 316, 317.
 Головний Український Народний Комітет, 333.
 Гончаренко Агапій, 28, 29.
 Горішний Микола, 346. П. 286.
 горожанство, 70, 109—112.
 Грановський Олександр, 139, 346, 351.
 Грицай Остап, 4, 5, 46, 411. Ст. 391—395.
 Грицей Теодор, 224, 226. Порт. 395.
 Гришко Василь, 214, 215, 217, 218, 220, 225, 343, 353. Порт. 261.
 Грушевський Михайло, 71, 176, 370, 474.
 Грушка Григорій, 34, 36, 38, 42, 44, 45, 66, 148, 151, 195, 197, 211, 212, 257 Н, 258 Н, 344, 345, 347, 348. Порт. 41. Іл. 43.
 Гамбаль Марія, 352.
 Гела Андрій, 45, 218, 333, 334, 336, 422—425. Порт. 215.
 Глова Іван, 64, 134, 219, 335. Порт. 85.
 Далекий Схід, 20.
 Данильченко Микола, Ст. 360—364.
 Демидчук Семен, 46, 219, 382, 372, 378. Порт. 319.
 демократія, 17, 187, 210, 251, 311, 313, 318, 320, 321, 419, 448.
 держава, національна, ідея й боротьба за неї, 293 НН, 310 Н.
 державна контролія заповомових організацій, 185, 221.
 дипломатичне представництво Західньо-Української республіки, 142, 297, 320.
 Дім У. Н. Союзу, 219, 227. Іл., 191.
 Дмитрів Нестор, 30, 38, 39, 40, 45, 57, 60, 63, 134, 135, 136, 193, 204, 212, 213, 214, 216, 268, 276, 290, 313, 343, 348 Н, 344, 349, 351. Порт. 86.
 Донцов Дмитро, 46.
 допомоги, виплачені У. Н. Союзом, 245.
 Дорошенко Дмитро, 45, 93, 352. Ст., 389—390.
 драматична література, 350.
 друкарня *Свободи*, 217.
 друкарі й друкарні, 44, 46, 277.
 духовенство, 18, 31, 32, 35, 36, 38, 39, 40, 48, 65, 69, 73, 141, 148—161, 172, 174, 201, 202, 203, 276 Н, 289 НН, 309, 310, 312, 313, 314, 315, 316, 330, 333, 421 Н. (Див: поодинокі діячі).
 Духовна Рада, 157, 290, 314.
 дяки й дяковчителі, 328, 329, 421 НН, 422.
 еміграція, 77, 399 Н; в українським письменстві, 408—412; українська, 401, 402; опіка над еміграцією, 403.
 жінки, проблема, 125 Н, 200; на імміграції, 266, 267, 301, 384 НН; в У. Н. Союзі, 212, 213, 222, 223, 248, 299.
 Жіноча Громада (в Нью Йорку), 373.
Жіноча Доля, 384, 386, 388.
 Жук Йосиф, 159.

- Загальна Українська Рада в Відні, 317.
 Закарпаття, 30, 31, 48, 53, 72—76, 133, 148, 152, 172, 194; іміграція, 281, 304, 450.
 Заклинський Ростислав, 46.
 заломові організації, 130, 178—191, 195, 196.
 Захарчук Дмитро, 346, 354. П. 254, 286, 457.
 Західно-Українська Республіка, 297 Н.
 Зелена Україна, 70.
 злука українських заломових організацій, 206, 224, 315.
 Іваницький Володимир, 138, 430.
 іміграційний дім, 151 Н, 134, 199.
 іміграція, 23, 104 Н, 109 Н, 301 Н, 412 НН, 440 НН, 498 НН; українська, 8, 9, 22, 26, 27, 449, 451, 493 НН, 498 НН; стара й нова, 440—448.
 іміграційні закони й обмеження, 118, 442 НН.
 індіанці, 15; Індіанська Територія, Оклахома, 67, 452.
 інтелігенція, 30, 48, 73, 93, 123, 174, 309, 327 Н, 331 (Див.: духовенство).
 ірландці („айриші“), 38, 89, 124 Н, 135, 155, 164, 273, 290, 304, 313.
 історичні традиції українців, 460 НН.
 Італія й італійці, 402 НН.
 календарі, 135, 193, 213, 225.
 Канада, 57—60, 117, 217, 346, 445, 519.
 капітал і капіталізм, 163, 167.
 Капітула Дмитро, 212, 213, 218, 229, 221, 223, 229, 301, 313, 701—704. Спомини 260—269. Порт. 169, 435.
 Касків Теодосій, 333, 340, 341. Ст. 420—430.
 Каштанюк Іван, 224, 226, 227. Порт. 373.
 Кедровський Володимир, 46, 339, 340, 378, 430.
 Кислевська Олена (Ольга Галичанка), 137. Ст. 382—388. Порт. 335.
 Кирів Константин, 153, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 223, 290. Порт. 153.
 Кінаш Максим, 351.
 Клодницький Володимир, 46, 226, 227. Порт. 419.
 книжки, 11, 133. —
 Ковбаснюк Степан, 450.
 Колесса Олександр (Олекса Ходовицький), 408. П. 398.
 Колумбійський університет, 342, 516.
 колонізація, 117, 199, 362, 363.
 Комішевацький Семен, 428.
 комунізм і комуністи, 168, 170, 297, 305, 319 Н, 377.
 конвенції У. Н. Союзу, 2, 133, 139, 193, 209—230, 333, 422.
 Констанкевич Іван, 45, 64, 65, 195, 196, 211, 212, 213, 216, 258, 259, 274, 290, 326, 335, 420. Порт. 56.
 концерти, 11, 172, 420 НН, 438 НН.
 кооперація, 37, 198, 363 (див.: заломові організації).
 Королів В., 42, 100, 445.
 Костишин Матвій, 208, 346 Н. П. 380, 411, 457.
 Кошиць Олександр, 358, 424.
 культура, 252 Н, 499 Н; українська, 460 НН; переміни в культурі, 498—512.
 Курманович Віктор, Ст. 396—397.
 Кучмак Іван, 356.
 Лайвсей Флоренс Рендел, 352, 486.
 Левицький Володимир, 46, 425.
 Левицький Лев, 217, 218, 299. Порт. 165.
 Левчик Василь, 221, 223, 224, 226. Порт. 275.
 лемки й Лемківщина, 30, 48, 278, 289, 304.
 Лепкий Богдан, 46. П. 324.
 Литва й литовці, 66, 68, 89, 122 Н.
 Ліга Ветеранів, 321.
 Ліга Горожан, 321.
 література, 343—353, 408—412, 432—489.
 Лозинський Михайло, 45, 46, 76 Н.
 Лотоцький Антін, 46.
 Лотоцький Володимир Б., 46, 137. Порт. 285.
 Лотоцький Лев, 140.
 Ляхович Євген, 46. Ст. 250—254.
 львівність, 131.
 мадяри, мадярони й мадярофіли, 38, 39, 65, 66, 73, 74, 75, 76, 89, 148, 152, 196, 199, 306, 314.
 маєток У. Н. Союзу, 207, 212—217, 219, 221—223, 225, 227, 228.
 майнери, 18, 19, 34, 162, 166, 265 Н.
 Макар Степан, 33, 40, 45, 63, 113, 133, 136, 152, 213, 214, 216, 217, 330, 332, 344, 348, 350, 351, 421. Порт. 95, 145.
 Макогон Іван, 30.
 Макогон Яків, 386.
 Маланчук Катерина, 346.
 Малевич Володимир, 1, 229, 427, 428. Порт. 429.
 Малицький Омар Е., 228, 229. Порт. 435.
 маларство, 354 НН.
 Мамчур Степан В., Ст. 498—512.
 матеріальний вклад імміграції в Рідний Край, 449—450.
 Миланович Степан, 220, 223, 224. Порт. 379.
 мистецтво, 353—359, 491 Н, 511.
 Мирош М., 355, 356.
 Мишуга Лука, 1, 3, 46, 297, 298, 371. Ст. 1—3, 6—176, 193—207, 449—450. Порт. 443.
 мілітарна сила, 318, 320.
 мова, англійська, 3, 105, 106, 416 Н; українська, 3, 304, 489, 513—519.
 молоді, 3, 7, 105, 113, 138, 140, 141, 142, 144—147, 176, 433, 520, 521, 523—527; в У. Н. Союзі, 213, 215, 218, 219, 222, 224, 225, 227, 228; Молодечий Департамент, 205.
 москалі й москвофіли, 38, 39, 47, 73, 76, 98, 154 Н, 172, 194, 199, 200, 201, 215, 277, 304, 305, 306, 307, 314, 422, 514.
 моральний вклад У. Н. Союзу, 250—254.
 музеї, 26, 137; Музей Визвольної Боротьби в Праві, 322; Національний, у Львові, 374 Н.
 музика, 133, 253, 431—439, 489 Н; музичні видавництва, 434.
 Мурашко Микола, 1, 46, 224, 227, 229. Ст. 209—230. Порт. 427.
 Мусійчук Степан, 10, 192, 346, 350. П. 240, 382.
 Нагірна Марія, 355. Іл. 497, 522.
 назва, національна, 48, 49, 172, 295, 304, 307, 308, 370; У. Н. Союзу, 193, 200, 201, 202, 203, 214, 218, 220.

- „Народня Торговля”, 37.
 народні доми, 134, 151, 362; у Нью-Йорку, 430.
 наука, 25, 351, 352.
 націоналізм, 33, 48 НН, 250 Н, 288 НН, 321.
 неграмотність, 9, 25, 277, 331, 332.
 Новак Аполінарій, 349.
 обдовження грамот („ліне”), 221.
 обезвечення, життєве, 183, 194, 210.
 Обєднання Українських Організацій в Америці, 143, 147, 225, 226, 230, 299, 308, 320—322, 338, 339, 340, 341, 352, 371 НН, 449.
 Оборона України, 322.
 обряд, 155, 199.
 Ольшаницька Марія, 224, 226, 227, 229. Порт. 429.
 Онацький Євген, 46, Ст. 399—407.
 оповідання, в українськїм письменствї в Америці, 347.
 Організація господарських сил в Америці, 360—364.
 Організація Державного Відродження України, 322.
 Організація Українських Націоналістів, 322.
 Ортинський Сотер, 141, 153, 159, 201, 202, 203, 218, 291, 292, 316, 317, 333, 334, 335, 337, 422. Порт. 189.
 оркестри („банди”), 133, 329, 437.
 оцінка грамот У. Н. Союзу, 221, 225.
 Павлик Михайло, 29, 34, 45, 72, 135.
 Павчак Юліан, 137, 138, 220, 221, 224. Порт. 425.
 Паливода Амвросій, 355, 386.
 Патроник Остап, 523.
 „папифікація” Галичини, 143, 322, 352, 370, 375.
 перекладна література, 350.
 Петлюра Симон, 223, 475.
 Петрівський Михайло, 350.
 Пирч Денис, 45, 211, 213, 214, 215, 334. Порт. 95. Спомини 278—286.
 Підгорецький Микола, 45, 215, 313. Спомини 276—277. Порт. 143.
 пісня, 133, 137, 253, 420 Н.
 Позичка Національної Оборони Галичини, 224, 225, 298, 320.
 позичково-будівельні товариства, 138.
 політичний світогляд української імїграції, 300—323.
 Польща й поляки, 31, 32, 47, 48, 65, 66, 68, 77, 79, 85 Н, 118, 120, 122, 201, 272, 273, 294, 304, 305, 307.
 Полянський Амвросій, 195, 196, 212, 258, 259, 326.
 Понятишин Петро, 117, 141, 155, 159, 216, 217, 218, 308, 335, 336. Ст. 287—299. Порт. 179.
 „попики-радикали”, 188, 284.
 посметре, 211, 212, 213, 214, 216, 219, 220, 225, 235—245.
 правопис, 76, 201, 217, 218, 306 Н, 333.
 православна церква, російська, 93, 107, 154 Н, 172, 201, 298 Н, 305; українська, 159.
 Придаткович Роман, 435 Н, 490.
 прогибіція, 348, 361.
 Просвіта (у Львові), 48, 193, 374.
 Просвітна Комісія У. Н. Союзу, 91, 136, 137, 138, 140, 141, 142, 219, 220, 337, 383.
 Рада Амбасадорів, у Парижі, 298 Н, 321.
 революція, 82; американська, 87, 165; німецька, 87; польська, 31, 32; російська, 93 НН, 312 Н; українська, 83, 143, 175.
 Ревюк Омелян, 1, 2, 46, 224, 225, 226, 255, 351, 352. Стат. 300—323, 343—359. Порт. 442.
 Редакційна Комісія У. Н. Союзу, 1, 224, 225.
 релігія, 492; релігійні переконання членів У. Н. Союзу, 220; терпимість, 154, 220, 441.
 Рибак Анастасія, 346, 350.
 Рим, 39, 40, 160, 286, 313, 317; римо-католицизм, 201.
 „Рідна Школа”, 88, 89, 190, 219, 220, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 321.
 різьба, 354 Н; Іл. 355, 357, 546.
 робітничі організації, 11, 18, 161 Н; справи, 11, 18, 161—170, 189, 198, 281, 309, 310, 319, 444.
 розмет, 205, 217, 220.
 розміщення укр. імїграції в Зл. Державах, 451 НН.
 Росія, 26, 28, 40, 47, 52, 78, 81, 89, 91—104, 118, 312.
 Росолович Іван, 46. Іл. 528.
 Росолович Микола, 223, 355, 356. Порт. 351.
 Руська Народна Рада 292, 316, 318.
 Савка Андрій, 220, 221, 223, 224, 277. Порт. 331.
 Самчук Улас, 46.
 Сарабун Марія, 346.
Свобода, 1—3, 6—9, 12, 27, 28, 32—34, 36—40, 42—45, 47, 176, 191, 195, 197 НН, 277, 326—333, 335—338, 340, 343, 344, 347, 348, 389 Н, 392, 393, 396, 420 НН, 456; власники, 45; 20-літня річниця, 42 Н; друкарня й друкарі, 46, 190; ідеологічні основи, 45, 47; масток, 46, 221; назва, 283 Н; напрям, 45; осідок, 45; переломові хвилі, 46; початок, 6, 47 НН, 257 Н, 283 Н; редакційні робітники, 45, 46, 212, 257 Н; словацька, 63; англійський додаток (див.: Ukrainian Juvenile Magazine, Ukrainian weekly); У. Н. Союз і *Свобода*, 45, 46, 211, 214, 217, 220; як часто виходила, 45; Іл. 50.
 Северина, С.Ч.С.В.В., Ст. 408—411.
 Сембратович Сильвестер, 34, 39, 78, 276.
 Семенина Володимир, 46, 459.
 сестри Васпільянки, 342, 357.
 Сілецький Йосиф, 46.
 Сіменович Володимир, 36, 38, 113, 137, 196, 211, 220, 280, 283, 420 Н. Порт. 37.
 Січ (в Америці), 91, 130.
 Січинський Мирослав, 85, 86, 219, 317, 352, 382.
 Січова Організація в Америці, 321, 545.
 Січові Стрільці, Українські, 130, 312.
 Слободян Роман, 1, 223, 224, 226, 227, 228. Ст. 231—249. Порт. 432.
 словаки й словакофіли, 31, 39, 47, 48, 63, 118, 219, 267, 304.
 слов'яни, 118 Н, 444 Н.

- смертельність, закон і табельки, 183 Н, 212, 220.
- соціалізм і соціалісти, 167, 168, 201.
- Союз Визволення України, 370.
- Союз Гетьманців Державників, 322.
- Союз Українок, 375, 386, 387.
- Сполітакевич Володимир, 137, 141, 142. Порт. 347.
- спомини старих імігрантів, 255—286.
- Стеткевич Осип, 2, 45, 46, 217, 218, 220, 221, 223, 333, 334, 335, 336, 338, 339, 340, 422. Ст. 325—342. Порт. 269.
- Стеткевич Осип Д., ст. 513—519.
- Стефанович Микола, 45, 122, 202, 213, 215, 216, 217, 284, 372. Порт. 111.
- стрій, національний, 253, 491.
- Стрілецька Громада, 376.
- страйки, 11, 20, 21, 22, 86, 164—167, 218, 311.
- Струтинська Емілія, 137, 220.
- Струтинський Микола, 46, 140, 143, 216, 224, 339, 349, 350. Порт. 387.
- Сущко Олександр, 8, 351. Ст. 412—419, 440—448.
- Талпаш Теодосій, 211, 212, 220, 280 Н. Спомин, 270—275. Порт. 54.
- танці, 196, 253, 358—359, 490. Іл. 359, 497.
- табельки смертності, 183, 184, 188, 220, 222.
- театр і театральні вистави, 11, 138, 140, 329.
- Тимкевич Павло, 45, 63, 135, 216, 290, 313, 330, 331, 345, 352.
- Товариство греко-католицьких священиків ім. св. Кирила й Методія, 313.
- Товариство українських (руських) церковних громад у Злучених Державах і Канаді, 157, 290, 314.
- Товариство Опіки над Молоддю, 375.
- Товариство Вакаційних Осель, 375.
- Товариство Допомоги Вдів і Сиріт, 375.
- Товариство Приятелів Української Музики, 435 Н, 439.
- торговля, 168, 280, 361 Н.
- Трильовський Кирило, 46.
- Турчинський Петро, 346. П. 439.
- Углицький Павло Печеніга, 371, 436.
- Угорчак Михайло, 220, 221, 223, 226. Порт. 273.
- ужиткове мистецтво, 357 Н.
- Українська Бесіда (в Нью Йорку), 424, 430.
- Українська Громада, 316.
- Українська дипломатична місія уряду У. Н. Р., 142.
- Українська Народня Рада (в Америці), 139, 221, 222, 316.
- Українське Товариство Допомоги Інвалідам, 373, 374.
- Українське Університетське Товариство, 352.
- Український Горожанський Комітет у Львові, 223, 372 Н.
- Український День в Америці, 220, 295, 299, 318, 370.
- Український Людовий Університет, 321.
- Український Музей у Львові, 224, 295.
- Український Народний Комітет, 142, 223, 294 НН, 313 НН, 352, 370.
- Український Народний Союз, 1, 2, 3, 172, 176, 188 НН, 192, 193—207, 326, 334, 336, 338, 341, 349, 351, 353, 369, 370, 383, 384, 392, 396, 420; відділи, 529—748; відзнаки, Іл. 458; оснування й початки, 6 Н, 188 НН, 258 Н, 267 Н, 382; 10-літній ювілей існування, 216; 20-літній ювілей існування, 220; заповоги, див. конвенції; конвенції, 2, 209—230; Просвітна Комісія, 91, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 219, 220, 337, 383; річні наради головних урядників, 2, 212; 40-літній ювілей, 1, 2, 3, 4 Н, 308, 357; Іл. 357; уряди й урядники, 209—230; церква й У. Н. Союз, 148—161, 286—299; члени, число, розміщення, 231—249, 748; див. ще: гімн У. Н. Союзу, дім У. Н. Союзу, календарі У. Н. Союзу, молодь в У. Н. Союзі, моральний вклад, майно У. Н. Союзу, *Свобода*, смертність, назва У. Н. Союзу.
- Український Національний Хор, 358, 423, 324, 432 Н.
- учителі, 328, 421 НН.
- фармерство, 115, 116, 117, 362.
- Феденко Панас, 46.
- Федерація Українців, 222, 317 НН, 352, 371.
- фонд, адміністративний, 220; Боевий, 83 Н; Визволення України, 222; заповогий, 217, 220; народний, 217, 220; резервовий, 217, 219, 220; Січових Стрільців, 220; шкільний, 219; ім. Мирослава Січинського 220; ім. Олени Січинської, 87; о. Миколи Стефановича, 220.
- Франко Іван, 75, 85, 89, 160, 218, 276, 307, 343 Н, 351, 409. П. 459.
- хори, 37, 133, 329, 420 Н.
- Дітвга*, 139.
- Цегельський Лонгин, 297.
- церкви, 23, 26—34, 35, 133, 148—161, 287—299, 302, 303, 305, 309, 325; укр. греко-кат., 287—299; церковна музика, 434; церковне малярство, 354, 375.
- Цурковський Антін, 45, 46, 218, 289, 335, 351, 427. Порт. 175.
- Чернецький Сава, 9, 45, 345. П. 249, 254.
- Чупка Юлія, 12, 30, 45, 63, 68, 80, 135, 136, 162, 345, 348, 351.
- Шараварко Онуфрій, 219, 223, 226, 227. Порт. 403.
- Шаршонь Олексій, 214, 215, 216, 217, 219, 221, 220, 420, 421. Порт. 103, 436.
- Шевченко Тарас, 29, 48, 87, 132, 140, 160, 161, 172, 173, 220, 355, 527.
- Шептицький Андрій, 374 Н.
- школи й шкільництво, 25, 94, 134, 135, 136, 137, 141, 142, 284, 325—342; шкільні приміщення, 328; підручники, 328, 329; Шкільна Комісія, 157; Шкільний Фонд, 135, 136, 330.
- Штогрин Дмитро, 346.
- Шумейко Степан, 2, 46. Ст. 460—496. Порт. 439.
- Щурат Василь, 177, 411. Ст. 381 Н.
- Юкрейнієн Віклі, 7, 46, 146, 147, 176, 229, 341.
- Юкрейнієн Джувеніл Магазин, 144, 145, 146, 341.
- Ядловський Семен, 202, 203, 215—221, 223, 224, 226, 227, 293—295, 335. Порт. 361.
- Ясінчук Лев, 46, 227, 373. Ст. 365—380.